MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

CUPRINSUL

VENIŢI DE LUAŢI LUMINĂ!

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei,* Pastorală de Sfintele Paşti — 1994 3

† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor,* Pastorală la Învierea Domnului — 1994 7

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* Pastorală de Sfintele Paşti — 1994 10

STUDII

Pr. conf. dr. Petre SEMEN, Reconcilierea după cărţile Scripturii vechitestamentare 13

Pr. lect. Gheorghe POPA. Asceza ca teorie şi practică în viaţa creştină 31

Lidia POPIŢA-STOICESCU, Din relaţile greco-române de-a lungul timpului 40

Anghel POPA, Putna 1904 — Comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, sub semnul unităţii naţionale 61

VETRE DE SIHĂSTRIE

Arhid. Timotei AIOANEI, Schitul Vovidenia, tradiţie şi actualitate. Lucrare de licenţă 83

PREDICI

Protos. Clement HARALAM, Cuvânt la Buna Vestire . . 133

La Duminica a IV-a din Post (a Sf. Ioan Scărarul) . . 136

ÎNSEMNĂRI . . . 139

O clipă de fericire: „Madrigal" (*Diac. asist. Alexăndrel Barnea)*; Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu, un nedreptăţit al istoriei (*Pr. Mihai Mocanu*); Scrisoarea-răspuns a D-lui Ilie Ilaşcu la mesajul, Gramata, Crucea Patriarhală şi darurile care i-au fost trimise cu ocazia Crăciunului de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ — ANUL IV (LXX), Nr. 1-4 IANUARIE — APRILIE 1994

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : CENTRUL MITROPOLITAN — IAȘI
Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 16 — Iași 6600

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților

† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

P. C. Pr. prof. dr. NICOLAE ACHIMESCU, decanul Facultății de Teologie — Iași

P. C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic — Neamț

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic — Agapia

P. C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic — Suceava

P. C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic — Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, consilier cultural, Iași

REDACTORI

P. C. Pr. lect. GHEORGHE PETRARU, Iași

P. C. Pr. lect. GHEORGHE POPA, Iași

ISSN 1221 — 5988

Adresa redacției :
Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 16,
6600, IAȘI — ROMÂNIA.

Articolele nepublicate nu se înapoiază

42.420

Veniți de luați Lumină!

PASTORALĂ DE SFINTELE PAȘTI

† DANIEL

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

„...Acum toate s-au umplut de lumină și cerul, și pământul, și cele de sub pământ".

(Din Cântările Învierii).

HRISTOS A ÎNVIAT!

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos este dovada cea mai puternică a iubirii lui Dumnezeu pentru oamei. Prin învierea Sa, biruință asupra păcatului, care desparte pe om de Dumnezeu, și biruință asupra morții, care desparte sufletul omului de trup, Mântuitorul Hristos dăruiește tuturor oamenilor iubirea și viața nesfârșită a Împărăției cerurilor. Așadar, sărbătoarea Sfintelor Paști este sărbătoarea trecerii de la viața amestecată cu moarte la viața veșnică, la *viața fără de moarte*. Canonul Învierii de la Utrenia Sfintelor Paști spune că *„prăznuim astăzi omorârea morții, sfărâmarea iadului și începutul unei alte vieți: viața veșnică"*. Pe de altă parte, troparul Sfintelor Paști: *„Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând și celor din morminte viață dăruindu-le"*, repetat de zeci de ori ca un imn de biruință, ne arată în mod concentrat două adevăruri de temelie ale credinței noastre, și anume: Hristos a biruit moartea, trecând prin ea și călcând peste ea, iar învierea Sa nu este doar a Sa, ci ea este și începutul învierii omenirii întregi. În acest sens, Sfântul Apostol Pavel ne învață că Hristos *„este capul trupului, al Bisericii; El este începutul, întâiul născut din morți, ca să fie El cel dintâi întru toate. Căci în El a binevoit Dumnezeu să se sălășluiască toată plinirea și printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale"* (Coloseni 1, 18-20).

Așadar, taina Crucii și Învierii lui Hristos unește cerul cu pământul, pentru ca să schimbe pe oamenii pământești și muritori în oameni cerești și nemuritori, să-i înalțe în iubirea veșnică a lui Dumnezeu, tot atât de mult cât a coborât Dumnezeu în adâncul vieții oamenilor. Fiul lui Dumnezeu din ceruri, făcându-Se Om și pătimind în lume suferință și moarte, coboară cu trupul în mormânt, și cu sufletul în iad (I Petru 3. 19), nu pentru a rămâne în mormânt și în iad, ci pentru a ridica pe om din iad și mormânt, ca să-l înalțe la viața cerească veșnică.

Smerenia lui Hristos sau *„plecăciunea lui cea multă"*, de care se spăimântă oștirile îngerești — cum ne spune slujba Prohodului

Domnului — are ca ultim scop ridicarea omului întru slava lui Dumnezeu. Taina aceasta a coborârii lui Dumnezeu la moarte, pentru a trece pe om la viață, este tâlcuită de marele Apostol Pavel când vorbește despre iubirea jertfelnică a lui Hristos: „*S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte de cruce; pentru aceea, și Dumnezeu L-a preaînălțat și l-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume; ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt, și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl*“ (Filipeni 2, 8-10).

Acum înțelegem că învierea lui Hristos este lumină pentru întreaga creație: pentru cele cerești, pentru cele pământești și pentru cele de sub pământ. Cu alte cuvinte, sensul ultim și deplin al existenței omului și al existenței întregului univers îl dă numai viața veșnică izvorâtă din iubirea lui Dumnezeu pentru lume, descoperită nouă în Hristos. Iată de ce Biserica Ortodoxă începe slujba Învierii din noaptea de Paști cu chemarea: „Veniți de luați lumină!“. Apoi, preoții și credincioșii purtând lumânări în mâini ies afară din biserică, spre a vesti tuturor oamenilor și universului întreg lumina Învierii, fiindcă în Hristos toată lumea va învia, iar cerul și pământul din acest veac se vor schimba într-un cer nou și un pământ nou (Apocalipsa 21, 1-13), în care moarte nu va mai fi : „*Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia. (...) Vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit, este moartea*“ (I Corinteni 15, 22 și 26);

Dumnezeu „*va șterge orice lacrimă din ochii (oamenilor) și moarte nu va mai fi; nici plângere, nici strigăt, nici durere nu vor mai fi, căci cele dintâi au trecut*“ (Apocalipsa 21, 4).

„*Și noapte nu va mai fi, și nu au trebuință de lumina lămpii sau de lumina soarelui, pentru că Domnul Dumnezeu le va fi lor lumină și vor împărăți în vecii vecilor*“ (Apocalipsa 22, 5).

Pentru că Hristos Însuși este adevărata Lumină a Învierii, toată viața Bisericii este în lumea aceasta viață cu Hristos cel înviat din morți, viață îndreptată spre învierea cea de obște. Iată de ce, sărbătoarea Învierii este cea mai mare sărbătoare a creștinătății, iar fiecare duminică, ziua de început a fiecărei săptămâni, este o sărbătoare ce îndreptează viața noastră, întreaga istorie și creația toată spre Înviere.

Hristos cel înviat este Lumina lumii (Ioan 8, 12), iar Biserica este sfeșnicul ce poartă peste veacuri această Lumină.

În Ortodoxie, icoana învierii lui Hristos este arătată credincioșilor pe Sfânta Evanghelie și este expusă spre cinstire în fiecare duminică în mijlocul bisericii, pentru ca toți creștinii să simtă, atunci când văd și sărută icoana Învierii, că se întâlnesc tainic cu Hristos Cel înviat Care a zis: „*Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacurilor*“ (Matei 28, 20). Învierea lui Hristos este temelia și ținta ultimă a vieții creștine ca început de viață veșnică: „*Iar dacă nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii (...) căci trebuie ca acest*

trup muritor să se îmbrace în nemurire (...) și după cum am purtat chipul (omului) pământesc, să purtăm și chipul celui ceresc" (I Corinteni 15, 19, 53 și 49).

Întrucât Sfintele Paști sunt sărbătoarea pregustării luminii și vieții veșnice, Biserica îndeamnă, cu credință și bucurie: „*Ziua Învierii, să ne luminăm popoare! Paștile Domnului, Paștile! Că din moarte la viață și de pe pământ la cer, Hristos-Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cântăm cântare de biruință*".

Ziua Învierii ne cheamă să ne luminăm, adică să înțelegem că viața omului pe pământ și istoria întreagă nu sunt doar existență biologică sfârșind în mormânt, ci viață chemată la înviere, viață întru Hristos Care a zis: „*Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi. Și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri în veac*" (Ioan 11, 25-26).

Pentru că Hristos a înviat, credem că vom învia și noi, având cu adevărat speranță în lumea aceasta. Iar Mântuitorul Iisus Hristos însuși ne spune că la învierea de obște „*toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii*" (Ioan 5, 28-29). Aceasta explică de ce în Ortodoxie sărbătoarea Sfintelor Paști prefigurează deodată milostivirea învierii de obște și dreapta judecată a lui Dumnezeu față de toți oamenii și de toate popoarele.

Astfel, Ziua Învierii este dar de lumină și putere izvorâte din iubirea și sfințenia lui Hristos Însuși.

Ziua Învierii ne dă lumină și putere, ca să biruim păcatul și să căutăm sfințenia atunci când viața devine stăpânită de patimi și răutăți.

Ziua Învierii ne ajută să învingem ura și violența prin iertare și dreptate, să biruim lăcomia și zgârcenia prin milostenie și dărnicie.

Ziua Învierii ne cheamă să înțelegem că iubirea față de Dumnezeu și față de semeni este temelia vieții adevărate.

Ziua Învierii ne întărește să nu cădem în deznădejde și în necredință, în fața suferinței și a morții.

Ziua Învierii, ca zi a răsplătirii, ne face să nu-i uităm, ci să-i pomenim pe toți cei care ne-au ajutat în timpul vieții cu o faptă bună; și tot ea cheamă la îndreptare și bucurie, pentru că la Înviere drepții se vor veseli.

Ziua Învierii: rostul Bisericii lui Hristos, candelă a vieții veșnice, bucurie a toată lumea.

Toți cei care credem în înviere și iubim pe Hristos cel înviat suntem chemați să fim, fiecare după putință, o făclie de Paști în lumea aceasta. Să aducem lumina gândurilor, cuvintelor și faptelor noastre bune acolo unde se întunecă gândirea, se întinează cuvântul și se strică faptele omului.

În decembrie 1989 poporul nostru a simțit eliberarea de sub dictatură ca fiind o poartă a Învierii deschisă în inimi. Sfintele Paști ne cheamă acum să folosim libertatea noastră ca să ne rugăm și să lucrăm pentru a aduce lumina și bucuria Învierii în mij-

locul orfanilor triști, bătrânilor singuri, săracilor neajutorați, bolnavilor deznădăjduiți, precum și în mijlocul altor oameni ale căror suflete simt greutatea „pietrei de mormânt“ care apasă pe inimă pentru că n-au ajuns să simtă bucuria Sfintelor Paști.

Să rugăm pe Hristos cel înviat să dăruiască acum tuturor bucuria și pacea pe care le-a dăruit femeilor purtătoare de mir și sfinților Săi ucenici în ziua Învierii Sale, ca să mărturisim și noi biruința luminii dumnezeiești asupra întunericului păcatului și biruința vieții veșnice asupra morții, zicând cu credință vie:

Hristos a înviat!
Adevărat a înviat!

Al vostru către Hristos-Domnul rugător și de tot binele doritor.

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI

† *P I M E N*
ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ŞI RĂDĂUŢILOR

„...toți câți în Hristos Iisus ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat“ (Romani 6, 3).

Străbătând calea nevoințelor duhovnicești a Sfântului și Marelui Post iată-ne ajunși, cu ajutorul lui Dumnezeu, la sărbătoarea sărbătorilor, Sfintele Paști.

Perioada Postului Mare este numită de Sfinții Părinți ai Bisericii, una nedespărțită, primăvara sufletului; într-adevăr în timpul Postului Mare sufletele noastre se înnoiesc prin curățirea de păcate în Sfânta Taină a Spovedaniei și apoi se sfințesc, se îndumnezeiesc, prin Sfânta Taină a Euharistiei, împărtășindu-ne cu Sfântul și Dumnezeiescul Trup și Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, izvorul vieții și al învierii noastre.

Temelia credinței noastre este Învierea cea de a treia zi a Domnului nostru Iisus Hristos. „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră“ — mărturisește Sfântul Apostol Pavel (I Corinteni 15, 14).

Înviind Domnul Iisus a biruit moartea prin moartea Sa și ne-a dăruit viață veșnică, așa cum cântăm atât de des la acest preasfințit Praznic.

Moartea a intrat în lume prin păcat pentru că „plata păcatului este moartea“ (Romani 6, 23); orice păcat pe care-l săvârșim ne face morți față de Dumnezeu; păcatul slăbește voința spre bine, întunecă mintea și tulbură inima, ne face robi ai păcatului „fiindcă ceea ce te biruiește, aceea te și stăpânește“ (II Petru 2, 19), ne învață cuvântul Sfintei Scripturi.

Înviind Domnul Iisus am primit arvuna, chezășia că și noi vom învia cu trupurile la sfârșitul veacurilor „... acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură (a învierii) celor adormiți“ (I Corinteni 15, 20).

Înainte de învierea noastră cu trupurile, la sorocul obștești învieri, înviem cu sufletele din moartea păcatului în Sfânta Taină a Botezului „Îngropați fiind împreună cu El prin botez, cu El ați înviat; ... pe voi care erați morți în fărădelegile voastre... v-a făcut vii împreună cu Sine iertându-ne toate greșelile...“ (Coloseni 2, 12-13).

Cum păcatul ne pândește clipă de clipă și datorită nepurtării noastre de grijă, cădem lesne în lațul său, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a dat harul iertării în Sfânta Taină a Spovedaniei. Această Sfântă Taină Mântuitorul a instituit-o îndată după învierea Sa când a zis Sfinților Săi Ucenici și Apostoli: „Luați Duh Sfânt:

Cărora veți ierta păcatele, le vor fie iertate și cărora le veți ține, ținute vor fi“ (Ioan 2, 22-23).

Ne împărtășim de darul învierii, spre viață veșnică și nu spre osândă veșnică, numai dacă am murit cu El în Sfânta Taină a Botezului, apoi în cea a Spovedaniei „căci dacă am fost altoiți pe El, prin asemănarea morții Lui, în Sfânta Taină a Botezului (n. n), vom fi părtași și ai învierii Lui“ (Romani 6, 5). Iar dacă am murit păcatului „odată pentru totdeauna“ (Romani 6, 10), trebuie să ne străduim ca „păcatul să nu împărățească în trupul nostru cel muritor... izbăviți fiind de păcat și robi făcându-vă lui Dumnezeu, aveți roada voastră spre sfințire, iar sfârșitul, viața veșnică“ (Romani 6, 12, 22), scrie Sfântul Apostol Pavel Romanilor.

Bucuria nemărginită pe care o trăim de Sfintele Paști este bucuria vieții noastre în Hristos, este bucuria biruinței vieții asupra morții, este bucuria unui fapt dumnezeiesc care se petrece aievea, în chip tainic și nu a unei simple comemorări, a unui fapt care s-a petrecut acum două mii de ani. Prăznuim omorârea morții, prin moartea Mântuitorului, și începătura unei vieți noi, cum auzim cântându-se în noaptea de Paști.

Această bucurie noi o simțim și odată cu ea înțelegem și trăim întru adevărul adevărat faptul Învierii, numai în măsura în care ne-am curățit sufletele de păcate în Sfânta Taină a Spovedaniei. La aceasta ne îndeamnă și una din preafrumoasele cântări ale Sfintelor Paști, „să ne curățim simțirile și să vedem pe Hristos înviind din mormânt“.

Mântuitorul a făcut părtași harului învierii Sale și pe cei care, înainte de întruparea Sa au murit în credința învierii Lui (I Petru 3, 19). Mântuitorul S-a întrupat și a înviat pentru toată lumea, făcând părtașă harului întrupării și învierii întreaga făptură, cum arată Sfântul Apostol Pavel în a sa epistolă către Romani (8, 19-23); acest fapt sfânt ne este înfățișat și în frescele interioare și exterioare ale bisericilor noastre din dulcea Bucovină.

Starea noastră de înnoire a vieții duhovnicești, pe care am primit-o în dar la Sfânta Taină a Botezului, suntem datori să o păstrăm și să o desăvârșim prin harul lui Dumnezeu și faptele noastre cele bune „murind păcatului în fiecare zi și înviind Lui“ (I Corinteni 15, 31), străduindu-ne clipă de clipă din toate puterile noastre ca păcatul să nu împărățească în trupurile noastre“ (Romani 6, 12)

Lupta cu păcatul este grea dar „dacă Hristos este în noi, trupul este mort pentru păcat“ (Romani 8, 10), iar Hristos este în noi atunci când ne împărtășim cu dumnezeiescul Său Trup și Sânge în Sfânta Taină a Euharistiei; numai Sfânta Împărtășanie ne chezășuiește învierea noastră, potrivit cuvintelor Mântuitorului: „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi“ (Ioan 6, 54); aceasta numai dacă ne împărtășim cu vrednicie, adică după ce ne-am spovedit și am fost dezlegați de duhovnic; dacă nu ne împărtășim cu pregătirea cuvenită ne agonisim osândă veșnică „... oricine va mânca pâinea aceasta sau bea paharul Domnului cu nevrednicie, va fi vinovat față de Trupul și Sângele Domnului... Căci cel ce mănâncă și bea

cu nevrednicie Trupul și Sângele Domnului osândă își mănâncă și bea, nesocotind Trupul Domnului“ (I Corinteni 11, 28, 30).

De aceea să ne ostenim duhovnicește „știind că osteneala noastră nu este zadarnică“ (I Corinteni 15, 58) cum ne încredințează Sfântul Apostol Pavel.

Să fim cu toată luarea aminte la cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Nu știți, oare, că nedrepții nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu? Nu vă amăgiți: nici închinătorii la idoli, nici adulterii, nici maiahienii, nici sodomiții, nici furii, nici lacomii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu“ (I Corinteni 6, 9-10).

Învăluiți în atmosfera de necuprins cu mintea și cu inima a bucuriei duhovnicești care izvorăște din dumnezeiescul fapt al Învierii Domnului, să rugăm pe Bunul Dumnezeu ca să dăruiască mai marilor țării noastre sănătate deplină, înțelepciune și gânduri bune pentru poporul țării și Biserica Neamului, asigurând fiecărui cetățean un loc de muncă unde să-și câștige pâinea cea de toate zilele, iar Bisericii să-i restituie posibilitățile ei materiale lăsate moștenire de înaintași, atât de trebuitoare pentru îngrijirea sfintelor locașuri de închinare și ajutorarea celor nevoiași „frații prea mici ai lui Hristos“.

Doresc, și cu acest prilej, să aduc alese mulțumiri tuturor celor care au ajutat, cu bani, cu materiale, cu utilaje și mână de lucru la construirea Căminului de bătrâni, pe care cu ajutorul lui Dumnezeu nădăjduim ca, nu peste mult timp, să-l dăm în folosință, adăpostind, hrănind trupește pe cei bătrâni și nevoiași

Odată cu acest cuvânt de învățătură vă împărtășesc binecuvântarea lui Dumnezeu, întâmpinându-vă cu salutarea pascală: „Hristos a înviat“!

Al vostru de tot binele voitor și pururea fierbinte către Domnul rugător.

PASTORALĂ DE SFINTELE PAȘTI

† *EFTIMIE*

EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

„Degrab mergând, spuneți ucenicilor că a înviat din morți".

(Matei 28, 7)

Ne aflăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, în plină primăvară. Soarele strălucește luminos pe bolta cerului și cheamă firea întreagă la viață nouă. Sămânța aruncată sub glie de harnicii noștri agricultori s-a trezit din somnul iernii și a ieșit la lumină. Câmpurile au înverzit, florile și pomii au înmugurit și s-au umplut de podoabă, codrii s-au îmbrăcat în haină nouă și răsună prin ciripitul păsărilor. Cât de minunată și binefăcătoare este primăvara firii!

Și noi am trecut printr-o „primăvară duhovnicească" în vremea sfântului și marelui post al Paștilor. Inimile noastre s-au deschis, au primit razele harului dumnezeiesc și s-au înnoit prin slujbele și binecuvântările Bisericii.

Iar astăzi, Biserica ne cheamă să ne bucurăm și să ne veselim la praznicul cel mare al Învierii Domnului, Iisus Hristos, Soarele vieții noastre sufletești, a înviat din mormânt „cu moartea pe moarte călcând" și nouă ne-a dăruit viață veșnică.

Luând, drept aceea, pildă de la primăvara firii, venim la voi în această sărbătoare preamărită și semănăm sămânța cea bună a Evangheliei Domnului, să vă zidim pe piatra dreptei credințe și să vă întâmpinăm cu îndătinatul salut creștinesc: HRISTOS A ÎNVIAT!

A înviat Hristos cu adevărat, căci El este „Învierea și viața noastră"[1]. S-a arătat „timp de patruzeci de zile"[2], Sfintei Sale Maici, Mariei Magdalena și celorlalte femei mironosițe[3], ucenicilor „în muntele unde le poruncise"[4]. Sunt amintite și alte arătări: a celor unsprezece apostoli fără Toma și apoi cu Toma; lui Petru, lui Iacob, tuturor apostolilor, adică și celor șaptezeci, și de asemeni „s-a arătat deodată la peste cinci sute de frați"[5].

Păcatul râvnește, îmbolnăvește și omoară sufletul, chiar dacă omul este viu cu trupul.

Învierea din moartea păcatului vine prin pocăință, iar pocăința o pune în mișcare credința în existența lui Dumnezeu, a unui Tată ceresc bun, a unei împărății veșnice a Lui, unde toți îngerii și sfinții Lui sunt pururea îndestulați și în fericire.

---

1. Ioan 11, 25.
2. Fapte 1, 3.
3. Ioan 20, 11, 17; Matei 28, 9.
4. Matei 26, 32, 28, 10, 14.
5. I Corinteni 15, 6-7.

Popoarele păgâne dinainte de venirea Mântuitorului erau moarte în păcat, deși trăiau trupește și aveau civilizații remarcabile.

Și ele, însă, din când în când, dar mai ales în împrejurări grele își aduceau aminte de Dumnezeu și se pocăiau.

Cei dintre aceste neamuri care s-au pocăit și au săvârșit fapte bune, întrecând pe semenii lor, au ajuns la Tatăl ceresc, care i-a îmbrățișat și le-a dat fericirea pierdută; aceștia sunt sfinții dintre păgâni. Strămoșii noștri geto-daci fac parte din neamurile, care însă credeau în „nemurirea sufletului și în viața veșnică, râvna lor religioasă fiind caracterul cel mai de seamă al firii lor". Iată motive ce ne fac să credem că vor fi fost și dintre ei sfinți ca cei despre care amintește Sfântul Vasile cel Mare.

Odată creștinați, strămoșii noștri și-au găsit sensul credinței lor în nemurirea în Hristos, Cel înviat și înălțat de-a dreapta Tatălui în slavă multă. Au înviat deplin din păcatul strămoșesc și din cele personale, ridicându-se cu înlesnire prin virtuți la Părintele cel ceresc, la Hristos cel înviat, la toți sfinții care s-au umplut de harul Învierii chiar din această viață.

Asemeni apostolilor care mergeau spre Emaus însoțiți de Mântuitorul Hristos și L-au rugat să rămână cu ei[6] și strămoșii noștri L-au primit pe Hristos și L-au oprit la ei, căci și-au găsit sensul credinței lor în nemurire. Nu L-au respins, cum au făcut cei din Atena cu Pavel, care, i-au spus „că-l vor asculat altă dată" atunci când le-a vorbit de Învierea lui Hristos[7].

Șuvoiul de credință ortodoxă venită întâi în Dobrogea, prin Sf. Ap. Andrei, prin urmașii lui și prin urmașii Sf. Ap. Pavel, care au predicat în sudul Dunării, s-a revărsat și la nordul Dunării, în Dacia Felix transformând sufletul poporului nostru într-un popor creștin drept credincios.

Prin împărtășirea învățăturii Domnului și prin Sfintele Taine fiecăruia „i s-a dat puterea să se facă Fiu al lui Dumnezeu"[8]. Și într-adevăr, neamul nostru a devenit un neam care a înviat din vechea credință și din păcatele specifice lumii păgâne, ridicându-se spre Hristos, spre învierea spirituală.

Cronicarii noștri și călătorii străini vorbesc cu respect și entuziasm despre religiozitatea românilor manifestată în toată vatra românească. Vrednic de amintire este momentul dinainte de bătălia de la Vaslui, când Voievodul Ștefan cel Mare și Sfânt, poruncește să țină post toată oștirea timp de patruzeci de zile, după care se împărtășesc toți; pornesc la atac și câștigă bătălia contra puhoiului turcesc. Ca să mulțumească lui Dumnezeu și el și sfatul țării și oștenii și poporul petrec în post și rugăciune șase săptămâni, lucru nemaiîntâlnit în istorie, ceea ce arată credința puternică a întregului popor.

Toți binecredincioșii creștini din această viață suntem laolaltă în comuniune cu toți sfinții din veacuri adormiți întru nădejdea învierii și vieții veșnice; la Sf. Liturghie, pe sfântul disc, uniți în

---

6. Luca 24, 29.
7. Faptele Apostolilor 17. 31, 32.
8. Ioan 1, 12.
9. Apocalipsa 20, 6.

jurul Mielului lui Dumnezeu, adică a Sf. Agneț, ca părticele pe care le scoate preotul așezându-le în stânga și în partea de jos, căci în dreapta stă părticica pentru Maica Domnului. Însăși Sf. Liturghie este viața Mântuitorului de la leagăn până la moarte, învierea și șederea de-a dreapta Tatălui întru slavă. De aceea se cuvine să participăm la Sf. Liturghie, să ne mărturisim și să ne împărtășim ca să fim cu adevărat în comuniune cu toți sfinții și deci și cu toți sfinții noștri români.

Până la Întruparea Domnului și sfânta Lui Înviere eram în întuneric. Odată cu învierea și Pogorârea Sfântului Duh „toate s-au umplut de lumină...“ cum cântă Biserica în aceste zile. Este lumina Învierii lui Hristos, este lumina în care sunt înveșmântați sfinții care sunt părtași la „Învierea cea dintâi“ [9], este haina cea de la început în care ne-am îmbrăcat la Sfântul Botez. Deci și noi, dacă suntem lumină prin luminarea cea din Botez, când „ne-am răstignit cu Hristos“ și ne-am ridicat înfățișându-ne Lui „ca vii înviați din morți“ [10], se cuvine „să umblăm ca fiii luminii, pentru că roada luminii este orice bunătate dreptate și adevăr“ [11].

În fața oricăror situații când trebuie să luăm o hotărâre, indiferent de importanța ei, să rugăm pe Sf. Maică, pe toți sfinții și pe ai noștri îngeri păzitori, să mijlocească la Hristos, Lumina cea neapropiată, ca să ne lumineze mințile spre „a cerceta duhurile, dacă sunt de la Dumnezeu“ [12] și să putem alege calea cea mai bună, bine plăcută lui Dumnezeu și în duhul sfinților și strămoșilor noștri, În toate zilele vieții noastre să petrecem în lumina Învierii Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos.

Cu astfel de gânduri, simțăminte și îndemnuri vă îmbrățișez în iubirea mea părintească și rog pe Hristos Domnul Cel ce ne-a dăruit viața veșnică prin Învierea Sa, să vă dea tuturor sănătate deplină, pace și belșug în săvârșirea faptelor bune.

„Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu duhul vostru“ [13].

Al vostru părinte și păstor duhovnicesc de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător. Vă îmbrățișez cu salutarea sfântă: „HRISTOS A ÎNVIAT!“.

---

10. Romani 6, 6, 13.
11. Efeseni 5, 8, 9.
12. Ioan 4, 1.
13. Galateni 6, 18.

RECONCILIEREA DUPĂ CĂRȚILE SCRIPTURII VECHITESTAMENTARE

În Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, termenul „reconciliere" este mai puțin folosit față de Noul Testament. Astfel textul Septuagintei utilizează verbul „ἀλλάσσω" cu sensul de a schimba forma sau culoarea, a-și schimba trăsăturile ori „a da ceva în schimb, a face negoț"[1]. Pe noi ne interesează mai ales sensul de a împăca, a reconcilia. Utilizarea lui cu acest sens abundă în scrierile noutestamentare. Forma compusă a verbului de mai sus este „καταλλασσείν" care printre alte sensuri îl mai are și pe acela de a pune din nou de acord pe cei care s-au înstrăinat, în urma unui conflict. Înțelesul său este deci acela de reconciliere, fie că se referă la relațiile interumane, fie că are în vedere raportul dintre om și divinitate. Corespondentul ebraic al cuvântului de mai sus este (שוּב) = a se întoarce, a reveni la Dumnezeu, a fi convertit, a reface, a reînnoi, a reveni la un mod de viață (Isaia 23, 17; Iezechiel 16, 55; Neemia 9, 17), a schimba cursul unei acțiuni din bună în rea (II Regi 24, 1) și viceversa[2]. Din multitudinea de sensuri a cuvântului ebraic ne reține atenția acela de restabilire a unei stări de prietenie, de filiație dintre om și Dumnezeu, raport întrerupt prin încălcarea poruncilor legii sfinte. Cuvântul „שוּב" al cărui corespondent în grecește ar fi mai curând acela de „μετανοία" decât cel de „καταλλασσείν" îl întâlnim pentru prima oară în Vechiul Testament, în cartea Ieșirea când Moise văzând doi evrei care se certau, a zis celui care i se părea că-l asuprea pe aproapele său; „de ce asuprești pe fratele tău?", iar acela i-a răspuns lui Moise: „cine te-a pus judecător între noi" (Ieșirea 2, 13-14). Deși în text nu apare cuvântul ca atare, este clar, totuși, că ideea este aceea de reconciliere a celor doi evrei care se sfădeau. Desigur, termenul la care ne referim are înțelesul de a reface niște relații, prietenii și comuniuni întrerupte, atât când se referă la relațiile interumane, reconciliindu-se popoare care au fost în dușmănie, cât și la cele dintre Om și Dumnezeu[3]. Dacă sunt luate în considerație raporturile dintre oameni, verbul „שוּב" exprimă restabilirea relațiilor de prietenie între părțile care au fost învrăjbite și decid să încheie pace, sau reprimirea, reintegrarea în favoarea unei persoane în urma unei răzvrătiri[4].

---

1. *Dictionnaire Grec-Français* redigé par M. E. Egger et par M. A. Bailly, Paris, 1919, p. 83.

2. *The New Brown-Driver Brigs-Gesenius Hebrew and English Lexicon with an appendix containing the Biblical Aramaic*, Massachusetts, 1979. p. 997; *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon-by Benjamin Davidson*, London, 1970, p. 704.

3. *Dictionnaire Grec-Français* ..., p. 1041; William Barclay, *Analiza semantică a unor termeni din Noul Testament*, Wheaton Illinois, S.U.A., 1992, p. 328.

4. Reconciliation, în „*Holman Bible Dictionnary*", Nashville-Tennesse, 1991, p. 116.

Un alt sens al termenului „reconciliere“ este și acela de căință, remușcare, reconvertire, întoarcere sau recompensare pentru o pagubă sau o dauna cauzată unei persoane ori unui grup de persoane. Ideea de reconciliere între două persoane sau popoare, dar mai ales între Dumnezeu și poporul preferat Lui, a fost predominantă în perioada vechitestamentară. Aproape toate textele la care ne vom referi evidențiază faptul că întotdeauna inițiativa reconcilierii aparține divinității deși relația cu ea a fost întreruptă exclusiv din cauza omului. Este adevărat însă că nici omul nu rămâne total pasiv căci încearcă și el o împăcare cu Dumnezeu. Fiind făcut pentru Dumnezeu, așa cum spunea Fericitul Augustin, omul nu poate viețui în dușmănie cu Creatorul său. Pentru fiecare individ, mai devreme sau mai târziu vine o vreme în care, după spusele profetului, însetează, nu de apă și flămânzește nu de pâine, ci de cuvântul lui Dumnezeu (Amos 8, 11), de a asculta deci de Dumnezeu. Întreruperea raporturilor cu Dumnezeu își află cauza imediată în încălcarea voii divine amănunțit prezentată în Legea sinaitică. Dintotdeauna gândirea teologică a aghiografilor a privit păcatul, fie el intenționat sau neintenționat, ca o încălcare a legământului dintre Dumnezeu și popor. Dacă la nivel de popoare încălcarea unui legământ însemna conflict militar, pentru Dumnezeul revelației, încălcarea legământului din partea fiilor lui Israel însemna de fapt încercarea din partea acestui popor de a-și abandona divinitatea și în cele din urmă dorința de a și ieși de sub autoritatea Acesteia, ceea ce în mod firesc echivala cu o răzvrătire. De aceea, pentru o refacere a raporturilor inițiale. trebuia ca cineva să facă primul pas. Din partea poporului primul pas îl constituia pocăința, iar din partea lui Dumnezeu iertarea. Chiar dacă din îndepărtarea de legământ, poporul ales, ca de altfel fiecare credincios în parte, avea de suferit și ca atare el avea nevoia acută de reconciliere, propunerea, și de fapt realizarea acesteia era posibilă numai din partea lui Dumnezeu, adică numai dacă El consimțea la aceasta. Știind cât de primejdios este pentru om întreruperea raporturilor cu Dumnezeu, Acesta îl cheamă neîncetat prin gura profeților Săi; „Întorceți-vă la Mine, și Eu Mă voi întoarce la voi“ (Maleahi 3, 7; Ieremia 3, 12; Iezechiel 18, 30; Miheia 7, 19; Isaia 4, 8), „pocăiți-vă și întorceți-vă“ (Iezechiel 14, 6); „întorceți-vă la Mine din toată inima... întoarce-te la Domnul Dumnezeu tău“ (Ioil 2, 12-13). Chemarea din partea divinității este un semn incontestabil al iubirii statornice pe care o subliniază de altfel și profetul Ieremia; „Voi pune legea Mea în inima lor și o voi scrie în inimile lor și Eu voi fi Dumnezeul lor și ei vor fi poporul Meu... și Eu voi ierta nedreptatea lor și nu-mi voi aminti de păcatul lor“ (Ieremia 31, 33-34). Se observă la profeți ideea unei căutări preferate a poporului Israel. Acesta apare într-adevăr ca un popor unic printre alte popoare. De aceea și Iahve, Dumnezeul legământului, trebuia să fie pentru el un Dumnezeu unic. Deși, după stabilirea în Canaan, țara strămoșilor (Facerea 12, 2-4), era înconjurat de popoare puternice și net superioare lui din punct de vedere militar, îi era categoric oprit prin lege să încheie alianțe cu aceste popoare (Deuteronom 7) deoarece singurul său aliat posibil era Iahve, Dumnezeul revelației sinaitice care l-a și scos din țara Egiptului (Deuteronom 5, 6). Relația privilegiată a

lui Israel cu Dumnezeul său se exprimă prin termenul „berit“ (alianță, pace sau legământ (Deuteronom 5, 2). Începutul legământului cu poporul evreu îl constituie momentul încheierii legământului cu Avraam (Facerea 12, 15) și reînnoit apoi cu Moise pe Muntele Sinai în prezența și cu consimțământul întregului popor (Deuteronom 29, 8). Din clipa acceptării de a respecta condițiile legământului sinaitic, toți membrii comunității israelite intră într-un real raport de iubire preferențială cu divinitatea. Prin iubirea față de Israel, Dumnezeu își arată de fapt iubirea Sa și față de restul popoarelor, căci în planul iubirii divine sunt cuprinși toți oamenii indiferent de rasă [5]. După cum o arată cartea Ieșirea: „Fiii lui Israel au plecat din Ramses spre Sucot, ca la șase sute de mii de bărbați pedeștri, afară de copii. Și a mai ieșit împreună cu ei mulțime de oameni de felurite neamuri...“ (cap 12, 37). Purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de toate neamurile o subliniază însă și mai clar profetul Amos; „Oare nu sunteți voi, feciori ai lui Israel, pentru Mine ca și Cușiții?“, zice Domnul. „Oare n-am scos Eu pe Filisteni din Caftor și pe Sirienii din Chir?“ (cap. 9, 7). De fapt scopul major al alegerii unui singur neam a fost ca prin el, Dumnezeu să se apropie de toată lumea și să intre în comuniune cu ea.

În urma încheierii legământului poporului Israel cu Dumnezeu i s-a promis acestuia o protecție specială, prioritară față de alte popoare. De aceea. de multe ori, în calitate de popor preferat Israelul „a înțeles istoria ca pe un prilej de întâlnire cu Dumnezeu“ [6]. Chiar dacă într-adevăr poporul ales a avut adeseori întâietate față de alte neamuri în a primi binecuvântările divine întocmai cum i se și promisese prin Moise, viața și izbânzi militare în fața tuturor adversarilor săi [7], totuși întâlnirea cu divinitatea a fost în același timp destul de dificilă. Și aceasta din cauza poporului însuși care s-a arătat de cele mai multe ori refractar la respectarea condițiilor legământului, motiv pentru care a și fost caracterizat adesea de Moise drept un popor „tare la cerbice și îndărătnic“ (Ieșirea 33, 5). De aceea Sfânta Scriptură chiar din primele cărți și culminând cu scrierile profeților ne relatează de multe ori scăderile morale ale poporului ales care duceau în cele din urmă la îndepărtarea de Dumnezeul său. Această distanțare de divinitate depindea în mare parte și de influența culturii și a civilizației popoarelor vecine, la care se adăuga desigur și decadența slujitorilor celor sfinte care uitau ei înșiși de datoria lor pentru cele sfinte, pe măsură ce se îndepărtau de momentul primirii legii pe muntele Sinai.

I. Păcatul ca îndepărtare și înstrăinare de Dumnezeu

Admirația israeliților pentru civilizațiile contemporane lor, în primul rând cele din imediata vecinătate, i-a înstrăinat adesea de propria lor cultură și civilizație, dar mai ales le-a alterat credința.

---

5. Pr. Petre Semen, *Învățătura despre Sfânt și sfințenie în cărțile Vechiului Testament*, în „Teologie și Viață“, nr. 4-7/1992, p. 131.

6 Jean-Pierre Bagot et Jean-Claude Dubs, *Pour lire la Bible*, Paris, 1983, p. 13.

7. Idem, p. 13.

Cum acele popoare nu aveau o Lege revelată slujeau unor zeități născocite de mintea umană și cu un cult imoral au atras adesea și pe fiii lui Israel spre imoralitate. Astfel că în perioadele de maximă decadență, din păcate fiii lui Israel nu se deosebeau prea mult de păgâni comițând cam aceleași fărădelegi. De aceea Dumnezeu le-a trimis profeți care să le arate că păcatul favorizează și accelerează înstrăinarea de Dumnezeu. Istoria poporul evreu, cu mici excepții, este plină de infidelități față de Dumnezeu, infidelități individuale sau colective. Săvârșirea faptelor contrare Legii de pe Sinai era foarte gravă căci însemna accelerarea ruinei casei lui Israel. În termeni biblici, ruina casei lui Israel este echivalentă cu întoarcerea feței Domnului de la fiii lui Israel (IV Regi 17, 7-18; IV Regi 23, 27; Ieremia 7, 15; Osea 1, 45). De aceea împotriva transgresiunii Legii mozaice, profetul Iezechiel face un aspru rechizitoriu fiilor lui Israel; „Fiul omului, spune Ierusalimului urâciunile lui. Și-i spune: Așa grăiește Domnul Dumnezeu către fiica Ierusalimului; Obârșia ta și patria ta este Canaan; tatăl tău e amoreu și mama ta hetită. Iar Eu, Domnul te-am făcut să fii renumită printre neamuri pentru frumusețea ta, pentru că ea era desăvârșită datorită strălucirii Mele cu care te-am îmbrăcat", zice Domnul Dumnezeu. Dar tu te-ai încrezut în frumusețea ta și, folosindu-te de renumele tău, ai început să te desfrânezi; ți-ai cheltuit desfrânarea cu tot trecătorul, dându-te pe tine lui... Ți-ai făcut case de desfrânare, ai așezat locuri înalte în fiecare piață; la răspântia fiecărui drum ți-ai făcut locuri înalte, ți-ai batjocorit frumusețea ta și ți-ai arătat picioarele înaintea fiecărui trecător și ți-ai înmulțit desfrânările. Te-ai desfrânat cu fiii Egiptului, vecinii tăi, oameni înalți la statură, și ți-ai înmulțit desfrânările mâniindu-Mă pe Mine..." (cap. 16).

Dacă teologia morală definește păcatul ca pe o încălcare voită a unei porunci divine, în limba ebraică biblică nu este un cuvânt precis care să-i definească întocmai. Termenul care se pretează sensului de păcat, așa cum este acesta înțeles în limbaj teologic este cel de „chatta't" însemnând o abatere de la scop, iar luat împreună cu prepozițiile (bt), (le) sau (al) înseamnă o greșire a țintei. La forma Hifil: „a pierde urma, a se împiedica, a păcatului împotrivă"[8]. Așadar se poate spune că în limbaj scripturistic cel care păcătuiește „nu răspunde la ceea ce se așteaptă din partea sa în raport cu o altă persoană"[9], iar în cazul de față în raport cu Dumnezeu. Orice păcat, fie că avem în vedere o persoană, fie o colectivitate, înseamnă de fapt separarea de Dumnezeu. Ba mai mult, păcatul nu este numai o distanțare de divinitate, dar îl face pe om să se simtă în dușmănie cu Dumnezeu, care se pare că „era exprimată ritual prin intermediul perdelei care separa pe credincioși de Sfânta Sfintelor"[10]. S-ar putea spune că distanțarea de Dumnezeu este direct proporțională cu gravitatea păcatului. Atunci când crește păcatul crește și distanța dintre om și Dumnezeu[11], și viceversa.

---

8. *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon by Benjamin Davidson*, London 1970, p. 254.
9. *Peccato, în Il Grande Commentario Biblico*, Brescia, 1973, p. 1811.
10. Pope Shenouda III, *The Life of Repentance and Purity*, 1990, p. 6.
11. Idem.

Se pare că distantarea fiilor lui Israel de Dumnezeu a ajuns la apogeu în timpul profetului Ieremia, încât se părea că legământul cu Iahve se va rupe dintr-un moment în altul, așa cum rezultă din cuvintele profetului; „Nu te mai ruga pentru acest popor, să nu mai înalți rugăciuni pentru ei..., pentru că nu te voi asculta“ (cap. 7, 16), și tot el adaugă; „chiar dacă Moise și Samuel de-ar sta înaintea Mea, sufletul Meu nu s-ar îndupleca spre poporul acesta. Izgonește-i de la fața Mea ca să se ducă“. Iar de-ți vor zice; „Unde să ne ducem?“, să le spui; Așa zice Domnul; „Cel rânduit pentru moarte să se ducă la moarte, cel pentru sabie, la sabie, cel pentru foamete, la foamete, iar cel pentru robie, în robie!“ (cap. 15, 1-2), Când i se poruncește profetului; „Tu să nu te rogi pentru poporul acesta spre binele lui. Chiar dacă vor posti, nu voi auzi strigarea lor; de vor aduce arderi de tot și prinoase. nu voi primi...“ (cap. 14, 11-12), nu trebuie să se înțeleagă că Scriptura ar opri rugăciunile de mijlocire, ci vrea doar să sublinieze că atâta vreme cât omului nu-i pasă de Dumnezeu și desconsideră voia Sa cea sfântă se află în vrajbă cu Dumnezeu și nu-i poate cere nici o favoare, nici prin cereri personale și cu atât mai mult prin intermediul altcuiva. O spune clar același profet; „Cum?, voi faceți uciderи și faceți adulter; jurați mincinos, tămâiați pe Baal și umblați după alți dumnezei.. și apoi veniți să vă înfățișați înaintea Mea și ziceți; „suntem izbăviți“, ca apoi să faceți iar toate ticăloșiile acelea?“ (cap. 7, 9-10). Din cuvintele profetului Ieremia reiese că persoana sau comunitatea care stăruie în păcat se lipsește pe ea însăși cu bună știință de avantajul rămânerii în comuniune cu Dumnezeu, se separă deci de Dumnezeu. Se îndepărtează mai întâi cu inima și apoi cu tot comportamentul de Dumnezeu. Păcatul înseamnă înainte de toate a se lipsi de dragostea divină; „căci faptele lor nu le dau răgaz să se întoarcă la credința în Domnul Dumnezeul lor, că un duh de ticăloșie sălășluiește înăuntrul lor și pe Domnul nu mai vor să-L cunoască“ (Osea 5, 45). Prin urmare nu Dumnezeu este cauza întreruperii comuniunii cu omul, „ci cel ce păcătuiește se îndepărtează el însuși de divinitate. Dumnezeu îl iubește pe Israel — zice Domnul — cu o dragoste părintească, cu o iubire fără margini“ (cap. 11, 4), însă „poporul Meu este hotărât să se despartă de Mine. îl strig, dar el nici nu ridică ochii spre Mine“ (vers 7). Acest adevăr se confirmă pe deplin și de cărțile Noului Testament când se spune de către Mântuitorul Hristos prin Ioan Evanghelistul; „Dacă cineva Mă iubește, va păzi poruncile Mele și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și vom face locaș la el“ (cap. 14. 23).

Un alt termen ebraic întâlnit adesea în Scriptura Vechiului Testament cu referire la păcat este „awon“ cu sensul de a strâmba, a îndoi, pentru că într-adevăr cel ce păcătuiește se poartă cu strâmbătate față de Cel ce a dat o lege, și deviază deci de la o normă. Iar ce se abate de la o normă se află în culpă. De aceea cuvântul se mai poate traduce și prin „culpă“. Într-adevăr, păcatul este și o neascultare de Dumnezeu, este, cu alte cuvinte, o revoltă împotriva voii Lui exprimată în poruncile Sale, și este în același timp și o sfidare a Lui. Așa vede profetul, păcatul poporului său când îl mustră zicând; „Hrănit-am feciori și i-am crescut, dar ei s-au răzvrătit

împotriva Mea. Boul își cunoaște stăpânul și asinul ieslea domnului său, dar Israel nu Mă cunoaște; poporul Meu nu Mă pricepe" (Isaia 1, 2-3). Fiind totodată o nepăsare față de Dumnezeu, o lipsă a temerii de El care-l oprește pe om de la a-i respecta cu strictețe poruncile, păcatul este îndreptat în primul rând împotriva lui Dumnezeu Însuși căci este privit ca un fel de afront adus Lui, o sfidare a Sa. În al doilea rând acesta naște nedreptatea și în raporturile interumane întrucât păcătosul se vede doar pe sine și interesele sale imediate. El nu poate privi viața decât prin prisma patimii care îl stăpânește și pe care o și slujește. Prin urmare, păcatul este dăunător atât pentru că rupe comuniune cu Dumnezeu, dar și pentru că alterează relațiile interumane. De aceea în limbaj scripturistic, termenul „awon" când este folosit cu referire la raporturile interumane „desemnează violarea drepturilor altora, iar când se referă la păcatele poporului Israel, indică necredincioșia acestuia față de legământul încheiat cu Dumnezeu" [12].

Păcatul mai este considerat și ca un echivalent al revoltei împotriva sfințeniei și dreptății divine și totodată o încercare de a-L înlătura pe Dumnezeu din inimă, încât pentru om Dumnezeu nu mai este Stăpân al vieții lui, întrucât încearcă să pună pe altcineva în locul Său, în cazul fiilor lui Israel pe idolii popoarelor păgâne. O predominantă a Vechiului Testament este că accentul se pune nu atât pe păcatul individual cât mai ales pe cel al comunității, al tuturor fiilor lui Israel. Pe această poziție se situează profetul Ieremia când își exprimă regretul de a nu găsi pe nimeni fără de păcat în cetatea Ierusalimului și în regatul lui Iuda în general; „Cutreierați ulițele Ierusalimului, uitați-vă, cercetați și căutați prin piețele lui, nu cumva veți găsi vreun om, măcar unul care păzește dreptatea și caută adevărul?" (cap. 5, 1). Aceeași constatare tristă o găsim și la Osea; „Că nu mai este credință, nici iubire, nici cunoaștere de Dumnezeu în țară. Toți jură strâmb, mint, ucid, fură și sunt desfrânați, săvârșesc fapte silnice, iar sângele vărsat curge peste sânge. Pentru aceasta țara este în mare jale, iar cei ce o locuiesc sunt fără viagă .. Iar poporul Meu va pieri, pentru că nu mai cunoaște pe Domnul" (cap. 4, 2-6). Despre Israel în ansamblu a afirmat Isaia că este un popor cu buze necurate, și ca urmare nedemn de a vedea binefacerile divine (Isaia 6, 5). Universalitatea păcatului, la grupuri de credincioși sau la indivizi o constată cu multă amărăciune când afirmă că; „nu este care să nu păcătuiască" (III Regi 8, 46). Deci dacă nu este nici un om cu adevărat drept și nevinovat înaintea lui Dumnezeu" (Iov 4, 17; 15, 14) înseamnă că nimeni nu se poate considera pe sine îndreptățit a pretinde o răsplată din partea divinității; „căci de Te vei uita la fărădelegi, Doamne Doamne, cine va putea suferi?" (Psalmul 129, 3). Dacă totuși cel drept este răsplătit, dreptul este numit drept în comparație cu alții mai răi decât el, iar răsplata trebuie considerată mai curând ca un dar divin.

Universalitatea păcatului. subliniată în repetate rânduri de aghiografi, decurge în mod firesc din înclinațiile rele, native, din

---

12. Peccato, în *Il Grande Comentario Biblico...*, p. 1811.

inima omului (Facerea 6, 5; Ieremia 16, 12). În opinia profetului Ieremia, inima omului nu numai că este înclinată spre rău, dar „este mai vicleană decât orice și foarte stricată“ (cap. 17, 9).

Indiferent cum este privit păcatul, ca un semn de orgoliu, la Amos și Isaia în special, ca un adulter (Osea 1 și 2; Ieremia și Iezechiel), neascultare sau nerecunoștință, el aduce omului un mare neajuns prin aceea că Duhul lui Dumnezeu se îndepărtează de la el, așa cum s-a îndepărtat de la regele Saul, despre care se spune că era stăpânit de un duh rău (I Regi 16, 14). Îndepărtarea Duhului Sfânt de la om înseamnă de fapt ruperea comuniunii cu Dumnezeu și ca atare o distanțare a omului de Creatorul său ce aduce suferință celui în cauză. Această suferință resimțită acut de David în urma conștiierii neleguirii de a-l fi ucis pe Urie Heteul, l-a făcut să-și mărturisească această stare zicând: „Nu mă îndepărta (Doamne) de la fața Ta și Duhul Tău cel Sfânt nu-l lua de la mine“ (Psalmul 51, 11).

Cu toate că păcatul este o alegere deliberată și un dispreț la adresa lui Dumnezeu, o profanare a sfințeniei Sale, sau chiar o negare a divinității [13], această alegere este foarte primejdioasă pentru sufletul omului, întrucât „îl situează în starea de refuz total de a colabora cu Duhul Sfânt“ [14], pentru că Acesta s-a îndepărtat de la el. Primejdia cea mare este deci că „după intensitatea păcatului, persoana în cauză ajunge la stadiul neîndupiecării inimii care-l face să refuze orice lucrare a Duhului Sfânt, uneori chiar până la moarte. Chiar dacă ar vrea să se căiască, într-un fel nu mai poate pentru că însăși căința vine în inima omului numai ca rezultat direct al colaborării cu Duhul cel Sfânt.

De asemenea păcatul îl aduce pe om în starea de necurăție ceea ce evident înaintea lui Dumnezeu este o urâciune după cum zice profetul Iezechiel; „Când casa lui Israel trăia în țara sa, au pângărit-o cu purtarea lor și cu faptele lor; căile lor înaintea feții Mele erau ca necurăția femeii în timpul necurățeniei sale“ (cap. 36, 17). În plus, păcatul aduce omului o deziluzie profundă și-l face să trăiască în întuneric, căci se lipsește pe sine de lumina care este Dumnezeu. De aceea despre păcătoși se poate spune „că au iubit mai mult întunericul decât lumina“ (Ioan 3. 19), iar autorul Eclesiastului îl aseamănă pe cel păcătos cu un nebun care umblă în întuneric“ (cap. 2, 14). Pe lângă neajunsurile de mai sus provocate de păcat mai sunt și altele la fel de grave, printre care mai ales teama și neliniștea celui păcătos. Persoana care nesocotește legea morală și săvârșește păcatul, își pierde pentru un timp mai scurt sau chiar pentru toată viața, pacea interioară. Despre teama și neliniștea păcătosului spune cartea Iov; „Nelegiuitul se chinuiește în toate zilele vieții lui și de-a lungul anilor hărăziți celui tiran, glasuri îngrozitoare fac larmă în urechile lui; în mijlocul păcii i se pare că un ucigaș se năpustește asupra lui. El nu mai nădăjduiește să mai iasă din întuneric și își simte capul mereu sub sabie. Se și vede aruncat de mâncare vulturilor, fiindcă știe că prăpădul lui este fără întârziere“ (cap. 15, 20-24). Voind să-i cruțe

---

13. Idem.
14. Pope Shenouda, *op. cit.*, p. 61.

pe israeliți de astfel de neajunsuri, Moise i-a avertizat dacă eventual ar fi încălcat poruncile divine zicând; „de veți călca poruncile Mele[9]. zice Domnul, atunci și Eu am să Mă port cu voi așa; „Voi trimite asupra voastră groaza, lingoarea și frigurile, de care vi se vor secătui ochii și vi se va istovi sufletul; veți semăna semințele în zadar și vrăjmașii voștri le vor mânca. Îmi voi întoarce fața împotriva voastră și veți cădea înaintea vrăjmașilor voștri; vor domni peste voi vrăjmașii voștri și veți fugi când nimeni nu vă va alunga" (Leviticul 26, 15-17). „Cei fără de lege sunt ca marea cea înviforată care nu se poate astâmpăra și valurile ei scormonesc tină și nămol. Cei fără de lege n-au pace — zice Domnul (cap. 57, 29-21; 48, 22). Această neliniște de care amintesc profeții nu este de fapt o noutate pentru urechile israeliților, căci ea a intrat în lume odată cu săvârșirea celui dintâi păcat de către Adam și Eva. Astfel, după comiterea păcatului, Adam a început să simtă frica și de aceea s-a ascuns de la fața Domnului printre pomii paradisului. Când a fost chemat pe nume, din răspunsul acestuia; „Am auzit glasul Tău în grădină, dar m-am temut pentru că eram gol și m-am ascuns" (Facerea 3, 10), deducem că cel dintâi om și-a pierdut iremediabil pacea și liniștea interioară. Teama de care a început să sufere cel dintâi om a pătruns în oameni ca un fel de boală psihologică din cauza culpei[15]. Nu tot așa stau lucrurile cu cel drept care chiar și atunci când este supus încercărilor, pacea, liniștea conștiinței și chiar bucuria nu se îndepărtează de la sine. De fapt, nici nu poate fi altfel, căci dacă Duhul lui Dumnezeu rămâne cu sine, Acela nu rodește în inima lui decât „dragostea, bucuria și pacea" (Galateni 5, 22). Se poate adesea observa că omul care dă semne de tulburare, de neliniște interioară nu mai are în sine roadele Duhului. În biografia pe care o face Sfântului Antonie cel Mare, Sf. Atanasie spune că „oricine era cu sufletul tulburat sau cu inima răvășită, după ce privea fața Sf. Antonie se umplea de pace". La cei drepți deci pacea iradiază în jur fiind benefică și pentru alții. Dimpotrivă, la cei foarte păcătoși, conștiința se revoltă împotriva lor înșiși căci prin ea îi ceartă de fapt Duhul lui Dumnezeu. Liniștea nu le poate veni însă nici din exterior, ci mai curând teama continuă că fărădelegea lor le va fi descoperită și, desigur, se tem de o eventuală pedeapsă. Un exemplu clasic de teamă, neliniște și pierdere a păcii interioare este Cain, care după uciderea de frate a trăit permanent ca un fugar pe pământ, înspăimântat că cineva l-ar putea ucide și pe el în orice clipă, așa cum a ucis el pe fratele său Abel (Facerea 4, 13-14). Un alt exemplu la fel de elocvent a fost puternicul Samson, judecător în Israel, care după săvârșirea păcatului și-a pierdut cu totul puterea redutabilă ajungând chiar de batjocura dușmanilor săi (Judecători 16, 19-25).

Când cel păcătos se complace în starea de păcat și nu manifestă nici un semn de schimbare, Dumnezeu îl pedepsește adesea chiar aici pe pământ, pentru că El este bun, dar este în același timp și drept și nu poate tolera răul la infinit. O arată în chip lămurit profetul Naum; „Dumnezeu este îndelung răbdător și mult milos-

---

15. Idem, p. 67.

tiv, dar nepedepsit nimic nu lasă“ (Naum 1, 3; Ieșirea 34, 6-7). Când îl ceartă pe om se servește adesea de îngerii Săi cum a procedat în momentul ieșirii evreilor din pământul Egiptului. Din îngăduința lui Dumnezeu, îngerul exterminator a făcut să piară toți cei întâi născuți ai lui Faraon, care ședea pe tron. până la întâi născutul robului care sta în închisoare“... (Ieșirea 12, 19; Iezechiel 9, 3-6). Tot printr-un înger al Domnului a fost pedepsit regele David și odată cu el poporul Israel când acela a ridicat sabia împotriva Ierusalimului ca urmare a imprudenței regelui de a fi făcut recensământul poporului, ceea ce era împotriva legii date prin Moise (Deuteronom 23, 16-18). Din această cauză au pierit șaptezeci de mii de oameni. (IV Regi 24, 15; I Cronici 21, 14).

Pentru fiii lui Israel care nu vor respecta poruncile divine sunt rostite cele mai aspre blesteme de către Moise (Deuteronom 28, 15-69). Pe lângă aceste înfricoșătoare blesteme, Moise face însă și câteva proorociri despre comportamentul de viitor al israeliților: „Poporul Israel Mă va părăsi și va călca legământul Meu, pe care l-am încheiat cu el... Atunci Eu îl voi părăsi și-Mi voi ascunde fața de la el. El va fi prăpădit și-l vor ajunge o mulțime de rele și necazuri. Și atunci va zice; „Oare nu m-au ajuns aceste rele din pricină că Dumnezeul meu nu este în mijlocul meu?“ (Deuteronom 31, 1, 18). Prin cuvintele de blestem, Moise dorea să-i determine pe fiii lui Israel să fie supuși poruncilor divine și să nu se lase influențați de moravurile și obiceiurile popoarelor vecine. Ei trebuiau să urmeze exemplul patriarhului Noe care a rămas totdeauna drept și credincios lui Dumnezeu în mijlocul unei corupții generale (Facerea 6, 5), cum de altfel a rămas și Iosif în Egipt.

Față de cei drepți, Dumnezeu își arată milostivirea, iar față de cei nelegiuiți dreptatea. Astfel, în vremea lui Lot, cei doi îngeri trimiși de Dumnezeu, l-au salvat pe acesta și familia sa, iar pe poporul nelegiuit l-a lovit cu orbirea (Facerea 19, 10-11). Tot așa a lucrat Dumnezeu și prin proorocul Elisei când a fost vindecat de lepră Neeman sirianul pentru credința lui, iar Ghehazi a fost lovit cu lepră pentru lăcomia sa de arginți“ (Regi 5, 14-27). Aceste exemple, ca de altfel multe altele, ne arată clar că sfințenia lui Dumnezeu nu tolerează sub nici o formă, păcatul. Sfânta Scriptură ne mărturisește că dreptatea lui Dumnezeu pedepsește păcatul potrivit cu repulsia pe care o are față de acesta. În sfințenia Sa, Dumnezeu îi pedepsește uneori foarte aspru pe oameni în viața pământească. Aceasta o face însă nu numai cu cei ce stăruie în fărădelegi, ci chiar și cu cei ce au părăsit păcatul și s-au căit din toată inima făcându-se plăcuți lui Dumnezeu pentru restul vieții Așa se vorbește despre regele David, cel ce a comis un dublu și grav păcat: adulter și crimă. După ce și-a mărturisit păcatul înaintea proorocului Natan zicând, „Am păcătuit înaintea lui Dumnezeu“ a auzit și iertarea lui Dumnezeu rostită prin același profet care i-a zis; „Dumnezeu ți-a iertat păcatul tău și nu vei muri“ (II Samuel 12, 13). Prin aceasta profetul i-a arătat că Dumnezeu l-a iertat pentru viața viitoare, dar nu și pentru cea pământească. În urma pocăinței a avut loc o transmutare a pedepsei. Într-adevăr căința lui a fost atât de profundă și sinceră, încât i-a fost ca o adevărată hrană pentru sufletul lui, așa cum o spune el însuși; „Ostenit-am întru sus-

pinul meu, spăla-voi în fiecare noapte patul meu cu lacrimile mele, așternutul meu voi uda“ (Psalmul 6, 6). Deși s-a pocăit presărându-și capul cu praf și cenușe, în semn de extremă umilință, după datina vremii la evrei, judecata lui Dumnezeu l-a urmărit toată viața. S-au împlinit întocmai cuvintele lui Natan care i-a zis; „Pentru păcatul tău, sabia nu se va îndepărta de deasupra casei tale în veac, pentru că tu M-ai nesocotit pe Mine și ai luat pe femeia lui Urie Heteul ca să-ți fie femeie. Așa zice Domnul: „Iată Eu voi ridica asupra ta rău chiar din casa ta, și voi lua pe femeile tale înaintea ochilor tăi și le voi da aproapelui tău...“ (II Samuel 12, 10-11). Această profeție s-a și adeverit, căci păcatul desfrânării nu s-a îndepărtat de la casa sa. Ba, mai mult, păcatele sale au influențat în rău pe fiii săi prin care a fost pedepsit el însuși. Astfel, prin fiul său Abesalom, sabia s-a ridicat împotriva lui din propria sa casă, așa cum profetise Natan. De teama fiului său, la o vârstă înaintată David a trebuit să părăsească în chip rușinos Ierusalimul. Prin exemplul lui David se vede că Dumnezeu nu tolerează păcatul nici în cei mai iubiți ai Săi. Chiar dacă pe patriarhul Iacob l-a iubit înainte de a se naște, și mai înainte ca acesta să fi săvârșit vreo faptă bună, așa cum mărturisește textul sacru; „Eu l-am iubit pe Iacob, iar pe Isav l-am urât“ (Maleahi 1, 2-3), când s-a făcut vinovat înaintea lui Dumnezeu nu a fost trecut cu vederea.

Se pare că din îngăduința lui Dumnezeu, lui Iacob i s-a dat stăpânire asupra fratelui său încă de pe când era în pântecele mamei sale căci s-a spus Rebecăi; „În pântecele tău sunt două neamuri și două popoare se vor ridica din tine; un popor va ajunge mai puternic decât celălalt și cel mai mare va sluji celui mai mic“ (Facerea 25, 23). Fiind preferatul lui Dumnezeu, s-a spus și despre el ca despre Moise că s-a învrednicit să-L vadă pe Dumnezeu față către față (Facerea 32, 30) și deși s-a învrednicit de promisiunile divine că se vor binecuvânta întru el toate neamurile pământului (Facerea 28, 14), pentru că l-a înșelat pe fratele său n-a rămas nepedepsit. El a greșit înaintea lui Dumnezeu prin aceea că a forțat oarecum destinul când, conformându-se sfatului mamei sale, care-l iubea mai mult, l-a înșelat pe tatăl său furând binecuvântarea fratelui său mai mare. Și așa promisiunea era de partea sa, dar trebuia probabil să-L lase pe Dumnezeu să lucreze cum ar fi știut El mai bine. Deci, pentru păcatul înșelăciunii, Dumnezeu a ingăduit să i se răsplătească exact pe măsura păcatului său. Astfel după cum l-a înșelat pe tatăl său în vârstă și el a fost înșelat de fiii săi care după ce l-au vândut pe Iosif care-i era cel mai drag, i-au înmuiat haina în sânge de ied și i-au spus că a fost devorat de o fiară (Facerea 37, 31-34). Tot o urmare a păcatului său a fost și înșelăciunea din partea unchiului său Laban care l-a căsătorit cu Lia în locul Rahilei pe care o iubea din toată inima și pentru care a sacrificat mulți ani din viață slujindu-i aceluia. Se pare că greutățile nu i-au părăsit nici după întoarcerea de la Laban, așa cum reiese din răspunsul pe care-l dă faraonului când se prezintă și zice; „Zilele pribegiei mele sunt o sută treizeci de ani..., puține și grele au fost zilele vieții mele“ (Facerea 47. 9).

Unii dintre sfinți au fost conștienți că Dumnezeu, după spu-

sale profetului „este mult milostiv și îndelung-răbdător, dar nepedepsit, într-adevăr, nimic nu lasă“ (Naum 1, 2-3) și s-au resemnat. Așa se spune și despre Ava Moise supranumit Arapul care în tinerețile sale a fost un tâlhar redutabil ce ucidea și prăda fără milă După un timp însă, din mila lui Dumnezeu, a început să-și regrete faptele sale, iar pentru a duce o viață cât mai severă și pentru a-și răscumpăra păcatele din tinerețe a intrat într-o mănăstire. Aici, prin multe osteneli a progresat duhovnicește până într-atât că a devenit chiar și pentru cei mai buni, un model de blândețe, de bunătate și de dăruire pentru aproapele său. Printre altele, obișnuia adesea să se strecoare în chiliile monahilor de unde le lua pe ascuns vasele de apă, mergea cu ele la izvor și le aducea fraților pline. Ajunsese la un asemenea grad de îmbunătățire încât Dumnezeu l-a dăruit și cu facerea de minuni și cu darul proorociei. A înaintat mult în sfințenie și era un bun sfetnic spiritual pentru mulți, iar în cele din urmă a fost chiar hirotonit preot. Era considerat pe drept cuvânt un stâlp al Bisericii din vremea sa. Cu toate aceste daruri primite ca urmare a sfințeniei vieții câștigate cu foarte mare trudă și după o profundă pocăință, asemenea lui David, Dumnezeu a ținut, totuși, seama de păcatele sale din tinerețe. De aceea, când barbarii au atacat mănăstirea și monahii au fugit cu toții, l-au rugat și aceasta să fugă odată cu ei ca să-și scape viața. Ava Moise însă le-a răspuns; „Știu fiii mei că barbarii vor veni și mă vor ucide pentru că și eu am ucis mulți oameni în tinerețea mea. Scriptura spune clar; „tot cel ce va scoate sabia, de sabie va pieri“ (Matei 26. 52). Cele spuse de el s-au împlinit întocmai.

II. Îndepărtarea de Dumnezeu aduce multă întristare și suferință sufletului omenesc

Pentru poporul israelit, ca de altfel pentru fiecare credincios în parte, lipsa comuniunii cu Dumnezeu, „tăcerea Acestuia, când este invocat în rugăciuni, este foarte greu de suportat fiind considerată întotdeauna un rezultat al păcatului“ [16]. Acest fapt îl probează chiar Legea prin Moise; „Oare nu m-au ajuns aceste rele din pricină că Dumnezeul meu nu este în mijlocul meu“ (Deuteronom. 31, 1-18). Sentimentul acut al înstrăinării de Dumnezeu îl simte regele Saul când nu i se mai răspunde nici prin prooroc, nici prin vis și nici prin vedenie (I Samuel 28, 15), iar psalmistul nu-și poate imagina o viață în afara lui Dumnezeu și a purtării Sale de grijă. Comuniunea cu Dumnezeu înseamnă siguranța vieții. De aceea atunci când se rupe această comuniune, omul își simte periclitată însăși existența. Omul nu poate trăi în izolare față de Creatorul său. În psalmii penitențiali se observă o revenire insistentă a cererii credinciosului ca Dumnezeu să nu se îndepărteze de la el. Rugătorul consideră ca ceva absolut normal rămânerea în comuniune cu Dumnezeu părându-i-se că nimic n-ar fi mai rău în lume decât îndepărtarea de Dumnezeu. De aceea, atunci când se simte împresurat de dușmani, aleargă la Dumnezeu ca la sprijinul cel mai sigur după

16. Pr. dr. Mircea Basarab, *Cartea profetului Amos*, introducere, traducere și comentar, în „Studii Teologice“, nr. 5-10/1979, p. 531.

cum și mărturisește; „Doamne, nu mă părăsi, Dumnezeul meu nu Te depărta de la mine. Grăbește-te de vino în ajutorul meu, Doamne al mântuirii mele“ (Psalmul 38, 22-23). Pericolul cel mai mare pentru psalmist pare a fi acela de a fi lipsit de ajutorul divin. De aceea invocă neîncetat divinitatea; „Nu Te depărta de la mine, căci primejdia este aproape“ (Psalmul 24, 17-18).

Credinciosul strigă adesea cu disperare după ajutor divin pentru că se simte izolat religios. La această izolare este adesea condamnat poporul israelit în totalitatea sa, iar dificultatea izolării este cu atât mai grea de suportat cu cât unii profeți o prezintă contemporanilor lor ca având un caracter definitiv [18]. Neliniștea unei vieți în afara lui Dumnezeu și căutarea imperioasă a Acestuia este asemănată de profetul Amos cu foamea; „Iată vin zile, zice Domnul Dumnezeu, în care voi trimite foamete pe pământ. nu foamete de pâine și nu sete de apă, ci de auzit cuvintele Domnului. Și se vor clătina de la o mare până la cealaltă, și de la miazănoapte la răsărit și vor cutreiera pământul căutând cuvântul Domnului, dar nu-l vor afla“ (cap. 3, 11-12). Verbul (nua) folosit de profet exprimă acțiunea de a balansa, a clătina, a șovăi, a se mișca fără încetare căutând ceva de negrăit [19], pentru a exprima cât mai concret neliniștea sufletească a celor abandonați de Dumnezeu.

În afara comuniunii cu Dumnezeu, orice acțiune a poporului este nesigură și poartă mereu amprenta unei căutări neîncetate. De aceea se vorbește de o rătăcire în propriile-i hotare, adică de la o mare la alta, și de la nord la sud, exact în pământul primit de fii lui Israel, potrivit făgăduinței divine, dar în care Dumnezeu nu mai este prezent spre a-i ocroti. Din acest motiv nici nu se va mai auzi nici glasul Său, ca altă dată, prin profeți. În speranța unei reapropieri de Dumnezeu, poporul și-a sporit pelerinajele la sanctuarele din Ghilgal, Betel și Beerșeba și a îmbogățit fastul și formalismul cultului (Amos 3, 14; 4, 4-5; 5, 4-6; 5, 21-27, etc.), crezând că prin aceasta îl îmbunează pe Dumnezeu să-și întoarcă fața înspre ei, uitând de fapt că ruptura s-a produs din cauza păcatului. a nerespectării Legii, mai cu seamă în fondul decât în forma ei. Israeliților care în timpul lui Isaia se consolau pe ei înșiși cu credința că își pot acoperi păcatele prin sporirea sacrificiilor, ținerea sabatului, a lunilor noi și prin săvârșirea altor forme de cult la care adăugau desigur rugăciunile exagerat de lungi, li se arată totuși că acestea nu sunt agreate de Dumnezeu atâta timp cât este neglijată voia Domnului: „Când ridicați mâinile voastre către Mine, Eu îmi întorc ochii aiurea, și când înmulțiți rugăciunile voastre, nu le ascult. Mâinile voastre sunt pline de sânge; spălați-vă, curățiți-vă!“, Nu mai faceți rău înaintea ochilor Mei. Încetați odată! Învățați să faceți binele, căutați dreptatea, ajutați pe cel apăsat, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă!“ (Isaia 1, 15-17). Prin aceste cuvinte nu sunt condamnate ca superflue actele de cult exterioare, fiindcă Dumnezeu Însuși le poruncise prin Moise, ci vrea să arate doar că atâta timp cât sunt neglijate poruncile divine, darurile nu

17. Jacques Briend, *Dieu dans l'Ecriture, éd, du Cerf.*, Paris, 1992, p. 108.
18. M. Basarab, *op. cit.*, p. 531.
19. *The Analytical Hebrew Lexicon...*, p. 540.

sunt acceptate de la cei ce trăiesc în păcat. Cu alte cuvinte, să nu creadă cineva că păcatul poate fi răscumpărat prin alte fapte bune fără a renunța la el. Ele sunt primite doar după înlăturarea acestuia. Plata păcatului este moartea și nu poți da nimic în schimb pentru el, pentru a acoperi păcatul care te domină. Nu poți spune: voi posti două sau trei zile pentru cutare păcat, sau voi face atâta milostenie celor săraci și nu renunți la păcatul în sine. Domnul Dumnezeul lui Israel „este foc mistuitor" (Deuteronom 4, 24) și nu tolerează în nici un chip starea de păcat. El nici nu poate fi amăgit prin niște manifestări cultice zgomotoase care de cele mai multe ori, doar, lasă impresia unei vieți religioase intense, dar ele nu realizează o reală unire a sufletului cu Dumnezeu.

III. De la renunțarea la păcat la reconcilierea cu Dumnezeu

În misiunea profeților predominantă pare a fi amenințarea oamenilor cu aprinderea mâniei lui Dumnezeu care parcă abia ar aștepta greșalele acestora pentru a-i pedepsi cât mai aspru. Cel puțin așa par lucrurile la prima vedere. Citind însă cu atenție cuprinsul cărților profetice se poate constata că nu acesta era rostul trimișilor lui Dumnezeu — de a prezenta cât mai sumbru atitudinea divinității față de cei ce greșesc. Dimpotrivă, în baza mandatului lor de mesageri ai lui Dumnezeu, ei trebuiau să se facă interpreți ai voii Lui într-o lume din ce în ce mai indolentă, cel mai adesea au recurs la acest mijloc ca la o ultimă șansă de a-i mișca pe fiii lui Israel și a-i trezi din nepăsarea lor față de cele ce priveau raporturile cu Dumnezeu. Cum misiunea esențială a lor era aceea de a reconcilia pe om cu Dumnezeu, evident că un rol major în preocupările acestora îl constituia și propovăduirea dragostei divine nețărmurite față de om. Numai că reintrarea în dragostea divină nu se putea realiza fără ca omul să-și amintească de propriile-i greșeli. Dacă, totuși, omul uită să o facă, o face Dumnezeu Însuși, însă cu condiția pocăinței. De aceea omul este sfătuit să nu amâne pocăința. Aceasta este mereu actuală pentru orice timp și vârstă. Într-adevăr „orice vârstă are nevoie de pocăință, fie a tinerilor, fie a bătrânilor, deoarece și una și alta trebuie să se desfăteze de viața veșnică. Tinerii, la care poftele sunt în floare, spre a-și supune grumazul lor înfrânării, iar bătrânii, care din pricina mulților ani s-au obisnuit în rău, spre a putea să se schimbe"[20]. Reconcilierea cu Dumnezeu nu trebuie amânată. În general cei care-și amână reconcilierea cu Dumnezeu, își amână de fapt împăcarea cu propria conștiință și nu se mai îndreaptă niciodată.

În Vechiul Testament pentru a readuce pe fiii lui Israel la Dumnezeul legământului sinaitic au fost trimiși profeți care să le reamintească de obligațiile asumate. Cum însă cei trimiși nu se puteau adresa tuturor deodată, Legea lui Moise a mai prevăzut și alte mijloace de reconciliere cu Dumnezeu. Astfel au fost prevăzute „sacrificiile de pace" prin care se realiza într-adevăr împăcarea omului cu Dumnezeu „și se întăreau raporturile de comuniune cu El"[21].

---

20. M. Basarab, *op. cit.*, p. 532.
21. V. Tarnavschi, *Arheologie Biblică*, Cernăuți, 1930, p. 553

Ziua specială dedicată în exclusivitate reconcilierii dintre Dumnezeu și fiii lui Israel era ziua ispășirii (Yom Kipur) — Levitic 16, 29-34. care mai era numită și ziua iertării, căci prin împlinirea ritualului precis se iertau păcatele săvârșite neintenționat de către popor și de preoți și arhiereu (Levitic 16, 1-31; 23, 26-32). Ziua aceasta era programată cu cinci zile înaintea sărbătorii colibelor, adică pe 10 ale lui Tișri. Și se mai numea și „Yom seliha umehila" (ziua și a dăruirii) și era pentru israeliți ziua cea mai sfântă, zi de pocăință și de expiere a tuturor păcatelor săvârșite în decursul unui an. Ea era o zi de odihnă totală, de pocăință și post. De aceea sub pedeapsa cu moartea se impunea tuturor credincioșilor să păzească odihna și să ajunezo din seara zilei a noua până în cea a zilei a zecea (Levitic 16. 31; 23, 27-32). Se crede că instituirea acestei sărbători a fost lipsa de respect față de locașul sfânt al fiilor lui Aaron când au adus foc străin (Levitic 16, 1). Pentru a spori în israeliți cinstea față de sanctuar, de lucrurile sfinte din el, Dumnezeu a poruncit lui Moise ca arhiereul să intre o singura dată în Sfânta Sfintelor, pentru a face expierea locașului sfânt [22]. Accesul arhiereului în partea cea mai sfântă a locașului era posibilă numai după o serioasă pregătire prin aducerea de sacrificii. Astfel, în cadrul acestui ceremonial, se sacrifica mai întâi un junc pentru păcatele personale ale arhiereului și ale casei sale, adică pentru toți preoții aaroniți, după care intra în Sfânta Sfintelor și tămâia chivotul mărturiei stropindu-l cu sângele juncului sacrificat. Comunitatea oferea la rândul său doi țapi, unul ca jertfă pentru păcatele poporului, iar celălalt, numit al lui Azazel [23], se dădea drumul în pustie. Mai întâi era adus înaintea Domnului și arhiereul își punea mâinile pe capul său, simbolizând prin aceasta trecerea tuturor păcatelor poporului asupra lui. După acest ritual un om îl ducea în pustie considerând că odată cu el purta păcatele întregului popor (cap. 16, 8-10, 20-22). Omul era considerat necurat până seara și ca urmare, îi era interzis accesul în cetate mai înainte de a-și fi spălat veșmintele (vers. 26). După tradiția rabinică se pare că țapul ispășitor era condus la Bet-Hadudu, sau Bét Harudun, actualul Khirbet Khareidan care domină valea Kedronului, la aproximativ 6 km de Ierusalim [24].

Pe lângă sacrificiile de ispășire, Legea mai prevedea de asemenea și aducerea de jertfe pentru culpă „iasam" [25], adică de reparare a unei greșeli (Levitic 5, 14-26) precum și pentru păcat „hatt't" (Levitic 4, 1-5), în care vărsarea sângelui, ca simbol al jertfei supreme, deținea un rol major, sângele fiind echivalentul vieții (Levitic 17, 11). Cum „plata păcatului este moartea" (Romani 8, 23), în locul vieții omului este oferită viața unui animal. Dar nu orice animal, ci numai cel care întrunea condițiile prevăzute de Lege. Mai presus de toate însă tot materialul de jertfă trebuia să provină

---

22. *Ibidem*, p. 655.

23. Se pare că Azazel era considerat prințul demonilor și își avea sălașul din pustiu (Isaia 13, 21; 34, 11-14; Tobit 8, 3, etc.).

24. Rolland de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament, les editions du Cef*, Paris, 1991, p. 416.

25. Asam înseamnă un fel de compensație oferită divinității pentru păcatele individuale săvârșite în mod involuntar (Numeri 15, 22).

din munca cinstită a omului. De aceea în nici un caz nu se acceptau spre jertfă animalele provenite din vânat.

Sacrificiile aduse de bună voie de credincios (Numeri 6, 14-21), aveau un multiplu scop; unul de ispășire sau purificare, căci sângele vindecă și purifică de necurăția pe care o aduce păcatul [26], altul era de mișcare a milei lui Dumnezeu față de cel ce a greșit (II Samuel 24, 18-25), iar în al treilea rând era un mijloc de a-și arăta gratitudinea față de binefacerile primite (I Samuel 6, 15). Se pare însă că rostul instituirii sacrificiilor era acela de a rămâne în comuniune cu Dumnezeu sau de a restabili o relație de pace cu Dumnezeu (Ieșirea 24, 4-8).

Pe lângă sacrificiile amintite, reconcilierea cu Dumnezeu se mai realiza și prin ospețele sacrificiale deoarece „participarea sacrificatorului la ospățul sacrificial simboliza o apropiere de Dumnezeu, iar mâncarea simboliza participarea la masa lui Dumnezeu la care sacrificatorul era oaspete [27].

Tot în scopul reconcilierii cu Dumnezeu, mai ales în perioada postexilică, au fost instituite anumite zile de pocăință (Zaharia 8, 19), zile instituite spre a comemora marile dezastre din istoria poporului Israel. Zilele de penitență amintite de cartea Neemia (cap. 9) par a fi foarte importante pentru cei reveniți în patrie. În aceste zile avea loc mărturisiri colective pentru greșelile comise de către popor, precum și de conducătorul spiritual. Despre astfel de mărturisiri vorbesc și psalmii penitențiali (Psalmii 25, 7; 41, 5; 65, 45) [28]. Nu se știe însă dacă psalmiștii se referă la niște mărturisiri publice sau individuale. Oricum, din cărțile profeților se vede că acestora le-a revenit meritul de a fi pus accentul și pe latura spirituală a pocăinței. Ei învățau că o adevărată reconciliere cu divinitatea se realizează în special prin renunțarea la păcat, rugăciune, săvârșirea de fapte bune și prin mărturisire. În timpul exilului, rugăciunea ocupa de fapt un loc central în viața religioasă a evreilor (Daniel 9, 4-19; Tobit 3, 1-6; Isaia 63, 7-64). De fapt și din celelalte cărți sfinte se poate observa că omul era îndrumat să-și exprime sentimente religioase și prin alte forme de cult cum ar fi; plângerea sau strigarea către Domnul (Judecători 21, 2; Isaia 15, 3; Ioil 2, 17), postul (Ioan 3, 7), prin încetarea lucrului (Isaia 58), sfâșierea veșmintelor (Ezdra 9, 3), îmbrăcarea în sac (Daniel 9, 3; Ioel 1, 13), presărarea cenușii pe cap (Neemia 9, 1; Iudit 9, 1), tăcere și prosternare înaintea lui Dumnezeu (Ezdra 9, 4-5; Neemia 9, 3; Isaia 58, 5).

O atenție aparte se acorda faptelor de într-ajutorare, în special milostenia față de cei săraci, în vederea iertării păcatelor (Tobit 4, 11; 12, 9; Daniel 4, 24). După revenirea din exil milostenia și rugăciunea încep să înlocuiască aproape total sacrificiul pentru păcat. Se încerca de acum o punere în practică a sfaturilor profetice care recomandau în locul actelor exterioare adesea reduse la simple formalisme, o atitudine interioară de penitență și o schim-

---

26. P. Prod, *Expiation* în „Dictionnaire Encyclopédique de la Bible", Brepols, 1978. p. 460.

27. V. Tarnavschi, *op. cit.*, p. 651.

28. Bernadette Escaffre, *Penitence*, în „Dictionnaire Encyclopédique de la Bible", Brepols, 1987, p. 998.

bare a conduitei morale (Isaia 1, 10-17; 29, 13; Ieremia 7, 14; Osea 6, 6; 7, 14; Ioil 2, 13; Zaharia 7, 5).

Am arătat deja că în gândirea vechilor evrei ideea de convertire, de schimbare radicală a atitudinii omului față de Dumnezeu și de voia Sa sfântă era redată prin cuvântul „șuv" cu sensul de a se întoarce, desemnând printre altele și sensul de a se întoarce de la rău, adică a-și schimba direcția[29]. Schimbarea nu trebuie înțeleasă ca o schimbare pur exterioară prin înmulțirea sacrificiilor, cât mai ales ca pe o împăcare a omului cu el însuși în primul rând, o schimbare interioară. Reconcilierea cu Dumnezeu presupune o mutație pe plan spiritual, astfel încât persoana umană să constituie subiectul, iar persoana divină, obiectul reconcilierii. Înscriindu-se pe această linie de gândire teologică, profeții pun un accent major pe responsabilitatea individului. Din acest motiv ei și cheamă insistent la o reconciliere a fiecăruia în parte cu Dumnezeu, deoarece fiecare se face vinovat într-un fel sau altul de îndepărtarea generală de Dumnezeul legământului (Isaia 30, 15; 55, 7; Ieremia 18, 11; Iezechiel 18, 30-32; 33, 11, 14-16). Reconcilierea cu Dumnezeu în opinia lui Iezechiel înseamnă o reînnoire a vieții (cap. 18, 27), iar reînnoirea este garanția reintrării în comuniune cu Dumnezeu care aduce mântuirea (Isaia 30, 15; Osea 2, 9).

IV. Bunătatea divină, garanție a reconcilierii cu omul

Reconcilierea cu Dumnezeu presupune neapărat iertarea din partea divinității. Ori iertarea nu se poate acorda fără o reală schimbare. Este vorba nu atât de o schimbare de opinie, o schimbare pur teoretică, fără nici o retractare a faptelor reprobabile. Sensul termenului ebraic „șuv" nu înseamnă pur și simplu a schimba direcția, ci și a-L căuta cu fervoare pe Dumnezeu, a-L invoca insistent în rugăciuni, a se smeri pe sine, a căuta binele și a-l face, urând răul pe care l-ai făcut mai înainte. A urî răul nu numai în interiorul tău, ci a recunoaște efectiv că l-ai săvârșit. Multitudinea sensurilor verbului „șuv" dovedește că pocăința care este condiția esențială a reconcilierii este concepută din punct de vedere biblic ca o reală schimbare, o transformare interioară și o atitudine care să ducă implicit la o adevărată revoluție a conduitei personale[30]. În alt chip nu poate fi vorba de o reală și sinceră reconciliere, ci de o amăgire. Câteva acte de cult suplimentare față de cele prevăzute deja de Lege și pe care și le propuneau israeliții nu însemnau decât o falsă împăcare a conștiinței. Este adevărat însă, că orice înnoire a omului, orice transformare interioară nu se poate face și fără concursul lui Dumnezeu. Dar cum El invită neîncetat la reconciliere, așteaptă și din partea omului o oarecare osteneală.

Calea reconcilierii își are deci începutul în inimă. Aceasta vrea s-o sublinieze Moise când zice; „Ia aminte la tine însuți, ca nu cumva un cuvânt ascuns în inima ta să se prefacă în păcat" (Deuteronom 15, 9). În inimă se naște deci păcatul și tot din inimă începe și întoarcerea la Dumnezeu. Într-adevăr, noi oamenii păcă-

---

29. Gesenius, *op. cit.*, p. 997; Jacques Mercier, *Conversion*, în „Dictionnaire de la Bible", p. 295.

30 *Remissione*, în „Il Grande Commentario Biblico", ..., p. 1813.

tuim ușor cu gândul, remarca Sfântul Vasile cel Mare. De aceea Dumnezeu, Cel ce a zidit una câte una inimile noastre (Psalmul 32, 15) știe că cele mai multe păcate le săvârșim din imboldul gândurilor și din acest motiv ne-a și poruncit să ne curățim în primul rând mintea [31]. Evident că păcătuim mai întâi cu mintea, deoarece cu mintea îl acceptăm sau îl refuzăm pe Dumnezeu, și după aceea punem în practică exact ceea ce ne comandă mintea. „Dacă pentru a săvârși o faptă, continuă același Sfânt Părinte, trupul are nevoie de timp și de mijloacele necesare, ceea ce presupune și o oarecare osteneală, gândurile nu pot fi împiedicate de nimic. Deci dacă păcatele săvârșite cu trupul sunt împiedicate de multe pricini, cel ce păcătuiește cu gândul, păcătuiește tot atât de repede pe cât a și gândit. De aceea acolo unde căderea este grabnică ni s-a poruncit să avem și paza mai puternică“ [32].

Ilustrând bunătatea absolută a lui Dumnezeu, care se dovedește a fi întotdeauna iertătoare, Sfântul Marcu Ascetul remarca; „Nimeni nu este atât de bun ca Domnul, dar nici El nu iartă pe cel ce nu se pocăiește“ [33]. Prin urmare, la Dumnezeu, bunătatea este totuși împletită cu dreptatea, încât nici El nu iartă pe cel ce nu-și retractează faptele rele deoarece păcatul este un obstacol de nedepășit, care se postează între Dumnezeu și om. Chiar dacă Dumnezeu este bun prin fire după cum Îl laudă fără încetare psalmistul; „Lăudați pe Domnul că este bun, că în veac este mila Lui“ (Psalmii 105, 1; 106, 1; 135, 1), nu înseamnă că nu face nici o distincție între cei răi. Cel rău este întotdeauna primit de bunătatea divină, dar numai după ce-și dă seama că a greșit, că drumul vieții sale a fost greșit și că trebuie să se întoarcă pe drumul cel bun, adică al reconvertirii inimii, al împăcării cu propria-i conștiință, care duce cu certitudine la Dumnezeu.

Sfânta Scriptură îl descrie pe Dumnezeu ca fiind bun prin fire, pentru a-i aminti omului că atunci când simte nevoia acută a reconcilierii cu Dumnezeu și se îndreaptă spre El, să o facă cu încredințarea că este primit în orice clipă, și să se roage unui Dumnezeu bun căci va fi ascultat (Psalmii 68, 16; 85, 3; 99, 5). Bunătatea divină este bine ilustrată de cărțile scripturistice ca reflectându-se și în natura înconjurătoare (Psalmii 64; 103, 28, etc.), precum și în modul în care este condusă lumea (Psalmul 145, 7) și ea se îndreaptă în primul rând spre cei neajutorați și săraci care se încred în Domnul.

Bunătatea divină este de asemenea nedespărțită de milă, de compasiune, mai întâi față de poporul ales și apoi față de tot omul, așa cum ilustrează cartea Iona când se referă la iertarea locuitorilor din cetatea Ninive (cap. 3, 5-10). Această milă a fost descoperită omului odată cu darea Legii prin Moise care subliniază; „Iahve, Iahve, Dumnezeu este iubitor de oameni, milostiv și îndelung-răbdător și plin de îndurare și dreptate“ (Ieșirea 34, 5-6).

Mila este redată în limba ebraică prin termenul „hesed“ sau

---

31. The Book of Zechariah, în „Commentary on the Whole Bible, Jamieson, Fausset Brown, Michigan, 1992, p. 845.

32. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a III-a la cuvintele „La aminte la tine însuți“*, în „Scrieri“ partea întâia, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1986, p. 365-366).

33. *Ibidem.*

„rahamim". Primul termen are multiple sensuri. Semnificația sa cea mai importantă este aceea de „bunăvoință" sau dispoziția favorabilă a voinței spre cineva (Facerea 47, 29; Iosua 2, 12-14; I Regi 20, 14-15 etc.)[34]. Sensul cu care este cel mai adesea întânit în Sfânta Scriptură este acela de bunăvoință a lui Dumnezeu spre om[35]. Mila divină este desăvârșită și plină de bunăvoință așa cum de altfel apare și bunătatea Sa (Psalmul 102, 11; 116, 2) și desigur veșnică și neschimbabilă (Psalmii 24, 6; 99, 5; 102, 17) întocmai ca Ființa lui Dumnezeu.

Profeții văd în mila lui Dumnezeu o certitudine a iertării (Amos 7, 2; Osea 11, 8). Această milă îl face să aibă întotdeauna o atitudine binevoitoare chiar și față de cei foarte păcătoși cărora li se și vestește prin profetul Iezechiel că Dumnezeu nu le dorește moartea, ci ca să se întoarcă și să fie vii (cap. 18, 23). O constantă a cuvântărilor profetice este prezentarea lui Dumnezeu înaintea lumii ca un Părinte bun care salvează și mântuiește. Din mila Sa cea nemăsurată dar și din dorința de a-l menține pe om în comuniune cu El, după realizarea reconcilierii, Dumnezeu nici nu-i amintește de păcatele sale (Ieremia 31, 34; Iezechiel 33, 16).

Față de cele de mai sus putem conchide că depărtarea de Dumnezeu înseamnă pentru om neliniște, nesiguranță, incertitudine și suferință. Fiindu-i milă de făptura Sa, Dumnezeu Însuși îl îndeamnă pe om la reconciliere zicându-i prin profeți; „Întorceți-vă copii răzvrătiți, și Eu voi vindeca neascultarea voastră!... De vrei să te întorci Israele, zice Domnul, întoarce-te la Mine și, de vei lepăda urâciunea de la fața Mea, nu vei mai rătăci" (Ieremia 3, 14; 22; 4, 1). Toată viața omului trebuie să fie într-o permanentă legătură cu Dumnezeu întocmai cum în urma încheierii unei legături matrimoniale, viața celor doi soți este de neconceput separat (Ieremia 31, 3; Deuteronom 7, 7-8). Atunci când credincioșiei lui Dumnezeu i s-a răspuns prin necredincioșie de către fiii lui Israel care au preferat să se prostitueze cu idolii Canaanului, s-a ridicat Osea care mai mult decât alți profeți a prezentat istoria lui Israel ca pe o istorie a relațiilor de familie: soție și soț (cap. 2, 4-22), sau tată și fiu (cap. 11, 1). Ca o pedeapsă față de transgresiunile Legii divine ale lui Israel, influențat de popoarele Canaanului. a trebuit să treacă prin grelele încercări ale exilului babilonic trăite ca o întoarcere în pustiu (Osea 2, 16) pentru a-și aminti de timpul comuniunii lui depline cu Dumnezeu.

Mai reținem de asemenea că viața acestui popor, și nu numai a lui, ci chiar a fiecărui om în parte, este măsurată doar cu timpul petrecut împreună cu Dumnezeu. Timpul petrecut în păcat și deci departe de Dumnezeu este privit din punct de vedere scripturistic ca o perioadă de moarte. Zguduitoare este în acest sens mustrarea pe care o face Domnul Dumnezeu unui înger (episcep) al Bisericii din Sardes, deoarece nu trăia chiar la înălțimea chemării sale de conducător al Bisericii și sfătuitor al fiilor acesteia, căci i s-a spus: „Deși ai nume că ești viu, dar ești mort" (Apocalipsă 3, 1). Aceste spuse sunt valabile pentru fiecare popor și individ.

Pr. conf. dr. Petre SEMEN

---

34. Filocalia, vol. II, p. 320.
35. Gesenius, *op. cit.*, p. 338.

ASCEZA CA TEORIE ȘI PRACTICĂ ÎN VIAȚA CREȘTINĂ

Într-una din cărțile sale [1], Mircea Eliade propunea ca temă prioritară, pentru „știința universală", studierea modului în care se degradează misterul.

„Omul modern — scrie marele istoric al religiilor — crede că citind Biblia, sau viața lui Iisus, descifrează o mare taină a lumii. Este aceasta caracteristica lumii moderne, care laicizează absolutul și crede că fără asceză și vocație poate descifra tainele lumii" [2].

Aceste gânduri sunt deosebit de semnificative. Ele ne atrag atenția că fără o cunoaștere ascetică, care implică pentru Eliade „descompunerea omului profan și anihilarea formelor vulgare de echilibru" [3], nu se poate pătrunde în orizontul tainic al existenței umane.

Asceza ar fi deci o cale de cunoaștere și de trăire integrativă, care-l așează pe om într-un raport de intimitate cu adâncurile ființei sale și, în același timp, într-o permanentă tensiune creatoare, în perspectiva vocației sale ultime.

În cele ce urmează ne-am propus să arătăm importanța pe care asceza, ca experiență profundă existențială, o are în viața creștină.

1. Sensul noțiunii de asceză

Noțiunea de „asceză" vine din limba greacă de la substantivul „ασκέως" și semnifica inițial prelucrarea unor materiale brute pentru a le face obiecte folositoare sau opere de artă. Deci, etimologic, această noțiune nu înseamnă nici privațiune, nici austeritate, ci ne trimite cu gândul mai întâi la un act creator care cere din partea omului efort și perseverență [4].

Origen și apoi Clement Alexandrinul au fost cei dintâi care au conferit noțiunii de „asceză" un sens și un conținut creștin numind asceți pe toți cei care practicau înfrânarea și duceau o viață austeră în vederea desăvârșirii morale [5].

Treptat termenul de asceză, ca și cel de ascet, au primit în Răsăritul creștin un colorit monahal [6]. Mănăstirile se numeau ἀσκητήρια, iar asceții erau monahii care se retrăgeau din lume și se străduiau permanent, prin respectarea poruncilor Mântuitorului, să se purifice de păcate, ca forme ale nelibertății, și să se înalțe spre o tot mai deplină comuniune cu Dumnezeu prin virtuți.

---

1. Mircea Eliade, *Fragmentarium*, București, 1990, p. 35.
2 *Ibidem.*
3 *Ibidem.*
4. Jean Claude Gug, *Plaisir et ascèse*, în „Alliance", Paris, 1982, nr. 20, p. 2-5; André Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la Philosophie*, Paris, 1932, p. 67.
5. P. Pourrot, *La spiritualité chrétienne*, Paris, 1931. vol. I. p. 54.
6. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, București, 1981, p. 7.

Așadar în orizontul culturii și spiritualității creștine, noțiunea de asceză a dobândit un conținut nou, mult mai profund decât în cultura profană. Experiența ascetică nu mai este înțeleasă doar ca un simplu efort creator al omului, sau ca o simplă practică spirituală, bazată pe un act voluntar și pe anumite tehnici, asemănătoare celor din spiritualitatea indiană, ci este o realitate existențială care se înserează în spațiul tainic al întâlnirii cu Dumnezeu [7].

Mai precis, în viața creștină, asceză înseamnă răspuns liber și conștient la chemarea și iubirea jertfitoare a lui Hristos și nu respectarea unor reguli formale și constrângătoare. De aceea ea nu se dezvoltă în interiorul unui sistem de gândire logică și discursivă, ci în dinamismul unei existențe istorice înălțate la nivelul unei „loc" al întâlnirii cu Hristos în Duhul Sfânt.

Acest dinamism spiritual, specific mai ales tradiției creștine răsăritene, are în centrul său întreaga bogăție și frumusețe cuprinse în noțiunea biblică de „inimă", care nu coincide cu centrul emoțional al psihologiei moderne, ci reprezintă centrul metafizic al persoanei umane deschis spre comuniunea cu Dumnezeu. În acest sens spune Sfântul Maxim Mărturisitorul că „Dumnezeu a așezat în inima omului dorința după El" [8].

În experiența ascetică, inima, de care vorbesc Sfinții Părinți, în deplin acord cu Sfânta Scriptură, este o realitate care angajează toate facultățile sufletului: gândirea, voința și sentimentul și deci asceza devine un act al convertirii (μεταοία) întregii ființe umane, pentru ca prin ea să se facă simțită prezența lui Hristos în lume [9]. De aceea începutul ei nu se află într-o simplă renunțare etică, ci într-o schimbare ontologică ce se petrece în ființa creștinului prin participarea sa tainică la moartea și învierea lui Hristos. În mod virtual această schimbare se petrece în momentul primirii Tainei Sfântului Botez.

„Când ieșim din apa botezului — scrie Nicolae Cabasila — noi avem în suflete pe Însuși Mântuitorul nostru și încă nu numai în suflet, ci și în cel mai ascuns ungher al ființei noastre. Îl avem plin de mărire, curat de orice păcat și lipsit de orice păcat și lipsit de orice stricăciune, așa cum a înviat, așa cum s-a arătat apostolilor așa cum s-a înălțat la cer și, în sfârșit, așa cum va fi când se va întoarce iarăși să ne ceară comoara ce ne-a încredințat-o" [10].

Deci prin botez creștinul devine un om nou după chipul lui Hristos cel înviat [11]. Aceasta înseamnă că el nu mai este rob păcatului, ci a primit puterea de a fi biruitor asupra lui printr-o străi-

---

7. Pr. lect. Dumitru Radu, *Aspectul comunitar sobornicesc al mântuirii*, Ortodoxia, XXVI (1974), nr. 1, p. 97; Vezi și Dr. Antonie Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 31

8. Paul Evdokimov, *Les âges de la vie spirituelle des Pères du desért à nos jours*, Paris, 1964, p. 114; Vezi și Paul Evdokimov, *L-Orthodoxie*, Paris, 1965, p. 23.

9. Dacă „a vorbi despre Dumnezeu este lucru mare, a te purifica pentru Dumnezeu este și mai mare", scrie Sfântul Grigorie de Nazianz, în Oratio, XXXII; P. G., 36, 180 C., la Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 33.

10. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. rom. T. Bodogae, Sibiu, 1946, p. 23.

11. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Îndreptarea și îndumnezeirea omului în Iisus Hristos*, „Ortodoxia", XL (1989), nr. 2, p. 30.

danie proprie. Sfântul Apostol Pavel accentuează în mod deosebit acest lucru. Pe de o parte el afirmă că Hristos locuiește în noi, că „omul cel vechi a fost răstignit împreună cu Hristos", pe de altă parte ne îndeamnă „să ne dezbrăcăm noi înșine de omul cel vechi și să ne înbrăcăm în Domnul nostru Iisus Hristos" (Galateni 3, 27; Romani 8, 10; II Corinteni 13, 14; Efeseni 4, 24; Coloseni 3, 10). Cu alte cuvinte păcatul a murit în noi prin botez, dar și noi trebuie să murim păcatului printr-un efort propriu. În acest sens și Sfântul Ioan Gură de Aur scrie: „Sunt două morți. Cea dintâi se face de Hristos prin botezul ce-l primim; iar a doua trebuie să se facă de noi, prin sârguința noastră, după aceasta" [12].

Privită din acest punct de vedere, asceza creștină înseamnă o actualizare permanentă a Tainei Botezului, o „epicleză conștientă" [13], care transformă treptat pe om într-un purtător de Hristos.

2. Sinergia omului cu Dumnezeu în experiența ascetică

Desigur că experiența ascetică prin care se actualizează Taina Botezului presupune un efort al întregii ființe a creștinului și în mod deosebit un efort al voinței spre bine. „Dacă libera voință rămâne în nelucrare — scrie Sfântul Grigorie de Nyssa — dispare neapărat și virtutea; iar dacă lipsește virtutea, viața este fără de cinste și rațiunea se îndreaptă spre ideea fatalității și este suprimată lauda virtuoșilor; neînvins este păcatul, nedeosebite sunt felurile virtuții... Și de aceasta nu Dumnezeu în bunătatea Lui ar putea fi învinovățit..., ci dispoziția sufletească a celor ce primesc vestirea" [14].

Deci în asceza creștină, voința liberă și conștientă a omului are un rol prioritar. Dar activitatea ei nu poate fi separată de celelalte facultăți ale sufletului, care în limbaj filocalic se numesc minte și inimă [15]. În același timp, mergând pe calea ascezei, care este prima treaptă absolut necesară desăvârșirii morale, creștinul nu este singur. Însoțitorul său tainic este Hristos prin lucrarea harului Duhului Sfânt. Acest lucru îl subliniază în mod deosebit Sfinții Părinți Marcu Ascetul și Maxim Mărturisitorul, numind pe Hristos „Ființa virtuților".

Știind că Hristos este „ființa" sau puterea virtuților, creștinul rămâne smerit și rugător, iar efortul său ascetic îl face cu conștiința că voința sa este ajutată de harul Duhului Sfânt, care are un rol special în desfășurarea lui. „Duhul Sfânt — scrie Evagrie Ponticul pătimind împreună cu noi slăbiciunea noastră, ne cercetează și când

---

12. Sfântul Ioan Hrisostom, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani*, trad. Arh. T. Atanasiu, București, 1986, p. 155.

13. P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 23.

14. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marea cuvântare catehetică*, trad. D. Cristescu și N. I. Barbu. București, 1947, p. 88.

15. Orice acțiune morală „pleacă de la o voință morală, voința morală de la o judecată morală, iar judecata morală de la simțământul moral", vezi H. Mayer, Katechetik. Freiburg im Breisgau, 1924, p. 27; Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 73.

16. „Ființa virtuții din fiecare este Cuvântul cel unic al lui Dumnezeu, căci ființa tuturor virtuților este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos", Ambigua liber, P. G., 91, 1081, la Pr. prof. Dumitru Stăniloe, *op. cit.*, p. 41.

suntem necurați. Și dacă află că mintea noastră i se roagă cu dragoste și adevăr se sălășluiește în ea și alungă toată ceata de gânduri și de înțelesuri care o împrejmuiesc, îndemnând-o spre dragostea de Dumnezeu“ [17]. La rândul său Sfântul Atanasie cel Mare spune: „Fără Duhul suntem străini și departe de Dumnezeu, iar prin împărtășirea cu Duhul ne unim cu dumnezeirea. Deci a fi în Dumnezeu nu e un lucru al nostru, ci al Duhului care este și rămâne în noi [18], Sfântul Vasile cel Mare duce mai departe desfășurarea acestui gând al Sfântului Atanasie, subliniind faptul că acțiunea purificatoare și sfințitoare a Duhului Sfânt în sufletul creștinului nu se înfăptuiește fără participarea acestuia și mai ales fără un efort ascetic, „Unirea Duhului cu sufletul, nu se realizează prin apropiere spațială, ci prin depărtarea patimilor, care venind în suflet ulterior, prin iubirea de timp l-au înstrăinat de Dumnezeu. Deci de Mângâietorul nu se poate apropia decât cel ce s-a curățit de întinăciunea ce și-a adunat-o prin răutate și a revenit la frumusețea firii proprii (προς τό ἐκ φύσεωσ καλλος) și i-a redat acesteia, ca un chip împărătesc, înfățișarea originală prin curăție“ [19]

Aceste cugetări ale Sfinților Părinți ne ajută să înțelegem faptul că asceza creștină nu implică doar o reglementare a comportamentului etic, supunând voința imperativelor morale, ci implică în primul rând un dinamism uman declanșat de sentimentul copleșitor al prezenței lui Dumnezeu. Efortul ascetic aparține creștinului, dar el nu desemnează doar acțiuni morale, voluntariste, pentru a ameliora un aspect de suprafață al psihicului. El cere o încredere totală în Hristos care, din iubire nemărginită pentru om, s-a dat morții separării și infernului.

Moartea, separarea și infernul sunt consecințe ale păcatului [20], ale îndepărtării omului de Dumnezeu. Asumarea lor de către Hristos, Fiul lui Dumnezeu, prin jertfa de pe cruce, a făcut o breșă în autonomia infernală a omului, deschizându-i calea dureroasă a transfigurării sale în perspectiva comuniunii. Astfel crucea lui Hristos a devenit paradigma efortului ascetic în viața creștină El poate fi sintetizat în următoarele cuvinte ale Mântuitorului: „Cel ce voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie“(Luca 9, 23; Matei 16, 24; Marcu 8, 34).

Modul în care această cale devine actuală în viața creștină îl vom analiza în continuare.

3. Asceza trupului

Am subliniat la începutul capitolului anterior că experienta ascetică cuprinde pe om în integritatea ființei sale: suflet și trup.

---

17. Cuvânt despre rugăciune, cap. 62. Filocalia, vol. I, p. 12, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947.

18. Oratio III contra Arianos. P. G., XXVI, 373, la Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sfântul Duh în revelație și în Biserică*, Ortodoxia, XXVI (1974), nr. 2, p 218.

19. Liber de Spiritu Sancto, cap. IX, P. G., XXXII, 109, la Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 233.

20. Păcatul este în mod esențial separare: de Dumnezeu, de semeni, de lume: Vezi Gabriel Marcel, *Etre et Avoir*, Paris, 1935, p. 105.

Trupul reprezintă un element constitutiv ființei umane și de aceea nu putem să facem abstracție de el[21]. Deși este un element firesc al acestei lumi, inscriindu-se în legile timpului și spațiului, totuși el nu reprezintă pentru om un simplu element natural, pentru că nu poate fi niciodată obiectivat în mod absolut, ca celelalte elemente exterioare lui. Trupul este un mijlocitor între om și lume. Prin mijlocirea lui omul se descoperă pe sine ca ființă individuală, care există în lume, și tot prin mijlocirea lui întreaga natură este asimilată unei existențe umane. Datorită unității reale dintre suflet și trup, omul se simte trăind în lume, dar nu pentru a se asimila ei, ci pentru a o depăși, înălțându-se în ordinea spirituală a existenței. Desigur că prima realitate de care omul se leagă prin cele cinci simțuri ale trupului și ale cărei impresii le păstrează în sufiet este realitatea sensibilă. Dar mai târziu când omul ajunge să întrebe și să se întrebe de unde vin și unde se întorc cele existente, el își dă seama că are o altă menire decât cea a simplei existențe biologice și atunci începe calea depășirii și transfigurării lumii printr-o lucrare ascetică. În cazul în care omul nu ajunge la depășire a realității sensibile există riscul ca aceasta să devină un centru exclusiv de preocupări, o realitate netransparentă în sine, unilaterală și săracă, un simplu obiect de consum. Omul se aruncă asupra ei ca asupra unei prade, separând-o de orice iconomie a darului lui Dumnezeu[22]. De aici a început și începe de fapt drama spirituală a omului, a păcatului. De aceea unii dintre Sfinții Părinți au interpretat păcatul lui Adam în termeni de lăcomie[23], lăcomia pântecelui fiind prima patimă a trupului[24] și izvor al tuturor celorlalte patimi care „vampirizează" creația lui Dumnezeu după expresia unui teolog contemporan[25].

Pentru depășirea acestei orientări unilaterale a omului în mijlocul creației este absolut necesară o asceză a trupului. În viața creștină ea se manifestă în mod concret prin post. Mai ales în tradiția ascetică răsăriteană postul ocupă un loc bine definit. „Noi — scrie Sfântul Vasile cel Mare — am fost scoși din paradisul terestru pentru că nu am postit. Trebuie deci să postim pentru a

---

21. Sfântul Grigorie Palama spune: „Numele de om nu este aplicat sufletului sau trupului în mod separat, ci amândurora împreună, deoarece împreună au fost create după chipul lui Dumnezeu"; Prossopopeiae P. G., 150, col. 1361; la Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mântuirea, a doua creație a lumii*, „Ortodoxia", XXXVIII (1986), nr. 2, p. 47.

22. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Dinamica creației în Biserică* „Ortodoxia", XXIX (1975), nr. 3-4, p. 281-282.

23. „Adam a pierdut mântuirea datorită lăcomiei" scrie Tertulian în „De jenunio". Vezi P. R. Regamey, *L'Ecriture Sainte et les Débuts du christianism*, Paris, 1959, p. 15; Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, Filocalia, vol. I, p. 98-124, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1936.

24. Sfântul Maxim Mărturisitorul dă următoarea definiție patimii: „Patima este o mișcare a sufletului împotriva firii, fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru din cele supuse simțurilor. De pildă este o mișcare spre o iubire nerațională a mâncărilor, sau a femeii sau a avuției sau a slavei trecătoare sau a altui lucru din cele supuse simțurilor sau din pricina acestora". Capete despre dragoste, II. 16, în Filocalia, vol. II, p. 57, trad. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Sibiu 1937.

25. Olivier Clement, *Dialogues avec le patriarche Athenagoras*, Paris, 1969, p. 210.

ne reîntoarce în paradisul ceresc, căci postul repară pierderea pe care noi am suferit-o din faptul că Adam nu a postit, și ne împacă cu Dumnezeu“ [26].

Fiind o expresie a ascezei trupului, postul asumat în mod periodic, înseamnă depășirea unei atitudini posesive și agresive față de lume [27]. Prin renunțarea pe care o implică față de elemente nutritive care sunt simbolice legate de izvoarele însești ale vieții, practicarea postului reprezintă o permanentă aducere aminte că viața noastră, ca și creația întreagă, nu ne aparțin întru totul. Ele sunt daruri ale lui Dumnezeu și se înserează unui orizont deschis către cer, în care se simte prezența lui Dumnezeu prin absența sau diminuarea satisfacției biologice, prin așezarea pe un plan secund a nevoilor primordiale de hrană și băutură. Prin această experiență fundamentală, asumată în mod conștient, creștinul este apărat de pericolul confundării creației cu Creatorul, ca și de pericolul supraestimării necesităților biologice în detrimentul nevoilor spirituale.

Sfinții Părinți, și în mod deosebit Sfântul Maxim Mărturisitorul, au făcut o analiză subtilă a experienței ascetice manifestată la nivelul trupului. Ei au subliniat faptul că asceza trupului trebuie să fie trăită ca participare la jertfa lui Hristos.

Așa cum crucea lui Hristos nu este o negare a trupului, ci calea dureroasă a transfigurării sale, la fel asceza nu este o negare a afectelor [28], ireproșabile ale firii umane, ci o convertire a lor în perspectiva unei adînci bucurii, izvorâtă din așteptarea întâlnirii cu Hristos. „Afectele — scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul — devin bune în cei ce se străduiesc, atunci când desfăcându-le de cele trupești le folosesc spre câștigarea celor cerești. De pildă pofta se preface în mișcarea unui dar spiritual după cele dumnezeiești; frica, în grija de a ocoli osânda viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea în pocăință, care ne aduce întristarea de pe urma răului săvârșit în timpul de aici“ [29].

Acest text al Sfântului Maxim ne arată clar că asceza trupului nu este un scop în sine, ci un mijloc pentru disciplinarea afecti-

---

26. Costi Bendaiy, *Jeûne et oralité, Aspects psichologiques du jeûne orthodoxe*, p. 215.

27. „Disciplina periodică a postului întrerupe relația de violență și de ucidere între noi și lume“; vezi Olivier Clement, *Questions sur l'homme*, Paris, 1976. p. 74.

28. Afectele ireproșabile ale firii sunt: pofta de mâncare și plăcerea izvorâtă din ea, frica de durere și de moarte, unele manifestări ale instinctului de conservare trupească etc.; Sfântul Maxim Mărturisitorul le consideră trăsături irațională pătrunse în firea umană după păcatul primordial; În starea primordială omul își îndruma viața cu totul rațional. Trupul nu scapă prin mișcări anarhice și dezordonate, de sub conducerea rațiunii și a voinței. În starea actuală aceste afecte nu mai pot fi scoase din fire, dar ele se pot converti spre un scop bun; Vezi Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Filocalia, vol. III, p. 21, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1948.

29. *Ibidem.*

vității trupești [30], pentru ca aceasta să devină un sprijin real în vederea creșterii duhovnicești și a înălțării sufletului spre Dumnezeu.

4. Asceza sufletului

După învățătura Sfinților Părinți. sufletul uman, unul în esență, are trei facultăți principale: mintea (νοῦς) ca potență a tuturor actelor de cunoaștere și cugetare; pofta sau dorința (ἐπιθυμία) ca potență a dorințelor și aspirațiilor și mânia (θυμος) ca potență a actelor de curaj [31].

Trebuie să subliniem faptul că deși Sfinții Părinți resping ideea platonică a separației dintre minte și suflet, adică ideea preexistenței minții, totuși ei admit o distincție esențială între minte și celelalte două facultăți ale sufletului. Mintea reprezintă în viziunea lor, partea spirituală sau rațională a sufletului, iar pofta și mânia împreună cu alte funcțiuni vitale reprezintă partea irațională. Aceste distincții sunt precizate de Sfântul Ioan Damaschin astfel: „Trebuie să se știe că raționalul, prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în puterea rațională și puterea irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune ei. Partea nesupusă rațiunii se împarte în: funcțiunea vitală care se numește plus, funcțiunea seminală, adică de naștere, și funcțiunea vegetativă sau nutritivă. Aceasta ascultă de natură și nu de rațiune. Partea care ascultă și se susține de rațiune se împarte în mânie și poftă“ [33].

Această cale de înțelegere a naturii umane este în deplină armonie cu psihologia modernă, care vorbește de existența inconștientului uman în care se depozitează amintirile și în care „se ascund numeroase forțe și aspirații de care nu ne dăm seama“ [33].

Psihologia religioasă nu exclude din preocupările sale realitatea subconștientului, în care se refulează toate gândurile pline de lumină și toate gândurile întunecate care dau naștere la resorturile patimilor, dar, pe lângă această zonă a subconștientului, ea mai acceptă o zonă a transconștientului sau supraconștientului, pe care Sfinții Părinți îl numesc „adâncul minții“ [34], în care se sălășluiește harul Duhului Sfânt primit la botez.

Când uitarea de Dumnezeu cuprinde sufletul sau când slăbește credința în existența Lui. acest adânc al minții se închide, comuniunea cu Dumnezeu este întreruptă. memoria ontologică se estompează, atenția se relaxează și sufletul primește ușor influențe și sugestii necurate. Patimile încep să-și facă sălaș în el. De aceea toți marii duhovnici și îndrumători spirituali au subliniat faptul că asceza sufletului presupune în primul rând trezvia minții și apăra-

---

30. Același lucru îl subliniază și Sfântul Antonie cel Mare când scrie: „Sufletele care nu sunt ținute în frâu de rațiune și nu sunt cârmuite de minte ca să sugrume și să stăpânească patimile lor. se pierd ca dobitoacele cele necuvântătoare. rațiunea fiind târâtă de patimi ca vizitiul biruit de cai“, Filocalia, vol. I, p. 5 ; Vezi și B. Vișeslavțev, *Însemnătatea inimii în religie*, trad. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „Revista teologică“, 1934, cap. 74, 80.

31. Pr. prof. dr Dumitru Stăniloae, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, p. 71.

32. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. Pr. D. Fecioru, București 1943. p. 103.

33. Vasile Pavelcu, *Metamorfozele lumii interioare*, Iași, 1976, p. 170.

34. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 71.

rea ei de gânduri, imagini și reprezentări false despre lume. Aceasta din cauză că lumea, cu toată varietatea realităților sale sensibile, reprezintă pentru om un izvor permanent de atracție. Sufletul intră în relație cu lumea prin simțirea trupului, care oferă minții reprezentarea celor sensibile și caută s-o rețină în orizontul lor. Dacă mintea se oprește aici și nu străbate calea mai departe pentru a cunoaște rațiunile și sensurile realităților sensibile, în ea se nasc gânduri pătimașe, pervertind ideile sau rațiunile lucrurilor sensibile [35]. Gândul pătimaș reprezintă o mărginire a orizontului noetic, o modelare a minții după imagini și reprezentări false, care-l îndepărtează pe om de adevărata cunoaștere și-l ajută să se erijeze în stăpân egoist și manevrator al creației lui Dumnezeu [36].

Depășirea acestui orizont închis, în care de multe ori este ispitit să rămână omul modern [37], nu se poate face decât prin asceză, care așează sufletul într-o stare de chenoză, de smerenie, printr-o renunțare la sinele egoist și egocentrist și deschiderea sa spre Dumnezeu, având ca model și izvor de putere pe Însuși Hristos, Fiul lui Dumnezeu.

Trăind în comuniune cu Hristos, omul începe să se cunoască pe sine, să-și recunoască propria nimicnicie și în același timp propria-i măreție și demnitate, pentru care Hristos a primit moartea. Atunci sufletul începe să lăcrimeze și să se roage. Considerăm că rugăciunea este expresia cea mai concretă a ascezei sufletului. Sfântul Efrem Sirul ne spune că nu ne putem apropia de Dumnezeu decât prin rugăciune neîncetată. La rândul său Sfântul Marcu Ascetul ne îndeamnă să facem din inimă un altar pe care să aducem lui Hristos, nu lucrurile din afară, ci gândurile curate, care determină apoi săvârșirea tuturor acțiunilor noastre exterioare [38]. Rugăciunea este deci o Liturghie interioară prin care sufletul se păstrează curat simțind prezența lui Hristos întru el.

Dacă experiența rugăciunii, ca și toate celelalte acte concrete pe care le implică asceza creștină sunt privite doar din perspectiva gândirii moderne, tributară pozitivismului și neopozitivismului, importanța pe care ea o are în viața creștină nu va putea fi înțeleasă. Aceasta pentru că experiența ascetică nu este logică,

---

35. „Creația — scrie Sfântul Maxim Mărturisitorul — are și rațiuni duhovnicești care hrănesc mintea, dar și o putere naturală care pe de o parte desfătează simțirea, pe de alta pervertește mintea". Deci „contemplată duhovnicește ea oferă cunoștința binelui, iar luată trupește oferă cunoștința răului"; Vezi Filocalia, vol. III, p. 12.

36. Se pare că mentalitatea modernă influențată profund de pozitivism și raționalism se află în acest orizont noetic, pendulând permanent între raționalism și senzualism; Vezi Pr. prof. Dumitru Popescu, *Are mișcarea ecumenică un viitor*, Ortodoxia, XXXIX (1987), nr. 1, p. 9-10.

37. „Trebuie să recunoaștem și faptul că se poate trăi cu sentimentul că duci o viață complexă, trăind o viață fără suflet. Cine n-a întâlnit persoane care nu au deloc conștiința sărăciei lor interioare, ci dimpotrivă au convingerea că sunt oameni compleți, că își trăiau viața cu intensitate și sub toate aspectele"; Vezi D. D. Roșca, *Existența tragică*, p. 113.

38 „Templul (persoana) este Sfânta casă care este zidită de Dumnezeu; Iar altarul este masa nădejdii așezată în lăuntrul acestui templu. Pe această masă se aduce de către minte gândul întâi născut al fiecărui lucru"; „Răspuns celor ce se îndoiesc despre dumnezeiescul botez. P. G., 65, col 996, la Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 23.

discursivă sau didactică ideologică, ci este smerită și rugătoare. Cel care în mod liber se hotărăște să trăiască în orizontul ei, care uneori este deosebit de sever, solicitând un mare efort al voinței, va ajunge să înțeleagă, dar mai ales să simtă, că viața umană nu se epuizează între naștere și moarte, între plăcere și neplăcere, că instinctele orientate spre împărăția harului încep să se transfigureze și să slujească o altă lume mai plină de lumină și de sens creator. Prin aceasta omul își dobândește adevărata sa demnitate de ființă rațională, liberă și responsabilă, chemată să transfigureze lumea, în perspectiva veșnicei comuniuni cu Dumnezeu Tatăl, prin Iisus Hristos, în Duhul Sfânt.

Concluzii

Din cele expuse până aici s-ar putea naște în mintea celui care privește detașat experiența ascetică următoarea întrebare: Nu cumva urmărind întâlnirea cu Dumnezeu prin asceză creștinul ajunge să nu se mai intereseze de lume și de semenii săi? Nu cumva egoismul este aici la el acasă? De aceea se impun câteva concluzii finale.

1. Asceza este o realitate fundamentală în viața creștină și implică o împreună lucrare a omului cu Dumnezeu, la care participă atât trupul cât și sufletul cu cele trei facultăți esențiale: mintea, voința și simțirea.

2. Din partea omului asceza presupune lepădarea de sinele egoist, luarea crucii, adică punerea în lucrare a darurilor sale creatoare și urmarea lui Hristos, adică concretizarea in fapte a iubirii față de Dumnezeu și față de lume.

3. Virtutea iubirii este culmea spre care tinde asceza creștină, pentru că iubirea ține de misterul comuniunii interpersonale dintre om și Dumnezeu, dintre om și om. Iubirea descoperă absolutul persoanei întrucât naște dorul de a o salva din moarte, după expresia sugestivă a lui Gabriel Marcel: „A spune cuiva te iubesc, înseamnă a-i spune tu nu vei muri niciodată".

4. Deci asceza creștină presupune o experiență a existenței personale. Dacă Dumnezeu este Persoană, comuniune de Persoane — Treime —, atunci El este iubire, iar omul nu poate să se înțeleagă pe sine și nici rostul său în această lume decât fiind la rândul său persoană și iubire. „A alege pentru o persoană în adâncimea și autenticitatea ființei sale înseamnă a accepta iubirea ca valoare supremă, nu contra intelectualității, ci dincolo de ea"[39], Această cale ar putea fi eliberatoare pentru omul de azi, atât de profund marcat de marii reducționiști ai secolului XIX și XX. Conștientizarea și actualizarea ei constituie o misiune nobilă pentru fiecare creștin, chemat să se învesnicească printr-o lucrare smerită și jertfitoare sub ascultarea si ocrotirea lui Hristos, în Biserică, trup tainic al Său și ca lăcaș al Duhului Sfânt.

Pr. lect. Gheorghe POPA

39. N. Dumas, *L'Annonce de l'Evangile aujourd'hui*, Paris, 1962, p. 301.

DIN RELAȚIILE GRECO-ROMÂNE DE-A LUNGUL TIMPULUI

După cum am mai avut prilejul să mai spun în Grecia, românii și grecii *sunt cei mai vechi prieteni din această parte a lumii*, iar popoarele noastre nu au fost despărțite niciodată de interese divergente în decursul istoriei. La întărirea relațiilor noastre au contribuit în mod deosebit religia comună, ortodoxia, ca și o bogată spiritualitate în care se simte în decursul timpului o puternică influență greacă.

Așa cum s-a subliniat adeseori, *românii și grecii nu s-au înfruntat niciodată pe cîmpul de luptă;* ei au colaborat adeseori în domeniile economice, politice și cultural-bisericesc.

Relațiile dintre noi sunt vechi de circa 2700 de ani; ele datează din secolele VII-VI î. H., când coloniști greci din Milet sau din Heracleea Pontică s-au așezat pe țărmul Mării Negre (Pontus Euxinus), unde au întemeiat câteva cetăți — colonii vestite, precum: Histria, Tomis (Constanța), Callatis (Mangalia), „cel cu ziduri puternice", Dionysopolis (Balcic).

Acești coloniști harnici și întreprinzători au pătruns și în interiorul teritoriului locuit de strămoșii noștri geto-daci și au întemeiat două antrepozite comerciale la: Barboși (lângă Galați) și Hârșova, precum și un oraș Axiopolis, lângă Cernavodă.

În aceste colonii-cetăți, grecii continuau să trăiască în aceleași forme de civilizație ca și în metropolele de unde plecaseră. Principala lor ocupație era comerțul; ei cumpărau de la autohtoni: grâu, miere, ceară, piei, blănuri, pește și uneori sclavi. La Atena existau pe acea vreme numeroși sclavi numiți Daos sau Geta.

După cum susține N. Iorga, aurul ornamentelor și monedelor grecești provenea în mare parte din Dacia, unde exista un trib numit agathirși, despre care Herodot, „părintele istoriei", afirmă că erau specialiști în exploatarea minelor. După opinia aceluiași, este posibil ca și caii cavaleriei elene să fi fost importați din Dacia.

În schimb, grecii vindeau produse finite, îndeosebi ceramică și țesături fine, precum și untdelemn și vin grecesc, deci produse de lux. Numeroase amfore grecești provenind din Thassos, Rhodos, Cnidos, etc., descoperite pe teritoriul României, din Oltenia până în Moldova și Transilvania, dovedesc intensitatea acestor schimburi comerciale.

În decursul celor câteva sute de ani cât au conviețuit împreună, grecii i-au influențat pe geto-daci îndeosebi în domeniile: portului (îmbrăcămintea), monedei și ceramicii. Numeroasele inscripții vechi grecești și monumente funerare păstrate până în vremea noastră dovedesc influența elenă.

Cetățile grecești de pe țărmul Mării Negre erau deosebit de puternice la adăpostul zidurilor lor. Ele alcătuiau o comunitate pontică ce a participat la unele războaie contra Bizantion-ului. În **sec. I, d. H.**, Dobrogea a fost ocupată de romani, care au botezat

provincia Scythia Minor, cu capitala la Tomis. Aici a predicat creștinismul Apostolul Andrei.

Înfloritoarele cetăți grecești au decăzut începând din sec. III, d H, când au fost atacate de goți, fiind distruse apoi de avari la sfârșitul sec. VI.

În secolul IV d. H., exista în această regiune o viață creștină bine organizată, în care autohtonii daco-romani trăiau alături de greci. În această vreme este amintit episcopul Vetranion de Tomis (369), „bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale", după cum îi caracterizează istoricul Sozomen.

În cursul marii persecuții întreprinse de împăratul Diocletian în anii 303—305, au suferit moartea de martiri: Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos, ale căror nume au rămas într-o inscripție greacă găsită într-o veche bazilică de la Niculițel, jud. Tulcea. După nume, cei patru par a fi greci.

De reținut deci că, de la începutul nostru ca popor, am fost de rit ortodox. ca și grecii, religia noastră comună fiind o punte de legătură între cele două popoare. Și mai este ceva care ne leagă de la origine. După cum remarcă M. Berza, elenii, înainte de a deveni greci, au suferit influența Romei, iar latinii din răsăritul Europei, românii, au primit, la rândul lor, după influența romană, greacă în cea mare parte, dar păstrând și puternice urme romane dinaintea grecizării Imperiului Roman de răsărit, devenit Bizantin. Este vorba, deci, de o veche civilizație în mare parte comună și de o spiritualitate creștină ortodoxă. Popoarele din jurul nostru, intrate mai târziu pe scena istoriei (slavi, bulgari, maghiari). nu se pot mândri cu asemenea rădăcini comune. Aceasta și explică prietenia noastră cu totul specială.

Revenind la coloniile grecești de pe țărmul Mării Negre, vom remarca faptul că descoperirile arheologice: teatrul și gimnaziul din Histria, bazilicile din Tomis și Callatis etc., dovedesc bogăția vieții spirituale din aceste colonii. Locuitorii din regiunea vecină erau numiți „mixelines", sau „barbari contaminați de elenism și solidari cu interesele cetăților grecești din vecinătate" (G. Brătianu).

Revenind la firul istoriei, trebuie să amintesc că pământul românesc a avut prilejul să fie vizitat de Alexandru cel Mare, cel care reprezintă atât de mult pentru greci și pentru istoria antichității. După cum spune Ptolemeu, urmărind pe tribali, un neam tracic care locuia la nord de Balcani (pe vremea aceea nu existau încă slavii!), la anul 335 î. H., Alexandru cel Mare a trecut Dunărea, unde s-au refugiat tribalii. Nu a fost propriu-zis o luptă, pentru că locuitorii s-au retras din calea armatei lui Alexandru. Interesant este doar amănuntul că ostașii marelui rege înaintau la nordul fluviului „culcând grâul cu sulițele aplecate", o dovadă clară despre bogăția câmpiei getice.

Trebuie să mai spun că Alexandru cel Mare a fost o figură foarte populară și admirată de români; viața sa, cunoscută sub titlul de *Alexandria*, a fost unul din subiectele preferate din literatura populară română începând din secolul XVI.

Apoi soarta ne-a despărțit; în sec. VI d. H., la sud de Dunăre s-au așezat slavii, care au format popoarele cu care noi și grecii suntem vecini astăzi. Nu putem zăbovi acum asupra urmărilor pe

care le-a avut așezarea acestei populații; de altfel, le simțim cu toții, într-un fel sau altul, îndeosebi pe cele provocate de conflictul din Iugoslavia.

Bizanțul grecizat s-a întors în aceste regiuni în secolul X, după anul 971, când Scythia Minor a fost încadrată în thema Paristrion sau Paradunavon, cu capitala la Durostorum (Silistra); thema era condusă de un strateg. Primul cunoscut a fost Leon Sarakinopoulos. În așezările mai importante se aflau așa-numiții toparhi, dintre care unul este menționat într-o însemnare grecească de la sfârșitul secolului X.

În această vreme s-a făcut cetatea Capidava, jud. Constanța, unde s-a descoperit de curând un vas de lut din sec. X cu inscripția Petre, un român ce locuia în această regiune. Tot acum s-a construit marea cetate bizantină de la Păcuiul lui Soare de lângă Durostorum, un port însemnat pe Dunăre, unde se încrucișau în sec. XI mărfurile venite din toate colțurile Europei, ba chiar și din Asia Centrală sau Golful Persic, dovadă a faptului că în acea vreme regiunea era cercetată de negustori. După unii istorici, aici ar fi fost misterioasa cetate Vicina, al cărui mitropolit, Iachint Critopulos, grec, a devenit la 1359 primul mitropolit al Valahiei.

În evul mediu, soarta noastră a fost diferită câteva sute de ani: în a doua jumătate a sec. XIV poporul grec a fost supus de Imperiul otoman, aflat pe vremea aceea în plină expansiune, în timp ce Valahia și Moldova au reușit prin luptă să-și apere independența, iar din sec. XVI să-și păstreze o stare de autonomie, care le-a îngăduit să rămână în afara hotarelor Imperiului turcesc, să-și mențină ființa statală.

Adeseori poporul grec și-a pus speranța în lupta condusă de principii români împotriva turcilor. Astfel, în 1462 — când au auzit despre victoria lui Vlad Țepeș împotriva lui Mahomed II — călugării din Rhodos au bătut clopotele și au cântat Te-Deum de slavă pentru biruință.

Mai târziu, grecii și-au pus mari speranțe în Mihai Viteazul, pe care unii îl considerau un virtual împărat al fostului Bizanț, aflat pe acea vreme sub stăpânirea turcilor. După cum spunea un martor contemporan. „Mihai Vodă va ajunge să se înstăpânească la Constantinopol..., aclamat și urmat îndeosebi de greci, stăpânii de odinioară ai acestei impărății, făcându-se proclamat — el și nu altul — împărat al Constantinopolului". Unul din sfetnicii săi, mitropolitul Dionisie Rhailis-Paleologul, îi promisese domnului român o ridicare generală a creștinilor de la sudul Dunării, aflați sub ocupație otomană.

Despre Șerban Cantacuzino, domnul Valahiei (1678—1688) — considerat „fiu al împăraților" — Ieremia Cacavela, fost predicator al Patriarhiei ecumenice, afirma că „întregul neam nefericit și înrobit al romeilor (grecilor)" își punea speranțe de eliberare de sub ocupația străină. După 1683, Curtea imperială din Viena îi promitea principelui tronul împăraților bizantini.

În secolele XVI-XVII influența grecească în Țările Române a pătruns pe mai multe căi, în primul rând economică: mulți negustori, cămătari, blănari etc., erau de origine greacă. În Transil-

vania existau două companii de negustori greci, care aveau privilegii de la principii țării.

În domeniul politic sunt de înregistrat numeroase prezențe grecești. Mai întâi, sunt de amintit câțiva domnitori de origine greacă, înainte de epoca fanariotă: în sec. XVI, este vorba de Iacob Eraclid Despotul, duce de Naxos și Paros, care a domnit în Moldova sub numele de Ioan Despot (1561—1563), de Petru Cercel, domnul Valahiei (1583—1585), iar în sec. XVII de: Dimitrie Cantacuzino și Antonie Ruset, domnii Moldovei și Gheorghe Duca, domn în ambele principate.

Apoi sunt câteva soții de domni de origine greacă, și anume: Maria Amirali, originară din Rhodos, soția lui Petru Șchiopul, domnul Moldovei; Maria Paleologu, soția lui Iancu Sasul, domnul Moldovei; Arghira, soția lui Radu Mihnea, domn în Moldova și Valahia; Ruxandra, fiica negustorului grec Scarlati din Constantinopol, soția lui Alexandru Cuconul, domnul Valahiei (1623—1626) sau Bălașa, fiica lui Nicolachi Rhalli, soția lui Constantin Șerban, domnul Valahiei (1654—1658).

Unii domni români au cunoscut exilul pe pământurile Eladei; Mihnea voievod, de pildă, va fi exilat de sultan în insula Rhodos la 1583, iar tânărul Constantin Duca, grec el însuși, fost domn al Moldovei, va fi exilat la Kavala la 1703, la cererea socrului său, Constantin Brâncoveanu.

Au existat apoi numeroși dregători de origine greacă (circa 100), din care mulți au rămas în Țările Române, unde s-au românizat. Acești dregători vor forma obiectul altui studiu, întrucât nu au loc în această prezentare. Va trebui să spunem aici că unii dintre ei săvârșeau abuzuri, condamnate cu asprime de cronicarul Matei al Mirelor, egumenul Mănăstirii Dealu din Valahia.

Această situație privilegiată a permis principilor, boierilor și în deosebi Bisericii noastre să sprijine viața spirituală a locuitorilor de la sudul Dunării, inclusiv a grecilor, să-i ajute să reziste sub ocupație străină și să-și păstreze credința ortodoxă.

Sprijinul acesta s-a manifestat sub diverse forme: danii de bani, de cărți religioase și de obiecte de cult pentru bisericile și mănăstirile îndeosebi de la Muntele Athos, unde principii români au fost în secolele trecute mari ctitori și donatori.

După cum remarca istoricul grec Theodoros Moschopoulos, „nici un principe fanariot nu a dăruit atâta aur clerului grec ca Neagoe Basarab, care a domnit la începutul sec. XVI. Românii din epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu au dat călugărilor greci mai multe decât toți principii fanarioți împreună. Cea mai mare parte a donațiilor a avut loc înainte de sec. XVIII". După cum se știe, mănăstirile grecești au jucat un rol însemnat în păstrarea limbii, credinței și conștiinței naționale.

Amploarea daniilor uimea chiar pe contemporanii care le făceau. De pildă, la 1628, domnul Valahiei din acea vreme, Alexandru Iliaș, afirma că predecesorii lui „au săturat Muntele Sfânt (= Athos) și alte locuri cu metohuri din mănăstirile Ungrovlahiei".

Vom da cuvântul și istoricului rus Porfirie Uspenski, care afirma — după intense și îndelungate cercetări — că: *„nici un alt popor ortodox nu a covârșit Muntele Athos cu atâtea binefaceri ca*

poporul român". Constatarea sa a fost întărită de nenumărați specialiști care au studiat monumentele, operele de artă, colecțiile de documente și manuscrise la mănăstirile din Sfântul Munte, unde aproape că nu este mănăstire care să nu fi cunoscut generozitatea creștină a domnilor, ierarhilor și boierilor din Țările Române. La Mănăstirea Dionisiu, de pildă, numeroase clădiri de aici: biserica, trapeza, bolnița, trei paraclise, turnul de apărare, apeductul, au fost construite, reparate sau zugrăvite de domni ai Valahiei și Moldovei precum: Neagoe Basarab, considerat „ctitor a toată Sfetagora", Petru Bareș, Alexandru Lăpușneanu, Matei Basarab, etc., dintre care unii sunt zugrăviți ca ctitori.

Aceeași este situația și la mănăstirile: Dochiariu, Gregoriu, Marea Lavră, Rusikon, Simonopetra, Iviron, Sfântul Pavel, Pantocrator, Karakulu, Kutlumuz — numit „lavra cea mare a Țării Românești" — Vatoped, Zografu etc., care păstrează mii de documente de danii de bani începând de la mijlocul sec. XIV până în prima jumătate a secolului trecut.

Vizitatorii Muntelui Athos se pot convinge câte urme românești se păstrează acolo. La Mănăstirea Vatoped, de pildă, există un basorelief de piatră reprezentându-l pe Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Iveri sunt reprezentate chipurile lui Șerban Cantacuzino și Mihnea Voievod, la paraclisul de la Marea Lavră portretele lui Matei Basarab și al soției sale, Elina, la Rusikon, stema Moldovei sculptată în piatră pe turnul de lângă trapeză, la Zografu, în tabloul votiv, sunt reprezentați Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușneanu și Antioh Cantemir etc.

A evalua aceste nenumărate danii în bani, ctitorii și opere de artă este imposibil; valoarea lor este uriașă, incomensurabilă.

Amintim apoi adăpostul și grija acordate unor învățați și clerici care s-au refugiat în Valahia și Moldova, unde au tipărit numeroase cărți în limba greacă și unde unii au fost profesori la academiile domnești de la București (considerată de N. Iorga „una dintre cele mai bune din toate lumea grecească") și Iași, unde au învățat în sec. XVIII și primele decenii ale sec. XIX numeroși tineri greci.

Aceste școli au fost deosebit de folositoare și tinerilor români, care și-au însușit o aleasă cultură clasică și modernă. După cum spunea Eufrosin Poteca, fost elev al Academiei Domnești din București, „am învățat oarecând și noi în limba grecească de la dascălii greci științe și patriotism, căci se cuvine nouă să ne arătăm recunoscători".

Printre profesorii celor două academii întâlnim figuri celebre de învățați, care fac cinste culturii grecești: Daniil Filipidis, Gheorghe Hrisogon, Chiril Lavriotis, Neofit Cafsocalivitis, Neofit Ducas, Constantin Vardalahos, Lambros Fotiadis, Sevastos Kyminitis, Gherasim Vlahos, Marcos Porfiropoulos și alții. De o mare prețuire și răspândire se bucurau lucrările lui Teofil Coridaleu, care a introdus în învățământ teoriile filozofice neoaristotelice.

Pe lângă sprijinul acordat Academiilor Domnești amintite, domnii Țărilor Române, mitropoliții, episcopii, boierii și negustorii de origine greacă stabiliți în Valahia și Moldova — care nu-și uitau patria de origine — au acordat numeroase ajutoare școlilor din Gre-

cia, din care multe s-au înființat și au funcționat datorită generozității acestor binefăcători. Datele despre aceste școli au fost preluate din studiile lui C. C. Giurescu, Ariadna Cioran-Camariano și Virgil Cândea:

— Școala din Aidonochori-Epir, înființată din banii lăsați de Ioanichie Stravropoleos din veniturile hanului cu același nume din București, 1733;
— Școala din Aniliou Metsovou-Epir, reconstruită și întreținută din donațiile acordate la 1865 de Serghie Botaris, negustor de cereale din Brăila;
— Colegiul Arsakeion din Atena, terminat din fondurile lăsate din donația lui Apostolos Arsakis, medic, ministru de externe și prim ministru în România;
— Școala din Chios întreținută în primele decenii ale sec. XIX cu ajutoare din Țările Române;
— Școala din Delvinaki-Epir, întreținută din donația făcută la începutul sec. XIX de Eustratie Kotis, negustor din Chișinău;
— A doua școală din Delvinaki înființată din inițiativa doctorului Ioan K. Dallas din București;
— Școala de fete din Greveniți-Epir întreținută din daniile lui Eustatie Kotoulis, negustor din București, sec. XIX;
— Școala Pavlis-Ioanina, înființată de negustorul Georgios Pavlis din Craiova, 1850;
— Trei școli de fete din Ioanina, înființate și întreținute din donația făcută de Elisabeta (Safta) Kastrisiou (Castrișoaia), moșiereasă din București;
— Școala Ghiouma din Ioanina, înființată cu sprijinul fraților Ghiuma (Ghiorma), negustori din Iași la mijlocul sec XVII și întreținută în sec. XVIII-XIX din veniturile Mănăstirii Sfântul Ioan-Grecesc din București;
— Școala din Kastoria înființată la 1708 de Gheorghe Castriota mare comis în Valahia, care îi dăruiește 13.124 ducați depuși la Veneția;
— Școala din Kato Soudena-Epir, întreținută în sec. XIX din donațiile familiilor Christou Pantaios și Christou Batas din București;
— Școala din Konitsa-Epir. ajutată prin donațiile făcute de Zisis Anastasie Karapanu (1829) și Spiridon Xinos (1870), negustori din Eucurești;
— Școala din Metsovo-Epir, ajutată în sec. XVIII-XIX de negustori greci stabiliți în Valahia, printre care Zisis Anastasie Karapanu, care i-a dăruit 2000 de taleri;
— Școala din Negades-Epir, înființată la începutul sec. XIX de Dimitrios Karastatis, negustor din Iași;
— Școala de fete din Papingo-Epir, întreținută în sec. XIX din daniile lui Mihai Anastasiu și ale altor negustori din T. Severin;
— Școala din Parakalamos-Epir, subvenționată de Dositei Filitti, mitropolit al Țării Românești (1793—1810);
— Școala din Paros, întemeiată de Nicolae Mavrogheni, domnul Valahiei;
— Școala din Patmos, întreținută de la începutul sec. XVIII cu danii de la domnii fanarioți, de la clerici, boieri și negustori;

— Școlile din Salonic întreținute și din donația de 28.000 lei aur făcută de Elisaveta Kastrisiou (Castrișoaia) din București;
— Școala din Serres-Macedonia, înființată la 1722 de Nicolae Mavrocordat, domnul Valahiei;
— Școala din Siatista-Macedonia, întreținută din cei 40.000 lei dăruiți la 1816 de Vasilichia Nicolau din Iași;
— Școala din Skamneli-Epir, ajutată la începutul sec. XIX de negustorii epiroți stabiliți în Moldova;
— Școala din Sopotseli-Epir. întreținută din donația de 10.000 lei aur anual făcută de Dimitrie Ioan Anagnastopoulos din Brăila;
— Școala din Sparta, ajutată cu suma de 10.000 taleri de filantropi din Valahia, 1821;
— Școala din Vissani-Epir, ajutată din donația lui Dimitrie Dimos, negustor epirot din Brașov, 1834 și a altor negustori din Galați;
— Școala din Vitina, ajutată din 1802 cu suma de 200 lei anual, donată de Alexandru Suțu, domnul Moldovei;
— Școala din Zagora-Epir, ajutată cu danii de Constantin Moruzi, domnul Moldovei (1782), Scarlat Callimachi, domnul Moldovei (1817) și frații Lapatis din București;
— Școala din Zitsa-Epir, înființată de Costandie Filitti, episcop de Buzău, la 1813 și sprijinită apoi de Anastasie Goudinos și Anastasie Filitti din București.

Am insistat asupra acestei probleme pentru a sublinia ce *ajutor important au primit școlile din Grecia în secolele XVIII-XIX din Țările Române.*

Nu au fost uitate nici școlile grecești din Constantinopol, în primul rând școala patriarhală din Fanar, numită și „Academia din Fanar“ sau „Marea școală a națiunii grecești“, care a primit numeroase danii consistente în bani de la domnii fanarioți ai Valahiei și Moldovei. Unii dintre ei, precum Ștefan Racoviță, recunoșteau că „învățământul grec din capitală valorează mai mult decât toate celelalte binefaceri“.

Să nu uităm apoi că între anii 1642—1830 s-au tipărit în Valahia și Moldova un număr de 182 de titluri de cărți grecești, din care 510 în limba greacă și 32 în greacă și română.

Numeroase astfel de cărți au fost tipărite în vremea domniei lui C. Brâncoveanu (1688—1714), când influența greacă la curtea domnească era foarte puternică. Unele din acestea au fost împărțite gratuit de generosul domn bisericilor din Grecia, De pildă, cartea lui Meletie Sirigul din 1690 a fost tipărită „cu spezele strălucirii sale“ (C. Brâncoveanu), care a poruncit „să se împartă la ortodocși gratis din partea Înălțimii Sale“, cum s-a întâmplat și cu alte scrieri, împărțite „gratuit mulțimii creștine“.

În afară de cărți de cult, s-au tipărit numeroase manuale școlare de: gramatică, matematică, fizică, pedagogie, istorie generală, retorică etc., de conversație în limba franceză, care au introdus un suflu nou, modern, de civilizație și cultură europeană. La Mănăstirea Cetățuia de lângă Iași s-a înființat la anul 1680 prima tipografie greacă, într-o vreme în care în Grecia ocupată de turci nu exista posibilitatea de a avea tipar. La Iași au apărut primele poezii lirice patriotice grecești datorate lui Adamantios Coray și Rhigas din Velestin, care au pregătit redeșteptarea Eladei.

Este interesant să arătăm, că, după cum povestește Hristoforos Perrevos, biograful lui Rigas, acesta, „a plecat într-o țară liberă și potrivită pentru afirmarea ideilor sale și anume în Dacia (Valahia), *singurul refugiu pe atunci al grecilor dornici de libertate*".

În această vreme Valahia și Moldova devin un centru de expansiune culturală în limba greacă și de apărare a credinței ortodoxe orientale.

Sprijinul acordat de domnii români poporului grec, indeosebi intelectualilor și călugărilor, era atât de puternic încât aceștia colesceu cu laude pe unii principi; de pildă, Vasile Lupu, domnul Moldovei, era considerat „moștenitor ale impăraților Bizanțului", în timp ce Constantin Brâncoveanu — un adevărat Mecena — era comparat cu Constantin cel Mare. Despre el se spunea că este „sprijinul puternic al gloriei vechi a Greciei" și „refugiul ospitalier al poporului său".

Trebuie spus că la curtea lui C. Brâncoveanu influența greacă a fost foarte puternică; aici au trăit numeroși intelectuali greci precum: patriarhii Dositei și Hrisant Nottara ai Ierusalimului, predicatorii Gheorghe Maiota și Ioan Avramios, care a tradus în limba greacă o colecție de *Maxime ale unor vechi filozofi*, doctorii curții domnești Pantaleon Calliarchis și Iacob Pylarino, profesorii de la Academia Domnească: Sevastos Kimenites, „iatrofilozoful" Ioan Comnen, Ioan Cariofil, autorul unui manual de probleme teologice controversate, și alții.

Nu este, desigur, o întâmplare că un ierarh grec, Calinic din Naxos, Mitropolitul Heracleii, a alcătuit un canon din patru troparе în cinstea lui C. Brâncoveanu și a fiilor săi, uciși de turci la 15 august 1714.

Un învățat grec, Panaiotis Kodrikas (1761—1827) va spune mai târziu că, „Grecia înrobită datorează preastrălucitului neam al Brâncovenilor grija și protecția literelor grecești". (L. Vranoussis).

★

Influența greacă în Țările Române a atins apogeul în vremea domniilor fanariote ★, *care au început la 1711 în Moldova și la 1716 în Valahia și au durat până la 1821.* Ele au început cu principi din familia Mavrocordat (Nicolae și Ioan) și s-au încheiat cu familia Suțu, cuprinzând domni din familiile: Ipsilanti, Karadja, Moruzi, Mavrogheni și Hangerli.

În trecut, istoriografia română a judecat cu asprime unele excese săvârșite de Fanarioți, ilustrate îndeosebi prin exploatarea fiscală a unora dintre ei, precum Constantin Hangerli.

După cum s-a observat, teoria responsabilității grecilor pentru

---

★. În ultima vreme, ținând seama de faptul că au domnit principi de origine greacă și înainte de epoca fanariotă, s-a emis părerea că a existat o epocă „protofanariotă", care începe cu Dimitrie (Dumitrașco) Cantacuzino, domnul Moldovei, la 1673. Începând de la 1711 (Moldova) și 1716 (Valahia), „experimentul din 1673" a fost „realizat sistematic, de-a lungul unei epoci de peste un veac". Instaurarea acestei formule politico-administrative a fost determinată de atitudinea lui Dimitrie Cantemir, care dovedise că „domnii pământeni se întegrează tot mai adânc amplului și adâncului curent al luptei de eliberare națională". (F. Constantiniu).

toate relele suferite de români, îndeosebi în vremea Fanarioților, a câștigat teren mai ales după înlăturarea acestora în sec. XIX. Este un procedeu tipic de diversiune la care au recurs boierii (chiar cei de origine greacă precum Cantacuzinii) — care au concurat și ei la exploatarea supușilor români — pentru a scăpa de răspundere. Nu trebuie să uităm că domnii Fanarioți nu ar fi putut exploata Țările Române fără concursul boierilor, care erau în cea mai mare parte români și care ocupau toate slujbele în stat. Să reținem că în epoca Fanariotă boierii de orgine greacă formau circa 22% din totalul clasei boierești din Valahia și circa 19% în Moldova.

Ulterior s-a constatat că unii dintre Fanarioți, precum Constantin Mavrocordat sau Alexandru Ipsilanti, au fost domni luminați, care au făcut reforme favorabile poporului. Constantin Mavrocordat, de pildă, a desființat iobăgia (1746 și 1749) și a realizat reforma administrativă și fiscală.

Un mare învățat grec din veacul XVIII, Manase Eliade, va afirma despre Alexandru Ipsilanti că „el nu este numai domnul Țării Românești. ci protectorul întregului neam grecesc, având o măreție regală". Pentru un cronicar al epocii, Ipsilanti era „domn înțelept și cu minte înaltă".

Trebuie să ținem seama apoi de faptul că domnii fanarioți slujeau unei puteri străine, Imperiul Otoman, de poruncile căruia trebuiau să asculte. Cei care nu se supuneau își puteau pierde capul așa cum au pățit: Nicolae Mavrogheni, Constantin Hangerli și Alexandru Ipsilanti, domnii Valahiei, și Grigore Ghica al III-lea, domnul Moldovei, care a protestat împotriva răpirii Bucovinei de către austrieci la 1775.

Principala urmare a epocii de un veac a Fanarioților a fost puternica influență greacă exercitată îndeosebi asupra boierimii, care s-a grecizat în mare parte. Primul domn al Valahiei după epoca fanariotă, Grigore IV Ghica (1822—1828), putea să afirme că cele două clase boierești, cea de origine greacă și aceea de origine română, s-au amestecat atât de intim încât nu se poate trage o linie de demarcație între ele.

În încheiere, fără a putea face un inventar a ceea ce a fost bun și rău în epoca Fanarioților, se cuvine să ne amintim spusele lui Marc Philippe Zallony (autorul unei cărți *Essai sur les Phanariotes*, 1824), după care Fanarioții — deveniți o clasă conducătoare în slujba Imperiului Otoman — nu pot fi confundați cu poporul grec care lupta pentru libertatea patriei sale.

★

Primul moment luminos din istoria modernă a Greciei este *mișcarea eteristă din 1821*, care a izbucnit și s-a desfășurat în prima sa parte în Moldova și Valahia. De aceea, toți grecii au auzit de Iași, de București și de Drăgășani, pe unde s-au petrecut evenimentele revoluționare din 1821.

Comandantul Eteriei, generalul Alexandru Ipsilanti, era fiul lui Constantin Ipsilanti, fost domn al Valahiei și Moldovei, unite sub sceptrul său pentru o scurtă vreme și obligat apoi să fugă în Rusia de teama turcilor. Ajuns aghiotant al țarului Alexandru I,

Alexandru Ipsilanti a trecut Prutul la 21 februarie / 5 martie 1821, lăsând impresia că trupele rusești îl vor sprijini. Ajuns la Iași, din teascurile tipografiei de aici a lansat proclamații către compatrioții săi, chemându-i la luptă cu cuvinte înflăcărate: „A sosit ceasul, bărbaților greci!".

Din nefericire, rușii nu au dat sprijinul promis și trupele de mavrofori vor fi învinse de armata turcă mult superioară numeric la Drăgășani, la 7/19 iunie 1821. Mavroforii — care alcătuiau așa-numitul „batalion sacru" — au luptat eroic, dar nu aveau pregătirea militară a oștilor turcești.

După luptă, Alexandru Ipsilanti a fost închis într-o temniță din Austria, unde a murit tânăr, iar lupta a fost reluată de fratele său, Demetrios, care a ajuns în Peloponez împreună cu Al. Mavrocordat și Th. Negri.

Ce a urmat după 1821, cu formarea statului național grec, recunoscut ca autonom prin pacea de la Adrianopol (1829) și ca independent în 1830, este mai bine cunoscut. Primele relații dintre Grecia și Țările Române se stabilesc la scurtă vreme după recunoașterea independenței Greciei: la 1835 se înființează un consulat în Moldova și la 1841 un altul la București.

Un proces asemănător cu cel din Grecia a avut loc și în țara noastră la 24 ianuarie 1859, când Valahia și Moldova s-au unit sub numele de Principatele Române apoi România. *De la această dată existau deci două state independente și suverane: Grecia și România*

Alexandru I. Cuza, primul domn al României, declarase că dorea să întărească legăturile cu popoarele din Balcani, „mai ales cu sârbii și grecii". Secularizarea averilor mănăstirești — din care multe erau „închinate" la Sfântul Munte și la alte așezăminte — a stârnit nemulțumirea călugărilor greci și a Patriarhiei de Constantinopol, care se vedeau lipsiți de venituri importante. Ei au refuzat să accepte suma de 82.000.000 lei, oferită ca despăgubiri.

În 1866, când răscoala antiotomană din Creta s-a întins în Epir și Thesalia, Grecia a cerut sprijinul României, unde se recunoștea că „spiritele sunt agitate în favoarea grecilor și grecii din țară voiesc a-i ajuta pe insurgenți". Prințul Ipsilanti, emisarul guvernului grec, a difuzat la București manifeste în favoarea insurgenților din Creta.

Ion Ghica, primul ministru din acea vreme, vrând să menajeze Turcia pentru a obține recunoașterea lui Carol I de către Poartă, a refuzat alianța propusă. Grecii din România au trimis însă sume mari de bani, precum și cereale insurgenților din Grecia, cu aprobarea autorităților române.

În 1866 a apărut la București o broșură cu text paralel grec și român, în care se exprima recunoștința Greciei față de România pentru atitudinea acesteia cu privire la lupta poporului grec. Lupta acestuia a fost susținută nu numai prin articole cu conținut politic (ca cele ale lui C. A. Rosetti din ziarul „Românul"), dar și prin poezii ocazionale, dintre care cea mai celebră a fost aceea a lui Constantin Aricescu, intitulată „Odă la Grecia".

Lăudând lupta grecilor, ziarul „Românul" din 27 ianuarie 1867 scria: „când o națiune știe să țină și să mânuiască armele cu bărbăție, așa mică cum este, ea are dreptul să pună condiții de pace

sau de război de care marile puteri sunt obligate să țină seama".

Deși marile puteri au cerut României să nu adăpostească pe grecii refugiați din Creta, țara noastră i-a adăpostit cu generozitate.

După înfrângerea răscoalei din Creta, Grecia a înțeles că nu are forțe suficiente ca să înfrângă Imperiul Otoman, și atunci — spune istoricul grec Evanghelos Kofos — a ales o altă cale: raporturi bune cu Turcia, care să permită dezvoltarea pașnică, economică și culturală, a Greciei. Ideea convenea și notabililor greci din Istanbul și din alte orașe ale Imperiului Otoman, unde dețineau poziții economice importante. După cum spunea ministrul englez Salisbury la 1878, „decăderea turcă și ascensiunea greacă trebuie să meargă concomitent".

În această privință, regele Carol I al României era de acord cu regele George al Greciei: trebuia evitat tot ceea ce putea crea tensiune în raporturile cu Turcia și, în același timp, cele două țări — România și Grecia — trebuiau să-și organizeze armatele, chiar cu riscul de a irita Marile Puteri, și să ia măsurile necesare în vederea unei acțiuni comune. Convingerea României era că Imperiul Otoman putea rezista încă mult timp; de aceea, popoarele balcanice trebuiau să se pregătească serios, așteptând condiții favorabile. În 1869 s-a discutat chiar textul unui tratat de alianță între România și Grecia, dar s-a considerat că acesta nu era încă oportun, deoarece Marile Puteri susțineau încă Turcia.

Grecia a încercat să profite de războiul dus de Rusia și România împotriva Turciei la 1877—1878, declanșând o insurecție în Epir, Thesalia și Macedonia, dar marile puteri au obligat-o să renunțe. Tratatul de la San Stefano (1878) a fost considerat de greci o catastrofă națională.

Legăturile diplomatice dintre Grecia și România s-au stabilit în 1880, când Constantin Esarcu a fost numit primul reprezentant al României la Atena, iar Markos Dragomis ministru rezident la București.

În același an, Ion Bălăceanu, diplomat român, și Brailos, „cel mai remarcabil diplomat pe care-l posedă Grecia", constatau că cele două țări au „interese comune, pericole comune, nu au antagonisme", deci trebuie să fie prietene, fiind „aliați naturali".

Relațiile Greciei cu România erau atât de bune în această vreme, încât regele George al Greciei găsea util să consulte pe ministrul României la Atena mai ales în problemele politice relative la influența marilor puteri în sud-estul Europei sau la atitudinea celorlalte state din Balcani.

Grecii din România aveau puternice comunități religioase și școlare, iar cele peste 800 de vase grecești realizau în porturile românești o cifră de afaceri care varia între 20 și 30 milioane lei, într-o epocă în care leul era o monedă foarte puternică. Angajați în special în comerț și susținuți de cele peste 20 de agenții consulare și diplomatice grecești, mulți greci ajung să aibă situații materiale foarte bune. În tipografiile grecești din România s-au imprimat între anii 1878—1912 circa 30 de ziare și 110 titluri de cărți: manuale școlare, traduceri, scrieri literare.

Datorită bunelor relații dintre Grecia și România, în timpul

războiului greco-turc pentru insula Creta din 1897, România — devenită o putere importantă în sud-estul Europei — a refuzat oferta Turciei de a încheia un tratat defensiv cu ea. Războiul a fost pierdut de Grecia, obligată să plătească 4 milioane lire turcești aur drept despăgubiri.

România a fost alături de Grecia în al doilea război balcanic, când i-a acordat sprijinul ei împotriva Bulgariei care a atacat nordul Greciei. România i-a declarat război Bulgariei la 27 iunie / 10 iulie 1913. Trupele române au înaintat fără luptă până la 20 km., de Sofia, silind pe bulgari să se retragă.

Pacea încheiată la București la 28 iulie / 10 august 1913 are o deosebită importanță pentru Peniunsula Balcanică deoarece fixează granițele dintre Bulgaria și Serbia ca și dintre Bulgaria și Grecia Elada s-a mărit atunci cu o serie de vechi teritorii grecești spre care năzuia în parte și Bulgaria, precum: Salonicul, Peninsula Calcidică, portul Cavala, Epirul de sud cu Ianina, ultimul cucerit de turci acum 80 de ani, adică la 21 februarie 1913.

Nu trebuie să uităm că prin pacea de la București regiunea geografică cunoscută sub numele de Macedonia a fost împărțită între: Grecia, Serbia și Bulgaria. Partea atribuită Serbiei nu a fost numită Macedonia decât în vremea lui Tito.

Pacea de la București a fost primul tratat care nu s-a încheiat la Paris, Londra sau Petrograd sub tutela marilor puteri ale Europei. După cum spunea regele Constantin al Greciei în ajunul încheierii păcii, „dacă lăsăm marile puteri să se amestece în treburile noastre, suntem pierduți".

După opinia istoricului francez E. Driault, pacea a fost atât de solid concepută încât primul război mondial nu a schimbat nimic din ce era esențial ci, dimpotrivă, a întărit ideea echilibrului balcanic între România, Serbia, Grecia și Bulgaria.

Chiar ministrul de externe al Angliei, Edward Grey — favorabil Turciei — era nevoit să recunoască că: „Tratatul de la București este actul politic cel mai important din ultimul timp. Tratatul de pace de la București a pus capăt unui conflict ce era un scandal european".

Cu totul alta era opinia împăratului Franz Ioseph, care afirma că „Puterile Centrale nu pot primi tratatul de la București ca un aranjament definitiv al chestiunii balcanice; numai un război general ne va putea duce la o soluție convenabilă".

După cum arată istoricul Debidour, Grecia a fost cea mai avantajată de războaiele balcanice: teritoriul său a crescut cu 51.306 km^2, iar populația cu 1.600.000 locuitori.

Încheierea păcii de la București a stârnit în Grecia valuri de recunoștință pentru România. După cum scria Ion Ciulli, consulul României la Ioanina, încheierea păcii a fost anunțată în oraș de 100 lovituri de tun trase din cetate. „Toată lumea, fără deosebire de rasă, de confesiune, a tresărit de bucurie și a salutat cu entuziasm acest eveniment, așteptat cu atâta nerăbdare, căci el pune capăt unei perioade grele și crude, care a costat viața a mai multor sute de mii de oameni și a zguduit întreaga Peninsulă Balcanică. Orașul a fost pe dată împodobit cu steaguri, ca într-o zi de mare sărbătoare națională, și în toate gurile se repetau cu respect și recunoștință

numele scumpei noastre țări, numele iubitului nostru suveran și al primului ministru (Titu Maiorescu), căci toți recunosc că *fericita reușită a conferinței se datorește unicamente României și factorilor ei*" (de conducere).

După încheierea păcii (la care turcii nu au participat), diplomația română a reușit să împace pe greci cu turcii. La 29 octombrie / 11 noiembrie 1913. șeful delegației române din Atena, Nicolae Filodor, raporta lui Titu Maiorescu că, de la sosirea sa la misiune. a pus bunele sale oficii în slujba încheierii păcii. În noaptea precedentă, după întâniri succesive cu reprezentanții celor două părți, ajunsese la un „text definitiv". Pentru aceste servicii, primise mulțumiri de la rege și de la Venizelos, care și-a exprimat bucuria pentru faptul că „România continuă opera (începută) la București și că a reușit acolo unde Marile Puteri nu au reușit. El este fericit că România își va mări astfel prestigiul". Pentru acest mare serviciu, Venizelos și regele Greciei transmiteau României și regelui ei „toată gratitudinea lor".

La rândul lor, delegații turci l-au asigurat pe diplomatul român de „profunda lor gratitudine", deoarece, fără medierea României, „nu ar fi reușit niciodată să se pună de acord (cu grecii) asupra celor 15 sau 20 de puncte ale litigiului".

Considerând că „încheierea păcii este și un interes românesc", Filodor relata artizanului păcii de la București, Titu Maiorescu, că la Atena exista „o atmosferă de un indescriptibil entuziasm pentru România și majestatea sa regele".

Aceeași știre o mai aflăm în raportul lui Filodor din 20 octombrie / 8 noiembrie — când tratativele erau în curs. În raportul respectiv, diplomatul român remarca „entuziasmul delirant pentru România", care era sărbătorită „într-o manieră excepțională". În amintirea acestui eveniment, „Consiliul Municipal (al Atenei) a hotărât să dea numele de București unei străzi din Atena". Când treceți pe această stradă, să vă aduceți aminte și împrejurările în care ea a fost botezată astfel.

În timpul tratativelor, Filodor a discutat cu Venizelos și problema Muntelui Athos, unde acesta a promis că, „va da României o mănăstire".

Pacea stabilită la București în 1913 nu avea să dureze decât un an; în 1914 va izbucni primul război mondial, care avea să împartă statele din sud-estul Europei în două tabere: Serbia și Grecia se vor alătura Puterilor Antantei, pe când Bulgaria și Turcia vor lupta de partea Puterilor Centrale.

Problema principală a Bulgariei era „recuperarea". Macedoniei, împărțită la 1913 între Grecia, Serbia și Bulgaria; primele două state deveneau astfel virtuali inamici ai Bulgariei. La rândul ei, Turcia urmărea să ocupe o serie de insule din Marea Egee, aflate în stăpânirea Greciei.

Pentru a apropia Bulgaria de Turcia, Puterile Centrale vor media o înțelegere între cele două state, bazată pe cedarea de către Turcia Bulgariei a 160 de localități din Turcia europeană (septembrie 1915). Astfel, cele două state vor deveni din foste inamice, aliate. Bulgaria va juca un important rol strategic, făcând legătura între Germania, Austro-Ungaria și Turcia.

Este interesant să arătăm că, la începutul primului război mondial Grecia și România au avut aceeași poziție. În primele zile ale declanșării războiului, regele Constantin al Greciei s-a adresat regelui Carol I al României relatându-i presiunile făcute asupra țării sale de către Puterile Centrale pentru a intra în război alături de ele; aceasta l-ar fi expus pericolului flotei anglo-franceze, care i-ar fi distrus flota și ar fi ocupat o serie de insule. De aceea, regele Greciei considera că cea mai bună atitudine a celor două țări era proclamarea neutralității absolute.

Alta era însă poziția lui Elefteros Venizelos. adversarul regelui. Temându-se de Turcia și Bulgaria, la 23 august 1914, Grecia s-a apropiat de puterile Antantei. În octombrie 1915, după intrarea Bulgariei în război, trupele anglo-franceze au debarcat la Salonic pentru a susține Serbia, atacată de trupele Triplei Alianțe, deși Grecia a păstrat neutralitatea.

După ce trupele bulgare și germane au ocupat Macedonia (mai 1916) și sub influența intrării României în război alături de forțele Antantei (august 1916), E. Venizelos a început o campanie viguroasă pentru intrarea în război alături de Puterile Antantei, ale căror forțe au pătruns în Atena, după plecarea regelui Constantin din Grecia (12 iunie 1917).

Deși destul de puternice, forțele aliate de la Salonic, conduse de generalul francez Sarrail, nu au realizat nici un succes, fiind înfrânte în Macedonia în aprilie-mai 1917. Datorită și neînțelegerii dintre francezi și englezi, ele au rămas inactive și în vara acelui an, când România a făcut ca armata de la Salonic să se acopere de o faimă ce nu-i face cinste; ostașii români vor spune cu îndreptățită ironic :

„O, Sarrail, Sarrail, Sarrail,
Noi ne batem și tu stai".

Se poate spune că victoriile armatei române pe frontul din Moldova au salvat armata aliată de la Salonic. masată între Marea Egee și munții Pindului, a cărei menire era — după înfrângerea Serbiei — „de a observa și a ține inamicul pe loc la granița cu Grecia".

André Tardieu, cunoscut om politic francez, declara în dec. 1916 că aliații își luaseră unele angajamente față de România, „fără a grupa pe teritoriul român și pe frontul din Macedonia mijlocele materiale și umane care ne-ar fi permis — probabil — să zdrobim planurile inamicului".

Un maior francez, Civrieux, va declara la rândul său la încheierea campaniei din 1916 că „niciodată națiunile occidentale nu trebuie să uite mărețul gest (al românilor) care au înfruntat tunurile printre tertipurile diplomaților și ezitările comandamentelor".

După înlocuirea lui Sarrail, trupele grecești au luptat cu eroism alături de aliați împotriva oștirilor bulgare, care au fost obligate să ceară armistițiu în septembrie 1918.

După colapsul bulgar, Turcia a fost silită și ea să ceară armistitiu, care a fost semnat la 30 octombrie 1918 în portul Mudros.

Grecia fiind considerată un „aliat târziu", puterile Antantei au tratat-o ca pe o țară mică, având interese limitate. Politica de

discriminare adoptată la Conferința de Pace de la Paris a determinat Grecia să se alăture Serbiei și României, care aveau o situație asemănătoare. La 27 nov. 1918, reprezentanții celor trei țări declarau că trebuie să trăiască într-o „strînsă uniune, nu numai în propriul lor beneficiu, dar și pentru interesele generale". Așa s-au pus bazele Antantei Balcanice de mai târziu.

Ideea aceasta a fost exprimată cu claritate de E. Venizelos la 6 ianuarie și 8 februarie 1918, când declara că „*salvarea Balcanilor constă în uniunea Greciei cu România și Serbia*". Cele trei țări împreună vor constitui „o forță pe care se va putea conta".

Pentru Venizelos, „prietenia cu Serbia prezintă o mai mare importanță decât aceea a unei Mari Puteri din cauza solidarității care trebuie să existe între țările mici; dacă aceasta este valabil pentru Serbia. este cu atât mai adevărat pentru România; dacă puterile mici se înțeleg, ele pot să se impună cu ușurință", adevăr pe care l-am uitat, din nefericire.

Venizelos nu se opunea ca și Bulgaria să se alăture celor trei puteri, „cu condiția ca Bulgaria să nu devină un pericol pentru statele balcanice, tinzând la hegemonie" (Cele două scrisori se află în arhiva ambasadei României din Atena).

Pentru a înțelege deosebirea de poziție între noi și alți vecini ai noștri, va trebui să spunem că într-o carte apărută în limbile germană, engleză, franceză și bulgară la începutul anului 1918 (deci în aceeași vreme cu declarațiile lui Venizelos!), Bulgaria cerea „restabilirea" frontierelor sale istorice, geografice și politice, adică: întreaga Macedonie, Dobrogea, regiunea Niș, bazinul Timocului, necesar pentru a stabili un „contact indispensabil" cu Austro-Ungaria; în plus, portul Salonic urma să devină sediul unui condominium greco-bulgar, iar Bulgaria trebuia să primească un culoar prin Albania pentru a ajunge la Marea Adriatică pe o cale ferată. Ne abținem de la comentarii.

E. Venizelos a păstrat aceeași atitudine pozitivă față de România. La 22 aprilie 1918, după unirea Basarabiei cu România, Venizelos l-a îndemnat pe Filodor. șeful legației Române din Atena, să transmită guvernului României „urările sale cele mai călduroase pentru unirea Basarabiei cu România, adăugând că este fericit de această mărire a țării noastre, care probează astfel vitalitatea rasei noastre"

După primul război mondial relațiile Greciei cu România au fost foarte bune. În 1921 familiile regale ale celor două state s-au înrudit prin căsătoria principelui moștenitor Carol al II-lea cu principesa Elena a Greciei.

După primul război mondial, statele din sud-estul Europei au încercat să se apropie pentru ca Balcanii să nu mai fie din nou „butoiul de pulbere" al Europei. Ideea „Balcanii ai balcanicilor" începe să capete o tot mai largă audiență, deși nu era acceptată de marile puteri.

În 1929, A. Papanastasiou, șeful partidului „Uniunea republicană", propunea convocarea unei conferințe interbalcanice, motivând: „pentru orice chestiune internațională, statele balcanice trebuie să recurgă la intermediul unei mari puteri. Prin realizarea

uniunii (balcanice), influențele și rivalitățile între marile puteri în această parte a Europei ar înceta".

Lucrul devenise posibil după încheierea, la 30 nov. 1930, a tratatului de prietenie, conciliere și arbitraj dintre Grecia și Turcia, care adusese o „veritabilă reconciliere istorică". În această atmosferă, în martie 1933, Tsaldaris, primul ministru al Greciei, putea să afirme că „guvernul elen ar vedea, cu adâncă mulțumire, o apropiere și mai prietenească a României de Turcia" Este ceea ce am dori și noi, românii, Greciei și Turciei, după 60 de ani.

După patru conferințe balcanice (1930—1933) și după vizitele lui Nicolae Titulescu, ministrul român al Afacerilor Externe, la Sofia, Ankara și Atena, în toamna anului 1933, s-a ajuns la stabilirea unui sistem de securitate balcanică. Prima conferință balcanică se desfășurase la Atena sub deviza „Apropierea dintre popoarele balcanice, din toate punctele de vedere", deviză atât de actuală astăzi.

Un moment cu totul deosebit îl constituie ziua de *9 februarie 1934*, când s-a semnat la Atena pactul Înțelegerii Balcanice, alcătuit din: Grecia, Iugoslavia, România și Turcia, care erau pe vremea aceea bune prietene. Scopul acestei înțelegeri era „menținerea ordinei teritoriale actualmente stabilite în Balcani", ordine considerată atunci „definitivă". Pactul era menit „să devină o garanție a păcii și înțelegerii între popoare", înțelegere atât de necesară astăzi.

El era îndreptat îndeosebi împotriva eventualelor agresiuni ce ar fi venit din afara Balcanilor. „Dacă una dintre înaltele părți contractante este victima unei agresiuni din partea oricărei alte puteri nebalcanice și dacă un stat balcanic se alătură la această agresiune .., pactul Înțelegerii Balcanice își va produce deplinele sale efecte față de acest stat balcanic" (în acest caz, era vizată Bulgaria, prietenă în acea vreme cu Germania). După cum afirma Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României din acea vreme, „cel care vrea să recurgă la război să știe că se va izbi de rezistența unită a tuturor celorlalți".

Pactul a fost foarte bine primit în Grecia, unde Zaimis, președintele Republicii Elene, declara ministrului României la Atena că „înțelegerea sinceră și deplină înfăptuită la Atena ne pune la adăpost de uneltirile și intrigile dușmanilor noștri" (13 mai 1934).

Grecia și Turcia întrețineau în acea vreme relații foarte bune, deși trecuseră numai câțiva ani de la războiul dintre ele. După întoarcerea sa dintr-o vizită la Ankara, generalul Condylis declara că s-a înțeles cu omologul său turc ca *„armata turcă și armata elenă să fie socotite ca și cum ar forma o singură armată"*, în așa fel încât „dacă Grecia s-ar găsi la neputință de a pune pe picior de război numărul de oameni ce i s-ar cere, Turcia să fie gata să dea restul luptătorilor necesari". V-am citat acest caz anume ca să înțelegeți că între cele două țări pot exista și au existat relații bune, pentru că nu există altă soluție.

Prima încercare prin care a trecut Înțelegerea Balcanică a fost în martie 1935, când — profitând de tulburările provocate de mișcarea republicană condusă de E. Venizelos — revanșarzii bulgari se pregăteau să atace Tracia grecească. După ce s-a sfătuit cu aliații săi, Nicolae Titulescu — președintele Înțelegerii Balcanice — a avertizat

guvernul bulgar că, în cazul în care trupele sale vor pătrunde în Grecia, „pactul balcanic va intra automat în funcțiune".

Mulțumit de rezultat, ministrul român declara: „Grecia a putut să-și plătească luxul unei revoluții la adăpostul pactului balcanic, fără să se teamă o singură clipă că integritatea sa teritorială ar putea fi amenințată". Un ziar al vremii nota la rândul său: „numai grație acestui pact evenimentele din Grecia nu au degenerat în conflict internațional, cu dezvoltări neprevăzute".

Antanta Balcanică, înțelegere predominant politică, a avut efecte bune și pe tărâm economic. După cum scria un ziarist grec în 1939, „țelurile economice care unesc popoarele balcanice nu au o valoare mai redusă decât țelurile politice. Gruparea nu va putea fi completată și nici nu va putea să-și dezvolte toată activitatea sa politică decât dacă ajunge pe terenul economic la punctul unde a ajuns pe tărâm politic", constatare valabilă și în vremea noastră.

Astfel s-a ajuns la alcătuirea unui Consiliu Economic al Antantei Balcanice, care avea drept scop sprijinirea dezvoltării economice a fiecărei țări în parte, Se ținea seama de faptul că țările Antantei Balcanice, însumând 1.446.000 km^2, și o populație de 58 milioane locuitori. echivalând ca întindere cu Franța, Germania, Elveția și Austria la un loc, aveau mari posibilități de dezvoltare economică, înlesnită și de apropierea lor geografică, ca și de resursele naturale foarte variate de care dispuneau (I. Puia).

După cum spunea N. Titulescu, regimul preferențial era considerat unul din mijloacele de intensificare a comerțului dintre țările Înțelegerii Balcanice. Principalele măsuri preconizate erau: obținerea de avantaje tarifare, clauza regională balcanică (un gen de clauză a națiunii celei mai favorizate!), vânzarea în comun de produse pe piața extrabalcanică, realizarea unei atitudini comune în conferințele economice internaționale. În 1937—1938, se observa că opera Consiliului Economic începuse să dea roade.

După cum arată I. Puia, cel care a cercetat aceste legături, „cele mai largi relații comerciale România le-a avut cu Grecia, punctul culminant situându-se în anul 1937, cu o creștere de aproape 5 ori valoric și de aproape 3 ori cantitativ. Balanța comercială cu Grecia s-a încheiat în toată perioada cu excedențe destul de însemnate, excedentul reprezentând, pentru anii 1929—1940, aproximativ 14% din soldul activ total al balanței comerciale a României.

Ponderea Greciei în exportul românesc a fost, comparativ cu alte țări balcanice, destul de ridicată, oscilând între 3% în 1936 și 6,8% în 1938 din exporturile valorice. În acești ani, Grecia a urcat mereu în ierarhia comerțului exterior al României de la locul 13 în 1929 la locul 7 în anul 1938, poziție care n-a fost atinsă niciodată după primul război mondial. În anul 1940, Grecia va ocupa chiar locul 5, după Germania, Italia, Anglia și Turcia"

În acea epocă, Grecia era cel mai mare importator de petrol românesc; ea importa, de asemenea, cereale, iar în 1935 importul grecesc de animale din România ocupa peste 47% din totalul importurilor Eladei.

La o sesiune a Înțelegerii Balcanice, ținută la Istanbul în aprilie 1938, se constata că recomandările făcute în anii precedenți au înlesnit încheierea de acorduri bilaterale care au dus la creșterea

destul de însemnată a schimburilor comerciale dintre cele patru țări.

Colaborarea economică balcanică nu s-a putut desfășura, însă în condiții optime datorită mai multor cauze: mai întâi, caracterul (pe atunci) predominant agrar al economiei celor patru țări, existența unui decalaj însemnat între economia lor și aceea a țărilor industrializate, cu care aveau relații, și apoi penetrația capitalului străin în Balcani și lupta acestuia pentru acapararea piețelor. Oricum, ideea unei colaborări economice interbalcanice nu și-a pierdut interesul; ea s-a reluat în vremea noastră sub o formă mai largă de colaborare a țărilor din bazinul Mării Negre, deși mai circulă încă și ideea unei mini-piețe comune balcanice, în care Grecia ar putea juca un rol important.

În curând, în Balcani se vor face simțite presiunile exercitate de cele două state fasciste, Italia și Germania, care își vor disputa aceasta regiune, pe care o vor ataca cu brutalitate. La 15 ianuarie 1940, ministrul Germaniei la Belgrad declara că „*în Balcani nu se va cranța nimic definitiv fără cuvântul și prezența Germaniei*", afirmație valabilă în parte și astăzi.

Ce a urmat se știe prea bine; *a fost prima oară când Grecia și România s-au găsit în tabere diferite, fără să se înfrunte însă pe câmpul de luptă.*

Merită să amintim că — deși luptau în tabere diferite — România a ajutat Grecia în anii 1942—1944 cu importante cantități de alimente. într-o vreme când țara prietenă trecea printr-o epocă deosebit de grea. În arhiva ambasadei se găsesc numeroase scrisori relative la sprijinul acordat de România, care vor face obiectul unei alte comunicări. Aici doar câteva considerații.

Într-o scrisoare din 7 martie 1944, Radu Arion, însărcinatul de afaceri al României la Atena, anunța pe I.P.S. Damaschin, arhiepiscopul Atenei, că primise din România 6524 kg de alimente pentru opere de binefacere. În scrisoare se arăta că România — deși se afla în război —, ținând seama de relațiile de prietenie ce o legau de Grecia, ca și din sentimentul de umanitate ce o anima, „a făcut, de la început, ... cele mai mari eforturi pentru a ajuta Grecia să suporte imensa mizerie, prin trimiteri de cereale și alimente".

În scrisoarea de răspuns din 15 martie 1944, arhiepiscopul Damaschin arăta că „inimile și conștiința noastră sunt impresionate puternic de dispoziția creștină și de spiritul de adevărată civilizație a donatorilor, ca și de sentimentele lor curate filoelene, care reflectă cu intensitate prietenia sinceră și dezinteresată care a legat națiunile noastre în toate etapele evoluției lor", cuvinte ce nu au nevoie de nici un comentariu.

La 7 martie 1944, prof. Nenri Scassis, rectorul Universității din Atena, confirma primirea a 8338 kg de alimente pentru profesorii universitari din Atena, donație pe care o considera „o manifestare care demonstrează în momentul cel mai dureros și totuși cel mai semnificativ, prietenia funciară și înrudirea intimă care unește poporul român cu poporul grec".

Să nu uităm, deci, că în momente grele, și poporul român a ajutat Grecia.

După al doilea război mondial, *soarta avea să ne lege într-un mod imprevizibil.*

Unii dintre Dvs. își aduc aminte, desigur, de sfârșitul celui de al doilea război mondial, de pătrunderea forțelor sovietice în țările din centrul și estul Europei, unde au instalat prin violență și teroare regimuri comuniste.

În aceste condiții, în toamna lui 1944, Winston Churchill, primul ministru al Angliei, s-a dus la Moscova pentru a încerca să mai salveze ce putea în interesul Occidentului. *Între Churchill și Stalin a avut loc atunci un adevărat târg.* Din acesta ne interesează acum doar soarta țărilor noastre. Churchill a propus ca între occidentali și sovietici să aibă loc următorul schimb; primii „cedează" sovieticilor 90% din România, rămânând numai 10%: „în schimb" în cazul Greciei, procentul era invers: apusenii obțineau 90%, iar rușii numai 10%.

Deci, fără știrea noastră, *am format acum 48 de ani obiectul unui schimb între cei puternici:* noi am fost predați sovieticilor, în schimb grecii și-au păstrat libertatea. Ce a urmat știți prea bine, astfel încât nu vă mai povestesc: noi am „construit" socialismul, de care am reușit să scăpăm cu greu, în timp ce grecii s-au bucurat de o viață liberă. Este, deci, bine să nu uităm că, fără voia și știrea noastră, noi, românii, am fost vânduți sovieticilor pentru ca grecii să rămână liberi. Soarta ne-a legat și în acest fel.

Să nu uităm că, dacă nu ar fi existat această înțelegere între Stalin și Churchill, fosta URSS l-ar fi ajutat pe Markos, și soarta Greciei ar fi fost pentru câteva decenii alta.

După înfrângerea răscoalei comuniste conduse de Markos, mulți din partizanii acestuia s-au refugiat în țările socialiste „frățești", unde au fost primiți din „solidaritate proletară". O parte dintre aceștia (circa 10 000) s-au refugiat în România, unde au primit ajutoare și case și au fost încadrați în general în producție. Cei mai mulți dintre ei s-au reîntors la bătrânețe în țara natală, fără ca regimul defunct să le fi rezolvat problema pensiilor, pentru care se duc tratative în vremea noastră, după ce Grecia a condiționat, în 1986, dezvoltarea relațiilor bilaterale de rezolvarea acestei probleme.

În schimb, statul român a rezolvat în felul său două alte probleme pe care le avea cu statul elen: despăgubirile de război și cele pentru bunurile foștilor cetățeni români de origine greacă ce au părăsit România în timpul comunismului.

Pentru primul punct, s-a semnat la Atena, la 25 august 1956, un acord între cele două guverne, prin care Guvernul elen urma să primească 6 milioane dolari SUA „pentru pagubele suferite de către resortisanții greci la bunurile, drepturile și interesele lor în România în timpul războiului" și „pentru pagubele cauzate navelor proprietate elenă care se găseau în timpul sau după război în apele teritoriale românești, precum și pentru cumpărarea lor de către Guvernul român". Urmează lista a 31 remorchere, 94 șlepuri și 26 nave de diverse tipuri.

Prin același acord, Guvernul român promite că „va acorda toate înlesnirile resortisanților greci repatriați de a lichida, de a dispune pe loc, sau de a transporta în Grecia efectele mobiliare care le aparțin și au fost lăsate în România".

În al doilea acord, semnat la Atena la 2 sept. 1960, se prevedea că Guvernul României „va plăti Guvernului Regatului Greciei o sumă forfetară de 3.500.000 dolari SUA cu titlul de indemnizare globală și definitivă pentru pretențiile de orice natură ale statului grec și ale persoanelor fizice și juridice elene față de statul român și (de) persoanele fizice și juridice române" pentru „bunurile, drepturile și interesele care au fost atinse de măsuri de naționalizare, expropriere, luare în administrare, precum și orice alte măsuri legislative sau administrative similare", ca și pentru „bunurile imobile care se găsesc pe teritoriul român, aparținând resortisanților eleni care au părăsit România până la 25 august 1956". După plata sumei de mai sus, Guvernul Regatului Greciei „va considera stinse integral și definitiv toate pretențiile" pentru bunurile despăgubite. Suma a fost plătită până în 1971. Nu discutăm aici, din lipsă de date, dacă despăgubirile au acoperit pagubele pricinuite.

Nu putem să nu amintim de rolul pozitiv pe care îl au în dezvoltarea prieteniei greco-române unele organizații obștești grecești. Este vorba, în primul rând, de Uniunea Elenă din România, reprezentată în Parlamentul României de un deputat, uniune care are ca menire „reînvierea spiritualității și culturii elene, renașterea tradițiilor ei", precum și „de a reînvia tradițiile de prietenie dintre România și Ellada, astfel încât Uniunea să devină o putere de legătură între poporul român și cel elen". Din nefericire, românii din Grecia nu au încă o asociație asemănătoare, deși sunt câteva mii.

În Grecia activează cu succes, cu bune rezultate, Asociația Grecilor Originari din România, care are circa 8000 de membri, precum și Asociația panelenă a părinților și rudelor studenților greci din România „Ipsilanti". Cu ambele asociații ambasada României întreține relații foarte bune, de colaborare.

Șiga, șiga, ajungem și în vremea noastră, pentru că toate au un sfârșit și nu vreau să abuzez de răbdarea Dvs.

Înainte de a încheia, se cuvine să amintim că, după Revoluția din dec. 1989, Grecia a fost prima țară care a ajutat România cu medicamente și alte bunuri, iar ministrul de externe din acea vreme, A. Samaras, a fost primul demnitar străin care a vizitat România (19 ianuarie 1990).

Grecia este unul din principalii susținători ai României în organismele europene: Piața Comună, Consiliul Europei, ca și un bun „profesor" pentru țara noastră, aflată într-o epocă de dificilă

tranziție spre democrație și economia de piață, spre care România se îndreaptă cu hotărâre și ireversibil. Recunoscând progresele realizate de țara noastră în domeniul economic, la 30 decembrie 1992, Ministerul Economiei Naționale din Grecia a cerut investitorilor greci să pătrundă cu mai mult curaj în România, unde oamenii de afaceri greci se situează pe primul loc în preferințele locuitorilor, după un sondaj IRSOP.

Între țările noastre există acum relații politice excelente, un model pentru relațiile dintre celelalte state, cum spunea d-l C. Mitzotakis. Țările noastre sunt legate de un tratat de prietenie, încheiat la 28 nov. 1991, și au în multe privințe aceeași poziție în problemele din această zonă zbuciumată. După cum spunea de curând d-l M. Papaconstantinou, ministru de Externe al Greciei, mergând „mână în mână", „Grecia și România împreună pot constitui un puternic factor stabilizator în Balcani".

Aceasta este și dorința României, de a dezvolta pe toate căile bunele relații ce există între țările noastre.

Scopul expunerii mele a fost acela de a arăta că prietenia greco-română are vechi tradiții, că suntem cei mai vechi prieteni din această parte a lumii, că nu am avut niciodată diferende de rezolvat sau probleme grave care să ne despartă; toate acestea constituie o bază trainică pentru dezvoltarea acestei prietenii, în folosul ambelor popoare.

Lidia POPIȚA-STOICESCU

PUTNA 1904 — COMEMORAREA A 400 DE ANI DE LA MOARTEA LUI ȘTEFAN CEL MARE, SUB SEMNUL UNITĂȚII NAȚIONALE

Între personalitățile care au aureolat cu nimbul veșniciei istoria poporului român, Ștefan cel Mare ocupă un loc distinct și de neegalat. Marele domnitor face parte din rândul acelor oameni de excepție care pentru modul cum și-au pus în slujba neamului lor gândul, brațul și inima, istoria, acest judecător inexorabil și drept, i-a consacrat în nemurire și universalitate. Aprecierea făcută de Spiru Haret la începutul veacului nostru, referitoare la personalitatea domnitorului, rămâne, în timp, la fel de perenă: „Dacă ar fi să se măsoare firea omului, nu după întinderea țării sale, ci după puterea de concepție, după pătrunderea genială a tainelor politice, ar trebui ca neîntrecutul nostru domnitor să se numere. nu numai ca cel mai mare român, dar și ca unul din cele mai puternice genii ce a produs vreodată neamul omenesc“ [1]. După o domnie de aproape jumătate de veac, la 2 iulie 1504, marele domnitor se stingea din viață, ieșind din timp pentru a intra în eternitate. Pecetluit sub lespedea de marmoră de la Putna, Ștefan cel Mare și Sfânt a devenit domnitorul simbol ce va lumina drumul de Golgotă, spinos și greu, al neamului său în lupta necurmată pentru a-și câștiga dreptul de a trăi într-un singur stat național, liber și independent.

Nu întâmplător, la 2 iulie 1904, inima națiunii române a vibrat la unison „la pomenirea celor patru sute de ani de la moarte puternicului împărat senin al românimii“ [2], cum a remarcat N. Iorga. Momentul a constituit pentru poporul român, aflat în plin proces al luptei pentru desăvârșirea unității naționale prilejul fericit de a comemora personalitatea și faptele strălucitului domnitor, apărător al independenței și integrității pământului românesc. Inițiatorul și sufletul acestei comemorări a fost Spiru Haret, pe atunci ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor. În această calitate, Spiru Haret, prin Decizia din 25 februarie 1904, a dispus organizarea de serbări pe plan național [3]. Jubileul a fost marcat prin serbări ce au avut loc la Borzești [4]. Bârlad [5], Dorohoi [6], Slănic Moldova [7] și Brăila [8]. La București [9] și Iași [10] au fost organizate cortegii istorice. Cu acest

---

1. N. Iorga, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, București, 1905, p. 43.
2. Idem, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, (București), 1966, p. 8.
3. Arhivele Statului, Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza“, Rectorat, dosar 9, 1904, f. 29.
4. „Voința Națională“, București, anul XXI, nr. 5763, din 23 iunie, 1904, p. 3. „Liberalul“. Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1-2.
5. „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 100 (1247), din 7 iulie 1904, p. 2.
6. *Ibidem*, p. 2-3.
7. *Ibidem*, nr. 101 (1248), din 8 iulie 1904, p. 1.
8. *Ibidem*, p. 2.
9. N. Iorga, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, București. 1905. 108, p.; Simion Săveanu, *Amprentele umbrelor*, București. 1983, p. 30-32
10. Anghel Popa, *Comemorarea lui Ștefan cel Mare din anul 1904*, în „Noi Tracii“, Roma, anul XVI, nr. 150, din mai 1987, p. 12-20.

prilej, au fost publicate numeroase lucrări științifice și literare despre personalitatea lui Ștefan cel Mare și epoca sa. Au fost imprimate cărți poștale ilustrate, reprezentând ctitoriile domnitorului și locurile unde s-au desfășurat cele mai importante bătălii. Administrația Casei Școalelor a tipărit și expediat bibliotecilor și școlilor rurale, din întreaga țară, culegeri de poezii populare, legende, povești, lucrări de popularizare, despre personalitatea domnitorului [11].

La solicitarea ministrului Spiru Haret, poetul Șt. O. Iosif a fost trimis în Bucovina pentru documentare, în vederea elaborării unui amplu Poem, închinat lui Ștefan cel Mare. Era o dorință mai veche a poetului, concretizată de Spiru Haret cu acest prilej [12]. În luna mai 1904, poetul se afla în Bucovina, străbătând localitățile Suceava, Rădăuți, Pătrăuți și Putna [13]. Puținul timp avut la dispoziție pentru a elabora poemul, dar și problemele de ordin matrimonial — poetul era în preajma căsătoriei cu Natalia Negru [14] — îl determină pe Șt. O. Iosif să părăsească Bucovina. Nu va reuși să participe nici la aniversarea de la Putna [15]. Revine în Bucovina, în august 1904 [16], definitivându-și poemul în liniștea mănăstirii. Poemul, o caldă pledoarie în versuri pentru unitate națională, a fost publicat, în iunie 1905, sub titlul *Din zile mari. Poem istoric* [17], fiind, în concepția autorului, „Ca un ecou îndepărtat al acelor serbări înălțătoare“ [18].

Au fost emise medalii comemorative. Astfel, Societatea de numismatică din București, din însărcinarea Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, a instituit un concurs, dotat cu un premiu de 200 lei [19] care, a avut drept rezultat emiterea unei medalii, având pe avers chipul lui Ștefan cel Mare, după Evanghelierul de la Humor, iar pe revers stema Moldovei [20]. La cererea Societății științifice și literare „Arhiva“ din Iași, Firma „Frații Șaraga“ din aceeași localitate, prin librăria „Moldova“ (proprietar Regina Șaraga), a emis o medalie cu un diametru de 40 mm. reprezentând pe avers domnitorul, după Evanghelierul de la Humor, iar pe revers „marca Moldovei,

---

11. „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 86 (1233), din 18 iunie 1904, p. 2.

12. Vezi scrisoarea lui Șt. O. Iosif către Natalia Negru, din aprilie 1904, în *Corespondență: Șt. O.Iosif, Dimitrie Anghel, Natalia Negru, M. Sadoveanu, N. Iorga, C. Sandu-Aldea, Virgil Cioflec, Ilarie Chendi...*, ediție îngrijită de Horia Oprescu, (București), 1969, p. 192.

13. Cf. corespondența dintre Șt. O. Iosif și Natalia Negru, în *Ibidem*, p. 193-195 și 197-210.

14. Poetul s-a căsătorit cu Natalia Negru la 15 iulie 1904; Vezi Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, București, 1990, p. 154.

15. Grațian Jucan, *Șt. O. Iosif în țara de Sus*, în „Glasul Bucovinei“, Suceava, anul I (1990), nr. 34, din 18-25 octombrie, p. 1-2.

16. Vezi scrisoarea lui Șt. O Iosif, din 24 august 1904, adresată lui N. Iorga, din Mănăstirea Putna, în *Corespondență...*, p. 380.

17. Șt. O. Iosif, *Opere*, ediție îngrijită de Ion Roman, vol. IV, București, 1981, p. 15-73.

18. *Ibidem*, p. 12.

19. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 26, din 28 martie (10 aprilie), 1904, p. 3.

20. Medalia este reprodusă în K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii. Descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*, București, 1913, p. 107.

după pecetea originală ce se păstrează de onor Academia Română“ [21]. „Liga pentru unitatea culturală a românilor“, secția Iași, a emis o medalie prin librăria „Autorii Români“ (proprietar Fany Șaraga), aparținând firmei menționate [22].

Artiștii plastici au onorat și ei comemorarea. Astfel, pictorul Costin Petrescu, inspirându-se după Evanghelierul de la Humor, a realizat un ulei pe pânză, reprezentându-l pe Ștefan cel Mare, lucrare ce s-a impus în plastica românească ca imagine simbol. Pictorul Oscar Obedeanu a reprezentat, într-o suită de șase tablouri, scene din lupta purtată de domnitor pentru apărarea independenței țării, lucrări ce urmau să fie donate orașului Cernăuți [23]. Nu cunoaștem dacă intențiile lui Vl. Mironescu au fost transpuse în practică. Dar, încercarea acestuia de a realiza un album color, intitulat *Iconografia lui Ștefan cel Mare*, cum menționa presa vremii [24] reproducând 150 de lucrări plastice, reprezentând chipul domnitorului din bisericile regatului României și din Bucovina. rămâne o inițiativă mai mult decât lăudabilă.

În conștiința organismelor, ca și a neamului românesc, comemorarea lui Ștefan cel Mare din 1904, cum bine remarca un organ de presă al vremii [25], a reprezentat „trezirea conștiinței naționale și că am început a ne gândi la venerarea morților care, cu brațul și cu mintea, au condus țara aceasta printre vremuri și au ferit-o de multe primejdii“.

Ideea serbării s-a extins peste hotarele vremelnice impuse poporului român prin forță și dictat, deoarece „Moldova cea veche era țara lui și din ea făcea parte și Basarabia și Bucovina. Din diadema lui Ștefan cel Mare, nu numai Carol I, și-a făurit o jumătate din coroana sa, ci o piatră nestemată lucește și în coroana Habsburgilor și alta împodobește capul țarului rusesc“ [26]. Nu întâmplător presa bucovineană, sub semnătura lui George Tofan, informa, în primăvara anului 1904, publicul cititor, că aniversarea morții lui Ștefan cel Mare va fi marcată în Bucovina prin organizarea a două serbări: „una în Suceava, fosta reședință a neuitatului Voievod, vineri în 2 (15 iulie) și una la Mănăstirea Putna, locașul de vecinică odihnă a neîntrecutului apărător al creștinătății“ [27]. În concepția organizatorilor, așa cum am menționat și cu un alt prilej [28], serbarea

---

21. „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 89 (1236), din 22 iunie 1904, p. 3; Vezi și adresa librăriei „Moldova“, din martie 1905, către primarul Iașului, în Arhivele Statului Iași, fond Primăria Iași, dosar 389, 1905, f. 10. Medalia a fost executată după desenele elaborate de arhitectul Mironescu („Evenimentul“, Iași, anul XII, nr. 113, din 1 iulie 1904, p. 2).
Cf. Vasile Netea, C. Gh. Marinescu. *„Liga Culturală“ și unirea Transilvaniei cu România,* Iași, 1978, p. 206.

22. Vezi adresa lui Fany Șaraga, din 18 martie 1905, către primarul Iașului, în Arhivele Statului, Iași, fond Primăria Iași, dosar 389, 1905, f. 1;

23. „Candela“, Cernăuți, anul XXIII, nr. 9, din august 1904, p. 591.

24. *Ibidem,* nr. 10, din august 1904, p. 663.

25. „Ecoul Moldovei“, Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 1.

26. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 27, din 4 aprilie 1904, p.1.

27. „Junimea literară“, Cernăuți, anul I, nr. 7 și 8, 1904, p. 127.

28. Anghel Popa, *2 iulie 1904; Bucovina cinstește memoria lui Ștefan Vodă,* în „Magazin Istoric“, serie nouă, anul XXV, nr. 7 (292), din iulie 1991, p. 44-46.

de la Suceava reprezenta un preludiu al celei de la Mănăstirea Putna. În conștiința tuturor românilor, ca și a bucovinenilor aflați sub stăpânirea pajurei împărătești, Mănăstirea Putna reprezenta simbolul conștiinței naționale, „Ierusalimul neamului românesc", cum inspirat și sugestiv a caracterizat-o Mihai Eminescu, locul unde-și dormea somnul de veci Ștefan cel Mare care, „va rămâne în veci întruparea strălucitului ideal al Românismului, ale cărui raze de splendoare, din trecutul îndepărtat, ne luminează prezentul posomorât și viitorul plin de nădejde"[29].

Plecând de la această realitate, sărbătorirea eroului de la Putna urma să se transforme, după aprecierea unor mentori ai vieții politice și culturale din Bucovina, într-o „sărbătoare generală și comună a tuturor românilor. Frontierele, ce astăzi separă, ca niste ziduri puternice, stat de stat, vor dispare dinaintea acestei grandioase și mărețe serbări"[30].

Analiza evenimentului de la Putna impune, de la bun început, o întrebare retorică. Cine a avut inițiativa comemorării? Aprecierea făcută de unii autori[31], că inițiativa aniversării a aparținut lui Eudoxiu Hurmuzachi, chiar dacă este pusă sub semnul probabilității, nu rezistă. Este, considerăm noi, o apreciere făcută aprioric, fără o acoperire documentară, cu atât mai mult cu cât, autorul, nu ne indică sursa pe care se bazează. Totodată, a reduce analiza evenimentului de la Putna și a cauzelor care l-au generat, la un singur document, chiar dacă este „amplu și revelator"[32], constituie pentru un cercetător, mai mult decât o greșeală. În realitate, manuscrisul incriminat, la o analiză atentă, făcută comparativ cu presa vremii, relativă la evenimentul în cauză, se dovedește a fi o simplă sinteză, ca să nu o numim compilație, a tot ce s-a scris în acele zile în paginile ziarelor din Bucovina, în special a publicației cernăuțene „Deșteptarea". Stadiul recent al cercetării ne duce la concluzia, indubitabilă, rezultată din analiza documentelor și a presei de epocă, că, inițiativa organizării unei serbări la Mănăstirea Putna, pentru a comemora împlinirea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, a aparținut studenților bucovineni, care-și făceau studiile în trufașul oraș al Imperiului austro-ungar, Budapesta. La începutul anului 1904, în cadrul unei adunări, ce reunea studenții români din menționatul oraș de pe Dunăre, studenții bucovineni au făcut propunerea de a se da o amploare națională evenimentului care se apropia. În acest sens, a fost ales un Comitet care avea misiunea de a lua legătura cu studenții din Bucovina pentru a se organiza și a desfășura o activitate propagandistică, vizând realizarea obiecti-

---

29. Iancu I. Nistor, *Ștefan cel Mare (La aniversarea de 400 ani a morții sale, 2 iulie 1904)*, în „Junimea literară", Cernăuți, anul I, nr. 7 și 8, 1904, p. 98.

30. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 27, din 4(17) aprilie 1904, p. 1.

31. Claudiu Paradais, *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Iași, 1988, p. 165.

32. *Ibidem.*

vului mentionat[33]. Dând curs propunerii, studenții din Cernăuți, organizați într-un Comitet central executiv, au adresat, la 1 martie 1904, un *Apel* către studenții români din celelalte centre universitare europene pentru a transforma evenimentul într-o sărbătoare națională, menită a pregăti conștiințele în vederea realizării secularului obiectiv, constituirea statului național unitar român.

„Apel!

Copii răzleți ai mândrei noastre nații,
De mai trăiește-n voi mândrie vie
Veniți atunci și vă cunoașteți frații,
Sădiți în inimi veche bărbăție,
Avânturi mari, eterne aspirații
Și numele pe veci slăvit să fie!
Fraților!

Patru secole au trecut de când zidurile Mănăstirii Putna au primit trupul celui mai mare erou al românilor, al cărui geniu a făcut din mica Moldovă, în decurs de jumătate de secol, o fortăreață neînvinsă de care se sfărmau oștirile țărilor vecine.

Din Suceava a cârmuit, Ștefan cel Mare, numai Moldova, din Putna, geniul său, conduce întreaga românime... Reamintindu-ne mărețele fapte ale eroului și viața plină de pilde și fapte frumoase ale strămoșilor noștri, ne vom întări conștiința și vom oțeli puterile.

Asociați-vă deci, dară, iubiți frați, la acest act de pietate adus memoriei celui a cărui geniu în veci plutească asupra poporului român!

Președinte, George Tofan,
Secretar, Gavril Gușteu,
Membri, *N. Balan, Ioan Berariu, G. Boca. Vasile Bodnărescu, Traian Brăileanu, Vasile Vitencu*“[34].

Redactat în spiritul entuziasmului juvenil, caracteristic tinereților studios, Apelul a avut ecou în rândul românilor de pretutindeni, dată fiind ideea generoasă pe care o servea. De o largă audiență s-a bucurat și în rândul populației din Cernăuți. Tot mai insistent, la început în discuțiile diurne, apoi în presă, s-a cerut factorilor de răspundere din viața politică și culturală a Bucovinei să-și precizeze poziția față de evenimentul istoric care se apropia, dar, mai ales, să-și asume inițiativa organizării jubileului care, erau convinși, avea implicații de rezonanță națională. Expectativa servea doar intereselor Vienei care, cu certitudine, depunea toate diligențele pentru

---

33. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 24. din 21 martie (3 aprilie), 1904, p. 3; Studenții români din centrele universitare europene, activau în cadrul unor societății culturale, sau a secțiilor Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Ei au introdus, ca o tradiție, sărbătorirea marilor evenimente din istoria poporului român. Aniversările, ofereau posibilitatea de a se demonstra, și pe această cale, unitatea națională a poporului român; Cf. Șerbar Polverejan, *Din activitatea studenților români în străinătate*, în *op. cit.*, p. 204-233.

„Apulum“, VII, nr. 2, 1969, p. 137-202; Vasile Netea. C. Gh. Marinescu,

34. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 28, din 8 (21) aprilie 1904, p. 2.

a evita o nouă confruntare cu elementul românesc din imperiu, a cărui tendință de unire cu Țara era tot mai evidentă în acest început de veac și a cărui exemplu „malefic“ pentru popoarele aflate sub aceeași „ocrotitoare“ coroană a vulturului bicefal, putea duce la disoluția mozaicatului stat. Doreau fruntașii politici ai românilor din Bucovina. pe fundalul aniversării de la Putna, să se confrunte în problema națională cu guvernanții de la Viena? Lipsa inițiativei în acest sens, până la publicarea Apelului studenților din Cernăuți, ne determină să dăm un răspuns negativ. Probabil, dacă nu sigur, doreau o aniversare „cuminte“, redusă strict la eveniment, fără implicații naționale care să determine susceptibilitatea Vienei [35].

Dar instinctul național s-a impus. Tot mai mulți români au solicitat, prin intermediul presei [36], să se constitue în Cernăuți un Comitet pentru organizarea serbării în Bucovina. Ca urmare, din inițiativa lui Eudoxiu Hurmuzachi, Ilie Luția, Ilarie Onciul, Iuvenal Ștefanelli și Otone cavaler de Flondor, a fost convocată o adunare la Cernăuți, la 26 aprilie/9 mai 1904, pentru alegerea Comitetului de organizare al serbării [37]. Desfășurată în Palatul Mitropolitan, la data menționată, adunarea a desemnat următorii membri: Nicu Balmoș (consilier guvernamental în Cernăuți),Artenie Berariu (protopresviter în comuna Ceahor), Elisei Bâcu (primar în comuna Putna). Nicu Blându (notar în Seletin), Alecu Burla (protopresviter în comuna Cireș), Dan Dimitrie (paroh în comuna Straja), Nicu Donisă (învățător în comuna Stupca), Iancu cavaler de Flondor (proprietar în Storojinet), Otone cavaler de Flondor (proprietar în Cernăuți), Vasile Găina (profesor universitar în Cernăuți), Dimitrie Galliu (secretar al Tribunalului din Câmpulung), Ambrosie Gribovici, Radu cavaler de Grigorcea, Daniile Grigorovici, Vladimir Hacman, Valerian Halip (notar în Gura Humorului), Eudoxiu baron de Hurmuzachi, Teodor Leuștean (primar în comuna Fundu-Moldovei), Ilarie Onciu, Teofil Patraș (starețul Mănăstirii Putna), Eusebi Popovici (profesor gimnazial la Suceava), Anastasie Pridi. Ioan Procopovici, Ștefan Saghin, Constantin Sbiera, Radu Sbiera, Teodor Tarnavschi, Aurelian Tăutu, Teoctist Tomasciuc, Onesim Turcan, Emilian Vojutschi, Eusebi Popovici (profesor universitar în Cernăuți), Vlad Dorimedont [38].

Comitetul și-a ales următoarea structură de conducere: Eudoxiu Hurmuzachi, președinte, Eusebi Popovici și Iancu cavaler de Flondor, vicepreședinți, secretar, Ștefan Saghin și casier, Vasile Găina. Printre deciziile imediate, ale conducerii noului organism, menționăm: 1. un număr de nouă societăți din Bucovina („Societa-

---

35. În Bucovina și Basarabia, „Lumea s-a împăcat cu situația dată, pentru că fruntașii români din cele două provincii au fost atât de încărcați cu tot felul de favoruri, de onoruri și de beneficii de către autoritățile de stat, încât au pierdut legătura cu masele populare“ (Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 80).

36. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri, Română și germană, dosar 3, 1900, f. 31-31 verso.

37. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 34, din 29 aprilie 12 mai), 1904, p. 2.

38. *Ibidem*, Alte surse indică un număr de 40 de membri; Cf. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri, Română și germană, dosar 3, 1900, f. 31 verso.

tea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina", Societatea „Doamnelor Române". Societatea academică „Junimea", Societatea „Academia Ortodoxă", Societatea „Armonia", Comitetul central executiv studențesc, Societatea „Internatul de băieți ortodocși români" din Rădăuți, Societatea de băieți români din Siret, Societarea „Școala Română" din Suceava) urmau să-și desemneze, în Comitet, câte doi reprezentanți; 2 fixarea datei la care urma să se desfășoare serbarea de la Putna și elaborarea programului; 3 întocmirea listelor de subscripție publică pentru a sprijini financiar acțiunea [39]. Cu același prilej, după alte surse [40], s-a decis ca aniversarea să aibă un dublu caracter: religios și național-comemorativ.

În ședința din 18/31 mai 1904, Comitetul de organizare stabilește data definitivă a serbării de la Putna, fixând-o pentru sâmbătă, 3/16 iulie, pe care o comunică presei [41]. Numai rațiuni de ordin religios au impus această decizie și nu o suprapunere a evenimentului, cum am fi tentați să credem, cu aniversarea ce avea să aibă la 2/15 iulie în regatul României și la Suceava, în Bucovina: „ziua morții pică pe 2 iulie, dar pentru că în 2 iulie, în anul acesta, pică într-o vineri, deci zi de post să se ție serbarea in 3 iulie, adecă sâmbătă, ca să nu se facă mâncări de post, ci de frupt" [42]. Tot cu acest prilej, au fost cooptați noi membri în Comitetul de organizare (Leon Jirco, Arcadie Procopovici, Alexandru Isecescu, Teodor Zanea, Eugen Nesciuc, Ilie Dimitrovici și Iancu Balmoș) și s-au constituit două subcomitete: unul pentru primirea oaspeților și altul pentru menținerea ordinei [43].

De altfel, Comitetul de organizare își va lărgi componența, de la o ședință la alta [44], date fiind problemele multiple și complexe cu care s-a confruntat, până în preajma serbării. Din acest punct de vedere, se impune a fi menționat aspectul financiar. Angajarea unei astfel de acțiuni, cu implicații naționale, impunea existența unui fond financiar, pe care, practic, organizatorii nu-l dețineau. Pentru a rezolva această problemă strigentă, s-a recurs la listele subscripție publică, eficiente, întotdeauna, în astfel de ocazii. Publicate în presa vremii [45], susținute concret de public, sumele rezultate nu au reușit să acopere necesitățile serbării, motiv pentru care, Comitetul de organizare a elaborat un memoriu, adresat guvernatorului Bucovinei, prințul Hohenlohe, pentru a le aproba „un agiutoriu de 10.000 coroane, din fondul religionar, spre a putea acoperi spesele serbărei". O delegație bucovineană a înmânat memoriul, personal, guvernatorului care, a aprobat suma solicitată [46]. Sume

---

39. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 34, din 29 aprilie (12 mai), 1904, p. 2.

40. „Candela", Cernăuți, anul XXIII, nr. 6, din iunie 1904, p. 380.

41. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 41, din 23 mai (5 iunie), 1904, p. 2.

42. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 31 verso.

43. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 41, din 23 mai (5 iunie) 1904, p. 2.

44. *Ibidem*, nr. 44 și 45, din 6 (19 iunie 1904, p. 1.

45. *Ibidem*, nr. 46, din 10 (23) iunie 1904, p. 2.

46. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 33.

importante de bani au fost economisite ca urmare a sprijinului primit din partea Prefecturii Rădăuți. Un singur exemplu, considerăm că, este edificator. La 6/19 iunie 1904, Eudoxiu Hurmuzachi, președintele Comitetului de organizare al serbării, s-a adresat prefectului din Rădăuți pentru a-i aproba ca, o parte dintre viitorii participanți la serbare, să fie cazați la Școala primară din localitatea Putna[47]. Prompt, cererea a fost aprobată la 7/20 iunie 1904, prefectul ordonând, printr-o adresă, conducerii școlii naționate de a lua măsurile necesare și a pregăti condiții corespunzătoare celor repartizați pentru cazare[48].

În sfârșit, după numeroase pertractări, Comitetul de organizare, la începutul lunii iunie, a definitivat programul, în conformitate cu care, urma să se desfășoare serbarea, pe care l-a tipărit la Societatea Tipografică bucovineană din Cernăuți. Dată fiind importanța acestuia, considerăm necesar să-l redăm in extenso:

„*Program pentru serbarea de la Putna.*

Vineri, în 2/15 iulie 1904, se va oficia, în biserica mănăstirii, Privigherea.

Sâmbătă, în 3/16 iulie 1904, dimineața:

1. Rugăciunile dimineții.

2. Liturghia, pontificată de I.P.S. Sa, arhiepiscopul și mitropolitul, dr. Vladimir de Repta. cu mare asistență. Cântările vor fi executate de corul Societății filarmonice „Armonia".

3. Predică.

4. Parastas, oficiat de I.P.S. Sa, mitropolitul, cu numeroasă asistență. Cântările vor fi executate de corul Societății „Academia Ortodoxă".

5. Depunerea coroanelor, închinate memoriei voievodului Ștefan cel Mare, din partea diferitelor corporațiuni, societăți, etc.

La orele 12 amiazăzi:

Discursul d-lui profesor universitar dr., Dimitrie Onciul.

La orele 2 dupămiazăzi:

Dejun.

La orele 4 dupămiazăzi:

a) În grădina mănăstirii:

1. Imn, executat de corurile Societăților „Armonia" și „Academia Ortodoxă".

2. Binecuvântarea publicului.

3. Discursurile reprezentanților studențești care, sunt a se anunța, până în 29 iunie (12 iulie) 1904, la secretarul Comitetului festiv, dl. dr. Ștefan Saghin, profesor universitar, Cernăuți, strada Bals nr. 15.

4. Imn, executat de corurile Societăților „Armonia" și „Academia Ortodoxă".

b) Pe deal:

Discurs istoric pentru popor"[49].

---

47. Arhivele Statului Suceava, fond Prefectura județului Rădăuți, dosar 13, 1904, f. 1.

48. *Ibidem*, f. 2.

49. *Ibidem*, f. 9; Vezi și Arhiva Mănăstirii Putna, fond Diversă corespondență și broșuri, dosar 1, 1904, f. 304.

Pentru a fi cunoscut de un public cât mai larg, programul menționat a fost publicat în principalele organe de presă din Bucovina și regatul României [50]. La scurtă vreme după publicarea programului, în numele Comitetului de organizare, Eudoxiu Hurmuzachi ca președinte și Ștefan Saghin ca secretar, au adresat, la 11/24 iunie 1904, un Apel, către toți românii din Bucovina, pentru a participa la serbarea de la Putna:

„*Apel*

Comitetul pentru aranjarea serbării comemorative, a aniversării de 400 de ani a morții voievodului Ștefan cel Mare, care va avea loc sâmbătă, în 3/16 iulie a. c., în Putna, are onoare a vă invita pe toți românii din Bucovina, fără deosebire de stare și chemare, de a participa la sărbătoarea aceasta.

Cernăuți, în 11 (24) iunie 1904.

Președinte, *Eudoxiu bar. Hurmuzachi*

Secretar, *dr. Ștefan Saghin*“ [51].

Invitații similare au fost transmise în toate teritoriile locuite de români [52] și tuturor minorităților naționale ce coabitau în Bucovina [53].

Pentru a ușura deplasarea participanților la sărbătoarea de la Putna, Comitetul de organizare a intervenit pe lângă conducerea căilor ferate din Bucovina, care. a aprobat, pentru ziua de 3/16 iulie 1904, să fie puse în circulație trei trenuri: de la Cernăuți, Ițcani și Rădăuți, via Putna. Biletele de călătorie, valabile tur-retur, au fost emise la jumătate de preț [54].

Dincolo de aspectele intriseci și tribulațiile pentru pregătirea serbării, Comitetul de organizare din Cernăuți a fost confruntat cu o problemă, deosebit de sensibilă sub aspect politic, aceea a raporturilor cu autoritățile imperiale. O manifestare a românilor cu implicații naționale de proporții, cum se contura, deja, evenimentul de la Putna, era menită a produce îngrijorare, dacă nu teamă, la Viena, pentru siguranța și integritatea șubredului imperiu dualist. Agitarea ideii daco-române trezea, în capitala habsburgică, amintiri care nu puteau fi uitate și nici eludate. Era, în același timp, un exemplu neavenit pentru amalgamul de popoare din eteroclitul imperiu. Despre o interzicere a serbării nu putea fi vorba, măsura ar fi echivalat cu o totală și obtuză lipsă de diplomație, din partea autorităților imperiale, într-un moment în care conglomeratul austro-ungar avea nevoie, cel puțin aparent, pentru a masca reali-

---

50. „Candela“, Cernăuți, anul XIII, , nr. 7, din iulie 1904, p. 445; „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 48, din 17 (30) iunie 1904, p. 2; „Liberalul“ Iași, anul V, nr. 88 (1235), din 20 iunie 1904, p. 2.

51. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 47, din 13 (26) iunie 1904, p. 1.

52. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 32 verso.

53. „Ecoul Moldovei“, Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 2.

54. Arhivele Statului Suceava. fond Prefectura județului Rădăuți, dosar 13, 1904. f. 9; Vezi și „Voința Poporului“, Cernăuți, anul III, nr. 28. din 13 iulie 1904, p. 21; „Candela“, Cernăuți, anul XIII, nr. 7 din iulie 1904, p. 445.

tatea, de o dovadă a unității sale statale. Trebuia întreținută iluzia libertății popoarelor, cel puțin pe plan cultural, sub coroana multinaționalului imperiu. Românii, a căror pondere în imperiu, ca etnie și teritoriu, nu erau de neglijat [55], își puteau comemora mortul de la Putna, în tăcere și umilință, fără a transforma aniversarea într-o armă de luptă politică scumpă lor, unitatea națională Totul trebuia analizat, controlat, cu meticulozitatea ce-i caracteriza, ideile trebuiau strangulate și gâtul ucis pentru că Viena știa, cum bine remarca un contemporan cu evenimentul, că, sub lespedea de la Putna, „Ștefan doarme, iară un neam visează“ [56].

Din dorința de a nu intra în conflict cu autoritățile imperiale și pentru a nu le determina să adopte măsuri restrictive, la 22 iunie/5 iulie 1904, Eudoxiu Hurmuzachi și Ștefan Saghin, în numele Comitetului de organizare din Cernăuți, au trimis Prefecturii din Rădăuți programul serbării pentru a fi aprobat. Totodată, au solicitat, prin aceeași adresă, ca în ziua serbării, „sub cerul liber, adică în curtea mănăstirii, să fie ținută o expunere istorică, despre Ștefan cel Mare, de prof. univ, dr. Dimitrie Onciul, ca și pe culmea Poiana Popii, unde. dl. secretar cezaro-crăiesc al Administrației, Dorimedont Popovici, să țină expunerea istorică populărizantă, despre epoca lui Ștefan cel Mare“ [57]. Ambele texte, completate cu cele ale cântecelor, „ce vor fi executate de Societățile românești de cântare „Armonia“ și „Academia Ortodoxă“, vor fi, imediat ce vor fi gata, trimise Prefecturii pentru a fi văzute, cel mai târziu, până la 12 iulie“ [58]. Consecvent afirmației făcute, dar numai în parte, la 27 iunie/10 iulie 1904, Eudoxiu Hurmuzachi informa prefectura menționată că, Societatea „Armonia“ va concerta, la Putna, două piese muzicale: *Imnul lui Ștefan cel Mare*, de Vasile Alecsandri și *Imn festiv*, de Teodor Ștefanelli. Nu erau menționate piesele muzicale ce urmau a fi interpretate de Societatea „Academia Ortodoxă“ și nu erau trimise nici textele melodiilor“ [59]. Este greu de admis concluzia care. se desprinde din documentul menționat, că, numai cu câteva zile înainte de aniversare, textele melodiilor nu erau terminate. Era, mai degrabă, o manevră de abilitate, din partea președintelui Hurmuzachi, cu scopul de a pune autoritățile imperiale în fața faptului împlinit. Altfel spus, a obține aprobarea în alb a unor texte, a caror conținut exprimau cu claritate, după cum avea să dovedească realitatea, simțămintele de care erau animați toți românii, convingerea în realizarea unității naționale. Insistentă, intuind situația, Prefectura din Rădăuți, la 30 iunie /13 iulie 1904, printr-o adresă, confirma primirea programului, dar invoca, totodată, alineatul 2, al Legii imperiale. din 15 noiembrie 1867, referitor la condițiile în care puteau fi aprobate adunările de amploare sub cerul

---

55. Despre ponderea elementului românesc din Bucovina și Transilvania, până la 1910, vezi Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul sacrificiile și drepturile lor*, f. 1, 1919, p. 67-70 și 50-51.

56. Iancu I. Nistor, *Stefan cel Mare (La aniversarea de 400 ani a mortii sale, 2 iuli 1904*, în „Junimea literară“, Cernăuți. anul I, nr. 7 și 8, 1904, p. 104.

57. Arhivele Statului Suceava, fond Prefectura județului Rădăuți, dosar 13, 1904, f. 5.

58. *Ibidem.*

59. *Ibidem*, f. 12.

liber, somând pe Eudoxiu Hurmuzachi, să expedieze „textele celor două lieduri, executate de „Armonia“ [60]. Textele încriminate au fost, totuși, trimise Prefecturii din Rădăuți. O confirmă existența *Imnului Ștefan cel Mare*, de Vasile Alecsandri, tradus în limba germană, care, urma să fie interpretat la serbare de Societatea de cântări „Armonia“, Din poezie, au fost subliniate cu creion roșu, de un funcționar imperial, versurile din penultima strofă. în ideea că erau „periculoase“, dacă nu „incendiare“ pentru imperiu, urmând a fi scoase din repertoriu: „În timpul vitejiilor / Uniți de-un sacru dor / Visai *unirea Daciei* / C-o turmă și-un păstor / O mare umbră eroică / Măreț e visul tău / *Uniți suntem în cugete* / Uniți în Dumnezeu“ [61]. Nu cunoaștem cum au evoluat, ulterior, raporturile dintre cele două organisme și nici modul în care au fost rezolvate aspectele politice adiacente serbării. Fondul documentar al Prefecturii județului Rădăuți îngropând, în cenușă, aceste informații, odată cu distrugerea sa, survenită în condițiile zodiei nefaste în care a intrat România, după al doilea război mondial.

Pregătirile românilor din Bucovina pentru aniversarea de la Putna, au alertat, nu numai autoritățile imperiale, dar, și pe o parte dintre minoritățile conlocuitoare din această provincie românească. Deosebit de activă, în acest sens, a fost minoritatea evreiască din comuna Putna. Suferind de un complex ancestral al „persecuțiilor“, ce-și avea sorgintea în poziția lor de meteci, ei au reacționat, și de această dată, într-o manieră impardonabilă. Pentru ca acțiunea lor să îmbrace veșmântul credibilității, ei au implicat și minoritatea germană și poloneză, din comuna menționată, lansând zvonul, despre organizarea. de către români, a unui pogrom. Astfel, la 6/19 iunie 1904, Prefectura din Rădăuți a primit o sesizare, din partea a 19 lucrători, de naționalitate evreiască, germană și poloneză, ce-și desfășurau activitatea la Fabrica de prelucrare a lemnului din Putna. Autoritățile erau informate că, sub pretextul sărbătorii de la Mănăstirea Putna, unde se vor aduna mii de români ortodocși, „se vor înscena excese din partea românilor de aici și din Vicov, pentru a fi onorați toți locuitorii neromâni, fie polonezi, fie germani sau evrei“ [62]. Din ordinul Prefecturii din Rădăuți, postul de jandarmi, din comuna Putna, a început cercetările. La 22 iunie/5 iulie 1904 comunica rezultatele: sesizările din raport nu erau confirmate de realitate. Reclamația a fost semnată, de cei 19 lucrători minoritari, la îndemnul casierului de la Fabrica de cherestea din localitate, evreul Filip Löbel [63]. Atitudinea reprobabilă, ca să nu o numim altfel, a comunității evreiești din Putna, nu i-a împiedicat, cunoscută fiind lipsa lor de scrupule și abilitatea de penetrare în atingerea obiectivelor, de a fi prezenți, alături de o delegație a comunei, în ziua de 2/15 iulie 1904, la primirea mitropolitului Bucovinei, Vladimir de Repta. Mai mult, cu acest prilej, același Filip Löbel, a vorbit în numele comunității evreiești din Putna, exprimându-și sentimentele de adeziune la sărbătoarea românilor! [64]. I-a răspuns

60. *Ibidem*, f. 10.
61. *Ibidem*, f. 13.
62. *Ibidem*, f. 3.
63. *Ibidem*, f. 4.
64. „Deșteptarea“, Cernăuți. anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 2.

mitropolitul, aluziv, subliniind că, religia creștină „se reazimă pe iubirea aproapelui“ [65]. Prin consumarea acestui moment, incidentul a fost încheiat. Ordinele ulterioare, transmise de prefectura Primăriei din Putna, deși insistau să fie luate măsuri pentru a se evita un progrom [65], s-au dovedit inutile, realitatea infirmându-le. Autoritățile imperiale, în lipsa „exceselor“ românilor, fiind nevoite să-și reducă activitatea la măsuri igienico-sanitare și de prevenire a incendiilor [67], motivate prin concluzia că, la comemorarea de la Putna, „este de așteptat reuniunea unei mari mulțimi de oameni“ [68]. În acest mod, era justificată prezența forțelor de jandarmi imperiali în zonă, pentru perioada desfășurării serbării.

Dicolo de aceste aspecte incidentale, pregătirile pentru aniversare au fost continuate. În paralel cu activitatea desfășurată de Comitetul de organizare din Cernăuți, trebuie menționată contribuția subcomitetului pentru decorarea interioară și exterioară a Mănăstirii Putna, precum, și pentru construirea a două pavilioane și a două arcuri de triumf, în vederea comemorării. Subcomitetul, având ca membri pe Alexandru Isecescu, Eugen Nesciuc și E. Dimitrovici, a desfășurat o activitate laborioasă ce a însumat, aproximativ, trei săptămâni [69]. La capătul acestei perioade de muncă a rezultat o decorare decentă, încadrată armonios în peisajul natural al locului. O redăm, pentru plasticitatea ei, după o descriere contemporană cu evenimentul: „Lângă gară, un arc de triumf din stâlpi de molid necojiți, învăluiți în cununi de cetină, în frontispiciul căruia atârnă coroana lui Ștefan cel Mare și sub ea numele marelui voievod, Ștefan. La intrarea întâia a mănăstirei, e ridicat al doilea arc de triumf, secesionist, lucrat în lemn, văpsit alb, pavoazat cu cununi de brad, stemele imperiului și țării, icoana patronului țării, Sfântul Ioan cel Nou din Suceava și steaguri în colorile imperiului, țării și tricolore. Șpaliere de stâlpi de brad, necojiți, învăluiți în cununi de cetină, din vârful cărora flutură steaguri, duc până la poarta intrării în curtea mănăstirii care, asemenea, este frumos decorată. În curtea mănăstirii, jur împrejurul bisericii, în careu, stâlpi de brazi învăliți în cununi de cetină și legați deolaltă prin cununi ce atârnă în vale, steaguri atârnă de vârfurile lor, în colorile imperiului, țării și tricolore“ [70].

În acest colț de pământ românesc, urma să se desfășoare sărbătorirea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, eveniment marcant, la care avea să participe întreaga națiune. Începând cu ziua de 1 iulie, s-au revărsat spre Putna „țărani și țărance, de prin

---

65. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 35.

66. Arhivele Statului Suceava, fond Prefectura județului Rădăuți, dosar 13, 1904, f. 11.

67. Vezi rapoartele Prefecturii Rădăuți adresate Primăriei din Putna, la 26 iunie/9 iulie și 28 iunie/11 iulie 1904, în *ibidem*, f. 7, 8 și 11.

68. *Ibidem*, f. 7.

69. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 13 verso; Vezi și „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6.

70. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 2; Vezi și „Liberarul“, Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1, „Universul“, București, anul XXII, nr. 182, din 5 iulie 1904, p. 1.

satele Bucovinei, îmbrăcați în pitorescul lor port; se înghesuie în vagoane ca să ajungă cu câteva ceasuri mai înainte, acolo unde odihnește cel Mare și Sfânt al neamului nostru", cum relata un corespondent de presă[71]. Comemorarea începe în după amiaza zilei de vineri, 2/15 iulie 1904, în biserica Mănăstirii Putna, unde a fost oficiată de un sobor de preoți, conduși de arhimandritul Călinescu, slujba privegherii la mormântul eroului. A predicat sobru și impresionant, parohul din Mihalcea, Zaharie Voronca[72]. Concomitent, ca simbol al unității spirituale și naționale a poporului român, în toate bisericile și mănăstirile din regatul României, au avut loc slujbe de pomenire a domnitorului și oștenilor săi, aprobate de Sfântul Sinod, la solicitarea Ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor[73]. În cadrul Academiei Române, convocată în ședință publică, președintele acesteia, I. Kalinderu, a ținut un discurs în memoria domnitorului, iar N. Iorga a prezentat comunicarea *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*[74]. Pe întreg teritoriul Bucovinei, ca urmare a hotărârii Consistoriului Mitropoliei, în toate bisericile mănăstirești și parohiale au fost trase clopotele și s-au ținut liturghii solemne și parastasuri[75].

În după amiaza aceleiași zile sosesc la Putna, I.P.S. Mitropolit al Bucovinei, Vladimir de Repta, consului României la Cernăuți, Constantin Cogălniceanu, prințul Conrad Hohenlohe de Schillingsfürst, guvernatorul Bucovinei și reprezentantul guvernului austro-ungar, personalități din regatul României, N. Iorga, Dimitrie Onciul, I.G. Densușianu, I. C. Istrati, P. Poni, Ion Grădișteanu, Vintilă Brătianu, Grigore Tocilescu, Vasile Mortun, Nicolae Filipescu, A. Țigara-Samurcaș, Leon Ghica. Sosesc delegațiile societăților studențești din București, Iași, Paris, Viena, München, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, Academiei Române și a universităților din București și Iași. Erau prezenți trimișii speciali ai marilor cotidiene: „Universul", „Voința Națională", „Adevărul", „Acțiunea", „Țara", „Dreptatea", „Epoca", „Observatorul", „Liberalul". „Conservatorul", „L'Indépendance Roumaine" (din regatul României), „Deșteptarea", „Czernowitzer Tageblatt", „Gazeta Polska", „Czernowiter Zeitung", „Bukowinär Nachrichten" (din Bucovina), „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna", „Drapelul", „Poporul Român" (din Transilvania), „Pesti Hirlap", „Budapesti Hirlap", „Pester Lloijd", „Az Ujsag" (din Ungaria)[76]. În sunetele buciumelor și clopotelor, oaspeții erau primiți la gară de un subcomitet de organizare al serbării, condus de învățătorul Dorimedont Vlad și primarul comunei Putna, Elisei Bâcu. În semn de bun sosit, tuturor, li se oferea tradiționala pâine cu sare. Un cor de elevi, sub conducerea învățătorului Zacșeveschi, a cântat *Imnul Unirii,* de Ciprian Porumbescu. Pe parcursul traseului, până la mănăstire, oaspeții erau însoțiți de un

---

71. „Liberalul", Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1.

72. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 52, din 2 (15) iulie 1904. p. 5. Predica a fost publicată în întregime în „Candela", Cernăuți, anul XIII, nr. 8, din august 1904, p. 516-521.

73. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 52, din 2 (15) iulie 1904, p. 4.

74. „Liberalul", Iași, anul V, nr. 96 (1243), din 2 iulie 1904, p, 1.

75. „Candela", Cernăuți, anul XXIII, nr. 7, din iulie 1904, p. 445.

76. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, 53, 8 (21) iulie 1904, p. 2.

grup de 40 de feciori călări, purtători de steaguri tricolore. A bătut clopotul mare al mănăstirii, numit „Buga". La intrarea în ctitoria domnitorului, primirea era făcută de starețul Teofil Patraș și de alți membri ai Comitetului de organizare[77].

Au existat numeroși români care, deși au dorit să participe la comemorarea de la Putna, nu au reușit. Unii din motive a căror resorturi nu ne sunt cunoscute pe deplin, alții constrânși de împrejurările politice nefavorabile. Menționăm absența totală, de la acest eveniment, a românilor din Basarabia. Nici un ecou nu a răzbătut dincoace de Prut, iar presa și documentele vremii, din regatul României, sau din celelalte teritorii românești, aflate sub stăpânire străină, răspund printr-o tăcere, aproape, totală. Cu mici excepții, presa românească a inserat, în paginile sale, articole ce reaminteau că, și teritoriul dintre Prut și Nistru era parte integrantă a pământului românesc[78]. Dar, despre prezența basarabenilor la serbare, nimic. Ohrana rusească veghea cu strășnicie, spre a păstra tot ceea ce obținuse prin rapt și sabie. Într-o manieră similară, dar înlocuind forța prin interdicții și amenințări, au procedat ungurii. Conflictul s-a declanșat, la începutul lunii iunie 1904, când rectorul Universității din Budapesta a interzis studenților români, care-și făceau studiile în acest centru universitar, să participe la serbare Cei care nu respectau decizia urmau să fie exmatriculați. Autoritățile maghiare universitare își justificau poziția, prin faptul că, serbarea avea un caracter antimaghiar și se constituia într-un veritabil prilej de agitații „daco-române". Erau vizați, în mod deosebit, ca inițiatori, studenții din cadrul Societății „Petru Maior"[79]. Măsurile, respective și vexatorii, inițiate de autoritățile universitare maghiare, în colaborare cu factorii politici, au determinat studenții români, din cadrul universităților austriece, germane și franceze, să se solidarizeze cu conaționalii lor de la Budapesta, prin acțiuni de protest[80]. Deosebit de activi au fost studenții din orașul german Charlottenburg care, au protestat, printr-un memoriu adresat ministrului maghiar al Cultelor și Culturii, Berzeviczy, împotriva măsurilor luate. Interdicția de a participa la serbare, ca și aprecierile făcute, relative la obiectivele acesteia, erau atitudini vexatorii ce se extindeau asupra întregului popor român care, considera memoriul-protest, împotriva dorințelor Budapestei, „oricum există, ca și trecutul său, cu faptele și eroii lui, a cărei conștiință etnică, nu numai că nu poate fi desființată prin mijloace violente, ci, dimpotrivă se întărtă prin aceasta... În numele principiului sfânt al civilizațiunii

---

77. Cf. Ioan Antonovici, *O călătorie la Mănăstirea Putna în Bucovina cu prilejul celui al IV-lea centenar de la moartea Marelui Ștefan*, Bârlad, 1904, p. 13.

78. Menționăm, în acest sens, editorialul *Ștefan cel Mare și Sfânt* („Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 27, din 4 (17) aprilie 1904, p. 1-2), articolul semnat de Z. C. Arbore, *Basarabia — Țara lui Ștefan cel Mare* („Voința Națională", București, anul XXI, nr. 5765, din 2 iulie 1904, p. 1), și Gh. Ghibănescu, *Moldova lui Ștefan cel Mare* („Evenimentul", Iași, anul XII, nr. 114, din 2 iulie 1904, p. 1-2).

79. „Voința Națională", București, anul XXI, nr. 5748, din 10 iunie 1904, p. 2.

80. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 44 și 45, din 6 (19) iunie 1904, p. 4.

și al libertății conștiinței, studenții români, de la universitățile Germaniei, protestează, pe lângă Excelența Voastră și pe lângă întreaga lume civilizată, în contra acestei măsuri nepotrivite cu timpurile în care trăim și vă asigură că, astfel de măsuri nu vor înăbuși, în românii din Transilvania și Ungaria, conștiința lor de români[81]. Protestul a rămas fără urmări, interdicția fiind menținută de autoritățile maghiare care, nu s-au sfiit de a ataca, prin intermediul presei, Viena, pentru faptul că a susținut acțiunea petenților. Astfel, în articolul „Austria și serbarea de la Putna", publicat în ziarul maghiar „Pesti Hirlap"[82], autoritățile austriece au fost acuzate că, prin atitudinea adoptată în problema comemorării de la Putna, au subminat integritatea imperiului, producând un act de felonie prin susținerea ideilor românilor, ce vizau înfăptuirea României Mari. Teama înfăptuirii unui astfel de stat, care să reunească în hotarele sale toate teritoriile românești, era, în acest început de veac, marota ce speria cabinetele de la Viena, Petersburg și Budapesta. De altfel, în această idee a fost organizată și comemorarea de la Putna, ce reunea pe toți românii în jurul mormântului sfânt, simbol al unității naționale, dovadă peremptorie că, printr-o politică bazată pe forță și dictat, un popor nu poate fi desființat.

În acest context, nu este lipsit de impotanță, considerăm noi, să menționăm că, studenții români din Ungaria și Transilvania, din inițiativa celor de la Paris, în rândul cărora se afla și George Enescu, s-au întâlnit la Oradea, în primăvara anului 1904, pentru a sărbători 40 de ani de la apariția revistei „Familia" și 70 de ani de viață a redactorului ei, Iosif Vulcan. Cu acest prilej, au hotărât să se reunească la Putna, cu ocazia comemorării lui Ștefan cel Mare[83]. Studenții doreau să interpreteze, la mormântul domnitorului, o compoziție muzicală patriotică a lui George Enescu, rămasă necunoscută, pe versurile studentului clujean I. U. Soricu, închinată lui Iosif Vulcan, care, după aprecierea lui Octavian Goga, era „evanghelia vremii noastre"[84]. Intențiile de la Oradea fiind cunoscute, guvernul maghiar a luat măsurile menționate împotriva studenților români, atât din Ungaria, cât și din Transilvania: „Astfel, nu apărură la Putna nici Enescu, nici Goga, nici alții, mulțumindu-se fiecare cu ceea ce a putut face pe altă cale pentru cauză, fără a o expune la pericole ce nu puteau fi nici prevăzute, nici împiedecate. În ce-l privește pe G. Enescu, se pare că el a primit o indicațiune anume din cercurile Palatului să schimbe drumul Putnei cu acela al Sinaiei"[85]. În schimb, Octavian Goga, aflat la conducerea revistei „Luceafărul" din Budapesta, a protestat împotriva interdicției guvernului maghiar, închinând intregul număr al revistei, în preajma comemorării de la Putna, personalității lui Ștefan cel Mare. În fruntea numărului festiv al revistei, Goga a publicat, sub pseudonimul

---

81. „Voința Națională", București, anul XXI, nr. 5739, din 30 mai 1904, p. 2.

82. Articolul a fost reprodus în *Ibidem*, nr. 5771, din 10 iulie 1904. p. 2.

83. Onisifor Ghibu, *op. cit*, p. 40.

84. *Ibidem*, p. 351; vezi și p. 41, 346.

85. *Ibidem*, p. 353.

Nic. Otavă, poezia *De la noi*[86], cel mai frumos poem din literatura română, închinat lui Ștefan cel Mare.

În zorii zilei de sâmbătă. 3/16 iulie 1904, după relatările presei[87], la Putna se aflau peste 20.000 de români, veniți „din plaiurile și unghiurile țerilor lor“[88]. Spectacolul era, cu adevărat, impresionant: „Nu mai e mulțime. E o mare imensă de lume, intins potopitoare, nu în toată întinderea ogrăzii bisericești, dar pe toată valea Putnei. S-ar părea, că nu toată Bucovina e în picioare, dar, că tot ce e român în Bucovina, e aici“[89]. Miile de oameni se perindă prin fața mormântului în tăcere și într-o ordine deplină. Era omagiul, adevărat și sincer, al celor mulți și umili. Conform programului, a fost oficiat serviciul divin, printr-o liturghie, de către arhiepiscopul și mitropolitul Bucovinei, Vladimir de Repta, asistat de consilierii consistoriali Constantin Popovici, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Veniamin Iliuțu, starețul Mănăstirii Sucevița, protopresviterii Dionisie Hacman și Mihail Lucescul, paroinul Ilie Masichevici, diaconii Mihail Ursuleac și Mihail Boca. Cântările liturgice au fost interpretate de corurile Societăților „Armonia“ și „Academia Ortodoxă“[90]. A predicat Teodor Tarnavschi, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. O predică festivă, prin care a fost omagiat Ștefan cel Mare ca om, domnitor, strateg, diplomat și apărător al creștinătății, invocându-se, simbolic, sprijinul divin în realizarea obiectivului de veacuri al poporului român, unitatea națională: „Dă, Doamne, fă ca el să pauseze la tine în pace și fericire, *iară pre noi, cei ce ne aflăm în această vale a plângerii, întărește-ne și ajută-ne ca să împlinim cursul vieții acesteia*“[91] (s. n.). Ceremonia religioasă a fost încheiată cu un parastas pentru odihna lui Ștefan cel Mare, a oștenilor și boierilor săi. În final, soborul de preoți și întreaga asistență au înconjurat biserica mănăstirii, într-o impresionantă procesiune.

Un moment deosebit de important. a fost cel al depunerii coroanelor, închinate memoriei lui Ștefan cel Mare. În numele Comitetului de organizare, coroanele erau primite de starețul mănăstirii, Teofil Patraș și de Iancu cavaler de Flondor, vicepreședintele comitetului[92]. Coroanele erau depuse în interiorul bisericii, în jurul pietrei tombale a domnitorului. Dintr-o descriere a unui participant la comemorare, rezultă că, lespedea de marmură de Cararra era

---

86. „Luceafărul“, Budapesta, anul III, nr. 12-13, din 1 iulie 1904, p. 277; „Poezia — aprecia un contemporan cu evenimentul — au fost, pentru mine cel puțin, dar și pentru toată generația mea, culmea pe care o putea atinge cineva prin cuvinte pentru evocarea marii figuri legendare a lui Ștefan cel Mare“ (*Ibidem*, p. 43).

87. „Deșteptarea“, Cernăuți. anul XII. nr. 53, din 8 (21) iulie 1904. p. 2; Alte surse, apreciază că, au fost prezenți la serbare peste 15.000 de oameni (Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. 24).

88. „Ecoul Moldovei“, Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 2.

89. „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1.

90. „Candela“, Cernăuți. anul XXIII. nr. 8 din august 1904, p. 511.

91. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 3; Predica a fost reprodusă în întregime, în „Candela“, Cernăuți, anul XXIII, nr. 8, din august 1904, p. 512-515.

92. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 65 verso-66.

acoperită cu un acoperământ din catifea, brodat cu fir de aur, realizat din porunca lui Bogdan al III-lea, fiul și urmașul la tron a lui Ștefan cel Mare. Pe acoperământ, se aflau o urnă de argint și o cadelniță de aur. Mormântul era străjuit de „un steag tricolor, de mătasă, pus acolo cu prilejul sărbătorii naționale din 1871“ [93]. După aprecierea corespondenților de presă străini, prezenți la serbare, mormântul domnitorului a fost „acoperit de coroane“ [94], primite din regatul României, din teritoriile românești aflate sub ocupație străină și de peste hotare. Din partea regelui Carol I al României, a fost depusă o coroană, din frunze de stejar și palmier având următorul text, scris pe o panglică tricoloră: „Carol I rege al României, Lui Ștefan, Marele Domn al Moldovei, 1504—1904“ [95]. Primind coroana din partea lui Constantin Cogălniceanu, starețul Mănăstirii Putna, Teofil Patraș, l-a asigurat, în mod solemn, „că, va face rugele sale ca geniul eroului să ocrotească pre români și augustul rege“ [96]. Mai amintim, splendida coroană din frunze de stejar, lucrată în argint, cu stema Ducatului Bucovinei în email, având panglicele poleite cu aur, oferită de Comitetul Femeilor Române din Bucovina [97]. Academia Română, Liga pentru unitatea culturală a românilor, Societatea istorică română din București au depus coroane din bronz. Au mai fost depuse coroane din partea Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor din România, a orașelor Viena. Brașov, Sibiu, Blaj, Lugoj, Suceava, a țăranilor români din Ungaria, a Clubului „Unirea“ al meseriașilor români din Galați, a județului Râmnicu-Sărat și a sașilor din Transilvania [98]. Cu același prilej, tânăra Societate „Clubul Român“ din Viena [99], având ca președinte pe dr. Pamfil Dan, a înmânat starețului o medalie comemorativă din aur, pentru a fi depusă pe mormânt, având pe avers chipul lui Ștefan cel Mare, după o icoană de la Voroneț, cu inscripția: „Uniți în cugete, uniți în Dumnezeu“, iar pe revers: „În memoria lui Ștefan cel Mare — Clubul Român din Viena — Putna, 2/15 iulie 1904“. Medalii asemănătoare, dar din argint, au fost oferite mitropolitului

---

93. Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. 14.

94. „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 101 (1248), din 8 iulie 1904, p. 1.

95. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 5; Ulterior ,mai precis la 20 mai/2 iunie 1905, din însărcinarea regelui Carol I, Constantin Cogălniceanu, sosit la Putna, a înlocuit coroana, din flori artificiale, cu una din bronz (Vezi procesul-verbal încheiat între starețul Teofil Patraș și Constantin Cogălniceanu. în Arhiva Mănăstirii Putna, fond Diversă corespondență și broșuri, dosar 1, 1904, f. 27-27 verso).

96. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română germană, dosar 3, 1900, f. 35 verso.

97. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 5.

98. *Ibidem*, nr. 52, din 2 (15) iulie 1904, p. 5; „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1; „Candela“, Cernăuți, anul XXIII, nr. 8, din august 1904, p. 521.

99. Vezi statutul de organizare al societății (Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 36 verso, 37); Societatea a fost sprijinită material și de Mănăstirea Putna, printr-o donație de 27 de coroane, făcută, la 12/25 aprilie 1904, din partea a 12 călugări și a starețului *(Ibidem*, f. 36).

Bucovinei, Vladimir de Repta, consulului României din Cernăuți, Constantin Cogălniceanu și prințului Hohenlohe [100].

Un destin cu totul deosebit a avut coroana, din flori artificiale, trimisă la Putna de studenții români din München și Berlin. Expediată prin poștă, coroana a fost reținută, la punctul vamal austriac Simbach, sub pretextul neachitării vămii. După numeroase intervenții și schimburi epistolare, serviciul vamal austriac a expediat coroana, considerată, probabil, „periculoasă", pentru integritatea imperiului dualist, care, ajunge la Putna în luna septembrie..., 1905! [101].

După depunerea coroanelor, ceremonia a fost continuată cu discursul festiv. Imensa mulțime, din curtea mănăstirii, a ascultat impresionată, cuvântul istoricului Dimitrie Onciul, aflat la o tribună, ridicată lângă zidul exterior al ctitoriei, în dreptul mormântului domnitorului. După aprecierea unui corespondent de presă prezent la eveniment, „A vorbit mult și frumos" [102]. Un elogiu adus lui Ștefan cel Mare și epocii sale, cu reverberații dureroase în prezentul național al românilor. Discursul, după aprecierea noastră, este liantul ce unește în timp două generații, la mormântul ilustrului domnitor, în aceeași sfântă idee, unitatea națională. Verbul lui Dimitrie Onciul poartă în el mesajul speranței unui popor, expus de A. D. Xenopol, în preajma aceluiași mormânt, la 1871: „*Măreață umbră, revarsă lumina ta asupra noastră și asupra neamului tău întreg și spre faptele iubirii de țară, al iubirii de neam, ale iubirii de lege, virtuți prin care tu strălucești în veacuri, îndreaptă și unește cugetele noastre*" [103], (s. n.).

Masa festivă a fost servită în cele trei pavilioane, pregătite în mod special pentru festin: „Cum intri sub arc, în stânga mănăstirii, e ridicat un pavilion, unde va lua masa inteligența (500 de tacâmuri); în Poiana Popei e un al doilea pavilion, unde vor prăznui oamenii din popor (3000 tacâmuri); și aproape de mănăstire, în dreapta, pe un loc mai ridicat, un artistic pavilion, unde vor mânca oficialii invitați (150 tacâmuri)" [104]. Lista cu meniul, imprimată pe o hârtie de calitate, purtând efigia domnitorului și o vedere de ansamblu a mănăstirii, impune prin calitate și bun gust. S-au servit icre, sardine, pește cu maioneză, friptură de căprioară. salată, compoturi, brânză, fructe, cafea, lichior, cogniac, bere de Pilsen, vin de Odobești și Vöslau, șampanie Pommery [105]. La masa oficialilor, din oportunitate politică, s-a toastat pentru împăratul Austro-Unga-

---

100. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 64, din 15 (28) august 1904, p. 1-2; Vezi și adresa Societății „Clubul Român" din Viena, către starețul Teofil Patraș, din 27 octombrie/9 noiembrie 1904, și răspunsul acestuia (Arhiva Mănăstirii Putna, fond Diversă corespondență și broșuri, dosar 1, 1904, f. 29, 29 verso).

101. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germară, dosar 3, 1900, f. 89.

102. „Liberalul", Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1.

103. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 5.

104. „Liberalul", Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1; Vezi și Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri, Română și germană, dosar 3, 1900, f. 33 verso.

105. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri, Română și germană, dosar 3, 1900, f. 67 verso; Cf. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6.

riei căruia, i-a fost trimisă, din aceleași motive, o telegramă de mulțumire pentru sprijinul moral acordat comemorării, semnată din partea Comitetului de organizare, de Eudoxiu Hurmuzachi și mitropolitul Bucovinei, Vladimir de Repta [106].

A vorbit, din partea guvernului austro-ungar, prințul Conrad Hohenlohe: „Încă odată, mulțumesc din toată inima tuturor acelora, românilor din Regat mai cu seamă, care, au luat parte la ceremonia de astăzi. Milioane de români sărbătoresc pretutindeni, în momentul acesta, o aniversare glorioasă. Un popor întreg este astăzi aici pentru a sărbători, cu noi, virtuțile lui Ștefan cel Mare. Guvernul este fericit de a aduce, aici, un omagiu public românilor. Suntem siguri că, oaspeții noștri, sunt demni de acest omagiu și sigur că ei vor duce în țara lor convingerea că, patrioții lor sunt bine tratați și că ei se află bine sub scutul legilor noastre“ [107]. Un discurs, evident, cu tendințe politice, menit să atragă simpatia, dacă nu încrederea românilor din Bucovina și, prin el, a regatului României, în steaua imperiului dualist care, începea să apună. La începutul noului veac, alianța secretă cu România, din 1883, a fost reînnoită în 1902 [108]. Imperiul austro-ungar depunea eforturi continuie pentru a o consolida. Atitudinea era explicabilă, dacă avem în vedere că, la 3 aprilie 1904, se semnase acordul secret franco-englez care, punea, practic, bazele blocului militar ce se va opune Austro-Ungariei și aliaților ei, în războiul, a cărui fantomă se profila, tot mai clar, la orizontul bătrânului și încercatului continent european. În acest context, Viena avea nevoie de certitudini. Nu le putea obține decât printr-o politică elastică, plină de curtoazie față de București, menajându-i sentimentul național, chiar dacă orgoliul, de mare putere, îi era pus la grea încercare. România — pentru a câta oară? — își dovedea, ca stat, importanța în calculele și jocul de interese al marilor puteri europene, În acest context, nu trebuie să surprindă faptul că, i s-a răspuns prințului, nu de reprezentanții Comitetului de organizare al serbării, ci de oameni politici din regatul României, în persoana lui Șt. C. Șendrea, vicepreședinte al Senatului și a cunoscutului fruntaș conservator, Nicolae Filipescu. Semnificativ, pentru orientarea menționată, a fost discursul lui Nicolae Filipescu: „Serbările de astăzi, domnilor, manifestanțiile de astăzi sunt mai mult decât o serbare istorică. Ele au luat proporțiunile de un adevărat eveniment politic De mult, deja, guvernele din Austria și România sunt amice. Aici, însă, s-a arătat alianța adevărată. Serbarea de astăzi a împlinit mai mult, ea a cimentat alianța inimilor“ [118]. Aluziile din discurs erau evidente. Un joc al intereselor și al declarațiilor de circumstanță. Dar, dacă pentru oamenii politici ai celor două state, reînnoirea tratatului de alianță, consoldarea lui,

---

106. Vezi textul telegramei în „Candela“, Cernăuți, anul XXII, nr. 8, din august 1904, p. 521-522

107. „Deșteptarea“. Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6; Cf. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 68 verso.

108 Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914—1916*, București, 1979, p. 12.

109. *Ibidem*, p. 12, 13.

110. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6; Cf. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3. 1900, f. 69.

impunea, chiar și într-un astfel de moment, pentru miile de participanți la comemorare, aceste aspecte politice de culise, rămâneau necunoscute. Dacă ar fi fost știute, se puteau transforma într-o impietate și o mare deziluzie. Și de această dată, se dovedea din nou, politica rămânea tot... politică.

După masă, miile de participanți la comemorare, aflați în grădina mănăstirii, sau pe dealul din apropierea acesteia, animați de entuziasmul tineretului studios, și-au manifestat sentimentele naționale cântând imnurile redeșteptării nației. *Deșteaptă-te române* și *Tricolorul*. Interdicțiile autorităților imperiale erau, cu ostentație, încălcate. Gândurile nu puteau fi încătușate, indiferent de mijloacele folosite. S-au adresat poporului, prin discursuri, reprezentanții organizațiilor studențești și ai societăților culturale. Dintre multele discursuri, menționăm pe cele a lui George Tofan, reprezentantul studenților bucovineni, Constantin Lucaci, președintele Societății academice „Junimea", Mihai Popovici, președintele Societății „România Jună", Vasile Covată, reprezentantul studenților macedoromâni, Petru Pogonatu, reprezentantul studenților din București, Constantin Rusu, președintele Societății „Academia Ortodoxă" [111].

Ca simbol al unității de neam. românii din teritoriile aflate sub ocupație străină și cei trăitori în diasporă, care nu au putut fi prezenți la eveniment, au trimis organizatorilor serbării, la Putna, telegrame de solidaritate și simțire națională care, au fost citite participanților. Menționăm pe cele mai semnificative. Din Arad, ziarul „Tribuna" sublinia în telegrama expediată: „Trimitem inimile noastre la mormântul lui Ștefan cel Mare" [112]. Banatul, prin Alexandru Mocsonyi, luptător pentru unitatea națională a românilor, scria: „Cu pietate și admirațiune asist, în sufletul meu, la serbarea de la Putna, unde se întâlnesc inimile tuturor românilor, într-un gând și-o simțire, spre glorificarea memoriei gloriosului voievod, Ștefan cel Mare și Sfânt" [113]. Din Orșova, avocatul Petru Calcinarid menționa în telegrama expediată: „Implor harul dumnezeiesc asupra gintei românești" [114] Din Transilvania, George Pop de Băsești transmitea gândurile sale: „Ne închinăm memoriei marelui voievod Ștefan, nebiruitului apărător al creștinismului, care, prin vitejia sa. a reînviat gloria strămoșilor romani. Spiritul său să planeze asupra noastră" [115]. Din capitala Germaniei erau transmise sentimentele tineretului studios: „Și noi, studenții români din Berlin luăm parte cu inima și cu gândul la înălțătoarea serbare a românilor, din toate părțile, întru pioasă aducere aminte a preamăritului nostru voievod. Sfântă ne este amintirea lui, izvor de credință în viitor și pildă întăritoare sunt glorioasele sale fapte" [116] Aceleași gânduri și sentimente, impresionante și prin distanța de unde erau transmise, conținea telegrama din continentul nord-american, semnată de societățile românești „Romana", „Carpatina" și „Clubul

---

111. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 54, din 11 (24) iulie 1904, p. 2.
112. *Ibidem*, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6.
113. *Ibidem;* Vezi și Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 71.
114. „Deșteptarea", Cernăuți, anul XII, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 6.
115. Arhiva Mănăstirii Putna. fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 71.
116. *Ibidem*, f. 71 verso.

Român“ din Cleveland, „Vulturul“ din Pittsburg, „Unirea Română“ din Youngstown : „Românii din America se asociază și salută cu dragoste, împreună cu frații din Patrie, serbarea memoriei marelui erou“ [117]. Telegrame de solidaritate cu poporul român, ce-și comemora eroul de la Putna, au fost primite și din partea minorităților naționale trăitoare pe pământ românesc. Menționăm, în acest sens, telegramele transmise de „Clubul polon bucovinean“ [118] și de studenții evrei din București [119]. O atitudine similară a avut revista evreiască „Cronica israelită“ [120]. Din Vatican, glasul cel mai autorizat al Bisericii Catolice, papa Pius al X-lea, transmitea. prin intermediul cardinalului Merry del Val că, participă, spiritual, la evenimentul de la Putna“ [121].

După citirea telegramelor, mulțimea a primit binecuvântarea mitropolitului Bucovinei, Vladimir de Repta, iar baronul Eudoxiu Hurmuzachi, în numele Comitetului de organizare, a împărțit mulțimii o broșură, în limba germană, semnată de N. Iorga, *Stephan der Grosse, 1457—1504, Die Putnafeier* [122]. În final, pe dealul din apropierea mănăstirii, Dorimedont Popovici, secretar al Administrației imperiale, a prezentat mulțimii „expunerea istorico-popularizantă despre epoca lui Ștefan cel Mare“ [123]. A produs o impresie profundă asupra celor prezenți. când, în final, Dorimedont Popovici a îngenunchiat, rostind o rugăciune în versuri: „Etern, atotputernic, o creator sublim, / Tu, care ții la dreapta pe Ștefan Erou Sfânt, / Fă ca, încă odată, iubita românime / Să fie cum a fost, pe vechiul ei pământ“ [124]. Discursul, tipărit în limba română intr-o broșură, a fost împărțit mulțimii [125]. Corurile Societăților „Armonia“ și „Academia Ortodoxă“ au interpretat cântece patriotice. „A fost — remarca un participant la serbare [126] — cea mai măreață ceremonie a întregii suflări românești. Vizitatorii din toate părțile locuite de români și norodul imens adunat cu acest prilej au depășit orice așteptare, luând proporțiile unui exod, dând un aspect de adevărată serbare a întregului popor... Manifestării istoricei aniversări i s-a dat caracterul unei largi serbări naționale românești, la care oaspeții din Regat s-au putut înfrăți cu cei de peste hotare fără vreo stânjenire din partea oficialităților locale. Cumințenia celor conștienți de dreptatea aspirațiunilor lor a învins orice agresivitate; toată lumea se înțelegea numai din priviri, vorbele erau de prisos. Sufletele tuturor erau animate de aceleași aspirațiuni; dar toți se stăpâneau, așa că

---

117. „Liberalul“. Iași, anul V, nr. 98(1245), din 5 iulie 1904, p. 1 ; „Ecoul Moldovei“, Iași, anul XIII, nr. 49. din 4 iulie 1904, p 3.

118. „Deșteptarea“, Cernăuți, anul XII, nr. 55, din 15 (28) iulie 1904, p. 1.

119. *Ibidem*, nr. 53, din 8 (21) iulie 1904, p. 7, „Liberalul“, Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1.

120. „Ecoul Moldovei“. Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 2.

121. „Voința Națională“, București, anul XXI, nr. 5766. din 4 iulie 1904, p. 1,

122. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri, Română și germană, dosar 3, 1900. f. 75.

123. Arhivele Statului Suceava, fond Prfectura județului Rădăuți, dosar 13, 1904, f. 5.

124. Ioan Antonovici, *op. cit.*, p. 23-24.

125. *Ibidem*, p. 24.

126. Al. Tzigara-Samurcaș, *Memorii*, vol. I, București, 1991, p. 188.

nici un incident nu a tulburat serbarea. Pe buzele tuturor fluturau versurile așa de evocatoare din Doina bardului național".

Serbarea s-a încheiat, lăsând în urmă parfumul frumos al amintirilor, sădind, în sufletele tuturor românilor participanți la eveniment. mari speranțe, din care destinul istoric avea să zămislească, în conștiința națiunii, floarea frumoasă și rară, de gând biruitor. Pentru că, la Putna, în preajma mormântului sfânt, în acel an 1904, a biruit gândul Marii Uniri, ce s-a aprins, în inima neamului românesc, așa cum se aprinde lumina din lumină.

Menționăm, în final, aprecierea unui corespondent de presă, prezent la serbare, care, ni se pare revelatoare: „Neștearsă amintire și cinste, în veci, va rămâne Bucovinei pentru chipul cum a știut să glorifice amintirea celui mai mare dintre voievozii ei, de pe când era trup și suflet cu Moldova, iar lauda se revarsă. de bună seamă, și asupra Comitetului organizator, în fruntea cărora strălucesc, ca niște luceferi, baronul E. Hurmuzachi, arhimandritul Teofil Patraș, «Otone sau Iancu» cavaler de Flondor, Daniil Grigorovici, mare proprietar de Izeești, Ștefanelli, directorul ziarului „Deșteptarea" [127]. De altfel, o parte dintre mentorii comemorării de la Putna, cu merite deosebite în organizarea serbării, drept recunoștință, au fost decorați cu înalte ordine și medalii, de regele Carol I al României. Astfel, starețul Mănăstirii Putna, arhimandritul Teofil Partaș, la 2/15 ianuarie 1906, în cadrul unei ceremonii ce a avut loc la Consulatul României din Cernăuți. i s-a decernat „Coroana României în Grad de Comandor", Decretul a fost dat în București la 29 noiembrie 1905, fiind semnat de regele Carol I și generalul I. Lahovary, ministrul de externe și cancelar al ordinelor [128]. Era o recunoaștere a rolului avut la 1904, dar și a celor 40 de ani de activitate, pusă în slujba Bisericii Ortodoxe și a neamului românesc [129]. Au mai fost decorați, mitropolitul Vladimir de Repta, cu „Marea Cruce a ordinului Coroana României" și Teodor Tarnavschi, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți, cu „Coroana României în Grad de Comandor" [130].

Simbol al unității naționale, așa cum, de altfel, a fost concepută și de organizatori, serbarea de la Putna din 1904, se înscrie în istorie ca cel mai important eveniment de la începutul secolului al XX-lea, „un moment de cutremurare a conștiinței naționale", cum a caracterizat-o N. Iorga.

Departe, într-un frumos sat bucovinean, un preot, precum odinioară bătrânii cronicari, nota în Condica parohială pentru viitorime: „În 3/16 iulie 1904, au avut loc la Mănăstirea Putna, cu mare solemnitate și pompă, serbarea aniversării a 400 de ani de la moartea Domnului Moldovei, Ștefan Vodă cel Bun și Mare" [131].

Anghel POPA

---

127. „Liberalul", Iași, anul V, nr. 99 (1246), din 6 iulie 1904, p. 1.

128. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 89 verso.

129. G. Teofilact, *Contribuții la istoria Mănăstirii Putna. Egumenii (512 ani de la atestarea documentară a primului stareț, 2 august 1468-2 august 1980*, manuscris dactilografiat, p. 43-44.

130. Arhiva Mănăstirii Putna, fond Protocoluri. Română și germană, dosar 3, 1900, f. 90.

131. Condica Cronicală a Parohiei Gura-Sadovei, 1904, p. 18.

Arhid. Timotei AIOANEI

SCHITUL, VOVIDENIA,
TRADIŢIE ŞI ACTUALITATE

LUCRARE DE LICENŢĂ

I A Ş I — 1 9 9 3

„Treaptă de urcuș între Neamț și Pocrov,
Schitul Voviдenia simbolizează retragerea
fără îndepărtare și discreția fără izolare...“.

† *D A N I E L*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

CUVÂNT ÎNAINTE

Părintele arhidiacon Timotei Aioanei de la Mitropolia Moldovei m-a rugat de mai mult timp să scriu câteva gânduri pentru lucrarea sa, în vederea obținerii titlului de „licențiat în Teologie", având ca temă Schitul Vovidenia. *Pentru un tânăr monah nu poate fi ceva mai nimerit decât a așeza în pagină ceea ce se poate afla în documente sau prin viu grai referitor la acest sălaș monahal închinat sărbătorii* Intrării în biserică *a Sfintei Fecioare Maria.*

Între primele așezări monahale, imprimate în conștiință la vârsta de 14 ani, după Sihăstria și Mănăstirea Voronа, au rămas o mare lavră a țării, Mănăstirea Neamț și Schitul Vovidenia. Aici am ajuns la Înălțarea Sfintei Cruci *din anul 1929. Obișnuit cu blândețea și foșnetul pădurilor din jurul sihăstriilor botoșănene, atât de prielnice șoaptelor tainice ale rugăciunii lui Iisus, nelipsite de pe buzele părintelui Ghedeon, egumenul sihăstriei Vorone, în fața cetății voievodale, ctitorie mușatină, graiul și răsuflarea mi s-au oprit. La această stare a contribuit și apariția celelor de cuvioși, după săvârșirea slujbei Vecerniei, cum nu mi-aș fi imaginat că poate exista pe pământ.*

Din acea fericită clipă, Schitul Vovidenia a intrat deodată în imaginea mea și împreună au dăinuit peste ani. Dacă Sfânta Lavră s-a învrednicit nu numai de vizite ci și de scrieri și studii de cuprindere teologică și culturală, fiica ei, Vovidenia, ca și celelalte schituri din jur, și-a tăinuit frumusețile văzute și nevăzute, poate și pentru sfiala ei față de mama duhovnicească, ferindu-se de cercetători, nu întotdeauna călăuziți de gânduri plăcute lui Dumnezeu. Fie, așadar, binecuvântată osteneala părintelui Timotei de a da la lumina tiparului ceea ce nu s-a putut cunoaște până acum din începuturile și comorile ascunse în istoria acestei sihăstrii nemțene, Vovidenia, de aceeași ființă cu Mănăstirea Neamț.

Așezată într-un peisaj de o măreție unică, pe malul drept al buclucașului Nemțișor, peisaj în care ctitoria mușatină deapănă secolele, Schitului Vovidenia întregește parcă, și la propriu și la figurat, darul și efortul de desăvârșire al celor ce năzuiesc să moștenească cetatea cea cerească. Limbajul acestui neastâmpăr prin rugăciune, iubire și nevoință, îl exprimă turlele bisericii ancorate în azurul cerului și glasul chemător al clopotelor din turla cea mare a lavrei de la Bolniță și de la Vovidenia. Ele vestesc din veac și până în veac smerita, dar neîncetata rugăciune „a celor ce poartă în inima lor dorul după Dumnezeu" (Sfântul Maxim Mărturisitorul) pentru cei care nu pot sau nu știu să se roage. Dacă ne imaginăm lavra nemțeană fără Schitul Vovidenia nu ne-ar apare atât de desăvârșită, atât de frumoasă, atât de întreagă în mesajul ei pe pământ, pe cât de grăitor se oglindește frumusețea dumnezeiască în firea înconjurătoare ei. Acestea le vede și le simte cu ochii minții cel ce intră în acest loc dinspre Cetatea Neamțului, ca printr-o adevărată poartă a cerului străjuită de o parte și de alta de înălțimea munților, care îmbălsămează și sfințesc văzduhul cu ofranda smereniei, oferită de cetina brazilor. Biserica Schitului și chiliile din jur, învesmântate pururea în albul din icoana Schim-

bării la Față atrage de departe privirea și pașii pelerinilor. Privită, această frumusețe a firii zidite de Dumnezeu și casele răsfirate până departe în vecinătatea pădurii, ocrotite de turlele bisericilor și de aghiazmatar, de sus de pe colina Vovideniei sau de jos din fața incintei bisericii Înălțarea Domnului, gândul caută răspuns la întrebarea: ce s-ar fi ales de aceste locuri ca de basm ale firii, dacă fericiții ctitori nu le-ar fi sfințit și dacă în ele nu ar fi venit mulțimile de călugări și nu ar fi umplut văzduhul cu melodiile lor îngerești și n-ar fi imprimat în hrisoave, evangheliare și tipar, darurile și măiestria lor făcând din fiecare altar un rug aprins? Cu adevărat acești ctitori și acești „îngeri pământești și oameni cerești" au viețuit dincolo de spațiu și timp, căutând și aflând în inima lor pe Dumnezeu, pe îngeri și pe oameni (Filotei Sinaitul). Cel smerit cu inima se învrednicește și acum să împărtășească bucuria ucenicilor și să se simtă aievea ca pe unul din Taboarele noastre românești, acela află și acum „pășunile inimii".

Din cetele acestora, le văd mereu chipurile celor 25 de părinți pustnici de la Schitul Vovidenia, călăuziți frățește de bunul și blândul părinte egumen Tihon. Nu tuturor doritorilor de mai aspră viețuire li se îngâduia să se așeze la Vovidenia. Doar părinții duhovnici apreciau și avizau după cunoștință și înțelepciunea lor dacă este spre folosul unui frate să treacă din lavră la schit. Aici primeau de la mănăstire cele necesare pentru îmbrăcăminte și hrană, completate mai apoi din rodul muncii și gospodăriei proprii. Erau împreună la pravilă, la ascultările rânduite și la trapeză. Chiliile lor ca și cele pentru primirea străinilor se înșirau până la pădure de o parte și de alta a drumului care duce spre Izvorul Tămăduirii. Apa vindecătoare de aici era căutată de cei suferinzi și mulți veneau împletind tratamentul medicilor cu cel duhovnicesc: rugăciuni, Sfântul Maslu, post și Sfânta Împărtășanie. Cu timpul izvorul a fost amenajat, spre a fi folosit cât mai higienic. Făceam parte din rândul celor vreo optzeci de frați de vârsta mea, care urmau cursurile Seminarului de patru ani, instalat în localul cel vechi al actualului internat. Între colegii mai apropiați la orele de curs, la cele practice, la biserică sau în cele libere, era între alții părintele Petroniu, actualul stareț al mănăstirii românești din Muntele Athos. În mănăstire mergeam pentru participare la slujbele divine și apoi la trapeză, totdeauna cu toții și conduși de un spiritual. Numai cu învoire specială, dată de părintele Vartolomeu Bodașcă, puteam merge câte doi la librărie pentru a mai vedea cărți noi și a cumpăra de la părintele Gamalil Păvăloiu câte ceva, care, văzându-ne cât de greu găseam în buzunarele noastre suma de plată ne dădea cartea gratis.

Deci împreună cu părintele Petroniu mergeam iarăși cu râvnă la schit fie pentru priveghere, fie la Sfânta Liturghie. Ne atrăgea pe toți ospitalitatea părintelui Tihon, de fel de dincolo de Prut. După slujbă ne poftea totdeauna la trapeză, unde ne îndestula mai bine ca la internat. Dar îmbunătățitul părinte, înzestrat cu memorie bună, ne ținea și câte un cuvânt de învățătură din viețile Sfinților Părinți, presărat cu întâmplări ziditoare de suflet și exprimate într-un limbaj curgător și melodios, specific vorbirii fraților din Basarabia. Îndeosebi la Vecernia din Duminica de lăsatul secului trebuia

neapărat să fim prezenți la schit. Pe lângă slujbă, care conținea cântările îndemnătoare la rugăciune sporită și la pocăință; părintele Tihon ne citea tuturor rugăciunea de iertare a păcatelor și de implorare a ajutorului lui Dumnezeu în lupta cu ispitele, care se năpustesc asupra monahilor mai cu seamă în vremea postului. După cuvântul special din Prolog eram invitați și noi cu mica obște la trapeză. Simțeam în schit atmosfera frățească, duhovnicească. Fiecare din frații și părinții de la schit putea fi pildă de statornicie, de ascultare, de viață neprihănită, îmbunătățire prin post, rugăciune și dragoste.

O zi deosebită trăim la Vovidenia în Vinerea luminată când potrivit rânduielii mănăstirești, se făcea procesiune cu icoana făcătoare de minuni de tot soborul. În frunte cu Prea Sfințitul Stareț Nicodim Munteanu, înconjurat de arhimandriți și diaconi, urmat de un impresionant cortegiu de monahi și elevi, cu cântările Izvorului Tămăduirii și „Hristos a înviat" în sunetele clopotelor, urcam aleea de brazi de curând plantați, spre biserica Vovideniei și ne opream în poiana cu izvorul ei minunat, unde se săvârșea sfințirea apei și se sfințeau prin stropire toți cei de față și toată firea înconjurătoare. An de an acest luminat ceremonial pascal se desfășura potrivit unei străvechi tradiții, din nefericire părăsită. Aghiazma și anafora din Prosforaua de la icoana Învierii aveau darul de a-i aduna pe toți într-o sfântă comuniune, nu numai între ei ci și cu toată zidirea lui Dumnezeu. Această zi era o culme duhovnicească din viața schitului și din viața marii lavre acum venind și urcând colina Vovideniei toată suflarea mănăstirii.

Din acei ani îndepărtați, am mai revăzut acest schit și totdeauna mi-au apărut în minte chipurile sihaștrilor din anul 1929 urmând toiagul păstoresc al neuitatului părinte Tihon. Biruind vaiurile furtunilor această oază a fost ocrotită de Maica Domnului, care a adus slujitorilor statornici, iar unii, ca părintele Nazarie, au plătit cu prețul vieții râvna de a fi stat de strajă aici. Maica Domnului m-a mângâiat ca în timpul păstoririi mele la Iași, împreună cu părinții stareți ai mănăstirii și prin râvna părintelui egumen Iosif să se restaureze casele stărețești, să se amenajeze și să se picteze paraclisul și să se refacă acoperișul și exteriorul bisericii Schitului Vovidenia.

Rar mi-a fost dat să fiu atras mai stăruitor ca de imaginea cuprinsă de privire de la Schitul Vovidenia. Când verdele codrului este străluminat de razele soarelui, această priveliște dobândește dimensiunea veșniciei, de o uimitoare profunzime și apropiere, de o grăitoare intimitate, un spațiu hărăzit întâlnirii omului cu Dumnezeu. Soboarele monahilor de aici, „chitare ale Duhului Sfânt", stau mărturie peste veacuri.

Binecuvântăm amintirea lor și osteneala părintelui Timotei.

16 noiembrie 1993,

† *TEOCTIST*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

R E F E R A T

Legat sufletește de Lavra monahismului românesc și de schiturile sale de pe renumitele plaiuri nemțene, P. C. Arhidiacon Aioanei Timotei (Cristinel), primul candidat în ordine alfabetică la titlul de licențiat de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași, a înaintat spre cercetare un proiect de teză de licență cu tema: „Schitul Vovidenia — tradiție și actualitate". Lucrarea a fost elaborată sub îndrumarea subsemnatului la disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Cercetând izvoarele, unele din ele inedite cum ar fi anumite însemnări autografe de pe cărțile păstrate la schitul care pentru mulți este doar legat de numele marelui nostru romancier Mihail Sadoveanu, candidatul a reușit să întocmească o monografie completă și actuală dedicată Schitul majestuos al Vovideniei.

Autorul subliniază că „având drept ctitor principal pe unul din vrednicii episcopi ai Romanului din secolul al XVIII-lea, Ioanichie, Vovidenia, asemenea altor ctitorii vlădicești, ne arată formarea profund isihastă a ierarhilor moldoveni de acum două-trei secole" și „strânsa legătură dintre mănăstiri și ierarhi, precum și setea de isihie, de înalta trăire mistică în monahismul românesc cu mult înainte de epoca cuviosului Paisie de la Neamț" (p. 73).

Remarcând calitățile evidente ale lucrării părintelui Aioanei Timotei, o recomandăm să fie publicată, pentru că istoricul Schitului Vovidenia este foarte puțin cunoscut și o apreciem cu nota 10 (zece).

23 iunie 1993

Pr. prof. dr. Viorel IONIȚĂ

Decanul Facultății de Teologie
din Iași

SCHITUL VOVIDENIA, TRADIȚIE ȘI ACTUALITATE *

I N T R O D U C E R E

Această lucrare „*Schitul Vovidenia, tradiție și actualitate*“ își propune să arate câte ceva din istoria de peste trei sute de ani a unui schit din preajma Mănăstirii Neamțului.

Gândul de a face o lucrare despre Schitul Vovidenia mi-a venit cu câțiva ani în urmă.

Trebuit să mărturisesc că una din bucuriile mele de pe vremea când eram elev la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț era aceea pe care o simțeam urcând aleea dintre brazi ce duce spre Vovidenia. Îmi plăceau locurile pentru frumusețea lor și biserica mare a schitului pentru monumentalitatea ei, pentru pictura ce o împodobea.

Era o bucurie zic să mă aflu în mijlocul naturii din preajmă, să văd primăvara pajiștile înverzind, iar vara să simți mirosul fânului de curând cosit.

Așa a devenit Vovidenia un loc pe care sufletul meu îl îndrăgea.

După ce-au mai trecut câțiva ani, mi-am dat seama că despre Vovidenia s-a scris mai puțin. Ca cel care am petrecut mai mulți ani în vecinătatea Vovideniei mi-am propus să încerc să scriu câteva rânduri despre istoria acestui schit, istorie deloc săracă și neînsemnată.

Primul capitol al lucrării intitulat „Începuturile și răspândirea monahismului în zona Neamțului“ arată în general cum și când au luat ființă în aceste locuri primele mănăstiri și cum s-au răspândit apoi monahii în toată regiunea.

Al doilea capitol „Începuturile vieții călugărești la Schitul Vovidenia. Ctitori“, vorbește despre ceea ce se știe cu siguranță de la începutul vieții monahicești în acest loc și lansează ipoteza unui început mai timpuriu despre care însă nu există dovezi sigure.

„Manuscrise care au fost scrise de către monahii de la Vovidenia sau au fost dăruite acestui schit în decursul vremii“ constituie cel de-al treilea capitol al lucrării. O parte din aceste manuscrise au fost scrise de monahi chiar la Vovidenia, lucru care arată preocuparea cărturărească a celor de acolo. Altele au fost dăruite schitului, arătând prin aceasta atenția de care acesta se bucura în trecut.

Capitolul al patrulea numit „Biblioteca din trecut a Schitului Vovidenia“ aduce în atenție câteva cărți vechi care au aparținut acestu schit, unele chiar purtând semnătura personală a episcopului ctitor Ioanichie al Romanului. Câteva dintre cărți au însemnări vechi traduse de către Arhim. (pe atunci) Nestor Vornicescu și Arhid. prof. Ioan Ivan. Între cărți se găsesc multe exemplare ieșite de sub teascurile tiparniței de la Neamț în secolul trecut.

---

* Lucrare de licență susținută la Catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea Părintelui profesor dr. Viorel Ioniță, decanul Facultății de Teologie-Iași.

„Obiecte de patrimoniu aflate la Schitul Vovidenia“, constituie tema capitolului al cincilea. Sunt prezentate vase și obiecte de cult lucrate din argint, icoane pictate pe lemn și apoi îmbrăcate în argint, multe din acestea fiind lucrate de călugări în atelierele mănăstirii.

„Izvorul Tămăduirii din preajma Schitului Vovidenia“, este cel de-al șaselea capitol în care este vorba de un izvor cu evidente proprietăți terapeutice aflat în imediata apropiere a schitului. Apele vindecătoare ale izvorului au făcut ca acolo să funcționeze un timp niște băi, vestite în tot ținutul, la care veneau numeroși suferinzi.

Cel de-al șaptelea capitol „Egumenii Schitului Vovidenia“, încearcă să facă o înșiruire a egumenilor din decursul vremii, listă care este însă cu siguranță incompletă datorită datelor puține ce le aveam referitoare la viața din trecut a schitului.

„Ierarhi, călugări și oameni de cultură care au trecut pe la Vovidenia. Câteva impresii despre acest așezământ călugăresc“ este cel de-al optulea capitol care amintește despre o parte dintre vlădicii și oamenii de carte care au vizitat Vovidenia. Este desigur printre ei Mitropolitul Visarion Puiu, atât de legat de Vovidenia, ierarh despre care s-a scris atât de puțin și care, fiind la Cernăuți a construit o casă în apropierea schitului pentru retragerea la liniște, de care el s-a bucurat atât de puțin.

Câteva impresii arată prețuirea pentru acest loc a unor ierarhi, călugări și scriitori.

Capitolul nouă: „Starea actuală a Schitului“ arată cum stau lucrurile în actualitate, starea bisericii mari și a paraclisului, monahii de astăzi și pelerinii cu dor după Dumnezeu

Lucrarea se încheie cu câteva concluzii.

Sunt dator să mulțumesc părintelui Arhid. prof. Ioan Ivan, care în cei patruzeci de ani de când locuiește la Mănăstirea Neamț, a scris mult despre viața acestei mănăstiri și a celorlalte sfinte locașuri din vecinătatea ei. Sfinția Sa mi-a pus cu multă bunăvoință la îndemână multe din însemnările sale personale, inedite de altfel, din care eu am ales multe date trecute în această lucrare.

De asemeni se cuvine să mulțumesc cu recunoștință părinților mei, Elena și Miron pentru dragostea și jertfa lor, mulțumesc tuturor celor care m-au ajutat intr-un fel sau altul. Cu rugăciunea, cu sfatul, cu fapta lor bună, cu dragostea și încrederea lor.

Mulțumesc și celor care nu m-au iubit. Și de la unii și de la alții am avut multe de învățat.

ÎNCEPUTURILE ȘI RĂSPÂNDIREA MONAHISMULUI ÎN ZONA NEAMȚULUI

„Eu aprob viața acestor oameni, zicea un cărturar despre călugări, pentru care orașul nu este decât o temniță și care își găsesc paradisul în singurătate, unde trăiesc din osteneala mâinilor lor, uitând de cele ale lumii ca să privească numai la Dumnezeu. însă nici cele mai ascunse pustii, ...nici cei mai înalți munți nu pot da fericirea omului, dacă el nu are în sine liniștea și singurătatea spirituală", dacă nu este însuflețit de simțăminte înalte"[1].

Oameni care au vrut să trăiască în singurătate au existat întotdeauna. Ei se izolau de oameni pentru a putea fi mai aproape de Dumnezeu. Aceasta nu-i singura cale de apropiere cu Dumnezeu. Poate nu-i nici cea mai indicată. Desăvârșirea se poate dobândi și în lume, în mijlocul oamenilor, unde poți veni mai ușor în ajutorul semenului. Însă întotdeauna în decursul vremii au fost oameni care au simțit o chemare tainică pentru viața călugărească, fie dusă în mănăstire, în mijlocul obștii, fie trăită izolat, în pustie.

Începuturile vieții călugărești pe meleagurile românești se pierd departe, în istorie. Nu de puține ori s-a afirmat că „...viața monahală la noi în țară este veche, este tot atât de veche ca și poporul românesc"[2].

Începuturile vieții călugărești în Munții Neamțului este înfățișată în diferite chipuri. Unii isoricii susțin, cu argumente, că pe întreg teritoriul românesc au existat forme de viață monahală înainte de cuviosul Nicodim și de ucenicii săi[3].

Alți istorici spun că monahismul în Moldova a fost adus de ucenicii lui Nicodim din Țara Românească: „viața mănăstirească, călugărismul a fost introdus, mai întâi, în Țara Românească, de Nicodim, în jumătatea a doua a secolului al XIV-lea. Din Țara Românească, discipoli de-ai lui Nicodim trecură, chiar pe timpul lui și în Moldova, aducând cu ei organizarea dată de acesta mănăstirilor din Țara Românească"[4].

Părerea ultimă este tot mai greu acceptată. Acum nimeni nu mai crede că noi n-am avut monahi și mănăstiri înainte de a doua jumătate a secolului al XIV-lea[5].

---

1. Arhimandrit Efrem Enăchescu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, Râmnicu-Vâlcea, 1933. p. 219.

2. C. Bobulescu, *Mitropolitul Veniamin Costachi (viața religioasă)*, Chișinău, 1937, p. 117-122.

3. N. Iorga, C. N. Ionescu, Gh. I. Moisescu, I. Caproșu, M. Păcurariu, ș. a.

4. N. Dobrescu. *Din istoria Bisericii Românești*, secolul al XIV-lea, București, 1910, p. 38 și 112.

5. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 26.

O tradiție consemnată într-o lucrare apărută la jumătatea secolului nostru arată că pe la anul 1210, pe locul unde astăzi este cimitirul Mănăstirii Neamț, între cele două pârâiașe — Nemțișorul și Maghernița — era o biserică de lemn, numită „biserica albă" cu hramul Sfântul Ioan Bogoslovul care avea câțiva călugări în preajmă [6].

Părerea că ucenicii cuviosului Nicodim au venit și în Moldova ar putea fi acceptată. Însă ei cel mult au putut organiza monahismul din această zonă, nicidecum să-l fi întemeiat.

Primii călugări care au sihăstrit pe locurile unde se află astăzi Mănăstirea Neamț erau moldoveni, formați atât în micile grupuri isihaste situate de-a lungul Carpaților, cât și la Sfântul Munte Athos, reîntorși apoi în pământul natal [7]. Unii din cei plecați la Athos se săvârșeau acolo în deplină jertfă și plăcere de Dumnezeu. Alții se întorceau și întemeiau noi schituri și sihăstrii în locuri de liniște sau chiar în preajma satelor [8].

Unul dintre acești sihaștri autohtoni a fost și cuviosul Gherman de la Neamț, care după ce a ucenicit la Athos s-a întors în pământul părinților săi cu câțiva ucenici, care l-au ales egumen și părinte duhovnicesc pe la anul 1320. Pe la jumătatea secolului al XIV-lea sihăstria de la Neamț număra patruzeci de călugări [9].

Prin venirea în Moldova a ucenicilor cuviosului Nicodim în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, se produce în viața monahismului o cotitură mare ce va culmina cu începutul zidirilor de mănăstiri cu viață organizată de obște după regulile monahale ale Sfântului Nicodim [10].

Îndemnat de Nicodim, Voievodul Vladislav al Țării Românești construiește Mănăstirea Vodița. Urmașii săi, Radu, Dan, Basarab și Mircea cel Mare zidesc Mănăstirea Tismana, unde frații locuiau, lucrau și se rugau împreună. Acest fel de viață mănăstirească a fost introdus în locul stilului idioritmic [11].

După exemplul domnilor din Țara Românească și cei din Moldova celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea au început, la îndemnul monahilor, să construiască biserici și chilii pentru călugării din ținutul Neamțului.

La Succava, în casa voievodului, trăia și Iosif Mușat, vlăstar domnesc, fire evlavioasă cu vocație pentru slujirea credinței creștinești [12]. El l-a îndemnat pe Petru Voievod să-i ajute pe monahi cu milostivirea sa, ceea ce s-a și întâmplat, iar Iosif intră în obștea mănăstirească și primește după puțină vreme chipul îngeresc. Voievodul văzându-și ruda sa printre călugării nemțeni, a construit pentru aceștia o nouă biserică din piatră în 1393, ultimul an al domniei sale, cu hramul Înălțarea Domnului, dăruind mănăstirii

---

6. C. N. Tomescu, *Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu și despre așezările monahale supuse ei*, Mănăstirea Neamțu, 1941, p. 9.
7. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982, p. 82.
8. Protos. Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, Galați, 1990, p. 103.
9. *Ibidem*, p. 103.
10. Protos Macarie Ciolan, *Mănăstirea Secu*, Iași, 1987, p. 18.
11. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 28.
12. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 10.

„două sate la gura Neamțului..., două mori de apă, o vie, un clopot“ [13]. Pe clopot este săpat anul 7901 (1393) și a ajuns până la noi, fiind folosit și astăzi la slujbele zilnice.

Monahul Iosif, ruda familiei domnitoare a făcut și el câteva danii mănăstirii din vremea părinților săi. Tradiția spune că „fiind știutor de mai multă carte și ctitor fiind“ a ajuns egumen al mănăstirii, ascultare în care nu rămâne prea mult timp pentru că primește, hirotonia întru arhiereu la Haliciu, fiind așezat ca întâiul Mitropolit al Moldovei, la Suceava, lângă Scaunul domnesc [14].

După plecarea vlădicului Iosif de la Neamț întâlnim un egumen numit Dometian, călugăr învățat și bun chivernisitor al averii mănăstirii, căruia Mitropolitul Iosif printr-o „carte“ a sa din 7 ianuarie 1407 îi dădea mult sprijin și blagoslovenie pentru a conduce cele două mănăstiri Neamț și Bistrița, cu dreptul de a alege el singur pe urmașul său în scaunul egumenesc, fără vreun amestec din partea autorităților bisericești sau laice [15].

În acest timp voievozii, boierii și chiar ierarhii dăruiau obștilor monahale sate întregi, mori și iazuri, vii, stupine, turme de oi etc. Egumentul Mănăstirii Neamț avea dreptul de a judeca, fără a face abuzuri, neînțelegerile dintre locuitorii unor sate care, împreună cu „popii“ lor fuseseră hărăzite mănăstirii de anumiți domnitori. Prin „cartea“ din 11 martie 1446 Domnul Ștefan al II-lea dădea egumenului de la Neamț dreptul de a judeca pricinile locuitorilor din satele de pe Bistrița și Dvorinești și Timișești și Cristinești și Bălușești și la Topoliță și Dragomișești pe Șumuz, stabilind următoarele: „...pe acești oameni din aceste sate nimeni să nu îndrăznească să-i judece întru nimic și nici pentru orice faptă. Iar cui i se va părea că are strâmbătate de la acești oameni din aceste sate, acela să-i pârască înaintea egumenului de la Neamț și înaintea dregătorilor mănăstirii și alt judecător să nu aibă...“ [16].

Aceste lucruri arată importanța pe care o avea deja mănăstirea în perioada aceea, de situația privilegiată a egumenului de la Neamț, care va fi mai târziu dată și altor egumeni ai mănăstirilor Moldovei.

Împrejurul Mănăstirii Neamț existau numeroși călugări iubitori de liniște. Ei se nevoiau fie singuri, fie în mici grupuri de doi-trei, în chilii simple de lemn adăpostite în pădurile din împrejurimi. Chiar și cei din obște aveau uneori o chilie în munte în care se retrăgeau mai ales în perioada postului.

Teologul Bandini (secolul XVI) afirmă că „pădurile din jurul Mănăstirii Neamț fosneau de sihaștri“ [17].

Aceasta nu-i doar o simplă figură de stil, ci ea acoperă o realitate clară. Încă din secolele XIV-XV mănăstirea avea în grija ei nenumărați sihaștri cărora le asigura modesta îmbrăcăminte și hrana sumară pe care ei o consumau. Aceștia formau o a doua obște pe lângă călugării din Lavră.

---

13. *Ibidem*, p. 10.
14. *Ibidem*, p. 11.
15. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 28,
16. *Documenta Romaniae Historica*, *A. Moldova*, vol. I, București, 1957, p. 377-378.
17. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre...*, p. 84.

Secolele XVI-XVIII au însemnat epoca cea mai înfloritoare, numită de aur, a vieții călugărești de la Neamț. Acum se produce „expansiunea isihasmului nemțean în diferite zone și întemeierea de noi sihăstrii, schituri și mănăstiri“ [18].

Astfel, după cum aflăm din paginile Patericului Românesc și al Vetrelor de Sihăstrie românească, începând din secolul al XV-lea numeroși sihaștri nemțeni s-au împânzit pe văile munților din jur, au ajuns la poalele muntelui sfânt al Moldovei, au trecut munții ducându-se în Transilvania, mai ales în zona Bistrița-Năsăud, în Țara Bârsei și a Făgărașului și chiar în Maramureș. Unii dintre ei cu dor mai aprins de desăvârșire plecau la Sfântul Munte Athos, la Locurile Sfinte de la Ierusalim, Iordan și Sinai.

Se poate afirma pe drept cuvânt că toate mănăstirile din ținutul Neamțului sunt fiicele Mănăstirii Neamț.

Încă de la sfârșitul secolului al XV-lea câțiva sihaștri nemțeni în frunte cu un cuvios numit Agapie se stabilesc pe un munte care-i poartă astăzi numele și întemeiază „Sihăstria lui Agapie“. Vârfurile de munți din jurul Agapiei (Serghia, Pahomia, Eufrosin ș. a.), își au numele de sihaștrii care au viețuit pe acolo.

Pe la Agapia-Veche s-au descoperit morminte cu sicrie făcute din butuci groși de stejar, având în ele oseminte ale căror cranii sunt așezate pe o cărămidă, cum se înhumează călugării. Și biserica sihaștrilor avea hramul „Schimbarea la Față“, care arată caracterul ei isihast, dat fiind că în învățătura isihastă se afirmă că toate nevoințele cu rugăciunea lui Iisus duc pe practicant la vederea luminii taborice [19].

Cam în aceeași vreme cu Agapie alți cuvioși de la Neamț întemeiază Sihăstria Sihlei [20].

Pe la începutul secolului XVI, câțiva sihaștri nemțeni cu ucenicii lor se stabilesc pe Valea Secului și întemeiază „Sihăstria lui Zosima, iar după aproape un secol mai târziu șapte ieroschimonahi cu metanie de la Neamț întemeiază pe aceeași vale a Secului, în poiana lui Atanasie, o nouă sihăstrie [21], cu rânduieli severe de viață călugărească, rămase până astăzi actuale.

Un alt sihastru din Lavră întemeiază în secolul XVI în apropierea Mănăstirii Neamț „Sihăstria lui Chiriac“, iar în anul 1714 episcopul Pahomie al Romanului, fiul mănăstirii prin metanie, întemeiază Schitul Pocrovului, vestit pentru frumusețea vieții care se ducea acolo. Un manuscris aflat în Biblioteca Academiei Române [22], amintește că încă din 1691, Pocrovul era atestat cu numele de „Sihăstria Neamțului“.

O altă zonă populată cu sihaștri nemțeni încă din secolui al XV-lea a fost Valea Bistriței. În aceste locuri se aflau stupinele mănăstirii, iar vara pășteau turmele de vite. Călugării care făceau aici ascultare au întemeiat mici schituri cu bisericuțe de lemn pe care

---

18. *Ibidem*, p. 85.
19. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Din istoria isihasmului în Ortodoxia Română*, București, 1992, p. 15.
20. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre...*, p. 85.
21. Protos. Ioanichie Bălan, *Mănăstirea Sihăstria*, Iași, 1989, p. 8.
22. Manuscrisul nr. 1287; apud. Pr. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 11.

le-au lăsat apoi țăranilor ardeleni care s-au stabilit acolo datorită persecuțiilor religioase la care au fost supuși în zbuciumata istorie a Transilvaniei [23].

Un alt mare centru isihast care datorează întemeierea și susținerea tot călugărilor nemțeni a fost cel din jurul Ceahlăului, considerat încă de demult la noi ca munte sfânt. Primii călugări au poposit aici în secolul al XV-lea. Din vremea domniei voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt unii au întemeiat „Sihăstria Hangului", apoi „Sihăstria Ceahlăului", „Sihăstria Poienile" și mai târziu „Sihăstria Durăului". Între sihaștri de la Neamț și cei de la Ceahlău a existat o permanentă legătură. Existau poteci tainice, cunoscute numai de ei, ce străbăteau de-a dreptul munții Sihlei și munții Hangului pe unde călugării de la Neamțu și mai târziu cei de la Pocrov, Sihăstria și Sihla veneau către Athosul Moldovei să petreacă o perioadă de liniște, după care unii reveneau la mănăstirile lor, iar alții se săvârșeau acolo neștiuți de nimeni [24].

Alți sihaștri de la Neamț au ajuns să pustnicească prin munții Tarcăului, alții prin munții Bisericani ori pe la Tazlău, pe Valea Nechitului și pe Valea Horaiței.

Acest exod al sihaștrilor de la Neamț a durat peste cinci sute de ani, dar apogeul său a fost atins în secolele XVI-XVIII, când monahii de la Neamț întemeiază cele mai numeroase sihăstrii.

Meritul primordial al călugărilor nemțeni a fost acela al ducerii rânduielilor vieții monahale în diferitele locuri ale ținutului Neamțului, în munți și locuri ascunse de drumurile oamenilor, unde astăzi se înalță frumoasele mănăstiri Agapia, Secu, Sihăstria, Durău, Horaița, Nechit, Tarcău și multe altele care duc până departe, în lume, faima acestui popor evlavios, cu oameni din sânul cărora unii, și în trecut și astăzi, urmează drumul greu dar frumos al vieții de mănăstire

ÎNCEPUTURILE VIEȚII CĂLUGĂREȘTI LA SCHITUL VOVIDENIA. CTITORII.

Deși nu are faima și proporția marilor ctitorii voievodale, care au avut un rol important în trecutul Moldovei, Vovidenia prin cei peste 300 de ani de existență înseamnă totuși ceva în istoria Bisericii de pe aceste plaiuri.

Începuturile exacte ale vieții călugărești la Vovidenia ne sunt mai puțin cunoscute. Dar cu siguranță în aceste locuri au existat monahi iubitori de liniște cu mult înainte de începutul secolului al XVIII-lea.

Episcopul catolic Marcus Bandinus, venit într-o vizită pe la anul 1649, afirmă că „pădurile și prăpăstiile din preajma Mănăstirii Neamț foiau de mulțimea sihaștrilor" [25].

În același sens spunea și Dimitrie Cantemir: „Munții sunt

---

23. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre...*, p. 85.
24. *Ibidem*, p. 86.
25. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Din Istoria Isihasmului...*, p. 12.

plini de călugări și pustnici care își jertfesc acolo în liniștea și singurătatea lui Dumnezeu, viața smerită și singuratică“ [25].

Fiind situat foarte aproape de mănăstire, Schitul Vovidenia a constituit din totdeauna un loc prielnic de retragere temporară sau definitivă pentru unii călugări din marea obște. Unii se nevoiau singuri, alții în mici comunități de doi sau trei. Așa credem că a luat ființă mica sihăstrie a Vovideniei din preajma Mănăstirii Neamț.

În anii 1686—1696 a avut loc un mare exod al călugărilor nemțeni datorat în primul rând expediției lui Ioan Sobiețki, care a tulburat viața tihnită a mănăstirii [27]. Atunci a rămas aproape pustie mănăstirea, iar codrii și munții erau plini de sihaștri. Mulți dintre cei plecați din mănăstire și-au găsit loc în modestele chilii de lemn și pământ situate în preajma Schitului Vovidenia.

Dar înainte de a se numi Vovidenia, pe același loc a existat un schit zis „Slătiorul“, după numele pârâiașului cu apă sărată ce curge pe alături [28]. Acest schit avea o biserică ce purta hramul Sfântul Ierarh Spiridon, de unde și denumirea de „Spirea“ [29]. Data zidirii acestei biserici nu este cunoscută. Știm însă că a fost construită înainte de anul 1700 pentru că, câțiva ani mai târziu aici își făcea ucenicia Ioanichie [30], viitorul episcop de Roman, care nu va uita de locul uceniciei sale.

În biblioteca Mănăstirii Neamț există mai multe manuscrise care vorbesc despre acest schit. Între ele, unul scris de arhiereul Narcis Crețulescu la anul 1905 [31], vorbește despre locul vechii biserici că ar fi fost unde se află astăzi casa egumenească.

C. N. Tomescu, care a scris o istorie a Mănăstirii Neamț și a schiturilor sale la 1942, consideră că, biserica aceasta, cu hramul Sfântul Ierarh Spiridon a fost construită de familia unor boieri numiți Gosan, al căror strănepot banul Atanasie (Tănase) Gosan în 1790, văzând că aceasta se șubrezise din pricina vechimii, o reclădește tot din lemn, păstrându-i vechiul hram [32].

Dar între cele două biserici ctitorite de familia boierilor Gosan, la jumătatea secolului al XVIII-lea, la Schitul Slătiorul a mai fost ridicată o biserică, tot de lemn de către proaspătul episcop de Roman Ioanichie, drept recunoștință pentru locul uceniciei sale, biserică construită între anii 1748—1749 — când, la 21 noiembrie a fost sfințită de ctitorul însuși [33]. Biserica veche n-a fost dărâmată, ea s a păstrat, iar cea nouă a fost construită *lângă* ea [34].

---

26. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1976, p. 195.
27. Ierom. Ioanichie Bălan, *Vetre...*, p. 86.
28. C. N. Tomescu, *Scurtă povestire...*, p. 126.
29. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Roman, 1984, p. 230.
30. C. N. Tomescu. *op. cit.*, p. 126.
31. Manuscrisul nr. 171, *„Inscripțiile Mănăstirii Neamțu cu a schiturilor sale dimprejur adunate de starețul Narcis Crețuiescu la 1905“*, p. 56, (Biblioteca Mănăstirii Neamț).
32. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 126-127.
33. Manuscrisul nr. 195, *„Sinodicul Sfintei Mănăstiri Neamțul“*, f. 13, (Biblioteca Mănăstirii Neamț).
34. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 126.

Biserica Episcopului Ioanichie s-a construit pe locul (vechii) fostei cișmele și pe o parte a actualei case numite Trapeza [35].

Ioanichie, unul dintre ctitorii mari de la Vovidenia, s-a născut cu câțiva ani înainte de anul 1700. Data nașterii sale nu s-a putut stabili cu exactitate. Se trăgea dintr-o familie răzășească Hasan, numită și Hadâmbu, cu rudenii apropiate în clerul de mir și în cel călugăresc [36]. Locul de baștină al familiei sale a fost satul Țutcanii din ținutul Neamțului, situat aproape de Mănăstirea Runc unde a luat, poate, pentru prima dată contact cu viața monahală [37].

Pregătirea duhovnicească și cărturărească și-a făcut-o în casa părintească, apoi la Schitul Vovidenia „schit de nouă viață în sihăstrie“ [38]; unde a venit de tânăr și apoi la Mănăstirea Neamț în a cărei școală de duhovnicie înnoită de Pahomie, Ioanichie s-a format ca un bun „cărturar de slovenie, ca toți arhiereii din generația sa“ [39].

În vremea când a fost egumen al Mănăstirii Neamț, Ioanichie „cu a sa cheltuială au înălțat zidul împrejurul mănăstirii“ [40], a făcut catapeteasma și policandrul din biserica mare, a făcut trei rânduri de „veșminte greie bisericești“, un rând de chilii cu paraclis ce avea hramul Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul.

Pentru vrednicia sa a fost ales episcop al Romanului în septembrie 1747 și va păstori până la moartea sa întâmplată în ianuarie 1769 [41].

După ce a ajuns episcop Ioanichie s-a gândit la schitul său „de metanie“, de început al vieții călugărești. Construind aici noua biserică, el a schimbat denumirea schitului din Slătiorul în Vovidenia după numele noului hram pe care îl dăduse bisericii sale. La început, episcopul Ioanichie a încercat ca schitul ctitorit de el să fie independent de Mănăstirea Neamț, dar la 15 august 1751 a închinat schitul mănăstirii sale [42].

El a făcut numeroase danii schitului său: „trei pogoane jumătate de vie, patrusprezece pogoane de arătură, o hirtă pol, loc sterp îmbrăcat cu pomi, toate în Vitănești, ținutul Putna, cu cramă și cu toate ciuveile câte trebuiesc; el a mai dăruit o moară, trei prisăci, vite, cai și oi, două case cu pivniță în Siliștea Genenestilor; aproape de Grumăzești; de asemenea, cărți și veșminte și vase și alte ce sunt de trebuință sfintei biserici din lăuntrul; toate acestea, adaugă ctitorul, sunt făcute din dreapta osteneală și agonisita noastră ce am avut mai dinainte vreme până a nu veni la Scaunul Episcopiei Romanului“ [43].

---

35. Manuscrisul nr. 711, (Biblioteca Mănăstirii Neamț), f. 56.

36. Arhid. prof. Ioan Ivan, *Un ierarh al Romanului din secolul al XVIII-lea — Episcopul Ioanichie, ctitor de așezăminte sociale și bisericești*, manuscris, f. 4. Ă

37. Pr. Scarlat Porcescu. *op. cit.*, p. 223.

38. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, Vălenii de Munte, 1909, vol. II, p. 185.

39. *Ibidem*, p. 185.

40. Manuscrisul nr. 195, *Sinodicul Sfintei Mănăstiri Neamțul*, f. 13, (Biblioteca Mănăstirii Neamț).

41. Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 223 și 235.

42. Arhid. prof. I. Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *Mănăstirea Neamț...*, p. 250.

43. † Melchisedec, *Chronica Romanului*, II, p. 39.

La 25 iulie 1754, Ioanichie, cu preocuparea de a asigura condiții bune ctitoriei sale de la Vovidenia-Nemțului, face un act împreună cu Dositei, episcopul Rădăuților, cu Inochentie, episcopul Hușilor și cu Nicanor, egumenul Neamțului, adeverit de mitropolitul Iacob Putneanul, în care se subliniază că locul, cu hotarele indicate în acest document, pe care se află Schitul Vovidenia, a fost cumpărat de la Mănăstirea Neamț, „cu cele ce am avut eu agonisite din copilărie“ și „nu din veniturile episcopiei“; totodată, a adăugat că, la Schitul Vovidenia dorește să-și petreacă bătrânețele „la vârsta cea mai neputincioasă“. După ce înșiră bunurile dăruite, adaugă că a închinat această așezare călugărească Mănăstirii Neamț, însă „egumenii cu tot soborul ce vor veni după vremi să aibă purtare de grijă pentru schit și să puie nacealnic ori din soborul mănăstirii ori din străini sau din schit pe cine vor socoti om purtător de grijă iar de la schit nimic să n-aibă a lua mănăstirea“ [44].

Tot motive de precauție l-au îndemnat pe episcopul Ioanichie ca să asocieze în calitate de ctitor al Schitului Vovidenia pe Constantin Racoviță, domnul Moldovei, gândind că acesta, cu autoritatea sa, este o chezășie pentru viitorul acestei așezări călugărești [35]. Dacă voievodul n-a fost ctitor al schitului de la început, cum ar fi reieșit din diferitele acte, el a dobândit această calitate după ce a acordat schitului diferite scutiri și privilegii [46].

După o activitate remarcabilă de egumen al Neamțului și de episcop al Romanului, fără să se bucure de tihna bătrâneților liniștite la Vovidenia tinereților sale, episcopul Ioanichie a trecut la Domnul în ziua de 15 ianuarie 1769 [47]. Ca fiu al Mănăstirii Neamț, el a fost îngropat în pronaosul bisericii „Înălțarea Domnului“ ctitoria Voievodului Ștefan cel Sfânt. După 23 de ani de la moartea sa a fost făcută o piatră funerară în care au fost săpate următoarele slove: „Aici să odihnește prea fericitul părintele nostru Ioanichie Episcopul Romanului ctitor Sfintei Mănăstiri Neamț care s-au preslăvit la anul 7277 februarie 15 (1769). S-au săpat și înfrumusețat după 33 de ani a răposării preasfinției-sale cu cheltuiala mănăstirii prin silința starețului Doroftei în zilele Prea înălțatului Domn Alexandru Nicolai Șuțu voievod la anul 1802, iunie 20“ [48].

Pentru meritele sale, pentru ctitoriile și facerile de bine pentru Mănăstirea Neamț, Episcopul Ioanichie a fost înscris în pomelnicele și sinodicele Mănăstirii Neamț ca și ale Schitului Vovidenia. Se crease o tradiție ca la pomenirile mai însemnate de peste an pentru ctitori: 14 noiembrie (în amintirea sfințiri bisericii Înălțarea Domnului 1497), Sâmbăta Fiului Risipitor și în Vinerea de după înălțarea Domnului, la mormântul lui Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun se pomeneau toți voievozii, la mormântul mitropolitului Teoctist al II-lea toți mitropoliții, la mormântul episcopului Ioanichie toți episcopii, după care la mormântul lui Paisie Velicicovschi se pomeneau toți stareții. Era un obicei frumos, plin de gingășie

---

44. *Ibidem*, p. 52-54.
46. † Melchisedec, *op. cit.*, p. 81-82.
45. Pr. Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 231.
47. Pr. Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 235.
48. Manuscrisul nr 171, f. 230 (Biblioteca Mănăstirii Neamț).

și de recunoștință față de ctitorii și viețuitorii mănăstirii, la loc de cinste situându-se, cum am văzut, episcopul Romanului Ioanichie [49].

Ioanichie, episcopul Romanului, a fost un iubitor al isihiei, al liniștii duhovnicești. Împreună cu Pahomie înaintașul său în ctitorie și în scaunul episcopal, el a fost un precursor al cuviosului Paisie, Starețul cel Sfânt de la Neamț, care va aduce un curent de înnoire în a doua jumătate a aceluiași secol [50].

În secolul trecut, pe la anul 1849 în vremea starețului Neonil, la Vovidenia începe construirea unei noi biserici, mărețe, cu cinci turle, dintre care patru pe părți și una centrală, construită pe locul vechii biserici a lui Ioanichie. Văzută de departe ea arată ca „un plăcut chivot“ [51]. Terminarea ei s-a făcut în anul 1857 în vremea stăreției Arhimandritului Gherasim Miron, sfințindu-se în același an la 28 septembrie de către arhiereul Marchian Stihie-Folescu. Printre ctitorii acestui sfânt locaș sunt pomeniți Ieroschimonahii Andrei și Petru, Ieromonahul Ghenadie Placa († 15 august 1866), fost mare cămăraș al Mănăstirii Neamț, Ierodiaconul Georgie, Schimonahul Savatie, Atanasie și Isidor, „iar pe lângă aceștia, mai mic se află și Ieroschimonahul Andronio, că prin sârguința sa, au ferecat cu argint peste tot icoana cea mare din Catapeteasmă a Intrării în Biserică a Prea Sfintei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu și o au poleit pe alocurea cu aur, cu care au cheltuit o sută douăzeci de galbeni austrieci“ [52].

Catapeteasma acestei biserici este de la ctitoria lui Ioanichie și a fost lucrată de unul dintre călugării zugravi din Mănăstirea Neamț. S-au păstrat și la noua biserică amândouă hramurile: Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie) și Sfântul Ierrah Spiridon (12 decembrie). Vechea inscripție a acestui sfânt locaș glăsuiește așa: „În anul 1746 egumenind pe Mănăstirea Neamț ieromonahul Ioanichie în domnia lui Grigore Ghica și a Mitropolitului Nechifor. În anul 1747 acest Ioanichie s-au pus Episcop Romanului și în anul 1749 s-au făcut de el biserica de lemn a Schitului Vovidenia lângă acea veche, sfințind-o însuși în 1751 domnind Constantin Cechan Racoviță și mitropolit Iacov Putneanul, au închinat schitul cu totul Mănăstirii Neamțul. La 1790 s-au făcut tot de lemn de banul Aftanasie Gosan altă biserică și i-a pus hramul Sfântul Ierarh Spiridon. În anul 1849 domnind Grigorie Alexandru Ghica, Mitropolit D. D. Sofronie Miclescu cu metanie din Mănăstirea Secul și starețul Chir Neonil, începându-se a se zidi de piatră cu ajutorul părinților din sobor puși în pomelnicul bisericii.

În 1857 era stareț (al) Mănăstirii chir Gherasim Miron, Mitropolitul Sofronie prin arhiereul Marchian au sfințit biserica aceasta.

---

49. Arhid. prof. Ioan Ivan, Un ierarh al Romanului, *op. cit.*, p. 10.

50. Arhid. Timotei Aioanei, *Episcopii Romanului Pahomie și Ioanichie și legăturile lor cu mănăstirea de metanie — Neamțul*, M.M.B. LXVI (1990), nr. 5-6, octombrie-decembrie, p. 160.

51. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 125.

52. Arhim. Ghenadie Enăceanu. *Istorie pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului Schit Vovidenia, ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, B.O.R, anul VII (1883), p. 617.

Iară în anul 1873 fiind domn Principatelor Unite Carol I, Mitropolitul Moldaviei D. D. Calinic Miclescu, stareț (al) Mănăstirii chir Timotei, s-au scris această inscripție de ieroschimonahul Arsenie Ghibănescu, unul dintre ctitori, egumen schitului, spre știință în viitoriu. În 1873, octombrie 11 s-au sfârșit aceasta“ [53].

Această pisanie însă „nu spune totul și este cam încâlcită“ [54].

Episcopul Narcis Crețulescu care și-a trăit ultimii ani în mănăstirea de metanie — Neamț amintește în câteva din lucrările sale rămase în manuscris că, tânăr fiind, a asistat la zidirea și sfințirea acestei biserici [55].

Schitul Vovidenia a avut în trecut, datorită ctitorilor săi, anumite bunuri atât în preajma sa cât și în locuri mai îndepărtate. Pe lângă daniile însemnate făcute de episcopul Ioanichie trebuie amintite și cele făcute de „binecredinciosul Domn al Moldovei Constantin Michail Cehan Racoviță Voievod prin domnesc hrisovul său“, care a dăruit schitului „un loc cu pomet din Târgul Neamțului“ în 1756, iar un an mai târziu dăruia încă o bucată de moșie în Târgul Pietrei — loc pe care episcopul Ioanichie l-a schimbat cu Ilie Catargiu, care îi dădea o bucată de pământ lângă Târgul Neamț numită *Boiște* [56]. Același domn prin două hrisoave din 5 februarie și 1 decembrie 1757 hotăra ca în fiecare an, de ziua hramului schitul să primească o sumă de bani de la Vama Domnească și să fie iertați de toate obișnuitele datorii față de stăpânire [57].

Tot în rândul marilor ctitori din trecut trebuie amintiți și banul Tănase Gosan și soția sa Ruxanda. Pe lângă faptul că ei au înnoit biserica strămoșilor lor Gosănești pe la anul 1790, au mai „afierosit Schitului Vovidenia două cârciume în Târgul Frumos, cu case cu pivnițe, cu grajduri și cu tot locul lor precum sunt îngrădite ca să le stăpânească în veci, spre pomenirea lor“ [58]. În anul 1805 la 17 iulie același boier a dăruit „o coroană de argint foarte frumoasă“ pentru icoana cea mare a Sfântului Spiridon din catapeteasmă. În anul 1828 mai hotăra ca, în fiecare an, din veniturile sale, să se dea schitului cinci sute cincizeci de lei la ziua prăznuirii Sfântului Ierarh Spiridon [89].

Manuscrisul cu numărul 200 din biblioteca Mănăstirii Neamț este un document foarte important, care amintește despre multe bunuri care au existat și care în prezent ar putea să fie pierdute sau încă neidentificate. El amintește despre averile însemnate, despre casele și pământul pe care le avea în trecut Schitul Vovidenia și despre alte privilegii ale acestui așezământ monahal aflat în atenția unor oameni cu stare din trecutul Moldovei.

---

53. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 126.
54. *Ibidem*, p. 126.
55. Manuscrisul nr. 171. p. 56 (Biblioteca Mănăstirii Neamț).
56. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 609.
57. *Ibidem*, p. 610.
58. *Ibidem*, p. 613.
59. *Ibidem*, p. 616.

MANUSCRISE CARE AU FOST SCRISE DE CĂTRE MONAHI DE LA VOVIDENIA SAU AU FOST DĂRUITE ACESTUI SCHIT ÎN DECURSUL VREMII

În Biblioteca Mănăstirii Neamț se găsesc astăzi un număr însemnat de manuscrise, unele vechi, altele mai noi, făcute de către călugări cu darul scrisului frumos, având o varietate de teme. Unele sunt cu tematică istorică, conținând o mulțime de date inedite, altele au subiecte filocalice, omiletice, tipiconale-liturgice.

Dintre ele, câteva au aparținut Schitului Vovidenia, fie că au fost scrise în chiliile sale, fie că au fost dăruite din afară pentru folosul părinților viețuitori de acolo.

Ele reflectă preocuparea cărturărească a acestor călugări ce viețuiau atât de aproape de obștea starețului Paisie.

1. Manuscrisul nr. 136;

Cazania în Vinerea cea Mare pentru chinurile lui Hristos — în partea de jos a foilor 2-22 are însemnarea „A Schitului Vovidenia". „Această sfântă carte ce sîel numește Ioanichie Galitovschie au fost a noastră și am plătit ce s-au scris cu a noștri drepți bani și am dat-o la schitul nostru la Vovidenia Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Maria întru a noastră vecinică pomenire. Iar cine din cei netemători de Dumnezeu s-ar ispiti a o înstrăina de la schitul nostru ori cu ce feli de mijlocire, au din arhierei, au din domni, au din boieri, au din egumenii Mănăstirii Neamțului, au din călugării mănăstirii, au și din alți străini pentru unii ca aceia iată și noi zicem să fie blăstămați și afurisiți de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata Maica Sfinției Sale și de 12 verhovnici Apostoli și de 7 sfinte și a toată lumea soboare și de toți sfinții. Încă și de darul arhieriei noastre ce ne-a dat Domnul Dumnezeu iarăși să rămână afurisiți și neiertați niciodinioară leat 7269 (1761) iunie 1. Ioanichie, Episcop Romanului".

În partea de jos a foii 65: „Această Galitovschie am dăruit-o la schitul nostru la Vovidenie, iar cine l-ar înstrăina de acolo să fie blestemat și afurisit amin 7262 (1754). Ioanichie Episcopul Romanului".

În partea de jos a foii 73 verso: „Această carte cu multe bunătăți într-însa am plătit noi de s-au scris și am dat-o la schitul nostru de la Neamțu, unde să cinstește praznicul Intrării în biserică a Prea Curatei Maicii lui Dumnezeu, iar cine ar lua-o de acolo fără voie să fie afurisit 7263 (1755) septembrie 10, Ioanichie Episcop Romanului".

2. Manuscrisul nr. 147,

Psaltire cu tâlcuire

În partea de jos a foilor 1-12: „Dacă cineva fără frica lui Dumnezeu s-ar ispiti a o înstrăina de la schitul nostru ce să numește Vovidenia ori cu ce fel de mijlocire au din arhierei, au din domni,

au din egumenii Mănăstirii Neamțului, au din călugări, au și dintr-alți străini pentru unii ca aceia iată și noi zicem să fie blestemați și afurisiți de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata Maica Sfinției Sale și de 12 verhovnici Apostoli și de 7 Sfinte Soboare și de toți sfinții încă și din darul arhieriei noastre ce ne-au dat Domnul Dumnezeu iarăși să rămâie afurisiți și niertați niciodinioară. Fierul piatra, lemne și alte materii neputrezitoare toate să putrezească și să se topească, iar trupurile lor să stea întregi și să aibă parte cu Iuda vânzătorul și cu Arie și cu jidovii carii strigau la răstignire asupra Domnului Hristos sângele Lui asupra noastră și asupra feciorilor noșuri și procopsală în toată viața lor să nu aibă și pentru adeverita încredințare am iscălit leat 7269 (1761) iunie 30 Ioanichie Episcopul Romanului".

Manuscrisul de mai sus a fost scris între anii 1751—1753.

3. *Manuscrisul nr. 148* [60]

Varlaam și Ioasaf

„7272 (1764) iuiie și s-au isprăvit această carte de mine Dumitru..., sluga părintelui Ioanichie, Episcopul Romanului".

— la foaia 133 verso găsim însemnarea: „Când s-au scris această carte episcop Romanului era părintele vlădica Ioanichie carele au stăpânit 17 ani Episcopia Romanului și am scris eu Dimitrie, fiind sluga sfinției sale aceasta iar la Sfânta Mănăstire Precista era egumen sfinția sa părintele Ioan, nepot părintelui vlădicăi dintr-a cărui poruncă s-au scris și această sfântă carte ce să zice traiul și viața părinților noștri lui Varlaam și a lui Ioasaf fiul împăratului Avenir de la India, pentru a cărui rugăciuni Doamne miluiește-ne și ne spășește Amin.".

4. *Miscelaneu teologic* [61]

Cuprinde :

1. foile 1-134: Învățăturile monahale;
2. foile 134-145: „Proorocia Sfântului Părintelui nostru Methodie, arhiepiscopul Patarelor, pentru cele ce vor să fie în zilele cele de apoi";
3. foile 145-165: Pravilă călugărească. Cuvinte din Pravilă scoase pentru călugări.
4. foile 165-203: Pravilă bisericească. Cuvinte scoase din Pravila cea veche.

— Fila 127, cap. 158: „Pentru care păcate se iartă după moarte, pentru liturghii, pentru rugi și pentru milostenii carele să fac pentru cei ce mor".

---

60. „Acest manuscris apare citat la: Mihai Moraru-Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice, partea a II-a*, București, 1978, p. 452"; apud. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 252.

61. Manuscrisul este trecut în *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, autor Gabriel Strempel, București, 1983, p. 81-82; Aflat astăzi în Biblioteca Academiei Române la cota 1852.

Însemnări: Fila 145: „Am scris această proorocie a Sfântului Methodie, Arhiepiscopul Patarelor, pentru cele ce vor să fie în zilele de apoi, în anul 1837, în luna lui iunie 11 zile. De Matheiu monahul".

Fila 204: „Această cărticică ce are întru sine cuvinte foarte folositoare de mântuirea sufletului o am scris-o eu, Matheiu monahul, munteanul, spre a mea veșnică pomenire, ca cine va vrea să o citească, numele meu să-l pomenească și zică: milostivul Dumnezeu să-l ierte și să-l miluiască pentru a voastră dragoste frățească. Și o sfârșiiu de scris această cărticică în luna lui iulie în 20 de zile. Și puseiu văleatul, la ce an: în anul 1837, într-o vineri, întru al noulea ceas din zi, fiind în schitul *Vovidenii*, aproape de Mănăstirea Neamțului".

Textul manuscrisului este scris cu cerneală neagră. Unele titluri și inițiale sunt scrise cu roșu. Legătura veche în piele se păstrează sub legătura modernă. A aparținut Mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu. A fost dăruit Academiei Române în anul 1894.

5. Manuscrisul nr. 72

Legat în tartaje de carton acoperite tot în piele, conține 156 foi. Scrisul este îngrijit. Rânduri pe pagină 13. În josul foii întâia găsim însemnarea discretă *Vovidenia*.

Cuprins: Foaia de la început are însemnarea cu creion negru: „Slujba Învierii, manuscris numărat în cele din inventar, 1939 A".

Este un manuscris integral de conținut liturgic. În lipsa altor date se poate atribui la sfârșitul secolului XVIII — începutul secolului XIX.

Sunt foarte însemnate unele amănunte ca acelea care arată cum la fiecare pesnă, la sfârșitul ei..., „ieșind stranele în mijlocul bisericii cântă împreună Catavasia irmos".

Aflăm din însemnările acestui manuscris că la *Vovidenia* exista o deosebită rânduială tipiconală, astăzi ea nu se practică nici în marile mănăstiri, nici în catedralele chiriarhale.

6. Manuscrisul nr. 75

Legat în tartaje de carton, cotorul și colțurile cu piele. Scris cu cerneală neagră și roșie.

Are 160 foi cu 12 rânduri pe pagină.

Cuprins: f. 1; „Această carte ce se chiamă a Sfântului Isihie, preotul bisericii Ierusalimului ce are două sute și trei de capete despărțite o am scris eu Mathei monahul. Pentru a mea trebuință și folos în anul 1839 decembrie 30, fiind în Schitul *Vovidenii*, aproape de sfânta mănăstire a Neamțului, pe vremea stăreției lui chir Neonil, Mitropolit fiind Veniamin și domnind Mihail voievod în Moldova, în Iași".

Însemnări: f. 4; „Și stați în chilii cu liniște și păziți mintea. Fii portariu inimii tale ca să nu intre cele străine... Nu te minuna că om fiind înger poți a te face... Lucrul smereniei este că dacă

cineva ne urî pe noi sau ne va goni să avem cugetul ca al câinelui, carele când se gonește se duce și când este chemat vine".

F. 150 verso: „Tinerețea dacă are smerenie, destul este ei. Că nimic nu cere Dumnezeu de la tânăr, fără numai curățenie și smerenie".

Acest manuscris cu scrisul foarte îngrijit a fost copiat de monahul Mathei din Schitul Vovidenia în anul 1839. Are conținut filocalic, cu expresii de o veritabilă frumusețe, înscriindu-se alături de preocupările filocalice ale altor viețuitori nemțeni.

7. Manuscrisul nr. 50

Legat în tartaje de carton, are uneori 16 rânduri pe pagină, alteori 19 și chiar în final 23 rânduri.

Cuprinde sfințirea bisericii.

Însemnări: În josul foii a doua: „Această sfântă carte s-au prescris de părintele Vasile Ieroschimonahul Hușanu și iaste a soborului starețului Paisie, care carte să șadă pururea la strana bisericii cei mari Schitul *Voviāenia* de la care nimenea să nu îndrăznească a o răzliți cu chipurile furtișagului că fiindcă este carte bisericească numindu-se Târnosania bisericii va da seama înaintea lui Dumnezeu și s-au prescris la anul 1805 ghenar 13 prin îndemnarea și silința sfinției Sale părintelui Timotei duhovnic".

Manuscrisul este o copie după o tipăritură cuprinzând sfințirea sau târnosirea bisericii. Datează din anul 1805. Prin scrisul foarte îngrijit, prin legătura elegantă demonstrează interesul pentru a se avea un exemplar deosebit.

8. Manuscrisul nr. 194

Legat în tartaje de scândură, iar la cotor cu piele în cinci secțiuni. Are 31 rânduri pe pagină și 367 foi.

Însemnarea de pe verso foii 191 arată că manuscrisul a fost al Schitului *Vovidenia.*

A fost scris în anul 1791 de monahul Nicolae de la Mănăstirea Neamț. Cuprinde viețile sfinților și a fost copiat în timpul starețului Paisie.

9. Manuscrisul nr. 184

Legat în tartaje de scândură, acoperit peste tot cu piele, cu scrierea îngrijită, dreaptă mărișoară are 524 foi.

Însemnări: la foile 1-2 cu cirilice și cu cerneală neagră: „Această carte este a schitului Vovidenia".

— la f. 234; „martie 12. Erei Theodor păcătosul".

— la f. 249 cu cerneală neagră. cu litere cirilice și cifre arabe: „1802 iulie 1, Theodor preot".

Manuscris realizat între 1800—1802 de pr. Erei Theodor „păcătosul". Fără a se indica unde s-a scris, manuscrisul a făcut parte din biblioteca Schitului Vovidenia.

Cuprinde 53 de cuvântări și câteva vieți de sfinți, cuvântările cele mai multe fiind la praznice. Începe cu o cuvântare la 8 sep-

tembrie și se termină cu cea de la 29 august. Cei mai des folosiți sunt Sfinții Părinți: Ioan Gură de Aur, Ioan Damaschin, Grigore de Nyssa, Atanasie cele Mare. La unele praznice sunt câte două, trei și chiar patru cuvântări. Nu lipsesc nici cuvântările din Săptămâna Patimilor.

Manuscrisul arată o râvnă deosebită pentru predicarea cuvântului lui Dumnezeu.

10. Manuscrisul nr. 116

Legat în tartaje de carton, acoperit integral cu piele. Are 149 foi cu 18 rânduri pe pagină.

Însemnări: f. 1: „În Schitul Vovidenia s-au scris".

— f. 16-19: „Este a obștei prea fericitului nostru părinte Paisie din Mănăstirea Neamțului".

— f. 148: „Această carte am scris eu Antonie petrecând între frățimea preacinstitului părintelui nostru Paisie".

Cuprinde Facerea Starețului Vasile de la Poiana Mărului despre „cercarea lucrării celei cu mintea".

Scris în Schitul Vovidenia de un viețuitor în mediul paisian numit Antonie. Fără să avem vreun indiciu despre timp, putem spune că manuscrisul a fost realizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Este un model al eleganței, scris cu multă grijă, cu frumoase ornamentări și cu mici explicații marginale.

Manuscrisul nr. 117

Legat în tartaje de carton, colțurile și cotorul de piele cu 25 rânduri pe pagină.

Însemnări: În josul foii de început: „Să se știe de când am scris această carte eu singur cu mâna mea, când am fost singur la Mănăstirea la Neamțu, într-o chilie pe margine la iaz (se referă, cred, la iazul din apropierea Schitului *Vovidenia)* și atuncea făcând altă rocodelie de obște am scris și această carte Nathanail schimonah păcătos".

Cuprins: „Cartea să chiamă Crinii țarinii sau fiori prea frumoase care s-au adunat din dumnezeiasca Scriptură pentru mântuirea sufletească și s-au așezat prin osteneala oareșcăruia bărbat binecredincios".

Între Sfinții pe care îi amintește manuscrisul unii sunt ruși.

A fost scris în prima decadă a secolului al XIX-lea.

12. *Manuscrisul nr. 34*

Legat în tartaje de carton, acoperit cu piele. S-a folosit cerneală neagră și roșie. Rânduri pe pagină 17-18. Are 35 foi.

Cuprinde slujba Sfântului Ierarh Spiridon.

A aparținut Schitului Vovidenia unde se cânta după toată rânduiala această slujbă, sărbătoarea aceasta fiind unul dintre hramuri.

Este foarte bine întreținut.

13. Manuscrisul nr. 129

Legat în tartaje de carton cu cotor și colțuri de piele. S-a folosit cerneală neagră și roșie. Are 23 rânduri pe pagină.

Însemnare în josul foilor 1-3: „Această carte s-au dăruit de părintele Calistrat la *Vovideniia* ca să fie nemișcată din biserică -- 1804".

Cuprinsul: „Învățătură pentru cel ce va să primească călugăria, cum i să cade a se găti de seara când a doua zi la Liturghie va să se învrednicească a să îmbrăca în chipul îngeresc...".

Manuscrisul cu 53 file este de conținut strict liturgic-tipiconal. Aparține începutului secolului al XIX-lea și prin dăruirea către Schitul Vovidenia de pe vatra Mănăstirii Neamț se vede prețuirea acestui schit.

14. Manuscrisul nr. 231

Legat în tartaje de carton. acoperit peste tot cu piele. S-a folosit cerneală neagră și roșie. Are 68 de foi cu 16 rânduri pe pagină.

Însemnare: „În numele Sfintei Treimi a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. S-au precis cărticica aceasta cu blagoslovenia sfinției sale părintelui nostru stareț și arhimandrit chir Neonil. Cu cheltuiala mănăstirii la anul 1834 decembrie 15 de păcătosul Irinarh monahul".

Cuprinde Rânduiala Prohodului călugărilor (f. 1).

După cuprins manuscrisul este liturgic-tipiconal.

A aparținut Schitului Vovidenia.

15. *Manuscrisul nr. 139.*

Legat în tartaje de carton, învelite peste tot cu pânză verde. La scoarța din față o etichetă octogonală „Repertoriu" Scrierea cursivă, numerotarea cu cifre arabe. Are 100 de foi. Pe foaia întâi se vede o ștampilă în tuș: „Narcis Botoșineanul-arhiereu, 1881 august 16". Altă însemnare cu cerneală neagră: „Acest registru este din biblioteca P. S. Narcis Crețulescu din Mănăstirea Neamțu, 1901 mai 10".

Cuprinde multe însemnări care ne interesează, despre viețuitori din Schitul Vovidenia:

— f. 6: „Arsenie duhovnic Ghibănescu fost egumen la Schitul Vovidenia, † 1876 decembrie 25".

— f.24: „Filoteiu, pusnicul schimonah de la schitul Vovidenia, † 1840 octombrie 3. Acesta au fost un bărbat mare în aschetism. Renumele lui au ajuns departe".

— f. 28 verso: „Ghenadie Placa Cămărașul, † 1866 august 15. Cel mai bogat la zilele lui, ctitor la biserica Vovidenia".

— f. 60: „Petru duhovnic, fost igumen la Vovidenia, bărbat cuvios, † 1867 iulie 14.

— f. 84: „Varsanufie schimonah, ucenicul pustnicului Filotei, † septembrie 5. Varsanufie pustnic mare la Vovidenia, bărbat sfânt".

Acest manuscris de dată mai recentă amintește numele a doi mari pustnici, a doi egumeni din secolul trecut și a unui mare ctitor de la zidirea ultimei biserici a schitului. Aparține arhiereului Narcis Crețulescu care a fost foarte preocupat de istoria Mănăstirii Neamț și a schiturilor aflate sub ascultarea sa[62].

BIBLIOTECA DIN TRECUT A SCHITULUI VOVIDENIA

Câteva cărți înseamnă foarte mult pentru un om. Și mai cu seamă pentru un călugăr sau un preot. Cărțile îl ajută pe om să fie mai bun, mai instruit, mai aproape de adevăr. Pentru monahi sunt dreptare pentru a duce o viață după învățătura părinților Bisericii care au lăsat posterității scrieri de o neasemuită frumusețe. În general comunitățile monahale au avut întotdeauna biblioteci, pentru că bibliotecile sunt izvoare ce curg pururea pentru cei însetați după cunoaștere.

Și la Schitul Vovidenia a existat în trecut o bibliotecă care avea un număr însemnat, pentru vremea aceea, de cărți și manuscrise Pe unele din ele se întâlnesc câteva însemnări, inedite, ale episcopului ctitor Ioanichie sau a altor iubitori de carte. Părintele Arhid. prof. Ioan Ivan ne spune că în secolul trecut, pe la 1874 la Vovidenia era și un *bibliotecar* ce se numea Damaschin Iacobescu.

Multe din cărțile și manuscrisele de la Vovidenia au fost duse în biblioteca Mănăstirii Neamț, unde se găsesc și acum. O parte din însemnările aflate în ele au fost traduse în anii din urmă prin grija Arhim pe atunci Nestor Vornicescu și al Arhid. prof. Ioan Ivan.

CĂRȚI CU ÎNSEMNĂRI DE LA EPISCOPUL IOANICHIE AL ROMANULUI (1747—1769)

Cota 495 1. *Psaltirea — Iași, 1766*

Această carte cuprinde următoarea însemnare:

„Această sfântă psaltire am afierosit-o la paraclisul nostru ce iaste în Mănăstirea Neamțului la chiliile meale, unde iaste hramult Nașterea Sfântului Slăvitului prooroc Înaintemergătorului și botezătorului Ioan. Și *nime* să nu îndrăznească a o înstrăina de la paraclis, iar cine va îndrăzni a o înstrăina să-i fie pârâș svântul Ioan la strașnicul județ și de mine smeritul să fie neblagoslovit... 7276 (1768) ghen. 26 din: „Ioanichie Episc. Romanschi".

„Tot această sfântă psaltire cerând trebuință s-au dat Părinteluil Calinic cântărețului să-i fie de cetit pravila în chilie, însă după moartea sa să rămână iarăși la vivlioteca chinoviei starețului Paisie".

Dometian stareț (1) 831

Cota 1309 2. Dumnezeiasca Liturghie — 1755

— Are însemnarea marginală:

„Această Pravilă a dumnezeieștii Liturghii au fost a noastră și noi încă am dăruit-o schitului nostru de lângă Sfântăl Mălnălstire Neamțul unde este hramul Vovidenie să fie de slujbă sfintei biserici și întru a noastră vecinică pomenire, iar cine ar înstrăina de la schit ori cu ce feli de mijloc să fie blăstămat și afurisit amin.

Ioanichie, episcop Romanschi, 7263 (1755)".

Cota 1787 3. *Octoih* — lipsă anul și locul

La scoarța din față o însemnare a fost ruptă. Pe marginea de jos însemnarea: „Această carte iaste a schitului Vovidenia".

La verso foii 292: „Aceasta au fost al nostru și noi încă l-am dăruit la schitul nostru Vovidenie, iar cine s-ar ispiti a-l înstrăina de acolo să rămâie blăstămat și afurisit de Domnul Dumnezeu și de noi let 7265 (1757).

Mai — Ioanichie Episcop Romanschi".

Cota 4552/II 4. *Penticostarion* — București, 1743

Câteva sumare însemnări:

„Chesarie ieromonah"
„A schitului Vovidenia"

La urmă: „Ioanichie Episcopul Romanului",

CĂRȚI FOSTE ALE SCHITULUI VOVIDENIA AFLATE ASTĂZI ÎN BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII NEAMȚ

Nr. 811 *Triodion*, București. 1798

„Această sfântă carte carea să numește Triod s-au dat de Athanasie Sfântului Schit Vovidenia și cel ce o va înstrăina de la schit, supt neiertat canon să fie, până o va întoarce iarăși înapoi Bisericii".

Nr. 1554 *Apostol*, București, 1784

Cumpărat de Ilie cu blagoslovenia părintelui Silvestru duhovnicul și l-a dăruit la schitul Vovidenia, anul 1801 fevr, 20.

Nr 815 *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652

Se știe că această pravilă o am cumpărat eu popă Iona de la Stangul feciorul popei Radului în bani 331 = 2 lei in zilele Radului leat 7173 (1665). Am scris eu Vladul logofătl.

Nr. 1303 *Minei*, 1631

Dăruit Vovideniei de starețul Dometian.

Nr. 1291 *Penticostar*, Mănăstirea Neamț, 1843

„Acest penticostariu s-au afierosit la schitul Vovidenia de ieroschimonahul Irodion ca să fie spre slujbă la biserică nestrămutat 1849 iunie 11 zile".

Nr. 134 *Carte de cântări bisericești — Nectarie Tripoleos Iași 1846 Tom I*

Diomid Miron a fost proprietar al acestui tom.

„Această carte de psaltichie cu cântări de noapte fiind rămasă de la răposatul ieromonah Diomid pe care l-am îngrijit eu am afierosit-o Bisericii schitului Vovidenia a Mănăstirii Neamțul cu hramul Intrarea în Biserică și Sfântul Ierarh Spiridon și cine s-ar ispiti și ar înstrăina-o la biserică va fi supt neiertat canon până ce iarăși o va înapoia la zisa biserică 1891, septembrie în 3".

Nr.4512 *Viețile Sfinților pe Aprilie, Mănăstirea Neamț, 1813*

„Această carte este a obștii starețului Paisie..., este dată schitului Vovidenia de părintele stareț Dometian".

La urmă monahul Matei Munteanu de la Vovidenia face însemnări despre zăpezile mari de la Paști — 1852 și despre moartea călugărului Therapont în 1854.

Nr. 4508 *Pidalion. Mănăstirea Neamț, 1844*

— f. 5 „Acest Pidalion este dăruit de părintele stareț Neonii schitului Vovidenia — 1648".

Nr. 4521 *Viețile Sfinților pe Decembrie, Mănăstirea Neamț, 1811*

„Această carte au dat-o sfinția sa părintele Ioanichie eromonahul schitului Vovideniei spre pomenirea sfinției sale".

Nr. 4515 *Viețile Sfinților pe iulie, Mănăstirea Neamț, 1814*

„Această carte este a schitului Vovideniei dată de părintele starețul Dometian".

Nr. 1456 *Pravoslavnica mărturisire...* „A schitului Vovidenia..."

Nr. 179 *Ceaslov, Iași, 1797*

„Acest ceaslov s-au afierosit de schimonahul Acachie la schitul Vovidenia ca să fie în Biserică nestrămutat iar cine îl va înstrăina va fi supt neiertat canon până ce îl va întoarce iarăși înapoi 1844 august 20".

Nr. 199 ... Prolog ...

„A schitului Vovidenia iaste cartea aceasta".

— f. 110-113 „Acest prologuri l-am cumpărat noi și l-am dăruit la schitul nostru la Vovidenia Născătoarei de Dumnezeu, iar cine l-ar înstrăina să rămână blestemat și afurisit — 1754"
Necolai ieromonah *

Nr. 4461 *Scara, Mănăstirea Neamț, 1814*

„Această carte este a sfântului schit Vovidenia".

Nr.4439 *Irmologhion, Mănăstirea Neamț, 1817*

„Acest Irmologhion s-au dat a fi de obște la biserica schitului Vovidenia a Mănăstirii Neamț de iscălitul mai înainte și cine va îndrăzni a o înstrăina de la această biserică va fi sub neiertat canon — 1871 august 14, Arsenie duhovnic egumen".

Nr. 4511 *Viețile Sfinților pe Martie*, Mănăstirea Neamț, 1813

---

*. Desigur că este vorba de fratele episcopului de Roman Ioanichie.

„Această carte să se știe că este a schitului Vovidenia dată de părintele starețul Dometian".

Însemnare la sfârșit: „Însemnăm aicea această întâmplare să se știe că la anul 1852 au fost Paștile în luna lui martie 30... și începu a ninge sâmbătă seara spre ziua de Paște și ninse toată noaptea și când au fost să iasă cu Învierea noaptea împrejurul bisericii după obicei nu putu să iasă din pricina viforului ce ningea, ci nu au ieșit și în biserică s-au făcut învierea Matei Munteanul".

„Aici am socotit să fac cunoscut că în anul 1875 luna aprilie am început a ceti eu Viețile Sfinților și până în anul 1876 luna ghenarie în 9 zile le-am sfârșit pe toate 12 luni și mult m-am folosit din istoriile scrise în ele. Arsenie duhovnicul a scris în schitul Vovidenia".

Nr. 4513 *Viețile Sfinților pe Mai,* Mănăstirea Neamț, 1813

— f. 1-2: „Această carte s-au dat schitului Vovideniei".

„Tot carele va ceti pe această carte va primi folos sufletului și trupului. Gherasim ieromonah".

Nr. 82 *Antologhie, Macarie Ieromonah — București, 1826*

„Această carte este a obștii starețului Paisie și s-au cerut prin raport nr. 4 din 5 martie 1866 la Comitetul Mănăstirii pentru biserica schitului Vovidenia și cine va îndrăzni a o strămuta va fi supt neiertat canon până ce iarăși o va înapoia. Arsenie Ghibănescu Egumen".

Nr. 198 *Isac Sirul, Mănăstirea Neamț, 1819*

„Această carte Sfântul Isac Sirul s-au dat la schitul Vovidenia ca să fie de citit, atât în biserică cât și părinților, luându-să cu cuviincioasă balgoslovenie de la păzitorul de cărți".

Nr. 174 *Mărgăritare, București, 1691*

La sfârșitul prefației:

„Acestu mărgărint l-au cumpărat sfinția sa părintele kir Necolai și l-au dăruit și sfinția sa la schit unde să prăznuiește Văvidenie pre Sfintei de Dumnezeu Născătoare care schit este pe un părâu ce-i zic *Slăteoara* aproape de Mănăstirea Neamțului ca să fie sfinției sale pomenire vecinică — 1759".

Nr. 1051 *Minei — Septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845*

„Acest minei s-au rânduit să fie în biserica schitului unde să prăznuiește Intrarea în biserică a Maicii Domnului ce să fie deapururea nelipsit întru acea biserică pentru slujba cea cuviincioasă iar întâmplându-se a o înstrăina cineva de la acel dumnezeiesc locaș să fie neiertat și supt greu canon până ce o va întoarce la locul său — anul 1845 și l-am scris eu Matei Munteanul care am fost călugărit aicea întru acest schit în anul 1828 iunie 29".

Nr. 4509 *Viețile Sfinților pe Ianuarie, Mănăstirea Neamț, 1812*

„Această carte au dat-o sfinția sa părintele Ioanichie ieromonahul schitului Vovideniei spre pomenirea sfinției sale, acum răposat..., 1865 august 15 Arsenie duhovnic, egumenul schitului".

Nr. 4517 *Viețile Sfinților pe luna Septembrie, Mănăstirea Neamț, 1807*

„Această carte luna lui septembrie s-au dat la Vovidenie schitul Mănăstirii Neamțului ca să fie nestrămutată pentru cetit la biserică și la trapeză, 1808 august 30".

Nr. 4514 *Viețile Sfinților pe Iunie, Mănăstirea Neamț, 1813*

„Această carte este a sfântului schit Vovidenie".

Nr. 4451 *Psaltire (o parte), Mănăstirea Neamț, 1859*

„Această carte s-au rânduit la biserica schitului Vovidenia la strana mare nestrămutată, 1859 octombrie 14".

Nr. 742 *Slujba Sfântului Modest; Mănăstirea Neamț.* 1861

„Această cărticică — slujba Sfântului Modest sfințitul mucenic arhiepiscopul Ierusalimului s-au afierosit bisericii schitului Vovidenie cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului și Sfântul Ierarh Spiridon și cine va îndrăzni a o înstrăina de la zisa biserică va fi supt neiertat canon până ce iarăși o va înapoia la zisa biserică. Arsenie Duhovnic Egumen am scris 1869 oct. 5".

Nr. 4542 *Triodion, Mănăstirea Neamț,* 1847

A fost a Schitului Vovidenia dat de starețul Timotei și de Comitet în 1865. Semnează Arsenie Duhovnicul.

Nr. 1051 *Minei — Septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845*

A fost dat la Biserica cu hramul Intrarea în Biserică la 1845 „și l-am scris eu Mathei Munteanul care am fost călugărit aicea întru acest schit în anul 1828 iunie 29".

Nr. 663 *Cântările lui Moisi, Mănăstirea Neamț, 1871*

A fost dată de schimonahul Damaschin Schitul Vovidenia, 1872 ghenarie 20. Arsenie Duhovnic-egumen.

Nr. 853 *Carte folositoare de suflet, București. 1799*

„Este a schitului Vovidenia-1866 ianuarie în 9 zile".

Nr. 838 *Pravoslavnica mărturisire..., Radu Greceanu...*

„A schitului Vovidenia".
La pag. 59 jos: „să se știe velet (7231) 1723 ghenarie 26".

Nr. 4541 *Ierodion, Mănăstirea Neamț, 1833*

„Dat schitului Vovidenia...".

Nr. 1453 *Cântări ale lui Moisi, Mănăstirea Neamț, 1871*

A fost a schitului Vovidenia, 1872 februarie 15. Arsenie duhovnic și egumen.

Nr. 4463 *Puțul — Ioan Gură de Aur, Buzău, 1835*

„Această carte să se știe că este a schitului Vovidenia 1835".

Nr. 4476 *Mineiul pe Decembrie, Mănăstirea Neamț, 1845*

„Acest mineiu s-au rânduit să fie la biserica schitului unde se prăznuiește Intrarea în biserică a Maicii Domnului ca să fie deasupra nelipsit întru acea biserică pentru slujba cea cuviincioasă... (blestem) ... anul 1845 și am scris eu Mateiu monahul Munteanul...".

Nr. 4484 *Mineiul — Iunie, Mănăstirea Neamț, 1831*

„Acest minei iaste a obștii starețului Paisie și s-au dăruit de părintele stareț Dometian ca să fie nestrămutat la biserica Vovidenei".

Nr. 4533 *Efrem Sirul I, Mănăstirea Neamț, 1818*

„Această carte este a obștii starețului Paisie și dată sfântul schit Vovidenie",

Nr. 4535 *Efrem Sirul II. Mănăstirea Neamț, 1819*

„Această carte este a schitului Vovidenii și să fie la biserică pentru cititul părinților".

Nr. 4462 *Împărțire de grâu. Sf. Ioan Gură de Aur, Buzău,* 1833

Această carte să se știe că este a obștii, a schitului Vovidenia-1834"

Nr. 4538 *Octoih, Râmnic, 1750.*

„Această carte este a sfântului schit Vovidenia"

Nr. 4463 *Puțul — Sfântul Ioan Gură de Aur, Buzău,* 1833

„Această carte să se știe că este a obștii a schitului Vovidenia".

Nr. 4447 *Ceaslov, Iași, 1797*

„Acest Ceaslov s-au dăruit de părintele Athanasie Pruteanul la schitul Vovideniei la biserică să fie nestrămutat spre veșnică pomenirea sa, leat 1852 decembrie în 2 zile, iar care va îndrăzni de a-l lua din biserică va fi supt canon neiertat, aceasta hotărâm și zicem".

Nr. 4461 *Scara, Mănăstirea Neamț, 1814*

„Această sfântă carte ce se numește a Sfântului Ioan Scărarul este dreaptă a mea, Pimen monah păcătos am dat-o Sfântului Schit Vovidenia".

Pe lângă aceste cărți care au fost luate la biblioteca Mănăstirii Neamț, astăzi la Vovidenia se mai află un număr de cărți vechi, majoritatea din secolul trecut ieșite de sub teascurile Tiparniței de la Neamț.

Amintim în continuare aceste cărți:

Evanghelie	1742
Evanghelie	1845
Evanghelie	1855
Evanghelie	1888
Octoih (două)	1837
Triod	1833
Triod	1846
Penticostar (două)	1834
Minei Ianuarie	1846
Minei Ianuarie	1830
Minei Februarie (două)	1831 și 1846
Minei Martie (două)	1846
Minei Aprilie (două)	1846

Minei Mai (două)	1846
Minei Iunie (două)	1846
Minei Iulie (două)	1846
Minei August (două)	1846
Minei Septembrie (două)	1831 şi 1846
Minei Octombrie (două)	1845 şi 1844
Minei Noiembrie (două)	1832
Minei Decembrie (două)	1832 şi 1846
Ceaslov	1854
Ceaslov	1848
Ceaslov	1817
Vieţile Sfinţilor I	1812
Vieţile Sfinţilor II	1812
Vieţile Sfinţilor III	1813
Vieţile Sfinţilor IV	1813
Vieţile Sfinţilor V	1813
Vieţile Sfinţilor VI	1813
Vieţile Sfinţilor VII	1814
Vieţile Sfinţilor VIII	1815
Vieţile Sfinţilor IX	1807
Vieţile Sfinţilor X	1809
Vieţile Sfinţilor XI	1814
Vieţile Sfinţilor XII	1814
Liturghier (două)	1860
Molitfelnic (Braşov)	1811
Molitfelnic (M. Neamţ)	1848 (două)
Psaltire	1817
Psaltire	1851
Panahida	1848
Panahida	1849
Arhieraticon	1899
Prohodul Domnului	1896
Slujba Sf. Maslu (două)	1825
Acatistul Sf. Pantelimon	1836
Acatistul Sf. Spiridon	1908
Acatistul Sf. Vasile	1933
Acatistul Sf. Ambrozie	1916

Nu lipsesc astăzi dintre cărţile de la Vovidenia ediţiile noi ale cărţilor de cult, ale lucrărilor cu teme omiletice şi ale publicaţiilor din Patriarhia Română.

Ar trebui însă continuată tradiţia de odinioară a schitului cu o bibliotecă care să cuprindă cărţi cu o tematică mai diversă, bine ştiind că nu există „zăbavă mai frumoasă decât cetitul cărţilor".

OBIECTE DE PATRIMONIU AFLATE LA SCHITUL VOVIDENIA

Pe lângă tipăriturile vechi de care am amintit, la Schitul Vovidenia se păstrează şi astăzi câteva obiecte de cult de o mare valoare, la multe dintre ele cunoscându-li-se anul şi donatorul:

1. Cruce argint de la Teofilact ieromonahul 1810: (320 grame, 24 cm.) „Această sfântă cruce iaste a sfinției sale părintelui Teofilact ieromonah 1810“ [63].
2. Cruce argint aurit de la Calinic ieromonahul, 1830; (280 grame, 32 cm.).
3. Cruce argint aurit de la egumenul Petru — 1845: (640 grame). „Această sfântă Cruce iaste a schitului Vovidenia și s-au făcut de izcoavă scaunul cu stâlpul și coroana în vremea părintelui Petru igumenul anul 1845“ [64].
4. Cruce argint aurit de la Iustin duhovnicul, 1851, (360 grame): „Iustin duhovnic Mănăstirii 1851 o au dat la schit decembrie 28“ [65].
5. Cruce argint aurit de la Petru duhovnic, 1840; (300 grame, 27 cm.).
6. Cruce argint aurit de la Filip Ieromonahul 1853 (155 grame, 18 cm.)
7. Cruce argint aurit de la Andrei Ieromonahul 1853 (150 grame).
8. Cruce argint aurit (230 grame, 22 cm.) anul și donatorul necunoscut
9. Îmbrăcăminte Evanghelie (tipărită la Mănăstirea Neamț, 1834); 1000 grame.
10. Potir mic de argint (19 cm., 310 grame)
11. Potir, disc, steluță de la ieromonahul Gudiil 1853; (1500 grame).
12. Potire mici pentru litie (două) de la monahul Isidor; (480 gramt, 17 cm.)
13. Sfeșnic cu trei brațe de la ieromonahul Nifon 1853; (1980 grame).
14. Candelă de la schimonahul Iona 1846 (525 grame).
15. Două candele de la schimonahul Atanasie 1849 (1258 grame).
16. Patru candele argint de la ieroschimonahul Isidor care poartă inscripția „16 aprilie 1857“.
17. Două Antimise vechi: unul din 1856, iar celălalt din 1871.
18. Litier argint cu patru picioare.
19. Taler mic pentru grâu.
20. Cutie de argint pentru păstrarea Sfintelor Taine.
21. Cățui de argint cu mâner — 1857.
22. Disc, steluță și un potir de argint. Cupa potirului este ținută de un înger. Splendidă realizare. Se poate să fie opera unui călugăr argintar de la Neamț sau poate chiar de la Vovidenia.
23. Tot între obiectele de mare valoare trebuie amintit și un clopot de bronz, de circa 150 kg., care are o inscripție din vremea starețului Paisie (1787) [66].

Catapeteasma din biserica mare a schitului este din vremea episcopului Ioanichie al Romanului, provenind de la biserica ctitorită de el, fiind foarte bine păstrată și având o mare valoare istorică. Se pare că această catapeteasmă a fost realizată în atelie-

---

62. Unele considerații făcute pe seama manuscriselor au fost luate din însemnările personale ale Părintelui arhid. prof. Ioan Ivan.

63. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *Mănastirea Neamț...*, p. 255.

64. *Ibidem*, p. 256.

65. *Ibidem*, p. 256.

66. *Ibidem*, p. 256.

rele Mănăstirii Neamț, vestite în vremea aceea pentru măiestria meșterilor monahi. Mai târziu câteva din icoanele catapetesmei au fost îmbrăcate cu metal prețios și au câteva inscripții pe acoperămintele metalice.

1. Icoană praznicală „Intrarea Maicii Domnului în Biserică": „Această sfântă icoană s-au ferecat precum se vede pentru schitul Vovidenia a sfintei Mănăstiri Neamțul prin sârguința ieromonahului Andronic cu cheltuiala iubitorilor de podoabă a casei lui Dumnezeu 1857".
2. Icoana mică a hramului are înscris pe ea anul „1847".
3. Icoana Mântuitorului Iisus Hristos: „Această icoană a Mântuitorului din tâmpla schitului Vovidenia-Neamț s-a îmbrăcat cu argint de ieroschimonahul Gurie Vasiliu pentru pomenirea sa, anul 1887 luna iunie 16".
4. Icoana Maicii Domnului: „La ferecatul acestei sfinte icoane au dat 100 galbeni schimonahul Isidor Șoimescu, iar neajunsul s-au dat de alți părinți care sunt trecuți anume în pomelnicul ctitorilor schitului — 1860".
5. Icoana Maicii Domnului din iconostasul sculptat în lemn de stejar are însemnarea: „S-au îmbrăcat de monahul Clionic Roșu și ieromonahul și duhovnic Cosma Bere anul 1923 — Gh. Opincaru argintar.
6. Icoană mică de la icoana împărătească a Maicii Domnului, are înscris pe ea anul „1842" și este cea mai veche icoană îmbrăcată [67].

Mai există la Vovidenia icoane mici praznicale pictate în secolul trecut și îmbrăcate tot atunci în argint. Multe din ele s-au făcut din agoniseala unor părinți din Mănăstirea Neamț ori din Schitul Vovidenia.

Așa este icoana ce reprezintă Învierea Mântuitorului — 1858, o altă icoană a hramului, o icoană a Sfintei Treimi și altele.

Se cuvine să amintim și de o icoană cu Învierea Mântuitorului pictată pe lemn, având o părticică Sfinte Moaște în ea. Pe verso are o inscripție în limba greacă. Icoana a fost dăruită de patriarhul Ierusalimului Gherasim la 8 iulie 1891.

După cum am arătat, la Schitul Vovidenia se păstrează câteva icoane vechi, vase de cult de argint și un număr însemnat de tipărituri vechi care, împreună vorbesc despre existența unei active vieți bisericești trăită în această așezare călugărească.

Multe din obiectele prețioase de care am amintit poartă numele unor monahi încrustate pe ele, altele sunt fără însemnări, cele mai multe au ieșit din atelierele de pe atunci ale Mănăstirii Neamț, fiind bine realizate, cu mult gust și discreție.

Deși nu se poate compara cu patrimoniul altor mănăstiri care s-au bucurat în trecut de mai multe danii din partea domnilor și a ierarhilor, Schitului Vovidenia păstrează aceste obiecte ca un semn văzut al generațiilor care au trecut, dar care, vorbesc despre preocuparea pentru frumos a călugărilor care le-au realizat.

„IZVORUL TĂMĂDUIRII“ DIN PREAJMA SCHITULUI VOVIDENIA

În apropiere de Schitul Vovidenia, în mijlocul unei păduri de brad se află un „izvor tămăduitor“ numit în vechime „Puturosul“, cunoscut și folosit de multă vreme pentru proprietățile lui terapeutice.

„Izvorul de la Puturosul“ izvorăște de la o adâncime de doi metri și jumătate dintr-un teren de piatră de var ce are la bază o stâncă [68].

În anul 1856 Comitetul sanitar din Iași care avizase studierea tuturor apelor minerale cunoscute din Moldova, a delegat pe medicul Th. Stenner să analizeze aceste ape de la Vovidenia.

Proprietățile vindecătoare ale izvorului erau evidente. Mulți oameni veneau aici, mai ales cei ce sufereau de reumatism. În această perioadă se ivește conflictul între monahii mănăstirii și medici. Călugării erau nemulțumiți de prezența crescândă a oamenilor care, „le stricau liniștea mănăstirii“. Câteva amenajări făcute degrab în preajma izvorului sunt stricate într-o noapte de mai mulți călugări [69].

Starețul Mănăstirii Neamț, printr-un raport cu nr. 74 din 30 septembrie 1881 arată Mitropolitului Moldovei: „Subsemnatul, informându-se din zvon public că un domn Vitzu, doctor în medicină din Galați, precum și alte persoane de asemenea meserii, ar fi voind a interveni cu cerere la înaltul Guvern, prin onorabila administrație a domeniilor și pădurilor statului, de a le ceda pe un timp sau și de veci sursa minerală sulfuroasă aflătoare lângă această sfântă Mănăstire Neamț, la schitul Vovidenia, împreună și cu o porțiune de teritoriu, spre a forma acolo stabilimente sistematice pentru băi. Subsemnatul departe de a fi contra folosului ce omenirea suferindă are necesitate de a primi de la curarisirea cu această apă, având însă în privire, că prin formarea unor asemenea stabilimente se va introduce desigur acolo și muzică, jocuri și alte obiceiuri de altă natură, precum sunt și pe la alte băi, care toate acestea ar aduce vătămare și mare neliniște vieții monahicești din această sfântă mănăstire, de aceea, în respectul acesta, subsemnatul crede și insistă că ridicarea de asemenea stabilimente, nu ar fi și nici nu este aici deloc necesară, putând bolnavii ce vor avea necesitate a se curarisi tot după sistemul uzat și până acum. Prin urmare, subsemnatul cu plecate metanii supunând la cunoștința Înalt Prea Sfinției Voastre cele ce preced, smerit vă roagă Înalt Prea Sfințite Stăpâne, să binevoiți a mijloci întru aceasta către locul competent, cele ce Înalt Prea Sfinția Voastră veți găsi de cuviință. Sau dacă înaltul Guvern ar găsi necesare ridicarea unor asemenea stabilimente de băi, în așa caz o asemenea concesiune

---

67. *Ibidem, p. 255.*

68. C. D. Gheorghiu, *Vânătorii Neamțului, monografie*, Piatra Neamț, 1909, p. 63.

69. *Ibidem*, p. 65.

să nu se acorde decât cu restricția de a fi interzise pentru totdeauna muzica și toate altele ce ar fi nepotrivite locului și contrarul vieții monahicești".

Mitropolitul Moldovei a răspuns starețului Mănăstirii Neamț la 11 noiembrie 1881:

„În urma raportului prea cuviosiei voastre nr. 74 din 30 septembrie anul curent. Noi făcând prin adresa nr. 1612 cuvenita intervenire către onoratul Minister al Cultelor, în chestiunea băilor minerale de lângă schitul Vovidenia, am primit spre răspuns adresa nr. 16017 prin care ne face cunoscut că, comunicând domnilor administratori ai domeniilor și pădurilor statului, atât citata noastră adresă cum și raportul Prea Cuviosiei Voastre, această administrație a răspuns prin adresa cu nr. 37527 că până în prezent, nu s-a prezentat nici un amator pentru a i se da concesiune exploatării apelor minerale de pe lângă această sfântă mănăstire. Când însă necesitatea va cere a se construi stabilimentul pentru asemenea exploatare se va concilia respectul datorat instituțiilor religioase cu diferite necesități ucitate la stabilimentele de asemenea natură. Despre care, facem cunoscut Prea Cuviosiei Voastre spre știință".

După cum reiese din cele de mai sus, conducerea mănăstirii s-a opus amenajării băilor pentru a păstra liniștea mănăstirii.

Cu toate acestea, după anul 1889 s-au construit în preajma izvorului câteva bazine acoperite pentru bolnavi și s-a făcut o șosea prunduită care făcea mai accesibilă venirea până acolo a bolnavilor [70].

Doctorul Anastasie Fătu arată în lucrarea sa [71] că, dintre bolnavii care au întrebuințat apa acestui izor, cei mai mulți sufereau de reumatism, de hemoroizi și de infecții ale splinei și ficatului.

Apa acestui izvor a fost întrebuințată numai sub formă de băi. Altfel ea ar fi trebuit amestecată cu apă comună pentru a nu provoca iritări ale pielii [72].

În anii 1889—1892, băile au o perioadă de activitate. Medicii din Târgul-Neamț și din mănăstire se ocupau de suferinzi numai în mod sporadic. În anul 1892 băile de la Vovidenia au fost frecventate de către „900 de suflete" [73].

Băile de la Vovidenia au funcționat și în secolul nostru. Profesorul universitar Constantin N. Tomescu de la Facultatea de Teologie din Chișinău arată în lucrarea sa [74] că prin anii '40 egumenul Vovideniei amenajase o clădire specială pentru băi chiar în incinta schitului. Erau acolo 10 cabine cu căzi de lemn, apa se aducea în butoaie de la fântână, se înfierbânta într-un cazan și apoi se trecea prin țevi în cabine. Erau persoane de serviciu

---

70. *Ibidem*, p. 69.

71. Dr. Anastasie Fătu, *Descrierea și întrebuințarea apei comune și a apelor minerale din România*, Iași, 1874, p. 342.

72. C. D. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 76.

73. *Ibidem*, p. 75.

74. C. N. Tomescu, *Scurtă povestire...*, p. 129.

la aceste băi. C. N. Tomescu i-a schimbat denumirea izvorului din „Puturosul“ în „Izvorul Tămăduirii“, drept recunoștință pentru tămăduirea lui de reumatism [75].

Prin adresa nr. 1241 din 26 mai 1938 Arhim. Melchisedec starețul Mănăstirii Neamț aproba reparații pentru chiliile și băile de la Vovidenia. De lucrul acesta s-a îngrijit egumenul schitului Ghermano Părău care „plătea“ unor oameni aducerea apei în schit de la izvorul tămăduitor [76].

Se zice că din apa acestui izvor a folosit și voievodul Ștefan cel Sfânt pentru oblojirea rănii pe care o purta la picior încă din luptele de la Chilia. În anul 1502. Matei din Murano, medicul dorit, îl găsi chinuit de podagră. Dar acest doctor italian a murit pe neașteptate în Moldova și Ștefan s-a adresat în iulie 1503 ducelui Veneției rugându-l să-i trimită alt doctor. Deoarece scriscarea e trimisă din Neamț, se poate pune întrebarea: ce caută bătrânul voievod prin aceste părți în luna lui cuptor? Cu mâinile și picioarele înțepenite „pe care nu poate să le miște“ cum afirma solul său, se poate să fi venit în căutarea sănătății, la apele binefăcătoare ale izvorului de la ctitoria sa, Mănăstirea Neamț [77].

Astăzi băile nu mai există. Izvorul situat aproape de Vovidenia mai curge, împrăștiind în jur mirosul specific. Uneori oameni de prin părțile locului vin și iau apă de aici și o duc la casele lor pentru tratament.

EGUMENII SCHITULUI ÎN DECURSUL VREMII

Starețul sau egumenul unei mănăstiri are datoria de a veghea mai mult decât toți ceilalți viețuitori ai obștii monahale. El trebuie să se facă tuturor pildă, să fie cel dintâi la biserică și cel dintâi la ascultările cerute de viața comunitară. Egumenul trebuie să-i învețe pe cei aflați la începutul vieții călugărești ca și pe toți ceilalți rânduielile monahale. În trecut persoana egumenului era dublată de marele duhovnic.

Dacă la alte mănăstiri mari există o listă completă a egumenilor care au stat în fruntea lor, la Schitul Vovidenia nu sunt cunoscuți toți, iar cei despre care amintesc unele manuscrise aflate în biblioteca Mănăstirii Neamț sunt pomeniți lapidar, fără amănunte ale vieții și realizărilor lor.

Încercăm să facem în continuare o listă a egumenilor Vovideniei despre care trebuie spus de la început că este incompletă

1. Primul egumen cunoscut al Vovideniei este ieromonahul *Atanasie* [78], ucenicul episcopului Ioanichie. În anul 1767 acesta s-a

---

75. *Ibidem*, p. 129.

76. Arhiva Mănăstirii Neamț, Actele Schitului Vovidenia, anul 1938.

77. Prof. D. Constantinescu, Dr. Aurelian Grigorescu, Dr. Valentin Grigorescu, Dr. Sorin Miron, *Din trecutul istoric al Spitalului din Tg. Neamț și al Ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț, Izvorul Tămăduitor...*, Bacău, 1972, p. 41.

78. Manuscrisul nr. 101, *Istoria câtorva schituri pendinte de Mănăstirea Neamț* — 1864 de Andronic Duhovnicul, fila 30 verso, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

retras (paretisit), iar în locul său a venit nepotul episcopului Ioanichie.

2. *Ioan* „pentru care scrie Pavel ieromonah, ucenicul episcopului Ioanichie cum că s-au dus din schit la Țarigrad“ [79].

3. *Ioanichie* era egumen la Vovidenia în anul 1770.

4. *Iorest* este amintit ca egumen în 1777.

5. *Teofil* († 1785), a fost egumen din 18 martie 1780 până în 1783.

6. *Misail* din 1783 „egumen Vovideniei carele și la 1791 tot egumen era [80].

7. Primul egumen cunoscut din secolul al XIX-lea a fost *Dometian*, care după ce fusese dichiu al Mitropoliei din Iași a venit egumen al Vovideniei, de unde va fi luat stareț al Mănăstirii Neamț în 1823. Deși plecat de la Vovidenia el nu uită să trimită aici cărți de care aveau nevoie monahii, multe dintre ele purtând semnătura sa. A murit în anul 1834 la 4 octombrie [81].

8. *Petru* „duhovnic, fost igumen la Vovidenia, bărbat cuvios“ († 14 iulie 1867) [82].

9. *Arsenie Ghibănescu*, ieroschimonah și duhovnic, fost egumen între anii 1864—1874 [83]. El a făcut numeroase însemnări pe cărți și manuscrise. Arată în aceste însemnări de cât folos s-a bucurat de pe urma lecturării lor, iar pe unele spune că le-a îndreptat de multe greșeli. A murit la 25 decembrie 1876 [84].

10. În 1874 *Gudiil Niță*, „ia pe seamă zestrea schitului“ de la fostul egumen [85].

11. În 1900 (poate și mai înainte) era întâlnit ca egumen al Vovideniei *Samoil Dimitriu*, care în 1902 tot egumen era [86].

12. La 31 martie 1909 era egumen la Vovidenia *Pafnutie Cojocaru* [87].

13. *Gherasim Stamate*, fost egumen al schitului (nu știm între ce ani exact) se retrage în anul 1914 [88].

14. În locul său este numit provizoriu *Pafnutie Cojocaru* care mai fusese egumen și care va mai fi încă de câteva ori, în 1919 [89], în 1924 [90], se pare că înainte de 1935 tot el era egumen care a avut deci vreo patru-cinci egumenii ar fi pus livada din preajma Schitului Vovidenia. A murit la 13 ianuarie 1943.

---

79. *Ibidem*, f. 30 verso.

80. *Ibidem*, f. 30 verso.

81. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *Mănăstirea Neamț...*, p. 254.

82. Manuscrisul nr. 139, f. 60, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

83. Manuscrisul nr. 148, f. 146 verso, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

84. Manuscrisul nr. 139, f. 6, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

85. Registrul actelor ieșite din Cancelaria Consiliului economic al Sfintei Mănăstiri Neamț pe anul 1874, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

86. Dosarul nr. 289, ianuarie 1900-ianuarie 1902, Arhiva Mănăstirii Neamț.

87. Dosarul pe anul 1909, Arhiva Mănăstirii Neamț.

88. Condica pentru procese verbale și hotărârile consiliului spiritual și economic 1910—1932, f. 10 (6 mai 1914), Arhiva Mănăstirii Neamț.

89. *Ibidem...*, 30 decembrie 1919.

90. *Ibidem...*, f. 82, punctul 3, 28 iunie 1924.

15. *Chiril Păvălucă* de la 15 ianuarie 1920 până în 1923 sau chiar 1924[91].

16. *Chiril Popa,* egumen pentru scurt timp, demisionează la 1 iulie 1924[92].

17. *Tihon Poiată*[93], ales egumen în noiembrie 1925. La 21 decembrie 1925 s-a hotărât executarea unor lucrări de reparații la biserica Schitului Vovidenia: vopsitul interiorului, dușumele noi, strâni, întărirea dosului catapetesmei, uși, ferestre și alte îmbunătățiri[94]. A murit în noiembrie 1958.

18. *Ghermano Părău* a fost pus egumen la 19 septembrie 1935[95]. La 15 aprilie 1942, prin adresa nr. 516/1942 Starețul Victorin Ursache de la Mănăstirea Neamț îl numea din nou egumen[96], ceea ce înseamnă că nu a funcționat neîntrerupt în toți acești ani. În anul 1935 biserica Schitului Vovidenia a fost acoperită cu tablă din banii protosinghelului Iosif Crăciun, călugăr cu viață îmbunătățită de care amintește Patericul Românesc[97]. Tot în vremea acestui egumen s-au făcut reparații de zidărie și văruire a bisericii, suportate de Mitropolia Bucovinei prin mitropolitul ei de atunci Visarion Puiu.

Egumenul Ghermano Părău a fost preocupat de repararea „băilor de la Vovidenia" pentru care starețul Melchisedec arhimandritul de la Neamț îi trimitea aprobarea prin adresa nr. 1241 din 26 mai 1938[98]. Ghermano Părău a murit la 22 mai 1953[99].

19. *Protosinghelul Damaschin Trofin*[100] întâlnit egumen încă din 1939, avea în jurul său mai mulți călugări[100]:

Pafnutie Cojocaru — ieromonah
Iuvenalie Răbac — ieromonah
Chelsie Cocoloș — ieromonah
Isaia Lazăr — ieromonah
Cleonic Roșu — monah
Vlasie Gălbează — monah
Ioil Gavriil — monah
Protasie Munteanu — monah
Vavila Ungureanu — monah
Vasile Popescu — frate
Teodor . . . — frate
Dumitru Cojocariu — frate

20. *Arhimandritul Gherontie Brustureanu* a fost egumen al schitului în perioada grea ce a urmat celui de-al doilea război mondial. Fiind tipograf el nu a rămas decât câțiva ani la Vovidenia, după care și-a continuat activitatea la Tipografia de la Mănăstirea Neamț. A primit rangul de arhimandrit, tânăr fiind, de la Pa-

---

91. *Ibidem*..., f. 110, din 27 ianuarie 1920 și 24 august 1923.
92. *Ibidem,* f. 82, punctul 3, 28 iunie 1924.
93. *Ibidem,* f. 126, punctul 3, 1925.
94. *Ibidem,* f. 129, 21 decembrie 1925.
95. Registru pentru procese verbale ale Comitetului de Administrație 1935—1936, proces verbal nr. 4, Arhiva Mănăstirii Neamț.
96. Actele Schitului Vovidenia, 1942, Arhiva Mănăstirii Neamț.
97. Protos. Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc,* Galați 1990. p. 556.
98. Actele Schitului Vovidenia. 1938, Arhiva Mănăstirii Neamț.
99. C. N. Tomescu, *Scurtă povestire*..., p. 128.
100. Actele Schitului Vovidenia 1939, Arhiva Mănăstirii Neamț.

triarhul Nicodim Munteanu. A murit la Mănăstirea Neamț la 9 martie 1986. Una dintre casele mănăstirii, construită din agoniseala lui pe aleea ce duce la Casa Academiei, îi poartă astăzi numele.

21. *Arhimandritul Demostene Tebeica* [101], fost profesor la Seminarul Teologic de la Neamț și Argeș, a funcționat ca egumen al Vovideniei până la 1 august 1952 când este numit stareț al Mănăstirii Putna.

22. *Protosinghelul Nifon Corduneanu*, egumen la Vovidenia până în toamna anului 1958, a fost unul dintre egumenii harnici și osârduitori ai schitului. În vremea egumeniei sale la schit se făcea zilnic Sfânta Liturghie și celelalte slujbe după rânduiala marilor mănăstiri. Personalul schitului la 26 mai 1953 era compus din [102]:

1. Protosinghelul Nifon Corduneanu
2. Ierom. Chelsie Cocoloș
3. Ierom. Vlasie Gălbează
4. Monahul Mitrofan Băltuță (la Casa Visarion Puiu)
5. Monahul Pahomie Cornea
6. Fr. Toader Șanta
7. Fr. Theodor Simion
8. Fr. Mocanu Ioan
9. Monahia Tatiana Doroftei
10. Sora Melania Munteanu
11. Sora Anica Corduneanu

Egumenul Nifon Corduneanu a construit un paraclis pentru oficierea slujbelor în timpul iernii [103].

Paraclisul având hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel“ a fost sfințit de Mitropolitul Sebastian Rusan la 27 decembrie 1954 [104].

Printre contribuabilii care au ajutat la ridicarea paraclisului se numără pe lângă viețuitorii de la Neamț și Vovidenia Mihail Sadoveanu, care a donat o importantă sumă de bani, Arhim. prof. Benedict Ghiuș, Arhim. Vasile Vasilache (pe atunci egumen al Schitului Pocrov, Arhim. prof. Ghenadie Nițoiu și alții.

23. *Ieromonahul Gherasim Cucoșel*, a fost pentru două sau trei luni egumen la Vovidenia în toamna anului 1958. Proaspăt licențiat în teologie ieromonahul Gherasim a plecat din egumenia schitului urcând apoi toate treptele ierarhiei bisericești, fiind hirotonit arhiereu la 26 iunie 1977 [105].

24. *Protosinghelul Ilarie Ungureanu* a fost egumen un an de zile.

25. *Arhimandritul Mina Prodan*, egumen la Vovidenia până în anul 1962, a fost un călugăr cu viață aleasă [106], bun predicator și scriitor bisericesc.

---

101. Actele Schitului Vovidenia, 1952, Arhiva Mănăstirii Neamț.
102. Actele Schitului Vovidenia, 1953, Arhiva Mănăstirii Neamț.
103. Arhid. prof. I. Ivan, și Pr. Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 254.
104. Actele Schitului Vovidenia, 1954. Arhiva Mănăstirii Neamț.
105. Pr. C. Buzdugan, *Alegerea și instalarea P.S. Gherasim Hunedoreanul ca Arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului*, „M.M.S.“, LIII (1977), nr. 7-9, p. 638-641.
106. Arhim. Cleopa Ilie, *Urcuș spre înviere*, Iași, 1992, p. 406-407.

26. *Protosinghelul Nazarie Chirilă* egumen până la 3 februarie 1978. Considerat pe bună dreptate un mare egumen, el a înnoit în întregime Schitul Vovidenia. În vremea sa s-au demolat câteva clădiri necorespunzătoare și s-au ridicat altele noi împreună cu un paraclis mai spațios în locul celui construit în 1954, s-a reparat clopotnița, s-a pictat în întregime biserica mare de către pictorul Constantin Călinescu, au fost făcute străni și uși sculptate din lemn de stejar, un policandru mare la bolta centrală „cu cheltuiala protosinghelului Nazarie Chirilă — 1969“ [107], a reînnoit gospodăria, a fost construit un grajd nou, o bucătărie nouă, adăpost pentru fân, a fost construită o fântână nouă, garduri noi împrejurul întregului schit, s-au făcut mai multe rânduri de veșminte etc.

În noaptea de 2 spre 3 februarie 1978 un incendiu a acoperit în taină viața acestui vrednic și neobosit egumen. A fost găsit carbonizat, într-o formă de neînchipuit. Există și astăzi păreri că la mijloc ar putea fi o crimă. Protosinghelul Nazarie Chirilă se odihnește în cimitirul Mănăstirii Neamț.

27. *Protosinghelul Gamaliil Boboc* a fost egumen mai bine de un an. A adus în schit apa curentă și a făcut catapeteasma din paraclisul cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena.

28. *Monahul Constandie Ciobanu* a fost egumen pentru câteva luni. A trăit apoi la Mănăstirea Neamț, unde a murit la 13 mai 1992.

29. *Protosinghelul Iosif Gabor* a fost egumen la Vovidenia vreme de exact un deceniu, din 1980 până în 1990. A acoperit biserica mare a schitului cu tablă și a tencuit exteriorul ei cu ciment alb. Paraclisul a fost pictat în întregime de către pictorul Arhidiacon (pe atunci) Vartolomeu Florea.

30. *Protosinghelul Ieronim Stoian*, numit egumen al Schitului Vovidenia la 10 august 1990, a refăcut tradiția întreruptă a slujbelor monahale, adunând în schit 7-8 viețuitori față de 2 (doi) pe care-i găsise acolo. La Sfânta Liturghie a început să se predice cu regularitate în duminici și sărbători. Interiorul bisericii mari a fost împodobit cu covoare noi și s-au făcut mai multe rânduri de veșminte preoțești și diaconești.

S-a retras din egumenat la începutul anului 1992.

31. *Ieromonahul Daniel Marcu*, egumen de la începutul anului 1992.

IERARHI, CĂLUGĂRI ȘI OAMENI DE CULTURĂ CARE AU TRECUT PE LA VOVIDENIA.

Câteva impresii despre acest așezământ călugăresc

Aflându-se foarte aproape de Mănăstirea Neamțului încă de la înființarea sa Schitul Vovidenia s-a bucurat de atenția vlădicilor vremii, a egumenilor mănăstirii ca și a demnitarilor.

---

107. Arhid. prof. Ioan Ivan și Fr. Sc. Porcescu, *op. cit.*, p. 255.

Mulți sunt cei care au urcat panta domoală pentru a se închina în biserica schitului și pentru a admira frumusețea naturii din jur.

Primul episcop care s-a îngrijit de Schitul Vovidenia a fost *Ioanichie* al Romanului, cel care-și începuse aici ucenicia. N-a uitat de locul formării sale duhovnicești niciodată. I-a făcut numeroase danii, a ctitorit aici o biserică și și-a lăsat propria semnătură pe câteva cărți care au ajuns până la noi.

Paisie Velicicovschi, cuviosul stareț al Mănăstirii Neamț s-a îngrijit de Vovidenia ca și de celelalte schituri ale Lavrei. În vremea sa la Vovidenia viețuiau mulți călugări care erau cercetați periodic de starețul cu viață sfântă.

Mitropolitul Moldovei *Veniamin Costachi* a trecut și el pe la Vovidenia în vremea cât a stat retras la Mănăstirea Neamț. El însuși a rânduit egumen la Vovidenia pe fostul dichiu al Mitropoliei Dometian, care, în 1823 a fost ales stareț al Mănăstirii Neamț [108].

Dometian, stareț al Lavrei din 1823 a avut o mare grijă față de schitul unde fusese egumen pentru scurt timp. El a dăruit multe cărți de cult pentru biserica schitului.

Neonil, unul din marii stareți ai Lavrei, se pare că a inițiat lucrările de construcție a actualei biserici de la Vovidenia.

Cineva susține că el a fost mare ctitor al acesteia, contribuind cu o mare sumă din agoniseala personală [109]. Numele lui este întâlnit pe câteva cărți ale schitului.

Andronic Popovici, arhimandrit, (1820—1893) neobosit cronicar al mănăstirilor, a scris în secolul trecut în manuscrisele sale aspecte ale vieții călugărești de la Vovidenia.

Arhiereul Narcis Crețulescu, (1835—1914) a trecut adeseori pe la Vovidenia despre care a scris în opera sa. Într-o lucrare rămasă în manuscris el amintește că tânăr fiind a asistat la zidirea și sfințirea bisericii mari a Schitului Vovidenia [110].

Episcopul Nicodim Munteanu, ajuns mai târziu patriarh venea des în vizită la Vovidenia. Era un admirator al locurilor frumoase, îi plăceau călătoriile pe la mănăstiri, așa cum arată multe fotografii de epocă.

Mitropolitul Visarion Puiu.

Despre acest ierarh s-a scris puțin în ultima vreme. Și asta pentru că a fost un opozant al dictaturii.

Amintim de el pentru legăturile pe care le-a avut cu Vovidenia.

Născut la 27 februarie 1879 în târgul Pașcani din fostul județ Fălticeni [111], Victor Puiu după numele mirenesc a urmat Academia teologică din Kiev și a devenit licențiat al Facultății de Teologie din București în 1904. Tuns în monahism la 2 dectmbrie 1905 în biserica episcopală de la Roman. Visarion este hirotonit diacon în același an la 22 decembrie și ieromonah la 5 octombrie 1908. A fost

---

108. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Forcescu, *Mănăstirea Neamț...*, p. 254.

109. Arhid. Partenie Apetrei, *Neonil — starețul Neamțului*, lucrare de licență, manuscris.

110. Manuscrisul nr. 711, f. 56, Biblioteca Mănăstirii Neamț.

111. Pr. Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864—1989*, Galați, 1990, p. 83.

vicar la Galați, arhimandrit de Scaun și director al Seminarului Sfântul Andrei [112], (1 mai 1909-1 ianuarie 1918). A trecut apoi ca director la Seminarul din Chișinău, după care a fost hirotonit arhiereu la 25 martie 1921, funcționând ca episcop al Argeșului între anii 1921—1923 [113]. La Bălți a fost episcop doisprezece ani, până în 1935, iar la 17 octombrie 1935 este ales mitropolit al Bucovinei, de unde s-a retras în mai 1940 [114]. A locuit apoi doi ani la Schitul *Vovidenia,* iar în 1942, ministrul Ion Petrovici de la Culte și Educație i-a propus, la sugestia Mareșalului Ion Antonescu, să preia organizarea unei misiuni bisericești în Transnistria, unde a stat din decembrie 1942 până în decembrie 1943, având sediul la Odesa [115]. Acest mare ierarh a corespondat cu o mulțime de personalități, ierarhi, istorici, scriitori, pictori, preoți, profesori, oameni politicii etc., care, socotim că i-au trimis scrisori și în vremea cât el a locuit la Vovidenia, sau chiar l-au vizitat în acest loc.

Mitropolitul Visarion Puiu a locuit într-o casă construită la Vovidenia „cu cheltuiala administrației averilor Mitropoliei Bucovinei, drept recunoștință pentru mitropolitul Visarion Puiu“ [116]. Această casă-vilă s-a ridicat în anul 1937 [117], cu binecuvântarea mitropolitului Moldovei de pe atunci Nicodim Munteanu [118]. Casă încăpătoare, încă de pe atunci frumos mobilată, cu apă în interior, lumină electrică și cu toate dependințele, cu grădina amenajată în jurul ei, cu pajiștile din preajmă, cu speciile de brazi argintii arată gustul și rafinamentul acestui mare ierarh. Că el se legase de aceste locuri îl mai arată și faptul că el își pregătise din vreme o placă funerară de marmură, păstrată și astăzi la Mănăstirea Neamț. Se pare că a vrut să se odihnească întru așteptarea învierii de obște la Schitul Vovidenia, în capătul aleii de brazi pusă la îndemnul său. Mitropolitul Visarion Puiu nu știuse că vremurile aveau să-i stea împotrivă.

Nevoit să plece din țară, ierarhul patriot Visarion Puiu și-a încheiat zilele departe de ea și de casa de la Vovidenia, fiind îngropat într-un cimitir de lângă Paris. La Vovidenia îl așteaptă biserica căreia i-ai făcut din veniturile sale o restaurare prin anii 1937—1938 [119]. Îl așteaptă și locul pe care l-a îndrăgit, unde a ridicat o casă care astăzi nu mai amintește nimic de ctitorul ei.

Prin anii 1950 la Mănăstirea Neamț viețuiau câțiva arhierei care erau și profesori la Seminarul teologic.

Periodic, aceștia slujeau și la Schitul Vovidenia.

Episcopul Partenie Ciopron a locuit o vreme la Vovidenia [120].

Ceilalți episcopi erau: Pavel Șarpe, Eugen Laiu, Emilian Antal și Atanasie Dincă.

---

112. *Ibidem,* p. 83.
113. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române,* vol. III, ... p. 356.
114. † Antonie Plămădeală, *Clerici creatori de cultură și spiritualitate încrucișându-se pe malurile Prutului,* Telegraful Român, p. 15-16/1993, p. 2.
115. *Ibidem,* p. 3.
116. C. N. Tomescu, *Scurtă povestire...,* p. 125.
117. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *op .cit.,* p. 161.
118. C. N. Tomescu, *op. cit.,* p. 125.
119. *Ibidem,* p. 127.
120. După mărturia Arhim. Partenie Apetrei.

La 3 iulie 1951 în biserica Schitului Vovidenia era tuns în monahism de către episcopul Pavel Șarpe monahul Efrem Chișcariu, având ca naș de călugărie pe protosinghelul profesor Petroniu Tănase. Tot la Vovidenia Efrem Chișcariu a primit și Taina Preoției la 29 iunie 1952. La Vovidenia poposeau des și alți vestiți profesori de la Seminarul nemțean.

Așa au fost arhimandritul dr. Benedict Ghiuș întâlnit într-un pomelnic de ctitorie al paraclisului construit în 1954 [121], arhimandritul Ghenadie Nițoiu, arhimandritul Demostene Tebeica ș. a. Între actele Schitului Vovidenia se păstrează câteva scrisori și felicitări primite de la arhimandriții Haralambie și Vasile Vasilache, prieteni cu egumenul de la Vovidenia dinaintea anilor '60.

La Schitul Vovidenia au poposit și câteva înalte delegații bisericești de peste hotare.

La 16 octombrie 1954 schitul a fost vizitat de Patriarhul Kiril al Bulgariei însoțit de mitropoliții: Mihail de Durostor, Clement de Stara Zagora, Pimen de Nevrokop, episcopul Ioan de Agatoniki, arhimandritul Maxim, secretarul (pe atunci) al Sinodului Bisericii Bulgare, actualmente patriarh al Bisericii Bulgare.

La 17 octombrie 1955 au vizitat Schitul Vovidenia și Palatul Visarion Mitropolitii Grigorie al Leningradului și Sofronie al Târnovei, episcopul Paladie al Volhiniei și mitropolitul Moldovei Sebastian. Episcopul-vicar Irineu Crăciunaș a săvârșit slujba de resfințire a bisericii mari de la Vovidenia la 6 iulie 1969.

La 21 noiembrie 1978, de ziua hramului, a slujit episcopul-vicar Adrian Hrițcu.

La 30 ianuarie 1979 I.P.S. Mitropolit Teoctist Arapașu a săvârșit aici Sfânta Liturghie împreună cu P.S. Eftimie ,Episcopul Romanului și Hușilor. La 15 iunie 1980 Mitropolitul Teoctist a slujit din nou la Vovidenia. După ce a fost ales patriarh al României, Prea Fericitul Teoctist venea la Vovidenia ori de câte ori ajungea în zona Neamțului. Era întotdeauna locul său predilect de plimbare.

La 22 septembrie 1985 noul paraclis al schitului a fost sfințit de Arhiereul-vicar Gherasim Cucoșel.

Schitul a mai fost vizitat și de alți ierarhi dintre care amintim pe: mitropolitul Daniel, mitropolitul Antonie, mitropolitul Nestor, arhiepiscopul Bartolomeu, arhiepiscopul Pimen, episcopul Epifanie, arhiepiscopul Teofil (când era episcop al Romanului), episcopul-vicar Calinic Dumitriu, arhiereu-vicar Casian Gălățeanul și mulți alții.

La Vovidenia a petrecut veri de-a rândul familia Sadoveanu. Scriitorul era însoțit de soție, de fiica Profira care amintește în scrierile sale despre schit, de Titel Mitru, secretarul scriitorului și de alții.

La Vovidenia scriitorul era vizitat de mulți oameni de cultură, de diferite personalități.

Mitropolitul Iustin Moisescu i-a făcut o vizită. De asemenea Ionel Teodoreanu, Arhitectul Ștefan Balș etc.

Sadoveanu amintește de Vovidenia în „Demonul tinereții", unde apare ca personaj central un călugăr de la schit.

---

121. Arhiva Mănăstirii Neamț, Actele Schitului Vovidenia, anul 1954.

Profira Sadoveanu face referiri la Vovidenia în lucrarea sa „Planeta părăsită".

Alți scriitori care au trecut pe la Vovidenia au fost Ion Creangă, Gala Galaction, poetul ieșean George Lesnea și mulți alții.

Toți au fost atrași de frumusețea locului și a bisericii, de liniștea care domnește aici, de aerul proaspăt și de mirosul fânului de curând cosit. Pentru că Vovidenia are ca orice loc frumusețea și vraja ei.

CÂTEVA IMPRESII DESPRE ACEST AȘEZĂMÂNT CĂLUGĂRESC

„La Vovidenia se urcă printre brazi. Urcușul fizic te îndeamnă la elevație spirituală, iar brazii pururea verzi simbolizează frumusețile pururea vii ale sufletului care caută pe Dumnezeu pentru că a fost sădit în Biserica lui Hristos, pământul celor vii. La Vovidenia se urcă pe scara liniștii sufletești, a rugăciunii.

Zveltă și bogată la înfățișare, biserica Vovideniei sugerează întâlnirea cerului cu pământul și a omului cu Dumnezeu.

Luminoasă și odihnitoare prin pictura ei interioară, Vovidenia este o lumină lină tinerească pe care o amplifică mai ales corul elevilor de seminar și a tinerilor monahi care răspund îndemnului dumnezeiesc: „Tinere, dă-mi inima ta!".

Treaptă de urcuș între Neamț și Pocrov, Schitul Vovidenia simbolizează retragerea fără îndepărtare și discreție fără izolare. Poate acesta a fost motivul pentru care eruditul și destoinicul ierarh Visarion Puiu a dorit ca să-și aleagă ca loc de veci Schitul Vovidenia.

Natura din jur parcă este un receptacol al rugăciunilor șoptite în inima luminată de credință a atâtor viețuitori care de-a lungul timpului s-au retras aici pentru a face din schit și mai mult un loc de priveghere și trezvie.

Hramul Intrării în Biserică a Maicii Domnului care ocrotește acest schit, ne cheamă la Vovidenia să ne interiorizăm, să coborâm mintea în inimă și cerul în minte pentru ca să-l primim pe Hristos Cel ce ne caută pururea".

† DANIEL
MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

„Cum am ajuns la Mănăstirea Neamțului, am lăsat așezarea monahicească-n dreapta, am urcat drumușorul cu brazi și am dat în deal la Vovidenie, îndată toaca din clopotnița pitică, lovind ritmat tăcerea văilor străbune, ne cheamă iar pe toți să ne-adunăm".

Profira Sadoveanu, *Planeta părăsită*,
Ed. Minerva, București 1987, p. 185

„Sus, pe terasa-naltă a casei de la Vovidenia, (casa în care familia Sadoveanu a locuit veri de-a rândul) de unde se zăresc pădurile și văile dimprejur până la cetatea Neamțului de deasupra Ozanei, am ieșit să cercetăm văzduhul...".

Profira Sadoveanu, *Planetă părăsită* ..
Plci la Vovidenia, pag. 295

„Vovidenia, stea în constelația schiturilor ce radiază în jurul «astrului» celui mare, Mănăstirea Neamț, străjuiește în poiană, cuminte și gravă, curată și purificatoare, deschisă oricărui pelerin pe cărarea pocăinței. Cei care are bucuria urcușului ușor printre brazi, pe aleea ce se bifurcă din calea Neamțului, se oprește întâi la Casa pururea pomenitului Visarion Puiu, ierarhul martir al Bucovinei și al neamului, ce urca și el spre același locaș al Maicii Domnului.

Ajuns la biserică, printre poieni și căsuțele monahilor nu poți să nu-ți amintești cu sfiiciune de pași pruncii Maria spre Templu".

† Casian Gălățeanul
arhiereu-vicar

„Am cunoscut Schitul Vovidenia ca loc de nevoință pentru monahi, ca loc de retragere din fața tumultului turistic, dar și ca loc de practică liturgică pentru primii ani de studii ai elevilor seminariști.

Aici primeam Sfânta Împărtășanie după o săptămână de pregătire, în primele duminici ale Postului Crăciunului și ale Postului Mare. Îmi amintesc cu drag de împrejurimi, de măreția bisericii cât și de părinții viețuitori, de acolo și de atunci, de la care noi, tinerii, căutam și luam câte ceva pentru viitorul nostru".

Protos. Clement Haralam

„Schitul Vovidenia ne arată formarea profund isihastă a ierarhilor moldoveni de acum două-trei secole și strânsa legătură dintre mănăstiri și ierarhi. Ne arată apoi setea de isihie, de înaltă trăire mistică în monahismul românesc cu mult înainte de epoca Cuviosului Paisie de la Neamț. Vovidenia a fost timp de două secole un plămân viu al isihasmului nemțean în care au trăit numeroși călugări și schimonahi iubitori de Hristos, unii ajunși la măsura sfințeniei, adevărați stâlpi ai rugăciunii și trăirii mistice".

Arhim. Ioanichie Bălan

„Călugării creștini, oriunde se află ei. se duc întotdeauna într-o călătorie interioară în căutarea Frumuseții.

Ei se stabilesc în locuri cu har în care perfecțiunea lumii create de Dumnezeu conlucrează firesc cu opera construită de propriile lor mâini — ca un simbol al dialogului statornic pe care aceștia îl înoadă cu Sfânta Treime.

Așa este Vovidenia care se ferește de privirile călătorului grăbit în drum spre Mănăstirea Neamțului, pentru a nu se arăta decât pelerinului atent, în căutarea clipei unice.

Dincolo de noțiunile abuziv și anacronic folosite de Orient și Occident, Vovidenia, colț al pământului românesc, mărturisește ceea ce face de aproape două mii de ani unitatea bătrânei noastre Europe: Credința într-un Hristos ce a înviat".

Ierod. Marc Alric
— arhitect francez —

STAREA ACTUALĂ A SCHITULUI VOVIDENIA

În anii grei ai regimului trecut, Schitul Vovidenia a păstrat tradiția vieții călugărești. În ciuda greutăților, a lipsei de libertate, a numărului redus de viețuitori, schitul a menținut rânduiala slujbelor religioase și a asistenței credincioșilor pelerini care ajungeau până acolo.

Perioada de egumenat a protosinghelului Nazarie Chirilă a fost o perioadă prosperă mai ales din punct de vedere gospodăresc.

Atunci s-a pictat în întregime biserica mare de către pictorul Constantin Călinescu, precum glăsuiește pisania scrisă atunci: „Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, biserica Schitului Vovidenia din Mănăstirea Neamț a fost pictată în anii 1968—1969 cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, prin strădania părintelui stareț Arhimandrit Nestor Vornicescu, cu toată cheltuiala și osteneala părintelui egumen Protosinghel Nazarie Chirilă, de pictorul Constantin Călinescu ajutat de soția sa Elena și de elevul său Dumitru I. Gabor".

După terminarea lucrărilor de pictare, Episcopul-vicar Irineu Crăciunaș a resfințit-o în ziua de 6 iulie 1969 [122].

Pictura bine realizată, are pe lângă multele scene și personaje biblice o mulțime de sfinți români: Maxim al Ungro-Vlahiei, Rafael de la Agapia, Sava Gotul, Vasile de la Moldovița, Leontie de la Rădăuți, Ioan de la Râșca, Efrem al Tomisului, Paisie de la Neamț (pe atunci necanonizat), Calinic de la Cernica, Nicodim cel Sfințit de la Tismana, Visarion Sarai, Teodora de la Sihla, Grigorie-Decapolitul, Dimitrie-Basarabov, Ioan cel Nou, Cuvioasa Parascheva, Ioan de la Prislop, Sofronie de la Cioara [123] etc.

Biserica mare de la Vovidenia este un edificiu de stil baroc târziu. Construcția a fost inspirată de arhitectura monastică ucraineană din această epocă. Exteriorul se distinge prin eleganță, având cinci turnuri, dintre care unul pe mijloc, pe naos. Cele patru turle care îl înconjoară sunt alipite lateral și nu au corespondent în interior.

Planul bisericii este dreptunghiular, cu abside laterale interioare cuprinse în grosimea zidului, îngroșat în dreptul lor.

Cuprinde un pridvor, pronaos, legat de naos. Naosul are abside semicirculare, iar altarul spațios este legat de încăperile dezvoltate ale proscomidiarului și diaconiconului.

---

122. C. I. Bobric, *La biserica schitului Vovidenia din Mănăstirea Neamț*, M.M.S., XLV (1969), nr. 7-9, p. 540-541.

123. Arhid. prof. Ioan Ivan și Pr. Sc. Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 255.

În anii '84—'85 biserica a fost acoperită cu tablă nouă, iar pereții exteriori au fost tencuiți cu ciment alb.

Paraclisul „Sf. Împărați Constantin și Elena" se află și el într-o stare bună. Clădirea în care se află paraclisul a fost construită de protosinghelul Nazarie Chirilă, iar pictura lui s-a făcut între anii 1982—1983, după cum se arată în pisania din Paraclis: „Cu bunăvoința Tatălui, cu împreună lucrarea Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh s-a pictat acest paraclis cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena în tehnica fresco cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei în anii 1982—1983, stareț al Mănăstirii Neamț fiind P.C. Arhim. Efrem Chișcariu, iar egumen al Schitului Vovidenia P.C. Ieromonah Iosif Gabor. Pomenește Doamne pe toți închinătorii și ajutătorii acestui sfânt locaș".

La același paraclis, în pridvorul său mai există o pisanie: „A binevoit Bunul Dumnezeu cel slăvit în Treime, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, cu rugăciunile prea sfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria, ca în locul vechii egumenii șubrezită de vreme să se ridice o altă egumenie cu paraclis prin stăruința egumenului protosinghel Nazarie Chirilă († 3 februarie 1978), iar după trecerea lui din viață s-a pictat cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, în vremea starețului Sfintei Mănăstiri Neamț, P.C. Arhim. Efrem Chișcariu și a egumenului Schitului Vovidenia P.C. Ierom. Iosif Gabor. Pictura s-a făcut cu cheltuiala P.C. Ierom. Iosif Gabor. Pictura s-a executat de pictor Arhid. Vartolomeu Florea din sfânta Mănăstire Sihăstria. Dumnezeu să primească jertfa ctitorilor".

Mobilierul din cele două biserici este sculptat în stejar, realizat de meșteri din zona Neamțuiui în anii din urmă

La Schitul Vovidenia se găsesc astăzi cinci case care au mai multe chilii pentru monahi și pentru închinători. Doar două dintre ele sunt într-o stare mai bună, celelalte au nevoie de reparații. Schitul are două trapeze din care una folosește doar pentru ziua hramului. Există și o gospodărie, cu puțin pământ, cu o livadă și pășuni.

La schit trăiesc în prezent șapte monahi în frunte cu egumenul lor Daniel Marcu.

Viața este „de obște", cu săvârșirea zilnică a celor șapte Laude, iar în duminici și sărbători Sfânta Liturghie.

Schitul depinde duhovnicește și administrativ de Mănăstirea Neamț.

La hramul schitului se săvârșește slujbă în sobor cu participarea mai multor slujitori din Mănăstirea Neamț. De asemeni, în prima săptămână a Postului Mare starețul mănăstirii vine la schit într-una din zile și citește Canonul Sfântului Andrei Criteanul.

Înainte cu câteva zile de hramul Mănăstirii Neamț grupuri de pelerini vin cântând din pădurile din preajma schitului poposind în biserică, unde aduc laudă lui Dumnezeu. Sunt zilele cu numărul cel mai mare de credincioși care ajung până la schit. Același pelerinaj se petrece și la Duminica Pogorârii Sfântului Duh, socotit al doilea hram al Mănăstirii Neamț.

În celelalte perioade ale anului mai ajung la schit credincioși din diferite părți ale țării ca și unele delegații importante care trec pe la Mănăstirea Neamț.

CONCLUZII

Fără să aibă locul și rolul altor mari mănăstiri, Schitul Vovidenia prin cei trei sute de ani de existență a înscris, totuși, o pagină frumoasă în marea carte a istoriei Moldovei și a Bisericii românești.

Având drept ctitor principal pe unul din vrednicii episcopi ai Romanului din secolul al XVIII-lea, Ioanichie, Vovidenia asemenea altor ctitorii vlădicești ne arată formarea profund isihastă a ierarhilor moldoveni de acum două-trei secole. Ne mai arată strânsa legătură dintre mănăstiri și ierarhi ca și setea de isihie, de înaltă trăire mistică în monahismul românesc cu mult înainte de epoca cuviosului Paisie de la Neamț.

Alături de episcopul Ioanichie, Vovidenia poate socoti printre ctitorii mari și pe voievodului Constantin Racoviță al Moldovei, care a acordat acestui schit diferite scutiri de dări și privilegii.

La Schitul Vovidenia exista în trecut un număr însemnat de cărți dar și de manuscrise. O parte dintre cărți, cu o vechime de circa 250 de ani poartă pe ele însemnări făcute de episcopul ctitor Ioanichie si de alti monahi vestiti.

Manuscrisele, unele scrise la Vovidenia altele dăruite acestui așezământ călugăresc au o tematică variată: istorică, filocalică, omiletică, tipiconalo-liturgică etc. Toate acestea reflectă preocuparea cărturărească a acestor călugări ce viețuiau atât de aproape de obștea starețului Paisie.

Astăzi la Schitul Vovidenia se păstrează câteva icoane vechi. vase și obiecte de cult lucrate din argint, un număr însemnat de tipărituri ieșite de sub teascurile tiparniței de la Neamț care, împreună, vorbesc despre existența unei active vieți bisericești trăită în această comunitate monahală.

Multe din obiectele prețioase poartă numele unor monahi încrustate pe ele, altele sunt fără însemnări, cele mai multe dintre ele sunt produsul atelierelor Mănăstirii Neamț, fiind bine realizate, cu mult gust și discreție.

Schitul păstrează aceste obiecte ca un semn văzut al generațiilor care au trecut, dar care vorbesc despre preocuparea pentru frumos a călugărilor care le-au realizat.

Printre egumenii pe care i-a avut schitul în decursul vremii, unii s-au distins ca monahi cu viață cuvioasă, alți ca buni gospodari și ctitori restauratori. În unele perioade, mai ales în secolul trecut, la Vovidenia viețuiau mai mult de cincizeci de monahi, iar între schiturile Mănăstirii Neamț, Vovidenia era trecut al doilea, după Secu.

La Vovidenia au trecut sau au poposit mai mulți ierarhi ai Bisericii noastre, călugări vestiți și mulți oameni de carte atrași și de frumusețile acestor locuri.

Între aceștia, parcă unul s-a legat mai mult de Vovidenia, Mitropolitul Visarion Puiu încă de pe vremea când se afla la

Cernăuți a construit în acest loc o vilă având în jur o grădină cu tot felul de specii de copaci și de flori. Și o piatră de marmură și-a pregătit din vreme acest ierarh care nu știa că vremurile aveau să-i stea împotrivă. El însuși prieten cu ierarhi vestiți, cu scriitori, cu pictori, cu demnitari înalți, a locuit în singurătatea Vovideniei timp de doi ani. Aici ar fi vrut să-și termine zilele.

Lui i se adaugă alți mulți ierarhi care au îndrăgit Vovidenia. S-au făcut în acest loc multe slujbe arhierești și vizite canonice, chiar câteva înalte delegații bisericești de peste hotare au ajuns să se închine la acest sfânt altar.

În anii grei ai regimului trecut, la Vovidenia candela de deasupra altarului nu s-a stins niciodată.

Au fost păstrate rânduielile vieții călugărești, tradiția slujbelor și sfătuirea pelerinilor care veneau aici.

De multe ori în monumentala biserică a schitului au răsunat glasurile tinere ale elevilor de la Seminarul teologic care, împreună cu soborul de slujitori au adus slavă lui Dumnezeu, celui în Treime închinat.

Vovidenia, colț al pământului românesc, altar de închinare al Bisericii strămoșești, este o mărturie a iubirii de Dumnezeu și de frumos, nestinsă și astăzi într-o lume atât de agitată și de nesigură, care ar trebui să se întoarcă la *Izvoare*.

BIBLIOGRAFIE

Aioanei, arhidiacon Timotei, *Episcopii Romanului Pahomie și Ioanichie și legăturile lor cu mănăstirea de metanie — Neamțu*, M.M.B. LXVI (1990). nr. 5-6, octombrie-decembrie.

Apetrei, arhidiacon Partenie, *Neonil, starețul Mănăstirii Neamțu*, lucrare de licență, manuscris.

Bălan, ieromonah Ioanichie, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982.

Bălan, protosinghel Ioanichie, *Mănăstirea Sihăstria*, Iași, 1989.

Bălan, protosinghel Ioanichie. *Pateric românesc*, Galați, 1990.

Bobric. C. I., *La biserica Schitului Vovidenia din Mănăstirea Neamț*, M.M.E., XLV (1969), nr. 7-9.

Bobulescu, C., *Mitropolitul Veniamin Costachi* (viața religioasă), Chișinău, 1937.

Buzdugan, preot Costache, *Alegerea și instalarea P.S. Gherasim Hunedoreanul ca arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului*, M.M.S., LIII (1977), nr. 7-9.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Ed. Minerva, București, 1976.

Ciolan, protosinghel Macarie, *Mănăstirea Secu*, Iași, 1987,

Colectiv, *Din trecutul istoric al spitalului din Tg. Neamț și al ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț*, capitolul Izvorul Tămăduirii, Bacău, 1972.

Dobrescu, N., *Din istoria Bisericii românești*, (secolul XIX), București, 1910.

Drăgoi, preot Eugen, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos 1864—1989*, Galați, 1990.

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, volumul I, București, 1975.

Enăceanu, arhimandrit Ghenadie, *Istoria pentru începerea, zidirea, întemeierea și înzestrarea Sfântului schit Vovidenia ce este în Principatul Moldovei, aproape de Sfânta Mănăstire a Neamțului*, B.O.R., anul VIII (1883.

Enăceanu, arhimandrit Efrem, *Privire generală asupra monahismului creștin*, Râmnicu Vâlcea, 1933.

Fătu, dr. Anastasie, *Deschiderea și întrebuințarea apei comune și apelor minerale din România,* Iași, 1874.

Gheorghiu, C. D., *Vânătorii Neamțului, monografie,* Piatra Neamț, 1909.

Ilie, arhimandrit Cleopa, *Urcuș spre Înviere,* Iași, 1992.

Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii Române,* volumul II, Vălenii de Munte, 1909.

Ivan, arhidiacon profesor Ioan și Porcescu, preot Scarlat, *Mănăstirea Neamț,* 1981.

Ivan, arhidiacon profesor Ioan, *Un ierarh al Romanuiui din secolul al XVIII-lea — Episcopul Ioanichie, ctitor de așezăminte sociale și bisericești,* manuscris.

† Melchisedec, Chronica Romanului, volumul II, București, 1875.

† Plămădeală, Antonie, Clerici creatori de cultură și spiritualitate înrucișându-se pe malurile Prutului. Telegraful Român, nr. 15-16/1993.

Porcescu, preot Scarlat, *Episcopia Romanului,* Roman, 1984.

Sadoveanu, Mihail, *Demonul tinereții,* Ed. Minerva, București, 1979.

Sadoveanu, Profira, *Planeta părăsită,* Ed. Minerva, București, 1987.

Stăniloae, preot profesor doctor Dumitru, *Din istoria isihasmului în Ortodoxia Română,* București, 1992.

Strempel, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești,* volumul II, București, 1983.

Tomescu, C. N., *Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu, și despre așezămintele monahale supuse ei,* Mănăstirea Neamțu, 1942.

Actele Schitului Vovidenia pe 1938, Arhiva Mănăstirii Neamț.

Actele Schitului Vovidenia pe 1939, Arhiva Mănăstirii Neamț.

Actele Schitului Vovidenia pe 1942, Arhiva Mănăstirii Neamț.

Actele Schitului Vovidenia pe 1952, Arhiva Mănăstirii Neamț.

Actele Schitului Vovidenia pe 1935, Arhiva Mănăstirii Neamț.

Actele Schitului Vovidenia pe 9154, Arhiva Mănăstirii Neamț.

— Condica pentru procese verbale și hotărârile Consiliului spiritual și iconomic al Mănăstirii Neamț pe anii 1910—1932, Arhiva Mănăstirii Neamț.

— Dosar acte ianuarie 1900-ianuarie 1902, Arhiva Mănăstirii Neamț.

— Dosar acte 1909, Arhiva Mănăstirii Neamț.

— Manuscrisul nr. 1287 — Biblioteca Academiei Române.

— Manuscrisul nr. 101 — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Manuscrisul nr. 139 — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Manuscrisul nr. 148 — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Manuscrisul nr. 171 — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Manuscrisul nr. 195, „Sinodicul Sfintei Mănăstiri Neamțu", — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Registrul actelor ieșite din Cancelaria și Consiliul economic al Sfintei Mănăstiri Neamț pe 1874, — Biblioteca Mănăstirii Neamț.

— Registru pentru procese verbale ale Comitetului de Administrație 1935—1936, procesul verbal nr. 4. Arhiva Mănăstirii Neamț.

— Însemnări despre Schitul Vovidenia, manuscris, făcute de părintele Arhidiacon profesor Ioan Ivan.

Predici

CUVÂNT LA BUNA-VESTIRE

„Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău“. (Luca 1, 30).

I. Ascultați cerul că vorbește! Primăvară în natură, primăvară și în sufletele noastre, iar primăvara este reînviere.

Dumnezeu nu face de două ori același lucru. El continuă de acolo de unde a rămas. Primăvara nu este începutul vieții, ci o reînviere, o continuare a vieții. Aceasta o putem constata și în viața noastră.

Prin Buna-Vestire, sărbătoarea de astăzi, se reia creația; de aceea Buna-Vestire este primăvara vieții noastre duhovnicești. Aceasta pe motivul că prin femeie — adică prin Eva cea de demult — s-a încetat creația și tot prin femeie — adică prin Sfânta Fecioară Maria s-a reînceput creația cu rostirea acelor cuvinte pline de smerită plecăciune în fața planului lui Dumnezeu: „Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău“, căci și așa „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut Slava Lui ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ (Ioan 1, 41).

De fapt cuvântul este materializarea celor existente la Dumnezeu, deoarece, ne spune Scriptura: „Cuvântul era la Dumnezeu“ (Ioan 1, 1) și iată-L acum „făcut trup“, om și „sălășluit între noi“, oamenii.

Dumnezeu a voit ca El, Cel vechi de zile, să se sălășluiască printre noi, făpturile Lui, să ia chip asemănător cu al nostru, în afară de păcat, pentru ca noi să ne ridicăm la asemănarea Sa. Această veste bună a sălășluirii Cuvântului printre noi prin întrupare, este adusă din partea lui Dumnezeu de către căpetenia îngerilor, Arhanghelul Gavriil (Luca 1, 19). Nu se putea o veste mai frumoasă, mai înbucurătoare și mai bine venită pentru noi oamenii, de aceea și sărbătoarea s-a numit Buna-Vestire, nume care-l poartă până astăzi.

Buna-Vestire a fost așezată în această perioadă a anului pentru că de la sărbătoarea corturilor, ce se ținea pe la jumătatea lunii septembrie, (o sărbătoare a poporului evreu) când Zaharia intrând în Sfânta Sfintelor după obiceiul Legii, a primit vestea nașterii unui prunc la bătrânețe, se împlinesc exact șase luni. Este diferența dintre vârsta Mântuitorului și a Sfântului Ioan Botezătorul (23 septembrie-25 martie).

Astăzi, Sfânta Fecioară Maria primește vestea că va fi mamă a Celui fără de început, născut mai înainte din Tatăl și pentru ca să se încredințeze de aceasta, îngerul îi spune că și „Elisabeta, rudenia ta, a zămislit și ea un fiu la bătrânețea ei și aceasta este a șasea lună pentru ea, cea numită stearpă“ (Luca 1, 36), căci la Dumnezeu nimic nu este cu neputință (v. 37). La aceste cuvinte Maica Domnului, deplin încredințată, a răspuns prin frumoasele cuvinte: „Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvântul tău“ (Luca 1, 38).

Aceasta ne determină să spunem că Buna-Vestire este sărbătoarea smereniei, dar și a bucuriei în același timp, iar în cele ce urmează vom vedea de ce.

II. Aproape totdeauna Buna-Vestire se prăznuiește în Postul Mare, vreme de pocăință și de smerenie pentru toată suflarea creștinească. Acest praznic ne pune înainte o nemaiîntâlnită smerenie: negrăita smerenie dumnezeiască, căci Dumnezeu este adânc de smerenie și culmea smereniei omenești pe care o întâlnim la Maica Domnului. Iată, deci, că din întâlnirea celor două smerenii — a Maicii Domnului și a Stăpânului — a răsărit bucurie la toată lumea precum cântăm la slujbele noastre bisericești: „Astăzi este începutul mântuirii noastre și arătarea tainei celei din veac. Fiul lui Dumnezeu, Fiu al Fecioarei se face și Gavriil darul bine îi vestește...“ (troparul praznicului).

Praznicul de astăzi este praznicul smereniei celei necuprinse a lui Dumnezeu, Care cere și așteaptă ca omul să răspundă chemării Lui prin iubire și smerenie. Este praznicul smereniei celei prea adânci a Prea Curatei Fecioare Maria, care în tot timpul vieții sale, iubind smerenia, a trăit în smerenie, căci unde este smerenie acolo strălucește și darul lui Dumnezeu.

Iată darul lui Dumnezeu căci cea mai smerită decât toată făpura s-a învrednicit a fi mai Sfântă și mai slăvită decât toată făptura, „mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii" — și decât tot neamul îngeresc, datorită vredniciei Sale.

Datorită smereniei și stării de curăție în care-și duce viața, Fecioara Maria a fost nedumerită pentru salutarea și vestea neașteptată care i-a fost adusă de înger; acel mesaj era de fapt Evanghelia izbăvirii din blestemul cel de demult, după cum cântăm în troparul praznicului: „Astăzi este începutul mântuirii noastre" este vestea că Dumnezeu Cel lăudat și slăvit între Sfinții Săi (Psalmul 150), vrea să se smerească pe Sine și făcându-se asemenea nouă, afară de păcat, să petreacă printre noi (Filipeni 2, 16) pentru a ridica pe om la starea cea dintâi, de unde căzuse, starea paradisiacă — de curăție și nevinovăție.

O cântare a Vecerniei ne spune că „Trimis a fost Gavriil Arhanghelul să binevestească Fecioarei zămislirea...". Arhistrategul oștilor îngerești apare în veșminte albe-strălucitoare și cu o floare de crin în mână simbolul curăției și al frumuseții — cum îl putem vedea în icoane —, aducând vestea bună celei mai frumoase și mai curate cu sufletul și cu trupul după cum ne arată iarăși o cântare „... mai marele puterilor celor de sus, în Nazaret pogorându-se, Fecioarei S-a închinat zicând: Bucură-te căruța curată a dumnezeirii, pe tine Dumnezeu din veac te-a iubit, spre lăcaș te-a ales...". Aceasta pentru că Dumnezeu întru smerenia Sa a dorit smerenia Fecioarei, care prin frumusețea sa sufletească întrecea pe orice făptură cerească și pământească. Acest lucru a fost proorocit de Psalmistul David când a spus: „că a dorit Împăratul frumusețea ta..." (Psalmul 44, 3).

Pentru a reda și a arăta pe înțelesul tuturor smerenia Maicii Domnului, un pictor (Apeles) a făcut un minunat spic de grâu pe care stătea un porumbel. La început acest tablou a fost privit cu nedumerire deoarece se părea că nu este ceva firesc; cum poate un spic de grâu atât de firav să suporte greutatea unui porumbel și să nu se rupă? Dar spicul închipuia pe Sfânta Fecioară Maria, iar porumbelul era chipul Sfântului Duh. Așadar, prin spicul de grâu ni s-a arătat marea smerenie a Maicii Domnului, care s-a supus cu multă dragoste și smerenie vestirii Arhanghelului: „Duhul Sfânt va veni peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri..." (Luca 1, 35).

Astăzi Dumnezeu, pentru slava Sa, S-a pogorât întru smerenie, ca să se facă ascultător până la moarte (Filipeni 2, 16) și smerit să se întrupeze din cea mai smerită făptură de pe pământ.

Sfânta Fecioară Maria — fiind cea mai smerită dintre toți pământenii — după cum însuși spune: „iată roaba Domnului", s-a învrednicit de laude din partea Arhanghelului care i s-a închinat cu cuvintele: „Bucură-te ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine..." (Luca 1, 28).

Deci luând și noi pildă de la căpetenia îngerilor, venim cu laude pământești — imitând pe cele cerești — și lăudăm pe aceea prin care ne-a venit izbăvirea zicându-i:

„Bucură-te, cea prin care răsare bucuria;
Bucură-te, cea prin care piere blestemul;
Bucură-te, chemarea lui Adam;
Bucură-te, izbăvirea lacrimilor Evei;
Bucură-te, cea prin care se izbăvește făptura;
Bucură-te, cea prin care prunc se face Făcătorul;
Bucură-te, Mireasă pururea fecioară".

(Imnul Acatist)

Am cântat acest imn de bucurie pentru că praznicul de astăzi este praznic de bucurie deoarece s-a împlinit vestea nașterii Răscumpărătorului sufletelor noastre din veacuri proorocit (Facere 3, 15). Astăzi omenirea a reluat comuniunea cu Dumnezeu care a fost știrbită prin păcatul strămoșilor

noștri: „Căci a voit Adam să fie dumnezeu și nu a fost, iar Dumnezeu se face om ca să-l facă pe Adam dumnezeu“ (Slavă-Laude), adică să revină la Sfințenie, să ajungă la cunoașterea Celui căruia îi poartă chipul și spre a Cărui asemănare tinde.

De aceea se spune despre smerenie că stă la temelia virtuților, iar Sfântul Ioan Scărarul ne arată că nașterea smereniei este ascultarea și tăierea voii. Așa de mare este smerenia că poate ucide cel mai mare păcat — mândria — din care cauză a căzut ceata lui Lucifer din cer, iar strămoșii noștri Adam și Eva din rai au fost alungați.

III. Buna-Vestire este cunoscută ca primăvara și începutul mântuirii noastre. „În această zi toată făptura se bucură, cerul se veselește, iar strămoșii prăznuiesc după cuviință cu doxologii și cu cântări, lăudând măririle lui Dumnezeu, îndurarea și mila Sa iubioare de oameni“ (Glasul Biserici nr. 5/1977).

Deoarece Sfânta Fecioară s-a învrednicit a-L naște pe Mântuitorul, care este Cuvântul Tatălui, ea este numită Sfânta Sfintelor în care a intrat o singură dată Arhiereul cerului — Iisus Hristos ; apoi este numită ușa cea împărătească, care a fost și a rămas încuiată după viziunea proorocului Ezechil (44, 2), dar prin care a trecut Împăratul cel veșnic; este numită mlădiță din vița lui Iesei, care poartă pe strugurele cel de taină, este numită mireasa Duhului Sfânt pentru că de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara s-a născut Hristos.

Prin Buna-Vestire pe care îngerul cel trimis de Dumnezeu o aduce Fecioarei se dezleagă scârba și întristarea Evei : „binecuvântată ești tu între femei“ (Luca 1, 28). Sfânta Fecioară este fericită și lăudată, după cum însăși va spune Elisabeta : „căci de acum mă vor ferici toate neamurile“ (Luca 1, 48).

Prin fecioară a venit blestemul și prin Fecioară ne-a venit izbăvirea; prin Eva întristarea, dar prin Sfânta Fecioară Maria, iată, ni s-a dăruit bucuria.

Deci să luăm pildă de smerenie în această măreață zi când prăznuim smerenia dumnezeiască și cea omenească și să ne bucurăm în același timp de vestea ce o am primit pentru că astăzi trăim și o mare bucurie, aceea a începutului mântuirii noastre.

Nu este smerenie fără bucurie, dar nici bucurie fără smerenie nu trebuie să existe.

Să ne îmbrăcăm și noi în ceea ce sfinții Părinți ai Bisericii numesc haina dumnezeirii care este smerenia, cu care s-a înveșmântat Domnul Hristos. Dumnezeu fiind și Maica Sa precum și toți următorii lui Hristos.

Așadar, cu gând smerit și cu bucurie în suflet să cântăm celei pline de dar, căci este vrednic de laudă:

„Bucură-te, ceea ce ai purtat smerenia cea adâncă;
Bucură-te, veselia tuturor neamurilor;
Bucură-te, mireasă pururea Fecioară“. Amin.

LA DUMINICA A IV-A DIN POST
(a Sfântului Ioan Scărarul)

„Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința". (Evrei 13, 13)

I. Vremea Postului Mare este ca o scară care urcă de la sărbătorile de iarnă (Crăciunul, Boboteaza, Întâmpinarea Domnului etc.), până la marele praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. Treptele acestei scări închipuite sunt marcate de duminicile și sărbătorile acestei perioade. Ele au fost așezate de Sfinții Părinți în așa fel încât să ne dea mai multă putere și îndrăzneală în lupta cu răul, ca trecând din treaptă în treaptă să ajungem cu sănătate la marea bucurie a creștinătății — Învierea Domnului.

Vremea Postului Mare o putem asemăna și cu locurile pustii prin care noi, călătorind cu dorința de a ne odihni în liniștea și sub ocrotirea marelui Praznic al Învierii Domnului, poposim câteva clipe pentru a ne întări cu merinde duhovnicești la umbra duminicilor și sărbătorilor din această perioadă.

Noi, după o săptămână de muncă fizică sau intelectuală, sau mai bine zis, după o săptămână de lupte cu ispitele venite din partea diavolului, a oamenilor și a trupului nostru (patimi și plăceri personale), ne așezăm puțin la umbra Bisericii lui Hristos și gustăm din apa cea vie a învățăturilor Sale. Propriu-zis, ne întărim duhovnicește pentru a putea răzbate această cale și pustie și bântuită de vânturile ispitelor precum și de tâlharii cei stricători de suflete, care atacă mereu drumul ce leagă, de data aceasta, Ierihonul de Ierusalim, nu Ierusalimul de Ierihon.

Iată-ne pe una din treptele acestei scări care urcă la Ierusalimul duhovnicesc, sau într-o oază de întărire sufletească, în care cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns, și care este duminica a IV-a din Post, numită a Sfântului Ioan Scărarul.

După unele mărturii, Sfântul Ioan Scărarul (al Scării) s-a născut în jurul anului 579 și a trăit până în jurul anului 649, deci aproximativ 70 de ani. Deși un călugăr din Mănăstirea Raith pe nume Daniil spune că nu se cunoaște locul nașterii sale, totuși un ierarh (Meletie) atenian spune că ar fi de neam din Palestina. La vârsta de 16 ani a intrat în viața monahală de la Muntele Sinai (în mănăstirea Sfânta Ecaterina), după ce mai întâi primise o educație aleasă potrivită cu timpul său. Aleasa lui pregătire în științele vremii i-a atras numele de „scolasticul", iar pentru faptul că petrecea viața la poalele Muntelui Sinai a fost numit și Sinaitul. Numele de Scărarul, cu care este mai cunoscut astăzi Sfântul Ioan, i s-a dat pentru că a scris o carte, mai ales pentru viețuitorii de mănăstire, care arată cum se poate omul desăvârși, sau mai bine-zis arată cea mai bună cale pentru cei ce doresc să-și înscrie numele în cartea vieții. „Căci citind-o pe aceasta o vom afla călăuzind fără rătăcire pe cei ce-i urmează, și păzindu-i nevătămați de orice rătăcire (poticnire). Ea ne înfățișează o scară întărită de la cele pământești la Sfintele Sfinților și ni-L arată pe Dumnezeul iubirii rezemat pe vârful ei". (Scara, notă).

În mănăstire a avut ca povățuitor — timp de 3 ani — pe un bătrân numit Martirie. După ce povățuitorul său a trecut la cele cerești, Ioan s-a retras într-un loc izolat — departe de mănăstire — închinându-și viața liniștirii, pentru o perioadă mai lungă de vreme (40 de ani). De mâncare, băutură și somn se folosea foarte cumpătat. Spre sfârșitul vieții a fost rugat să primească slujirea și demnitatea de egumen al Mănăstirii Sinai. În acest timp cât a fost îndrumător și povățuitor al monahilor sinaiți, a scris lucrarea despre care v-am amintit, numită: „Cartea despre nevoințe" sau „Scara". Aceasta este împărțită în 30 de capitole, după numărul anilor pe-

trecuți de Mântuitorul Hristos pe pământ înainte de activitatea publică. Aceste capitole sunt ca niște trepte care urcă pe cei care urmează aceste învățături către locul desăvârșirii — împărăția cerurilor. Această cale, a urcușului duhovnicesc, a practicat-o din tinerețile sale Sfântul Ioan, iar acum aflându-se la capătul petrecerii sale pământești, la rugămintea stareților din Mănăstirea Raith, a scris-o și pentru cei care, după el, vor dori să urmeze pe calea desăvârșirii.

II. Ce înțelegem sau ce trebuie să înțelegem prin desăvârșire?

„În general, prin desăvârșire sau perfecțiune se înțelege gradul cel mai înalt de dezvoltare la care poate ajunge cineva sau ceva". Din punct de vedere religios sau „teologic, desăvârșirea ar fi acel grad de curăție trupească și sufletească, care să fie capabilă a asigura creștinului transfigurarea harică, îndumnezeirea, sfințenia și mântuirea". Cu alte cuvinte, desăvârșirea este ajungerea de la *chipul* lui Dumnezeu cu care a fost înzestrat fiecare om, la *asemănarea* Lui spre care trebuie să tindă fiecare dintre noi. Modelul ideal al desăvârșirii creștine este Însuși Dumnezeu, Creatorul nostru și al lumii întregi. Când Mântuitorul Hristos zice: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este", de fapt ne îndeamnă să urmăm acest model; același lucru îl face și Sfântul Apostol Pavel când spune efesenilor (5, 1): „fiți următori lui Dumnezeu ca niște fii iubiți". În același context scrie și Sfântul Apostol Petru (I, 1, 15); „Ci după Sfântul Care v-a chemat pe voi, fiți sfinți în toată petrecerea voastră".

Însă pentru noi creștinii ortodocși modele de viețuire și exemple demne de urmat sunt și sfinții, care în viața lor pământească, au aspirat după asemănarea cu Dumnezeu prin felul lor de a trăi. Deci când ne gândim că Mântuitorul Hristos ni-L recomandă pe Tatăl ceresc — Dumnezeu — ca model de sfințenie și desăvârșire, nu trebuie să ne descurajăm. Aceasta o spun gândindu-mă la faptul că și sfinții au fost purtători de trup ca și noi. Din această cauză, felul lor de viață ne îndeamnă ca, amintindu-ne de ei, să le urmăm faptele și credința, având-i în mintea noastră ca pe niște prieteni ai lui Dumnezeu — Sfântul sfinților — și ca pe niște frați și mijlocitori ai noștri.

Dar mai mult decât aceasta „sublimul modelului nu trebuie să descurajeze pe nimeni, precum nu trebuie să descurajeze nici socotința că această desăvârșire este un ideal cu neputință de ajuns de către creștinul trăitor în lume, părând a fi astfel rezervată numai stării monahale. Dimpotrivă, desăvârșirea trebuie să fie preocuparea de fiecare zi a oricărui creștin, cu atât mai mult cu cât, pentru realizarea ei nu se cer și nici nu există alte condiții, decât cele cerute în general felului de viață creștin, adică practicarea necontenită a virtuților".

Aceste învățături ale Sfântului Ioan Scărarul, deși se adresează în mare parte monahilor, totuși ele pot fi urmate și de credincioșii mireni. Căci spune Sfântul, că de vom păși pe o treaptă, și ne va găsi sfârșitul în aceasta, mântuirea noastră nu va fi pereclitată cu nimic. Cu alte cuvinte nu trebuie numaidecât să parcurgem toate cele 30 de trepte, căci în ceea ce ne va găsi sfârșitul în aceea vom fi judecați. Adică, este foarte important ca momentul sfârșitului nostru personal să ne găsească pe calea care duce la Dumnezeu, pe calea pocăinței și a lucrării faptelor bune prin care se bazează mântuirea. Să nu cumva să ne găsească moartea făcând păcate. De aceea Mântuitorul ne avertizează zicând: „priveghiați și vă rugați, că nu știți ziua nici ceasul când Fiul Omului va veni" (Matei 25, 13). Adică să fim tot timpul luând aminte de viața noastră duhovnicească și să ne ferim de păcate, ca nu cumva din cauza lenevirii sau a neglijenței să fim chemați, prin moarte, la obștescul răspuns.

Sfântul Ioan a arătat că și mirenii pot destul de bine să urmeze calea care duce la viața veșnică. „Am auzit, spune el, pe unii care petrec în lume cu nepăsare, zicând către mine: „cum putem noi cei ce viețuim împreună cu soțiile sau cu soții noștri să petrecem viață călugărească?". Acestora Sfântul Ioan le-a răspuns: „toate lucrurile bune pe care le puteți

face, faceți-le: nu defăimați pe nimeni, nu furați de la nimeni, nu mințiți față de nimeni, nu vă înălțați față de nimeni, nu urâți pe nimeni, nu vă depărtați de adunările de la slujbele din biserică, pătimiți împreună cu cei lipsiți, nu pricinuiți nimănui sminteală; de aceea ce este al altuia să nu vă apropiați, îndestulați-vă cu ceea ce vă pregătesc femeile voastre (sau soții voștri). De veți face așa nu veți fi departe de împărăția lui Dumnezeu". Cu alte cuvinte să ne petrecem viața în cadrul celor trei mari virtuți: să credem, să avem nădejde și să ne purtăm cu dragoste (I Corinteni 13). Iar acestea o spun pentru faptul că un gânditor al Ortodoxiei arată că cele contrare virtuților adică: îndoiala, disperarea și ura întorc existența cu fața către nimicire.

III. Sfântul Ioan Scărarul este unul dintre mai-marii noștri și unul dintre foarte mulți care ne-au vorbit nouă cuvântul lui Dumnezeu.

Este mai mare, nu pentru că a trăit cu mult înaintea noastră, sau că ar avea calități trupești deosebite, ci pentru faptul că s-a învrednicit să locuiască în cămările cele cerești al Împăratului tuturor, de unde poate să mijlocească pentru noi, cei ce ne amintim de el prin prăznuirea aceasta și vrem că să-i urmăm și sfaturile.

Iată că la pomenirea Sfântului Ioan Scărarul ne-am adunat, prăznuirea am săvârșit, deci să nu uităm a-i urma și credința prin sfatul care ni l-a lăsat: „acela este credincios și înțelept care și-a păzit căldura lui nestinsă și n-a încetat să adauge până la ieșirea lui (din viață), în fiecare zi, foc la foc, și căldură la căldură și sârguință la sârguință" (Filoc. rom. IX, 1, 47).

La toate acestea să adăugăm și o rugăciune personală către Sfântul Ioan Scărarul ca prin mijlocirile sale către Dumnezeu să ne învrednicească și pe noi a urma frumoasele sale învățături, care prin scara virtuților ne urcă spre asemănarea cu Tatăl cel ceresc.

Aceasta să dorim și aceasta să voim. Amin.

Protos. Clement HARALAM

O CLIPĂ DE FERICIRE: „MADRIGAL"

S-au împlinit în primăvara acestui an 31 de ani de la nașterea corului de cameră Madrigal, cunoscut întregii lumi, din îndepărtata Japonie și până în America, cu o faimă „ce oscilează între realitate și legendă".

Unii au spus că apariția lui ar fi un miracol.

Ca să vorbești despre Madrigal însemnă să ai curaj, curaj pentru că și cum acest „suflet" mai are încă tărâmuri insondabile, izvoare de nebănuit. Și totuși, din dragoste pentru frumos, pentru această formație care ne-a purtat prin lumea imposibilului, vom îndrăzni să scriem astăzi câteva cuvinte.

Fără îndoială că atât nașterea cât și viața Madrigalului sunt împletite de personalitatea acelui „grădinar al imposibilului" — așa cum îl numea critica muzicală franceză: dirijorul Marin Constantin. Câteva date biografice din viața și activitatea acestui om deosebit ne vor fi revelatoare și explicabile pentru existența Madrigalului.

Marin Constantin s-a născut la 27 februarie 1925 în comuna Urleta din județul Prahova. Tatăl său era muncitor (lăcătuș mecanic petrolist) ca de altfel locuitorii de aici care-și câștigau pâinea prin exploatarea bogățiilor subsolului, în sonde petrolifere, uzine, fabrici, rafinării. De la vârsta de 4 ani rămâne orfan. Primii dascăli care i-au trezit copilului Marin fiorii deslușirii literelor și dragostea de carte au fost Aurel Sterghiu și Vasile Popa. Apoi se înscrie la Școala normală din Ploiești, iar le aici la Buzău. Aici va încolți dragostea pentru muzică și mai ales pentru cea corală, sub atenta îndrumare a profesorului Ioan Vicol. Acesta a citit cu ochii mai departe în viața tânărului băiat, întrevăzându-i viitorul, bazat și convins fiind de talentul incontestabil al elevului său. I se încredințează, rând pe rând, conducerea corului clasei, al școlii, iar mai apoi mai multe formații mixte din Buzău. În 1944 Marin Constantin era învățător, „dar — ne spune muzicologul Viorel Cozma — se pare că era prea puțin".

Greutățile familiale (avea de întreținut încă trei frați) se vor împleti cu cele aduse de război. Eforturile trebuiau sporite, în afara faptului că avea obligații pedagogice ca învățător la Școala nr. 35 din București. În capitală va fi o altă treaptă: intrarea în corul „Carmen", învățând meșteșugul dirijatului pe lângă Ioan Chirescu. Se adaugă interpretarea Simfoniei a IX-a de Beethoven și Damnațiunea lui Faust de Hector Berlioz sub bagheta lui George Enescu. Acum hotărârea lui Marin Constantin este una singură: dirijatul; iar materializarea ei va fi înscrierea la Conservatorul din București în toamna anului 1944. Cei care au purces la cizelarea tânărului talent, cu privire la cor și dirijat, au fost profesorii Ștefan Popescu, Ioan Vicol, Dumitru Botez. Acestora li s-au adăugat Ioan D. Chirescu-teorie și solfegii, Mihail Jora și Alexandru Pașcanu-armonie, Vasile Popovici-istoria muzicii, Florin Eftimescu-pian și, bineînțeles, alți mari maeștri. Toate aceste studii își vor găsi aplicarea în practică în desele „întâlniri" profesionale ale tânărului dirijor cu formațiile corale de amatori ale unor întreprinderi din București. Însă în mintea lui Marin Constantin, încă de pe băncile Conservatorului, încolțise o altă idee: dorința de lărgire a orizontului cultural. Pentru acest lucru el se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din București, secția Pedagogie-psihologie, fiind convins că adevăratul dirijor trebuie să pătrundă adânc în procesul intim al spiritului uman, că vocea, cel mai gingaș instrument al ansamblului muzical, solicită o cunoaștere mai amănunțită, în primul rând de ordin psihic și apoi fizic, tehnic. Aici Marin Constantin își va făuri principiile unei metode profesionale originale, principii ce-i vor aduce peste ani roade, satisfacții și faimă. Toate acestea s-au datorat unor ilustri profesori ca Mihail Ralea-psihologie, Tudor Vianu-estetică, Mircea Florian-filosofie, Gheorghe Antonescu-pedagogie.

În ultimul an al Conservatorului (1949), Marin Constantin ia inițiativa înființării unui cor al Universității din București. Visul se realizează, dar

devine perfectibil după absolvire când este numit asistent la catedra de pedagogie. Acest cor, în mai puțin de doi ani (1949—1951) devenise cel mai bun (bineînțeles ca amatori) din capitală. Cu o parte din cântăreții corului Universității, Marin Constantin va fuziona cu ansamblul UTC de pe atunci. Șase festivaluri internaționale (Berlin, București, Varșovia, Moscova, Viena și Helsinki) vor menționa pe afișe formația condusă de Marin Constantin. Vor fi și medalii: bronz la București .1953) și aur la Moscova (1957) și Viena (1959). La acestea se vor adăuga alte concerte în țară și peste hotare, înregistrări la Radio și Electrecord, transmisiuni la televiziune, participări la spectacole de gală, filme documentare etc. N-au lipsit și primele eseuri în compoziție; astfel s-au născut „Cânte de dor", „Patria mea", „Cântec pionieresc", „În vacanță", „Țară dragă" și altele. După ce, cu puțin timp înainte i se acordă titlul de artist emerit, în 1958 obține Premiul III de compoziție Ion Vidu. Dar, se spune că un om mereu nemulțumit este omul progresului. Cu scopul de a scoate la iveală muzica „îngropată" de veacuri, se plămădește ideea unei formații care să realizeze scopul ca atare. La 23 iunie 1958, în sala Dalles, confruntată cu un public numeros, noua formație și-a rostit crezul: promovarea frumuseților inegalabile ale muzicii renascentiste, bizantine mai ales, neuitând cântecul popular. Repertoriul se prezenta astfel: Orlando di Lasso, Gheorghe Dima, Tudor Flondor, Gheorghe Cucu, Ioan Chirescu, Radu Paladi și alții. Un cronicar al revistei Muzica din acea vreme (nr. 8) însemna: „Corul are o frumoasă omogenitate și o sonoritate rotundă". Dar corul „Gh. Cucu" (pentru că așa se numea formația mai sus amintită) durează doar un an de zile.

Fără să deznădăjduiască, și cu o încredere uimitoare în forțele proprii, Marin Constantin se reîntoarce în 1960 către instituția de învățământ muzical superior. Pe lângă faptul că aici era pepiniera de voci din care putea să aleagă, se mai adăuga și dorința tinerilor de a cunoaște și pătrunde în tainele cântului din epoca Ars antiqua și Ars nova până la polifonia Barocului. Și visul dirijorului Marin Constantin s-a împlinit: Madrigalul. De aici înainte pentru Marin Constantin a început o nouă existență, biografia sa contopindu-se cu cea a Madrigalului.

Cum s-a născut Madrigalul? Simplu, „...într-o zi obișnuită de primăvară — ne spune muzicologul Viorel Cozma — joi 11 aprilie 1963". Ce s-a întâmplat atunci, să-l lăsăm să ne povestească în continuare:

„Prima întâlnire s-a desfășurat simplu, emoționant. Erau doar câțiva tenori și basi, convocați de pasionatul lor dirijor. Marin Constantin și-a expus părerile, mai bine zis și-a deschis inima. A fost de fapt o pledoarie pentru frumos. Balanța dificultăților atârna mai greu decât speranțele biruinței. Discuții aprinse, păreri contradictorii, multe îndoieli, prea multe necunoscute în fața unui drum anevoios...

Câștigarea sufletească a „băieților" însemna de fapt cheia succesului inițiativei. Dirijorul și-a dat seama că primul pas trebuia să asigure esențialul: vocile bărbătești. Într-un ansamblu cameral restrâns, numai glasurile mature, bune închegate, omogen și natural dezvoltate puteau asigura „coloana vertebrală" capabilă să susțină desfășurarea „ambitusului" larg de la repertoriul renascentist până la cel contemporan.

Părtași la ideea noului ansamblu, tinerii cântăreți au decis să-și urmeze maestrul. Apelul la câteva elemente din corul de copii al Radioteleviziunii Române părea soluția imediată pentru închegarea partidei vocilor feminine, mai ales că un grup de fete din această pepinieră artistică se pregăteau pentru examenul de admitere în Conservator...

Greu vor uita „madrigaliștii" acea dimineață de 14 aprilie 1963 petrecută la sediul Asociației oamenilor de teatru și muzică de pe Calea Victoriei! Mai întâi preambulul puțin încurajator al dirijorului: ore târzii de repetiții, seara după o zi de muncă, în săli diferite, pe apucate.

Nici o susținere materială pentru procurări de partituri și multiplicări de știme. Nimeni însă nu privea înapoi. Toți așteptau cu înfrigurare ziua întâlnirii cu publicul. Toți erau uniți în jurul animatorului ansamblului, singurul conștient de răspunderea reală a îndrăznețeî înfăptuiri.

O dată depășit momentul începutului s-a trecut la studiul primelor piese ale viitorului repertoriu: „De te-am întâlnit" de Clement Jannequin,

„Dragi îmi sunt doi ochi" de Pierre Guedron și „Departe de tine" de Claude le Jeune. Cântăreții descopereau cu parcurgerea fiecărei măsuri, fiecărei pagini, comorile polifoniei flamande și pătrundeau într-o lume sonoră de o nespusă frumusețe. Bucuria muzicii răsplătea eforturile neobișnuite ale dificilelor repetiții. Dirijorul nu scăpase prilejul de a imprima tuturor disciplina severă a muncii asidue. Aceasta va deveni cu timpul legea de fier a existenței Madrigalului.

Timpul scurt nu îngăduia coriștilor relaxare. Sopranele și altistele repetau separat cu Elena Vicică (dirijor adjunct al Madrigalului pe atunci și totodată conducătorul formației de copii a Radioteleviziunii — n. n.), în timp ce „băieții" își însușeau partiturile sub conducerea lui Ștefan Pruteanu, tenor în corul Filarmonicii George Enescu. Ansamblul se realiza sub conducere lui Marin Constantin străduința tuturor pentru obținerea unui maxim de realizare artistică începuse să dea roade. Încrezător în forțele tinerilor interpreți, dirijorul a introdus curând în repertoriu câteva capodopere ale genului coral cameral: „I vaghi fiori" de Giovanni Pierluigi da Palestrina, „La gagliarda" de Baldassarre Donati și „Vezostte nimfe belle" de Giovanni Gastoldi. Textele se aprofundau cuvânt cu cuvânt în limba română, apoi se trecea la tălmăcirea pieselor în limbile originale.

Cu timpul, repetițiile s-au transferat în veritabile lecții. Profesorul de canto al Conservatorului, Jean Bănescu, contribuia cu vasta sa experiență pedagogică la îndrumarea tehnică a coriștilor participând direct la vocalizele ce precedau repetițiile. Dirijorul Marin Constantin își călea discipolii, împărțindu-le cu dărnicie „secretele" baghetei. Se simțea tot mai aproape momentul debutului public.

Vestea organizării primului concert de către Oficiul de Stat pentru turnee artistice (OSTA) în seara zilei de 7 iulie 1963 în sala Teatrului muzical din Brașov a creat mai multă tensiune emoțională decât bucurie în sânul ansamblului. Pe afiș, alături de violoncelistul Radu Aldulescu, soprana Emilia Petrescu și violonistul Mihai Constantinescu, figura o formație instrumentală condusă de Alexandru Sumski. Cele două „deschideri" de părți ale concertului fuseseră încredințate ansamblului vocal condus de Marin Constantin.

La ridicarea cortinei, sala pe jumătate goală, a produs o umbră de dezamăgire în inimile tinerilor cântăreți. Afișul nu anunțase decât „Corul de cameră", o formație „oarecare", fără magnet la public. După prima piesă („Dragi îmi sunt doi ochi" de Pierre Guedron) auditorul s-a înviorat. Au urmat câteva madrigale și motete („Departe de tine" de Claude le Jeune, „Fetițele toate dragi îmi sunt" de Orlando di Lasso, „Ecco mormoral l'onde" de Claudio Monteverdi și „Cântec napolitan" de Baldassarre Donati) care au entuziasmat ascultătorii. Ansamblul și-a dat seama că stăpânea pe deplin ascultătorii, că primul pas se împlinise. Un mănunchi de piese reprezentative ale marelui repertoriu renascentist au deschis partea a doua a concertului („Chipul tău neprihănit" de Hans Leo Hassler, „I vaghi fiori" de Palestrina, „Vezosette nimfe belle" de Gastoldi, „Il bianco e dolce cigno" de Jaques Arcadelt și „Bonzorno madonna" de Antonio Scandelli) demostrând stăpânirea meșteșugului coral și mai presus de toate a stilului epocii.

Prima apariție publică a formației camerale bucureștene a trecut aproape neobservată de presă. Singură, revista Muzica a consemnat debutul, relevând „înaltul nivel interpretativ" al celor „38 de voci riguros selecționate", contopite într-un „tot omogen, bine închegat, suplu și expresiv, stăpân pe tehnica necesară, cu o bună dicțiune și frazare, disciplinat și atent la solicitările dirijorului". Era oare prea mult sau prea puțin spus în aceste rânduri?".

Nu bănuia cronicarul revistei Muzica din acea vreme ce va ajunge astăzi acest „Stradivarius de voci omenești în mâna lui Paganini". Ne întrebăm noi cei de astăzi: e mult din 1963 și până acum? Ar fi o greșeală să cântărim în ani munca Madrigalului pentru că „o mie de ani sunt ca o zi înaintea lui Dumnezeu". Dar de la o modestă formație de amatori și până la a fi declarat oficial „Monument al UNESCO" nu e mult, e copleșitor; nemaivorbind de peste 3000 de concerte, peste 188 manifestări internaționale, peste 120 filme TV și cinema, peste 120 discuri, peste 88 participări la festivaluri internaționale de muzică (în jur de 100 centre muzicale ale lumii). Ca să redăm palmaresul Madrigalului ne-ar trebui timp și spațiu. Extragem doar un eșantion cu privire la concertele susținute numai în anul 1969.

7 februarie — concert în București
12 aprilie — concert în București
15 aprilie — concert în București
5 mai — concert în Bordeaux
6 mai — concert în Bordeaux
7 mai — concert în Bordeaux
8 mai — concert în Bordeaux
9 mai — concert în Bordeaux
13 mai — concert în cadrul Bienalei de Muzică Contemporană din Zagreb
14 mai — concert în Varazdin
30 mai — concert în Bratislava
1 iunie — concert în Praga
2 iunie — concert în Brno
6 iunie — concert în Bordeaux
7 iunie — concert în Bordeaux
— concert în Bordeaux
9 iunie — concert în Bordeaux
14 iunie — concert în Viena
15 iunie — concert în Viena
16 iunie — concert în Viena
17 iunie — concert în Viena
18 iunie — concert în Graz
4 iulie — concert în Haga
5 iulie — concert în Haga
6 iulie — concert în Amsterdam
7 iulie — concert în Amsterdam
26 iulie — concert în Arrandljelovac
28 iulie — concert în Ohrid
31 iulie — concert în Opatija
1 august — concert în Zadar
4 august — concert în Dubrownik
20 august — concert în Moscova
21 august — concert în Moscova
23 august — concert în Vilnius
24 august — concert în Vilnius
28 august — concert în Riga
5 octombrie — concert în Washington
6 octombrie — concert în Indiana
7 octombrie — concert în New York
8 octombrie — concert în Syracuse
10 octombrie — concert în New York
12 octombrie — concert în Ann Arbor
14 octombrie — concert în Louisville
16 octombrie — concert în Kohler
17 octombrie — concert în Milwaukee
18 octombrie — concert în Madison
19 octombrie — concert în Ames
20 octombrie — concert în Macomb
24 octombrie — concert în Hays
28 octombrie — concert în Dallas
2 noiembrie — concert în Wall-Walla
4 noiembrie — concert în Eugene
6 noiembrie — concert în San Jose
7 noiembrie — concert în San Francisco
8 noiembrie — concert în Angiwia
9 noiembrie — concert în Sacramento
10 noiembrie — concert în Hayward
12 noiembrie — concert în Fresno
14 noiembrie — concert în Torrance
15 noiembrie — concert în Loma Linda
16 noiembrie — concert în San Diego

17 noiembrie — concert în San Diego
4 decembrie — Gala UNICEF de la Paris
5 decembrie — concert în Issy les Moulineaux
12 decembrie — concert în București
24 decembrie — concert în Belgrad
25 decembrie — concert în Belgrad
25 decembrie — concert în Zrenianin

„Când în 1969, la New York — declară prof. Zoe Dumitrescu Bușulenga — asistam vrăjită la concertele date de Corul „Madrigal" la Lincoln Hall, la Metropolitan și la Sediul Națiunilor Unite, această formație număra doar șase ani de existență. Căpătase însă chiar de mai înainte acele virtuți extraordinare care i-au dat strălucirea și faima în țară și mai ales dincolo de hotarele ei, în cele peste 1700 de concerte susținute cu un brio inegalabil. Muzicalitatea ansamblului, capacitatea de a pătrunde până în cele mai fine nuanțe ale textului interpretat, puritatea glasurilor de angelice transparențe, coeziunea lor perfectă au fost doar acele câteva virtuți distinctive care au făcut din „Madrigal" un superb microcosmos sonor. Și fiecare muzician in parte aducea și aduce prinosul glasului său, lucrat după cele mai severe exigențe ale muzicii, în buchetul strâns cu infinită măiestrie și dragoste de perfecțiune nestinsă, de către uimitorul dirijor al ansamblului, profesorul Marin Constantin. Bijutier delicat și minuțios în modelarea glasurilor pe care le transformă în sunete de instrumente celeste, răsunând ireal în desăvârșirea lor, muzicianul acesta practică parcă o curată, sacră demiurgie care construiește noi și noi universuri sonore, unul mai perfect decât altul. Că se apropie de muzica sacră sau cea profană a Renașterii (italiene, flamande, franceze etc.), ori selectează sugestiv volutele sonore ale barocului muzical ori intră în ritmurile vii, frânte ale unor piese moderne ca „Ritual pentru setea pământului" de Miriam Marbe, mâna lui Marin Constantin lucrează cu aceeași siguranță, cu aceeași înțelegere dinăuntru, la edificiul sonor pe care-l construiește, în auzul nostru, uimit de atâta perfecțiune, aproape nemaiauzibilă. Și totuși perfect comunicabilă! Iar când în piesele construite intră în joc și frumoasa, sobra tradiție a muzicii vechi românești, cu rezonanțele catifelate ale omofoniei psaltice, cu inflexiunile atât de familiare ale muzicii populare, atunci sensibilitate artistului se dublează de temperatura înaltă a unei afectivități care se traduce în mai însuflețite accente. Și așa se întâmplă mai cu seamă în colinde, unde spiritualitatea românească s-a concentrat sărbătorește de generații și generații.

În lumea aceea a colindelor, lume a copilăriei regăsite de oameni prin nașterea Pruncului divin, domnește seninătatea și bucuria conlucrării celor de sus cu cele de jos, a îngerilor și a păstorilor, reuniți în închinarea lor la ieslea din Betleem".

„Cui nu-i inspira teamă de pildă sala Philarmonic Hall din piața neworkeză Lincoln Center — ne relatează Viorel Cozma — cu stalul enorm și cele trei balcoane, însumând 3800 de auditori, prezenți până la ultimul loc? Ei bine, aici, în sacrosanta sală care a admirat pe cei mai de seamă virtuoși ai lumii s-a aplaudat și s-a ovaționat în seara zilei de 7 octombrie 1969 la nesfârșit până în clipa când Madrigalul a călcat în picioare „sfânta tradiție" americană: infirmând obiceiul refuzării „bis"-ului a reluat — în fața unei asistențe încremenite, în picioare, timp de aproape o jumătate de oră — întreaga „Missa Brevis" de Palestrina!".

Posturile de radio și televiziune, presa, cei mai prestigioși muzicieni prezenți la concert, și-au exprimat admirația și uimirea artei interpretative a corului de cameră al Conservatorului bucureștean. „Există oare absolutul în artă? Dacă există, atunci Madrigalul de sub bagheta magică a lui Marin Constantin, l-a atins cu siguranță. Este culmea perfecțiunii" — a mărturisit dirijorul Kurt Adler de la Metropolitan House Opera din New York unui corespondent AGERPRES.

După un concert în Sala feudală a vestitului Muzeu Metropolitan, corul Madrigal a rostit de la tribuna ONU, în fața întregului corp diplomatic și a presei internaționale, cel mai strălucit „discurs" al României muzicale. Eliberați de tensiunea neobișnuitei întâniri, dar mai ales fericiți de succesul dobândit, coriștii au luat loc în fotoliile sălii ONU, dirijorul așezându-se în

dreptul plăcuței indicatoare a conducătorului delegației noastre la New York, spre a fixa pe peliculă acel neuitat moment". Socotim comentariile de prisos.

Ce cântă Madrigalul? Orice, dar nu oricum pentru că „acest cor este ca un porțelan chinezesc — spunea Roy de Bohana în sala Ateneului Român unui corespondent de presă. Trebuie să umbli cu mare, mare atenție cu el, așa cum umbli cu un lucru de valoare"[3]. De la muzica preclasică la cea contemporană. Autori? Spațiul iarăși nu ne ajunge să-i trecem în revistă atât pe ei cât și operele lor. Sugerăm doar cititorilor noștri să parcurgă Repertoriul Madrigalului din volumul omagial al lui Viorel Cozma intitulat „Corul Madrigal al Constrvatorului" (București, 1971) la paginile 121-124. Și acolo este ceea ce a abordat Madrigalul numai în șapte ani: din 1963 și până în 1970.

Oaspetele englez afirma că Madrigalul este un porțelan chinezesc, foarte fragil. Cum s-a plămădit și se plămădește încă acest porțelan „puțini știu". Să încercăm să pătrundem și să aflăm câteva din secretele Madrigalului prin intermediul unui dialog între Viorel Cozma și maestrul Marin Constantin (chiar dacă este întins);

V. C. — „Una din preocupările cele mai pasionate și interesante ce-i trebuie dirijorului în activitatea sa incipientă pentru obținerea unui „instrument" de excepțională valoare artistică constă în selecționarea vocilor. Există anumite criterii personale, principii speciale pe care le aplicați în alegerea cântăreților ?

M. C. — Evident. Ele sunt însă în funcție de profilul și tipul instrumentului dorit, de liniile directoare privind concepția de repertoriu, de poziția interpretativă adoptată de dirijor în cadrul gândirii sale artistice.

Indeobște am selecționat pentru partidele feminine voci tinere, iar pentru partidele bărbătești voci mature, toate capabile să cânte în emisiunea „non vibrato". Am ales întotdeauna coriști cu muzicalitate deosebită, cu pregătire generală și de specialitate remarcabile, cu sensibilitate pregnantă, cu inteligență vie, cu temperamente bine conturate, cu caractere ferme, în care am întrevăzut dârzenia, conștiinciozitatea și tenacitatea în muncă, trăsături proprii adevăratului muzician...

V. C. — Ce calități deosbite se cer vocilor „non vibrato"?

M. C. — Stăpânirea perfectă a tehnicii respiratorii, mare suplețe și lejeritate în execuția pasajelor pe nuanțe foarte reduse.

V. C. — Vocile „lucrate" pot stăpâni și tehnica „non vibrato ?".

M. C. — Prin exerciții îndelungate, da. În corul Madrigal însă, mai mult de jumătate din partida feminină dispune de voci naturale non vibrato.

V. C. — Cum procedați la alegerea vocilor după acest criteriu de emisiune?

M. C. — În general le supun la un examen riguros de canto. Le solicit pasaje din repertoriul nostru curent. Evit vocile „crețe" (care vibrează larg) și optez asupra celor lirice lejere...

V. C. — Dar la altiste și basi, voci prin excelență realizate prin vibrația amplă a glasului, după ce criterii de selecție vă orientați?

M. C. — Există și printre aceste tipuri de voci cîntăreți capabili să stăpânească cu ușurință emisiunea „non vibrato". Este adevărat că sunt mai rare decât cele de sopran și tenor, dar Conservatorul ne oferă un izvor permanent de talente naturale, de unde putem alege, nu culege...

V. C. — Vă convin vocile perfecționate tehnic, sau preferați educarea lor în cadrul ansamblului?

M. C. — Madrigalul dispune permanent de 10-12 elemente care studiază sau au absolvit canto-ul în Conservator. Coriștii noi, fără studii profesionale, își fac ucenicia cu dirijorii adjuncți, în special cu Ștefan Pruteanu, care este și maestru de cânt. Numai la un nivel înalt profesional, aspirantul devine titular în Madrigal.

V. C. — Cum se desfășoară o repetiție și cât durează în medie?

M. C. — Experiența celor 25 de ani de activitate dirijorală mă obligă să desfid atitudinea funcționărească în artă. Repetițiile durează în funcție de problematica tehnico-interpretativă a piesei respective, de capaci

tatea de concentrare a formației, de randamentul artistic. Se lucrează pe partide, cu dirijorii adjuncți la început (uneori și individual), și apoi se trece la ansamblu.

V. C. — Folosiți exerciții speciale pentru dobândirea egalității colective, a forței sonore, a întăririi diafragmei?

M. C. — Dispunem de exerciții de canto și solfegii gradate, pe care cântăreții, indiferent de vechimea în cor le execută aproape zilnic. Numai astfel se formează, se consolidează și se mențin trăsăturile esențiale ale ansamblului.

V. C. — Cum procedați la încălzirea vocilor, fie înainte de repetiții, fie în preajma concertului? Cât timp afectați acestui antrenament vocal?

M. C. — Este un proces de mare importanță profesională, ce se desfășoară gradat, în timp, pentru obținerea unor rezultate maxime. Prin această încălzire sistematică, zilnică, se perfecționează de fapt omogenitatea, ritmica, dicțiunea, elasticitatea, coloristica, acordajul etc. Cât privește pregătirea necesară intrării în scenă, ea nu depășește în medie 20 de minute (cu toate că formația sosește cu o oră și jumătate înainte de concert).

Primele 15 minute corul face încălzirea sub îndrumarea dirijorilor adjuncți. Nu folosesc partitura, ci se ocupă de exerciții de respirație și de suplețe vocală. Se insistă asupra legato-ului, stacato-ului, pe sunete moi, emise în diferite modalități, apoi se adaugă câteva exerciții de anvergură (ambitus, forță). În ultimele 5-7 minute, corul trece sub conducerea mea. Fie că parcurg 1-2 piese din concert, fie că mă opresc pe 3-4 măsuri principale din anumite partituri cheie. Verific... „butoanele". Controlez prin tactări variate agogic, prin solicitări surprinzătoare de ordin dinamic și coloristic dispoziția sufletească a coriștilor. Insist pe acordajul orizontal și vertical al formației sau, prin sondaj, al fiecărei partide în parte. Nu opresc „încălzirea" decât după ce am constatat elasticitatea corespunzătoare și am verificat sensibilitatea formației în sesizarea sistemului convențional folosit în concert, precum și capacitatea ei de transpunere operativă pe variate stări sufletești.

V. C. — Dispuneți de exerciții speciale pentru acordajul vocal, pe care le aplicați în repetiții?

M. C. — Desigur. Orice dirijor știe că bașii și altistele, prin emisiunea abasată a sunetului, intonează mai jos cu o comă, chiar atunci când vocea pare odihnită. De aceea în momentul încălzirii noi urmărim evitarea acestui pericol. Exercițiile propriu zise le efectuăm prin solfegieri armonice, modulații în tonalități mai apropiate sau mai depărtate, controlând cu exigență acuratețea fiecărui acord. Apelăm apoi la structuri sonore atonale, sau chiar la conglomenate sonore, ce impun mare responsabilitate de ansamblu și individualizarea stabilității intonaționale. Toate aceste exerciții le realizăm atât în amplasament tradițional, cât și în cel stereofonic.

V. C. — Vreți să explicați mai amănunțit cum obține Madrigalul acea perfecțiune absolută a unisonurilor, calitate atât de mult apreciată de critica muzicală internațională? Uimitoare apare nu numai unitatea de emisie vocală ci, mai ales, culoarea unisonurilor.

M. C. — Este o problemă de o excepțională migală profesională, pe care nu cred că o pot elucida într-un răspuns inerent expediat; încerc totuși printr-un exemplu. Solicit unui tenor să emită în registrul mediu vocala „u". La un semn al dirijorului intră cu aceeași culoare și intensitate tenorul alăturat. Vocala este „atacată" pe rând, în lanț, până la ultimul bas, fără ca respirația vreunuia să întrerupă continuitatea firului sonor.

Dacă un cântăreț nu a sesizat toate elementele de emisie, atac, intensitate, etc., ale vocalei, reiau exercițiul, corectând și iar... corectând. Trec apoi la o altă vocală, pornind de la sunetul inițial oferit de o voce de bas. Schimb apoi registrele vocalelor, obligând bașii să meargă în falset, acolo

unde tenorii cântă cu voce de piept. În sfârșit, exercițiul se schimbă pe diferite scheme ritmice și de mișcare, obținând unitatea unisonurilor în cât mai variate pasaje...

V. C. — Așezarea, conform unor scheme geometrice, practicată de Madrigal a surprins publicul și specialiștii. Care sunt motivele care v-au îndemnat să adoptați acest procedeu tehnic?

M.C. — Nu aș vrea să se creadă că la mijloc se află criterii vizuale, exterioare, de epatere a publicului, de originalitate căutată, de spectaculozitate. Am urmărit prin cuprinderea totală a scenei ca ascultătorii, din orice colț al sălii, să recepționeze uniform și egal întregul edificiu sonor al lucrării. În al doilea rând, am ținut să-l activez pe fiecare corist în cunoașterea de ansamblu a partiturii, să-l angajez în sporirea responsabilității artistice.

V. C. — Ați ajuns la unele criterii fixe, principii de dispunere apriorică a corului ?

M. C. — Nu poate fi vorba de scheme prestabilite în sine. Fiecare partitură solicită o anumită așezare sterefonică, în funcție de scriitura compozitorului. Dificultăți deosebite apar și în repertoriul contemporan.

De exemplu, „Aforismele" lui Ștefan Niculescu, scrise pentru 20 de voci solistice (dublate în unele împrejurări) nu permit o spațializare excesivă a formației, fără ca eterofoniei implicate să nu i se diminueze consistența.

V. C. — Mai toți ascultătorii au remarcat că între gestul de atac al dirijorului și răspunsul sonor al corului apare o fracțiune de secundă pe gol; ce ne puteți spune despre acest așa numit „atac reflex", specific corului Madrigal?

M. C. — Procedeul mi-a răpit peste doi ani de repetiții. Aici se concentrează, se contopesc toate încercările și strădaniile mele pentru realizarea maximului de precizie vocală. Urmăresc mai ales sesizarea intențiilor dirijorale de către fiecare corist, momentul de atac integrându-se în actul de interpretare colectivă. Golul de care pomeniți nu este altceva decât clipa de autoverificare a comuniunii spirituale dintre dirijor și cor, pe de o parte, dintre partidele vocale și coriști, pe altă parte, pauza sonoră solicitând conștiența capacității generale de atac".

În ceea ce privește cântul bizantin, inegalabil prin frumusețe și trăire interioară, Madrigalul îl execută ca nimeni altul, cu o acuratețe și dăruire nemaiîntâlnite. S-a urmărit „curățarea de zgura cântăreților de sarai din secolele XVIII-XIX stilul stranei românești" și „...împrumutarea cântului bizantin caracterul artistic, iar nu muzeal, al interpretării...".

Așadar, iată o parte din secretele Madrigalului (dacă am putea să le numim așa); la acestea se adaugă punerea în practică a ceea ce învățase Marin Constantin pe băncile Facultății de Filosofie: psihotehnica-sinteză între elementele de psihologie, pedagogie și tehnică vocală; metodă de bază atât în timpul repetițiilor cât și în concert. Și nimic nu ar fi reușit dacă „madrigaliștii" nu au fost și sunt convinși de un singur lucru: sacrificii liber consimțite. Să nu uităm că în primii 5-6 ani nimeni nu era salarizat. Zile și nopți de trudă, cu o migală care pe un altul l-ar scoate din sărite, i-ar pentru a ieși cum trebuie, au repetat de 48 de ori un pasaj de 44 măsuri din „Suita din Oaș" a lui Dariu Pop. O adevărată asceză.

Acum doi ani, am avut fericitul prilej să ascult Madrigalul într-un concert dat în onoarea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, în sala Mihail Kogălniceanu a Universității „Al. I. Cuza" din Iași. În acele momente mi-am adus aminte că specialiștii în medicină, în colaborare cu muzicienii, au descoperit o nouă metodă de tratare a bolilor: meloterapia. Îndrăznesc să mărturisesc, acum, în aceste modeste cuvinte, că nu prea credeam în așa ceva. Ascultând Madrigalul, atunci m-am convins pe deplin.

„Așezați-vă pe acorduri ca pe o rană" le cerea Marin Constantin „madrigaliștilor" la repetiții. Ne-am întreba noi: oare numai pentru a vindeca le cerea acest lucru?; pentru că altă dată se adresa astfel corului:

„Să fie lumea o clipă fericită, ascultându-te!".

La mulți ani, Madrigal!
La mulți ani, Marin Constantin!

Diac. asist. Alexăndrel BARNEA

BIBLIOGRAFIE

Cosma Viorel, *Corul Madrigal al Conservatorului,* București, 1971.

Sava Iosif, *Marin Constantin în dialog cu Iosif Sava. Constelația Madrigal,* Editura Muzicală, București, 1988.

— cărți și periodice de specialitate;

— *Astăzi S-a născut Hristos,* Colinde și cântări de Crăciun — Corul de cameră Madrigal, dirijor Marin Constantin, disc L. P., 1980 (comentariul prof. Zoe Dumitrescu Bușulenga).

MITROPOLITUL BUCOVINEI, VISARION PUIU, UN NEDREPTĂȚIT AL ISTORIEI

Instituția cea mai afectată, în timpul dictaturii comuniste a fost, fără îndoială, Biserica. Și aceasta, pentru un fapt evident: ce părtășie poate să aibă lumina Sfintei Evanghelii, spiritualitatea, sfințenia, iubirea creștină, cu duhul răutății, al întunericului, ateismului și materialismului sec, etc.?

Din punctul de vedere al regimului totalitar, era evident că Biserica era instituția diametral OPUSĂ: Biserica călătorea în timp, mereu pe sens invers, de unde și starea de marginalizare, de înstrăinare, de izolare. Din această stare a decurs o permanentă acțiune de prigonire, de limitare a formelor de manifestare a vieții religioase: biserici închise, mănăstiri și schituri desființate, monahi trimiși în lume laică, prin decret special, simpli credincioși, preoți de mir și din mănăstiri, și, nu în ultimul rând ierarhi scoși din scaune vlădicești și trimiși în mănăstiri, sau direct în închisori. Din rândul marelui sobor de ierarhi ai Bisericii noastre care au suferit, se detașează figura marelui Mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu. S-a spus, pe bună dreptate, că istoria noastră trebuie rescrisă, fiindcă generații întregi au fost educate într-un spirit înșelător, frustrați de adevărurile istorice neamului și Bisericii strămoșești. Câți știu astăzi cine a fost Mitropolitul Visarion Puiu și ce semnificație are viața și activitatea lui în sânul Bisericii noastre.

Grație unor intervenții apărute în presa noastră, am fost provocați să scoatem la iveală aspecte din viața și activitatea marelui ierarh. Diac. prof. Ioan Ivan, într-un studiu atrăgea atenția și sugera următoarele: 1. Se cuvine ca numele Mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu să fie scos din anonimatul în care a fost aruncat atâția ani;

2. Numele Mitropolitului Visarion Puiu să revină în casa pe care a ctitorit-o și unde se mai păstrează câteva piese cu înscrisul: M. V. P. (Mitropolitul Visarion Puiu).

3. Se cuvine ca numele „Visarion Puiu" să fie pronunțat grupelor de vizitatori fără echivoc, cu respectul care se cuvine marilor personalități care au lucrat și luptat pentru unitatea românească.

4. Se cuvine ca rămășițele pământești ale pătimitorului în privațiuni de tot felul, să fie aduse și reînhumate la Mănăstirea pe care și-a testamentat-o ca loc de veșnică odihnă.

5. Se cuvine ca piatra funerară a ctitorului „Vilei", până la readucerea rămășițelor pământești să fie ridicată de la nivelul pământului și așezată pe un postament de piatră, iar Mitropolia Moldovei și Bucovinei să studieze un proiect de cruce de marmură, pe care să o fixeze la căpătâiul ierarhului Visarion Puiu, așa cum a făcut și în alte cazuri de la Mănăstirea Neamț: Arhiereul Valerie Moglan, Irineu Crăciunaș, Arhimandritul Ioanichie Grădinaru. Prin aceste câteva considerațiuni se face o restituire în dreptul pe care îl merită cel ce a fost Eparhiotul Episcopiilor Curtea de Argeș și Hotin și din 1935 Mitropolitul Bucovinei.

Imboldul de a porni pe urmele ierarhului Visarion Puiu vine și dintr-un alt motiv: de aproape 20 de ani sunt slujitorul bisericii „Sfinții Voie-

vezi" din orașul Pașcani, localitate în care s-a născut în anul 1879 — viitorul Mitropolit al Bucovinei. A fost botezat în această biserică, singura biserică a târgului Pașcani la acea vreme. Tot în Pașcani, după un an de zile se va naște cel ce-i va fi prieten de-o viață, Mihail Sadoveanu, ambii învățăcei ai iscusitului învățător Domnul Trandafir (Busuioc).

Trebuie să precizăm că astăzi dispunem de date precise referitoare la activitatea Mitropolitului Visarion Puiu, mai ales ca Episcop de Hotin, grație unor lucrări ale prof. univ. C. Tomescu. Știm foarte vag motivul pentru care și-a dat demisia ca Mitropolit al Bucovinei și, de asemeni, aspecte din activitatea sa ca Mitropolit al Transnistriei, conflictul său cu autoritățile sovietice, etc. Pentru a putea prezenta, totuși, câteva motivații ale necazului ce și l-a pricinuit în raport cu forțele statului totalitar, am recurs la informația directă, de la persoane care l-au cunoscut în viață. De mare folos mi-au fost datele furnizate de Pr. prof. dr. P. Rezuș, Pr. prof. dr. Al. Ciurea, Prof. dr. C. Ciopraga, Arhim Mitrofan Băltuță, fost ucenic al Mitropolitului Visarion, în perioada când se afla retras la vila sa de la Vovidenie-Neamț.

Date biografice: Mitropolitul Visarion Puiu s-a născut în orașul Pașcani, la data de 27 februarie 1879, din părinți răzeși, părinții proveneau din județele Neamț și Roman. După clasele primare, urmează Seminarul la Roman și Neamț, apoi Teologia la București; în 1905 devine licențiat prezentând lucrarea: „Creștinism și naționalitate", lucrare închinată lui P. Gârboviceanu, administratorul Casei Bisericii, București, 1904. Ca student a fost și funcționar la Casa Bisericii, ca șef de birou. La 22 decembrie 1906 a fost tuns în monahism, primind numele de Visarion. A fost tuns pe seama Catedralei din Roman, iar după trei zile a fost hirotonit diacon cu destinațiunea pentru Capela română din Paris. Împrejurările au făcut, ca să-și îndrepte pașii spre Kiev. Acolo a urmat timp de doi ani 1907—1908, cursurile Academiei teologice; întors în țară a fost hirotonit preot pe seama Catedralei din Galați, la 6 decembrie 1908 și ridicat la rangul de arhimandrit la 1 ianuarie 1909. La 1 aprilie 1909 a fost numit și director al Seminarului din Galați și arhimandrit de scaun. Activ, dinamic, bun gospodar, bun organizator, mărinimos, atașat elevilor, cu simțul datoriei, s-a validat în ambele atribuțiuni. Ca director a ales tineri din mănăstiri pentru Seminar pe care i-a ajutat „cu ochi de adânc cunoscător de suflet". Toți au ieșit bune elemente, unul la Paris, altul la Oxford, alții la Teologia din București, altul pe cale de a pleca în America.

Pentru ridicarea nivelului cultural al mănăstirilor, a alcătuit și publicat o serie de cărticele foarte bine scrise și frumos ilustrate, cuprinse sub titlul general de „Bibliotecă mănăstirească" și o monografie interesantă; „Pregătirea clerului nostru în trecut și astăzi". La 1 septembrie 1918 a trecut ca director al Seminarului din Chișinău, iar la 1 noiembrie a fost numit exarh al mănăstirilor din Basarabia. E lesne de înțeles că, trecerea de la Galați la Chișinău a avut în vedere tocmai meritele incontestabile ale inimosului și tânărului director, chemat acum la rosturi mai dificile, acela de reorganizare a Seminarului din Chișinău și a monahismului din Basarabia, recent revenit la patria mamă după mai bine de o sută de ani de înstrăinare și rusificare.

Pregătirea teologică (doctor în Teologie) și experiența câștigată în posturile de mare răspundere, în care a confirmat deplin, au atras atenția autorităților bisericești și civile și în ziua de 17 martie 1921 a fost ales episcop titular al Argeșului; la 25 martie a fost hirotonit arhiereu în Catedrala mitropolitană din București, iar la 27 martie (Duminica Floriilor) instalat. Aici a urmat după ce Episcopia Argeșului a fost păstorită de doi locțiitori: Vartolomeu Stănescu Băcăoanul (1919—1920) și Evghenie Humulescu Pitești eanul (1920—1921). A locuit în condiții improprii, neprielnice, deoarece reședința episcopală era „cotropită de administrația curții regale". Era o stare anormală la această eparhie în anii aceștia, fiindcă după fugitiva păstorire a lui Visarion Puiu este adus, din nou, provizoriu pentru un an de zile, iarăși, Evghenie Humulescu.

După revenirea Basarabiei la patria mamă și preluarea conducerii vieții bisericești, de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a acordat tot sprijinul ca viața spirituală a acestui străvechi pământ românesc să fie revitalizat și sporit. Deja la 5 iulie 1918, Sfântul Sinod al B.O.R., a

numit ca locțiitor de arhiepiscop la Chișinău pe Episcopul Nicodim Munteanu de la Huși, cu studii la Academia duhovnicească din Kiev, bun cunoscător al limbii rusești și a vieții bisericești din Rusia țaristă; el a luat primele măsuri în vederea românizării vieții bisericești din Basarabia. În acest

I. P. S. Visarion Puiu, Mitropolitul Bucovinei

complex proces de „românizare" includem și actul istoric de la 10 martie 1923 când, se refac două eparhii: a Cetății Albe-Ismail (cu reședința la Ismail) și cea a Hotinului. cu reședința la Bălți).

Episcopul Hotinului: Având-se în vedere activitatea și calitățile tânărului Episcop Visarion Puiu, precum și studiile de la Kiev, ca și activitatea sa la Chișinău ca director de Seminar și exarh al mănăstirilor, deci persoană avizată asupra realităților vieții bisericești ale locului, Visarion Puiu

devine, astfel, primul episcop al Hotinului. În ziua de 28 februarie 1923 congresul extraordinar al Bisericii Basarabene, l-a propus pentru scaunul de episcop al nou înființatei Episcopii a Hotinului pe P. S. Visarion care, se prezenta cu următoarea carte de vizită: era membru al Comisiei monumentelor istorice și al Societății istorico-bisericești din Chișinău, membru al Societății geografice regale și al Ligii culturale din București, precum și al diferitelor societăți de binefacere din întregul întins al țării. Ca scriitor, publică în diferite reviste articole de cuprins istoric, prin care și-a făcut un bun nume. Studiile sale, va spune profesorul I. Mihălcescu, viitorul Mitropolit al Moldovei, se disting prin calitatea și finețea fondului și printr-o desăvârșită măiestrie a formei. În persoana sa, Biserica românească are un fruntaș în trecutul și viitorul ei.

În cuprinsul eparhiei Hotinului intrau județele Bălți, Soroca și Hotin. La timpul sosirii sale, în noua eparhie, profitând de tulburările istorice, „seciele făceau ravagii". Prof. C. Tomescu într-o dare de seamă episcopală, din 1923, ne spune că „motivul înființării episcopiilor basarabene e acela de a determina preoțimea să se desprindă de deprinderile rusești". De aici înțelegem că munca noului păstor nu era nici ușoară și nici plăcută. A schimba o mentalitate pietrificată pe o perioadă de peste o sută de ani, nu era ușor. În plus, ca și la Argeș nu avea reședință; timp de 8 ani de zile a locuit în casa unui neamț, apoi la un evreu. A fost ajutat de arhimandriții Eugen Laiu (locțiitor în 1946 a Episcopiei Maramureșului), Melchisedec Dumitriu (mai târziu stareț al Neamțului) și Gherasim Grecu.

Realizările și împlinirile sale la Hotin vor fi nețerse; să enumerăm doar câteva: Catedrala episcopală „Constantin și Elena", schitul episcopiei cu hramul Sfinților Victor și Visarion (amintind de numele său de botez și de călugărie). S-a ridicat un palat monumental, reședință episcopală, cancelarie episcopală, cămin preoțesc, Seminar Teologic, clădiri pentru personalul episcopal, locuințe pentru Consiliul eparhial, gospodăria episcopală pe 100 ha. De asemeni, a înființat Fabrica de lumânări; atelierul de obiecte bisericești, Casa de ajutor reciproc, Banca clerului, Sanatoriul pentru cler de la Burnos; a înființat schituri noi. La Mănăstirea Dobrușca a înființat o școală de cântăreți bisericești, școală de pregătire practică rurală a fetelor de săteni la Mănăstirea Jabca. Pe timpul păstoririi sale la Bălți, pe raza episcopiei, au fost ridicate 11 biserici, 36 se aflau în construcție, 225 au fost reparate și 45 în curs de reparații. Și astăzi preoți din Bucovina care l-au cunoscut și au activat sub oblăduirea lui Visarion Puiu pomenesc cu admirație de vizitele sale canonice de la parohii, făcute într-un mod aparte, original. Erau cu adevărat vizite de lucru, directe, fără protocol, cu binecuvântări, ridicări în rang onorific, sau dojană directă, Într-un an, numai în lunile iunie, iulie, august vizitase 106 parohii.

Opera caritativă și activitatea social-obștească: Spuneam că Episcopul Visarion Puiu a fost un generos și mărinimos suflet, de o dăruire rară pentru cei din jurul său. Să ilustrăm cu câteva exemple opera caritativă a marelui ierarh. În anul 1929, când o parte din populația județelor Tighina, Cahul și Cetatea Albă suferea din cauza secetei, la apelul Episcopului Visarion și clerul a organizat o colectă. De asemeni, în anul 1932, parte din populația transnistreană, persecutată de ruși, a aflat adăpost prin sprijinul aceluiași Episcop Visarion, iar copiii au fost primiți în școli. În anul 1930 locuitorii din Grecia și Bulgaria au fost încercați de cutremur. Clerul, la inițiativa Episcopului Visarion, a colectat, în acest caz suma de 20.000 lei. Pentru stimularea învățământului religios în școli a instituit un premiu pentru elaborarea celui mai bun manual de predarea religiei în sumă de 10.000 lei: La școala de Arte și Meserii din Iași a donat suma de 300.000 lei: Școala de fete „Sfântul Sava" din Iași, suma de 300.000 lei; Institutului Teologic din București suma de 500.000 lei; Seminarului „Veniamin Costachi" din Iași, suma de 300.000 lei. Mai amintim că în anul 1927, în dorința ca preoții săi să cunoască direct țara mamă, organizează o excursie pe ruta: Cernăuți, Tg. Ocna, Cluj, Oradea, Arad, Brașov, Sinaia, Iași, Galați, Brăila, Ismail. Elanul și râvna sa nu se manifesta doar în domeniul strict bisericesc. Torentul inimii sale bogate, râvna sa se exercita în mod variat. Îl preocupa, printre altele și curățenia orașului, apa potabilă, iluminatul public, hala orașului, rețeaua de căi ferate, construirea de instituții de interes general, precum; tribunalul, primăria, liceul, diferite școli, etc., De asemeni îl interesa Baia

publică, sala de teatru, conferințe, concerte, parcurile, canalizarea, azile, cimitirul orașului, Spitalul de maternitate de la Bălți, etc. Nu-i exclus ca această risipă de energie în domenii atât de variate, și, oricum, mai puțin obișnuite în preocupările unui ierarh, să aibă explicația, dintr-o imagine din copilăria sa, când preoții Fașcanilor, iconomii Filimonescu și Florescu, în colaborare cu primarul Neculce și Dl. Trandafir se ocupau de aducerea apei potabile și pavatul străzilor în mult prăfuitul târg al Pașcanilor. Probabil acest gen de activitate preoțească i-a plăcut și s-a imprimat în conștiința sa și, atunci când el însuși ajunge în munci de răspundere, nu pregetă să le pună în practică. Era firesc ca toate aceste realizări de remarcă, să atragă atenția autorităților bisericești și ale statului, inclusiv a regelui Carol al II-lea. Cu ocazia sfințirii Catedralei din Bălți (ctitorie a Episcopului Visarion Puiu), Regele întreprinde o călătorie în Basarabia. Acum, la această festivitate, din ziua de 2 iunie 1935, pentru prima dată un episcop român, afirmă solemn principiile marii misiuni a Bisericii creștine în viața de stat și cea socială, și datoria guvernului de a o sprijini pentru binele poporului". Prof. C. Tomescu, ne spune că „Regele a apreciat intervenția lui Visarion, fapt explicabil prin aceea că regele a stat 3 ore în compania inimosului episcop Visarion, ca la nici un ierarh".

Mitropolit al Bucovinei: În vara anului 1935 scaunul de mitropolit de la Cernăuți devine vacant prin decesul Mitropolitului Nectarie Cotlarciuc în ziua de 4 iulie 1935. Majoritatea clerului bucovinean, precum și membrii clerici și mireni ai Adunării Eparhiale din Cernăuți, proclamaseră, puțin înainte de data alegerilor, candidatul la văduvitul scaun... pe Episcopul vicar Ipolit Vorobchievici. Din motive de vârstă și sănătate, Episcopul Ipolit a renunțat la candidatură. Singurul candidat cu bogată carte de vizită a rămas Episcopul Hotinului Visarion Puiu, care a întrunit 136 voturi; au mai primit voturi următorii: 14 voturi Arhim. D. Ortizie Popescu de la Suceava; Arhim. Iuliu Scriban 3 voturi, Episcopul Vasile Lăzărescu de la Caransebeș 1 vot. Cu prilejul alegerii sale în noul scaun de Mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu rostește un cuvânt însuflețitor, care-i exprimă crezul său față de înalta chemare. Iată câteva fragmente: „Dacă am folosi prilejul că avem în mijlocul nostru pe cel mai mare istoric al Bisericii noastre, pe Dl. N. Iorga și, l-am întreba de a găsi vreun program sau făgăduieli la suirea pe scaunele înaltei ierarhii a unui vlădică, socotesc că ne va spune lapidar, că a găsit vlădici, care au lăsat după dânșii fapte ce au rămas în paginile istoriei bisericești și naționale, dar un asemenea program nu există... Apostolatul creștin trebuie să se desfășoare prin orice fel de împrejurări vitrege ar trece clerul și poporul nostru". Vorbește, apoi, de „păgânismul rafinat al timpului". Își continuă cuvântul astfel: „Cunosc ca și Dumneavoastră cuvintele jertfă și apostolat și declar că sunt totdeauna gata a munci și în cele mai cumplite împrejurări potrivnice creștinismului, dar nu primesc a-mi risipi zilele și puterea muncii fără rezultatele dorite, în împrejurări vitrege tolerate în țara mea liberă, într-un stat constituțional și fără nici un fel de sprijin. De aceea, protestând, denunț opiniei publice asemenea cauze, cerând cu toată tăria, de la toți factorii de răspundere, îndepărtarea unor asemenea cauze ce sunt și în dauna Bisericii și a întregii alcătuiri de stat și care descurajează și nu sprijină pe nimeni. Pentru îndreptarea unor astfel de stări de lucruri, este nevoie de unire, de comuniune, de colaborare, toți fiind stăpâniți de duhul unității în Hristos. De pildă o anumită stare de izolare și de tristețe a clerului bucovinean, o stare de amorțire, fiindcă Institutul Teologic local nu s-a preocupat și de formarea unui grup de monahi, din care să se recruteze acele vrednice persoane, care să răspundă cerințelor multiple ale vieții bisericești mereu în devenire. Apreciază că eparhia are putere economică, dar îi lipsește vlaga sufletului, element catalizator.

A fost ales în ziua de 17 octombrie 1935; confirmat prin decret regal 28 octombrie, Sinaia, investirea la 30 octombrie la Sinaia, sala „Florentină" din castelul Peleș. Cu acest prilej regele Carol al II-lea, în cuvântul său îi spune: „Și dacă m-am grăbit, ca prin regeasca mea împuternicire să duc la înfăptuire votul congresului național-bisericesc, este trecutul I.P.S. Tale, atât ca episcop, cât și ca director..., toate înfățișează o chezășie sigură că ești hărăzit prin voința Celui Prea Înalt și Atotputernic să duci la împlinire învățăturile Lui în acel colț din neamul românesc". Îi apreciază originea

de moldovean, legat de Bucovina, îi apreciază activitatea de director la Seminariile din Galați și Chișinău, ca episcop eparhiot la Argeș, și, mai cu deosebire activitatea de la Hotin-Bălți.

Înscăunarea a avut loc în ziua de duminică, 10 noiembrie 1935. A participat și ministrul Cultelor Al. Lepădatu care-i adresează, printre altele cuvintele: „credincioșii acestei Mitropolii, te știu ca pe un păstor și ctitor, precum altul asemenea nu au mai cunoscut în epoca post-belică și care te doresc pentru așezarea și dezvoltarea vieții și rosturilor de viitor. „Cu acest prilej Mitropolitul Visarion spune: „Arată-mi Doamne calea pe care să merg, ca pe cărările voiei Tale sfinte să port sufletele încredințate păstoririi mele. Fă ca toiagul acesta păstoresc să nu-mi fie a-l purta cu greutate, iar turma spre care sunt trimis, să o pot cu îndestulare hrăni din ogorul Evangheliei Tale și mă învrednicește a spune cândva cu Apostolul cu bucurie sufletească: Nu eu, ci harul, care a fost cu mine a săvârșit aceasta".

P. Iavroschi din partea Episcopiei Hotinului, apreciază activitatea Mitropolitului Visarion, exemplificând că în cei 12 ani la Bălți au fost 64 biserici zidite, iar 343 biserici renovate, etc.

Pr. prof. Haralambie Rovența de la Institutul Teologic din București amintește de substanțialul ajutor acordat studenților teologi din București: „Ați fost singurul vlădică, ce ați coborât în mijlocul studenților acestui Institut, luând masa uneori împreună cu ei și îmbărbătându-i prin cuvânt și faptă".

Dar Mitropolitul Visarion Puiu n-a fost doar numai un bun gospodar iscusit chivernisitor al bunurilor materiale, un bun și desăvârșit liturghisitor, predicator gustat de credincioșii săi, a fost și un bun condeier.

Dăm aici bibliografia operei Mitropolitului Visarion, așa cum se găsește, astăzi, păstrată în Biblioteca universitară Mihai Eminescu din Iași, comunicată nouă, prin bunăvoința Prof. dr. Ciopraga din Iași, calificată de profesor ca fiind „de nuanță conjuncturală". Desigur că bibliografia este incompletă și acesta datorită faptului că despre ierarhul Visarion Puiu nu s-a putut vorbi ani îndelungați.

1. Visarion Puiu, Șt. Berechet, Șt. Ciobanu, Documente din Basarabia, 1928;
2. Sfințirea bisericii române din Sofia (6 dec. 1923), Chișinău, 1933.
3. Adevăruri crude; Chestiuni bisericești, 1909.
4. Călătorind prin Turcia, Irac, Persia și Siria, 1941.
5. Câteva povățuiri creștinești, 1923.
6. Câteva povățuiri creștinești către săteni, 1932.
7. Către tinerii teologi, 1933.
8. Cuvânt arhieresc către închinătorii la moaștele Sf. mc. Ioan cel Nou de la Suceava, 1926.
9. Cuvânt ținut elevilor Seminarului monahal din Mănăstirea Cernica la 7 dec. 1932.
10. Cuvânt către învățători, 1934.
11. Din istoria vieții monahale, 1911.
12. Glas în pustiu, Vol. II, 1933.
13. În chestiunea căminului românesc din Ierusalim, 1933.
14. Mănăstirile din Basarabia, 1919.
15. Monahismul ortodox din România de astăzi, Ed. a II-a, 1938.
16. Pentru monahii noștri teologi, 1938.
17. Predici pentru orașe, 1920.
18. Pregătirea clerului în România, 1937.
19. Preoții satelor, Ed. a II-a, 1925.
20. Scrisoare către conducătorii și profesorii instituțiilor teologice române 1931.
21. Scrisoare pastorală, 1937, în două variante.
22. Spre unirea în Domnul, Scrisoare îndreptată către ierarhii, teologii Bisericilor Ortodoxe 1929.
23. Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova, în jumătatea I-a a veacului al nouăsprezecelea (traducere din limba rusă), 1910.

Așa cum în viața de fiecare zi Chiriarhul cuprindea întreg universul vieții bisericești în tumultul și revărsarea ei, astfel a procedat și în cele așezate pe hârtie. Simpla lectură a titlurilor ne arată preocupările sale pentru tot ce se întîmplă în jurul său, dorința de punere la punct, elucidarea problemelor, împrăștierea confuziilor.

Un plan de suflet neîndeplinit: **Târgul Pașcani, locul de baștină a Mitropolitului Visarion Puiu a avut, până târziu încoace, o singură biserică: Biserica „Sfinții Voievozi", ctitorie a Vistiernicului Iordachi și Safta Cantacuzino, datând din anul 1664, biserică în care a fost botezat și pruncul Victor Puiu. Era o dorință mai veche atât a slujitorilor de la această biserică, cât și a enoriașilor, de a se ridica o nouă biserică în partea de jos a orașului, cartierul ceferiștilor, în care se născuse și viitorul Mitropolit Visarion Puiu. În acest sens preoții C. Florescu, paroh și Pr. P. Pantelimon, cooperator, cumpărase o mică suprafață de pământ pentru ridicarea noului lăcaș. Dintr-o corespondență a preoților cu Mitropolitul Visarion Puiu, înțelegem că la suma mai veche de 80.000 lei, Mitropolitul mai adaugă suma de 35.000 lei, pentru „a cumpăra și terenul vecin în suprafață de 1.000 mp., proprietatea domnului Mârzescu. La acest gest al Mitropolitului Visarion, Mitropolitul Nicodim Munteanu, ca chiriarh al locului îi adresează o scrisoare de mulțumire: „Ținem să aducem mulțumirile noastre I.P.S. Voastre, pentru deosebitul interes ce purtați pentru ridicarea noului lăcaș de închinăciune lângă stația Pașcani. Arhivele Statului din Suceava, în Fondul Mitropoliei Bucovinei se află devizul și planul bisericii, ce urma să se ridice în partea de jos a orașului, precum și o adresă a unui grup de credincioși, din cartierul „Fântânele", prin care se revenea asupra dorinței ca Mitropolitul Visarion să se implice în această lucrare și, ca un bun cunoscător al planurilor de biserici, să ofere un model. Terenul destinat ridicării noului lăcaș de rugă, se situa în perimetrul dintre str. Cuza Vodă, Str. Ferdinand, în vecinătate cu A. Mârzescu, Constantin Rusu. Erau două parcele învecinate, care trebuiau să facă un tot; parcela lui Constantin Vasile în suprafață de 2.652 mp. care costa 300.000 lei și cea de 1.900 mp. ce costa 115.000 lei, proprietatea lui D. Mârzescu și Constantin Rusu. Planul nu a mai putut fi dus la îndeplinire datorită evenimentelor celui de al II-lea Război mondial; în plus, în ziua de 9 mai 1940, Mitropolitul Visarion își dă demisia și, părăsește scaunul mitropolitan din Cernăuți. Așa au decurs lucrurile că, abia în timpul arhipăstoririi Mitropolitului Iustin, s-au obținut toate drepturile pentru ridicarea bisericii atât de mult dorită de credincioși, slujitori și de fiul orașului Pașcani, Mitropolitul Visarion Puiu. În toamna anului 1976 s-au început lucrările de către vrednicul preot Grigorie Cojocaru, biserică sfințită de P.F. Patriarh Teoctist, în calitate de Mitropolit al Moldovei.**

Tot în Arhivele de Stat jud. Suceava, Fondul Mitropoliei Bucovinei, în dosarul înregistrat cu nr. 62 găsim date referitoare la casa de la Schitul Vovidenia din Mănăstirea Neamț. Se află un deviz estimativ la 840.000 lei, pentru casă și paraclis. Mitropolitul Visarion intenționa ca legat, printr-un foișor, să ridice și un paraclis cu dimensiunile (lățimea de 7,50 m., iar lungimea de 9,00 m.). Probabil, din aceleași motive, ca și la biserica din Pașcani, planul a fost doar parțial dus la desăvârșire. Trebuie să menționăm că față de cele ce întâlnim astăzi la Vovidenia, Mitropolitul Visarion, proiectase o intrare mare, monumentală, din piatră, lucrare care, potrivit proiectului și devizului, avea valoarea de 290.000 lei.

Casa era destinată ca loc de odihnă pentru ierarhii din Mitropolia Bucovinei.

Început de calvar: **Destinul marelui Ierarh Visarion Puiu se schimbă, brusc cu 180⁰, după data de 9 mai 1940, când își înaintează demisia, aprobată cu data de 15 mai 1940. Cum ne explicăm această hotărâre? Se știe că „în noaptea de 26 spre 27 iunie 1940, Uniunea Sovietelor adresează României cu totul neașteptat un ultimatum cu cererea înapoierii Basarabiei „sub orice preț" sub falsul motiv că ea ar fi populată cu Ucrainieni, și odată cu aceasta cere și cedarea părții nordice a Bucovinei, ca mijloc de despăgubire pentru dominațiunea de 22 ani a României în Basarabia" (A. Boldur, Istoria Basarabiei),**

Este foarte posibil ca sensibilul Mitropolit să fi avut o intuiție prevestitoare asupra norilor grei ce se iveau asupra năpăstuitului său popor. Era o fugă, o abandonare în fața pericolului ce se apropia, sau era o formă de atragere a atenției, de trezire a conștiinței o formă de protest? Credem în această posibilitate din urmă. Nu era Mitropolitul Visarion o personalitate care să dea înapoi în fața necazurilor, mai ales că, a declarat, la instalare, că indiferent de împrejurări, trebuie să-și slujească turma. Sperăm ca să putem da un răspuns clar la această întrebare.

Iată încă o dovadă a atașamentului său pentru cauza țării: întrucât forțele noastre militare se confruntau cu mari lipsuri materiale, în anul 1940 se alocă un substanțial ajutor de 10 milioane lei, pentru înzestrarea armatei; suma provenea astfel: 5 milioane din partea Fondului bisericesc și 5 milioane din partea eparhiei. Se mai adaugă suma de 100.000 lei pentru completarea echipamentului unui regiment de vânători din Cernăuți, precum și materiale de construcții pentru Liceul militar din Cernăuți. S-au primit mulțumiri din partea Ministerului de Apărare, pentru acest gest de nobil și patriotic.

Revenind la demisia Mitropolitului Visarion Puiu vom spune că demisia a fost înaintată pe data de 9 mai 1940, aprobată (cu siguranță cu durere în suflet n.n.), de către Regele Carol al II-lea (care forțat de împrejurări, nu după multe zile va abdica și el); demisia poartă și contrasemnătura Ministrului Cultelor Ion Nistor.

Dar să vedem cum se prezintă scrisoarea Mitropolitului Visarion Puiu adresată clerului și credincioșilor din Mitropolia Bucovinei;

„Aducem tuturor la cunoștință cu aceste rânduri, că începând cu data de 15 mai 1940, păstorirea noastră duhovnicească, al cărui toiag l-am purtat cu voia lui Dumnezeu vreme de patru ani și jumătate, va trece de acum în grija altui ierarh. Ziua retragerii dorite de mine și vestită tuturor de repetate ori, acum a sosit. Și, cu acest prilej, doresc să vă exprim, cum se obișnuiește în astfel de împrejurări, simțămintele și ultimile îndemnuri ce doresc să vi le împărtășesc plecând din Cernăuți.

Mai întâi arăt că ne despărțim cu părere de rău de această frumoasă eparhie cât și de clerul ei. La fel cu același sentiment de întreg personalul conducător și cel de lucru al instituției „Fondul" care administrează averile ce au mai rămas Bisericii noastre în această eparhie și care laolaltă m-au ajutat în munca complexă și atât de deosebită în cârmuirea Mitropoliei Bucovinei, cât am fost împreună. Mulțumiri, iertare tuturor și ascultare de noul mitropolit". În continuarea scrisorii găsim rugămintea ca toți să se roage pentru el; era conștient că zile grele și negre îl așteaptă. În continuare, mai adaugă: „Și mă rog, ca în gânduri și rugăciuni, să nu mă uitați, cum nici eu nu voi uita, pentru că și zidurile ce mi-ați procurat în dar, la Mănăstirea Neamțului, îmi vor aminti de voi toți și de întreagă această eparhie, căreia doresc o pururea crescândă înnoire până la sfârșitul veacurilor'

E foarte posibil ca populația rusofonă, să fi simțit evenimentul revenirii rușilor și să fi trecut la manifestări, jigniri, acte de vandalism, etc., greu de suportat de o personalitate atât de puternică ca cea a Mitropolitului Visarion. „În această situație s-a jertfit pe sine, ca formă de protest. Astfel de manifestări subumane l-au determinat pe mareșalul Antonescu să declare: „în teritoriile românești ocupate de sovietici au rămas urmele unei barbarii fără precedent, cum nici hoardele hunilor nu au lăsat în urma lor".

Cu siguranță că imediat s-a retras la casa de odihnă de la Vovidenia-Neamț pentru odihnă și meditație, rugăciune și liniște după o viață plină de împliniri, reușite, dar și zbucium și dureri înăbușite. Avea doar vârsta de 61 de ani și avea energie și putere de muncă pentru mai bune împliniri. După ún an de zile când Basarabia revine la patria-mamă este numit „Mitropolit misionar în Transnistria, cu reședința la Odesa. Datorită aecstei ultime misiuni, în 1944 a fost nevoit să se refugieze în Apusul Europei, unde a trăit până la moarte, în 1964, la Paris.

A circulat și încă mai circulă informația că Visarion Puiu, ca fost coleg de Seminar cu Stalin, i-ar fi scris acestuia o scrisoare prevenindu-l asupra actului nedrept de ocupare a Bucovinei de Nord și a Basarabiei, precum și a persecuțiilor nedrepte făcute vieții bisericești. L-ar fi atenționat că Biserica a mai fost supusă persecuțiilor, dar în final a ieșit biruitoare și chiar întărită. E adevărat că Stalin este născut în același an cu Mitropolitul Visarion, dar știm că Visarion Puiu a urmat Seminarul la Roman și Iași și Teologia la București. A studiat la Kiev între anii 1907—1908 și nu avem motive să considerăm că Stalin ar fi studiat la Academia duhovnicească de la Kiev. Putem, totuși, admite că o personalitate, un caracter ferm, un original, un curajos și un desăvârșit român care era Visarion Puiu putea, cu tot riscul să-i facă o petiție, un memoriu lui Stalin, pentru aceasta nu mai

e nevoie de alte documente. De la această scrisoare și cu siguranță și multe alte proteste și manifestări puternice ale marelui bărbat și român desăvârșit și până la apriga urmărire și condamnare nu era prea mult.

Ca și după demisia de la Cernăuți și de data aceasta se retrage după 1944 la casa de odihnă de la Neamț. Apoi, a urmat plecarea în Apusul Europei. Și aici avem variante. Unii spun că a fost trimis într-o delegație, din care nu s-a mai întors. Alții afirmă că, la Neamț fiind, bunul său prieten Patriarhul Nicodim, care știa din vârful piramidei ce se vântura și ce nori se întrevăd pentru protestatarul Visarion, l-ar fi sfătuit ca neîntârziat să ia drumul pribegiei, ceea ce s-a și întâmplat, când exact nu știm.

Știm că a găsit adăpost la un ordin călugăresc catolic, numit „trapiști", care i-au asigurat un minimum de existentă; aceștia i-au făcut și cele necesare de îngropare.

Condamnarea Mitropolitului Visarion Puiu: Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în sesiunea din februarie 1950 ia în discuție cazul Mitropolitului Visarion Puiu, care deja prin decizia Tribunalului Poporului nr. 11 din 20 februarie 1946 fusese condamnat la moarte, în contumacie. Ce acuze erau aduse ierarhului Visarion Puiu: 1. A plecat peste hotare neavând sferă de jurisdicție și se găsea în disponibilitate; 2. A părăsit țara fără autorizație și încuviințare; 3. A participat la acțiuni seditioase împotriva statului român. Sfântul Sinod găsește întemeiate hotărârile Tribunalului și în plus i se impută că manifestă atitudini filo-catolice și că s-a împotrivit înființării Patriarhiei Române; pe temeiul celor de mai sus, cu unanimitate de voturi se hotărăște: „Sfântul Sinod pe baza canonului apostolic, al Sinodului IV Ecumenic, aplică Mitropolitului Visarion pedeapsa de caterisire. Prin aceasta este desbrăcat de demnitatea de Mitropolit și Arhiereu, iar acțiunile lui peste hotare sunt considerate nule și neavenite".

E ușor de imaginat durerea ce l-a cuprins, departe de țară, printre străini, când a aflat toate acestea. Credem că nu l-a întristat atât de mult hotărârea Tribunalului, cât l-au durut cele hotărâte și acuzate de Sinodul Bisericii noastre, și aceasta cu atât mai mult întrucât între sinodali se aflau oameni ajutați la vreme de cel acuzat; mai mult unul dintre ei a fost trimis la studii în străinătate de Visarion și-l avusese la Hotin vicar. Ar mai fi de remarcat că acuzele Bisericii sunt fără temei (filo-catolicismul și opunerea la înființarea Patriarhiei). Acestea au fost adăogate, spre a se arăta că și Biserica are motive asupra răzvrătitului Ierarh. A fost un filo-catolic Mitropolitul Visarion Puiu? Ar fi putut să fie, fără a fi acuzat până la caterisire, în măsura în care catolicismul a putut să-i dezvolte dorința lui de ordine, disciplină, unitate, etc. Dar acestea n-ar fi trebuit să-i fie imputate, până la depunerea din treaptă.

În anul condamnării lui Visarion Puiu, în aceași sesiune din februarie, 1950, probabil „verificându-se dosarele" unor ierarhi, membri ai Sfântului Sinod, un sobor întreg a fost disponibilizat. Cu câțiva ani mai înainte trecuse la cele veșnice, printr-o moarte dubioasă Patriarhul Nicodim, iar un făclier, un mare teolog, Mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei a ieșit forțat din scaun, ca după un an să treacă la cele veșnice, în uitare și mâhnire la Mănăstirea Agapia. Iată că acum un număr de 12 arhierei erau trimiși în mănăstiri, scoși din scaune, în ideea de a crea teroare, teamă, frică, față de noul regim, spre luare aminte. Iată numele și funcția și locul retragerii ierarhilor:

1. Mitropolitul Efrem Enăchescu, trimis stareț la Cernica;
2. Episcop Partenie Ciopron, stareț la Mănăstirea Sf. Ioan-Suceava;
3. Episcop Veniamin Nistor, stareț la Sf. Treime-Alba-Iulia;
4. Policarp Morușca, Episcop închinoviat la Sf. Treime-Alba-Iulia;
5. Arhiereul Emilian Antal, stareț la Cozia;
6. Arhiereu Eugen Laiu, stareț la Mănăstirea Cocoș-Tulcea;
7. Episcop Atanasie Dincă, stareț la Sf. Apostoli-Huși;
8. Arhiereu Galaction Cordun, închinoviat la Căldărușani;
9. Arhiereu Teodor Scorobeț, închinoviat la Sf. Treime-Alba-Iulia;
10. Arhiereu Veniamin Pocitan, închinoviat la Cernica;
11. Mitropolit Tit Simedrea, închinoviat la Schitul Darvari-București;
12. Mitropolit Nifon Criveanu, închinoviat la biserica Domnița Bălașa-București.

Un număr destul de mare, un întreg Sinod, în care puteau considera drept căpetenie, protos pe Mitropolitul Visarion Puiu. Dar nu numai arhiereii au pătimit, ceea ce se numește „mucenicie albă" ci mulțime mare de credincioși și preoți care au cunoscut deportarea, izolarea, persecuțiile de toate gradele și, nu în ultimul rând, închisoarea cu tot programul de distrugere a duhului credinței străbune.

Din informațiile oferite de Pr. prof. Al. Ciurea s-a înțeles că cu câțiva ani în urmă Patriarhul Iustinian ar fi delegat pe Mitropoliții Iustin al Moldovei și Teoctist al Olteniei, spre a merge la Paris, în eventualitatea reîntoarcerii în țară a Mitropolitului Visarion; alte detalii n-au fost date. Se știe doar că Mitropolitul Visarion regreta Eparhia Bucovinei și, ar fi dorit să se întoarcă în țară, dar nu avea încredere în securitatea comunistă. Redăm un fragment din corespondența noastră cu Pr. prof. Petru Rezuș referitor la climatul în care trăia Mitropolitul Visarion Puiu în străinătate: „A avut diferite neplăceri cu românii din Franța, ba chiar a fost agresat de unii, dar n-a făcut concesii de nici un fel cu Vaticanul, deși a fost atenționat în mod asiduu. Aștepta să se întoarcă în țară și regreta Mitropolia din Cernăuți, unde clădise Palatul cultural... Trăia simplu și-și îndeplinea datoriile duhovnicești. S-a ferit de fugarii din țară și nu s-a mai manifestat politic decât împotriva comunismului. N-a putut întreține relații cu cei din țară, fiind condamnat la moarte ca criminal de război. Existența lui în exil a fost plină de lipsuri fiind ajutat de călugării trapiști. Bătrân, slab și bolnav, a murit în anul 1964 și a fost înmormântat de trapiști. Din motivele arătate, s-a întins tăcerea asupra lui, deși a fost un bun român și un mare patriot... Ca om, foarte activ, bun orator, aspru cu ceilalți din jurul lui, așa că nu avea prea mulți prieteni. Din relatările preoților care l-au cunoscut direct aflăm că Mitropolitul Visarion Puiu a fost un desăvârșit liturghisitor, ținea mult la oficierea solemnă, cu deplină demnitate, punând în valoare întreg tezaurul liturgic ortodox, care poate vorbi prin el însuși când este cu adevărat pus în valoare. Își avea setul său de insigne arhierești, veșminte, etc. A mers până acolo încât, făcea înaintea marilor sărbători (Sf. Paști) slujbe școală, ne spune Pr. prof. Al. Ciurea.

Credem că în anii puțini în care s-a odihnit la Vovidenia-Neamț, își va fi pregătit și lespedea de mormânt din marmoră, care se prezintă astfel în descrierea Diac. prof. Ioan Ivan:

„Stema Mitropoliei, încadrată între un tricher și dicher și dedesubt monograma M. V., apoi;

VISARION PUIU 1879—19... Mitropolitul Bucovinei 1935—19...
fost Episcop de Argeș 1921—1923
Episcop de Hotin 1923—1935, jos:
Rugați-vă Domnului pentru voi
Rugați-vă pentru toți cei adormiți
Rugați-vă și pentru mine

Intră în competența Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a stabili și a duce la împlinire un întreg complex de acțiuni prin care Mitropolitul Visarion Puiu să revină în conștiința noastră, așa cum merită. De altfel, reabilitarea post-mortem a Mitropolitului Visarion Puiu, s-a făcut de către Sfântul Sinod în octombrie 1990.

Există în Pașcani frumosul palat al Cantacuzinilor din sec. XVII, care în prezent îndeplinește o funcție improprie, care ar putea adăposti, deopotrivă un muzeu închinat lui Sadoveanu și Mitropolitului Visarion Puiu, cei doi mari păscăneni, prieteni în viață.

În acest caz, Mănăstirea Neamț ar intra în drepturile sale asupra casei de odihnă, operă a Mitropolitului Visarion, iar pe de altă parte un muzeu-Sadoveanu-Visarion Puiu în Pașcani ar fi deosebit de interesant.

Avem informații, că ar exista și o corespondență Sadoveanu-Visarion Puiu, încă nevalorificată.

Să nădăjduim că vor apare acei bărbați inimoși, plini de zel, care după măsura meritelor lui Visarion Puiu vor traduce toate aceste propuneri în practică. Ar fi un act de dreptate și de conștiință.

Pr. Mihai MOCANU

BIBLIOGRAFIE

1. Diac. Ioan Ivan, *Visarion Puiu*, în Credința Neamului, nr. 1-2, ianuarie 1991.
2. Pr. Visarion Puiu, *Casa memorială „M. Sadoveanu"* sau *„Mitropolit Visarion"?*, în Credința Neamului, nr. 1-2, Piatra Neamț, Ianuarie 1991.
3. Ioan Mihălcescu, în B.O.R., nr. 9/1923.
4. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București 1981.
5. Constantin Tomescu, *O dare de seamă episcopală*, Editura Hotinului, 1923—1931, Chișinău, 1931.
6. Constantin Tomescu, *10 ani de la reînființarea episcopiei Hotinului*, Chișinău, 1933.
7. N. Cotos, *Alegerea, învestirea și instalarea P.S. episcop Tit Simedrea al Hotinului*, reportaj, în Candela, nr. 12/1936.
8. Rev. Bistrica Ortodoxă Română, nr. 3-5/1950.
9. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Basarabia, în Teologie și viață*, nr. 9-12/1991.
10. A. Boldur, *Istoria Basarabiei, vol. I*, Chișinău, 1937.

SCRISOAREA-RĂSPUNS A DOMNULUI ILIE ILAȘCU LA MESAJUL, GRAMATA, CRUCEA PATRIARHALĂ ȘI DARURILE CARE I-AU FOST TRIMISE CU OCAZIA CRĂCIUNULUI DE CĂTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST

„Ascultând radioul în ajunul Crăciunului, 6 ianuarie 1994, am aflat că din bunăvoința Prea Fericirii Voastre s-au deplasat spre Tiraspol două înalte fețe bisericești, reprezentând Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru a se întâlni cu mine și cu ceilalți frați de suferință. Tot în acea zi, am auzit citindu-se scrisoarea pe care ați adresat-o către inimile noastre. Am fost toată ziua în așteptare, ca seara, chiar în ajunul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos să ni se comunice de către un gardian că au sosit solii Bisericii Ortodoxe Române și că se află la câțiva metri de celula mea. Mi s-au adus apoi coletele cu merinde și tot ce ați trimis pe adresa mea. Mi s-a mai comunicat că scrisoarea, gramata și Crucea Patriarhală le voi primi mai târziu. Și într-adevăr, la 10 ianuarie, conducerea pușcăriei mi le-a adus.

Nu am gândit niciodată că voi întâlni în cale o soartă atât de crudă, care este de fapt și soarta întregului neam românesc. Pur și simplu, atunci când mi-a cerut-o vremea, am făcut tot ce am putut. Nu am îngenunchiat în fața dușmanului de neam, când el mi-o cerea. Numai cu ajutorul lui Dumnezeu și prin credința în El am izbutit să ținem capul sus, fiind mândri că ne-am născut și suntem români.

Vă mulțumesc din suflet pentru susținere, pentru rugăciunile înălțate către Dumnezeu pentru eliberarea noastră. Fiind creștin, îmi voi duce crucea până la capăt, ținând de neam, glie și Biserica străbună. Îmi îndoi genunchii Prea Fericite Părinte TEOCTIST și Vă sărut mâna și crucea sfântă. Toate sunt trecătoare, numai Dumnezeu și credința în El sunt veșnice".

ILIE ILAȘCU
Raionul Grigoriopol, satul Hrinaia
Pușcăria nr...., celula 31
MOLDOVA

Recenzii și note bibliografice

D. Stăniloae, **Ascetica și mistica creștină sau Teologia vieții spirituale.** Casa Cărții de Știință, Cluj, 1993.

Prin osteneala Casei Cărții de Știință-Cluj, a văzut lumina tiparului una din cele mai importante contribuții a Părintelui dr. Dumitru Stăniloae pentru teologia românească și pentru spiritualitatea ortodoxă: **Ascetica și mistica creștină sau Teologia vieții spirituale.**

Lucrarea are la bază prelegerile ținute de Părintele Stăniloae la Facultatea de Teologie București, în anii 1946—1947. O primă apariție editorială a materialului l-a constituit **Cursul de ascetică și mistică creștină,** București, 1947, dar o altă ediție, mai cunoscută și, în același timp incompletă, a fost volumul al treilea al **Teologiei Morale Ortodoxe,** pentru institutele teologice, E.I.B.M.B.O., București, 1981, intitulat **Spiritualitatea Ortodoxă.**

Prima diviziune a lucrării are un aspect introductiv și metodologic, urmărind delimitarea clară a noțiunilor de mistică și ascetică creștină a raportului dintre ele (cap. 2-3), sensul și posibilitatea misticii creștine (cap. 4), mistica creștină și dinamismul vieții istorice (cap. 5), cât și a trăsăturilor specifice ale misticii creștine — caracterul hristologic și bisericesc (cap. 6). Sunt prezentate apoi: raportul Teologiei ascetice și mistice cu celelalte studii teologice (cap. 7); Izvoarele și metodele specifice celor două discipline teologice (cap. 8-9), cât și împărțirea lor (cap. 10).

În această parte introductivă, importante sunt definițiile atât cu caracter teoretic, dar și practic, pe care le dă Părintele Stăniloae celor două discipline. Citând din Sfântul Apostol Pavel, Sfântul Grigore Palama, Dionisie Areopagitul, Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Simeon Noul Teolog, din teologi, filosofi și gânditori contemporani: Andruțos, Berdiaev, N. Grabman, L. Leonev, I. Zahn, I. G. Savin, N. Crainic, autorul definește mistica drept „experiență a divinului, trăire negrăită și neînțeleasă a supremei apropieri a divinității, a gustării a celor mai înalte bunuri divine, atât cât poate fi accesibil acest lucru firii omenești în existența ei pământească sau, mai practic, „mistica este trăirea stării de îndumnezeire sau de participant la viața dumnezeiască, iar teologia mistică — știința care descrie această stare, fixează sensul ortodox și normele ei".

În legătură organică cu mistica, asceza cuprinde „urcușul care duce spre acest pisc, iar ca știință, ea se ocupă cu regulile și cu eforturile ce duc pe om de la prima treaptă a urcușului spre desăvârșire, până la contemplație și unirea cu Dumnezeu".

Ca atare, asceza urmează un drum riguros determinat, o ordine și o înșiruire de etape, ce nu poate fi nici o clipă nesocotită, o disciplină strictă și precisă, care ține pe de o parte de legile dezvoltării morale a vieții sufletești, pe de altă parte de principiile credinței.

Aceste trepte sau etape stau și la baza cuprinsului propriu-zis al cărții:

Partea I-a Purificarea

Partea a II-a Luminarea

Partea a III-a Desăvârșirea prin unirea cu Dumnezeu sau prin îndumnezeire.

Prima etapă constă în eliberarea de patimi și sălășluirea virtuților, în locul lor. Patimile sunt prezentate ca fiind „cel mai coborât nivel la care poate cădea ființa omenească", pasivitate și robie a voinței. Ele sunt socotite în număr de șapte, toate având-și originea în lăcomia pântecelui. Acestea sunt: lăcomia pântecelui, curvia, iubirea de argint, mânia, ura, întristarea, trândăvia, slava deșartă și mândria, și corespund, în fond, celor șapte păcate capitale din morala ortodoxă.

Acestor păcate și patimi, literatura ascetică le opune șapte virtuți, care îl duc pe om la nepătimire. Aceste virtuți sunt: credința, frica de Dumnezeu, înfrânarea, răbdarea și îndelunga îngăduință, nădejdea, nepătimirea și iubirea.

Cauza ultimă a patimilor este uitarea de Dumnezeu, de aceea, la rădăcina virtuților este întoarcerea la Dumnezeu-credința. Ultima virtute, care le cuprinde în sine pe

toate celelalte, este iubirea și ea îl trece pe om la cunoștere sau contemplație.

Etapa a II-a — **Luminarea este treapta contemplației.**

După ce patimile au fost înlăturate cu totul, în conștiință izbucnesc, din locul ascuns al inimii, în toată strălucirea lor, darurile Duhului Sfânt. Acestea sunt șapte: duhul temerii, duhul tăriei, duhul sfatului, duhul cunoștinței, duhul înțelepciunii, duhul înțelegerii și duhul bunei credințe. Aceste daruri sunt; în primul rând, daruri de luminare a minții și de fortificare a ei în orientarea spre Dumnezeu.

Prin intermediul darurilor Duhului Sfânt, se ajunge la cunoașterea rațiunilor lucrurilor și se descoperă lumea în plenitudinea ei, ca drum spre Dumnezeu: mintea ajunge pe ultimele trepte ale rugăciunii și contemplării chipului spiritual al lui Dumnezeu.

Etapa a III-a — **Desăvârșirea este treapta teologiei mistice.**

La unirea cu Dumnezeu — arată autorul, concluzionând numeroasele mărturii patristice — se ajunge prin rugăciune și dragostea ca extaz, ca dar divin. Această cunoaștere nemijlocită a lui Dumnezeu se realizează deplin în starea de îndumnezeire a omului sau de unire a lui cu Dumnezeu.

Pe ultimele trepte ale rugăciunii curate, dincolo de orice activitate naturală, se descoperă minții lumina dumnezeiască supraconceptuală, iradiere a dragostei divine.

Experiența pe care o are cel care a ajuns în faza îndumnezeirii, este caracterizată prin trei temeiuri: iubire, o cunoștință directă mai presus de cea conceptuală și lumina, care e totodată și bucurie.

În capitolul ultim — **îndumnezeirea** — sunt prezentate cele două etape ale acestui proces: în sens larg — ridicarea omului până la limita puterilor sale naturale sau până la realizarea deplină a omului și în sens restrâns — ridicarea naturii umane dincolo de granițele ei. Dar această experiență aparține veacului viitor. În timpul vieții de aici, e numai anticipată, în clipe scurte, în formă de arvună. Ea depășește puterea noastră de înțelegeri și de transpunere în concepte, de aceea chiar și Sfinții Părinți, care au scrutat-o, nu au găsit categoriile logice necesare exprimării ei.

În încheierea cărții sunt inserate considerații pe marginea lucrării ale celui care s-a îngrijit de prezenta ediție: Sandu Frunză.

Reeditată la aproape jumătate de veac și pentru un public mai larg, lucrarea Părintelui dr. Dumitru Stăniloae își păstrează actualitatea, prin caracterul sistematic și sintetic prin care este prezentată viața spirituală, oferind temei biblic, patristic și dogmatic străduințelor credincioșilor, de desăvârșire.

Nichifor Crainic, **Nostalgia paradisului,** ediție cu un studiu introductiv de *Dumitru Stăniloae,* postfață și note de *Magda Ursache* și *Petru Ursache,* fișa bibliografică de *Alexandru Cojan;* Editura Moldova, Iași, 1994, 329 p.

Din preocupările Editurii Moldova-Iași, care se face tot mai cunoscută prin aparițiile editoriale de valoare, ce constituie, în același timp, adevărate evenimente pentru cultura noastră contemporană, a văzut lumina tiparului cartea care a avut un destin martiric, de altfel ca și autorul ei — Nichifor Crainic, intitulată NOSTALGIA PARADISULUI.

Ea a mai cunoscut două ediții: princeps — 1940 și ediția din 1942, apărută la Ed. Cugetarea Georgescu Delafras, pe care o reproduce și actuala ediție, adaptând-o, însă, noilor norme ortografice și gramaticale

Studiul introductiv, intitulat *Opera teologică a lui Nichifor Crainic*, poartă semnătura lui D. Stăniloae și a fost publicat inițial în numărul festiv al revistei *Gândirea*, din aprilie 1940.

În acesta, D. Stăniloae arată că apariția lui Nichifor Crainic în câmpul teologiei ortodoxe române, are o însemnătate epocală, el fiind considerat cel dintâi teolog român din epoca modernă, care scoate teologia din cercul strâmt și ocrotit al specialiștilor, prezentând-o, într-o formă impunătoare, atenției generale a lumii intelectuale.

Părintele D. Stăniloae identifică aspectele gândirii teologice a lui N. Crainic, analizează conceptul de *teandrism,* pe care autorul l-a pus în circulație și face referiri asupra contribuției acestuia la realizarea primelor lucrări sistematice de Teologie mistică, în teologia română.

Lucrarea propriu-zisă este structurată în trei părți, în raport cu scopul urmărit de autor.

Cea dintâi secțiune amplă a lucrării, intitulată *Cultura și civilizație,* prezintă în 6 capitole, raporturile generale dintre religie și cultură.

Partea a doua, dezvoltată în 12 capitole, intitulată *Teologie și estetică,* se ocupă de conturarea raporturilor speciale dintre religie și cultură, în timp ce partea a treia, ce poartă același nume cu lucrarea — *Nostalgia paradisului* cu 4 capitole — tratează finalitatea operei de artă.

Scopul lucrării, declarat de autor, este „de a contura doctrina ortodoxă în unele probleme dezbătute ale culturii" (p. 10).

O valoare deosebită o prezintă capitolul de debut, intitulat *Modul teandric.* Combătând concepții exagerate, care separă cultura de religie, N. Crainic arată că această separație reprezintă un fenomen artificial, specific modern, care a fost importat la noi, la sfârșitul veacului trecut și este expresia unui mimetism intelectual, ce nu are nimic cu adevărata cultură română, „înfiptă adânc în autohtonismul etnic și absorbind în plăsmuirile ei lumea spirituală a ortodoxiei" (p. 10). Există un singur adevăr, fie că este abordat de credință, de cultură sau de știință, iar Cel ce dă caracter unitar acestui adevăr este Hristos, „locul" supraspersonal, unde rațiunile omenești se pot unifica. Prin El, se inițiază colaborarea teandrică.

Modul teandric sau ideea teandrică a spiritualității creștine românești, pe care le pune în circulație N. Crainic, sunt concepute în legătură cu cele două concepte ale antropologiei creștine — *chip și asemănare.* Conceptul de chip sau de imagine a lui Dumnezeu are, la N. Crainic, o accepțiune general omenească, iar cel de asemănare — una specific creștină. Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om e geniul; gradul culminant al asemănării e sfințenia. Prin aceasta, se descoperă, de fapt, sensul profetic, convergent cu doctrina creștină, al culturii.

Raportul dintre religie și cultură, ce formează obiectul primei părți a lucrării, este abordat din cinci puncte de vedere fiecare constituind de fapt tema unui capitol: 1. genetic, 2. d. p. d. v. al simbiozei istorice 3. al influenței reciproce, 4. al exclusivității, 5. al finalității.

După ce procedează tehnic, la delimitarea termenilor de cultură și de civilizație și a domeniilor lor specifice (Cap. *Cultură și civilizație),* și prezintă legătura genetică dintre religie și cultură — artele fiind născute din cultul religios sau odată cu el —, (Cap. *Raportul genetic dintre religie și cultură),* autorul arată că ambele forme ale spiritului uman coexistă. „În timp ce spiritul religiei pornește de sus în jos; spiritul culturii de jos la sus. Întâlnirea acestor curente, venind din direcții opuse, dă cultul religios, organizat în Biserică. Cultul ortodox ne înfățișează, potrivit lui N. Crainic, fuziunea istorică cea mai tipică și mai clasică dintre religie și cultură" (p. 47). (Cap. *Simbioza istorică),* Religia este primul izvor al culturii și influențează asupra culturii ca putere de propulsie, de restricție și de interdicție sau stimulativ, restrictiv și negativ. (Cap. *Influențele).* La rândul ei, cultura influențează religia. Împrumuturile din cultura păgână sau profană sunt justificate de autor în baza revelației divine, (Cap. *Conflictele).* Negativismul modern este considerat de N. Crainic, expresie a prezenței spiritului demonic incapabil, în istorie și cultură, care duce la secularizare, datorită părăsirii concepției teocentrice și adoptarea unui antropocentrism, care, în dezvoltarea lui este tot una cu descreștinarea culturii. (Cap. *Negativismul modern).*

Într-un sens profetic, autorul încheie acest capitol și primă secțiune a lucrării, cu o considerație asupra viitorului spiritual al omenirii, pe care îl consideră o recunoaștere din partea omului, după o experiență îndelungată, multiplă și tragică a insuficienței sale în fața destinului și o reîntoarcere la îndurarea cerului.

Partea a doua a lucrării, intitulată *Teologie și estetică,* privește raporturile speciale dintre religie și artă.

Autorul face o analiză pertinentă asupra genezei, apariției și modului de manifestare ale frumosului, pe

care îl împarte în trei trepte: frumosul în sine sau frumosul transcendent; frumosul natural; frumosul artistic și face critica esteticii moderne, care a părăsit preocupările vechilor concepții despre frumosul metafizic, îndreptându-se spre valorile inerente ale artei și despuind concepția sacră a inspirației (Cap. *Teologie și estetică).*

Prelucrând idei din gândirea lui Dionisie Areopagitul despre frumos, în acord cu acesta, concepe ca ultimă cauză a frumuseții pe Dumnezeu, care este frumusețea perfectă și absolută. Frumusețea este un atribut al ființei Sale, iar lumea este capodopera artistică a Sa, în care bunătatea și frumusețea sunt unul și același lucru. N. Crainic vorbește, în cadrul acestei învățături despre Sofia, păstrând, însă, echilibrul teologic și doctrinar. (Cap. *Sensul teologic al frumosului).*

Capitolele *Despre artă; Arta ca artist; Arta în public; Despre inspirație; Locul inspirației,* constituie o pledoarie pentru păstrarea responsabilității și moralității în artă, ceea ce, la N. Crainic se numește *profetism artistic.* În fața societății, consideră el, artistul este responsabil ca și preotul, cu atât mai mult cu cât el este prin personalitatea lui, „un filtru al esenței etnice, o încoronare a spiritului autohton. Față de neamul său, el este profetul care coboară solia strălucitoare din cer" (p. 157).

Capitolul *Despre subiim,* ne familiarizează cu gândirea teologică a autorului, iar capitolul *Geniclitate și sfințenie,* combătând confuzia unor teologi, ce identifică geniul cu sfântul, reprezintă un elogiu făcut ascezei creștine, a sfântului și asc etului, așa cum le înțelege spiritualitatea ortodoxă.

Această a doua parte a lucrării se încheie cu capitolul *Problema stilului,* o privire asupra modului de realizare a operei de artă, pe marginea considerațiilor lui L. Blaga, din *Geneza metaforei și sensul culturii.* Vorbind despre stilul instituțional sau sacru, îl identifică, în mod clar, cu Biserica și consideră că singurul stil care a dat unei culturi stabilitate și perenitate. este cel bizantin.

Partea a treia a lucrării, ce poartă numele întregii cărți, prezintă finalitatea culturii, în raport cu religia, adică sensul sau rostul creației omenești.

După ce analizează etimologic cei doi termeni ai sintagmei din titlu și dezvoltă, în cadrul unor enumerații pline de farmec și metafore plasticizante, semnificația spirituală a nostalgiei paradisului, autorul arată că întreaga creație a omului se naște din această nostalgie. Civilizația își are impulsul primar în memoria paradisului terestru, iar cultura își are impulsul primar în aspirația către paradisul ceresc. Nostalgia paradisului este impulsul fundamental al creației omenești, dorul de patria cerească a spiritului nemuritor.

Nostalgia paradisului hrănește asceza creștină, insuflă ideile pedagogiei și inspiră geniile creatoare (Cap. *Paradisul posibil).* N. Crainic identifică acest paradis posibil cu sufletul curat al copilului, pe care trebuie să-l păstrăm.

Capitolul *Simbolul androgin* este o încercare de introducere a simbolului androginului, în cultura română. Acesta este considerat de autor, tipul veșnic al omului desăvârșit, care e mai presus de principiul masculin și de principiul feminin (p. 266), genul ambigen și neutru, o sinteză a lor în planul veșniciei.

N. Crainic încearcă să facă o identificare ca modul androgin al ascetului, dar suportul nu este teologic, ci artistic.

Deosebit de interesant este capitolul ultim al cărții, *Profetismul artei,* în care autorul vorbește despre tendința fundamentală a artei de a se ridica, prin simboluri, către veșnicie, de a transfigura realitatea terestră în perfecțiune teoformă. Întreaga artă poartă chipul celeilalte umanități, care nu mai e de pe pământ, fiindcă năzuie să fie în cer. Arta este „această mare amiază fără început si fără de sfârșit, a veșniciei ... Prin vraja ei. respirăm, în restriștea pământului ceva din boarea suavă a paradisului" (p. 238). Lucrarea este însoțită de o postfață, în care se face o prezentare scurtă a unor idei fundamentale ale gândirii lui Nichifor Crainic și note, alcătuite de Magda și Petru Ursache.

Astfel, prin preocuparea Editurii Moldova. a fost redată circuitului cultural românesc, una din cele mai importante lucrări de teologie și cultură.

Pr. drd. Ioan-Cristinel TEȘU.

O carte închinată eroismului Basarabiei.

Devine o realitate pură afirmația Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, autorul cărții „Basarabia, Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc", (Trinitas, Iași, 1993), că „Schimbările din anul 1989 din România și din „Republica Moldova", cer în chip imperios publicarea unor lucrări de istorie, care să înfățișeze trecutul pământului românesc din stânga Prutului dintr-o altă perspectivă decât cea cu care am fost obișnuiți și cu obiectivitatea necesară oricărei cercetări de acest gen" (Cuvânt înainte, p. 5).

Tipărită cu binecuvântarea I.P.S Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, cartea are un cuprins ademenitor lecturii, dar mai ales aprofundării problemelor. Este o subliniere, dată în plus în noile condiții de istorie obiectivă a adevărului, falsificat în mod voit în trecut. Adică a identității perfecte între istoria neamului românesc și istoria Bisericii Ortodoxe Române. Poporul român a reprezentat o entitate etnico-religioasă, iar permanența romanității răsăritene din Europa de sud-est și răsărit este dovedită de desfășurarea tuturor evenimentelor mai importante de la începuturile creștinismului. A fost o religie unică de stat în întregul imperiu roman din care au făcut parte Dacia și Moesia, leagănul neamului românesc.

Echilibrată, cartea la care ne referim dar structurată cronologic, având o „Introducere" (p. 9-21) cu referiri speciale la diverse studii afiate în strânsă legătură cu istoria neamului și Bisericii române, Preotul prof. dr. Mircea Păcurariu oferă o sinteză științifică bine echilibrată în cele opt capitole ale lucrării. Astfel, în cap. I (p. 22-32), „O scurtă incursiune în istoria Basarabiei", se subliniază identitatea istoriei Moldovei și apoi a României cu istoria teritoriului românesc dintre Prut și Nistru răpit pe nedrept în 1812 și înstrăinat până în zilele noastre. Era normal ca în cap. II (p. 33-44) să fie tratată sintetic „viața bisericească a românilor din Moldova din stânga Prutului" subliniindu-se că desfășurarea vieții bisericești, atât a clerului monahal și mirean, cât și a enoriașilor, adică, a populației românești autohtone să se producă identic ca în estul Moldovei. Se părea la început, că în 1812, românii din stânga Prutului au beneficiat de eliberarea de sub jugul otoman, scăpau de amenințarea turcizării silite a populației, așa cum s-au produs faptele în Balcani. Dar nu a fost așa și autorul, cu mare durere în suflet, este obligat ca istoric să sublinieze o altă și cruntă realitate istorică, scriind în capitolul III (p. 45-52) „O țară românească înstrăinată: Basarabia". Nimic mai tragic pentru un popor nu există decât sentimentul că se simte străin în țara sa.

Evenimentele istorice, având în vedere cele petrecute după 1815, permit autorului prilejul ca odată cu explicarea unor acte diplomatice și de creare în Europa a unui echilibru politic să ofere lectorului posibilitatea de a cunoaște în cap. IV (p. 53-71), situația reală despre „Biserica din Basarabia după 1812". Este capitolul dens al rolului jucat de clerul românesc în păstrarea cu sfințenie a legii strămoșești. A fost binefăcător nu numai rolul binecunoscutului Mitropolit, Gavriil Bănulescu Bodoni, ci și a generației de clerici și mireni ca sub oblăduirea Bisericii în Basarabia să se păstreze cultura românească autentică.

După cum rezultă din cap. V (p. 72-89) „Biserica din Basarabia în a II-a jumătate a sec XIX" Se precizează intensificarea rusificării întregii populații românești, ajungându-se să fie interzisă folosirea limbii moldovenești în Biserică și în școlile de sub tutela ei. Episcopii eparhioți sunt de origine rusă și se imprimă procesului de rusificare un spirit combativ, ajungându-se, sub aspect cultural, la un dualism intelectual al clerului și al oamenilor de cultură. Astfel unii români din Basarabia devin colaboratorii direcți după studii medii și superioare, ai autorităților de stat și ai Bisericii ruse, în procesul complex dar dur de rusificare. Scurtul popas pentru românii din Basarabia dintre anii 1859 și 1878, când cele trei județe din sudul Basarabiei Cahul, Bolgrad și Ismail au revenit Moldovei, reprezintă pe drept cuvânt „revenirea parțială la țara-mamă" cu toate binefacerile ei pentru românii basarabeni.

În capitolul VI (p. 90-109) „viața bisericească din Basarabia la începutul sec. XIX", se fac referiri substanțiale asupra rolului cărturarilor, mirenilor și clericilor, în trezirea conștiinței naționale a românilor basarabeni. Un rol important a revenit răspândirii prin manualele școlare, dar mai ales prin presă, a importanței cunoașterii limbii și literaturii române. A fost o perioadă scurtă, dar bine făcătoare, pregătind, spiritual și intelectual pe corifeii Unirii din 1918 a Basarabiei cu România-Patria Mamă. Pe deplin justificată este afirmația de o mare importanță pentru opinia generală că în Basarabia „Mulți nemți, evrei și bulgari aveau însă școli în limba lor, numai autohtonii erau lipsiți de acest drept elementar" (p. 97).

Atât înainte de primul război mondial, cât și în anii grei 1914—1918, preocuparea preoțimii a fost să se asigure un climat propice pentru tipărirea cărților de cult cât și a manualelor școlare. Presa a jucat și ea un rol important prin apariția ziarelor, al căror conținut era deosebit de evident sub aspectul redeșteptării conștiinței românești a basarabenilor.

Nu puteau lipsi nici relatările, privind soarta credincioșilor din Basarabia din anii 1918—1940. Este tocmai conținutul cap. VII (p. 110-118) „Biserica din Basarabia din 1918 până în 1940", evidențiindu-se prin grija Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a lui Miron Cristea, primul patriarh al Regatului României de a integra structural și material întregul cler din provinciile unite organizării Bisericii Ortodoxe Române conform Congresului bisericesc din 1925.

În ultimul capitol VIII (p. 119-127) „istoricul Pr. prof. Mircea Păcurariu se referă la „Biserica din Basarabia după 1940", spre a încheia expunerea sa foarte minuțioasă și cu detalii extrem de edificatoare, cu „Situația Bisericii românești din Basarabia după 1989" (p. 128-136), cuprinzând cele mai recente evenimente ale transformărilor în planul vieții spirituale din această provincie românească. Se exprimă speranța extrem de justificată „că anul 1989 marchează începutul procesului de redeșteptare națională românească în Basarabia, ca urmare a schimbărilor de ordin politico-social care au avut loc în fosta Uniune Sovietică".

Fiind o carte adresată și marelui public, dar și elevilor și mai ales studenților din Facultatea de Teologie, lectoratului i se oferă în plus date în anexa „Listele cronologice ale ierarhilor din Basarabia" (p. 137-140) încheiindu-se cu un foarte bine venit și absolut necesar „Indice de persoane" (p. 141-146) și „Indice de locuri" (p. 147-150). Toate acestea facilitează lectura acestei cărți instructive și necesar a se găsi pe masa oricărui român de bună credință și cu dragoste frățească față de neamul românesc din Basarabia de astăzi.

Pr. prof. Radu MAZILU

Cronica bisericească

A. — Actualități ecumenice

A IV-A ÎNTRUNIRE A COMISIEI MIXTE PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC DINTRE BISERICILE ORTODOXE ȘI ALIANȚA MONDIALĂ A BISERICILOR REFORMATE

(Limassol, Cipru, 8-13 ianuarie 1994)

În ședința de lucru din 27-23 martie a. c., Sfântul Sinod a luat în discuție participarea Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a V-a întrunire a Comisiei Mixte pentru dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxe și Alianța Mondială a Bisericilor Reformate care a avut loc în perioada 8-13 ianuarie 1994 la Limassol, Cipru. Biserica noastră a fost reprezentată la această întrunire de P. C. Pr. prof. Aurel Jivi, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu. Redăm, în continuare, Declarația comună asupra hristologiei, care exprimă consensul părților privitor la doctrina hristologică și Comunicatul final al întrunirii:

DECLARAȚIE COMUNĂ

Cu privire la problema hristologică între Biserica Ortodoxă și Alianța Mondială a Bisericilor Reformate Limassol, Cipru
12 ianuarie 1994

1. În conformitate cu Crezul de la Niceea, noi afirmăm interrelația fundamentală dintre învățătura despre (Sfânta) Treime și cea despre Hristos.

Credința noastră comună într-un Singur Dumnezeu, Sfânta Treime a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh este legată de credința în Iisus Hristos, care a descoperit taina Sfintei Treimi. Aceasta evidențiază că Dumnezeul Vechiului Testament, care a condus pe poporul Său Israel din sclavie la noi limanuri ale libertății, este Tatăl lui Iisus din Nazaret care trimite Duhul Său de viață dătător, El este unul și același Dumnezeu care ne întâmpină în Hristos Cel Înviat și în Duhul Sfânt care lucrează în Biserica Sa.

În ceea ce privește legătura dintre învățătura despre Sfânta Treime și învățătura despre Întrupare, ortodocșii și reformații par a adopta puncte de vedere diferite, care, totuși, nu sunt incompatibile. Abordarea ortodoxă este fundamentată pe Taina Întrupării care include întreaga iconomie mântuitoare așa cum este aceasta propovăduită în Biblie, mărturisită în Tradiția patristică și trăită în Sfânta Liturghie. Punctul de plecare în abordarea hristologiei și a Tainei Treimii de către reformați se află în mărturia biblică cu privire la viața, moartea și învierea lui Iisus din Nazaret. Împreună (ortodocși și reformați) sunt de acord că învățătura lor despre (Sfânta) Treime și Întrupare reflectă întâlnirea cu realitatea lui Dumnezeu, așa cum S-a descoperit în Hristos.

2. Urmând mărturia Evangheliei așa cum aceasta este proclamată în al doilea articol al Crezului de la Niceea, ortodocșii și reformații mărturisesc că Iisus Hristos este Fiul, Unul-Născut mai înainte de toți veacii și Cuvântul lui Dumnezeu, a doua Persoană a Sfintei Treimi, care S-a făcut om deplin, fără să înceteze a fi Dumnezeu, fiind întrupat de la Sfântul Duh și născut din Fecioara Maria. Și unii și ceilalți mărturisesc credința apostolică potrivit căreia întruparea a avut loc la plinirea vremii când Dumnezeu „a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobândim învierea" (Galateni 4, 4-5). Astfel înțeles, Fiul Întrupat este manifestarea Sfintei Treimi în sfera istoriei umane pământești. Fiul Întrupat ca persoană istorică concretă demonstrează că natura umană nu este total străină de Dumnezeu. Aceasta descoperă mai

degrabă ceea ce a fost ascuns în natura primordială a Logosului. Prin Întrupare, viața lui Dumnezeu se manifestă în condițiile existenței umane. Dumnezeu își însușește condiția umană și natura umană în toate aspectele și dimensiunile lor. Toate acestea au loc pentru noi, ființele umane și pentru mântuirea noastră, ca noi să putem deveni părtași la „toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței" (Coloseni 2, 3), ascunse în Hristos.

3. Intruparea Fiului lui Dumnezeu aparține aceleiași existențe și vieți a lui Dumnezeu. Întrucât voința de a crea lumea și pe om este legată de ființa lui Dumnezeu, la fel și voința de a salva lumea și pe om a fost „o taină din veci ascunsă în Dumnezeu Ziditorul a toate" (Efeseni 3, 9). Așadar, creația și întruparea fac parte împreună din planul inițial al lui Dumnezeu. Astfel, lucrarea lui Hristos de răscumpărare „a fost orânduită mai înainte de întemeierea lumii, dar Care S-a arătat, în anii cei mai de pe urmă" (I Petru 1, 20). Fiind Capul întregii creații, prin care toate s-au făcut, Fiul, Care prin natura Sa de-a pururi din aceeași natură necreată cu Tatăl și cu Duhul, a primit în Sine natura umană creată și a devenit Om deplin în trup și suflet, astfel ca prin aceasta El să poată fi unit cu întreaga creație.

4. În limbajul Părinților și al Sinoadelor Bisericii primare, Iisus Hristos, ca Fiu întrupat al lui Dumnezeu, unește natura umană și natura divină într-o singură persoană (ipostas). Caracteristicile fiecărei naturi aparțin persoanei întregi, în care ambele naturi sunt unite fără a se confunda ori separa. Deci, Iisus Hristos acționează atât ca Dumnezeu, cât și ca om, folosind ambele tipuri de caracteristici, așa cum sunt împropiate în comuniune una cu cealaltă. În acest sens, există o „comunicare a însușirilor" în cadrul uniunii ipostatice, întrucât natura divină lucrează prin cea umană și natura umană sub conducerea celei divine. Totuși, caracteristicile celor două naturi pot fi corect înțelese numai din perspectiva **persoanei** lui Iisus Hristos, ca Cel care este Cuvântul întrupat. Caracteristicile distincte ale unei naturi nu sunt transferate celeilalte **naturi:** natura divină nu primește caracteristici umane, nici natura umană nu primește atribute divine. Ce se poate spune este că, prin **perihoreză** sau interpenetrarea celor două naturi în unitatea persoanei lui Hristos, natura umană este restaurată, susținută și slăvită ca **noua** și **desăvârșita umanitate** a lui Adam celui de pe Urmă, prin recapitularea istoriei lui Adam cel dintâi. În tradiția Ortodoxă, aceasta se numește **theosis** (cunoscută îndeobște ca „îndumnezeire"), dar aceasta nu implică faptul că umanitatea lui Hristos încetează de a fi de esență creată și nici că aceasta devine dumnezeiască în esența sa. Teologia Reformată împărtășește această înțelegere, dar evită termenul de „theosis". Aceasta tratează tema, mai degrabă în sensul de **sanctificare (sfințire)** a naturii umane în Hristos. În ambele tradiții, această înnoire a umanității noastre comune, în persoana Cuvântului Întrupat este afirmată și venerată ca lucrarea decisivă mântuitoare a harului divin și ca garanție a înnoirii și restaurării tuturor celor care sunt uniți cu Hristos ca mădulare ale Trupului, al cărui Cap El este.

Vorbind despre unirea naturilor în persoana lui Hristos, putem spune că ea este normativă atât în tradiția ortodoxă, cât și în cea reformată. Totuși, termenul de „natură" nu trebuie înțeles static sau abstract și nici ca și când natura umană și cea divină ar fi două entități individuale ale conceptului generic de „natură". Acest limbaj ne conduce spre realitatea faptului că Dumnezeu și-a asumat realitatea umană în Iisus Hristos, (care este) o mișcare a lui Dumnezeu către umanitate și a umanității către Dumnezu, în unitatea Persoanei Sale și în istorie.

Concluziile divergente reliefate de tradiția ortodoxă și tradiția reformată cu privire la iconografie au constituit un subiect legat de cele spuse mai sus și acesta ar putea foarte bine reprezenta un punct de plecare în discuțiile unui dialog viitor.

5. Conform Crezului Niceean. Fiul lui Dumnezeu Cel mai înainte de veci S-a făcut trup, a trăit, a murit și a înviat „pentru noi și pentru a noastră mântuire". Baza ontologică a mântuirii noastre este unirea ipostatică sau personală a Cuvântului cu trupul omenesc, sau a naturii divine cu natura umană, în Iisus Hristos. În același timp, unirea ipostatică este realizată în contextul iconomiei mântuirii. Noul Testament prezintă această iconomie în legătură cu cele trei slujiri („triplex munus"): de profet, preot

și împărat. Această întreită slujire continuă să fie activă în Biserică. Fiecare din aceste slujiri prezintă un model particular — mărturie, jertfă, slujire — pentru restaurarea în om a chipului Celui dumnezeiesc, prin participarea în Hristos. În același timp, fiecare slujire ne indică dumnezeirea lui Hristos, Care este Cuvântul cel mai înainte de veci, Fiul și Înțelepciunea lui Dumnezeu. Toate aceste trei slujiri arată unitatea adevăratei umanități istorice și a adevăratei divinități veșnice în persoana lui Hristos, precum și felul cum chemarea divină trebuie să fie pusă în practică, în toate aspectele vieții noastre, de la naștere până la moarte.

6. Sfânta Treime este conexată de Întrupare, dar Întruparea ne dă posibilitatea să abordăm problema Sfintei Treimi la un nivel mai profund. Întruparea ne arată, ca nimic altceva, natura și calea, amploarea și profunzimea iubirii lui Dumnezeu. Ea ne arată că Dumnezeu, deși desăvârșit în Sine prin iubirea dintre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, ne-a iubit așa de mult încât a trimis pe Fiul Său Cel Unul Născut să vină și să mântuiască creația Sa. Creația nu este parte din natura veșnică a lui Dumnezeu. Noi înțelegem aceasta ca fiind un act deliberat al lui Dumnezeu, ca El să poată împărtăși iubirea — El fiind iubire — cu ceea ce El nu este. Deci, creația este înrădăcinată în iubirea reciprocă a Persoanelor Dumnezeului Celui Întreit. Astfel înțeleasă, Întruparea este cheia care ne dezvăluie intenția, planul, înțelesul și sensul creației. În Întruparea Fiului lui Dumnezeu, scopul creației este pe deplin descoperit. Duhul care lucrează în Hristos, penetrează cosmosul. Duhul suferă împreună cu toate creaturile și le călăuzește spre scopul făgăduit al desăvârșirii lor. De aceea, legătura dintre lume și Dumnezeu primește adevărata formă în Fiul întrupat; din întrupare, aceasta (lumea) își dobândește direcția și identitatea: „toate prin El sunt așezate" (Coloseni 1, 17).

Prin Hristos, noi înțelegem că Dumnezeu nu poate fi absent din creația Sa și, prin Duhul Său, se străduiește permanent să o facă să se împărtășească de libertatea și bucuria Sa. În calitatea noastră de comunitate a celor răscumpărați, eliberați prin Întruparea Fiului Celui din veșnicie, suntem cuprinși de această iubire, încredere și libertate. Noi vedem creația îmbogățită cu ochi noi ca pe o înfrumusețată lume a lui Dumnezeu. Suntem chemați să împărtășim acest scop, să fim eliberați, vindecați și restaurați, să celebrăm și să ne bucurăm, să liturghisim și să participăm la lauda pe care creația o aduce Creatorului său.

7. Înțelesul comun al ortodocșilor și reformaților privitor la revelația celor trei Persoane ale Sfintei Treimi îi face să fie pe deplin conștienți de legătura dintre Hristologie și Pnevmatologie și de rolul specific al Sfântului Duh în Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu și în istoria mântuirii. Atât ortodocșii, cât și reformații recunosc lucrarea creatoare a Duhului în actul nașterii lui Hristos din Fecioara Maria, ca prim fruct al noii creații. Sfântul Duh este Cel care-L preaslăvește pe Hristos și, prin trimiterea Sa la Cincizecime, Îl mărturisește lumii pe Hristos. Sfântul Duh este Cel care unește pe toți credincioșii deopotrivă cu Capul și Trupul lui Hristos și întreolaltă. Sfântul Duh este Cel care adună pe toți creștinii la mărturisirea Aceluiași Hristos și ne comunică nouă adevărata viață a lui Hristos, prin cuvânt și Taine. Sfântul Duh este Cel care unește cuvântul și Taina în experiența vie a Bisericii și conduce Biserica la realizarea Împărăției lui Dumnezeu, în eschaton. Sfântul Duh este Cel care ne dă posibilitatea să discernăm, în istoria mântuirii, relația autentică dintre misterul Pascal și cel al Cincizecimii, pentru că „nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus — decât în Duhul Sfânt" (I Corinteni 12, 3).

COMUNICAT

Dialogul Teologic Ortodox-Reformat Limassol, Cipru ianuarie 13, 1994

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Ciprului, prin înalt Prea Sfinția Sa CHRYSANTOS, Mitropolit de Limassol, a găzduit, între 8 ianuarie și 13 ianuarie 1994, a patra sesiune a dialogului oficial bilateral dintre Biserica Ortodoxă și Alianța Mondială a Bisericilor Reformate.

Douăzeci și șapte de participanți reprezentând cele două Biserici și tradiții, prezidați de I.P.S. Sa PANTELEIMON RODOPOULOS, Mitropolit de Tyraloe și Serention (Patriarhia Ecumenică) și Rev. dr. LUKAS VISCHER (Biserica Reformată Elvețiană), au discutat doctrina despre Întrupare, dezvoltând, în extenso, dezbaterile anterioare pe baza Crezului niceo-constantinopolitan.

Cele trei sesiuni precedente ale dialogului, desfășurate la Leuenberg, Elveția (1988), Minsk, Bielorusia (1990), Kappel-am-Albis, Elveția (1992), s-au concentrat asupra învățăturii despre Sfânta Treime, așa cum ea exprimată în Crezul niceo-constantinopolitan. În întâlnirea de la Limassol, s-au prezentat următoarele prelegeri: „Sfânta Treime în Creație și în Întruparea Domnului". „Comunicarea (Antidosis/Communicatio) însușirilor și Îndumnezeirea (Theosis/Deificatio) firii umane" și „Hristos al Revelației și Hristos al istoriei". Discuțiile au dus la un consens în domeniul Hristologiei. Declarația comună care a rezultat în urma acestei sesiuni va fi trimisă Bisericilor Ortodoxe și Reformate, spre studiu și discuții.

Fiecare sesiune zilnică a început cu rugăciuni oficiate alternativ de participanții ortodocși și cei reformați. Consultația s-a bucurat de privilegiul participării la Liturghia ortodoxă găzduită de o comunitate locală din Limassol și de a face excursii la Paphos și Nicosia. La Paphos, participanții au fost primiți cu căldură de I.P.S. Sa Mitropolitul CHRYSANTOS, iar la Nicosia au avut privilegiul de a se întâlni cu Excelența Sa Dl. GLAFKOS CLERIDES, Președintele Ciprului, cu Prea Fericitul CHRYSOSTOMOS, Arhiepiscopul Bisericii Ciprului și cu Domnul LELLOS DEMETRIADES, primarul Nicosiei. De asemenea, conducerea Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu, care își are sediul în Cipru, a oferit o recepție și un dineu în onoarea membrilor participanți la dialog.

Delegații participanți la dialog afirmă importanța convorbirilor în direcția sporirii încrederii și a înțelegerii între cele două tradiții. Există speranța că viitoarele sesiuni ale Dialogului ortodox-reformat se vor clădi pe bunăvoința conturată în cadrul acestor discuții teologice, pentru beneficiul reciproc al ambelor Biserici.

Prin reprezentanții ortodocși s-au numărat delegați ai Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol și ai Patriarhiilor din Alexandria, Antiohia și ai Patriarhiei Române, precum și ai Bisericilor Ciprului, Greciei și din Republicile Cehiei și Slovaciei. Comisa reformată a inclus delegați din Austria, Germania, Marea Britanie, Hong-Kong, Ungaria, India, Olanda, Coreea de Sud, România, Elveția și S.U.A. Delegațiile au inclus clerici și teologi laici, pastori, administratori bisericești și profesori.

Participanții au părăsit Ciprul, mulțumiți de experiența participării în rugăciune și în intensele discuții dintre ei și recunoscători pentru extraordinara căldură și ospitalitate cu care au fost întâmpinați de I.P.S. Sa CHRYSANTHOS, Mitropolitul de Limassol.

Limassol, 13 ianuarie 1994.

Trad. Sectorul pentru Relații Externe Bisericești.

ÎNTRUNIREA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Johannesburg (Africa de Sud), 16-27 ianuarie 1994

La întrunire, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, și P.S. Episcop Nifon, noul episcop de Slobozia și Călăraș.

Între hotărârile mai importante ale Comitetului Central întrunit la Johannesburg, a fost și cea referitoare la locul unde se va ține viitoarea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în 1998.

Din cele trei locuri propuse spre votare (Amsterdam, București, Harare-Zimbabwe (Africa), a fost ales Harare. Totuși, a fost apreciat faptul că pentru prima dată o țară ortodoxă, adică România, a oferit posibilitatea, atât ca bunăvoință, cât și capacitate, de a găzdui o adunare generală a Consiliului Mondial al Bisericilor.

Pe de altă parte, Comitetul Central și-a exprimat un acord de principiu pentru ținerea în România a unei Conferințe ecumenice mondiale privind misiunea astăzi, cu tema „Evanghelia lui Hristos în diferite culturi".

În cazul că România nu este dispusă să găzduiască, în 1997, această conferință propusă de Unitatea II a C.E.B. („Bisericile în misiune: viață, educație, mărturie"), s-au propus ca alternative: Birmingham-Anglia și Brazilia.

Conferința mondială misionară din 1997 va premerge deci Adunării generale C.E.B. de la Harare. Numărul participanților din toată lumea ar fi cca 500, fără jurnaliști și vizitatori.

Comitetul Central al C.E.B. întrunit la Johannesburg n-a reușit să definească exact tema viitoarei Adunări de la Harare, însă a împuternicit Comitetul Executiv ca să o facă în ședința sa de la București, în septembrie 1994. În orice caz, tema va avea în centru ideea de jubileu, de înnoire spirituală și de speranță.

Alte hotărâri ale Comitetului Central au în vedere desfășurarea unui program al Bisericilor de evitare și depășire a violenței în societate și în relațiile dintre comunitățile etnice popoare și state.

În ceea ce privește numirea de personal în conducerea Consiliului ecumenic al Bisericilor, reținem în mod deosebit numirea preotului ortodox american (Patriarhia Ecumenică de Constantinopol) Thomas Fitzgerald în funcția de director executiv al Unității I („Unitate și Înnoire") în locul P.C. Pr. prof. dr. Ion BRIA, care iese la pensie anul acesta; numirea Prof. Alan Falconer, reformat scoțian, în funcția de Director al Secretariatului Comisiei „Credință și Constituție", ca succesor al Prof. Güenther Gassman, care, de asemenea, se pensionează anul acesta; și numirea P.C. Pr. dr. Ioan SAUCA, ortodox român, în funcția de Secretar executiv pentru „Studii ortodoxe și relații cu Bisericile" în cadrul Unității a II-a („Bisericile în misiune") a C.E.B., începând cu data de 1 martie 1994.

Comitetul Central, în ședința plenară, a adus călduroase mulțumiri P.C. Pr. prof. dr. Ion BRIA pentru cei 21 ani de activitate rodnică în slujba Mișcării Ecumenice, reprezentând teologia ortodoxă în general și Ortodoxia românească în special.

Potențialul teologic și spiritual deosebit al Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mișcării Ecumenice de azi devine din ce în ce mai cunoscut și apreciat, ceea ce sporește și interesul pentru România în plan ecumenic. Așa se explică, faptul că în 1994 vor avea loc în România mai multe întruniri ecumenice internaționale organizate de C.E.B. și de Conferința Bisericilor Europene.

În timpul ședерii la Johannesburg, I.P.S. Daniel, P.S. Nifon și P.C. Pr. prof. Ion Bria au fost invitați să sfințească noua ambasadă a României la Pretoria și Casa ambasadorului. De asemenea, a fost botezată o fetiță a unei familii române din Africa de Sud în data de 22 ianuarie. În data de 23 ianuarie a.c., I.P.S. Daniel, P.S. Nifon și Pr. prof. I. Bria au săvârșit o cunună religioasă a tânărului român Ștefănel Radu, (doctorand la Johannesburg) în Biserica ortodoxă „Sf. Nicolae" din Japonia, parohie condusă de Preotul Hrisostom Frank, trimis în Africa de I.P.S. Mitropolit Teodosie al Bisericii Ortodoxe în America (OCA).

În data de 22 ianuarie, la Casa ambasadorului României (Sorin-Mircea Botez) au participat și mulți români care au evocat semnificația actului de la 24 ianuarie 1859 privind Unirea Principatelor Române.

Cu acest prilej, s-a exprimat și dorința vie de a înființa o parohie ortodoxă română la Johannesburg-Pretoria. O cerere în acest sens va fi înaintată Patriarhiei Române.

Menționăm că există o mitropolie greacă cu mai multe parohii în Johannesburg, precum și o parohie ortodoxă sârbă și una anglofonă (Sf. Nicolae de Japonia). Desigur, o parohie românească ar fi de un real folos pastorul celor câteva sute de români din Africa de Sud.

REDACȚIA

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI SEMESTRIALE DIN ANUL 1993

Cele două teme selectate de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dintre cele propuse de Centrele eparhiale pentru conferințele preoțești semestriale din anul 1993, au avut ca subiecte probleme de interes general bisericesc și, în aceeași măsură, preocupări ale vieții sociale: 1. **Predarea Religiei în Școli. Probleme și perspective;** 2. **Prozelitism, misionarism pastoral și ecumenism.**

Conferințele preoțești din luna iunie s-au desfășurat la sediile protopopiatele din orașele reședință de județ din Arhiepiscopia Iașilor (Botoșani, în 10 iunie, Piatra Neamț — 17 iunie și Iași — 22 iunie). Prin întrunirea preoților din mai multe protopopiate în același loc s-a putut realiza un schimb de experiență mult mai reușit și, totodată, posibilitatea acestora de a se întâlni cu I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, care a prezidat conferințele din cele trei centre protopopești.

Referatele prezentate de către P.P. C.C. preoți au reliefat importanța prezenței Bisericii în școală, având în vedere că modul în care este educată tânăra generație nu poate face abstracție de la faptul că în urma recensământului din anul 1992 s-a reconfirmat, și statistic, religiozitatea poporului român. Învățământul religios constituie deci, în aceste condiții, o funcție a Bisericii, o datorie care trebuie privită cu cea mai mare responsabilitate deoarece fundamentează o investiție spirituală, pe termen lung. Reîntoarcerea Religiei în școală înseamnă revenirea la ceva firesc, tradițional pentu învățământul românesc, însă hiatusul de 40 de ani de ateism se resimte și de aceea trebuie tratat cu înțelegere și maturitate spirituală.

Lipsa cadrelor didactice având o pregătire adecvată pentru predarea Religiei reprezintă în momentul de față o problemă deloc neglijabilă, însă entuziasmul și tactul pastoral al slujitorilor Bisericii a făcut ca în multe școli să se realizeze o adevărată simbioză între învățământul laic și cel religios.

Pașii care s-au făcut pe calea colaborării dintre Biserică, Secretariatul de Stat pentru Culte și Ministerul Învățământului referitor la predarea Religiei în învățământul de stat reflectă interesul tuturor factorilor responsabili privind educația și formarea spirituală-morală a tineretului. Din partea fiecăruia se impune o preocupare permanentă pentru găsirea celor mai potrivite mijloace de a asigura reușita în școală a învățământului religios. Însă Biserica este cea dintâi care trebuie să facă din această șansă a celor mai tinere generații o posibilitate reală de conturare încă de pe băncile școlii a personalității spiritual-morale, nu doar în perspectiva vieții sociale în continuă schimbare, ci în perspectiva vieții veșnice.

Din luările de cuvânt ale participanților la conferințele preoțești din luna iunie, de această dată fiind invitați nu numai clerici ci și mireni care predau Religia în școlile de stat, s-au putut vedea preocupările și dificultățile din această sferă a activității misionare a Bisericii (materialele didactice, manuale, metodica predării Religiei, relațiile cadrelor didactice care predau Religia cu celelalte cadre didactice din școli, relațiile cu celelalte culte în activitatea didactică, ș. a.).

De fiecare dată, cuvântul I.P.S. Mitropolit Daniel, Părinte duhovnicesc cu o bogată experiență didactică în învățământul teologic românesc, dar și în cel ecumenic, a venit ca o sinteză a celor discutate. Reliefând rolul profesorului de Religie, I.P.S. Sa a concluzionat: **„A învăța pe copii dreapta credință de la catedră înseamnă a săvârși liturghie. Însă acum masa pe care se aduce jertfă nu este cea din Sf. Altar ci este chiar sufletul copilului".**

De o participare numeroasă s-au bucurat și conferințele din semestrul al doilea al anului 1993, care s-au desfășurat tot la sediile protopopești din orașele reședință de județ, reunind pe P.P. C.C. preoți din protopopiatele respective. Astfel, conferința de la Botoșani a avut loc la 22 noiembrie (au participat clericii din protopopiatele Dorohoi, Săveni, Trușești, Botoșani),

cea de la Piatra Neamț s-a desfășurat la data de 23 noiembrie (protopopiatele Ceahlău, P. Neamț, Tg. Neamț), iar cea de la Iași s-a desfășurat în ziua de 29 noiembrie (pentru protopopiatele Iași I, Iași II, Pașcani, Hârlău).

Tema conferinței, „Prozelitism, misionarism pastoral și ecumenism", a fost pregătită în prealabil printr-o întrunire a I.P.S. Mitropolit Daniel cu P. S. Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul, P.P. C.C. preoți consilieri eparhiali și P.P. C.C. protopopi. Stabilindu-se un plan general de dezbateri, în cadrul conferințelor cu preoții s-au făcut referiri îndeosebi asupra situațiilor concrete. În această perioadă de tranziție socială, în care uneori se produc transformări surprinzătoare în mentalitatea și atitudinea oamenilor, asistăm și la o așa-zisă campanie de „evanghelizare" forțată a societății, din partea unor grupări religioase externe, care, de cele mai multe ori, nu cunosc nimic despre istorie și tradițiile creștine ale sufletului românesc.

Tratarea temei conferințelor preoțești din luna noiembrie s-a sprijinit pe evidențierea următoarelor aspecte: 1. **Prozelitism:** a) evanghelizare, prozelitism-definire, manifestări, metode; b) cauze, din interior și din afară; c) remedii și metode de prevenire; reactivarea cercurilor pastorale preoțești, activitatea organelor parohiale, a asociaților religioase, alte metode. 2. **Misionarism pastoral:** a) misionarismul preotului; b) misionarismul mirenilor; c) misionarismul organizațiilor Creștine din Biserică; d) metode noi de misiune. 3 **Ecumenism;** a) teoretic; b) practic; Ecumenismul în sensul de solidaritate creștină.

Pe baza acestei structuri, au fost prezentate numeroase situații și aspecte locale, propunându-se remediile necesare contracarării valului de prozelitism adus de libertatea dobândită prin jertfa tinerilor din decembrie 1989. În același timp, s-a exprimat încrederea că tocmai în această putere de jertfă și în capacitatea poporului nostru de a-și păstra dreapta credință în fața tuturor dificultăților și ispitelor vremii stă, de fapt, autenticitatea spiritualității ortodoxe a unui neam ce s-a născut creștin.

Pr. Nicolae DASCĂLU

CABINETUL STOMATOLOGIC „SFÂNTUL PANTELIMON" — IAȘI

În ziua de 15 octombrie 1993 s-a sfințit Cabinetul stomatologic „Sfântul Pantelimon" de la Centrul eparhial Iași. Slujba a fost săvârșită de I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența ierarhilor moldoveni care au participat la hramul Catedralei mitropolitane, de Sfânta Cuvioasă Parascheva: P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Gherasim Putneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, P. S. Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor și P. S. Casian Gălățeanul, Arhiereu-vivar al Episcopiei Dunării de Jos. Redăm, în rândurile ce urmează, decizia mitropolitană de înființare a acestui așezământ filantropic:

† *DANIEL*

PRIN HARUL LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

DECIZIA NR. 7

Ținând seama de porunca Mântuitorului Iisus Hristos de a cerceta pe cel bolnav (Matei 25, 36);

În baza „Statutului de organizare al Bisericii Ortodoxe Române", articolul 68 care prevede prin paragrafele: c) ajutorarea săracilor și ocrotirea orfanilor și a văduvelor; d) cercetarea și ajutorarea bolnavilor; g) înființarea și susținerea oricăror opere de milă creștină;

Pentru a contribui la alinarea suferinței în rândul credincioșilor și a clerului din Arhiepiscopia Iașilor și din cele 70 de mănăstiri și schituri ale eparhiei,

D E C I D E M :

Art. 1: Se înființează la Centrul Mitropolitan-Iași, cabinetul de stomatologie **„Sfântul Pantelimon"** ca unitate filantropică bisericească. Mitropolia asigură tehnologia necesară și suportă cheltuielile de funcționare.

Art. 2: Mitropolia Moldovei și Bucovinei angajează personalul medical corespunzător, pune la dispoziție spațiul destinat cabinetului. În calitate de proprietar al spațiului respectiv, preia și răspunde direct de întregul inventar al cabinetului, achită cheltuielile legate de consumul de electricitate, apă și curățenia cabinetului. Prsonalul auxiliar va fi angajat și plătit de către Mitropolie din veniturile obținute de cabinet.

Art. 3: Cabinetul stomatologic **„Sfântul Pantelimon",** fiind o **unitate filantropică bisericească non-profit,** va folosi banii obținuți din plata unor lucrări pentru acoperirea cheltuielilor legate de procurarea materialelor consumabile, având totodată dreptul să solicite ajutoare specifice activității stomatologice din partea unor organizații medicale umanitare, precum și din partea unor donatori și sponsori.

Pacienții acceptați pentru tratament stomatologic în acest cabinet sunt cuprinși în următoarele categorii:

a) copiii orfani de unul sau ambii părinți, copiii handicapați, familiile sărace cu mulți copii din Iași, vor beneficia de tratament gratuit, fiind recomandați de preotul paroh;

b) monahii și monahiile din cele 70 de mănăstiri și schituri cu venituri mici (fără salariu), vor achita 1/2 din prețul consultației și tratamentului;

c) personalul Centrului mitropolitan cu salarii mici și familii numeroase vor plăti 1/2 din prețul consultației și tratamentului;

d) personalul Centrului mitropolitan, parohii și alți salariați vor plăti integral.

Art. 4: Prin sectorul economic se verifică modul în care se acordă asistența medicală gratuită sau se încasează plata parțială sau integrală a lucrărilor. Acesta, împreună cu medicul stomatolog, prezintă periodic o dare de seamă I.P.S. Mitropolit.

Prezenta decizie intră în vigoare începând cu data de 15 octombrie 1993.

Dată în reședința mitropolitană din Iași, astăzi 15 octombrie 1993.

C. — Episcopia Romanului și Hușilor

ADUNAREA EPARHIALĂ A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Pe temeiul dispozițiilor statutare, exprimate de art. 97 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române, precum și a prevederilor art. 117 din Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative, la data de 30 decembrie 1993 la Centrul Eparhial al Episcopiei Romanului și Hușilor s-au desfășurat lucrările Adunării eparhiale, convocată în sesiune anuală de lucru.

Te-Deum-ul a fost oficiat de un sobor format din: P. Cuv. Pr. Ghenadie Șerban, P.C. Pr. Raul Rojniță, P.C. Pr. Dumitru Ciobotaru și Arhid. Ilie Murărașu.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie deschide ședința de lucru prin a-și exprima bucuria și satisfacția pentru întrunirea acestei Adunări, transmițând salutări și bune doriri membrilor săi. Amintește unele evenimente, aniversări și momente petrecute în anul 1993 în Biserica și Patria noastră, odată cu semnificația lor.

Referindu-se la împlinirea a 135 de ani de la Unirea Principatelor Române din 24 ianuarie 1859, Prea Sfinția Sa a spus: „Noi cei de astăzi, urmând pilda înaintașilor noștri să fim la înălțimea pe care au avut-o vlădicii, preoții și credincioșii din trecut și să ne străduim ca țara noastră să fie o „DACIA FELIX“ independentă, prosperă și să contribuim în continuare la zidirea edificiului României democrate pe calea păcii, progresului și bunei înțelegeri“.

La evenimente bisericești arată că în urma decesului I.P.S. Arhiepiscop Teofil Herineanu de la Arhiepiscopia Clujului, a fost ales în scaunul vacant, P.C. Arhim. Vartolomeu Anania, personalitate bine cunoscută a vieții bisericești și a vieții culturale românești. Hirotonia întru Arhiereu și instalarea a avut loc la 7 februarie a. c., de către membrii Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist.

Prea Sfinția Sa amintește de vizita Sanctității Sale Vartolomeu I, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh Ecumenic în perioada 14-18 august a.c., România fiind a treia țară creștină ortodoxă vizitată de Sanctitatea Sa, după Rusia și Serbia.

În continuare, Prea Sfinția Sa menționează trecerea la cele veșnice a preotului, profesorului și academicianului Dumitru Stăniloae în ziua de 5 octombrie a. c., cu puțin timp înainte de a împlini vârsta de 90 de ani. A fost cel mai mare dogmatist și teolog ortodox contemporan, cu un chip luminos, cu o viață simplă și modestă, cu o vorbă mereu dulce și plină de înțelepciue. Ca amintire și respect i s-a păstrat un moment de reculegere.

Un alt moment deosebit este vizita în România a Grației Sale Dr George Leonard Carey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și al Comunității Anglicane din întreaga lume. Cu acest prilej, oaspetele a vizitat Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților și mănăstirile din Nordul Moldovei și Bucovinei. La 8 septembrie a. c., oaspetele a luat parte la hramul Mănăstirii Vorona unde atât Prea Fericitul cât și Grația Sa au vorbit miilor de credincioși prezenți.

În încheierea cuvântului de deschidere a ședinței Prea Sfințitul Părinte Episcop menționează:

„Ne bucurăm de viața cea nouă dobândită prin jertfele neprihănite ale poporului român, mai ales ale tineretului și armatei, prin dobândirea libertății și demnității prin revoluția din decembrie 1989.

Datoria noastră este a ne face părtași prin strădania noastră la temeluirea vieții celei noi, la apărarea păcii în lume, la apărarea vieții pe planeta noastră, în dorința de a făuri fericirea noastră și a urmașilor noștri, alături de toate popoarele lumii“.

În continuare se dau citire telegramelor adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Prea Sfințitului Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei și D-lui Prof. dr. Gheorghe Vlăduțescu, Ministru Secretar de Stat pentru Culte.

Conform cu articolul 103 Adunarea Eparhială desemnează ca secretari pe P. C. Pr. prot. Raul Rojniță, Dl. Al. 8iberiu Hălăucescu și Dl. Dr. Octav Clocotici.

Președintele Adunării eparhiale împarte rapoartele privind activitatea Eparhiei în anul 1993 a celor trei secțiuni comisiilor respective pentru a fi analizate și a referi asupra lor.

După studierea rapoartelor, raportorii celor trei comisii prezintă Adunării eparhiale referatele întocmite cu consemnările respective și anume:

— pentru Secția culturală — P.C. Pr. Ioan Pricop.

— pentru Secția administrativ-bisericească — P. C. Pr. Constantin Tomozei.

— pentru Secția economico-financiară — P.C. Dumitru Ciobotaru.

Pe marginea rapoartelor de activitate ale eparhiei pe anul 1993 și referatelor prezentate de raportorii respectivi, deputații Adunării eparhiale luând cuvântul au făcut unele precizări. H

Dintre vorbitori amintim pe Pr. Constantin Mardare din Bacău, D-l. Boris Corceag din Huși, D-l. av. Tiberiu Hălăucescu din Roman, Pr. prot. Marcel Miron din Huși, Pr. cons. Vasile Radu, Pr. cons. Gheorghe Miron.

În încheierea lucrărilor luând cuvântul Prea Sfințitul Episcop Eftimie a spus: „Aflându-ne la sfârșitul ședinței de lucru, în cadrul Adunării eparhiale ne exprimăm satisfacția pentru munca depusă și rezultatele frumoase. Din analiza rapoartelor generale și a celor sintetizate și citite în plenul ședinței, ne-am făcut cu toții o idee generală despre activitatea și munca depusă în anul 1993 în acest Centru eparhial.

S-au consemnat în procesul verbal al ședinței aprecierile, sugestiile și propunerile făcute pentru bunul mers al eparhiei.

S-au arătat părțile pozitive și mai negative.

Mulțumim Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul pentru laborioasa activitate ce o depune. Împreună am vizitat multe șantiere, unde s-au dat îndrumările necesare pentru bunul mers al lucrărilor respective. Amintesc că la Catedrala din Bacău care este în construcție s-a cheltuit până în prezent suma de 76 milioane lei.

Mulțumim tuturor colaboratorilor de la Centrul eparhial pentru străduaniile lor de a ne seconda în activitate.

Tuturor membrilor Adunării eparhiale le mulțumim pentru prezență și luările de cuvânt.

Cu aceste gânduri, declarăm închise lucrările Adunării eparhiale, făcându-vă tuturor calde urări de sănătate, și Anul Nou să ne aducă bună sporirea întru toate și pace.

Sărbători fericite și La Mulți Ani!".

DE ANUL NOU ÎN VIZITĂ LA PREA SFINȚITUL EPISCOP EFTIMIE

Potrivit datinei, în seara zilei de 31 decembrie 1993, în pragul Anului Nou — 1994 —, salariații Centrului eparhial, profesorii de la Seminarul Teologic „Sfântul Gheorghe" din Roman, preoții din orașul Roman și alți oaspeți și invitați au poposit în sala Palatului episcopal pentru a prezenta chiriarhului lor, Prea Sfințitul Episcop Eftimie omagiile de recunoștință, mulțumire și devotament, împreună cu urări de sănătate, viață îndelungată și împlinirea străduaniilor depuse în slujirea Bisericii și Patriei.

La intrarea P.S. Episcop Eftimie în sală, Corul Catedralei episcopale a intonat imnul arhieresc, după care a executat un program de colinde de Crăciun, din care n-a lipsit tradiționalul „Plugușor" de Anul Nou..

Cu acest prilej, în numele celor prezenți, cuvântul de urare a fost rostit de P.S. Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar al Sfintei Episcopii a Romanului și Hușilor, care a transmis P.S. Episcop Eftimie, sănătate, cu ani mulți de rodnică activitate și aceleași realizări bune, spre propășirea Bisericii noastre strămoșești și a scumpei noastre Patrii.

Răspunzând, P. S. Episcop Eftimie, a solicitat ca fiecare la locul de muncă să lucreze cu elan și devotament, neprecupețind nici un efort pentru binele și progresul instituției.

ZIUA ONOMASTICĂ A PREA SFINȚITULUI EPISCOP EFTIMIE LUCA

În fiecare an, la 20 ianuarie, Prea Sfințitul Episcop Eftimie își sărbătorește ziua numelui: Prea Cuviosul Eftimie cel Mare.

După un Te-Deum săvârșit în Catedrala episcopală, salariații Centrului eparhial, profesorii Seminarului și alți oaspeți au prezentat și urat Prea Sfințitului Episcop respectuoase felicitări.

În numele Centrului eparhial, un cuvânt ocazional a rostit P.C. Pr. Vasile Purcaru, de omagiere a persoanei și activității desfășurate de Prea Sfințitul Episcop Eftimie.

A răspuns Prea Sfințitul Episcop Eftimie, mulțumind P.C. Pr. Vasile Purcaru pentru bunele și caldele urări transmise. Urează celor de față tot binele de trebuință și spor în toate și împlinirea dorințelor.

HRAMUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN ROMAN

În ziua de 30 ianuarie 1994 s-a serbat hramul Seminarului Teologic din Roman, „Sfinții Trei Ierahi, Vasile, Grigorie și Ioan"", patronii școlilor teologice.

Seara, un sobor de preoți profesori au săvârșit slujba Vecerniei cu priveghere și Litie.

A doua zi, același sobor condus de Prea Sfințitul Episcop Eftimie și Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, a oficiat Sfânta Liturghie și parastasul.

Predica a fost rostită de Ciprian Hălăngescu, elev în anul V. A urmat apoi în sala festivă a Seminarului un program artistic adecvat, alcătuit din cântece și poezii.

La programul festiv a luat cuvântul P. C. Pr. Director Nicolae Hurjui care a întâmpinat pe înalții oaspeți cu un cuvânt de bun venit.

A urmat conferința ținută de Pr. prof. Vasile Miron în legătură cu gândirea și trăirea Sfinților Trei Ierarhi.

În continuarea festivității, corul elevilor seminariști a executat un program de cântece intercalate cu poezii și un concurs literar.

După terminarea programului a luat cuvântul P.S. Episcop Eftimie, care a făcut mai întâi interesante considerații asupra vieții și activității Sfinților Trei Ierarhi prăznuiți și apoi a transmis celor prezenți binecuvântări arhierești.

P. C. Pr. Nicolae Hurjui aduce mulțumiri Prea Sfințiților Arhierei pentru slujba oficiată și participarea la serbarea hramului.

Apoi se trece în cancelaria profesorilor unde se servește o agapă frățească, unde a luat cuvântul Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, din care spicuim:

Sărbătoarea Patronului Seminarului nostru, având model pe Sf. Trei Ierarhi, ne oferă prilejul de a gândi la conștiința misiunii preoțești.

Urez succes deplin la învățătură și în educația sacerdotală, ca să avem pe bunii preoți ce se cuvin Bisericii și credincioșilor pe care îi vor păstori.

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL COSTACHE IONESCU

S-a stins din viață la data de 29 ianuarie 1994, Preotul pensionar Costache Ionescu, fost la parohia Parincea protopopiatul și județul Bacău.

Născut în anul 1914, luna iunie ziua 13 în orașul Buhuși, județul Bacău din părinții Neculai și Natalia Ionescu.

Școala primară a urmat-o la Buhuși, Seminarul Teologic „Sfântul Gheorghe" din Roman și Facultatea de teologie la Cernăuți. Au fost nouă copii la părinți.

In anul 1936 se căsătorește având doi copii. Din anul 1937 până în anul 1943, funcționează în postul de cântăreț bisericesc la parohia Tamași-Bacău. La data de 20 august 1943 se hirotonește în preot pe seama parohiei Coteni-Bacău.

La data de 4 aprilie 1948, se transferă la parohia Tamași-Bacău.

La data de 1 noiembrie 1950, se transferă la parohia Parincea-Bacău, unde funcționează până la data pensionării.

In perioada 1 decembrie 1964 până la 1 iunie 1966, a funcționat și în postul de funcționar cu 1/2 normă la oficiul protopopesc Bacău.

A fost un preot distins, popular, împodobit cu frumoase virtuți creștinești și sociale, bun gospodar, și de aceea și-a câștigat dragostea păstoriților și conducerii bisericești care l-a distins cu rangul de „Iconom stavrofor". Cu dispariția sa se stinge încă una din figurile clericale moldovene care au făcut cinste Bisericii și patriei.

Serviciul înmormântării a avut loc în ziua de 1 februarie 1994, fiind săvârșit de către un sobor de preoți din orașul Bacău în frunte cu colegul său Toma Popescu care a și luat cuvântul.

Prea cucernicia sa a arătat meritele preoțești și duhovnicești ale fostului său coleg de Facultate.

A subliniat apoi în mod deosebit cât de mult a iubit Pr. Costache Ionescu, Biserica și poporul credincios și cum s-a identificat cu munca, dragostea și interesele lor.

După „Veșnica pomenire" Preotul Costache Ionescu a fost purtat pe brațe, în jurul bisericii de colegii săi și condus la locul său de veci în cimitirul „Eternitatea" din orașul Bacău, însoțit de regretul tuturor celor de față.

Dumnezeu odihnească-l în pace.

PREOTUL ADRIAN VÂLCIU

S-a stins din viață, pe neașteptate, Preotul Adrian Vâlciu de la parohia Băcăoani, protopopiatul și județul Vaslui.

Timp de trei zile biserica „Sfinții Voievozi" a purtat zăbranic negru.

Numeroși credincioși din parohie și din împrejurimi, au trecut ca să dea ultimul omagiu fostului lor păstor sufletesc.

Născut la data de 25 aprilie 1957 în orașul Vaslui, din părinții: Zaharia și Vasilica.

Școala primară o urmează în orașul Vaslui.

În anul 1972 se înscrie și frecventează cursurile Seminarului Teologic din Mănăstirea Neamț pe care îl termină în anul 1977.

A satisfăcut și serviciul militar, după care se căsătorește cu Mariana Popa, având 2 copii.

În urma cererii depuse, a fost hirotonit în preot pe data de 19 noiembrie 1978 pe seama parohiei Pribești-Vaslui, unde a funcționat până la data de 1 mai 1980, când se transferă la parohia Băcăoani-Vaslui, unde funcționează până la data de 20 martie 1994, încetând din viață.

Slujba înmormântării a avut loc în ziua de 22 martie 1994, oficiată de un număr de 46 preoți în frunte cu Prea Cucernicul Părinte V. Pârcălabu, protopop de Vaslui, care a și vorbit spunând: „caracteristica celui adormit în Domnul era: seninătatea, bunătatea, stăruința, optimismul, cunoașterea tuturor enoriașilor, pasiune în muncă și slujbă și fără oboseală în servirea enoriașilor.

Atașat de Biserica și altarul la care slujea, a depus multă râvnă pentru remedierea stricăciunilor aduse bisericii de vreme sau de cutremure, pentru reparațiile și restaurările făcute.

Pentru munca sa depusă, a fost cinstit cu rangul de iconom.

Prin plecarea sa din viață, rămâne un gol în parohie, în cancelaria protopopiatul Vaslui, unde a fost secretar, precum și în sufletele enoriașilor și al celor ce l-au cunoscut.

Apoi sicriul cu rămășițele pământești ale Pr. Adrian Vâlciu, după ocolirea bisericii a fost înmormântat în cimitirul parohiei.

Figura ta blândă și luminoasă nu va fi uitată niciodată.

Dumnezeu să te aibă în pază.

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE BUCOVINE

THEOLOGIE ET VIE

REVUE DE PENSÉE ET DE SPIRITUALITÉ

NOUVÉLLE ÉDITION — ANNÉE IV (LXX e), No. 1-4,
Janvier-Avril 1994

SOMMAIRE

VENEZ, RECEVEZ LA LUMIERE

† *DANIEL, Métropolite de la Moldavie et de Bucovine*, Lettre-pastorale aux Saintes Pâques — 1994 3

† *PIMEN, Archevêque de Suceava et de Rădăuţi*, Lettre-pastorale à la Résurrection du Seigneur — 1994 7

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi*, Lettre-pastorale aux Saintes Pâques — 1994 10

ETUDES

P. conf. dr. Petre SEMEN, La Réconciliation selon les livres de l'Ecriture ancientestamentaire 13

P. lect. Gheorghe POPA, L'Ascèse en tant que théorie et practique dans la vie chrétienne 31

Lidia POPIŢA-STOICESCU, Sur les relations gréco-roumaines le long du temps 40

Anghel POPA, Putna 1907 — Commémoration à 400 ans depuis la mort d'Etienne le Grand sous le signe de l'unité nationale 61

FOYERS D'ERMITAGE

Archid. Timotei AIOANEI, Skyte de Vovidenia, tradition et actualité. Epreuve de licence 83

HOMELIE

Protos. Clement HARALAM, A l'Annonciation 133
Au IV-e Dimanche du Carême (à la Saint Jean Scărarul) 136

NOTES 139

Un instant de bonheur : „Madrigal" *(Diac. assist. Alexăndrel Barnea)*; Métropolite de Bucovine, Visarion Puiu, une victime de l'histoire *(P. Mihai Mocanu)*; Lettre-réponse de M. Ilie Ilaşcu au message, Grammata et â la Croix Patriarcale et aux dons envoyés à l'occasion de Noël par Sa Béatitude le Pére Patriarche Teoctist.

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 158

D. Stăniloae, **Ascétique et mystique chrétiennes ou Théologie de la vie spirituelle.** Maison du livre des sciences, Cluj, 1993; *Nichifor Crainic*, **Nostalgie du Paradis,** Edition comprenant un étude de *Dumitru Stăniloae*,, une postface et des notes de *Magda Ursache* et *Petru Ursache*, fiche bibliographique par *Alexandru Cojan*, Edition Moldave, Jassy, 1994, 329 p. *(P. drd. Ion-Cristinel Teşu)*; **Un livre dédié à l'héroïsme de la Bessarabie** (*P. prof Radu Mazilu*).

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

A. — ACTUALITES ECUMENIQUES 164

IV-e Réunion de la Commission Mixte pour le dialogue théologique entre les Eglises orthodoxes et L'Alliance Mondiale des Eglises Réformées. Limassol, Cypre, 8-13 janvier 1994 *(Trad. Secteur pour les Relations Externes Ecclésiastiques)*; **Réunion du Comité Central du Conseil Oecuménique des Eglises.** Johannesburg (Afrique du Sud) 16-27 janvier *(Redaction)*.

B. — L'ARCHEVECHE DE JASSY 169

Conférences présbytérales séméstriales de l'année 1993 (*P. Nicolae Dascălu)*; **Cabinet stomatologique „Sf. Pantelimon" Jassy** (*Redaction)*.

C. — EVECHE DE ROMAN ET DE HUŞI 172

Assemblée épiscopale de l'Evêché de Roman et Huşi; Au Nouvel An en visite à Son Excellence Evêque Eftimie; Journée de fête à Son Excellence Eftimie Luca; Fête patronale au Séminaire Théologique de Roman *(Archid. Ilie Murăraşu)*.

† APPELES DEVANT DIEU : **Le Prêtre Costache Ionescu; Le Prêtre Adrian Vâlciu** *(Archid. Ilie Murarașu)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 158

D. Stăniloae, **Ascetica şi mistica creştină sau Teologia vieţii spirituale.** Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 1993; *Nichifor Crainic*, **Nostalgia paradisului**, editie cu un studiu introductiv de *Dumitru Stăniloae*, postfaţă şi note de *Magda Ursache* şi *Petru Ursache*, fişă bibliografică de *Alexandru Cojan*; Editura Moldova, Iaşi, 1994, 329 p. (*Pr. drd. Ion-Cristinel Teşu*); **O carte închinată eroismului Basarabiei** (*Pr. prof. Radu Mazilu*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ACTUALITĂŢI ECUMENICE 164

A IV-a întrunire a Comisiei Mixte pentru dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxe şi Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate, (Limassol, Cipru, 8-13 ianuarie 1994); *(Trad. Sectorul pentru Relaţii Externe Bisericeşti)*; **Întrunirea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.** Johannesburg (Africa de Sud), 16-27 ianuarie 1994 (*Redacţia)*.

B. — ARHIEPISCOPIA IAŞILOR 169

Conferinţele preoţeşti semestriale din anul 1993 *(Pr. Nicolae Dascălu)*; **Cabinetul stomatologic „Sf. Pantelimon" Iaşi** (*Redacţia*).

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR 172

Adunarea eparhială a Episcopiei Romanului şi Huşilor; De Anul Nou în vizită la Prea Sfinţitul Episcop Eftimie; Ziua onomastică a Prea Sfinţitului Eftimie Luca; Hramul Seminarului Teologic din Roman *(Arhid. Ilie Mărăşu)*.

† CHEMAŢI LA DOMNUL: **Preotul Costache Ionescu; Preotul Adrian Vâlciu** (*Arhid. Ilie Mărăşu*).

ÎN ATENŢIA COLABORATORILOR NOŞTRI:

Numărul 5-7 al revistei va fi tematic: „FAMILIA CREŞTINĂ".

Următoarele două teme, aflate în pregătire, sunt: „CREDINŢĂ ŞI ŞTIINŢĂ", „TEOLOGIE ŞI ECOLOGIE".

Aşteptăm cu interes de la Dumneavoastră studii şi articole care să abordeze tematica propusă. Vă mulţumim!

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

CUPRINSUL

FAMILIA CREŞTINĂ AZI

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei,* Familia creştină — „Biserica de acasă" 3

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,* Cuvant pastoral cu ocazia „zilei familiei" 5

Pr. conf. dr. Petre SEMEN, Familia şi importanţa ei în perioada Vechiului Testament 7

Pr. lector Mihai VIZITIU, Familia în învăţătura Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli 25

Pr. asist. Ioan-Cristinel TEŞIU, Sensul familiei, în concepţia Sfântului Ioan Gură de Aur 40

Pr. lector C. GRIGORAŞ, Educaţia ridicată la treaptă de sacerdoţiu creştin în pedagogia patristică . . . 60

Pr. lector Gh. PETRARU, Familia creştină — perspective misionare şi ecumeniste 76

Diac. asist. Alexăndrel BARNEA, Muzica bisericească şi familia în ritualul Tainei Cununiei 89

Pr. lector dr. Nicolae CHIFĂR, Taina Nunţii după învăţătura Sfinţilor Părinţi 97

Pr. lector dr. Nicolae ACHIMESCU, Familia creştină între tradiţie şi modernitate. Consideraţii teologico-sociologice . . 111

Prof. dr. Vasile C. CIOCÂRLAN, Premisele reuşitei conjugale . 131

Pr. asist. Mircea STOLERIU, Familia creştină în mediul urban — probleme şi perspective — 137

Prof. dr. C. ROMANESCU, Câteva cuvinte, astăzi, despre familie 141

Pr. lector Gheorghe POPA, Familia creştină: o perspectivă teologică şi spirituală 143

Irina LEONTE, Familia creştină: părinţi şi copii 155

P. S. Episcop MOUSSA, Tineretul şi viaţa de familie — o perspectiva Ortodoxă Coptă — (după „YOUTH AND FAMILY LIFE" Cairo, 1992, *trad. de Crina şi Dan SANDU*) . . 166

ÎNSEMNĂRI 200

Un pomelnic triptic al fostei mănăstiri de maici de la Topoliţa-judeţul Neamţ *(Diac. Ioan Ivan)*; Biserica „Sfânta Treime" (*Conf. dr. Gh. Macarie*).

(Continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ — ANUL IV (LXX), Nr. 5-7 MAI — IULIE 1994

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : CENTRUL MITROPOLITAN — IAŞI
Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 16 — Iaşi 6600

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților
† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

P. C. Pr. prof. dr. NICOLAE ACHIMESCU, decanul Facultății de Teologie — Iași
P. C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic — Neamț
P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic — Agapia
P. C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic — Suceava
P. C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic — Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, consilier cultural, Iași

REDACTORI

P. C. Pr. lect. GHEORGHE PETRARU, Iași
P. C. Pr. lect GHEORGHE POPA, Iași

ISSN 1221 — 5988

Adresa redacției :
Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 16,
6600, IAȘI — ROMANIA.
Articolele nepublicate nu se înapoiază

42.420

FAMILIA CREȘTINĂ — „BISERICA DE ACASĂ"

† *D A N I E L*

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

Anul 1994, fiind declarat de către Organizația Națiunilor Unite anul internațional al familiei, a fost marcat de o intensă și multiplă reflexie creștină asupra familiei creștine în această perioadă de sfârșit de mileniu deodată fascinant și traumatizant.

Pe plan internațional, colocvii, seminarii, publicații, mesaje și îndemnuri venind din partea unor capi de Biserici și păstori spirituali au sensibilizat într-o anumită măsură opinia publică în ceea ce privește valorile spirituale, vocația și problemele familiei, în general, și ale familiei creștine, în special, în acest sfârșit de secol al crizei economice și spirituale și al multiplelor aspirații.

Pe plan național, Bisericile din România, deși n-au organizat întruniri speciale ecumenice în acest sens, au abordat totuși tema familiei ținând seama atât de aspectele generale ale problemei, cât și de specificul național și confesional propriu. În Biserica Ortodoxă Română **mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh** *privind grija pentru integritatea familiei și hotărârea* **Sfântului Sinod** *de a se organiza în toată țara conferințe preoțești pastorale privitoare la familia creștină azi, au contribuit la o aprofundare spirituală a semnificației, valorii și importanței familiei azi, au stimulat o analiză mai atentă a situației familiei creștine în contextul social și pastoral al României din faza aceasta de tranziție de la regimul comunist la democrația de tip occidental.*

Pentru a contribui și mai mult la studierea temei Familia creștină azi, *ne-am gândit că ar fi potrivit ca un număr special din revista* **Teologie și Viață** *a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei să fie consacrat acestui subiect. Receptivi și entuziaști, profesorii de la tânăra noastră Facultate de Teologie din Iași au elaborat studii și articole vizând diferite aspecte ale temei și le-au oferit spre publicare, cu speranța că ele vor fi de folos preoților, studenților și altor creștini dornici să se informeze și să se formeze în lumina credinței creștine prezentată și trăită azi.*

Cunoașterea mai completă a situației reale a familiei creștine azi, pe de o parte, și înțelegerea mai profundă a vocației sale spirituale în Biserică și lume, pe de altă parte, se impun ca două condiții primordiale datorită nevoii de fidelitate și discernământ într-o credință a creștinului, precum și nevoii sale de a face față realității complexe a societății în care trăiește.

Din punct de vedere teologic-pastoral, observăm cât de expusă, solicitată și adesea amenințată este identitatea, coeziunea și armonia familiei creștine azi, în fața crizei economice (sărăcie, șomaj, nesiguranță, etc.), a crizei morale (laxism, libertinaj, senzualism pornografic, dezordini erotice ridicate la rang de normalitate,

prostituţie din raţiuni comerciale, trafic de copii, divorţ, droguri etc.), a crizei spiritual-religioase (sectarism fanatic, prozelitism agresiv, sincretism confuz, relativism doctrinar, indiferentism nihilist etc.). Pe de altă parte, credinţa creştină este totdeauna izvor de speranţă şi de putere spirituală care ne ajută să biruim greutăţile şi încercările vieţii. În acest sens, criza, ca stare de judecată pentru un lucru sau o stare incompatibilă cu voia lui Dumnezeu, este în acelaşi timp o chemare acută la schimbarea în bine, o şansă pentru un început nou.

În faţa crizei economice, familiile creştine puternic afectate de sărăcie trebuie ajutate de către stat, de către parohia în care se află, de alte familii creştine. Greutăţile vieţii fie ne apropie mai mult, fie ne îndepărtează mai mult unii de alţii. Iubirea lui Dumnezeu faţă de o familie creştină, cu mulţi copii şi săracă, se poate manifesta concret mai ales când alte familii sau alte persoane, fraţi şi surori în credinţă ajută frăţeşte pe cei în nevoi.

În faţa crizei morale şi spirituale de azi, trebuie să adâncim prin învăţătură şi educaţie, prin viaţă de rugăciune şi cultură a sufletului semnificaţia sau rostul credinţei, a legăturii omului cu Dumnezeu în organizarea şi propăşirea familie creştine. Trebuie să redescoperim şi mai mult importanţa dreptei învăţături şi dreptei vieţuiri creştine privind familia ca icoană a Bisericii (Ecclesia domestica), *ca icoană a iubirii lui Hristos faţă de umanitate, aşa cum rezultă din Sfânta Scriptură (Efeseni 5, 21-33).*

Practic, este necesară o lucrare pastorală a Bisericii, mai intensă şi mai vastă, de sfătuire a tinerilor care urmează să se căsătorească, precum şi a familiilor tinere; o îndrumare pastorală a familiilor pentru a face faţă încercărilor vieţii, mai ales în privinţa avortului, divorţului, conflictelor de familie etc. Se impune din ce în ce mai mult o educaţie creştină care să scoată în evidenţă şi mai mult legătura strânsă dintre iubire şi responsabilitate în familie. De asemenea, Biserica va găsi un mare sprijin în lucrarea sa misionară şi pastorală, dacă face apel în această problemă nu numai la teologi, ci şi la specialişti creştini din alte domenii, preocupaţi de problema familiei: psihologie, sociologie, educaţie, medicină, asistenţă socială etc.

În plus, cunoaşterea preocupărilor altor Biserici surori în această privinţă poate contribui la o lărgire şi nuanţarea orizontului problemelor existente şi soluţiilor posibile în rezolvarea lor.

Cu speranţa că pubicarea acestui volum special al revistei **Teologie şi Viaţa** *va suscita interes şi va stimula în viitor atât aprofundarea gândirii teologico-pastorale pe tema familiei creştine azi, cât şi o tratare interdisciplinară a ei, adresăm mulţumiri şi felicitări autorilor studiilor înmănunchiate aici şi binecuvântăm pe cititori.*

CUVÂNT PASTORAL CU OCAZIA „ZILEI FAMILIEI“,

15 mai 1994

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Mărturisind originea dumnezeiască a așezământului căsătoriei, Biserica a recunoscut, de fapt, demnitatea acordată de Dumnezeu acestei stări, pe temelia căreia se zidește orice familie omenească.

Prin venirea în lume și lucrarea izbăvitoare și înnoitoare a Mântuitorului Iisus Hristos, această orânduială a fost, însă, ridicată pe o treaptă de sfințenie care face ca, de atunci, familia ce rodește din ea, să poată fi văzută ca o imagine miniaturală a Bisericii. Așa se explică faptul că, de câteva ori, în Sfânta Scriptură a Noului Testament, descoperim ca sinonim pentru „familie creștină“, cuvântul „biserică“ (Romani 16, 5; I Corinteni 16, 19).

De bună seamă, cei credincioși au înțeles întotdeauna rosturile adânci ale acestei identificări, căci, pentru orice creștin, menirea vieții familiale este aceea de a apropia tot mai deplin persoanele umane printr-o comuniune plină de iubire jertfelnică, după chipul celei prin care Hristos a întemeiat și susține Biserica Sa.

Scriitorul bisericesc Clement din Alexandria spune, și el, cu multă gingășie, despre cei ce întemeiază o familie că ei alcătuiesc „o singură biserică“, o singură viață de curăție, o singură sfială a unuia față de altul, hrana e comună, căsătoria unită, toate asemănătoare: respirația, vederea, auzul, cunoașterea, nădejdea, ascultarea, dragostea, iar cei care au comună viața, au comun și harul; și comună le este și mântuirea, comună le este lor și virtutea și viețuirea“ (Pedagogul, II, 10, 2). Dar comuniunea în căsătorie nu poate spori decât o dată cu primirea binecuvântării Bisericii prin Taina Cununiei și prin nașterea de copii și creșterea lor „întru învățătura și certarea Domnului“ (Efeseni 6, 4), după cum spune Sfântul Apostol Pavel.

Așadar, omul începe din copilărie să descopere taina iubirii și a unității — ca opuse urii, egoismului și dezbinării — mai întâi înlăuntrul acestei mici biserici, care este familia sa. Virtuțile cu care el va fi deprins de către părinți: credința, ascultarea, bunacuviință, cumpătarea, hărnicia, cinstea și mila, nu sunt decât semne îmbucurătoare ale înfloririi virtuții supreme care este iubirea.

Desigur, pentru a dobândi asemenea roade în creșterea spirituală a copiilor este nevoie, mai ales, de exemplul viu al părinților, care, de multe ori, poate înrâuri în mod hotărâtor niște conștiințe plăpânde, sensibile, dar aflate în plină înfiripare.

Totdeauna, din pilda primită de la părinți s-a învățat respectul față de aproapele, față de valorile perene ale neamului, cinstirea față de cele sfinte.

Dar, pe cât de binefăcător și fertil este un climat familial sănătos, care își primește vigoarea din părtășia cu Dumnezeu, pe atât de nimicitor de vieți poate deveni cadrul oferit de o familie destramată, în care locul iubirii și credincioșiei a fost luat de patimi, în sânul căreia se mută iadul, jertfe sigure ale nepăsării care se instalează fiind nevinovații copii.

Din nefericire, nu puține sunt, în ziua de azi, cazurile în care disprețuirea afecțiunii datorate familiei și abandonarea responsabilității față de ea, conduc la suferințe nesfârșite, la răni de nelecuit.

De aceea, socotim că această zi închinată „familiei" nu poate fi cinstită mai frumos decât prin reamintirea acestor nepieritoare cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel:

„Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată" *(I Corinteni 13, 4-6).*

Cu acest prilej, Biserica noastră strămoșească, pune acest cuvânt la inima părinților, a fiilor și fiicelor care alcătuiesc familia românească, în mic și în mare, spre a-și împlini misiunea lor sfântă, spre slava Bisericii și spre dăinuirea neamului nostru.

FAMILIA ȘI IMPORTANȚA EI ÎN PERIOADA VECHIULUI TESTAMENT

Pentru noțiunea de familie, limba ebraică biblică folosește termenul „baith" ce are în vedere atât casa ce-i adăpostește pe membrii unei familii (Iov 8, 15) cât și pe membrii și descendenții unei familii (Facerea 18, 19) Ca în orice societate familia are la bază unirea bărbatului cu femeia prin actul căsătoriei. În cele două relatări despre crearea omului (Facerea 1, 27; 2, 21-24) femeia apare egală cu bărbatul chiar dacă este numită după bărbat și despre care se menționează că a fost creată să-i fie acestuia de ajutor pe măsura lui (vers. 18). Potrivit cărții Facerea 1, 26-30 bărbatul și femeia sunt creați simultan (vers. 27) și prin urmare au în ei chipul lui Dumnezeu, reflectă deci imaginea lui Dumnezeu [1]. Dacă însă în prima relatare a creației, femeia nu apare pe un plan inferior, în cea de-a doua relatare (cap. 2, 7-25) ea apare la urmă spre a-i fi de ajutor bărbatului. Deși cea de-a doua relatare a creației este adesea citată de mulți pentru a-și susține opinia că femeia trebuie să rămână supusă bărbatului său ca una care a avut o poziție subordonată la creație, trebuie totuși avut în vedere că relatarea cărții Facerea vorbește despre femeie ca despre un partener pe măsura bărbatului față de care acesta este atras și pentru care-și părăsește chiar propria familie. Cu toate acestea bărbatul o va stăpâni (cap. 3, 18), iar ea va apărea adesea ca numărându-se printre bunurile lui (Ieșirea 20, 17; Deuteronom 5, 21), căruia i se adresa cu apelativul de „ba'al" (domn) sau „adon" (stăpân) (Facerea 18, 21; Judecători 19, 26; Amos 4, 1). Prin utilizarea acestui termen se arată că ea era proprietatea bărbatului așa cum era casa sau câmpul (Ieșirea 21, 3, 22; II Regi 11, 26; Pilde 12, 4). Odată cu intrarea tinerei în casa soțului său devenea într-adevăr proprietatea unui stăpân (Facerea 20, 3; Deuteronom 22, 22). Însuși expresia „a-și lua femeie" deriva din rădăcina verbului „a deveni stăpân" (Deuteronom 21, 10) [2].

Trăind într-o societate eminamente patriarhală, rolul femeii era limitat la sfera casei și a familiei [3], excepție făcând doar câteva femei care s-au impus în viața publică (Debora, Hulda, Iudith, Esther, etc.).

Căsătoria biblică a apărut ca o urmare firească a celui mai nobil sentiment, în forma monogamă potrivit căreia un bărbat și o femeie se angajează reciproc să-și împartă viața în vederea împlinirii rostului pentru care a fost creată această instituție. De la început voia lui Dumnezeu a fost ca unirea dintre bărbat și femeie

---

1. Kay W. Shreden, Woman, în „Holman-Bible Dictionary, Nashville-Tennesse, 1991, p. 144.

2. The New Brown-Driver Briggs-Gesenius, Hebrew and English Lexicon, Massachusetts, 1979, p. 127; Benjamin Davidson, The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon, London, 1970, p. 101

3. Kay W. Shreden, *op. cit.*, p. 414

în vederea procreației (Facerea 1, 28) să fie exclusiv în cadrul căsătoriei monogame. În această idee relatarea creării primului cuplu uman (Facerea 2, 21-24) propune căsătoria monogamă ca fiind singura ce corespunde voii lui Dumnezeu[4]. Descendenții patriarhului Seth sunt prezentați ca fiind întemeietori ai unei familii monogame (Facerea 7, 7), iar poligamia apare prin descendenții lui Cain. Despre Lamech se spune că avea două femei (Facerea 4, 19). Cel puțin așa era la începutul umanității prezentată de textul sacru. Chiar și în epoca patriarhală, Avraam n-avea la început decât o femeie, Sarra, dar pentru că aceasta era sterilă Avraam a luat-o și pe sluga acesteia Agar, însă cu consimțământul Sarrei (Facerea 16, 1-2). Este adevărat că Avraam a mai luat în căsătorie și pe Ketura (Facerea 25, 1), dar numai după moartea Sarrei (Facerea 23, 1-2). Când în cartea Facerea, cap. 25, 6, se vorbește la plural despre concubinele lui Avraam se referă la cele două amintite anterior. Și despre Nahor citim că a avut copii de la Milka și de la concubina sa Reuma (Facerea 22, 20-24). La fel Elifaz fiul lui Isav mai avea o concubină pe lângă soția sa (Facerea 36, 11-12).

Cu toate că femeia era subordonată bărbatului așa cum reiese chiar din Decalog în care poruncile sunt adresate bărbatului prin folosirea exclusivă a sufixului pronominal la masculin (bineka = fiul tău; biteka = fiica ta; avdeka = sluga ta, etc. Ieșirea 20, 10), în cadrul familiei care constituia nucleul social de bază al societății, rolul femei creștea substanțial când devenea mamă, mai cu seamă mama unui fiu (Facerea 16, 4; 29, 31; 30, 24) întrucât fiul era continuatorul familiei. Soțul se atașa de ea, iar copiii îi datorau multă prețuire (Ieșirea 20, 12, 21, 17; Levitic 19, 3; 20, 9; Deuteronom 21, 18-21; 27, 16; Pilde 19, 26; 20, 20; 23, 22; 30, 17; Înțelepciunea lui Isus Sirah 3, 1-16).

Poziția de subordonată a femeii față de bărbat apare de asemenea și din practica poligamică a căsătoriei generalizată în anumite momente ale societății israelite (Deuteronom 21, 15). În ce privește bigamia aceasta era recunoscută ca un fapt legal de cartea Deuteronom 21, 15-17). Este adevărat că marea majoritate a căsătoriilor erau monogame, însă așa cum am arătat deja nici cele bigame nu erau rare (Facerea 22, 20-24; 29, 15-30; 30, 1-9; 36, 11; Deuteronom 21, 15; I Regi 1, 2; II Cronici 24, 3), iar cei cu poziții sociale înalte și cu stare materială deosebită își permiteau un harem apreciabil (II Regi 3, 2-5; 5, 13; II Cronici 11, 12; 13, 21; 13, 21; 24, 3; III Regi 11, 3; 20, 3-7; IV Regi 24, 15)[5]. Se pare că Sfintele Scripturi prezintă un adevăr general valabil și anume acela că o creștere nimicitoare a imoralității se constată atunci când bunăstarea materială depășește cotele normale (Osea 10, 1).

Cu toate numeroasele excepții, starea generală a societății vechiului Israel era aceea că se baza pe căsătoriile monogame (Pilde 5, 15-19; 12, 4; 18, 22; 19, 14, 31; Ecclesiast 9, 9; Înțelepciunea lui Isus Sirah 26, 1-4), iar când se referă la relația de iubire dintre

---

4. Rolland de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament*, ed. Du Cerf, Paris, 1989, p. 45.

5. Tradiția rabinică a căutat să explice conduita patriarhilor ca fiind justificabilă ca unii care nu erau încă supuși Legii mozaice ce va fi dată mai târziu.

Dumnezeu și poporul Său, unii profeți o prezintă simbolic ca pe o legătură matrimonială monogamă în care Israelul apare ca logodnica unică aleasă de Iahve Însuși (Isaia 50, 1; 54, 6; 64, 4; Ieremia 4, 2; Osea 2, 4). Un motiv determinant în a lua și pe cea de-a doua soție era dorința arzătoare a unor bărbați de a avea cât mai mulți urmași (Psalmul 127, 3-5) și tot așa procedau și în cazul în care soția se dovedea a fi sterilă ori nu năștea decât fiice[6]. Prezența mai multor femei în aceeași familie nu era deloc avantajoasă. De cele mai multe ori femeia sterilă era disprețuită de tovarășa ei cum a fost cazul cu Ana și Penina, femeile lui Elcana (I Regi 1) sau chiar Sarra și Agar (Facerea 16, 4-5), iar cea care nu năștea era geloasă pe cea cu copii (Facerea 30, 1). Prin urmare tot căsătoria monogamă era cea care întemeia familiile cele mai fericite. Textele care fac elogiul femeii virtuoase au în vedere tot pe cele din familii monogame (Pilde 5, 15-19; Ecclesiast 9, 9; Pilde 31, 10-31; Înțelepciunea lui Isus Sirah 26, 1-4).

Momentul juridic al încheierii căsătoriei îl constituia achitarea prețului de răscumpărare numit „mohar"[7] către tatăl fetei sau tutorelui acesteia. Din acel moment tânăra putea fi încredințată viitorului soț (Facerea 31, 15) căruia i se și adresa de acum cu apelativul de „ba'al" (stăpân; Facerea 20, 3; Deuteronom 22, 22). Prețul ce trebuia achitat tatălui fetei se pare că varia după exigențele acestuia (Facerea 34, 12) ca și după condiția socială a tânărului (I Regi 18, 23). Când starea materială nu-i permitea tânărului achitarea prețului de răscumpărare, el putea să-l suplinească fie printr-un act de vitejie, ca în cazul lui David pentru căsătoria sa cu Micol (I Regi 18, 17-27), sau cel al lui Otniel pentru fiica lui Caleb (Iosua 15, 16; Judecători 1, 12). Prestarea unui serviciu putea de asemenea să țină locul celui „mohar" (Facerea 29, 15-30). Prețul de răscumpărare era un fel de compensație față de familia tinerei căsătorite pentru pierderea unui potențial ajutor social-economic pe care aceasta îl reprezenta[8]. Înainte ca bunăstarea materială să se generalizeze în societatea israelită și mai înainte de diversificarea îndeletnicirilor deprinse mai ales după venirea în contact cu alte popoare mai civilizate, tânăra își putea aduce o reală contribuție în viața economică a familiei sale păscând turmele de oi (Facerea 29, 6-9), aducând apă de la izvor (Facerea 24, 11-16; I Regi 9, 11) sau strângând spice în urma secerătorilor (Rut 2, 2). Femeia în societatea israelită se integra activ în viața social-economică a familiei soțului luând parte la grelele munci ale câmpului ori pregătind hrana pentru membrii familiei. De asemenea torcea lâna și o țesea pentru necesitățile casei, iar surplusul îl valorifica sporind astfel starea materială a familiei (Pilde 31, 24; Tobit 2, 11-14).

Chiar dacă avea o poziție de subordonare față de soțul său, societatea israelită a cunoscut și femei foarte energice care s-au impus atenției publice prin implicarea lor în problemele sociale ale vremii. Astfel judecătoarea și proorocița Debora i-a salvat pe com-

---

6. Edouard Lipinski, *Mariage*, în „Dictionnaire Encyclopédique de la Bible". Brepols, 1987, p. 472.

7. The New Brown Driver-Briggs-Gesenius..., p. 569.

8. Ed. Lipinski, *op. cit.*, p. 790.

patrioții săi de sub jugul apăsător al regelui Iabin al Canaanului (Judecători 4, 4-5), iar Batșeba a reușit să-l pună pe tron pe fiul său Solomon (III Regi 1) cu toate că nu era cel mai îndreptățit. Izabela care avea destulă autoritate în Israel (III Regi 21) ca de altfel și Atalia ce a ocupat pentru câțiva ani tronul regal în Iuda (IV Regi 11) au dovedit că și femeile israelite puteau avea uneori aceleași calități politice ca și bărbații. Demne însă de toată admirația atât pentru contemporani cât și pentru posteritate au fost eroinele naționale: Yaela (Judecători 4, 17-22; 5, 24-27), Iudith și Esthera ca unele ce au salvat poporul în momente deosebit de critice.

Cât privește viața religioasă, la evrei, femeia se găsea mai ales aici într-o netă inferioritate față de bărbat în sensul că nu putea fi slujitoare la templu și nici depune măcar votul de nazireat decât cu consimțământul tatălui, în cazul în care era necăsătorită, sau al soțului după încheierea căsătoriei. Votul său trebuia neapărat să fie validat de tată sau de soț care puteau foarte bine să-l anuleze (Numeri 30, 4-7). În schimb unele femei puteau fi profetese și se bucurau de multă considerație fiind consultate chiar de către miniștrii regelui (IV Regi 22, 14), altele erau inspirate de Duhul lui Dumnezeu cum au fost: Miriam, sora lui Moise (Ieșirea 15, 20; Numeri 12, 1-2; Miheia 6, 4), Debora (Judecători 4, 4).

Menirea esențială a femeii israelite, și de fapt nu numai a ei, era aceea de a deveni mamă și de a avea copii cât mai mulți. A avea copii era pentru o femeie cea mai mare fericire (Facerea 24, 60; 30, 1), iar sterilitatea era considerată drept o pedeapsă divină (Facerea 29, 31), vocația femeii fiind aceea de a naște, a avea sau a crește copii, chiar pe cei străini când nu putea să-i aibă pe ai săi. De aceea dragostea maternă a devenit proverbială în vechiul Israel și a fost luată drept model al iubirii lui Dumnezeu față de poporul Său (Isaia 49, 15). Pentru a-i asigura pe israeliți de providența continuă a lui Dumnezeu, profetul Isaia îi compară cu o mamă (cap. 42, 14; 45, 10; 49, 14; 66, 13). Lipsa de respect a fiului față de mamă era considerată o mare crimă și pedepsită ca atare (Ieșirea 21, 15-17; Levitic 18, 7; Amos 1, 13). Deși tatăl cu copii numeroși era în mare cinste, la israeliți se dorea totuși a avea mai mulți fii decât fiice întrucât primii asigurau continuarea numelui și a familiei (I Regi 4, 20; II Regi 18, 18; Rut 4, 13).

1. POZIȚIA SOCIALĂ A FEMEII LA VECHII EVREI

În acord cu învățătura biblică a creației omului „bărbat și femeie" după chipul și asemănarea Sa (Facerea 1, 26-27), poziția socială a femeii în societatea israelită antică era aceea de completare a bărbatului „ca să nu fie singur și fără ajutor" Cuvintele „nu este bine să fie omul singur, să-i facem ajutor potrivit pentru el" (Facerea 2, 18) n-au fost întotdeauna interpretate de evrei ca o subordonare necondiționată a femeii ci mai curând ca o completare a bărbatului care nu-și poate împlini singur rostul în lume. Astfel femeia are rostul de a restabili un echilibru așa cum subliniază și Sfântul Pavel: „Nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie în Domnul. Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sunt de la Dumnezeu" (I Co-

rinteni 11, 11-12) Unii spun chiar că femeia n-a fost creată din capul bărbatului ca să nu-l depășească, nici din picioarele sale ca să nu-l subordoneze ei, ci din coasta sa, dintr-o parte, ca să fie egală cu el, să fie lângă inima sa ca să-i fie dragă[9]. Scopul primar însă al creării bărbatului și femeii nu este numai pentru a se ajuta reciproc, ci mai ales pentru a procrea. Nu întâmplător când relatează despre crearea omului trece de la singular la plural; „Să facem om după chipul și asemănarea noastră ... și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său ... a făcut bărbat și femeie" (Facerea 1, 26-27), căci Dumnezeu Cel Unul în ființă și întreit în Persoane a creat umanitatea după chipul Său. După săvârșirea păcatului însă omul a căzut din rosturile sale. Dacă fiecare etapă a creației este calificată de Dumnezeu ca fiind bună sau chiar foarte bună, după săvârsirea păcatului neascultării, această bunătate este tulburată, este străbătută de violență, de răutate și mai ales amenințată de refuzul inimii omului pentru Dumnezeu și aproapele său[10].

După cum am văzut poligamia era practicată de multe persoane, mai ales de cele cu stare materială deosebită, totuși monogamia a fost dintotdeauna dorită de Dumnezeu pentru umanitate (Matei 19, 4-5). Poligamia apare ca o stare anormală și o nedreptate pentru o soție care putea fi repudiată foarte ușor de către bărbat ca una care făcea parte din bunurile sale (Ieșirea 20, 17). Femeia trebuia să fie mereu supusă. Înainte de a fi căsătorită era supusă tatălui său care o putea vinde, sau fratelui mai mare în cazul în care murea tatăl, iar după căsătorie era subordonată soțului ce-i putea da oricând carte de despărțire (Deuteronom 24, 1). Divorțul ca și căsătoria era un domeniu în care drepturile femeii erau cu totul subordonate drepturilor bărbatului[11]. Era suficient ca bărbatul să facă o declarație împotriva ei în maniera: „ea nu mai este femeia mea, eu nu mai sunt bărbatul ei" (Osea 2, 4) și-i întocmea o carte de despărțire. Aceasta nu avea alt rost decât să-i dea dreptul de a-și reface căminul (Deuteronom 24, 27). Deoarece familia la evrei era prin excelență patriarhală, bărbatului revenindu-i datoria de a purta grijă de femeia și copiii săi, evident că numai el putea să aibă inițiativa divorțului. Pentru un bărbat a divorța de soția sa era egal cu a renunța la o parte din proprietatea sa deoarece, așa cum am arătat, a lua femeie înseamnă de fapt a deveni proprietar (Deuteronom 21, 13; 24, 1). Din momentul căsătoriei femeia era numărată printre bunurile capului de familie (Ieșirea 20, 17) deoarece prin achitarea acelui „mohar" femeia era într-adevăr cumpărată ca orice bun.

Deși de o extremă importanță pentru societatea israelită, căsă-

---

9. Janieson, Fausset Brown, *Commentary on the Whole Bible*, Michigan, 1992, p. 19.

10. Anne-Marie Pelletier, *Le Cantique des Cantiques*, în „Cahiers-Evangile, nr. 85, p. 59.

11. Se pare că în diaspora iudaică de la Elephantine, femeia avea totuși unele drepturi în plus față de cele din comunitatea iudaică din Palestina, printre care și acela de a lua inițiativa divorțului, de a deveni proprietar precum și acela de a moșteni unele contracte (vezi Ed. Leminski, *op. cit.*, p. 473.

toria apare ca oricare altă problemă civilă întrucât nu era însoțită de nici un act religios. Este adevărat că la baza căsătoriei se afla un contract, un legământ „berit", iar profetul Maleahi o numește chiar pe logodnică „femeia legământului tău" (cap. 2, 14) și tot așa în cartea Pilde, căsătoria este numită „legământul lui Dumnezeu" (cap. 2, 7) legământul în cauză nu este unul religios, ci numai civil. În cadrul acestui contract se făcea o declarație în maniera: „De acum tu ești fratele său, iar ea este sora ta" (Tobit 7, 14). Ruperea acestui legământ prin divorț nu mai putea fi refăcut deoarece dacă o femeie repudiată se recăsătorea, iar bărbatul său murea și devenea iarăși liberă, printr-un nou legământ se putea recăsători, însă cu primul soț nu mai avea dreptul legal de a se uni prin căsătorie (Deuteronom 24, 3-4; Ieremia 3, 4). În cazul profetului Osea nu este vorba de o încălcare a Legii deoarece femeia sa nu se recăsătorise, ci se prostituase.

În cazul de deces al soțului femeia nu devenea imediat văduvă întrucât dispozițiile Legii leviratului îi mai ofereau o șansă de refacere a familiei, dar numai în anumite condiții. Astfel femeia rămasă singură se putea căsători numai cu fratele celui decedat dacă nu i se născuse nici un copil de parte bărbătească (Deuteronom 5, 5). Primul copil rezultat din căsătoria văduvei cu fratele fostului său bărbat purta numele aceluia și se bucura de dreptul de întâi născut (Facerea 38), adică primea partea sa de moștenire (Rut 4). Scopul acestui tip de căsătorie care nu era străin nici asirienilor și nici hitiților era acela de a asigura descendența familială, de a nu înstrăina averea de familie precum și preocuparea de a menține văduva în sânul familiei celui răposat [12]. Se pare că acest tip de căsătorie n-a fost instituit de Moise deoarece se practica cu mult timp înainte de el (Facerea 38, 9). În plus această practică era atât de mult înrădăcinată în popor încât Moise n-a putut s-o desființeze, dar nici n-a impus-o prin Lege, ci pur și simplu a lăsat-o la latitudinea celor în cauză (Deuteronom 25, 7-10; Rut 4) Potrivit cărții Rut (cap. 4) se pare că această practică se referă nu numai la frații celui răposat, ci cuprindea un cerc mult mai larg de rude. Acest obicei s-a menținut și în vremea Mântuitorului Hristos, altfel chestionarea Domnului pe această temă de către saducheii nu și-ar fi avut nici-o justificare (Matei 22, 23-28; Marcu 12, 18-23; Luca 20, 27-33). Evident că după trecerea de la viața nomadă la cea sedentară, viața urbană în special a adus cu sine serioase transformări sociale care au afectat mult și practicile legate de viața de familie [13].

2. GRIJA FAȚĂ DE VĂDUVE LA POPORUL EVREU ANTIC

După cum este arhicunoscut femeia israelită putea ajunge și în starea nefericită de văduvă, iar starea ei era cu atât mai tristă cu cât nu putea contracta o altă căsătorie și nici nu avea vreun fiu care s-o întrețină. Pentru că prin văduvie, femeia putea ajunge într-o stare materială precară, deoarece ea nu avea dreptul să-l

12 Ed. Lipinski, *op. cit.*, p. 734.
13. R. De Vaux, *op. cit.*, p. 41.

moștenească pe sotul său, cum de altfel nici fiicele fară numai dacă nu era nici un fiu (Numeri 27, 8), dar și din punct de vedere social starea sa nu era mai bună ținând seama de faptul că prin căsătorie se separa definitiv de propria-i familie. Legea lui Moise conținea o seamă de prescripții pentru a o proteja (Deuteronom 24, 19-21). Rămânând fără nici un sprijin, Legea îi permitea să se întoarcă în casa tatălui său însă acesta nu avea obligația de a o întreține, excepție făcea doar fiica de preot (Levitic 22, 13). Deși recăsătorirea unei văduve se impunea cu necesitate, acest lucru nu era întotdeauna și realizabil, ba chiar o interzicea câteodată așa cum este cazul marelui preot sau chiar și a preoților de rând (Levitic 21, 14; Iezechiel 44, 22). În linii mari însă Legea mozaică se caracterizează printr-un profund umanism comparativ cu legile altor popoare din epoca respectivă deoarece prin prescripțiile sale căuta să-i protejeze pe săraci, pe străini și mai ales pe văduve și orfani oferindu-le o minimă protecție socială (Ieșirea 22, 22). Astfel, prin Lege, credinciosul israelit era îndrumat să imite dreptatea divină în ocrotirea categoriilor sociale mai sus amintite (Deuteronom 10, 18). Împreună cu celelalte categorii sociale dezavantajate de soartă și văduvele erau incluse la ospețele sacrificiale (Deuteronom 14, 29) rezultate din zeciuielile anului al treilea. Prin urmare grija pentru săraci, văduve, orfani și străini nu este o noutate a timpurilor moderne. Dimpotrivă timpul nostru ar trebui să se caracterizeze printr-o mai consecventă punere în practică a poruncilor scripturistice. Mesele la care erau hrăniți cei săraci — așa numitele ospețe ale sărăcilor — se organizau în special cu prilejul unor sărbători mari din cursul anului (Deuteronom 24, 17). Tot pentru a veni în sprijinul celor săraci, Legea mai prevedea ca după secerarea recoltei ceea ce rămânea nestrâns pe ogor (cap. 24, 17) ca de altfel și din pomii fructiferi (cap. 24, 19-21) să revină văduvelor, orfanilor, străinilor si săracilor. Tot pentru această categorie socială Legea mai prevedea ca în caz de împrumut să nu se ia zălog (cap 24, 17). Starea deplorabilă în care puteau ajunge unele văduve (III Regi 17, 12) și în care au și ajuns de fapt în perioadele de mare decadență morală i-a determinat pe profeți să le ia apărarea în fața unei societăți din ce în ce mai decadente când nu se mai observau poruncile Legii ce prevedea anumite norme de protejare a acestora (Isaia 1, 17; 10, 21; Ieremia 7, 6; 22, 3; Iezechiel 7, 10; Maleahi 3, 5). Lipsa de respect și neprotejarea văduvelor este comparată cu un abandon al poporului lui Israel de către Iahve (Isaia 54, 4). Atunci când vaduva nu se prostitua (Facerea 38, 14), sau nu accepta să trăiască în concubinaj nu-i rămânea altceva de făcut decât să-și caute refugiul la templu sfânt (Psalmul 68, 6; 146, 9; Luca 2)

Cu toate inconvenientele sociale în care se situa femeia israelită, un lucru nu trebuie trecut cu vederea și anume că în familie, ea se bucura de o cinste deosebită mai întâi din partea sotului care adesea o asculta și o prețuia ca pe un egal (I Regi 1, 4-8; 22; II Regi 4, 8-24) și apoi din partea copiilor care-i datorau ascultare. Că așa stăteau lucrurile o dovedește cartea Pildelor care o apreciază pe femeia virtuoasă și bună gospodină fericindu-l pe bărbatul care a aflat o astfel de tovarășă de viață (cap. 31, 10). Pentru rolul major al femeii în familia israelită, profetul Isaia

pentru a ilustra marea milostivire a lui Dumnezeu pentru israeliți, folosește comparația iubirii materne; „Oare femeia uită pe pruncul ei și de rodul pântecelui ei n-are ea milă? Chiar când ea îl va uita, Eu nu te voi uita pe tine" zice Domnul (cap. 49, 15). Atitudinea lui Dumnezeu față de Israel este prin urmare asemenea unei mame si „întocmai ca o mamă, Domnul nu poate să-l uite pe copilul Său" [14].

3. NAȘTEREA, CREȘTEREA ȘI EDUCAREA COPIILOR ÎN FAMILIA ISRAELITĂ

În perioada vechi-testamentară la care ne referim familia își împlinea rostul creșcând copii cât mai numeroși. Copiii erau în opinia psalmistului și de fapt a întregii societăți a vremii, o dovadă evidentă a iubirii lui Dumnezeu; „Femeia ta ca o vie roditoare în laturile casei taie, fiii tăi ca niște vlăstare tinere de măslin împrejurul mesei tale. Iată așa se va binecuvânta omul cel ce se teme de Domnul" (Psalmul 127, 3-4). Ca semn deosebit al binecuvântării divine asupra unei familii era nașterea unui număr cât mai mare de copii de parte bărbătească (Facerea 29, 31; 30, 24). De aceea tânăra căsătorită considera că este o cinste deosebită pentru sine a avea cât mai mulți copii (Facerea 24, 60; Rut 4, 14). Copilului i se dădea numele îndată după naștere, iar în ziua a opta era circumcis. Actul circumciziunii a fost instituit de Dumnezeu drept mărturie a legământului încheiat cu Avraam, circumcis el însuși chiar în ziua instituirii acestui act, și cu urmașii acestuia (Facerea 17, 5-19), ca un semn văzut că toți urmașii lui Avraam vor fi beneficiari ai legământului. Vorbind lui Moise, Dumnezeu îi poruncește săvârșirea actului circumciziunii la toți pruncii de parte bărbătească, în ziua a opta de la naștere (Levitic 12, 2-3). Numele se dădea copilului îndată după naștere, de obicei de către mamă (Facerea 29, 31; 30, 24; 35 18: I Regi 1, 20) și în cazuri mai rare de către tată (Facerea 16, 15; 17, 19; Ieșirea 2, 22) [15].

În concepția israelită numele era legat de persoana care-l purta, acesta putând exprima comportamentul individului (I Regi 25, 25) sau având legătură cu vreo misiune de îmdeplinit (Judecători 6, 12). În vechiul orient, numele definea esența unui lucru, iar a numi ceva, sau pe cineva însemna a cunoaște și ca urmare a avea și o oarecare putere asupra lui, numele reprezentând uneori caracterul sau având în vedere destinul celui ce-l poartă [16]. Numele putea de asemenea să fie inspirat de vreo împrejurare specială în care se năștea copilul. Eva îl numește pe întâiul său născut Cain pentru că a dobândit un fiu (Facerea 4, 1; 29, 31; 30, 24; 35, 16-18). Dacă unii părinți dădeau copiilor nume care să exprime unele aspecte fizice, altii le dădeau nume de plante sau de animale dorind într-un fel ca numele să preceadă realizările de viitor ale celui ce-l poartă. Astfel numele de Debora are înțelesul de a fi întreprinză-

14. Jacques Briend, *Dieu dans l'Ecriture*, éd. du Cerf, Paris 1992, p. 81.
15. R. de Vaux, *op. cit.*, p. 74
16. Louis Monloubu, Nom. in „*Dictionnaire Encyclopédique de la Bible*", Brepols, 1987, p. 903.

toare și harnică întocmai ca o albină. Cel ce nu are un nume de fapt nici nu există (Ecclesiast 6, 10) sau dacă există nu valorează nimic (Iov 30, 8) Potrivit cărții Facerea a da un nume cuiva este echivalentul lui a face să existe sau chiar a stăpâni peste (cap. 2, 19; 3, 20), iar a cunoaște numele cuiva însemna a avea o putere asupra lui [17]. După mărturia Deuteronomului în templul sfânt locuia însuși numele lui Dumnezeu: „La locul pe care-l va alege Domnul Dumnezeul vostru din toate semințiile voastre, ca să-și pună numele Său asupra lui, să veniți să-l cercetați'" (cap. 12, 5).

În ce privește creșterea și educația copiilor, Sfânta Scriptură a Vechiului Testament cuprinde numeroase pasaje privind modul, dar mai ales scopul educației tinerei generații. Vechiul Testament fiind o carte prin excelență educativă evident că una din preocupările majore ale israeliților era aceea de a-i învăța pe copiii lor mai întâi Legea lui Dumnezeu. Astfel dacă mamei îi revenea datoria de a-i educa mai întâi pe copii, primele elemente de educație erau cele de morală (Pilde 1, 8; 6, 20). Adesea se utilizau metode coercitive în instruirea copiilor folosind fără menajamente bățul sau chiar și biciul (Pilde 13, 24; 22, 15; 29, 15; Deuteronom 8, 5) Centrul educației israelite îl constituia deci ansamblul poruncilor divine transmise prin Moise, porunci care nu trebuiau doar însușite teoretic, ci mai ales împlinit (Ieșirea 10, 2; 12, 26; 13, 8; Deuteronom 4, 9; 6, 7; 32, 7). Chiar din primii ani ai copilăriei, mamele aveau o mare răspundere în educația copiilor, tatăl intervenind mult mai târziu dar atât unul cât și celălalt căutau să dea odraslelor lor o profundă educație religios-morală (Ieșirea 10, 2, 12, 26; 13, 8; Deuteronom 4, 9; 6, 7; 32, 7) cu scopul de a face din ei niște convinși împlinitori ai poruncilor dumnezeiești descoperite lui Moise pe Sinai. Din acest motiv se și puteau numi pe bună dreptate „fiii lui Dumnezeu". Acest apelativ scoate în evidență raportul strâns care se stabilește între credincios și divinitate. Prin urmare, scopul major al educației la vechii evrei era pe de o parte, învățarea Legii divine, iar pe de altă parte supunerea față de această Lege în sensul aplicării ei la viața de zi cu zi [18]. Primul și cel mai eficient factor educațional a fost casa părintească, tatăl și mama fiind cei dintâi dascăli ai copiilor lor. Menirea părintelui de a se preocupa de educația odraslelor sale o adevereste însăși cartea Facerea care justifică într-un fel chemarea lui Avraam când zice: „L-am ales ca să învețe pe fiii și casa sa după sine să umble în calea Domnului și să facă judecată și dreptate" (cap. 18, 19). În perioada la care ne referim toți membrii familiei erau strâns uniți în jurul persoanei dominante a tatălui. Așa cum am văzut, menirea majoră a părinților era, pe lângă aceea de a contribui la perpetuarea neamului, și aceea de a-i învăța pe copii religia cea adevărată căutând să-i apere cu strășnicie de orice influență străină negativă îndeosebi de cele șapte neamuri cananeence (Hetei, Gherghesei, Amorei, Canaanei, Ferezei, Hevei și Iebusei) întrucât acestea erau vestite pentru imoralitatea lor.

---

17. Louis Monloubu, *op. cit.*, p. 903.

18. Cos Davis, *Education in Bible times*, în „Holman Dictionary", Nashville, Tennesse, 1991, p. 397.

Prin toată activitatea sa cotidiană, în calitate de cap de familie, tatăl se simțea direct răspunzător înaintea lui Dumnezeu pentru casnicii săi, de aceea folosea orice prilej pentru a-i învăța pe fiii săi despre Dumnezeul strămoșilor. Prin urmare, aproape toată activitatea cotidiană trebuia să fie folosită ca o cale de învățătură pentru fiii săi, ca să se conformeze întocmai cuvintelor lui Moise, care zice: „Ascultă Israele, Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn, să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta. Cuvintele acestea pe care ți le spun eu astăzi, să le ai în inima ta și în sufletul tău. Să le sădești în fiii tăi și să vorbești de ele când ședzi în casa ta, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli. Să le legi ca semn la mâna și să le ai ca pe o tăbliță pe fruntea ta. Să le scrii pe ușorii casei tale" (Deuteronom 6, 4-9). Instruirea în respectul față de Dumnezeu în familia israelită începea deci de foarte timpuriu, aproape chiar din clipa în care copilul nici nu știa semnificația și rostul scrierii poruncilor în acele „mezuzot" [19] și aplicarea acestora pe tocul ușii. De aceea adaugă textul: „iar de te va întreba în viitor fiul tău și va zice: „Ce înseamnă aceste porunci, hotărâri și legi pe care vi le-a dat Domnul Dumnezeul vostru"? (Deuteronom 6, 20). Tatăl avea obligația de a-i învăța pe copiii săi Legea mai întâi prin exemplul personal și după aceea prin învățătură. Faptele deci preced cuvintele în educația israelită, teoria nu era altceva decât urmarea practicii. Văzând legătura de filacterii [20] de pe brațul și capul tatălui său fiul își punea în mod firesc întrebarea: Ce faci? Ce rost? Ce însemnătate au toate acestea? Prin felul părintelui de a se comporta provoca într-un fel întrebarea fiului cu scopul vădit de a-l instrui că este o datorie a societății în ansamblul său și apoi a fiecărui individ în parte de a-l iubi pe Domnul Dumnezeul său din tot sufletul și din toata virtutea adică nefățarnic, cu toată ființa.

Rolul major ce revenea tatălui în educația fiilor săi se vede chiar din apelativul dat preotului care avea și misiunea de a învăța. Astfel acesta era numit „tată" (av — Judecători 17, 10; 18, 19), Tatăl își aducea adesea fiul la sanctuare (I Regi 1, 4) sau la templul din Ierusalim unde tânărul auzea cântându-se Psalmii și participa el însuși la cult. Unii dintre părinții mai cu stare își dădeau fiii chiar la un educator anume. Astfel tânărul Samuel a fost încredințat de către părinții săi preotului Eli (I Regi 2, 11, 26), iar regele Ioaș a fost instruit de către preotul Iehoiada (II Regi 12, 3). De fapt nu numai templul dar aproape toate instituțiile vechitestamentare recomandate poporului Israel aveau drept scop formarea unui popor cu indivizi eminamente religioși care să se caracterizeze prin frica de Dumnezeu și împlinirea voii Sale sfinte.

---

19. Pluralul de la cuvântul „mezuzah" — un recipient care conține mici sulurі de hârtie sau pergament cu textul din Deuteronom 6, 4-9; 11, 13-21, puse la tocul ușii pentru a le aminti credincioșilor evrei că iubirea lui Dumnezeu este centrul credinței israelite.

20. Filacteriile sunt niște obiecte conținând pasaje din Sf. Scriptură. Acestea se purtau pe frunte în timpul rugăciunii. Practica purtării acestor obiecte este interpretarea literară a textelor din Ieșirea 13, 1-10, 11-16 și Deuteronom 6, 4-9; 11, 13-21. Acestea se mai purtau de asemenea și pe brațul stâng.

Testamentul cel Vechi, mai cu seamă primele cinci cărți au un conținut prin excelență educativ. Educația în spiritul cărților vechi-testamentare decurge din ansamblul poruncilor revelate de Dumnezeu Însuși. Pentru a-l educa pe copil în spiritul observării Legii sfinte, acesta era deprins chiar din primii ani cu lectura textului sfânt și chiar cu memorarea unor paragrafe mai importante din Lege. Când copilul ajungea la vârsta de 12 ani era deja format în ale Legii în sensul că se considera de acum că instruirea sa în „Torah Iahve" era completă și suficientă să-l ajute să cunoască Legea și bineînțeles să o și păzească [21]. Numai cunoscând și împlinind Legea Domnului, tânărul evreu era recunoscut drept un fiu al Legii și indirect un „fiu al lui Israel" căruia tocmai în acest scop i s-a și dat această Lege.

Cartea Deuteronom ne dă o oarecare lămurire asupra modului în care părinții trebuiau să-i învețe pe copiii lor frica de Dumnezeu: „Cuvintele acestea, adică poruncile divine „să le sădești în fiii tăi și să vorbești de ele când ședzi în casa ta, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli, să le legi ca semn de mână și să le ai ca o tăbliță pe fruntea ta" (cap. 6, 7). Când tatăl era convins că fiul său poate realiza ce înseamnă poruncile divine îi fixa fiului său filacteriile pe brat și pe frunte pentru a sugera că Legea trebuie memorată și ca să nu se uite că ea trebuie și împlinită Cutia cu filacterii era fixată pe brațul stâng în așa mod încât atunci când brațul era îndoit sau când mâinile erau împreunate la rugăciune, cutia cu filacterii acoperea toracele în dreptul inimii arătând prin aceasta că Legea trebuia iubită din toată inima și desigur și împlinită [22].

Așa cum am văzut la început, poruncile se adresau în primul rând bărbaților cu îndemnul de a se preocupa de educația fiilor lor. Desigur nu trebuie să înțelegem că educația se limita doar la însușirea regulilor de bună convietuire social-morală. Preocuparea majoră a părintelui era și aceea de a-l deprinde pe tânăr cu munca la câmp sau cu îngrijirea turmelor. În timpul șederii în Egipt, fiii lui Israel au deprins de la egipteni unele meserii, iar după stabilirea în pământul făgăduinței, meseriile pe care le-au deprins în Egipt sau de la noile popoare cu care au venit în contact se transmiteau din tată în fiu. Astfel se știe cu certitudine că anumite familii excelau în meșteșugul prelucrării lemnului (I Cronici 4, 14) sau a bisonului (I Cronici 4, 21). Existau de asemenea corporații de meșteri olari care se pare că funcționau chiar la curtea regelui (I Cronici 4, 23).

Copilul trebuia deprins din primii ani de viață cu o comportare religios-morală care să corespundă exigențelor Legii: „Deprinde pe tânăr cu purtarea pe care trebuie s-o aibă; chiar când va îmbătrâni nu se va abate de la ea" (Pilde 22, 6). Tot în spiritul unei bune creșteri, tatăl era de asemenea responsabil și de contractarea căsătoriilor fiilor săi (Facerea 24, 4) și tot el întocmea actele de căsătorie pentru fiice. Desigur că nici educația fetelor nu era neglijată, dar cărțile sfinte vorbesc mai puțin despre aceasta

21 Cos Davis, *op. cit.*, p. 397.
22 Idem, p. 397.

deoarece rolul major în familie îl avea bărbatul care era nu numai tată ci și stăpân al familiei și prin urmare avea autoritate supremă, dar nu numai autoritate ci și responsabilitate. El trebuia deci să răspundă și de membrii familiei sale. De aceea mai ales fiii erau crescuți în spiritul respectării cu strictețe a tradiției comunității și în însușirea înțelepciunii. La rândul lor, fetele erau și ele educate tot în duhul profundei credințe în Dumnezeu, al respectării Legii care propovăduia o înaltă ținută morală și un profund umanism. Mai presus de toate un accent deosebit se punea pe conduita morală ireproșabilă a tinerelor. Astfel Legea sfințeniei interzicea tatălui israelit să-i permită fiicei sale să cadă în păcatul desfrâului: „Să nu necinstești pe fiica ta îngăduindu-i să facă desfrânare, ca să nu se desfrâneze pământul și ca să nu se umple pământul de stricăciune“ (Levitic 19, 29).

Printre alte îndeletniciri, tânăra israelită trebuia să-și însușească tot ceea ce ținea de o bună soție și mamă. O îndeletnicire deosebită era și aceea de ști să-și pregătească locuința pentru marile sărbători religioase de peste an. Ele erau învățate de asemenea și care era însemnătatea datinilor strămoșești pentru a fi capabile la rândul lor să instruiască tânăra generație. Din elogiul pe care înțeleptul îl face femeii (Pilde 31, 10-31), reiese clar că tinerele israelite erau deprinse și cu unele îndeletniciri practice ca țesutul, torsul și prelucrarea inului, tratarea anumitor boli sau chiar folosirea unor instrumente muzicale (I Regi 18, 6).

În afară de părinți, un rol determinant în educarea religios-morală a poporului îl aveau preoții și leviții. Ei trebuiau să fie nu numai îndeplinitorii cultului impus de voia divină dar și învățătorii religioși ai națiunii. Potrivit cărții Levitic, menirea preoților era aceea „de a deosebi cele sfinte de cele nesfinte și cele curate de cele necurate și ca să-i învețe pe fiii lui Israel toate legile pe care le-a poruncit lor Domnul prin Moise“ (cap. 10, 10-11). Numai aparent funcția educațională a preoților și leviților nu era clar menționată de toate cărțile Sfintei Scripturi; în fapt „aceasta se subânțelegea. O subliniază în mod expres profeții. Astfel Maleahi mustră neglijarea acestei laturi extrem de importante a slujirii preoțești zicând; „buzele preotului vor păzi știința și din gura lui se va cere înțelepciunea căci el este solul Domnului Savaot. Dar voi v-ați îndepărtat de la drumul cel drept și pe mulți i-ați făcut să se poticnească de la Lege. Voi ați stricat legământul Meu cu Levi“ (cap. 2, 7-18), iar în timpul renașterii naționale de sub regele Iosafat (873-848), funcția învățătorească a preoților și leviților a fost reactualizată. Astfel acest rege a trimis odată cu câteva dintre căpeteniile sale și pe leviții Șemaia, Netania, Zebadia, Asael, Șemiramat, Ionatan, Adonie, Tobie, Tob-Adonie iar dintre preoți pe Elișama și pe Ioram. Aceștia au învățat în Iuda având cu ei cartea Legii Domnului: „și au cutreierat toate cetățile lui Iuda și au învățat poporul“ (II Cronici 17, 7-8). Preoții nu învățau altceva decât voia lui Dumnezeu fixată în scris în cărțile Ieșirea, Levitic, Numeri și Deuteronom. Numeroasele prevederi educative expuse sub formă de porunci ale lui Dumnezeu erau lămurite de preoți, iar când activitatea acestora devenea ineficace Dumnezeu i-a trimis poporului Său

pe profeți ca să-l învețe să respecte Legea lui Moise. Aceștia au exercitat o covârșitoare influență educativă asupra contemporanilor lor. Asprul rechizitoriu făcut de ei „tuturor scăderilor morale ale israeliților, de la cei mai de sus până la cei mai de jos ar putea fi transpus în adevărate manuale de educație [23].

4. EDUCAREA COPIILOR ÎN SPIRITUL RESPECTULUI PENTRU PĂRINȚI

Începând cu cele cinci cărți ale lui Moise și sfârșind cu profeții îndemnurile sau chiar aluziile la respectul pe care copiii îl datorează părinților sunt abundente. În ciuda faptului că în perioada la care ne referim femeia apărea în rolul predominant de supusă bărbatului său, ea făcea obiectul unei cinstiri deosebite din partea bărbatului și a copiilor pentru menirea ei de soție și mamă. Astfel dacă soțul făcea uneori un binemeritat elogiu femeii virtuoase (Pilde 31, 10-31) și își îndruma și fiii să-și respecte mama (Pilde 1, 8; 6, 20; 23, 22, 25), porunca Decalogului este categorică în a impune cinstirea deopotrivă a ambilor părinți; „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l va da ție“ (Ieșirea 20, 12). Unii exegeți interpretează cuvintele acestei porunci ca referindu-se exclusiv la îndatorirea copiilor minori de a-și asculta părinții [24], ceea ce ar limita porunca la o perioadă prea mică de timp. Dată fiind datina la evrei, ca în caz de deces, toată averea să treacă la fiul cel mai vârstnic evident că porunca se referă și la obligația acestuia de a-și întreține mama pentru tot restul vieții, altfel porunca n-ar fi altceva decât o pură teorie. Nici pe departe nu poate fi vorba de o atitudine pur afectivă, ci de un sprijin material concret datorat de copii părinților în vârstă și neajutorați. În virtutea poruncii aceștia deci, copiii cu adevărată frică de Dumnezeu trebuiau să le asigure hrana necesară și îmbrăcămintea pentru tot restul vieții, iar la trecerea din această viață să se îngrijească de o înmormântare decentă. Că așa trebuie înțeleasă porunca de mai sus reiese clar și din povețele pe care le dă tatăl fiului său; „Fiule, să n-o părăsești pe mama ta; cinstește-o în toate zilele vieții tale, fă ce-i place ei și să nu-i pricinuiești amărăciune! Adu-ți aminte fiule că ea a înfruntat multe primejdii pentru tine când te-a purtat în pântece. Și când ea va muri s-o îngropi lângă mine în același mormânt“ (Tobit 4, 3-4). Cărțile didactice în special insistă foarte mult asupra respectului pe care fiii îl datorează mamei (Pilde 19, 26; 20, 20; 23, 22; 30, 17; Înțelepciunea lui Isus Sirah 3, 1-16). Deși mai rare, unele texte scripturistice ne prezintă vieți de familie în care femeia este iubită și ascultată de soțul său care o tratează ca pe un egal (I Regi 1, 4-8, 22-23; II Regi 4, 8-24).

Lipsa de respect față de părinți era un păcat foarte grav și ca urmare foarte condamnabil din punct de vedere legal. Astfel; „Cel ce va grăi de rău pe tatăl sau pe mama sa, acela să fie

---

23. Pr. prof. I. G. Coman, *Frumusețea iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 18.

24. Felix Garcia Lopez, *Le Décalogue*, în „Cahiers-Evangile”, nr. 31, p. 43.

omorât" (Ieșirea 21, 17; Levitic 20, 9; Deuteronom 27, 16; Pilde 20, 20). Când un fiu era nereceptiv la sfaturile tatălui sau ale mamei, atunci părinții il puteau duce la bătrânii cetății (judecători) zicând; „Acest fiu al nostru este rău și neascultător, nu ascultă de cuvântul nostru și este lacom și bețiv" (Deuteronom 21, 20), avea loc judecata și se dădea sentința de condamnare la moarte. În cazul de față fiul cel rău era ucis cu pietre, fără a mai fi audiat vreun martor ca în cazul altor abateri grave. Cu toată autoritatea capului de familie, judecata se făcea de către bătrânii cetății. În timpul regelui David când tribunalul de bătrâni hotăra pedeapsa cu moartea se putea face apel și la judecata regelui ca la o instanță supremă (I Regi 14, 4-11).

În unele texte în loc de porunca „să fie omorât" se zice „să fie blestemat". Pedeapsa era însă aceeași deoarece când cineva sau ceva era sortit blestemului însemna că trebuia să fie distrus definitiv. De asemenea era pedepsit cu moartea și cel ce-și lovea părinții (Iesirea 21, 15), iar cel ce fura de la părinții săi era asemănat cu făcătorul de rele (tâlharul) (Pilde 28, 24). Doar în perioadele de extremă decădere morală a societății nu mai erau respectați cum se cuvine părinții. Această stare de lucruri o constată cu amărăciune profetul Mihcia când zice: „Mâinile sunt gata să săvârșească răul; căpetenia cere daruri, judecătorul cere plată și cel mare grăiește după pofta sufletului său. Cel mai bun dintre ei este ca un spin, cel mai cinstit dintre ei este mai rău ca un gard de mărăcini ... feciorul defaimă pe tatăl său și fiica se scoală împotriva mamei sale, iar dușmanii omului sunt cei din casa lui" (cap. 7, 3-4, 5). Tot pentru obligația respectării părinților pledează și profeții cei mari când iau apărarea văduvelor și a orfanilor (Isaia 1, 4; Ieremia 7, 6; 22, 3).

Importanța respectării poruncii de a-i cinsti pe părinți o vedem clar în cartea Levitic (cap. 19, 3) ce pune pe același plan cinstirea părinților cu respectarea zilelor de sabat. Ori se știe bine că încălcarea sabatului atrăgea după sine în mod automat pedeapsa cu moartea (Ieșirea 31, 15). Unele texte fac și adăugiri suplimentare recomandând cinstirea părinților (Maleahi 1, 6) și ascultarea față de ei chiar și atunci când au ajuns în vârstă (Pilde 23, 22).

Porunca de a-i cinsti pe părinți nu se reducea nici pe departe doar la aspectul pur social ci avea și o dimensiune religioasă. Aceasta rezultă cu certitudine chiar din utilizarea aceluiași cuvânt „kavad" = a cinsti, pentru a exprima și adorația pe care credinciosul israelit o datora lui Dumnezeu (Maleahi 1, 6). Deși în cartea Levitic se folosește verbul „yare" mai mult cu sensul de „a se teme" (a cinsti cu teamă) și acesta are o legătură evidentă cu teama de Dumnezeu. Unii comentatori ai textului de mai sus presupun chiar că s-ar sugera ideea că părinții sunt considerați ca niște reprezentanți ai lui Dumnezeu în exercitarea autorității lor față de copii ca unii care sunt obligați să-i educe în spiritul respectării cu strictețe a tradițiilor strămoșești (Psalmul 78, 3-7)[25]. Copiii deci trebuie să-i respecte pe părinții lor ca pe niște reprezentanți ai lui Dumnezeu în exercitarea autorității lor dar mai cu seamă în calitatea de responsabili înaintea divinității de educația odraslelor lor. Greaua răspundere pe care o au părinții de buna educație a tinerei

generații o arată clar cartea I Regi care condamnă comportamentul imoral al celor doi fii ai arhiereului Eli pe nume Ofni și Fineeș. Întrucât nelegiuirile celor doi fii au îndepărtat pe israeliți de la cinstirea lui Dumnezeu, a fost trimis un om al lui Dumnezeu (profet) care mustrându-l pe Eli pentru neglijența dovedită în buna creștere a celor doi feciori ai săi i-a zis: „Pentru ce voi călcați în picioare jertfele Mele și prinoasele Mele de pâine pe care le-am poruncit Eu pentru locașul Meu, și pentru ce îți mai mult la fiii tăi decât la Mine îngrășându-i pe ei cu toată pârga poporului Meu? ... De aceea ... toți urmașii casei tale vor muri la jumătatea zilelor lor. Și iată un semn pentru tine, care se va petrece cu cei doi fii ai tăi Ofni și Fineeș: amândoi vor muri în această zi" (cap. 2, 34-37). Dacă a-i cinsti pe părinți era o poruncă divină bine conturată în cărțile vechi-testamentare, însemnând din partea copiilor a-i aprecia mai ales pentru faptul că se fac transmițători ai învățăturilor și tradițiilor religioase ale înaintașilor, din partea părinților se impunea cu necesitate grija de a-i crește pe copii cu o înaltă ținută morală.

Respectul față de părinți era și în atenția altor popoare din antichitate, mai mult sau mai puțin înrudite cu poporul evreu [26].

5. COMBATEREA IMORALITĂȚII DE CĂTRE LEGEA MOZAICĂ

Prin cele zece porunci ce pot fi denumite drept „codul de educație" al vechilor evrei [27] dat lor de Dumnezeu se urmărea ținerea poporului Israel la adăpost de influențele negative ale altor popoare vecine ce se închinau la idoli și practicau de asemenea un cult imoral. De aceea Moise le-a poruncit fiilor lui Israel să nu se încrucișeze cu cele șapte neamuri cananeene pentru că aceștia i-ar fi putut corupe.

Întocmai ca și sufletul, în baza credinței că trupul omului a fost creat de Dumnezeu, el era considerat ca ceva de mare preț, ceva care nu trebuia etalat pentru a-l atrage pe aproapele spre păcat [28] (Pilde 7, 10-21). În familiile istraelite se evita cu orice preț desfrâul. Desi Sfânta Scriptură nu ne dă nici o informație cu privire la vârsta la care se contractau căsătoriile, se pare că se proceda la căsătoria fiilor și a fiicelor de la o vârstă foarte fragedă. Astfel fiicele puteau fi date în căsătorie chiar cu mult înainte de a se

---

25. Idem, p. 43.

26. În textele tăbliților de la Nuzi relevant este un document asirian, care precizează obligațiile unui fiu adoptiv față de părinți: „Contract de înfiere a lui Hanadu, fiul lui Kussiya". Hutiya, însoțitorul (fratele) său l-a adoptat. Hanadu declară în felul următor: „Toate câmpurile, toate casele, toate bunurile, toată partea mea de moștenire pe care mi-a dat-o tatăl meu Kussiya le dau aici și acum renunțând la dreptul meu pentru Hutiya fratele meu" La rândul său Hutiya îl va respecta. Hutiya îi va da lui Hanadu în fiecare an câte un veșmânt ca să se îmbrace, 5 imeru de orz (și) 2 imeru de grâu pentru hrana sa. Dacă Hanadu moare, Hutiya îl va plânge și îl va înmormânta. Hanadu declară în felul următor: „Am înmânat chiar lui Hutiya, testamentul meu" (cf. ZAW, 1978, p. 359, apud Felix Garcia Lopez, *ep. cit.*, p. 43).

27. Pr. prof. Ioan G. Coman, *ep. cit.*, p. 18.

28. ABD-RU-SHIN, *Dans la Lumière de la vérité-Message du Graal*, Paris, 1991, p. 92.

maturiza din punct de vedere fizic. Așa s-ar explica incapacitatea unor femei israelite de a naște până la un moment dat (Facerea 29, 31; 30, 1). Se pare că fetele erau date în căsătorie de la vârsta de 12 ani, iar băieții la 18. Oricum vârsta de 20 de ani era considerată ca limită extremă. Regula comunității de la Qumran prevedea ca tânărul să nu contracteze căsătorie mai înainte de a împlini vârsta de 20 de ani.

Potrivit unor date nu prea sigure ale cărților Regi care se referă la data de domnie a regelui și vârsta fiului care-i succede în calitate de primul născut se poate deduce spre exemplu că regele Ioiakim s-a căsătorit la 16 ani, Amon și Iosia s-au căsătorit de la 14 ani[29]. Așa se explică de ce intervenția părinților era hotărâtoare si probabil că de cele mai multe ori tinerii nici nu erau consultati. Dar nu era o regulă generală, căci într-o perioadă mai târzie, bătrânul Tobit se sfătuiește cu fiul său cu privire la viitoarea noră (Tobit 4, 12-13) deși căsătoria acestuia cu Sarra s-a încheiat cu tatăl acesteia fără a fi consultată (Tobit 7, 7-12). Adesea tânărul putea să se decidă și singur fără a-și consulta părinții (Facerea 26, 34-35) dar acestea erau cazuri mai rare. Prin căsătoria din tinerețe a copiilor, israeliții au căutat să evite nu numai neajunsurile de ordin moral dar și social. Unirea prin logodnă a tinerilor nu presupunea de îndată și traiul în comun întrucât exista o perioadă de timp în care logodnica rămânea în casa părintească. Cu toate acestea tânăra era din punct de vedere legal soția celui cu care s-a logodit prin încheierea actului matrimonial (Deuteronom 22, 23, 27). În societatea israelită nici nu se putea vorbi de păcatul desfrânării. Astfel dacă o tânără în preajma căsătoriei era suspectă de a nu fi curată și se dovedea acest lucru era ucisă cu pietre la ușa tatălui său (Deuteronom 22, 13-21) pentru a se stârpi răul dintr-o comunitate aleasă de Dumnezeu să fie sfântă. În cazul în care o tânără era violată în cetate era ucisă împreună cu violatorul pentru că au făcut desfrânare. În cetate ar fi putut să strige după ajutor, dar n-a făcut-o, s-a complăcut în păcat (Deuteronom 22, 23-27). Dacă însă a fost violată în afara cetății era ucis numai violatorul, iar ea era achitată.

Fidelitatea conjugală era în mare cinste la evrei, chiar dacă mai mult din partea femeii, adulterul era numărat printre păcatele foarte grave care atrăgea pedeapsa cu moartea. Totuși în baza dreptului la poligamie, din partea bărbatului nu se considera adulter întreținerea de relații extraconjugale cu sclavele sau chiar și cu prostituatele (Facerea 38, 15-18). Mai grav era adulterul săvârșit de bărbat care însemna de fapt lezarea dreptului unui alt bărbat, deoarece în caz de desfrânare cu o femeie văduvă nu era pedepsită decât femeia (Facerea 38, 24). Prin urmare numai așa se înțelege de ce era pedepsită cu moartea tânăra logodită care a păcătuit lezând prin aceasta dreptul viitorului său soț (Deuteronom 22, 22-24).

Dată fiind gravitatea păcatului desfrânării (Facerea 20, 9), considerat aproape ca și asasinatul (Iov 24, 14-15) acesta se întâlnea extrem de rar în societatea israelită iar Legea prevedea condamnarea la moarte a celor vinovați (Levitic 20, 10; Deuteronom 22,

29. Rolland de Vaux, *op. cit.*, p. 53

22-24). În principiu nici regele nu era scutit de pedeapsa prevăzută de Lege (II Regi 12, 5-7, 13-14). Acest păcat era considerat ca o greșeală foarte gravă înaintea lui Dumnezeu care-l făcea pe om necurat (Levitic 18, 20) și pe care-l pedepsește degrabă (Facerea 20, 6; 26, 18; 39, 9) bărbatului i se recomanda neincetat fidelitate conjugală.

Deși Legea mozaică urmărea educarea tinerilor care să fie mereu la înălțimea unei societăți consacrate slujirii exclusive a unui Dumnezeu Sfânt, ea era din unele puncte de vedere părtinitoare. Astfel se poate ușor observa că aceasta nu prevedea aceeași pedicapsă pentru un bărbat ca și pentru o femeie în caz de desfrâu. De aceea profetul Osea a criticat atitudinea celor care pretindeau pedepsirea neîntârziată a femeilor adultere în timp ce erau tolerați bărbații cu care ele păcătuiau: „Nu voi pedepsi pe fetele voastre fiindcă au fost ticăloase și nici pe nurorile voastre că s-au desfrânat, că ele înseși merg laolaltă cu desfrânatele și aduc jertfe la un loc cu ticăloasele, astfel că poporul Meu merge la pieirea lui" (cap. 4, 14). Într-adevăr într-o societate în care se punea mare accent pe curăția morală a comunității întregi și a fiecărui individ în parte era firesc să fie condamnat desfrâul ca de altfel și prostituția. Copiii unei desfrânate erau total desconsiderați de societatea vremii (Judecători 11, 2). Deși Legea mozaică nu interzicea de a frecventa prostituatele, totuși un astfel de comportament era înfierat. „Femeia desfrânată este o groapă adâncă și cea străină un puț strâmt. Pentru aceasta ea stă ca un hoț la pândă și sporește printre oameni numărul celor înșelați de ea" (Pilde 23, 27-28).

Alte păcate mari ale veacului în care trăim erau de-a dreptul abominabile (Facerea 19, 1-11). Codul sfințeniei din cartea Levitic le prezintă ca dezgustătoare; „Să nu te culci cu bărbat ca și cu femeie că aceasta este spurcăciune" (cap. 18, 22) ... să nu vă întinați cu nimic din acestea căci cu toate acestea s-au întinat păgânii pe care Eu îi izgonesc din fața voastră". A izgoni din fața cuiva, în limbaj biblic era echivalentul lui a extermina. Și într-adevăr multe popoare din timpul la care ne referim au dispărut definitiv de pe arena istoriei pentru imoralitatea acestora. Un astfel de păcat era pedepsit cu moartea (Levitic 20, 13): de se va culca cineva cu bărbat ca și cu femeie, amândoi să se omoare, că au făcut urâciune, că sângele lor asupra lor este". Din cauza săvârșirii acestui păcat vechile cetăți ale Sodomei și Gomorei au ajuns proverbiale pentru răutatea și stricăciunea lor, iar dacă locuitorii acestora au fost pedepsiți cu moartea înseamnă că acesta este un păcat de moarte. De fapt orice păcat care era o deviere de la un comportament moral în cadrul legăturii matrimoniale era condamnat cu multa asprime de cărțile Sfintei Scripturi vechi-testamentare (Ieșirea 22, 19; Levitic 18, 6-18; Deuteronom 22, 23-25; Pilde 7, 1-17; 29, 3).

Din cele relatate până aici putem conchide că familia la evrei avea la baza ei binecuvântarea divină. Iubirea dintre bărbat și femeie pe care se și întemeiază familia are ceva asemănător cu iubirea lui Dumnezeu pentru lume, împrumută ceva din providența divină. De aceea mai cu seamă în perioada patriarhilor, membrii familiei erau considerați fii ai lui Dumnezeu și ca atare trebuiau să se și comporte ca atare.

Ca și în vremea noastră, viața de familie a fost mediul cel mai adecvat de formare a tinerei generații în spiritul adorării lui Dumnezeu și a iubirii aproapelui.

Căsătoria și familia au fost rânduite de Dumnezeu pentru realizarea atât a bărbatului cât și a femeii în sensul sprijinului reciproc pe tot parcursul vieții. Atunci însă când bărbatul a înțeles să facă din ajutorul pe care i l-a dat Dumnezeu un obiect al posesiei sale a abdicat de fapt de la scopul pentru care a fost instituită căsătoria.

Viața de familie era cu adevărat aducătoare de fericire doar în căsătoriile monogame care erau cu adevărat scutite de stările conflictuale unde bărbatul și femeia alcătuiau o unitate morală indestructibilă; „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa, și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup" (Facerea 2, 24). Așa cum am văzut și la evrei s-a practicat poligamia, însă aceasta a apărut ca o stare anormală, un abuz față de voia divină, pe care Moise n-a desființat-o prin legile sale, ci a tolerat-o impunându-i totodată anumite limite. Cu toată această stare de lucruri le vechii evrei nu se poate vorbi de o decădere morală publică.

Familia își regăsește adevăratele sale rosturi abia în creștinism unde ea constituie o realizare în miniatură a comuniunii ecleziale cultivând credința și iubirea de Dumnezeu și de semeni începând chiar cu membrii familiei.

Pr. conf. dr. Petre SEMEN

FAMILIA ÎN ÎNVĂȚĂTURA MÂNTUITORULUI ȘI A SFINȚILOR APOSTOLI

Familia este o instituție de origine divină stabilită de la creație. Ea a fost constituită prin căsătorie ale cărei principale caracteristici au fost, de la întemeiere, unitatea și indisolubilitatea. Fiind instituită de Dumnezeu, familia are un caracter sacru, acest caracter de sacralitate fiind pus în evidență și de faptul că familia umană are ca prototip însăși familia divină a Sfintei Treimi ale cărei caracteristici sunt: iubirea desăvârșită, comuniunea, unitatea și egalitatea Persoanelor Acesteia. Fiind „chipul lui Dumnezeu" (Facerea 1, 27), omul, prin însuși actul creației, a fost destinat pentru viața de comuniune: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el" (Facerea 2, 18), „și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său..., a făcut bărbat și femeie" (Facerea 1, 27). După cum Persoanele din familia Sfintei Treimi formează o unitate desăvârșită, tot așa omul, „chip al lui Dumnezeu", „este o unitate completă, pentru că unitatea sa de om nu se realizează în dualitatea personală neuniformă, ci complementară de bărbat și femeie"[1]. Unitatea familiei rezidă și în faptul că femeia a fost făcută din coasta lui Adam (Facerea 2, 21-22) și nu din ceva din afara lui, ceea ce înseamnă că bărbatul și femeia au ceva comun: „Și a zis Adam: „Iată aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie, pentru că este luată din bărbatul său. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup" (Facerea 2, 22-24).

Rod al iubirii lui Dumnezeu, omul (bărbat și femeie) experiază această iubire în viața de familie în care se reflectă chipul comunitar al lui Dumnezeu. De aceea, dintru început, relațiile familiale dintre soți au fost de întrajutorare, de egalitate și respect reciproc. După căderea în păcat, treptat aceste relații au slăbit, armonia familială a fost stricată, iar unitatea ei desfăcută cu multă ușurință. Relația de iubire reciprocă și totală care trebuia să caracterizeze viața de familie a fost înlocuită cu egoismul. Deși la origine, căsătoria a fost monogamică, încă din timpul patriarhilor își face apariția poligamia (Facerea 16, 1-3), lucru contrar voii lui Dumnezeu deoarece prin poligamie s-a deteriorat instituția căsătoriei, prăbușindu-se din ordinea harului de la început în ordinea naturalului, reducându-se atributele unității și indisolubilității. Bărbatul nu a mai văzut în femeie „ajutorul" dat de Dumnezeu ci o sclavă pe care o disprețuia, iar copiii, darul divin care amplifică chipul comunitar al lui Dumnezeu în familie formând împreună cu tatăl și mama, o adevărată treime umană, erau considerați simple obiecte de care se puteau dispensa cu ușurință.

Deși după căderea în păcat căsătoria a fost deteriorată și „a

---

1. Pr. prof. dr Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 180.

pierdut harul legat de starea primordială, totuși ea n-a fost desființată în ființă. Căci nici natura umană n-a fost distrusă“ [2].

De aceea, în lucrarea sa dumnezeiască din lume, Mântuitorul „întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea harului“ [3]. Participând la Nunta din Cana Galileei Iisus Hristos „a binecuvântat căsătoria luând-o sub protecția Sa“ [4], redând familiei dimensiunea originară de dinainte de cădere.

Cum este privită familia de Mântuitorul Hristos și Sfinții Săi ucenici și Apostoli vom vedea în cele ce urmează:

I. Pentru a ne forma o imagine corectă asupra atitudinii Mântuitorului față de familie trebuie să ținem cont de faptul că El Însuși a petrecut o parte însemnată din viața Sa pământească în familie, mai precis „nouă zecimi din viața Sa“ [5], iar în învățătura pe care o propovăduiește, deoseori se referă și la aspecte din viața de familie, punând în scenă, sub forma parabolelor, un tată de familie (Matei 21, 28-31, parabola celor doi fii trimiși de tatăl să lucreze în via Sa; Luca 11, 11-13, parabola tatălui care dă daruri bune fiilor săi; Luca 15, 11-32, parabola fiului risipitor), sau un stăpân al casei (Matei 13, 27, parabola stăpânului casei care a semănat sămânță bună în țarina sa; Matei 13, 52, parabola stăpânului casei care scoate din visteria sa lucruri vechi și noi; Matei 20, 1-14, parabola despre lucrătorii tocmiți la vie; Matei 24, 43, paraboia despre necesitatea privegherii continue a stăpânului; Luca 13, 24-27, pilda despre poarta cea strâmtă; Luca 14, 16-24, parabola despre cina cea mare).

În învățătura Mântuitorului Hristos, familia, întemeiată prin căsătorie, face parte din ordinea creației, de aceea El afirmă categoric necesitatea restabilirii *unității* și *indisolubilității* originare a familiei. De altfel întreg Noul Testament se pronunță categoric împotriva poligamiei, prescriind în mod ideal monogamia, ca fiind singura ce permite unitatea totală a celor doi soți în timp ce poligamia face imposibilă această unitate [6].

În vremea Mântuitorului una dintre cele mai controversate probleme era aceea referitoare la desfacerea căsătoriei. De fapt, era o adevarată luptă ce se dădea între adepții celor două școli rabinice: 1) a lui Hilel, un exeget cât se poate de liberal, de uman și îngăduitor în interpretarea poruncilor sfinte și 2) a lui Șamai, un interpret rigid, habotnic și formalist. Unii, urmându-i pe Hilel, învățau că bărbatul poate să-și lase soția „pentru orice pricină“ (Matei 19, 3). Ceilalți urmându-i pe Șamai, considerau că bărbatul nu-și poate lăsa soția decât dacă se constată că „a găsit ceva neplăcut la ea“ (Deuteronom 24, 1). Fariseii, adversarii cei mai înverșunați ai Domnului, dornici de „a-L prinde în cuvânt“, îl

---

2. *Ibidem*, p. 182;
3. *Ibidem*, p. 183.
4. Pr. prof. Grigorie Marcu, *Întâlnirea de la Cana Galileei*, în „Studii Teologice“, seria a II-a, an. XIII, nr. 1-2, ian-febr. 1961, p. 38.
5. Pr. prof. Vasile Mihoc, *Căsătoria și familia în lumina Sfintei Scripturi. Nașterea de prunci, scop principal al căsătoriei*, în „Mitropolia Ardealului“, an XXX, nr. 9-10, sept.-oct., 1985, p. 584
6. *Nouveau dictionnaire biblique*, revisé et augmenté, Editions Emmaș, Suisse, 1992, p. 820.

întreabă: „Se cuvine, oare, omului să-și lase femeia sa, pentru orice pricină?“ (Matei 19, 3). Chiar dacă întrebarea fariseilor a fost pusă cu scopul de „a-L ispiti“, aceasta a fost benefică pentru clarificarea poziției Mântuitorului față de căsătorie pentru că de răspunsul Său „depindea în mare parte fericirea unei căsnicii, a unei familii și în cele din urmă a întregului popor aici pe pământ“ [7]. La o astfel de întrebare, pentru Mântuitorul existau două răspunsuri posibile:

a) că bărbatul își poate lăsa soția „pentru orice pricină“, dar atunci ar fi fost acuzat că disprețuiește căsătoria;

b) că bărbatul nu-și poate lăsa soția, după bunul plac, dar atunci s-ar fi simțit lezat Irod Antipa, tetrarhul Pereei și Galileei, care deja era vinovat de necinstirea familiei sale, săvârșind păcatul adulterului prin căsătoria cu nepoata sa Irodiada, soția fratelui său Filip. Această căsătorie a fost vehement condamnată și de Sfântul Ioan Botezătorul tocmai pentru că era contrară voii divine.

Fără a se teme de supărarea lui Irod Antipa, Mântuitorul alege al doilea raspuns, deși cunoștea gândurile ascunse și relele intenții ale celor ce-i adresaseră întrebarea. Pentru a-i da mai multă autoritate, dar și pentru a le arăta că ei (fariseii), care erau și învățători de Lege, cunosc deja răspunsul și că doar viclenia i-a făcut să-i pună întrebarea, Domnul Hristos se referă la actul creării omului citând două texte din Cartea Facerii: „N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie?“ (Facerea 1, 27), adăugând apoi: „Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup“ (Facerea 2, 24). Prin aceasta Mântuitorul afirmă categoric unitatea și indisolubilitatea căsătoriei ca pe un dat al creației, bărbatul și femeia, uniți prin căsătorie, formând un singur trup, o singură entitate care nu poate fi ruptă pentru orice motiv. De aceea, conchizând: „Ceea ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă“ (Matei 19, 6), El se pronunță, în principiu, împotriva desfacerii căsătoriei.

Nemulțumiți de acest răspuns, fariseii ridica obiecțiunea: „Pentru ce, dar, Moise a poruncit să-i dea carte de despărțire și să o lase?“ (Matei 19, 7). Replica Mântuitorului este directă și tăioasă, făcând, din nou, referire la actul creației: „Pentru învârtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, *dar din început n-a fost așa*“ (Matei 19, 8). În formularea răspunsului la această obiecțiune Domnul Hristos precizează, mai întâi, că nu e vorba de nici o poruncă. În timp ce fariseii spun că Moise „a poruncit“ (ἐνετείλατο). El zice că acesta a îngăduit (ἐπέτρεψεν), (a permis, a dat voie) să se dea femeii carte de despărțire, ceea ce înseamnă că nu erau și obligați să o facă, dispoziția respectivă din Legea lui Moise fiind de fapt „o concesie provizorie datorată învârtoșării inimii israeliților, adică incapacității lor de a se supune voii divine“ [8].

Ei primiseră această permisiune de desfacere a căsătoriei pentru a se evita fărădelegi mai mari, cum ar fi fost maltratarea sau uciderea soției.

---

7. Dr. Vasile Gheorghiu, *Sfânta Evanghelie după Matei cu comentarii*, Cernăuți, 1925, p. 558.

8. Pr. prof. Vasile Mihoc, *op. cit.*, p. 586.

Deci destrămarea familiei, prin desfacerea căsătoriei, este contrară voii lui Dumnezeu și ordinii inițiale stabilite prin creație. De aceea Domnul accentuează că „la început n-a fost așa", pentru că Dumnezeu n-a creat prima pereche de oameni „ca să trăiască despărțiți unul de altul, ci să trăiască toată viața lor uniți în căsătorie nedespărțită"[9]. În concepția Mântuitorului despre familie, desfacerea căsătoriei, „pentru orice pricină", și recăsătorirea soților echivalează cu adulterul; „Eu vă zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter; și cine s-a însurat cu cea lăsată săvârșește adulter" (Matei 19, 9).

Prin urmare, după spusele Mântuitorului, nu există motiv pentru desfacerea unei familii, afară de desfrâu. Desfrâul rupe legătura sufletească dintre bărbat și soție, iar divorțul nu poate face decât să oficializeze o situație deja creată. Mântuitorul și întreaga Sfântă Scriptură consideră desfrâul ca unul din cele mai grave păcate, combătându-l cu toată asprimea (Matei 5, 27-28; 31-32; Faptele Apostolilor 15, 20, 29; Apocalipsa 9, 21; 14, 8). Gravitatea acestui păcat constă în faptul că nu este un păcat individual, ca celelalte păcate, ci el „antrenează și alte persoane fie asociindu-le direct la rău, fie contaminându-le printr-un rău exemplu"[10], desfrâul devenind, astfel, un păcat cu caracter social care împiedică intrarea în împărăția lui Dumnezeu (Matei 15, 19; Marcu 7, 21-23 și mai ales I Corinteni 6, 9-10). Nefiind vorba despre desfrâu, atunci când cineva își va lăsa soția și se va căsători cu alta, săvârșește adulter, iar cel care se va căsători cu cea lăsată, de asemeni va săvârși adulter. Cuvintele Mântuitorului au sensul că cei doi soți despărțindu-se din alte motive decât desfrâul, rămân uniți sufletește, iar cel care se căsătorește cu unul dintre ei riscă să cadă în păcatul poligamiei (bărbatul) sau poliandriei (femeia)

Deși, aici, Mântuitorul a vorbit clar despre indisolubilitatea căsătoriei, în afară de motive de desfrâu, totuși Sfinții Apostoli n-au înțeles concepția Sa despre căsătorie, și nedumeriți, afirmă că — în cazul în care cineva, căsătorindu-se cu o femeie rea nu se mai poate despărți de ea toată viața — „nu este de folos să se însoare" (19, 10). Față de acest mod de a gândi Domnul le precizează: „Nu toți pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat. Că sunt fameni care s-au născut așa din pântecele mamei lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni, și sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru împărăția cerurilor. Cine poate înțelege să înțeleagă". (Matei 19, 11-12). Prin aceste cuvinte Mântuitorul precizează că nu toți sunt făcuți pentru viața de celibat. El „nu oprește pe nimeni de a renunța la căsătorie, dar pretinde, ca cel care se hotărăște să renunțe la ea, să-și dea bine seama de ceea ce face și să vadă dacă-i este dat și lui să rămână necăsătorit sau nu"[11].

Care sunt raporturile dintre soți în viziunea Mântuitorului? Dintru început trebuie precizat că, în concepția Sa, „femeia

---

9. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 562.

10. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni*, în „Studii Teologice", seria a II-a ian.-feb., an. III, 1951, p. 81.

11. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 565.

nu formează o categorie antropologică sau sociologică inferioară“ [12], ci ea este egala bărbatului, pentru că, în egală măsură, bărbat și femeie, poartă „chipul lui Dumnezeu“. Aceasta se desprinde din atitudinea Sa constantă față de femeie. Începând cu Maica Domnului, care singură mărturisește: „Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic“ (Luca 1, 49), Domnul totdeauna a avut în atenție și femeile, față de care a manifestat aceeași înțelegere și prețuire ca și pentru bărbați. Astfel: a mers în casa Martei și a Mariei (Luca 10, 38-42); a vindecat pe Maria Magdalena (Luca 8, 2); Ioana și Suzana împreună cu altele îi „slujeau din avutul lor“ (Luca 8, 3); a iertat și a mântuit pe femeia păcătoasă (Luca 7, 37-50); a vindecat pe femeia cu scurgere de sânge (Matei 9, 20-22); s-a îndurat de femeia hananiancă vindecându-i copila (Matei 15, 22-28); a vindecat pe soacra lui Petru (Matei 8, 14-15), iar după Înviere S-a arătat, mai întâi femeilor, ele având cinstea de a fi primele care au anunțat Învierea Lui (Matei 28, 9-10; Ioan 20, 14-18).Prin atitudinea Sa Mântuitorul desăvârșește ridicarea poziției femeii la demnitatea dată ei prin creație. De aceea, și în relațiile familiale, Domnul o consideră egală cu bărbatul. Referindu-se la motivele destrămării familiei, Mântuitorul nu vorbește despre „un drept“ exclusiv al bărbatului de a-și lăsa femeia și a desface căsătoria. O astfel de concepție ar fi plasat femeia în stare de inferioritate față de bărbat, transformând-o în sclava lui, și l-ar fi scutit pe acesta de responsabilitatea și consecințele desfacerii căsătoriei în cazul când el ar fi încălcat cinstitatea conjugală. Dacă Domnul nu vorbește prea mult de un asemenea „drept“ și pentru femeie, trebuie avut în vedere faptul că el „discută numai stipulațiunile legii mozaice în această direcție, și este știut că legea mozaică nu prevede nici un caz când și femeia ar avea dreptul ca să divorțeze de bărbatul ei“ [13]. Și totuși El nu trece cu vederea acest aspect. Așa găsim în Marcu 10, 11-12, de unde rezultă că și femeia poate avea inițiativa divorțului: „Oricine va lăsa pe femeia sa și va lua alta, săvârșește adulter cu ea. *Iar femeia de-și va lăsa bărbatul ei și se va mărita cu altul, săvârșește adulter*“.

Cuvintele Mântuitorului „relevă nu numai concepția Lui despre indisolubilitatea căsătoriei, ci și faptul că El recunoaște egalitatea deplină a celor doi soți“ [14].

Desprindem, deci, din aceste cuvinte, că și soția este liberă să ceară divorțul în cazul când soțul se face vinovat de infidelitate conjugală, dar nu este și obligată să facă acest lucru. Dealtfel, Mântuitorul nu vorbește nicăieri ca despre o obligație a soțului nevinovat de a cere destacerea căsătoriei în cazul când celălalt a greșit. Mai mult, constatăm că El a acordat iertare femeii prinsă în adulter (Ioan 8, 3-11), gestul Mântuitorului echivalând cu o recomandare ca, și într-o astfel de situație, să nu se treacă cu ușurință la divorț, ci să se caute îndreptarea celui căzut prin hotărârea lui de a nu mai repeta păcatul. Spunând femeii: Nici Eu nu te osândesc; mergi, de-acum să nu mai păcătuiești (Ioan 8, 11), Dom-

---

12. Pr. prof. Ioan Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 306.
13. *Ibidem*, p. 228.
14. Pr. prof. Vasile Mihoc, *op. cit.*, p. 586.

nul îi cere să se întoarcă la familia ei și să intre într-o viață normală, pentru a evita alte prilejuri de a păcătui, prilejuri care s-ar înmulți prin desfacerea căsătoriei.

Dar, în viziunea Mântuitorului, familia nu este formată doar din soț și soție, ci și din copii care sunt „expresia și mai concretă a prezenței divine în familia creștină“ [15]. Chiar dacă Hristos nu proclamă drept scop principal al căsătoriei nașterea de prunci, El îi consideră ca o împlinire a familiei și un obiectiv al ei stabilit prin creație: „Creșteți și vă înmulțiți, umpleți pământul și-l stăpâniți“ (Facerea 1, 28). Copiii sunt binecuvântarea lui Dumnezeu revărsată asupra familiei, pentru că îi apropie pe părinți unul de altul și pe amândoi îi apropie de Dumnezeu. Odată cu aducerea pe lume a copiilor familia devine cu adevărat o „biserică mică“, așa cum a numit-o Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru că așa cum Biserica mare se dezvoltă continuu și se întărește prin aducerea la sânul ei a noi și noi oameni care, prin Botez devin fiii ei, tot așa copiii întăresc viața de familie și amplifică iubirea între soți. Familia cu copii e o reflectare mai completă a comuniunii și iubirii Sfintei Treimi. În fiecare copil îl regăsim pe copilul Iisus (Matei 18, 5). Și așa cum copilul Iisus „creștea și se întărea cu duhul“ (Luca 1, 80) și „și „sporea cu înțelepciunea, și cu vârsta și cu harul la Dumnezeu și la oameni“ (Luca 2, 52), tot așa pruncul, care prin botez l-a primit pe Hristos în el, crește și se întărește cu harul lui Dumnezeu, în „biserica mică“, familia, fiecare prunc fiind „o nouă întrupare a lui Iisus și o prelungire a prunciei Lui în lume. De aceea copiii, mai mult ca orice, sunt reflexe ale iubirii divine, reflexe ale lui Dumnezeu între oameni“ [16]. Acesta-i și motivul pentru care Mântuitorul a manifestat față de copii o afecțiune și o gingășie cu totul deosebite, concretizate și prin multele minuni săvârșite asupra lor (vindecarea fiului slujbașului împărătesc, Ioan 4, 46-54; învierea fiului văduvei din Nain, Luca 7, 11-17; învierea fiicei lui Iair, Luca 8, 41-42, 49-56; vindecarea copilului demonizat (lunatic), Luca 9, 38-42; vindecarea fiicei femeii hananeence, Matei 15, 21-29).

În strânsă legătură cu întrebarea pusă de farisei cu privire la desfacerea căsătoriei, Domnul apără ca nimeni altul instituția familiei. Printre ascultători s-au aflat, cu siguranță și multe femei. Acestea impresionate de atitudinea Mântuitorului, dar neputând să-și exprime altfel admirația și adânca lor recunoștință, și-au adus copiii la El „ca să-și pună mâinile peste ei și să Se roage“ (Matei 19, 13). Femeile vor fi voit ca Domnul care vindecase atâția bolnavi, să-i binecuvânteze, să le dăruiască sănătate și să-i ia sub ocrotirea Sa. Sfinții Apostoli, crezând că îmbulzeala lor L-ar supăra pe Domnul îi opreau și îi certau pe cei ce-i aduceau. Sfântul Evanghelist Marcu ne spune că gestul ucenicilor „L-a mâhnit“ pe Domnul care intervine hotărât zicând: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți căci a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu. Adevărat zic vouă: Cine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea“ (Marcu 10, 13-15).

---

15. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie Morală*, Sibiu, 1969, p. 356.

16. *Ibidem*, p. 357.

Pruncii sunt simbolul nevinovăției și al dependenței. Mântuitorul îi dăduse ca model și ucenicilor: „Și chemând la Sine un prunc, l-a pus în mijlocul lor, și a zis: Adevărat zic vouă: De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor. Și cine va primi un prunc ca acesta în numele Meu pe Mine Mă primește. Iar cine va sminti pe unul dintre acești mici care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atârne de gât o piatră de moară și să fie afundat în adâncul mării“ (Matei 18, 2-6).

Acum Domnul accentuează încă o dată necesitatea curăției sufletești, asemenea aceleia a copiilor, *pentru toți* cei care doresc să intre în împărăția lui Dumnezeu. Tot Sfântul Evanghelist Marcu ne mai descrie un gest al Mântuitorului din care iradiază toată bunătatea și iubirea Sa dumnezeiască revărsate asupra copiilor, zicând că Domnul: „luându-i în brațe, i-a binecuvântat, punându-Și mâinile peste ei“ (Marcu 10, 16).

Prin aceasta Domnul a dat o lecție vie de iubire față de copii tuturor celor prezenți, cu atât mai mult cu cât, până la El, copiii erau considerați simple unelte ce aparțineau tatălui, acesta putând chiar să-i și vândă (Ieșire 21, 7).

Desigur Mântuitorul nu putea trece cu vederea și armonia care trebuia să existe în familie și care se realizează prin împlinirea datoriilor unora față de ceilalți. Părinții au îndatorirea de a oferi numai lucruri bune copiilor (Matei 7, 9-11) și de a se ruga lui Dumnezeu pentru ei (Matei 9, 18; Marcu 7, 26; Ioan 4, 47), iar copiii datorează părinților cinstire și ascultare (Matei 15, 4), amintind porunca a cincea din Decalog: „Căci Dumnezeu a zis: Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta“ (Matei 15, 4), precum și purtare de grijă când aceștia se află în nevoi (Matei 15, 5-6). Necinstirea părinților atrage după sine pedeapsa divină: “iar cine va blestema pe tatăl său sau pe mama sa, cu moarte să se sfârșească“ (Matei 15, 4).

Mântuitorul, însă, nu este un simplu teoretician, ci El a oferit copiilor exemplul personal de supunere, ascultare, și purtare de grijă. După vizita la templu, la vârsta de 12 ani, S-a întors la Nazaret împreună cu Sfânta Fecioară și dreptul Iosif „și le era supus“ (Luca 2, 15), iar când se afla pe Sfânta Cruce, încredințează pe Maica Sfântă, ucenicului iubit (Ioan 19, 26-27).

Din cele spuse până aici constatăm care-i atitudinea Mântuitorului față de familie. El afirmă clar „trebuința revenirii căsătoriei la unitatea și indisolubilitatea ei de la început“ [17].

Participând la nunta din Cana Galileii, Domnul a binecuvântat familia, dându-i adevărata dimensiune prin ridicarea căsătoriei la rang de Sfântă Taină prin care cei doi soți formează o unitate indestructibilă, după voința lui Dumnezeu dintru început.

II În ceea ce privește învățătura Sfinților Apostoli cu privire la familie ea se acordă perfect cu cea a Mântuitorului Hristos. În special Sfântul Apostol Pavel acordă o atenție deosebită căsătoriei pe care o consideră un „dar (χάρισμα) al lui Dumnezeu“ (I Corinteni 7, 7). Dezvoltând învățătura Mântuitorului despre căsătorie cu roada ei firească, familia, el pune în evidență toate elementele acesteia:

---

17. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 183.

întemeierea (originea), legitimitatea ei, morala, caracteristici, scop, raporturile dintre soți, raporturile dintre părinți și copii. Referindu-se la întemeierea familiei, Sfântul Pavel reia textul din Facerea 2, 24; „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup“ (Efeseni 5, 31), cuvinte prin care Adam, sub inspirația Duhului Sfânt, exprima de fapt, voia lui Dumnezeu cu privire la întemeierea căsătoriei. Deci, și în concepția paulină, căsătoria este voită și orânduită de Dumnezeu (Marcu 10, 6-9) în forma sa monogamică, pentru că numai în această formă se realizează unirea inseparabilă dintre bărbat și femeie, unire care se datorează și faptului că ambii aparțin aceleiași naturi. De aceea, bărbatul și femeia se simt atrași unul de altul și se completează unul pe altul (I Corinteni 11, 11). Absența unuia e reclamată de celălalt prin nevoia sa de comuniune și prin povara apăsătoare a singurătății pe care trebuie să o suporte (cf. Facerea 2, 18).

Pentru Sfântul Pavel căsătoria este o instituție de origine divină, căci „precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul prin femeie și *toate sunt de la Dumnezeu*“ (I Corinteni 11, 12), ceea ce înseamnă că bărbatul și femeia „au aceeași identitate unică, comună, care vine de sus: chipul lui Dumnezeu“ [18]. De aici și necesitatea unității desăvârșite care trebuie să existe între soți, după modelul unității Sfintei Treimi precum și caracterul indestructibil al căsătoriei: „Iar celor ce sunt căsătoriți, le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat! ... tot așa bărbatul să nu-și lase femeia“ (I Corinteni 7, 10-11).

Cel care și-a părăsit partenerul fără motiv este vinovat de stricarea unității familiale, iar recăsătorirea lui înseamnă, de fapt, comiterea păcatului adulterului (Romani 7, 3), păcat a cărui gravitate este pusă în evidență și de pedeapsa cu moartea ce se aplică celor vinovați de săvârșirea lui (Ioan 8, 4-5). De aceea, celor care rup legătura căsătoriei, pentru a nu fi supuși acestei cumplite pedepse, Sfântul Pavel le recomandă fie să rămână necăsătoriți, fie să refacă unitatea primei căsătorii, împăcându-se cu partenerul (I Corinteni 7, 11). Desigur, Sfântul Pavel are aici în vedere desfacerea căsătoriei prin voința unuia dintre soți. În cazul când căsătoria a fost desfăcută prin decesul unuia dintre soți, decesul rupând legătura conjugală, cel rămas în viață e liber să se recăsătorească (Romani 7, 2-3).

După cum vedem, Sfântul Pavel pune un accent deosebit pe unitatea căsătoriei și pe responsabilitatea soților în păstrarea acestei unități deoarece, în viziunea sa, căsătoria este un act sacramental, caracterul de sacralitate fiindu-i dat de Mântuitorul Hristos prin participarea la nunta din Cana Galileii și ridicarea căsătoriei la rang de Sfântă Taină. Prototipul unirii dintre bărbat și femeie este comuniunea de iubire dintre Hristos și Biserica Sa. Și precum sacralitatea Bisericii este rezultatul unirii ei cu Hristos (I Corinteni 6, 11; Efeseni 5, 26), la fel unirea dintre soți este o unire sfântă pentru că, prin căsătorie, cei doi nu se unesc numai între ei, ci și cu

---

18. Pr. prof. Ioan Bria, *op. cit.*, p. 306.

Hristos Cel ce îi sfințește (Evrei 2, 11) și pecetluiește (Efeseni 1, 13), legătura dintre ei. De aceea, Sfântul Pavel zice: „Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică“ (Efeseni 5, 32). Bărbatul și femeia unindu-se nu numai între ei ci și cu Hristos, dau naștere unei „biserici mici“, cum numește Sfântul Ioan Gură de Aur familia, în care pulsează viața divină și care devine parte componentă a Bisericii mari, Trupul lui Hristos. „Și așa cum unitatea și puterea Bisericii o constituie Hristos, tot Hristos constituie unitatea și puterea familiei creștine“ [19], pe care o hrănește și o încălzește cu iubirea Sa (Efeseni 5, 25).

Dată fiind legătura strânsă dintre Hristos și familie Sfinții Apostoli nu mai vorbesc de vreo „îngăduință“ care să permită desfacerea cu ușurință a căsătoriei, ci se pronunță categoric împotriva acestui lucru: „Te-ai legat cu femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie“ (I Corinteni 7, 27).

În afară de întrajutorare reciprocă, în concepția paulină, legitimitatea căsătoriei rezultă și din faptul că ea e considerată o stavilă puternică în calea păcatului desfrâului: „Dar din cauza desfrânării, fiecare să-și aibă femeia sa și fiecare femeie să-și aibă bărbatul său“ (I Corinteni 7, 2). Ca și Mântuitorul Hristos, Sf.Pavel condamnă vehement acest păcat arătând și motivația religioasă a atitudinii sale. Mai întâi, omul în alcătuirea sa psiho-fizică, prin creație și prin Răscumpărare, aparține lui Dumnezeu Care, în marea Sa iubire pentru făptura căzută în păcat, L-a „trimis pe Fiul Său spre Jertfă“ (I Ioan 4, 10), „drept preț de răscumpărare“ (I Timotei 2, 6) „pentru păcatele lui (omului). De aceea, omul trebuie să răspundă bunătății și iubirii divine, preamărind pe Dumnezeu în trupul și duhul său, care sunt ale lui Dumnezeu“ (I Corinteni 6, 20).

În al doilea rând, omul aparține lui Hristos, ca mădular al Trupului tainic al Fiului lui Dumnezeu, Biserica: „Au nu știți că trupurile noastre sunt mădularele lui Hristos? Luând deci mădularele lui Hristos le voi face mădularele unei desfrânate? Nicidecum!“ (I Corinteni 6, 15). Trupul, deci, trebuie păstrat neîntinat. Ori, nimic nu întinează mai mult pe om și Trupul lui Hristos decât desfrâul.

Și, în al treilea rând, omul, în aceeași alcătuire, aparține Sfântului Duh, Sfințitorul: „Nu știți că trupul vostru este Templu al Duhului Sfânt care este în voi, pe care-L aveți de la Dumnezeu“ (I Corinteni 6, 19) și care „locuiește în voi“ (I Corinteni 3, 16)? Prin urmare, omul, prin Botez, intră în comuniune cu fiecare Persoană a Sfintei Treimi, iar desfrâul rupe comuniunea cu Dumnezeu Cel în Treime. Din această cauză, Sfântul Pavel lansează imperativul: „Fugiți de desfrânare“, arătând că desfrâul este cu mult mai grav decât celelalte păcate, pentru că: „Orice păcat pe care-l va săvârși omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrânării păcătuiește în însuși trupul său“ (I Corinteni 6, 18). Gravitatea desfrâului constă în aceea că nu întinează numai pe bărbat, ci și pe femeia de care se alipește și cu care formează „un singur trup“ (I Corinteni 6, 16), iar împreună, bărbat și femeie uniți nelegitim, întinează pe Duhul Sfânt aflat în ei și Biserică, Trupul Stăpânului

19. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 351.

lor Hristos, ale cărui mădular sunt și ei. Acesta-i motivul pentru care marele Apostol îndeamnă ca fiecare „să-și stăpânească vasul său în sfințenie și cinste", precizând că: „aceasta este voia lui Dumnezeu: sfințirea voastră și să vă feriți de desfrânare" (I Tesaloniceni 4, 3-4). Cine săvârșește desfrâul „nu disprețuiește un om, ci pe Dumnezeu Care nu ne-a chemat la necurăție, ci la sfințire" (I Tesaloniceni 4, 7-8).

Principiul pe care Sfinții Apostoli îl așează la baza unirii dintre soți este același care stă și la baza unirii dintre Hristos și Biserică: IUBIREA. „Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea" (Efeseni 5, 25). După cum Hristos, în marea Sa iubire pentru Biserică S-a dăruit jertfelnic Acesteia, la fel iubirea dintre soți cere dăruire jertfelnică și totală unul altuia. Sfântul Pavel consideră iubirea dintre soți ca o datorie reciprocă: „Așadar, bărbații sunt datori (ὀφείλουσιν) să-și iubească femeile, ca pe însăși trupurile lor" (Efeseni 5, 28) și „Bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată (ὀφειλὴν), asemenea și femeia bărbatului" (I Corinteni 7, 3).

În felul acesta, „fiecare din cele două persoane va avea un drept și o responsabilitate față de cealaltă"[20]. Fiecare are dreptul să se împărtășească de iubirta celuilalt dar, în același timp, are și responsabilitatea de a-i împărtăși iubirea sa. Iubirea reciprocă are o importanță absolută pentru că ea stă și la baza bunelor raporturi dintre soți asigurând pacea și liniștea căminului conjugal. În concepția paulină soții se află într-un raport de egalitate care a fost restaurată în Hristos: „... nu mai este parte bărbătească și parte femiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus (Galateni 3, 28), dar capul familiei rămâne bărbatul față de care femeia trebuie să manifeste supunere (Efeseni 5, 22; Coloseni 3, 18). Pentru a nu se înțelege cumva că bărbatul are asupra femeii „o supremație despotică"[21], Sfântul Pavel face referire la raportul dintre Hristos și Biserică motivând supunerea femeii față de bărbatul ei astfel: „Pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui mântuitor și este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile bărbaților lor, întru totul" (Efeseni 5, 23-24). Este vorba de o supunere plină de iubire, asemenea celeia dintre Hristos și Biserică, prin care femeia recunoaște bărbatului rolul de conducător și ocrotitor al ei și al intregii familii, precum și capacitatea acestuia de a se jertfi primul pentru binele familiei, rol care este de fapt „o responsabilitate și nicidecum o funcție de dominare"[22], ceea ce, de altfel, rezultă și din recomandarea pe care o face bărbaților: „Astfel și voi, fiecare așa să-și iubească femeia ca pe sine însuși" (Efeseni 5, 33). În același sens vede și Sfântul Apostol Petru relația dintre bărbat și femeie: „...voi, femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri... voi, bărbaților, trăiți înțelepțește cu femeile voastre, ca fiind făpturi mai slabe și faceți-le

---

20. Pr asist. dr. Vasile Răducă, *Căsătoria — Taină a dăruirii și a desăvârșirii persoanei*, în „Studii Teologice" seria a II-a, anul XLIV, nr. 3-4, mai-august 1992, p. 136.

21. Pr. prof. Vasile Mihoc, *op. cit.*, p. 587.

22. Pr. prof. Ioan Bria, *op. cit.*, p. 305.

parte de cinste, ca unora care, împreună cu voi, sunt moștenitoare ale harului vieții“ (I Petru 3, 17). Așadar, în învățătura Sfinților Apostoli, căsătoria înseamnă comuniune totală între soți, comuniune în care „nimic nu este solitar, egoist sau impersonal. Distincția bărbat-femeie este de natură funcțională și de responsabilitate, dar ea nu justifică nici superioritatea unuia asupra altuia, nici separarea, nici contradicția lor“ [23]. De aceea, Sfântul Pavel, vorbind de supunere nu vede în aceasta o subordonare necondiționată a femeii față de bărbatul său, asemenea unei sclave, ci o recunoaștere reciprocă a rolului fiecăruia în viața conjugală, potrivit cu chemarea și darurile primite de la Dumnezeu (I Corinteni 7, 17). Împlinirea rostului fiecăruia asigură liniștea și echilibrul vieții familiale „care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu“ (I Petru 3, 4). Purtarea despotică a bărbatului anulează principiul iubirii și perturbă raporturile firești dintre soți. În acest sens Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Ce fel de însoțire poate fi, când femeia tremură de frica bărbatului? Ce fel de plăcere va simți bărbatul, când el trăiește cu o sclavă și nu cu o femeie liberă?“ [24]. Relațiile de comuniune și iubire din familie trebuie să fie o reflectare a relațiilor intratrinitare. După cum Fiul lui Dumnezeu, deși egal cu Tatăl (Ioan 10, 30), „a învățat ascultarea din cele ce a pătimit“ (Evrei 5, 8) și „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce“ (Filipeni 2, 8), fără a considera aceasta ca o inegalitate, la fel, în familie, soția nu trebuie să vadă în supunerea față de bărbat un act de inegalitate, ci o „întâietate a iubirii jertfelnice, după chipul iubirii lui Hristos“ [25], pentru Biserica Sa.

În ceea ce privește morala căsătoriei, pe lângă iubirea și stima reciprocă, Sfinții Apostoli accentuează necesitatea onestității conjugale făgăduită în fața Sfântului Altar în virtutea aparteneței deplne unul altuia, căci, prin căsătorie, „Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia“ (I Corinteni 7, 4). Sfântul Pavel îndeamnă pe creștini să se ferească de păcatul desfrâului, indiferent de forma sa și să rupă orice legătură cu desfrânații (I Corinteni 5, 1-5; 9, 11). Referindu-se la curățenia instituției căsătoriei și la viața creștinească a soților el spune: „Cinstită să fie nunta în toate și patul nespurcat. Iar pe desfrânați îi va judeca Dumnezeu“ (Evrei 13, 4). Căsătoria, fiind chipul unirii lui Hristos cu Biserica (Efeseni 5, 23-32), trebuie să-și păstreze sfințenia pe care i-o conferă harul divin dăruit prin Iisus Hristos (Romani 5, 15). Cât privește căsătoriile mixte, Sfântul Pavel arată că acesta nu este un motiv de desfacere a lor deoarece soții, datorită legăturii strânse dintre ei își împărtășesc unul altuia energiile și darurile, acestea contribuind efectiv la desăvârșirea celuilalt: „căci bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul credincios“ (I Corinteni 7, 14).

---

23. Pr. prof. dr. Ioan Bria. *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 96.

24. *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Efeseni*, trad. de Arhim Teodosie Atanasiu, Iași, 1902, Omilia XX, p. 194.

25. Pr. prof. Vasile Mihoc, *op. cit.*, p. 587.

Familia însă fiind o „biserică mică" presupune și o anumită conduită și viață religioasă corespunzătoare calității de creștin. Practicarea virtuților, a rugăciunii și a postului sunt recomandate soților ca mijloace de înduhovnicire și desăvârșire. Dar acest lucru trebuie să se realizeze în consens și fără a perturba relațiile firești dintre soți, abstinența neconstituindu-se într-un motiv de eventuală justificare a desfrâului din partea unuia sau altuia. De aceea, Apostolul neamurilor zice: „Să nu vă lipsiți unul de altul, *decât cu bună învoială pentru un timp*, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea, și iarăși să fiți împreună, ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrânării voastre" (I Corinteni 7, 5), iar în rugăciunile de la Taina cununiei se spune: „... dă-le lor bună înțelegere sufletească și trupească ... păzește-i în pace și bună înțelegere. Arată nunta lor cinstită, fereşte patul lor neîntinat. Binevoiește să-și petreacă viața lor fără prihană. Și-i învrednicește pe dânșii să ajungă bătrânești fericite, *cu inimă curată împlinind poruncile Tale*". Sesizând pericolul ispitelor, Apostolul „îndeamnă la prudență pe cei ce doresc chipul fecioriei și recomandă căsătoria pentru cei înclinați spre senzualitate. Iar ca să nu se creadă că face din căsătorie o poruncă generală sau că dezavuează pe asceți lasă alegerea la darul și la voia fiecăruia precizând: „Aceasta o spun ca un sfat, nu ca o poruncă" (I Corinteni 7, 6)[25].

Fără a considera nașterea de fii drept scopul principal al căsătoriei, Sfinții Apostoli văd totuși în prunci un obiectiv al familiei de vreme ce, deseori, se referă la responsabilitatea părinților față de copii și la raporturile dintre ei. Rolul copiilor în familie este covârșitor pentru că ei „sporesc în mod esențial comuniunea dintre soți, prin responsabilitatea comună, în care ei se unesc, deci adâncesc esența căsătoriei, care fără copii se sărăcește de substanța spirituală interioară"[27]. Copiii sunt cel mai frumos rod al iubirii conjugale și totodată un eficient mijloc de prevenire a desfacerii familiei. Familia devine cu adevărat o celulă a societății numai în alcătuirea ei plenară: soț, soție, copii.Fără copii soții devin „o unitate egoistă în doi"[28], lipsindu-se de bucuria comuniunii depline. Ei se mulțumesc doar cu ceea ce-și pot oferi unul altuia fără a-și amplifica bucuria familială și cu ceea ce le-ar putea oferi copiii. Și dacă Vechiul Testament considera nașterea de prunci drept o binecuvântare divină asupra familiei (Psalm 127, 3-4), Noul Testament nu numai că o consideră la fel, dar îi dă și o dimensiune soteriologică, dacă se înfăptuiește „în credință, în iubire și în sfințenie" (I Timotei 2, 15). Desigur, s-ar putea pune întrebarea: dar cei care nu au, sau nu pot avea copii, nu se mântuiesc? Pentru a nu se crede că cei care nu au copii își văd periclitată mântuirea, trebuie precizat că expresia Sfântului Pavel: „prin naștere de fii", nu are caracter restrictiv. Nașterea de prunci este doar unul din mijloacele prin care se poate câștiga mântuirea, dar familiile creștine au și alte căi de realizare a ei. Nașterea de prunci, ca și fecioria, este și ea o „harismă" care, la fel ca toate harismele, nu este absolut necesară pentru mântuire, însă poate avea însemnătate în realizarea

---

26. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 92.
27. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 193.
28. *Ibidem.*

ei „atunci când contribue la creșterea gradului de generozitate și de jertfelnicie a cuplului conjugal“ [29], în vederea creșterii și educării copiilor pentru a forma din ei adevărate profiluri spirituale ale Bisericii, pătrunse de credință puternică și dragoste fierbinte față de Dumnezeu și față de oameni, acestea constituind reale virtuți mântuitoare pentru orice familie. Căsătoria binecuvântată de Dumnezeu cu darul nașterii de prunci crează o serie de relații și îndatoriri noi, creștinești, între părinți și copii. Deci, nu nașterea în sine mântuiește ci modul cum soții își îndeplinesc îndatoririle lor față de copii. Îndatoriri pe Sfinții Apostoli le enunță foarte precis. Primul lucru pe care soții îl datorează copiilor este iubirea pentru că pruncii sunt rodul iubirii lor. Aceasta trebuie să-i determine să ofere copiilor numai lucruri bune (cf. Matei 7, 9-11), fără a le întina în vreun fel sufletele, copiii fiind simbolul purității desăvârșite. Înșiși părinții sunt îndemnați a avea curățenia lor sufletească: „Fiți copii când e vorba de răutate“ (I Corinteni 14, 20). În concepția Sfinților Apostoli, iubirea este temelia întregii educații a copiilor. Dată fiind sensibilitatea acestora. Sfântul Pavel recomandă părinților prudența în atitudinea lor față de copii: „Voi părinților, nu întărâtați la mânie pe copiii voștri“ (Efeseni 6, 4), „ca să nu se descurajeze“ (Coloseni 3, 21), îndrumarea și mângâierea fiind benefică în procesul educativ (I Tesaloniceni 2, 11). Dar părinții trebuie să manifeste față de copii o afecțiune hotărâtă. Slăbiciunea nu poate îndeplini idealul educației, din acest motiv, uneori, e necesară dojana, certarea și chiar pedeapsa, ca mijloace de îndreptare (Evrei 12, 7, 9-10).

În familia creștină copiii trebuie să fie pătrunși de sentimente religioase, calde și puternice. De aceea, o altă îndatorire a părinților este de a-i educa de timpuriu „întru învățătura și înțelepciunea Domnului“ (Efeseni 6, 4). Însușirea Legii divine are o însemnătate covârșitoare în formarea religios-morală a tinerilor fii ai Bisericii. În acest sens exemplul părinților este hotărâtor, după cum rezultă din II Timotei 1, 5: „Îmi aduc aminte de credința ta neprefăcută, care, *precum s-a sălășluit întâi în bunica ta Loida și în mama ta Eunichi, tot așa, sunt încredințat, că și întru tine*“ (cf. și I Petru 1, 18).

Pe lângă aceste îndatoriri spirituale, părinții au și unele de ordin material. Este știut faptul că lipsurile materiale îi îndeamnă pe copii la comiterea unor acte antisociale. Pentru a preveni astfel de acte, părinții trebuie să se îngrijească și de viața fizică a fiilor lor. Asigurarea adăpostului, a hranei și a îmbrăcămintei este o obligație a părinților (II Corinteni 12, 14), neîndeplinirea acestei datorii echivalând, în concepția paulină, cu apostasia: „Dacă însă cineva nu poartă de grijă de ai săi și mai ales de casnicii săi, *s-a lepădat de credință și este mai rău decât un necredincios*“ (I Timotei 5, 8). Pentru asigurarea celor trebuitoare vieții fizice e nevoie ca părinții să se roage cu credință pentru copii lor, mai ales când aceștia sunt cuprinși de suferințe. Slaba credință poate întârzia ajutorul de sus (Marcu 9, 18-19), așa cum o credință puternică îl poate grăbi (Ioan 4, 46-53; Matei 15, 21-28), după cum ne încredin-

---

29. P. [illegible] 34.

țează Mântuitorul când zice: „Toate câte veți cere, rugându-vă cu credință, veți primi“ (Matei 21, 22).

Bunele raporturi în familie sunt condiționate însă și de îndeplinirea datoriilor copiilor față de părinții lor. Sfântul Apostol Pavel amintește porunca a cincea din Decalog, citată și de Mântuitorul, ca primă îndatorire a copiilor față de părinți: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pământ“ (Efeseni 6, 2-3). Abaterea de la această poruncă divină duce la anularea demnității morale a familiei. Pentru prevenirea acestei situații Apostolul amintește o altă îndatorire, care este în strânsă legătură cu prima și anume: ascultarea și supunerea firească față de părinții lor, în Domnul „căci aceasta este cu dreptate“ (Efeseni 6, 1) și lucru „bine-plăcut Domnului“ (Coloseni 3, 20). Este „cu dreptate“ pentru că e poruncă dată de Dumnezeu și împlinirea poruncilor Lui este totdeauna un lucru care nu ne face vinovați de încălcarea Legii divine, și e „bine-plăcut Domnului“, pentru că prin ascultare se realizează armonia și comuniunea familială în care se reflectă armonia și comuniunea Tri-Personală a Dumnezeirii. La baza acestui îndemn dat de Apostol stă exemplul desăvârșit de ascultare oferit de Fiul lui Dumnezeu față de Părintele Ceresc (Filipeni 2, 8).

Cinstirea părinților se concretizează și prin grija față de ei atunci când sunt copleșiți de necazuri și dureri. Și în această privință, Mântuitorul ne oferă cel mai frumos exemplu când, pironit pe cruce, încredințează pe Maica Sa ucenicului iubit Ioan care, „din ceasul acela, a luat-o la sine“ (Ioan 19, 27). Prin urmare, membrii familiei, părinți și copii, trebuie să fie îngăduitori unii față de alții, pentru ca pacea lui Hristos, la care cu toții sunt chemați, să stăpânească în inimile tuturor (Coloseni 3, 15).

După cum vedem, învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli cu privire la familie, constituie un adevărat cod moral creștin care reglementează raporturile dintre membrii familiei.

Prezența copiilor în familie intensifică iubirea și extinde aria comuniunii în această „biserică mică“ În alcătuirea ei tri-dimensională soț, soție și copii — fiecare cu chemarea și cu rosturile lor, dar formând o unitate deplină, familia are și un important rol în lucrarea misionară a Bisericii. De altfel, chiar de la începuturile creștinismului, familia creștină a fost un factor esențial de credință, educație și iubire. În veacul apostolic multe Biserici au luat naștere în sânul unor familii, Noul Testament menționând Biserici ca: cea din casa Lidiei din Filipi (Faptele Apostolilor 16, 15, 31-34); cea din casa lui Acvila și Priscila (I Corinteni 16, 19); cea din casa lui Nimfas (Coloseni 4, 15) sau a lui Filimon (v. 2). Astfel, chiar de la început, familiile au constituit bazele de răspândire a credinței și învățăturii creștine (Faptele Apostolilor 5, 452). Pătrunse de flacăra credinței, familiile creștine au fost veritabile școli de formare religios-morală, unde duhul iubirii pulsa cu putere în fiecare membru al lor, aceștia rămânând „supuși din toată inima dreptarului învățăturii căreia erau încredințați“ (Romani 6, 17). Viața creș-

ție înseamnă stăruință în învățătura Apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni" (Faptele Apostolilor 2, 42), credincioșii cinstind, prin purtarea lor, învățătura lui Dumnezeu (I Timotei 6, 1).

Familia devenea astfel o instituție sfântă și sfințitoare prin puterea harului lui Hristos, iar membrii ei, vârstnici sau copii, erau numiți de Sfinții Apostoli sfinți (Romani 1, 7; I Corinteni 1, 2; Efeseni 1, 1; Filipeni 1, 1).

Familia creștină avea și o importantă dimensiune socială. Conduita morală a soților, stabilitatea și unitatea, ca și bunele raporturi dintre părinți și copii, influențau pozitiv și pe cei din afara Bisericii. Nici o influență negativă nu trebuia să se simtă în viața familiei. De aceea Sfântul Petru îndeamnă: „Purtați-vă cu cinste între neamuri, ca, privind ei mai de aproape faptele voastre cele bune, să preamărească pe Dumnezeu" (I Petru 2, 12).

Putem spune că Mântuitorul și apoi Sfinții Săi Apostoli au redat familiei demnitatea originară, stabilind principii de conviețuire permanent actuale, principii menite ca această instituție, voită și întemeiată de Dumnezeu, să-și îndeplinească rosturile pentru care a fost creată: comuniunea, întrajutorarea, perpetuarea ființei umane, și ajungerea ei la asemănarea cu Dumnezeu în virtute.

Pr. lector Mihai VIZITIU

SENSUL FAMILIEI,
ÎN CONCEPȚIA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

Sfântul Ioan Gură de Aur este „cea mai strălucită figură a Bisericii creștine din epoca patristică“ [1], cel care a dat contur și strălucire epocii de aur a creștinismului.

Înzestrat cu daruri deosebite, el a slujit Biserica prin cuvânt și faptă, ca scriitor și teolog creștin, ca predicator și conducător spiritual, de o excepțională valoare. Opera sa literar-teologică, „una din cele mai întinse și mai bogate din câte ne-a lăsat antichitatea, în general și epoca patristică, în special“ [2], este, prin problematica abordată, în același timp, clasică și actuală.

Clasicismul ei constă în ideile și temele tratate: om, credință, dragoste, familie, relații sociale, muncă, educație, comune gândirii și filosofiei omenești în general. Însă prin metoda de abordare, prin modul de interpretare și valorificare a lor, prin sensul profund creștin, pe care îl dă acestor teme, ele se situează mereu în actualitate.

Paginile sale despre sensul și valoarea vieții, despre demnitatea omului, considerațiile sale asupra dragostei și a relațiilor dintre creștini sunt, cu adevărat, antologice și mereu actuale în teologia și cugetarea umană. În ele, creștinul zilelor noastre găsește valorificat adevăratul sens al învățăturii evanghelice, în ceea ce are ea universal și veșnic.

Una din temele predilecte, despre care Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește în cuvinte elogioase, situându-se în deplină continuitate față de învățătura nou-testamentară și în special de cea paulină, o reprezintă *familia*, „mica Biserică“, taină a dragostei și dăruirii reciproce.

1. CONCEPȚIA HRISOSTOMICĂ DESPRE ORIGINEA ȘI DEMNITATEA OMULUI ȘI A FAMILIEI.

În concepția Sfântului Ioan Gură de Aur, întreaga creație este operă a dragostei divine. Lumea și tot ceea ce există în ea, inclusiv omul, sunt expresii ale iubirii lui Dumnezeu, ale manifestării atotînțelepciunii și bunătății lui Dumnezeu, în afara ființei Sale.

La el, ca și la întreaga literatură patristică, și în scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur, omul ocupă un loc privilegiat în ordinea creației. Concepția sa despre om este eminamente creștină, ortodoxă; cuprinzând o sinteză a elementelor fundamentale ale gândirii creștine privind alteritatea ființei umane: bărbat-femeie, dihotomismul ei: trup-suflet, unitatea de origine și vocație.

Omul este singura dintre ființe creată direct de Dumnezeu, printr-un act nemijlocit, de aceea se bucură de o cinste și o demni-

---

1. Pr. Cicerone Iordăcheseu, *Istoria vechii literaturi creștine*, (Epoca de aur 325-461), partea a II-a, Iași, 1935, p. 119.

2. Pr. prof. Ioan Gh. Coman, *Personalitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în „Studii Teologice“, an 1957 (IX), nr. 9-10, p. 615.

tate deosebită. Aceasta este mai de cinste decât toate ființele văzute: „Nimic nu e atât de prețios ca omul, lumea toată nu-l egalează“ [3]

Crearea omului — bărbat și femeie — de către Dumnezeu, o numește Sfântul Ioan Hrisostom — „taină nespusă“ [4], „o mare lecție de filosofie“ [5]. Răspunsul la întrebarea cum a făcut Dumnezeu omul „îl știe numai Cel ce a făcut creatura“. Aceasta nu o pot înțelege bine nici puterile cele netrupești și dumnezeiești, care se mulțumesc a înalța necontenit slavoslovii cu frică și cutremur [6]. Modul creării lor rămâne o „comoară ascunsă“ [7].

Ființa umană are o demnitate deosebită. „Pentru el, Dumnezeu a adus la ființă toate acestea: cerul, pământul, marea, soarele, luna, stelele, târâtoarele, dobitoacele, toate vietățile necuvântătoare...“ [8]

Crearea omului este actul fundamental ce încoronează creația, de aceea Dumnezeu a arătat în aceasta o grijă deosebită. Cinstea dată lui se arată în „felul creării omului și chipul deosebit în care a fost creat el“ [9]. Prin voința Creatorului, omul este un microcosm, alcătuit din două elemente: trup material și suflet superior trupului, asemănător existențelor cerești. Sfântul Ioan Gură de Aur insistă asupra creării trupului din țărână, considerându-l un semn al puterii lui Dumnezeu, care a vrut să înalțe materia la treapta de suport al spiritualului. Recurgând la o frumoasă comparație, el arată că „trupul, creat ca porunca Stăpânului, stătea ca o unealtă ce avea nevoie de cineva care să o miște; dar mai bine spus, stătea ca o liră care avea nevoie de cineva să poată, prin arta și priceperea lui, să înalțe prin mădularele trupului, ca prin niște coarde, cântarea cuvenită Stăpânului“ [10].

Modul în care a luat omul ființă, prin suflarea lui Dumnezeu, reprezintă, de asemenea, o „taină nespusă“, pe care rațiunea omenească nu o poate cuprinde și explica. Astfel, încă din actul creației, omul se aseamănă, prin trupul său material, celorlalte viețuitoare, iar prin sufletul său, exprimă neîncetat tensiunea dintre pământesc și ceresc, dintre material și spiritual, dintre trecător și nemuritor. Omul este, deci, ființa ce face legătura între cele două lumi: el are o existență concretă, într-o lume a cărui stăpân a fost creat să fie, dar aspirând spre lumea cerească, spre desăvârșire. Prin structura sa dihotomică, „omul merge pe pământ, dar cu rânza sa pășește în cer“ [11].

Vorbind despre *alteritatea* ființei umane, Sfântul Ioan Hrisostom spune că „nu e mai puțin minunată facerea femeii, ca facerea

---

3. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1966, p. 36

4. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (I), traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1987. *Omilia a XV-a* p. 170.

5. Idem, *Omilia a XII-a*, V, p. 145.

6. Idem, *Omilia a XV-a*, II, p. 170.

7. Idem, *Omilia a X-a*, III, p. 179.

8. Idem, *Omilia a VIII-a*, II, p. 109.

9. Idem, *Omilia a XIII-a*, I, p. 148.

10. *Ibidem*, p. 150.

11. Idem, *Omilia a IV-a*, V, p. 62.

omului din țărână“ [12]. Ca și crearea bărbatului, crearea femeii ca ajutor pentru primul om, cuprinde în sine aceeași taină. Prin crearea ei din coasta bărbatului, este arătată unitatea ontologică, de origine a omului, în cele două genuri ale sale: bărbat și femeie și egalitatea lor. Ambii au fost creați de Dumnezeu, din aceeași dragoste și cu aceeași grijă deosebită, pentru a se bucura de toate binefacerile. Dumnezeu i-a făcut pe bărbat și femeie în unitate ființială. Unul se cuprinde în celălalt. Femeia este în ființa bărbatului, înainte de a fi creată. Dumnezeu le vorbește „ca la două persoane și aceasta când nu era făcută femeia“ [13] și, „chiar înainte de a o face pe femeie, Dumnezeu o face părtașă cu bărbatul la stăpânirea lumii și o învrednicește și pe ea de binecuvântare“ [14].

Crearea femeii reprezintă pentru bărbat „cea mai mare binefacere“ [15] și corespunde orientării dialogice a ființei umane, de comunicare și comuniune, de dragoste și dăruire. Ea este „ființă cuvântătoare“ [16] și întru totul asemenea omului, adică rațională [17], desăvârșită și întreagă, „al doilea principiu în creație“ [18]. Ea răspunde dorului de realizare prin cineva, de desăvârșire în comuniune cu altcineva. „Omul — spune Sfântul Ioan Gură de Aur — are nevoie de cineva cu care să vorbească, de cineva cu aceeași ființă cu el, care să-i poată aduce mângâiere“ [19], ea este în stare să-i dea omului ajutor în împrejurări grele, în nevoi și în cele ce mențin viața [20].

Chiar dacă în raport cu crearea femeii, Adam are o oarecare întâietate, ei au fost creați egali. Sfântul Ioan Gură de Aur arată că, „nu numai bărbatul, ci și femeia este după „chipul“ lui Dumnezeu, că amândoi au aceeași formă... Bărbatul este „chip și slavă a lui Dumnezeu“, pe când femeia „este slavă a bărbatului“ [21] și, ca o încununare a acestei griji a Creatorului pentru primii oameni, pentru a se arăta demnitatea lor, ei au fost numiți „fii ai lui Dumnezeu“, nu îngerii [22].

Protopărinții neamului omenesc au fost așezați în rai, unde „trăiau ca îngerii“ [23] și „se desfătau de prietenia lui Dumnezeu“ [24]. Aici, ei trăiau ca în cer, „nu erau aprinși de poftă, nu erau asaltați de alte patimi, nu erau supuși nevoilor firii, ci au fost cu totul

---

12. Idem, *Omilia a XVI-a*, II, p. 160.
13. Idem, *Omilia a X-a*, V, p. 121.
14. *Ibidem*, p. 119.
15. Idem, *Omilia a XIV-a*, III, p. 159.
16. Idem, *Omilia a XVI-a*, III, p. 171.
17. *Ibidem*, p. 171.
18. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni a celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Hrisostom, arhiepiscopul Constantinopolei*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1852, de Archim. Theodosi Athanasiu. Egumenul Bis. Sf. Spiridon. Iași, 1902, p. 199.
19. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (I)*. trad. cit., *Omilia a XVI-a*, III, p. 171.
20. *Ibidem*, p. 171.
21. Idem, *Omilia a VIII-a*, IV, p. 102-103.
22. Idem, *Omilia a XXII-a*, II, p. 260.
23. Idem, *Omilia a XV-a*, IV, p. 172-173.
24. Sf. Ioan Hrisostom, *Despre fecioare*, 14, Migne, P.G., vol. XLVIII, col. 543, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *Concepția Sfântului Ioan Gură de Aur despre familie*, în „Studii Teologice“, an 1957 (IX), nr. 1-2, p. 123.

nestricăcioși și nemuritori, că nici nu aveau nevoie de îmbrăcăminte“ [25]. Ei trăiau în paradis, în starea de feciorie. Pentru ei, trupul era un mediu transparent al sufletului, al sentimentelor de dragoste și recunoștință față de Creatorul lor. Viața lor se asemăna, prin curăție și spiritualitate, cu existența îngerească, nematerială și lipsită de orice umbră de patimă trupească.

„Erau izgonite din sufletul lor dorința actului conjugal, zămislirea, durerile nașterii, nașterea de copii, orice fel de stricăciune. Viața lor în rai, împodobită cu fecioria, era un curs de apă limpede, izvorâtă dintr-un izvor curat“ [26].

Sintetizând darurile spirituale, făcute de Dumnezeu omului, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Atâtea și atâtea binefaceri a făcut Dumnezeu omului pe care l-a creat! Mai întâi de toate, l-a adus de la neființă la ființă; apoi l-a învrednicit de i-a făcut trup din țărână, apoi, ceea ce e mai însemnat, prin suflare i-a dăruit suflet; apoi a poruncit să se facă raiul și a rânduit ca omul să locuiască acolo; după aceasta, iarăși, ca un tată iubitor, îi dă omului, ca să nu alunece, ca unui copil tânăr, care se bucură de toate libertățile și înlesnirile și o mică și neînsemnată grijă: îi poruncește Stăpânul Dumnezeu lui Adam să lucreze și să păzească raiul!“ [27]

Omul, însă, nu a rămas în această existență fericită, nu s-a consolidat în raportul de dragoste și comuniune cu Dumnezeu, ci, prin ispita diavolului, mai întâi Eva și apoi Adam, au căzut în păcat. Sfântul Ioan Gură de Aur concepe păcatul ca o alterare a ființei umane, ale cărui efecte se simt abia după ce a fost săvârșit [28]. El are implicații multiple asupra ființei umane în întregimea ei — trup și suflet, asupra fiecărei din aceste părți și asupra raporturilor omului cu Dumnezeu, Creatorul său și cu lumea. Păcatul strămoșesc se interpune în legătura curată a dragostei dintre Dumnezeu și om și modifică întreaga ordine a creației, cât și relația lui cu lumea și cu ființa sa, pe care o percepe, acum, bivalent — bărbat-femeie și dihotomic — trup-suflet.

Sfântul Ioan Gură de Aur consideră că, despre viața conjugală a omului se poate vorbi abia după căderea în păcatul strămoșesc, de când au ajuns la conștiința egoistă a propriei realități, ruptă de realitatea divină absolută.

Scriitorul antiohian arată că și despre familie se poate vorbi odată cu înțelegerea de către om a dublei realități a existenței umane: bărbat-femeie și a realității păcatului. După căderea în păcat, a luat început unirea trupească dintre Adam și Eva. Înainte de călcarea poruncii duceau viață îngerească și n-a fost vorba deloc de unire trupească. Cum putea fi vorba de așa ceva, când nu erau supuși nici nevoilor trupești? De la început și dintru început a stăpânit fecioria, dar când a intrat, prin trândăvie, neascultarea și și-a

---

25. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (I)*, trad. cit., *Omilia a XV-a*, IV, p. 172-173.

26. Sf. Ioan Hrisostom, *Despre feciorie*, loc. cit., col. 544, p. 128.

27. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (I)*, trad. cit., *Omilia a XIV-a*, III, p. 159.

28. Idem, *Omilia a XX-a*, IV, p. 238

El recomandă ca aceasta să se realizeze atunci când omul a ajuns la maturitatea calităților sale fizice și spirituale, dar să fie, totuși, timpuriu, pentru ca nu cumva tinerii, care alunecă mai ușor decât cei întăriți în ani și virtute, să aibă prilejul de a-și căuta împlinirea poftelor trupești în afara căsătoriei. Căsătoria de timpuriu, pe cât posibil înainte de ieșirea tinerilor în lume la diferite slujiri sau îndatoriri publice: funcții, serviciul militar, are ca scop, deci, păstrarea castității trupești și sufletești.

Prima condiție, pe care consideră el că trebuie să o îndeplinească tinerii care își caută viitorii soți, este credința personală și invocarea ajutorului de sus, prin rugăciune curată. La întemeierea unei căsătorii, tinerii să ceară mai înainte de toate, ajutorul lui Dumnezeu, pentru a-și găsi omul necesar împlinirii scopurilor căsătoriei: nașterea de copii și mântuirea [38].

Tăria credinței este condiție fundamentală pentru întemeierea și trăinicia căsniciei, căci numai acolo unde este credință, este și binecuvântarea lui Dumnezeu și unde este Dumnezeu, nimic nu lipsește. Credința este garanția unei educații virtuoase, în spiritul valorilor morale creștine și al ajutorului divin, premiza tuturor celorlalte daruri și binefaceri. „De vrei să-ți iei soție — spune el — mai înainte de orice, vezi de este iubitoare de Dumnezeu, dacă-și atrage bunăvoința de sus. Dacă sunt acestea, vin și celelalte; iar lipsind acestea, oricâte averi ar avea, nimic nu folosește“ [39]. Trebuie verificată educația primită, conformitatea ei cu valorile creștine, care constituie argumentul moral pentru întemeierea unei adevărate căsnicii. Tinerii nu trebuie să caute avere și trebuie să urască mezaliantele, care nu sunt altceva decât „izvor de umilințe“, „târg rușinos“ [40], ce aduc „multe și mari necazuri“ [41]. În opoziție cu averea, adevărata bogăție ce trebuie căutată este curăția sufletească, caracterul, distincția sufletească și înțelepciunea [42]„ cumpătarea și sobrietatea. Viitoarea soție trebuie să exceleze ca un model de virtute creștină, să fie decentă, nu iubitoare de lux, cu grijă de suflet. Așadar, criteriile pe care le subliniază Sfântul Ioan Hrisostom, nu sunt cele fizice sau materiale, ci sunt cele morale, sufletești, frumusețea sufletului și purtările alese [43]. Ceea ce trebuie căutat sunt semnele distinctive ale frumuseții adevărate: dragostea, modestia și blândețea caracterului [44].

Vorbind despre nuntă, el critică petrecerile indecente, subliniind caracterul duhovnicesc, de interiorizare, ce trebuie să însoțească Sfânta Taină a Cununiei. Căsătoria validă din punct de vedere creștin, „legiuită“, este cea care se face cu cuviință și cuviință,

---

38. Sf. Ioan Hrisostom, *Cum trebuie să fie soția*, 4, 5, Migne,P. G., col. 239, la Magistrand Pr. Marin Braniște *art. cit.*, p. 132.

39. *Ibidem*, col. 238, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 134.

40. Idem, *Omilia a XX-a, 3 la Efeseni* 5, Migne, P. G., vol. LXII, col. 138, la Magistrand Pr. Marin Braniște *art. cit.*, p. 132.

41. Idem, *Cum trebuie să fie soția*, loc. cit., col. 231-232, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 132.

42. *Ibidem*, col. 232, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 132

43. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a XLVIII-a*, VI, p. 164.

44. Comentarii sau explicarea Epistolei către Efeseni ..., p. 195.

după legile lui Dumnezeu, când cei căsătoriți trăiesc în înțelegere unul cu altul[45].

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că fiecare soț trebuie să-și dea silința să facă din căsătoria sa, o căsătorie model și fericește pe cei care pun început bun vieții lor de familie: „Cel care face început de drum bun, acela este pricină și pentru faptele altora și primește o îndoită plată; și pentru cele săvârșite de el și pentru că a îndrumat pe alții pe această minunată cale“[46].

3. RAPORTURILE DINTRE SOȚI

Odată întemeiată această „mare taină“ a Cununiei, este *indisolubilă*, pentru că are caracterul unirii indestructibile și permanente dintre Hristos și Biserică (Efeseni 5, 31, 32). Sfântul Ioan Gură de Aur sprijină indisolubilitatea legăturii dintre bărbat și femeie pe argumente dogmatice. Un prim temei este unitatea ontologică a primei perechi de oameni și crearea Evei din coasta lui Adam. Indisolubilitatea familiei se bazează, însă, în principal, pe complementaritatea darurilor. Femeia a fost creată din bărbatul ei, ca să-i fie sprijin în eforturile sale spirituale[47].

În cadrul acestei învățături despre împreună-lucrare a soților, Sfântul Ioan Hrisostom acordă același rol și importanță ambilor soți. Raportul dintre ei nu înseamnă nici despotism — din partea soțului, nici supunere necondiționată din partea soției, ci dragoste și înțelegere.

Totuși, el este fidel relațiilor tradiționale, pauline, din cadrul familiei. Bărbatului îi revine conducerea — precum și Hristos este Cap al Bisericii Sale, iar femeii — ascultarea. De la femeie se cere supunere, iar de la bărbat — dragoste. Soțul nu trebuie, însă, să se considere superior și să se poarte cu răceală și severitate, nici soția nu trebuie să se simtă umilită, din cauza datoriei de a-și asculta soțul[48]. Cea care aruncă punte de legătură între autoritate și libertate este dragostea, iubirea creștină, care face conducerea netiranică și ascultarea plăcută[49].

Familia este, în concepția sa, o instituție organizată perfect, ca o oaste, în frunte cu soț și soție, care au griji și datorii permanente față de copii, rude, slujitori, asemenea unor buni comandanți, care poartă grijă de cei dați lor spre conducere.

Caracterul de instituție coerent organizată, cu drepturi și îndatoriri reciproce ale soților, nu stirbesc însă, din farmecul familiei, nici nu îi dau un caracter rigid, pentru că ea este mai mult decât aceasta; o permanentă întrecere în dragoste și dăruire[50].

---

45. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (I), trad. cit., *Omilia a XV-a*, II, p. 223.
46. *Ibidem*, p. 222.
47. Idem, *Omilia a X-a*, IV, p. 120.
48. Idem, *Omilia a X-a, 1 la Coloseni*, Migne, P.G., vol. LXII, col. 366, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 149.
49. Idem, *Omilia a XX-a către Efeseni*, loc. cit., col. 141, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 149.
50. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a XLII-a*, p. 103.

În cadrul familiei, pentru bunul mers al ei și pentru îndeplinirea scopurilor pentru care a fost lăsată de Dumnezeu, fiecare soț are îndatoriri proprii, distincte, ce izvorăsc din specificul firii sale. Sfântul Ioan Gură de Aur arată că „nici bărbatului, Dumnezeu nu i-a încredințat totul, nici femeii, ci le-a împărțit îndatoririle“ [51]. „Dintru început, bărbatul a trebuit să se ocupe cu treburile obștești, iar femeii i-a revenit grija treburilor casnice“ [52]. Femeii i-a dat casa, bărbatului ocupațiile din afară; bărbatul să se ocupe de cetate, de justiție, de conducere, de armată, femeia să facă față mulțimilor de treburi casnice [53].

Chiar și în activitățile lor specifice, cei doi soți se completează unul pe altul, aducându-și fiecare aportul la desăvârșirea reciprocă, în cadrul și atmosfera spirituală a familiei, la educarea copiilor. Îndatoririle lor diversificate nu trebuie să fie un motiv pentru revendicarea întâietății, ci model al slujirii desăvârșite, al purtării sarcinilor celuilalt, al dragostei și înțelegerii dintre soți.

Sfântul Ioan Gură de Aur insistă asupra unității de gândire și simțire a soților. La baza adevăratei căsătorii stau dragostea și înțelegerea, pe care le consideră „rădăcina tuturor bunătăților“ [54] și, dând ca model legătura dintre Avraam și Sarra, spune că „atunci e adevărata căsnicie, când domnește atâta înțelegere între bărbat și femeie, când sunt atât de strânși uniți prin dragoste, când este o atât de mare legătură între ei, câtă a fost și între Avraam și Sarra. După cum niciodată trupul nu se răscoală împotriva lui însuși și nici sufletul contra lui însuși, tot așa bărbatul și femeia nu trebuie să se scoale unul împotriva altuia, ci să fie uniți. Atunci se vor revărsa asupra lor nenumărate bunătăți. Unde-i atâta de mare înțelegere, acolo-i adunarea tuturor bunătăților, acolo-i pace, acolo-i dragoste, acolo-i vedenia cea duhovnicească; acolo nu se vede luptă, nici bătaie, nici dușmănie, nici ceartă, ci toate sunt izgonite; pentru că înțelegerea dintre soți este rădăcina tuturor bunătăților; înțelegerea, adică, face să dispară toate acestea“ [55].

Fundamentul familiei creștine este, în concepția Sfântului Ioan Gură de Aur — *dragostea*.

Dragostea față de om este inima umanismului hrisostomic. Nici un alt contemporan al său nu a elogiat-o, cum a făcut-o el. Pentru el, dragostea este fundamentul vieții individuale și sociale, ea ridică pe om la adevărata chemare și la adevăratul lui sens. Ea izvorăște din Dumnezeu, care este modelul iubirii desăvârșite, și se revarsă sub forma bunătăților, a darurilor, asupra lumii și a omului. Însăși prezența lui Dumnezeu în istorie și printre oameni, este o prezență prin dragoste, care poartă diferite numiri: creație, providență, mântuire, sfințire, desăvârșire.

---

51. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilie XXXV, 4, la 1 Corinteni*, Migne, P.G., vol. LXI, col. 291, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 145

52. Idem, *Ibidem*, col. 615-616, *Împotriva celor ce tin cu ei fecioare închinate*, 5, Migne, P.G., vol. XLVII, col. 502, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 145.

53. Idem, *Omilia a XXXIV-a, 4, la 1 Corinteni, ibidem*, col. 291, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 145.

54. Idem, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a XIV-a*, III, p. 130.

55. *Ibidem*, p. 130.

Existența lumii, pentru Sfântul Ioan Hrisostom, este un act al bunătății și dragostei lui Dumnezeu. Dar, dintre toate lucrurile și existențele din lume, nici una nu merită — după părerea sa — atâta dragoste, câtă merită ființa umană. „Filosofia vieții creștine" sau „trăirea filosofiei după Hristos" [55], despre care vorbește el, nu este altceva decât „filosofia" dragostei, desăvârșirea creștină, a cărei supremă împlinire este dragostea. Elogiind-o Sfântul Ioan Gură de Aur spunea: „Ce se poate asemăna cu dragostea? Nimic. Ea este rădăcina, izvorul și mama bunătăților, virtute care nu produce suferință, virtute plină de plăceri și aducând multă bucurie acelora care o exercită" [57]. Legătura dragostei stă la baza oricărei virtuți, este temelia desăvârșirii umane. Fără dragoste, toate celelalte virtuți își pierd din valoare, pentru că dragostea este cea care le însuflețește. „Aceasta este capul virtuților, aceasta-i temelia tuturor poruncilor lui Dumnezeu [58]. El aseamănă dragostea cu „o albină lucrătoare, care adună de pretutindeni cele bune și le depozitează în sufletul aceluia care iubește" [59]. Ea are puterea de a schimba firea lucrurilor și de a preface în lucruri bune pe toate cele ce se ating de ea, fiind mai duioasă decât o mamă și mai bogată ca o regină [60].

Dragostea, în concepția hrisostomică, are două orientări: pe verticală — dragostea de Dumnezeu și pe orizontală — dragostea de semeni; iar aceste două direcții ale ei se află în totală dependență. „În aceasta stă împărăția cerurilor — spune ei — în aceasta stă desfătarea bunătăților, în asta stau mii și mii de bunătăți, în a ajunge vrednici ca să-L iubim pe Dumnezeu, în chipul în care trebuie iubit. Și-L vom iubi cum trebuie dacă, pentru dragostea lui Dumnezeu, vom arăta dragoste mare semenilor noștri ... Dragostea de Dumnezeu merge mână-n mână cu dragostea de aproapele. Cel ce iubește pe Dumnezeu, nu va nesocoti pe aproapele său" [61].

Dragostea face din oameni o familie creștină, care are același scop, care este orientată spre aceeași țintă — desăvârșirea în Hristos. Cântarea melodioasă a dragostei atrage pe toți într-un singur gând, precum coardele lirei, deși multe, dar o singură melodie și scot o cântare plăcută [62].

Sfântul Ioan Hrisostom arată că „atât de mare este puterea dragostei, încât ea îmbrățișează, unește strâns și leagă nu numai pe cei ce stau de față, care sunt alături de noi și-i vedem, ci chiar pe cei ce sunt departe" [63]. Această legătură adânc săpată în suflet n-ar putea să o taie sau să o întrerupă nici o piedică: nici trecerea de vreme îndelungată, nici lungimea drumului și nici o altă pricină la fel ca acestea [64].

Dragostea este, așadar, în concepția Părintelui antiohian, lian-

---

56. Idem, *Omilia a XXI-a*, IV, p. 251.
57. Idem, *Scrisoarea 222*, P. G., 52, col. 773-774, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 606.
58. Idem, *Omilii la Facere (I)*, trad. cit., *Omilia a XV-a*, V, p. 217.
59. Idem, *Despre dragoste și prietenie*, trad. de Pr. D. Fecioru. București, 1943, p. 28.
60. *Ibidem*, p. 28.
61. Idem, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a LX-a*, V, p. 217.
62. Idem, *Despre dragoste și prietenie*, trad. cit., p. 13.
63. *Ibidem*, p. 18-19.
64. *Ibidem*, p. 18-19.

tul, elementul de coeziune a lumii și factor de luptă împotriva păcatului și ea nu se oglindește nicăieri mai bine decât în familie, Familia este taina iubirii desăvârșite, după măsura dragostei lui Hristos față de Biserică. Vorbind despre dragostea dintre soți, el o ridică la cele mai înalte culmi ale viețuirii creștine, arătând că măsura ei își are expresie în iubirea jertfelnică a lui Hristos față de Biserică. „Voiești ca femeia să te asculte, după cum Biserica ascultă de Hristos? — întreabă Sfântul Ioan Gură de Aur. Îngrijește-te și tu de dânsa, după cum și Hristos s-a îngrijit de Biserică. Chiar de ar trebui să-ți dai sufletul tău pentru dânsa, chiar de ai pătimi mii de rele sau, în sfârșit, de ai suferi orice, tu nu te da în lături, căci de-ai pătimi orice, totuși nimic nu ai făcut în raport cu cea ce a făcut Hristos pentru Biserică“ [65].

Legătura dragostei însuflețește viața soților, le face mai ușor accesibilă mântuirea, le dă mijloacele cele mai nobile de cultivare a respectului și ajutorului reciproc. Sfântul Ioan Gura de Aur recomandă cu toată căldura pacea și argumentul fundamental și peren al iubirii și cere ca „bărbații și femeile să trăiască în pace unii cu alții și să păstreze nesfărâmată legătura căsniciei; .. nici bărbatul să nu se ridice împotriva femeii, ci să fie cu multă îngăduință cu ea, ca față de un vas mai slab și nici femeia să nu se împotrivească bărbatului, ci să se ia la întrecere unul cu altul în a purta sarcinile unul altuia și să nu socotească nimic mai de preț ca pacea“ [66].

Așadar, la baza relațiilor dintre soți, Sfântul Ioan Hrisostom așează dragostea și buna înțelegere a valorii lor în actul mântuirii. Raporturile, ce trebuie să patroneze viața de familie, nu sunt cele de supremație sau de supunere oarbă a unuia dintre soți față de celălalt, ci de unitate, de pace și împreună lucrare și slujire.

4. FAMILIA — CADRU AL DESĂVÂRȘIRII CREȘTINE

Grija supremă a soților este de a-și da reciproc sprijinul în lucrarea de mântuire. Fiecare soț trebuie să aibă ca ideal de viață desăvârșirea sa și a celuilalt, grija necontenită de dobândire a mântuirii casei sale. Iar, în cadrul acesteia, preocuparea pentru suflet trebuie să fie superioară grijii față de trup. Sfântul Ioan Gură de Aur recomandă ca „femeile să-și iubească atâta bărbații, încât să nu pună nimic mai presus de mântuirea lor, iar bărbații să aibă atât de multă dragoste de femeile lor, încât să facă totul ca și cum ar avea amândoi un singur suflet și un singur trup“ [67].

La baza oricărei legături interumane și cu atât mai mult a căsătoriei, a familiei, Sfântul Ioan Hrisostom așează tot credința statornică în Dumnezeu și în adevărurile Sale revelate, care au puterea de a transforma lăuntric viața omului. Întreaga viață a soților trebuie să urmărească de a obține, prin faptele lor, bunăvoința și binecuvântarea lui Dumnezeu. „Când punem pe cele ale lui Dumnezeu înaintea celorlalte, toate lucrurile ne merg după voia noas-

---

65. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni...*, p. 193.
66. Idem, Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (II), trad. cit., *Omilia XXXVII*, V, p. 48.
67. Idem, *Omilia a XLVI-a*, III, p. 130.

tră: nici nu simțim tristețea, pentru că bunătatea lui Dumnezeu ne dă totul din belșug“ [68].

Familia este, în concepția hrisostomică, o școală a deprinderii virtuților de către soți, mediul desăvârșirii creștine. La temelia vieții de comuniune, rădăcina existenței noastre sufletești trebuie să fie *gândul curat*, care este „pricina tuturor bunătăților“ [69]. La baza oricărei fapte duhovnicești, să punem gândul curat, „ca să primim cununa vrednică de osteneli...“ [70], pentru că Bunul Stăpân se uită la ceea ce avem înăuntru, în mintea noastră, la gândurile noastre lăuntrice, de unde pornesc faptele noastre [71].

Calea spre desăvârșirea creștină, spre asemănarea cu Dumnezeu, este calea virtuților. Viața de familie trebuie să se conducă, de la început, după virtuțile creștine: credința, frica de Dumnezeu, înfrânarea, paza gândurilor, îngăduința necazurilor, nădejdea, blândețea, smerenia și nepătimirea [72].

Sfântul Ioan Gură de Aur, cel care a știut să îmbine atât de armonios cunoașterea cu trăirea, gnoza și contemplarea, arată că „minunată este și în ea însăși virtutea“ [73], „nimic nu este egal virtuții“ [74] și că ea are o atât de mare putere „că este respectată și mult lăudată chiar și de cei care nu o practică“ [75]. Pentru el, a fi virtuos înseamnă a trăi prin viața aceasta, bunurile viitoare, a disprețui toate cele omenești, a te gândi în fiecare clipă la cele viitoare, a nu rămâne uimit de nimic din cele de aici, ci dimpotrivă, a ști că toate cele omenești sunt umbră și vis, dacă nu chiar mai puțin decât atât [76], înseamnă a fi nesimțitor față de lucrurile din viața aceasta, ce vatămă mântuirea sufletului, a trăi numai pentru cele duhovnicești și a le săvârși numai pe acelea [77].

În urcușul nostru duhovnicesc, ea „ne face neînvinși“, „ne dăruiește necontenită bucurie“, „nu ne lasă când avem nevoie de ajutorul ei și ne ridică deasupra necazurilor“ — în existența noastră pământească, iar în cea viitoare, „ne smulge din muncile acelea“ și „ne dă prilejul să ne bucurăm de bunătățile cele negrăite“ [78].

Sfântul Ioan Gură de Aur nu ezită să dea sfaturi și recomandări practice, privind conviețuirea soților, dovedind o cunoaștere profundă a familiei. Cu mult tact, el îi îndeamnă astfel pe soți: „Probează-ți conviețuirea cu ea într-un mod sincer, silește-te de a sta mai mult acasă, pentru dânsa decât în târg; prefer-o înaintea tuturor prietenilor și chiar copiilor ce-i naște; dar și pe aceștia tu să-i iubești pentru dânsa. Dacă face vreo faptă bună și măreață, tu laud-o și admir-o, iar de comite vreo absurditate, cum se întâmplă tinerelor, tu sfătuiește-o și amintește-i cele din început. Întotdeauna

---

68. Idem, *Omilia a XXXVIII-a*, VII, p. 130.
69. Idem, *Omilia a XXVII-a*, VII, p. 61.
70. *Ibidem*, p. 337.
71. *Ibidem*, p. 337.
72. Idem, *Omilia a XXXVIII-a*, VII, p. 61.
73. Idem, *Omilia a XXIII-a*, p. 274.
74. dem, *Omilia a VIII-a* p. 106.
75. Idem, *Omilia a V-a*, p. 70.
76. Idem, *Omilia a VIII-a*, p. 106.
77. *ibidem*, p. 106.
78. Idem, *Omilia a XXIII-a*, p. 273.

acuză averile și luxul și dă-i a înțelege că ornamentul unei femei e cel izvorât din prudență și demnitate și, în sfârșit, învață-o necontenit cele convenabile“ [79].

Viața de familie trebuie să fie o școală a deprinderii virtuților, o viață de post, milostenie, rugăciune, arătând, însă, că „n-avem nici un folos nici de postim, nici de ne rugăm, nici de facem milostenie, nici de săvârșim vreo faptă bună, dacă nu o facem numai pentru Acel Care știe și cele tainice și cele ce se află în adâncul cugetului nostru“ [80].

Pe calea săvârșirii virtuților, înțelegerea soților și pacea dau căsătoriei caracterul ei de loc al desăvârșirii, de cadru propriu lucrării mântuirii, dar, în același timp, al prezenței duhovnicești a lui Dumnezeu, sub forma darurilor și harurilor. Ea este locul unei împreună lucrări, nu numai în ceea ce privește grija reciprocă, ce sunt datori soții să și-o acorde, ci și în privința relației lor cu Dumnezeu.

Sfântul Ioan Gură de Aur, din bun observator al vieții omenești, se transformă într-un moralist energic, ce vrea să statornicească obiceiuri și deprinderi bune și să înlăture orice urmă de neînțelegere și egoism, din cadrul familiei: „... să învățăm — spune el — să fim buni și blânzi cu toată lumea, dar mai cu seamă cu soțiile noastre..., să statornicim în casă pace adâncă, ca și femeia să se întoarcă la bărbatul ei, dar și bărbatul să-și găsească la ea, ca într-un port, scăparea de grijile și tulburările dinafară. La ea să afle bărbatul întreaga mângâiere. Căci spre ajutor i-a fost dată femeia pentru ca bărbatul, îndestulându-se cu mângâierile ei, să poată ține piept atacurilor ce vin asupra lui. Dacă femeia este cuminte și blândă, aduce mângâiere bărbatului ei, nu numai prin traiul lor împreună, ci-i este de mult folos și în celelalte treburi, îi ușurează munca și nu-i lasă să simtă greutățile ce se nasc în fiecare zi, fie în casă, fie în afară de casă; femeia, ca un cârmaci încercat, prin înțelepciunea ei, potolește furtuna din sufletul bărbatului, iar prin pricoperea ei, îi ușurează mult viața“ [81].

Soții sunt împreună lucrători ai întrupării în familia lor a idealurilor creștine. Fiecare este pentru celălalt un educator și trebuie să caute să fie model prin cuvânt și faptă. Unul trebuie să învețe de la celălalt viața sfântă și fără de prihană. Soții trebuie să învețe frica de Dumnezeu și atunci toate vor curge ca din izvor, iar casa lor va fi plină de mii de bunătăți“ [82]. Sfântul Ioan Hrisostom consideră că respectul și înțelegerea dintre soți îi face „mai tari ca diamantul“, „mai puternici ca fierul“, „le ajută mai mult ca bogăția“, „îi ridică la cea mai înaltă strălucire“, „le pricinuiește cu îmbelșugare mare și bunăvoința cea de la Dumnezeu“ [83].

Ca orice operă sau realitate ce există în lumea aceasta, deși tinde spre fericirea veșnică, nepieritoare, familia înseamnă un efort constant și permanent de înlăturare a obstacolelor, ce stau în calea

---

79. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni...* p. 209.
80. Idem, *Omilia a VIII-a*, VI, p. 105.
81. Idem, *Omilia a XXXVIII-a*, VII, p. 61.
82. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni...*, p. 211.
83. *Ibidem*, p. 211.

ei. Ea înseamnă și jertfă și sacrificiu, la modul în care ne dă pildă Mântuitorul Iisus Hristos, punându-și viața pentru turma Sa, pentru mântuirea neamului omenesc din păcat. Ea este o școală a smereniei și răbdării, un altar de jertfă, exercițiu deplin de tact și pedagogie. „Atunci este cu adevărat căsnicie — spune scriitorul antiohian — când cei doi soți se înțeleg nu numai când le merge bine, ci și când trec prin primejdii. Prin aceasta, se vădește dragostea adevărată! Prin aceasta se cunoaște prietenia trainică!“ [84]

Căsătoria înseamnă însoțire și la bine, dar și la greu, în încercări. Acestea au, în concepția hrisostomică, o valoare pozitivă, fac parte din pedagogia divină și au rolul de a consolida eforturile și convingerile noastre, de a întări pacea și unitatea dintre membrii familiei. Cei care rezistă acestora, sunt adevărați eroi ai păcii și înțelegerii și dobândesc liniștea și adevărata bucurie, iar aceasta nu consta în avuție multă ci se dobândește „atunci când nu este dihonie între femeie și bărbat, când sunt uniți ca un trup, unul cu altul ... Unii ca aceștia, chiar dacă sunt săraci, chiar dacă sunt oameni de rând, sunt mai fericiți ca toți ceilalți, ei gustă adevărata plăcere, ei sunt necontenit senini: ceilalți, cei care nu se bucură de această legătură a unirii dintre soți, care se gelozesc unul pe altul, care strică marele bun al păcii, chiar dacă sunt înconjurați de multă bogăție, chiar dacă întind mese bogate, chiar dacă au slujbe strălucite, duc o viață mai nefericită decât toți ceilalți, își născocesc în fiecare zi furtuni și tulburări, se bănuiesc unul pe altul, nu pot avea nici o bucurie, pentru ca războiul dintre ei le strică și le amărăște viața“ [85].

Ca un bun cunoscător al firii umane, Sfântul Ioan Gură de Aur a surprins nu numai părțile luminoase, idealurile și aspirațiile curate ale omului, ci și căderile și șovăielile lui și aceasta pentru că el nu prezintă doar o concepție antropologică abstractă, o teorie personala despre ceea ce înseamnă omul, ci ființa umană reală. Omul prezentat de el nu este static, fixat rigid într-o stare sau treaptă a vieții spirituale, ci în permanentă mișcare și schimbare, în necontenită căutare a absolutului, în permanentă alergare după un sens adevarat.

Cel care a făcut elogiul prieteniei și al dragostei, vorbește foarte rar despre aspectele negative care pot întuneca viața de familie: păcatele trupești, gelozia, violența, ruperea legăturii dintre soți, iar atunci când o face nu se mulțumește să constate pasiv grade sau etape pe scara decăderii umane, ci o face ca un moralist, intervenind pentru eliminarea lor. Apologetul dragostei și prieteniei, este și normal să vorbească despre acestea ca fiind aspecte cu totul nerodite, realități negative care îndepărtează pe om de Dumnezeu și de semeni și care înseamnă, în ultimă instanță, o înțelegere total deformată a originii, naturii și scopului căsătoriei și a familiei, a înaltului ei sens creștin.

Astfel, el arată că gelozia este „patimă cumplită, greu de stă-

---

84. Idem, *Omilia a XXXII-a*, VI, p. 419.
85. Idem, *Omilia a XXXVIII-a*, V, p. 57.

pământ, care îl face pe „celos să nu țină seama nici chiar de viața lui“ [86]. Ea distruge unitatea sufletească dintre soți și echilibrul familiei.

Despre despărțirea soților, despre divorț, autorul antiohian vorbește în termeni foarte categorici, condamnându-l. El insistă asupra faptului că, prin creație, Dumnezeu a făcut prima pereche — bărbat și femeie — pentru a se bucura împreună de bunurile pământești și de fericirea vieții veșnice. Alături de indisolubilitatea căsătoriei, insistă și asupra monogamiei și monandriei, care au fost dintru început [87]. El consideră despărțirea soților ca fiind o lipsă a dragostei adevărate și o privește ca pe o cădere a ființei umane, o știrbire a demnității ei, tolerând-o doar atunci când scopul creștin al căsătoriei devine imposibil de realizat și când sunt periclitate persoanele legăturii și mântuirea lor. Principalul motiv pentru care este tolerat divorțul, este cel scripturistic — adulterul, infidelitatea conjugală, echivalată, de fapt, cu moartea spirituală Dezvoltând doctrina paulină, potrivit căreia soții își aparțin deplin unul altuia și fiecare trebuie să-i acorde celuilalt aceeași cinste, ca propriului său trup, Sfantul Ioan Gură de Aur consideră aduiterul „furt“ sau „înșelaciune“, pentru că este necinstit ceva ce nu-ți mai aparține în exclusivitate, datorită legăturii, pe care o realizează Taina Cununiei. Dacă fidelitatea și înțelegerea soților constituie dovada de supremă iubire, adulterul este lipsă a dragostei.

Pentru a elimina acest păcat și pentu a descuraja practicarea lui, el prezintă un tablou sumbru asupra genezei și evoluției acestuia și a păcatelor care îl însoțesc, ca un lanț de nenorociri. „Căci, pe nesimțite, spune el, lumina și bucuria căsniciei pălesc și în cele din urmă se sting ... Căminul pare o carceră. Somnul întremător dispare ... Femeia pierdută, prin practici diavolești, îi încătușează inima, îndepărtându-l de soția sa legitimă. Pe aceasta nu o mai poate suferi, nu-i îngăduie nici măcar un cuvânt mai aspru, iar aceleia îi rabdă toate insolențele și injuriile și îi cade în genunchi“ [88].

Sfântul Ioan Hrisostom se împotrivește ferm divorțului și, de aceea recomandă soților să se opună acestor ispite păgubitoare, de a călca frumusețea, indisolubilitatea și demnitatea căsătoriei, recomandând ca remedii izolarea, meditația asupra acestei Sfinte Taine, ca act al binecuvântării divine, conștiința permanentă a stării de păcătoșenie și invocarea ajutorului dumnezeiesc. „Când simți că se aprinde în tine pofta pentru altă femeie și scade, în același timp, plăcerea pentru soția ta — spune el — închide-te în casă, deschide Scriptura și, luând pe Pavel mijlocitor, repetând cuvintele lui, stinge flacăra“ [89]. Căci, precum adulterul este izvorul tuturor relelor, tot așa castitatea și înfrânarea naște iubirea, pricina a mii de bunătăți [90].

---

86. Idem, *Omilia a XXXII-a*, V, p. 417.

87. Idem, *Cum trebuie să fie soția*, loc. cit., col. 225. la Magistrand Pr. Marin Braniște. *art. cit.*, p. 139.

88. Idem, *Văduva să nu fie primită*, 6, Migne, P. G., vol. LI, col. 223, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 144.

89. Idem, *Spre a nu cădea în desfrânare*, 5, Migne, P. G., vol. LI, col. 215, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit*, p. 142.

90. *Ibidem*, p. 142.

Ei privește cu mari rețineri chiar și recăsătorirea, în cazul morții unuia dintre soți. El exprimă plastic raportul dintre prima și a doua căsătorie, prin comparație cu relația dintre fecioție și căsătorie: „Așa cum starea de căsătorie nu egalează fecioria, tot așa și căsătoria a doua este bună, dar e inferioară văduvei“[91]. De aici, recomandarea sa fermă: „să vă stăpâniți și să vă mulțumiți numai cu prima căsătorie, atât soții, cât și soțiile, ca să nu vă tulburați tihna vieții“[92]. El îndeamnă ca soțul sau soția rămasă văduvă, să-și închine viața rugăciunii, pentru mântuirea celui dispărut și pentru a fi întărită în Dumnezeu să-și poată împlini sarcinile: creșterea copiilor și orice lucru bun[93].

Sfântul Ioan Hrisostom stigmatizează aceste păcate și nerânduieli în calea familiei, arătând că cei ce le săvârșesc sunt osândiți de semeni și de propria lor conștiință. Lor le opune practicarea virtuții, cultivarea păcii și a înțelegerii, grija față de purtările noastre și gândul la bogatele răsplătiri, pe care acestea le aduc[94].

Un alt remediu, pe care îl arată el, este nașterea și creșterea de copii, care întăresc unitatea dintre soți și responsabilitatea lor

5. COPII — „CEA MAI MARE MÂNGÂIERE DUPĂ PIERDEREA NEMURIRII“[95].

Sfântul Ioan Gură de Aur, care a știut să prezinte în cuvinte atât de frumoase valoarea căsătoriei, are o idee tot atât de înaltă și în privința copiilor

În primul rând, el insistă asupra sensului creștin al nașterii de copii, arătând că atât căsătoria, cât și nașterea de copii nu constituie piedici în calea mântuirii. „Să nu socotească nimeni — spune el — căsătoria o piedică pentru a bineplăcea lui Dumnezeu, să nu socotească nimeni că nașterea de copii e o piedică în calea virtuții. Dacă suntem cu mintea trează, apoi nici căsătoria, nici creșterea copiilor, nici altceva nu ne va putea împiedica să bineplacem lui Dumnezeu“[96].

Prin creație, omul este orientat ființial spre comuniune, are o structură dialogică, nu-și este suficient sieși, nu își poate afla fericirea deplină în el însuși. Dumnezeu a creat omul pereche — bărbat și femeie — ca unul să se sprijine pe altul în urcușul lor spre desăvârșire. După căderea în păcat, ca o urmare a pedepsei, „nașterea de mosteniitori a fost pentru ei cea mai mare mângâiere pentru pierderea nemuririi. De aceea și Iubitorul de oameni, Dumnezeu, îndată, chiar de la început le-a ușurat greutatea pedepsei, a smuls masca înfricoșătoare a morții, dăruindu-le celor dintâi oameni urmași[97]. Mai mult chiar, el compară nașterea de

---

91. Idem, *Femeia este legată prin lege*, 4, Migne, P. G., vol. LI, col. 223, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 144.

92. Idem, *Văduva să nu fie primită*, 6, Migne, P. G., vol. LI, col. 223, la Magistrand Pr. Marin Braniște, *art. cit.*, p. 144.

93. *Ibidem*, p. 144.

94. Idem, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a XXXVIII-a* VII, p. 61.

95. Idem, *Omilia a XVIII-a*, IV, p. 214.

96. Idem, *Omilia a XXI-a*, III, p. 250.

97. Idem, *Omilia a XVIII-a*, III, p. 214.

copii cu *învierea*, considerând-o *o imagine a învierii*[98] pentru că, prin aceasta Dumnezeu a rânduit ca în locul celor morți să se ridice alții"[99].

Darul de a dobândi copii este „cea mai mare mângâiere pentru pierderea nemuririi" și nu numai că nu constituie o piedică în calea virtuții, ci reprezintă, de fapt, o imagine a învierii neamului omenesc, căzut în păcat. Prin copii, Iubitorul de oameni, Dumnezeu a rânduit ca neamul omenesc să păstreze totdeauna „nădejdea unui bine viitor, care ne ajută să îndurăm cu ușurință necazurile primite"[100].

Precum căsătoria nu este o operă de voință exclusiv a soților, la fel și nașterea și creșterea copiilor: „Să socotim har de sus totul din viața noastră — ne îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur. Să nu atribuim nașterea de copii traiului împreună al soților sau altui fapt, ci Creatorului tuturor, Care a adus pe om, de la neființă la ființă..."[101].

Față de copii, părinții au responsabila datorie de a veghea la creșterea lor spirituală, la educarea lor. În concepția sa, educația este o îndatorire fundamentală față de om, în general, dar îndeosebi față de copii[102].

Grija părinților de a-și educa copiii trebuie să fie o preocupare permanentă a lor: „Iar dacă avem copii — spune el — să ne îngrijim de creșterea lor. Într-un cuvânt, fiecare să aibă grijă de cei din casa lui și fiecare să socotească drept cel mai mare câștig, folosul pe care-l aduce aproapelui său[103]. Față de îngrijirea copiilor și datoria de a-i crește în învățătura și certarea Domnului, toate celelalte îndatoriri sunt secundare[104]. Dimpotrivă, „neglijarea educației copiilor este cel mai cumplit păcat și culmea răutăților"[105].

Însuși actul educației, este un act al grijii divine. Sfântul Ioan Hrisostom întreabă: „Nu știi, oare, că Dumnezeu are mai multă grijă decât tine de copilul tău?"[106]. Ca atare, educația despre care vorbește el, este pur creștină, făcută în spiritul și în duhul preceptelor evanghelice, lăsate de Domnul nostru Iisus Hristos și de Sfinții Apostoli.

Scopul acesteia este *realizarea personalității moral-religioase creștine* de a face din copii adevărați creștini.

Această creștere și educare creștină începe de timpuriu, când persoana umană este mai ușor educabilă. El recomanda ca, încă de la nastere, părintii să dea copiilor lor nume crestine, după numele celor ce s-au făcut pildă de credință și dragoste, așa cum au făcut-o înaintașii lor: „Femeile să nu pună la întâmplare numele

---

98. *Ibidem*, p. 214.
99. *Ibidem*, p. 214.
100. Idem, *Omilia a XVII-a*, VIII, p. 201.
101. Idem, *Omilia a XXI-a*, III, p. 248.
102. Pr. prof. Ioan G. Coman. *Frumusețile iubirii de oameni...*, p. 51.
103. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II)*, trad. cit., *Omilia a LIX-a*, V, p. 263.
104. *Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni...*, p. 215.
105. Sf. Ioan Hrisostom, *Contra adversariior vietii monahale*, 3, 3, P.G 47, col. 351, la Pr. prof. Ioan Gh. Coman, *Personalitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, p. 604.
106. Idem, *Omilia a LIX-a*, I, p. 256.

copiilor lor, ci să le dea nume, care să spună mai dinainte cele ce vor fi" [107]. „Prin numele, pe care îl dădeau copiilor lor, spune el, părinții de altădată îi învățau pe copii lor să-și aipească sufletul de virtute.., iar numele dat copiilor nu era numai un îndreptar spre virtute pentru cei ce-l purtau, ci era și învățătură de mare înțelepciune și pentru ceilalți și pentru generațiile viitoare" [108]. Numele lor trebuie să fie cele ale „sfinților bărbați, care au strălucit în virtute, al celor care au avut multă îndrăznire înaintea lui Dumnezeu..." [109].

Odată cu nașterea copiilor, părinții trebuie să înceapă să le insufle acestora și duhul credinței și al evlaviei. Părinții sunt nu numai cei care dau naștere copiilor, ci și educatorii lor și îndrumătorii lor spre virtute. Sfântul Ioan Gură de Aur nu interpretează paternitatea numai ca act de filiație pur fizică, naturală, ci consideră că adevărații părinți sunt cei care mărturisesc nu cu natura sau cu nașterea, paternitatea asupra copiilor, ci cu virtutea, prin grija de a-i educa. Copiii trebuie crescuți în grija față de cele duhovnicești, cerești.

Educația este cea mai mare artă, pentru că, în timp ce celelalte arte urmăresc un folos în lumea de aici, ea are ca scop dobândirea bunurilor viitoare.

În acțiunea de educare a copiilor, părinții sunt considerați, de Sfântul Ioan Gură de Aur, adevărați artiști, ce urmăresc realizarea unor adevărate opere de artă. Copilul este, la început, asemenea unui bloc de marmură. Precum sculptorul trebuie să dea formă frumoasă acestuia, tot așa și părinții trebuie să înfrumusețeze viața copiilor cu virtuțile cele mai înalte și, îndepărtând tot ceea ce este păcat și contrar, să facă din copii adevărate opere de artă însuflețite. Educatorul este un Pygmalion care trebuie să se îndrăgostească de Galateea sa, adică de copilul, pe care-l sculptează sufletește [110].

Educația creștină trebuie să fie integrală, unitară, să privească atât educația trupului, pentru a deveni un bun suport al spiritualului, cât și a sufletului.

Dintre factorii de educație cu valoare de model, Sfântul Ioan Hrisostom vorbește adesea, despre rolul familiei și al Bisericii. Deși vorbește de dragostea părintească față de copii a ambilor soți, totuși, aceeași e importantă deosebită rolului mamei, în educarea copiilor. Căminul este pentru ea „o școală de filosofie" [111], în care „își adâncește perfecțiunea sensibilă" [112], pentru a împărtăși din această experiență și celorlalți membri ai familiei. El asemănă activitatea mamei de educare a copilului, cu slujirea învățătorească a Mântuitorului, cu modul în care își îndruma El Apostolii și ucenicii: „Uită-te la priceperea mamei! — îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur. Împinsă de gândul ei, dar mai bine spus, slujind și acum proorociei lui Dumnezeu, îi dă copilului ei acele sfaturi, pe care le-a dat Hris-

---

107. Idem, *Omilia a II-a*, I, p. 178.
108. Idem, *Omilia a XXI-a*, II, p. 245.
109. *Ibidem*, p. 246.
110. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Omul după chipul* [illegible] p. 3
111. Magistrand Pr. Marin Brănișteanu, *art. cit.*, p. 148.
112. *Ibidem*, p. 148.

tos ucenicilor Săi...“ [113]. Grija tatălui este mai mult de a conduce tânărul spre armonia fizică, trupească și cea ce ține de tăria morală, iar a mamei, de a cultiva în special calitățile sufletești ale copiilor, înălțându-i spre adevărata „filosofie“ creștină.

El acordă o mare valoare exemplelor, modelelor, pe care să le imităm și arată că se cuvine să ilustrăm cu povești și pilde de viață virtuoasă din Sfânta Scriptură viața copiilor. Să recomandăm acele figuri din Vechiul Testament, care s-au făcut pildă de înțelepciune, prin viața lor, alături de care un sens deosebit îl are pilda supremă a Mântuitorului Iisus Hristos, a personalităților religioase ale Noului Testament și cele din istoria creștinismului. Alături de aceste modele mai pot fi urmate și figuri din istoria umană în general, din experiența omenească. Puterea exemplului este considerată un factor ai educației.

Educația urmărește ca, prin conceptele și lucrurile lumii acesteia, să ducă la mântuire. Scopul ei ultim este soteriologic. Întrucât tinerii „prin ei înșiși alunecă mai ușor și sunt înclinați spre păcat...“ [114], cere părinților să vegheze permanent la creșterea lor duhovnicească. Aceasta implică, mai întâi, o lucrare ascetică, de înlăturare a patimilor și păcatelor săvârșite în trup. Pe părinți, îi îndeamnă „... să înfrânăm pornirile copiilor noștri, să punem frâu puternic tinereții, cu frica și cu sfatul...“ [115].

Concepția sa despre educația sufletului este comună orientărilor patristice. Prin ea, sunt înlăturate din sufletul copiilor și al subiectului de educat — patimile, în locul cărora răsare virtutea. Aceasta este „cea mai mare bogăție“, „bogăția cea nespusă“, care sporește bogăția lor [116]. De aceea, sfătuiește părinții să-și învețe copii „să pună virtutea mai presus de orice“ [117]. Virtutea înseamnă curăție trupească și sufletească, frumusețe spirituală, iar lipsa acestora este „pricină de rele“. Din lipsa lor se nasc toate relele [118].

Adevărata moștenire, pe care trebuie să o lase părinții copiilor lor, nu este de natură materială, ci pur spirituală și constă în bunătate, blândețe, milostenie, dragoste și curăție. Această moștenire este „o comoară care nu se poate cheltui, este o comoară ce nu poate fi împuținată nici de uneltirile oamenilor, nici de atacurile tâlharilor, nici de răutatea slugilor, nici de altceva de felul acesta. Comoara aceasta rămâne pururea, e o comoară duhovnicească, nesupusă uneltirilor omenești. Dacă cei ce o primesc vor voi să fie cu mintea trează, comoara aceasta merge cu ei în viața viitoare și le pregătește mai dinainte corturile cele veșnice“ [119].

---

113. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (II), trad. cit., *Omilia a LIV-a*, II, p. 206.

114. Idem, *Omilia a LIX-a*, I, p. 256.

115. *Ibidem*, p. 260.

116. Idem, *Omilia a LXVI-a*, IV, p. 329.

117. *Ibidem*, p. 329.

118. Idem, *Omilia a LIX-a*, V, p. 262.

119. Idem, *Omilia a LXVI-a*, IV, p. 329.

CONCLUZII

Sfântul Ioan Gura de Aur se dovedește un profund cunoscător al sufletului uman și al învățăturilor creștine, un antropolog creștin practic, realist. El nu înfățișează idei abstracte, nu se pierde în sofisme sau speculații în legătură cu acest subiect veșnic și inepuizabil al meditației omenești — omul și viața sa, sau pe marginea idealurilor morale creștine, ci urmărește realizarea, întruparea personalității religios-morale a omului, desăvârșirea lui în funcție de idealurile creștine.

Umanismul lui nu este unul teoretic, ci practic. Principala lui preocupare este de a schimba mentalități greșite, de a inspira oamenilor dragostea de viețuire curată, după normele creștine. Prin aceasta el este un adevarat moralist, practic și, în același timp, evanghelic.

Deși a trăit o viață ascetică, monahală, a știut să facă elogiul familiei, cum nimeni nu a reușit mai bine, cuvintele sale devenind antologice și fiind adevărate imnuri închinate familiei creștine, dintre cele mai frumoase, care s-au înălțat omului și vieții de familie, intrate în patrimoniul spiritual al întregii lumi creștine.

De la cuvintele inspirate ale Sfântului Apostol Pavel, nimeni nu a reușit să vorbească în așa termeni pozitivi, constructivi despre familia creștină, nimeni nu a avut puterea de a face elogiul căsătoriei, pe care l-a făcut Sfântul Ioan Gură de Aur. Cuvintele sale îmbrățișează întreaga activitate a vieții de familie, în aspectele ei cele mai variate și profunde.

Concepția sa despre relațiile dintre soți, de împreună lucrători ai operei de mântuire personale și a casei lor, principiile pedagogice recomandate în educarea copiilor, își păstrează actualitatea, fiind adevărate modele și pilde pentru viața creștină în general.

Îndemnurile sale de a păstra demnitatea pe care o implică legătura căsătoriei, sfaturile sale părintești pentru soti și copii ar trebui să aibă, poate, un ecou mai puternic decât atunci când au fost rostite, pentru cei care văd în viață adevărata ei valoare și sensul ei profund.

Pr. asist. Ioan-Cristinel IEȘU

EDUCAȚIA RIDICATĂ LA TREAPTĂ DE SACERDOȚIU CREȘTIN ÎN PEDAGOGIA PATRISTICĂ

Formarea omului creștin, om marcat de maximalismul eshatologic din „definiția" Sf. Apostol Pavel de la II Timotei 4 8 („tuturor celor ce au iubit arătarea Lui") (Parusia), este o problemă ce nu are o soluție logică și nici măcar o soluție de viață cum se întâmplă în sistemele pedagogice ce vizează formarea omului pentru lume, conform cu idealul pedagogic pe care aceasta l-a circumscris într-o perioadă istorică anumită. Ea are o soluție de viață și de har, o soluție antinomică deci, ce este legată de antinomia lui Dumnezeu Însuși, de taina dragostei Sale prin care transcede propriul absolut pentru a I se dezvălui Paternitatea. El este în același timp Dumnezeu al istoriei și Dumnezeu în istorie. Istoria și eshatologia se întrepătrund, justificându-se una pe cealaltă și aceasta face ca menirea creștinului în lume să fie aceea de a uni natura creată cu energia îndumnezeitoare necreată al cărei izvor viu este Biserica.

Mântuitorul Hristos a dezvăluit noutatea absolută legată de formarea omului „născut din apă și din Duhul Sfânt", pământesc și ceresc în același timp, prin următoarele două dintre „realitățile revărsânde" ale Evangheliei, după fericita formulare a lui P. Evdochimov *(Arta icoanei, o teologie a frumuseții)*.

Prima este aceea care *face din copil atât subiect al educației cât, mai ales, ideal al educației:* „Adevărat zic vouă: De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii nu veți intra în Împărăția cerurilor" (Matei 18, 2); „Iar Iisus a zis: Lăsați copiii să vină la Mine, că a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor" (Matei 19, 14; Luca 18, 16, 17). Optimismul pedagogic al creștinismului face ca arcul unei vieți creștine să însemne o creștere spre înapoi, o întoarcere spre copilărie, cum spune Mântuitorul în textul de mai sus. Pe spirala devenirii umane pruncul și sfântul, ca realizare deplină a umanului, se regăsesc pe aceeași verticală. Sfântul, ca și pruncul, te copleșește cu măreția simplă a purității și cu căldura bunătății lui și te face să te rușinezi de nivelul tău coborât de la umanitatea adevărată, de impuritatea și duplicitatea ta care îți apar dureros în față, prin comparația pe care o faci fără să vrei cu unii ca aceștia.

Cea de a doua realitate evanghelică este legată de prima și dezvăluie *partea dramatică a devenirii spirituale a omului în mediul său familial.* La Matei 10, 34-37. Mântuitorul spune apostolilor pe care îi trimite la propovăduire: „Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Și dușmanii omului (vor fi) casnicii lui. Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine, cel ce iubește pe fiu sau pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine".

Înainte de orice altă experiență omenească, dramatismul acestei experiențe este ilustrat de cele câteva, puține dar esențiale date pe care Sf. Evangheliii le cuprind în legătură cu creșterea Mântuitorului Hristos în sânul familiei Sale după trup. Părtașă fiind la

marea taină a răscumpărării neamului omenesc, Maica Domnului a împărtășit odată cu Fiul ei durerea fără de margini a jertfei Sale, durere care i-a trecut prin suflet ca o sabie, după proorocia dreptului Simeon (Luca 2, 35). Sf. Ignatie Teoforul în cap. XIV al Epistolei către Efeseni spune: „Stăpânitorul veacului acestuia n-a cunoscut fecioria Mariei, nașterea lui Hristos din ea și moartea Domnului. Trei taine răsunătoare care s-au săvârșit în tăcerea lui Dumnezeu". „Tăcerea lui Dumnezeu" a apărat de stăpânitorul acestui veac fecioria Maicii Domnului și nașterea lui Hristos din ea, dar a lăsat loc pentru durere, îngrijorare, zbucium, pentru sabia ce i-a crucificat sufletul, în creșterea, propovăduirea și moartea Domnului lângă ea. Într-adevăr, închinăciunea îngerului Gavriil la Buna Vestire nu-i aduce pricină de temeri căci îi vestește că Fiul ei „va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema și Domnul Dumnezeu Îi va da tronul lui David, părintele Său. Și va împărăți peste casa lui Iacob în veci și împărăția Lui nu va avea sfârșit" (Luca 1, 32-33). Tăcerea lui Dumnezeu ferește de umbra durerii vestea cea bună a întrupării. Odată cu vestirea păstorilor și mai ales cu fuga în Egipt și cu aducerea lui Iisus la Templu, prin cuvintele Proorocului Simeon și a Proorociței Ana, Maica Domnului află pricină de îngrijorare. În Sf. Evanghelie după Luca se spune de două ori, ca un subtil memento: „Iar Maria păstra toate aceste cuvinte, punându-le în inima sa". Icoana ortodoxă a Maicii Domnului cu pruncul arată mai mult decât pot cuvintele: „Mama este atinsă de umbra suferințelor ce vor veni. Capul ei, ușor plecat spre copil, îi îndulcește măreția de Maică a Domnului. Ea e imaginea Bisericii, care poartă în sine mântuirea așteptând-o încă, mărturisind-o și contemplând, prin cruce, Învierea" (P. Evdochimov, *op. cit.*)

Prin suferință, Maica Domnului și odată cu ea omenirea pe care o întruchipează este părtașă la taina răscumpărării, nu numai prin nașterea lui Hristos din ea, care este o jertfă a Fiului ei de fapt. Dumnezeu ce s-a deșertat de slavă și s-a întrupat. Aceasta este înțelesul adânc al cântării Bisericii din ajunul Nașterii Domnului: „Ce-ți vom aduce ție, Hristoase. Cerul îți dăruiește îngerii pământul darurile sale: iar noi oamenii, îți punem înainte o Maică-Fecioară" Omenirea a dus o Maică-Fecioară fără al cărei fiat, începând de la Bunavestire până la cuvântul Fiului ei pe cruce „Femeie, iată fiul tău" prin care o ridică la demnitatea de mijlocitoare modernă pentru universul întreg și pentru fiecare ființă omenească, nu s-ar fi putut înfăptui planul dumnezeiesc al mântuirii neamului omenesc. Prin aceasta Mariologia este o parte a Hristologiei și rădăcina credinței fiecărui credincios se află în valoarea universală a fiat-ului Fecioarei.

Când Iisus, de doisprezece ani fiind, rămâne în Ierusalim și Maica Sa însoțită de Dreptul Iosif, Îl caută printre rude și prieteni și, negăsindu-l, se întoarce în Ierusalim și-l află în Templu, „în cele ale Tatălui Său", ea îi vorbește ca o mamă îngrijorată: „Fiule, de ce ne-ai făcut nouă așa? Iată tatăl Tău și cu Tine-am căutat îngrijorați". Răspunsul vine ca o sabie: „De ce era să mă căutați? Oare, nu știați că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?", „dar ei n-au înțeles cuvântul pe care L-a spus lor" — notează Sf. Evan-

ghelist Luca (2, 50). Și totuși pacea lui „fie mie“ se așterne asupra familiei sfinte căci El „a coborât cu ei, a venit în Nazaret și *le era supus*“. I-a fost supus mamei și la nunta din Cana Galileii deși nu-I venise ceasul, dar, pe când „era ca de treizeci de ani“ El iese în furtuna lumii pentru a-și împlini menirea. O regăsim pe mamă căutându-L iarăși, însoțită fiind acum de verii Domnului: „stăteau afară și căutau să vorbească cu El“ — notează Sf. Evanghelist Matei (12, 46). Afară fiind, nu va fi auzit poate apoteoza de discurs a Mântuitorului prilejuită de venirea ei: „Cine este mama Mea și cine sunt frații Mei? Și întinzând mâna către ucenicii Săi, a zis: Iată mama Mea și frații Mei. Că oricine face voia Tatălui Meu celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă“ (Matei 12, 48-50).

Fără răspunsul dat la doisprezece ani mamei Sale în Templu și fără cuvintele de mai sus cu greu am putea ajunge la înțelesul adânc al cuvintelor Mântuitorului de la Matei 10: *Nu poți ajunge cetățean al cerului fără durerea despărțirii de legăturile cărnii, fără a face cu casnicii tăi războiul cel bun prin care „oricine face voia Tatălui Celui din ceruri“, să-ți fie frate, soră și mamă. Familia trupească, chiar creștină fiind, nu te poate conduce, ea singură, spre mântuire, decât dacă ea se topește sub focul jertfei în marea familie a Bisericii lui Hristos.* Aceasta este, în adevăr, una dintre „realitățile revărsânde“ ale Evangheliei: Biserica — marea familie creștină care mărturisește Paternitatea fără mamă a Tatălui, întru cele divine și maternitatea fără tată a Născătoarei de Dumnezeu, întru cele omenești, toate fiind cu putință numai prin Fiul, prin legătura de credință și dragoste cu Acesta.

De la micro-cosmosul familiei la macro-anthropos-ul Bisericii omenirea a făcut un salt amețitor ce nu poate fi conceput și cu atât mai puțin împlinit decât prin întruparea, patimile, jertfa și învierea Mântuitorului și prin fiat-ul omenirii întruchipată de Maica Domnului. În Biserică, diaconia aruncă punți de legătură peste hăuri de înstrăinare omenească păstrând specificul vocațiilor. Piatra de poticnire a multora, — învierea mântuitoare din morți a Mântuitorului Hristos —, nu poate fi trecută fără a se recunoaște fii ai aceluiași Părinte ceresc frați întru acesta. De aceea prima cuvântare a Sf. Apostol Petru din Fapte cap. I începe cu cuvintele „Bărbați frați“, iar Sf. Apostol Pavel, în cuvântarea din Areopagul Atenei, începe tocmai prin a zidi treaptă din această învățătură, spre învierea Mântuitorului: toți oamenii sunt „neamul lui Dumnezeu“ care „a făcut dintr-un sînge tot neamul omenesc“.

Acolo unde păcatul a despărțit, singură legătura familială rămânând din chipul cel dintâi al comuniunii, Hristos unește în Biserica Sa. Sistemele de educație ale lumii antice, grec, roman sau iudeu, în care legătura familială este temelia și în care ideea de frățietate s-a putut ridica cel mult până la nivelul cetății sau a neamului, iar copilul este exclusiv subiect de educație, se află în fața unor principii de educație de o noutate copleșitoare ce-și vor face loc în sistemele de educație ale lumii de după Hristos într-o manieră specifică întâlnirilor dintre istoria verticală și cea orizontală. C. Narly în Istoria Pedagogiei, p. 16, spune limpede: „creștinismul, mai ales în forma lui autentică, primă, înseamnă o con-

ceptie de viață, sintetizată în anumite principii luminoase și capabilă să servească de imbold puternic la clădirea unei formidabile culturi și a unei noi structurări a educației". La fundamentul principial cuprins în Sf. Evanghelii, cultura creștină adaugă metode și forme de educație statornicind un adevărat edificiu științific. cel al pedagogiei creștine. Modul concret istoric in care pedagogia creștină s-a constituit și a fost lucrătoare are o particularitate care o individualizează, anume aceea că ea a fost legata de așezăminte de învățământ cu caracter superior, de școli catehetice în care s-au format doctrinarii creștinismului și iscusiții săi apologeți, in timp ce educatia copiilor a fost lăsată pe seama didascălilor si a catehetilor. (În acest sens Didahia aduce informații prețioase).

Odată cu arta — pentru care „culmea sa, foarte apropiată încă, înalta creație a Antichității, nu este încă de folos; ea se leapădă de sine, trece prin propria-i moarte, se cufundă în apele botezului, consemnate de graffiti-urile catacombelor, pentru a ieși din aceste cristelnițe în zorii veacului al patrulea, sub forma nemaivăzută până atunci a icoanei" (P. Evdochimov, *op. cit.*, p. 154) — pedagogia ca știință a educației se leapădă de culmea sa atinsă în sistemele de educație ale Antichității, ce nu-i sunt de folos încă, trece prin propria-i moarte, cufundându-se în apele botezului consemnate în lucrarea modestă ca formă dar ardentă și lucrătoare în fond a didascălilor și a catehetilor pentru a ieși din această cristelniță sub forma pedagogiei creștine a perioadei patristice în care Liturghia este forma sa cultică.

„Constituțiile Apostolice" apărute pe la sfârșitul sec. IV iau act de mișcarea din acâne legată de educația copiilor în comunitățile creștine ca un sistem închegat și bine susținut și, în același timp, o declanșează. Această mișcare a fost susținută în special de cele două mari figuri ale perioadei patristice: Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur. Despre grija Bisericii pentru copii, Constituțiile vorbesc în Cartea a IV-a, intitulată, nu întâmplător, „Despre orfani". Într-adevăr, orfanii sunt cu adevărat copii ai marii comunități creștine pentru care Episcopii sunt părinți: „Prin urmare, voi, Episcopilor, să purtați grijă de orfani și să căutați să nu le lipsească nimic; pentru orfani veți ține locul de părinți... Pe fecioară o ajutați până ce ajunge la vârsta de măritat și până o dați în căsătorie dupa un frate. Copilului dați mijloacele trebuitoare ca să învețe o meserie cu care să se poată hrăni, iar dacă a învățat bine meseria și e priceput în ea, înlesniți-i atunci îndată și cumpărarea instrumentelor trebuincioase pentru ca, pe viitor, să nu mai îngreuieze dragostea nesinceră poate către el, a nici unui frate, ci să trăiască singur din belșug" (cap 2). Fie si numai din textul de mai sus se vede că este vorba despre o comunitate creștină în care orfanii sunt crescuți cu aceeași grijă și responsabilitate ca într-o familie după trup. Cu toate acestea, sabia ce-a despărțit pe copii de părinți prin moarte poate aduce durerea umilințelor de a trăi prin „dragostea nesinceră poate a unui frate". Constituțiile spun în câteva cuvinte din Cap. 5 al Cărții a IV-a cât nu ar fi putut spune tratate întregi de psihologie: „Cine însă, ca orfan sau din pricina slăbiciunii vârstei sau a bolii sau a îngrijirii de hrană, pentru mulțimea copiilor, primește daruri, unul ca acesta,

nu numai că nu se va mustra, ci din contra se va lăuda, căci deoarece *el e socotit* ca *altar pentru Dumnezeu*, atunci va fi și cinstit de Dumnezeu. Necontenit să se roage la Dumnezeu pentru binefăcătorul lui, să nu se dea lenii, ci, pe cât îi stă în putință, să răsplătească darul prin rugăciune". Cel ce este nevoit să primească este socotit „altar pentru Dumnezeu", iar darurile sunt daruri sfinte pentru a căror curăție Constituțiile dau porunci precise mergând până la detalii. Nevoile comunității nu sunt toate cu același statut. Pentru orfani și văduve grija trebuie să fie cea mai mare astfel că darul folosit pentru traiul lor să fie întotdeauna curat: „De vine cumva nevoia să primiți argint de la un nelegiuit, atunci întrebuințați-l pentru lemne și cărbuni, iar văduvele și orfanii să nu primească nimic din el, ca să nu fie constrânși să-și calce datoria lor, cumpărând cu acei bani mâncare și băutură" (Cap. 10).

„Despre părinți și copii" este titlul Capitolului 11 și această pagină este singura din cele 330 de pagini ale sale care privește acest subiect. Poruncile Constituțiilor din acest capitol se adresează părinților creștini și prima poruncă este de natură spirituală: „Iar voi, părinți creștini, creșteți pe copiii voștri în frica Domnului, *hrănindu-i cu învățătura Lui* și învățați-i un meșteșug cinstit, corespunzător cuvântului lui Dumnezeu, ca nu cumva, la cea dintâi ocazie când părinții nu vor mai fi lângă ei, să se dea la desfrânare".

Sunt aduse în sprijin texte din Proverbe (19, 18; 23, 14; 13, 24) și din Isus Sirah 30, 12, pentru a susține porunca pedepsei. Ea este pusă alături de porunca învățării Sfintelor Scripturi: „Din tinerețe învățați pe copiii voștri cuvântul Domnului, pedepsiți-i, chiar și cu bătăi, și faceți-i ascultători". Educația trece într-adevăr prin propria-i moarte a botezului în care copilul este altar pentru Dumnezeu, dar a cărui supunere trebuie obținută cu orice preț, în care cunoașterea Sfintelor Scripturi, dar și bătaia sunt mijloace de educație. De aici până la preocupările de psihologie a copilului și la ridicarea educației la rangul de sacerdoțiu creștin prin care vor fi înțelese la scară comunitară cuvintele Mântuitorului despre copii și părinți se va face un salt uriaș. Sf. Ioan Gură de Aur este singura personalitate a Bisericii care atacă problema educației în toată complexitatea ei căci alți mari didascăli ca Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore al Nyssei, Sf. Grigore Teologul Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, deși nu o neglijează, se ocupă de ea doar în treacăt, Sf. Ioan o consideră, cum spuneam mai sus, la treapta sacerdoțiului creștin, esențială pentru omenire: „orânduirea întregii lumi atârnă de educație"

În afară de unele omilii, de sfaturile și îndemnurile presărate aproape în întreaga sa operă, el este autorul unei lucrări, unică în felul ei, atât prin planul său cât și prin ideile sale, un adevărat tratat despre educația copiilor, cea dintâi lucrare de pedagogie creștină pe care o are literatura noastră bisericească: „Despre gloria deșartă și cum trebuie să crească părinții pe copii". Ea a fost editată prima dată de Fr. Combefisius în 1656 după unicul manuscris cunoscut atunci, manuscrisul 764 din sec. X-X al Bibliotecii Naționale din Paris și autenticitatea ei a fost mult timp contestată. În 1907, S. Haidacher — considerat de unii specialiști în patrologie

ca fiind „probabil cel dintâi cunoscător al lui Hrisostom din timpul mai nou“ și care este autorul unei omilii despre creșterea copiilor în care adună toate textele privind acest subiect care i s-au părut mai interesante din opera Sf. Ioan — demonstrează autenticitatea scrierii pe baza înrudirii ei de gândire cu opera autentică a Arhiepiscopului Constantinopolului.

Cu geniala sa intuiție de moralist Sf. Ioan găsește originea răului de care suferea societatea timpului său în lipsa unei educații sănătoase a copiilor. Dăm, în continuare, câteva din textele principale ce cuprind această idee, cu trimiteri la ediția Migne (MG):

— „Cel mai mare păcat care depășește pe toate celelalte și care duce spre culmea răutății este lipsa de educație a copiilor“ (MG. XLVII, col. 351);

— „Din lipsa de educație a copiilor vin morțile timpurii, bolile grozave care stăpânesc pe părinți și pe copii, de aici pagubele, tulburările și miile de rele“ (MG. XLVII, col. 354);

— „Din această pricină copii sunt târâți în fața judecătorilor, condamnați și decapitați, iar părinții făcuți de rușine și arătați cu degetul“ (MG. LI, col. 329);

— „Pentru aceea toate s-au întors cu susul în jos, iar pe cei pe care nu-i educă părinții îi educă legile civile“ (MG LI, col. 331);

— Un copil fără educație „este dușman și vrăjmaș comun al tuturora și al lui Dumnezeu și al naturii și al legilor și al vieții de obște a noastră a tuturor“ (MG. LIV, col. 598).

Se vede limpede din aceste locuri că Sf. Ioan consideră problema educației ca fiind o problemă a societății, „a vieții de obște, a noastră a tuturor“, viața obștii bine legată de Dumnezeu și de natură este cea care o motivează, o justifică. Desigur, Sf. Ioan nu dă în opera sa o definiție a educației. De altfel, scopul său nu este de a face un manual de pedagogie în sensul de astăzi al cuvântului. Gândurile sale despre educație pornesc din nevoia sa sufletească de a îndrepta societatea în mijlocul căreia trăia, din dragostea sa copleșitoare pentru oameni. Totuși, iată câteva texte care circumscriu cu destulă precizie conținutul unei astfel de definiții:

— A educa înseamnă a purta grijă de copii și de tineri în ce privește curățenia sufletească și buna cuviință, a crește pe copil moral (MG. LXII, col. 546; 2), om drept, a-l crește în evlavie (MG. LI, col. 327, 330), a avea grijă de sufletul lui, a-i modela inteligența (MG. LI, col. 329), a forma un atlet pentru Hristos (MG. LXII, col 546), pe scurt, *a te îngriji de mântuirea sufletului lor* (MG. LI col. 329). Regăsim aici, la origine, concepția conform căreia *educația este subsumersă educației religioase, educația religioasă este miezul și ținta în același timp a educației.*

Mai departe Sf. Ioan adaugă, întărind ideea de mai sus: „Educația este o artă, ea este arta cea mai nobilă și cea mai bună (MG. LVIII, col. 500); „Artă mai mare ca educația nu există“ (MG LVIII, col. 584), deoarece „*toate celelalte arte au în vedere un folos în lumea de aici, pe când educația se săvârșește în vederea celei viitoare*“ (MG. LVIII, col. 501).

Pe lângă motivația socială a educației Sf. Ioan găsește o motivație specială a ei legată de particularitățile de vârstă. Astfel, copilul are nevoie să fie educat pentru că „este lipsit de experiență, de jude-

cată“ (MG. LV, col. 317), „este ușuratic“ (MG. LIV, col. 515; MG. LVIII, col. 737). Copilul, „mai mult decât omul în vârstă este înclinat spre mânie și spre rău“ (MG. LIV, col. 515, MG. LXII, col. 330). La tânăr, apoi, „crește și pofta și înclinarea spre păcat“ (MG. LIV, col. 661, MG. LVIII, col. 737-738) încât „tânărul este ca un cal neîmblânzit și ca o fiară sălbatică“ (MG. LXII, col. 546). Motivația educabilității de data aceasta, a putinței de a educa, este legată de Sf. Ioan de natura omenească, de concepția creștină despre om și anume de voința liberă a omului. Sunt multe locurile în care Sf. Ioan afirmă acest adevăr fundamental; chiar mai mult, liberul arbitru este principiu de bază pentru întreaga lege morală. Iată câteva dintre ele:

— „Nu poate să existe răsplată și pedeapsă fără o responsabilitate a faptelor noastre, fără a fi stăpânii acțiunilor și gândurilor noastre“ (MG. LVIII, col. 576; MG. LVI, col. 160-161) și „fără a ști prin noi înșine ce este binele și ce este răul“ MG. XLVII, col. 285; MG. LIV, col. 636); „Să nu socotim așadar cu neputință de a dobândi un asemenea bine (de a stăpâni păcatul). În adevăr, este cu putință, dacă am voi să fim veghetori; dar nu numai aceasta, ci să realizăm întreaga virtute. Căci suntem conduși de liberul arbitru și nu suntem supuși, după cum socotesc unii, necesității fatalității, deoarece noi hotărâm că și cele bune și cele rele se află în a voi și a nu voi. Pentru aceea și Dumnezeu ne-a făgăduit împărăția și ne-a amenințat cu pedeapsa“ (MG. LVI, col. 282). Mai mult chiar: „voința este mai puternică decât natura și mai puternică chiar decât înrudirea de sânge, deoarece s-a văzut de multe ori că părinții și-au potolit glasul sângelui și au dezmoștenit pe copii răi și nevrednici“ (M.G. LIV, col. 636, MG. LXII, col. 150, MG. XLVII, col. 376).

Dar, în complexul de factori care fac posibilă educabilitatea, Sf. Ioan include iarăși particularitățile de vârstă: „Sufletul copilului este fraged“ (MG. LI, col. 327); „El este în mâna educatorului ca o pastă, pe care o poate modela după dorința sa, este ca o ceară pe care se poate imprima foarte bine sigiliul“(MG. LIX, col. 37); „Când este mic, copilul este ușor de educat, de stăpânit, de supravegheat și de obișnuit să gândească, să vorbească și să facă cele ce trebuie (MG. LI, col. 427). Este celebră comparația sufletului copilului cu mărgăritarul: „Acestea, (mărgăritarele), se spune, îndată ce sunt prinse sunt sub formă lichidă. Pescuitorii de mărgăritare le pun în podul palmei și, frecându-le între mâini, le rotunjesc. După ce le-au dat forma dorită nu mai este cu putință a le da alta. Tot așa și cu copilul. Când este fraged, este capabil de totul pentru că n-are constituția sa proprie încă fixată; de aceea cu ușurință este atras spre toate Dar când este întărit, primind învârtoșenia ca o dispoziție, nu se îndepărtează cu ușurință de ea și nici nu se schimbă în altă dispoziție“ (*Despre slava deșartă și educația copiilor*, cap. 121) În cap. 125 al aceluiași tratat Sf. Ioan compară sufletul copilului cu un oraș de curând zidit. Pe cetățenii lui, fără experiență fiind, este ușor să-i educi, căci vor primi legile tale. Dacă însă ar fi fost crescuți într-un fel de vietuire, cum sunt bătrânii, „ar fi cu neputință de îndreptat“. Se observă că, în concepția Sf. Ioan, problema educației și educabilității se pune tranșant, fără echivocuri: Copiii și

tinerii este cu putință să fie îndreptați, bătrânii sunt cu neputință de îndreptat. Prima parte care-i privește pe tineri este motivată de profunda sa credință în puterea lui Dumnezeu pe care o pune la baza educației. Cea de a doua este doar o exagerare necesară pentru a o întări pe prima. Întreaga sa activitate pastorală a cărei înrâurire asupra credincioșilor vremii lui și a celei viitoare este de-a dreptul uriașa și care l-a făcut pe Ilie Miniat să-l numească „mângâierea păcătoșilor", dovedește aceasta. Dar, cine sunt educatorii? Sf. Ioan spune: „Dumnezeu a dat omenirii doi învățători: *natura și conștiința*. Niciunul din ei nu grăiește, dar prin tăcere au instruit pe om. Natura, prin priveliște pune în uimire pe spectator și-l trimite la Cel care a făcut această minunăție. Conștiința glăsuiește înlăuntrul omului și ne învață toate cele ce trebuie să facem" (MG. LIV, col. 636). La aceștia Dumnezeu a adăugat pe *părinți*. Interpretând cuvintele Mântuitorului de la Matei 10, ca unele ce se referă la contextul istoric al primelor veacuri creștine, „Sabia" adusă de Mântuitorul Hristos despărțise pe fiu de tatăl său păgân sau învârtoșat în necredință, pe fiică de mama sa păgână sau păcătoasă, pe noră de soacra sa și alesese în felul acesta pe cei ce au fost vrednici de El, pe sângele cărora s-a clădit creștinismul. Familia este acum, în vremea Sf. Ioan, cu rare excepții, creștină. De aceea Sf. Ioan este învățătorul providențial trimis de Dumnezeu pentru a reîmpământeni familia ca celulă de bază a societății creștine. Iată câteva texte grăitoare: „Pe tine (tatăl) te-a pus Dumnezeu învățător, apărător, îngrijitor și educator. Toată puterea Lui a pus-o în mâinile tale" (MG. LI, col. 327); Pe femeie o conduce bărbatul, iar pe copii și bărbatul și femeia" (MG. LXII. col. 149). Rolul uriaș al femeii în educația copiilor este arătat de Sf. Ioan, ca unul ce beneficiase de o astfel de educație din partea unei femei exemplare, mama sa Antuza: „Această însărcinare este mai ales a femeilor, ca unele ce rămân mai mult în casă. Bărbatul este mai mult pe drumuri, este ocupat cu grijile din piață și de multe ori îl împovărează grijile orașului. Femeia însă, fiind scutită de această grijă, va putea mai ușor să se intereseze de educația copiilor... Această obligație nu-i numai a bărbaților, ci, cu necesitate, a femeilor, anume de a purta grija propriilor lor copii și a-i ridica la filozofie" (MG. LIV, col. 638) (filozofia la care trebuie să-i ridice femeia pe copii nu este cea greacă din concepția alexandrinilor, ci este înțelepciunea unei vieți curate în Dumnezeu); „Cu toții să râvnim înțelepciunea femeii înainte de naștere, credința din timpul nașterii și osârdia de după naștere" (MG. LIV, col. 643).

Alți educatori posibili sunt: „învățător, pedagog, sclav, doică". Tuturor acestora le cere „destoinicie". „armonie între fapta și vorba lor" „convingere în cele ce învață" și adaugă: „Cel ce nu are conducător este lipsit de un ghid, dar cel ce are unul rău, are pe cineva care să-l arunce în prăpastie" (MG. LVI, col. 42).

Pedagogii care prin condiția lor de modele vii de viețuire în Hristos se află deasupra părinților și a celor aleși cu simbrie sunt *monahii*, acești „îngeri în trup" cum îi numește el, trăitori ai creștinismului integral. Din și prin ideile pedagogice ale Sf. Ioan Gură de Aur s-au născut școlile mânăstirești, „școli ale virtuții", în care copiii pot fi feriți de lipsa de educație din casa părintească, de

...ța nefastă a societății pentru o bună creștere a copiilor și de lipsa de moralitate din școlile publice, atât din partea profesorilor cât și din partea codiscipolilor: „În mănăstiri nu poate să se vadă nimic din toate acestea, ci, cu toate că s-a pornit atâta furtună, singuri ei stau în liman, sunt în liniște și în multă siguranță, privind ca din cer naufragiile celorlalți, pentru că ei și-au ales viața care se aseamănă cu cea cerească și se află într-o stare cu nimic inferioară celei a îngerilor. Căci după cum între îngeri nu există inegalitate, nici nu sunt unii fericiți, iar alții încercați de cele mai grele rele, ci toți sunt într-o singură pace, bucurie și slavă, tot astfel și aici. Nimeni nu reproșează altuia din pricina sărăciei, nimeni nu se laudă cu bogăția. „Al meu și al tău", această sentință care distruge și pierde totul, este alungată, și toate le sunt lor de obște: și masa și locuința și hainele. Și ceea ce este mai minunat este că în toți se află un singur și același suflet. Toți sunt nobili, bucurându-se de aceeași noblețe, toți sunt robi, împărtășind aceeași robie, toți sunt liberi, bucurându-se de aceeași libertate. Acolo este o singură bogăție pentru toți, bogăția cea adevărată, o singură slavă, slava cea adevărată, deoarece acolo bunătățile nu stau în nume, ci în înșăși lucrurile. O singură plăcere, o singură dorință, o singură nădejde în toți, și toate sunt examinate cu scumpătate, că printr-un canon sau cântar. Nu se află inegalitate, ci ordine, rânduială, armonie, multă înțelegere și continuu prilej de bucurie. Pentru aceea toți lucrează și suferă, pentru ca toți să se bucure și să se veselească. Nicăieri în altă parte nu este cu putință de văzut petrecându-se, în chip desăvârșit, nu numai disprețul de lucrurile prezente, tăierea din rădăcină a oricărui prilej de revoltă și luptă, posesiunea unor nădejdi strălucite despre bunurile viitoare, dar și socotința că sunt comune tuturora cele ce se întâmpiă fiecăruia, și cele triste și cele vesele. Mâhnirea, în adevăr, dispare mai repede când greutatea unuia o împărtășesc de obște cu toții, au multe prilejuri de bucurie, pentru că se bucură nu numai de bunătățile lor proprii, ci, nu mai puțin, și de ale celorlalți ca de ale lor" (MG. XLVII, col. 366). Ca și Clement Alexandrinul în scrierile sale, în acest tablou Sf. Ioan se zugrăvește pe sine. Idealului școlii alexandrine, gnosticul, îi corespunde idealul școlii antiohiene, monahul. Și unul și altul au menirea de a învăța, numai că aceasta o va face fiecare în maniera specifică școlii și formației sale: gnosticul prin cunoaștere, preponderent în singurătate, monahul, prin trăire, preponderent în colectivitate monastică. Istoria Bisericii și a lumii a arătat că idealul alexandrin a fost singular, în timp ce comunitățile monahale au constituit pentru omenire pepiniere de trăitori cu o mare râvnă duhovnicească, modele vii pentru condiția de creștin.

Dacă Sf. Ioan recomandă mânăstirile pentru o bună educație este nu numai pentru puterea exemplului personal cum pare a rezulta din lungul citat de mai sus. Este sigur că o face din convingerea că acolo „Dumnezeu însoțește mai cu folos sforțările noastre pentru creșterea copiilor" (MG. LI, col. 327-328). Ca și pentru Clement Alexandrinul, pentru Sf. Ioan „Dumnezeu este întocmai ca un pedagog" (MG. LXII, col 322 și MG. LV, col 317), numai că acest aspect al educației este privit la modul practic, concret, spre

deosebire de cel mistic al lucrării lui Clement. În adevăr, învățăturile dumnezeiești ale Sf. Scripturi sunt pedagogia de temelie în concepția antioniană, nu filozofie, nu geometrie, geografie, astronomie etc., ca în cea alexandrină. Sf. Ioan însuși își sprijină pledoaria pentru educație pe texte scripturistice, între care două sunt pietre de hotar „Fiilor, supuneți-vă părinților voștri în Domnul“ (Efeseni 6, 1) și „Părinți, nu întărtați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i întru învățătura și înțelepțirea Domnului“ (Efeseni 6, 4).

Din asemănarea sufletului copilului cu un oraș, Sf. Ioan distinge părți ale acestuia: corpul (zidul), simțurile (porți) prin care ies și intră gândurile și interiorul cu casele lui în care apare mânia (partea irascibilă a sufletului) (ὁ θυμός), pofta (ἡ ἐπιθυμία) și rațiunea (τό λογιστικόν), cu locuințele lor aparte: mânia în inimă, pofta în ficat, iar rațiunea în creier. Fiecare parte are virtuți și vicii. Plecând de aici, Sf. Ioan dă legi pentru acest „oraș“ complex, prin care se vor educa atât simțurile cât și mânia, pofta și rațiunea.

Pentru educația simțurilor trebuie educate: limba înaintea tuturor, auzul, mirosul, văzul, simțul tactil. Pentru gură cere uși și zăvoare de aur, nu de lemn sau de fier, și acestea sunt cuvintele lui Dumnezeu. Legi severe sunt puse pentru auz și văz, cele mai greu de păzit. Să nu ne închipuim cumva că aceste legi sunt puse la modul teoretic, chiar alegoric, în stil alexandrin. Nu, se merge până la detalii de educație impresionante și aceasta nu dintr-o predispoziție stilistică, ci dintr-o concepție proprie privind *importanța detaliului în educație:* Educatorul să nu se mulțumească să spună: „aceasta nu-i nimic“ (MG. LVIII, col. 504) sau să le spună numai „Nu copii; nu faceți aceasta“ (MG. LI, col. 328-329) căci „De aici vin toate relele Dacă nu instruim pe copii în lucrurile cele mai mici nu vom reuși niciodată să-i facem în stare să săvârșească lucruri mari, întocmai ca și cu învățarea literelor alfabetului: nimic nu este mai de puțin preț decât cunoașterea literelor și, cu toate acestea, prin învățarea lor se formează oratorii, învățații și filozofii“ (MG. LVIII, col. 504).

Pentru educarea părții interioare a sufletului se dau legi aspre dar extrem de realiste, arătând nu numai ascetul profesor de ascetică, care a fost Sf. Ioan Gură de Aur ci și pe omul Ioan, încălzit de o uriașă dragoste de oameni ce-i aduce puterea de a-i înțelege în neputințele lor. Mânia este numită facultatea tiranică; pofta înseamnă educația instinctului sexual, iar rațiunea este facultatea ce stăpânește întreaga viață sufletească. Interesant este faptul următor: Sf. Ioan Gura de Aur nu înțelege prin educația rațiunii îmbogățirea ei cu diferite cunoștințe sau formarea ei în vederea unei cât mai lesnicioase primiri a acestor cunoștințe. Principiile sale de educație au ca țel formarea unui om moral, a unui creștin. Instrucția ocupă puțin loc în concepția sa, iar puținul acesta este subordonat educației morale, este un auxiliar în vederea scopului final al educației — moralizarea copilului, adică mântuirea sufletului lui. În urmare, pentru a ajunge la virtutea rațiunii — înțelepciunea — și a evita viciul ei — necunoștința — prescrie: să se „deasă în copil frica de Dumnezeu, potrivit cuvintelor Scripturii: frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii“ (Proverbe 1, 7) și să

despre lucrurile omenești: o cunoștință justă și potrivită (*Despre gloria deșartă*, 87).

De o extraordinară acuitate a observației se dovedesc a fi mijloacele de educație prescrise de Sf. Ioan. Prima este pedeapsa. Sf. Ioan recomandă bătaia, asprimea în comportarea față de copii, dar adaugă: „Nu-l bate mereu ca să nu-l obișnuiești să fie instruit astfel. Căci dacă va învăța să fie instruit mereu prin bătaie, va fi învățat să o și disprețuiască. Iar dacă a învățat s-o disprețuiască, totul s-a stricat" (*Despre slava deșartă*. 30). Recomandă și pedeapsa morală ca stimulent educativ: reprosul, admonestarea, dojana.

Cea de a doua categorie de mijloace sunt stimulentele psihice. Să-i răsplătim pe copil cu daruri, alintări și laude pentru faptele bune, să-l ducem la preot apoi, ca să-l laude, la rândul său — recomandă Sf. Ioan.

Crearea obișnuinței în cele bune este un alt puternic mijloc de educație în pedagogia Sf. Ioan: „Dacă din primii ani îl îndepărtăm pe copil de la rău și-l conducem pe calea binelui, vom statornici în el această deprindere ca o lege naturală" (MG. LIX, col. 37), căci „obișnuința e a doua natură" (MG. LIX, col. 38 și MG. LXII, col. 546).

Recomandă, de asemenea, supravegherea continuă, postul și rugăciunea, catehizarea copilului. Acestui ultim mijloc de educație îi consacră 14 paragrafe în tratat. Aceasta, atât din pricina importanței lui cât și din pricina prejudecăților încetățenite conform cărora copiii n-ar avea puterea de pătrundere a adevărurilor creștine. După Sf. Ioan catehizarea copiilor are două scopuri: unul de a înlocui povestirile din mitologia antică prin care se făcea instrucția în școlile vremii lui și al doilea de a instrui pe copil în învățătura creștină, de a-l deprinde cu citirea Scripturilor și cu cultul creștin.

Au rămas până la noi două cateheze model ale Sf. Ioan din care se desprind ușor principiile și temeiurile psihologice puse la baza catehizării de unul dintre cei mai mari cunoscători ai sufletului omenesc. Aceste cateheze, alături de tratatul său despre educație și de alte scrieri îl pun la locul de cinste, ca întâietate și valoare, între marii pedagogi ai lumii. În aceste cateheze întâlnim treptele psihologice formale din doctrina pedagogică modernă care, în schema concret-abstract-concret, pleacă în cunoaștere de la tratarea intuitivă (Pregătirea și Tratarea), urcă la sistematizarea logică (Asocierea și Generalizarea) și, în fine, aplică noțiunile abstracte dobândite în etapa de sistematizare la concretul ultim (Aplicarea). În catehezele sale, Sf. Ioan cere *pregătirea* copilului pentru aducerea în memoria sa a elementelor cunoscute de el din alte povestiri spuse de părinte (*Despre slava deșartă*, 45). Povestirile, din Biblie, să fie spuse seara, în timpul mesei sau când este plictisit de lecțiile pe care le are de învățat pentru școală. După această pregătire, tatăl începe povestirea (*tratarea*). Când istorisește „să vorbească rar" (*op. cit.*, 39), „să întrebuințeze cuvinte ușoare și noțiuni cunoscute copilului" (*op. cit.*, 39); „să facă plăcută povestirea ca să deștepte interes în sufletul lui și să-i producă plăcere spre a nu-l obosi" (*op. cit.*, 39). Ca să înțeleagă mai ușor unele lucruri ce ar depăși puterea lui de înțelegere „să întrebuințeze comparații din

viața de toate zilele, familiare copilului" (39). În tratare „tatăl să povestească numai lucruri adevărate" (39). Dacă o povestire este prea lungă, să o împartă în două sau mai multe părți" *op cit.*, 45).. După ce copilul a auzit povestirea de mai multe ori și de la tată și de la mamă, să i se ceară s-a spună singur (30), realizându-se astfel *asocierea*. După asociere urmează *aplicarea:* „După ce stăpânește bine povestirea îi vei spune și folosul pe care îl trage din povestire". Pe lângă această aplicare care implică, dacă vine de la copil în colaborare cu părinții, și o generalizare rudimentară, Sf. Ioan recomandă și o alta: „Dar nu numai aceasta, ci *luându-l de mână, du-l la biserică* și caută ca să-l aduci mai cu seamă atunci când se citește această povestire. Vei vedea cum sare în sus de bucurie copilul, cum se veselește, că el știe ceea ce alții nu cunosc încă. El o ia înaintea celui care citește povestirea, recunoaște cele ce se citesc și folosește mult. În felul acesta povestirea se întipărește în mintea lui" *(op. cit.*, 41).

Cu o scrupulozitate de învățător exemplară, Sf. Ioan prescrie o programă de învățământ, din Sf. Scriptură bineînțeles până la 8-10 ani să fie date povestirile în care predomină pedeapsa, dar pedeapsa pe care o primesc oamenii răi pe pământ, cum sunt Cain și Abel, Iacov și Iesau, potopul, pedeapsa Sodomei, a Egiptului; după 10 ani, să i se povestească istorisirile din Noul Testament și despre munciile iadului.

Un alt aspect, deloc neglijat de marele ierarh al Constantinopolului care s-a izbit de intrigile împărătesei și ale curții sale, este educația fetelor pe care le consideră mai ușuratice și stăpânite de dorința de a se împodobi. Pentru ele cere educație conformă cu rostul ei în lume: de a fi gospodină, de a da naștere la copii și de a-i crește bine.

În fața acestui impresionant edificiu al unei științe pedagogice fără pereche, căci țintește să spargă granița între imanent și transcendent printr-o soluție de viață și har, ne întrebăm ce a putut aduce nou, sub raport teoretic desigur, vreun alt gânditor și scriitor creștin. În acest sens, Sf. Vasile este mare și ca pedagog creștin. Ne oprim asupra ideilor sale pedagogice după cele ale Sf. Ioan Gură de Aur deși, sub raportul timpului în care au fost scrise, le precede pe ale acestuia. Motivul este legat de faptul că aceste idei au fost răspândite în diversele sale scrieri fără ca să se întrevadă vreo preocupare sistematică în a le grupa și, mai ales, pentru că, sub raport teoretic, Sf. Vasile întregește în adevăr pedagogia Sf. Ioan Gură de Aur: dacă Sf. Ioan trimite pe copii în „școlile virtuții", Sf. Vasile rânduiește locul și rostul lor în mănăstiri în *Regulile pe larg mai ales*, iar, celor ce învață în școlile publice le arată pericolul de a lăsa cârma minții lor profesorilor lor și-i învață rostul scrierilor profane *(Omilia către tineri)*. Astfel, „Omilia către tineri", „Regulile" și „Etica" sa se constituie într-un compendiu de pedagogie ce poartă pecetea personalității sale inconfundabile.

Pentru Sf. Vasile calea spre idealul educației creștine este luminească și lipsită de unilateralitatea pe care o va cunoaște occidentul creștin. Ea este împodobită cu toate bucuriile creației între care cultura profană nu este de disprețuit. Orice altă învățătură este însă pentru Sf. Vasile pregătire pentru „cea mai mare luptă dintre

toate luptele", lupta pentru „înțelegerea adâncimii cuvintelor Sf. Scripturi". În prima omilie la Hexaimeron vorbește de nevoia ca omul să „se uite pretutindeni de jur împrejurul lui, de unde ar putea căpăta vreun gând vrednic de Dumnezeu". În „Omilia către tineri" îi învață să se uite și să aleagă că „nu sunt nefolositoare pentru suflet învățăturile profane". În fond, toată învățătura acestei omilii se află în textul următor: „Trebuie să citiți scrierile autorilor profani, așa cum fac albinele; acelea nici nu se duc fără nici-o alegere la toate florile peste care se așează, nici nu încearcă să aducă tot ce găsesc în florile peste care se așează, ci iau cât le trebuie pentru lucrul lor, iar restul îl lasă cu plăcere". Prin demersul cultural, teoretizant, al Sf. Părinți, între care Sf. Vasile cel Mare, cultura intră în raza de interes și lumină a spiritualității creștine, ea fiind folosită pentru propovăduirea Evangheliei, fără a fi acceptată vreodată ca un element organic al acestei spiritualități. Relația între cultură și spiritualitatea creștină trimite, în fond, la paradoxul credinței creștine care constă în faptul că ea stimulează creația în această lume dar, prin dimensiunea-i eshatologică, obligă cultura să devină doxologie. În citatul de mai sus din „Omilia către tineri" se vede limpede faptul că cultura rămâne întotdeauna oarecum exterioară demersului omului și a lumii către Dumnezeu, de vreme ce se vorbește despre un „rest". Esențial este faptul că spiritualitatea creștină și cultura nu se află într-un raport de opoziție în concepția Sf. Părinți (cei din Școala Alexandrină și Sf. Vasile cel Mare, mai ales), nici chiar la nivelul primei trepte spre desăvârșire, care este educația în faza copilăriei și tinereții. Răsăritul ortodox și-a însușit această concepție, faptul acesta constituind, în sine, una dintre trăsăturile care-l individualizează. P. Evdochimov în cap. VI, din „Arta icoanei, p. 66, o sintetizează astfel: Dacă fiecare om, făcut după chipul lui Dumnezeu, este icoana Sa vie, *cultura pământească este icoana împărăției cerurilor*".

Atitudinea față de copii a Sf. Vasile cel Mare este cu desăvârșire pedagogică în sensul modern al cuvântului. În „Etica" sa, regula LXXVI, îndeamnă pe copii să-și asculte părinții și săi onoreze, iar pe părinți să-și educe copiii în disciplină și iubire de Dumnezeu, dar *cu bunătate și blândețe, pentru a nu face din ei suflete fricoase*. În „Regulile pe larg" sfătuiește pe călugări să primească pe **lângă mănăstirile lor pe copiii orfani**, ori pe cei aduși de bunăvoie de părinți pentru a primi o educație pioasă. Monahilor le sunt date aici sfaturi înțelepte despre chipul cum trebuie să se poarte cu ei: „Cât sunt încă mici și sufletul lor este mlădios ca ceara, copiii trebuie îndrumați spre iubirea binelui, așa că pornind de aici, ei să fie deprinși mai târziu, când vor putea judeca, să păsească pe calea rațiunii juste".

Sf. Vasile recomandă pentru instrucția copiilor în mănăstiri exact aceeași materie ca și Sf. Ioan, cei doi mari pedagogi ai perioadei patristice întîlnindu-se și pe această coordonată a *învățământului* formativ, pentru a cărei realizare alegerea materiei de învățământ este esențială. Cât privește pedepsele recomandate pentru copii atunci când aceștia greșesc, ele trebuie alese în așa fel încât ei să fie pedepsiți pe calea pe care au păcătuit. Pedepsele nu sunt simple reprimări în concepția pedagogică a Sf. Vasile, ci exerciții întru mai

bine, în dobândirea stăpânirii de sine și în conturarea caracterului. O altă notă personală a pedagogiei sale privește premiile, recompensele, care nu servesc pentru emulație, ci pentru a mări interesul învățământului, „spre a ușura învățătura". De vreme ce este legat de premii, nu este vorba aici, în totalitate, de interesul ce stă la baza învățământului formativ, așa cum este el conceput în doctrinele pedagogice moderne de sorginte herbartiană. Totuși, luate la un loc, scrierile pedagogice ale Sf. Vasile conduc spre acest concept de interes.

Principiul pedagogiei creștine, subliniat la început, care face din Biserică marea familie creștină, este arătat de Sf. Vasile în „Regulile pe larg" prin cuvintele: „copiii vor trebui tratați ca și când ar fi proprii copii ai fraților din mănăstire, într-o comunitate de viață ale cărei efecte nu pot fi decât favorabile vieții sufletelor fragede" (răspuns la interogație XV). Pentru ca conviețuirea în mănăstiri să nu aibă decât consecințe pedagogice pozitive, Sf. Vasile dă indicații precise asupra felului în care să fie orânduită viața comună: copiii să locuiască separat de adulți, de o parte băieții și de alta fetele: „În acest chip, ei nu vor avea ocazie să vadă pe călugări în prea mare intimitate, eventual să-i vadă greșind, ceea ce i-ar putea face *să aibă sentimentul că le sunt superiori, sentiment ce ușor se poate naște la copii, dar care nu trebue provocat și încurajat*" — observă cu adâncime Sf. Vasile. Monahi și copii se întâlnesc în ateliere pentru muncă și, mai ales, în rugăciunea comună, unde „monahii vor fi întăriți în credință văzând curățiа cu care copiii se roagă".

Cum vedem, ideile pedagogice ale celor doi mari Părinți și pedagogi ai Ortodoxiei se completează în mod fericit, așa cum s-a armonizat și teologia lor. Locul, însă, în care aceste idei se întâlnesc în forma cea mai desăvîrșită la care poate aspira omul în conlucrare cu Dumnezeu este *Sfânta Liturghie Ortodoxă — încununarea pedagogiei creștine*, ca doctrină și lucrare în lume.

Teologii care astăzi regândesc și reinterpretează misterele liturgice descoperă cu smerită uimire temeiurile pedagogice, în cel mai adevărat înțeles al cuvântului, care stau la baza întocmirii Sf. Liturghii. Este vorba, în primul rând, de o pedagogie superioară, dogică, adresată tuturor copiilor lui Dumnezeu pentru a-i conduce spre desăvârșire, în care totul este Taină, de la adunarea în Biserică până la împărtășirea finală. În acest șir de taine liturgice, Taina Cuvântului, partea „didactică" a Liturghiei, întruchipează învățământul formativ în forma sa desăvârșită. În al doilea rând, Liturghia ortodoxă are o finalitate pedagogică de o factură unică prin aceea că misterul liturgic care integrează formele arhitecturale, frescele, icoanele, obiectele de cult, cântările liturgice, lucrează ca o „măreață simfonie" asupra credincioșilor; „o imensă cheltuială de precizie pentru a obține vagul" (A. Pleșu despre muzică), ineffabilul „cerului pe pământ". Liturghia Ortodoxă bate la toate porțile sufletului unui om, porți despre care vorbea Sf. Ioan, făcând „divinul simțit", cum spunea Sf. Macarie Egipteanul. „Folosirea liturgică a cânteculuі auzit, a icoanei contemplate, a tămâiei simțite,

a substanței sacramentelor primite sensibil sau consumate, ne permite să vorbim despre văzul, auzul, mirosul și gustul liturgic. Cultul înalță materia la adevărata sa demnitate și menire, făcându-ne să înțelegem că ea nu este o substanță autonomă, ci funcție a spiritului, mijloc de propagare a spiritualului (P. Evdochimov, *op. cit.*, p. 31).

Copiii, care nu se pot ridica la înțelegerea simbolismului de preînchipuire, experiază în Liturghie „bucuria, pacea și dreptatea în Duhul Sfânt", prin toată ființa lor, printr-o trăire bisericească vie și reală. „Intuitivul" acestei trăiri își va pune amprenta asupra structurii lor psihice și, fără această intrare prin copilărie în credința ortodoxă, omul poate fi produs de școală, ortodox făcut la maturitate și nu născut în copilărie. Cu o credință simplă și vie, copilul trăiește liturghia nu atât prin curiozitate cât mai ales prin însetare. Cuvintele Pr. A. Schmemann („Euharistia — Taina Împărăției, p. 53), spun totul despre acest mod, specific copilăriei, de a intra în Împărăția lui Dumnezeu întruchipată în Liturghie: „Ca și cu o mie de ani în urmă, credinciosul merge și acum în locaș pentru ca, înainte de toate, să se „atingă cu adevărat de alte lumi". „Cu cerul de nebiruit respiră sufletul liber...". Într-un anumit sens, el nu se interesează" de slujirea divină așa cum se „interesează" iubitorii ei fervenți și cunoscătorii tuturor amănuntelor ei; nu se interesează, pentru că el primește lumină, bucurie, mângâierea Împărăției lui Dumnezeu, „bucuria, pacea și dreptatea în Duhul Sfânt...", după care este însetat. Ce-i pasă lui de complexitatea și finețea explicărilor, că acest ritual „preînchipuie" una sau alta, că închiderea sau deschiderea ușilor împărătești înseamnă una sau alta. El nu aleargă după toate aceste „preînchipuiri", pentru credința lui ele sunt de prisos. El cunoaște cu tărie că, pentru un timp anumit, a ieșit din „lumea aceasta" și a venit acolo unde totul este altfel, dar atât de trebuincios, dorit, esențial, încât acest altfel îi luminează și îi dă sens întregii lui vieți...".

Omul — copil nu poate spune încă nimic *despre* Dumnezeu, dar poate spune deja: Dumnezeule, Tu, Părinte!

Pr. lector C. GRIGORAȘ

BIBLIOGRAFIE:

1. Pr. prof. Ioan Coman, *Sfântul Vasile despre folosul culturii elene pentru educația creștină*, „Miracolul clasic", București, 1940, 218-254.

2. Pr. prof. Ioan Coman, *Patrologie*, București, 1956.

3. *Constituțiile Sfinților Apostoli*, traducere precedată de un studiu introductiv, teză pentru licență de Pr. Gh. N. Nițu, București, 1997.

4. *Didahia, Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, P.S.B., vol. 1, traducere, introducere, indice și note de Pr. prof. D. Fecioru, București, 1979.

5. P. Evdochimov, *Arta icoanei o teologie a frumuseții*, traducere de Grigore și Petru Moga, Ed. Meridiane, 1933.

6. Pr. prof. D. Fecioru, *Ideile pedagogice ale Sf. Ioan Hrisostom*, București, 1937.

7. Sf. Ioan Gură de Aur, *Opere*, Migne Patrologia greacă, vol. 48-64.

8. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre slava deșartă și despre educația copiilor*, editată în Jean Chrysostome, Sur la vaine gloire et l'éducation des enfants, Introduction, texte critique, traduction et notes par Anne-Marie Malingrey, Paris, 1972, 64-196, (Sources Chrétiennes, 188).

9. C. Narly, *Istoria Pedagogiei*, vol. 1, Publ Inst Pedagogie, Cernăuți, 1935.

10. Pr. A. Schmemann, *Euharistia-Taina Împărăției*, traducere Pr. Boris Răduleanu, Ed. Anastasia, 1993.

11. Sf. Vasile cel Mare, *Reguli pe larg*, „Candela", Cernăuți, vol. 26, 1907, traducere Nicolai Cotos.

12. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia către tineri*, P.S.B., vol. 17, traducere Pr. D. Fecioru, București, 1986.

13. Sf. Vasile cel Mare, *Etica*, (Reguli morale), Migne Patr. gr. vol. 31, p. 692-869, fragmente traduse de Pr. prof. N. Petrescu în MO, 23 (1976), 1019-1020; 29 (1977), 158-160; 571-573; 30 (1978), 584-586.

FAMILIA CREȘTINĂ — PERSPECTIVE MISIONARE ȘI ECUMENISTE

Complementaritatea bărbat-femeie, pe plan anatomo-fiziologic și psihologic este un fapt de evidență incontestabilă și o experiență umană primordială și definitorie pentru om. De aceea și relația dintre bărbat și femeie, una prin care se perpetuează specia umană prin nașterea de copii în urma coabitării cuplului, este una cu totul specială, abordată din mai multe perspective: filosofică, religioasă, socială, psihologică. Conviețuirea bărbatului și a femeii reprezintă, se poate spune, cea mai veche instituție în structura umanității, iar acestei realități fundamentale i s-a dat expresie și în Sfânta Scriptură, revelația Dumnezeului celui viu către om, — „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți", cu actul binecuvântării divine ce a însoțit aceste cuvinte (Facerea 1, 28) — și în culturile și civilizațiile lumii vechi, unde familia reprezenta unul dintre aspectele întreitei funcționalități socio-umane, pe lângă cea statală și datoriile inerente și cea religioasă cu datoriile față de divinitate [1].

Instituție a Vechiului Testament, reglementată prin Legea lui Moise (Ieșirea 21, 10) în ciuda unor inconsecvențe determinate de mentalitatea iudaică și de slăbiciuni umane inerente unei anumite structuri spirituale a vremii, familia, prin Hristos, care a participat la nunta din Cana Galileii și a vorbit despre unitatea și indisolubilitatea căsătoriei (Matei 19, 18), această instituție veche ca însăși umanitatea [2], dobândește un caracter nou, acela de Taină a Bisericii. De la semnificația naturală a relației bărbat-femeie, familia, formă unică de coexistență a bărbatului cu femeia, prin care fiecare dintre ei își asumă alteritatea celuilalt, cunoscând întru iubire și dăruire de sine, dimensiunea distinctă dar complementară a feminității sau a masculinității, primește o dimensiune nouă, aceea a perspectivei Împărăției lui Dumnezeu, care înseamnă viață în Hristos, sfințenie, iubire din iubirea lui Dumnezeu. Taină mare „în Hristos și în Biserică" (Efeseni 5, 27), situată în perspectiva Împărației lui Dumnezeu, sfințită prin harul Duhului Sfânt, familia în misterul iubirii conjugale, experiat în dimensiunea umană cea mai profundă, transcende unirea dintre bărbat și femeie, din sfera somatică în cea spirituală, creând o unitate cu totul specifică, o microbiserică, orientată în Biserică, Împărăție a lui Dumnezeu, spre Treimea-Dumnezeu și Taina eshatonului.

Anul 1994, declarat *Anul internațional al Familiei* este o bună ocazie de a aborda în perspectiva creștină problema familiei, pe lângă abordările psihologice, sociologice, juridice, inerente unei

---

1. Georges Dumézil *Mit și epopee*, vol. I, II, III, traducere de Francisca Bărtăceanu, Gabriela Creția și Dan Hușanschi, Editura Științifică, București, 1993.

2. Clement Dillenschneider, *Le dynamisme de nos sàcrements*, Editions Alsatic, Paris, 1961, p. 121 la Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *Caracterul ecclesiologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, Teză de doctorat, în „Ortodoxia", XXX (1978), nr. 1-2, p. 309.

viziuni integrale asupra acestei instituți pe care interpretarea teologică le ia în considerație, oferind însă sensurile spirituale fără de care înțelegerea reală a acestui aspect esențial al vieții umane ar fi lipsit de substanță, de sens profund și autentic.

Este și ceea ce se intenționează în cele ce vor urma, în legătură cu problematica familiei, ca spațiu de misiune creștină și de reflectare a lucrării lui Dumnezeu în lume, în contextul contemporan, de căutare și redescoperire a identității spirituale creștine.

I. O TEOLOGIE A FAMILIEI

„Chip și asemănare" a lui Dumnezeu, omul, bărbat și femeie, fiecare posedând umanul integral și deschis structural spre Dumnezeu, în Taina Nunții, demnitate dăruită de Hristos căsătoriei, cei doi, deși păstrând alteritatea, devin una. Familia, unind bărbat și femeie, fiecare în autodăruire de sine spre celălalt, descoperindu-se pe sine prin altul, oferă singura perspectivă în înțelegerea misterului existenței umane întru iubire, prin care se descifrează dinamica relației identitate-alteritate. În taina iubirii dăruirea de sine nu anulează identitatea ci o descoperă în plenitudinea sa mai bogată, mai plină de sens.

În taina iubirii interpersonale, se revelează faptul esențial că omul este el însuși, este conștient de propria sine doar în darul de sine față de altul, în comunicarea sinei către altul care la rândul său se deschide acestei dăruiri spre a comunica la rândul său cu cel care s-a adresat lui. Comunicarea duce spre comuniune pentru că a cunoaște înseamnă a pătrunde în taina ființei celui de lângă tine, iar această pătrundere este imposibilă în afara dorinței de depășire a sinei limitate care se împlinește prin afectivitate, prin căldura autodăruirii, iubirea. Bărbatul și femeia, deschizându-se unul spre altul, stabilesc o comunicare ce-i angajează, potrivit structurii psihice și somatice a fiecăruia, într-o unitate nouă diferită de orice grupare sau asociere umană și prin care depășindu-se dualitatea ce poate degenera în egoism, în satisfacție carnală dăunătoare și periculoasă creșterii spirituale, integrează sferei lor existențiale pe cel de-al treilea, copiii rod al iubirii, care transfigurează și aduce lumină și bucurie prin nașterea unei ființe umane noi; „Prin transcenderea senzualității iubirea dă o profunzime nebănuită cărnii. Clarvăzătoare și profetică ea este înainte de orice revelație. Ea te face să vezi sufletul iubitului în termeni de lumină și ajunge la gradul cunoașterii, care nu aparține decât celui care iubește" [3].

Iubirea în familie, iubirea soților între ei cu apariția și deschiderea spre al treilea, spre tridimensionalitatea relației, una integrală, perfectă, ce păstrează justul echilibru între autodăruirea și identitatea de sine, este calea reflectării în creație a misterului ființei absolute, a Dumnezeului treimic revelat, ca iubire (I Ioan 4, 8). În familie, prin Taina Nunții se regăsește chipul autentic al omului, fața sa care reflectă splendoarea divină pentru că ceea ce este

---

3. Paul Evdokimov, *Sacrament de l'amour. Le mystère conjugal à la lumière de la tradition orthodoxe*, Editions de l'Epi, Paris, 1962, p. 147.

creat, material, este iradiat de harul dumnezeiesc ce deschide spre taina Hristos și Biserica Sa. Sfântul Pavel spune despre Taina Nunții, despre misterul sacerdoțiului conjugal că este mare în Hristos și în Biserică (Efeseni 5, 32), întrucât „iubirea dintre bărbat și femeie își are originea în iubirea divină și se deschide spre Dumnezeu“ [4].

Familia, relația bărbat-femeie sfințită și binecuvântată de Dumnezeu în Biserică, este un reflex la scară umană, la creație, ținând cont de abisul între creat și necreat, între divin și umano-cosmic, al existenței absolute, Dumnezeu. Aceasta pentru că „tot ceea ce există e darul lui Dumnezeu către om și totul există pentru a face pe Dumnezeu cunoscut omului, pentru a face viața omului comuniune cu Dumnezeu. Este iubirea divină făcută hrană, făcută viața pentru om“ [5].

Omul, ființă spirituală și corporală experiază iubirea în aceeași dublă dimensiune, sesizând ambivalența condiției sale, de ființă ce aspiră spre zări de lumină și frumusețe spirituală absolute dar și de ființă ce se afundă în abisul unui proces întemeietor, întunecos și păcătos, consecință a unei căderi primordiale, care răscumpărată prin jertfa lui Hristos, prin Crucea Sa, prin chenoza iubirii Sale divine nețărmurite, oferă prin jertfelnicia proprie, prin crucea proprie posibilitatea izbăvirii, a mântuirii.

Familia înseamnă jertfă, jertfă articulată în jertfa lui Hristos prin care se deschide spre împărăția lui Dumnezeu și dobândește un sens eclesial, perceput și exprimat prin formula de mare densitate „eclessia domestica“. Sensul primordial al Bisericii este cel de adunare [6], pentru a mărturisi pe Hristos, a celebra Euharistia, spre a realiza unitatea, comuniunea cu Hristos. În familie bogăția psihică, specificitatea biologică „programată“ structural spre unitate reflectă la o dimensiune „limitată ca număr, în dualitatea relației „eu-tu“ care devine „noi“ taina Bisericii. Entitate suficientă, aparent deplină, fiecare ființă umană simte și manifestă dorința după celălalt întru care își regăsește și întru care se împlinește propria identitate personală. „Pe bună dreptate — spunea teologul Wolfhart Pannenberg că — „structura eului este de excocentricitate, în aceeași măsură în care ființele umane pot fi ele însele numai în măsura în care există, pentru ceea ce este altceva decât ele“ [7]. Este o exprimare în buna tradiție și mărturie creștină a ceea ce însuși Mântuitorul Iisus Hristos a spus în Evanghelia Sa: „Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor“ (Matei 18, 20)

Familia este această microbiserică unde cei doi pot să-i dea viață celui de-al treilea — copiii. În familie se experiază taina dăruirii de sine fără limită și familia este spațiul vital, sensibilizat,

---

4. *Ibidem*, p. 153.
5. Alexander Schmemann, *The World as Sacrament*, Darton, Longman and Todd, London, 1966, p. 14.
6. Idem. *Eukaristia, Taina Împărăției*, traducerea de Fr. Boris Răduleseu, Editura Anastasia, București, 1993, p. 17.
7. Wolfhart Pannenberg, *Antropology in Theological Perspective*, translated by Matthew J. O'Connell, The Westminster Press, Philadelphia, 1985, p. 109.

binecuvântat, sfințit pentru nașterea vieții, întru jertfă și rodire ce implică taina Crucii, a asumării integrale a condiției umane și a responsabilității pentru actele conjugale și consecințele lor.

Spiritualitatea ortodoxă a văzut în taina familiei unul dintre nivelele de integrare în comuniunea deplină, Dumnezeu-lume. În viziunea Sfântului Apostol Pavel în Hristos ... „nu mai este parte bărbătească și parte femeiască" (Galateni 3, 28) aceasta, în sensul că fiecare dintre cei doi constituie o entitate de sine stătătoare, că fiecare se oferă ca dar de sine pentru celălalt „unitatea tainică a bărbatului și a femeii în familie"[8], fiind reflexul în registrul creației a unității dintre Hristos și Biserica Sa. Prin aceasta familia sfințită și binecuvântată de Dumnezeu în Taina Nunții prin care naturalului relației bărbat-femeie i se comunică harul divin, devine „o taină a iubirii dumnezeiești"[9]. Relația dintre bărbat și femeie se spiritualizează prin Hristos, întrucât chipul prezent pentru celălalt, înconjurat de iubire este unul care revelează pe Hristos, este perceput ca un dar de la Dumnezeu spre integrarea în ordinea umană și cosmică a rodniciei spirituale și filiale, în Biserica Dumnezeului Celui viu. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că atunci când bărbatul și femeia se unesc în căsătorie ei nu oferă o imagine a ceva pământesc ci a lui Dumnezeu Însuși"[10], căsătoria fiind taina iubirii înseși[11].

Pentru Sfântul Maxim Mărturisitorul experiența conjugală, relația bărbatului cu femeia, Nunta, constituie „un aspect al relației omului cu Dumnezeu care are propriul său loc în comuniunea cu Hristos"[12], acest aspect fiind prima treaptă a comuniunii desăvârșite între Dumnezeu și lume, a unității harice între Creator și creația Sa.

„Lângă Cuvântul sunt tainele căsătoriei și ale necăsătoriei, cea dintâi prin Moise care nu a fost împiedicat de căsătorie să se facă iubitor al slavei dumnezeiești, cea de-a doua prin Ilie care a rămas cu totul curat de legătura căsătoriei. Prin aceasta Cuvântul și Dumnezeu vestește că înfiază tainic pe cei ce le chivernisesc pe acestea prin rațiune după legile stabilite dumnezeiește cu privire la ele"[13].

În familie sau asumând condiția monahală, omul trăiește experiența întâlnirii cu Dumnezeu și prin actele sale „face vizibilă aici jos prezența lui Dumnezeu cel invizibil"[14]. O face aceasta în calitate de ființă deschisă spre Dumnezeu, deci ființă pentru altul, ceea

---

8. Herman Ridderbos, *Paul, An Outline of his Theology*, Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan, 1975, p. 308.

9. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 186.

10. Ioan Hrisostom, P. G., 61, 215; 62, 387 la Paul Evdokimov *L'Orthodoxie*, Edition Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, 1965, p. 295.

11. Ioan Hrisostom, P.G., 51, 230 la Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 296.

12. Lars Thunberg, *Microcosm and Mediator. The theological anthropology of Maximus the Confessor*, Lund, 1965, p. 405.

13. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 46, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloe, în P.S.B. (80), București, 1983, p. 160; cf. Hans Urs von Balthasar, *Liturgie cosmique. Maxim le Confesseur* Aubier, Paris, 1974, p. 145. Wolfhart Pannenberg, *op. cit.*, p. 531.

14. Michel Legrain, *Le corps humain. Du soupçon à l'evangelisation*, Le Centurion, Paris, 1978, p. 14.

ce dezvăluie structura ecclesială a ființei sale, tendința spre relație, comuniune.

Dacă unirea bărbatului și a femeii în Taina Nunții este „mare în Hristos și în Biserică" aceasta înseamnă că „mica biserică" — familia — „chip tainic al Marii Bisericii" este spațiu al comuniunii omului cu Dumnezeu, al vieții în Hristos, al revărsării darului Duhului Sfânt. „Același principiu care structurează ființa Bisericii, structurează ființa conjugală"[15], adică Dumnezeu Cel întreit în persoane. De aceea familia creștină este chemată, prin împlinirea voii divine să fie spațiu al descoperirii slavei lui Dumnezeu în lume prin mărturie și viață evanghelică.

II. FAMILIA — FACTOR DE MISIUNE CREȘTINĂ

Dacă prin misiunea creștină înțelegem acțiunea de a anunța Evanghelia mântuirii propovăduirea ei și mărturia prin credință și fapte bune despre Hristos[16] misiunea fiind esențială Bisericii, identificându-se cu ea, într-un anumit chip, atunci și familia creștină, această „ecclesia domestica" are un rol major nu numai pentru viața unui cuplu, a unei națiuni, a societății umane în general ci și pentru Biserică, pentru împărăția lui Dumnezeu. Biserica unește pe oameni cu Dumnezeu și între ei înșiși și de aceea familia, prin unirea dintre bărbat și femeie oferă modelul de comuniune care deși sugerează și oferă o imagine imperfectă a comuniunii absolute în Dumnezeu este totuși și o cale de a spori în comuniune. Fiecare dintre cei doi parteneri uniți cu Hristos prin Botez, Mirungere și Euharistie reprezintă și constituie unul pentru altul un temei de creștere spirituală. „Prin actul sacramental al căsătoriei soțul și soția sunt chemați de Biserică să devină „martori" — mucenici ai lui Hristos în lume"[17] să facă vizibile în comunitatea umană darurile lui Dumnezeu, bunătatea, iubirea Lui, puterea Sa creatoare care se împlinește în lume, în actul conjugal care perpetuează și înnoiește viața oamenilor, oferind posibilitatea altor ființe de a se bucura la rândul lor de darul divin al existenței în lume și de iubirea divină.

Familia creștină, așa cum este o celulă a societății, este și o celulă a Bisericii și după cum există interconexiune între viața familiei și cea a societății tot așa există interconexiune între familia creștină și Biserica lui Hristos. În familie „viața creștină devine o realitate cotidiană pentru că familia este un spațiu al rugăciunii, al iubirii, al dăruirii de sine. În familie, fiecare dintre cei doi este un preot al sacerdoțiului universal (1 Petru 2, 5-9), o ființă care se roagă lui Dumnezeu, ce creează prin atitudinea aceasta sacră un spațiu al iubirii dumnezeiești. Bărbatul și femeia care constituie familia creștină sunt și unul pentru celălalt o treaptă de creștere spirituală, de deschidere spre Dumnezeu, un model spiritual pentru

---

15. Paul Evdokimov, *La nouveauté de l'Esprit*, Bregolles ca Mauges, 1977, p. 221-222.

16. Pr. prof. Ioan Bria, *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă. Aspecte, poziționări și perspective actuale*, în „Glasul Bisericii", XLI (1982), nr. 1-3, p. 81-82.

17. Idem, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 306.

copiii ce vor apare în familie, pentru familiile care dorește sincer să facă din relația interfamilială un spațiu de comuniune creștină, de trăire a lui Hristos (Galateni 2, 20). În așezământul familiei „închinarea la Dumnezeu și proclamarea cuvântului divin au loc zilnic", iar „preoția părinților care oferă copiilor lumina divină" se constituie în „oglindă a paternității și iubirii divine" [18]

Familia se transformă prin aceasta într-un factor și vehicol al misiunii creștine pentru că „mediul familial are o importanță considerabilă în ceea ce privește deschiderea conștiinței spre realitățile spirituale". Spațiu liturgic, prin rugăciune, spațiu de iubire și faptă caritabilă, familia deschide spre Dumnezeu de la Care vine „toată darea cea bună" (Iacob 1, 17) Nimic nu revelează mai mult dimensiunea iubirii divine decât expresia concretă a iubirii jertfelnice, care înglobând și „intensitatea clipei" dar și „temporalitatea extensivă" dă mărturie despre prezența lui Dumnezeu în lume" [19].

Familia, celulă aparent închisă, funcționează în interacțiune și ca realizează și deschiderea; deschidere unul spre altul, în depășirea unei conștiințe narcisiste, egoiste, și deschiderea spre lume și spre Dumnezeu. Copilul mic vede în mamă și tată, în disponibilitatea lor absolută față de el, în grija părintească, în iubirea față de ei, o imagine dincolo de lume și de la încrederea în părinte, printr-un act decizional determinat de maturizare, de trecerea de la intuitiv la abstractul mai real decât ideaticul, dar și de ambianța spirituală familială ce reiterează pe cea a Bisericii, a comunității ce invocă pe Dumnezeu, el ajunge la acceptarea lui Dumnezeu. Se poate spune că „tema" Dumnezeu e inseparabilă de viul vieții umane" și că „există o originară și cel puțin implicită referință a ființelor umane la Dumnezeu care este legată de deschiderea structurală a formelor lor de viață spre lume" [20] și prin aceasta spre Dumnezeu.

Rolul familiei creștine în educația creștină, în conștientizarea calității de fiu al lui Dumnezeu este o realitate biblică, de istorie bisericească; aceasta de la începutul Bisericii până în vremea noastră, indiferent de contextul socio-politic dat.

In Noul Testament, continuându-se de fapt tradiția din Vechiul Testament, unde părintele oferea copilului instrucția religioasă, respectiv poruncile care vitalizează alianța stabilită de Dumnezeu cu poporul Său, creștin „tatăl familiei pe baza autorității conferite antrenează pe ai săi în noua credință. Familia creștină primară este conform Noului Testament și una a misiunii creștine, fiecare „casă", care acceptă Botezul, în totalitatea ei devine o „Biserică": „închinați și Biserica din casa lor" (Romani 16, 5).

Familiile creștine erau locul de adunare a creștinilor, spațiul liturgic unde se oficia și Euharistia (Faptele Apostolilor 19, 13, 26; I Corinteni 16, 19). Sfântul Apostol Pavel a fost ajutat în activitatea sa de propovăduire a Evangheliei, de mărturisire a lui Hristos de

---

18 *Go Forth in Peace*, Orthodox Perspectives on Mission, Compiled and edited by Ion Bria, World Council of the Churches, Geneva, 1986, p. 45-46.

19. Philippe Roqueplo, *Experience de monde, experience de Dieu? Recherches théologiques sur la signification divine des activités humaines*, Les Editions du Cerf Paris 1968, p. 133.

20. Wolfhart Pannenberg, *op. cit.*, p. 231-233.

adevărate *familii misionare*; Acvila și Priscila sunt un exemplu evident (Romani 16, 3-5; Faptele Apostolilor 18, 18).

Istoria Bisericii oferă numeroase exemple de mărturie creștină a familiei, fie soți sau soții, care au avut un rol extraordinar în formarea unor personalități excepționale pentru Biserică. Istoria creștina oferă exemple de mame celebre cărora fiii le datorează convertirea, vocația și devotamentul absolut față de Hristos și Biserica Sa. Nu putem să nu amintim de Antuza, mama Sfântului Ioan Gură de Aur, de Monica, mama Fericitului Augustin[21], modele de mame creștine, de femei creștine prin perseverența lor în convertirea copiilor, prin credința lor neclintită. Sfântul Vasile cel Mare și fratele său, Sfântul Grigorie de Nyssa, datorează formatia lor intelectuală, dar mai ales credința lor creștină bunicii lor Macrina, dar și părinților lor, retorul Vasile și Emilia. Sfântul Grigorie de Nazianz datorează educația sa și tăria credinței creștine de asemenea părinților săi și mai ales mamei sale Nona. De aceea mamele sau părinții au avut un rol major în formarea copiilor care ulterior au jucat un rol extrem de important fie în Biserică, fie în stat sau cultura, știința și civilizația omenirii.

În Biserica Ortodoxă în care Tradiția și tradițiile dețin un rol important în educație, familia este „mediul cel mai propriu pentru transmiterea credinței prin viu grai“[22]. Părinții sunt cei care introduc pe copii în universul religios. Ei le vorbesc pentru prima dată despre Dumnezeu, despre Mântuitorul Iisus Hristos, despre Sfânta Fecioară Maria, despre sfinți și îngeri, trezindu-le interesul pentru aceste subiecte. Ei sunt cei care învață pe copii să se roage. Copiii văd pe părinți rugându-se și în virtutea imitării, specifică treptelor psihologice ale devenirii personalității, treptat conștientizează sensul existenței umane orientate spre Dumnezeu. Casa este locul, se poate spune, unde Dumnezeu se revelează copiilor prin cuvânt, aceasta pentru că „credința este din auzire, iar auzirea este cuvântul lui Dumnezeu (Romani 10, 17).

Familia este un spațiu al revelației divine prin cuvântul lui Dumnezeu cuprins în Sfânta Scriptură și descoperit prin citirea lui, dar făcut viu prin relația cu Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu în viața de rugăciune, de meditație, de participare la Sfânta Liturghie, de iubire creștină prin faptele cele bune.

În cuvântul Scripturii, prin rugăciune, prin împărtășirea de harul Duhului Sfânt, prin Tainele Bisericii familia devine un loc al prezenței divine, al împărăției lui Dumnezeu care este și care vine (Apocalipsa 22, 12-13).

De asemenea familia este locul educației religioase prin cuvântul Scripturii, prin rugăciunea prin care omul se adresează lui Dumnezeu dar și prin prezența icoanei în familia ortodoxă care ca și Scriptura „ne aduce aminte de toate prototipurile și suntem duși

---

21. Mitropolit Nicolae Corneanu, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 65-66; cf. Alain Nyeck, *L'Educateur chretien et la communication de l'Evangelie*, Peter Lang, Berne, Francfurt - Main-Las Vegas, 1980, p. 64-65.

22. Pr. prof. Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, p. 307.

în preajma lor" făcându-ne prezentă existența lor prin har[23] și deschizându-ne perspectiva redescoperirii lumii transfigurate prin lumina lui Dumnezeu. Și cuvântul Evangheliei și icoana ce reprezintă persoanele sfinte sau scene din istoria mântuirii contribuie prin părinți la formarea religioasă și spirituală a copiilor și la constituirea în dinamismul existenței în lume a spațiului și timpului sacru al familiei, loc teofanic în perspectiva Bisericii, a Împărăției lui Dumnezeu.

Familia este esențială pentru creșterea Bisericii în lume, pentru răspândirea credinței în lume, în spațiu, dar și în durata temporală prin transmiterea din generație în generație a mesajului evangheliei mântuitoare, aceasta întrucât „credința se învață, se practică și se transmite numai dinlăuntrul unei comunități creștine, care este constituită din familii. Biserica se extinde în timp și spațiu prin familia creștină"[24]

Familia creștină este *mediu de evanghelizare*, în sensul mărturisirii lui Hristos „de către părinți copiilor, dar și de către copii părinților, aceasta din urmă în contextul post-totalitarismului comunist când generațiilor trecute li s-a interzis oficial accesul la Biserica lui Hristos, li s-a refuzat Evanghelia chiar prin măsuri coercitive ce au mers până la jertfa supremă, martirică în numele credinței creștine și din iubire față de adevărul dumnezeiesc mântuitor.

Familia care respiră prin credința în Dumnezeu aduce în lume un suflet nou, pe chipul fizic al membrilor familiei strălucește lumina generată de iubire, iubire care, explicabilă prin structura psihofizică a persoanei, prin energia ei, depășește însă limita umană, și în virtutea cauzalității transcendente, originară dar și sinonimă oricărei făpturi umane, este și un semn al prezenței divine ce integrează orice experiență umană profundă, dimensiunii divine, comuniunii harice cu Dumnezeu.

Familia proclamă și de viață deci adevărurilor evanghelice, este o experiență spirituală profundă în Hristos, este un spațiu eclesial convergent spre Biserică în totalitatea ei. Ea este un vehicol al mărturiei creștine și după cum orice mărturie creștină este una fundamental misionară[25], și familia creștină în onticitatea ei este un factor de misiune creștină, de propovăduire a lui Hristos, de strălucire a slavei divine în umanitatea ce constituie Biserica Dumnezeului celui viu, „stâlp și temelie a adevărului" (I Timotei 3, 15).

III. FAMILIA CREȘTINĂ ÎN CONTEXTUL ECUMENIC ACTUAL

Dacă pentru Biserica Ortodoxă și pentru Biserica Romano-Catolică familia se întemeiază pe Taina Nunții la care s-a ajuns prin consimțământul sfinților, pentru creștinii aparținând comunităților protestante, neo-protestante sau altor denominațiuni creștine, familia este un așezământ natural, un contract între bărbat și femeie. Dacă

---

23. Paul Evdochimov, *Arta icoanei, O teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga și Petru Moga, București, 1992, p. 158.

24. Pr. prof. Ioan Bria, *Credința pe care o mărturisim*, p. 207.

25. Klauspeter Blaser, *La Mission; Diaconat et loïs*, Editions de la Soc. Labor et Fides, Geneva, 1983, p. 7

și pentru Biserica Romano-Catolică familia reprezintă „o revelare și o realizare specifică a comuniunii eclesiale", motiv pentru care poate fi numită „Biserică familială"[26], pentru cercurile protestante pentru Nuntă și deci pentru familie cuvântul „taină" este unul prea puternic, prea plin de semnificații teologice pe care nunta nu le implică. Astfel taina se referă la cruce și la Învierea lui Hristos, și taine sunt doar, în acest sens Botezul și Euharistia[27].

Totuși Mântuitorul Hristos prin participarea la nunta din Cana Galileii și prin săvârșirea primei minuni din activitatea Sa mesianică cu acest prilej (Ioan 2, 1-11) conferă instituției matrimoniale o nouă demnitate, una care transcende simpla relație biologică, socială spre dimensiunea sacralității, care pătrunde și transfigurează întreaga existență umană. Conștiința creștină tradițională a văzut în căsătorie nu doar o simplă conviețuire umană bărbat-femeie ci și o angajare eclesială și fidelitate față de poruncile evanghelice, față de Cel ce este temeiul lor ontologic, Persoana lui Hristos

Familia constituie și o ordine spirituală, pentru că iubirea dintre bărbat și femeie, dacă ar rămâne doar la dimensiunea carnală, ar degenera, pe când în realitate, este o comuniune ce unește și sufletele și trupurile, întemeind o entitate nouă printr-o experiere unică, a relației integrale dintre două persoane complementare. Viziunea ortodoxă impresionează prin realismul ei, fundamentat biblic și patristic, căruia i se dă o expresie liturgică în consonanță cu revelația, de o suplețe remarcabilă și pătrunzătoare, profund umana. „Buna înțelegere trupească și sufletească", „nunta cinstită și patul nepângărit" (Evrei 13, 4), „darul copiilor" se constituie într-o realitate convergentă spre plinătatea ființării umane ce în tensiunea între real și ideal, conturează un profil al familiei ce nu poate fi despărțit de Dumnezeu, originea absolută și finalitatea absolută în concepția și mărturia creștină. Spiritualizarea relației bărbat-femeie prin asumarea responsabilității conjugale, prin jertfa autodăruirii, prin depășirea egoismului, a satisfacției limitate, sunt un tezaur sacru pentru deplina umanizare, pentru o viață deiformă a familiei. Perspectiva eclesială este o notă distinctă a familiei creștine și creștinătatea în căutarea unității sale în Hristos, desigur una a diversității în același timp, datorată modului diferit de receptare a Evangheliei, nu poate să nu ia în considerație familia tradițională întemeiată pe „mulțumire și binecuvântare", pe binecuvântarea divină ce dă puritate, transparență spirituală, consistență ontologică și semnificație teologică relației bărbat-femeie. De aceea pentru creștini este esențial față de misterul familiei, ca viață de dăruire, de iubire dintre soț și soție și spațiu al perpetuării umane, „sentimentul prezenței divine care a devenit normă interioară în viața conjugală"[28] Mai mult, unicitatea relației bărbat-femeie, „caracterul absolut unic al căsătoriei", este o normă a sfințeniei

---

26. *Catehismul Bisericii Catolice*, 220, București, 1995, p. 462

27. André Dumas, *Marriage*, în „*Dictionary of the Ecumenical Movement*", Geneva, Grand Rapids, 1991, p. 648.

28. Pr. conf. Ilie Moldovan, *Taina Nunții în Orthodoxie* XXX (1979), nr. 3-4, p. 511.

creștine[29]. Prin aceasta, deși fiecare partener este integral om, paradoxal „integritatea umană și-o trăiesc numai împreună, în completarea reciprocă“[30], încât se poate spune că „ființa umană este o ființă conjugală“[31], o ființă ce se definește ca persoană integrată în relație cu altul. Bărbatul, respectiv, femeia reprezintă alteritatea care împlinește, care perpetuează și instaurează prin condescendența divină și tensiunea umană spre absolut spațiul sacru al familiei.

Creștinătatea de astăzi divizată, spre a fi identică sieși și fidelă Mântuitorului Hristos, nu poate să nu ia în considerație accepția teologică tradițională a familiei creștine, Taina Nunții, prin care aparența naturalețe a relației bărbat-femeie este în esența sa și una sacră, teandrica prin aceea că Însuși Dumnezeu conferă unitatea, apropierea și iubirea în calitate de sursă originară și mereu prezentă în relația ce se întemeiază de fiecare dată într-o noutate absolută, dintre bărbat și femeie.

Ortodoxia, conștientă că unitatea în Hristos este una de *sus* — dar al lui Dumnezeu — însă se împlinește și prin lucrarea de jos, a oamenilor[32], cheamă pe creștini și le oferă imaginea înțelegerii realiste a familiei în întrepătrunderea dintre divin și uman, dintre ideal și real, în asumarea plinătății condiției umane prin harul lui Dumnezeu.

Reflecția teologică și evenimentul liturgic oferă familiei ortodoxe imaginea realității ei care este mediu al experierii vieții umane integrale, în comuniune cu Dumnezeu, prin harul Său.

Pretenția unor creștini potrivit cărora nunta în care se binecuvântează convețuirea bărbatului cu a femeii „este o lege a firii care nu are nimic în comun cu credința“[33] pe motiv că Sfânta Scriptură nu vorbește de cununie, că „taina aceasta mare“ (Efeseni 5, 32) se referă doar la unirea nevăzută între Hristos și Biserică, sunt inconsistente biblic și teologic. Iubirea în familie își are sursa în iubirea divină. „Precum Hristos a iubit Biserica, așa sunt datori bărbații să-și iubească soțiile“ (Efeseni 5, 24), iar mărturiile patristice și teologia ortodoxă sunt solidare cu textul scripturistic, cu Revelația. Sfântul Ignatie Teoforul îndemna pe toți creștini să facă „cununia“ în Domnul, în Biserică. Tertulian spunea că „numai prin mâna și prin gura preotului cununa celor doi este binecuvântată“, iar Sfântul Ioan Gură de Aur arată că „fericirea în familie se capătă numai în credință față de Dumnezeu, în credincioșie unul față de altul prin binecuvântarea preotului“[34].

După cum Hristos Același este ieri, astăzi și în veac (Apocalipsa 3, 18) tot așa și Biserica Sa, întemeiată prin moartea și Învierea Sa (Faptele Apostolilor 20, 28), una și aceeași este, în trecut, în prezent și în viitor, identică sieși, misiunii sale încredințate de

---

29. *Ibidem*, p. 527

30. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 181.

31. Paul Evdokimov, *Sacramentul de l'amour*, p. 160.

32. Alexandre Schmemann, *Euharistia — Taina Împărăției*, traducere de Pr. Boris Răducan Petrescu, Arhiepiscopia Bucureștilor, 1993, p. 150-151

33. P. I. David, *Căsnicia creștină*, Arad, 1967, p. 295.

34. *Ibidem*, p. 296-297

Capul său Hristos, iar oamenii încorporați ei prin Sfintele Taine experiază de fiecare dată în conformitate cu particularitățile speciale personale, în condiții social-istorice diferite aceeași bogăție a harului îndumnezeitor prin care Însuși Dumnezeu pătrunde în viața oamenilor și aceștia au acces la „dumnezeiască fire" (II Petru 1, 4).

Căsătoria, definită în diferite feluri, taină, sacrament, contract, vocație, comuniune, instituție, își păstrează o identitate proprie căreia Biserica îi oferă aureola de sfințenie, de perspectivă hristologică și eclesială în ciuda momentelor istorice diferite și a contextelor culturale diverse.

Este indubitabil că trecerea de la economia agricolă la cea industrială și apoi la cea tehnico-informațională are efecte asupra omului, a familiei, iar schimbările economice, culturale, științifice afectează profund relațiile interumane și cele familiale[35], însă problemele noi trebuie abordate și soluționate pe experiența, pe înțelegerea perenă a omului, a familiei. Nu putem face abstracție de textul sacru, de experiența sfințeniei, de dimensiunea eclesială a existenței creștine aceeași în trecut și astăzi, pentru că riscăm să ne pierdem identitatea și să declanșăm monstruozități distructive, de nuanță demonică, infernală. Omul este o ființă spirituală și fără spiritualitate existența umană decade, se autodistruge. Dezvoltarea economică, consumerismul nu poate să rezolve totul, riscă dimpotrivă, dezechilibre majore în existența omului antrenând spre zonele periferice de manifestare umană, cu ignorarea și refuzul experiențelor esențiale: dăruire de sine, sacrificiu, sfințenia vieții.

În acest context, secularizarea societății, refuzul valorilor creștine sau ignorarea lor generează situații noi, incompatibile cu spiritul creștin, cu valorile tradiționale, între acestea și familia creștină.

Ce sunt căsătoriile de probă, care transformă trupul uman, „templu al Duhului Sfânt" (I Corinteni 3, 20), decât abdicări de la principiile evanghelice și refugieri iluzorii în sexism, plăceri înrobitoare și pustiitoare ce au efecte sociale negative, care distrug persoana umană, „chip al lui Dumnezeu".

Efecte negative au asupra familiei industrializarea și urbanizarea care creează noi relații umane, la care nu toți pot să se adapteze și să se integreze, generându-se dezechilibre, inegalități, care duc la disperare, la alienare, la sărăcie, exploatare. Injusta partajare a resurselor umane, accentuarea decalajului dintre bogații și săracii lumii au consecințe nefaste asupra mediului familial. Planning-ul familial, avortul degradează instituția familiei, știrbindu-i din plinătatea de manifestare, mai mult prin avort se atentează la viață, este ucisă viața intrauterină, în care există principiul persoanei umane ce se va naște.

Preocuparea ecumenică actuală asupra familiei constă în primul rând în redescoperirea demnității familiei ca instituție umană. „În lumea dezvoltată familiile au potențialul necesar spre a deveni emoțional mai apropiate în relațiile personale... Egalitatea între sexe poate oferi un temei solid pentru familii în a da un sens mai bun

---

35. Jorge E. Maldinado, *Marriage*, în *„Dictionary of the Ecumenical Movement"*, p. 653.

identității familiei, aceasta și pentru generațiile viitoare"[36]. De asemenea marea familie creștină este preocupată de situația economico-socială din lumea a treia, situație marcată de sărăcie și exploatare dar și de unele tendințe, desigur limitate, de a înlocui familia ca „nucleu de afecțiune„ socializare și cultură" prin noi modele de organizare socială[37] (familii de grup, homosexualitate etc.), care sunt inacceptabile teologic, eclesiologic, spiritual, incompatibile cu mărturia creștină.

Contribuția ortodoxă la dezbaterea ecumenică actuală deci și în problema familiei este una fundamentată biblic și pe Tradiția Bisericii care a integrat dimensiunea umană, Împărăției lui Dumnezeu prin mărturia ei, prin propovăduirea Evangheliei, prin tainele Bisericii, prin sfințenia vieții oamenilor care în condiție lor socio-istorică coexistă cu Dumnezeu Cel ce toate le plinește și le orânduiește spre sensul final al lumii și al istoriei, în Dumnezeu.

„În taina — mysterion — Bisericii, ființele umane sunt restaurate în propria lor relație cu Dumnezeu, în comuniunea cu Hristos în Sfânta Treime. Prin Botez, Mirungere și Euharistie, persoanele primesc o nouă naștere în Hristos, sunt unși prin Duhul și sunt deplin încorporați în Trupul lui Hristos-Biserica. Darurile vieții noi în Hristos implică lucrarea de înnoire a întregii vieți, convertirea minții și a inimii, astfel încât voința lui Dumnezeu să fie împlinită, ca lumea însăși să fie transformată și înălțată prin mărturia și viața fiilor ei"[38].

Nunta, Taina a Bisericii, temeiul existenței familiei creștine, este mărturia și viața creștină în relația dual bărbat-femeie sfințită prin harul divin, prin care viața oamenilor sporește în comuniunea cu Dumnezeu și între ei înșiși spre revelația plenară a lui Dumnezeu în lume, singura cale de conviețuire bărbat-femeie, și de perpetuare umană prin naștere de fii. Spre această realitate tainică și profundă a vieții umane, viață nedespărțită de Dumnezeu, mediu de creștere spirituală, de educație morală, spațiu de iubire și jertfă, de purificare și înălțare, fundamentată revelațional, patristic, experiată în Biserică neîncetat, trebuie să converargă orice dezbatere familială din problematica ecumenistă actuală, în virtutea identității creștine, a unității în Hristos mărturisită de creștinii de astăzi, continuatori ai tezaurului de teologie și spiritualitate creștină.

* * *

Familia, instituție veche ca însăși umanitatea, căreia Hristos, „în plinirea vremii" prin întruparea Sa i-a conferit caracterul de taină, relație bărbat-femeie devenind și spațiu de comuniune cu

---

36. Idem, *Familie*, în „*Dictionary...*", p. 416.

37. *Ibidem*.

38. *New Directions in Mission and Evangelization*, Basic Statements, 1974-1991, Edited by James A. Scherer, Stephen B. Bevans, Orbis Books, Maryknoll, New-York, 1992, p. 248.

Dumnezeu, și de experiență spirituală ce transfigurează biologicul, este și astăzi, în ciuda dificultăților materiale uneori, dar în contextul crizei morale a omenirii, o modalitate de conviețuire umană deplină, mediu de educație, de transmitere a valorilor culturale și religioase. Familia este spațiu de misiune creștină pentru că ea dă mărturie despre Hristos și Biserica Sa, ea însăși este o „biserică" prin credință, prin rugăciune, prin iubirea membrilor ei.

Lumea actuală, în transformare și în căutarea de noi modele de organizare umană, trebuie să țină seama de această celulă fundamentală a vieții și a societății umane în care relația bărbat-femeie -copii oferă tabloul plinității existenței în manifestarea ei concretă, biologică, psihică, socială, morală și spirituală, manifestare conștientă și care sesizează și simte prezența divină de putere dătătoare și transfiguratoare.

Familia contribuie la creșterea spirituală și morală a lumii, la buna ei funcționare socială și economică, la echilibrul psihomental atât de necesar în contemporaneitate, ce solicită la maxim efort și creativitate umană.

Familia este izvor de înnoire, de sensibilitate de bogăție spirituală, prin finalitatea ei hristică și eclesială, încât se poate spune că familiile creștine autentice pot și sunt chemate să schimbe chipul lumii de astăzi

Pr. lector Gh. PETRARU

MUZICA BISERICEASCĂ ȘI FAMILIA ÎN RITUALUL TAINEI CUNUNIEI

Prezentă în viața omului, de la naștere și până la trecerea în viața de dincolo, Biserica pune la dispoziția acestuia mijloace pentru împărtășirea reală de harul dumnezeiesc, îndreptării și progresului duhovnicesc. Aceste mijloace sunt Sfintele Taine și ele unesc pe om, mai strâns cu Hristos și cu Biserica; toate acestea vizează scopul final: mântuirea. Legătura strânsă, ontologică, dintre Sfintele Taine și Biserică este dată, asigurată, de Însuși Mântuitorul Hristos ca Cel care a întemeiat, prin jertfa de pe Cruce și Înviere, Biserica și Tainele. În acestea două lucrează Duhul Sfânt care face prezent pe Hristos atât în Biserică cât și în Sfintele Taine.

Să nu uităm însă că omul este o entitate psihologică. De aceea Biserica îi oferă acestuia asistență nu numai în ceea ce privește viața spirituală ci și cea trupească materială; ba, mai mult, se urmărește sfințirea și îndumnezeirea întregii naturi. Mijloacele prin care se realizează acest lucru se numesc ierarghii, însă ele nu formează obiectul studiului nostru. Trebuie să menționăm doar că pe când ierurgiile nu au caracter obligatoriu, Sfintele Taine sunt indispensabile pentru viața omului.

Familia, care în lumea de astăzi, modernă și tehnicizată, este împinsă în afara sferei sacrului în favoarea așa-zisei libertăți de conștiință, nu este exceptată de atenția Bisericii; dimpotrivă, ea este ocrotită încă de la întemeierea ei pe tot parcursul vieții. Originea familiei stă în natura socială a omului, dar, în primul rând în voința divină exprimată, în mod pozitiv, la crearea acestuia (Facere I, 27-28), ca fiind prima și cea mai mică celulă a organismului social. „Dintre toate viețuitoarele, omul se naște cel mai plăpând și cel mai neputincios, în a-și satisface nevoile vitale ale existenței..." și de aceea „familia este prima alcătuire de viață obștească și sâmburele din care cresc toate celelalte forme de viață socială"[1].

Familia se întemeiază prin căsătorie. Trecând peste aspectul juridic, socotim că este necesar să subliniem faptul că această căsătorie în Biserică se face prin una din cele șapte Sfinte Taine: Cununia: și acest lucru pentru că „nu există Taine în afara Bisericii, ci numai în Biserică, săvârșite mai întâi de apostoli, chiar din timpul lor, de episcop și preoții Bisericii. Dar nu există nici Biserica fără Taine, căci încorporarea oamenilor în Hristos, deci calitatea de creștin a acestora și creșterea lor în Hristos ca mădulare ale trupului Său, Biserica, nu se realizează decât prin Sfintele Taine. Prin ele, Hristos este prezent și lucrează în Biserică și membrii ei"[2]. Cu alte cuvinte — așa cum afirma Părintele Stăniloae — fără asistența Bisericii, prin Taina Cununiei, „te lipsești de Duhul Sfânt care te

---

1. *Teologia morală ortodoxă*, manual pentru Institutele Teologice, vol. II. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 200-201.

2. *Tratat de dogmatică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 507.

unește, te lipsești de toate binecuvântările Bisericii. Hristos, prin binecuvântările Bisericii, vine între oameni. Nu numai în om, ci și între oameni. Și este un har special care intervine în legătura dintre bărbat și femeie"[3].

Muzica bisericească a însoțit cultul creștin încă de la începuturile lui. Nu vom face o retrospectivă în istoria acestei realități, însă trebuie să spunem că muzica a jucat un rol preponderent în săvârșirea cultului divin. Să ne închipuim cum ar fi o slujbă fără un cuvânt cântat. Desigur, nu s-ar diminua cu nimic din rolul harismatic sau latreutic al cultului, însă totul ar părea sec, fără noimă, ducând chiar la monotonie; ar părea ca ceva neîntregit, neterminat și putem spune că este vorba de o mutilare a memoriei auditive[4].

De aceea, când melodia însoțește textul, totul ne pare ca un întreg, fără lipsuri, iar mintea și inima se înalță mai ușor spre Dumnezeu. Totodată Muzica facilitează pătrunderea mesajului textuiui în memorie și ajută la înțelegerea textului respectiv.

În Taina Cununiei muzica depășește cele amintite mai sus; ea dă un surplus de măreție, de fast și de strălucire momentului respectiv.

Ca să putem vorbi de muzica utilizată în ritualul Cununiei, nu trebuie să facem abstracție de text. Dat fiind acest lucru, în continuare vom lua, în ordine cronologică, textele ce marchează momentele principale ale ritualului respectiv încercând să le tâlcuim, pe scurt, mesajul. Totodată le vom reda însoțite de melodie. Trebuie să menționăm că în Biserica Ortodoxă Română, din multitudinea de variante a liniilor melodice, s-a impus cea oferită de Ion Popescu-Pasărea; de altfel și celelalte melodii din cadrul slujbei Cununiei aparțin aceluiași autor. Pe acestea le vom reda și noi.

Ca orice slujire, Cununia începe cu binecuvântarea dată de preot. Acest lucru se face dacă imediat înainte nu s-a săvârșit slujba logodnei. Dacă înainte s-a făcut logodna, ceea ce se practică frecvent în Biserica noastră, atunci între binecuvântare și ultima rugăciune de consfințire a logodnei se pune Psalmul 127; se cântă fiecare verset, în ritm recitativ, intercalându-se între ele stihul „Mărire Ție, Dumnezeul nostru, mărire Ție". Acest stih este ca un refren, un leit-motiv care amintește că totul trebuie făcut în numele lui Dumnezeu și spre slava Lui. Psalmul respectiv a fost ales pentru a zugrăvi fericirea vieții familiale a celor ce se tem de Dumnezeu

---

3. *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, convorbiri realizate de Sorin Dumitrescu, Editura Anastasia, București, 1992, p. 122.

4. Icoana și muzica au fost mijloacele „moderne" prin care Biserica primelor veacuri și-a transmis învățătura de credință ortodoxă. Ajutat de cele două simțuri, al văzului și al auzului, omului i se imprimă mai repede în memorie ceea ce vrea Biserica să transmită. Astfel, o privare de aceste mijloace ar fi o adevărată mutilare a memoriei. Vezi în acest sens Pr. prof. conf. dr. Daniel Ciobotea, *Iconografia ortodoxă — memoria vizuală a Bisericii*, în „Ortodoxia", XLI (1989), nr. 3, p. 107-117.

și mai ales, tot ceea ce fac, fac să fie în numele lui Dumnezeu lată acum și acel stih însoțit de melodie pe dublă notație: bizantină și occidentală.

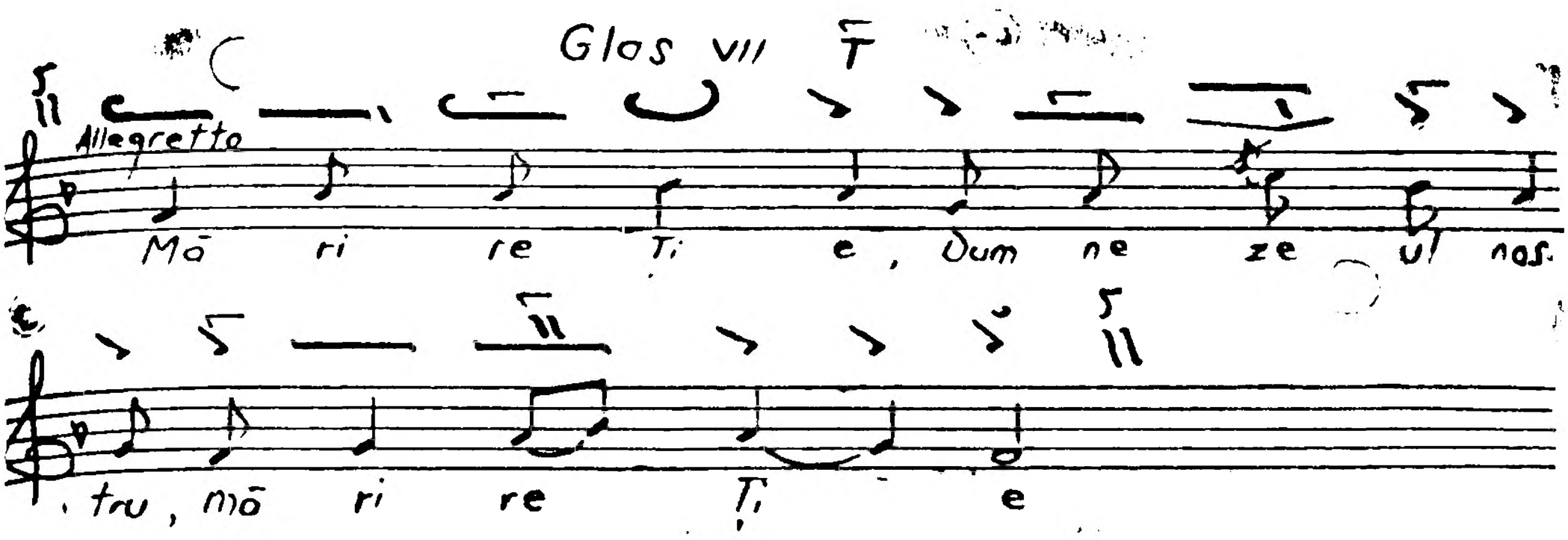

După cum observăm, autorul a ales un glas (glasul III) ce corespunde unei tonalități majore (fa major) tocmai pentru că, în general, tonalitățile majore sunt luminoase, înălțătoare, potrivite momentelor festive. De altfel, cu excepția uneia, toate melodiile din slujba Cununiei au fost scrise în tonalități majore. Nu ne vom referi la diferitele variante armonizate pe 2, 3 sau chiar 4 voci, fie egale sau mixt, în dorința de a scoate în evidență stilul pur tradiționalist al cântării noastre de strană; stil în care se reflectă puritatea și gingășia sufletului românesc: în aparență simplu, dar curat, neprihănit.

Din stihurile ecteniei mari, unde găsim, la fiecare, pluralul „... Domnului să ne rugăm" desprindem caracterul de comuniune al ortodoxiei. Din acest îndemn, întreaga asistență este chemată să participe efectiv la întemeierea noii familii, prin răspunsurile pe care le dă.

Momentul culminant îl constituie cele trei rugăciuni de consfințire a legăturii dintre bărbat și femeie și mai cu seamă ultimele cuvinte din rugăciunea a treia: „Însuți, și acum, Stăpâne, trimite mâna Ta din sfântul Tău locaș și unește pe robul Tău X cu roaba Ta X ...". Aceste cuvinte sunt socotite ca o epicleză a cununiei. Semnul văzut al sfințirii nevăzute este unirea mâinii drepte a bărbatului cu mâna dreaptă a femeii, iar pecetluirea acestei taine se face prin punerea cununiilor pe capul mirilor. Cununiile închipuiesc coroanele cu care se încununau regii și împărații biruitori în războaie, luptătorii victorioși din arene. Ele semnifică puterea, stăpânirea de sine la bărbați, sau frumusețea și curăția fecioriei la femei. Cununiile se pun pe capul miriler ca un omagiu sau o răsplată adusă curăției, fecioriei acestora pe care ei au păstrat-o până la nuntă. Din acest motiv noi îl rugăm pe Dumnezeu să desăvârșească încununarea lor, cântând:

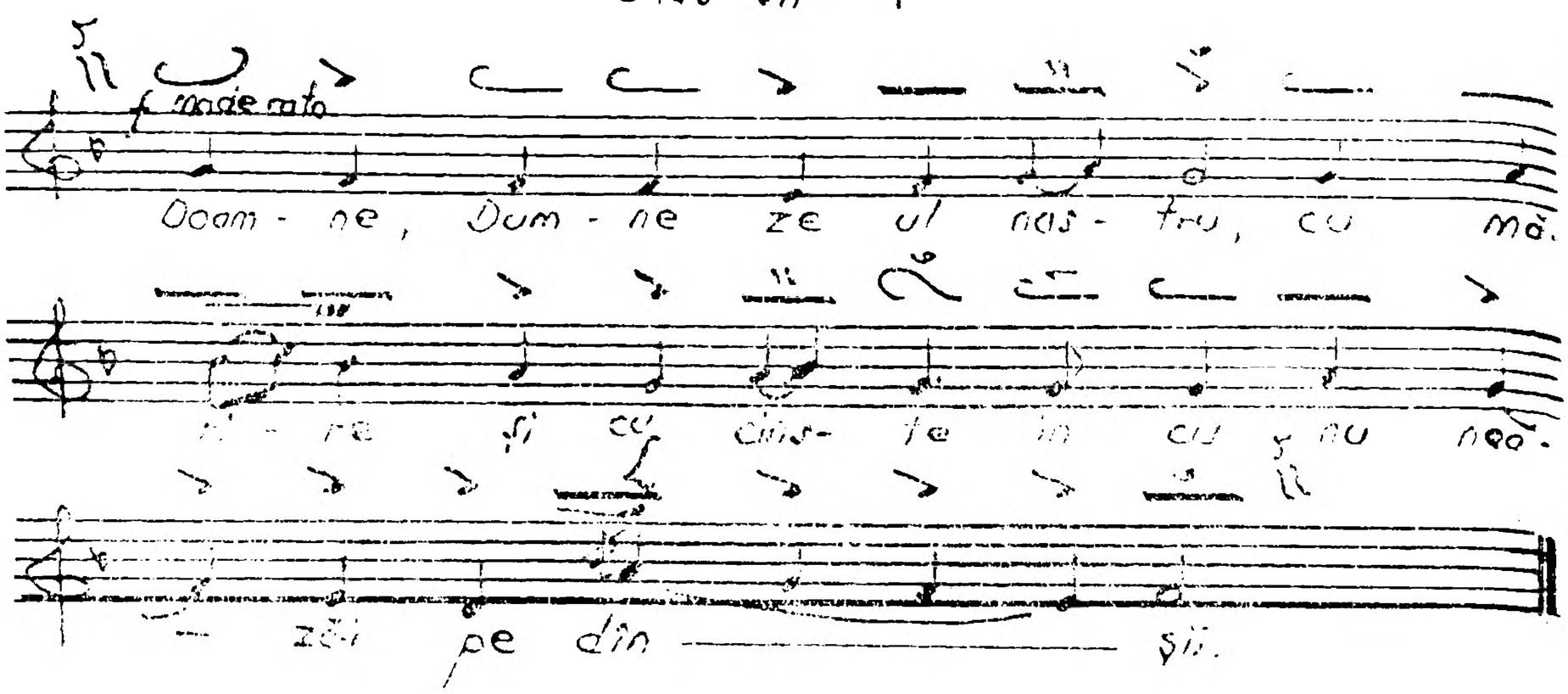

Rugămintea adresată lui Dumnezeu de a-i îmbrăca pe miri în haina cinstei și a măririi este însoțită de nuanța „forte" în care se cântă melodia de la un capăt la celălalt.

După citirea Apostolului și a Evangheliei urmează ectheniile întreită și de cerere. Acestea sunt urmate de un moment care ar trebui să marcheze întreaga viață a celor doi soți: rugăciunea binecuvântării paharului din care preotul dă să bea mirilor. La noi, la români, s-a împământenit obiceiul ca odată cu vinul să se binecuvânteze și o bucată de pâine sau cozonac. Aceste două elemente, pâinea și vinul, capătă o singură semnificație: bucuria și veselia nunții, totodată și soarta comună a viitorilor soți, pe care o vor împărtăși împreună, având parte de aceleași necazuri, dar și de aceleași bucurii. Se cade să menționăm că pâinea este o reminescență veche, precreștină, moștenită din ritualul nunții la români. Ea amintește de pâinea comună ce se frângea la ei, cu ocazia nunții și pe care mirii o mâncau împreună[5]. Tot specialiștii ne spun că „atât paharul, cât și pâinea, ne aduc aminte și de împărtășirea mirilor, care avea odinioară loc în acest moment al slujbei, deoarece cununia se săvârșea de regulă îndată după Sfânta Liturghie, când mirii se și împărtășeau"[6]. Cântarea ce se cântă acum, în timp ce mirii beau din pahar, este versetul al IV-lea din Psalmul 115, care se cânta ca priceasnă, în vechime, în timpul împărtășirii mirilor. Să urmărim acum linia melodică:

---

5. N. Lascu, *Cum trăiau românii* apud. Pr. prof. dr. Eno Braniște, *Liturgica specială*, manual pentru Institutele Teologice, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1980, p. 412.

6. *Ibidem*, p. 412-413.

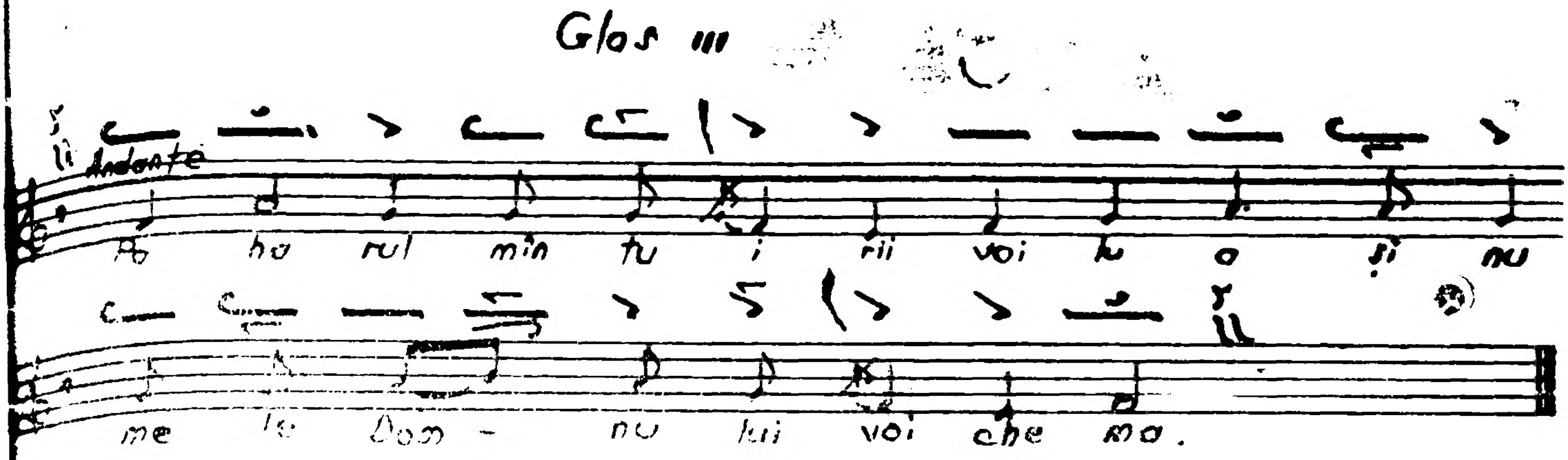

O urmărire mai atentă a melodiei ne face să observăm că aceasta se angajează într-o inflexiune modulatorie: în relativa tonalității de bază, cu semicadență pe dominanta acesteia. Acest segment vrea parcă să amintească mirilor că viața este presărată, mai ales, cu greutăți, cu obstacole de tot felul care trebuiese învinse împreună. Nimeni nu și le dorește, însă ele sunt inevitabile. Biruirea lor se face chemând în ajutor numele Domnului așa cum și cântarea zice la sfârșitul ei, iar firul melodiei revine la tonalitatea inițială redând optimismul.

După aceștea urmează înconjurarea mesei de către alaiul de nuntă format din slujitori, miri și nași în chip de horă. Acum se dă glas bucuriei firești, prilejuită de nuntă, sentiment ce s-a exprimat întotdeauna prin cântec și dans. Această ceremonie, întâlnită și la botez și la hirotonie, este un rest din dansul ritual, bineînțeles religios, care făcea parte integrantă din cultul ebraic. În timpul acestui ceremonial se cântă trei tropare așezate într-o anumită ordine. Primul este de fapt irmosul cântării a IX a de la Canonul Miezonopticii de duminică, pe glasul V. (Vezi p. 94).

Unul din scopurile căsătoriei și implicit rol al familiei este nașterea de prunci, deci asigurarea continuității neamului omenesc în virtutea poruncii divine (Facere 1, 28). Deci Biserica ne duce acum cu gândul mai întâi la nașterea Pruncului din Sfânta Fecioară; după cum știm nașterea a fost prezisă de proorocii Vechiului Testament, dar dintre toți Isaia a vorbit cel mai lămurit (Isaia 7, 14). De aceea, în acest moment, noi îl rugăm pe proorocul să fie părtaș bucuriei noastre pentru că i s-a împlinit proorocia. Chiar dacă este moment de bucurie, melodia scrisă într-o tonalitate minoră, îndeamnă la sobrietate, la autocontrol spre a da prioritate bucuriei duhovnicești.

Urmează celelalte două tropare care, ni se pare nouă, cuprind sensul tainic al familiei, cuprind dacă am putea să-i spunem, o teologie a familiei. Să le urmărim mai întâi atât conținutul cât și melodia.

veșnicie. Celălalt poate muri pentru mine dacă nu-i arăt iubire, răbdare. Poate muri, da"[7]. Așadar, datoria fiecărui soț este să-l facă pe celălalt să meargă spre fericire. Acest lucru presupune răbdare, multă răbdare, întocmai ca cea a martirilor sau a călugărilor. Pentru că spune același părinte: „În căsătorie este și multă răbdare, poate mai multă răbdare decât la monahi. Monahii au și ei virtuțile lor, dar au și mirenii virtuțile lor. Este sfântă și căsătoria. Nu spun că nu-i sfânt și monahismul deși am accentuat monah devii prin rugăciune, om căsătorit prin taină"[8].

Iată, așadar, rostul acestor două tropare: de a ne arăta că familia se bazează pe jertfă continuă. Iar această jertfă nu se realizează decât împreună. Există o comuniune în jertfă. Sfinții martiri s-au jertfit pentru un singur Dumnezeu, dar un Dumnezeu care este o comuniune de persoane. „Astfel misterul singularului și pluralului din om — nota Vladimir Lossky — reflectă sistemul singularului și pluralului în Dumnezeu; așa cum principiul personal în Dumnezeu cere ca natura cea una să se exprime în diversitatea persoanelor, la fel în omul creat după chipul lui Dumnezeu. Natura umană nu poate exista în posesiunea unei monade; ea care nu singurătatea, ci comuniunea sau diversitatea cea bună a iubirii"[9].

Dacă ne vom întoarce la linia melodică a acestor două tropare, vom observa că ea nu diferă prea mult, tocmai pentru a sublinia unitatea și indisolubilitatea familiei; a ceea ce Biserica vrea ca familia să fie, exprimându-se prin cântările înfățișate mai sus.

În momentul în care Mântuitorul a ridicat căsătoria la rang de Taină, prin participarea Sa la nunta din Cana Galileei, împreună cu ucenicii Săi, toți exegeții au văzut în aceasta intenția Lui de a arăta nu numai celor prezenți acolo, soți și nuntași, de câtă cinste se bucură căsătoria în fața lui Dumnezeu; lucrul acesta era valabil pentru toate veacurile, pentru toți sotii din toate timpurile. Și se cuvine ca ei să înțeleagă cu câtă înălțare trebuie să încheie căsătoria, să n-o reducă la un simplu contract. De aceea Biserica a cinstit căsătoria încă de la începuturile ei și a avut grijă ca în momentul săvârșirii Tainei Cununiei să-i dea un surplus de sobrietate, dar și de măreție în același timp. Acest lucru, așa după cum am văzut, reiese din mesajul textelor liturgice și din muzica folosită ca liant sau mai bine zis ca punte de legătura între mesaj și sufletul omului.

Diac. asist. Alexandrel BARNEA

---

7. *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, p. 115.
8. *Ibidem*, p. 114-115.
9. Vladimir Lossky, *Theologie Dogmatique* [illegible] *Mission*, p. 214.

TAINA NUNȚII
DUPA ÎNVĂȚĂTURA SFINȚILOR PĂRINȚI

De la început se impun câteva precizări cu privire la noțiunea de taină în general și asupra noțiunii de Taina Cununiei în special.

Cuvântul taină, având corespondent în limba greacă cuvântul mysterion (μυστήριον) iar în limba latină cuvântul mysterium, sacramentum, are sub aspect teologic o dublă semnificație, aceea de *mister* — ceva ascuns, necunoscut sau de necunoscut („taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută"), o revelare, o dezvăluire a intențiilor divinității atât cât consideră Dumnezeu necesar să știm referitor la mântuirea noastră — și aceea de *sacrament* — „concretizarea realității spirituale a sfințeniei, într-un gest însoțit de o realitate materială și prilejuită de săvârșitor". Prin urmare taina, ca lucrare a harului revărsat din umanitatea îndumnezeită a lui Hristos, este o lucrare eminamente creștină, o lucrare a Duhului Sfânt [1].

Taina este deci o lucrare sfântă prin care se comunică credinciosului „în chip special și prin anumite semne văzute harul dumnezeiesc, nevăzut și mântuitor" [2]. Credinciosul intră în comuniune cu Hristos ca persoană și se întemeiază comuniunea cu Hristos și cu ceilalți membri ai Bisericii uniți cu și în Hristos. Prin urmare „omul trebuie să trăiască faptul că în momentul Tainei intră în comuniune cu Hristos, care este un Tu suprem și care îl ridică la nivelul comuniunii cu Sine, dar care este în același timp și om coborât la nivelul comuniunii cu noi prin alt om" [3], adică prin preot, săvârșitorul tainei Însă nu trebuie să se înțeleagă că preotul se interpune între Hristos și credincios, el fiind doar persoana care constată realizarea legăturii directe dintre primitorul tainei și Hristos [4], concretizată prin folosirea formulei reflexive, se botează, se împărtășește, se cunună. Rezultă deci că săvârșitorul propriu-zis al tainei este Hristos însuși în mod nevăzut, ceea ce însemnează că validitatea tainelor nu depinde de vrednicia săvârșitorului (preot sau episcop, căci rugăciunea și invocarea Sfântului Duh aparțin Bise-

---

1. Pr. prof. Ioan Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 351 u; Pr. prof. Dumitru Radu, *Sfintele Taine*, în Îndrumări misionare, București, 1986, p. 506 u.

2. Pr. prof. Ene Branișteanu, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 353; Pr. prof. D. Radu, *art. cit.*, p. 507; Paul Evdokimov, *L'orthodoxie*, Paris, 1979, p. 263.

3. Pr. prof Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 30-31; Hr. Andruțos, *Simbolica*, Atena, 1936, trad. rom. de prof. Iustin Moiseescu, Craiova, 1955, p. 239, definește tainele drept „ceremonii înființate de Dumnezeu, care arată și totodată transmit harul nevăzut, prin ele Hristos stând de față și lucrând în Biserică. Puterea lor sacramentală izvorăște prin urmare din jertfa răscumpărătoare a Mântuitorului.

4. A se vedea și H. Volk, *Ehe IV. Dogmatisch*, în Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg, 1959, vol. III, col. 682, însă nu putem fi de acord cu el când afirmă că Taina Cununiei poate fi săvârșită numai în prezența credincioșilor, constitutiv fiind cuvântul „da" dat de cei doi miri, pentru că Hristos coboară în chip nevăzut prin săvârșitorul tainei, prin preot, și dă nunții caracterul de taină. Vezi Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, *p. 195*.

ricii. Chiar și gesturile sacramentale și declarațiile săvârșitorului despre harul care se pogoară „sunt însoțite de credința Bisericii că Hristos însuși lucrează prin ele în mod nevăzut", împlinind făgăduința că „la săvârșirea lor va coborî în cei ce le primesc". Pentru aceasta se cere și din partea primitorului tainei o manifestare de voință, în a accepta „o relație personală decisivă cu Hristos" [5].

Elementele constitutive ale tainelor sunt deci *mijloacele materiale* prin care Hristos Însuși Își comunică harul mântuitor, *lucrarea preotului* prin atingere a mâinii sale direct sau printr-o materie de trupul primitorului tainei și *mărturisirea de credință a primitorului* însoțită de rugăciunea preotului [6].

In Biserica Ortodoxă, ca și în Biserica Romano-Catolică există un număr de șapte taine [7] împărțite fie în trei categorii: taine ale unirii depline cu Hristos (Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir și Euharistia), numite și taine de inițiere [8], taine ale reîntăririi în Hristos în urma îmbolnăvirii sufletești (Mărturisirea) și trupești (Maslul) și taine pentru împlinirea unei misiuni speciale în Biserică (Hirotonia) sau în societate (Căsătoria sau nunta) [9], fie în două categorii: taine care se repetă (Euharistia, Mărturisirea, Maslul) și taine care nu se repetă (Botezul, Mirungerea, Nunta și Hirotonia) [10]. Însă in sensul larg al cuvântului „tot ce ține de viața creștină este eclesial și deci de natură sacramentală" (cf. Faptele Apostolilor 2, 17; I Corinteni 12, 17) [11].

În continuare ne vom ocupa doar de una din aceste taine și anume de Taina Nunții așa cum a fost ea privită de Sfinții Părinți.

Taina Nunții sau Cununia (în grecește gamos (γάμος) sinapheia (συναφεῖα) iar în latinește matrimonium) este „un act sfânt, de origine dumnezeiască, în care prin preot se împărtășește harul Sfântului Duh unui bărbat și unei femei care se unesc liber în căsătorie, care sfințește și înalță legătura naturală a căsătoriei la demnitatea reprezentării unirii duhovnicești dintre Hristos și Biserică" [12].

În conformitate cu textul scripturistic din Cartea Facerii constituirea familiei își are fundamentarea în voința divină exprimată la creație. „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el" (Facere 2, 18). Sf. Părinți, interpretând acest text, spun că unirea dintre bărbat și femeie nu reprezintă o imagine a

---

5. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 26-30. Nicolae Cabasila zice că tainele sunt „cale împărătească pe care El ne-a trasat-o, ușile pe care El le-a deschis și prin care El revine la oameni". Despre viața în Hristos, P. G., CL, col. 508 A, după Pr. prof. Ene Branițte, *op. cit.*, p. 354. A se vedea traducerea românească a Pr. prof. Teodor Bodogae, *Despre viața în Hristos*, rced., București, 1992, p. 130-296.

6. *Ibidem*, p. 32.

7. Ioan Mihălcescu, *Dogmatica soteriologică*, București, 1926, p. 112; Hr. Andruțos, *op. cit.*, p. 247; Pr. prof. I. Bria, *op. cit.*, p. 353, P. Evdokimov, *op, cit.*, p. 263.

8. Pr. prof. Ene Branițte, *Explicarea Sfintelor Taine de inițiere*, București, 1990.

9. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 33; Pr. prof. D. Radu, *art. cit.*, p. 512.

10. Hr. Andruțos, *op. cit.*, p. 248; Pr. prof. D. Radu, *op. cit.*, p. 512, susține repetarea în cazuri speciale a Tainei Mirungerii.

11. P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 263 u.

12. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 176.

celor pământești, ci a lui Dumnezeu însuși, care fiind unul zice noi (Cf. Facere 1, 26) [13] și că prin unirea celor doi se formează o comunitate în care se sălășluiește divinul [14], cf. textului de la Matei 18, 20, „unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor". De aceea Sf. Ioan Gură de Aur numește familia „ἐκκλησία μικρὰ" [15] deoarece soții prin căsătorie nu mai sunt doi, ci un trup (cf. Matei 19, 6).

Faptul că în actul creării omului nu este vorba doar de crearea unui bărbat și a unei femei se poate constata din compararea celor două texte din Cartea Facerii. La Facere 1, 26 cei doi sunt numiți bărbat (zakar) și femeie (negevah) (în limba latină „masculus" și „femina") pe când la Facere 2, 18 sunt numiți soț (iș, lat, vir) și soție (ișa, lat, virago), arătându-se și cum se va întemeia familia: „De aceea va lăsa omul pe tatăl și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup" (Facere 2, 24). Această unire însă nu s-a făcut după bunul plac al celor doi, nici din instinctul animalic al împreunării trupești, ci după voia lui Dumnezeu care i-a binecuvântat și le-a rânduit și misiunea lor pe pământ: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți" (Facere 1, 28).

Cu toate că în Vechiul Testament căsătoriei i se conferea o oarecare sfințenie, ea nu a fost ridicată la rangul de taină ca în Noul Testament. Familia era pusă în slujba menținerii și perpetuării neamului omenesc. Încheierea căsătoriei nu era o problemă individuală a celor doi tineri, ci a familiei, respectiv a tatălui (Ieșire 22, 15; Deuteronom 7, 3; Facere 24, 2-61; 34, 1-24; 38, 6; Sam. 14, 2) și numai în cazuri de excepție trata problema căsătoriei mirele (Facere 26, 34 u; 28, 8 u; 29, 14-30; 38, 1-5). Mireasa era cumpărată și trecea din ascultarea tatălui sub ascultarea soțului (Geneza 29, 14-30; Deuteronom 22, 28; Iosua 15, 6), ea rămânând totuși o persoană liberă, soțul având dreptul asupra ei ca soț și nu ca suveran. Soția își putea păstra averea primită de la părinți și darurile de la soț [16].

Scopul căsătoriei în Vechiul Testament era nașterea urmașilor (Facere 1, 28) în special băieți (Psalm 127, 5), copiii fiind considerați o binecuvântare a lui Dumnezeu (Facere 4, 1 și 20; 17, 4 și 16; 30, 2. Psalm 127, 3 u; Psalm 128, 3-6). Lipsa copiilor era socotită pedeapsă de la Dumnezeu (Levitic 20, 20 u; Isaia 47, 9; Ieremia 18, 21; Osea 9, 11-16) și o mare dezonoare pentru soție (Facere 20, 23).

Cu toate că în Vechiul Testament era permisă poligamia, e apreciată însă și monogamia (Facere 2, 18-24). Cât privește celibatul, era necunoscut în Vechiul Testament. Se cunosc abțineri de la viața

---

13. Sf. Ioan Gură de Aur, P.G., LXI, col 215 și LXII, col. 387, după P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 295.

14. Clement Alexandrinul, P. G., VIII, col. 1169, după P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 295.

15. P.G., LXII, col. 143, după P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 295.

16. O practică asemănătoare cunoșteau și românii. Așa numită căsătorie „cum manu" scotea soția de sub tutela familiei punând-o din punct de vedere matrimonial și religios, sub tutela soțului pe când în căsătoria „sine manu" soția își păstra o oarecare stare de libertate, de independență. A se vedea C. Stoicescu, *Curs elementar de drept roman*, ed. a III-a revăzută și adăugată, București, 1931, p. 100-114 și Vladimir Hanga, *Drept privat roman*, București, 1971, p. 126-136.

conjugală în familie în cazul unor rânduieli de sfințenie (Ieșire 19, 15 I Regi 21, 5).

Aceste scurte precizări asupra căsătoriei in Vechiul Testament ne fac să înțelegem mai bine sensul căsătoriei postulate de Mântuitorul în Noul Testament.

În Noul Testament s-a dat căsătoriei sensul inițial, adică unirea nedespărțită dintre bărbat și femeie, după voia lui Dumnezeu (Marcu 10, 6-9; Matei 19 4 u). Cu toate că textul clasic din rânduiala cununiei este cel de la Ioan 2, 1-11, în care, prin prezența Mântuitorului și a Maicii Sale la nunta din Cana Galileii, se arată că nunta e voită și binecuvântată de Dumnezeu, învățătura Mântuitorului despre căsătorie se găseste în răspunsul dat de El fariseilor (Matei 19, 3-8; Marcu 10, 1-9). Mântuitorul arată că încă de la creație Dumnezeu a făcut bărbat și femeie pentru a se uni ca soț și soție într-o unire indisolubilă: „Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie... Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl sau și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă" (Matei 19, 4-6).

Permisiunea legiferată de Moise, de a se desface căsătoria, prevedea numai cazurile de adulter, acesta fiind asimilat ca moarte sufletească cu moartea trupească. Mântuitorul atrage însă atenția fariseilor asupra indisolubilității căsătoriei amintindu-le „că la început nu a fost așa", ci numai pentru învârtoșarea inimilor lor le-a permis Moise desfacerea căsătoriei în caz de adulter (cf. Matei 19, 8).

Sfântul Apostol Pavel adâncește și mai mult problema căsătoriei numind-o „taină mare" și asemănând unirea dintre bărbat și femeie prin taina nunții cu unirea dintre Hristos și Biserică (Efeseni 5, 31-32). Pentru a nu fi periclitată căsătoria, Sf. Ap. Pavel recomandă despărțirea celor doi soți pentru perioade scurte, de bună voie și numai cu scop de sfințenie, îndeletnicindu-se cu postul și rugăciunea, după care să revină din nou la conviețuirea familială (I Corinteni 7, 5).

Desfacerea căsătoriei rămâne în Noul Testament ca și în Vechiul Testament un interdict și este condamnată chiar și privirea pătimașă la o altă femeie și prin analogie la un alt bărbat, fapt care ar duce la dezbinarea căsătoriei (Matei 5, 28).

Cât privește celibatul Noul Testament îl recomandă ca posibilitate de a sluji în exclusivitate lui Dumnezeu, fără însă a necinsti căsătoria. Sf. Ap. Pavel, cu toate că recomandă fecioria [17], îndeamnă pe cei necăsătoriți cât și pe văduve, dacă nu pot să se înfrâneze, să se căsătorească (cf. I Corinteni 7, 8-9).

Numind căsătoria „mare taină" condamnă cu asprime desfacerea ei. Dacă fecioria e doar recomandată de el, desfacerea căsătoriei e interzisă prin poruncă de la Domnul (cf. I Corinteni 7, 10).

Din cele relatate mai sus se poate vedea că scopul căsătoriei creștine este: înmulțirea, perpetuarea și creșterea neamului ome-

---

17. A se vedea J. Michl, Ehe III, *Im Neuen Testament (căsătoria în Noul testament)*, în Lexikon für Theologie und Kirche, vol. III, Freiburg, 1959, col. 677-680.

nesc (cf. Facere 1, 28) prin nașterea de copii [18], întrajutorare reciprocă, purtând unul altuia sarcinile (cf. Galateni 6, 2), înfrânarea trupească (I Corinteni 7, 2), dar mai ales realizarea stării de iubire desăvârșită între soți (cf Efeseni 5, 25, 28, 33; I Corinteni 7, 3), „transmițând unul altuia calitățile și darurile care sunt proprii fiecăruia, înnobilându-se reciproc și formându-se reciproc și lucrând laolaltă la îndeplinirea menirii morale a fiecăruia“ [19].

Căsătoria este deci unirea tainică dintre bărbat și femeie, prin care se „înnobilează iubirea conjugală“ [20] făcând posibilă nașterea de copii, înfrânarea trupească și întrajutorarea reciprocă [21].

Fideli învățăturilor evanghelice Sfinții Părinți au recomandat căsătoria și au apărat-o în fața unor mișcări eretice cu caracter antifamilial. Clement Alexandrinul, combătând pe Vasilide și adepții lui (care respingeau căsătoria ca fiind instituită de diavolul, și deci piedică în calea desăvârșirii, dar admiteau desfrâul) fericea „starea de famen“ dar admira „monogamia și sfințenia unei singure căsătorii“, soții având împreună aceleași simțăminte [22]. Tot el respinge învățăturile lui Marcion, Heraclit și ale pitagorienilor (care detestau căsătoria pe motivul că nașterea de copii ar fi un rău și deci prin căsătorie s-ar umple lumea de exponenți ai răutății) învățând că „trebuie să te căsătorești pentru ca să ai copii, iar după ce-ai făcut copii, să vrei să-ți înfrânezi plăcerile trupești“ [23]. De aceea nu este permisă desfrânarea, ci „fiecare (bărbat) să-și aibă femeia sa și fiecare femeie să-și aibă bărbatul ei“ (I Corinteni 7, 2).

În conformitate cu aceste precepte scripturistice Clement Alexandrinul combătând mai departe pe Carpocrate și Epifane [24] învăța că a cere „ca femeile să fie comune..., este cea mai mare hulă adusă numelui lui Hristos“ [25], pentru că se desființează și legea și Evanghelia, care poruncește „să nu faci desfrânare“ (Ieșire 20, 14) și „să nu poftești femeia aproapelui tău“ (Ieșire 20, 17).

Căsătoria cea după lege nu este o simplă legătură conjugală, ci este „o unitate spirituală, care închipuiește legătura aceasta a Domnului cu Biserica ... că este mijloc al harului dumnezeiesc, care

---

18. R. F. Coulet, *Le problème de la famille*, vol. I, La crise de foyer, ed. Spes Paris-Bordeaux, 1924, p. 13, după Prof. Constantin C. Pavel, *Probleme morale cu privire la căsătorie și familie*, în B.O.R., 1-2/1967, p. 127, nota 1.

19. Hr. Andruțos, *Sistem de morală*, trad. rom. Dr. I. Lăncrăjan și Prof. Ermis Mudopoulos, Sibiu, 1947, p. 300-323.

20. Prof. Constantin C. Pavel, *art cit.*, p. 128.

21. *Manual de Teologie Morală Ortodoxă*, vol. II, București, 1980, p. 289.

22. *Stromata III*, 4, 3, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, în Părinți și scriitori bisericești (în continuare prescurtat PSB), vol. V, București 1982, p. 188. În continuare vom cita din această colecție indicând numărul volumului și pagina.

23. *Stromata* III, 24, 1, PSB 5, p. 197.

24. Doi eretici gnostici alexandrini, tată și fiu, care au trăit în sec. al II-lea, vezi Pr. D. Fecioru, Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea a II-a, în PSB, vol. 5, București, 1982, p. 189, nota 8 și 9.

25. *Stromata III*, 5, 1, PSB, 5, p. 189; *Teofil al Antiohiei, către Autolic*, II, 6, trad rom de Pr. D. Fecioru, în PSB, 2, București, 1980, p. 331. Nici sub pretextul că având femeile în comun ar crește numărul copiilor, și deci, ar fi o mângâiere pentru cei întristați, nu a putut accepta această nelegiuire, deoarece zice ei, „copii să se nască legitimi din căsătorie și nu din adulter“.

ridică legătura conjugală și umple de puterea Duhului Sfânt pe cei care se însoțesc, ca să păstreze căsătoria cinstită ... creșcând creștinește pe copiii lor“ [26].

Căsătoria nu poate fi socotită nicidecum desfrânare sau păcat, pentru că a fost rânduită prin lege, ci „căderea dintr-o singură căsătorie în mai multe căsătorii“ e socotită păcat și desfrânare [27].

Sf. Părinți urmând Evangheliei (Matei 19, 6; Marcu 10, 9) au învățat despre *unitatea și indisolubilitatea căsătoriei*. Așa cum Hristos nu-și părăsește Biserica, ci o iubește, se jertfește pentru ca s-o sfințească și s-o arate fără prihană (cf. Efeseni 5, 25-27), tot așa nici bărbaților nu le este îngăduit să-și părăsească femeile lor și invers. Dacă Dumnezeu a rânduit căsătoria pentru înfrânare și nașterea de copii, nu îngăduie desfacerea ei [28], căci zice Clement Alexandrinul, făcând referire la textul paulin că, „Biserica nu se mai căsătorește cu altul, pentru că are Mirele ei“ [29].

Indisolubilitatea și unitatea căsătoriei este fundamentată pe iubirea desăvârșită dintre cei doi soți. Ei se iubesc pentru că se completează ,se dăruiesc unul altuia permanent, bărbatul găsind în soția sa o „taină indefinită“ [30]. Pentru a rămâne căsătoria nestricată în fața multor neajunsuri pe care le cauzează viața, celor ce se căsătoresc li se dăruiește harul dumnezeiesc.

Nici chiar după căderea primilor oameni sfințenia căsătoriei nu a fost stricată de păcat [31]. Iubirea conjugală autentică numită de Sf. Efrem Sirul „Taina desăvârșită“ a fost consfințită de Hristos la nunta din Cana Galileii, zice Fericitul Augustin [32]. Astfel, legătura căsătoriei a fost înălțată „din ordinea naturii, în ordinea harului, învăluind-o prin participarea Sa..., în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa“ [33].

Chiar dacă Sf. Scriptură îngăduie desfacerea căsătoriei pentru adulter (Deuteronom 24, 1; Matei 5, 31-32; 19, 7-9; Marcu 10, 4) nu desființează indisolubilitatea căsătoriei, căci nu permite nici bărbatului și nici femeii recăsătorirea, aceasta fiind considerată adulter

---

26. Hr. Andruțos, *Simbolica*, p. 321.

27. Clement Alexandrinul, *Stromata II*, 145, 2. PSB, 5, p. 185; Sf. Vasile cel Mare, *Regulile morale*, 73, trad. rom. la Prof. Iorgu D. Ivan, în PSB, vol. 18, București, 1984, p. 187.

28. *Stromata III*, 89, 1 și 90, 4, PSB, 5, p. 227; vezi și *Stromata III*, 84, 2, PSB, 5. p. 224.

29. *Stromata III*, 74, 2, PSB, 5, p. 219; Pseudo-Clement Romanul, *Epistola a II-a către Corinteni*, 14, 2-3, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 1, București, 1979, p. 100, vorbind despre instituirea primei familii ia creație învață că încă de atunci „bărbatul este Hristos“ și „femeia este Biserica“.

30. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 182.

31. P Evdokimov, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 175, după Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 183.

32. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 183.

33. Idem, *Ibidem*, Pentru unii Sf. Părinți (Sf. Ioan Gura de Aur, P.G. LXII, col. 380; Sf. Grigorie de Nazianz, P. G., XXXVII, col. 373), prezența Mântuitorului la nunta din Cana nu conferă acesteia sacramentalitatea paradisiacă, ci pasajul evanghelic degajă o profundă semnificație simbolică. Prefacerea apei în vin este imaginea euharistiei, vinul ametitor transformându-se în vinul nobil al dragostei harismatice; P Evdokimov, L Orthodoxie, p. 295.

(Matei 19, 9; Marcu 10, 11-12; I Corinteni 7, 10-11). Nici Sf. Părinți nu admit a doua căsătorie[34], iar Atenagora Atenianul, sub influență montanistă, socotea a doua căsătorie „adevărat adulter[35].

Desfacerea căsătoriei pentru motiv de adulter, nu numai că nu permite recăsătorirea, ci presupune abstinență și pocăință. Herma Păstorul condamnă pe bărbatul care nu-și va primi soția care se pocăiește și poruncește ca bărbatul sau femeia să nu se recăsătorească tocmai pentru a face posibilă pocăința celui căzut[36]. Pentru aceasta este însă nevoie de un mare exercițiu de răbdare, susținând pe unul din soți să nu săvârșească adulter, iar pe celălalt ajutându-l să se îndrepte[37].

Scripturistic doar moartea poate să desfacă legatura tainică a cununiei (I Corinteni 7, 39), dar și în acest caz Sf. Ap. Pavel îndeamnă pe văduve să rămână necăsătorite (I Corinteni 7, 40), ci doar dacă nu pot să se înfrâneze le îngăduie recăsătorirea, fiindcă „mai bine este să se căsătorească decât să ardă" (I Corinteni 7, 9). Dacă permite menținerea căsătoriei chiar și a unui creștin cu un necreștin, pentru că cel necredincios se sfințește prin cel credincios (cf. I Corinteni 7, 12-15), în cazul văduvei nu permite recăsătorirea decât numai „în Domnul", adică cu un creștin.

În acest sens Tertulian recomandă soției rămase văduvă să nu se recăsătorească, motivând că nici trupul, nici lumea și nici dorința de a avea copii nu trebuie să împingă pe creștin la un asemenea act. Cu toate că socotește recăsătorirea obstacol în calea sfințeniei, admite soției sale, în cazul în care el va muri, să se recăsătorească, dar numai cu un creștin[38].

Recăsătorirea, în special a văduvelor, e considerată chiar lipsă de evlavie și de înfrânare. Sf. Ioan Gură de Aur spune că femeia care nu se mulțumește cu o singură căsătorie și se recăsătorește „arată dragostea față de cele lumești, o foarte mare înclinare către lucrurile pământești. Prima, atât cât a viețuit soțul ei n-a fost impresionată niciodată la vederea unui alt bărbat; cealaltă, chiar

---

34. Tertulian, *Apologeticum*, *46*, *10-11* și Minuciu Felix, *Octavius* 33, 5. 35, 6, ambele în trad. rom. de David Popescu, în PSB, vol. 3, București 1931, p. 101 și respectiv 285 și 290; Sf. Vasile cel Mare, *Regulile Mici* 72, PSB, vol. 18, p. 187. Clement Alexandrinul, *Stromata III*, 145, 3, PSB, 5, p. 185.

35. *Solie pentru creștini*, XXXIII, trad. rom. de Pr. prof. T. Bodogae, în PSB, vol. 2, București, 1980, p. 381.

36. Herma Păstorul, *Porunca IV*, *26*, *6-10*, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, în PSB, vol. 1, București, 1984, p. 451 u. A se vedea și Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 199, către Amfilohie*, 21, PSB, vol. 12, p. 402 u.

37. Tertulian, *De pre scriptione*, XIII, PSB, vol. 3, p. 191; Sf. Vasile cel Mare recomandă ca femeia părăsită de bărbatul ei să nu se recăsătorească pentru a nu fi acuzată de adulter (cf. Matei 5, 29). *Epistola 199, către Amfilohie*, 43, PSB, 12, p. 409; A se vedea și canoanele 38, 49, 77 și 80 ale Sf. Vasile.

38. Tertulian, *Ad uxorem* I, vezi Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia*, vol. I, București, 1984, p. 456 u. Mai târziu, sub influența montanistă, Tertulian se opune ideii de recăsătorire, asimilându-o cu un desfrâu (De monogamia pe când văduva recăsătorită se roagă pentru sufletul soțului decedat (ibidem, p. 458-459). Pr. prof. Herma, *Porunca IV*, 2 i.a. admite recăsătorirea celor văduvi, dar recomandă neîncetat „a nu se îndepărta de Domnul ci mai mult a sluji Lui cu suflet curat", PSB, vol. 1, p. 451.

și când nu și-a călcat datoriile față de soț și-a purtat privirile și asupra multora“ [39].

Vorbind despre căsătorie sau fecioric s-ar putea crede că Mântuitorul și apoi Sf. Ap. Pavel ar da întâietate stării de fecioric în fața căsătoriei. Analizând însă mai profund citatele scripturistice se poate observa că e preferată starea de fecioric ca cea mai ușoară cale spre împărăția Cerurilor (cf. Matei 19, 12), dar când au fost aduși copiii în fața Mântuitorului, El i-a luat în brațe și i-a binecuvântat (Matei 19, 14; Marcu 10, 16) și deci indirect a binecuvântat căsătoria, căci copii sunt rodul căsătoriei, întemeiată de la creație cu acest scop după voința lui Dumnezeu (Facere 1, 27; 5, 2; Marcu 10, 6 u). Chiar dacă Sf. Ap. Pavel recomandă starea de fecioric (I Corinteni 7, 8) și sfătuiește pe cei căsătoriți să trăiască așa ca și cum ar fi necăsătoriți (I Corinteni 7, 29) socotind starea de fecioric o cale mai ușoară pentru dobândirea împărăției cerurilor și văzând în starea de familie o „suferință în trup“ (I Corinteni 7, 28), adică o mai mare confruntare cu vicisitudinile vieții, el nu vede însă în căsătorie doar un mijloc de înfrânare în fața poftelor trupești căci în timp ce recomandă starea de fecioric numește căsătoria „taină mare“, asimilând unirea dintre bărbat și femeie prin taina nunții cu unirea tainică dintre Hristos și Biserică (cf Efeseni 5, 22).

Apologetul creștin Teofil al Antiohiei, în unitate cu textul paulin, învață că unirea primilor oameni în iubire reflectă „taina unității dumnezeiești [40], iar Sf. Ioan Gură de Aur numește căsătoria „chip tainic al Bisericii“ [41] și chiar „chipul lui Dumnezeu însuși“ [42].

Fără a minimaliza frumusețea și sfințenia căsătoriei, Sf. Părinți au recomandat fecioria ca fiind mai bună, în sensul scripturistic de mai bună cale spre mântuire. Am arătat însă mai sus că Sf. Părinți s-au împotrivit cu înverșunare tendințelor eretice care defăimau căsătoria, socotind-o desfrâu și păcătoasă.

Sf. Ciprian al Cartaginei, deși elogiază starea de fecioric [43], ține să precizeze că porunca pentru căsătorie a fost anterioară fecioriei, și că fecioria este numai un îndemn [44], iar Novațian nu vede în porunca căsătoriei nici o referire la fecioric [45]. În fața acuzelor venite din partea păgânilor, care căutau să defăimeze că-

---

39. A nu contracta a doua căsătorie P.G., XLVIII, col. 619, după Pr. prof. Constantin Cornițescu. *Chipul mamei Sf. Ioan Gură de Aur*, în S.T., 9-10/1979, p. 619.

40. *Către Autolic*, II, 28, PSB, 2, p. 315.

41. P.G., LXII, col. 337, după D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 188.

42. Vezi D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 188.

43. *De habitu virginum (Despre ținuta fecioarelor)*, 3, după Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia* vol. 2, p. 107; El numește fecioarele „floarea plantației bisericești, podoaba și frumusețea harului duhovnicesc, neam de aleasă bucurie, lucrare totală și neîntinată de laudă și cinste, chipul lui Dumnezeu răspunzând sfințeniei lui Dumnezeu, partea cea mai strălucită a turmei lui Hristos. Rodirea slăvită a mamei, care e Biserica, se bucură prin ele și înflorește bogat în ele. Cu cât mai multe fecioare se adaugă la numărul celor deja existente, cu atât bucuria mamei crește“; A se vedea și Atenagora Atenianul, *Solie pentru creștini*, 33, PSB, vol. 2, p. 381.

44. *De habitu virginum*, 23, după Pr. prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 109.

45. *De bona pudicitiae*, 7-9, după Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia* vol. 2, p. 163.

șătoria creștină, Aristide din Atena se opune cu fermitate învățând că soțiile creștine se abțin de la orice fel de desfrânare, trăind în curăție și sfințenie[46].

Un elogiu deosebit al căsătoriei creștine îl întâlnim la Tertulian spunând că nunta e „săvârșită în Biserică, întărită de jertfă, asistată de îngeri ca martori, consfințită de Tatăl“[47], Creatorul universului, care a dăruit neamului omenesc căsătoria, cum zice Sf Ioan Gură de Aur[48].

Sf. Părinți au învățat că Dumnezeu a binecuvântat pe primii oameni pentru o unire sfântă, ferindu-i de singurătate[49], și hărăzindu-le continuarea creației prin nașterea de copii[50]. Ei elogiază căsătoria mai ales prin aceea că subliniază scopurile încheierii ei și încearcă să pună pe prim plan *nașterea de copii*. Astfel, Clement Alexandrinul insistă neobosit că scopul căsătoriei este nașterea de copii[51] și consideră „lașitate și slăbiciune să nu te căsătorești și să nu ai copii“[52], deoarece grija de copii și de soție sunt slujiri de mare preț înaintea Domnului[53]. Căsătoria și nașterea de copii „sunt bune și spre folosul nostru“[54], căci înmulțesc în mod real comunitatea și dragostea dintre soți[55], prin aceea că le impune o responsabilitate comună în creșterea și educarea copiilor.

În același sens vorbesc Sf. Iustin Martirul[56], Atenagora Atenianul[57], Minucie Felix[58] și Fericitul Augustin[59] motivând căsătoria numai prin nașterea de copii. Sf. Părinți nu au admis nici chiar ideea că taina nunții și nașterea de copii ar fi o îndepărtare de Dumnezeu și o piedică în calea virtuții, căci spune Sf. Ioan Gură de Aur, vorbind despre drepții Vechiului Testament, că au fost bineplăcuți lui Dumnezeu și chiar Enoh a fost strămutat de viu la cer înainte de venirea Domnului, cu toate că au fost căsătoriți și au avut copii[60]. Nașterea de copii mijlocește înmulțirea dragostei dintre soți, bucurându-se împreună de rodul căsniciei lor, Clement Alexandrinul zicând că bărbatul este coroana femeii și femeia coroana bărbatului, numește copiii, „florile căsătoriei, pe care dumnezeiescul Lucrător le culege din livezile cele trupești“[61]. Copiii sunt

---

46. *Apologia 15*, după Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia*, vol. 1, București, 1984, p. 256.
47. *Apologia 15*, după Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia*, vol. 1, București, 1984, p. 457.
48. *Ibidem*.
49. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 180.
50. Clement Alexandrinul, *Stromata III*, 66, 3-67, 1, PSB, 5, p. 216
51. *Stromata II*, 137, 1, PSB, 5, p. 181; 137, 4, p. 182; 140, 1, p. 183; *Stromata III*, 58, 2, p. 212; 79, 3, p. 221; 82, 3, p. 223; 107, 5, p. 236; *Stromata IV*, 147, 1, p.299; *Pedagogul II*, 83, 1, PSB, 4, p. 278.
52. *Stromata II*, 142, 1, PSB, 5, p. 184.
53. *Stromata III*, 79, 5, PSB, 5, p. 221.
54. *Stromata IV*, 147, 1, PSB, 5, p. 299.
55. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia* XXXVIII, 2, PSB, 22, p. 52.
56. *Apologia I*, 29, PSB, 2, p. 44.
57. *Solie pentru creștini*, XXXIII, PSB, 2, p. 381.
58. *Octavius*, 31, PSB, p. 385.
59. *Confessiones IV*, 2, trad. rom. de Prof. Nicolae Barbu, București, 1985, PSB, 64, p. 102
60. *Omilia XXI, IV-V*, PSB, 21, p. 251-253.
61. *Pedagogul II*, 71, 1, PSB, 4, p. 271,

o piedică în calea egoismului, iar soții prin copiii lor se deschid față de cei din jur, față de societate, contribuind la menținerea comuniunii între oameni ca frați întru Hristos și fii ai aceluiași Părinte Cerese.

Sf. Părinți, pe lângă faptul că elogiază nașterea de copii, sunt absolut împotriva încercărilor de a opri procreerea. În primul rând învață că nașterea de copii nu este de la om, ci de la Dumnezeu. Sunt condamnați cei care își disprețuiesc soțiile pentru că nu nasc copii, căci zice Sf. Ioan Gură de Aur că „nu-și dau seama că totul se datorează Creatorului firii, că nici unirea dintre bărbat și femeie și nici altceva n-ar putea face nimic pentru nașterea de copii, dacă n-ar fi ajutorul mâinii celei de sus, care deșteaptă firea spre nașterea de fii[62]. Deci dacă procreerea nu este un act în exclusivitate uman, ci după voia și lucrarea lui Dumnezeu, a te împotrivi nașterii de copii, înseamnă a te împotrivi Creatorului, care a hotărât și binecuvântat aceasta. În acest sens Clement Alexandrinul înfierează în termeni foarte duri încercările „de a ucide cu mijloace rele fătul omenesc, făcut să se nască prin dumnezeiasca purtare de grijă". Prin avort se elimină „o materie complet moartă, dar avortează o dată cu fătul și iubirea de oameni"[63].

Prin urmare împotrivirea omului față de ordinea divină e considerată de Sf. Părinți drept negare a iubirii de oameni a lui Dumnezeu, care l-a creat pe om ca să se înmulțească și să devină moștenitor al împărăției cerurilor, pentru care s-a jertfit Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos. După Fericitul Augustin evitarea zămislirii de prunci este caracterizată drept „crimă mai mârșavă într-o soție decât într-o curtezană, căci cinstea conjugală e făcută din castitatea care procreează", iar pentru Tertulian împiedicarea unei nașteri este omucidere căci se distruge rodul în formare al împreunării firești dintre bărbat și femeie[64].

Prin urmare este de elogiat grija deosebită pe care soțiile și mamele adevărate, conștiente de responsabilitatea lor ca fiind chemate să contribuie la menținerea și perpetuarea neamului omenesc, o acordă, încă din timpul graviditații, copilului pe care îl poartă în trupul lor și îl vor aduce pe lume. Împotrivindu-se procreerii prin orice mijloc sau nașterii de prunci prin practicarea avortului nu numai că omul nu-și împlinește misiunea de continuator al Creației și împreună lucrător cu Dumnezeu, ci aduce o blasfemie Creatorului și legiuitorului său, care l-a învrednicit de o așa mare cinste.

Pe lângă nașterea de copii, căsătoria are și scopul de *înfrânare a poftelor trupești*. Dacă Sf. Ap. Pavel nu ar fi numit căsătoria taină în Epistola către Efeseni, am fi putut crede că le prezintă corinteniler căsătoria numai cu scop de înfrânare. Sf. Ioan Gură de Aur fixează două motive pentru care a fost instituită căsătoria: „...pentru a face pe om să se mulțumească cu o singură femeie și

---

62. *Omilia XXXVIII*, 2, PSB. 22, p. 52.
63. *Pedagogul II*, 96, 1, PSB. 4, p. 285.
64. Citate luate de la Prof. Constantin C. Pavel, *Învățăminte morale cu privire la căsătorie și familie*, în B.O.R. 1-2/1967, p. 132. A se vedea și Minuciu Felix, *Solie pentru creștini*, XXXV, PSB. 2, p. 331, care scrie că femeile care recurg la avort sunt ucigașe și vor da socoteală înaintea lui Dumnezeu.

pentru a face copii", dând întâietate primului motiv, deoarece nu antrenează în mod absolut procreerea, folosind ca exemplu „multe căsătorii care nu pot avea copii". „Iată de ce, zice el, prima rațiune a căsătoriei este să reglementeze viața sexuală, mai ales acum când neamul omenesc a umplut tot pământul" [65].

Însă am arătat mai sus că el numește căsătoria „chip tainic al Bisericii și „chip al lui Dumnezeu" [66], ceea ce înseamnă că și el atribuie căsătoriei scopul realizării unei uniri spirituale, potrivit legii lui Dumnezeu", care este mai presus de unirea trupească, drept remediu împotriva unei porniri pătimașe greu de suportat. El consideră însă căsătoria realizată și fără naștere de copii numai atunci când ei lipsește fără voia soților, fără intervenția lor ucigașă. Evitarea procreerii cu voia transformă căsătoria într-un prilej exclusiv de satisfacere a poftelor trupești, ceea ce duce la porniri păcătoase [67].

La rândul său Clement Alexandrinul așează în paralel nașterea de copii cu înfrânarea trupească drept scopuri ale căsătoriei, căci zice el, „după ce ai făcut copii, să vrei să-ți înfrânezi plăcerile trupești" [68]. Înfrânarea poftelor nu trebuie să fie justificată prin dobândirea de copii, ci să fie pusă mai presus de toate dragostea spirituală dintre cei doi soți, iar dobândirea de copii să fie un rod al „voinței sfinte și cumpătate", de a face totul spre lauda lui Dumnezeu [69].

Deoarece Dumnezeu, dorind să-l scutească pe om de singurătate, i-a dăruit femeia spre ajutor (cf. Facere 2, 18) și deci a arătat un al treilea scop al căsătoriei — *întrajutorarea reciprocă*. Această întrajutorare e necesară pe tot parcursul vieții. Dacă în tinerețe colaborarea celor doi soți ajută la creșterea copiilor, la procurarea celor necesare vieții, odată ajunși la bătrânețe întrajutorarea este necesară pentru îngrijirea lor personală, mai ales atunci când unul din soți e bolnav [70]. Realizarea acestui scop al căsătoriei presupune existența unei iubiri sincere, dezinteresate și spiritualizate, care rămâne mereu vie și care nu cunoaște margini. Chiar dacă trupul celor doi soți slăbește, își pierde din frumusețea exterioară, ei trebuie să rămână însă mereu tineri în iubirea lor, în cinstirea pe care și-o acordă reciproc. În felul acesta nu se vor plictisi unul de celălalt, ei vor rămâne mereu tineri, uniți în marea taină a căsătoriei. Sf. Ioan Gură de Aur comentând episodul venirii lui Avraam în

---

65. Prima omilie despre căsătorie, trad. rom. de Nicolae N. Marinescu, *Studii Omiletice asupra celor trei cuvântări ale Sf. Ioan Hrisostom despre căsătorie*, București, 1908, p. 45-36; Aceeași idee o găsim dezvoltată și în *Omilia LIX*, III, PSB, 22, p. 260; „Stăpânul nostru obștesc, văzând slăbiciunea firii omenești a legiuit căsătoria, ca să ne îndepărteze de desfrânare; Să nu lăsăm tinerii de capul lor, ci, cunoscând văpaia cuptorului să ne străduim să-i căsătorim potrivit legii lui Dumnezeu, înainte de a se tăvăli în desfrânări, ca să-și păstreze castitatea și să nu se pângărească de desfrânare. Căsătoria să le dea îndestulător ajutor, ca să-și poată potoli și săltările trupului și să scape și de osândă".

66. A se vedea notele 38 și39.

67. A se vedea Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 193.

68. *Stromata III*, 24, 1, PSB, p. 197; A se vedea și *Stromata III*, 63, 3, p. 216, 81, 4, p. 22, 96, 2, p. 230.

69. *Stromata III*, 46, 1, PSB, 5, p. 207, 58, 2, p. 212.

70. *Stromata III*, 82, 3, PSB, 5, p. 223; 86, 1, p. 225.

ținutul Gherara spune că „frumusețea Sarrei, chiar la bătrânețe, atâta strălucea că se lua la întrecere cu virtuțile bărbatului ei, ... această minunată femeie strălucea și prin frumusețea sufletului și prin frumusețea feței“ [71]. Buna lor înțelegere făcea ca să se îngrijească unul de mântuirea celuilalt, ca și cum ar fi fost un singur trup. De aceea luând ca exemplu de înțelegere între bărbat și femeie, uniți prin dragoste, căsnicia lui Avraam și a Sarrei, Sf. Ioan îndeamnă femeile să-și iubească bărbații încât să nu pună nimic mai presus de mântuirea lor, iar bărbații să-și iubească atât de mult femeile lor încât să facă totul ca și cum ar fi amândoi un singur suflet și un singur trup [72].

Aceste simțăminte trebuie păstrate și după moartea unuia dintre soți, cel rămas în viață stăruind prin rugăciune și milostenie pentru mântuirea sufletului celui decedat [73].

Prin urmare la temelia familiei trebuie așezată iubirea reciprocă izvorâtă din sinceritate. Sf. Părinți aseamănă iubirea dintre cei doi soți cu iubirea intertrinitară, care asigură o unitate indisolubilă. Iubirea dintre cei doi soți nu trebuie să fie numai una trupească, conjugală, ci una penetrată și copleșită de cea spirituală. Numai atunci bărbatul poate privi orice femeie și femeia orice bărbat, fără ca privirea lor să fie una pătimașă. Căsătoria este și trebuie să fie „un drum spre spiritualitatea celor doi soți“, ajungând să privească la cei din jurul lor și să-i cunoască pe toți în dimensiunea lor spirituală. „Bărbatul rămâne unit cu femeia lui, pentru familiaritatea lui cu unicitatea ei, pentru realizarea sa ca persoană și pentru cunoașterea lui Hristos prin mediul acestei unități“ [74]. Aceste dimensiuni ale vieții umane pot fi realizate numai în cadrul căsătoriei, căci numai ea „ridică legătura între bărbat și femeie la prietenie și adâncă responsabilitate, practică reciprocă, în care fiecare trebuie să se angajeze total“ [75]. Pentru aceasta Biserica acordă binecuvântare căsătoriei și Dumnezeu pecetluiește unirea celor doi cu harul sfinților. Sf. Ignatie Teoforul, în conformitate cu textul paulin (Efeseni 5, 20 u), rânduiește ca taina nunții să se facă „cu aprobarea episcopului ca să fie căsătoria după Domnul și nu după poftă“ [76], iar Sf. Ioan Gură de Aur, combătând practicile păgâne la nuntă, cere creștinilor să cheme mai cu seamă preotii „ca prin rugăciunile și binecuvântările lor să întărească unirea între soți“, pentru ca să se înmulțească dragostea lor și astfel „vor duce o viață plină de bucurii, întăriți de ajutorul lui Dumnezeu“ [77].

Consolidarea unirii celor doi soți se înfăptuiește atât prin iubire sinceră cât și prin respect și cinstire reciprocă. Soții trebuie să fie unul altuia ca un port în care să se găsească refugiu față de

---

71. *Omilia XXXII*, V, PSB, 21, p. 418.

72. *Omilia XLV*, III, PSB, 22, p. 130. Aceleași îndemnuri le găsim la Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, I, 3, PSB, 1, p. 46. Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Policarp*, V, 1-2, PSB, 1, p. 188; Sf. Policarp al Smirnei, *Epistola către Filipeni*, 4, 2, PSB, 1, p. 209.

73. A se vedea Tertulian, *De monogamia*, X, după Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologia*, vol. I, p. 459.

74. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 189.

75. *Ibidem*, p. 191

76. Către Policarp, V, 2, PSB, 1, p. 188.

77. *Omilia XLVIII*, VI, PSB, 22, p. 166.

grijile și tulburările ce vin din exterior. Sf. Ioan Gură de Aur, elogiind căsătoria, insistă asupra înțelegerii dintre cei doi soți. „Când este între ei pace și legătura dragostei", zice el, „toate le merg din plin", căci înțelegerea îi face „mai tari ca diamantul" și îi înalță „la cea mai înaltă strălucire" prin bunăvoința lui Dumnezeu [78]. După Tertulian frumusețea căsătoriei creștine constă în aceea că cei doi soți „sunt una în nădejde, una în dorință, slujitori ai aceluiași Stăpân. Nimic nu-i desparte nici în trup, nici în duh" și de aceea sunt una în Hristos și se bucură de pacea Lui [79]. Prin taina nunții cei doi soți uniți în dragoste trebuie să înainteze permanent spre o unire sufletească ajungând în starea de a practica și gândi cele sfinte [80]. Astfel ei încoronează căsnicia lor cu sfințenie, chivernisindu-și, cum zice Clement Alexandrinul, viața conjugală, căci fericirea în căsătorie nu înseamnă nici bogăție, nici frumusețe trupească ci practicarea virtuții [81].

Căsătoria poate și trebuie să devină nu numai o piedică în calea dezordinii senzuale, ci instituția prin care omul înaintează spre desăvârșire. Ea oprește pe oameni, cum zice Sf. Ioan Gură de Aur „de a se tăvăli în desfrânări", oferindu-le ajutorul necesar dobândirii mântuirii [82]. De aceea el pune la temelia căsniciei iubirea și deplina înțelegere, căci „acolo-i adunarea tuturor bunătăților, acolo-i pace, acolo-i dragoste, acolo-i vederea cea duhovnicească, acolo nu se vede luptă, nici bătaie, nici dușmănie, nici ceartă, ci toate sunt izgonite, pentru că înțelegerea dintre soți, rădăcina tuturor bunătăților, face să dispară toate acestea" [83].

Căsătoria realizează dimensiunea tainei numai atunci când ea ajunge la „maturitatea perfectă a dragostei conjugale" [84], deoarece căsătoria nu are numai o dimensiune morală, ci mai ales una ontologică, făcând din cei doi „un singur trup". Căsătoria presupune și o stare de jertfă, atât a soților împreună, cât și pentru creșterea și educarea copiilor [85], familia creștină dovedindu-se „vatră și laborator de educație încă de la început" [86]. Sf. Ioan Gură de Aur aseamănă părinții cu sculptorii renumiți, care au creat statui de

---

78 *Omilia XXXVIII*, V și VII, PSB, 22, p. 57 și 61. A se vedea și Clement Alexandrinul, *Stromata III*, 81 4, PSB 5 p. 333.

79. Ad uxorem, 2, 8, după prof. I. Coman, *Patrologia*, vol. I, p. 457.

80. Clement Alexandrinul, *Stromata* VII, 78, 5, PSB, 5 p. 525.

81. *Stromata IV*, 126, 1-2, PSB, 5, p. 290.

82. *Omilia LIX*, III, PSB, 22, p. 260.

83. *Omilia XLV*, III, PSB, 22, p. 130. Aceeași idee este întâlnită și în *Omilia XXXII*, VI, PSB, 24, p. 419, „atunci este cu adevărat căsnicie, când cei doi soți se înțeleg nu numai când le merge bine, ci și când trec prin primejdii. Prin aceasta se vădește dragostea adevărată".

84. Sf. Clement Romanul, *Epistola a II-a către Corinteni*, XII, 2, PSB, 2, p. 99, învață (probabil pe baza textului I Corinteni 7, 29, că însuși Mântuitorul ar fi dat ca semne ale venirii împărăției lui Dumnezeu convețuirea bărbatului cu femeia ca frații, ceea ce P. Evdokimov o numește „maturitatea perfectă a dragostei conjugale", Ortodoxia, Paris, 1971, p. 297.

85. Despre funcția educativă a familiei a se vedea mai pe larg în manualul de *Teologie Moral-Ortodoxă*, vol. II, București, 1980, p. 298-300. A se vedea și asist. Constantin C. Pavel, *Familia preotului*, în GB, 1-2/1980, p. 79-86.

86. Pr. prof. I. G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 65.

mare valoare. De aceea el îi îndeamnă astfel: „Dați-vă osteneala ca să construiți lui Dumnezeu minunate statui“ [87]. Acest lucru presupune însă multă dragoste, răbdare și mai ales jertfelnicie. De aceea ritualul tainei cununiei include cererea de ajutor adresată mucenicilor prin imnul: „Sfinților mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să se mântuiască sufletele noastre“ În timp ce un soț se dăruiește celuilalt acceptând toate slăbiciunile acestuia, își ia asupra-și „crucea“, ca semn al iubirii jertfelnice, conform Efeseni 5, 25 [88].

Căsătoria fiind un act al împlinirii vieții omenești trebuie să depășească prin dimensiunea ei spirituală latura umană, umplând legătura conjugală de sfințenia dată de harul dumnezeiesc, căci legătura tainică a cununiei nu are la bază dragostea pătimașă (ἔρως), ci dragostea jertfelnică (ἀγάπη) [89].

Constatând cu regret existența în prezent a multor familii destrămate, a unui număr uluitor de mare de avorturi sau de copii abandonați, a unei concrete neglijări a educației în cadrul familiei, a lipsei tot mai vizibile a practicării vieții de familie fundamentată pe dragostea sinceră, spirituală, și o tot mai evidentă secularizare a relațiilor familiale, ne dăm seama că în multe cazuri menirea adevărată a familiei, restaurată de Mântuitorul Iisus Hristos, care i-a redat prin jertfa Sa sensul inițial paradisiac, s-a distrus sau a cunoscut alte dimensiuni periculoase moralei creștine și chiar societății umane. Astfel de cazuri întâlnim chiar și în cadrul familiilor întemeiate prin binecuvântarea Bisericii în taina cununiei și cu atât mai mult în convietuirile extracreștinești.

Remediul nu poate fi altul decât a reda familiei dimensiunea de sfințenie și unitate indisolubilă revelată în Sf. Scriptură și promovată și apărată de Sfinții Părinți.

Pr. lector dr. Nicolae CHIFĂR

---

87. *Despre slava deșartă și cum trebuie să crească părinții pe copii*, 22, ed. F. Schulte, Münster, 1914. p. 9, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, în: *Ideile pedagogice ale Sf. Ioan Hrisostom*, extras din BOR, 7-10/1937, p. 13.

88. A se vedea; Georg Calitis, Georg Mantzaridis și Paul Wiertz, *Glauben aus dem Herezen (credință din inimă)*, München, 1988, p. 161; Vezi și Sf. Vasile cel Mare, *Regulile morale*, *Regula* 73, PSB, 18, p. 187, care insistă asupra iubirii jertfelnice; Vezi de asemenea Prof. Iorgu Ivan, *Taina Cununiei*, în Îndrumări misionare, București, 1986, p. 586 u.

89. Stauffer, art. γάμος în: Gerhard Kittel, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, vol. I, Stuttgart, Berlin, Köln, 1990, p. 651.

FAMILIA CREȘTINĂ ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE. CONSIDERAȚII TEOLOGICO-SOCIOLOGICE

Așa cum se cunoaște, de-a lungul timpului, dar mai ales în ultimele decenii, teologia căsătoriei a fost aprofundată într-un mod foarte serios. S a scris relativ mult sub acest aspect, mai ales în Apus, ceea ce este un lucru îmbucurător. Din păcate însă, o anume teologie a familiei n-a cunoscut o aceeași aprofundare din partea teologilor, și acest lucru este cumva explicabil, dacă avem în vedere faptul că în sens strict teologic doar căsătoria, nu și familia, este o taină.

În contextul actual, într-o societate industrializată, când anumiți factori noi au apărut în viața familiei, când nu arareori tradiția, obiceiurile, sunt asaltate de o lume mai mult sau mai puțin modernă, uneori aproape agresivă, este firească abordarea unei teologii a familiei sub toate aspectele.

Familia creștină de astăzi se confruntă, așadar, cu noi probleme, motiv pentru care socotim necesară o analiză a rostului și semnificațiilor ei într-o lume ce se zbate mai mult ca oricând între cei doi poli majori, respectiv între tradiție și modernitate. Fără îndoiala, considerațiile noastre ar rămâne incomplete și sterile pe această temă, dacă s-ar reduce *stricto sensu* la cadrul teologic de evaluare, fără a ține seama de mutațiile de ordin sociologic survenite la nivelul familiei de astăzi.

1. FAMILIA CREȘTINĂ — MEDIU AL COMUNIUNII DE VIAȚĂ A PĂRINȚILOR ȘI COPIILOR

Conviețuirea părinților, pe de o parte, și a acestora cu copiii, pe de altă parte, este atât de strâns legată de ființa însăși a familiei creștine, încât orice încercări de a nesocoti familia sau de a o înlocui printr-o altă formă de instituție sunt sortite eșecului.

Acest lucru apare cel mai pregnant în utopiile sociale așa-zis „comuniste", care, prin combinația lor ciudată de rațiune și fantastic, real și ireal, de eshatologie secularizată și realitate colectivistă, reprezintă o contradicție și o anomalie în sine, cu mult mai nocivă decât s-ar părea la prima vedere. Începuturile sau, mai bine zis, sursele de inspirație pentru asemenea utopii, sunt cu mult mai vechi, cunoscând în continuare o evoluție în timp.

În cartea a V-a a lucrării sale „*Politeia*", Platon schița acea formă de stat „ideal", în care pentru militari, de pildă, orice „al meu" și „al tău" trebuie dezavuat, pentru că „nimeni nu posedă ceva al său în afară de propriul trup". Gardienii nu trebuie să posede „nici case, nici pământ sau alte bunuri; inclusiv femeile și copiii sunt bunuri comune, așa încât nici un părinte nu-și cunoaște copilul său, după cum nici un copil nu-și cunoaște propriul părinte". Îndată după naștere, copiii sunt duși la creșă, unde mamele au

voie să intre doar pentru un scurt timp spre a se liniști, dar unde îngrijitoarele „trebuie să facă tot posibilul ca nici o mamă să nu-și recunoască propriul copil“ [1].

Sub această influență a lui Platon, pe la începutul secolului al XVII-lea, însuși Thomas Campanella schița în lucrarea sa „*Civitas Solis*“ o nouă ordine socială, care excludea familia. În viziunea sa bărbații și femeile trebuiesc încazarmați și să doarmă în hale separate. Pe temeiul unor considerente medicale și astrologice, perechile sunt dirijate autoritativ spre procreere. Copiii cresc în creșe de stat, așa încât părinții și copiii să nu se cunoască [2].

Mult mai târziu, prin 1949, G. Orwell ilustra într-un mod foarte drastic și ironic fantoma viitoarei societăți totalitare, de tip colectivist, care direct sau indirect submina rostul și valoarea familiei creștine: „... Noi am distrus legăturile dintre copil și părinți, dintre om și om și dintre soț și soție. Nimeni nu mai îndrăznește să se încreadă într-o soție, într-un copil sau într-un prieten. Dar în viitor nu vor mai exista nici soții și nici prieteni. Copiii vor fi luați de la mamele lor imediat după naștere, așa cum sunt luate ouăle unei găini... Procreerea va deveni o formalitate realizată anual, asemenea procurării unei cartele pentru alimente...“ [3].

În locul familiei ar fi trebuit să apară colectivul „comunelor“ și „grupelor opționale“ [4]. Abia după aceea omul s-ar putea considera cu adevărat „emancipat“.

Unor asemenea utopii dușmănoase față de familie, învățătura noastră creștină le-a contrapus și le va contrapune întotdeauna modelul de viață și familie creștină, confirmat de întreaga istorie creștină. Din această perspectivă, familia este înțeleasă ca o comuniune indispensabilă de viață, având două sarcini majore de îndeplinit, și anume grija față de necesitățile trupești, materiale ale membrilor ei și promovarea valorilor spirituale, morale și religioase. Aceste două aspecte sunt inseparabile în planul vieții de zi cu zi a familiei, întrucât structura materială a unei familii, a unei gospodării se repercutează simultan și pe planul moral și educațional.

a) Rostul familiei în asigurarea nevoilor materiale

Din punct de vedere material, orice familie ar trebui să ofere omului, în primul rând, acel „acasă“, locuința, căminul său. Mai ales astăzi, când majoritatea oamenilor activează profesional în medii foarte variate, uneori departe sau foarte departe de restul familiei, ei simt acut nevoia unui „acasă“, a unei locuințe care îi așteaptă și le conferă încrederea în ei înșiși, acel mediu de comuniune de viață și iubire. Tot mai mulți sociologi și analiști ai familiei sunt de părere că structura arhitecturală a locuinței, a casei, ar trebui să exprime realmente sensul și rostul acesteia, lucru care, din păcate mai ales în marele orașe, nu se prea observă. Pornind

---

1. *Politeia*, 457 d-464 d.
2. *Civitas Solis*, Deutsche Übers. von J. E. Wessely, München, 1900.
3. G. Orwell, *1984*, Stutgart, 1950, p. 310 sq.
4. Cf. H. Horkheimer, *Traditionelle und kritische Theorie*, Frankfurt a. M., 1970; E. Fromm, *Autorität und Familie*, în *Marxismus, Psychoanalyse, Sexpol I*, Frankfurt a M., 1970; W. Reich, *Die sexuelle Revolution*, Frankfurt a. M., 1971; D. Cooper, *Der Tod der Familie*, Reinbek, 1972.

de la menirea și semnificația arhitecturală a locuinței, ei opinează că structurarea sau compartimentarea spațiilor acesteia ar trebui gândită în funcție de implicațiile și consecințele ce se resimt în planul spiritual și mai ales educațional al familiei. Astfel, această compartimentare a camerelor ar trebui făcută în jurul unui spațiu comun central. În acest mod, familia va fi înțeleasă ca un tot unitar, ca un tot comunitar, care în acest spațiu central de locuit cunoaște „locul plin de sens al integrării, întâlnirii și comunității", fără ca prin aceasta să obstaculeze în vreun fel „dezvoltarea individuală", a personalității proprii [5].

Credem că, sub acest aspect, structura arhitecturală a multora dintre casele noastre țărănești spune extraordinar de mult, mai ales dacă avem în vedere unitatea familiei țărănești în general, comuniunea pe care ea o exprimă în cele mai multe cazuri și se resimte cu mult mai pregnant astăzi decât în cazul familiilor din mediul urban.

Comuniunea de viață a părinților cu copiii lor vădește o expresie intrinsecă în special în aceea ce noi numim „*masa în comun*". Este de la sine înțeles că atunci când întreaga familie servește masa în comun, fiecare primește conform nevoilor sale proprii. Copilul, de pildă, care din punct de vedere material încă nu „produce" sau „câștigă" ceva, primește tot ceea ce-i este necesar, fiindcă, așa cum spunea Sf. Ambrozie, el este socotit de către părinții săi un dar al lui Dumnezeu [6]. În acest mod, din punct de vedere teologic, în sufletul copilului se naște sentimentul de a fi iubit de Dumnezeu, fără ca el să aibă un merit deosebit în această privință. Aceluia care n-a trăit niciodată iubirea dezinteresată a tatălui și mamei sale îi va fi foarte dificil în cursul vieții — care, în general e dură — să creadă în iubirea veșnică a lui Dumnezeu. Peste masa în comun a familiei se preumblă în același timp duhul comunității primite din Ierusalim: „... Și nici unul nu zicea că este al său ceva din averea sa, ci toate le erau de obște... Și se împărțea fiecăruia după cum avea cineva trebuință". (Faptele Apostolilor 4, 32-35). Semnificația profundă și sfântă a mesei în comun în cadrul familiei apare într-o nouă lumină în ordinea mântuirii. Noi serbăm Sfânta Euharistie ca o „Cină a Domnului" (I Corinteni 11, 20), care este semnul iubirii reciproce și, în același timp, prefigurare și garanție a fericirii cerești, întrucât noi „vom sta la masă în împărăția lui Dumnezeu" (Luca 13, 29).

Distribuirea firească a mâncărurilor la masa în familie se face cu nădejdea în Dumnezeu; de aceea înainte de masă se face totdeauna rugăciunea. Sfânta Scriptură numește bunurile materiale un dar al lui Dumnezeu: „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33). Atunci când acest caracter de dar lipsește, familia ajunge în pericolul de a fi robită egoismului, avariției, individualismului și lipsei de deschidere și comuniune reciprocă.

---

5. R. Gieselmann, *Werk*, Jg. 41 (1954), p. 85 sq.

6. Ambrosius, *Lukas-Kommentar*, I, 29-30, în *Texte der Kirchenväter. Eine Auswahl nach Themen geordnet*, Bd. III. Zusammengestellt und herausgegeben von A. Heilmann unter wissenschaftlicher Mitarbeit von H. Kraft. München, 1964, p. 653.

Într-o familie creștină modernă, masa în comun nu reprezintă doar locul unde se mănâncă împreună, ci și locul de discuții, schimburilor de idei, un mediu de comunicare și chiar de educație prin excelență. În vechime se discuta în jurul focului din vatră. În familiile moderne, deci, locul acestuia a fost preluat de masa în familie. Din nefericire însă, în multe familii, tăcerea a luat locul comunicării, apropierii și comuniunii personale, așa cum se manifestau acestea în primii ani de căsnicie. Săptămâni întregi se discută doar despre problemele profesionale, despre costurile și dificultățile zilnice legate de gospodărie. În aceste situații avem de fapt de-a face mai mult cu o stare de incomunicabilitate, de „mutenie" provocată de greutățile vieții, și nu cu acea „tăcere" sfântă, cu acea reculegere pe care o trăim, de pildă, atunci când ne rugăm împreună. Dimpotrivă, în condițiile unei vieți apăsătoare, constatăm o lipsă de comuniune, care degenerează uneori în încordare, fie ea între tată și mamă, între părinți și copii sau doar între copii.[7]

b) Menirea familiei în cultivarea valorilor spirituale, morale și religioase creștine.

În plan educațional și de formare în general, familia reprezintă cea mai importantă comunitate. Întrucât principiul de viață al familiei îl reprezintă iubirea, mai precis comuniunea de viață și iubire, din ea izvorăște o deosebită forță educațională și de formare a personalității sub toate aspectele, care nu-și are egal în altă parte.

Astfel, familia este mediul spiritual în care copilul născut de mamă urmează să-și contureze personalitatea sa morală. Fără iubirea maternă și paternă, în ciuda unei foarte bune îngrijiri trupești, copilul riscă să rămână sărac sufletește, așa cum se întâmplă, de pildă, în multe orfelinate.

De asemenea, educația presupune comuniune între tată și mamă. Într-o societate modernă există însă pericolul ca bărbatul să-și piardă calitatea și menirea sa de „părinte" și să devină un „străin" în și pentru propria sa familie. Aceasta, întrucât, pe de o parte, își petrece cea mai mare parte a zilei în afara familiei, iar, pe de altă parte, fiindcă în mod aproape automat în asemenea condiții, ignoră semnificația și rostul calității sale de părinte pentru proprii săi copii. În acest sens pot fi luate și cuvintele Sfântului Ciprian al Cartaginei, care spunea: „Fii pentru copiii tăi mai degrabă un tată, așa cum era Tobie. Oferă iubiților tăi (fii, n.n.), învățături utile și mântuitoare, așa cum oferea el fiului său; îndeamnă-i cu insistență pe copiii tăi ceea ce și el îl îndemna (pe fiul său)..."[8]. Ar trebui reflectat mai profund asupra faptului că Sfânta Scriptură, în parabola Fiului risipitor (Luca 15, 11-32), prin „a fi acasă" înțelege, de fapt, „a fi la tatăl său" sau a fi împreună cu părintele său, fără ca prin aceasta, desigur, să nege rostul mamei

---

7. Cf. Johannes Chrysostomus, *Homilien zum Epheserbrief*, 21, 1-2, in: *Texte der Kirchenväter...*, Bd. III, p. 658.

8. Cyprian, *Über gute Werke und Almosen*, 16-21, *Ibidem*, p. 666.

în viața familiei. Este cu mult mai grav când tatăl n-are „timp" pentru familia sa, pentru copiii săi, decât atunci când, de pildă, nu are „bani" pentru ei: „Noi ne facem griji pentru averea copiilor noștri, nu pentru ei înșiși. Tu observi cât de absurd e acest lucru? Formează sufletul copilului, celelalte se vor găsi de la sine. Dacă sufletul nu e bun, atunci banii n-au nici o valoare pentru copil. Dacă sufletul e în ordine, atunci nici sărăcia nu-l afectează. Dacă vrei să-i lași moștenire bogăție, atunci deprinde-l pe copil cu obiceiul bun"[9], spunea foarte sugestiv Sfântul Ioan Gură de Aur.

Pe de altă parte, bărbatul nu poate pretinde calitatea sa de conducător ca pe un privilegiu, ca în religiile necreștine din antichitate. El trebuie să și-o câștige printr-o reprezentare demnă de încredere a ordinii spirituale și morale. Fericitul Augustin sublinia într-un mod anticipativ faptul că el trebuie să aibă din acest punct de vedere în sânul familiei un fel de „funcție bisericească", aproape „episcopală": „... Pentru Hristos și viața veșnică (părintele familiei, n. n.), să atragă atenția, să învețe să sfătuiască, să mustre pe toți ai săi, să dovedească bunăvoință, să educe. În acest fel, el va împlini în casa sa o funcție bisericească și într-o anumită măsură, una episcopală, prin aceea că slujește lui Hristos, pentru a fi cu El în veșnicie"[10]. De la capacitatea de a iubi a bărbatului nu trebuie așteptat ca el să-i determine pe membrii familiei sale să se simtă într-o stare de dependență de el însuși, ci dimpotrivă, să simtă că ei contribuie chiar la împlinirea ființei lui însuși, că-l completează. Contribuția soției în cadrul familiei, de pildă, este de aceeași valoare, însă de altă natură, mai interioară și mai continuă. De aceea Sfântul Ioan Gură de Aur ținea să remarce: „Femeia nu joacă un rol mai puțin important decât bărbatul nici în problemele lumești și nici în cele spirituale. Femeia este capabilă să moară de multe ori, dacă este nevoie... Ea își poate păstra cinstea, și anume mult mai bine decât bărbatul, întrucât pasiunea simțurilor n-o împovărează așa de tare"[11].

Neînțelegerile dintre părinți — resimțite inconștient de către fiecare copil — au consecințe mult mai grele pentru acesta decât în familiile mai numeroase de odinioară, în care părinții nu reprezentau pentru copil singurele relații și unicul suport moral. Acest context nu este, din păcate, suficient evaluat și analizat în pastorația actuală. Practic se are în vedere doar capacitatea educațională rea sau bună a unuia sau altuia dintre cei doi părinți; cel mai frecvent, deficiențele comportamentale ale copilului sunt puse pe seama nesincronizării sau deteriorării relației mama-copil, trecându-se cu vederea sau neglijându-se semnificația căsătoriei. Trebuie însă cunoscut faptul că orice căsnicie — reușită sau nereușită — este în dependență de fiecare dintre soți în aceeași măsură și că, în toate cazurile, nici greșeala individuală a unuia dintre soți, după cum nici virtutea altuia, nu reprezintă pentru copil acțiunea

---

9. Johannes Chrysostomus, *Homilien zum 1. Timotheusbrief*, 9, 2. *Ibidem*, p. 656.

10. Augustinus, *Vorträge Über das Johannes-Evangelium*, 51, 13, *Predigten*, p. 641-642.

11. Johannes Chrysostomus, *Homilien zum 2. Timotheusbrief* 10, 1. *Ibidem*, p. 600.

pe plan educațional doar a unuia dintre părinți, ci a ambilor. Tot ceea ce este bine și tot ceea ce e rău într-o familie îi implică pe ambii părinți în fața copilului pe plan educațional, și nu doar pe autorul direct. Iubirea părintească, de pildă se corelează și este determinată de iubirea conjugală, dispariția sau denaturarea ei se repercusionează automat și asupra celeilalte. Nu este nici un câștig, ci dimpotrivă o pierdere pentru copil, atunci când acesta se bucura fie de iubirea paternă, fie de cea maternă în mod separat, când el își caută consolarea doar la unul dintre părinții ce au eșuat în căsnicia lor. Copilul reprezintă uneori o valoare de semnificație și expresie individuală pentru starea relațiilor dintre părinții săi. O educație familială eșuată reprezintă în cele mai multe cazuri consecința căsniciilor eșuate [12].

Autoritatea primordială conferită de Dumnezeu părinților, ca și menirea lor pe plan educațional ce decurge din aceasta, întâmpină mari dificultăți în societatea noastră moderna, mai ales în- dre it copiii și tinerii intră foarte de timpuriu în sfera de influență a unor factori extra-familiali. Și ceea ce complică și mai mult aceasta situație este faptul că mediul extrafamilial pe care-l oferă societatea industrializată actuală — cu referire specială la mediul profesional, de petrecere a timpului liber, dar și cel oferit de școală — este din punctul de vedere al concepției despre lume, foarte variat și incompact, așa încât educația pe care o primește în afara familiei nu este totdeauna cea mai potrivită. Astfel, odinioară, Sfântul Ioan Gură de Aur făcea o constatare amarnică în acest sens, cu atât mai valabilă pentru zilele noastre: „Astăzi, copii voștri cântă cântece și dansuri proaste, dar nici unul din ei nu cunoaște măcar un psalm, ba dimpotrivă, ei socotesc că trebuie să se roșinezе, să ia în batjocură și să râdă de psalmi“ [13]. Referitor la astfel de situații, părinții au un drept, dar și o obligație morală deblă. Este vorba nu numai de dreptul lor firesc și de îndatorirea lor prioritară de a-și educa copiii în spiritul moralei și spiritualității noastre creștine, dar în același timp și de a determina și desemna acel mediu extra-familial și acele așezăminte și locuri dintre cele oferite de societatea noastră pluralistă, care să corespundă cel mai bine modului și modelului de educație și formare pe care ei și l doresc pentru copiii lor. Tocmai de aceea, se cuvine a acorda o importanță deosebită acestui lucru, pentru a avea certitudinea că educația începută în familie va fi continuată în același duh creștin. În plus, nu trebuie uitat că, la vârsta lor, tinerii manifestă o anume „instabilitate“, un „neastâmpăr“ inerent vârstei lor: „Luați aminte, părinți! Educați cu toata grija pe copiii voștri... Tinerii au ceva neastâmpărat în ei, au nevoie de mulți care să-i supravegheze, să-i învețe, să-i educe, să se ocupe de ei, să-i crească. Și chiar cu o așa de mare trudă, ei se lasă cu greu înfrânați“ [14]. Ar fi însă, pe de altă parte, cu totul absurd ca în societatea pluralistă de astăzi să

---

12. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. IV, Freiburg, i. Br., 1960, p. 12-13; Cf. J. Lacroix, *Hat die Familie versagt...*, Offenburg, 1952.

13. Johannes Chrysostomus, *Kommentar zum Kolosserbrief*, 9, 2, *Ibidem*, p. 663.

14. Idem, *Homilien zum 1. Timotheusbrief*, 8, 2, *Ibidem*, p. 666.

se mai promoveze o educație prin constrângere, o educație unitară, de tip ideologic, de pildă; fiindcă din punct de vedere creștin, nu există nici o educație neutrală.

Atunci când vorbim de părinți ca educatori, nu trebuie neglijat faptul că acțiunile lor educaționale se pot repercusiona și de la copii asupra lor. Ba mai mult decât atât, uneori copiii chiar trebuie să contribuie la educația, la îndreptarea propriilor lor părinți: „... Și nu este cel mai mare repros dacă avem părinți răi, ci dacă noi nu ne îngrijim deloc în ce ne privește, pentru a face totul, ca să-i eliberăm de rău. Dacă vom fi făcut totul pentru mântuirea sufletului părinților noștri, dar ei persistă în rău, atunci suntem liberi de orice repros și vină" [15].

Cea mai bună educație o reprezintă o viață fericită și plină de armonie în familie: considerația reciprocă și plină de iubire, fidelitatea conjugală, împărtășirea reciprocă a necazurilor și bucuriilor, credința și evlavia vie. „Atunci când veniți acasă", spunea Sf. Ioan Gură de Aur într-o predică pe la sfârșitul secolului IV, „să găsiți nu numai hrana materială, ci și pe cea spirituală... și astfel, casa voastră să devină o biserică!". O zi după aceea, același mare sfânt Părinte revenea asupra acestei probleme: „Atunci când ieri vă spuneam ca fiecare trebuie să facă în așa fel ca și cum casa lui să devină o biserică, m-ați strigat și mi-ați împărtășit bucuria voastră pentru acest cuvânt. Însă cine primește cu atâta bucurie un asemenea îndemn, dovedește prin aceasta că e deja pregătit să-l și pună în practică. De aceea, astăzi am și venit la predică cu mai multă plăcere" [16].

De asemenea, într-o familie și frații se educă reciproc. În ciuda diferenței lor de vârstă, sex sau temperament, frații constituie laolaltă o comunitate vie, dinamică, în care virtuțile, însușirile bune, se transmit uneori reciproc. Relația frate-frate, soră-soră, cât mai ales dintre frate și soră, reprezintă, de cele mai multe ori, o relație de îmbogățire spirituală reciprocă. „Cel mai mare câștig pe care-l poate avea un tânăr, este să aibă o soră, care este apropiată de el ca vârstă și mentalitate... În cercul familiei, acolo unde feminitatea se manifestă sub forma frățietății, ea se prezintă într-un mod intim, constant și curat din punct de vedere moral" [17].

Chiar dacă conviețuirea cu bunicii nu este indispensabilă pentru structura familiei, ea înseamnă totuși un câștig sau o îmbogățire spirituală a vieții de familie, unică în felul ei. Potrivit învățăturii creștine, bătrânețea nu înseamnă neapărat doar apropierea de sfârșitul vieții, ci și apogeul și împlinirea deplină a acesteia. Bătrânii sunt, în general, mai liniștiți, mai înțelepți în cele ale vieții și, de cele mai multe ori, mai credincioși și mai apropiați de Dumnezeu decât tinerii și cei aflați în puterea vieții [18]. Din acest punct de vedere, contribuția lor pe plan educațional este majoră,

---

15. Idem, *Homilie auf den Namen Abraham*, *Ibidem*, p. 673.
16. Idem, *In Gen.*, Sermo 6, 2 și 7, 1.
17. J. Guitton *Die Familien-beziehungen*, în: J. Viollet, *Vom Wesen und Geheimnis der Familie*, Salzburg, f. a., p. 138.
18. Cf. J. Höfner, *Die christliche Botschaft vom Sinn des Alters*, 6. Aufl., Köln, 1975 (Sonderdrucke Nr. 10).

mai ales în ceea ce privește păstrarea și cultivarea valorilor spirituale, morale și religioase ale familiei creștine.

2. FAMILIA CREȘTINĂ — „CELULA" A SOCIETĂȚII UMANE

O foarte veche tradiție vede în familie originea oricărei asocieri umane. Desoori, acest lucru a fost de o așa manieră înțeles, încât tiparile sociale mai mari „ar exista *in nuce* în familie", după cum stejarul se ascunde în ghindă" [19]. Astfel, orice urcuș sau scară a dezvoltării societății începe de fapt cu familia, traversează apoi evolutiv aceea ce numim grupare socială, trib, ajungându-se în cele din urmă până la ceea ce noi azi numim popor și stat. Învățătura socială creștină respinge însă, în general, această părere, ca fiind eronată. Viața societății, structurată atât de bogat și diversificat, nu e cuprinsă „în miniatură" în familie. Sate, orașe, întreprinderi, asociații, universități, etc., nu pot fi asimilate în același sens sub acest aspect, ele nu reprezintă nici evoluții ale familiei și nici tipuri de structură familială. Conform învățăturii creștine, familia reprezintă „celula" societății mai mult sub aspect *biologic* și *moral*, deși trebuie adăugat că și în acest caz expresia „celulă", utilizată în chip analogic de componentă organică este, de fapt, doar simbolică. Din punct de vedere biologic, familia este „prima celulă" sau „celula-mamă" a societății. Tocmai din acest motiv, un popor în care căsătoria și familia degenerează și dispar, este destinat mai devreme sau mai târziu el însuși dispariției. De asemenea, și sub aspect moral-educațional, familia e considerată în mod justificat o „celulă" a societății, întrucât în familie se pun bazele educației, în familie începe „dăltuirea" sufletului creștin, familia este cea mai abilitată componentă a unei societăți pentru a practica această „artă" supremă, care este educația: „Și totuși nu există nici o artă mai mare decât educația. Ce s-ar mai putea compara cu evoluția armonioasă a sufletului și dăltuirea inimii unui tânăr? Cel ce stăpânește această artă, acela este de departe un artist mai desăvârșit decât toți pictorii și sculptorii" [20].

Atunci când familia nu mai reprezintă temelia societății, primul loc al educației și culturii, consecințele vor fi depersonalizarea și pierderea oricărei individualități. Toate acele virtuți sociale, fără de care nici o societate nu poate supraviețui, omul și le însușește din familie: iubirea de semeni, considerația față de aceștia, caracterul sociabil, dreptatea, solidaritatea, capacitatea de a fi ascultător, dar și de a dispune, etc. Din acest motiv, Sfântul Ioan Gură de Aur avertiza încă din secolul al IV-lea asupra nevoii absolut imperioase de a așeza totdeauna la temelia educației copiilor Sfânta Scriptură: „Vrei să ai un fiu ascultător? Educă-l de la început prin sfaturi în certarea Domnului! Nu socoti inutil să asculte Sfânta Scriptură... Să nu spui: Asta e doar pentru călugări; nu voi face totuși un călugăr din el! Nu e necesar ca el să devină călugăr! ... Tu trebuie

---

19. W. H. Riehl, *Die Naturgeschichte des Volkes*, Bd. III, 9. Aufl., Stuttgart, 1882, p. 121

20. Johannes Chrysostomus, *Matthäus-Kommentar*, 59, 7. n. *Texte der Kirchenväter...*, Bd. III, p. 668

să faci un creștin din el! ... Fiul tău are nevoie, deci, de Sfânta Scriptură ca de un antidot ... Noi le punem la îndemâna (copiilor, n. n), cele mai bune exemple, atunci când îi îndemnăm la citirea Sfintei Scripturi din cea mai fragedă copilărie"[21].

Ca „celulă" a societății umane, familia e supusă, sub aspectul fizic al problemei, „desfacerii" sau „dezintegrării" ei. Astfel, o dată cu bucuria legată de faptul că fiii noștri cresc, se maturizează, apare și amărăciunea legată de apropiata despărțire de ei, care ține de însăși ființa familiei. Insolubilitatea este valabilă doar pentru căsătorie, nu și pentru familie. În special familiile urbane moderne au în ele ceva efemer. Dacă familiile țărănești rămân și locuiesc uneori secole de-a rândul în aceeași curte, în același loc, așa încât proprietatea, gospodăria familiei, supraviețuiește fără întrerupere, de la o generație la alta, familia modernă urbană în schimb este întemeiată pentru ca, de multe ori, după câteva decenii să dispară iarăși.

Maturizarea așteptată a copiilor însă nu trebuie să degenereze într-o înstrăinare sufletească. De asemenea, aceasta nu trebuie să însemne o ruptură aducătoare de supărări, conflicte, ci dimpotrivă, o creștere a individualității plină de altruism, generoasă în iubire și înțelegere. De aceea, Fericitul Augustin numește familia o „pepinieră a societății"[22]; Dumnezeu n-a dăruit familiei posibilitatea de a se înmulți doar pentru ca cei răposați să aibă urmași, ci și pentru ca cei vii să aibă tovarăși de viață. Se întâmplă, firește, nu arareori ca atât tatăl cât și mama să se opună ca copiii lor să devină independenți de ei. În ceea ce-l privește pe tată, motivele mai sunt încă probabil și astăzi cele patriarhale. În ce o privește pe mamă, există pericolul ca ea să vrea să-și atașeze copilul într-un mod exagerat, mai ales atunci când e vorba de singurul copil și în cazul când tatăl lipsește, așa cum se întâmplă în situațiile în care mama e necăsătorită, e despărțită sau văduvă. Asemenea legături prea puternice, dar mai ales prost cultivate, se repercutează, nu de puține ori, în mod negativ în căsnicia de mai târziu a acestor copii, întrucât atașamentul lor sufletesc față de soț, respectiv soție, întâmpină o serie întreagă de obstacole la nivelul inconștientului. În alte situații, părinții încearcă să-i rețină acasă pe copiii lor deja maturizați, mai ales la țară, din motive economice, întrucât ei reprezintă o bună forță de muncă pe lângă părinți.

Desigur, din punct de vedere creștin, legătura de comuniune, apropierea sufletească dintre copii și părinți trebuie continuată și după separarea lor, dar, în același timp, trebuie să se țină seama și de faptul că fiecare om reprezintă o creatură a lui Dumnezeu cu caracter distinct[23], fiecare își are personalitatea sa care trebuie să se dezvolte ca atare, bineînțeles în spiritul valorilor creștine familiale în care s-a născut și a crescut.

Rolul și semnificația profund religioasă și morală a familiei s-a diminuat însă în ultimul timp în multe țări, mai ales apusene.

---

21. Idem, *Homilien zum Epheserbrief*, 21, 1-2, *Ibidem*, p. 159.
22. Augustinus, *De Civitate Dei*, Lib. 15, c. 16, 11, 28.
23. Idem, *Über die Dreieinigkeit*, 8, 12, 17, in *Texte zu Kirchenväter*, Bd. III, p. 653.

Prima consecință s-a resimțit mai ales în plan demografic. Dacă în secolele trecute, cauzele erau de natură medicală, în ultimul secol ele sunt, de foarte multe ori, de natură morală. S-a diminuat sau, în anumite părți, chiar a dispărut funcția morală și religioasă a familiei creștine.

Până la începutul evului industrial, ca o consecință a indicelui de mortalitate ridicat — mai ales la sugari și copii — în ciuda numărului mare de nașteri, numărul populației Europei a rămas mai mult sau mai puțin constant. Este adevărat că un control al nașterilor în această perioadă era un lucru aproape necunoscut, așa încât în prima jumătate a secolului al XIX-lea populația Europei a crescut de la 187 mil. la 266 mil., iar în a doua jumătate de la 266 la 400 mil. locuitori. Spre sfârșitul secolului XIX s-a cunoscut o nouă fază în această privință, care poate fi socotită tipică și pentru prima jumătate a secolului XX. În timp ce indicele de mortalitate s-a diminuat, s-a diminuat și numărul nașterilor. Sub acest aspect, cauzele sunt multiple, între altele de natura economică, socială, culturală, spirituală, morală și religioasă.

În prezent se constată o anume „declasare" socială, din păcate, a familiei cu mulți copii. Există astfel multe familii fără copii sau cu cel mult 1-2 copii. La nivel național, conform datelor furnizate de Comisia Națională pentru Statistică, ce s-a ocupat cu ultimul recensământ al populației din țara noastră, lucrul acesta apare evident și ca fiind foarte îngrijorător. Rezultatele definitive ale recensământului din 7 ianuarie 1992, date recent publicității de Comisia amintită, arată că populația României[24] era, la acea dată, de 22.810.035 locuitori. Față de recensământul precedent, din 1977, populația țării a crescut în medie pe an cu 83.000 locuitori, respectiv cu un ritm mediu anual de creștere de doar 0,4 la sută.

Desigur, așa cum spuneam, motivația acestei realități îngrijorătoare de la noi, ca să nu mai vorbim de țările apusene, unde ea se prezintă chiar mai rău, este foate variată. Însă după părerea noastră, una dintre cauzele majore o constituie, cu siguranță, și degenerarea familiei creștine, dispariția valorilor spirituale, morale și religioase ale acesteia.

3. CONCEPTE AȘA-ZIS „MODERNE" PRIVIND FAMILIA ÎN GENERAL ȘI CĂSĂTORIA ÎN SPECIAL

E îndeobște cunoscut faptul că, în legătură cu denaturarea și criza spirituală și morală prin care trece familia ca instituție în societatea actuală, se aduc tot felul de acuze: numărul tot mai crescând al divorțurilor, creșterea masivă a numărului avorturilor, diminuarea accentuată a funcției familiei, răcirea relațiilor dintre soț, soție și copii, etc.

Odată cu sporirea independenței și libertății familiale pe plan intim, așa cum se manifestă acestea în multe familii astăzi, familia în sine devine extraordinar de vulnerabilă. Propriu-zis, orice ins perturbează familia atunci când subordonează relația intimă propriului său arbitru și atunci când refuză să-și asume ca misiune

24. Datele au fost publicate în „Ev. zilei", vineri, 4 febr. 1994.

realizarea sensului familiei. Consecința cea mai negativă o reprezintă în această situație, desigur, degenerarea relațiilor conjugale, abuzul sexual, etc.[25]

Trebuie recunoscut astăzi faptul că o neabordare pe mai departe a problemelor conjugale în toată complexitatea lor, inclusiv a celor legate de relațiile trupești ale soților, o evitare a lor ca și a consecințele lor pe plan moral asemenea unui tabu, ar fi o mare greșeală din partea Bisericii. Imaginea familiei de astăzi trebuie prezentată și analizată conform realității, dintr-o perspectivă creștină, dar fără menajamente, fără a ne rezuma doar la ceea ce este ideal. Realitatea familială de astăzi este o realitate a semenilor noștri, indiferent de imaginea ei, bună sau rea. A o evita nu înseamnă altceva decât a lăsa uneori răul să se extindă și mai mult.

În Apus există aproape un consens general în lumea creștină, constând în faptul că subaprecierea problemelor intime conjugale în istoria creștinismului, reducerea lor la un platonism uneori prea idealist care a pătruns în Biserică în primul rând de la Fericitul Augustin încoace, ne împinge înapoi spre o antropologie dualistă, care separă într-o manieră nebiblică trupul de suflet[26]. Astfel, de pildă, în Evul Mediu, relațiile trupești erau socotite ca ceva necurat, impur. Când era vorba de soți, aceste relații erau, într-adevăr, legitimate pe jumătate prin sacramentalitatea Căsătoriei — dar numai în măsura în care ele serveau procreării de urmași și ca o concesie la slăbiciunea omenească. Ilustrativ pentru această situație este, de pildă, canonul X Sess. XXIV al Conciliului de la Trident, în care cel ce ar susține că „n-ar fi mai bine și mai fericit să se rămână în fecioricie și necăsătorit decât a se căsători" trebuie neapărat „excomunicat" din Biserică[27].

Viața conjugală s-a schimbat totalmente în prezent, comparativ cu aceea din societatea preindustrială. Într-o societate deschisă ca cea de astăzi, sexualitatea, de pildă, nu mai ține seama decât cu greu de legile moralei creștine, iar în anumite medii nu mai cunoaște nici un fel de bariere. Pe de o parte, viața conjugală de astăzi s-a umanizat și personalizat, iar pe de altă parte se conturează tendințe curente inumane și apersonale.

Consecință a unei atmosfere propice create de literatura pornografică, de unele reclame tendențioase în acest sens, dar și datorită anonimității și mobilității rezultate din urbanizarea accentuată, viața conjugală a devenit în multe cazuri mult prea liberă, conducând uneori la divorț sau promiscuitate. Unii analiști occidentali — cărora subscriem în mare parte — consideră că libertinajul contemporan reprezintă consecința subminării și evitării unei evaluări și unui răspuns prompt din perspectivă creștină.

Totuși, dincolo de cauze, acest fenomen este tot mai prezent astăzi în multe țări, iar mai recent chiar la noi. El se corelează, după

---

25. *Lexikon für Theologie und Kirche*, p. 12; *Cf. DTV-Lexikon in 20 Bänden*, Bd. V. Mannheim, 1992, p. 221 sq.

26. Vezi H.G. Pöhlmann, *Ehe und Sexualität in Strukturwandel unserer Zeit*, în: O. Bayer (Hsg.), *Ehe. Zeit zum Antwort*, Neukirchen-Vluyn, 1988, p. 30–31.

27. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum*, 33. Aufl., 1965, 1810.

părerea noastră, și cu viziunea anticreștină a unor sociologi occidentali, care nu fac altceva decât să pericliteze foarte serios valoarea morală creștină a familiei, sensul și finalitatea ei. Astfel, *Arno Plack*, de pildă, opina că orice căsătorie n-ar fi altceva decât un „moment al dragostei“ [28]. El încerca să-și justifice această părere într-o manieră aproape puerilă, și anume prin aceea că „orice lucru de care dispui în orice moment“, după un timp „își pierde farmecul său“ [29].

Relațiile conjugale sunt degradate nu arareori, cum ar fi de pildă în morala James Bon, doar la nivel strict fiziologic, la nivelul oricărui bun de consum, și în acest fel omul, creatura națională a lui Dumnezeu, este obiectivat și depersonalizat. Pe această linie se înscrie, de pildă *Bertrand Russel*, care afirma că relațiile trupești între soți sau oameni în general, sunt o necesitate firească, asemenea mâncării și băuturii“ [30], ca și *Alex Confort*, care susținea că „pudoarea e tot atât de puțin o virtute ca și subnutriția“ [31]. Așa cum se observă, e evidentă aici depersonalizarea omului, reducerea lui la nivelul bunului de consum, așa cum apare în pornografie, această plagă a oricărei morale.

Un alt moment depersonalizant și dezumanizant al familiei în general și omului în special o reprezintă acea paradoxală „constrângere“ la și spre libertinaj în așa-numitul nostru „ev postpadic“. Ne gândim aici la reacțiile maselor mediocre de oameni pe care rapoartele *Kinsey* le-au declanșat în America în relațiile sexuale. După părerea lui *H. Schelsky*, în aceste rapoarte „norma“ morală se deduce întotdeauna din „facticitatea biologică“, ca și cum totdeauna un fapt sau o realitate biologică presupune și impune automat norma morală [32]. În aceste rapoarte „este“ și „trebuie“ sunt, de fapt, confundate; factic ul primește putere normativă. Statistica morală a devenit, în realitate, pentru oamenii moderni, dirijați din afară, după principii exterioare lor, ca o normă morală, mai precis dictatura lui „se“, în sensul că „dacă așa se întâmplă, înseamnă că așa și trebuie să fie“. Statisticile de evaluare, sondajele, devin criterii, norme. Noțiunea de „dictatură a indecenței“ cu care Consiliul EKD aprecia deja în 1964 această situație nu este, deci, așa de nepotrivită [33]. În această „constrângere“ la și spre libertinaj și în normativitatea facticului se exprima, de fapt, o criză mult mai profundă a secularismului modern: ignorarea moralei creștine a familiei și a „canonului“ valorilor sociale.

Pornind de la cele subliniate mai sus, un alt aspect negativ astăzi ar fi o anume concepție necreștină despre familie și căsătorie, privite ca o convenință anulabilă, iar apoi secularizarea și relativizarea lor, punerea lor sub semnul întrebării prin forme noi de așa-zisă „conviețuire liberă“, zdruncinarea lor prin apariția în masă a divorțurilor, ca și dispariția principiului vinovăției din noile norme de drept în unele țări occidentale, privind divorțul [34].

---

28. Arno Plack, *Die Gesellschaft und das Böse*, 1967, p. 143.
29. *Ibidem*, p. 79; cf. *Ibidem*, p. 337.
30. Cf. B. Russel, *Ehe und Moral*, (1929), 1951, p. 102, sq.
31. A. Comfort, *Der aufgeklärte Eros*, 1964, p. 123.
32. Cf. H. Schelsky, *Soziologie der Sexualität*, 1955, p. 51.
33. H. G. Pöhlmann, *loc. cit.*, *Ibidem*, p. 32-33.
34. *Ibidem*, p. 33.

Căsătoria, de pildă, e pusă tot mai mult sub semnul întrebării în multe țări europene apusene, ca și în S.U.A., ca e socotită o „monogamie constrângătoare", „o însușire a trupului", o „ordine caracteristică Evului Mediu" și o „structură feudală" predemocratică. Există analiști care încearcă să acrediteze ideea că, de fapt, căsătoria și familia ar fi o consecință și un rezultat al „represiunii bisericești", care continuă să mai acționeze până astăzi [35]. Legat de aceasta, *H. Schulze*, de pildă, încearcă să demonstreze chiar faptul că experiența ar confirma, chipurile, contrariul: „Nu supravegherea și controlul..., nu ponderea tradiției dau temei consimțământului în legăturile erotico-conjugale de durată; e vorba mai degrabă de moștenirea istoriei obârșiei umane [36].

Mai ales în Occident tinde să ia amploare o asemenea formă de „conviețuire" așa-zis „liberă", care nu-și propune ca finalitate căsătoria în sine, ci se dorește o alternativă la aceasta. De regulă, această formă de conviețuire e înțeleasă ca o legătură între bărbat și femeie pe o perioadă limitată de timp, excluzând orice Taină a Cununiei. În aceste cazuri avem de-a face cu o relație publică între cei doi, având chiar pretenția unei legitimități morale și sociale. Aceste forme de „conviețuire liberă" au crescut mult ca număr în ultimele decenii în Apus, dar mai ales în țările scandinavice și în S.U.A. [37]. Există nu puține voci în Occident care cer o recunoaștere juridică a acestor forme de conviețuire, alături de căsătorie [38]. Motivația adusă în acest sens este variată: evitarea consecințelor juridice și costurilor unui divorț, dezamăgirile ce decurg dintr-o căsătorie eșuată, antipatia față de orice obligații și legături constante și definitive, individualismul, adversitatea față de orice formă de instituție [39].

M. Josuttis, de pildă, atacă Biserica pentru faptul că ea ar ține la „modelul de căsătorie ca formă exclusivă de parteneriat pentru configurația socială" și pentru că n-ar fi de acord și cu alte forme în acest sens, cum ar fi de exemplu „legăturile libere" [40]. O discuție cu *Josuttis* pe această temă ar fi, practic, imposibilă din punct de vedere creștin, fiindcă formele de relație conjugală pentru el nu sunt de origine divină, nu țin de Sfânta Taină a Cununiei, ci sunt de origine umană și, prin urmare, sunt infinit de variabile [41]. *H. Ringeling* apreciază și el că formele de „conviețuire liberă" pot fi legitime din punct de vedere moral, însă dacă îndeplinesc condiția și sensul de instituție, dacă se manifestă ca o formă de comunitate obligatorie, despre a cărei durată de timp nu se discută în mod expres, a cărei obligativitate se întemeiază, în primul rând,

---

35. H. Schulze, *Konturen sexualethischer Orientierung*, în: *ZEE*, 22, 1978, p. 52.

36. *Ibidem*.

37. W. Müller-Freienfels, *Tendenzen zur Verrechtlichung nichtehelicher Lebensgemeinschaften*, în *ZEE*, 24, 1980, p. 55 sq.

38. *Ibidem*, p. 55 sq. 72 sq.

39. Cf. T. Rendtorff, *Ethik*, II, 1981; H. G. Pöhlmann, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 49.

40. M. Josuttis, *Zur Ehe-Politik in der EKD*, în: *Luther*, 42, 1982, p. 286 sq.

41. *Ibidem*, p. 277 sq.

pe calitatea persoanelor care acționează moral[42]. Aceasta este, practic, un temei care nu numai din punct de vedere creștin, ci chiar prin sine însăși se contrazice. Ringeling pretinde pentru asemenea „relații deschise", care nu au nimic de-a face cu familia și căsătoria creștină, „protecție juridică"[43] În același timp, el încearcă să argumenteze, din perspectiva unei morale situaționiste discutabile, care nu se orientează decât după normativitatea schimbării sau evoluției factice a convingerii populației, și nu după legea morală în sine.

În cele din urmă, încercăm o abordare succintă și a binecunoscutei „terapii a căsătoriei"[44], frecvent practicată în ultimul timp în Apus și cu destule consecințe în planul moral al familiei. Amintim în același timp că o „filosofie a fericirii" — teorie atât de vehiculată astăzi în Occident — orientată strict spre realizarea de sine, cu caracter individualist, reprezintă una dintre cauzele crizei spirituale a căsniciilor din zilele noastre. În S.U.A., de pildă, eșuează fiecare a 2-a căsătorie, iar în California se ajunge chiar până acolo încât orice căsătorie înseamnă mai devreme sau mai târziu divorț[45]. *Herbert von Borch*[46], descrie cum toate așteptările și dorințele de fericire sunt îndreptate spre căsătorie, iar atunci când aceasta nu reușește să le îndeplinească, se ajunge la o adevărată „teroare a fericirii". Potrivit acestui autor, în America ar exista tendința de a face din fericire criteriul suprem. S.U.A. sunt singura națiune din lume care a prevăzut într-o lege fundamentală ca un drept al omului „realizarea fericirii", „pursuit of hapiness"; a fi nefericit e împotriva Constituției. Atunci când căsătoria nu trece de acel așa-zis „test al fericirii", ea rămâne doar o experiență, pentru că urmează despărțirea și încercarea unei noi căsătorii. Rata crescândă a divorțurilor nu e evaluată ca o decădere morală, ci ca o receptivitate pentru deviza: „Tu trebuie să fii fericit, altfel ai pierdut ocazia de a trăi". Fiecare trebuie să vadă și să experieze el însuși cum se realizează fericirea deplină. Dacă nu reușește cu acest soț sau partener, va încerca cu un altul. Iar atunci când cineva totuși ține la căsătorie, ca la singura instituție abilitată din punct de vedere moral pentru conviețuirea oamenilor, această așa-numită „filosofie a fericirii", de care se face atâta caz, îl conduce pe om la o *poligamie consecutivă* și spre o degradare deplină a ceea ce căsătoria și familia înseamnă din punct de vedere creștin[47].

În această „filosofie a fericirii" avem de fapt de-a face, așa cum opinează mulți analiști, cu cea mai serioasă provocare la sensul și semnificația familiei și căsătoriei creștine. Ea influențează și psihologia și psihoterapia în ceea ce-și propun acestea, ba mai mult

---

42. H. Ringeling, *Freie Lebensgemeinschaften in der Sicht evangelischer Sozialethik*, în: *ZEE*, 24, 1980, p. 147.

43. *Ibidem*, p. 148. H.G. Pöhlmann, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 51-52.

44. Cf. T. U. Schall, *Eheberatung-Konkrete Seelsorge in Familie und Gemeinde*, 1983.

45. U. Eibach, *Ehe und Selbstverwirklichung*, în: O. Bayer (Hrsg.), op. cit., p. 70-71.

46. Herbert von Borch *Amerika-Dekadenz und Grösse*, 1981; Citat după *Süddeutsche Zeitung*, 23. 05. 1981, Nr. 118, 29.

47. Cf. U. Eibach, *Ehe und...*, în: O. Bayer (Hrsg.), *op. cit.*, p. 71.

decât atât. în anumite metode psihoterapeutice de tip „umanist" — transferate în ultimii ani din S.U.A. spre Europa[48] — găsim o „filosofie a vieții" corespunzătoare. Prin popularizarea acestor metode terapeutice și nenumărate lucrări, ca și prin numărul tot mai crescând de „antrenamente pe grupe"[49], se ajunge de fapt la o deloc nesemnificativă influențare a concepțiilor despre viață, despre familie în general, mai ales în cazul păturilor sociale superioare. *Fritz Perls*, inițiatorul „terapiei personalității", a formulat chiar ca un „credo" „filosofia vieții ce stă la baza metodei sale": „Eu îmi trăiesc Viața mea, iar tu ți-o trăiești pe a ta. Eu nu exist în această lume ca să-ți îndeplinesc dorințele tale, după cum nici tu nu ești aici ca să te conduci după mine. Tu ești tu, iar eu sunt eu însumi. Dacă ne-am întâlnit, e un lucru frumos, iar dacă nu, nu se poate schimba nimic"[50]. Firește, e just că pentru a ajunge la o evoluție de sine, pentru a se manifesta ca un „sine" distinct de ceilalți, „eul" propriu trebuie să se deosebească de semenul său. Totuși, axioma lui F. Perls oglindește clar un individualism și un egoism exacerbat, aduce în prim plan fericirea individuală ca idee predominantă; orice om este indiferent față de semenul său, care, într-un anume fel, nu-l completează, așa încât, în armonie cu el, să ajunga la o mai mare realizare și împlinire propriului său „eu"[51].

4. CONSIDERAȚII GENERALE DIN PERSPECTIVA CREȘTINĂ

Unii analiști occidentali ai familiei se întreabă tot mai mult în ultima vreme — așa cum s-a putut observa mai sus — dacă nu cumva căsătoria, ca temei și fundament al familiei, înseamnă „moartea" iubirii, dacă aceasta nu conduce la un fel de banalizare, la o obișnuință și desuetudine, fiindcă, în ființa ei, iubirea se vrea a fi ceva spontan, nou, permanent. Cu toate acestea, noi am spune că, în nici un caz, căsătoria ca și familia în sine nu e ceva static, ci un proces dinamic. Din moment ce una dintre caracteristicile fundamentale ale omului este aceea de deschidere, de comuniune, de înnoire, din moment ce în căsătorie și în familie se realizează tocmai acest lucru, respectiv caracterul de ființă comunitară a omului (Facere 1, 27), înseamnă că însăși căsătoria e un proces de înnoire, de deschidere, de comuniune; „Atunci putem vorbi de o adevărată căsnicie când între soți există o asemenea armonie, când ea este așa de strânsă și când ei se leagă printr-o astfel de dragoste... Acolo unde domnește o asemenea armonie, acolo există tot ceea ce este bun. Acolo există pace, acolo domnește dragostea și bucuria de

---

48. Aici amintim în afara unor neo-freudieni, cum ar fi de pildă E. Fromm, E. H. Erikson, evaluările psihoterapeutice ale lui A. Maslow (*Motivation und Personality*, 1954) sau K. Goldstein, F. Perls, C. Rogers, R. Cohn, s.a.

49. Pentru critică, vezi N. Luhmann, *Liebe als* Passion, 1982, p. 211 sq.

50. Citat după *WZM*, 35, 1980, p. 70; cf. F. Perls u.a., *Gestalt-Therapie. Lebensfreude und Persönlichkeitsentfaltung*, 1981; U. Eibach, *Ehe und Selbstverwirklichung*, în *op. cit.*, p. 71 sq.

51. Pentru critică, cf. J. Willi, *Koevolution*, 1985 p. 15, sq; L. A. Pervin, *Persönlichkeitstheorien*, 1981, p. 244 sq., 294 sq.; M. Lasch, *Das Zeitalter des Narzissismus*, 1980, p. 235 sq; M. Theunissen, *Selbstverwirklichung und Allgemeinheit*, 1982; U. Eibach, *Ehe und Selbstverwirklichung*, op. cit., p. 70 sq.

bovnicească“ [52]. Adevărata căsătorie este deschisă spre noi posibilități, este o „artă“ mereu nouă în fiecare zi, ea îl descoperă pe soț mereu nou, ea este, așa-zicând, mereu nouă în *el* și cu *el*, ea devine un fel de „aventură“ cu caracter pozitiv. Acest caracter dinamic al căsniciei, această comuniune înnoitoare se evidențiază cel mai pregnant în înțelegerea ei ca dialog (Facere 3, 18-23). Cel mai mare pericol pentru familia din zilele noastre nu este atât divorțul, spun analiștii, cât plictiseala, indiferentismul, non-comuniunea reciprocă, izolarea. Trivialismul unei căsătorii apare acolo unde dispare caracterul de „taină“ al acesteia (Efeseni 5, 32), acolo unde apare libertinajul. Iubirea nu „moare“ în orice căsnicie, ci în căsniciile de rutină. Căsătoria nu e doar instituție, ea este și taină dumnezeiască și eveniment. Iar caracterul ei evenimențial este presupus de cel instituțional [53].

În general, e foarte greu de vorbit de o căsnicie sau o familie ideală. În căsnicie trebuie pornit totdeauna iarăși de la capăt; căsnicia supraviețuiește și capătă putere *din* și *prin iertare*, așa cum ne sugerează Sfântul Grigorie cel Mare; „Trebuie să îndemnăm soții, ca tot ceea ce nu le place unul la altul să suporte cu răbdare și, prin încurajare reciprocă, să-și fie unul altuia de ajutor spre mântuire. S-a scris deja: „Purtați-vă sarcinile unuii altora și așa veți împlini legea lui Hristos“. Legea lui Hristos este dragostea: „... așadar, atunci îi urmăm lui Hristos și împlinim legea Lui, când împărțim de asemenea cu plăcere bunurile noastre și când purtăm cu iubire povara greșalelor semenilor noștri“ [54].

Căsătoria înțeleasă ca o comuniune personală de viață și iubire, ca taină dumnezeiască, așa cum apare ea în Noul Testament, contravine din punct de vedere moral relațiilor extraconjugale ca și schimbului de „parteneri“ în cazul „conviețuirilor libere“, care transformă soțul sau soția în simple obiecte. De aici și sublinierea în Noul Testament a monogamiei familiei: „... Și vor fi amândoi (dyo) un trup. Așa încât nu mai sunt *doi*, ci *un trup*. Deci, ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“ (Matei 19, 5-6), lucru care corespunde întocmai sensului ei vechi-testamentar (Facere 1, 27; 2, 18, 24). Căsătoria nou-testamentară implică necesarmente o relație subiect-subiect, nu o relație subiect-obiect. Înțeleasă în acest mod, ea este automat o legătură stabilită prin puterea harului lui Dumnezeu, o legătură indisolubilă, exclusivă și obligatorie pentru toată viața (Matei 19, 5-6).Cât de necondiționat și radical e acest principiu al fidelității conjugale pentru toată viața, ni se arată în Predica de pe Munte: „Că oricine se uită la femeie, poftind-o a și săvârșit adulter cu ea în inima lui“ (Matei 5, 28). Relațiile extra-conjugale reprezintă un mare păcat (Galateni 5, 19; Efeseni 5, 5; I Corinteni 6, 9), dar și o încălcare a legământului conjugal realizat prin Sfânta Taina a Cununiei. Și în Vechiul Testament, la început, căsătoria era înțeleasă ca un legământ de fidelitate cu caracter exclusiv și indisolubil (Maleahi 2, 14-16; Facere 2, 24),

52. Johannes Chrysostomus, *Homilien zur Genesis*, 45, în: *Texte der...*, Bd. III, p. 587.

53. Cf. H. G. Pöhlmann, *Ehe und ...*, *op. cit.*, p. 43-44.

54. Gregor der Grosse, *Pastoralregel*, 3, 27, în: *Texte der...*, Bd. III, p. 591.

reflectat în dragostea irevocabilă a lui Dumnezeu față de poporul Israel. „Și te voi logodi cu Mine pe veci" (Osea 2, 21).

Caracteristica căsătoriei este și aici veșnicia ei, după cum foarte sugestiv avea să sublinieze și Sfântul Ioan Gură de Aur, arătând indisolubilitatea ei, indiferent de necazurile și problemele pe care le implică: „Căsătoria sau necăsătoria este la îndemâna noastră, dar nu și ceea ce urmează căsătoriei: noi trebuie să suportăm robia, chiar dacă vrem sau nu. De ce? Pentru că n-am ales-o de la început în necunoștință de cauză, ci am cunoscut bine drepturile și legile ei și ne-am așezat în mod voluntar sub jugul ei" [55].

Din moment ce căsătoria este o taină dumnezeiască a comuniunii de iubire între soți, acea iubire care se dăruiește soțului după modelul lui Hristos (Efeseni 5, 25), este de la sine înțeles că orice „căsătorie" încheiată doar pentru o anumită perioadă, orice așa-zise „căsătorii de probă", „căsătorii colective" cu caracter promiscuitiv, așa cum le întâlnim astăzi în anumite medii și locuri, sunt excluse din punct de vedere moral. Aceasta, pentru că în ele relația subiect-subiect devine de fapt o relație subiect-obiect. În astfel de asocieri lipsește însăși esența căsătoriei, acel „agape", care presupune o iubire necondiționată și nu o face pe aceasta dependentă de anumite condiții, care nu lasă fără o finalitate morală absolută „marea taină" (Efeseni 5, 32), care slujește celuilalt și nu doar pe sine însuși, care oferă și nu ia [56]. „O căsătorie de probă este, propriu-zis, o *contradictio in adiecto*" [57], o contradicție în sine însăși.

Referitor la astfel de forme de „conviețuire liberă", trebuie subliniat încă o dată că, în sine, căsătoria ca și familia nu slujește doar realizării de sine în mod individualist a unuia dintre soți, ci realizării de sine în comuniune a ambilor soți. Granița realizării eului meu propriu reprezintă, de fapt, realizarea și împlinirea de sine a propriului meu soț, lucru care în formele de „conviețuire liberă" este neglijat. Așa-zisele „conviețuiri libere" se află într-o contradicție totală cu Sfânta Taină a Căsătoriei din Noul Testament și Tradiția Bisericii, întrucât prin ele „agape" este separat de „eros" și de relația conjugală în general, deși acestea sunt inseparabile. O asemenea relație de conviețuire se transformă într-un fel de „căsătorie-obiect", în cadrul căreia cei doi parteneri doar se „probează" reciproc excluzându-se orice comuniune personală. Conviețuirea soților în urma Tainei Cununiei nu trebuie să devină un fel de „calcul", de simplu „contract" la nivel de subiect-obiect, ci o comuniune de viață și iubire izvorâtă din puterea harului lui Hristos, adevăratul săvârșitor al acestei Sfinte Taine. De aceea, Fericitul Augustin sublinia atât de frumos importanța respectării legământului căsătoriei, ca temei al unității familiei pentru toată viața. „Fiindcă dacă nu-ți ții legământul (căsătoriei, n. n.), nu vei fi ceea ce ai fi rămas, dacă n-ai fi făcut nici un legământ. În cazul mai de pe urmă n-ai fi decât mai puțin bun, dar nu mai rău. Acum

---

55. Johannes Chrysostomus, *Vom jungfräulichen Stande*, 39, 41, în *Texte der...*, Bd. III, p. 599.

56. H. G. Pöhlmann, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 42.

57. Jan Milič Lochman, *Wegweisung der Freiheit*, [illegible] p. 109; H. G. Pöhlmann, *Ibidem.*

însă, dacă ... ai încălca legământul lui Dumnezeu, ai să devii cu atât mai lamentabil, cu cât mai fericit vei fi, dacă îl vei respecta“ [58].

Înainte de orice, în aceste forme de „conviețuire liberă“, omul încearcă să ia pe cont propriu, în propria sa regie, ceea ce de fapt numai Dumnezeu poate conferi (Marcu 10, 9). Căsătoria în sine e un dar al lui Dumnezeu, e o ordine stabilită doar de Dumnezeu (Marcu 10, 9), și nu o simplă ordine omenească, pe care o reglementează omul după propriile lui legi. Și numai această legătură de origine divină îi conferă libertatea, adevărata libertate de care are nevoie, pentru a nu fi distrusă prin egoism, respectiv libertatea pentru celălalt și față de sine însuși [59]. În cazul așa-numitelor forme de „conviețuire liberă“, ca o alternativă propusă în Apus la căsătorie, este vorba, deci, de pierderea sau neglijarea dimensiunii transcendentale, divine, a acesteia, a familiei și a societății contemporane în general.

Pe de altă parte, întrebarea care se pune acum este aceea privind semnificația, rostul și sensul iubirii dintre soți într-o familie, dintr-o perspectivă creștină, mai ales comparativ cu ceea ce înseamnă ea în aceste forme de „conviețuire liberă“ practicate, după cum s-a văzut, mai ales în Apus. În primul rând, ea înseamnă fidelitate, credincioșie, după modelul legământului dintre Dumnezeu și om, care reprezintă un moment al încrederii, al fidelității (Maleahi, 2, 15 sq.). Iubirea fără credincioșie rămâne pe mai departe supusă erosului și împreună cu el momentului, efemerității. Ea nu cuprinde și nu străbate ca un fir roșu întreaga viață a omului, a soților, plină de bucurii și de necazuri, atractivă, dar și inatractive, plină de tinerețe, dar și de bătrânețe, etc. Abia în fidelitate, iubirea se manifestă ca adevărată iubire conjugală. De aceea s-a și spus că nu iubirea în sine constituie ființa căsniciei, ci acea iubire izvorâtă din harul divin, exprimată prin fidelitate și filtrată prin și de-a lungul anumitor crize ce apar [60]. În același timp însă, sensul fidelității și încrederii nu trebuie restrâns doar la fidelitatea conjugală: ea vizează voința și efortul permanent de a împărtăși experiențele proprii împreună cu soțul, de a depăși împreună conflictele, pentru a proteja căsnicia și familia de un anume vacuum sau dezbatere. Astfel, Sfântul Ioan Gura de Aur afirma: „E usor să ducem o viață curată doar dacă dorim acest lucru cu adevărat și îndepărtăm de la noi tot ceea ce e primejdios în această privință. Însă dacă ne lipsește voința, atunci ușa și poarta le stă deschisă tuturor relelor ... Ca atare, totul depinde de voința sau lipsa acesteia din partea omului. De aceea, cândva vom primi răsplată sau pedeapsă“ [61].

---

58. Augustinus, *Brief an Armentarius und Paulina*, 8-9, în: *Texte der...*, Bd. III, p. 631.

59. Cf. H. G. Pöhlmann, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 51.

60. Cf. G. Müller, *Verantwortliches Leben*, 1973, p. 167; H. G. Pöhlmann, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 65-66.

61. Johannes Chrysostomus, *Homilien zum 1. Thessalonicherbrief*. 5, 4, în: *Texte der...*, Bd. III, 569

Fidelitatea presupune o disponibilitate permanentă *spre iertare* și spre un nou început. Ea este de neconceput din punct de vedere teologic fără această disponibilitate spre iertare, întrucât doar iertarea reciprocă presupune deschiderea spre celălalt, comuniunea cu el, trecerea peste orice fel de neînțelegeri, atunci când acestea apar. Prin urmare, această fidelitate înseamnă, în cele din urmă, dragoste responsabilă reciprocă.

Această dragoste responsabilă include întreaga viață în aceea ce desemnează noțiunea de iubire conjugală și familială. Iubirea dintre soți devine comunitară atunci când fiecare dintre soți e pregătit să împărtășească viața sa cu celălalt și să existe pentru celălalt, fără ca prin această existență să-l îngrădească pe celălalt, să dispună cumva de el în sensul negativ al cuvântului. Fidelitate și dragoste conjugală înseamnă că eu sunt, de asemenea, oricând pregătit ca, din responsabilitate pentru celălalt, să renunț la ceva, chiar dacă din punct de vedere personal acest ceva reprezintă pentru mine foarte mult [62]. Și tocmai în aceasta constă de fapt, caracterul de comuniune, dar și de jertfă al familiei creștine. Din această perspectivă, jertfa aceasta nu înseamnă frustrare, ci dimpotrivă, împlinire, creștere spirituală, comuniune.

Referitor la acea aproape obsesivă „filosofie a fericirii", ca și la profilul ciudat al așa-numitelor forme de „conviețuire liberă", putem spune că aici avem de-a face, de fapt, cu o variantă modernă a concepției romantice despre căsnicie, dezvoltată pe fundalul modelului biocibernetic al autoreglării, în care semenul sau soțul este, în cele din urmă, schimbabil. Atunci când el nu mai poate îndeplini dorințele și așteptările soțului său, are loc un proces psihic de despărțire ce se reglează de la sine și apoi de unire cu un alt partener. Dacă acest model de gândire se asociază cu o „filosofie a fericirii" de tip vulgar, atunci rezultă de aici un model de „căsătorie" sau, mai bine zis, conviețuire de tipul armoniei hedoriste, în care soțul sau soția nu mai sunt în realitate considerați ca persoane de sine stătătoare [63]. Soțul apare doar ca o completare a mea însămi. Privit din punct de vedere teologic, unui asemenea model de gândire îi lipsește iubirea comunitară, grija pentru celălalt și responsabilitatea reciprocă.

Dacă ne gândim că cu asemenea probleme antropologice fundamentale se corelează și metodele terapeutice moderne, desigur că ne putem întreba, în mod justificat, în ce măsură asemenea metode pot realmente și serios vindeca și reface o relație conjugală,

---

62. Cf. U. Eibach, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 65-66
63. Cf. *Ibidem*, p. 72

familială, etc., distrusă. Dar faptul că o terapie pune în mod clar în centru dialogul, discuția nu înseamnă neapărat că în acest dialog e vorba realmente de întâlnirea cu soțul și de însănătoșirea relațiilor dintre oameni. Dialogul poate în astfel de procese de comunicare să fie, de asemenea, utilizat exclusiv ca mijloc pentru a veni spre sine însuși, pentru a-și realiza, pur și simplu, propriul eu, sine, prin comunicarea cu ceilalți. În această situație, dialogul ar reprezenta un mijloc terapeutic, iar partenerul ar rămâne, în cele din urmă, doar un mijloc pentru realizarea sinelui meu propriu. Pe această linie se înscrie de fapt „terapia dialogului" de tip individualist, o terapie care, după cum se observă, e orientată, în cele din urmă, spre realizarea individualistă de sine[64].

Sub acest aspect, din perspectiva creștină ortodoxă, este limpede încercarea psihologilor occidentali de a contrapune acest tip de „terapie a dialogului" Tainei Mărturisirii sau Spovedaniei.

Într-un vacuum spiritual creat de Bisericile protestante prin nerecunoașterea adevăratei meniri și semnificații a acestei Taine și a celorlalte, consecințele nu mai pot fi absolut deloc o surpriză.

Pr. lector dr. Nicolae ACHIMESCU

64. Cf. pentru critică, L. A. Pervin, *Persönlichkeitstheorien*, p. 244 sq.; U. Eibach, *Ehe und...*, *op. cit.*, p. 72-73.

PREMISELE REUȘITEI CONJUGALE *

Pornind de la adevărul, plastic exprimat de cunoscuta maximă orientală, potrivit căreia familia seamănă cu o cetate pentru care unii luptă să fie primiți înăuntru, iar alții se zbat să găsească o ieșire din ea, sper că este lesne de înțeles ca aceleași gânduri pe care doresc să le exprim în acest spațiu pot avea valori și efecte diferite la cititori diferiți.

Astfel, dacă ele ar putea fi receptate cu interes de tinerii premaritali, pentru care căsătoria este, să zicem, un fel de „terra incognita", pentru oamenii în vârstă, cu o bogată experiență conjugală, izvorâtă din una sau mai multe „descoperiri" și „dezlegări" de asemenea „pământuri", sau, cu alte cuvinte, care au verificat pe propria lor piele „gustul și culoarea fericirii" conjugale pledoaria mea pentru înțelegerea „tainelor" acestui fenomen poate fi apreciată ca superfluă, ori o neînțeleaptă forțare a unor uși deschise. În pofida unei posibile receptări inegale a acestor gânduri *consider totuși utilă evidențierea premiselor fundamentale ale reușitei în căsătorie și implicit consecințele psiho-socio-culturale ale ignorării acestora.*

Contrar unor opinii simpliste, căsătoria este un fenomen complex și amplu disputat din variate perspective social-spirituale. Întrucât spațiul, relativ limitat, de care dispun, nu-mi permite să prezint, fie și succint, istoricul evoluției mariajului de la stadiul răpirilor, la cel al comercializării fetelor și de aici la etapa actuală a necesității respectării consimțământului reciproc al candidaților la mariaj, mă mărginesc să menționez că același fenomen, al căsătoriei, a fost văzut de diferiți cărturari fie predominant optimist, fie precumpănitor pesimist. Dacă un optimist, cum a fost publicistul român P. Pandrea, opinează că la căsătorie mireasa speră că mirele va fi un Adonis, Hercules și Aristoteles, iar mirele așteaptă să găsească în mireasa lui o soție ideală, o amantă pasionată, și o mamă tandră, pesimiști, cum a fost, bunăoară, cărturarul francez Pieler, consideră că oricât de prudenți ar fi mirii, evoluția căsătoriei lor va urma, inevitabil, cursul invers al cunoscutelor părți ale Divinei Comedii a lui Dante Aligheri, adică începe cu Paradisul, continuă cu Purgatoriul și sfârșește cu Infernul.

Dar pentru ca familia să poată depăși asemenea concepții și respectiv evoluții nerealiste și dramatice și mai ales starea de criză pe care o traversează ea în prezent este necesar să vedem care sunt

---

* Informarea științifică necesară pentru predarea cursului, *Sociologia și legislația familiei*, studenților anului III. — Secția de Asistență Socială, de la Fac. de Filosofie-Univ. „Al. I. Cuza" din Iași, mi-a prilejuit cunoașterea unora dintre principalele cauze ale agravării crizei familiei din țara noastră. Sub semnul acestei motivații (inclusiv a preocupării de a iniția organizarea unor *Cabinete de Asistență Socială Profamilială*, în marile centre economico-culturale ale țării noastre), am elaborat și prezentat o Comunicare la Sesiunea științifică anuală, „*ZILELE ACADEMIEI IEȘENE*", din oct. 1992, al cărei conținut este cuprins în acest text pe care îl dedic cu plăcere studenților mai sus invocați și cu deosebire celor care vor găsi în el ceva folositor pentru reușita mariajului lor.

principalele premise bio-etice ale succesului în căsătorie. Din multitudinea premiselor ce condiționează reușita unei căsătorii apreciem că cele mai importante sunt următoarele două categorii: premisele natural-biologice și premisele social-etice.

I *Premisele natural-biologice*. Oricât ar pare de absurd socotim că o primă exigență de care trebuie să țină seama cei care candidează la mariaj constă în realizarea unei *căsătorii heterogame* (adică între sexe diferite) și nu homogame (între persoane de același sex). De ce subliniez această cerință? Pentru că, în pofida progresului spiritual al umanității, suntem, din păcate, martori sporirii numărului căsătoriilor anormale, aberante între homosexuali și între lesbiene (adică între bărbați, ca și între femei), ale căror consecințe sunt extrem de grave: periclitarea existenței familiei tradiționale; curmarea funcției sale de perpetuare a speciei umane etc. Exprimarea acestei îngrijorări este motivată îndeosebi de: legalizarea acestor căsătorii în diferite state occidentale; de recunoașterea lor de către papalitate; de intenția celor aproape un million de homosexuali și lesbiene din țara noastră de a obține aceleași drepturi ș a.

A doua exigență de acest gen, care deși nu este nouă se observă totuși că nu rareori este ignorată, o constituie necesitatea respectării corespunzătoare a acestui moment din viața omului. Dacă, de exemplu, căsătoriile la *vârste* mai mici decât cele acceptate legal (ex. fete de 11-13 ani și băiatul de 14-16 ani) nu oferă garanția unor produși umani normal dezvoltați, mariajele contractate mai târziu decât vârsta normală pot avea alte efecte nedorite. Două mi se par a fi greșelile ce se întâlnesc mai frecvent pe acest plan. Prima consta în iresponsabilitatea cu care unele primării din mediul rural acordă dispensă de vârstă, prin oficierea unor căsătorii între parteneri cu vârste ce sunt cu mult mai mici decât cele legale. Cea de a doua constă în absența înțelepciunii celor ce se căsătoresc la vârste mult înaintate cu intenția de procreere a copiilor, sau înțeleg greșit dreptul de a-și planifica momentul împlinirii acestei funcții biologice, prin amânarea procreerii spre vârsta lor de pensionare cu inerentele și nedoritele consecințe bio-psiho-socio culturale.

În fine, dar nu și în ultimul rând, dintre alte premise natural-biologice ale căsătoriei mai menționez și pe cea referitoare la *starea sănătății* celor care candidează la mariaj. După cum se știe Certificatul medical pentru căsătorie este menit, între altele, să evite mariajul între persoane purtătoare ale unor maladii ușor transmisibile (ex. sifilisul, tuberculoza etc.). Trecând peste faptul regretabil că se mai întâlnesc unități sanitare (ex. Circumscripțiile sanitare teritoriale etc.), sau unii slujitori ale acestora care nu manifestă suficientă responsabilitate în eliberarea unor asemenea Certificate, voi observa că acestea nu cuprind în controlul medical premarital și alte informații importante privitoare la viabilitatea organismului fiecăruia, dintre cei ce candidează la căsătorie. Mă gândesc, înainte de toate, la necesitatea controlării și prevenirii viitorilor miri asupra pericolului de a fi sau deveni victime ale SIDEI, care, după cum se știe, se transmite cu deosebire pe calea

raportului sexual. Am apoi în vedere faptul că progresul geneticii evidențiază cât de grave pot fi urmările neevitării unor predispoziții ereditare negative.

Absența unui *control genetic* (cel puțin pentru acele perechi de tineri care doresc să aibă copii) este cu atât mai de neînțeles cu cât încă înaintea fundamentării științei geneticii se cunoștea posibilitatea transmiterii de la o generație la alta atât a caracterelor pozitive cât și a celor negative. Două exemple sunt mai frecvent invocate în literatura de specialitate.

Mă refer mai întâi la cazul pozitiv al familiei Veit Bach. Printre descendenții acestui german de profesiune brutar, care și-a abandonat această meserie, pentru cea de muzician și în primul rând a celor doi fii ai săi se numără, de-a lungul a două generații, 57 de autori de opere muzicale, inclusiv celebrul J.S. Bach, cu ale sale prețuite creați ca: *Pasacaglia*, *Clavecinul bine temperat*, *Oratoriul de Crăciun* ș.a. Cel de al doilea exemplu, care evidențiază imperioasa necesitate a controlului genetic înainte de căsătorie, se referă la posibilitatea transmiterii unor caractere deosebit de grave pentru societate. Am în vedere o fostă cerșetoare alcolică din mediul geo-demografic englez, de la care au rezultat de-a lungul a șase generații, peste 800 descendenți, din care 700 au fost condamnați pentru diferite delicte penale (dintre care 342 de alcolici, 127 de prostituate și 37 de criminali periculoși).

În condițiile în care și în prezent avem printre noi purtători ai unor asemenea nedorite mosteniri ereditare mă întreb: *nu-s oare mai puțin costisitoare cheltuielile pentru controlarea și curmarea la timp a unor astfel de tare biologice, decât acele cheltuieli necesare pentru reparațiile implicate de efectele lor păgubitoare și dureroase, supertate de familiile afectate și colectivitățile sociale din care fac parte?* Iată de ce, recunosc — dincolo de inacceptabilele sale implicații rasiale — valoarea și actualitatea teoriei eugeniei, fundamentată de antropologul englez Fr. Galton (1822—1911), care recomandă factorilor de răspundere să nu precupețească nici un efort pentru a împiedica pe idioți, nebuni și (sau) purtători ai unor grave boli incurabile de a da naștere unor urmași degenerați, ce devin inevitabil o adevărată povară pentru societate. Dar utilitatea deosebită a controlului genetic premarital este motivată mai ales de rezultatele cercetărilor științifice contemporane. Iată câteva dintre ele: există peste 1600 boli ereditare; poate 4% dintre noi-născuți de pe glob sunt purtătorii unor mutații cu efecte detrimentale; cel puțin două milioane de dublu-masculi (adică acei care au un cromozon Y suplimentar) sunt predispuși unor comportamente antisociale ș.a.m.d. Pot oare viitorii părinți, ca și instituțiile de asistență profamilială să rămână indiferenți în fața unor asemenea concluzii științifice?

II. *Premisele social-etice*. Dintre multiplele exigențe de acest gen, a căror respectare concură la reușita în căsătorie, voi menționa doar câteva. Deși are mai mult un caracter psihologic decât sociologic totuși recunoscut adevărul că succesul în căsătorie se întemeiază în primul rând pe *iubirea reciprocă* a partenerilor, deoarece — cum spune G. Ibrăileanu — „Dragostea e temelia neclintită pe

care se poate clădi o căsnicie morală fericită". De ce subliniem acest adevăr? Pentru că, din păcate, și în zilele noastre se întâlnesc încă destule căsătorii care sacrifică dragostea pe altarul cultului banilor, a dorinței de avere. Or, precizează autorul „Adelei", „un amor cu cât e mai bestial, adică cu cât are mai puțin element sufletesc, cu atât sfârșește mai degrabă". Într-adevăr, silirea unei fete să se căsătorească cu un bărbat pe care nu-l dorește poate fi asemănată cu un viol. Dar dacă violurile despre care se scrie destul în presa contemporană sunt accidentale cel despre care vorbesc eu este legalizat prin căsătorie, menit a fi permanent, ceea ce este desigur inuman și odios.

O altă importantă premisă social-etică a căsătoriei o constituie nevoia unei profunde *cunoașteri reciproce* a partenerilor ce aspiră la mariaj. „Cunoașterea — spunea Emerson — este antidotul temerii". Evident, numai o bună cunoaștere a „celuilalt", poate curma îndoielile și temerile celor ce vor să-și unească viața prin căsătorie Satisfacerea acestei cerințe presupune înainte de toate cunoașterea *statutului social al „celuilalt"* sub raportul naționalității, religiei, instrucției școlare, a naturii și gradului de calificare profesională, și, firește, a condițiilor materiale strict necesare existenței cotidiene, cum sunt: locuința, sursa de venit, etc.

Deși ar putea părea superfluu, se cuvine menționat, în contextul acestei cerințe, faptul că experiența dureroasă a mai multor căsătorii destrămate arată că viitoarele soții nu vor putea să-și afirme independența lor economică dacă nu vor aduce ca „zestre" în familie o bună pregătire profesională într-un domeniu sau altul al activității intelectuale sau fizice. O diplomă este adeseori chezășia independenței și demnității personale a fiecăruia dintre soți și cu deosebire a soțiilor. Dar cunoașterea reciprocă nu se poate reduce la acestea. O importantă deosebită o are cunoașterea fie și parțială a *particularităților psiho-socio-culturale ale „celuilalt"*

Deoarece satisfacerea acestei cerințe este deosebit de complexă și anevoioasă, apreciez că ar fi folositor pentru candidații la mariaj dacă fiecare din ei s-ar asigura de cunoașterea a cel puțin câțiva *indicatori caracterologici*, pe care i-am formulat la cererea unor tineri interesați în acest sens. Ce ar fi deci de dorit să aflăm cu-i este specific „celuilalt"?

1. Preocupănirea pasiunii pentru muncă și nu pentru loisir sau petreceri;

2. Preocupărarea tendinței de „a fi" în raport cu tendința de „a avea"

3 Preocupănirea spiritului de altruism și nu a celui de egoism.

4. Preocupănirea spiritului de conciliere și compromis și nu a celui de ură și răzbunare.

5. În fine, preocupănirea sentimentului de responsabilitate și rușine și nu de indiferentism și insolență în raport cu propriile imperfecțiuni și îndatoriri sociale. *Indemnul de cunoaștere cu prioritate a unor asemenea particularități caracterologice izvorâte din convingerea, multiplu verificată, că partenerii ideali pentru căsnicie se întâlnesc mai curând printre cei cu caracter decât printre cei care sunt doar inteligenți.*

Dacă este utilă cunoașterea „tainelor" succesului în căsătorie, cred că tot atât de importantă este și *conștientizarea consecințelor ignorării lor*. Justețea acestei opinii este confirmată de cel puțin câteva observații; creșterea numărului divorțurilor, al abandonurilor familiale, ca și cel al handicapaților fizici și mai ales a celor sociali; scăderea simțitoare a natalității românilor, în favoarea celei a unor minorități naționale, cum este, de pildă, cea specifică țiganilor, care prin prolificitatea lor deosebită amenință să devină majoritară în cca. 50 de ani; transmiterea la urmașii noștri a unor grave boli sau tare ereditare etc. Gravitatea acestor consecințe conduce inevitabil spre asemenea stări și tendințe ca: scade păgubitor de mult autoritatea familiei; se accentuează ruptura dintre familie și societate; sporește povara economico-financiară a societății pentru repararea efectelor nedorite ale căsătoriilor neînțelept realizate etc.

Pentru curmarea sau reducerea efectelor dramatice ale crizei familiei din țara noastră este imperios necesară întreprinderea neîntârziată a unui complex de măsuri, în cadrul cărora *cețiunile social-economice să fie organic conjugate cu cele de ordin social-educativ*.

Între primele măsuri care ar putea contribui la împlinirea acestui obiectiv un rol însemnat pot avea cel puțin câteva, cum sunt: reorganizarea actualului sistem de eliberare a Certificatelor medicale, în raport cu progresul cunoașterii științifice și mai ales cu exigențele unor moderne controale medicale premaritale; modificarea corespunzătoare a Codului familiei pentru restabilirea autorității acestei importante instituții; înființarea unui Minister sau a unui Departament special al familiei (pe lângă unul sau altul dintre ministerele existente) menit să asigure nu numai buna sa funcționare, dar și o mai eficientă legătură dintre aceasta și societate; organizarea experimentală în centrele județene și marile localități urbane a unor „cabinete de asistență socială profamiliială, menite să realizeze anumite cursuri de sociologie și legislație a familiei pentru tineretul premarital ș.a.

Acționând în acest sens, societatea românească va reuși să curmeze sau să reducă simțitor efectele unor grave imperfecțiuni manifestate în constituirea familiei din țara noastră. Căci, așa cum observă psihologul francez, Lucien Sève: „Unul dintre paradoxurile epocii actuale este că pentru a conduce de pildă, un automobil, trebuie să treci niște probe destul de severe, în timp ce educația copiilor, alegerea unui soț sau modul de viață sunt lăsate, în ceea ce privește esențialul, la liberul arbitru și la discreția ignoranței a milioane de oameni, care, foarte adesea, caută zadarnic un sfat sau ajutor în tot soiul de false practici...".

Paralel cu asemenea acțiuni, consider că este utilă sporirea eforturilor societății în sensul unei minime pregătiri social-spirituale a tinerilor pentru căsătorie.

Meditând asupra responsabilităților ce și le asumă cei care doresc să se căsătorească am ajuns la câteva concluzii, a căror cunoaștere permite, sper, evitarea în mare măsură a unor mariaje [illegible]. Presupunând că cei mai interesați în acest sens sunt tinerii mi-ar plăcea să le *adresez asemenea îndemnuri*:

Nu confundați fenomenul dragostei cu impulsurile instinctului sexual ;

Nu acordați mai multă atenție frumosului fizic decât celui de ordin spiritual ;

Nu subordonați în chip absolut sentimentele de dragoste intereselor materiale și nici invers ;

Nu confundați virilul cu grosolanul (la băieți) și nici emanciparea cu nerușinarea (la fete) ;

Nu uitați (atunci când nu cunoașteți bine pe „celălalt"), că-i mai înțelept să acceptați ideea schimbării uneia sau mai multor prietene (respectiv prieteni) decât să fiți nevoiți să schimbați una sau mai multe soții (respectiv soți), după ce au apărut copiii cu problemele lor ;

Nu ignorați, în fine, adevărul că poate nicăieri nu este mai important ca în alegerea partenerului de viață, să iubiți cu judecată și să judecați cu pasiune. *Întrucât în căsătorie importantă este nu numai dragostea, ci și înțelepciunea, voi invoca, în final, două prețioase experiențe conjugale.* Întrebat dacă e bine sau nu să te căsătorești, Socrate ar fi răspuns: „Dacă ai fericirea să găsești o femeie cumsecade, poți deveni un tată pașnic de copii. Dacă însă te însori cu una, cum este Xantipa mea, nu-ți rămâne decât să te dedici filosofiei". Învățând probabil din această experiență, ca și din propria sa căsătorie B. Franklin, a lăsat următorul sfat: „Tinere, fă ochii mari până la căsătorie, dar după aceea lasă-i pe jumătate închiși" !

Pr. dr. Vasile C. CIOCÂRLAN

FAMILIA CREȘTINĂ ÎN MEDIUL URBAN
— PROBLEME ȘI PERSPECTIVE —

Nu este indiferent timpul și locul în care trăiește o familie, pentru că atât timpul cât și locul au caracteristicele lor (cultură, tradiții, obiceiuri, spiritualitate, condiții geografice...), motiv pentru care se impune o analiză atentă a tuturor datelor care pot să influențeze familia.

Secolul XX a adus în plan științific realizări deosebit de valoroase pentru progresul omenirii, dar tot acum cele două războaie mondiale au zdruncinat lumea.

În plan ideologic fascismul și comunismul au pervertit conștiințe și au deturnat rezultatul descoperirilor științifice spre dispreț, dominație și dictatură.

Ultimii ani ai bătrânului secol XX înregistrează noi mutații în aproape toate domeniile, dominantă fiind o stare generală de criză: spirituală, economică, socială, politică, filozofică.

Reînvierea idealului păgân grec de umanism în perioada Renașterii care a pus omul și nevoile sale imediate în prim plan, neglijând aspirațiile spirituale a avut ca rezultat răsturnarea ierarhiei valorilor, cu grave consecințe pentru relațiile interumane.

Prin exacerbarea valorii personalității, omul a căzut în egoism față de semenul său. În plan științific și filozofic se manifestă tot mai mult respingerea ideii de Dumnezeu; omul devine tot mai încrezător în forțele sale, uitând de pronia divină.

* * *

Mutațiile produse în anul 1989 la noi în țara dătătoare de mari speranțe la vremea aceea, au adus o oarecare descătușare și libertate, dar consecințele acestor mutații se resimt deocamdată negativ în toate domeniile vieții. Peste tot au apărut fenomene de criză izvorâte din privațiunile materiale sau din frământările politice. Omul este tot mai mult marcat de grija zilei de mâine asupra căreia planează incertitudinea; pentru foarte mulți oameni acumulările materiale în dauna celor spirituale tind să devină singurul scop.

Transformările produse în domeniul vieții spirituale sunt de o deosebită importanță: căderea regimului comunist totalitar, antireligios ca și perspectiva unor vremuri în care manifestarea vieții religioase și spirituale în general să aibă libertate, au făcut să apară o serie de noi probleme. Omul a căpătat un mare dar care însă pare să-l împovăreze: libertatea nu înseamnă numai posibilitatea alegerii, ci înseamnă și asumarea responsabilității.

Acum se vorbește despre o perioadă de tranziție în economie, dar de fapt ea au ocolește nici gândirea omului. Tocmai ne-am izbăvit de un regim care făcea presiuni asupra credințelor și care nega existența lui Dumnezeu; deci societatea noastră primind acum darul libertății, păstrează vrând nevrând și „ceva" din vremurile trecute.

Instituțiile oficiale afirmau drept singură concepție științifică

ateismul, în timp ce Biserica era obligată să-și desfășoare activitatea numai în locașul de cult, și chiar și acolo cu mari restricții.

Urmele lăsate în conștiințe se mai simt, încă nu s-au șters.

* * *

Alături de timp, locul unde trăiește o familie prin condițiile pe care le oferă poate să-i influențeze viața.

Chiar dacă diferențele dintre sat și oraș tind să se micșoreze, totuși satul rămâne locul obiceiurilor și tradițiilor frumoase și cu mai multă statornicie în credință. Orașul oferă școli, posibilitate de studiu și informare de instruire, de distracție, locul de muncă, numeroase posibilități de manifestare a personalității umane. El este însă și o capcană pentru că în același moment atrage prin diversele moduri de distracție, atrage prin și în cercurile și grupurile cu diverse interese și credințe obscure și imorale.

Ziarele, revistele, radioul și televiziunea au și ele o puternică influență asupra omului și mai ales când din dorințe exclusiv mercantile se pun în fața cititorului idei incitând la ură, sexualitate, prost gust, dorință de înavuțire și dominație.

* * *

Problema cea mare cu care se confruntă omul în general este criză spirituală, îndepărtarea de Dumnezeu și de trăirea creștinească. Această îndepărtare de Dumnezeu face să se piardă frica și cu atât mai mult iubirea de Dumnezeu.

În sânul familiei, această criză poate să capete valențele unei catastrofe, mai ales că ea este grevată pe o acută criză economică și pe sărăcie, care alimentează o stare deosebit de grea. În aceste condiții însăși întemeierea tinerei familii devine o problemă generând concubinaj și desfrâu. Pentru familiile deja constituite, uitarea lui Dumnezeu și grija zilei de mâine aduc numeroase alte rele: certuri, nesinceritate, scăderea natalității și chiar distrugerea familiei.

Nu trebuie neglijat nici faptul că în oraș prozelitismul sectar vizează cu sete familia creștină.

Gândind la perspectivele familiei creștine în contextul problemelor cu care se confruntă, socotim că ea poate fi sprijinită în aspirațiile ei de către stat, de Biserică și de ea însăși.

Statul prin mecanismele lui poate să protejeze și să ajute familia, dar această protecție nu are în vedere în mod special familia creștină. Protecția din partea statului exprimată prin legi se referă la apărarea drepturilor familiei, a omului în general și a proprietății.

Statul chiar dacă creează condiții pentru muncă, învățământ, instruire și educație, totuși nu poate să pătrundă în intimitatea familiei pentru a o supraveghea și îndruma.

Vom spune deci că rolul statului se limitează numai la ceea ce înseamnă viața „în această lume, și chiar și pentru această lume", statul poate desigur de prisos, sau uneori prin diferite legi (libertatea avortului, homosexualitate ș. a.), statul aduce inepuizabile și imense [illegible] familiei creștine.

Pentru omul care privește și concepe această lume ca fiind

realitatea ultimă, viața este o tragedie (omul se naște doar spre a muri după o viață în suferință), iar universul, întreaga lume este fără sens, totul este o imensitate înspăimântătoare a singurătății. De aceea, pentru idealurile familiei creștine care nu se oprește aici și țintește viața veșnică, statul rămâne un loc de plecare spre Biserică unde omului i se oferă „calea, adevărul și viața".

Se cere aici o lămurire. O gândire simplistă și poate rău-voitoare confundă sau reduce Biserica numai la persoana preotului. Este în această lume secularizată un mod comod și irresponsabil de a judeca Biserica din afară, fără implicare.

În fapt prin Biserică înțelegem „comuniunea și comunitatea oamenilor cu Dumnezeu prin Iisus Hristos în Duhul Sfânt în care aceștia, prin credința în Hristos care are la bază Revelația dumnezeiască cuprinsă în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție și lucrarea Duhului Sfânt în Sfintele Taine și ierurgii și în celelalte slujbe ale ei își dobândesc mântuirea" *.

Biserica *îi cuprinde pe toți cei botezați*, mărturisind aceeași credință una și întreagă a Bisericii — deci cuprinde marea masă a credincioșilor împreună cu episcopii, preoții și diaconii ca iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu.

Familia intrând în Biserică, fiecare membru al ei devine „fiu" al Bisericii și această relație de filiație are ca urmare împărtășirea „fiilor" de toate darurile oferite de Biserică, pentru care ei nu vor trebui să facă alt efort, decât să dea „voință" — Mântuitorul spune „cine vrea să-Mi urmeze Mie...", deci omul trebuie să vrea.

Biserica ne oferă certitudinea mântuirii, adică a vieții veșnice, ne învață și ne dă posibilitatea prin Sfintele Taine să dobândim viața veșnică și în mod cu totul direct pentru familia creștină ea oferă modelul de a fi al Sfintei Treimi, adică modelul iubirii: „Dumnezeu este iubire" (I Ioan 4, 8), relația între persoanele treimice este de iubire și în afară revarsă iubire. Luând acest model familia va statornici în sânul ei pacea, bunaînțelegere, răbdarea și biruința asupra tuturor încercărilor.

Urmând îndemnurile Mântuitorului, „căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate celelalte se vor adăuga vouă" (Matei 6, 33), bunul creștin păstrează justa ierarhie a valorilor, cu discernământ nealterat. Punând valorile materiale în plan secund („știe Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele" Matei 6, 32), creștinul trebuie „mai întâi" să lupte pentru împlinirea aspirațiilor sale spirituale: „Vie împărăția Ta; facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ" (Matei 6, 10).

Biserica ne oferă Sfintele Taine: prin Botez devenim membri ai ei, prin Mirungere, (pecetea darului Duhului Sfânt) primim puterea spre a deveni „bună mireasmă a lui Hristos" (II Corinteni 2, 15), prin „Spovedanie primim iertarea păcatelor. Sfânta Împărtășanie ne unește cu Hristos; Sfântul Maslu ne dă iertare, sănătate și puteri duhovnicești, Hirotonia consacră preoții, iar Nunta este Taina prin care Dumnezeu unește familia.

Întemeierea familiei, moment deosebit de important în viața omului, trebuie tratată de Biserică (preot, părinții tinerilor, nașii) cu toată responsabilitatea și atenție.

---

* Pr. prof. D. Radu, „Îndrumări misionare" pag. 124.

Sf. Ioan Gură de Aur spune, că familia este „Biserica Mică", —dar ea face parte din Marea Biserică și conștiința acestei apartenențe trebuie cultivată și bine dezvoltată, pentru ca astfel învățătura Bisericii să devină scopul familiei în efortul asemănării cu Sf. Ap Pavel care spune „nu mai trăiesc eu ci Hristos trăiește într-u mine".

Preotul poate avea un rol deosebit în viața familiei creștine. Ca un părinte și păstor el trebuie să cunoască familiile parohiei sale și având în vedere dimensiunea spirituală să nu neglijeze nici aspectul material. Acolo unde este nevoie să intervină cu toată graba și dragostea ducând pacea și binecuvântarea Bisericii, dând cu căldură sfatul cel bun. Prezența sa poate să salveze și să temeinicească familia.

Starea de criză economică pe care o traversăm generează lipsă și sărăcie. Preotul neputând singur să rezolve această problemă, trebuie să trezească în sufletele credincioșilor sentimentul milei creștine sădind în inimile lor ideea că Hristos se identifică cu semenul nostru în suferință: Hristos este cel flămând, cel gol, însetat, bolnav cel în necaz și în nevoie. Ajutând celui flămând, gol, însetat..., îl ajutați pe Hristos. Creștinii ajută cu mare bucurie pe Hristos! Orașul pune foarte multe probleme în special tinerilor. Multiplele posibilități de distracție sunt o periculoasă capcană. Ele trebuie atent selectate și alese numai acelea care aduc instruire, odihnă, destindere și ferește de căderea în păcat.

Șomajul cu spectrul lui înfricoșător are urmări dintre cele mai tragice: furturi, violență, crime, disperare, sinucidere, prostituție.

Multiplele chemări și lunecoasele tentații ale culturii păgâne umaniste, ale ateismului, ale științei fără Dumnezeu, ale unor religii străine și ale sectelor vin și ele să întregească paleta durerilor vremurilor noastre înmulțind efortul de secularizare.

În fața acestor mari contorsionări ale lumii, familia creștină poate fi în pericol dacă se va înrobi duhului veacului acestuia, înrobire care este cauza profundei crize spirituale și care naște la rându-i criza generală.

Slujind duhului veacului, păcatului, omul se întinează pe sine, dar întinează și natura: astfel ei își pierde forța spirituală în timp ce natura, nefiind tratată în conformitate cu legile ei nu-și mai dă roadele.

În această apăsătoare atmosferă care domină lumea și mai ales viața în mediul urban, familia creștină trebuie să lupte cu efort sporit și să fie ajutată în împlinirea aspirațiilor sale și numai Biserica este cea care prin învățătura și darurile sale poate să crească omul până la statura bărbatului desăvârșit, ducându-l la asemănarea cu Dumnezeu.

Teama, pesimismul și deznădejdea sunt străine duhului creștin. În orice stare grea și fără ieșire s-ar găsi lumea, ea rămâne totdeauna în iubirea și grija lui Dumnezeu, la care toate sunt cu putință și care ne făgăduiește: „Iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului" (Matei 28, 20).

Pr. asist. Mircea STOLERU

CÂTEVA CUVINTE, ASTĂZI, DESPRE FAMILIE

Instituție ancestrală, familia constituie pentru românii ortodocși un factor de o importanță prea cunoscută pentru a necesita o consolidare teoretică și un cât de sumar comentariu. Poporul român, consolidat prin nașterea sa de creștinism, nu poate fi imaginat altfel decât structurat pe familie, celulă psihologică, socială, unitate biologică și nucleu educativ principal. Avem atât de mult un caracter familial ca mod antropologic de a exista, încât pare de neînțeles necesitatea de a mai medita la această elementară formulă din care, generații succesive, s-a extins viața și etnia română, mentalitatea și morala românească. O viață creștină, ortodoxă, cu o morală ortodoxă, este posibil să-ți imaginezi, altfel, poporul român? Nu ne permite nici arhetipul antropologic, nici alcătuirea sufletului care ne caracterizează într-un mod definitoriu. Poporul român înseamnă chiar familia română, asociație binecuvântată, cu părinți supuși ascultării unor criterii creștine — care sunt în același timp rigori elementare de igienă biologică — și cu copii crescuți și formați sub oblăduirea părinților. Cu respectul datorat acestor copii, în care românul se vede, cu seriozitate, reprezentat, ca și cu cinstea cu care își consideră părinții, cu spiritul de comuniune largă cu care încadrează, într-un grup omogen, modele directe sau colaterale, românul se bucură de o familie solidă, deschisă societății, echilibrată, devenită cea mai solidă școală a educației.

Nu am fi repetat aceste fapte atât de cunoscute dacă — în ultimii ani — epocă de clătinare a tradițiilor, de apropiere a noastră de alte culturi, de firească frământare, inclusiv în domeniul credinței — nu s-ar fi ivit ispite ciudate, idei de-a dreptul antibiologice, și nu s-ar fi evocat experiențe atât de îndepărtate de tradițiile noastre etnice, religioase, socio-antropologice, încât s-a jignit, ori s-a încercat vexarea spiritului familiei binecuvântate de Dumnezeu.

Departe de noi neînțelegerea altor puncte de vedere — indiferent de sorgintea lor — departe de noi ostilitatea primară proiectată contra altor formule de viață socială. Dar, nu numai ca mărturisitor al ortodoxiei, ci și ca biolog, intelectual român contemporan inserat prin activitatea lui în științe naturale, medic, cercetător, bătrân sau începător — ca biolog, deci nu pot rămâne indiferent la propagarea unor deprinderi antibiologice — și, în speță, anti-creștine — care conduc, nu indirect, ci imediat, la prăbușirea acestui modest dar solid altar al istoriei noastre, familia.

Ca biolog constat — de exemplu — că sexualitatea omogenă — este o boală — în fapt rarisimă care poate însă constitui punctul de plecare al unei epidemii (într-o vreme în care există atâția copii ai nimănui, atât de lesne de ademenit). Nu boala nefericitului, exemplar nesemnificativ pe plan cultural-istoric, ci primejdia acestei epidemii de mizerie morală ne interesează. A o ocroti, pe criteriile respectării libertății seamănă cu a pleda, să zicem, dreptul de a avea ciumă și de a o împărtăși celorlalți.

Sănătatea familiei, confruntată nu numai cu spectrul sterili

tății, într-o perioadă istorică în care indicele de natalitate a „crescut" la sub zero, dar și cu promiscuitatea cea mai josnică nu poate fi lăsată numai în seama Bisericii.

Biologii, de orice orientare politică, nu o pot cultiva pe aceea împotriva vieții.

Această amenințare, infiltrată prin cântecul — de cele mai multe ori reprobabil — al unor inși care pretind că au drept criteriu libertatea (simplificând minunatul dar, care este libertatea reală) se completează cu o situație care, din nefericire, continuă falia unei istorii atât de împovărătoare pentru neamul românesc, optica exclusiv materialistă, în numele căreia, minunatul proces al biogenezei devenea o simplă operație tehnică, de tipul zootehniei de șeptel. Nici nu mai putem vorbi de o libertate a avorturilor în România, ci de o periculoasă degradare a mentalităților cu care se tratează însuși viitorul. Poate că o reuniune — dacă nu o formulă mai amplă — în care reprezentanții clerului să discute cu reprezentanți ai tineretului și cu medicii, este necesară.

Aceleași categorii de abateri de la dreapta cugetare a familiei ortodoxe în cazul problemei copiilor abandonați și vagabonzi. Acești nefericiți, care sunt mai întâi victime sociale și doar apoi pot fi vinovați, nu ne mai pot reprezenta, cum din nefericire se întâmplă încă, drept o fotografie a noastră, a românilor de astăzi. Problema lor este, credem, încă mai importantă decât apare ea în ochii publicului, acești copii fiind fructul unei sarcini nedorite, ca exprimând astfel, o perturbare instinctuală. Aici, efortul conjugat al Sfintei Biserici în educarea mamelor tinere trebuie sprijinit, desigur de o acțiune concretă a tuturor celor interesați de soarta acestui neam.

Trei probleme ale familiei, cum o văd biologii, astăzi, iată ce am punctat în mica și ,ne dăm seama de neîndemânatica noastră pledoarie pentru nucleul sfânt al istoriei noastre.

Prof. dr. C. ROMANESCU

FAMILIA CREȘTINĂ: O PERSPECTIVĂ TEOLOGICĂ ȘI SPIRITUALĂ

Este un fapt bine cunoscut că anul 1994, este anul mondial al familiei. Pretutindeni, în lume, se vor ține colocvii și simpozioane în care se vor analiza problemele cu care se confruntă familia în societatea modernă și se vor căuta soluții pentru depășirea crizei spirituale și sociale în care aceasta se află de câteva decenii.

În contextul acestor preocupări o reflecție teologică asupra familiei este absolut necesară. Este ceea ce vom încerca să facem în cele ce urmează.

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Mai întâi am dori să subliniem faptul că mulți teologi contemporani, mai ales catolici, consideră că o reflecție critică și o elaborare sistematică a teologiei, privind familia, în general, și familia creștină, în special, a apărut abia în prima jumătate a secolului nostru [1].

Cauzele care au determinat această întârziere sunt multiple. Prima ar fi accentul care s-a pus în teologia occidentală, începând mai ales cu Evul Mediu, pe dimensiunea monastică a vieții creștine. Așa încât în loc să aprofundeze aspectele comune pentru toate formele de viață creștină, în perspectiva vocației sale spre sfințenie, gândirea teologica s-a orientat mai mult spre viața monahală, pe care a instituit-o ca model și criteriu desăvârșit al întregii existențe creștine. Din această cauză a apărut o anumită subestimare și marginalizare a vieții de familie în raport cu viața monastica.

A doua cauză, după părerea noastră cea mai importantă, care a determinat o insuficientă aprofundare teologică a vieții de familie, este de ordin eclesiologic. În spațiul unei eclesiologii care punea accentul pe structurile instituționale ale Bisericii (eclesiologia catolică, mai ales înainte de Vatican II) sau considera Biserica doar o „societate umană voită de Dumnezeu“ [2], (eclesiologia protestantă), o teologie a vieții de familie nu se putea dezvolta decât pe categoriile juridice ale contractului social, ale indisolubilității și datoriei, și nu pe categoriile biblice ale iubirii jertfitoare, ale dăruirii și bucuriei existențiale, ca roade ale Duhului Sfânt.

Noi considerăm că această insuficientă aprofundare teologică, la nivelul eclesiologiei și pnevmatologiei, a contribuit, alături de alte cauze specifice epocii moderne, la laicizarea căsătoriei, la o atitudine necreștină față de sexualitate și, în final, la criza spirituală

---

1. Gianna e Giorgio Campanini, *Famille*, în *Dictionaire de la vie spirituelle*, Cerf, Paris.1987. p. 414;

2. Marc Boegner, *Qu'est ce que l'Eglise?*, Paris, 1931, p. 102

în care se află astăzi multe familii, mai ales în țările industrializate[3].

Spre deosebire de teologia apuseană, teologia răsăriteană, datorită unei fidelități permanent reînnoite față de spiritul apofatic al gândirii patristice, a privit întotdeauna familia nu ca „prima celulă a societății umane", ci ca „imagine concretă a Bisericii", ca o formă specifică a „comuniunii sfinților". Acesta este motivul pentru care viața de familie s-a bucurat de aceeași prețuire ca și viața monastică. În acest sens cuvântul Sfântului Ioan Gură de Aur este revelator. Într-o zi când predica poporului, luând atitudine împotriva reprezentărilor teatrale obscene, marele orator s-a oprit pentru a răspunde la următoarea obiecție: Vreți să ne faceți pe toți călugări? „Eu nu vă cer, a răspuns el, să vă retrageți în munți și în singurătățile pustiului, dar vă cer să fiți buni, smeriți și curați, voi cei care locuiți în orașe și sate. Căci toate poruncile legii ne sunt comune cu cele ale călugărilor în afară de castitate. Și chiar în privința castității, oamenii căsătoriți trebuie să le fie asemănători prin castitatea inimii"[5].

Deci în Ortodoxie, viața monastică și viața de familie sunt două căi cu responsabilități specifice, având același scop: mântuirea. De aceea nu s-a făcut niciodată o separare între porunci și sfaturile evanghelice și, de aceea, în Biserica Ortodoxă nu s-a impus preoților de mir celibatul. Conform canoanelor 9 și 12 ale Sinodului din Gangra nimănui nu-i este îngăduit să se căsătorească din dispreț pentru viața monastică și nimănui nu-i este îngăduit să intre în monahism din dispreț pentru familie.

Datorită acestui realism duhovnicesc, moștenit din generație în generație în spațiul Ortodoxiei, mănăstirile au fost și sunt și astăzi un izvor de putere și de echilibru pentru viața spirituală a familiilor credincioase. Dar, în același timp, trebuie să recunoaștem că această simfonie între cele două forme de viață creștină nu s-a bucurat nici în teologia răsăriteană de o aprofundare sistematică. Ea s-a manifestat mai mult la nivel existențial, în virtutea unei tradiții vii și dinamice. Așa se face că astăzi, mai ales generația tânără cunoaște prea puțin fundamentul și sensul teologic al acestei tradiții. Necunoașterea acestuia expune astăzi familia creștină, mai mult ca oricând, influenței unor ideologii sociale discutabile, cum ar fi: prioritatea valorilor economice față de cele spirituale, malthusianismul și neo-malthusianismul, etc. Toate acestea pot avea con-

---

3. „Frica modernă de căsătorie — scrie Wisser't Hooft, fostul secretar general al C.E.B. —, este un semn nu de emancipare, ci de orbire asupra adevăratei naturi a relațiilor umane. Afirmația că: o căsătorie este atât de definitivă", sau „noi preferăm să trăim împreună atât timp cât ne iubim, nu cât timp vom trăi", sau „noi nu dorim să ne angajăm" se aud adesea (...). Tendința foarte răspândită astăzi chiar în biserici, de a trata ca un lucru de mică importanță diferența între căsătoria pe viață și o relație temporară, arată că tinerele generații sunt, în mare parte, inconștiente de adevărata valoare a acestei legături adânci, care este unul din cele mai bogate tezaure dăruite umanității"; în *La paternité de Dieu dans un monde émancipé*, Genève, Labor et Fides, 1984, p. 78.

4. Vezi Evdokimov, *La nouveauté de l'Esprit*, Études de spiritualité. Abbaye de Bellefontaine, 1977, p. 238.

5. Sfântul Ioan Gură de Aur. In Matt, Omilia VII, 1 (P. G., LVII, 81-82), la P. Pourat, *La spiritualité chrétienne*, vol. I, Paris, 1921, p. XI.

secințe nebănuite pentru sănătatea morală și spirituală a unei comunități sau a unui popor, ca și pentru vocația sa creatoare în mijlocul celorlalte popoare.

II. FAMILIA: ICOANĂ A IUBIRII LUI DUMNEZEU PE PĂMÂNT

În primul capitol al Sfintei Scripturi, familia, sau mai bine spus primul cuplu uman, apare ca chip al lui Dumnezeu și cunună a creației sensibile. Textul spune: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie" (Facere, 1, 27).

Interpretarea teologică a acestui verset, atât în teologia clasică a Sfinților Părinți, cât și în teologia modernă, nu este unitară mai ales în ceea ce privește sensul și semnificația polarității sexuale.

Există însă un consens general al Părinților Bisericii, în ceea ce privește noțiunea de „chip al lui Dumnezeu". Ea se referă nu la natura umană, ci la om ca persoană care cuprinde în sine, într-un mod specific — fie ca bărbat, fie ca femeie — întreaga natură umană [6].

De aceea și numele de om — Adam — care apare în Geneză este o noțiune cu caracter general care se referă la întreaga umanitate, la omul universal, care cuprinde în sine atât masculinul cât și femininul. Găsim această interpretare la Sfântul Grigorie de Nissa: „Numele de Adam — scrie el — nu-i dat acum obiectului creat, ca în istorisirile ce urmează. Ci, omul creat nu are un nume deosebit, el este omul universal. Așadar prin această numire universală a firii, suntem chemați să înțelegem că Pronia și Puterea dumnezeiască îmbrățișează tot neamul omenesc din prima creație (...) Deoarece chipul nu este într-o parte a firii, nici harul într-un ins — ci această virtute se întinde asupra întregului neam (omenesc" (...) [7].

Există deci o unitate ontologică a întregului neam omenesc. Dar această unitate nu exclude pluralitatea persoanelor, după cum pluralitatea persoanelor nu separă unitatea lor ființială.

Această distincție între natură și persoană în existența umană este specifică gândirii creștine. Dumnezeu, după învățătura creștină, s-a revelat în istorie ca fiind „Unul în ființă și întreit în Persoane".

Cu alte cuvinte, în orizontul credinței creștine, Dumnezeu nu este o Esență impersonală, o Cauză primordială a lumii, nici „primul impuls" orb, care pune în mișcare mecanismul lumii, ci este Treime ipostatică sau personală [8].

În acest sens, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „Dumnezeu Tatăl, printr-o mișcare de iubire netemporală, a purces la distincția ipostaselor: fără a se împărți, nici micșora. El a rămas în propria sa identitate, încă mai unit și mai simplu" [9].

---

6. Conceptul de natură nu se referă doar la trupul omului, ci la unitatea duală: suflet-trup;

7. Sfântul Grigorie de Nissa, *De hominis opificio*, XVI, P.G., t. 44, col. 184; Ac., la Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, 1993, p. 149.

8. Christos Yannaras, *La Personne et l'Eros, Essai théologique d'Ontologie*, Athènes, 1976, p. 85;

9. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Comentarii despre Numele divine*, P G., 4, 221 A.

Deci atunci când revelația creștină afirmă că „Dumnezeu este iubire“ (I Ioan 4, 16), ea nu exprimă doar o „atitudine“ a lui Dumnezeu față de om, ci ea se referă la ceea ce este Dumnezeu în sine ca plenitudine a comuniunii personal-trinitare. Noi considerăm că numai în lumina acestui adevăr de credință se poate înțelege sensul deplin al familiei. Întrucât omul este creat după chipul lui Dumnezeu trinitar, este el însuși consubstanțial în ordinea naturii și distinct în ordinea persoanelor. Orice om — fie bărbat, fie femeie, este o persoană unică și irepetabilă prin modul specific în care ipostaziază aceeași natură umană. Deci identitatea de ființă și alteritatea personală este un mod de existență comun lui Dumnezeu și omului. Deosebirea constă în faptul că existența lui Dumnezeu este veșnică, în timp ce existența omului este un dar al lui Dumnezeu care, prin actul creator, imprimă în existența umană ethosul comuniunii trinitare [10]. Privită în această perspectivă, familia ne apare ca o icoană a iubirii lui Dumnezeu pe pământ.

III. VOCAȚIA ECLESIALĂ: VOCAȚIE ORIGINARĂ A FAMILIEI

Pentru a înțelege mai bine această vocație vom face o scurtă exegeză a capitolului doi din cartea Facerii.

Creația este prezentată aici în termeni cu totul diferiți față de primul capitol. În timp ce în primul capitol, omul este asimilat celorlalte creaturi printr-o binecuvântare comună, iar la nivelul naturii este subliniată unitatea dintre om și creație, în capitolul doi se arată mai clar care este rolul și locul omului în creație. Omul apare aici nu doar ca o cunună a creației, ci și ca preot al creației [11], având misiunea să înalțe întreaga creație sensibilă spre o unire cât mai deplină cu Dumnezeu. În acest sens creația cosmică apare ca o „Biserică în devenire posibilă“ [12], ca un loc în care omul trebuie să celebreze liturghia universală a Cuvântului lui Dumnezeu, „prin care și întru care au fost create toate“. Această dimensiune eclesială a creației cosmice se luminează și mai mult prin faptul că în cartea Genezei, însăși ființa umană apare ca biserică, iar persoana umană ca preot în ea.

Bărbatul și femeia apar în Geneză ca două persoane distincte unite într-un singur trup, adică într-o singură ființă. „Natura umană — spune Vladimir Lossky — nu poate fi cuprinsă într-o monadă. Ea reclamă nu singurătatea, ci comuniunea; după cum principiul personal în Dumnezeu cere ca natura unică să se exprime în diversitatea persoanelor, la fel și în om, creat după chipul lui Dumnezeu [13].

Nu este întâmplător faptul că textul din Geneză precizează că bărbatul este chemat, mai întâi, să pună în lucrare această recu-

---

10. Christos Yannaras, *La liberté de la Morale*, Genève, Labor et Fides, 1982, p. 20.

11. Al. Schmemann, *Aus der Freude leben*, Freiburg im Breisgau, 1974, p. 113.

12. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova 1986, p. 19.

13. Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia ortodoxă*, trad. de Lidia și Remus Rus, București, 1993, p. 89-90;

noaștere a identității de ființă și a alterității personale: „Iată os din oasele mele și carne din carnea mea! Ea se va numi femeie (în ebraică ișa) căci a fost luată din bărbatul său (iș)" (Facere 2, 23).

Această prioritate a bărbatului în dialogul său cu femeia nu înseamnă o relație de subordonare, ci dimpotrivă o ordine așezată de Dumnezeu în comunitatea umană, ordine prin care viața dumnezeiască a Sfintei Treimii se comunică umanității și, prin ea, întregului cosmos [14]. De fapt textul spune clar că Dumnezeu a așezat femeia „în față" bărbatului: ețer Kenegdo [15] (Geneza 2, 18). În ebraică această prepoziție nu exprimă o relație de subordonare, așa cum s-a interpretat de multe ori în istorie, ci ea arată, cel mai adesea, lucrarea lui Dumnezeu, prin care El mângâie pe cei întristați și singuri [16]. De asemenea această prepoziție ebraica se referă la realitatea dialogului prin cuvânt și nu la un act al „vederii" fizice.

Cu alte cuvinte, unitatea dintre bărbat și femeie, în textul biblic al creației, nu se referă doar la polaritatea sexuală, specifică și regnului animal, ci la o unitate mult mai profundă care se realizează în orizontul cuvântului, al comuniunii, în centrul căruia se află vocația de a „numi" creația, vocația sacerdotală. Pentru tradiția biblică, ceea ce este înscris dintru început în umanitate nu este diferențierea sexuală, ci vocația de a deveni o biserică a Cuvântului. Această dimensiune eclesială a relației dintre bărbat și femeie este subliniată în mod deosebit de Sfântul Maxim Mărturisitorul în primele 7 capitole ale Mistologiei sale. Ea este strâns legată de structura ontologică a cosmosului și a omului și, de asemenea, de cele cinci polarități existente în creație, și anume:

1. Distincția dintre creat și necreat;

2. în cadrul creatului, distincția dintre natura inteligibilă și cea sensibilă;

3 în cadrul naturii sensibile, distincția dintre cer și pământ;

4. în cadrul pământului, distincția dintre paradis și lumea locuită;

5 În cadrul lumii locuite distincția dintre bărbat și femeie.

În paradis omul avea vocația ca, ajutat de harul lui Dumnezeu, să depășească toate aceste diviziuni pentru a se îndumnezei și prin el să se îndumnezeiască cosmosul întreg. Mai întâi el trebuia să depășească separația dintre sexe printr-o viață castă. În a doua etapă el trebuia să reunească Paradisul terestru cu restul cosmosului terestru pentru ca și acesta să devină Paradis. În al treilea rând sufletul și trupul său trebuiau să biruie spațiul pentru a uni pământul cu cerul, lumea inteligibilă cu cea sensibilă. În cele din urmă această umanitate cosmică se va dărui pe sine lui Dumnezeu,

---

14. Paul Evdokimov scrie în acest sens: „Femeia are vocația de a întoarce permanent bărbatul la funcția sa esențială sacerdotală; a pătrunde sacramental elementele acestei lumi și a le sfinți, a le purifica prin rugăciune. Duhul Sfânt face să înflorească iubirea sacerdotală a soților și gingășia maternă a soțiilor", *op. cit.*, p. 238;

15. Wilhelm Vischer, *La loi, ou les cinq livres de Moïse*, Delechaux Niestlé, Neuchâtel, 1940, p. 76.

16. Francine Carrilo-Guetbert, *Une seule chiar; L'imaginaire à l'epreuve* în Pulletin du centre protestant d'etudes, nr. 1, février, 1983, p. 25-26.

primind în schimb de la El, prin harul său iubitor, tot ceea ce Dumnezeu posedă în virtutea naturii Sale“ [17].

Prin căderea în păcat bărbatul și femeia au pierdut vocația ecclesială a relațiilor dintre ei. Nu trebuie să uităm că și textul biblic al creației este redactat în categoriile lumii căzute și separate de harul lui Dumnezeu. De aceea și binecuvântarea paradisiacă de a „creește și a se înmulți“, dată primului cuplu uman (Facere 1, 28), în condiția noastră separată, apare iremediabil legată de separare și moarte. Vladimir Lossky, reflectând asupra acestui aspect al vieții umane scrie: „Sexualitatea paradisiacă, izvorând în întregime dintr-o interioritate consubstanțională (erau goi și nu se rușinau, n.n) și a cărei multiplicare miraculoasă urmând să se reverse peste tot, fără a angaja nici înmulțire, nici moarte, ne este aproape complet necunoscută, căci păcatul, obiectivând trupurile (și au văzut că erau goi) a făcut din primele două persoane umane două naturi separate, două ființe individuale, având între ele relații exterioare“ [18].

Într-adevăr, scos din Paradis, bărbatul nu mai numește femeia „ișa. ei Eva“, mama celor vii (Facere 3, 20). Privirile lor se vor orienta de acum înainte spre maternitatea biologică, purtătoare de speranță. În această perspectivă îi așează însuși Dumnezeu (Facere 3, 15-17). Deci maternitatea biologică, așa cum o avem noi astăzi, este o consecință a căderii primului cuplu uman din starea de har.

Sfântul Grigorie de Nissa și apoi Sfântul Maxim Mărturisitorul au afirmat că ea a fost prevăzută de Dumnezeu ca un antidot împotriva morții și a separării. Deși a introdus în existența umană legea nașterilor și a morților, totuși maternitatea biologică a menținut în istorie, pe de o parte, nostalgia frumuseții originare a familiei și, pe de altă parte, speranța mântuirii și a salvării din moarte. Această speranță se va împlini prin nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, noul Adam, care a intrat în timp printr-o nouă maternitate, restaurând astfel familia în vocația sa originară: aceea de a fi icoana iubirii lui Dumnezeu pe pământ, după cum am mai spus, și, de asemenea, vocația de a fi Biserică a Logosului creator, a Cuvântului și Fiului lui Dumnezeu.

În acest fel separarea biologică dintre bărbat și femeie a fost depășită, deschizându-se în istorie două căi existențiale pentru salvarea din moarte și unire cu Dumnezeu: cale vieții monahale, care transcede timpul și istoria, fiind o anticipare a Împărăției cerurilor, și calea căsătoriei creștine, care începe transfigurarea timpului și a istoriei prin nașterea de noi fii ai lui Dumnezeu prin Fiul său cel întrupat. Ambele căi au fost unite numai în persoana Maicii Domnului, care a fost, în același timp, fecioara și mamă. De aceea Sfinții Părinți au văzut în persoana Maicii Domnului chipul Bisericii, Mireasa lui Hristos. Iar în relația dintre Hristos și Biserică, ei au văzut arhetipul relației dintre soț și soție în familia creștină.

IV. FAMILIA CREȘTINĂ: ÎN HRISTOS ȘI ÎN BISERICĂ

Atitudinea Mântuitorului față de familie o putem vedea în dialogul său cu fariseii, relatat în Evanghelia după Matei 19, 1-12. Fariseii, căutând ca de obicei să-l prindă în cuvânt, îi cer să

17. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 101.
18. *Ibidem*, p. 105.

interpreteze un loc precis din Lege „Se cuvine, oare, bărbatului să-și lase femeia sa pentru orice pricină"? (V. 3).

Trebuie să știm că în timpul Mântuitorului, părăsirea sau lăsarea soției era prevăzută de lege. „De va lua cineva femeie, scrie în Deuteronom 24, 1 și se va face bărbat ei, dar ea nu va afla bunăvoință în ochii lui, pentru că va găsi el *ceva neplăcut* (erwat davar) la ea, îi va scrie carte de despărțire, i-o va da la mână și o va slobozi din casa sa".

Termenii ebraici *erwat davar* = ceva neplăcut sau „motiv de rușine", erau înțeleși în mod diferit în școlile rabinice. Pentru școala lui Hillel, spre exemplu, dacă cei doi parteneri nu se mai iubeau, căsătoria era de la sine dizolvată, iar actul de „slobozire", era doar o atestare a acestei stări de fapt. Școala lui Schammai nu admitea divorțul decât în caz de adulter [19].

La întrebarea pusă de farisei, privind această problemă, Mântuitorul, în loc să dea o rețetă ușor aplicabilă sau să ia parte uneia dintre școli, reamintește care a fost relația originară dintre bărbat și femeie, ca și lucrarea tainică a lui Dumnezeu în cadrul acestei relații: „N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie? Pentru aceea va lăsa bărbatul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup. Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă" (V. 4-6).

Deci textul subliniază clar că, datorită faptului că bărbatul și femeia primesc existența lor personală de la Dumnezeu, ei trebuie să părăsească pe tatăl și pe mama care i-au cunoscut în ordine biologică. Contrar obiceiurilor familiale și patriarhale ale Vechiului Israel în care femeia și nu bărbatul trebuie să părăsească familia, aici se spune că bărbatul este cel care trebuie să-și părăsească familia.

Comentatorii spun ca, de fapt, nu este vorba de o simplă părăsire a casei, ci de o depășire a trecutului și legăturilor biologice, pentru a intra într-o nouă relație de ordin spiritual. În acest caz, a deveni „un singur trup" înseamnă și unirea fizică [20], dar nu o unire iluzorie, închisă într-o uniformitate trecătoare, ci o unire transfigurată, printr-o dăruire reciprocă de sine, care are drept izvor și model iubirea Tatălui față de Fiul în Duhul Sfânt; iar „a nu separa ceea ce Dumnezeu a unit", înseamnă a rămâne fideli umanității originare, care nu poate exista decât în comuniune [21].

Sfântul Apostol Pavel consideră această comuniune dintre bărbat și femeie „taină mare", atunci când se întemeiază în Hristos și în Biserică (Efeseni 5, 32). Este taină mare întrucât restituie

---

19. Pierre Bonnard, *L'Evangile selon Saint Matthieu*, Delachaux et Niestlé Neuchâtel, 1963, p. 281;

20. *Ibidem*,

21. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie: „Cel care nu este legat prin legăturile căsătoriei nu posedă în el însuși totalitatea ființei sale, ci numai pe jumătate: bărbatul și femeia nu sunt deplin ei o singură ființă" vezi Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 230.

omului vocația sa originară, vocația sacerdotală și eclesială[22]. Ea este confirmată de Mântuitorul însuși prin participarea sa la Nunta din Cana Galileii.

Interpretând acest eveniment, Sfinții Părinți au văzut în minunea prefacerii apei în vin o prefigurare a botezului și euharistiei, deci o prefigurare a ființei Bisericii creștine. De aceea, există o strânsă legătură între minunea din Cana Galileii. Potirul euharistic și potirul comun din care beau cei doi tineri. Acest lucru se poate observa destul de clar din rânduiala însăși a tainei cununiei. Structura ei este aceeași cu a Sfintei Liturghii, având o parte pregătitoare numită Logodna și apoi rânduiala propriu-zisă a tainei. Astăzi logodna se săvârșește în Biserică, după Sfânta Liturghie, fie odată cu cununia, fie cu un timp oarecare înainte. Ea se mai numește și rânduiala punerii inelelor. După binecuvântarea mică, ectenia mare și o scurtă rugăciune, preotul împreună cu nunii așează inelele în degetele inelare ale mâinii drepte la mire și apoi la mireasă. Apoi Logodna se încheie cu o rugăciune prin care se cere de la Dumnezeu întărirea legăturii celor doi tineri „în credință, în înțelegere, în adevăr și în dragoste"[x]

În vechime acest ritual de pregătire pentru taina cununiei era mult mai bogat și avea elemente specifice fiecărei comunități creștine. Spre exemplu, în ritualul copt[23] slujba logodnei începea dimineața foarte devreme. Logodnicul, însoțit de părinți, prieteni și cunoștințe, venea la Biserică. Preotul ieșea în întâmpinarea lui cu lumânări aprinse până la ușa bisericii, și corul cânta la sosirea sa: „Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului" Toți răspundeau „Aliluia". Astfel era condus la locul care îi era rezervat. După aceea sosea logodnica cu părinții și prietenii săi. Pentru ea se cânta un imn închinat Maicii Domnului și era condusă într-un alt loc rezervat ei. După ce se citea o rugăciune de mulțumire și alte rugăciuni pentru logodnă, se binecuvântau hainele logodnicului care erau: o tunică de mătase policoloră, o centură și un acoperământ alb de pus pe cap. El se îmbrăca cu hainele binecuvântate și primea inelul pe care preotul îl așeza în degetul inelar al mâinii drepte. Apoi se îndreptau împreună spre locul în care se afla logodnica. De această dată nu preotul, ci logodnicul așeza inelul în degetul logodnicei ca semn că ea acceptă ca el să-i fie logodnic. După aceasta preotul o așeza de-a dreapta logodnicului și acoperea cu vălul alb capetele celor doi. Acesta era semnul că ei acceptă să se unească prin taina cununiei și corul cânta imnul „Mireasă adevărată, Maică a lui Dumnezeu"[24]

În ritualul armean al logodnei, preotul oferea logodnicului și o cruce, de care acesta o dăruia logodnicei sale ca simbol al fidelității. Ceremonia se începea cu binecuvântarea unui pahar cu vin, din care cei doi gustau.

---

22. Tertulian în lucrarea sa *De resurrectione carnis* scrie că atunci când Dumnezeu l-a făcut pe Adam din pământ, acesta prefigura deja pe Hristos; „Christus cogitabatur homo futurus". Iar când i-a dăruit femeia drept ajutor, aceasta prefigura deja pe Maica Domnului și Biserica: scilicet enim sexum Mariae et deinceps Ecclesiae protuturum" (P. L., 2, 803)

23. Ritualul copt este specific creștinilor din Egipt și Etiopia.

24. R.P.A. Raes, *Le Mariage dans les Eglises d'Orient*, Chevetogne. 1958 p. 24-25.

Taina propriu-zisă a cununiei are și ea două părți. Ca și Sfânta Liturghie începe cu binecuvântarea Sfintei Treimi: Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh". Urmează apoi ectenia mare cu cereri specifice pentru viața de familie și apoi trei rugăciuni, cu o deosebită semnificație spirituală în care se arată scopul pentru care Dumnezeu a creat neamul omenesc și se invocă prezența și binecuvântarea tainică a Mântuitorului „ca odinioară la Cana Galileii [25]

A treia rugăciune este și mai importantă întrucât se arată clar că săvârșitorul nevăzut al Tainei este însuși Dumnezeu: Însuți și acum Stăpâne, întinde mâna Ta din Sfântul Tău lăcaș și unește pe robul Tău (N) cu roaba Ta (N) pentru că de către Tine se unește bărbatul cu femeia". În timpul acestei rugăciuni preotul unește dreapta mirelui cu dreapta miresei. Preotul reprezintă aici pe însuși Dumnezeu Creatorul care luând mâna dreaptă a Evei a așezat-o în mâna dreaptă a lui Adam. Acest gest exista în antichitate atât la iudei, cât și la greci și romani [26].

Urmează apoi așezarea cununilor pe capetele celor doi miri Sfânta Treime este prezentă aici: Tatăl îi încununează, Fiul îi binecuvântează și Duhul Sfânt îi Sfințește. Corul cântă: „Doamne Dumnezeul nostru cu mărire și cu cinste încununează-i pe dânșii" (Ioan 17, 22). Astfel mirii intră în comuniunea Sfinților Bisericii. Urmează a doua parte a tainei care nu este altceva decât o liturghie a darurilor mai înainte sfințite în care un simplu pahar cu vin a înlocuit împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. Ea începe cu citirea Apostolului și Evangheliei (cea de la nunta din Cana Galileii) urmată de ectenia întreită cu cereri speciale. Se trece apoi la ectenia cererilor și rugăciunea Tatăl nostru, urmată de binecuvântarea paharului cu vin din care preotul dă celor doi ca să bea, în timp ce corul cântă „Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema". Prin împărtășirea din același pahar cei doi miri se unesc unul cu altul și împreună se unesc cu Hristos, familia lor devenind, după expresia Sfântului Clement al Alexandriei, „casă a Mântuitorului". Din acest moment potirul vieții lor nu mai poate fi separat de potirul euharistic al Bisericii. De aceea, odinioară, înainte de a ieși din biserică, se făcea înconjurul acesteia de trei ori, cântându-se trei tropare, aceleași ca și la taina preoției, însă în ordine inversă. Astăzi se înconjoară de trei ori doar masa în fața căreia a fost săvârșită slujba. După aceea se ridică cununile, pe care soții le purtau atașate timp de opt zile. Acest timp era consacrat rugăciunii și pregătirii pentru misterul iubirii. De asemenea el exprima

---

25. „Dumnezeule cel preacurat și Ziditorule a toată făptura, care din iubirea Ta de oameni ai prefăcut coasta strămoșului Adam în femeie și i-ai binecuvântat pe dânșii și ai zis: creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul; și pe amândoi i-ai arătat un trup prin însoțire; căci pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup, și pe care i-a unit Dumnezeu omul să nu-i despartă (...).

Însuți Stăpâne Prea Sfinte, primește rugăciunea noastră a robilor Tăi și precum acolo (în Cana Galileii) și aici, fiind de față cu ajutorul Tău cel nevăzut, binecuvintează nunta aceasta" (vezi Rânduiala Cununiei, Aghiazmatar, București, 1981, p. 81-82).

26. R.P.A. Raes, *op. cit.*, p. 72.

respectul față de taina însăși a cununiei. Unii tineri plecau în acest timp la o mânăstire, trăind aceste zile în înfrânare, ca un început de inițiere în stăpânirea și echilibrul dorințelor naturale.

În sfârșit, taina cununiei se încheie cu un apolis în care se invocă mijlocirea Sfinților Împărați și întocmai cu Apostolii Constantin și mama sa Elena, precum și a Sfântului mare mucenic Procopie și a tuturor sfinților.

Sfântul mucenic Procopie reprezintă modelul ascetic al căsătoriei creștine, întrucât, după cum scrie tradiția, a sfătuit douăsprezece femei să părăsească bucuriile matrimoniale pentru a ajunge, prin martiriu, la bucuriile nunților cerești.

Cu alte cuvinte, familia creștină aduce în Biserică viața sa naturală pentru ca aceasta să fie transfigurată prin darul Duhului Sfânt, într-o viață plină de har. Aceasta nu înseamnă devalorizarea relației naturale, ci transformarea dinamică a „erosului" legat de necesitatea naturală, într-un eveniment al comuniunii, asemănător cu comuniunea care există în „marea familie spirituală" care este Biserica. Această transformare a „erosului" natural nu se poate face decât prin asceză. Asceza transformă iubirea naturală într-o iubire asemănătoare cu cea a lui Hristos, care a luat forma crucii.

Există deci o cruce a familiei creștine, prin care „erosul", eliberat de necesitatea naturală a dorinței și a plăcerii biologice, devine iubire răstignită și dăruire ascetică de sine. Cum trebuie să se manifeste această dăruire ascetică de sine în familia creștină, vom arăta succint în cele ce urmează.

V. PRINCIPII DE VIAȚĂ SPIRITUALĂ ÎN FAMILIA CREȘTINĂ

În primul rând membrii unei familii creștine trebuie să trăiască într-o atmosferă de rugăciune. Experiența duhovnicească ne arată că o familie este binecuvântată atunci când responsabilitățile temporale ale membrilor săi sunt împlinite cu rugăciune.

Din nefericire astăzi, s-a uitat puterea binefăcătoare a rugăciunii în viața de familie. De cele mai multe ori, părinți și copii, tineri și bătrâni, trăiesc în risipire de gânduri și sentimente contradictorii. Adesea ei se plâng că sunt prea preocupați, și prea obosiți pentru a mai respecta un ritm liturgic al timpului. Dar nu de timp este vorba, ci de o stare de suflet, de o conștiință a prezenței lui Dumnezeu în fiecare clipă care trece.

Având conștiința prezenței lui Dumnezeu în familia lor, soții creștini nu mai privesc relațiile dintre ei doar în perspectiva unei autorealizări temporale, ci în perspectiva binecuvântării finale în Împărăția lui Dumnezeu. În acest sens avem un exemplu concret în Sfânta Scriptură. În cartea lui Tobit citim următoarele: „Iar când au rămas numai ei doi în cameră (Tobie și Sara), Tobie s-a sculat din pat și a zis: „Scoală soro, să ne rugăm ca să ne miluiască Domnul!". Și a început Tobie a zice: „Binecuvântat ești Tu Dumnezeul părinților noștri, și binecuvântat este numele Tău cel sfânt și slăvit întru toți vecii! Să te binecuvinteze pe Tine cerurile și toate făpturile Tale!

Tu ai făcut pe Adam și Tu ai făcut pe Eva, femeia lui, pentru a-i fi ajutor și sprijin, și din ei s-a născut neamul omenesc. Tu ai zis: „Nu este bine să fie omul singur, să-i facem un ajutor ase-

menea lui...". Și acum Doamne, nu *plăcerea* o caut, luând pe sora mea, ci o fac cu inimă curată. Binevoiește deci a avea milă de ea și de mine, și a ne duce împreună până la bătrânețe! Și a zis și ea cu el: „Amin!". Apoi au dormit liniștiți în noaptea aceea" (Tobit 8, 4).

Cât de importantă este această atmosferă de rugăciune, de iubire respectuoasă și jertfitoare, pentru viața unei familii nu poate să o știe decât cel care trăiește în orizontul ei.

Experiența istorică ne demonstrează că rugăciunea personală, unită cu rugăciunea liturgică a întregii Biserici, reprezintă pentru soții creștini un sprijin real, prin care iubirea lor devine mai altruistă și mai responsabilă. Dar nu numai iubirea lor, unul față de altul, ci și iubirea lor față de copiii care-i aduc pe lume dobândește o nouă semnificație. Copiii sunt primiți, în același timp, ca dar al lui Dumnezeu și ca rod al iubirii lor rugătoare. Se știe astăzi că iubirea pe care un copil o primește de la părinți la începutul vieții sale este de neînlocuit; este ca o temelie pe care se va construi mai târziu întreaga sa viață. Copilul lipsit de iubire va fi mult mai vulnerabil și mult mai expus suferințelor psihice. De asemenea impresiile pe care un copil le primește în timpul sarcinii de la mamă determină, într-o mare măsură, sănătatea sa fizică și spirituală. În vechime când o mamă zămislea un copil era înconjurată cu multă atenție de întreaga familie. Pentru a fi ferită de șocurile zgomotelor puternice și de orice atmosferă agresivă, viitoarea mamă rămânea mai mult în casă, într-o cameră special amenajată, cu multe icoane și o candelă ce ardea tot timpul. Atât ea cât și soțul său trebuiau să aibă un somn ordonat, să nu facă excese, să se roage, pentru ca în această atmosferă viitorul copil să se poată dezvolta. Această atitudine era expresia unei iubiri chenotice, care avea ca temei iubirea chenotică a lui Hristos și a Maicii Domnului. Părinții renunțau la propria lor viață pentru a se dărui copilului și, totuși, această renunțare le sfințea viața.

Sfântul Ioan Gură de Aur, îndemna pe părinți să pună copilului nou-născut numele unei persoane sfinte, pentru ca o viață sfântă să fie model și exemplu pentru el. În viețile sfinților se poate observa că vocația lor a fost influențată, cel mai adesea, de o persoană sfântă care s-a aflat în preajma lor și pe care ei au văzut-o rugându-se. Fără explicații, copilul își însușește rugăciunea ca o activitate naturală și, fără a avea nevoie de argumente logice, el simte prezența lui Dumnezeu. În Biserica noastră ortodoxă, copiii sunt primiți la botez și euharistie, pentru că relația noastră cu Dumnezeu nu este doar o relație intelectuală. Multe culte neoprotestante consideră că nu trebuie să botezăm copiii până când nu-și pot mărturisi sau alege ei înșiși, credința. Este ca și cum nu trebuie să hrănim un copil până când el va avea puterea să-și aleagă singur meniul. Experiența duhovnicească ne arată că iubirea, rugăciunea și exemplul personal sunt mai de folos decât cuvintele sau argumentele logice, când este vorba să călăuzim pașii copiilor spre Dumnezeu. Iubirea față de Dumnezeu și față de Biserică nu se poate impune. Ea se naște pe calea libertății. De aceea părinții creștini nu trebuie să constrângă, ci să inspire copiilor lor iubirea față de Hristos și față de Biserică, trăind ei înșiși în orizontul acestei iubiri, care dă sens și valoare existenței lor comunitare.

IV. CONCLUZII

Am încercat, în cele spuse până acum, să subliniem sensul teologic al vieții de familie, vocația sa originară, așa cum este ea înțeleasă în orizontul revelației creștine, și, în același timp, am sugerat doar câteva principii de viață spirituală care luminează și înfrumusețează relațiile dintre membrii fiecărei familii care trăiește în Hristos și în Biserică.

In lumina acestor principii, familia creștină depășește dimensiunea sa exclusiv instituțională, juridică, socială, pentru a intra în orizontul teologic și sacramental, în orizontul darului lui Dumnezeu și al iubirii dintre Hristos și Biserică.

In contextul actual al epocii noastre, caracterizată prin schimbări socio-culturale profunde, considerăm că este absolut necesară o intensificare a lucrării pastoral-misionare a Bisericii noastre, pentru a conștientiza, mai ales familiile tinere de faptul că viața lor împreună trebuie să depășească necesitatea biologică și simpla atracție naturală, pentru a intra în orizontul tainei lui Dumnezeu. Uniți prin taina cununiei, în Biserică, căminul lor trebuie să devină o „mică Biserică" în care, prin credință, nădejde și dragoste, ei dau mărturie despre iubirea jertfitoare a lui Hristos pentru lume, ca și despre datoria lumii de a fi iubire răspuns la iubirea lui Hristos. Calea nu este ușoară, dar credem că este singura Cale care ne poate revela adevărata bucurie existențială, ca și sensul autentic al trecerii noastre împreună prin timp.

Pr. lector Gheorghe POPA

FAMILIA CREȘTINĂ: PĂRINȚI ȘI COPII

Anul 1994 a fost declarat de către Organizația Națiunilor Unite drept „Anul Internațional al Familiei". Această hotărâre are la bază ideea că resursa principală care va determina schimbări fundamentale în societate și în lume a fost și rămâne familia.

Nu trebuie să căutăm cauze exterioare pentru a lămuri descompuneri și prăbușiri lăuntrice. Răul social sau colectiv este suma relelor individuale; răul din afară este consecința răului din inimă (Matei 15, 18-19; Marcu 7, 20-23); răul din stat este și răul din familie

Prima revărsare a răului din inimă în lume începe din familie, din cadrul vieții familiale, de la părinți și de la copiii lor. De aici pornește mărirea și decăderea, binecuvântarea și blestemul. Prin copii renaște familia și societatea și tot de la ei începe descompunerea și moartea [1]. Numai o familie sănătoasă este o celulă sănătoasă a edificiului Bisericii și a societății.

Pentru a preveni degradarea omului și a societății și, în același timp, pentru a asigura mântuirea și desăvârșirea sufletelor, religia creștină conferă părinților și copiilor responsabilități de la care nu se poate abate, fără primejdia îmbolnăvirii și chiar a morții, trupești sau sufletești.

ÎNTĂRIREA ȘI ÎNĂLȚAREA CĂSĂTORIEI DE CĂTRE MÂNTUITORUL HRISTOS

Este necesar să redescoperim demnitatea, sensurile și menirea familiei din zilele noastre, privite în lumina Sfintei Evanghelii, pentru a umple un gol spiritual și pentru însușirea moralei ortodoxe în viața de zi cu zi.

Familia este cel dintâi așezământ divin, întemeiat de Dumnezeu pentru om în rai, cu sfatul Preasfintei Treimi: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui" (Facere 2, 18). Familia este celula și baza societății, prima „biserică" întemeiată de Dumnezeu din iubire pentru om, după modelul Bisericii cerești [2]. Cea dintâi familie, a fost întemeiată în rai, nu pe pământ, având ca Arhiereu și martor pe Însuși Dumnezeu pentru a sublinia ce mare rol are familia, ce demnitate i-a dat Creatorul și ce misiune deosebită i-a încredințat.

Deopotrivă bărbat și femeie, omul poartă „chipul lui Dumnezeu" având aceeași identitate unică, comună, divină (Romani 2, 12-21; I Corinteni 15, 45-49). Constituția fizică sau caracterele

---

1. Pr. dr. Hariton Pelea, *Duhul Adevărului*, Arad, 1913, p. 189.

2. Arhim. Ioanichie Bălan, *Căsătoria creștinului în familie și societate*, vol. II, Iași, 1992, p. 9.

sufletești nu sunt elemente care să separe sexele. De aceea, femeia nu formează o categorie antropologică sau sociologică inferioară, care să fie subordonată în Biserică sau societate[3].

Literatura omiletică compară femeia cu Eva, care stă la originea neamului omenesc și a căderii acestuia în păcat. Literatura doctrinară și cea liturgică stabilesc asemănarea directă între femeie și Maica Domnului. Așa cum este reprezentată în iconografia ortodoxă, Fecioara Maria, Maica Domnului, este tronul lui Hristos. Ea reprezintă umanitatea întregului neam omenesc asumată în umanitatea Fiului lui Dumnezeu întrupat. Biserica are ca model pe Fecioara Maria, purtând în sine pe Fiul Omului, oferind pe Iisus lui Dumnezeu și prezentându-L lumii. Maica Domnului este „Născătoare de Dumnezeu", Biserica este „purtătoare de Dumnezeu".

În lumina acestei analogii cu Maica Domnului și cu Biserica, femeia este creată ca „ajutor" al lui Dumnezeu, nu numai ca însoțitoare a omului (Facere 2, 12-18).

Căsătoria ca legătură naturală pe viață între un bărbat și o femeie se întemeiază pe faptul că bărbatul și femeia numai împreună alcătuiesc umanitatea completă „Nu e decât o suferință, a fi singur" — spune Paul Evdokimov[4].

Nici Dumnezeu nu este o singură persoană, pentru că nu ar mai fi iubire. Este Treime de Persoane legate prin iubire. De aceea, nici omul nu ar fi chipul lui Dumnezeu, dacă nu ar fi comuniune de iubire între bărbat și femeie; numai pentru că se completează reciproc ei sunt omul deplin[5]. În acest sens Teofil de Antiohia spune: „A creat pe Adam și pe Eva pentru cea mai mare iubire între ei, ca să reflecteze taina unității dumnezeiești". Pentru a fi o unire desăvârșită, netrecătoare, căsătoria comportă o iubire desăvârșită.

„Cei doi se iubesc pentru că se completează. „Iubirea nu se naște între două suflete care sună la fel, ci care sună „armonios", spune Schiller[6]. Iubirea este un schimb de viață, o întregire reciprocă, pentru că primește și dăruiește la nesfârșit.

„Cei doi primesc pe Hristos, privindu-se unul pe altul", spune Evdokimov[7]. Numai pentru că Hristos ca Dumnezeu e transparent în altul și înfrumusețează această persoană, aceasta ni se arată vrednică de o iubire nesfârșită. În afară de Hristos, iubirea permanentă față de un om ar fi imposibilă. Totuși, această reciprocă configurare co-personală nu a lipsit cu totul până la venirea Mântuitorului. În slujba ortodoxă se afirmă: „Nici păcatul de la început, nici potopul nu au stricat sfințenia căsătoriei", iar Fericitul Augustin spune la rândul său: „Hristos a întărit la Cana ceea ce a instituit în rai"[8].

Mântuitorul Iisus Hristos întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea

---

3. Pr. prof. Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 366.

4. Paul Evdokimov, *Sacrament de l'amour*, apud. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 157.

5. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 180.

6. *Ibidem*, p. 181;

7. *Ibidem*, p. 178.

8. *Ibidem*, p. 183.

harului, învăluind-o, prin participarea Sa la nunta de la Cana Galileii, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa. Săvârșind acolo prima minune, prin puterea Sa dumnezeiască și dând perechii ce se căsătorea să bea din vinul iubirii, El ne arată că începe înălțarea vieții omenești în ordinea harului și în iconomia mântuirii, de la întărirea și înălțarea căsătoriei.

Astfel, Taina unirii indisolubile între un bărbat și o femeie, ca unire care se spiritualizează într-o tot mai adâncă comuniune, este Taină în Hristos. „Taina aceasta mare este, iar eu zic în Hristos și în Biserică" spune Sfântul Apostol Pavel (Efeseni 5, 32). Unirea lor în Hristos este o mică Biserică, după cum arată Sfântul Ioan Gură de Aur: „Căsătoria este un chip tainic al Bisericii". Când cei doi se unesc în căsătorie, ei nu mai sunt ceva pământesc, ci chipul lui Dumnezeu"[9].

Căsătoria ca taină a iubirii nu a fost niciodată definită, „De la Adam până la Domnul, iubirea conjugală autentică era taină desăvârșită" spune Sfântul Efrem Sirul[10].

Sfântul Ioan Gură de Aur argumentează că toleranța acordată temporar de legea mozaică privitor la posibilitatea de despărțire a soților ar fi fost o măsură preventivă împotriva altor rele și mai mari pe care le-ar fi săvârșit poporul evreu, oarecum înfirm sufletește, dacă nu ar fi existat această îngăduință, de a se despărți în cazul în care unul din soți ar fi fost vinovat[11].

Totuși, chiar în Vechiul Testament se întrevăd zorile noii concepții cu privire la indisolubilitatea căsătoriei. În multe locuri scripturistice ale Vechiului Testament se detestă desfacerea primei căsătorii și contactarea celei de-a doua.

În Noul Testament, Mântuitorul afirmă direct necesitatea revenirii căsătoriei la unitatea și indisolubilitatea ei de la început. La întrebarea fariseilor, de ce Moise a permis părăsirea femeii, El răspunde: „Fiindcă Moise, după învârtoșarea inimii voastre v-a dat voie să vă lăsați femeile voastre, dar *la început n-a fost așa*" (Matei 19, 8-9).

Domnul Iisus Hristos consideră ca adulter pe cel ce-și lasă femeia sa și ia pe alta sau pe cel ce o ia pe cea părăsită, socotind că legătura căsătoriei nu s-a desființat între cei doi care s-au despărțit. În acest sens, El afirmă unitatea celor căsătoriți, bazată pe faptul că Dumnezeu Însuși i-a unit, fiecare devenind om întreg în unirea cu celălalt, iar această unitate pe care și-a găsit-o fiecare nu se poate dezintegra și reface după bunul plac.

Această unitate, pe plan uman, nu este atât o unitate organică, ci o *unitate prin iubire*. Ea se bazează pe iubirea între două existențe umane care se completează, legătura dintre ei spiritualizându-se mereu.

De aceea, căsătoria primește în Biserică har El nu trebuie pri-

---

9. *Ibidem*, p. 180.

10. *Ibidem*, p. 183.

11. Magistrand Pr. Marin Braniște, *Concepția Sfântului Ioan Gură de Aur despre familie*, Studii *Teologice*, an IX, nr. 1-2, 1957, p. 136.

nit pasiv, ci dezvoltat activ de către cei doi. Astfel, indisolubilitatea implicată în fire și refăcută prin har este și o operă a voinței celor doi.

PĂRINȚI ȘI COPII

Familia este întemeiată de Dumnezeu pentru a continua viața pe pământ, pentru a păstra credința și viața morală în societate, pentru a crește copii credincioși și iubitori de Dumnezeu, pentru a birui toate ispitele trupești și sufletești.

Model pentru toți creștinii este familia sfântă a Dreptului Iosif și a Sfintei Fecioare Maria în care a crescut Iisus Hristos. În atotînțelepciunea Sa, Dumnezeu a ales pentru întruparea Fiului Său sânul mamei ca altar și familia ca loc de creștere în har și înțelepciune (Luca 2, 52).

Religia creștină în Sfânta Taină a Cununiei, prin care se întemeiază familia creștină, impune menirilor acesteia anumite responsabilități și datorii.

DATORIILE PĂRINȚILOR FAȚĂ DE COPII

În Vechiul Testament, părinții erau răspunzători de educația morală și religioasă pe care trebuiau să o dea copiilor. Copii erau considerați un dar și o moștenire de la Dumnezeu (Facere 48, 8-9; Psalmul 126, 3); de care părinții erau răspunzători până la moarte (I Sam. 3, 3, 12-13; 4, 4-18).

Cea mai însemnată datorie pe care o au părinții față de copii este *iubirea* (Tit 2, 4-8). Dumnezeu a așezat în inima părinților din iubirea lui de Tată. Nașterea și creșterea copiilor este o poruncă divină (Facere 1, 28). În casa unde s-a născut un copil, privirea lui Dumnezeu ocrotește toată casa și harul Său se revarsă asupra acelei familii. Îngerii rămân alături de noul-născut.

Soția, prin naștere, devine mamă. Obligațiile și bucuriile ei cresc. Mama creștină știe că se mântuiește prin naștere de prunci, crescându-i după voia lui Dumnezeu, pregătindu-i pentru a deveni cetățeni ai cerului (I Timotei 2, 15).

Mama este un altar de jertfă pentru copiii săi. Iubirea ei este o pâine minunată pe care Dumnezeu o împarte tuturor și o înmulțește mereu. Mama nu te întreabă niciodată dacă vrei ceva, ea îți dă tot ce are fără să se gândească la sine.

Mama este femeia care se oferă lui Dumnezeu și planurilor Sale: ea este umanitatea consacrată puterii creatoare, „colaboratoarea actului creator". Ea este un loc de întâlnire al lui Dumnezeu și al bărbatului, al iubirii și al izvorului vieții.

Filozoful Hegel a scris: „Nu este om cine nu este tată", pentru că nu este icoana deplină a Tatălui Ceresc. Înmiit trebuie să spunem despre femeie că „deplină femeie nu-i decât aceea care este mamă". Așa cum iubirea este ultimul cuvânt al Legii celei Noi, tot la fel Maternitatea este plinirea și desăvârșirea femeii.

Femeia nu va înțelege pe Dumnezeu, nici iubirea, nici viața decât prin maternitate. A fi mamă este un comentariu la toate cuvintele noastre despre Dumnezeu și despre oameni, despre iubire și despre viață.

Niciodată femeia nu-i atât de aproape de Dumnezeu, nu-i rug de iubire ca atunci când este mamă [12]. „Vrem mame creștine și vom schimba fața lumii" spunea un gânditor. Ni se pare îndreptățită această afirmație pentru că, aruncând o privire peste culmile istoriei lumii, constatăm că în familiile în care au crescut fii ce au schimbat cursul istoriei si au croit drumuri noi spre lumină și fericire, a existat o mamă creștină. Cei mai mari oameni ai Bisericii își datorează ascensiunea lor spre desăvârșire în mare parte bunei educații primite în familie; ei sunt opera unor adevărate mame creștine: Monica, mama Fericitului Augustin, Elena, mama Sfântului Constantin cel Mare, Antuza, mama Sfântului Ioan Gură de Aur, etc.

Copilul trăiește din viața mamei, vede cu ochii mamei, vorbește limba mamei, simte cu inima mamei. Mama este jumătatea copiilor (Aristotel).

Dragostea dintre părinți și copii se arată prin creșterea și educația lor. Prin *educație* părinții arată grija ce o poartă comorii sfinte dată de la Dumnezeu: copiii.

Sfântul Apostol Pavel sfătuiește pe părinți să-și crească copiii „în învățătură și în cercetarea Domnului" (Efeseni 6, 4). Învățătura, educația copiilor creștini, a constat întotdeauna din învățarea științelor vremii, a dogmelor și a moralei creștine, a regulilor de bună purtare în viață și a bunei-cuviințe.

Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că de la o vârstă fragedă există o înclinare a omului spre viciu sau spre virtute. De aceea, copiii trebuie îndreptați de timpuriu spre bine și virtute, pentru a nu se deprinde cu răul. Părinții nu trebuie să se gândească cum să-și lase copiii bogați, ci virtuoși [13].

Tot ce fac părinții pentru copiii lor, pentru educația lor, fac din dragoste. Din ea izvorăsc și celelalte virtuți pe care părinții sunt datori să le sădească și să le cultive în inima copiilor: temerea de Dumnezeu (Psalm 33, 11; Efeseni 6, 4), ascultarea (I Timotei 3, 4), purtarea cuviincioasă (Proverbe 22, 6), credința puternică (Isaia 38, 19) și mai ales poruncile, căile și legile Domnului (Facere 18, 19; Deuteronom 4, 9-10; Psalm 77, 3-10).

Părinții sunt chemați să vegheze la creșterea morală și religioasă a copiilor. Educația morală trebuie să o facă părinții învățând pe copii deprinderile si faptele bune, pentru a-i ajuta să scape de anarhia instinctelor și tendințelor spontane, pentru a îndepărta egoismul natural și a-i ajuta să devină mai buni.

În lumina Sfintei Scripturi, părinții mai sunt datori să-și binecuvânteze copiii (Facere 48, 15-16; Evrei 11, 20-21), să-i mângâie (I Tesaloniceni 2, 11), să-i supravegheze (Sirah 16, 1-5), să le asigure cele de trebuință (Matei 7, 9-12; II Corinteni 12, 14; I Timotei 5, 8), să-i convingă să nu se căsătorească cu eretici (Facere 24, 1-4; 28, 1-2), să se roage pentru ei, iar când sunt răi să-i mustre sau chiar să-i pedepsească (Proverbe 3, 12; 13, 24; 19, 8...; Sirah 30, 1-2;

---

12. *** *Cartea mamii*, București, 1993, p. 62.

13. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Romani*, Omilia a X-a, apud. Pr. Gh. Paschia, *Familia și raporturile dintre membrii ei*, B.O.R., an CIII, nr. 1-2, 1985, p. 107.

8, 12), încredințați fiind că binecuvântările lor îi însoțesc în viață, ca și blestemele și păcatele lor (Ieșire 20, 5; 34, 7; Numeri 14, 18; Deuteronom 5, 9; Psalm 111, 1-2).

Familia creștină este școala virtuților. Cea mai bună creștere pe care o pot da părinții copiilor este cea morală și religioasă. Fiecare copil este o ființă metafizică (N. Crainic)[14], un mic filosof religios care se roagă cu drag lui Dumnezeu, îi place biserica, pune întrebări despre lume și viață, vrea să cunoască toate căutând rațiunea ascunsă a lucrărilor. Toți copiii au o firească pornire spre Dumnezeu, spre religie.

Educația religioasă cuprinde practica vieții în rugăciune, iubire de Dumnezeu și de aproapele. Cu îndrumări sănătoase, creșterea în „cei șapte ani de acasă" lasă în inima și în mintea copiilor urme și amintiri nesterse. O bună educație acasă dezvoltă sentimente religioase pe care și cea mai atee școală nu le mai poate nimici.

Familia creștină este inclusă în misiunea Bisericii; este o prelungire a Bisericii în lume și o aducere a lumii în Biserică. Toți părinții sunt datori să-și îmbisericească copiii, să-i împrietenească cu Duhul lui Dumnezeu și să-i crească sub aripile Bisericii, așa cum a fost îmbisericită și crescută Maica Domnului.

Grija educației copiilor nu aparține numai familiei, ci și școlii, societății și Bisericii. Toate instituțiile poartă obligațiile și răspunderile creșterii, îngrijirii și ajutorării lor, cu toate mijloacele materiale și morale de care dispun.

Educația cea mai sănătoasă și temeinică se dă copiilor când toate așezămintele care răspund pentru creșterea și educarea lor își armonizează interesele și principiile lor cu scopul pe care îl au în vedere: formarea caracterului religios-moral. Cu oameni de caracter moral și de convingeri religioase nu se va destrăma nici o societate și nu se va închide nici o biserică.

Copilul este un crin, iar în neprihănirea lui vede îngerii lui Dumnezeu. „Dați-mi ochiul unui copil pe toată viața și nu voi vedea decât lumina fericită a raiului dumnezeiesc" spune Nichifor Crainic. Iubirea și rugăciunea revelează copiilor pe Părintele lumii și al oamenilor; iubirea și rugăciunea îi fac să-L îndrăgească și să-I primească în suflet, pe toată viața, icoana Lui sfântă, ocrotitoare, mântuitoare.

Copiii trebuie deprinși de mici cu rugăciunea și cu datinile religioase. Exemplul părinților are un rol decisiv în formarea deprinderilor religioase, traducând în acte vii și concrete formula abstractă a datoriei. Astfel, părinții trebuie să-și facă rugăciunile împreună cu copiii trebuiesc duși la biserică, învățați să facă semnul Sfintei Cruci, să îngenuncheze, să spună rugăciuni și să cânte cântări religioase, să ducă daruri la Sfântul Altar, să aprindă lumânări la biserică, să se împărtășească.

Copiii poartă în mintea și în inima lor îngerească, chipul lui Dumnezeu. Nevinovăția și blândețea lor e măsura omului desăvârșit. De aceea zice Mântuitorul: „De nu vă veți întoarce și de nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor" (Matei 18, 3).

---

14 Pr. ar. Ilarion Felea, *op. cit.*, p. 482.

Dragostea nețărmurită față de copiii noștri ne arată ceea ce ar trebui să fie dragostea pe care o merită orice semen al nostru. Prin copii ne leagă de lume și de viață în chipul cel mai generos, căpătăm o sensibilitate comună față de problemele semenilor.

STAREA FAMILIEI AZI

Societatea de astăzi se confruntă cu numeroase și foarte grave probleme. Ca într-un coșmar, fiecare lună care a trecut de la Revoluția din 1989, a scos la iveală drame cumplite, pe care nici nu le-am bănuit decenii de-a rândul

În primul rând există părinți care nu vor să aibă copii sau omoară copiii înainte de a se naște. Copilul este ființă vie din momentul concepției sale. Dreptul lui primordial este dreptul la viață. Numărul femeilor care au avortat, luând ginga șei ființe dreptul la existență este de patru milioane în ultimii 4 ani, în România.

Motivele invocate pentru justificarea acestei crime sunt, cel mai adesea, lipsurile materiale, neînțelegerile în familie, lipsa unei educații religioase.

Este absolut necesar ca Biserica, prin preoții duhovnici, folosindu-se și de materiale educative, să acționeze concret pentru aducerea la cunoștință a învățăturii creștine despre familie, despre menirea femeii, despre grozăvia crimei și gravitatea păcatului săvârșit prin întreruperea sarcinii. Este necesară analizarea cu maximă seriozitate a cauzelor care determină femeile să recurgă la această odioasă soluție, precum și găsirea celei mai bune rezolvări pentru a putea salva copilul.

Lipsurile materiale nu sunt acum mai mici decât le-au suportat bunicii noștri care aveau casa plină de copii, cea mai mare bogăție, singura care îți aduce adevărate satisfacții. Lipsurile materiale de atunci erau compensate de sufletele curate ale părinților care își creșteau copiii în spirit creștin, în dragoste față de Dumnezeu și față de muncă.

Un alt mare păcat cu care se confruntă societatea de azi este cel al *vinderii copiilor peste hotare*. Părinții își vând proprii copii pentru bani la străini de altă credință, pe motiv că nu mai au cu ce să-i crească și cu speranța că acolo vor trăi mai bine. Pe acești părinți, Biserica îi consideră de două ori ucigași de copii, pentru că le vând și sufletul și trupul. Ei se leapădă de proprii copii, pe care i-au primit de la Dumnezeu, vânzându-i la oameni de altă credință, despărțindu-i pentru totdeauna de dragostea părinților lor cât și de Biserica Ortodoxă. Acești părinți vor avea de dat un greu răspuns în fața lui Dumnezeu, știind că și-au lipsit copiii de mântuire.

Biserica Ortodoxă a luat atitudine față de acest păcat, intervenind ca prin legi să se pună capăt acestui trafic inuman de copii mici. Vânzarea de copii este un păcat strigător la cer. Astfel, legea 11 1990, privind înfierea minorilor, înlesnește adopțiile de

către cetățeni români, cu prioritate față de cei străini (art. 3) [15], iar în art. 11 se spune: „Fapta părintelui care pretinde sau primește, pentru sine sau pentru altul, bani ori foloase materiale în scopul adopției unui copil se pedepsește cu închisoare de la 1-5 ani“ [16].

Mai există o altă categorie de copii, cei pe care mame denaturate i-au lipsit de dragostea lor: așa numiții „copii ai străzii“. Aceștia sunt copiii nimănui, vinovați fără... vină, sute de copii care dorm prin canalele orașelor, drogându-se cu aurolac, abandonați într-o luptă dură pentru existență. Ei sunt uitați de părinți ori necunoscuți părinți, care nu i-au vrut și care nu-i păstrează în cutele memoriei lor. Pentru acești copii un cămin, o familie, poate să fie subiectul rugăciunilor secrete și rar împlinitt.

Singurele metode eficiente pentru acordarea asistenței sociale în sprijinul acestor copii este dragostea și împlinirea nevoilor lor sufletești. Ei au suflet curat, deși au trecut prin atâtea experiențe dure. Sunt capabili să iubească sincer. Mai greu e să-i poți să-i faci să creadă că și ei pot fi iubiți. În mintea lor trauma abandonului la care au fost supuși se identifică cu ideea că ar avea un defect care i-ar face de neiubit. Se învinovățesc pe ei înșiși pentru faptul că au fost uitați de părinți. Iubirea este marea cheie pentru sufletele lor. A le oferi o casă, o familie, înseamnă a le oferi toate comorile lumii.

La drama acestor copii ar trebui să se gândească fiecare om. Cum mai poți fi fericit, cum te mai poți numi creștin adevărat, știind că există astfel de copii, în care suferă Hristos, prezent tainic? Pentru cel fără milă, judecata va fi fără milă (Matei 25, 35-46).

Fundația „Prietenii copiilor“ a Mișcării pentru Salvarea Vieții din Biserica Ortodoxă a întocmit, dezvoltat și aplicat un program pentru sprijinirea materială și morală a copiilor lăsați să se nască în urma acțiunilor de convingere a mamelor care nu-și doreau acei copii [17]. Acest proiect vizează ajutorarea tinerelor mame, prin organizarea unor locașuri unde tinerele fete, așteptând să nască, să-și găsească un loc de liniște, să fie ajutate să-și crească copilul, să fie îndemnate a-și apropia veșnicia prin iubirea copilului lor.

Pentru „copiii străzii“, un proiect de o mare amploare a prins contur la Aricești-Prahova. Aici a fost cumpărată o mare fermă, unde s-au construit zece case confortabile, în fiecare dintre ele locuind câțiva copii, ca într-o familie, fiecare cu mama lui, o blândă măicuță jertfită iubirii lui Hristos, o biserică, o școală generală și o școală de meserii. Aici vor trăi, vor învăța și își vor vindeca rănile o parte din acești copii năpăstuiți.

Putem aduce puțină bucurie în sufletele acestor copii necăjiți, organizând în fiecare parohie o casă pentru ei. Aici, în camere cu-

---

15. *Codul familiei*, cu completările, modificările și abrogările până la 26 iulie 1993, Ed. Lumina Lex, București, 1993, p. 15.

16. *Ibidem*, p. 16.

17. *** *Cartea nunții*, p. 64.

rate, copiii să poată găsi adăpost și mâncare. Ușa să fie mereu deschisă: să li se ofere totul, fără să li se ceară ceva. Investind în ei multă dragoste și încredere, vor deveni mai apropiați, mai sociabili și integrarea lor în familii creștine se va face mai ușor.

În fiecare parohie se mai poate iniția un program de colectare a ajutoarelor bănești și materiale pentru sprijinirea celor mai săraci și cu familii numeroase. O idee într-adevăr simplă ar fi organizarea unei asociații la nivel de parohie să adune hăinuțe și lucrușoare pentru copii de la familiile care nu mai au nevoie de ele; să le trieze, să le spele, să le dea o nouă „față" și să le redistribuie femeilor din parohie, care nasc. Multe hăinuțe devin inutile pentru că în primul an de viață copilul crește repede și acestea stau degeaba în garderobă, în timp ce mulți copii se nasc și nu au nici măcar cu ce să fie înfășați la ieșirea din maternitate. În Finlanda, statul asigură fiecărui nounăscut o cutie cu lucruri noi, necesare întreținerii. Existența acestei inițiative cu caracter de lege a marcat devenirea Finlandei ca țară prosperă, economic și moral. Poate că efortul de reconstrucție a fost mai rodnic prin solidarizarea tuturor.

Și noi , femeile creștine din România, putem fi solidare, să facem din puținul pe care îl avem parte și bucurie altuia, care este la nevoie. Aceasta, în spiritul tradiție noastre ortodoxe, devenită istorie a dăinuirii.

Totul este să ne amintim că undeva, în fiecare minut, se naște un copil, minunea supremă a creației și singura garanție a vesniciei noastre.

DATORIILE COPIILOR FAȚĂ DE PĂRINȚI

În lumina Sfintei Scripturi, copiii datorează *recunoștință* părinților, iar aceasta se arată prin întreținere și ajutor când au nevoie, prin cuvinte cuviincioase, prin respect. Sfântul Chiril al Ierusalimului scrie: „Prima virtute a creștinilor este de a cinsti pe părinți, a răsplăti ostenelile celor ce le-au dat viață și a le procura din toată puterea cele trebuincioase tihnei lor. Chiar dacă i-am răsplătit cu mai mult, nu vom putea însă niciodată să-i naștem" [18]

Copiii sunt datori să aibă ascultare față de legea Domnului (Deuteronom 30, 1-3; Proverbe 28, 7) și tot așa față de părinți, după cum spune atât de limpede în Porunca a V-a (Ieșire 20, 12): „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pământ".

„Cinsteste!" — zice imperativ Sfânta Scriptură Cinstirea părinților se naște din faptul că ei ne-au dat viață, ne ocrotesc, ne cresc și ne educă. Părinții sunt colaboratorii lui Dumnezeu în formarea noastră. Cu același cuvânt de „Părinte" numim pe Dumnezeu și pe cei ce ne-au dat viață.

18. Pr. Gh. Paschia, *op. cit.*, p. 108

A cinsti pe părinți înseamnă [19]:

— *A-i iubi*, a le dori și face tot binele cu putință. Iubirea față de părinți este și o poruncă a firii, de aceea o găsim la toate popoarele. „Dragostea față de părinți este o datorie atât de clară, pe cât de clar este că zăpada este albă", spune Aristotel [20].

— *A asculta de ei*: „Ascultați de părinții voștri întru Domnul că aceasta este cu dreptate" (Efeseni 6, 1); „Fiule păzește legile tatălui tău și nu lepăda învățăturile maicii tale" (Proverbe 6, 20).

— *Să nu-i supărăm cu cele și să ne purtăm față de ei cu toată cuviința*, vorbind despre ei și cu ei cu mult respect. „Ochiul celui ce batjocurește pe tată și nu cinstește bătrânețele maicii, să-l scobească corbii și să-l mănânce puii vulturilor" (Proverbe 30, 17).

— *Să-i ajutăm la nevoie*, mângâindu-i în necazuri și înseninându-le seara vieții lor. „Frate sprijină pe tatăl tău la bătrânețe și nu-l mâhni în viața lui" (Sirah 3, 2).

Pildă pentru noi este însuși Mântuitorul, Care de pe cruce o încredințează pe Sfânta Sa Mamă ucenicului preaiubit Ioan, ca să aibă grijă de ea (Ioan 19, 26-27). Prin această dispoziție testamentară a Mântuitorului, s-a inaugurat în creștinism cultul mamei [21].

— *Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ajutorarea lor* când sunt în viață, iar după moarte, pentru odihna sufletelor lor, împlinindu-le voința cea din urmă și păstrându-le o vie amintire.

Așa ne învață morala creștină, Biserica, că trebuie să ne comportăm față de părinții noștri care ne-au dat ce au avut mai bun pentru ca noi să fim fericiți, să ne realizăm în viață, să ne întemeiem și noi o familie. Trebuie să fim alături de ei, să-i facem să se considere utili, după puterile lor, pentru a nu-i lăsa în deznădejde și singurătate.

Dar, „Cine are părinți / Pe pământ, nu în gând / Mai aude și acum Ochii lumii plângând..." spune cu durere poetul Adrian Păunescu, pentru că există copii care au uitat chipul sfânt al mamei care i-a vegheat, vorba ei duioasă care i-a îndrumat în viață, au uitat povața tatălui și mâinile lui bătătorite de muncă. Sunt mulți cei care și-au părăsit părinții bătrâni, bolnavi. I-au lăsat la mila lui Dumnezeu și a oamenilor. Acești copii denaturați uită de Dumnezeu nu va îngădui această lipsă de respect și de iubire și că ei vor gusta din durerea amară a singurătății la bătrânețe.

Cei care sunt indiferenți față de părinții lor și le întristează

---

19. Colectiv, *Teologia morală ortodoxă*, București, 1980, p. 300.
20. Pr. Ioan Suciu, *Morala creștină*, Blaj, 1939, p. 113.
21. Pr. dr. Ilarion Felea, *op. cit.* p. 376.

bătrânețea, vor fi un exemplu negativ pentru copiii lor. Acești oameni nu pot răspunde poruncii iubirii față de aproapele, dacă ei nu pot fi capabili să răspundă iubirii părinților.

* * *

CONCLUZII

Familia este cel dintâi cadru social de care fiecare om are nevoie ca să trăiască. Ea este mediul cel mai prielnic pentru naștere a, dezvoltarea și desăvârșirea ființei umane.

Familia este prima societate naturală. Este un oficiu înalt al respectului, demnității, al libertății interioare, al seninătății constructive. Mediul familial oferă siguranță, liniște, afecțiune, seninătate care constituie o atmosfera prielnică pentru dezvoltarea normală și echilibrată.

Datorită familiei, omul nu este izolat în lume, fără rădăcini în trecut, fără reazim în prezent și fără speranță în viitor.

Familia are o însemnată funcție educativă. Este o școală a virtuților și o nesecată sursă de întărire morală.

In familie se deprind disciplina și spiritul de inițiativă și se cultivă sentimentul demnității, iubirii, respectului și ajutorului, sentimentul sacrificiului și al dăruirii pentru semenii noștri.

Familia formează pe membrii ei prin căldura dragostei, al cărei sanctuar este ea prin excelență. Mare și necuprinsă este puterea iubirii,, cum ne asigură Sfântul Apostol Pavel în imnul sublim pe care-l închină acesteia (I Corinteni 13).

Numai o familie bazată pe iubire va rezista. Legătura iubirii păstrează pe membrii familiei într-o adevărată unitate între ei și cu Dumnezeu. Unitate în iubire.

Iubirea este adânca taină a lumii.

Iubirea sădită în sufletele noastre este o scânteie din nesfârșita iubire a lui Dumnezeu. Subiectul iubirii noastre poate fi diferit: iubirea soților între ei, a părinților față de copii, a copiilor față de părinți, iubirea noastră față de semeni și față de Dumnezeu.

Iubirea este eternă, străbătând cerul.

„Dumnezeu este iubire" (I Ioan 4, 8). iar cine iubește este mai apreape de Dumnezeu.

Irina LEONTE

TINERETUL ȘI VIAȚA DE FAMILIE
— O PERSPECTIVĂ ORTODOXĂ COPTĂ —

I. O VIZIUNE CREȘTINĂ ASUPRA CĂSĂTORIEI

Căsătoria creștină este diferită de oricare alta. Ea prezintă o perspectivă proprie, pe care trebuie să o cunoaștem, dacă încercăm să avem o imagine completă și să o privim în toată puritatea ei. Aceasta deoarece căsătoria creștină este o Taină: Duhul Sfânt este Cel ce o face să existe și să funcționeze. De aceea, noi trebuie să o tratăm diferit, în toată profunzimea ei reală. Trebuie să vedem apoi, cum aceasta are efect practic asupra comportamentului creștin autentic.

Sfântul Apostol Pavel ne reliefează două aspecte interioare ale sfințeniei căsătoriei: „Este o Taină mare" (Efeseni 5, 32) și „Căsătoria este cinstită între toate" (Evrei 13, 4).

Căsătoria creștină înseamnă mai mult decât unirea dintre două trupuri: ea tinde să realizeze unirea sufletelor. După cum Sfântul Duh lucrează în apa Botezului, pentru a crea omul nou, la fel El, este prezent și în căsătorie. Așa cum lucrează în Sfântul Mir pentru a sfinți trupul uman și a-l face templu al Duhului Sfânt, așa cum preface pâinea și vinul în Sfântul Trup și Sânge, așa unește mirele și mireasa, unul cu altul și împreună cu Domnul, prin credință și rugăciune curată.

Mai mult, această unitate nu este înțeleasă în mod magic. Mireasa și mirele sunt conștienți și participă la această unire cu rugăciune din inimă și răspuns afirmativ la lucrarea harului. Asta înseamnă că Sfintele Taine nu lucrează în mod mecanic: ele cer răspunsul spiritual din partea persoanei care le primește. Acest răspuns este la fel de important ca și rolul preotului slujitor, prin rostirea rugăciunilor și prezența Sfântului Duh.

Această lucrare divină reprezintă un aspect nou în creștinism. Încă de la începutul creației au existat diferite ritualuri de căsătorie, înțelegeri de ambele părți, cu implicații sociale ce diferă de la o comunitate la alta. Ceea ce este nou în creștinism este lucrarea Sfântului Duh care face din cei doi un cuplu și din cuplu o entitate.

Înțelesul creștin al căsătoriei devine evident prin prisma caracteristicilor specifice:

1. Un singur partener:

Creștinismul nu admite poligamia, respectiv căsătoria cu mai mult de o persoană. Monogamia sau legea unei singure soții este definită în creștinism și fundamentată în Sfânta Scriptură. În acest context, cuvintele Sfântului Pavel sunt edificatoare: „Fiecare bărbat să aibă soția sa și fiecare femeie să aibă bărbatul ei" (I Corinteni 7, 2); „Femeia nu este stăpână peste trupul ei, ci bărbatul; așijderea și bărbatul nu este stăpân peste trupul lui, ci femeia" (I Corinteni 7, 4); „Celor ce sunt căsătoriți le poruncesc, nu eu ci Domnul: femeia să nu se despartă de bărbat" (I Corinteni 7, 10);

„Pentru aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup" (Efeseni 5, 31); „Cel ce-și iubește femeia sa, pe sine se iubește" (Efeseni 5, 28).

De fapt acest lucru înseamnă:

a) O restaurare a stării originare: „Cel care i-a făcut la început, bărbat și femeie i-a făcut" (Matei 19, 4);

b) Împlinirea poruncii lui Hristos: „Așa încât ei nu mai sunt doi, ci un trup. De aceea, ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă" (Matei 19, 6).

Este mai presus de orice îndoială faptul că rânduiala unei singure soții are implicații adânci și numeroase. Ea ridică starea femeii de la a fi un instrument important și folositor, la cea de *partener de viață*, acceptându-i însemnătatea nașterii de copii de la cantitate la calitate și rafinează instinctul, de la senzualitate la spiritualitate. Aceste trei puncte trebuiese luate foarte serios în considerație.

Dumnezeu a creat numai o singură Eva pentru Adam, pentru a-l face să-și dea seama că ea este o persoană „de întâlnire și ajutor", adică un partener de viață pe deplin egal. Este știut că Dumnezeu nu a luat-o pe Eva din capul lui Adam, așa încât să-i fie superioară, nici din picioare, astfel încât să-i fie inferioară. El a luat o din coasta lui, pentru a-i deveni partener egal.

Pe lângă aceasta, legea unei singure femei transferă însemnătatea nașterii de prunci, de la cantitate la calitate. Numărul lor va fi limitat și ei vor fi crescuți în spiritul împlinirii postulatului creștin de a deveni cetățeni buni și mărturisitori credincioși ai Domnului. Acest fapt este superior celui de a avea o mulțime de copii care să fie crescuți neglijent și să nu se bucure nici de trupul Bisericii, nici de viața veșnică.

Rânduiala unei singure soții potolește instinctele. Iubirea spirituală este taina împlinirii personale, a mulțumirii și fericirii, în timp ce iubirea senzuală, necontrolată, reprezintă un regres, de la starea umană la cea animalică.

2. **Unicitate;**

Căsătoria creștină nu este numai un contract între două părți, în care fiecare persoană continuă să-și urmeze propriul eu. Creștinismul unifică cele două părți sau, mai degrabă, cei doi parteneri, într-un trup, pentru că „cei doi vor deveni un trup" (Matei 19, 5). În cazul de față, expresia „un" este foarte precisă, pentru că un trup are mai multe membre, dar toate sunt unite și legate în dragoste, sacrificiu, carulre de sine și armonie. Acest trup este dirijat de o singură rațiune, sfințire și voință.

De aceea, adevărata căsătorie creștină prefac casa într-un rai și familia într-o biserică sfințită. Nu mai există dualitate, ci o entitate, structurată la nivelul:

SPIRITULUI: cei doi sunt uniți *în* Dumnezeu;

MINȚII: cei doi au acum gândirea lui Hristos;

EMOȚIEI: atât timp cât iubirea dăruitoare de sine este în atto-ul lor: „Este mai bine a da decât a lua";

VOINȚEI: Voința lui Dumnezeu este acum rațiunea fundamentală dintre voințele lor și unește pe cei doi într-unul.

De aceea, noi numim cele două persoane un cuplu și cuplul unul, fapt real, pentru că ei sunt uniți în Dumnezeu. Fiecare partener îl poartă pe celălalt în străfundul ființei sale. El sau ea nu mai sunt indivizi separați, ci un cuplu. Fiecare gândește, se mișcă și lucrează cu celălalt adânc ascuns în inima sa. În același timp, cei doi devin unul, adică întreg comportamentul lor se revarsă din izvorul unității adânci create de Duhul Sfânt.

Din aceste motive, este foarte important ca mirele și mireasa să fie foarte atenți la rugăciunile și poruncile ce se rostesc în slujba Tainei Cununiei. Ei trebuie să se ridice la acea conștiință creștină în care căsătoria transcende aspectul social și fizic, într-o unitate spirituală creștină.

3. **Continuitate;**

Aceasta este a treia caracteristică importantă a căsătoriei creștine. De fapt, aceasta este, după cum a spus Domnul Hristos, principiul după care au trăit la început Adam și Eva. De aceea, când evreii L-au ispitit pe Mântuitorul în privința divorțului spunând: „Se cade, oare, omului să-și lase pe femeia sa pentru orice pricină?", El a replicat: „N-ați citit că Cel care i-a făcut de la început, bărbat și femeie i-a făcut/... Pentru aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup". Când aceștia L-au întrebat „De ce a rânduit Moise să-i dea carte de despărțire și să o lase?", El a răspuns: „Fiindcă Moise, după învârtoșarea inimii voastre v-a dat voie să lăsați pe femeile voastre, dar din început nu a fost așa" (Matei 19, 3-8).

Textul reflectă limpede două aspecte:

a. Căsătoria a fost fundamentată, la început, pe continuitate, ceea ce înseamnă că ideea de despărțire era respinsă cu desăvârsire;

b. Moise a dat voie evreilor să treacă peste aceste rânduieli — cu voia lui Dumnezeu — datorită învârtoșării inimilor lor.

Hristos însă, care a rânduit un nou legământ al mântuirii și ne-a restaurat după chipul dintru început și după natura inițială, a readus și căsătoria la starea ei originală, aceea caracterizată prin continuitate și interzicere a divorțului. Dumnezeu nu a admis despărțirea decât în caz de adulter, deoarece partea vinovată — în virtutea naturii păcatului său — rupe legătura căsătoriei binecuvântate, prin urmare cu un alt partener. Cu toate acestea, dacă partea nevinovată dorește să rămână împreună și acceptă întoarcerea celuilalt, căsătoria poate să continue, cu condiția pocăinței sincere a celui ce a greșit și o redobândire față de legământul primei căsătorii.

Al doilea motiv pentru despărțire este adulterul spiritual, adică negarea credinței și renunțarea la creștinism. În acest caz, partenerul creștin nu mai este legat prin legământul căsătoriei și are dreptul să-l părăsească pe celălalt.

Cât privește motivele pentru care unii creștini încearcă să se despartă, ca: neînțelegere, trai separat, absență frecventă și boli cronice, acestea nu pot să le asigure liniștea conștiinței. Ele nu sunt decât pretexte prin care încearcă să-și justifice egoismul și lipsa de dragoste.

Pe de altă parte, nulitatea căsătoriei este permisă în caz de înșelare, neputință și alte cazuri pe care Biserica le cunoaște. Nulitatea căsătoriei este un principiu sănătos, când motivele o fac temeinică, dar nu când există elemente fundamentale pentru o căsătorie sănătoasă, cum ar fi maturitatea mentală și fizică, ș.a.

O simplă privire generală asupra motivelor frecventelor despărțire din zilele noastre ne arată cât de superficială este viața spirituală și cât de rară a devenit dragostea autentică. Ea ne arată dimensiunii ale egoismului și auto-centrismului, neascultare față de poruncile Domnului.

1. Aducerea de roade;

Familia creștină — prin lucrarea Duhului Sfânt — aduce următoarele roade:

a. Virtutea creștină — reflectată în viața membrilor ei;

b. Copii — când Dumnezeu îi dăruiește, ei vor fi binecuvântați și crescuți în frica lui Dumnezeu și strâns legați, ca unul, cu Biserica;

c. Slujirea — familia oferă tuturor adevărata dragoste creștină, care nu cunoaște nici discriminare, nici ură, nici fanatism

Familia este o Biserică mică, vie și activă, care depune mărturie despre Domnul Iisus Hristos. Copiii nu reprezintă o finalitate a ei, ci doar roadele acesteia. Cât de minuat este când părinții își lărgesc inimile spre mai multă dragoste decât cea pe care o împărtășesc copiilor lor. Cât de bine este când un cuplu, căruia Dumnezeu nu i-a dăruit copii după trup, își deschide inima sa pentru a adopta copii mai mulți. În același timp, aceste familii pot să poarte de grijă față de miile de copii, cu dragoste părintească în Biserica lui Dumnezeu.

Acestea sunt câteva caracteristici ale familiei creștine.

II. MATURITATEA NECESARĂ PENTRU CĂSĂTORIE

Adeseori, tinerii se grăbesc să se căsătorească. Aceasta este o înclinație naturală, la începutul tinereții, și o chemare a instinctului. Dar, din această grabă, întotdeauna decurg greșeli, din diferite motive, greșeli pe care le vom aborda în acest capitol.

Fiecar tânăr trebuie să îndeplinească anumite condiții ale maturității înainte de a se gândi și îndrepta spre alegerea unui partener de viață. Surprindem câteva aspecte:

1. Maturitatea spirituală;

Cu toate că tinerii ar putea să nu ia acest lucru prea în serios, totuși, faptul că sufletul este condus de Duhul Sfânt, este un lucru incontestabil. Chestiunea aceasta este importantă din mai multe motive:

a. Căsătoria este un fel de întovărășire spirituală, o unire integrală în Hristos. Aceasta necesită o viață creștină adevărată pentru amândoi, astfel încât să poată fi uniți (prin lucrarea Duhului Sfânt în Taina Căsătoriei), într-o legătură adevărată și strânsă. Acești legături [illegible] fără intervenția Sfântului Duh.

deoarece El este Duhul unității și El integrează cele două spirite într-o entitate. Prin această unire spirituală, soțul și soția sunt uniți în minte și trup.

b. Hristos este Domnul casei în care sălășluiește. Ori de câte ori El devine călăuzitor în familie, totul se împlinește potrivit rațiunii, dragostei și îndreptării Sale sfinte. Domnul va fi întotdeauna invitatul de cinste la masă, ascultătorul tăcut al fiecărei conversații, divinul Mântuitor al fiecărui suflet

c. În alegerea partenerului de viață, spiritul trebuie să domnească atât peste rațiune, cât și peste afecte, pentru că rațiunea are viziune și putere limitată, iar afectele sunt schimbătoare. Spiritul este elementul divin în contact cu Dumnezeu, capabil de a găsi calea și care controlează, desigur, rațiunea și afectele. De aceea, tinerii trebuie să-și dinamizeze viața spirituală și viețuirea cu Domnul, în așa fel încât să nu fie ușor înclinați fie spre înfierbântarea patimilor, fie spre gândirea limitată.

d. Binecuvântarea Domnului și sfânta Sa înrâurire în a alege, reprezintă singura garanție pentru o viață fericită în dragostea Sa. Chiar atunci când încerci să știi totul despre partenerul tău și vrei să verifici dacă ai făcut o alegere dreaptă, nu poți reuși să-ți atingi scopul fără ajutorul Sfântului Duh.

e. Căsătoria reclamă o serie de concesii din partea ambelor părți, în duhul iubirii auto-dăruitoare și nu egoismului destructiv, Acest lucru este aproape imposibil fără lucrarea Sfântului Duh, singurul garant al renunțării de sine și al depășirii multora dintre obiceiurile și tiparele de gândire precedente. Aceasta îi va face în stare pe cei doi să ofere, înainte de a primi — dând cu bucurie creștină, nu cu resentimentul opresatului, nici într-un spirit certăreț și rău-voitor.

De aceea, maturitatea este esențială pentru ambii, pentru a călăuzi o viață de unire cu Domnul și de participare la viața Bisericii.

2. Maturitatea psihologică;

Studii în materie arată că tânărul adult, la începutul studiilor superioare, se gândește deja la alegerea unui partener și descoperirea unor lucruri despre sexul opus. Este de asemenea, bine cunoscut că aceasta este o fază din viața tineretului numită „heterosexualitate generală". Cu alte cuvinte, privim sexul opus prin încercări frecvente de a afla cât mai multe despre el. Deci nu putem descoperi persoana potrivită pentru călătoria vieții în această stare, atâta vreme cât caracterul nostru este schimbabil. O sugestie pentru acest stadiu este alegerea unui mediu care asigură ocazii pentru petreceri nevinovate fără combinații sau implicații în relații „serioase". Astfel de relații sunt mai dureroase decât de obicei, întrucât cei doi parteneri sunt lipsiți de zidirea spirituală și academică. Ele pot să strice și reputația fetei; deci cum putem crede că astfel de relație este alegerea lui Dumnezeu? Nu suntem încă la stadiul de „heterosexualitate generală?".

Când perioada studiilor universitare este către sfârșit, chiar după absolvire tânărul începe să se îndrepte spre „heterosexualitatea specifică", adică putem, prin gândire și rugăciune, identifica o persoană anume, pe care o simțim ca fiind aleasă de Dumnezeu

pentru viața noastră. Acum suntem suficient de maturi din punct de vedere psihologic pentru a lua această hotărâre crucială, pentru toată viața.

Prin urmare, e necesar să înțelegem aceste două faze. Nu trebuie să alegem în grabă sau să ne implicăm în legături „serioase" care sfârșesc în dezolare și amărăciune.

3. **Maturitate economică;**

Și aceasta este importantă. Există o mare diferență între tânărul condus de focul patimii, și cel sensibilizat de iubirea spirituală. Emoția este, adeseori, îndoielnică și schimbatoare. Ea depinde de structura psihologică a omului. Este, mai degrabă, o atracție repetată spre o persoană anume, însoțită de un sentiment de liniște. Totuși, oare este sentimentul uman ultimul arbitru în alegerea partenerului? Unde este Dumnezeu în această alegere? Unde este rațiunea? Unde sunt părerile celor două familii?

În plus, emoția este, de obicei, un fenomen fizic. Astfel, ea este o parte din existența noastră *naturală*. Dacă ea nu se ridică la nivelul spiritului, sfințeniei și dragostei creștine, atunci târăște rapid cuplul în preocupări telurice, fizice. Căsătoria creștină începe, în general, cu dragostea sublimă, sinceră, spirituală, în timp ce cea emoțională începe cu afecțiunea senzuală, stergându-se când apar dificultăți, ceea ce arată că nu a fost deloc dragoste. Emoția întâi ia, apoi dăruiește. Dragostea spirituală, dimpotrivă, oferă fără a primi nimic în schimb. Astfel, dragostea emoțională va dispărea la prima încercare: când unul dintre parteneri se poartă rău, când vrea ceva fără a fi în stare să ofere altceva în schimb, la vreme de boală sau necaz.

Pe de altă parte, dragostea spirituală se oferă în esență. Pentru aceea dă „la toți în mod liber și fără repros" (Iacob 1, 5), așa cum Hristos face; fără a aștepta ceva înapoi.

Iată de ce maturitatea emoțională este esențială, ca să ne bucurăm de revărsarea iubirii jertfelnice a lui Dumnezeu în inimile noastre. Datorită acesteia suntem noi capabili de a dărui cu generozitate fără a aștepta vreo compensație. În acest fel, dragostea se întărește prin căsătorie și persistă, în ciuda tuturor crizelor vieții, ca o mărturie către Domnul, care ne-a iubit încă de când eram sub păcat. Multe căsătorii sunt astăzi violent scuturate de furtunile vieții datorită egoismului și emoțiilor instabile. Când ego-ul domină, familia se sfâșie.

4. **Maturitatea economică:**

Aceasta este un al patrulea element pivotant. Căsătoria presupune niște prerechizite materiale sigure. Datorită tradițiilor învechite, care sperăm că vor dispărea într-o zi, cei doi se confruntă cu obligații materiale imense. Să menționăm doar câteva: verighetele, darurile, adăpostul, mobila, ceremonia civilă și slujba religioasă.

Totuși, tinerii, în inocența lor și în momentul respectiv, încearcă să îndeplinească aceste tradiții rigide considerându-le piedici care trebuiesc înlăturate în calea căsătoriei. Când dra-

gestea intră în coliziune cu stânca financiară, inimile lor se umplu de amărăciune chiar față de partenerul care îl (o) dezamăgește.

La acest punct trebuie să fim realiști. Viața nu este așa de frumoasă ca în imaginația și visurile noastre. Ea este extrem de dură în toată realitatea, durerile și evenimentele ei. Cei doi parteneri trebuie să-și estimeze bine puterile înainte de a se îmbărca pe acest vas. Și pentru că fata suferă mai mult decât el, ea trebuie să fie mai prudentă, pentru că dragostea și armonia pot fi zdrobite de piatra condițiilor sociale și economice.

Este mai bine să te zbați conștient în lumea reală, decât să plutești în reverie, pe aripile imaginației și să te înșeli. Trebuie să luăm în serios nevoile materiale, înainte de a ne împotmoli, din cauza lipsei de pregătire.

Zidindu-și maturitatea sub cele patru aspecte la care ne-am referit, tinerii vor fi în stare să aleagă un partener și să aștepte cu răbdare fericirea și căsătoria durabilă.

III. ALEGEREA PERFECTĂ A PARTENERULUI

Nu există nici o îndoială că alegerea partenerului reprezintă hotărârea vitală. Aceasta este o hotărâre pentru tot restul vieții: această alegere, trebuie să fie reușită. Bineînțeles că există mulți factori care participă la luarea acestei decizii, al cărei rezultat reprezintă pasul crucial; cel al destinului personal. Care sunt acești factori? Să-i evaluăm începând de jos în sus. Cei mai de jos sunt, din nefericire, cei mai presați și mai alarmanți. Chestiunile superioare sunt mai puțin insistente și totuși ele sunt ghizii cei mai de încredere.

1. Instinctul;

Reprezintă un element de bază atât pentru ființa umană cât și pentru animale. O persoană tânără poate să-și închipuie la începutul tinereții, că el sau ea și-a ales partenerul potrivit. Dar această alegere poate fi, foarte bine, rezultatul unor intermedierii a „învecinării" din mijloacele de transport în comun sau a condițiilor de cazare supra-aglomerate. Mult mai tipic, aceasta poate fi determinată de neîncetată stimulare a mass-mediei sau, chiar mai rău, prin video, care oferă mult material provocativ. Chiar dacă simplitatea și castitatea ar fi foarte bine exersate, glasul ascuns de „dincolo" este, fără îndoială, instinctul. El are chemarea lui, chemării lui inițiatori, mai ales sub acțiunea stimulilor externi și a activității hormonale interne.

Este bine cunoscut că tinerii, la această vârstă deschid într-o fază în care sunt avizi să afle cât mai multe lucruri despre sex. Astfel, atenția lor trece de la o persoană la alta, într-o perpetuă schimbare, specifică vârstei. Primejdia decepției este cu atât mai mare, în această fază, cu cât avem impresia că am făcut o alegere bună și că suntem pe punctul de a realiza o căsătorie perfectă. Oricât de bune ar fi intențiile noastre, oricât de mult am vrea să plăcem lui Dumnezeu, vocea puternică a instinctului se face simțită la această vârstă. Adevărul este că instinctele singure nu ne pot conduce spre căsătoria sfântă, trebuie spus deschis.

Primejdiile acestei atitudini sunt destul de evidente, mai ales pentru fete. Aceasta deoarece ele pot fi atrase în legături riscante și cu rezultate dezastruoase. În consecință, tinerii care experimentează această fază trebuie să se ferească de aceste chemări ale instinctului, de limitările firești, fiind nevoie să le înalțe, în sfințenie și progres, către maturitate. Plănuitele căsătorii nu trebuie să dea voie frumuseții trupești și dorințelor să determine alegerea partenerului de viață. Aceste motive trebuie eliminate, de vreme ce „frumusețea este deșartă și drăgălășenia înșelătoare" (Proverbe 31, 30), iar trupul se întoarce în țărână (Facere 3, 19).

2. **Emoțiile,**

Acestea reprezintă al doilea factor. Cu toate că par să fie mai simple decât instinctele, ele sunt legate în esență de acestea. Emoțiile sunt o parte a sistemului psihologic, deci, în mod necesar, o parte a ființei.

De aceea, nu ne putem baza pe ele ca fiind un ghid suficient în alegerea partenerului. Emoțiile nestăpânite sunt o dovadă a limitării umane. Ele sunt *schimbătoare*, *superficiale* și *tind să ne pună în situații delicate*.

Schimbătoare: emotia nu înseamnă dragoste spirituală, curată, sacrificială. Ea este un fel de pagubă: o relație din care abia aștepți să ieși. Este o formă de egoism: ai un motiv special pentru a iubi. În partener găsești ceva ce ție îți lipsește: o resursă care îți lipsește și pe care vrei să o ai. De cealaltă parte, dragostea spirituală se bazează pe „dimpotrivă", pentru că este divină și auto-dăruitoare Ea este generoasă, dăruind fără să aștepte un răspuns, chiar fără să aibă ceva în schimb. Ea poate fi comparată cu iubirea lui Dumnezeu, care preferă să dea, nu să primească: ea se dăruiește pe sine celuilalt.

Superficială: emoția nu pătrunde adânc în ființa umană. Îndrăgostitii o resimt cu intensitate datorită primului capriciu însă ea este superficială, foarte excitabilă și slab înrădăcinată în inimă. Ea este doar o față a sufletului, care este partea cea mai profundă a identității noastre umane.

Poate degenera: emoția, fără spirit, poate degenera în dorințe trupești și senzualitate, într-o măsură ce poate varia de la o persoană la alta, depinzând de preocuparea individuală pentru mântuirea personală, lupta împotriva păcatului și sfințirea vieții maritale.

Din cele de mai sus ne putem da seama că emoția nu este potrivită deloc ca singură dirigătoare în alegerea partenerului. Adevărul este că, în căsătorie, dragostea este esențială, dar ea trebuie sa fie una spirituală, care să se ridice deasupra emoțiilor, stabilă în fața tuturor furtunilor.

3. **Rațiunea;**

Este factorul cel mai important. Ea deosebește ființele umane de animale. Animalul are instincte și emoții rudimentare, pe când ființele umane sunt caracterizate prin rațiune și spirit. Rațiunea este un dar nobil al Creatorului, dar și ea este ființial limitată. Ea nu poate fi singurul arbitru al alegerii finale Poate rațiunea să stea la rădăcina lucrurilor? Poate ea, indiferent de cât ar fi cineva de

inteligent, să descopere adâncimile psihicului partenerului ales și caracterul lui sau al ei? Poate ea să sondeze necunoscutul și viitorul și să păzească ceea ce a rezervat destinul pentru ei sau ea? Sau pentru partenerul său? Deci, cuplul și cele două familii trebuie să gândească prin fapte. Nici rațiunea singură nu este suficientă pentru alegere. Da, rațiunea examinează potrivirea celor doi din punct de vedere social, etic, economic, religios, etc. Ce este posibil și ce nu? Ce se potrivește și ce nu? Cu toate acestea, rațiunea nu poate să pronunțe ultimul cuvânt.

4. Spiritul

Aceasta este elementul decisiv, partea divină din noi, puterea care ne leagă de Dumnezeu. Prin el noi credem în Dumnezeu, tânjim după Împărăția Lui și trăim potrivit poruncilor Lui. De aceea, chemarea divină este cea mai importantă. Satisfacerea nevoilor spiritului este într-adevăr crucială. Singurele garanții pentru a da spiritului ocazia de a se mișca și de a conduce sunt:

Rugăciunile sincere și constante, în adevărata dăruire, în acord cu voia lui Dumnezeu, cu convingerea că Dumnezeu știe și va alege ceea ce este mai bine, făcând totul spre binele nostru. El lucrează într-un fel cu totul diferit de înțelegerea noastră umană, limitată.

Găsirea de idei călăuzitoare în Sfânta Evanghelie a Mântuitorului, care strălucește în chip deosebit în inimile noastre și dă putere de discernământ în problemele controversate.

Crearea de ocazii pentru discuții cu membrii familiei și prieteni capabili de a da un sfat bun. Împărtășindu-ne gândurile altora anulăm tensiunea psihologică și efectele ei negative. Fiind deschiși către Domnul, să vorbim despre familie cu prietenii și părintele duhovnicesc.

Aceștia sunt cei mai importanți factori care fac decizia noastră importantă. Să le rezumăm, potrivit importanței lor:

1. Spiritul: rugăciune în renunțare și solicitarea călăuzirii lui Hristos;
2. Rațiunea: reflectare cu calm și inteligență;
3. Emoțiile: sentimentul acceptării față de partenerul viitor;
4. Instinctele: sfințite, cuprinse într-o expresie a iubirii spirituale, într-o familie care să fie o adevărată biserică și o unire binecuvântată de Cel Preasfânt.

Să mergem mai departe prieteni, sub ocrotirea rugăciunii.

IV. PERIOADA LOGODNEI

Această perioadă începe cu înțelegerea de căsătorire și se sfârșește cu căsătoria însăși. Este o perioadă foarte importantă deoarece oferă celor doi șanse de a se cunoaște unul pe altul mai profund și de a crește în iubirea creștină, de a simți împlinirea potențială a logodnei într-o căsătorie fericită. Dacă tinerii au datoria de a se cunoaște unul pe altul, membrii familiilor lor vor lucra împreună, spre zidirea căsătoriei care urmează a fi binecuvântată.

Perioada logodnei oferă ambilor ocazia de a discuta deschis și sincer

REGULILE RÂNDUIELII LOGODNEI SUNT PUȚINE ȘI CUPRIND:

1. **Semnul întreit:**

Semnul Sfintei Cruci se face de trei ori, atât asupra cuplului, cât și a verighetelor (ele reprezintă legământul dragostei și al unirii strânse). Preotul spune:

„În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin!".

„Binecuvântat este Tatăl Atotputernic. Amin!".

„Binecuvântat este Fiul Său Cel Sfânt, Domnul nostru Iisus Hristos!".

„Binecuvântat este Sfântul Duh, Mângâietorul. Amin!"

Iată cum, Dumnezeu Cel Unul, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, binecuvântează acest început, făcut pe baza înțelegerii dintre logodnici și lipsei oricăror impedimente legale sau de altă natură.

2. **Rugăciunea de mulțumire;**

În care preotul oferă lui Hristos mulțumirile tuturor, pentru binecuvântarea întemeierii unei noi familii ca o mică biserică. Această nouă biserică familială va aduce, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, copii în casa Domnului, pentru a se adăuga la trupul lui Hristos și la ceata sfinților.

3. **Rugăciuni de sfătuire:**

Acestea urmăresc explicarea dimensiunilor logodnei pentru cuplul logodit, rugând pe Dumnezeu pentru plinirea acestui început la timpul potrivit, pentru mântuirea și fericirea lor.

În timp ce se intonează cântări înălțătoare, se pun verighetele, ca semn al legământului. Apoi, preotul cere tânărului cuplu să trăiască viață de sfințenie și neîntristare, să cinstească Sfânta Scriptură în orice timp, pentru ca logodna lor să fie sfințită și să marcheze un început neîntinat al căsătoriei binecuvântate.

OBIECTIVELE PERIOADEI DE LOGODNĂ

1. Fiecare persoană să ia cunoștință despre ceea ce-l caracterizează pe viitorul partener: gânduri, păreri, aspirații și mod de a fi.

2. Ambii logodnici să crească într-o viață spirituală sfântă, în care să învețe cum să lupte împotriva poftelor, cum să dobândească deprinderi de curăție și cum să primească împliniri spirituale, ca singura cale către căsătoria sfântă.

3. Ambele familii sunt implicate. Acest lucru promovează spiritul dragostei și înțelegerii, conlucrării și grijii față de tânăra plantă ce a început să se dezvolte.

1. Fiecare contribuie pentru a face față nevoilor gospodăriei nou formate, într-un adevărat duh creștin. Asta înseamnă să evite comportamentul excentric, teatralismul, enervarea, tăcerea, trișarea, enervarea sau încălcarea promisiunilor făcute.

PRINCIPII FUNDAMENTALE PENTRU ACEASTĂ PERIOADĂ

relațiile dintre cei doi logodnici suferă, adeseori, fluctuații, în loc să se lege și să devină mai puternice, Există câțiva factori

foarte importanți, asupra cărora amândoi trebuie să fie atenți, dacă vor într-adevăr ca relația lor să continue și să se concretizeze în căsătorie sfințită:

1. Una dintre cauzele critice ale eșecului este gelozia oarbă a tinerilor logodnici, adică dacă unul îl vede pe celălalt acordând atenție unei a treia persoane, el (ea) înțelege greșit și, în consecință, încep problemele, îndoielile și certurile. Pe cât este de esențial pentru fiecare dintre ei să fie loial celuilalt, pe atât este de esențial pentru amândoi să aibă clar că gelozia indică numai egoism și egocentrism. Acordarea unei atenții deosebite unei a treia persoane poate să fie un gest de politețe și bune maniere sau să fi fost făcută cu credință adevărată; altfel gelozia va fi privită ca trădare. Cei mai mulți dintre oameni sunt atrași cu atât mai mult spre Iisus cu cât se apropie mai strâns unul de altul, într-un mod autentic creștin, liberi de orice formă de posesiune.

2. Alt factor care poate să ruineze relațiile dintre cei doi logodnici sunt sentimentele puternice de iubire pe care unii dintre părinți le au față de fiul sau fiica lor. Aceasta duce la suspiciunea că celălalt îi va priva de această dragoste. Astfel, ei vor tinde să nu dea fiului sau fiicei lor sfaturile potrivite care ar putea să le facă viața tinerilor mai ușoară. Frica de a întâmpina niște privațiuni înmulțește situațiile delicate și, astfel, complică și mai mult problemele obișnuite, de zi cu zi.

3. Un al treilea neajuns se ivește atunci când un partener este preocupat de viața trecută a celuilalt. Chiar dacă este neintenționată, scotocirea într-o chestiune care s-a încheiat nu poate să ducă decât la gelozie și tulburări psihologice. Ea poate chiar să trezească suspiciunea unuia că celălalt ar putea cădea ușor. De aceea, îi sfătuim să evite următoarele:

a. Să răscolească evenimentele vechi, neplăcute, pe care unul le a mărturisit deja; ele nu mai fac parte din viața noastră;

b. Continuarea oricăror feluri de flirturi sau legături fizice, oricât de simple, pentru că aceasta creează doar bănuieli între ei.

c. Întrebările repetate despre experiențele sau păcatele trecute, în mod stăruitor, care vor duce inevitabil la minciună sau admiterea faptelor care ar putea rupe logodna. Hristos ne-a iertat toate păcatele; și noi trebuie să uităm trecutul și să privim numai în viitor.

4. Neînțelegerile în chestiuni financiare constituie un motiv obișnuit pentru ruperea logodnei. De aceea, este preferabil să ne punem de acord cu toate detaliile înainte de logodnă: verighetele, casa nouă, mobilarea ei și participarea fiecăruia, ceremoniile și celelalte aspecte. În calitate de credincioși creștini, trebuie să evităm „spectacolul" și extravaganța în ceremoniile ocazionate de logodnă sau să suprasolicităm unul dintre parteneri. Nădăjduim că generațiile ce se ridică acum vor fi în măsură să desființeze toate obiceiurile depășite, astfel încât căsătoria să nu mai necesite sume atât de mari de bani. De ce să nu economisim la aceste ceremonii? Pentru ce cutii cu dulciuri? De ce să nu economisim de la mobilă, așa încât ea să nu mai fie grea, nepractică și foarte dificil de cumpărat, de curățat și de întreținut? O sufragerie simplă, o cameră de zi, paturi multi-funcționale, etc.... ar fi mai practic.

Cel mai important lucru este ca fiecare partener să lucreze în spirit de cooperare, sinceritate, onestitate și împlinirea îndatoririlor, așa încât să se promoveze bunăvoirea, fără a evita vreo obligație sau a înșela pe celălalt în vreun fel în care ar putea să fie afectată amiciția existentă sau să creăm decepție.

RUPEREA LOGODNEI

Dacă este imposibil să se ajungă la căsătorie, pentru vreun motiv oarecare, atunci ori ambii, ori cel ce nu se simte în stare să continue, trebuie să rupă logodna într-un mod potrivit, după cum urmează :

1. Să fie schimbae toate drepturile civile și să anunțe toate neînțelegerile la preotul lor;

2. Cel care pleacă să dea verighetele, toate cadourile neconsumabile și banii celuilalt. Nu se iau în considerare hrana și îmbrăcămintea ;

3. Fiecare să păstreze, pentru totdeauna, secretele celuilalt, Dumnezeu dă o pedeapsă deosebită pentru cei care trădează.

4. Preotul să elaboreze un raport special ca ultim așezământ, canonic și civil;

5. Dacă logodnicii nu sunt de acord în chestiunile civile, logodna este ruptă din punct de vedere canonic, chiar numai la cererea uneia dintre părți menținând, în același timp, drepturile civile ale ambilor.

În zilele noastre oamenii s-au obișnuit să desfacă logodna pentru nimicuri și acest lucru arată cât de grăbiți sunt în luarea unor decizii. Ei iau hotărâri fără să le aducă în fața Domnului, datorită materialismului și superficialității lor spirituale.

Să ne construim viața în Domnul, cerând de la El călăuza divină la fiecare pas, Să viețuim cu celălalt în duh de iubire și înțelegere. Domnul Însuși este taina binecuvântării și bucuriei: El este temelia pentru unitate și reușită.

V. CEREMONIILE CĂSĂTORIEI

Căsătoria, în Biserica Ortodoxă Coptă, ca și în celelalte Biserici tradiționale, este o Taină; aceasta inseamnă că toate cele trei condiții ale celorlalte taine trebuiesc îndeplinite. Ele sunt :

a. Cei ce primesc Taina;

b. Rugăciunile și materia Tainei;

c. Un preot hirotonit.

„Mister" nu este o definiție bisericească pentru „taină", pentru că „mister" înseamnă „obscuritate", în timp ce „taină" înseamnă „dar nevăzut", pe care îl obținem ca rezultat pentru participarea noastră conștientă la taină. Ea este „binecuvântarea nevăzută pe care o primim prin manifestări fizice, văzute".

1. Cei ce primesc Taina;

Tinerii care vin la Cununie sunt ca cei ce vin la Botez sau Mirungere. Și pentru că vor să primească această Sfântă Taina, ei trebuie să îndeplinească anumite condiții, după cum urmează:

— Vârsta minimă legală (16 pentru ea și 18 pentru el);
— Lipsa oricăror impedimente legale sau oricărei înrudiri care pot să le anuleze calitatea de căsătoriți;
— Consimțământul deplin al ambilor;
— Pregătirea duhovnicească potrivită, ca pocăință, mărturisire și primirea Sfintei Împărtășanii;
— Suficiență mentală, socială și psihologică;
— O reală înțelegere a căsătoriei creștine.

2. **Materia și rugăciunile tainei;**

Totul „se sfințește prin Cuvântul lui Dumnezeu și rugăciune (I Timotei 4, 5). Sfinții sunt și mirele și mireasa. Ei trebuie să asculte cu atenție rugăciunile, citirile din Epistolele Sfântul Pavel, psalmii și Evanghelia. Acestea fac referire la toate aspectele căsătoriei creștine. Cuplul este, astfel, uns cu untdelemn sfințit. Numai cupa ce au fost unși de trei ori, în numele Sfintei Treimi, ei primesc Duhul lui Dumnezeu care îi face una în Hristos.

3. **Preotul hirotonit;**

Pentru ca taina să fie validă, preotul este esențial, pentru că el are autoritatea Bisericii ca să o săvârșească. Pentru mire și mireasă nu este suficientă doar calitatea de părinte, ci în slujirea Tainei trebuie avută în vedere motivarea spirituală a căsătoriei. Taina cuprinde și anumite rituri canonice care depind de autoritatea canonică dăruită preotului.

Ca Sfântă Taină, căsătoria presupune anumite rugăciuni. În aceste rugăciuni invocăm Sfântul Duh să binecuvânteze mireasa și mirele și să sfințească unirea lor. Este posibil însă, cum se întâmplă în căsătoria civilă, o căsătorie între persoane de diferite religii? Cu desăvârșire nu! Aceste căsătorii sunt făcute de om nu de Dumnezeu și creștinismul le respinge.

SLUJBA CUNUNIEI

Cuprinde trepte diferite care sunt legate în chip indestructibil. De fapt, slujba se obișnuia să aibă loc între Ridicarea Tămâii la Utrenie și Sfânta Liturghie, exact unde este astăzi rânduiala călugăririi. Pentru noi, monahul se „cunună“ cu Hristos așa cum mireasa și mirele se cunună unul cu altul în Hristos. În acest fel, ei sunt pregătiți pentru a primi Sfânta Împărtășanie, ca prim pas ce trebuie făcut împreună de cei ce se căsătoresc. În trecut exista un obicei, fundamentat pe cartea lui Tobit, ca în primele trei zile după căsătorie, tinerii să petreacă în înfrânare de la relația conjugală, pentru a adânci iubirea spirituală și, astfel, să trăiască cu și în Hristos.

1. **Contractul făgăduinței;**

Jurământul de a aparține unul altuia se obișnuia să fie depus imediat după logodnă, sub forma unor rugăciuni publice. Totuși, aceste rugăciuni au fost despărțite de slujba logodnei, pentru că, în timp ce logodna poate fi desfăcută, „contractul făgăduinței“ este

obligatoriu. Rostind rugăciunile adăugate la un contract de căsătorie real și legal, el nu poate fi desfăcut decât din rațiuni legale.

Acele rugăciuni sau, cel puțin o parte dintre ele, sunt acum cuprinse în căsătoria propriu-zisă. Reținem din ele Semnul Întreit care reprezintă inima acestor rugăciuni.

2. **Semnul întreit;**

Aceasta este exact ca și binecuvântarea dată pentru logodnă, „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin. Binecuvântat este Dumnezeu Tatăl, binecuvântat este Unicul Său Fiu, binecuvântate este Sfântul Duh". Aceasta se face pentru tinerii căsătoriți, cu verighetele lor, ca o binecuvântare pentru cei doi și pentru însoțirea lor, pentru legământul de dragoste dintre ei

3. **Epistolele Sfântului Pavel;**

Este citit un pasaj din Epistola către Efeseni a Sfântului Pavel (5, 22; 6, 3), în care Apostolul ne atrage atenția asupra fundamentelor potrivite pentru o casă creștină; un bărbat care-și iubește soția ca pe sine însuși și o femeie care ascultă de bărbat. În măsura în care bărbatul oferă iubirea, femeia își oferă ascultarea și viceversa. Este un text minunat pentru unitatea și continuitatea casei creștine.

4. **Evanghelia;**

După psalmul 19: „Ca un mire, ieșind din cămara sa" (versetul 6) și psalmul 128: „Femeia ta va fi ca o viță plină de rod, iar copiii tăi ca niște mlădițe de măslin" (versetul 3), spune Evanghelia după Matei, în care Domnul subliniază:

a. Legea monogamiei (o soție): „Cel care i-a făcut la început, i-a făcut bărbat și femeie" (Matei 19, 4);

b. Unitatea cuplului căsătorit: „Cei doi vor deveni un trup" (Matei 19, 5);

c. Continuitatea căsătoriei; „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă" (Matei 19, 6).

5. **Ectenia;**

În care preotul și toată comunitatea cer de la Dumnezeu milă și binecuvântare pentru mire și mireasă, cum a binecuvântat pe Adam și Eva, pe Avraam și Sara, Isaac și Rebeca, Iacob și Rahela, Iosif și Asineta și cum a binecuvântat nunta din Cana Galileii prin prezența Sa.

6. **Cele trei rugăciuni;**

În care preotul cere binecuvântare și unitate pentru tineri, „Ca ei să se bucure de fericire și să păstreze dreapta credință și să intre în taina bucuriei". El se roagă de asemenea, ca Dumnezeu „Să-i păzească în bunăstare, înțelepciune și binecuvântarea mântuirii și să le dea loc printei buni", „Pentru că viața vine de la Tine, iar rodul vieții din pântece".

7. **Ungerea cu untdelemn;**

Are loc după o rugăciune specială, rostită pentru sfințirea untdelemnului: „Ca armă pentru dreptate și justiție, o ungere pen-

tru curăție și nestricăciune; iluminarea și frumusețea niciodată nu vor sfârși; pentru reînvierea și mântuirea sufletelor și trupurilor lor". Diaconii răspund la sfârșitul fiecărei secțiuni cântând „Amin"

8. **Tunica și coroniță;**

Preotul se roagă asupra tuncii și coroniței, ca tinerii să poată primi „Coroana slavei și cinstea binecuvântării și mântuirii, bucuriei și fericirii, virtuții și dreptății, puterii și statorniciei". Astfel, când preotul încoronează pe tinerii căsătoriți, acest lucru înseamnă încoronarea lor în slava spirituală în biserica lor cea nouă. Când mirele ia tunica, aceasta înseamnă că el devine preotul familiei. El trebuie să prezinte sacrificiile zilnice, cum ar fi rugăciunile, laudele și darurile pe altarul iubirii creștine și pe altarul cel tainic al inimii.

Cât privește verighetele, ele sunt semnul legământului de dragoste. De aceea ele sunt mutate de pe mâna dreaptă pe mâna stângă, care este mai aproape de inimă.

9. **Prezentarea;**

Preotul prezintă mireasa mirelui printr-o rugăciune specială. Apoi, el le acoperă mâinile cu un acoperământ al Împărtășaniei care le-a fost dat la început ca o pregătire pentru Sfânta Împărtășanie. Aceasta le amintește acum doar că trebuie să primească Sfânta Împărtășanie, îndată ce sunt pregătiți.

10. **Indemnul, binecuvântarea și dezlegarea;**

Acum preotul îi îndeamnă pe cei doi să aibă o grijă deosebită să alimenteze iubirea unuia pentru altul și să hrănească legăturile lor de familie. După ce au promis în fața altarului să păstreze altarul familiei, să aibă rugăciune zilnică și citiri din Sfânta Scriptură, îi binecuvântează. Apoi se roagă pentru iertarea păcatelor lor și îi slobozește împreună cu comunitatea, în pace. După aceasta, ei trebuie să se împărtășească regulat și să primească celelalte taine.

Iată cum rugăciunile tainelor își ating scopul lor cel mai înalt, cum ating un pisc înalt de spiritualitate și îndemnuri. Cu toate că mireasa și mirele vor fi apoi foarte prinși cu fotografiile și îndatoririle sociale, care nu sunt prea potrivite, noi sperăm că ei vor reflecta asupra rugăciunilor tainelor pe care le primesc.

Dumnezeu să țină casele noastre în curățenie, înțelegere și coeziune. Să le facă pe ele case model: modele ale mărturisirii lui Hristos Iisus, Întemeietorul și Păstorul lor.

DEFINIȚIA UNEI FAMILII CREȘTINE

O familie creștină are funcțiuni specifice, ce izvorăsc tocmai din conceptul creștin de „familie sfințită" și din poruncile Bibliei adresate cuplului familial, despre cum să se poarte unul cu altul și cum să-și crească copiii.

Familia, în accepțiunea creștină, este o mică biserică, așa cum spune Sf. Pavel: „Lui Filimon, prea iubitul prieten și împreună-

lucrător și către biserica din casa sa“ (Filimon 1, 2). Familia este un spațiu de trăire a lucrării lui Dumnezeu, spre unirea celor doi și sfințirea rodului lor în Iisus Hristos și pentru împărtășirea luminii Sale celor din jur.

SFERE ALE IUBIRII FAMILIALE

Există mai multe aspecte care trebuiesc luate în considerare:

1. **Altarul familial;**

Membrii familiei se roagă împreună și citesc pericopa din Sfânta Scriptură, acestea fiind căi de unire spirituală între soți, astfel încât să primească binecuvântarea Sfântului Duh și putere pentru biruirea oricărui rău.

2. **Împărtășirea comună;**

Biserica — sub aspect de comunitate — este cel mai bine exprimată când întreaga familie este adunată în jurul Trupului și Sângelui lui Iisus Hristos, în Sfânta Euharistie. Unul dintre rolurile Bisericii noastre Ortodoxe este tocmai această adunare, deoarece aceasta nu aduce numai individul în relație cu Dumnezeu, ci și hrănește relația unui ;grup cu Dumnezeu: „În adunări voi binecuvânta pe Domnul“ (Psalm 26, 11).

Duhul lui Dumnezeu revarsă în adunări mai multe daruri decât peste individuali. De aceea, împărtășirea comună a soților, după mărturisire și pocăință, este un izvor permanent de înnoire a familiei.

3. **Aducerea necazurilor în Fața lui Dumnezeu;**

Este important să ne obișnuim copiii să-și îndrepte inimile către Dumnezeu, ori de câte ori se lovesc de câte o problemă. Pe lângă faptul că acest obicei deschide lui Dumnezeu un drum de a interveni în problemele noastre și ne pregătește interior să împreună-lucrăm cu mulțumire, credem că această metodă întărește credința și prietenia în așa măsură încât să ne întoarcem către Dumnezeu ori de câte ori apar astfel de circumstanțe. „Și mă cheamă pe Mine în ziua necazului și te voi izbăvi și Mă vei preaslăvi“ (Psalm 51, 15).

4. **Înțelegerea de ambele părți;**

Presiunile vieții, în epoca noastră, fie asupra unui bărbat extenuat, fie asupra unei soții care lucrează sau asupra copiilor stresați, care au conflictele și grijile lor, în ce le privește viitorul, cer ca familia să evite disputele și să statornicească un spirit de înțelegere mutuală.

Este o crimă împotriva unității familiei și chiar împotriva sieși când o persoană își impune arbitrar părerea și manifestă un spirit de individualism și încăpățânare autocentristă, fără vreun fel de considerație pentru ceilalți. Este necesar să învățăm să fim înțelegători, să lepădăm ideile preconcepute și să fim deschiși unul față de celălalt.

5. **Vizite prietenești;**

O foarte bună idee pentru familie este să facă vizite prietenești altor familii creștine, deoarece aceasta întărește spiritul de iubire în comunitatea creștină. De asemenea, acest lucru alimentează și reînnoiește dragostea între membrii familiei.

Important este ca soția să nu disprețuiască sentimentele familiei soțului ei, iar soțul sentimentele familiei soției sale. Cele mai multe dintre probleme se creează din neglijarea acestor sentimente importante. Armonia dintre cele două familii este un suport solid pentru o familie creștină și o bază importantă pentru copii echilibrați psihologic.

Suntem împotriva amestecului în chestiunile familiale deoarece aceste amestecuri creează probleme, despărțiri, rupturi.

6. **Un dușman al simplității și mulțumirii;**

Unul dintre factorii cu efectul cel mai distrugător este imitația și gelozia față de alte familii, când aceasta „încearcă să fie ca și ceilalți". Sufletul creștin, în schimb, pe care Dumnezeu l-a umplut cu harul Său, cântă într-o liniște cerească: „Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi" (Psalm 22, 5).

Cercetarea de sine este importantă, în acest caz, iar părinții sunt amândoi responsabili pentru acest lucru. Sfântul Pavel ne învață: „Evlavia este mare câștig..., având hrană și îmbrăcăminte, cu acestea vom fi îndestulați. Dar cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe pofte nebunești și vătămătoare, ca unele ce cufundă pe oameni în ruină și în pierzare" (1 Timotei 6, 6-9).

7. **O educație sănătoasă;**

Părinții trebuie să-și dea seama că educația sănătoasă a copiilor, în copilăria timpurie și stadiile următoare sunt foarte importante. Când părintele este uneori îngăduitor cu copilul (a), iar alteori sever, copilul este derutat. El nu înțelege ce principiu să urmeze și ce înseamnă o purtare frumoasă. Când tatăl este foarte strict cu fiul sau cu fiica adolescentă, în timp ce mama îl (o) tratează îngăduitor, necunoscând natura stadiului de dezvoltare respectivă și scopul urmărit de tatăl — tânărul (a) va apuca greșit și-și va neglija îndatoririle. Trebuie să existe o înțelegere între părinți asupra modelul ce va fi folosit în educarea copilului. Atitudinile trebuie să fie echilibrate în procesul educației. Este important să urmărească îndeaproape comportamentul copiilor, cu înțelegere compasionala. Aceasta trebuie facuta în mod efectiv și convingător, astfel încât ei să devină capabili de a-și alege prieteni buni și de a evita capcanele

8. **Familia și Comunitatea;**

Uneori, părinții sunt foarte lacși cu copiii lor, ei îi lasă să cedeze presiunii vreunui grup. După un timp se constată că au fost prinși într-o companie rea și că s-au afundat adânc în tot felul de păcate

O perspectivă creștină flexibilă și sigură este aceea de a fi —

deșchis oamenilor, de a păstra relații de dragoste și colaborare, fără a te amesteca în greșelile celorlalți. Ceea ce este cel mai dăunător este să fii flexibil până la laxitate: să-ți abandonezi valorile, principiile și copiii să piutească în derivă. Familia trebuie să fie atentă când are de-a face cu alte familii. Cele ce ar putea fi considerate relații prietenești, ar putea sfârși în probleme critice.

9. **Familia și mass-media;**

A avea acasă acces la toată media, ca televiziunea, radioul, ziarele și revistele nu reprezintă un lucru negativ. Negativ este să nu ajuți copiii și chiar părinții să aleagă ce este bun. Toți trebuie să învețe să deprindă o metodă potrivită pentru a-și împrospăta cunoștințele: un program bun, o carte bună, etc. Depinde de noi să ne oprim și să ne întrebăm dacă abandonăm copiii trivialităților sau influențelor negative ce le vor ruina viața spirituală.

Sperăm la ziua când mass-media va transmite acele materiale care să zidească viața spirituală a copiilor noștri — pentru că viața nu este o piesă proastă sau un film violent. Într-adevăr, mass-media trebuie să înalțe nu să degradeze instinctele oamenilor. Există domenii ale științei, artei, sportului sau, și mai bine, învățăturii religioase, care luptă împotriva ateismului și promovează principiile dragostei curate, autentice. Acestea ar fi materialele pe care trebuie să le urmărim sau să le ascultăm în mass-media.

10. **Slujirea altora;**

Hristos ne-a învățat că El nu a venit să I se slujească, ci să slujească și să-și dea viața drept preț de răscumpărare pentru mulți (Matei 20, 28). Nu există nici o îndoială că duhul slujirii este un semn al adevăratului suflet creștin și o mărturie binecuvântată a ceea ce creștinul face în viața oamenilor. Trebuie să ne obișnuim în a sluji pe alții și a educa proprii copii în același sens.

Egoismul pe care îl implantăm copiilor noștri ne va costa scump dacă nu ne îndreptăm pe noi înșine. Învățăm copiii să fie egoiști și să-și urască chiar verișorii, să fie geloși și să profite de pe urma altora. Aceasta duce la divizarea comunității și popularea ei cu oameni slăbiți și recalcitranți. Creștinismul ne cere dragoste jertfelnică; „Dragostea rabdă îndelung, nu se laudă, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde la mânie, nu pune la socoteală răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr; toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă" (I Corinteni 13, 4-7).

Pentru aceasta, este necesar să împărtășim acest duh al slujirii, să dăruim o parte din eforturile, banii, timpul și talentul nostru, mai ales prin Biserică, cea care canalizează aceste daruri spre cei în nevoi. Fii cinstit când îți oferi prinosul tău Domnului și vei cunoaște binecuvântarea Sa. „Aduceți toate zeciuielile. . și ispitiți-Mă cu acestea și veți vedea că voi deschide stăvilarele cerului și voi vărsa binecuvântare cu prisosință" (Maleahi 3, 10).

Biserica este încredințată că veți răspunde chemării sale de pocăință în familie, că vă veți ruga și vă veți închina lui Dumnezeu, vă veți împărtăși, veți slăvi pe Hristos și veți împlini slujirea rodnică și vie.

VII. TRANSMITEREA CREDINȚEI ÎN FAMILIE

Cuvintele Sfântului Apostol Pavel către ucenicul său Timotei sunt oarecum stranii când zicem: „Îmi aduc aminte iarăși de credința ta neprefăcută care, precum s-a sălășluit întâi în bunica ta Loida și în mama ta Eunice, tot așa sunt încredințat că și întru tine“ (II Timotei 1, 5).

Este credința moștenită? Credința autentică din inima lui Timotei fiul era chiar identică cu cea din inima mame sale Eunice și a bunicii sale Loida. Credința pe care o familie o transmite copiilor este o moștenire sfântă. Credința nu poate fi transferată din generație în generație în mod mecanic dar efectul transmiterii ei și al educației creștine în casă nu poate fi negat.

Aceasta este cea mai importantă funcțiune a familiei creștine: transmiterea credinței. Putem să lăsăm copiilor noștri o avere — este foarte bine — dar pericolul stă în netransmiterea credinței pe care am moștenit-o de la Sfinții Părinți. „Pentru că ce va folosi omului dacă ar câștiga lumea aceasta și și-ar pierde sufletul său? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?“ (Matei 16, 26).

Din acest motiv, Sfântul Pavel a confirmat rolul părinților în mântuirea copiilor lor: „Dar ea (mama) se va mântui prin naștere de fii dacă va stărui cu înțelepciune în credință, în iubire și în sfințenie“ (I Timotei 2, 15). Deci, lucrarea de mântuire a unei mame este condiționată de modul cum își va crește copiii. De aceea, Sfânta Monica plângea amarnic, când fiul ei, Augustin, umbla pe căile rătăcirii, simțindu-și imensa responsabilitate în fața lui Dumnezeu pentru fiul ei. Îngrijorarea acestei mame a meritat încurajarea Sfântului Ambrozie: „Ai încredere fiică! Nu poate pieri fiul atâtor lacrimi“.

Să vedem care sunt căile de prin care se transmite credința copiilor:

1. O viață de adorație;

Aceasta este cel mai important mijloc prin care copiii primesc credința. Așezarea la rugăciune în fața unei icoane a Domnului Iisus Hristos sau a Sfintei Fecioare cu Pruncul în brațe exercită o neînchipuită impresie asupra minții copilului. Ca primă experiență, o astfel de rugăciune este asemănată cu Botezul. Este prima naștere făcută de către Biserică.

Copilul care simte că biserica de acasă este o extindere a bisericii la care merge săptămânal, va deveni o mică bisericuță, iar viitoarea lui casă va deveni și ea o biserică. Observăm cum un copil își transformă casa într-o bisericuță dacă participă cu familia la slujbe. El sau ea imită imnurile care se cântă, pe diacon și pe preotul care cădește sau aruncă cu aghiazmă peste credincioși. Cât de frumos lucru este ca pruncul să devină cântăreț la biserică și tânărul cititeț în casa lui Dumnezeu, pentru că amprenta altarului în viața lui nu se va șterge niciodată definitiv. Oricine se îndepărtează de altar, este lipsit de Trupul Domnului. Cât este de util când casetofonul este folosit pentru ascultarea de imnuri, cântări liturgice și predici, iar la video se urmăresc filme ziditoare.

2. **Educația creștină;**

Este al doilea mijloc pentru transmiterea credinței, atât timp cât „credința vine din auzite și auzul din cuvântul lui Dumnezeu" (Romani 10, 17). Aici ar trebui să menționăm rolul bunicilor care să istorisească nepoților evenimente din Scriptură, începând de la creație, potop, Babel, Moise și ajungând la nașterea lui Hristos după trup, răstignirea, învierea, înălțarea la cer și întemeierea Bisericii Sale. Bunicii au, de obicei, mai mult timp liber decât părinții, iar istorisirile din Scriptură și lucrarea Cuvântului sunt două izvoare foarte importante pentru educația copilului. Este demn de menționat că mulți părinți au experimentat eficacitatea Bibliei când au început să povestească copiilor o serie de evenimente. Este o binecuvântare pentru fiecare grup de vârstă apropiată să aibă Biblia ca cea mai înaltă școală și cea mai bună lege. De asemenea, părinții trebuie să acorde mai multă atenție participării regulate a copiilor lor la catehezele duminicale, la slujbe și la împărtășanie. Toate acestea sporesc credința și educația generațiilor ce vin.

3. **Pacea în familie;**

„Nu există pace — zice Domnul — pentru cei fără de lege" (Isaia 48, 22). Este adevărat: când soțul și soția sunt departe de Domnul și fiecare dintre ei este fie egocentrist fie, mai rău, egoist în păcat, niciodată nu vor trăi în pace. Pe de altă parte, soțul și soția care sunt aproape de Domnul, care cred că El este cu ei în toate problemele și le călăuzește înțelept familia, trăiesc într-o adevărată pace. Această pace — rod al credinței lor — este remarcată și apreciată de copiii lor. Ea este un canal vital prin care familia poate cunoaște Duhul lui Hristos, rațiunea și răbdarea Lui. Îmi amintesc că odată, pe când vizitam o familie creștină cucernică și binecuvântată, o rudenie a venit cu lacrimi în ochi, enervată, și a început să se plângă împotriva soțului ei. Acest lucru a tulburat atmosfera liniștită și prietenoasă din familie. Atunci una dintre fetițe a sărit în brațele mamei sale strigând: „Mamă, femeia aceasta să plece de aici". Da, pentru că ea nu era obișnuită cu țipetele neînțelegerilor, ci cu pacea dragostei.

4. **Trecerea prin greutăți;**

Nu există nici o îndoială că familia creștină care are credință adevărată poate să o transmită ușor copiilor prin felul în care face față diferitor situații. Întrucât este o familie iubitoare, care împărtășește dragoste autentică pentru fiecare, copiii observă și-și însușesc acest spirit. Aceasta este o familie înțeleaptă, pentru că întâmpină problemele în liniște și evită neînțelegerile și certurile care nu sunt de la Duhul lui Dumnezeu. Este o familie slujitoare, de vreme ce slujește pe fiecare cu bucuria dăruirii. Ea urmează toate rânduielile Domnului Iisus Hristos, despre care Isaia a profețit: „El nu se va certa, nici nu va striga, nu va auzi nimeni pe ulițe glasul Lui" (Isaia 42, 19). O astfel de familie se modelează potrivit poruncilor, iubirii și rațiunii Domnului. Ce degradează copiii mai mult decât să-și vadă părinții certându-se cu alții, fie membri ai familiei fie nu? Cât de mare este răspunderea pe care trebuie să o simtă părinții pentru a-și crește copiii în mod potrivit!

5. **Biblioteca familiei;**

Ar fi foarte bine ca biblioteca familiei să cuprindă cotidiene, reviste și publicații generale, dar, la fel de important este ca părinții să organizeze și o mică bibliotecă pentru copiii lor, potrivit vârstei acestora. Se pot găsi multe publicații creștine constructive, fie istorisiri din Biblie, fie vieți ale sfinților sau explicări ale slujbelor și alte cărți potrivite pentru tineri. Lectura edifică mintea întrebătoare, spune unul dintre sfinți: De aceea, trebuie să accentuăm și că mijloacele audio-vizuale au slăbit obișnuința oamenilor de a citi, încât acum cei mai mulți dintre ei se așează doar în fața „cutiei", acceptând tot ce se transmite. Unele programe sunt bune dar cele mai multe sunt nefolositoare și au rezultat negative.

Biblioteca familiei trebuie să includă, de asemenea, Biblia și cărți care să-i ajute pe tineri să o interpreteze. Aceste cărți pot activa mințile tinerilor și să le reîncarce cu idei duhovnicești, fără a mai oferi vreo șansă celui rău să-i prindă.

6. **Excursii cu scop educativ;**

Acestea ar consta din vizite la mănăstiri, vizite de schimb între Biserici sau în afara regiunilor unde locuiesc. Toate acestea înseamnă educație, pe care copiii și tinerii o pot împropria, dacă se întâlnesc cu monahi care au renunțat la lume, cu preoți care-i pot călăuzi în tainele lui Hristos și lucrările Duhului sau cu frați și surori care urmează aceeași cale, calea vieții veșnice. Iată cum un tânăr poate crește, spiritual în relația cu Dumnezeu, psihologic în relația cu un grup social, intelectual, dezvoltându-se în cunoaștere și fizic dezvoltându-și organismul prin antrenamente și sport.

Acestea sunt câteva mijloace sau canale pe care le poate folosi familia pentru a transmite credința copiilor, spre a crește numărul celor care să intre în Împărăția veșnică și să scape de osândă în Ziua Judecății.

VIII. FAMILIA ȘI EDUCAȚIA SĂNĂTOASĂ

Personalitatea unui individ este rezultatul a două serii de factori esențiali. Prima serie este alcătuită din calitățile înnăscute, moștenite din familie. A doua este primită, ca rezultat al diferitor relații, determinate de viața de familie și școală. Cel mai important mediu este, însă, familia.

Familia joacă rolul cheie în construirea personalității pentru că ea dăruiește toate calitățile ereditare și asigură cel mai important mediu pentru educație. Puteți constata foarte ușor diferențele dintre o persoană născută și crescută într-o familie săracă, într-o mahala și alta, dintr-o familie bogată și provenită dintr-un mediu cult. Diferența nu rezidă neapărat în moralitate, ci în comportament, în tiparele gândirii, aspirații, mod de a fi, exprimarea sentimentelor, obiceiuri, atitudini și norme de viață.

Primele trăsături ale personalității se formează între trei și cinci ani. Există o diferență între copilul dorit și cel nedorit în familie și, de asemenea, între un copil singur la părinți și unul cu mai mulți frați și surori. Un copil care este ținut acasă prea multă

vreme nu va avea aceeași personalitate ca cel care a fost încurajat să-și creeze legături cu alte familii prietene.

Pentru aceasta, va fi necesar să cunoaștem o serie de principii importante în ce privește pedagogia:

1. Exemplul propriu;
2. Înțelegerea fiecărei faze de dezvoltare;
3. Atitudine nepărtinitoare.

1. Exemplul propriu;

Se impune ca un prim principiu nu numai pentru că tratăm subiectul dintr-un punct de vedere religios sau moral, ci și pentru că îl abordăm dintr-un punct de vedere științific și practic. Copilul imită tot ce-l înconjoară, preluând comportamentul de la părinți, rudenii și vecini.

Modelul pe care îl oferă părintele este foarte important. Există o diferență reală între un copil care își vede părinții trăind în pace și fericire și altul care vede reversul. Primul va fi calm, pe când al doilea va fi foarte irascibil. Mai mult, al doilea copil poate să respingă ideea căsătoriei în viitor, sau chiar să devieze din punct de vedere psihologic.

Există o deosebire între copilul care-și vede părinții implicați real în viața bisericească, luând parte cu ei la rugăciuni și primind Sfânta Împărtășanie, și cel căruia îi lipsesc toate acestea, trăind într-o atmosferă de continuă tulburare: părinții țipând, televizorul funcționând neîncetat și telefonul sunând tot timpul.

Pe de altă parte, copilul care obișnuiește să urmărească scurte filme și emisiuni despre Hristos și Sfânta Scriptură și găsește pe cineva binevoitor în a-l ajuta să afle mai multe despre aceste chestiuni este diferit de cel care-și petrece timpul urmărind filmele de la televizor, jucând fotbal sau mergând la dans. Primul crește cu conștiința spirituală în lăuntrul său, în timp ce al doilea crește cu o creștinătate lumească, deviată de la calea duhovnicească.

2. Înțelegerea fazelor de dezvoltare;

Părinții sunt datori să studieze cu atenție caracteristicile fiecărui stadiu de creștere. Există cinci astfel de stadii: primii doi ani din leagăn, copilăria timpurie (3-7), copilaria târzie (8-12), adolescența (13-18) și maturitatea (19-25). Fiecare stadiu are caracteristici specifice și necesită o terapie specifică.

* Din leagăn, copilul învață să meargă, să vorbească și să descopere lumea înconjurătoare. Atât băieții, cât și fetele, sunt ușor nervoși pentru că le ies dinții și, de aceea, necesită multă tandrețe și compasiune. Nu există nici un alt înlocuitor pentru aceste calități.

* În copilăria timpurie copilul este imaginativ și imitativ. El sau ea umblă prin și pe lângă cămin, pune multe întrebări și vrea să știe multe lucruri. Această fază este o perioadă de maximă impresionare educațională și formativă, astfel că icoanele, muzica duhovnicească și imnele bisericești vor avea un impact hotărâtor.

* În copilăria târzie copilul posedă o energie nelimitată și neobosită. El devine sociabil, dorind să cunoască locuri și oameni

* Adolescența este perioada cea mai critică. Adolescentul începe să se simtă atras de sexul opus și dorește să știe cât mai multe despre acesta Faptul nu este rău în sine dar, problema care se pune este DE UNDE el sau ea primește aceste informații. Astfel, tânărul are nevoie de părinți și prieteni mai în vârstă care să-l asculte deschis și cu atenție, fără rețineri sau oprobriu. Ei ar putea să-l (o) sfătuiască.

* Ultimul stadiu este maturitatea. Tânărul adult dorește să cunoască cel mai indicat mod de a-și alege un partener de viață, pentru a evita pripirea, nefiind, totuși, financiar pregătit pentru această alegere și nici suficient de matur spiritual și psihologic. Dialogul este cea mai potrivită cale de a ne ajuta fiii sau fiicele în această situație, astfel încât să nu reacționeze refractar, lucru ce poate să le strice toate proiectele de viitor.

3. **Atitudine nepărtinitoare;**

Atitudinea părinților față de copii trebuie să fie echilibrată, nici foarte severă, nici extrem de liberă. Iubirea și fermitatea trebuie să meargă mână în mână. Nu trebuie să existe nici un fel de discriminare între fată și băiat sau între un copil și altul. Lipsa dragostei și compătimirii pot crea sau întări delicvența în rândul tinerilor.

Acestea sunt o serie de principii ale unei educații sănătoase, dar cel mai important este să vietuim alături de Dumnezeu.

IX. FAMILIA ȘI BANII

Cu toate că banii sunt un dar de la Dumnezeu și joacă un rol important în viața noastră, totuși, ei reprezintă rădăcina conflictelor la nivel individual, familial și chiar între națiuni. Pentru acest motiv, Sfânta Scriptură stabilește principii clare pentru folosirea banilor pentru a sluji fericirea umanității. Aceste principii au fost definite tocmai pentru a ne feri de a preface banii într-un alt dumnezeu și să ne închinăm lui. Care sunt acestea principii:

1. **Banii sunt un dar;**

„Dumnezeu... ne dă cu belșug toate, spre îndulcirea noastră" (I Timotei 6, 17). Astfel, oricare ar fi venitul nostru material, el este un dar de la Dumnezeu. De fapt, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi dat viață, noi n-am fi primit acești bani și dacă El nu ne-ar fi dat inteligență, știință, tehnică și practică, nu am fi avut nimic. Nu numai atât, dacă nu ne-ar fi dat sănătate, noi am fi folosit diferitele părți ale trupului pentru a produce ceea ce ne aduce bani; pictorului mâinile, inginerului ochii, sportivului picioarele, și așa mai departe.

De aceea, Scriptura ne învață să ne adresăm lui Dumnezeu, ori de câte ori facem milostenie săracilor sau Bisericii, zicând: „De la Tine sunt toate și cele primite din mana Ta, Ți le-am dat Ție" (I Paralipomena 29, 14) Banii nu sunt esențiali pentru viață. Dumnezeu a spus: „Viața cuiva nu stă în prisosul bogățiilor sale" (Luca 12, 15). Și a mai spus: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci și cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu" (Matei 4, 4). „Pentru

că în El trăim și ne mișcăm și suntem" (Faptele Apostolilor 17, 28). Din acest motiv, viața, ca și sănătatea, este un dar de la Dumnezeu. De aceea, oricum am petrece sau oricât de departe am călători, numai eforturile noastre de a avea sau de a ne bucura de o viață îndestulată sau de sănătate vor da greș, pentru că atât viața, cât și sănătatea aparțin Lui.

2. **Banii nu sunt esențiali pentru fericire;**

„Mai bună este o bucată de pâine uscată, în liniște, decât o casă plină cu carne de jertfă, dar cu vrajbă" (Pilde 17, 1). Fericirea înseamnă o calitate spirituală și psihologică ce vine din experierea relației cu Dumnezeu, un suflet pașnic, o minte liniștită, care cunoaște iertarea lui Dumnezeu și iubirea autentică a oamenilor oriunde și oricine ar fi ei. Din acest concept logic ne putem da seama cât de greu este să cumperi fericirea cu bani; de fapt, banii au adus tristețe tuturor celor care au avut prea mulți. Aceștia își concentrează toate nadejdile în modul cum să-i investească și să-i păstreze. Dar, uneori se distrug pe ei înșiși alergând după o fericire falsă.

3. **Banii sunt trecători;**

Sfântul Apostol Pavel arăta: „Celor bogați în veacul de acum poruncește-le să nu se semețească și nici să-și pună nădejdea în bogăția cea nestatornică ci în Dumnezeu Cel viu" (I Timotei 6, 17). Acest verset este adevărat: banii sunt nesiguri. Ei pot veni astăzi și dispărea mâine. Astăzi poți să ai o avere și mâine să o pierzi, când condițiile se schimbă. Banii reprezintă un lucru dinamic. Deci, se cuvine să fim atenți cu ei. Dependența de ei poate duce la o cădere nervoasă.

4. **Banii sunt un talant;**

Sfânta Scriptură poruncește celor ce sunt bogați „să facă ce este bine să se înavuțească în fapte bune, să fie darnici, să fie cu inima largă, agonisindu-și lor buna temelie în veacul viitor" (I Timotei 6, 18-19). Ceea ce se cere este să investim banii pentru slava lui Hristos, spre liniștea și mântuirea oamenilor, în special a celor care împărtășesc aceeași credință cu noi. „Mai fericit este a da decât a lua" (Fap. Apostolilor 20, 35). Cu cât dăm mai mult, cu atât ne îmbogățim în binecuvântare. „Cel ce binecuvântează va fi îndestulat, iar cel ce blestemă va fi blestemat" (Pilde 11, 25). De fapt, unii care sunt bogați au fost bogați și în credință și au adus mari servicii omenirii. Noi ne facem iconomi ai lui „mamona cel drept" (Luca 16, 1-15). Asta înseamnă că banii nu sunt ai noștri, ci sunt un dar de la Dumnezeu. Să ne gândim la iconomul cel nedrept care a folosit bogățiile lumești ca să-și facă prieteni. Cu toate că acești bani nu erau ai lui, ci ai stăpânului lui, el i-a folosit pentru a-și câștiga prieteni și oameni influenți. Purtarea iconomului nedrept a fost rea prin faptul că a folosit ceea ce nu era al lui și, de aceea, Dumnezeu ne poruncește să învățăm de la „oamenii acestui veac" să investim bani pe care El ni i-a dat pentru a ne face prieteni rugători. Dumnezeu a avut încredere în noi când ne-a dat banii și, de aceea, trebuie să-i folosim în mod conștiincios. Să folosim ceea ce ne este necesar și să lăsăm ce este de prisos în seama voinței lui Dumnezeu, care poate să-i folosească când este nevoie.

De aceea, Dumnezeu, ne avertizează asupra risipei „căci betivul și desfrânatul vor sărăci" (Pilde 23, 21). El ne încurajează să culegem firimiturile rămase și să servim și pe alții (Matei 15, 15).

5. **Independența față de bani;**

A depinde de bani înseamnă a-L nega pe Dumnezeu. Domnul a spus. „Cât de greu este celor ce se încred în bogății să intre în Împărăția lui Dumnezeu" (Marcu 10, 24), iar Iov spunea: „Dacă aș fi făcut din aur nădejdea mea, aș fi spus aurului lămurit: Tu ești încrederea mea, aș fi tăgăduit pe Dumnezeu cel prea înalt" (Iov 31, 24-28). Astfel, problema stă în a considera banii ca stâlpul vieții și fundament pentru viitor. Totuși, aceasta nu înseamnă că nu ne mântuim, deoarece mântuirea este deosebită de dependența față de bani. Mântuirea înseamnă luarea banilor de care nu avem nevoie și oferirea lor lui Dumnezeu pentru a-i folosi potrivit voii Sale, fie pentru slujire, fie pentru cazuri neprevăzute. Astfel, trebuie să credem ca Dumnezeu este singurul nostru susținator, pe când banii nu. „Cel ce-și pune nădejdea în bogăția lui, se vestejește" (Pilde 11, 28).

6. **Nu râvniți după bani;**

Cei care iubesc banii cad într-o mulțime de rele ca: hoție, răpire și alte practici ilegale, pentru că vor să fie bogați „Cei ce vor să se îmbogățească cad în ispită și în cursă și în multe pofte nebunești și vătămătoare, ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare. Că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor" (I Timotei 6, 9-10).

Astfel, când Dumnezeu a zis: „Nimeni nu poate sluji la doi domni.., nu putem sluji lui Dumnezeu și lui Mamona" (Luca 16, 13), a vrut să spună că iubirea banilor este opusă închinării lui Dumnezeu.

7. **Destul înseamnă destul;**

Toți oamenii încearcă să-și sporească veniturile. Ei schimbă slujbele pentru un venit mai mare dar principalul scop trebuie să fie a avea destul nu a trăi în opulență! Este o mare diferență între cele două aspecte: „Evlavia este mare câștig atunci când se îndestulează cu ce are" (I Timotei 6, 6). „Îndestulați-vă cu cele ce aveți" (Evrei 13, 5). „Dumnezeu poate să înmulțească tot harul la voi, ca, având totdeauna toată îndestularea în toate, să prisosiți spre tot lucrul bun" (II Corinteni 9, 8).

Satisfacerea nevoilor trebuie să fie normală: „Pâinea cea de toate zilele, dă-o-nouă astăzi" (Matei 6, 11). Acest lucru este suficient pentru o viață liniștită, trăită spre slava lui Dumnezeu. Dumnezeu nu vrea să fim nefericiți, ci fericiți. El ne dă dreptul de a fi mulțumiți Cât privește plăcerea „Cea care trăiește în desfătări, deși vie, este moartă" (I Timotei 5, 6). iar lucrurile după care aleargă oamenii și le admiră „tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume; și lumea trece și pofta ei" (I Ioan 2, 16-17).

8. **Chivernisirea bugetului;**

Un creștin trebuie să-și planifice bugetul familial. Cuplul trebuie sa câștige banii în mod cinstit împreună si să-i cheltuiască pentru nevoile lor, potrivit unor priorități:

Pentru Dumnezeu: „pârga" sau prima parte din tot ceea ce producem, contribuția sau zeciuiala și voturile;

Pentru fiecare partener: o sumă potrivită de bani pentru cheltuieli personale;

Pentru familie: cheltuielile zilnice și lunare;

Pentru copii: o familie trebuie să se gândească la un viitor mai bun;

Pentru părinți: când au niște nevoi deosebite;

Pentru slujbe: trebuie să lăsăm pe Dumnezeu să lucreze potrivit voii Sale, fie pentru familie, fie pentru alții.

Duhul înțelegerii, al dragostei, al dreptății și al sfințeniei trebuie să aibă un prim loc în și printre noi. Fără îndoială, multe familii se destramă din pricina banilor, deși aceștia nu ar trebui să aibă o atât de mare greutate în viața noastră.

X. FAMILIA ȘI MASS-MEDIA

Nu vă înjugați la jug străin cu cei necredincioși, căci ce însoțire are răutatea cu fărădelegea? Sau ce învoire este între Hristos și Veliar? Sau ce parte are un credincios cu un necredincios? ... pentru că voi sunteți temple ale Dumnezeului Celui viu" (II Corinteni 6, 14-18).

Este mai presus de orice îndoială că lumea a realizat un progres rapid în domeniul mass-mediei. În numai câțiva ani, am fost martorii progresului în domeniul televiziunii, de la alb-negru la color, apoi dezvoltarea video pe care-l folosim pentru înregistrarea filmelor pe care dorim să le vedem din nou. Au avut loc progrese mari și în domeniul transmisiunilor. Franța este supărată datorită tiraniei programelor de televiziune americane care difuzează în Franța idei, cultură, precum și aspecte negative ale societății americane. Francezilor le este frică de pierderea propriei lor identități, în ciuda faptului că au o moștenire culturală deosebită.

Datorită acestui fapt, trebuie să studiem deschis efectele mass-mediei asupra familiei creștine și cum putem să depășim aceste efecte

EFECTUL TELEVIZORULUI ASUPRA FAMILIEI

1. **Aspectul spiritual;**

Televiziunea afectează familia cel puțin în două direcții:

a. Fără îndoială, televiziunea îndepărtează familia de la preocupările importante ce vizează mântuirea membrilor ei. A fi determinat uneori să reprogramezi orele catehezelor duminicale și întâlnirile de tineret pentru a urmări un film sau un meci de fotbal este o dovadă suficientă că televiziunea ocupă o mare parte din timpul și atenția noastră. Ea afectează în mod hotărâtor viața spirituală, fie individuala, fie cea de familie sau chiar socială.

b. Unele programe TV constituie obstacole, deoarece conțin subiecte nepotrivite pentru un creștin. Valorile lor morale sunt

opuse preceptelor înalte ale creștinismului, iar principiile lor contravin celor ale credinței creștine. El atâță poftele într-un mod impropriu pentru credința și integritatea creștină.

2. **Aspectul social;**

Televiziunea prezintă frământări sociale și oferă părerile unor scriitori sau gânditori celebri, despre fenomenele și afacerile publice. Ea transmite, de asemenea, diferitele tipuri de delicvență, lipsa de loialitate, furt, violență și divorțuri pentru motive de infidelitate conjugală. Toate acestea au efectele lor asupra noastră. Ne obișnuim cu ele și, încet, devin valori moral acceptate, cu toate că sunt cât se poate de departe de curăția creștină. Poate că adulții pot face față acestor efecte, pentru că sunt deja formați, pe când tinerii pot să imite tot ceea ce văd și își însușesc, cu siguranță, aceste lucruri. Tendințele curente în coafură, fumat, modul de a se îmbrăca și chiar fraze tipice, dovedesc efectul televiziunii asupra oamenilor.

3. **Aspectul cultural;**

Gânditorii și scriitorii se plâng de trivialitatea ideilor prezentate de televiziune. Televiziunea a slăbit obișnuința lecturii. Oamenii urmăresc tot timpul programul TV. Dacă ne uităm la aceste programe, vom vedea cu surprindere că există o lipsă acută de subiecte umanitare și sfaturi sociale. Nimic nu este prezentat mai mult decât trivialitatea. Copiii învață pe de rost reclamele, cântecele și cuvintele transmise. De ce nu ar transmite televiziunea mai multe emisiuni științifice, culturale, patriotice sau religioase?

4. **Aspectul comportamental;**

Este evident că violența care domină ecranele TV și de cinema se reflectă în comportamentul oamenilor. Șeful poliției din Los Angeles a realizat că rata unui anumit tip de crime crește după un film transmis la televiziune. Cinematograful, acum, după ce televiziunea a atras o parte din audiența lui, supraviețuiește datorită a două feluri de filme: violență și sex. Acesta ne degradează, exploatând aceste două instincte numai pentru a încasa niște bani.

Un romancier a scris despre un om, care a comis tot felul de păcate, apoi a simțit că acestea nu-l mulțumesc, așa încât s-a pocăit. Cu toate acestea, regizorul care a turnat un film după această carte a luat numai prima parte. El a făcut doar efortul de a arăta păcatele omului și a anulat partea despre pocăință. Filmul s-a transmis în toată lumea, purtând numele scriitorului interpretat tendențios.

CUM SĂ ÎNFRUNTAȚI ACESTE EFECTE

1. **Plinătatea duhovnicească;**

Putem să întâmpinăm aceste efecte în trei moduri:

Fără îndoială, „sătulul calcă mierea în picioare, iar flămândului, și ce este amar i se pare dulce“ (Pilde 27, 7). Când copiii noștri își vor găsi bucuria în Hristos. Sfânta Scriptură, Viețile

Sfinților, în Biserică, imne, lecturi duhovnicești, în slujirea celor din orașul sau satul lor, va fi foarte ușor să-i îndepărtăm de televizor. Aceasta ușurează depășirea efectelor negative ale programelor TV. Hristos este marea putere care ne mântuie de puterile trupești, de lume și de rău și ne dă biruință împotriva răului, sub toate formele lui. El poate să ne facă în stare să respingem imoralitatea sexuală oricât de ispititoare ar fi. Trebuie să respectăm altarul familiei, să ne adunăm cu toată familia pentru lecturi din Sfânta Scriptură, pentru a cânta, a ne ruga, a primi Sfânta Împărtășanie și a participa la viața parohială. Trebuie să urmărim îndeaproape progresul spiritual. Astfel îi va fi mai ușor să facă o alegere bună. Golul lăuntric este motivul pentru care televizorul ne atrage, pe când persoana plină cu harul lui Dumnezeu, va urmări numai puținul care este folositor, lăsând de o parte ceea ce excede și care este nefolositor.

2. **Plinătatea culturală:**

Noi aveam acasă o bibliotecă mare, plină cu cărți din diverse domenii. Părinții obișnuiau să citească o carte și apoi să o dea fiului sau fiicei spre citire, mai târziu.

Acum ne înecăm în vulgaritatea culturala a ziarelor, revistelor și televiziunii. Avem nevoie de un imbold pentru a citi, pentru a ne activa intelectul și pentru a ne umple viața cu entuziasm sfânt, nelăsând timp pentru delicvență. O persoană cultivată este în stare să aleagă programe, cărți folositoare, etc., culegând numai ce este ziditor.

3. **Selecție constructivă:**

Cât timp inima este plină cu Hristos și mintea cu învățătură, ne este ușor să alegem cele mai bune programe, prieteni adevărați, cărți și reviste bune care vor fi folositoare casei, lăsând de o parte tot ce este neroditor. Ca și creștini credincioși, avem o oarecare iluminare lăuntrică, dată de Dumnezeu, care ne-a făcut. „Toate să le încercați; țineți ce este bine" (I Tesalonicieni 15, 21). Trebuie să tratăm aceste probleme în lumina a trei versete:

„Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos" (I Corinteni 6, 12);

„Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate zidesc" (I Corinteni 10, 23);

„Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa biruit de ceva" (I Corinteni 6, 12).

Noi trăim în libertate lăuntrică, fie că citim, fie că studiem, discutăm, privim sau călătorim. „Dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitor prin Acela care ne-a iubit" (Romani 8, 37).

Să trăim împreună cu copiii în lucrare duhovnicească, într-o viață care să-i zidească cultural. Să intrăm cu ei în dialogul care le va zidi conștiința prin Iisus Hristos. Să nu-i lăsăm să se piardă. În schimb, ei se vor umple de Dumnezeu, vor trăi o viață plină de credință, sfințenie și vor fi martori ai Domnului care ne-a mântuit.

XI. FAMILIA ȘI RELAȚIILE

Familia creștină aparține, pe de o parte, Bisericii sau Trupului tainic al lui Hristos, iar pe de altă parte, societății sau țării. Fiecare dintre ele are propriile ei drepturi și îndatoriri. Familia este celula de bază, din care se constituie atât societatea, cât și Biserica.

Nu există nici o contradicție în a aparține acestor două medii. Creștinismului ne cere să fim buni față de aproapele nostru. El ne cere să dobândim o purtare bună și cinstită, care să fie mărturie despre Hristos care sălășluiește întru noi. „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor .., și să mărească pe Tatăl vostru carele este în ceruri“ (Matei 5, 16). Mai mult, creștinismul ne poruncește să ne supunem autorităților, fiind încredințați că Dumnezeu este peste toate: „Inima împăratului este ca un curs de apă în mâna Domnului, pe care îl îndreaptă ori încotro voiește“ (Pilde 21, 1). „Căci nu este stăpânire, fără numai de la Dumnezeu, iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite“ (Romani 13, 1).

Familiei creștine i se cere să fie creștină în mod real, nu numai cu numele. Asta înseamnă să fie solid ancorată în Duhul Sfânt, în legătura dragostei; să aibă ca preocupare de seamă creșterea copiilor în frica lui Dumnezeu și dragoste pentru toate. În acest fel, familia va fi un model pentru sfințenia și continuitatea căsătoriei și va fi pregătită să-și îndeplinească rolul în Biserică și societate.

1. Relația cu Dumnezeu;

Este prima și cea mai importantă. Familia creștină are în camera de zi un obiect semnificativ. Se spune: „Hristos este capul familiei, oaspete nevăzut la fiecare masă și ascultător tăcut al fiecărei discuții“. Dacă familia urmează acest principiu, se va transforma într-o biserică adevărată și un sanctuar, unde se pot oferi mulțumiri și prinoase de slavă.

În trecut, familia creștină amenaja un loc anume pentru rugăciune. Acest loc era înzestrat cu o icoană a Sfintei Fecioare cu pruncul în brațe, iar în fața ei o candelă, simbolizând lumina cuvântului lui Dumnezeu sau lumânări care simbolizează cel mai adânc izvor al dragostei jertfelnice pe care o manifestă familia. În fața unei astfel de icoane, așezată spre răsărit, trebuie făcută rugăciunea care să fie, după părerea noastră, cel puțin o dată pe zi, seara. Familia poate rosti o rugăciune scurtă de mulțumire, psalmul 50 și rugăciuni de iertare a păcatelor de peste zi. Un copil poate citi un capitol din Scriptură, apoi rugăciunea trebuie sfârșită cu troparele de umilință și Rugăciunea Domnească.

Un astfel de altar familial va însemna că Domnul nu se va depărta de la noi, iar dragostea și prezența Sa personală ne va însoți. Cuvântul Lui va fi ascultat de tineri și bătrâni. Va fi un îndemn la pocăință înnoitoare, rugăciunile ei fiind o ocazie ca Sfântul Duh să reînnoiască, să sfințească, să îndrepte și să câștige inimile pentru iubire și bunătate.

Acest altar va fi un mijloc de apropiere spirituală și emoțională a membrilor familiei. Ea nu va suferi despărțiri nici între

părinți, nici între copii. Toate vor fi învăluite de dragostea spirituală și îmbogățitoare. Membrii ei nu vor fi atrași niciodată de autocentrismul patologic.

2. **Relația în sânul familiei;**

Pedagogii vorbesc astăzi despre o breșă de generații și o incapacitate a generației părinților de a înțelege psihologia și contextul generației copiilor lor. Pe de altă parte, tinerii întâmpină dificultăți în comunicarea cu părinții și își închipuie că o înțelegere între generația lor și cea a părinților ar fi imposibilă. Acest lucru este firesc între oamenii din lume și nu între „copiii lui Dumnezeu", care și-au educat încăpățânarea și egoismul personal și depășesc propriul materialism. Lor le este mai ușor să intre în contact și să se înțeleagă. Într-o atmosferă caldă și afectuoasă, ei sunt capabili de o orientare adecvată, liberă de favoritism ușor și severitate nedorită.

Echilibrul în exprimarea sentimentelor și sfatul bun sunt lucruri esențiale nu numai pentru unitatea și pacea legăturilor în sânul familiei, dar și pentru întreaga viață spirituală, psihologică și practică a membrilor ei.

Multe familii tinere s-au dezmembrat datorită legăturilor emoționale puternice dintre părinți și copii. Datorită imposibilității unui tânăr de a ieși de sub efectul alimentării emoționale a părinților, el sau ea nu se poate lega de celălalt. O astfel de emoție străină între părinți și tânărul cuplu nu este iubire, ci o imagine contrafăcută a iubirii. Ea izvorăște din egoismul și egocentrismul cuiva și creează probleme de ordin psihologic, atât pentru tânărul sot, cât și pentru soție și aduce boală în familie pentru mult timp.

De fapt, iubirea spirituală și rațională este necesară. Ea este esențiala pentru că nimeni nu dorește tineri care să crească în vreun fel de privare emoțională, care să-i facă să cedeze primei false emoții. Iubirea spirituală este esențială, însă iubirea emoțională nu este suficientă. Alimentarea emoțională este necesară dar o educație echilibrată este esențială. Suferim de o neconcordanță între tată și mamă în ce privește modul cum își cresc copiii. Unul folosește severitatea, iar celălalt strică copilul, astfel încât, acesta crește cu un psihic vătămat care se dezvoltă ușor într-un spirit și un mod denaturat de a fi.

3. **Relațiile în afara familiei;**

Acestea trebuie să aibă la bază principii și limite. De exemplu, duhul iubirii între un copil și familiile lor trebuiesc să fie evident. Intervenția părinților trebuie să fie limitată la ceea ce aduce folos tinerilor și-i zidește. Fiecare partener nu poate să-i permită celuilalt să fie prea strâns legat numai de familia sa; ei trebuie să fie la fel de legați de familiile fiecăruia. Cele două familii nu trebuie să dea voie curiozității destructive și resentimentelor să se amestece în noua familie. Amestecul este necesar numai pentru folosul celor doi tineri. Dar, ei au nevoie de un timp spre a se cunoaște mai adânc și a deveni una. Fiecare trebuie să renunțe la unele obiceiuri sau capricii în această perioadă de timp au loc mici neînțelegeri dar datorită spiritului de toleranță, dragostei creștine

și sfaturilor părinților, ei le vor depăși. Însă, dacă părinții gândesc altfel, adică în mod părtinitor, noua familie se va dezmembra.

În afară de cele două familii, există relații cu colegii, prietenii, vecinii. Astfel de relații trebuie să aibă mijloace și reguli spirituale, pentru că putem suferi din cauza acestor tipuri de relații. Ele aduc gânduri urâte în familie, o afundă în relații nedorite și o împing la abandonarea principiilor vitale, constructive; aceasta este ultima dintre consecințele negative care provin dintr-o casă fără ziduri de apărare în jur. Vizitele trebuie să fie limitate, relațiile stabilite după o cercetare potrivită, iar prieteniile copiilor trebuiesc ținute sub atenție.

De aceea, fiecare familie trebuie să ia aminte la copiii lor, pentru a putea spune Domnului în Ziua cea din urmă: „Iată eu și fiii pe care mi i-a dat Dumnezeu“ (Evrei 2, 13). Mama „se va mântui prin nastere de prunci, dacă stăruiește, cu înțelepciune, în credință, dragoste și sfințenie“ (I Timotei 2, 15).

Deviza oricărei familii se cade a fi: „Iar eu și casa mea, noi vom sluji Domnului“ (Iosua 24, 15).

XII. FAMILIA ȘI MĂRTURISIREA LUI HRISTOS

A da mărturie despre Iisus Hristos nu este numai o datorie a familiei, ci a fiecărui credincios. Pentru ceea ce a făcut pentru noi, lui Iisus Hristos trebuie să-I consacrăm toate eforturile, dăruirea și gratitudinea. De aceea, familia creștină este așteptată să dea mărturie despre Hristos Care a iubit-o și Și-a dat sângele pentru ea. Noi mărturisim pe Hristos nu numai pentru că-i suntem recunoscători că ne-a ales, ne-a binecuvântat și ne-a mântuit ca și copii ai Săi, dar și pentru iubirea Lui față de umanitate, care are nevoie de un Dumnezeu mântuitor. Să stabilim căile pe care trebuie să le urmeze familia creștină.

A da mărturie înseamnă a demonstra aceste caracteristici divine, prin adâncirea și consolidarea lor în viața noastră creștină. Certitudinea în viața unui creștin este o binecuvântare pentru sine și pentru cei din jur, după cum a spus Solomon: „Cel ce binecuvântează este îndestulat, iar cel ce blestemă este blestemat“ (Pilda 11, 25).

Există mai multe domenii în care familia creștină poate să dea mărturie despre Hristos care o apără și o mântuie.

1. În domeniul sfințeniei Personale:

Ceea ce dovedește că Hristos lucrează în noi, este puterea Sa de a ne sfinți. Sfințenia nu este fundamentată pe lipsa de păcat, ci pe „libertatea față de pedeapsă“. Pentru om este imposibil să fie fără de păcat. Atât timp cât suntem în trupul nostru slab, suspinăm sub aceeași greutate, cum spune apostolul: „Om nenorocit ce sunt; cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?“ (Romani 7, 24). Chiar noi care „avem pârga Duhului... suspinăm în noi înșine, așteptând cu nerăbdare răscumpărarea trupului nostru“ (Romani 8, 23). Putem să ne pocăim, dar refuzăm să fim robiți de păcat.

În ciuda muncii și eforturilor noastre, slăbiciunea noastră ne conduce, totuși, spre păcat, lucru normal, dar greșelile noastre sunt

cauzate de lipsa de grijă și încrederea prea mare în fața ispitelor Noi nu ar trebui să ne încercăm pe noi înșine. O astfel de atitudine nebunească trebuie schimbată. Un anumit tip de persoane se ridică singure după ce cad. Astfel de persoană se schimbă și nu va fi osândită: „Asupra celor ce sunt în Hristos nu este acum nici o osândă, de vreme ce legea duhului vieții în Iisus Hristos m-a eliberat de legea păcatului și a morții" (Romani 8, 1).

Un alt tip de persoane, nu numai că greșește, dar cu deplină voie liberă persistă în greșeală. Un astfel de om trebuie zgâlțâit lăuntric pentru a-i trezi conștiința, ca drumul lui să fie schimbat.

„Sfințenie" în greacă este „aghios" care înseamnă „a păstra pentru Dumnezeu" sau „ales pentru Dumnezeu". Așa cum prinoasele sau recviziile sunt păstrate pentru Dumnezeu și vasele altarului sunt sfințite pentru slujbă, astfel preotul vechiului Legământ avea un semn pe frunte, pe care scria: „Sfânt lui Dumnezeu". În sfințenie noi ne „păstrăm" față de calea cea după fire a oamenilor acestei lumi și dăruim sanctuarul lăuntric al inimii noastre lui Hristos.

Sfințenia personală se bazează pe harul lui Dumnezeu care lucrează împreună cu voința noastră. Aceasta este cel mai important moment al mărturisirii lui Hristos, pentru ca oamenii „văzând faptele voastre cele bune, să preaslăvească pe Tatăl vostru care este în ceruri" (Matei 5, 16). Ceea ce ar avea mai mare impact nu sunt eforturile noastre neobosite, ca slujitori ai lui Dumnezeu, nici studiile noastre înalte; ceea ce contează este să fim model sau dovadă a lucrării lui Dumnezeu, ființa care exprimă lucrarea Sfântului Duh.

2. Domeniul unității familiei;

Familia creștină trebuie să fie un exemplu care mărturisește dragostea lui Iisus. Această dragoste unește membrii familiei într-un trup. Când vorbim despre familiile stabile și solide, oamenii le numesc „familii creștine". Ceea ce se cere acum de la familiile creștine este mărturisirea vie a lui Iisus Hristos care sălășluiește în ele cu toată iubirea Sa. Ceea ce nu este de dorit sunt necazurile, egoismul, ura și divorțurile.

Oamenii de azi se gândesc foarte repede la divorț. De la prima neînțelegere, în ciuda faptului că despărțirea este completamente respinsă în Noul Testament, în afara cazului de adulter și părăsirea credinței. Dumnezeu ne-a spus în Vechiul Testament, în vremea legii, că urăște despărțirea. Cu cât mai mult este valabil acest fapt în vremea Duhului Sfânt și a Învierii? Oamenii zilelor noastre se gândesc la ruperea legăturilor căsătoriei când nu au copii (mai ales în Orientul Mijlociu) sau chiar datorită nepotrivirii de caractere, în loc să se înțeleagă în adevărată dragoste creștină, sau divorțează în caz de boală, în loc să aibă grijă unul de celălalt. Nici unul dintre aceste motive nu izvorăște din rațiunea dumnezeiască sau de la Duhul lui Dumnezeu!

Familia se va destrăma și copiii își vor rătăci calea, vor avea de suferit și bolnavi și spiritual. Cu toate acestea, cei care

cauzează toate, crede că nu face nimic rău. După un timp, cel care a spus cel puțin un cuvânt urât va simți că a făcut un lucru neplăcut lui Dumnezeu.

Să-l lăsăm pe Dumnezeu să vorbească în inimile noastre, să deștepte conștiințele noastre adormite, să unească familiile despărțite, pentru a da mărturie despre Hristos care a suferit biciuirea pentru noi. Trebuie să ne ferim de lucrurile alterante care sunt cauzele dorințelor și poftelor rele. Dumnezeu va aduce pacea în familiile dezintegrate și va da pocăință sufletelor pierdute. Altfel, ce crimă imensă comitem împotriva copiilor, nu numai în veacul de acum, ci și în cel veșnic!

3. **Domeniul slujirii în biserică;**

Aceasta este domeniul firesc în care familia trebuie să-L mărturisească pe Iisus Hristos. Suntem datori să săvârșim slujirea continuă a Bisericii și să oferim prinoasele noastre și să nu le depărtăm de adevăratul lor deținător Care este cheia binecuvântării. A dărui prinoase este o binecuvântare și pentru sine. Trebuie să contribuim cu talentele noastre: tatăl ca învățător, doctor, avocat, sau inginer, soția cu lucrul ei sau cu slujba care i se potrivește. Ea poate găti, confecționa haine sau împărți daruri pentru caritate. Băieții pot lua parte încă de mici la altar, apoi la programul catehetic, sau pot participa la tabere de lucru și diferite activități sociale. Fetele pot face ceva potrivit, poate predând, lucrând la creșe sau ateliere de broderie, țesătorie ș.a. Slujirea în Biserică este un lucru natural pentru orice familie creștină, deoarece familia este celulă de bază pentru formarea Bisericii. Ea este o parte inseparabilă față de Biserică și un organ vital al acesteia.

Slujirea în Biserică îi arată pe fii și fiice că fiind mlădițe vitale în via lui Hristos. Ei nu pot fi abătuți de la calea veșniciei. Ei dobândesc un sens al apartenenței și își oferă eforturile lor pentru casa lui Dumnezeu.

4. **Domeniul dragostei jertfelnice;**

Acesta este cel mai adânc și mai profund domeniu al mărturiei, în care familia iese din sine și se ocupă de alții: prieteni, vecini sau oricine altcineva, cu iubire nealterată de fanatism. Iisus Hristos nu a cunoscut niciodată fanatismul ci, dimpotrivă, El a combătut fanatismul discipolilor. Când satul samarinean a refuzat să-L primească pe Hristos, doi dintre ucenici s-au gândit să invoce foc din cer care să-i ardă pe samarineni. Atunci Iisus i-a mustrat zicând: „Nu știți care fiți cărui spirit sunteți? Că Fiul Omului n-a venit să piardă sufletele oamenilor, ci să le mântuiască“ (Luca 9, 55-56). Și așa s-a făcut că cei doi ucenici au fost lăuntric schimbați și au venit să slujească în acele locuri fără discriminări între iudei și neamuri.

Hristos vrea de la noi - copiii Săi — să ne deschidem cu

ușurință inimile, să răspândim iubirea și să ne împlinim slujirea în spiritul dăruirii. Când fariseii au spus, pentru a se îndreptăți „Cine este aproapele meu?", Domnul le-a dat pilda samarineanului milostiv care l-a ajutat pe evreul rănit. El le-a arătat fariseilor că cel care a fost capabil să arate compasiune este adevăratul aproapele, nu cel ce aparține aceleiași rase sau secte.

Creștinismul este răspândit în strânsă legătură cu această concepție despre iubire, de la începutul creației și până la sfârșitul lumii, de la primul capitol al Scripturii și până la ultimul. Este destul să știm ca cel mai ușor mod de a-L descrie pe Dumnezeu este acela că „Este iubire". De aceea, când ura intră în inima cuiva, Dumnezeu este exclus. Dar, când Dumnezeu ia în stapânire inima cuiva, o deschide până la a o face capabilă de a iubi intreaga lume, fara a mai fi împiedicat de pofte. Un monah bătrân spunea odată: „Dacă te-ai retras pentru a fi numai cu Dumnezeu, dar nu ai găsit mângâiere, ieși în stradă și vei descoperi chipul lui Hristos în primul om pe care-l întâlnești".

Să slujim cu toată dragostea și puterea noastră, fără a aștepta răsplată sau orice altceva în schimb, pentru că aceasta va avea răsplata de la Dumnezeu și asta ne va aduce mulțumirea.

Dumnezeu să binecuvânteze familiile noastre spre slava numelui Lui.

P. S. Episcop MOUSSA,
„YOUTH AND FAMILY LIFE", Cairo, 1992
(trad. de *Crina* și *Dan SANDU*)

Însemnări

UN POMELNIC TRIPTIC AL FOSTEI MĂNĂSTIRI DE MAICI DE LA TOPOLIȚA — JUDEȚUL NEAMȚ

Deși nu au fost prea multe mănăstirile de maici în Moldova, totuși, în unele lucrări de specialitate, nu se face semnalarea despre o Mănăstire cu numele Topolița; o continuare a formațiunii monahale feminine de la Boiștea și, deținătoare a unei Icoane istorice a Maicii Domnului, cu un trecut îndepărtat, Icoană făcătoare de minuni, de tip constantinopolitan, din perioada lui Alexandru cel Bun, când au fost aduse în Moldova și Icoanele așa de binecunoscute: de la Mănăstirea Neamț — a Maicii Domnului — și de la Mănăstirea Bistrița — a Sfintei Ana.

Rândurile de față s-au provocat de la existența în una din vitrinele Colecției de obiecte bisericești de la Mănăstirea Văratic a unui Pomelnic Triptic Ctitoresc cu înscrisul POMELNICUL FERICIȚILOR CITORI 1748 și, care „s-au prescris de iznoavă, la anul 1840".

Pomelnicul din anul 1840 fiind „prescris" după cel din anul 1748, prin personajele pe care le înscrie ne conduce la ideea de a coborî vremea întemeierii și existenței acestei așezări monahale la sfârșitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea, deoarece înșiruirea ctitoricească voievodală începe cu: „Ieremia Moghilă, Elisabeta Doamna și tiii lor".

Ieremia Movilă a *domnit* în Moldova în două rânduri: 1595—1600 și 1600—1606. Aceste două domnii au fost întrerupte de venirea în Moldova a lui Mihai Viteazul. Dacă admitem pe Ieremia Movilă ca un ctitor principal la Topolița, atunci putem considera ca început de urzire a acestei mănăstiri în prima domnie a lui Ieremia Movilă între 1595-1600. Aflăm însă într-o lucrare în manuscris și supoziția că Mănăstirea Topolița cu hramul „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul" este cu biserica „foarte veche de la 1537, dacă nu mai veche, înnoită de Ieremia Movilă Vodă la anul 1598 **(s. n.), biserica mică de lemn înnoită de multe ori, a purtat nume de schit și de M[ănăs]tire..."** [1]**. Autorul acestei inserări afirmă de fapt că așezarea feminină de la Topolița coboară către primele decade ale secolului al XVI-lea pe considerentul că cea dintâi mănăstire de călugărițe, în zona nemțeană a fost cea de la Boiștea (1373—1392)** [2]**, iar prin închinarea Boiștei către Mănăstirea Neamț (6954 = 1446), Boiștea a început a-și pierde specificul, iar câteva bătrâne maici — „Boiștence" — cu Icoana Maicii Domnului s-au mutat cu totul la M[ănăs]tirea Topolița". Același autor socotea că și Mănăstirea Topolița a fost făcută — de rudele răzășți urmașe ale lui Macarie Bou — către anul 1573** [3]**. Mănăstirea Topolița preluând o parte din zestrea materială a Mănăstirii Boiștea a avut multe conflicte procesuale cu Mănăstirea Neamț „ca pe timpul de când domnitorii cei bătrâni au dat averi — prin Hrisovul din -422 martie 2..."** [4]**. Se concluziona că: „Mănăstirea Topolița a fost veche, domnească, cu odoare de tot felul, cu gospodărie întinsă, cu moșii cumpărate, cu sobor de călugărițe, ..., cu Sfânta Icoană Maica Domnului între dânsele cu mulți ani înainte — și M[ănăsti]rea Topolița a născut M[ănăsti]rea Văratic"** [5]**.**

DESCRIEREA POMELNICULUI TRIPTIC

Format obișnuit, ca la majoritatea pomelnicelor triptice, Pomelnicul de la Topolița se prezintă cu un panou central și două ușițe laterale. Exte-

---

1. Arhiereu Nareis Crețulescu, *Istoria S[fintei] M[ănăstiri] Agapia din Deal și din Vale cu a Sfintei] M[ănăstiri] Varatecul schițată pe scurt de smeritul Arhiereu Nareis Crețulescu, Starețul Sfinței Mănăstiri Neamțu-Secul la 1907*, Manuscris nr. 103 în Biblioteca Mănăstirii Neamț, p. 204.
2. *Ibidem*, p. 199. Afirmația și-o întemeiază pe Pomelnicul Mănăstirii Boiștea, găsit în Mănăstirea Tudora.
3. *Ibidem*, p. 202.
4. *Ibidem*, p. 204.
5. *Ibidem*, p. 206.

riorul: o streașină cu 36 cm în lungime cea mai mare; o verigă mare metalică folosește la agățarea în cui. Cele două portițe cu dimensiunea 28 cm închise și tot atât panoul central în lățime; în lungime 36 cm la portițe, iar panoul central cu lungimea de 40 cm la spate.

Închiderea portițelor este mascată de o riglă sculptată cu motiv floral, lată de 3, 5-4 cm; sus o închizătoare dintr-o tablă groasă.

Ușa din stânga și cea dreaptă, apar cu un cadru adâncit în grosimea scândurii; cadrul dreptunghiular cu câte un oval în partea de sus și în partea de jos — cu dimensiunile de 9,5 cm × 25,5 cm.

Pe ușa din stânga este pictat A*[rhanghelul]* G*[avriil]*; literele A și G sunt scrise cu vopsea neagră. Pe ușa din dreapta este Icoana Maicii Domnului cu înscrisul tot cu vopsea neagră M*[a]*r*[i]*a Th*[eotokos]* — nimbul auriu.

Este — privind ușile închise — scena Bunei Vestiri.

Pe spatele panoului central o etichetă are înscris un număr de inventar: 43000.

Culoarea care predomină vopsirea exterioară este un verde închis. La scris se folosește vopseaua roșie pentru majuscule și vopseaua neagră pentru minuscule.

PERSOANELE ÎNSCRISE PE PANOUL CENTRAL, POMELNICUL FERICIȚILOR CITITORI 1718 [6].

Ieremiia Moghila Voevod. Elisaveta Doamna și fiii lor. Evstratie Dabija Voevod [7]. Dahina Doamna. Ioan Duca [8] Voevod. Anastasiia Doamna și fiii lor. Constantin Duca Voevod [9]. Maria Doamna, și fiii lor. Nicolae. Elisaveta Monahiia, Mihai Racoviță Voievod [10]; Monahia Ana Doamna, și fiii lor, Constantin Racoviț Voevod [11]. Sultana Doamna. Nicolae Voevod., Pulcheria Doamna; și fiii lor. Coastantin Nicolae Voevod. Ecaterina Doamna, și fiii lor. Grigore Ghica Voevod [12]. Zoița Doamna, și tot neamul lor. Scarlat Voevod [13], Ruxanda Doamna, și tot neamul lor. Matei Voevod [14]. Mariia D*[oa]*m*[a]*. Ioan, Ralița și fiii săi. Arhiepiscop Amvrosie [15]. Episcop Inochentie [16]. Ieromonah Gavriil.

BOERI MARI [17]

Arisaarh, Balașa, și fiii lor. Iordache, Smaragda [18], și tot neamul lor. Iordache, Ecaterina, și tot neamul lor [19]. Constantin. Mariia, și fiii să., Ioniță, Maria, Iordache Balașa, Ecaterina, Safta, și tot neamul lor. Nicolai, Ioan Canta [20], Elisaveta Monahiia. Matei Canta, Galiția, și tot

---

6. Tot titlul scris cu vopsea roșie. Peste tot cu litere chirilice.
7. Dabija Vodă, 1661—1665.
8. Ioan Duca să fie oare greșit în loc de Gheorghe Duca 1665-1666; 1668—1672; 1678—1683(?).
9. Anii de domnie 1693—1695; 1695—1700
10. Mihai Racoviță 1703—1705; 1707-1708.
11. Constantin Mihai Racoviță 1715—1728.
12. Grigore Ghica 1726—1733.
13. Anii de domnie 1757—1758.
14. Anii de domnie 1758—1759.
15. Ambrozie Serebreanov fost al Ecaterinoslavului și al Poltavei apoi locțiitor de Mitropolit al Moldovei 1789—1792 (13 octombrie 1792).
16. Inochentie Episcopul Hușului 1752—1782.
17. Tot titlul cu litere în vopsea roșie.
18. Aristarh (vel vistiernic) și Balasa; Iordache (vel vistiernic) și Smaragda apar și în Pomelnicul triptic al Schitului Tibucani-Neamț.
19. La fel apar la Tibucani și: Iordache (vistiernic), Catrina (Ecaterina) și fiii lor, ca și Iordache (vel logofăt), Ecaterina.
20. Ștefan Gorovei, *Cantacuzinii moldoveni* (II) în „Magazin istoric", an XVII (1983), mai, nr. 5 (194), vorbește de un nepot de frate al lui Iordache Cantacuzino Deleanul, cu numele de *Ioan Canta* (1711—1780). Acest [illegible] veri primari Ioan Canta pe Ioniță și Iordache Cantacuzino—[illegible]

neamul lor. Ierodiiacon Grigorie, Mariia, și tot neamul lor.
Monahiia Athanasia, Monahiia Magdalina.
Monahiia și Starița Elisaveta. Monahiia și Starița Maria, și tot neamul lor. Monah Ioasaf. Athanasiia Monahiia. Ierodiacon Cornilie.
Schimonahiia și Starița Olimpiada, și tot neamul ei.
Acest pomelnic ctitoresc s-au prescris de iznoavă, la anul 1840 [21].

Pe ușița din stânga [22].

Păr: Venedict Staretul [23]. Grigorie Iconomul. Smaragda. Ilie. Tuduri. Păr. Arhimandrit Isaiia, Păr. Calinic Duhovnic, Grigorie Racliș, Zamfira, Ieroschimonah Ioasaf, Ioanichie Ieromonah, Dobrovici, Zoița, Schimonahiile Anna, Martha, Dorotheia, Schimonahia Mariia Țizișanca, Monahiia Mariiana. Elisaveta Schimonahiia Hagiiica. Schimonah Ionathan, Mariia, Ecaterina Schimonahiia Evpraxia, Fevroniia Buzne. Schimonahiia Pelaghiia, Theodor. Elisaveta, Lupul, Eufronina, Balus, Grigorie Brancovan. Schimonahiia Vitaliia, Anna, Schimonahiia Savastiia Proinstarița. Schimonah Nicolai Nichifor. Cocoana Casandra Negeloaia. Teodor, Mariia, Balos. Schimonahiia Singlitichiia, Ștefan Cojocarul. Cocoana Ruxanda Ghica. Schimonahiia Evpraxia Cosan. Elena, Ioan, Pătrașcu. Fevroniia, Elisavet Schimonahiia Cuza, Arghirii, Elena, Dimitrie Bran: Dimitrie, Elena, Todiraș, cu fiii lor. Todirița Balos, Gheorghe Cocea. Nicolae, Ioan. Zinoviia schimonahiia Gheorghi monah [24].
De la aceste mai sus însemnate nume s-au primit la... [25], Bisericii de la Topolița... 785 lei [26].
Athanasă monahul Estate... [27] și tot neamul.

* * *

frați au avut ca soră pe Safta (1735—1736), care a devenit soția lui Cantacuzin muntean (p. 17). Ioniță Cantacuzino a avut un singur fiu pe Matei (p. 18). Este posibil ca acest Matei să fie Matei Canta din pomelnicul de la Topolița, căsătorit cu domnița Ralu fiica lui Grigore Voda Callimachi (1761—1764, 1767-1769) și a trecut în Rusia (p. 18).

Existând în pomelnicul Topoliței aceste nume: Safta Ioniță, Ioan Canta, Matei Canta putem conchide că la Topolița au fost în secolul al XVIII-lea mulți ctitori dintre Cantacuzinii moldoveni, printre care Maria mama mitropolitului Veniamin Costachi, a fost fiica lui Dinu Cantacuzino paharnicul (*Ibidem*, an XVII (1983), nr. 6, (195, p. 33).

21. Toate cuvintele din această însemnare chirilică sunt în vopsea roșie.

22. Ușițile din stânga și din dreapta au interiorul cadrului anămet vopsit în culoare albă. Numai ușița din stânga (cum privim) are înscrise nume — fiecare nume are începutul cu majusculă în culoare roșie, iar restul în culoare neagră. Ușița din dreapta a rămas necompletată. La ușița din stânga, așa cum se va arăta la momentul potrivit au fost adăugate câteva nume și scrise în peniță cu cerneala neagră.

23. Având în vedere că încă din vremea starețului Paisie († 1794), Mănăstirea Neamț a exercitat o influență asupra mănăstirilor nemțene atât de călugări cât și de călugărițe și, că la cele de călugărițe erau duhovnici și „exarhi" trimiși de la Mănăstirea Neamț, considerăm că Părintele Arhimandrit Venedict starețul cu care se începe înscrierea acestui pomelnic este Starețul de la Mănăstirea Neamț (16 mai 1840-18 iunie 1843), retras apoi la Mănăstirea Sihăstria cu numele de schimnic Vasian. În acest caz „prescrierea" acestui pomelnic s-a făcut după luna mai a anului 1840, dar nu mainte de încheierea acestui an.

24. Rând adăugat și scris cu cerneală neagră.

25. Cuvântul lipsă prin decojire ar putea să fie *cutza* (adică o cutie în care se adunau sumele de bani).

26. Cifra miilor este deteriorată la partea superioară. Bucla din partea inferioară ar putea fi de la cifra 3 sau de la cifra 5. În primul caz ar fi vorba de 3785 lei, în al doilea caz ar fi vorba de suma de 5785 lei.

Consemnăm că toată relatarea în legătură cu suma trimisă de la aceste nume mai sus însemnate este cu vopsea roșie.

27. Cuvânt lipsă prin decojire. Rândul cu cuvântul Athanasă este cu cerneală neagră și, deci este un adaus ulterior.

Pomelnicul triptic al fostei mănăstiri de călugăriţe de la Topoliţa, în prezent păstrat la Mănăstirea Văratic ne oferă un cadru larg istoric cu nume voievodale care au contribuit cu danii şi întăriri de danii, la înaintarea timp de câteva secole XVI—XVIII a acestei aşezări. Se întâlnesc şi două nume de ierarhi; un nume de fostă stareţă în cunoscuta formulă „proinstareţă" precum şi trei nume de stareţe. Paleta numelor de boieri este dominată de cea a Cantacuzinilor.

Faptul că la prescrierea „de iznoavă din anul 1840" găsim numele „Schimonahiia şi Stareţa Olimpiiada, şi tot neamul ei", care nu poate fi alta decât cea care a stăreţit la Văratic în trei rânduri .1785—1788; 1822—1828; 1834—1842) şi care a fost cu metania de la Topoliţa, a putut conduce ca adevărată stareţă şi Topoliţa, care de la Arhiepiscopul Ambrozie (1789—1792) devenise metoc al Văraticului şi a continuat până în anii 1842—1862. Stareţa Văraticului era de drept şi stareţa Topoliţei, unde îşi avea rânduită o egumenă

O încercare de scurtă monografie a fostei mănăstiri de călugăriţe de la Topoliţa, în care se va face o legătură şi cu datele oferite de acest pomelnic, va oferi o evocare utilă pentru modul cum au fost aşezările mănăstireşti feminine, comunităţi cu multă vitalitate spirituală din zona monahismului ortodox românesc a Neamţului.

Diac. Ioan IVAN

BISERICA „SFÂNTA TREIME"

Aşezată pe dealul Sasca, una din acele ridicări medii ce înconjoară nivelul de locuire al Stareţului (una dintre ele numită nu fără temei Ruina, are aproape 400 m) şi care ascund încă tainele unor foste, de demult cetăţui de piatră sau întărituri înconjurate de simple palisade — taine care în urma sondajelor arheologice din ultimul timp au început să fie deconspirate, fie parţial, biserica Sfânta Treime sau Troiţa cum îi mai spun bătrânii localnici a intrat în istoria noastră, în ciuda modestiei sale exterioare şi interioare, drept cel mai vechi şi mai important monument păstrat al oraşuiui Siret, dar şi unul dintre cele mai însemnate ale ţării. Din păcate, lipsa documentelor dar şi stadiul nu prea avansat al cercetărilor istorice şi arheologice care au atins în ultimul timp doar tangenţial Siretul, încadrează şi acest impresionant edificiu, atât de important pentru constituirea primului nostru stil naţional, în conul de penumbră al incertitudinilor. Când şi de cine a fost construită — sunt două întrebări la care nici astăzi nu se poate răspunde cu certitudine.

La 1 mai 1384 voievodul Petru Muşat menţiona Siretul, care este de presupus că fusese amintit şi în alte acte, de vreme ce o cronică franciscană se referea la el în 1340. La această dată Siretul, ca şi Suceava şi diferite localităţi moldovene, era o aglomerare urbană care, ca şi alte viitoare oraşe ale Moldovei, era locuit în afară de români şi de colonişti saşi, de ruteni sau armeni. În ultimele decenii ale secolului XIV se ridicau aici o mănăstire a călugărilor dominicani şi o alta a celor franciscani, pe baza activităţii cărora se întinţează în 1371 episcopia catolică pentru care papa, care-şi puse mari speranţe în catolicizarea moldovenilor, confirmase episcop la 5 martie 1371 pe Andrei Wasillo din Cracovia. În acele vremuri tulburi, de mare nesiguranţă din cauza atacurilor tătare, când vecinătatea unui stat puternic ca Polonia catolică nu putea fi trecută cu vederea, Laşcu Vodă, ca şi Nicolae Alexandru Basarab — domnitorul Munteniei, treceseră de formă la catolicism deşi ceilalţi membri ai familiilor păstrau tradiţiile ortodoxe ale pământului — domnitorul însuşi avea să fie înmormântat, în legea ţării, în biserica Sfântul Nicolae — necropola domnească a muşatinilor, de la Rădăuţi.

Să fi construit între 1365—1374 Leţcu Vodă sau vreunul din membrii anturajului familiei sale, biserica Sfânta Treime, ca o capelă a curţii domneşt ridică în apropiere, este o opinie vehiculată de tradiţie dar neconfirmată de documente istorice. Mai sigur s-ar proba părerea susţinând

construirea ei în timpul domniei lui Petru Mușat (1375—1391) — perioadă de avânt economic, intense schimbări comerciale și frecvente contacte diplomatice. Poate că Sfânta Treime, ridicată pe când Siretul era încă capitală a Moldovei sau împărțea această glorie cu Suceava, va fi fost construită ca o revanșă necesară față de clădirile — credem mai impunătoare — ale mănăstirilor catolice Sfântul Ioan și Sfânta Fecioară de pe cealaltă colină, opusă Scării reședinței domnești, deal unde și astăzi, perpetuând poate tradiția, se ridică o solidă și spațioasă biserică catolică și una mai mică — evanghelică — ambele aproape de actualul cimitir catolic în al cărui zid se află încastrate șase din cele treisprezece pietre funerare găsite în secolul trecut între ruinele posibile ale unuia din cele două edificii catolice ale secolului XIV...[1].

Biserica Sfânta Treime, de mici dimensiuni (16—50 m × 11 m), construită din piatră nefasonată, are împărțirea clasică a planului triconc (pronaos, naos-altar) plan pe care acest edificiu îl consacră și de la care se revendică, prin treaptă evoluție, în arhitectură, un adevărat stil național, ajuns la strălucire în secolul următor, sub Ștefan cel Mare.

Biserica are două încăperi — cea a pronaosului mic, dreptunghiular și cea a naosului (mai mare) prevăzut cu cele trei abside semicirculare în interior și exterior — două ale naosului și cealaltă, a altarului. În naosul despărțit, ca și în viitoarele biserici ale lui Ștefan cel Mare prin un perete de pronaos se accede pe o ușă, având în partea ei opusă, vestică, o alta prin care se intră direct de afară. Ca și biserica Sfântul Nicolae a Episcopiei Rădăuților, Sfânta Treime din Siret nu are turlă. În locul ei în interior apare o calotă cu pandantivi. Bolta pronaosului este în semicilindru. Sistemul de construcție rememorează tradiții ce decurg din sistemul de construcție al bisericilor sârbe de pe Valea Moravei — sistem răspandit în întreaga lume baicanică[2].

Exteriorul pereților poate ușor înălțați de-a lungul unor refaceri periodice și târzii are un aspect arhaic, chiar monoton; îl salvează oarecum de la înfățișarea ternă, ornamentația. Absidele sunt împodobite cu arcaturi ce pornesc de la soclul puțin înălțat al bisericii (pilaștrii subțiri, prevăzuți sus cu arcuri semicirculare, toate împodobite cu discuri ceramice simple. Aceeași ornamentație, de discuri dispuse pe două șiruri în frizã, împlicând în spațiul dintre ele cruciulițe, și ele de ceramică (întreaga bandă ornamentală fiind delimitată deasupra și dedesubt de două șiruri de cărămizi și ele smălțuite) o găsim deasupra arcaturilor, în zona superioară, de jur împrejurul pereților, cu discontinuități datorate muchiilor zidurilor. Aceeași podoabă de discuri dispuse rigid într-un dreptunghi fără o latură, încadrează partea de sus a unor ferestre deosebit de înguste (una la pronaos, câte una în dreptul celor trei abside). Deasupra ușii de intrare în biserică un lintel greoi de piatră va susține un arc (în interiorul căruia se află icoana de hram) împodobit, la rândul lui și el cu același decor de discuri de ceramică. Sunt elemente ornamentale care anticipează pe acelea ale edificiilor ecleziastice din sec. XV-XVI din Moldova, dar sunt departe de zvelțeța și eleganța acestora.

Planul triconc al bisericii, sistemul de construcție (piatră alternând episodic deasupra arcaturilor cu puțină cărămidă, precum și plastica fațadelor (mai precis împodobirea celor trei abside) constituie elementele de bază ale unui tip de biserică care se va completa în evoluția lui, pentru a ajunge la acele superioare realizări de după 1490 ale epocii lui Ștefan cel Mare; oricum modestul edificiu de la Siret va constitui pentru acestea punctul de plecare și de referință. O zvoniță cu clopote înlocuiește turnul-clopotniță așa cum îl găsim ilustrat, un secol mai târziu, în incinta edificiilor ecleziastice ale marelui voievod la Sfântul Ioan de la Piatra Neamț.

Este dificil să ne imaginăm interiorul acestei biserici în vremea ctitoririi ei sau chiar după aceea. Firește, va fi fost, așa cum este și acum — auster. Iconostasele cu bogăția lor de icoane și cadre aurite se vor generaliza,

---

1. V. Pârvan, *Descălinere...*, p. 30.

2. Cf. *Istoria artelor plastice în România*, redactată de un colectiv sub îndrumarea acad. prof. George Oprescu, ed. II, Meridiane, București, 1968, vol. I, p. 127.

sub influență rusă, un secol mai târziu, pentru a presupune că va fi existat vreunul de la târnosirea bisericii. Actualul iconostas, poate înlocuind altul mai vechi, era destul de înegrit de fumul lumânărilor pentru ca să fie curățat și reparat în 1841 pe cheltuiala unui evlavios sirețean mai înstărit — negustorul Panait Goraș [3]. Odoarele și cărțile — manuscrise prețios legate — dacă vor fi într-o epocă aspră și instabilă cu dese schimbări și certuri pentru domnie între membrii unei familii între care unii înclinau prin daniile făcute spre celelalte ctitorii de pe dealul opus al edificiilor ecleziastice catolice — se vor fi împrăștiat, fără a fi se pare înlocuite de alte șiruri de donatori generoși cu noi ambiții ctitoriale... După moartea Margaretei (1398), mama lui Petru Mușat, curtea domnească din apropiere este rareori frecventată, capitala fiind mutată la Suceava; dezinteresul se răsfrânge în mod firesc și asupra bisericii, odinioară capela a curții. Mușatinii înșiși își aleg ca loc de veci nu rezistenta dar mica biserică a Siretului ci ctitoria mai încăpătoare și mai adecvată a lui Bogdan Vodă de la Rădăuți.

Întreținută de localnici, Sfânta Treime se menține ca biserică ortodoxă principală a târgului (în afara alteia de lemn — pe locul actualei Sfântul Ioan Botezătorul din centru — în timp ce vechea reședință domnească se ruinează dăinuind în cele din urmă, numai în amintirea locuitorilor cartierului Sasca. Dacă cele spuse acum o sută de ani de istoricul local VI. Prelicz erau adevărate — ruinele castelului domnesc mai erau vizibile la jumătatea secolului al XVIII-lea, iar gospodarii târgului mai trăgeau încă din el, spre 1883, pietre pentru rosturile caselor lor...

Și totuși fără prea multă fantezie, apelul romanțios la ficțiune fiind mai adesea mistificator în reconstituirile istorice, ne putem imagina viața bisericii Sfânta Treime, după o perioadă de vârf — perioadă care începe să apună în ultimii ani ai secolului XIV. Departe de o mamă autoritară, mater nostra dilecta et honorabilis cum o numeau fiii săi, dar mai ales de disensiunile dintre sireteni — reprezentanți ai celor două confesiuni — Petru Musat construiește în Suceava biserica Mirăuți, dar aceasta nu înseamnă că în locașul de pe dealul Sasca să nu se fi citit moliftele de încoronare ale lui Petru Mușat sau poate în anii zbuciumați ce urmează și ale altui domn. Deși curtea domnească este mutată la Suceava, Siretul are, totuși, cel puțin pentru o vreme, regimul de *a* doua capitală... Rolul bisericii Sfânta Treime este luat de Mirăuții Sucevei dar ea rămâne într-o țară dominată de sute de biserici de lemn, unul dintre nu prea numeroasele locașuri de piatră, anticipând (și pregătind) apariția viitoarelor ctitorii ale lui Ștefan cel Mare. Pe lespezile acstei biserici vor fi răsunat pașii lui Petru Mușat și ai celorlalți doi frați ai săi sau, mai înainte, ai aceleia pe care lumea catolică o cunoștea drept domnia Walachiae minoris [4] — celebra lor mamă pentru care un ilustru profesor al Liceului din Siret — Petru Tomaschek — emula spiritele orașului, în perioada interbelică, pentru a-i ridica o statuie (orașul o va avea realizată de sculptorul ieșean Dan Covătaru [5] în 1985 și așezată pe soclu în fața clădirii de un gotic tardiv și epigonic al fostei primării a Siretului). Aici va fi slujit, fie și ocazional înaltul ierarh Iosif, primul mitropolit al Moldovei, contrariat însă de nerecunoașterea sa de către patriarhul de Bizanț. Biserica nu mai cunoștea fastul cortegiilor domnești, fastuoasele ceremonii de nuntă sau prohodurile cu pompă și nici pe marii boieri de odinioară. Pe unii din ei îi va mai vedea în 1445 când Ștefan al II-lea cu curtenii săi de frunte alături de floarea nobilimii poloneze, conștiși de reprezentantul Cracoviei și al regelui Poloniei, vor fi la 26 noiembrie 1445 părtași la redactarea unui hrisov de alianță dar și de supunere a voievodului român poate cel din urmă act politic de însemnătate mare pentru destinul țării, ce s-a pus la cale și s-a înfăptuit în târgul Siret [6].

---

3. Nicodim Ițcuș, *Siretul de ieri și de azi*, Tipografia „Glasul Bucovinei". Cernăuți, 1939, p. 9.

4. Petru Tomaschek, *Pentru ridicarea unui monument. Cine a fost Margareta Musata? Cercetări noi despre Margareta Musata*, de la Siret, f. a., p. 2.

5. Dragoș Cușiac, Dragoș Luchian, *Siret — mic ghid turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 49.

6. Simeon Reli, *Orașul Siret, în vremuri de demult*, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1927, p. 75.

Spre Sfânta Treime, ca de altfel spre întregul oraș, nu se mai îndreptau mila și daniile domnești, ci dimpotrivă mai degrabă neajunsurile. Cel mai strălucit urmaș al mușatinilor, Ștefan cel Mare, va fi îngenunchiat cucernic în biserica strămoșilor ale căror pietre de mormânt le înnoise cu atâta artă în Bogdana Rădăuților, dar în 1473 dăruiește moșiei Putna — care debutase cu necropolă a familiei sale — morile sale porprii din Siret laolaltă cu o altă proprietate personală, tot de aici, o sladniță (instalație de fabricat bere) pentru sufletele moșilor și ale neamurilor sale[7]. Impresiona într-un alt hrisov similar (din 1490) minuția redării detaliilor topografice ale locurilor fostului proprietar — marele voievod — cunoscător foarte bun al lor, ca unul care nu odată le cutreierase...[8]. Printr-un alt hrisov din 3 aprilie 1488, în plină campanie ctitorială, Ștefan Vodă mai priva Siretul și de pietrele de ceară tot în favoarea Putnei... Orașul și preotul de la Sfânta Treime se obișnuiseră cu aceste „danii", chiar spolieri din veniturile sale, cu atât mai mult cu cât același rol i-l hărăziseră și antecesorii domnitorului. Alexandru cel Bun dăruise, între altele, veniturile Siretului neînduplecatei Ringailla, fosta-i soție care îl părăsi întrucât nu-și putu trece princiarul soț la catolicism; trufașa doamnă trecuse prin Siret, fie și numai pentru a-și încasa dreptul. O altă doamnă de sânge albastru, Marinca, văduva lui Ilie, episodic domnitor al Moldovei și cumnată a regelui Poloniei Wladislaw Jagiello era și ea despăgubită prin aceleași venituri de ale orașului[9].

Ocolită de generozitatea domnească sau cea a boierilor, rolul acestora îl vor lua negustorii mai bogați ai unui târg în care în afară de ocupațiile agricole ale periferiilor — cele meșteșugărești și mai ales cele comerciale erau încă statornice. Numai astfel ne explicăm favoarea de care negustorul Ioan Lazăr și soția sa Teodosia se bucură de a fi înmormântați în pronaosul de la Sfânta Treime în 1577, respectiv 1576 sub două lespezi superb ornamentate.

Ajunsă biserică a unui cartier nu prea populat al unui oraș cosmopolit prin componența diferențiat etnică a localnicilor, locașul Sfintei Treimi va fi fost un bastion al neamului care o ridicase și evident, când împrejurările i-au permis și un modest focar de cultură.

Sfârșitul secolului al XVII-lea accentuează bisericii conul de penumbră al istoriei în favoarea bisericii Sfântul Ioan Botezătorul construită pe locul unei vechi biserici de lemn căreia arheologii din zilele noastre i-au descoperit nu demult temeliile de piatră. Ctitorul bisericii existente și astăzi în centrul orașului fusese Petriceicu Vodă, între 1572—1574, care mai clădise în localitate și biserica Sfântul Onufrie.

Depopularea cartierului în consens cu micșorarea progresivă în oraș a românilor ortodocși — concomitentă cu stabilirea în condițiile încorporării Bucovinei în imperiul austriac a numeroși străini (nemți și evrei îndeosebi) fac ca practic biserica Sfânta Treime, prost întreținută, sărăcăcioasă în interior în ciuda unor sporadice reparații și donații modeste ale enoriașilor din vecinătate, să devină practic din 1848 o filială a bisericii din centrul

---

7. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, vol. I, p. 181.

8. *La Siret, la gura pârâului târgului, apoi cea mai sus pe pârâu, la doi meri, la un plop însemnat, apoi peste drum și peste câmp la o sălcioară mare, plecată în malul Siretului* (I. Bogdan, *op. cit.*, vol. I, p. 430).

9. Simeon Reli, *op. cit.*, p. 74.

orașului — Sfantul Ioan Botezătorul, devenită în 1858, unica parohie ortodoxă a orașului [10].

Bisericuța izolată de cartier, azi restaurată și redevenită parohie, Sfanta Treime își primește astăzi închinătorii la fel cum și-i primise acum câteva secole, când fu ridicată și sfințită în fața mai marilor orașului și ai țării nu demult constituite. De mai bine de un secol a intrat, cu intermitențe, în atenția celor preocupați de vestigiile scumpe ale trecutului nostru.

Biserica, care veghease leagănul unei dinastii, martoră la ridicările și prăbușirile celor care au ridicat-o și înzestrat-o, martoră a nașterii și consolidării unui stat românesc, impune, în posteritatea a două veacuri, un nou mod de a construi, pe care urmașii, îmbunătățindu-l și detaliindu-l, aveau să-l ducă la cea mai elevată expresie a primului stil național în arhitectura noastră; este o situație care-i dă dreptul de a fi omologată celor mai semnificative construcții și însemne ale civilizației noastre naționale.

Conf. dr. Gh. MACARIE

10 *Ibidem*, p. 102.

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

ITINERAR PASTORAL

În perioada aprilie-mai-iunie activitatea bisericească din Arhiepiscopia Iaşilor s-a grupat, cronologic, dar şi duhovniceşte, în jurul sărbătorii Sfintei Învieri a Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, pentru că aşa cum spunea I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei în *Pastorala* de Sfintele Paşte, „toată viaţa Bisericii este în lumea aceasta viaţă cu Hristos cel înviat din morţi, viaţă îndreptată spre învierea cea de obşte". Se zăboveşte încă asupra Sfintei Sărbători şi să mai consemnăm că slujba Învierii a fost oficiată în Catedrala mitropolitană de I.P.S. Mitropolit Daniel împreună cu I.P.S. Emilianos, Mitropolit de Silimbria (Constantinopol) şi P. S. Calinic Botăşăneanul.

Şi în luna aprilie, aşa cum de mult ne-a obişnuit, I.P.S. Daniel s-a implicat zi de zi, administrativ şi duhovniceşte, în viaţa Bisericii. Poate că unul dintre cele mai importante evenimente ale lunii aprilie a fost primirea în Palatul mitropolitan, în ziua de 29 aprilie, a Excelenţei Sale D-lui Avshalon Megidon, ambasadorul Israelului în România, căruia I.P.S. Sa, i-a cerut în mod ferm sprijinul pentru aducerea în ţară a moaştelor Sfântului Ioan de la Neamţ-Hozevitul. Mai înainte, la 25 aprilie I.P.S. Sa a prezidat construirea Asociaţiei Medicilor şi Farmaciştilor Ortodocşi Români (AMFOR), organizaţie cu sediul la Iaşi şi care concentrează efortul personalului medical pe obiectivele caritative şi sociale ale Bisericii. Tot în această perioadă, mai exact între 26 aprilie şi 4 mai, I.P.S. Daniel a găzduit la Iaşi şi a participat la lucrările Seminarului internaţional „Spiritualitate pentru timpurile noastre", organizat de Pr. prof. Ioan Bria din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Însă oricât de ocupat a fost în această lună, I.P.S. Sa nu i-a uitat pe smeriţii părinţi duhovniceşti din mănăstirile Moldovei. Astfel, în după-amiaza de 10 aprilie a sosit la Mănăstirea Sihăstria şi împreună cu P. S. Glicherie Putneanul, P.C. Stareţ arhim. Victorin Oancea, P.C. arhim. Ioanichie Bălan şi P.C. protos. Timotei Aioanei, l-a felicitat pe P.C. arhim. Cleopa Ilie la împlinirea vârstei de 82 ani.

După sărbătorile Sfintelui Paşte, în ziua de 5 mai, I.P.S. Daniel l-a primit la reşedinţa mitropolitană pe Dl. general Viorel Cheptine, însoţit de un grup de membri din Colegiul naţional de Război al S.U.A., iar la 29 mai a primit vizita D-lui prof. dr. Emil Palade, laureat al premiului Nobel pentru medicină. Între aceste două întâlniri, I.P.S. Sa a prezidat, în ziua de 19 mai, lucrările de constituire pentru o nouă legislatură a Adunării Eparhiale, care va sprijini în modul cel mai direct Administraţia mitropolitană în împlinirea obiectivelor sale pastorale, social-misionare şi filantropice. Tot atunci a fost ales Consiliul Eparhial, organ deliberativ împuternicit să ia decizii între şedinţele Adunării Eparhiale, din care fac parte: Prot. I. Leonte, Prot. T. Mihai, Prot. C. Andrei, conf. dr. ing. Dan Gâlea, prefectul judeţului, dir. St. Radu, scriitorul Corneliu Ştefanache, ing. C. Apostol şi prof. T. Cojocaru.

Între evenimentele de zi cu zi ale lunii iunie, două s-au remarcat prin participarea deosebită a I.P.S. Mitropolit Daniel:

La 5 iunie, I.P.S. Sa în calitate de delegat oficial al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a oficiat în Catedrala Sfântul Luca din Munchen slujba de instalare a I.P.S. Serafim Joantă în scaunul de Arhiepiscop de Berlin și Mitropolit al Germaniei și Europei Centrale. I.P.S. Sa a fost secondat de P.S. Teofan Sinaitul, episcop-vicar patriarhal și de un sobor de 40 de preoți și 7 diaconi.

Reîntors în țară, alături de P.F. Patriarh Teoctist, I.P.S. Mitropolit Daniel, împreună cu alți înalți ierarhi ai Bisericii au săvârșit în Duminica Rusaliilor slujba de sfințire și Sfânta Liturghie în Catedrala Sfânta Treime din Alba-Iulia.

Desigur că spațiul nostru este neîncăpător pentru agenda de lucru a I.P.S. Mitropolit Daniel. Am enumerat doar câteva evenimente pe care le-am socotit mai importante, la care, în aceste luni s-au adăugat atâtea și atâtea alte activități: participări la ședințele Sfântului Sinod, întâlniri cu părinții protopopii din Eparhie, hirotonii, primiri de înalți oaspeți și, nu în ultimul rând, activitatea didactică universală la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași. Așa încât nu numai în rugăciune, dar în primul rând cu fapta I.P.S. Mitropolit Daniel a lucrat „pentru pacea lumii", penru „unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh", „pentru bunăstarea sfintelor biserici".

(CRONICAR)

SLUJBA ARHIEREASCĂ ȘI SFINȚIREA TEMELIEI LA NOUA BISERICĂ DIN STULPICANI

Comuna Stulpicani, vatră veche strămoșească ce merge pe firul istoriei până la Ștefan cel Mare și Sfânt, care printr-un uric de danie din 17 august 1488, dăruiește Mănăstirii Voroneț, un sat anume Stulpicani, la Topolița Rece, pe Suha Mare, până chiar la obârșie cu toate poienele și munceiele, cate sunt pe lângă ea și toate izvoarele anume. Raroaca și Ostra și Negrileasa și cu toate poienele și fânețele. (Cf. Documenta Romania Historia A. Moldova, Vol. III, Bucuresti, 1986, p. 73-76).

Prima bisericuță, din lemn necioplit, a fost clădită de enoriașii locului pe la anul 1487, pe șesul Timocului, unde a existat până la anul 1823, când a fost refăcută și mutată în centrul satului.

În anul 1944, în timpul celui de al doilea război mondial, biserica a ars până la temelie, cu toată arhiva și inventarul Parohiei, adăpostit înlăuntrul ei.

In perioada în care am fost paroh la Stulpicani, aveam intenția de a construit o capelă, pe temelia bisericii arse, în cimitirul de la Busuioc, unde odihnesc moșii și strămoșii noștri. Alte lucrări administrative ca: pictura la biserica cea nouă, renovare generală la gospodăria parohială, construcția de fântână și garduri și altele m-au împiedicat de a construi această capelă. Dar iată că Bunul Dumnezeu, a trimis omul, în persoana d-lui Silea Toader, Directorul Societății Comerciale Codrul Secular Stulpicani, fiul satului, care are posibilități materiale și dragoste de a construi aici nu o capelă ci o catedrală, pe temelia bisericii vechi, unde am fost botezați și noi, și moșii și strămoșii noștri. Astfel, în anul 1993, au început săpăturile și s-a turnat fundația. În anul 1994, luna aprilie, s-a turnat temelia noii biserici.

In acest scop, am invitat pe Înalt Prea Sfințitul Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, pentru a cere binecuvântarea lui Dumnezeu, și a sfinți această temelie. Pe data de 2 mai, a doua zi de Sfintele Paști, a sosit I.P.S. Pimen la Stulpicani, unde a fost întâmpinat după tradiția locului de credincioșii îmbrăcati în haine de sărbătoare în sunet de buciume, străjuit de călăreți și condus într-o caleașcă, până la biserica parohială.

La intrarea în curtea bisericii, a fost întâmpinat de credincioși și un sobor de preoți în frunte cu P.C. Preot Aurel Goraș, protopopul Câmpulungului.

Apoi părintele protopop Teodor Morosan, fiul satului, printr-un cuvânt de primire a urat bun venit în această parohie binecuvântată de Dumnezeu cu buni credincioși și gospodari.

Epitropul bisericii, Mihai Cozan, în numele credincioșilor l-a întâmpinat cu pâine, sare și ouă roșii, iar corul bisericii a intonat imnul arhieresc „Pre Stăpânul și Arhiereul nostru...", și troparul învierii „Hristos a Înviat".

La biserica parohială, Înălțarea Domnului, I.P.S. Pimen, a oficiat Sfânta Liturghie, după care a ținut un cuvânt de învățătură, a felicitat pe credincioși și pe ctitorul noii biserici Toader Silea, salutându-i cu frumosul salut „Hristos a înviat", apoi a oferit cate un ou roșu cu mai multi credincioși.

Preotul Constantin Păduret, paroiul Parohiei Stulpicani a făcut o dare de seamă, Pastoral-Administrativ-Misionară, la această parohie în cei 15 ani de când păstorește aici. Au vorbit apoi, preotul prot. Teodor Moroșan, fiul satului, arătând activitatea și lucrările făcute la acea biserică, în timpul celor 8 ani de pastorație în această parohie, spunând totodată că este mulțumit de urmașul său, Pr. Constantin Păduret, care duce mai departe lucrarea Pastoral-misionară în această parohie, rugând pe I.P.S. Pimen să-i acorde distincția de Iconom, ceea ce s-a și întâmplat. Apoi cu toții am mers la Cimitirul Sfânta Maria, unde s-a săvârșit slujba aghezmei, și I.P.S. Pimen, a sfințit temelia noii biserici, dându-i hramul Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Mucenic Teodor Tiron, (Sfântul Toader).

I.P.S. Pimen, a ținut un cuvânt de învățătură, arătând care este rostul unei biserici într-un sat și apoi a felicitat pe ctitorul bisericii, Toader Silea și familia sa, pe oaspeții veniți la această sfințire, printre care Președintele județului Suceava, Constantin Sofronie.

Domnul Toader Silea, ctitorul noii biserici a arătat în cuvântul său că va construi această biserică cu toată cheltuiala domniei sale, în trei etape după cum urmează: în 1994, construcția din zidărie și acoperiș, în 1995, tencuieli, pardoseli, tâmplărie și clopote, în 1996—1997, mobilierul și pictura. Totodată au mulțumit din suflet I.P.S. Pimen pentru că a venit și a sfințit această temelie. Pr. prot. Teodor Moroșan, a dat citire documentului ce i-a fost întocmit, și care a fost semnat de cei în drept și s-a introdus la temelia bisericii. Pr. prot. Aurel Goraș, a ținut un cuvânt de învățătură în legătură cu roadele Învierii Domnului în viața Bisericii creștine. Slujba s-a încheiat cu o panihidă pentru cei adormiți ce odihnesc în acel cimitir.

A urmat o agapă oferită de ctitorul Toader Silea, la Casa Tineretului din localitate.

Înainte de plecare I.P.S. Pimen, a mers la cei doi adormiți din parohie, unde a citit câte o rugăciune de dezlegare; de asemeni a citit rugăciune de dezlegare la cimitirul de la Biserica Înălțarea Domnului, unde sunt înmormântați și părinții mei.

Apoi a plecat la Suceava, mulțumit pentru că a mai sfințit o temelie unde se va înălța un lăcaș de rugăciune pentru slujirea Bunului Dumnezeu și a oamenilor.

CINSTIREA EROILOR

Sfințirea monumentului eroilor din comuna Sadova, la Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos (9 iunie 1994).

Românii și-au cinstit eroii neamului totdeauna, dar ziua eroilor a fost instituită și aprobată în anul 1923, de Parlamentul României, de a fi sărbătorită în a 40 zi de la Sfintele Paște, de ziua Înălțării Domnului

In comuna Sadova, încă din anul 1936, a fost înălțat monumentul eroilor, unde până în anul 1948, sadovenii au mers în fiecare an, au cinstit și comemorat pe eroii satului și ai neamului la monument, iar în timpul comunismului, i-au cinstit și comemorat în Cimitirul parohial, la cruce ridicată în cinstea lor și a celor adormiți ce odihnesc aici.

Din anul 1990, în fiecare an am mers la monument. La 9 iunie 1994, de Înălțarea Domnului la cer, după terminarea Sfintei Liturghii preoții și

cântăreții celor două comune din cele două parohii Sfântul Gheorghe și Sfântul Nicolae, cu prosesii și tot norodul, precum și elevii și profesorii de la Școala primară am mers la monumentul eroilor, monument renovat de veteranii de război și împrejmuit cu un gard frumos de piatră, cu cheltuiala D-lui ing. Radu Coca, fiu vrednic al comunei Sadova.

S-a oficiat slujba aghezmei, s-a sfințit monumentul și împrejurimea, s-au depus coroane de flori de către Primărie și veteranii de război. Pr. paroh T. Moroșan, parohul parohiei Sfântul Gheorghe Sadova, a rostit un cuvânt, arătând că astăzi avem îndoită sărbătoare: Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos la cer și ziua și pomenirea eroilor neamului.

Așa cum Domnul S-a Înălțat la cer și șade de-a dreapta Tatălui, tot așa și sufletele eroilor se înalță la cer, și sunt așezate în ceata celor aleși.

A urmat un program artistic adecvat sărbătorii, prezentat de elevii școlii primare și dirijat de D-na învățătoare Cristina Puzariuc.

Au vorbit primarul comunei Sadova, Dl. Vladimir Botă, Dl. Victor Boca, din orașul Câmpulung, veteran de război, Dl. Locotenent în rez. Constantin Hafiuc. Cei patru preoți au oficiat slujba de pomenire a tuturor eroilor înscriși pe cele patru plăci, căzuți în anul 1878, la Grivița, Plevna, Rahova și Vidin, cei căzuți în anul 1916—1918, la Oituz, Tg. Ocna, Mărăști, și Mărășești și celor din 1941—1945, căzuți în răsărit și apus. S-a împărțit celor prezenți jertfa adusă de credincioși

Veșnică să le fie pomenirea.

Așa știu sadovenii să-și cinstească eroii

Pr. prot. Teodor MOROȘAN

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

RESFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA COSTEȘTI I JUDEȚUL VASLUI

De sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul — Sânzienele, 24 iunie 1994, Prea Sfințitul Eftimie, Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor, a săvârșit slujba de resfințire a bisericii înnoită cu pictură din parohia Costești I, protopopiatul Vaslui.

In ziua praznicului, Prea Sfintia Sa a fost întâmpinat cu bucurie și dragoste fiască de credincioșii din parohie și soborul de preoți și diaconi în frunte cu P.C. Prot. Vasile Pîrcălabu.

Apoi a urmat slujba de resfințire a bisericii și Sfânta Liturghie.

In cadrul Sfintei Liturghii a avut loc hirotonia întru diacon a tânărului **Vasile V. Liche,** absolvent de seminar, pentru parohia Răncenii, prototpopiatul Husi, Judetul Vaslui.

La sfârșitul Sfintei Liturghii a vorbit părintele Vasia Dădănogu, prezentând un scurt istoric al bisericii și parohiei în general, și o dare de seamă asupra realizărilor din parohie, care sunt dominate de pictura bisericii determinanta praznicului de astăzi. A mulțumit pictorului pentru frumoasa lucrare, apoi Prea Sfințitul Episcop Eftimie pentru solicitudinea și sprijinul moral acordat de-a lungul întregii sale activități, oaspeților și credincioșilor prezenți, pentru obolul adus din cea mai curată conștiință creștinească.

Adresându-se credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a spus: „Apreciez dragostea care v-a adus într-un număr așa de mare la această sărbătoare, arătându-vă că dumneavoastră sunteți buni creștini și buni cetățeni. V-ați străduit să înfrumusețați această biserică în care sălășluiește Dumnezeu și în care veți primi darurile Sale.

Ați dat așa cum a spus preotul dumneavoastră acestei biserici „cuviincios chip", restaurând-o și înfrumusetând-o cu pictură după cum se vede. Fie că această zi să însemne începutul unei hotărâri de a înfrumuseța și biserica sufletului în care să vă puteți prezenta în fața lui Dumnezeu, pentru răsplata ce ne așteaptă pe fiecare la sfârșitul vieții pământești. Minunată este duminica aceasta, când stihiile sau oprit în dulceața unei zile însorite de vară, mângâietoare, de slujba resfințirii acestei biserici si de amintirea nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Strălucirea harică a acestei zile v-a încurajat osteneala de a veni aici, ca să vă uniți inima dvs. cu altarul bisericii.

Lucrarea executată la această biserică face cinste si preotului și credincioșilor de aici.

Îmi exprim mulțumirea pentru realizările acestea și felicit pe preot, organele parohiale și credincioșii".

In încheiere P.S. Episcop a îndemnat pe credincioși să păstreze credința dreaptă, a împărțit tuturor arhierești binecuvântări, a felicitat pe preotul paroh pentru lucrarea frumoasă, acordându-i rangul de „iconom stavrofor" după care a urmat un polihroniu.

BISERICA DIN PAROHIA „SFINȚII ÎMPĂRAȚI"-COMĂNEȘTI JUDEȚUL BACĂU

[illegible] a fost pregătită de sfințirea bisericii parohiei — la

subsol — o adevărată catacombă, unică în eparhie, urmând să se construiască exteriorul (recomandăm tuturor bunilor creștini să o viziteze).

Încă de dimineață credincioșii s-au adunat la biserica amintită, așteptând cu evlavie sosirea Prea Sfințitului Episcop.

La ora 9,00 Prea Sfințitul Episcop Eftimie, intră la subsol în sfânta biserică. Soborul de preoți în frunte cu P.C. protopop de Moinești, Petru Todeancă, au întâmpinat pe Prea Sfințitul Episcop cu Sfânta Evanghelie și imnul „Pre Stăpânul...".

Condus în interiorul bisericii, Prea Sfințitul Episcop binecuvântează poporul credincios care-și pleacă fruntea cu evlavie.

După slujba de sfințire a apei, se oficiază biserica prin interior, ungându-se cu sfântul și marele mir, stropindu-se cu agheazmă și citindu-se rugăciunile respective.

Apoi, se începe Sfânta Liturghie. Răspunsurile Sfintei Liturghii au fost date de corul bisericii parohiei „Sfântul Spiridon"-Comănești.

La momentele tipiconale, Ioan Roncea este hirotonit în diacon, iar Petru Roncea în preot, pe seama Mănăstirii Măgura Ocnei-Tg. Ocna.

După terminarea Sfintei Liturghii a luat cuvântul părintele paroh Valentin Porojnicu, care salută cu deosebită căldură sufletească prezența Prea Sfințitului Episcop și distinșilor oaspeți. În continuare P.C. Sa face un raport succint asupra activității și realizărilor din parohie.

Face urări de sănătate Prea Sfințitului Episcop Eftimie, cât și celor prezenți.

După raportul părintelui Valentin Porojnicu, ia cuvântul P.S. Episcop Eftimie, care, mulțumind pentru invitație, aduce cuvinte de laudă pentru enoriași și preotului paroh căruia le împărtășește binecuvântarea arhierească.

În cuvântul său P.S. Episcop spune printre altele că manifestând cinstire și respect pentru Biserică, ne manifestăm cinstirea și respectul pentru moșii și strămoșii noștri, care s-au închinat și ei în sfânta biserică.

Dar în afară de biserica văzută, există și Biserica nevăzută din inima credincioșilor „Dumneavoastră sunteți Biserica nevăzută...".

Ați împodobit biserica văzută, nu uitați biserica nevăzută, pe care s-o împodobiți la fel de frumos, ca Domnul Iisus Hristos să intre în sufletele dumneavoastră.

Referindu-se la evanghelia zilei — a mironosițelor — îndeamnă să ascultăm cu luare aminte de glasul plin de iubire al Sfintei Biserici, care este maica tuturor creștinilor și să străduim după măsura puterilor, a o urma, pentru că Învierea Domnului și tot ele au propovăduit întâi această mare minune.

Femeile mironosițe au fost învrednicite mai întâi să se încredințeze de învierea Domnului și tot ele au propovăduit întâi această mare minune.

Semn că Dumnezeu foarte mult ține la femeile cu adevărat creștine și le răsplătește după vrednicie.

Îndeamnă, în continuare, pe credincioși de a veni la biserică, unde cu adevărat vor împlini cuvintele „Gustați și vedeți ce bun este Domnul".

Solemnitatea se încheie cu acordarea rangului de „iconom" P.C. Pr. paroh Valentin Porojnicu și un polihroniu pentru conducerea Bisericii și a poporului român.

Credincioșii prezenți la slujba săvârșită în biserica „Sfinții Împărați"-Comănești s-au rugat la Dumnezeu în mulțumirea de săvârșirea acestui sfânt la care au luat parte.

TARNOSIREA BISERICII DIN CONTEȘTI-BACĂU

Duminica, 31 iulie 1994, zi de vară, cu zâmbete senine și cu amiază însorită, zi de praznic pentru credincioșii din localitatea Conțești, protopopiatul Tg. Ocna, Județul Bacău, cărora le-a fost dat să trăiască acum bucuria de a vedea târnosirea bisericii lor părintești, săvârșită solemn prin rugăciunile Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar.

Zi de praznic și pentru credincioșii satelor din împrejurimi, veniți la Conțești pentru a se împărtăși din bucuria localnicilor și a primi ei înșiși binecuvântările arhierești.

Dimineața la ora 9, Prea Sfinția Sa înconjurat de călărești, este întâmpinat de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Pr. protopop de Tg. Ocna, Dumitru Ciubotaru, la poarta bisericii.

După ritualul îmbrăcării și a oficierii Utreniei și a Aghezmei, s-a înconjurat sfântul lăcaș cu opririle tipiconale, s-a sfințit cu apa sfințită, după care s-au rostit în biserică rugăciunile de sfințire.

După împlinirea acestor rânduieli canonice, s-a oficiat Sfânta Liturghie de același sobor de preoți răspunsurile fiind date de credincioși prezenți sub conducerea cântărețului parohiei.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, P.C. Pr. paroh Ioan Pârlea, a făcut un scurt istoric al bisericii. S-a accentuat că toți cei prezenți în această zi însorită de iulie, își serbează încununarea unui gând și a unei munci.

„Vechea lor biserică, peste care vremea așezase semnele bătrâneții, este acum întinerită, refăcută, înfrumusețată cu pictură nouă. Este dorința tuturor celor de aici de a intra și a se ruga într-o Casă nouă a Domnului în care să te simți bine, ca în casa ta proprie, curată și impozantă, este dragostea creștinilor din Conțești pentru biserica lor, este munca tuturor și, de ce nu și a smereniei mele preotul paroh.

Numai cu puterile proprii și banul dumneavoastră biserica a fost restaurată în exterior și a fost pictată din nou de către talentatul pictor Nicolae Florea..

Credincioșii din Conțești au ținut ca slujba de redeschidere a bisericii să fie făcută de un ierarh. Și bunul Dumnezeu a realizat dorința noastră a tuturor.

De aceea, Prea Sfințite Părinte, Vă mulțumim pentru participare, osteneală și Dumnezeu să Vă dea sănătate în îndelungare de zile".

Luând cuvântul Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim, elogiază activitatea neîntreruptă depusă aici pentru continua înfrumusețare a acestui sfânt lăcaș și aduce celor prezenți binecuvântările Prea Sfințitului Episcop Eftimie.

Apoi arată rostul și însemnătatea bisericii în obștea creștină. Prea Sfinția Sa îndeamnă pe credincioșii prezenți să cerceteze biserica, unde vor învăța să fie buni creștini, pentru a-și mântui sufletele, a nu se lepăda de credința adevărată și a fi buni români.

Pentru activitatea depusă, preotul paroh este hirotesit „ICONOM".

Slujba a luat sfârșit cu rostirea unui polihroniu pentru Prea Sfințitul Arhiereu, poporul dreptcredincios român și pentru credincioșii prezenți la slujbă.

BISERICA DIN PAROHIA „SF. IOAN BOTEZĂTORUL" ORAȘUL TÂRGUL OCNA

Duminică, 10 iulie 1994, a fost târnosită frumoasa biserică din parohia Sfântul Ioan-Tg. Ocna, protopopiatul Tg. Ocna, județul Bacău.

Este vorba de construcția unei noi biserici năruită de vreme și care din cauza stricăciunii prea mari în care se găsea și a spațiului mic — prin stăruința actualului și vrednicului preot paroh și protopop de Tg. Ocna Dumitru Ciubotaru, biserica nu a fost demolată spre a fi transplantată în alt loc, ci ea a fost reconstruită pe același loc.

Întreaga operă a [illegible] Sfântul Ioan-Tg. Ocna de la dăltuirea [illegible] până la sfințirea ei, a [illegible] arhitect [illegible]

[illegible] a [illegible] timp de [illegible] ani [illegible] la inițiativa Consiliului [illegible] în frunte cu [illegible] Ioan Pelin, asistența tehnică, D[illegible] rezervă

Nicolae Costin, iar în ultimul an s-a executat pictura nouă în tehnica frescă de către pictorița Ecaterina Ardeleanu.

Iar în ziua stabilită pentru târnosirea ei — o zi cu ploaie dimineața și apoi soare, o zi de vară când toate florile au înflorit — credincioșii parohiei în frunte cu parohul lor, toți în haină de sărbătoare, ca și biserica lor atât de frumoasă, epitropul Ioan Pelin în costum național cu pâine și sare, au așteptat pe Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul — Arhiereu-vicar, delegat al Prea Sfințitul Episcop Eftimie, ca să le sfințească biserica, rodul speranțelor și muncii lor de ani de zile.

La ora 9,00 Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim Vasluianul, sosește în fața bisericii unde este întâmpinat de credincioșii și preoții invitați la această festivitate, în frunte cu preotul paroh și protopop de Tg. Ocna, Dumitru Ciobotaru.

Se începe slujba de târnosire. La ora 11,00 se începe Sfânta Liturghie în timpul căreia tânărul absolvent de seminar Simion Marian, este hirotonit în diacon pentru parohia Grumezoaia, protopopiatul Huși, județul Vaslui.

Terminându-se Sfânta Liturghie, P. C. Pr. paroh Dumitru Ciubotaru luând cuvântul, a spus: „Ați venit aici, să sfințiți acest locaș dumnezeiesc, rod al credinței enoriașilor de aici și al muncii plină de entuziasm a smereniei noastre".

Apoi face o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor executate.

„Umăr la umăr cu credincioșii mei m-am instalat la muncă și am construit această Sfântă biserică, între anii 1989—1994. Am fost ajutat de meșteri vrednici și de toți credincioșii care prin râvna lor au realizat ceea ce se vede".

Apoi, mulțumește Prea Sfințitului Arhiereu Ioachim Vasluianul pentru că a binevoit să vină să sfințească munca întregii obști ortodoxe din parohia Sfântul Ioan-Tg. Ocna. Mulțumește organelor locale de stat pentru ajutorul dat. Mulțumește în sfârșit tuturor credincioșilor care l-au înțeles și au depus eforturi mari ca lucrările să se execute repede și în bune condiții.

La sfârșit a luat cuvântul Prea Sfințitul Arhiereu Ioachim Vasluianul care printre altele a spus: „Apreciez în chip deosebit strădaniile depuse de P.C. Pr. Dumitru Ciobotaru și de credincioșii săi pentru construcția acestei sfinte biserici și pentru împodobirea ei cu pictură nouă. Nu ați precupețit nimic pentru ca să construiți acest lăcaș de închinare.

Apreciez de asemenea, prezența dumneavoastră aici, ceea ce dovedește cât de mult ați îndrăgit acest Sfânt lăcaș.

Pentru toate acestea, vă aduc din partea Prea Sfințitului Episcop Eftimie binecuvântările părintești ale Prea Sfinției Sale și urările sale de sănătate și spor în întărirea dumneavoastră duhovnicească. După ce până acum dumneavoastră ați lucrat pentru biserică, de acum înainte începe lucrarea Bisericii asupra dumneavoastră.

Iubiții mei, ce v-a determinat să faceți, să construiți această biserică? Ce găsiți dvs. în ea? Dorul de grija pentru viața veșnică v-a îndemnat să lucrați pentru ea și să veniți aici. Dragostea de Dumnezeu. Dumneavoastră știți și de aceea veniți aici, că biserica vă zidește pentru viața veșnică, știți că ea vă ajută să vă asigurați intrarea în împărăția lui Dumnezeu. Da iubiții mei, viața veșnică pe care o așteptăm și în care vom intra la sfârșitul celei pământești, începe aici, ca începe de la naștere noastră spirituală, Deci de la botez ne pregătim pentru ea.

Frumoasă podoabă ați făcut aici! Veniți în acest sfânt lăcaș, căci aici învățați cum să credeți duhovnicește, cum să vă rugați, cum să vă pregătiți pentru a primi harurile lui Dumnezeu, necesare mântuirii sufletelor dumneavoastră.

Ați făcut biserica aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu. Să nu uitați să-I mulțumiți.

Să nu fiți ca cei din evanghelia citită astăzi, a treia după Rusalii — preocupați de grijile vieții, ci „căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă". Să nu uitați să mulțumiți totdeauna lui Dumnezeu pentru ce, ceea ce El vă dăruiește viață, sănătate, putere de muncă. Veniți aici, căci Biserica va învăța totdeauna să fiți cetățeni buni, bunici, să vă iubiți țara, să vă iubiți unii pe alții să faceți ca viața din Patria noastră să fie tot mai bună pe dreptate lucrătoare.

Felicitându-vă pe dumneavoastră toți și pe vrednicul paroh, Părintele Dumitru, vă binecuvântez și rog pe Dumnezeu să vă dăruiască sănătate și ajutorul Său, pentru a fi buni creștini și buni fii ai Țării noastre".

A luat apoi cuvântul Domnul Ioan Pelin — epitropul parohiei, după care s-a oficiat un Polihroniu

La casa parohială, s-a servit îndatinata masă, participând cei invitați la Sfânta slujbă.

Arhid. Ilie MIRARASE

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL NICOLAE TĂNASE

În ziua de 26 mai 1994 s-a stins din viață Preotul pensionar Nicolae Tănase în orașul Bacău.

Preotul Nicolae Tănase s-a născut pe plaiuri moldovene, în comuna Plopana, județul Bacău, la data de 16 iulie 1908, fiind cel de al treilea copil din cei șase ai familiei Tănase.

Tatăl Nicolae și mama Ecaterina. Primul funcționar, iar a doua casnică

Școala primară a urmat-o în comuna natală.

Între anii 1922—1930 urmează cursurile Seminarului „Sfântul Gheorghe" în Roman.

Pe data de 1 ianuarie 1931 este hirotonit în preot pe seama parohiei Secuieni, județul Bacău. Este transferat la cerere la parohiile: Lucaci-Bacău; Plopana-Bacău; Răleni-Vaslui, de unde iese la pensie. A păstorit peste 51 de ani. Soția sa Elena cu care a avut doi copii a decedat. După 13 ani ca pensionar, la data de 26 mai 1994 se stinge din viață.

La parohiile unde a fost paroh a depus o bogată activitate pe toate tărâmurile slujirii preoțești. Pentru aceasta a fost distins cu gradul onorific de „Iconom Stavrofor".

Corpul neînsuflețit a fost depus în capela cimitirului central din Bacău.

Slujba înmormântării a fost oficiată de un sobor de 11 preoți. Au ținut cuvântări: Pr. Andrei Foștea de la parohia Plopana și Ioan Chiriboga de la parohia „Sfinții Împărați"-Bacău.

Ambii au scos în evidență vrednicia celui decedat.

Pe unde a slujit, a lăsat frumoase pilde de hărnicie preoțească, bunătate, muncă fără preget, dărnicie, omenie, la care s-a mai adăugat și o exemplară purtare duhovnicească atât printre credincioși, cât și în viața familiară. Toate aceste însușiri au fost cunoscute și de către autoritățile superioare bisericești.

Sicriul cu trupul neînsuflețit, al celui prohodit purtat pe umeri de către frați preoți participanți la această tristă ceremonie, după oficierea slujbei bisericești, a fost pus în mormântul familiei din cimitirul central din Bacău în glasul trist al clopotelor.

Dumnezeu să-i hărăzească iertare de păcate și a-l așeze în cetatea dreptilor, unde nu este nici întristare, nici suspin, ci Viață fără de sfârșit. Amin!

PREOTUL ICONOM STAVROFOR CONSTANTIN PLATON

În prezența familiei, a rudelor și cunoscuților, a unor enoriași din parohia Sfinții Împărați-Roman, județul Neamț și a Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul Arhiereu-vicar, slujba prohodirii a fost oficiată de un sobor de preoți (paisprezece) și de Arhid. Ilie Murărașu.

Răspunsurile la slujbă au fost date de un grup de elevi de la Seminarul Teologic „Sfântul Gheorghe" din Roman și cântăreții parohiilor din oraș.

Atât slujba oficiată de soborul de preoți, cât și cântarea străneî, a impresionat în mod deosebit pe cei prezenți în biserică.

Seria cuvântărilor a început-o P.C. Pr. Gheorghe Miron, consilier administrativ, care a adus cuvânt de mângâiere din partea Prea Sfințitului Episcop Eftimie, spunând: „Cu profundă durere am primit vestea trecerii la cele veșnice a distinsului preot Constantin Platon, care peste o jumătate de veac a slujit cu credință și dăruire Biserica Mântuitorului nostru Iisus Hristos, a primit cele mai înalte distincții bisericești, iar în calitate de consilier economic a lucrat sub trei distinși ierarhi: Arhiep. Teofil Herineanu, Episcop Partenie Ciopron și Episcop Eftimie Luca.

În numele nostru, a colaboratorilor și a tuturor preoților acestei eparhii, transmitem cuvenitele condoleanțe familiei îndoliate, rugând pe Bunul Dumnezeu să-i dea iertare de păcate, făcându-l părtaș al vieții și fericirii veșnice".

Cu cei ce l-a urmat și l-a cunoscut îndeaproape pe preotul Constantin Platon, a luat cuvântul Pr. Romus Scânteie, parohul bisericii „Sfinții Împărați", care după ce a transmis familiei decedatului preot, sincere condoleanțe, a spus printre altele: „cu sufletele pline de durere ne-am adunat azi aici, pentru ca preoții slujitori și enoriașii acestei parohii, să-l conducă la viața veșnică pe cel ce a fost preotul Constantin Platon.

A fost un preot model, a construit această biserică, a avut mumei de răspundere în cadrul Centrului eparhial Roman și cât a slujit la această Sfântă biserică, a îndeplinit munca de evanghelist. A veghiat continuu pentru a nu se stinge candelele credinței din inimile enoriașilor.

Este primul cetitor al acestei sfinte biserici, în care a radiat din ființa sa lumina și bunătatea și darul oratoriei.

P.C. Sa, rămâne o pildă în tot ceea ce a făcut și în numele tuturor credincioșilor, îl asigurăm că ne vom ruga pentru sufletul său, și Bunul Dumnezeu să-l ierte".

În numele colegilor P.C. Pr. pensionar Vasile Cenușă, a arătat că cel ce pleacă azi dintre noi a fost elevul premiant la Seminarul „Sfântul Gheorghe" din Roman, din clasa I, până în a VIII-a. A fost foarte sârguitor și perseverent în toate. Pe lângă cunoștințele religioase s-a preocupat temeinic și în literatură.

A scris diverse articole și poezii în revista „Cronica Romanului" și alte publicații locale.

A fost un bun coleg și deosebit frate în preoție. De asemenea soț tată bun și preot model.

P.C. Pr. Constantin Petru, în calitate de paroh și Inspector eparhial, a spus: „Unui preot îi este foarte greu să vorbească despre alt preot în fața unui număr impresionant de credincioși.

Preotul în fața enoriașilor este ca sarea pământului, pentru că el trebuie să se apropie de fiecare credincios.

Când s-a sfințit locul pentru construirea acestui lăcaș eu eram elev la Seminar și am luat și eu parte împreună cu Prea Sfințitul Arhiereu Ilarion Băcăoanu.

A fost lumina lumii și sarea pământului și prototipul cel mai bun de urmat.

Ne rugăm Bunului Dumnezeu ca sufletul său bun să fi așezat în împărăția luminii.

În încheiere, Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, a spus: „Privind pe răposat poate mulți dintre noi ne punem întrebarea: ce este viața și ce este moartea? Moartea deschide porțile filozofiei. Omul are două idei: a vieții și a morții.

Despărțirea sufletului de trup este moartea din punct de vedere creștin. Mormântul este ușa prin care credinciosul intră în veșnicie.

Apoi a transmis din nou, Prea Sfințitului Părinte Episcop, familiei decedatului preot, sincere condoleanțe și a spus printre altele, aspecte din viața și activitatea preotului Constantin Platon.

S-a născut la 9 martie 1908, satul Poienile de Jos, comuna Roșiori, județul Bacău, din părinții Constantin și Maria, agricultori. Școala primară o urmează în satul natal, Seminarul „Sfântul Gheorghe" din Roman și Facultatea de Teologie din Cernăuți, 1934.

Căsătorit cu învățătoarea Matilda Crăiniceanu având două fete.

La 28 ianuarie 1932, este hirotonit pe seama parohiei Hălăucești-Roman, unde a funcționat până în anul 1937, când se transferă la parohia Sfinții Împărați-Roman.

În perioada 1929—1932, a fost pedagog la Seminarul „Sfântul Gheorghe" din Roman.

Pentru meritele sale deosebite este numit în postul de consilier economic la Centrul eparhial în perioada 1 ianuarie 1959-1 iulie 1975. Cât a lucrat în postul de consilier economic, prin memoria sa, a fost un model de seriozitate, ambiție, corectitudine, profesonalism, dăruire și consecvență, cultură, credința, în tot ceea ce făcea. La data de 1 ianuarie 1978 se retrage și din funcția de preot paroh.

Cei ce l-am cunoscut îi vom păstra veșnic în inimile noastre un loc de lumină, dragoste și vie amintire pentru sufletul său nobil și de neînlocuit.

Ne plecăm fruntea cu pioșenie în fața vieții sale de o moralitate exemplară.

Soborul de preoți, rudele, cunoscuții și enoriașii au ridicat pe umeri sicriul, l-au așezat într-o mașină și, în cântările preoților și a cântăreților, la plânsul familiei, parcurgând unele străzi ale orașului, l-au înmormântat în cavoul familiei din cimitirul orașului Roman. Aici Prea Cucernicul Părinte Nicolae Teoderici — parohul parohiei „Sfântul Gheorghe" din Roman fost coleg — consilier — la Centrul eparhial i-a adus un ultim omagiu, spunând: „Am însoțit pe ultimul drum cu regretul în suflet că am pierdut un mare om, un mare preot, un mare consilier al Episcopiei, un mare prieten, un bun coleg. Dumnezeu să-l ierte, iar pe îndurerata familie Dumnezeu s-o întărească și s-o mângâie în marea durere care s-a abătut asupra lor".

Așa s-a sfârșit viața pământească, în regretele și lacrimile tuturor, a bunului și vrednicului preot Constantin Platon.

Dumnezeu să-l odihnească în pace.

PREOTUL NICOLAE MORĂRAȘU

Minutarul de pe cadranul vieții Părintelui Nicolae Morăraşu s-a oprit Duminică 24 aprilie 1994, dar nu pentru totdeauna, ci ca să se mute și să-și reia bătăile în alte ritmuri, mai lente, pe cadranul nevăzut al veșniciei, unde începe cealaltă numărătoare tainică și incontrolabilă a adâncilor aminte și a acelui ireversibil și mereu inevitabil „a fost".

Părintele Nicolae Morăraşu a văzut lumina zilei în orașul Dărmănești, județul Bacău la data de 21 mai 1910, din părinții: Neculai — a fost muncitor la Fabrica de Oțet din Dărmănești-Bacău, mort în războiul din 1916—1918, Iftimia — a fost casnică și a murit în anul 1914.

Rămânând orfan de război, a fost luat mai întâi de o unitate militară (Divizia 1), care apoi l-a predat orfelinatului „Principele Mir..." din localitatea Păunești-Vrancea.

Școala primară a urmat-o în acel orfelinat, care în anul 1919 s-a mutat în comuna Fântânele-Bacău, absolvind patru clase în 1922.

În anul 1922 înființându-se un seminar pentru orfanii de război în orașul Câmpulung-Muscel, orfelinatul din Fântânele l-a înscris în clasa I-a și după opt clase a fost declarat absolvent, cu Diploma nr. 183 1930.

Din motive de sănătate se înscrie abia în anul 1931 la Facultatea de Teologie din Cernăuți pe care o absolvă în anul 1935.

În octombrie 1937, s-a căsătorit cu Iuliu fiica preotului D. Cănescu, fost paroh al parohiei Fântânele-Bacău.

A avut doi copii. N... a slujit ca preot o parohie până în anul 1957—1958, a fost dimitrat de orfelinatului „Principele Mircea" din Fântânele-Bacău.

In anul 1939, februarie 1, este numit preot pe seama parohiei Fântânele-Bacău, unde a funcționat până la data de 1 martie 1961, când se transferă în postul II de preot slujitor la parohia „Sfântul Nicolae"-Bacău. Aici slujește împreună cu preotul Ioan Mareș — până la data de 1 februarie 1990, când se pensionează. Prin încercări grele a trecut adormitul în Domnul, când a rămas de tânăr văduv prin încetarea din viață a scumpei sale soții.

Pentru spiritul său judicios și rodnica activitate pastorală, i s-a conferit din partea ierarhului distincția de iconom stavrofor.

Slujba înmormântării s-a făcut în biserica „Sfântul Nicolae" din orașul Bacău, unde a fost depus și sicriul cu trupul neînsuflețit al adormitului în Domnul de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar. Despre demnitatea misiunii preoțești și despre vrednicia decedatului a vorbit Prea Sfinția Sa, relevând trăsătura caracteristică a vieții părintelui Nicolae Morărașu: concordanța dintre gând, vorbă și faptă, integritatea caracterului său, însușiri organice legate de integritatea lui în specificul legii strămoșești. El a dovedit că ceea ce a propovăduit a și împlinit, deci i se pot aplica întocmai cuvintele Mîntuitorului: „Cel ce va face și va învăța, mare se va chema în împărăția cerurilor (Matei 5, 19).

La sfârșitul ceremoniei înmormântării, s-au exprimat cuvintele de condoleanțe familiei celui dispărut, și altor rudenii, apoi sicriul cu rămășițele pământești ale părintelui Nicolae Morărașu au fost așezate, — spre odihnă veșnică — în mormântul familiei din parohia Hemeiuși-Bacău.

Odihnească-se în pace!

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE BUCOVINE

THEOLOGIE ET VIE

REVUE DE PENSÉE ET DE SPIRITUALITÉ

NOUVELLE ÉDITION — ANNÉE IV (LXX e), No. 5-7,
Mai-Juillet 1994

S O M M A I R E

LA FAMILLE CHRETIENNE AUJOURD'HUI

† *DANIEL, Métropolite de la Moldavie et de Bucovine*, La famille chrétienne — „Eglise de chez soi" 3

† *TEOCTIST, Patriarche de L'Eglise Orthodoxe Roumaine*, Enseignement pastoral à l'occasion de la „Journée de la famille" 5

P. conf. dr. Petre SEMEN, La Famille et son importance à l'époque de l'Ancien Testament 7

P. lecteur Mihai VIZITIU, La Famille et l'enseignement du Sauveur et des Saints Apôtres 25

P. assist. Ioan-Cristinel TEŞU, Le Sens de la famille selon les conceptions du Saint Jean Chrisostôme 40

P. lecteur C. GRIGORAŞ, L'Education élevée au degré de Sacerdoce chrétien dans la pédagogie patristique . 60

P. lecteur Gheorghe PETRARU, La Famille chrétienne — perspectives missionnaires et oecuménistes 76

Diac. asist. Alexăndrel BARNEA, La musique ecclésiastique et la famille dans le rituel du Sacrement de la Noce . . 89

P. lecteur dr. Nicolae CHIFĂR, Le Sacrement de la Noce selon l'enseignement des Saints Parents 97

P. lecteur dr. Nicolae ACHIMESCU, La Famille chrétienne entre tradition et modernité. Considérations théologico-sociologiques 111

Prof. dr. Vasile C. CIOCÂRLAN, Premises de la réussite conjugale 131

P. asist. Mircea STOLERIU, La Famille chrétienne dans le milieu urbain — problèmes et perspectives 137

Prof. dr. C. ROMANESCU, Quelques propos aujòurd'hui au sujet de la famille 141

P. lecteur Gheorghe POPA, La famille chrétienne: une perspective théologique et spirituelle 143

Irina LEONTE, La famille chrétienne: parents et enfants . 155

P. S. Evêque MOUSSA, La jeunesse et la vie de famille — une perspective orthodoxe copte — (d'après „YOUTA AND FAMILLY LIFE", Caire, 1992, *trad. par Crina et Dan SANDU)*. 166

NOTES. 200

Itnen onti de prière triptique de l'ancien monastère de moniales de Topolița-département de Neamț *(Diac. Ioan Ivan)* ; l'Eglise „Sainte Trinité" *(Conf. dr. Gh. Macarie)*.

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

A. — L'ARCHEVECHE DE JASSY 208

Itinéraire pastoral *(Chroniqueur)*.

B. — ARCHEVECHE DE SUCEAVA ET DE RĂDĂUȚI . . 210

Messe épiscopale et consécration des fondements de la nouvelle Eglise de Stulpicani; Hommage aux héros; Consécration du monument des héros de la commune de Sadova, à l'Ascension de notre Segneur Jésus Christ (le 9 juin 1994) *(P. prot. Teodor Moroşan)*.

C. — EVECHE DE ROMAN ET DE HUȘI 213

Reconsécration de l'Eglise de la paroisse de Costești I, département de Vaslui; Eglise de la paroisse „Saint Empéreurs" — Comănești — département de Bacău; Consécration de l'Eglise de Conțești-Bacău; l'Eglise de la paroisse „St Jean Bâptiste" de la ville de Târgu Ocna (*Arhid. Ilie Murăraşu*).

† APPELES DEVANT DIEU : **Le Prêtre Nicolae Tanase; Le Prêtre iconome stavrophore Constantin Platon; Le Prêtre Nicolae Murărașu** *(Arhid. Ilie Murăraşu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 208

Itinerar pastoral (*Cronicar*).

B. — ARHIEPISCOPIA SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR 210

Slujba arhierească și sfințirea temeliei la noua Biserică din Stulpicani; Cinstire eroilor. Sfințirea monumentului eroilor din comuna Sadova, la Înălțarea Domnului Nostru Iisus Hristos (9 iunie 1994) (*Pr. prot. Teodor Moroșan*).

C. EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 213

Resfințirea Bisericii din parohia Costești I, județul Vaslui; Biserica din parohia „Sfinții Împărați"-Comănești județul Bacău; Târnosirea Bisericii din Conțești-Bacău; Biserica din parohia „Sf. Ioan Botezătorul" orașul Târgul Ocna (*Arhid. Ilie Mureșanu*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Preotul Nicolae Tănase; Preotul iconom stavrofor Constantin Platon; Preotul Nicolae Morărașu** *(Arhid. Ilie Murărașu)*.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE

CUPRINSUL

„ACEST DAR DUMNEZEIESC, CARE ESTE MIȘCAREA ECUMENICĂ"

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, „Acest dar dumnezeiesc, care este mișcarea ecumenică"; Cuvântul Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române la deschiderea lucrărilor Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor (București, 14 septembrie 1994) 3

STUDII

Pr. lector dr. Nicolae CHIFĂR, Preoția în concepția Sfinților Trei Ierarhi 9

Flavius SOLOMON, Mănăstirile ortodoxe moldovene până la mijlocul secolului al XV-lea. Organizare și proprietăți 18

Prof. Mihai ȘURUBARU, Reînființarea Tipografiei Mănăstirii Neamț în anul 1922 27

Prof. dr. M. WELKER, Persoana. Persoana deschisă relațiilor cu alte persoane și funcția. Criza antropologiei în sec. XX (*trad. de asist. Vasile Cristescu*) 38

PREDICI

Protos. Clement HARALAM, Cuvânt la Adormirea Maicii Domnului — 15 august 47

Pr. Ioan CÂRCIULEANU, Înnoire prin iubire și jertfă (Meditație) 49

ÎNSEMNĂRI 52

Bibliografia tipăriturilor muzicale psaltice românești (*Prof. univ. Sebastian Barbu-Bucur*) (*va urma*).

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 71

Nichifor Crainic, Sfințenia — Împlinirea umanului (Curs de Teologie mistică) (1935-1936), Ediție îngrijită de *Ierod. Teodosie Paraschiv*. Colecția „Teologie și Spiritualitate", Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993 *(Pr. asist. drd. Ioan-Cristinel Teșu)*; *Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu*. Sfinți daco-romani și români. Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994 (*I. Florin*).

(Continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ — ANUL IV (LXX), Nr. 8-10 AUGUST — OCTOMBRIE 1994

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : CENTRUL MITROPOLITAN — IAȘI

Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 16 — Iași 6600

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† **I.P.S. Dr. DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei**

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților

† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

P. C. Pr. prof. dr. NICOLAE ACHIMESCU, decanul Facultății de Teologie — Iași

P. C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic — Neamț

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic — Agapia

P. C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic — Suceava

P. C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic — Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, consilier cultural, Iași

REDACTORI

P. C. Pr. lect. GHEORGHE PETRARU, Iași

P. C. Pr. lect GHEORGHE POPA, Iași

ISSN 1221 — 5988

Adresa redacției :

Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 16,

6600, IAȘI — ROMANIA.

Articolele nepublicate nu se înapoiază

42.420

„ACEST DAR DUMNEZEIESC, CARE ESTE MISCAREA ECUMENICĂ“

Cu vrerea Bunului Dumnezeu, în zilele de 13-27 septembrie 1994 au avut loc la Patriarhia Română evenimente de însemnătate deosebită pentru istoria relațiilor interbisericești și interortodoxe, menite să consolideze mersul înainte către unitatea creștină.

Astfel, în zilele de 14-19 septembrie s-au desfășurat, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București, lucrările Sesiunii Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor. Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Partenie III, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, însoțit de I.P.S. Mitropolit Irineos de Cartagina, I.P.S. Mitropolit Petros de Accra și P.S. Episcop Teodoros de Cirene și Prea Fericitul Părinte Shenouda III, Papă și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Copte, însoțit de P.S. Serapion, Episcop pentru Serviciile Generale și Sociale, au făcut vizite oficiale și frățești Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, la Patriarhia Română.

Atât în timpul lucrărilor Sesiunii Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor cât și în cadrul vizitelor oficiale și particulare, s-au purtat convorbiri privitoare la relațiile interortodoxe, la promovarea dialogului Ortodoxiei cu celelalte Biserici, la sprijinirea acțiunilor ecumenice și s-au înălțat rugăciuni pentru pacea a toată lumea, pentru unirea Bisericilor, pentru stingerea vrajbei, încetarea neînțelegerilor și a războaielor dintre oameni și popoare.

La invitația I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, un grup de participanți la Sesiunea Comitetului Executiv al C.E.B. a efectuat în zilele de 19-22 septembrie un pelerinaj la mănăstirile din Arhiepiscopia Iașilor. Între personalitățile mișcării ecumenice, care au vizitat Moldova, menționăm pe Dl. Conrad Raiser, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Publicăm în continuare *Cuvântul* Prea Fericitului Părinte Teoctist la deschiderea lucrărilor Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor, în care sunt sintetizate principalele puncte ale programului de cooperare ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici din „marea familie creștină mondială“.

CUVÂNTUL PREA FERICITULUI PĂRINTE TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA DESCHIDEREA LUCRĂRILOR COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR

(București, 14 septembrie 1994)

Cu frățească dragoste și bucurie sfântă, vă întâmpinăm, iubiți membri ai Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor și reprezentanți ai marii familii creștine mondiale, la facultatea de teologie din București, cu salutul biblic, sfânt și veșnic actual: „Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului".

Mai întâi de toate, dau slavă lui Dumnezeu, Domnul istoriei, al înnoirii și al dezrobirii care, după patru decenii și jumătate de umilire și constrângere, ne-a învrednicit de darul sfânt al libertății, putând să vă primim astăzi fără aprobări prealabile din partea instituțiilor de stat ca în trecutul totalitar ateu, și să vă vorbim deschis și direct fără teamă de consecințe represive asupra Bisericii și credincioșilor ei.

În al doilea rând exprim, în numele Bisericii Ortodoxe Române, a milioanelor de credincioși și credincioase, recunoștința pentru tot ceea ce a însemnat și a făcut Consiliul Mondial al Bisericilor pentru Biserica noastră din anul 1961 când a devenit membră a marii familii ecumenice.

În cursul istoriei sale bimilenare, creștinismul românesc a fost obligat adesea să-și poarte crucea mărturisirii prin suferință și martiriu pentru Hristos și Evanghelie. Însă perioada celor 45 de ani de dictatură comunistă și atee importată din exterior și impusă prin forța armelor și a tancurilor străine, a confruntat viața creștină a românilor cu suferințe, privațiuni și frustrări nemaiîntâlnite în trecutul său istoric. Întrucât ateismul a fost adoptat ca ideologie oficială de stat, Biserica, prin natura existenței și mărturisirii sale, a devenit dușmanul numărul unu al statului socialist ateu. Numele lui Dumnezeu și valorile creștine tradiționale au fost radiate din cărțile școlare și din toate publicațiile. Pentru cei circa 19 milioane credincioși, Bisericii Ortodoxe i s-a permis funcționarea numai a șase seminarii și două facultăți de teologie, însă numărul de elevi și studenți a fost impus și drastic limitat, de fiecare dată de organele respective și de control ale statului comunist. Eforturi susținute s-au depus pentru izolarea Bisericii de societate și reducerea ei la tăcere. Prezența preoților în școli, spitale, orfelinate, azile de bătrâni și închisori și implicarea Bisericii în acte de asistență socială au fost interzise prin lege, limitându-i-se activitatea la oficierea cultului religios și predicarea Evangheliei între zidurile lăcașurilor sfinte.

În această perioadă tristă și dificilă de izolare, când Biserica căuta cu disperare noi modalități de supraviețuire și de mărturisire autentică în contextul social ostil Evangheliei, intrarea ei ca membră în marea familie creștină internațională, Consiliul Mondial al Bisericilor, a însemnat pentru noi un eveniment istoric important

și dătător de speranță. În această situație, pe de o parte, Biserica noastră nu s-a mai simțit singură și izolată ci parte integrantă în comuniunea creștinilor de pretutindeni. Tot prin intermediul Consiliului Mondial al Bisericilor, Bisericile Ortodoxe din lumea întreagă s-au readunat laolaltă, abordând împreună complexele probleme cu care erau confruntate Bisericile locale din diverse contexte sociale, politice sau culturale și căutând soluții pentru mărturisire creștină autentică. În tot acest timp, Biserica Ortodoxă Română a participat activ la dialogul teologic multilateral și bilateral cu celelalte Biserici. De asemenea, prin intermediul Consiliului Mondial al Bisericilor cele două familii ortodoxe, Răsăritene și Orientale, s-au regăsit și au pus bazele dialogului care în vremea noastră a atins faza finală în procesul realizării comuniunii depline, după 15 secole de despărțire.

Cu burse oferite de Consiliul Mondial al Bisericilor și de alte Biserici creștine, zeci de studenți teologi români și-au desăvârșit studiile la Institutul Ecumenic de la Bossey și la alte facultăți din străinătate, devenind apoi profesori de teologie, preoți și ierarhi, purtând mai departe flacăra nădejdii și conducând cu înțelepciune corabia Bisericii printre valurile necruțătoare ale dictaturii. Cu ajutorul marii familii creștine internaționale, bibliotecile școlilor noastre au fost înzestrate cu noi cărți și reviste de teologie actuală, iar clădirea din curtea facultății de teologie ortodoxă din București a fost ridicată și cu contribuția importantă financiară a Consiliului Mondial al Bisericilor.

Pentru toate cele amintite și pentru multe altele dorim să vă mulțumim și să vă arătăm recunoștința noastră că în decursul acestor ani ați fost alături de noi și ați purtat crucea durerilor și a suferințelor noastre. Pentru faptul că înțelegând situația grea a Bisericilor din contextele potrivnice credinței creștine ați dat dovadă de înțelepciune și solidaritate ecumenică și prin ceea ce ați întreprins nu ați adăugat suferințe și privațiuni noi pe umerii Bisericilor locale. Vă mulțumim pentru că alegând această cale spre a nu face și mai grea viața Bisericilor ci a le ajuta și susține în misiunea lor specifică deși limitată, ați ales, de bună voie, să suferiți alături de noi cei care trăim încă durerea bisericilor demolate și să suportați critici și acuze pentru noi din partea unor frați și surori mai puțin familiarizați cu misiunea și situația grea a Bisericilor din lagărul comunist ostil Evangheliei.

Iubiți frați și surori,

Mulțumim lui Dumnezeu și pentru faptul că printre suferințe și privațiuni El și-a manifestat neîncetat prezența și ne-a întărit în credința că niciodată Păstorul cel Bun nu-și părăsește turma ci este neîncetat în mijlocul ei. Experiența noastră din trecutul recent, unică în suferințe dar și în harul martirajului, este o dovadă a acestei realități. Lecția pe care ea ne-a dat-o ne va fi de real folos și în viitor în orientarea și organizarea vieții bisericești sub toate aspectele ei. Totodată, experiența noastră din această perioadă, în toată complexitatea ei, cu umilele ei realizări și slăbiciuni, poate fi

de folos atât creștinilor care, din păcate, încă mai trăiesc în societăți ostile Evangheliei și caută modalități de supraviețuire și de mărturisire autentică, cât și marii familii creștine ecumenice în atitudinile și relațiile ei cu aceste Biserici.

Cei 45 de ani de comunism ateu ne-au arătat că atâta timp cât Evanghelia lui Hristos este propovăduită, Biserica nu-și pierde dimensiunea ei profetică, *chiar dacă este forțată să tacă în probleme de ordin politic și social. În aceste situații, Evanghelia însăși devine glasul celor fără de glas și nădejdea celor fără de nădejde, iar credința în Hristos Eliberatorul și Mântuitorul, sursa de putere și înnoire care distruge zidurile opresiunii, imperiile și structurile sociale și politice totalitare și dictatoriale. Evanghelia lui Hristos propovăduită cu smerenie prin Liturghie și cuvânt în acești ani între zidurile bisericilor a deschis inimile slujitorilor și credincioșilor întru zidirea a sute de biserici din nou, a rodit prielnic în familiile credincioșilor noștri, a modelat conștiințele și sufletele milioanelor de tineri, mai ales prin strădania mamelor și a bunicelor, și s-a manifestat apoi la lumină, în plină stradă, în zilele revoltei anticomuniste din decembrie 1989. Este important de reținut că acești tineri educați în școlile de stat atee, fără nici un fel de pregătire religioasă formală, au ieșit în stradă cu cruci, lumânări și icoane, iar strigătul lor în fața tancurilor și a armelor ucigătoare a constat în proclamarea credinței în Dumnezeu în fața minciunii ateismului comunist. Neîncetat ei strigau tare și cu curaj: „Este Dumnezeu"; „Cu noi este Dumnezeu"; „Jos comunismul" și se rugau împreună zicând rugăciunea: „Tatăl nostru".*

În cei cinci ani de libertate, Biserica noastră a depus eforturi mari de a se reașeza pe bazele ei firești și de a răspunde numeroaselor solicitări venite din partea societății și a poporului credincios. Educația religioasă a fost reintrodusă în școlile de stat ca disciplină egală cu celelalte discipline de învățământ. Preoții și-au reluat locul firesc în spitale, orfelinate, azile de bătrâni, penitenciare și în viitorul apropiat vor activa și în armată. Mass-media, radioul și televiziunea dau informații asupra vieții bisericești și transmit emisiuni cu tematică religioasă, cultural-creștină și spirituală. Numărul monahilor și monahiilor tinere este în creștere în mănăstirile sporite ca număr. Școlile teologice s-au înmulțit și și-au diversificat profilurile, oferind și fetelor posibilitatea de a studia teologia. Cu binecuvântarea și sprijinul Bisericii, tinerii, studenții, femeile și alte grupuri de credincioși s-au organizat în diverse asociații care activează cu rezultate bune și încurajatoare în domeniul spiritual, cultural creștin și social diaconal, în universități, parohii și în alte diverse instituții publice și domenii ale societăți românești contemporane. În efortul de a face față tuturor acestor încercări, trebuie să mărturisim că sunt și dificultăți: posibilități financiare limitate, lipsa de experiență și de personal pregătit adecvat, înfruntarea unor atitudini ostile și mentalități din trecutul recent etc. Ne exprimăm însă speranța că și de această dată, ca întotdeauna, familia ecumenică ne va sta alături cu ajutorul, experiența și cooperarea intercreștină frățească în depășirea obstacolelor.

În ce privește ecumenismul local, din păcate, în cei cinci ani care au trecut din decembrie 1989, a cunoscut o oarecare stagnare. Problemele mari și specifice care au confruntat toate Bisericile în această perioadă le-a determinat să se concentreze mai mult pe rezolvarea problemelor interne. În prezent suntem cu toții în căutare de noi modalități, forme și structuri de cooperare ecumenică în cadrul și pe baza cărora să reluăm dialogul nostru teologic local. Înființarea Asociației Ecumenice a Bisericilor din România (AIDROM) și a Societății Biblice Române precum și realizarea a multe proiecte comune în domeniul diaconiei sociale, sunt primii pași în această direcție. În plus, de anul trecut, pentru prima dată am reușit să organizăm slujbe și rugăciuni comune inter-confesionale în cadrul Săptămânii de rugăciune ecumenice pentru unitate creștină. Cooperarea noastră ecumenică în mărturisirea comună a credinței și nădejdii creștine prin cuvânt și faptă, pe baza respectului reciproc, s-a extins chiar și dincolo de granițele ecumenice tradiționale la unele Biserici și organizații creștine care nu fac parte din marea familie a Consiliului Mondial al Bisericilor.

În cadrul acestui proces de reînnoire a angajamentului ecumenic mai sunt și unele probleme. Unele diferențe de opinii și poziții diferite în anumite domenii fac încă parte din spectrul larg al cooperării ecumenice. Și de această dată însă ne bazăm pe ajutorul și cooperarea Consiliului Mondial al Bisericilor. Modelul ecumenic al „unității în diversitate" ne poate inspira și pe noi în afirmarea diversităților și identităților specifice diverselor Biserici spre realizarea expresă a koinoniei creștine și de evitarea cu fermitate a oricăror forme sau tendințe de prozelitism, separare, segregare, autosuficiență sau naționalism șovin. Nădejdea noastră este că lucrând împreună și ajutându-ne unii pe alții în eforturile noastre de evanghelizare specifice, ne întărim reciproc și facem mai evidentă dorința noastră de a ajunge la unitatea pentru care s-a rugat Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Mărturisind împreună credința și nădejdea noastră creștină, vom face de asemenea ineficiente activitățile susținute ale unor Biserici și grupări antiecumenice care de câțiva ani ne agresează credincioșii, producând dezbinare și promovând rivalitate și ură confesională.

Având în vedere că Biserica Ortodoxă a fost printre primele Biserici care au pledat pentru mișcarea ecumenică, luând și inițiativa înființării ei sub forma unei koinonia ton ekklesion *— comuniune de Biserici, și pe baza convingerii noastre puternice ca împreuna căutare a unității văzute a Bisericii este atât un act cincizecimic cât și o chemare imperativă pentru fiecare creștin, dorim să vă reasigurăm că Biserica noastră rămâne fidelă dialogului teologic și cooperării frățești între Biserici. Pentru slujirea autentică a acestui ideal, se cuvine însă ca acest dar dumnezeiesc care este mișcarea ecumenică, să revină la făgașul teologic întrezărit cu atâta curaj de vizionarii și fondatorii ei acum peste 70 de ani.*

Mulțumindu-vă și urându-vă încă o dată bun venit, vă pun la suflet o întreită rugăminte și dorință a Bisericii noastre față de mișcarea ecumenică:

— *să fim uniți frățește unii cu alții în respect și înțelegere pe baza credinței noastre comune în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și să continuăm împreuna noastră căutare a unei comuniuni mai depline în mărturisirea aceleiași credințe apostolice;*

— *să nu uităm niciodată că țelul final și rațiunea asocierii noastre în cadrul mișcării ecumenice este redescoperirea unității văzute a Bisericii lui Hristos, și în sfârșit;*

— *să slujim lumea și societățile vremii noastre pe baza și prin afirmarea cu curaj a identității noastre creștine, a principiilor și valorilor morale revelate ale Sfintei Scripturi și ale Tradiției Apostolice, care sunt valabile, după credința noastră, pentru toți oamenii din toate locurile și din toate timpurile.*

Vă urez succes deplin și rog pe Dumnezeu să binecuvinteze cu roade bogate lucrările Comitetului Executiv ce vor avea loc în cursul săptămânii acesteia.

† *TEOCTIST*

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

PREOȚIA ÎN CONCEPȚIA SFINȚILOR TREI IERARHI

Sfinții trei mari ierarhi ai Bisericii și dascăli ai lumii, corifeii veacului de aur al spiritualității și teologiei creștine, Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul și Ioan Gură de Aur, ocrotitorii instituțiilor de învățământ din Biserica Ortodoxă, și-au înnobilat chipul lor cu atâtea virtuți, viața lor și-au umplut-o de mare sfințenie, învățătura lor pătrunsă de Duhul Sfânt au pus-o în slujba apărării credinței împotriva ereziilor, zelul lor pentru întrajutorarea și mângâierea celor năpăstuiți nu a cunoscut margini, iar contribuția lor la întărirea disciplinei în așezămintele monahale și în biserică se resimte și în zilele noastre.

Dar pentru că peste toate acestea se înalță slujirea lor preoțească am găsit de cuviință să prezint pe scurt câteva aspecte legate de măreția și puterea acestei slujiri, așa cum a fost concepută și experimentată de Sfinții Trei Ierarhi.

PREOȚIA — VREDNICIE ÎNGEREASCĂ

Pentru a înțelege mai bine de ce s-au apropiat Sfinții Trei Ierarhi cu atâta teamă sfântă de slujirea preoțească și au fost pătrunși permanent de nevrednicia lor, voi cita mai întâi începutul rugăciunii de la Heruvic, care este comună celor două liturghii transmise nouă de Sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur: „Nimeni din cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească Ție, Împărate al slavei; căci a sluji Ție este lucru mare și înfricoșător, chiar pentru puterile cele cerești...“ [1].

Conștienți așadar de măreția slujirii preoțești, dar și de osânda ce și-o pot agonisi cei ce slujesc cu nevrednicie, Sfinții Ioan Gură de Aur și Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul au preferat să fugă de hirotonia în treapta episcopală, cuvântările lor de apărare pentru această atitudine rămânând peste veacuri inestimabile tratate despre preoție [2].

Pătruns de teama nimicniciei omului față de măreția slujirii preoțești și de faptul că el se considera nepregătit pentru o așa de mare demnitate, Sfântul Grigorie ținea să precizeze că preoția, care este vrednicie îngerească (cf. Matei 2, 7), este în același timp „dregătorie de cinste“, însă și „dregătorie înfricoșătoare“ [3]. Prin urmare misiunea preoțească necesita persoane cu o înaltă trăire spirituală, cu o înaltă ținută morală și cu o temeinică pregătire intelectuală pe măsura responsabilității ei. De aceea este firesc ca

---

1. *Liturghier*, ed. I.B.M., București, 1974, p. 112.

2. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, P. G., XLVIII, 623-692. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție sau Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont*, P. G., XXXV, 408-512; Pentru lucrarea de față voi folosi traducerea românească a celor două tratate din volumul: Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Efrem Sirul, *Despre preoție*, trad. de D. Fecioru, București, 1987. În continuare voi cita din această traducere indicând paginile corespunzătoare.

3. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție LXI*, p. 194-195.

Sfântul Grigorie, zugrăvind un tablou al demnității preoțești să se întrebe: „Cine este cel ce crede că poate plăsmui, într-o singură zi, ca pe o statuie de lut, pe preot, pe apărătorul adevărului, pe cel ce va sta împreună cu îngerii, pe cei ce va slăvi pe Dumnezeu împreună cu arhanghelii, pe cel ce va înălța jertfele la jertfelnicul cel de sus, pe cel ce va fi preot împreună cu Hristos, pe cel ce va plăsmui din nou pe om, pe cel ce va restaura în om chipul lui Dumnezeu, pe cel ce va lucra pentru lumea de sus — și ca să spun ceea ce-i mai mare — pe cel care va fi Dumnezeu și va face pe oameni Dumnezeu?“ [4]. Pentru că preotul este „mijlocitor între Dumnezeu și oameni“ [5], urmărind să facă „să locuiască prin Duhul Sfânt, Hristos în inimile oamenilor“ și să facă pe om „Dumnezeu și părtaș fericirii celei de sus“ [6].

Nici Sfântul Vasile cel Mare nu considera preoția altceva decât slujire îngerească. El îndemna pe preoți să slujească întru frica lui Dumnezeu, reamintindu-le că n-au fost chemați să îndeplinească o dregătorie pământească, ci li s-a încredințat slujire cerească, că n-au primit o slujire omenească, ci li s-a dat o slujire îngerească [7].

Vorbind despre sublimitatea slujirii preoțești, Sfântul Ioan Gură de Aur, singurul om care, după cum afirma părintele Dumitru Fecioru, „urcând acest munte maiestos al preoției, l-a cunoscut în întregime“ [8], învăța că preoția este mult superioară demnității împărătești, numind-o „înaltă slujire a îngerilor“ [9]. În timpul Sfintei Liturghii preotul nu mai este socotit ca fiind printre oameni, ci împreună slujitor cu îngerii. Sfântul Ioan în momentul în care vorbește despre epicleză și împărtășire se minunează zicând: „Mai socotești, oare, că mai ești printre oameni și că mai stai pe pământ, când vezi că Domnul stă jertfă pe Sfânta Masă, iar pe preot stând lângă jertfă rugându-se, când vezi că toți se înroșesc cu împărtășirea cu cinstitul Sânge al lui Hristos? Mai socotești, oare, că nu te-ai mutat dintr-odată în cer, că nu ai scos din suflet orice gând trupesc și privești numai cu sufletul gol și cu mintea curată cele din ceruri? O, minune! O, iubire de oameni a lui Dumnezeu! Fiul, Care stă sus cu Tatăl, este ținut în clipa aceea în mâini de toți și se dă pe Sinești tuturor celor ce voiesc să-L sărute și să-L primească“ [10].

Descriind minunea săvârșită de proorocul Ilie, când a coborât foc din cer asupra jertfei lui, Sfântul Ioan, cuprins de uimire, adaugă: „Preotul stă în fața Sfintei Mese; nu pogoară foc din cer, ci pe Duhul cel Sfânt; se roagă vreme îndelungată nu ca să se pogoare o flacără de sus, spre a mistui cele puse înainte, ci ca să se pogoare harul peste jertfă, spre a aprinde cu ea sufletele tuturor și a le face mai strălucitoare decât argintul înroșit în foc“ [11].

Fără îndoială că și Sfinții Părinți și preoții dintotdeauna s-au întrebat, cum este posibilă această lucrare înfricoșătoare fără ca

---

4. Idem, *Despre preoție LXXIII*, p. 200.
5. Idem, *Despre preoție XCI* ,p. 208.
6. Idem, *Despre preoție XXII*, p. 170.
7. Sfântul Vasile cel Mare. *Despre instruirea preoților*, P. G., XXXI, 1685—1688, trad. de Pr. prof. Nicolae Petrescu, în: Mitropolia Banatului, 4-6/1979, p. 327-328.
8. D. Fecioru, Cuvânt înainte. *Despre preoție*, București, 1987. p. 5
9. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție III*, 1, p. 56.
10. Idem, *Despre preoție III*, 4, p. 58.
11. Idem. *Despre preoție III*, 4, p. 59.

preotul să nu piară mistuit de focul dumnezeiesc. Răspunsul îl primim tot de la Sfinții Părinți asigurându-ne că toate se petrec după voia lui Dumnezeu și că El a învrednicit pe preot de o așa mare cinste. Iar dacă preotul stă nevătămat în fața Sfintei Jertfe e pentru că Dumnezeu îl face să stea. Preotul rămâne în fața jertfelnicului, înconjurat de îngeri și se roagă: „Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească și fără de sânge, și Te chemăm, Te rugăm și cu umilință la Tine cădem: Trimite Duhul Tău cel Sfânt peste noi și peste aceste Daruri, ce sunt puse înainte“ [12].

Cugetând la taina cea mare, ce se petrece cu noi, Sfântul Grigorie s-a înfricoșat și a fugit de preoție [13], iar Sfântul Ioan ne asigura ca ceea ce stă în ajutorul preotului este „harul lui Dumnezeu dat din belșug“ [14].

Dar nu numai cele arătate rezumă slujirea îngerească a preotului, ci și în taina Sfintei Spovedanii preotul mijlocește între pământ și cer. El a primit făgăduința administrării celor cerești și „are o putere, pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor“ [15]. E puterea de a lega și dezlega pe pământ, ca să fie legate și dezlegate și în ceruri. Puterea aceasta se deosebește de cea dată stăpânitorilor pământului, căci aceia pot lega numai trupul, pe când preotul „leagă sufletele și străbate cerurile; Dumnezeu întărește în ceruri cele făcute de preoți jos pe pământ“ [16]. Dar mai presus de toate preotului i s-a dat puterea de a dezlega păcatele oamenilor. Când preotul rostește rugăciunea de dezlegare, în ceruri sunt șterse păcatele oamenilor. Îngerii care slujesc lui Dumnezeu ascultă de preot, de glasul lui, pentru că Dumnezeu l-a pecetluit cu „toată puterea cerească“ [17]. Preoților li s-a dat o așa de mare slujire că și cum „s-ar fi mutat la ceruri, ca și cum ar fi depășit firea omenească“ [18]. Lor li s-a încredințat „zămislirea noastră cea duhovnicească“ ... Ei ne nasc pentru împărăția lui Dumnezeu și au putere de-a ierta păcatele noastre. Pot chiar uneori potoli mânia lui Dumnezeu prin rugăciuni fierbinți și îndelungate [19]. De aceea este „o nebunie“, zice Sfântul Ioan, „să disprețuiești pe cel fără de care nu putem dobândi nici mântuirea, nici bunătățile făgăduite“ [20].

PREOȚIA — IUBIRE FAȚĂ DE DUMNEZEU

Văzând câtă măreție însemnează slujirea preoțească și câtă sublimitate, este logic să ne întrebăm pe ce anume este fundamentată preoția? Vom apela din nou la învățătura Sfinților Trei Ierarhi, care nu vede altă temelie a preoției decât iubirea față de Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare învață că preotul pătruns de iubirea față de Dumnezeu „nu poate fi întors ușor de la realiza-

---

12. *Liturghier*, p. 125.
13. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție* XCII, p. 209.
14. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție III*, 4, p. 59.
15. Idem, *Despre preoție III*, 5, p. 59.
16. Idem, *ibidem*,
17. Idem, *ibidem*; vezi D. Fecioru, *op. cit.*, p. 11.
18. Idem, *Despre preoție III*, 5, p. 60.
19. Idem. *Despre preoție III*, 6, p. 60-62.
20. Idem, *Despre preoție III*, 5, p. 60.

rea scopului său, dăruindu-se cu totul lui Dumnezeu“ [21]. La rândul său Sfântul Ioan Gură de Aur în consens cu Sfântul Vasile arată că Mântuitorul Iisus Hristos i-a încredințat slujirea apostolică și păstorirea turmei Sale Sfântului Apostol Petru numai după ce s-a încredințat de iubirea sinceră a acestuia. Mântuitorul, zice Sfântul Ioan, „a vrut să-i arate lui Petru și nouă tuturor cât de mult își iubește El Biserica Sa, pentru ca și noi să o iubim mult“ [22]. Prin urmare Dumnezeu nu poate să încredințeze turma Sa unor năimiți, care la vreme de încercare o părăsesc, pentru că nu-L iubesc pe Stăpânul oilor, ci numai acelora care Îl iubesc din toată inima, din tot sufletul și din tot cugetul (cf. Luca 10, 27) și viața și-o pun pentru oi, căci „grija de turma Lui este un semn al iubiri față de El“ [23].

Numai pătruns de dragostea față de Dumnezeu, preotul se va strădui să împlinească misiunea încredințată fără a aduce vreun prejudiciu sau întinare Bisericii lui Hristos. Pătruns de teama că slujirea lui nu va fi pe măsura slavei, sfințeniei, frumuseții duhovnicești, înțelepciunii și bunăcuviinței Miresei lui Hristos [24], Sfântul Ioan, auzind că va fi ales episcop, cugeta cu lacrimi și cu durere: „Al cui a fost, oare, gândul să mă hirotonească pe mine? Cu ce a păcătuit așa de greu Biserica lui Dumnezeu? Cu ce a mâniat așa de cumplit pe Stăpânul ei, să fie dată mie, celui mai netrebnic om dintre toți oamenii și să sufere o atât de mare rușine?“ [25].

Preoția impune iubire față de Hristos și Biserica Sa până la sacrificiul suprem, de care au dat dovadă sfinții mucenici. „Păstrarea întocmai a Bisericii lui Hristos ferirea de a i se întina frumusețea spirituală, ducerea ei la o prosperitate de virtute cum nu s-a mai văzut vreodată și împodobirea caracterului ei cu o desăvârșire care depășește toată filozofia“ presupune o muncă asiduă, un curaj de martir, o pregătire intelectuală excepțională și o viață morală desăvârșită [26].

PREOȚIA — EXPRESIA CELOR MAI ÎNALTE VIRTUȚI

Cunoscând așadar cât de mare, cât de înălțătoare și sfântă este preoția, ne putem da seama și cât de mare și grea este responsabilitatea celui ce o primește, căci după cuvântul Sfintei Scripturi „celui ce i s-a încredințat mult, mult i se va cere“. Preotul trebuie să fie conștient că asupra lui se abat multe încercări și ispitiri. Sfântul Grigorie atrage atenția că „pe cât e de mare înălțimea și dregătoria preoției, pe atât e de mare și primejdia“, căci „ușor se prind de păstoriți păcatele întâistătătorului“, cu mult mai ușor

---

21. Sfântul Vasile cel Mare, *Ascetica 2*, P. G., XXXI, 632 B, după Pr. prof. Constantin Rus, *Chipul preotului după Sfinții Trei Ierarhi*, în: Mitropolia Banatului 2/1987, p. 33.
22. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție II*, 1, p. 41.
23. Idem, *Despre preoție II*, 4, p. 47.
24. Idem, *Despre preoție VI*, 12, p. 139.
25. Idem, *ibidem*.
26. Pr. Gh. T. Țilea, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur, Cartea IV — Preoția creștină*, Curtea de Argeș, 1947, p. 10.

decât virtuțile lui [27]. Așadar, continuă el, nu este suficient numai ca preotul „să șteargă din sufletul său pildele cele rele, ci să întipărească în el și pe cele bune..., încât să covârșească pe credincioșii săi cu virtutea mai mult decât depășește cu dregătoria“ [28].

În acest sens, zugrăvind chipul preotului desăvârșit, Sfântul Ioan zice că el „trebuie să fie cucernic, dar lipsit de mândrie, temut, dar iubit; autoritar, dar popular; drept, dar larg la suflet; smerit, dar nu slugarnic; aspru, dar înțelegător“ [29]. Deoarece preotul lucrează cu oameni, ființe raționale, dar feluriți ca profesie, stare materială, pregătire intelectuală, râvnă duhovnicească, virtuoși, dar și împătimiți, se impune ca el să nu fie nici viclean, nici lingușitor și nici fățarnic, ci sincer și îndrăzneț; „să știe să fie îngăduitor spre zidire, când împrejurările o cer; să fie bun, dar și aspru, nu certăreț și mânios, ci cumpătat și cuviincios“. Numai așa slujirea lui va fi spre „slava lui Dumnezeu și zidirea Bisericii“ [30].

La conturarea chipului preotului creștin cei doi mari dascăli au luat ca model pe Marele Pavel, care după cum spunea Sfântul Ioan „completează icoana preotului adevărat“ [31].

Misiunea preotului însă nu se rezumă numai la înfrumusețarea chipului său ca model de urmat pentru păstoriții săi, ci cuprinde printre altele și modelarea și ocrotirea sufletelor încredințate lui, pentru care va da socoteală în fața Dreptului Judecător [32]. Sfântul Vasile atrage atenția întâistătătorului că trebuie „să vegheze pentru sufletele lor (ale păstoriților) și să poarte grijă de mântuire fiecăruia, fiindcă va da seama (pentru acestea) [33], chiar până la moarte, fiind în felul acesta aducător de mântuire pentru cei care-l urmează [34].

Sfinții Trei Ierarhi atrag atenția preotului și asupra viciilor care periclitează slujirea sa și asupra consecințelor grave care se pot reflecta asupra păstoriților. În fruntea tuturor viciilor Sfântul Ioan așează *slava deșartă*, care este cea mai primejdioasă și mai cumplită patimă și pe care o socotește izvorul celorlalte păcate: mânia, tristețea, invidia, cearta, hula, pâra, minciuna, fățărnicia, uneltirea și altele asemenea lor [35]. Pentru a se debarasa de ele, preotul trebuie să depisteze mai întâi hrana lor, sursa lor de existență și să o distrugă. În ajutorul lui vine tot Sfântul Ioan, care arată că „slava deșartă se hrănește cu onoruri și laude; îngânfarea..., cu puterea și măreția funcției; invidia..., cu succesele celor din jur; iubirea de argint..., cu dărnicia credincioșilor; desfrânarea..., cu petrecerile și cu statul necontenit de vorbă cu femeile“ [36].

Reflectând asupra celor expuse s-ar putea crede că Sfinții

---

27. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție X și XI*, p. 164.
28. Idem, *Despre preoție XIV*, p. 165.
29. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție III*, 11, p. 79.
30. Idem, *Despre preoție VI*, 4-5, p. 128-129.
31. Idem, *Despre preoție VI*, 5, p. 129.
32. Idem, *Despre preoție VI*, 1, p. 122; Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile Mari, Răspuns la întrebarea 30*, în românește în: *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. XVIII, București, 1989, p. 267.
33. Idem, *Regulile Mari, Răspuns la întrebarea 25*, p. 263.
34. Idem, *ibidem*, p. 262.
35. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție III*, 9, p. 65.
36. Idem, *Despre preoție V*, 12, p. 138.

Trei Ierarhi și în special Sfântul Ioan, ar păgubi Biserica lui Hristos prin concepția lor față de preoție și ar închide multora calea spre hirotonie. O asemenea învinuire i-o aduce chiar prietenul său Vasile, cum că nu l-ar iubi pe Hristos de vreme ce „Hristos a poruncit celui care-L iubește să-I păstorească oile“ [37]. În logica lui Vasile fuga de preoție însemnează lipsă de iubire față de Hristos. Bineînțeles că intenția Sfinților Trei Ierarhi nu a fost alta decât de a elogia măreția și sublimitatea slujirii preoțești, dar și de a atrage atenția asupra responsabilității celui care aspira la o astfel de vrednicie. Tocmai din iubire față de Dumnezeu, de Iisus Hristos și Biserica Sa Sfinții Trei Ierarhi conturează în scrierile lor chipul preotului adevărat, care să nu aducă nici un fel de întinare chipului măreț și strălucitor al Miresei lui Hristos. De aceea ei condamnă pe cei ce disprețuiesc preoția și pe preoți, „părinții noștri trupești“ și îi socotesc „mai nelegiuiți decât Datan (Numeri 16, 1-35) ...și vrednici de mai mare pedeapsă“ [38]. În același timp însă Sfântul Ioan îndeamnă pe acela, care nu arată respect față de preoție și s-ar întâmpla să săvârșească vreun păcat vrednic de caterisire, „să nu aștepte să-l judece alții ci... să părăsească singur această înaltă slujire“, beneficiind în acest fel de „mila lui Dumnezeu“ [39].

PREOȚIA — SLUJIRE PRIN CUVÂNT

Pentru împlinirea misiunii sale, preotului i-a fost încredințat un mijloc de pastorație de o valoare inestimabilă — propovăduirea învățăturilor dumnezeiești prin cuvânt. Pentru Sfântul Ioan aportul cuvântului în misiunea preoțească este inegalabil [40].

Ca să devină un remarcabil predicator, preotul are nevoie de o pregătire intensă și permanentă. O predică slabă a unui orator neînsemnat, zice Sfântul Ioan, aduce mai puține prejudicii oratorului decât o predică similară rostită de un mare orator [41].

Având în vedere efectul extraordinar al predicii asupra sufletelor credincioșilor, fiecare preot trebuie să lupte pentru a dobândi „puterea cuvântului“. Sfântul Ioan, luceafărul predicatorilor Bisericii creștine, confirmă faptul că „nu te naști cu talentul oratoric, ci îl dobândești prin studiu“ [42]. Pentru el pot exista oratori neiscusiți în îmbinarea frazelor, dar nu poate accepta un orator „neiscusit

---

37. Idem, *Despre preoție II*, 5, p. 47.

38. Idem, *Despre preoție III*, 5, p. 61.

39. Idem, *Despre preoție III*, 10, p. 67-68.

40. Idem, *Despre preoție IV*, 3, p. 99; „Cuvântul e instrumentul, cuvântul e hrana. cuvântul e cel mai bun aer. El ține loc de medicament, el ține loc de cauterizare, el ține loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie neapărat să se folosească de cuvânt. Dacă predica nu-i în stare să facă aceasta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit, prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoșirea sufletului“.

41. Idem, *Despre preoție, V*, 5, p. 117.

42. Idem, *Despre preoție V*, 5, p. 117; Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție XXXV*, p. 177.

în știință..., în precizia dogmelor“ [43], ceea ce se dobândește prin „cercetarea Sfintelor Scripturi“ [44].

Frumusețea predicii nu este confirmată de aprecierea uneori subiectivă a auditorului, ci efectele ei se văd în timp. Preotul să fie însă călăuzit permanent de gândul „că și-a alcătuit..., predicile spre plăcerea lui Dumnezeu“ [45]. Acest lucru presupune o cunoaștere profundă a dumnezeiești lor învățături și dorința sinceră de a forma și îndruma sufletele păstoriților pe calea mântuirii. Sfântul Grigorie nu concepe că cineva să vorbească despre cele dumnezeiești, fără ca să le cunoască mai întâi în profunzimea lor. „Știind, deci eu acestea și că nimeni nu este vrednic de Dumnezeu“, zice Sfântul Grigorie, „...cum aș putea să intreprind să mă ocup cu îndrăzneală de cuvintele cele despre Dumnezeu... Pentru aceasta trebuie mai întâi să ne curățim noi înșine și apoi să vorbim cu Cel curat... Și, măcar că sunt mic de statură duhovnicească ca Zaheu, ... voi primi la mine pe Iisus, Îl voi auzi (grăindu-mi): „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia“ (Luca 19, 9), voi dobândi mântuirea și voi filozofa la cele mai desăvârșite“ [46].

Stăruind asupra propovăduirii învățăturilor evanghelice, preotul își va arăta iubirea față de Dumnezeu și față de Biserica Sa. Sfântul Vasile cel Mare precizează că „dacă cel căruia i s-a încredințat sarcina propovăduirii cuvântului va neglija să și-o împlinească, e osândit ca un ucigaș de oameni“ [47]. Pentru el neglijarea predicii presupune întreruperea comuniunii prin cuvânt dintre Dumnezeu și oameni, favorizează astfel împătimirea și în cele din urmă provoacă moartea spirituală.

Misiunea predicatorială presupune o stare de contemplare a celor cerești, iar cel care dorește să vorbească despre tainele lui Dumnezeu zice Sfântul Vasile, „va trebui să săvârșească mai întâi un act de desmărginire, de transcendere a tot ce e creat“ [48].

Pentru ca predica să fie încununată cu succes, preotul va trebui să posede o cultură bogată și variată, el trebuie să fie „o comoară de filozofie și știință“ [49]. Acest lucru presupune un studiu continuu, căci numai așa va dobândi o pregătire integrală și perfectă. Această condiție se impune imperios fiecărui preot deoarece, în confruntările lui cu oamenii, întâlnește concepții, idei, teorii și caractere diferite. „Dușmanii, zice Sfântul Ioan, nu se servesc toți de aceleași arme și n-au planul să ne atace într-un singur fel. Cel ce are de dus lupta împotriva tuturor trebuie să cunoască tehnicile lor... Dacă acel care vrea să învingă nu cunoaște toate aspectele

---

43. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție IV*, 6, p. 107.

44. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 2, III*, în: *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. XII. București, 1988, p. 119.

45. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție V*, 7, p. 120.

46. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XX, Despre teologie și condiția episcopilor*, P. G., XXXV, 1035 A—1080 C, trad. de Diac. asist. Ioan I. Ica, în: Mitropolia Ardealului 2/1989, p. 54-59, aici p. 54.

47. Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile Mici, Răspuns la întrebarea 45*, după Pr. D. Belu, *Activitatea omiletică a Sfântului Vasile cel Mare*, în: Sfântul Vasile cel Mare, București, 1980, p. 183.

48. D. Belu, *op. cit.*, p. 198.

49. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Timișoara, 1988, p. 184.

tehnicii, diavolul știe ca printr-o singură porțiune, dacă e neglijată, să-și introducă tâlharii ca să fure oile“ [50].

Prin urmare pregătirea preotului trebuie să cuprindă cunoștințe din toate domeniile. Înarmat în felul acesta se va asemăna cu cetatea unui viteaz, care cât timp este bine întărită de jur împrejur va râde de asediatori, fiindcă se simte în siguranță.

PREOȚIA — SLUJIREA APROAPELUI

Având deci preotul puterea slujitoare și darul popovăduirii, dăruite lui de Atotputernicul Dumnezeu prin sublima taină a preoției, va trebui să poarte grijă permanent de obștea încredințată lui, propovăduind „cu timp și fără timp“ (II Timotei 4, 2), tămăduind patimile sufletești și trupești ca unul care este doctor de suflete. Pentru aceasta preotul va purta de grijă și sufletului, care-i „din Dumnezeu și dumnezeiesc“, cum zice Sfântul Grigorie, și „partaș nobleței celei de sus“, dar și trupului, care este unit cu acesta [51]. Se impune deci ca preotul să lucreze cu mult tact, deoarece arma lui e puterea harului dumnezeiesc și cuvântul. Slujirea lui nu va atrage pe oameni cu forța, cu sila, ci îi va apropia de el prin convingere. Sfântul Ioan ține să precizeze că „nu trebuie să-l facem pe păcătos mai bun cu sila, ci prin convingere, ... căci Dumnezeu nu încununează pe cei ce se depărtează cu sila de rău, ci pe cei care se depărtează de bună voie... Căci nimeni nu poate fi vindecat..., împotriva vointei lui“ [52].

De o importanță deosebită pentru vindecarea sufletelor este taina spovedaniei, în care se dezvăluie măreția și puterea slujirii preoțești. Înaintea preotului „îngenunchează și cel cu diademă pe cap, de care se tem toți... și sărmanul, care nu are nici cămașă pe el“ [53], și cel împovărat de păcate de moarte și cel împodobit cu virtuți, căci și acesta cât trăiește nu e lipsit de păcate. Preotul trebuie să asculte pe fiecare și să găsească medicamentul potrivit pentru tămăduirea sufletului fiecăruia. El trebuie să fie atent nu numai la gravitatea păcatului ci și la condiția sufletească a penitentului, administrându-i canonul potrivit. De aceea, zice Sfântul Ioan, „canonul nu trebuie dat numai pe măsura păcatelor săvârșite, ci după starea sufletească a păcătosului, ... ca nu cumva căutând să ridici pe cel căzut să-l faci să cadă și mai jos“. El atrage atenția și asupra unui alt aspect și anume acela al nepăsării care vine din aplicarea unui canon prea ușor pentru cel păcătos. „Păstorul de suflete“ zice el, „are nevoie de multă pricepere și de mii de ochi, ca să vadă din toate părțile starea sufletească a păcătosului. Și după cum mulți oameni se semețesc și-și pierd nădejdea mântuirii, pentru că nu pot îndura canoanele prea aspre, tot așa sunt unii, care, pentru că nu li s-a dat un canon pe măsura păcatelor lor, ajung nepăsători, ajung cu mult mai răi decât înainte și săvârșesc păcate și mai mari. Trebuie dar, ca preotul..., să cerceteze bine și să dea ca-

---

50. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție IV*, 4, p. 100-101.
51. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție XVII*, p. 167.
52. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție II*, 3, p. 45.
53. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 11.

nonul potrivit cu starea sufletească a fiecărui păcătos, ca să nu-i fie munca zadarnică“ [54].

În concluzie, ca un scurt rezumat a ceea ce înseamnă preoția, în viziunea Sfinților Trei Ierarhi, îmi îngădui să citez din nou din sublimul tratat „Despre preoție“ al Sfântului Ioan Gură de Aur: „Preoția se săvârșește pe pământ, dar are rânduiala celor cerești. Și pe foarte bună dreptate, că slujba aceasta n-a rânduit-o un om sau înger sau un arhanghel sau altă putere creată de Dumnezeu, ci Însuși Mângâietorul. Sfântul Duh a rânduit ca preoții, încă pe când sunt în trup, să aducă lui Dumnezeu aceeași slujbă, pe care o aduc îngerii în ceruri. Pentru aceea preotul trebuie să fie atât de curat, ca și cum ar sta chiar în cer, printre puterile cele îngerești“ [55].

Cu toate că ne despart secole de epoca în care au trăit și activat Sfinții Trei Ierarhi, contribuția lor la îmbogățirea tezaurului patristic este și mai mult elogiată, iar comoara învățăturilor lor, lăsată moștenire, ne zidește și întărește permanent pe calea slujirii și desăvârșirii în Hristos.

De aceea nimeni nu poate avea pretenția că ar putea epuiza tezaurul de învățături care expun măreția și sublimitatea slujirii preoțești, așa cum a fost văzută, concepută și experimentată de Sfinții Trei Ierarhi. Cele relatate mai sus reprezintă doar o succintă prezentare a trăsăturilor care trebuie să contureze chipul adevărat al preotului creștin, așa cum învață cei trei mari dascăli ai lumii.

Ca o rază de speranță, care să strălucească peste sufletele cuprinse de teama sfântă a celor ce prin bunătatea și marea iubire de oameni a lui Dumnezeu s-au învrednicit de harul preoției, voi cita cuvintele de îmbărbătare și nădejde rostite de Sfântul Ioan către prietenul său Vasile: „Am credința în Hristos, Care te-a chemat și Care te-a pus peste oile Lui, că de pe urma slujirii tale vei dobândi atât de mare îndrăzneală înaintea Lui, ca în ziua cea înfricoșătoare, când voi fi în primejdie, mă vei primi și pe mine în cortul tău cel veșnic“ [56].

Pr. lector dr. Nicolae CHIFĂR

---

54. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție II*, 4, p. 46.
55. Idem, *Despre preoție III*, 4, p. 57.
56. Idem, *Despre preoție VI*, 13, p. 144

MĂNĂSTIRILE ORTODOXE MOLDOVENE PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XV-LEA.

Organizare și proprietăți.

Încă de la începutul existenței sale, Țara Moldovei, întocmai ca principatul românesc sud-carpatic, a simțit o profundă înrâurire cultural-religioasă a lumii ortodoxe de la sudul Dunării, întreținută și de pericolul otoman tot mai accentuat cu care se confruntau țările sud-dunărene [1].

Aceste influențe s-au materializat în construcții bisericești ortodoxe, în difuzarea scrierilor religioase ale timpului, în organizarea primelor comunități călugărești ortodoxe est-carpatice, și, în consecință, au determinat în linii majore poziția Bisericii răsăritene în Țara Moldovei într-o perspectivă îndelungată. Ne gândim aici, în primul rând, la relațiile dintre stat, adică domnie, și instanțele bisericești, fie la nivelul scaunului mitropolitan și al episcopilor, fie al clerului mirean și, în sfârșit, al mănăstirilor.

Imaginea tradiției arhitectonice sud-dunărene și-a găsit reflectarea în planurile de construcție ale lăcașurilor de cult ortodox din ultimul sfert al secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Avem în vedere biserica vornicului Oană de la Tulova (Vornicenii Mari) [2], biserica mănăstirii de la Humor a aceluiași boier [3], biserica familiei lui Giurgiu Volhovschi [4], identificat cu Giurgiu de la Volovăț, și biserica Sfânta Treime de la Siret [5].

Aceste construcții religioase sunt toate de plan triconc [6], depășindu-le numeric pe cele ridicate de meșteri inspirați din arta

---

1. Mai ales după victoria otomană de la Crmen din 26 septembrie 1371 (D. Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956. p. 562).

2. M. Matei, E. Emandi, *O ctitorie din secolul al XIV-lea a vornicului Oană de la Tulova*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei, (Seria artă plastică), XXXII, 1985.

3. R. Theodorescu, *Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei, O ipoteză*, în *Românii în istoria universală*, III/1, Iași, 1938 (în continuare: Theodorescu, *Implicații)*, p. 562-563.

Grigore Ionescu a opinat acum treizeci de ani că asemănător Mănăstirii de la Humor au fost construite și cele de la Neamț, Bistrița, Pobrata și Moldovița (Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, (în continuare: Ionescu, *Ist. arhitect.)*, p. 148).

4. A. Artimon, *Câteva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din secolul al XIV-lea descoperită la Volovăț (jud. Suceava)*, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie", XXXII, 1981, nr. 3.

5. Ionescu, *Ist. arhitect.*, p. 148. Theodorescu, *Implicații*, p. 563.

6. În prezent este destul de greu de spus dacă planul triconc a pătruns la nord de Dunăre din Serbia (Theodorescu, *Implicații*, p. 562-563) sau din Bulgaria, unde a fost de asemenea răspândit (A. Jakobson, *Zakonomernosti v razvitii srednevekovoj arhitektury IX-XV vv.*, Leningrad, 1987, p. 117-125).

bisericească din Transilvania[7], ori pe cele ale meșterilor veniți din Polonia[8], poate chiar din Halici.

Tradițiile culturale sud-dunărene au fost receptate de tinerele state ortodoxe de la nord de Dunăre și prin intermediul scrierilor aduse din Bulgaria și Serbia. De la sfârșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea înainte se poate vorbi chiar de încadrarea principatelor românești în așa-zisa lume a *slavonismului cultural*[9], încadrare care a depășit cu mult esența unor simple legături spirituale. Alături de corespondența cu ierarhi sud-dunăreni, cum ar fi cea a mitropolitului Ungro-Vlahiei Antim[10] cu patriarhul reformator de Târnovo, Euthimie (1375—1394)[11], au pătruns la nordul Dunării, inclusiv în Țara Moldovei, o seamă de culegeri cu caracter canonico-religios — de inspirație bizantină —, care au influențat dreptul medieval românesc, cele mai importante dintre ele fiind *Sintagma* esihastului Vlastarês, așa-zisa *Pravila Sfinților Apostoli* și *Zaconicul* țarului sârb Dusan, acesta din urmă atestat într-un manuscris de la Mănăstirea olteană Bistrița pe la 1450[12].

Documentele timpului, ajunse până la noi, nu ne permit crearea unei imagini clare și obiective a modului în care au apărut — aceasta în primul rând — și au evoluat mănăstirile ortodoxe în primele decenii ale existenței statalității medievale moldovene. Doar cea mai atentă examinare a surselor documentare interne coraborată cu o cuprindere a tuturor informațiilor utile din spațiul ortodox ne-ar putea ușura cercetările în această direcție.

Cunoaștem, de pildă, că Mănăstirea Vodița apărea pe la 1371 — ca *terminus ante quem* —, la vechea graniță dintre Țara

---

7. Ne gândim la prima biserică a Mănăstirii Putna (S. Ulea, *Prima biserică a Mănăstirii Putna (contribuție la studiul fazelor de dezvoltare a arhitecturii medievale românești)*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei", (seria artă plastică), XIV, 1969, nr. 1), și la cea ridicată de înaintașii portarului de Suceava, Șendrea, la Dolhești Mari (N. Grigoraș, *Date și observații asupra unui vechi monument de artă feudală din Moldova (Dolhești Mari)*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", XLI, 1972, nr. 1).

8. L. Bătrâna, ș. a., *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești (jud. Suceava)*, în „Cercetări Arheologice", VI, 1983.

9. I. Bărbulescu, *Curente literare la români în perioada slavonismului cultural*, București, 1928; V. Chelaru, *Les coordonnées de la culture roumaine et l'école de Ternovo (XIV-e — XVI-e siècles)*, în volumul *Ternovska knizovna skola*, tom. II, Sofia, 1980, p. 104-108; E. Vö[k], *Das Rumänische Fürstentum und die Ostslaven im 15. bis. 17. Jahrhunert*, München-Wiesbaden, 1975, p. 11 și urm.

10. Antim (Daniel Critopoulos) a fost numit la 1370 „mitropolit al unei părți din Ungrovlahia" (Severin), iar în perioada 1381—1339 apare în acte ca „mitropolit al Ungrovlahiei".

11. Este vorba de o scrisoare adresată lui Antim de către Euthimie, în care patriarhul bulgar își dezvăluie unele dintre vederile sale etico-sociale, cum ar fi, de pildă, problema căsătoriei și cea a relațiilor dintre cler și laici (M. Hristodulova, *Socialno-eticeskie vezgledi na Evtimij Ternovski za zenata i braka, otrazeni v poslanieto mu do Ungrovlahijskija mitropolit Antim*, în volumul *Ternovska knizovna skola*, tom. II, Sofia, 1980, p. 523-529).

11. V. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1980 (în continuare: Georgescu, *Bizanțul*), p. 77-84; *Zakonik cara Stefana Dusana*, II. *Studenicki, Hilandarski, Hodoški i Bistricki rukopis*, Belgrad, 1981 (în continuare: *Zakonik Dusana*).

Românească și regatul Ungariei, prin strădaniile lui Nicodim, venit de undeva de prin părțile sârbe ale Crainei [13].

Alături de un prim *așezător* de mănăstire, — el devenea și primul ei stareț —, *ctitorul* [15] a fost o altă figură centrală în viața așezămintelor călugărești din Țara Moldovei până la mijlocul secolului al XV-lea.

Primul ctitor al țării, urmând exemplul basileilor și al țarilor de la sud de Dunăre, a fost la români domnul, fapt confirmat și de documentele interne de la începuturile existenței Țării Moldovei. Astfel, la 25 mai 1434, Ștefan al II-lea voievod, invocându-și dreptul de ctitor, dădea popei Ioil „o pustie la Cârligătura" ca „să-și facă mănăstire" [16]. De fapt, acte mult mai timpurii ne duc indirect la aceeași formulă, fie că este cazul mănăstirilor Neamț, Pobrata, Bistrița și Moldovița, ori al altor centre călugărești, anume cel al mănăstirilor Bohotin [17]; de lângă Nechid, „unde a fost Huba" [18]; de la Călinești [19]; de la Boiște, întărită călugărilor de la Neamț la 6 iulie 1446 [20]; de pe Cracău la satul lui Dragan și Nasoe [21] și de la gura Bârlăjiței [22]; de la Vișnevăț, pe care Alexandru cel Bun o închina soției sale Marena [23] și a celei de maici de la Horodnic [24].

În afară de domni, puteau apare ca ctitori și unii boieri, ori persoane deținătoare de ocină [25]. Așa este cazul mănăstirii din incinta curții de la obârșia Homorului, pe care o ridicase Oană vornicul [26], ori, cu un oarecare grad de probabilitate, a celei a lui Herman și Iațco de pe pârâul Voitin la Gălănești [27]; a celei a popii Draghie de pe Lahova [28]; ori încă a altor mănăstiri boierești atestate la în-

---

13. Nu este exclus că, până la venirea sa în Țara Românească, Nicodim să fi fost egumen într-o mănăstire din această regiune; (E. Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul sau în cultura veche românească*, I, *(până la 1395)*, în „Romanoslavica", (istorie), XI, 1965, p. 262).

14. *Ibidem*, p. 256 și urm..

15. De *ctitor* este nemijlocit legată problema *ctitoriei*. Ea a fost abordată cu o deosebită atenție de către Valentin Al. Georgescu în lucrarea sa fundamentală apărută la 1980 (Georgescu, *Bizanțul*, p. 72-84, 154-179).

16. *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, (1384—1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975 (în continuare: *DRH, A. I)*, nr. 130, p. 183-184.

17. *Ibidem*, nr. 29, p. 41-42.

18. *Ibidem*, nr. 101, p. 150-151.

19. *Ibidem*, nr. 167, p. 233-235.

20. *Ibidem*, nr. 267, p. 378-379.

21. *Ibidem*, nr. 280, p. 397-399.

22. *Ibidem*.

23. „Am dat soției noastre, cneghinei Marena, Mănăstirea Vișnevăț". *(Ibidem*, nr. 84, p. 124-127).

24. *Ibidem*, nr. 197, p. 278-280; nr. 249, p. 352-353.

25. Vezi la acest subiect și N. Grigoraș, *Primele mănăstiri și biserici românești. Ctitorii și proprietăți boierești*, în „Studii și Cercetări Istorice", XX, 1947, p. 114-131.

26. Ea este atestată pentru prima dată la 13 aprilie 1415 ca mănăstire a „panului Ion vornic" *(DRH, A. I*, nr. 40, p. 57-59).

27. Un act de la 1427, având-l ca autor pe Alexandru cel Bun, spune că „am miluit pe sluga noastră adevărată, pe Herman și pe fratele său Iațco cu deosebita noastră milă și le-am dat satul lor, unde este casa lor la Voitinu", unde se afla și „mănăstirea lor" *(DHR, A. I*, nr. 65, p. 95-96).

28. *Ibidem*, nr. 248, p. 351-352.

ceputul domniei lui Ștefan cel Mare [29]. Domnii, însă, au încercat de la început să limiteze drepturile altor persoane private asupra așezămintelor călugărești — pe care acestea și le considerau drept ctitorii —, mai întâi prin danii proprii către respectivele mănăstiri, ori prin întărirea unor închinări venite din afara instituției domnești [30].

Ca ctitori, lor nu le-au lipsit preocupările pentru buna organizare și funcționare a mănăstirilor. Sub acest aspect, un interes deosebit îl prezintă modul în care domnia se implica în alegerea egumenilor [31]. Un document, — de mult timp cunoscut —, ale cărui informații nu au fost încă folosite îndeajuns, se pare că aruncă o rază de lumină asupra acestei necunoscute. Este vorba de un act, scris la 7 ianuarie 1407 de către diacul Gârdu și care îi avea ca autori pe mitropolitul Moldovei Iosif și Alexandru cel Bun, prin care mănăstirile Neamț și Bistrița intrau sub autoritatea uneia și aceleiași persoane, anume a egumenului Dometian [32]. Documentul în cauză ne spune clar că numirea lui Dometian avea loc cu „bunăvoința" mitropolitului și a domnului țării, Alexandru cel Bun, care moștenise dreptul de ctitor al Mănăstirii Neamț, dar probabil și al celei de la Bistrița, de la Petru I voievod [33].

Credem că la fel, adică prin dublă acceptare de către superiorii Bisericii ortodoxe din Țara Moldovei [34] și ctitor [35] au stat lucrurile și în cazul alegerii egumenilor Dosoftei [36] și Eustatie la Mănăstirea Probata [37], Siluan la Neamț [38], Vasile la Bistrița [39], Chiprian la Vișnevăț [40], Vasile la Moldovița [41] și a stareței Antonida la Horodnic [42], ceea ce indică asupra unei legături cu practica mă-

---

29. Pe Bârzota; Soci; Voinești; și Roșiori *(Documenta Romaniae Historica, A. Moldova,* vol. II, (1449—1486), întocmit de L. Șimanschi, G. Ignat și D. Agache, București, 1976 (în continuare: *DRH, A. II),* nr. 142, p. 204-206; nr. 20, p. 22-23; nr. 96, p. 136-138; nr. 137, p. 195-196).

30. *DRH, A. I,* nr. 43, p. 62-63; nr. 276, p. 392; nr. 80, p. 117-118; nr. 289, p. 413-414; nr. 41, p. 59-61; nr. 209, p. 294-295.

31. Acum câțiva ani s-a spus, fără a se specifica dacă aceasta este valabil și pentru secolul al XV-lea, că egumenul era ales de către călugării mănăstirii pentru un anumit interval de timp, de obicei pentru un an (C. Zach. *Bemerkungen über das Verhältnis von Staat und Kirche in der Walachei und Moldau des 16, und. 17, Jahrhunderts,* în „Südost — Forschungen". XLIII, 1984).

În general, această chestiune nu a intrat încă în aria de interese a istoricilor noștri.

32. *DRH, A. I,* nr. 21, p. 29-30.

33. *Ibidem.*

34. După moartea mitropolitului pământean Iosif, biserica ortodoxă moldoveană va fi condusă de fapt de *protopopii țării,* în timp ce mitropoliții titulari, desemnați de către Bizanț, se vor alia mai mult la Constantinopol.

35. În acest sens și ctitorii boieri aveau dreptul de a participa la luarea deciziei. Spre aceasta ne conduc știrile lui Paul de Alep despre ctitoriile boierilor munteni din familia lui Preda Brâncoveanu *(Călători străini despre Țările Române,* vol. VI. București, 1976. VI, p. 216).

36. *DRH, A, I,* nr. 187, p. 264-266.

37. *Ibidem,* nr. 246, p. 349-350.

38. *Ibidem,* nr. 50, p. 73-75.

39. *Ibidem,* nr. 101, p. 150-151.

40. *Ibidem,* nr. 84, p. 124-127.

41. *Ibidem,* nr. 46, p. 66.

42. *Ibidem,* nr. 197, p. 278-280.

năstirească din Serbia secolului XIV, unde figura țarului-ctitor era una centrală în viața comunităților monahale [43].

*

Procesul de formare a proprietăților mănăstirești în Țara Moldovei [44] în prima jumătate a secolului al XV-lea se poate urmări după daniile și întăririle domnilor moldoveni din perioada respectivă, iar pentru stabilirea unor nume de sate și precizarea unor delimitări teritoriale pot fi antrenate și documente din secolele următoare.

Se poate spune că cea mai mare parte a proprietăților mănăstirești au constituit-o satele.

Un loc aparte la acest capitol îi aparține Mănăstirii Neamț, ale cărei sate pot fi găsite într-o arie geografică foarte întinsă în toată Țara de Sus. La ora actuală se poate vorbi de un număr total de cel puțin douăzeci și una de așezări [45], care au fost în acest timp în posesia respectivei mănăstiri.

Alături de ea, un număr considerabil de sate sau locuri de întemeiere a acestora, au deținut și mănăstirile Pobrata [46], Bistrița [47], Moldovița [48], Humor [49] și cea de maici de la Horodnic [50].

---

43. *Zakonik Dusana*, nr. 14-20, p. 176. nr .30, p. 179. nr. 37, p. 181.

44. Pentru mănăstirile ortodoxe din afara spațiului românesc în evul mediu vezi, selectiv, F. Hasluck, *Athos and its Monasteries*, Londra, 1924; V. Mosin, *Russkie na Afone i russkovizantijskie otnosenija v XI-XII vv.*, în „Byzantinoslavica". IX, 1947—1948, p. 55-85; M. Zivojunovic, *Svetogorske i pirgovi u srednjem veku*, Belgrad, 1927; D. Angelov, Rost i structura krupnogo monastyrskogo zemlevladenija v Severnoj Makedonii v XIV v., în „Vizantijskij Vremennik", XI, 1956 (în continuare: Angelov, *Struktura)*, p. 136-162; V. Markovic, *Pravoslavno monastvo i monastiri u srednjevekovnoj Srbiji*, Sremski Karlovci, 1920.

45 Crâstianești (ante 1391); Timișești (ante 1391); Geminești (1422; atestat inițial ca seliște); Budzești (1422); Bașoteni (1428); Seucăuți (1438); Dvorinești (ante 1446); Bălosești (ante 1446). Fântârele (ante 1446). Dragomirești (A) (ante 1446); Tele-becinți (ante 1446); Gura Cracăului (ante 1446); Trestiana (ante 1446); Pașco (ante 1447); Petrică (ante 1447); Dumbrăvița (ante 1447); Clococina (ante 1447); Cobâcini (ante 1447); Biloșăuți (ante 1447); Dragomirești (B) (ante 1447) și Hlăpești (ante 1447).

Între paranteze sunt dați anii intrării sigure în proprietatea mănăstirii.

46. Bodino (1398); Turbata (1398, identificat după un rezumat de la 1841); Tamârtașăuți (1411); Mihăilă Roșca (1400-1432); Răp-cinți (1400—1432). Rădăuți (1400—1432); Balănești (1400-1432); Dragotă (1400—1432); Șandru (1400—1432); Bumbotă (1400—1432); Neagomirești (1400—1432); Iurcești (1400—1432); Grăbăuți (1400—1432); Ciulești (1400—1432); Berești (1400—1432); Cereucani (1400—1432);

47 Mitiucăuți (1411); Brășăuți (1411). Oprișeni (14[15]); Ma-xim (14[15]); un sat pe Cracău (14[15]); Caucelești (14[15]). Gâ-dinți (14[15]); Bilcari (14[15]); Curlești (14[15]); Cârstoi (14[15]); Huba (1431); seliște pe Nechid (1431); Lucăcești (1440); loc de sat pe Susița (1440).

Semnul [] indică identificările editorilor documentelor după care s-a făcut datarea.

48. Crâstea (probabil 1409); Provorotie (1418); Oprișinți (1418); Vaculinți (1420); Zârnă (1420); Săsciori (1400—1432); Todorești (ante 1439, în proprietatea mănăstirii până la 12 martie 1439).

49. Părtești (1415); Dianiș (1415); trei sate „sub Dumbrava Înaltă: Vorniceni — identic cu Minco. Stan; și, probabil. Antilești (1428); selișteа lui Dobrin (1428).

50. Balașinăuți (1400—1432).

Așa cum se observă, în calculele noastre au intrat și așa numitele *pricuturi*, *seliști* și *pustii*.

Cunoscute și în sudul Dunării, — în special în Serbia —, cu numele de *Zaselki*, pricuturile erau întemeiate de obicei de către locuitorii satelor de bază. Multe dintre ele deveneau cu timpul sate adevărate, pe când altele dispăreau în perioade de timp mai lungi sau mai scurte. Semnificative în acest sens sunt și cazurile Mănăstirii Pobrata și episcopiei de Rădăuți. Celei dintâi, la 22 februarie 1446, îi erau întărite „satele: anume Repciciani (Răpcinți n.n.) și cu toate pricuturile, anume: unde este vătăman David, și Rădăuți, și Balan, și Rusoneag și Dobrocin“ [52]. Trei dintre ele — Davidăuți, Rusoneag și Dobrocin — vor dispare mai târziu, pe când altele două — Rădăuți și Balan — vor deveni sate adevărate, cunoscute ulterior cu numele Rădeni și Bălănești. Pe de altă parte, satele de la Coțmani, întărite la 30 august 1479 episcopiei de Rădăuți [53], erau la 1413 doar simple pricuturi [54].

Au existat și cazuri când mănăstirile primeau în proprietate seliști ori pustii [55], împreună cu dreptul de a-și întemeia sate. Astfel, în aprilie 1415, Alexandru cel Bun dădea Mănăstirii Homor alături de satul Pârtești și o seliște, anume cea a lui Dianiș [56], iar în toamna anului 1438, Mănăstirea Pobrata primea o pustie lângă pricuturile de la Hârlău „ca să-și întemeieze sat... uric cu tot venitul“ [57]. Aproape identică cu această din urmă știre este informația dintr-un act de la 1440, prin care Mănăstirea Bistrița primea o pustie pe Șușița [58], ori cea prin care călugării de la Neamț obțineau „selișteа lui Nenovici“ de pe Topolița [59].

Primind un număr sau altul de sate de la domnie, mănăstirile dobândeau și anumite drepturi asupra țăranilor din localitățile respective [60]. Astfel, la 11 martie 1446, Ștefan al II-lea voievod, întărind Mănăstirii Neamț un șir de sate, stipula ca ele „să fie slobode de toate, să nu dea acești oameni din aceste sate nici dare, nici posadă, nici iliș, nici podvoadă, nici desetină din albine și nici din porci, și de asemenea, nici la cetate să nu muncească, și nici la mori și la iazuri, și să nu aibă nici o altă dare și slujbă [61].

---

51. M. Wlainatz, *Die agrar-rechtliche Verhältnisse des mittelalterlichen Serbiens*, Jena, 1903 (în continuare: Wlainatz, *Verhältnisse*), p. 113-119.

52. *DRH, A. I*, nr. 264. p. 372-375.

53. *DRH, A. II*, nr. 220, p. 334-336.

54. *DRH, A, I*, nr. 35, p. 49-50.

55. Sensul acestor termeni poate fi înțeles în mod diferit. Prin ele se poate vedea un loc pregătit special pentru așezarea unui sat. (A. Gonța. *Satul în Moldova Medievală. Instituții*, București, 1986 (în continuare: Gonța, *Satul*), p. 145), ori sate mai vechi părăsite între timp de locuitori (S. Novakovic, *Selo*, în „Glas Srpske Kraljevske Akademije“, XXIV. 1891, p. 144 și urm.; Wlainatz, *Verhältnisse*, p. 109; Angelov, *Struktura*, p. 143)

56. *DRH, A, I*, nr. 40, p. 57-59.

57. *Ibidem*, nr. 187. p. 264-266.

58. *Ibidem*, nr. 209, p. 294-295.

59. *DRH, A, I*, nr. 50, p. 73-75 La 1447 pe locul ei exista satul Geminești (*Ibidem*, nr. 273, p. 386-388).

60. În legătură cu situația țăranilor moldoveni în secolul XV, vezi Gonța. *Satul*, p. 290 și urm.

61. *DRH, A, I*, nr. 266, p. 377-378

Alte privilegii cu care se cedau sate mănăstirilor, erau: ca locuitorii așezărilor respective să „nu plătească nici o slujbă... în afară de oaste", când domnul „va merge cu viața sa"; și „oricâți cojocari sunt în aceste sate sau orice meșter să fie întreg acest venit al mănăstirii [62]; ca „nimeni să nu judece faptele acestor oameni", dar „să-i judece călugării și ei să ia această gloabă și tot venitul provenit de la acești oameni" [63].

De asemenea, trebuie de spus că, trecând sub ascultarea deplină a egumenilor, *oamenii* din satele mănăstirești era datori „să muncească acestei mănăstiri", lucru, după cum menționa Al I. Gonța, „deloc de ultimă importanță" [64].

Merită examinate aparte și cazurile de închinare către mănăstiri a robilor țigani și tătari. Pentru prima dată, la 22 septembrie 1411, Alexandru cel Bun a întărit Mănăstirii Probota cinci curți de tătari [65], Tot de la același domn, Mănăstirea din Poiana Siretului a mai primit patru sălașe de țigani, așa cum indică un document de la 23 aprilie 1441 [66]. Alți supuși din aceeași categorie a obținut sus-menționatul așezământ călugăresc și la 7 mai 1443 [67].

Sub acest aspect domnia nu a trecut cu vederea nici mănăstirile Bistrița, Moldovița și Neamț. Celei dintâi i-au fost întărite în iulie 1428 treizeci și unu de sălașe de țigani [68]. Șase ani mai târziu, a primit întărire pentru patru sălașe de țigani și Mănăstirea Moldovița [69], pentru ca la 1436 și 1448 Mănăstirea de la Neamț să obțină întăriri pentru zece bordeie de tătari la Temișești și patru sălașe de țigani, pe care îi avea încă de la 1432 [70].

Cu toate că este imposibil de stabilit numărul exact de mori care a aparținut, în perioada supusă cercetării, mănăstirilor moldovene, se poate spune, totuși, că el a fost destul de mare. Astfel, la 23 decembrie 1430, Alexandru cel Bun dădea călugărilor de la Neamț „din cele trei mori din jos, care sunt la Baia, a treia parte, adică a treia moară toată" [71]. Tot ei au mai stăpânit la Baia, împreună cu călugării de la Moldovița, trei mori [72], iar ca singuri

---

62. *Ibidem*, nr. 277, p. 392-393.
63. *Ibidem*, nr. 266, p. 377-378; nr. 273, p. 386-388.
64. Gonța, *Satul*, p. 294-295. Printre activitățile în folosul mănăstirilor pot fi considerate ridicarea și întreținerea construcțiilor mănăstirești, a școlilor și spitalelor, transporarea anumitor mărfuri aparținând așezămintelor călugărești.
65. *DRH, A, I*, nr. 30, p. 42-43; nr. 31, p. 44-45.
66. *Ibidem*, nr. 214, p. 299-300. Despre trei din aceste sălașe avem o informație de la 1434, (*Ibidem*, nr. 131. p. 184-185), iar apoi despre toate patru încă o dată la 1443 (*Ibidem*, nr. 227, p. 318-320.
67. „nouă tătari..., și cu toate sălașele lor" (*Ibidem*, nr. 229, p. 322-324)
68. *Ibidem*, nr. 75, p. 109-110.
69. *Ibidem*, nr. 132, p. 185.
70. *Ibidem*, nr. 164, p. 229-231; nr. 283, p. 404-405.
71. *Ibidem*, nr. 100, p. 147-149.
72. *Ibidem*, nr. 242, p. 343-345.
73. *Ibidem*, nr. 180, p. 254-256; nr. 273; p. 386-388
74. *Ibidem*, nr. 16, p. 23. Actele de care dispunem nu ne permit să facem o legătură dintre acestea din urmă și morile amintite în dania din 23 decembrie 1430.
75. *Ibidem*, nr. 243. p. 345-347.
76. *Ibidem*.
77. *Ibidem*, nr. 264, p. 372-375.

proprietari încă alte câteva mori la gura Jijiei și la Telebecinți[73]. Mănăstirea Moldovița, alături de morile despre care spuneam mai sus, a obținut, tot la Baia, încă două mori, „una înăuntrul târgului și alta la marginea târgului, și încă o jumătate din altă moară de sladniță“[74], iar călugării de la Pobrata au deținut mori la Bodești,[75], lângă satul lui Mihăilă Roșca[76], și pe Telița[77].

O analiză a daniilor închinate de către domnii moldoveni mănăstirilor de la est de Carpați în prima jumătate a secolului al XV-lea, ne indică asupra a două genuri de privilegii vamale[78] obținute de comunitățile călugărești ortodoxe moldovene în acest timp. Ne gândim, în primul rând, la scutirile de vamă de care se bucurau călugării în cazul unor transportări de mărfuri și alimente. Astfel, la 31 august 1429, Alexandru cel Bun, întărind Mănăstirii Neamț iezerul și prisaca de la Zagorna (pe Nistru), stipula ca „câte care vor trimite de la Mănăstirea Neamțului, sau după pește, sau după miere, sau după oricare lucru, oricând, să nu li se ia nicăieri vamă în țara noastră, nici într-un loc, nici la vad să nu li se ia nimic, sub marea noastră pedeapsă“[79]. La fel, și Mănăstirea Moldovița, primind anual două care de pește de la domnie, era scutită de vamă „la vaduri și la treceri, și unde vor încărca pește în acele care“[80], iar cea de la Pobrata își putea trece grâul și mierea peste Prut, la Țuțora, fără vreun amestec din partea vameșilor[81].

Pe de altă parte, mănăstirile moldovene au primit în prima jumătate a secolului al XV-lea și unele locuri de vamă, de la care vor percepe tot venitul. Așa, Mănăstirea Bistrița a obținut mai întâi, la 20 august 1422, „vama de la târgul Bârlad“ ca „să-i fie uric în veci“[82], iar mai apoi și pe cea de la Bacău[83], în timp ce călugării de la Moldovița au deținut controlul asupra altui punct vamal, anume cel de la Moldovița, care „duce în Țara Ungurească“[84], și a unor jumătăți de vamă de la Vadul Călugăresc și Covurlui[85].

O altă parte a averii mănăstirești o constituiau iezerele cu bălțile și prisăcile.

La Nistru și la Prut aveau iezere călugării de la Neamț. Încă la 1409 ei primeau în proprietate „un iezer pe Prut, anume Luciul“[86], ca la 1429 să li se mai dea „balta de la Nistru, care se numește iezerul Zagorna, cu gârlele sale“[87] și cu tot venitul ce avea să fie de la ele[88]. Mănăstirea Pobrata avea ca loc de pescuit

---

78 În legătură cu apariția și evoluția sistemului vamal în Țara Moldovei în evul mediu vezi *N. Iorga, Drumurile de comerț creatoare ale statelor românești*, București, 1928; Gonța, *Satul*, p. 183; Idem, *Despre orașul moldovenesc în veacul al XV-lea*, în „Studii și Articole de Istorie“, V. 1962

79. *DRH, A, I*, nr. 92, p. 138-139.
80. *Ibidem*, nr. 223, p. 314; nr. 258, p. 365-366.
81. *Ibidem*, nr. 278, p. 393-395.
82. *Ibidem*, nr. 51, p. 75-76.
83. În subordinea acesteia intra și vama de la Tazlău *(Ibidem*, nr. 101, p. 150-151; nr. 201, p. 284-286).
84. *Ibidem*, nr. 27, p. 38-40. nr. 242, p. 343-345; nr. 272, p. 385-386.
85. *Ibidem*, nr. 272, p. 385-386; nr. 253, p. 357-358; nr. 237, p. 410-411
86. *Ibidem*, nr. 26. p. 38.
87. *Ibidem*, *nr. 93*, p. 139-141.
88. *Ibidem*, nr. 92, p. 138-139.

bălțile de la gura Șumuzului [89], Moldovița la Covur [90], iar cea de la Gura Humorului lângă un sat pe care îl avea în proprietate, probabil la Antilești [91].

În cazul prisăcilor, vom spune că, de obicei, mănăstirile primeau de la domn un loc unde își așezau stupi, iar împreună și oameni din satele lor". De la aceștia din urmă egumenii urmau să-și ia desetina [92].

În sfârșit, o dată pe ani, — cel mai des în Ziua Hramului mănăstirii, —, călugării mai obțineau de la domnie însemnate cantități de pește, icre, ceară, vin și postavuri. Astfel, de pildă, la 1411, Alexandru cel Bun promitea obștii călugărești de la Bistrița câte zece buți de vin anual [93], zece coloade de grâu [94], nouă postavuri de Cehia și egumenului un postav și jumătate de stofă cenușie [95], Petru al II-lea asigura călugărilor de la Pobrata pe lângă șase buți de vin anual „toată ceara de la Târgu Frumos", pe care o vor lua „de la toți câți vor avea cârciumi" [96], iar, ceva mai înainte, Ștefan al II-lea dădea „pentru hrana părinților" de la Mănăstirea Moldovița „câte două care de pește anual" [97].

În acest context, ca și în țările vecine ortodoxe, în schimbul daniilor făcute, — „pentru pomenirea sfântrăposaților părinților noștri, pentru sufletul domniei mele, și a doamnei domniei mele, și a copiilor domniei mele —, își alegea anumite zile, în care urma să i se cânte în biserica mănăstirii liturghia. Ca și la sud de Dunăre, aceasta va fi însoțită de jurământul egumenilor și călugărilor de a respecta toate doleanțele ctitorilor.

Flavius SOLOMON

---

89. *Ibidem*, nr. 25, p. 36-38.
90. *Ibidem*, nr. 253, p. 357-358; nr. 287, p. 410-411.
91. *Ibidem*, nr. 81, p. 119-120.

92. Așa este cazul prisăcii de la Visoca, pe care Ștefan al II-lea o întărea la 1439 Mănăstirii Frobata (*Ibidem*, nr. 195, p. 275-276). Călugării de la Neamț și Bistrița au avut prisăci la Zagorna și gura Tatarcăi (*Ibidem*, nr. 93, p. 139-141. nr. 180, p. 254-256), și respectiv pe Lopatna și Itchil (*Ibidem*, nr. 104, p. 154-155).

93. Capacitatea unei buți oscila între 644 și 2575 litri. Despre metrologia medievală românească vezi N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, 1971.

94. O coloadă consta din aproximativ 212 kilograme (532 funți).

95. *DRH, A, I*, nr. 29, p. 41-42.

96. *Ibidem*, nr. 288, p. 411-413.

97. *Ibidem*, nr. 223, p. 314. Un car de pește cântărea aproximativ 450 kilograme.

REÎNFIINȚAREA TIPOGRAFIEI MĂNĂSTIRII NEAMȚ ÎN ANUL 1922

Este bine cunoscut faptul că mănăstirile au avut în decursul istoriei noastre, pe lângă alte merite incontestabile, și un important rol cultural și artistic. Pe acest fundal general se detașează activitatea culturală desfășurată la Mănăstirea Neamț, un adevărat focar de cultură națională. Aici s-au scris și s-au tipărit multe cărți care fac parte din tezaurul Bisericii și culturii românești.

Una dintre cele mai mari și mai bine înzestrate tipografii din țările române, a fost tipografia Mănăstirii Neamț. Aici s-au tipărit numeroase cărți religioase și de cult, multe dintre ele și valoroase opere de artă, pentru românii de pretutindeni. Într-un memoriu asupra trecutului și prezentului Mănăstirii Neamț, din anul 1938, se arată că „mulțămită acestei tipografii, românii din țările subjugate, ca Basarabia și Ardealul, au putut avea cartea pentru cult și cartea pentru cultivarea sufletească“ [1] Tot aici s-au tipărit și cărți laice cu conținut istoric. Ca să dăm doar un singur exemplu, vom aminti că aici a fost tipărită în anul 1825 „Descrierea Moldovei“ a lui Dimitrie Cantemir, tradusă încă din 1806 de către Vasile Vârnav [2]. Alături de roadele celorlalte tipografii, și cărțile tipărite la Mănăstirea Neamț „au făurit unitatea sufletească a neamului românesc“, i-au menținut unitatea de limbă și prin aceasta au pregătit unitatea lui politică.

Din păcate, prin decretul domnesc de secularizare a averilor mănăstirilor neînchinate, din anul 1859, Mănăstirea Neamț și-a pierdut nu numai moșiile, ci și aproape întreaga avere mobilă și imobilă, inclusiv tipografia. Cu mașinile și toate celelalte materiale tipografice luate de la Mănăstirea Neamț, statul a înființat „Tipografia Monitorului Oficial“ [3]. Dar gândul de a tipări cărți nu i-a părăsit niciodată pe călugării de la Neamț. Ei au acționat de mai multe ori pentru „a redeschide acest fel de ocupație compatibilă cu viața călugărească, pe care utilizând-o cum trebuie, ar deveni renovarea morală a poporului român, lipsit astăzi de scrieri religioase populare“ [4]. Astfel, în anul 1907, Ministerul Cultelor și Artelor a cumpărat, cu banii Mănăstirii Neamț, o tipografie care, însă, n-a mai ajuns la destinație, deși mănăstirea făcuse deja reparații la localul vechii tipografii [5].

După primul război mondial, în condițiile înfăptuirii reformei agrare, călugării erau și mai hotărâți să reînființeze tipografia, cu atât mai mult cu cât, prin exproprierea moșiilor din Basarabia, Mănăstirea Neamț avea banii necesari pentru materializarea acestui

---

1. Arh. St. Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dosar 1/1938, f. 50.
2. *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei Române, București, 1964, p. 1106.
3. Arh. St. Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dosar 8/1931, f. 5.
4. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 4.
5. *Ibidem*, f. 5.

gând frumos. În acest scop, la 2 februarie 1922, starețul se adresa Mitropoliei Moldovei, în numele întregului sobor pe care îl reprezenta, cu rugămintea de a se da aprobarea și binecuvântarea pentru cumpărarea mașinilor și repararea localului unde avea să fie instalată tipografia [6]. Tot în luna februarie a aceluiași an, starețul Daniil s-a adresat și Ministerului Cultelor arătând că pentru reînființarea tipografiei au fost făcute unele demersuri, dar că era nevoie de aprobarea acestuia ca sa poată întreprinde acțiuni mai serioase [7]. La 22 februarie starețul scria Ministerului Cultelor că pentru a cumpăra o tipografie, Mănăstirea Neamț a început adunarea fondurilor și că avea depuși până la acea dată 450.000 lei din arenzile moșiilor din Basarabia [8]. Ca rezultat al cererilor argumentate ale starețului Daniil Ciubotaru la 27 mai 1922 Ministrul Cultelor și Artelor răspundea că atât Ministerul cât și Sfântul Sinod aprobau întru totul ideea reînființării tipografiei de la Mănăstirea Neamț [9]

Ca local pentru tipografia ce urma să fie reînființată, conducerea mănăstirii a destinat clădirile vechii tipografii în care înainte de război au fost colonii școlare, iar în timpul războiului spital pentru militari răniți și invalizi [10]. Clădirile aveau, însă, nevoie de serioase reparații, mai ales acoperișul fiind foarte deteriorat. În acest scop, Mănăstirea Neamț a cerut Ministerului Cultelor un ajutor în bani din fondurile pentru reparații la mănăstiri, rugând totodată ca lucrările să înceapă o dată cu venirea primăverii pentru a putea fi terminate la timp, Pe lângă aceste reparații, mănăstirea mai intenționa să continue lucrările neterminate în toamna trecută pentru aducerea apei în complexul de clădiri, urmând ca aceasta să fie dusă și la tipografie.

În vederea începerii reparațiilor, starețul Daniii a cerut Ministerului Cultelor să desemneze o persoană cu studii de arhitectură, din cadrul Ministerului sau din județ, care împreună cu un specialist în meșteșugul tipografiei să întocmească devizul trebuitor pentru amenajarea și repararea camerelor destinate viitoarei tipografii [11]. La 13 iunie 1922, starețul Daniil arăta Mitropoliei că localul în care a funcționat colonia școlară era „într-o completă ruină", atât din cauza războiului, cât și datorită faptului că ani de-a rândul nu i s-a făcut nici o reparație și că, în consecință, era imposibil de a putea fi folosit pentru noua tipografie [12]. Sfinția sa mai arăta că deși a cerut în repetate rânduri de la Ministerul Cultelor și Artelor credite pentru reparații, ele n-au fost acordate până la acea dată. Nici după o săptămână lucrările de reparații, începute la acoperiș încă din anul trecut, dar prost executate, nu au fost reluate. De o importanță deosebită pentru mănăstire era terminarea conductei de apă și prelungirea ei până la tipografie [13]. Abia în plină vară lucrările au fost reluate, dar după cum se plângea starețul

---

6. *Ibidem*, f. 2.
7. *Ibidem*, f. 4.
8. *Ibidem*, f. 5.
9. *Ibidtm*, f. 36.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, f. 7.
12. *Ibidem*, dosar 23/1922. f. 4.
13. *Ibidem*, f. 6.

către Mitropolia din Iași, ele s-au executat foarte defectuos, una dintre bolți prăbușindu-se [14]. Așadar, lucrările de reparații au demarat foarte greu. Chiar și la 20 iunie 1922 starețul Mănăstirii Neamț mai ruga Ministerul Cultelor și Artelor să repartizeze bani pentru repararea acoperișului. Totodată, starețul mai propunea și realizarea a două frontoane pentru „mai multă lumină" necesară tipografiei. Devizul încă nu fusese întocmit. Exista și posibilitatea ca lucrarea să fie dată în regie pe seama mănăstirii, modalitate prin care ea s-ar fi efectuat „mai repede, mai economic și mai solid" [15].

La 26 aprilie 1922, Societatea de Editură Națională „Luceafărul" din Chișinău [16], oferea spre vânzare Mănăstirii Neamț tipografia și legătoria sa, cu tot inventarul acestora, pentru suma de 450.000 lei. Termenul ofertei era valabil numai șapte zile. Cu toate că ar fi dorit să înceapă tratative cu această societate, conducerea mănăstirii a fost nevoită să refuze oferta din cauză că Sfânta Mitropolie a Moldovei „a intrat în tratative cu o casă din București" [17]. Cum, însă, tratativele Mitropoliei nu s-au materializat, la 20 mai 1922, starețul Daniil ruga Ministerul Cultelor să-și dea aprobarea pentru a trata cu societatea „Luceafărul". Oferta părea să fie avantajoasă, căci exista posibilitatea ca tipografia să fie cumpărată cu un preț mult mai mic decât cel cerut, întrucât societatea era în lichidare [18]. Răspunsul Ministerului Cultelor, trimis la 22 mai, a fost pozitiv: se aproba cumpărarea tipografiei „Luceafărul" în limitele sumei de 450.000 lei. Prin aceeași adresă, Ministerul desemna pentru cumpărarea tipografiei pe starețul Daniil Ciubotaru și pe C. Negoescu, subdirector general în acest Minister [19].

În mod surprinzător, aprobarea din partea Mitropoliei ieșene pentru cumpărarea tipografiei „Luceafărul" a fost dată mai greu. La comunicarea făcută de starețul Daniil precum că Mănăstirea Neamț avea mijloacele bănești necesare și aprobarea Ministerului pentru a achiziționa tipografia din Chișinău, mitropolitul Pimen al Moldovei a cerut lămuriri suplimentare. Nehotărârea sa era, totuși, motivată. Sfinția sa dorea să știe care era pricina pentru care tipografia era luată din Basarabia, „dat fiind că interesul nostru național era ca acea tipografie să fie ca mijloc de propagandă românească" [20], în teritoriul de curând reunit cu România. Pentru mitropolitul Pimen nu era deloc ușor să-și dea aprobarea, deși refuzul său n-ar fi rezolvat dilema care îl frământa: pe de o parte dorea să vadă cât mai curând reluată activitatea tipografică la Mănăstirea Neamț, iar pe de altă parte ar fi dorit ca tipografia să rămână pe loc pentru dezvoltarea culturii românești în Basarabia [21]. Starețul

---

14. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 46.
15. *Ibidem*, f. 26.
16. Societatea de Editură Națională *„Luceafărul"* era o societate anonimă pe acțiuni, cu un capital social de 500.000 lei; Adresa era: Chișinău, str. Pușkin. nr. 25 *(Ibidem*, f. 8).
17. *Ibidem*, f. 10.
18. *Ibidem*, f. 11.
19. *Ibidem*, f. 12.
20. *Ibidem*, f. 13.
21. *Ibidem*, f. 15.

Daniil, care a văzut tipografia și a constatat că e bună și avantajoasă ca preț, arăta din Chișinău, la 1 iunie 1922, că ea ar fi fost oricum cumpărată de altcineva, societatea fiind în lichidare, și prin aceasta cauza națională ar fi fost păgubită „de cei care ar lucra tocmai în detrimentul neamului căci sunt străini de neam“ [22]. Aceste argumente au determinat Mitropolia să aprobe ca Mănăstirea Neamț să cumpere tipografia „Luceafărul“.

Dându-și aprobarea pentru cumpărarea tipografiei, Mitropolia Moldovei a insistat ca Mănăstirea Neamț să sprijine dezvoltarea culturii române din Basarabia și a cerut să se aibă în vedere ca din cărțile ce se vor tipări, să se trimită cât mai multe dincolo de Prut, ca mijloc de propagandă națională. Totuși aprobarea n-a fost dată imediat. Exista pericolul ca tipografia să fie vândută altcuiva și de aceea trimișii Mănăstirii au telegrafiat la 12 iunie starețului, rugându-l stăruitor să vină urgent pentru aranjamentul definitiv al cumpărării. În mod sigur, la această dată Mitropolia Moldovei își dăduse acordul, cel puțin verbal, căci altfel starețul Daniil n-ar fi telegrafiat la Chișinău răspunsul că Mănăstirea Neamț cumpără tipografia, „Luceafărul“ și că, în acest scop, pleacă la București de unde urma să vină cu banii și oamenii necesari pentru ridicarea mașinilor [23]. La mijlocul lunii iunie, starețul s-a întâlnit la biserica Antim din București cu mitropolitul Moldovei, Pimen, care i-a dat aprobarea scrisă necesară pentru cumpărarea tipografiei. Acum Mănăstirea Neamț avea atât aprobarea Ministerului Cultelor și Artelor, primită cu adresa nr. 25.814 din 22 mai, cât și aprobarea Mitropoliei Moldovei, primită cu adresa nr. 2.746 din iunie 1922.

La 14 iunie, starețul Daniil Ciubotaru încă se mai afla la Mănăstirea Neamț, deoarece la această dată el a fost autorizat de către Consiliul Economic al mănăstirii de a încasa, la București sau la Chișinău, suma de 450.000 lei de la Casa de Depuneri și Consemnațiuni. Această sumă fusese depusă de Mănăstirea Neamț cu șase recipise din 6 martie 1922, special pentru cumpărarea tipografiei ce se reînființa [24]. Dorința starețului ar fi fost ca acești bani să fie ridicați la Chișinău. De asemenea, el a mai cerut Ministerului Cultelor să desemneze un specialist care să meargă la Chișinău pentru preluarea tipografiei. Dând curs acestei cereri, Ministerul l-a numit pe Zamfir Ionescu, șeful atelierelor Tipografiei cărților bisericești din București. Împreună cu acesta, la Chișinău a mai mers și Ilie Petrescu, de la Tipografia Stroilă din București, care a fost angajat de către Mănăstirea Neamț pentru demontarea, siguranța transportului și apoi montarea mașinilor [25] la mănăstire.

Cu toate că Mănăstirea Neamț avea toate aprobările necesare și angajase specialiști pentru aducerea tipografiei „Luceafărul“, actul de vânzare-cumpărare putea fi periclitat de existența unor datorii ale Societății de Editură Națională din Chișinău, proprietara tipografiei. La 19 iunie 1922, Mitropolia Moldovei scria starețului mănăstirii: „*Se spune că asupra tipografiei „Luceafărul“, Federala*

---

22. *Ibidem.*
23. *Ibidem*, f. 18.
24. *Ibidem*, f. 23.
25. *Ibidem*, f. 24.

băncilor populare din Iași are o creanță privilegiată de 70.000 lei, iar Banca Moldovei de 30.000 lei“ [26]. Starețul era sfătuit ca înainte de a face plata integrală să ceară lămuriri asupra situației de fapt. Nu știm dacă aceste lămuriri au mai fost cerute, dar știm că la 20 iunie Federala băncilor populare și cooperativelor sătești din județul Iași făcea cunoscut starețului Mănăstirii Neamț că Societatea „Luceafărul“ din Chișinău îi datora peste 90.000 lei, fapt pentru care asupra ei s-a aplicat sechestrul [27]. Din păcate această informație a fost trimisă cu întârziere și încă la mănăstire, când starețul se afla deja la Chișinău pentru cumpărarea tipografiei. De altfel, demontarea mașinilor începuse.

Actul de vânzare-cumpărare a tipografiei a fost întocmit și semnat abia la 10 octombrie 1922, dar el a avut la bază înțelegerile realizate în iunie, când tipografia a fost transportată la Mănăstirea Neamț. Conform acestui act, Societatea „Luceafărul“ din Chișinău a vândut mănăstirii tipografia, cu tot materialul tipografic, pentru suma de 400.000 lei. La punctul întâi al acestui act se mai preciza că tipografia nu era grevată de nici o datorie, iar la punctul 4 se adăuga că la data semnării actului tipografia nu era vândută altei persoane. Taxele de timbru și de înregistrare urmau să fie suportate în mod egal de către Societatea tipografică și Mănăstirea Neamț. Al treilea punct al contractului arăta că administratorul delegat al Societății „Luceafărul“ a primit suma de 400.000 lei, costul tipografiei, iar delegatul Mănăstirii Neamț a luat în stăpânire tipografia cu tot materialul ei [28]. Actul de vânzare-cumpărare a fost legalizat la 11 octombrie 1922, dată la care s-a plătit și suma de 4.000 lei, reprezentând taxa de înregistrare de 1% [29].

Pentru preluarea și transportul tipografiei de la Chișinău la Mănăstirea Neamț au mers arhimandritul Daniil Ciubotaru cu nouă părinți monahi și doi maiștri : Z. Ionescu și I Petrescu [30]. Întreaga operațiune de deplasare și demontare a durat 26 de zile, între 15 iunie și 10 iulie 1922 [31]. În acest timp au mai fost angajați nouă lucrători civili, care au lucrat 11 zile, de la 25 iunie până la 4 iulie inclusiv, la demontarea tipografiei, la transportul ei la gara Chișinău și la îmbarcarea tuturor mașinilor și materialelor tipografice în vagoane [32]. La aceștia se mai adaugă un tânăr din Chișinău care a fost angajat timp de trei zile pentru a face diferite lăzi necesare transportului literelor și a unor accesorii de mici dimensiuni [33]. Așadar, în total, un număr de 29 de oameni, inclusiv starețul, au fost angajați în obținerea aprobărilor, demontarea și transportul tipografiei de la Chișinău la Mănăstirea Neamț.

Până la Iași, transportul mașinilor și al celorlalte materiale

---

26. *Ibidem*, f. 27.
27. *Ibidem*, f. 29.
28. *Ibidem*, dosar 31/1932, f. 3.
29. *Ibidem*, f. 4.
30. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 5.
31. *Ibidem*, f. 3. Precizăm că în acest interval de timp se includ și toate drumurile la București și Iași pentru obținerea aprobărilor necesare cumpărării tipografiei, scoaterea banilor de la Banca Națională ș. a. *(Ibidem)*; Demontarea propriu-zisă a început la 24 iunie *(Ibidem*, dosar 27/1922, f 41).
32. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 4.
33. *Ibidem*.

tipografice s-a efectuat cu vagoane de cale ferată, În acest scop, la 17 iunie starețul Daniil ruga Ministerul Cultelor să intervină la organele în drept pentru a se aproba două vagoane, în mod gratuit, pe distanța Chișinău-Pașcani [34]. Cererea a fost aprobată, dar numai pe distanța Chișinău-Iași și cu plata taxelor de transport [35]. Pentru continuarea drumului de la Iași la Mănăstirea Neamț, starețul ar fi dorit să i se dea două sau trei camioane mari de la Corpul 4 de armată din Iași, în acest sens adresându-se Ministerului Cultelor pentru intervențiile necesare la Ministerul de Război [36]. Din păcate, răspunsul primit nu a fost cel așteptat, pentru că batalionul de tracțiune din Iași nu avea decât un singur camion folosit pentru militarii care învățau să conducă [37]. Așa se face că mașinile tipografiei, ale legătoriei și celelalte materiale au fost transportate până la destinație cu căruțele. Întregul transport de la Chișinău până la Mănăstirea Neamț a durat de la 28 iunie până la 11 iulie 1922, deci 14 zile în total. El a fost însoțit de patru călugări în frunte cu părintele Silvestru Urmă. Transportul, care oricum trebuia supravegheat de către reprezentanții mănăstirii, avea și mai mare nevoie de însoțitori deoarece el s-a făcut pe riscul starețului, dat fiind că unul dintre vagoane nu avea tablă pe acoperiș [38].

O parte a transportului a sosit la Mănăstirea Neamț înainte de 10 iulie, dată la care Mitropolitul Pimen al Moldovei îi telegrafia marelui istoric Nicolae Iorga arătându-i că deja se lucra la montarea mașinilor tipografice. În această telegramă mitropolitul își exprima încrederea că „vor reînvia vremurile glorioase de odinioară“ [39]. De altfel, reînființarea tipografiei Mănăstirii Neamț s-a bucurat de o apreciere generală, atât din partea reprezentanților Bisericii, cât și din partea multor oameni de cultură. Încă de la sfârșitul lunii mai 1922, episcopul Visarion de Argeș felicita întregul sobor pentru ajutorul dat starețului la cumpărarea și reînființarea tipografiei, „știind de cât folos sufletesc va fi pentru fiii sfintei noastre Biserici reînființarea tipografiei Mănăstirii Neamț“ [40].

Nici nu ajunsese întregul transport la destinație, și s-au și făcut comenzi pentru cărți religioase tipărite. Astfel, ieromonahul Ghideon Chiruță din comuna Sculeni, județul Iași, cerea Mănăstirii Neamț, la 10 iulie, să i se trimită cu ramburs o evanghelie broșată nouă, dacă era scoasă de sub tipar. De asemenea, mai cerea să i se trimită și o listă de cărți, cu prețul lor, tipărite la Neamț, pentru a face comandă [41] .O cerere asemănătoare a fost făcută, la 12 august 1922, și de către superiorul schitului Sava din comuna Berzunț, județul Bacău, căruia starețul Daniil Ciubotaru i-a răspuns că se lucra la instalarea tipografiei și că după ce ea va funcționa va da publicității titlurile cărților religioase ce vor ieși de sub tipar [42].

---

34. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 24.
35. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 15-18.
36. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 25.
37. *Ibidem*, dosar 26/1922, f. 9.
38. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 30.
39. *Ibidem*, f. 33.
40. *Ibidem*, dosar 26/1922, f. 3.
41. *Ibidem*, f. 7.
42. *Ibidem*, f. 10.

Imediat după sosirea transportului la mănăstire, a început curățirea tuturor pieselor tipografice. Această lucrare s-a desfășurat sub directa îndrumare a lui Ilie Petrescu, dar toate activitățile de curățire și montare a mașinilor au fost supravegheate, până la 1 ianuarie 1923, de către monahul Eufrosin Urmă [43]. Întregul transport a fost depozitat, temporar, în casele Hermeziu din fața intrării principale a mănăstirii. De altfel, mitropolitul Moldovei dorea ca tipografia să fie instalată chiar în aceste case și lucrările de montare să înceapă fără întârziere [44]. La 27 iulie starețul Daniil telegrafia Mitropoliei ieșene că piesele tipografice erau curățate și ruga să se trimită arhitectul acesteia pentru începerea lucrărilor de turnare a fundației de beton necesară spre a se putea începe apoi montarea mașinilor. Cum arhitectul T. Pârvulescu se afla atunci la Mănăstirea Văratec, în aceeași zi i s-a comunicat și lui că era așteptat pentru turnarea fundației de beton [45]. O zi mai târziu, însuși I.P.S. Mitropolitul Pimen a scris la Mănăstirea Neamț pentru a hotărâ unde va fi instalată noua tipografie. Prin procesul verbal încheiat la 28 iulie, în cadrul adunării la care au participat membrii Consiliului Spiritual, ai Consiliului Economic și alți părinți și frați din Mănăstirea Neamț, convocați de mitropolit, s-a convenit ca tipografia să fie instalată, deocamdată, în localul Bolniței, în aripa de răsărit a mănăstirii, întrucât localul vechii tipografii, care se afla în afara incintei, era igrasios și necorespunzător pentru un asemenea așezământ cultural. Instalarea tipografiei la Bolniță a fost considerată „ca provizorie, până când Mănăstirea va avea mijloace să clădească un local propriu în fața clopotniței...“ [46]. Pe acest loc, unde se aflau atunci casele Hermeziu, urma să fie construită o nouă clădire, de mari dimensiuni, pentru a adăposti atât tipografia cât și o librărie și un atelier de confecționat icoane și alte obiecte de cult [47].

La 21 august 1922 s-a consumat un moment foarte important pentru Mănăstirea Neamț: punerea pietrei de temelie a noii tipografii. Actul de întemeiere a fost redactat în trei exemplare dintre care unul a fost pus la temelia construcției, altul a fost trimis la Academia Română din București, iar al treilea a fost depus la arhiva sfintei mănăstiri [48]. În afara întregului sobor al părinților și fraților acestui lăcaș bisericesc, la ceremonia de întemeiere a tipografiei Mănăstirii Neamț au participat: I.P.S. Nicodim, episcop al Hușilor, I.P.S. Visarion, episcop al Argeșului, econom dr. P. Romanescu, directorul Seminarului Central, econom Ștefan Leu, directorul Seminarului din Ismail, dr. I. Tănăsescu, profesor universitar în Iași ș. a.

Paralel cu activitatea de curățire a pieselor și aranjare a literelor, s-a desfășurat și acțiunea de pregătire a unui personal monahal pentru meseria de tipograf. În acest scop, starețul mănăsti-

---

43. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 43.
44. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 37.
45. *Ibidem*, f. 36 bis.
46. *Ibidem*, f. 40
47. În procesul verbal din 15/28 iulie se arată că în Mănăstirea Neamț „s-a reînceput un mic atelier de sculptură în lemn și cruciulițe, precum și icoane de metal încrustate prin presă“ *(Ibidem)*.
48. *Ibidem*, f. 44.

rii a admis cererea lui Gheorghe Romașcu și l-a numit șef la atelierul tipografic [49]. Sub directa sa îndrumare, nouă părinți și frați ai mănăstirii au început să învețe meseria de tipograf, iar sub conducerea profesorului secției de adulți a școlii din Mănăstirea Neamț, aceștia au învățat ortografia [50].

În prima decadă a lunii octombrie 1922 reparațiile la localul tipografiei erau aproape gata, deși timpul ploios a îngreunat mult lucrările. Încetineala cu care s-au efectuat aceste reparații se motivează și prin faptul că datorită unor cauze independente de voința sa, a rămas pe seama mănăstirii nu numai supravegherea, ci și angajarea lucrărilor începând cu luna septembrie. De altfel, lucrările făcute în vară au fost atât de prost executate încât la jumătatea lui septembrie ele s-au dărâmat, Din cauză că lucrările pentru tipografie nu s-au terminat la timp, piesele mașinilor tipografice au rămas o vreme mai îndelungată într-un local impropriu unde au început să rugínească. Această situație a pricinuit destulă îngrijorare la Mitropolia Moldovei care la 24 septembrie 1922 a intervenit pentru mutarea imediată a mașinilor tipografice într-o cameră de la Bolniță până la instalarea definitivă a lor [51]. Starețul mănăstirii era făcut răspunzător pentru deteriorarea mașinilor. Cu toate aceste greutăți, la 1 octombrie 1922, lucrările fiind terminate în cea mai mare parte, a fost chemat Ilie Petrescu de la București pentru montarea mașinilor [52]. Acesta a răspuns la 5 octombrie că a terminat lucrarea la Mănăstirea Cernica și că urma să vină imediat la Neamț. Credem, însă, că el a ajuns la mănăstire abia la 15 noiembrie, căci de la această dată a fost plătit [53].

Din însărcinarea starețului Mănăstirii Neamț, în a doua jumătate a lunii noiembrie 1922, Gh. Romașcu, șeful atelierului de tipografie, s-a deplasat din nou la București pentru a cumpăra materiale de tipografie: hârtie, clei, tuș ș. a., în valoare de 1125,50 lei. Întregul transport, format din două baloturi de hârtie și o ladă de papetărie, cântărea 260 kg [54] și a fost cumpărat de la firma „Grafica Modernă“ din București.

Pentru punerea în mișcare a mașinilor tipografice Mănăstirea Neamț avea nevoie de un motor electric. Deși Gh. Romașcu s-a oferit să-l monteze tot el, motorul a fost furnizat și montat de Gheorghe Trambițchi din Tg. Neamț; era un „motor de benzină de 18/24 de camion“ [55]. Această ofertă a fost acceptată de Mănăstirea Neamț deoarece se rezolva și problema furnizării și a montării, mai ales că Gheorghe Trambițchi a mai dat mănăstirii: o curea de

---

49. Până la 21 august 1922, Gh. Romașcu, de meserie lucrător tipograf, a fost angajat al atelierelor „Cultura Poporului“ din Cluj. Deoarece această tipografie era în vânzare, el s-a oferit să lucreze în tipografia Mănăstirii Neamț ca șef de atelier în următoarele condiții: a) ziua de lucru să fie de șase ore, de la 8-12 și de la 14-16 și b) salariul lunar să fie de 2.000 lei plus masă și locuință. Având în vedere faptul că Gh. Romașcu lucra deja de la 25 august, oferta a fost admisă de starețul Daniil (*Ibidem*, f. 45).

50. *Ibidem*, f. 55.

51. *Ibidem*, f. 49.

52. *Ibidem*, f. 51.

53. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 50.

54. *Ibidem*, f. 44-46, 51.

55. *Ibidem*, f. 41.

transmisie de 10 m, cinci stendere cu lagăre, un butoi de benzină, precum și toate țevile necesare instalației. Pentru toate acestea, în afară de suma de 10.000 lei, Gh. Trambițchi a mai primit de la mănăstire și două motoare electrice deteriorate.

Am arătat mai sus că întreaga tipografie „Luceafărul" a costat 400.000 lei, sumă la care Mănăstirea Neamț a plătit 2.000 lei ca taxă de înregistrare[56]. La totalul cheltuielilor pentru cumpărarea tipografiei trebuie să mai adăugăm și suma de 119.325,40 lei. În această sumă sunt incluse toate cheltuielile legate de deplasarea la Chișinău, demontarea, transportul mașinilor, montarea lor la Mănăstirea Neamț, alte cheltuieli pentru punerea în funcțiune a tipografiei, ca și toate salariile celor care au contribuit la realizarea acestei acțiuni.

Pentru demontarea tuturor mașinilor și instalațiilor tipografice din Chișinău, starețul Daniil Ciubotaru a cheltuit suma de 38.991 lei. Cea mai mare parte din această sumă, adică 23.826 lei, a fost cheltuită cu drumurile făcute la Iași și București pentru obținerea aprobărilor și scoaterea banilor de la Banca Națională, cu transportul, găzduirea și masa a zece părinți și a doi maiștri pe timp de 26 zile[57]. Cei nouă lucrători angajați pentru demontarea mașinilor, au fost plătiți cu câte 75 lei pe zi, plus hrana zilnică în valoare tot de 75 lei; așadar, starețul a plătit suma de 7.425 lei pentru munca lucrătorilor și încă 7.425 lei pentru masa acestora, în total, deci, 14.850 lei[58]. De asemenea, tâmplarul din Chișinău care a confecționat lădițele necesare transportării literelor, a fost plătit cu suma de 315 lei[59]. În borderoul întocmit de arhimandritul Daniil la 15 iulie se mai arată că s-au cumpărat de la D. V. Păun din Chișinău: scânduri, mucava, cuie și lădițe în valoare de 3.333,90 lei[60].

Transportul mașinilor tipografice până la gara din Chișinău a costat suma de 2.500 lei, bani pe care starețul Daniil i-a împrumutat la 30 iunie de la Banca „Moldova" din capitala Basarabiei[61] și care au fost restituiți de casieria Mănăstirii Neamț la data de 31 august[62]. Deplasarea pe calea ferată s-a efectuat cu două vagoane. Pentru primul vagon, în care s-au încărcat materiale în greutate de 7.288 kg, s-a plătit suma de 1.776 lei, incluzând aici și biletul a patru părinți însoțitori[63]. Al doilea vagon, transportând o greutate de 10.252 kg, a costat 2.368,90 lei, de asemenea tot cu patru părinți însoțitori[64].

După cum am mai arătat, de la gara Socola până la Mănăstirea Neamț, transportul s-a efectuat cu căruțele; s-au plătit 18.500 lei

---

56. Taxa de înregistrare de 1% dir suma de 400.000 lei cu care s-a vândut tipografia, a fost plătită de Mănăstirea Neamț și Societatea de editură din Chișinău în mod egal, adică fiecare câte 2.000 de lei (*Ibidem*, dosar 31/1932, f. 3).
57. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 3.
58. *Ibidem*, f. 4.
59. *Ibidem*.
60. *Ibidem*, f. 6-7.
61. *Ibidem*, f. 20
62. *Ibidem*, f. 19.
63. *Ibidem*, f. 15-16, 30.
64. *Ibidem*, f. 17-18, 29.

la doi evrei din Iași pentru o încărcătură de 17.548 kg ce a încăput în zece căruțe[65]. La cheltuielile făcute pentru transportul tipografiei se mai adaugă și suma de 3.650,10 lei, bani care reprezintă costul drumului părintelui Silvestru Urmă și a celorlalți însoțitori ai transportului pe timp de 14 zile[66]. Precizăm că la suma totală a cheltuielilor pentru transportul și montarea tipografiei se mai adaugă și suma de 2.000 lei reprezentând jumătate din taxa de înregistrare a sumei cu care s-a cumpărat tipografia „Luceafărul“[67].

Un rol foarte important în aducerea tipografiei la Mănăstirea Neamț l-a avut Ilie Petrescu, maistru mecanic din București. Acesta s-a angajat să demonteze, să supravegheze transportul și să monteze tipografia de cărți pentru suma de 15.000 lei, masa și alte cheltuieli personale fiind suportate de el începând cu data de 12 august[68]. Prin contractul încheiat între cele două părți, Ilie Petrescu se mai angaja să înceapă montarea imediat ce i se va telegrafia la București că fundația de beton și clădirea sunt gata și să predea mașinele în stare de funcționare[69]. După moartea și darea în funcțiune a tipografiei, Ilie Petrescu a fost angajat ca mașinist pe timp de o lună, între 15 noiembrie și 15 decembrie 1922, primind o leafă de 4.000 lei.

La aranjarea literelor și montarea mașinilor tipografice, Mănăstirea Neamț a folosit lucrători tipografi, zețari și frați din propriul personal; toți au fost retribuiți cu suma totală de 12.480 lei[70], dar fiecare a fost plătit după calificarea sa, munca depusă și importanța acesteia. Fără a aminti toate sumele de bani primite de lucrători, dorim, totuși, să precizăm că maistrul zețar Gh. Romașcu ce fusese numit ca șef al Atelierului tipografic, se angajase ca pentru leafa de 2.000 de lei pe lună[71] să instruiască și opt frați în deprinderea meseriei de tipograf. Pentru unele lucrări de zețărie s-au adus specialiști chiar de la Chișinău, iar pentru alte munci mai ușoare și necalificate, cum ar fi curățarea pieselor și aranjarea literelor, s-au folosit și părinți din mănăstire. Alte cheltuieli făcute pentru montarea tipografiei sunt: 10.000 de lei plătiți lui Gh. Trambițchi pentru instalarea motorului electric, 3.000 de lei reprezentând leafa monahului Eufrosin Urmă pe timp de șase luni (de la 1 iulie 1922 până la 1 ianuarie 1923)[72], pentru supravegherea reparațiilor la clădirea tipografiei și montarea mașinilor și 1.125,50 lei, bani cu care Gh. Romașcu a cumpărat materiale tipografice de la București. Așadar, pentru cumpărarea, aducerea și montarea tipografiei la Mănăstirea Neamț, s-a cheltuit suma totală de 519.325,40 lei.

Odată terminate toate lucrările de montare a mașinilor, noua tipografie a fost supusă la primele probe de încercare prin tipărirea unui calendar de perete pe anul 1923. Această primă tipăritură s-a executat într-un tiraj de 7.000 exemplare cu un preț de 1 leu

---

65. *Ibidem*, f. 23-24.
66. *Ibidem*, f. 21-22.
67. *Ibidem*, f. 25.
68. *Ibidem*, dosar 27/1922, f. 41.
69. *Ibidem*, dosar 32/1922, f. 28.
70. *Ibidem*, f. 32.
71. *Ibidem*, f. 37.
72. *Ibidem*, f. 42-43.
73. *Ibidem*, dosar 26/1[illegible], f. 14.

și 50 de bani bucata[73]. Multe calendare au fost trimise, însă, gratuit pentru obținerea de comenzi. Protoierea județului Neamț, având primite deja calendare de la București, a refuzat oferta[74], dar Protoieria din Iași a comandat 1.000 de exemplare pentru a le distribui în județ[75]. Câte trei exemplare gratuite au fost trimise episcopiilor din Roman, Huși și Argeș, iar câte un exemplar s-a trimis protoieriilor din Iași, Suceava, Fălticeni, Dorohoi, Botoșani și Piatra-Neamț, mănăstirilor Secu, Varatic, Agapia și Râșca, unor miniștri și profesori universitari printre care și istoricul Nicolae Iorga[76].

La 25 decembrie 1922 starețul Mănăstirii Neamț comunică Ministerului Cultelor și Artelor că tipografia era deja instalată și pusă în funcțiune; pentru a se dovedi acest lucru și pentru a se proba calitatea tipăriturilor au fost trimise 50 de bucăți din calendarul de perete pe anul 1923. Totodată, se cerea trimiterea unui delegat al ministerului pentru recepționarea tipografiei și se arăta că adevărata deschidere a acesteia, „cu tipărituri mai în mare", nu se putea face decât după 1 aprilie 1923 când începea un nou exercițiu bugetar[77].

Au mai trecut, însă mulți ani până când Mănăstirea Neamț a reușit să finalizeze toate amenajările pentru noua sa tipografie. În anul 1936 întregul complex număra „19 camere, formând atelierul de tipografie, legătorie de cărți, depozit și diferite anexe ale acestei branșe"[78].

În articolul de față nu ne-am propus să abordăm activitatea tipografică de la Mănăstirea Neamț. Facem, totuși, observația că reluarea acestei activități, după o lungă întrerupere, a făcut ca Mănăstirea Neamț să redevină ceea ce, cu multă strălucire, a fost odinioară — un important focar de cultură națională pus în slujba poporului și a unității sale. În acest sens Mănăstirea a făcut numeroase opere de binefacere cu ajutorul noii sale tipografii. Lăudabil este și faptul că pe lângă donațiile de carte bisericească, la Neamț s-au executat și lucrări de tipografie în mod gratuit. Astfel, ca să dăm doar un singur exemplu, menționăm că la 10 decembrie 1935 Mănăstirea Neamț făcea cunoscut spitalului din Tg. Neamț că a aprobat tipărirea gratuită a imprimatelor de care acesta avea nevoie, punându-i, totodată, la dispoziție și hârtia necesară[79]. Iată de ce considerăm că reînființarea tipografiei Mănăstirii Neamț în anul 1922, a fost un autentic act de cultură, cu multiple implicații în timp și în spațiu.

Prof. Mihai ȘURUBARU

74. *Ibidem*, f. 13.
75. *Ibidem*, f. 11.
76. *Ibidem*, f. 14-30.
77. *Ibidem*, f. 34.
78. *Ibidem*, dosar 17/1936, f. 40.
79. *Ibidem*, dosar 252/1935, f. 47.

PERSOANA. PERSOANA DESCHISĂ RELAȚIILOR CU ALTE PERSOANE ȘI FUNCȚIA. CRIZA ANTROPOLOGIEI ÎN SECOLUL XX *

Prof. dr. M. WELKER

DE CE ÎI ESTE GREU MINȚII UMANE NORMALE SĂ ÎNȚELEAGĂ CE ESTE „PERSOANA"? CONSECINȚELE TÂRZII ALE PROCESULUI MODERN DE SUBIECTIVARE A PERSOANEI.

În cele mai multe rezumate, articole de dicționar și enciclopedii de cuvinte, cu privire la termenul „persoană" se constată că cuvântul grec *prósopon* (față) și cuvântul latin *persona* indică masca — prin intermediul căreia actorul vorbește — și că „actorul care însă poartă masca și rolul pe care îl joacă" pot fi cuprinse în expresie [1]. Prin urmare este vorba de o relație între individul concret (actorul), tipizarea conform rolului (prin mască) și acordul într-un cadru deschis al așteptării (rolul).

Conștiinței moderne îi este din ce în ce mai greu să înțeleagă într-adevăr această relație ca „persoană" și persoana ca relație. De ce ?

Înțelegerea modernă obișnuită (Common sense) amestecă persoana, individul, subiectul, sinele, eul și alte fenomene și concepte și *crede* că numai referindu-se la acest conglomerat poate să înțeleagă ce este „persoana". În realitate, însă, persoana nu este în nici un caz identică cu acest conglomerat sau cu vreuna din părți. În conglomerat sunt adunate aspecte ale persoanei, ale reducerii persoanei la „individ" sau „subiect", care nu pot să spună mult în această privință [2].

Persoana este o relație complexă în care „individul" și „subiectul" sunt numai momente. Persoana mijlocește subiectiv și obiectiv, interior și exterior între individ — ca unică ființă a speciei sale — " și individul „ca exemplar de aceeași valoare al unui gen" [3]. Tensiunea între unicitatea și similaritatea umană sunt mijlocite subiectiv și obiectiv prin persoană. Persoana reprezintă această mijlocire și anume obiectiv spre exterior pentru realitatea înconjurătoare a individului: acesta este sinele obiectiv. Pe de altă parte persoana unește subiectiv și spre interior unicitatea individuală cu similaritatea.

Această interioară, subiectivă unicitate și similaritate conduce spre diferențierea și legătura dintre „eu" și „sine". Diferențierea

---

★. Tema aceasta face parte dintr-o prelegere ținută de prof. dr. M. Welker, la conferința decanilor Bisericii Evanghelice din landul Baden, la 21 Septembrie 1992 în Bad Herrenalb.

1. I. U. Dalferth / E. Jüngel, Person und Gottebenbildlichkeit (Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft), Herder: Freiburg / Basel / Wien, 1981, 88; vgl. M. Fuhrmann, Art. Person I, Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bd. 7, 269 ff, bes. 269-274.

2. S. dazu auch Dalferth / Jüngel, Person, 89 ff.

3. Vgl. G. Rovira, Die Erhebung des Menschen zu Gott. Christliches Gottesbild und christliches Menschenbild, Salzburg und München, 1979, 184.

și legătura dintre eu și sine o atribuim „subiectivității". Este un ajutor în cunoașterea acestor relații complexe când folosim — fără o negativă evaluare — reprezentarea măștii. Persoana însăși unește *relațiile* realităților înconjurătoare ale omului *cu el*, ca unește și diferențiază procesele „din spatele măștii" cu acelea „din fața ei" Un om este recunoscut astfel ca individ unic și în același timp reprezentant al speciei deoarece este o persoană.

Dincolo de mască persoana mijlocește în exterior unicitate și similaritatea, neschimbabilitate și schimbabilitate, caracterul de a nu putea fi redus la un obiect de care să se dispună și siguranța așteptării. Cu privire la mască un om mijlocește și deosebește eul. percepția și stilizarea sa. Pe lângă aceasta discuția despre „mască" nu ne îngăduie să ne gândim la deghizare și simulare.

Masca este mai curând sinele real determinat interior din exterior și spre exterior. Cu această mască se înfățișează un om — conștient sau inconștient — într-un anumit spectru al așteptării în sine și la persoana sa. Noi ne adaptăm unui anumit spectru al așteptărilor fixe, al cerinței rolurilor, tipizărilor, al obișnuințelor, ca urmare influențăm alte spectre spre schimbare, evităm o a treia grupă a așteptărilor, o refuzăm. Ne arătăm în aceasta ca unic-personal și tipic-personal, arătăm subiectivitatea noastră ca fenomen particular și general.

Datorită măștii personale și anume a legăturii dintre unicitate și siguranța așteptării spre exterior și spre interior, poate un om să se raporteze într-un anumit fel la „imaginea sinelui său antrenat în interacțiunea socială"[4]. El poate să schimbe masca, adică ceea ce reprezintă pentru el modalități de apariții, acțiuni și reacțiuni. El poate cu aceasta să influențeze spectrul așteptărilor fixe în sine-însuși, al așteptărilor care în mod aparent se îndreaptă spre el. El poate însă de asemenea să permită shimbarea măștii din exterior, sau să încerce să înțeleagă schimbările întreprinse fără cunoașterea conștientă și voința sa, să se prezinte într-un nou mod cu privire la spectrul schimbat al așteptărilor.

Rămânând la aceeași idee putem spune că omul trebuie să deosebească în spatele măștii eul și sinele său. Pe lângă aceasta trebuie însă în mod egal — și acest lucru este nesocotit nu numai de înțelegerea actuală, ci de asemenea de mulți învățați — să încerce să caute sinele său obiectiv. Aceasta este mai ușor de spus decât de îndeplinit, deoarece procesele care se desfășoară în fața măștii și cu privire la ea sunt foarte complexe și greu de înțeles. Cu cât mai neînțelese devin realitățile sociale înconjurătoare, cu atât mai repede se schimbă, cu atât mai grea devine integrarea persoanei. Confirmarea individului și a subiectivității libere devin înfloritură de stil când oamenii nu reușesc această integrare. După cum vedem, persoana integrează numeroase probleme și procese care sunt conduse spre contopire în conglomeratul persoanei, individului, subiectivității, eului etc., în vederea armonizării.

Conglomeratul „Common sense" provoacă un haos al diferitelor concepții unilaterale și reducționiste despre persoană, care stau

---

4. Dalforth, Jüngel, Person, 93.

în oarecare măsură împreună în conflict cu toate că par și sunt de părere să vorbească despre situația sau starea de fapt însăși. În persoană, ca realitate esențială și hotărâtoare pot fi cuprinse multe și diferite momente ale ei; o instabilă, incoerență și bizară individualitate, o subiectivitate sigură în așteptare *(erwartungssichere)*, dar cu totul nepotrivită *(völlig unangepaste)*, care nu angajează sau este lipsită de capacitatea relației iubitoare cu alte persoane *(unverbindlich)*, un eu abstract care caută să devină un om aparte *(ein abstraktes Ich auf der Suche, ein eigener Mensch zu werden)*, un sine care se sucește la schimbarea presiunii morale *(ein im Wecsel moralischer Pressionen sich windendes selbst)*, o personalitate sigură în rezonanța mediului său social înconjurător și stăpână pe sine însăși și astfel numeroase alte cazuri unilaterale pot fi prezentate ca „persoană" și totodată făcute „măsură a persoanei".

Cercetătoarea americană Amélie Oksenberg Rorty a atras atenția asupra faptului că în contextele sociale și culturale se manevrează destinația „persoanei" și a naturii persoanei[5]. În momentul în care ne întrebăm cu privire la concepțiile despre persoană care prevalează în cultura noastră *(apuseană — n. n.)* putem să facem următoarele constatări:

Evident că în reacția care a urmat neclarității și complexității a ceea ce se desfășoară *înainte* de mască în timpurile și realitățile noastre sociale, înțelegerea persoanei se concentrează în general pe desfășurarea din spatele măștii. În spatele măștii pare să stea tot ceea ce conștiinței moderne cu privire la persoană i-a devenit înalt și sfânt: individualitate și unilateralitate, relație cu sine-însuși și încredere în sine, capacitatea de a refuza cuvintele din exterior, de a spune „nu" și a fi autonom, subiectivitate liberă în armonizarea separată a eului cu sinele, eul liber în cultivarea capacităților sale în procesul de formare din propria putere și împuternicire. Această retragere pe care o putem numi ca proces de „subiectivare a persoanei" *(Subjektivierung der Person)* este în cultura noastră încă în plină viteză.

Atâta timp cât acest proces a câștigat în mediile care pot permite o orientare și a crescut împotriva formelor de organizație și ordine, nu a putut fi recunoscut ca retragere și reducere. El a condus mai curând la o întărire a indivizilor și la o înviorare a culturii. Concentrarea unilaterală asupra proceselor din spatele măștii a fost cu totul semnificativă atât timp cât au stăpânit relațiile dense — care pot fi stabilite ca relativ clare — din fața măștii și cu privire la ea.

Contramăsura uriașă împotriva formelor stabile a dat subiectelor moderne țeluri comune, sprijin și legătură. În acest proces de negare fiecare era singur, fără să împiedice varietatea și multiplicitatea de forme a relațiilor subiective cu sine-însuși. Densitatea comunicativă a unor mai mici sau chiar a relațiilor vieții deschise spre alții, care pot fi înțelese — a garantat neîntrerupte schimbări și acomodări a unilateralității și a capriciilor subiective în aștep-

---

5. A. Oksenberg Rorty, Mind in Action: Essays in the Philosophy of Mind, Beacon: Boston, 1988, bes. 31 ff.

tările deschise relațiilor și a altor domenii de rezonanță[6]. Problemele care au urmat așa-numitei retrageri cultivate „în spatele măștii" vor fi deschis desprinse — nu în ultimă instanță prin subiectivarea persoanei — de puternicele instituții publice în favoarea unor structuri cu greu palpabile și repede transformabile sau a dezvoltărilor împrăștiate. Urmările negative a retragerii moderne în spatele măștii sunt recunoscute în momentul în care oamenii se mișcă în comunicativ-distanțele sau neobservatele medii deschise. A devenit în mod public înspăimântător faptul că singură propagarea modernă a individualității, subiectivității, relației cu sine-însuși și autonomia nu poate să creeze o persoană puternică și adevărată *(keine starke und authentische Person hervorbringen kann)*. Prin obișnuitele progrese, cei mai buni diagnosticieni ai culturii-nord americane au prezentat cercetările lor cu privire la deplasările care se fac spre conceptele: „sinele minimal"[7], „cultura narcisismului"[8], „Ruinarea și sfârșitul vieții publice. Tirania intimității"[9].

De la un timp poate fi observat faptul că se caută lipsit de ajutor înțelegerea acelor structuri ale personalității și construcții ale realității cu privire la care ar putea să rezulte retragerea în spatele măștii.

Ce se întâmplă în neîntrerupta individualizare și subiectivare sub condițiile răririi adevăratelor relații comunicative și după dizolvarea instituțiilor care marchează viața publică? Ce se întâmplă atunci când persoana nu mai poate și nu mai trebuie să armonizeze relativa unicitate și identitate cu capacitatea de așteptare în densele relații comunicative?

Înainte de toate ne putem aștepta la o mare nesiguranță în ținuta persoanei și în formarea ei în aparent libera viață publică. În mediile puțin comunicative, care nu sunt unite împotriva structurilor absolutiste este din ce în ce mai greu să se dezvolte personalitatea și să existe persoana. Va fi greu să sporească continuu unicitatea și identitatea persoanei. Persoanele ajung în zona rătăcirii, a lipsei de judecată și a izolării, sau în forme de existență monotone nesigure în reacții.

Poate fi întrezărit de asemenea faptul că în spatele măștii cresc enorm numai tensiuni între dorința de reprezentare de sine-însuși *die Spannungen zwischen Wunschvorstellungen von sich selbst)* și marile, nevăzutele așteptări cu privire la adevărata ființă a persoanei *(hochgesteckten Erwarturgen an das Authentischsein von Person)* și realitatea experimentării și înfăptuirii persoanei, *(der erfahrbaren und leistbaren Wirklichkcit der Person).*

---

6. Derek Parfit, Reasons and Persons, Clarendon Press: Oxford, 1984, bes. 443 ff. Parfit a atras atenția asupra faptului că în mod comparativ de la un timp relativ scurt persoana nu mai este formată în domenii mici de rezonanță, dar totodată se poate observa că marile domenii de rezonanță influențează slab individualul.

7. Chr. Lasch, The Minimal Self: Psichic Survival in Troubled Times. W. Norton, New York, London, 1984.

8. Chr. Basch, The Culture of Narcissism: American Life in Age of piminisbing Expectations, Warnen, New York, 1979.

9. R. Sennett. Verfall und Ende des öffentliohen Lebens, Die Tyranner der Intimität, F. Wiss, 1980.

Poate fi întrezărită căutarea disperată după formele ideale ale persoanei, intensiva cultivare a idolilor și în același timp consumarea rapidă și dărâmarea lor. Poate fi întrezărit faptul că oamenii care depășesc persoana vizibil peste normalitate și sunt într-un curs ascensiv pot în același timp să comunice obiectiv.

ÎN CE DIRECȚIE CAUTĂ CULTURA NOASTRĂ PERSOANA. STRĂLUCIREA PERSOANEI DESTINATE RELAȚIILOR CU ALTE PERSOANE.

Nu fără motiv sunt astăzi activitatea sportivă și distracția prin muzică forme în care indivizii pot să ajungă ca „persoane deschise“ în special în domenii mari de rezonanță. Astfel, sub condițiile descreșterii progresive a formelor persoanei adevărate, cultura trebuie să producă uriașe activități de legătură dacă vrea să arate căutarea și dorința după aceasta.

Cultura modernă provoacă subiectivarea persoanei, retragerea în spatele măștii. Ea urmărește prin aceasta exacerbarea individualității. Ca forme de ridicare maximală a individualității se oferă în spatele măștii numai trupul și domeniul simțirii individuale. Pe lângă aceasta trebuie ca individualitatea aceasta din fața măștii mărită la cel mai înalt tip să fie capabilă de comunicare și relație. Sintezele reușite nu au ridicat nici o întrebare cu privire la obiectivarea trupului în activitățile sportive și la comunicarea emoționalității în distracțiile muzicale. În măsura în care rămân parametrii culturali de fond care sunt înconjurați de-a dreptul de o aură religioasă, în aceeași măsură nu se va slăbi puterea reală a acestor forme unilaterale de comunicare. Conjuctura urmată și, prezentarea scenelor obscene va fi un efect auxiliar posibil de diagnosticare al căutării persoanei în obiectivarea și publicarea existenței individuale trupești și a simțirii individuale.

În măsura în care am înțeles cel puțin de departe logica căutării persoanei sub condițiile descompunerii ei în timpurile moderne, începem să înțelegem de ce cultura noastră trebuie să se plângă de pierderea „personalităților marcante“ și de ce așa-numita „persoană însărcinată cu o funcție“ are astăzi în mod necesar o viață grea.

Că astăzi cultura noastră este fixată în mentalitățile ei dominante pe cele mai reducționiste concepte cu privire la persoană o vedem în destinul sau fatalitatea normală a persoanelor cu putere de atracție în activitatea sportivă și distracția muzicală. Persoanele „deschise“, care expun privirii imitabilele, competitivele capacități sportive ale trupului lor propriu sau capacitatea lor la rezonanța muzicii si emoționalitatea mișcării trupești exprimate, dispar îndată ce capacitățile sportive slăbesc, îndată ce puterea de transmitere a muzicii se stinge treptat. Realitatea în care carierele cu privire la persoana deschisă spre exemplu în domeniul literar eșuează aproape mereu, arată că în nici un caz nu a fost vorba de *persoană* în sensul cuprins, ci o anumită persoană aparent reprezentativă a activităților, factorul hotărâtor care provoacă rezonanță (die Person scheinbar repräsentierende Leistungen der entscheidende, die Rezonanz auslösende Faktor). Aceasta nu înseamnă însă că cultura

noastră este în mod general ostilă persoanei și fixată numai pe activitate.

În măsura în care persoanele se deprind cu anumite spectre de activitate obiective și echilibritate corespunzătoare așteptării, nu are cultura nici o greutate în privința lor atunci când aduce cu sine o personalitate complexă, întărită și unicitatea ei. Atâta timp cât persoana nu se rupe de spectrul activității, se simte cu atât mai mult ca factor care însuflețește și îmbogățește. În acest sens pot de aici să se dezvolte în medii cu așteptări relativ clare în înfăptuire — cum ar fi cultura — așa numitele personalități marcante care depășesc interesele proprii și domeniul funcțiilor lor spre persoane „deschise", cu putere exemplară și continuă. De asemenea când realizările dezvoltării și cunoașterii devin de regulă neîndestulătoare în contexte complexe este întrebată și confirmată persoana.

Astfel de apariții nu mulțumesc totuși dorința și căutare obișnuită după personalități marcante. Adevărata personalitate marcantă și persoană „deschisă" este îndatorată cu atât mai mult să înfăptuiască ceea ce activitatea sportivă și distracția muzicală oferă într-un mod reducționist și numai aparent. Ea trebuie să dea exemplu și orientare în contextele multiple ale vieții, dacă este posibil în toate.

Ea nu poate însă să se prezinte astfel într-o cultură care pe de o parte stimulează individualismul și subiectivarea persoanei și forțează cu aceasta persoana să stăruie în spatele măștii împingând-o în relație cu sine-însuși, într-o cultură care pretinde în același timp mereu „persoanei" integrarea-reprezentată, deschisă așteptărilor dominante într-o societate foarte mult diferențiată.

FUNCȚIE ȘI SLUJIRE ȘI PROBLEMA PERSOANEI ÎNSĂRCINATĂ CU O FUNCȚIE.

În înțelegerea laică „funcția" este încă „marcarea unui cerc instituționalizat cu misiuni care în activitatea de bază sunt îndeplinite într-o fidelitate și raporturi disciplinate de funcționari ca reprezentanți ai puterii statale abstracte gândite" [10].

În mod principal sunt îndatorați să se elibereze de interese cei însărcinați cu funcții, să nu slujească unei persoane particulare sau grupe de persoane, ci comunității în toată activitatea lor, (de asemenea cu privire la o persoană sau grupelor de persoane).

Această comunitate este definită din ce în ce mai mult în timpurile moderne statal. Cu ajutorul funcțiilor poate fi actualizată într-o mai mare diferențiere de fiecare dată autoritatea, demnitatea și interesele întregii ființe comune.

Cu privire la funcție, comunitatea poate fi reprezentată perso-

---

10. R. Riese, Art. Amt, Historisches Wörterbuch der philosophie, Bd. 210 ff, 210.Ă

nal, concret, diferențiat. Cu ajutorul funcției puterea comunității poate să fie diferențiată personal și responsabilitatea pentru întreg poate fi împărțită și concretizată cu privire la persoane.

Acolo unde structura aceasta este recunoscută, greutățile obișnuite, funcția, exercitarea funcției și slujirea pot fi așezate în relație și multe aspecte nesigure cu privire la raportul funcție-ierarhie eliminate și înlăturate. Concepția despre funcție este împăcată cu formele stratificate de societate însă principial nu este legată de aceste forme. Ea este cu atât mai mult superioară acestora.

Premisa dezvoltării unei funcții ierarhice nereduse la un aspect monolinear este (desigur) că ea ar putea să câștige prin legea interioară omului istoric și alte forme de înțelegere a colectivității o bogată și clară înțelegere a comunității și a avantajului ei și a rentabilității.

Când acest lucru este garantat pot să fie înțelese de asemenea autorită funcției interesele „întregului" prin formele de organizare ierarhică. Toți oamenii care ocupă o funcție trebuie numai să practice conștient în toate acțiunile lor slujirea comunității și să facă această slujire de asemenea în toate ca element de regiare în toate stările de îndoială și conflict.

Această posibilitate nemijlocită spre comunitate și conservare de sine și interese pentru dezvoltare, acordă oamenilor care posedă o funcție o putere considerabilă, limitează însă în același timp această putere în care slujirea comunității poate să fie recunoscută și trebuie să rămână în fiecare faptă.

Prin funcție se împrumută unei persoane — plastic vorbind — masca comunității împărțită pe formatul unei persoane și unui anumit mediu și rol. Cu ajutorul funcției o comunitate poate să se prezinte plural și personal și poate să fie activată în multiple moduri concrete, fără să se sfărâme în această multiplicitate în tot cazul atâta timp cât purtătorii funcției pot să înțeleagă rațional și practic interesele colectivității.

Multiplele concrețiuni se întăresc și însuflețesc mai curând în mod continuu comunitatea în măsura în care ajunge — prin mijlocirea funcției — să confirme slujirea așa-numitului întreg în slujire, concret în interiorul cercului instituționalizat cu misiuni distribuite aceasta însemnând să slujească majorității.

Aceste concepții și realizări ale funcției, geniale în sine, ajung totodată sub condițiile cadrului impunător în două pericole și poziții tensionate.

Un stat sau o comunitate poate fi ideologizat, poate fi deformat de o anumită grupă de persoane, partide sau de un spirit al timpului, în așa măsură că funcționarul ajunge în poziții de tensiune insuportabile.

Interesele adevărate și reale ale comunității merg despărțite. Puterile dominante și servirea pretinsă de conștiința sau de contextele sociale se abat unul de la celălalt.

Celălalt pericol este neclaritatea vieții publice. Nu numai reprezentarea cercurilor conducătoare, ci de asemenea curentele morale, prezentările spiritului prin medii și alte grupe în care este formată o părere devin tot atât de variate, în parte conflagrante, în parte vizibil incompatibile nu numai sensului comun, ci de asemenea chiar funcției cu privire la adevăratele și realele interese ale vieții și comunității. În astfel de situații ar putea mai întâi să fie fructificată tensiunea dintre persoană și funcție.

Vis-àvis de comunitatea ideologizată în care funcția trebuie să fie stăpânită și potrivită, ar trebui ca persoana integră să încerce să păzească integritatea și demnitatea funcției împotriva presiunii din jur. Vis-á-vis de masivele, diferențiatele, neobservatele și neomogenele comunități ar trebui ca persoana însărcinată cu funcție să nu cedeze intereselor unei grupe oarecare, presiunii unei tendințe de dezvoltare mediocre pentru a reprezenta relativizând și depășind adevărata comunitate.

Exact în această poziție a problemei mi se pare că ajunge astăzi funcția într-o criză și așa-zisul purtător al funcției este fără ieșire. Cum ar putea să fie făcut demne de crezare competența și demnitatea funcției recurgând la persoană când toată cultura caută adevărata persoană în individualizarea și subiectivarea care cresc mereu? Cum ar putea persoana să-și impună observația sa și părerile generale într-o cultură care deplasează perspective în marile grupuri de populație sub bănuiala unilateralității?

Atât în viața obișnuită individul presupus demn de crezare și scufundat virtuos în concret poate corespunde așteptărilor atât în retractările proprii cât și în năzuințele care sunt legate de controlul și sprijinul funcției prin persoană.

Greutatea de a intercepta subiectiv problemele deschise ale funcției-subiectiv prin persoană-aceasta mi se pare întrebarea generală, în prezent, cu privire la „funcție“, de care este interesată de asemenea Biserica. Întrebarea specific teologică și bisericească cu privire la funcție, care se intersectează cu aceasta, cu care însă nu este identică se arată mai complicată dar plină de speranță totodată.

Cu toate acestea este o *poziție* a problemei care depășește întrebările antropologiei în general.

Trad. de asist. V. CRISTESCU

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser versucht auf die schwierige, bis heute unerklärte Frage nach der Person und ihre Bestimmung zu antworten. Es wird von ihm das Bild der Maske benuzt, ohne damit bei der alten prosopografischen Auffasscng zu bleiben. Vielmehr, entdeckt er die tiefe, sinnvolle Realität der menschlischen Person, deren Offenbarung eine grössere Offenheit als die momentanen Erscheinungen des Individuums hinter die Maske ausdrückt.

Die Person kann das weitere Spektrum von Erwartungen beeinflussen. So verstanden, wiederspricht sie dem Verstädnis des Menschen das sich besonders auf den Rückzug hinter die Maske konzentriert und in eine „Subiektivierung der Person" geratet, ohne dadurck von einem kommunikativen Prozes im Anschluss an die andere Personen sprechen zu können. Also hinter die Maske scheint zu liegen, was dem modernen Bewusstsein an der Person hoch geworden ist: Individualität, Subiektivität, Selbstbeziehung.

Die negativen Folgen des modernen Rückzugs hinter die Maske werden erkennbar sobald die Menschen sich in kommunikativ ausgedűnnten oder unübersichtlichen offentlichen Umgebungen bewegen. Hinzu kann die moderne Propagierung von Individualität, Selbstbtzug, Subiektivität allein keine starke und autentische Person hervorbringen. Sie führt zur Kultur des Narzissmus, der maximalen Steigerung der Individualität.

Um diese Richtung vermeiden zu können, soll die heuzutage kultur auf die höchst-reduktionistische Personkonzepte verzichten.

CUVÂNT LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI
— 15 AUGUST —

„Căci a căutat spre smerenia roabei Sale, și iată de acum mă vor ferici toate neamurile“ (Luca 1, 48).

I. Înțeleptul Solomon, fiind insuflat de Duhul Sfânt, spunea: „Pomenirea drepților cu laude și binecuvântarea Domnului pe capetele lor“. (Pildele lui Solomon 10, 8). Deci toți sfinții sunt drepți înaintea lui Dumnezeu și sunt binecuvântați. Dar mai dreaptă și mai binecuvântată în cer și pe pământ nu este altcineva decât Sfânta Fecioară Maria deoarece s-a învrednicit să nască, ca ceea ce este mai sfântă decât toți sfinții, pe Sfântul și adevăratul Drept, pe Iisus Hristos.

Pe aceasta o prăznuiește Biserica noastră astăzi, mai precis un eveniment din viața ei, adică mutarea dintr-o viață într-alta, după cum spune troparul: „mutatu-te-ai (din viață) la viață fiind Maica Vieții...“.

Mântuitorul Iisus Hristos s-a întrupat din Sfânta Fecioară Maria din trei motive :

— mai întâi pentru „că a căutat spre smerenia roabei Sale“. El care S-a deșertat pe Sine, după cum spune Sfântul Pavel, adică s-a smerit așa de tare lăsând Sânurile Părintești trebuia să afle un loc după măsura smereniei sale ca să se poată sălășlui pentru scopul venirii Sale în lume; acest sălaș, acest vas ales de Duhul Sfânt a fost Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria, care a fost afierosită, consacrată lui Dumnezeu încă dinainte de zămislire de către Sfinții Părinți Ioachim și Ana. Căci rugându-se să aibă un copil, făgăduiau că-l vor da spre slujire lui Dumnezeu. Iar la plinirea vremii când, Sfântul Arhanghel Gavriil venea să vestească întruparea Mântuitorului din pântecele cel fecioresc al Sfintei Fecioare, ea cu smerenie a răspuns: „iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău“... (Luca 1, 38). Apoi cu bucurie a strigat mărind pe Dumnezeu că a căutat spre smerenia roabei Sale...“, că smerenia ei a fost luată în seamă de Dumnezeu a fost atât de prețuită încât s-a transformat în mare cinste, deoarece de acum înainte o vor ferici toate neamurile.

— în al doilea rând scopul întrupării Mântuitorului din Sfânta Fecioară a fost mântuirea noastră, care suntem chipul lui Dumnezeu;

— în al treilea rând a voit Mântuitorul Hristos ca prin întruparea Sa din Sfânta Fecioară Maria să arate 4 din calitățile Sale firești și anume :

— BUNĂTATEA pentru că din bunătate l-a făcut pe om și tot din bunătate ne arată că-l mântuiește;

— ÎNȚELEPCIUNEA, căci ca singurul înțelept ce este a aflat mijlocul prin care să-l mântuiască pe om;

— PUTEREA și-a arătat-o prin faptul că Dumnezeu fiind a făcut un lucru atât de mare, înfricoșat și tainic, ca acesta al întrupării;

— DREPTATEA, Domnul a luat chip de om ca sub această înfățișare să se lupte cu cel ce a înșelat pe om (diavolul) și să nu-l biruiască cu firea dumnezeiască (căci ar fi fost o nedreptate) ci cu firea omenească, aceea care a suferit înfrângerea în rai. Căci a binevoit Dumnezeu ca să nu se piardă omul care purta chipul Său de la creație, ci să ajungă la asemănarea cu Creatorul, adică la sfințenie. Astfel ne îndeamnă Mântuitorul în evanghelie: Fiți sfinți precum și Tatăl vostru cel din ceruri Sfânt este, iar după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „Căutați pacea și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul“ (Evrei 12, 14).

II. Acestea au fost motivele pentru care Dumnezeu a căutat spre smerenia Sfintei Fecioare Maria.

Iată acum pentru care motive o fericesc toate neamurile. Aceste motive le aflăm în troparul praznicului de astăzi: „Întru naștere fecioria ai păzit“,

și vedem aceasta chiar de la Buna-Vestire, căci arătându-se Sfântul Arhanghel Gavriil să-i aducă vestea întrupării Domnului, ea se întreabă: „Cum va fi mie aceasta căci nu știu de bărbat?, iar îngerul îi spune: Duhul Sfânt se va pogorâ peste tine... căci la Dumnezeu nimic nu este cu neputință (Luca 1, 35, 37); iar Sfântul Ioan Damaschin zice că „Dumnezeu, unde voiește se biruiește rânduiala firii". Și așa s-a biruit rânduiala firii că Duhul Sfânt umbrind pe Sfânta Fecioară a făcut să se zămislească Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut din veci din Tatăl. Vedem aici câtă taină și câtă slavă ascunde smerenia cea adevărată! Căci smerenia Maicii Domnului a coborât slava lui Dumnezeu pe pământ și a ascuns-o în pântece feciorese. Smerenia a determinat pe Dumnezeu să se smerească atât de tare încât să ia chip de făptură de om. Taina Bisericii lui Hristos se vede în inima Sfintei Fecioare Maria. Căci datorită smereniei și vieții curate pe care le-a avut a atras venirea Sfântului Duh care nu a afectat cu nimic fecioria sa. Asemenea razelor de soare care trec prin geam și nici nu fac măcar un cât de mic zgomot, cam așa a fost venirea Sfântului Duh asupra ei. Așa la zămislire, la întrupare, dar cum a fost nașterea? Căci zice: „Întru naștere fecioria ai păzit".

Iată ce spune Iezechil, proorocind despre Maica Domnului: „Poarta aceasta închisă va fi, nu va deschide și nimeni nu va intra prin ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israel a intrat prin ea. De aceea va fi închisă. Ci numai singur Împăratul să vie prin ea, ca să mănânce pâine înaintea Domnului, să intre prin pridvorul porții și să iasă tot pe acolo" (44, 1-3). Astfel Sfinții Părinți ai bisericii afirmă că această profeție vorbește despre fecioria Maicii Domnului dinainte, din timpul și de după nașterea lui Hristos.

„Întru adormire lumea nu ai părăsit de Dumnezeu Născătoare". Aceasta ne-o dovedește icoana judecății de apoi sau icoana cu Dreptul Judecător, unde ni-L prezintă pe Mântuitorul Hristos stând pe (scaunul) tronul de judecată, iar de-a dreapta Sa pe Maica Domnului cu mâinile întinse către Dânsul rugându-se și cerând îndurare pentru lume și prelungirea milostivirii Sale. Ne-o dovedește și vedenia Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos care stând la priveghere într-o biserică a Maicii Domnului din Constantinopol (Vlaherna) a văzut-o pe Sfânta Fecioară rugându-se pentru lume și cercetându-o cu omoforul său. Într-adevăr Maica Domnului nu a părăsit lumea căci o dovedește mulțimea bisericilor ridicate în cinstea ei și mulțumea icoanelor care-i mărturisesc prezența printre noi, iar mulțimea minunilor de-a lungul veacurilor ne dovedește clar protecția sa prin mijlocirile făcute către Mântuitorul Hristos.

„Mutatu-te-ai la viață fiind Maica Vieții"... De fapt icoana praznicului de astăzi ne-o prezintă pe Maica Domnului mutându-se din viața aceasta pământească. Pe catafalc trupul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu înconjurat de Sfinții Apostoli, iar puțin mai sus Mântuitorul Hristos ținând în brațe sufletul Maicii Sale la care îngerii privesc mirați și cu spaimă cum Dumnezeu poartă în brațele Sale suflet de femeie. Spune clar Mântuitorul: „Eu sunt calea, adevărul și Viața" (Ioan 14, 6). El fiind Viața și El Însuși dând viață, pentru ca să se întrupeze a primit trup de la Maica Sa, Sfânta Fecioară Maria, din care cauză se numește Maica Vieții. Icoana Maicii Domnului cu Pruncul ni-l înfățișează pe Domnul Hristos fiind purtat în brațe de Sfânta Fecioară. Așa S-a smerit Domnul încât spune Sfântul Pavel că s-a deșertat pe Sine Chip de rob luând..." (Filipeni 3, 15) și a primit să fie ținut în brațele Sfintei Fecioare, nu pentru altceva, ci numai pentru mântuirea noastră, iar acum pentru vrednicia pe care a dovedit-o Maica Domnului în viața sa pământească, Mântuitorul S-a smerit coborând ca să primească în brațele Sale sufletul Sfintei Maria — Maica Sa. În icoana Nașterii Domnului Sfânta Fecioară îl arată pe Hriston prunc, născut pe pământ pentru mântuirea noastră, iar în icoana praznicului de azi, Mântuitorul Hristos o arată pe Sfânta Fecioară născută pentru viața cea veșnică.

...Și cu rugăciunile tale izbăvește din moarte sufletele noastre...". Ne amintim de conversația Mântuitorului Hrisos cu mama fiilor lui Zevedei, Iacov și Ioan, care cerea ca fiii ei să stea de-a dreapta și de-a stânga întru împărăția cerească. Iar Mântuitorul îi răspunde că deja acele locuri sunt pregătite pentru altcineva. Acest răspuns al Mântuitorului este interpretat de Sfinții Părinți că aceste locuri sunt pregătite pentru Maica Domnului și

Sfântul Ioan Botezătorul, ca cei mai vrednici de a sta în imediata apropiere a Sa. Este evident că orice demnitar, orice Împărat își cinstește mama și prietenii cei mai apropiați. Din această cauză Maica Domnului are multă trecere și înțelegere la Mântuitorul când se roagă pentru cei ce o cinstesc pe ea. Sfânta Fecioară nu a predicat decât o singură dată: la nunta din Cana, când a spus slujitorilor: „să faceți tot ceea ce vă va spune El", adică Hristos. Și iată, că nu numai ne-a spus, ci a și înfăptuit, dăruind Maicii Sale cinstea cea dintâi. Însuși El primindu-i sufletul după adormire și așezând-o de-a dreapta Slavei Sale în ceruri. Prietenii lui Dumnezeu sunt sfinții și cine cinstește pe Dumnezeu evident este că trebuie să cinstească și pe prietenii Săi, cu atât mai mult pe Maica Sa, care L-a purtat în brațe, L-a hrănit cu lapte, L-a ocrotit de prigoana lui Irod și L-a însoțit peste tot până la punerea în mormânt. Ca drept recunoștință la moartea Sa pe Cruce, Domnul a încredințat-o ucenicului Său iubit, Sfântul Apostol Ioan, iar la trecerea din viață a Sfintei Fecioare, Domnul o întâmpină la ieșirea din viață aceasta și a dus-o în cereasca împărăție, la locul cel mai de cinste; de-a dreapta tronului Său. Din această poziție față de Sfânta Treime, sau din imediata apropiere a Fiului Său sigur că este cea mai în măsură să ne ajute pe noi cei care ne adresăm prin rugăciune către Dânsa. Căci dacă se spune despre drepți că „mult poate rugăciunea dreptului în lucrarea ei", cu atât mai mult se poate crede despre ceea ce este mai Sfântă decât Sfinții căci mult mai mult poate să ne ajute rugăciunea Maicii Domnului spre îmblânzirea Stăpânului.

Acestea fiind zise constatăm și credem că „pe Născătoarea de Dumnezeu, cea întru rugăciuni neadormită și întru folosință nădejdea cea neschimbată, mormântul și moartea nu au ținut-o; căci ca pe Maica Vieții, la Viață a mutat-o Cel ce S-a săvârșit în pântecele ei cel fecioresc" (condac). Acesteea să-i strigăm:

„Ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut, pe Tine cea cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu te mărim". Amin.

Protos. Clement HARALAM

ÎNNOIRE PRIN IUBIRE ȘI JERTFĂ

(Meditație)

„De nu se va naște cineva de sus, nu va vedea împărăția lui Dumnezeu" (Ioan 3, 3).

„Eu sunt lumina" a zis Mântuitorul Iisus Hristos.

Să ne plecăm cu respect cei întunecați și orbiți de patimi și trufie, să zicem: „Pătrunde Doamne în inima noastră și o luminează și ne-o încălzește, ca să vedem, să iubim și să facem adevărul și dreptatea! Ajută-ne, căci vrem să ne înnoim! „Să ne renaștem!".

Nu e glasul meu e dorința întregii lumi, și nu mă îndoiesc, ca și a celor ce binevoiți a mă asculta. Am ajuns parcă la o răspântie; deodată ni s-au deschis atâtea drumuri, că nu știm pe care să apucăm.

Toate ne promit fericirea, dar sufletul nostru este neîncrezător, pentru că este stăpânit de frică, gândind la haose, lipsuri, crize, goluri!

Avem glasuri de îndrumare, avem tobe, trâmbiți, reclame, vestitori de fericire „înțelepți ai veacului acestuia" și totuși stăm pe loc cu inima înghețată. Unii gândesc, mai bucuroși ne-am întoarce, dar este exclus; nu e întoarcere pe lumea aceasta, ci numai mergere înainte.

Înainte, înainte e viață! De pe fruntea lui Hristos încununată cu spinii răutății omenești cade sânge curățitor, din ochii închiși pe cruce țâșnește lumină, piatra aruncă pecețile omenești și se răstoarnă ca să răsară soarele cel dătător de viață în veci!

Iisus e înainte. Înainte cu încredere! Ne cheamă: „Veniți la Mine". Dar pentru a putea veni, „să lepădăm pe omul cel vechi din noi cu poftele înșelăciunii, să ne îmbrăcăm în cel nou, care este făcut după chipul celui ce l-a zidit Dumnezeu", că „noaptea a trecut, ziua s-a apropiat; lepădând lucrurile întunericului, să ne îmbrăcăm în armele luminii" (Romani 13, 13) și ca „fii ai luminii să umblăm". La auzul acestor cuvinte, mulți vor zice: „Ne vorbește de renaștere? De Hristos? Nu vezi câte necazuri, lipsuri și dureri sunt în lume? Nu vezi că și hrana de toate zilele cu greu o putem dobândi, nu vezi că nu ne putem descurca cu greutățile zilnice? etc. Ne vorbește de reînnoire? de Hristos? Și totuși peste aceste toate, oamenii simt că ne trebuie ceva, doar cu greu vor să recunoască, să spună ce anume.

Ne trebuie înnoire, renaștere dacă dorim cu adevărat binele, bunăstarea, fericirea.

Ne plângem de toate necazurile și durerile vremii care au venit peste noi !Dar cum cerem să fim izbăviți de acestea, când noi înșine ne-am depărtat unul de altul, ne-am înstrăinat, când iubirea din noi a secat, când noi înșine nu ne bucurăm de încrederea noastră? Încrederea cere sinceritate, cere adevăr, cinste, dragoste și dreptate, iar noi parcă ne-am făcut un titlu de onoare din minciună cu toată complexitatea ei.

Încrederea altora izvorăște din încrederea noastră, și pentru aceasta cu ce ne-am schimbat, ce am făcut? Am răsturnat valori spirituale și materiale, de multe ori am călcat și pe credința noastră sfântă și-n locul ei am introdus, prin poftele și slăbiciunile noastre, rătăciri morale și sociale cu urmări nebănuite, dar distrugătoare.

Parcă am deschis fereastra și iată că a intrat un „duh rău în lume" care nu poate fi scos decât cu puterea Domnului Iisus Hristos Cel jertfit și înviat pentru mântuirea noastră. Trebuie să restabilim răspunderea personală, trebuie să recunoaștem valorile. trebuie adevăr, dreptate neprecupețită, muncă cinstită și credință sfântă, căci acestea lipsesc din lume.

Proorocul Ieremia zice: „Limba noastră e o săgeată ucigătoare; viclene sunt graiurile gurii noastre; fiecare cu gura sa grăiește pace către aproapele său, dar în inimă poartă vrajbă" (Ieremia 9, 5). Împotriva vicleniei, a răutății, a urii, a vrajbei, a lenei, a răzbunării din interesul omului, ajută prea puțin sau deloc la schimbarea vieții, ajută prea puțin rătăcirilor morale și sociale, cu tot cortegiul lor de „prooroci" care văd paiul în ochiul altuia și nu vor să vadă bârna din ochiul propriu; schimbarea din afară va mări haosul dinăuntru, și prin urmare viața noastră nu se va schimba prea mult și încrederea față de noi nu va spori, de nu ne vom schimba noi.

Tuturora trebuie să le premeargă schimbarea individuală. Numai când roadele duhului care sunt: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea. facerea de bine, credincioșia, blândețea, înfrânarea" (Galateni 5, 22, 23) vor lucra în noi și vor aduce roade, vom câștiga această înnoire și reformă și vom fi în stare să restabilim valorile și răspunsurile noastre pentru bucuria vieții, în această epocă frământată și zbuciumată pe care ne este dat s-o trăim.

Deci constatăm că trebuie să ne renaștem, și de la noi, de la fiecare în parte trebuie să plece aceasta. Și pentru că puterile noastre singure sunt prea puțin, avem nevoie de ajutor, de lumină, de înțelepciune care să ne arate calea prin întunericul rătăcirilor de azi, ne trebuie dragoste, putere de jertfă ca să biruim piedicile, până la renaștere, la înnoire, până la viața cea adevărată întru Hristos.

Mântuitorul stă în fața noastră și ne zice: „Eu sunt lumina lumii", voi cei ce căutați calea ce duce la viață veniți că: „Eu sunt calea care duce prin adevăr la viață", prin adevăr și dreptate, că acestea sunt sufletul vieții. Eu sunt cel ce am născut din nou pe Pavel și pe toți sfinții, mucenicii, eroii și martirii neamurilor creștine.

Dacă Îl iubim pe Iisus să-L privim cum își duce Crucea și suie pe Golgota. Pe fruntea Lui răsplata omenească: cununa de spini! S-a răstignit pentru noi și din ranele Lui curge sângele nevinovat pentru noi! Ce tragedie

zguduitoare și grăitoare! Și ce cutremur! Dar jertfa de pe Golgota a devenit lumina care luminează în suflete, focul care aprinde pământul ca să-l curețe, ca să-i dea viață, să-i aducă pace și fericire. Pe Golgota ne așteaptă și pe noi Domnul Iisus Hristos să răstignim patimile omului cel vechi din noi ca să înviem cu El, căci iată, piatra se dă de-o parte se ridică triumfător soarele dreptății, căldura și lumina lumii. Să ne grăbim să-L cunoaștem căci El ne spune: „Eu sunt calea și adevărul și viața!", Eu sunt dragostea care mi-am pus de bună voie sufletul pentru voi, ca să vă ridic din rătăcire, din pierzare. deci „îndrăzniți și veniți la mine voi toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi" (Matei 11, 28), și rămâneți întru Mine și Eu întru voi. Căci ați văzut: „Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine dacă nu rămâne în butuc, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți întru Mine" (Ioan 15, 4). Deci renașterea, înnoirea prin jertfă și învierea lui Hristos e o mergere înainte și un progres, singurul progres, care va aduce dragostea între noi, cinstea, adevărul și dreptatea și încrederea noastră și a lumii.

Prin renașterea și înnoirea în Hristos va veni renașterea internă, individuală, restabilirea valorilor și a responsabilității. Căci, în lumina lui Hristos, ochiul cel dinăuntru al sufletului se purifică, se înviorează și poate pricepe mult mai precis ce este bine și ce este rău, ce este principal și ce este secundar. În comuniune cu Iisus sensibilitatea noastră morală devine lucrătoare și poate distruge mult mai repede ce este drept de ce este nedrept, ceea ce este permis de ceea ce este nepermis. În contact cu viața și învățătura Domnului Iisus, propovăduită de Biserica noastră ortodoxă, cu exemplul și harul Lui, conștiința noastră poate indica voinței direcția în care trebuie să acționăm, binele pe care să-l săvârșim și răul ce trebuie ocolit sau combătut. Să dăm de o parte vălul ignoranței trupești și îmbrăcându-ne în haina credinței lui Hristos să ne facem din adevăr și dreptate, din omenie și dragoste scop vieții.

„Dărămând gândurile și toată trufia care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu, să punem toată mintea noastră spre ascularea lui Hristos" (II Corinteni 10, 5) ca să putem rosti apoi cu Apostolul neamurilor: „Cu Hristos împreună m-am răstignit; și nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine" (Galateni 2, 20).

Pr. Ioan CÂRCIULEANU

Însemnări

BIBLIOGRAFIA TIPĂRITURILOR MUZICALE PSALTICE ROMÂNEȘTI

Începutul tipăriturilor românești de muzică psaltică îl constituie anul 1823, când Macarie Ieromonahul tipărește la Viena: Theoreticonul, Anastasimatarul **și** Irmologhionul. **În mod excepțional însă, cronologic, am început această bibliografie cu cele două tipărituri grecești ale lui Petru Efesiul din anul 1820; „Neon Anastasimatarion" și Doxastarion sintomon", eveniment de mare importanță pentru promovarea și studierea muzicii psaltice pe teritoriul României, întrucât aceste două cărți,** tipărite la București, **cu neume de argint, turnate de aurarul Serafim Hristodulos, „la îndemnul (...) și cu ajutorul (...) prea nobilului boier, mare vornic Grigore Băllianu (...) iubitor de muzică",** „au fost primele, care s-au tipărit vreodată în lume".

Cărțile de muzică psaltică tipărite la București, Buzău, Iași, Mănăstirea Neamț, Râmnicu-Vâlcea și Turnu-Severin, conțin notație neumatică hrisantică cu text eclesiastic sau laic, și cu litere cirilice sau latine.

Bibliografia de față cuprinde numai tipărituri certe, **existente în diferite biblioteci oficiale și particulare, nu și pe acelea care sunt menționate în diferite publicații, sau pe coperta interioară a unor tipărituri pe care nu le-am găsit** sau care, **poate, n-au fost tipărite ci numai enunțate. Și astăzi se obișnuiește — pe coperta a II-a spate** sau la subsolul unor **publicații — să se menționeze: „manuscris dactilografiat în curs de apariție", dar care din diferite motive n-a apărut. Am consemnat, așadar, numai ce am văzut, delimitând precis fiecare rând de pe pagina (I r) de titlu, și uneori de pe coperță (procedeu care permite depistarea unor ediții diferite sau variante de ediții, în funcție de tehnoredactare), prin bară verticală: titlul cărții, numele autorului sau editorului, alte succinte date esențiale, precum și locul, editura și anul apariției.**

Bibliografia nu conține și piese răzlețe tipărite în diverse reviste sau separat, cu anumite ocazii și nici volume, șapilografiate — cu o mică circulație — ci numai volume sau broșuri.

Prohoadele au fost trecute numai acelea care conțin și muzică (neume). La cele care apar fără autor am trecut asteristic * sau eparhia care le-a tipărit.

Pentru a veni în sprijinul studenților și a viitorilor iubitori și cercetori a muzicii psaltice și bizantine am indicat și biblioteca — cu cota respectivă — unde pot fi găsite aceste tipărituri, cu prescurtările de rigoare: Bibl. Acad. (B.A.R.); Bibl. Sf. Sinod; Bibl. Sebastian Barbu-Bucur (Bibl. S. B. B.) etc.

Bibliografia tipăriturilor muzicale psaltice românești, astfel concepută — pentru a putea fi tipărită separat: I. secolul XIX și II. secolul XX — se încheie cu un: Indice cronologic **și cu unul** alfabetic **de autori foarte scurt, conținând:** autorul, numele cărții, locul **și** anul **tipăririi.**

Ideea alcătuirii bibliografiei tipăriturilor muzicale psaltice românești a apărut din necesitatea de a face un inventar științific al cărților de acest fel din biblioteca personală — care așa cum se vede nu sunt puține la număr — și mai ales pentru a pune la dispoziție studenților secției de muzică religioasă de la Academia de muzică și a celor de la Institutele Teologice, bibliografia principală, necesară alcătuirii tezelor de licență ce trebuiesc elaborate în anul terminal de studii (anul V și respectiv anul IV).

Din titlurile și mai ales din prefețele acestor tipărituri (păcat că din lipsă de spațiu tipografic, am renunțat la prefețe) se poate alcătui o adevărată istorie a muzicii psaltice la români (Muntenia și Moldova).

Prof. univ. Sebastian BARBU-BUCUR

BIBLIOGRAFIE SECOLUL XIX :

1. PETRU, Efesiul. / „NEON ANASTASIMATARION (NOUL ANASTASIMATAR), 1. gr. /. Transpus după noua metodă a muzicii / de prea învățații în cele ale muzicii învățători / și inventatori ai noii sisteme muzicale. / Dat la lumină acum, pentru prima dată cu / semne tipografice ale muzicii /.../. Editat prin grija stăruitoare a prea învățatului / în cele ale muzicii, domn **Petru Efesiul/.** Cu cheltuiala plină de zel a prea nobilului boier/, a domnului vornic Grigorie Bălianu/. În noua tipografie înființată la București /1820/. Dedicată „lui Grigorie /Bălianu/ marele vornic / bărbatului prea iubitor de muze / și prea iubitor de frumos / cu recunoștință închin această /carte/. Editorul"/. Cu o prefață către Grigorie Bălianu și cu o prefață adresată către „Prea iubitori de muze conaționali"/, semnate de „Petre Efesiul, dascăl la Școala Domnească de muzică"/. București, 1820, mai". 460 + 6 pag. Biblioteca Sebastian Barbu-Bucur.
2. PETRU, Efesiul. / „DOXASTARION SINTOMON (Scurt ‚Doxastarion l. gr.). De adormitul întru fericire / PETRU Lampadarie Peloponezul/. Tradus după noua metodă a muzicii/, a preaînvățaților dascăli de muzică ai sistemului nou/. Adus la lumina tiparului acum, cu cheltuiala / editorilor / în tipografia nou înființată la București, 1820 /..."/, cu o prefață dedicată domnitorului Alexandru Nicolae Șuțu Striinul, semnată de Petros M. Efesios didascalos musicos/, Ștefanos D. șef cizelator în linotipuri, Hagi Theodósios Serghiou din Naussa (pag. III-IV), între pag. 241-403 TRIODUL, iar între pag. 404-436 PENTICOSTARUL. 444 pag., Bibl. S.B.B.
3. MACARIE, Ieromonahul. / „THEORETICON / sau / Privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei biseri/cești, după așăzământul sistimii ceiii noao/. Acum / întâiaș dată tipărit /.../. Cu voia și blagoslovenia prea-o-sfinției sale părin/telui mitropolitul a toată Ungrovlahia / Chirio Chir /GRIGORIE/. Tălmăcit din grecește, pre limba românească de /.../ MACARIE IEROMONAHU/, portarie al sfi[n]tei mitropolii a Bucureștilor, Dascălul școalei / de musichie/, Viena, 1823"/. Cu o prefață adresată: „Cinstiților dascăli / ai sistimii de musichia cea noao bisericească / Costache și Grigore"/, semnează: Macarie Ieromonahul / Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor / Dascălul școalei de musisichie"/ (pag. III-IV). 30 pag. + 6 planșe. Bibl. S.B.B. **Notă;** exemplarul provine din Bibl. lui Mihail Vulpescu.
4. MACARIE, Ieromonahul. / „THEORETICON / sau / Privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești / după așăzământul sistimii ceii noao / Acum / întâiași dată tipărită /.../. Cu voia și blagoslovenia Prea-o-sfinției sale părintelui /arhiepiscop și mitropolit al Moldovei / Chirio Chir /VENIAMIN/. Tâlmăcit din grecește pre limba românească de smeritul / MACARIE IEROMONAHUL / Portarie al Sf[i]tei Mitropolii a Bucureștilor. descălul școalei de musichie / Vienna 1823"/. Cu o prefață adresată: „CINSTIȚILOR DASCĂLI / ai sistimii musichiei cei noao bisericești din Moldaviia cea în H[risto]s îmbrățișare/, semnează: „MACARIE Ieromonahul / Portarie al Sf[i]ntei Mitropolii a Bucureștilor/, Dascălul școalei de musichie"/. (pag. III-IV). 30 pag. + 6 planșe. Bibl. S.B.B.
5. MACARIE, Ieromonahul. / „ANASTASIMATARIU / BISERICESC / după așezământul sistimii cei noao / acum / întâiași dată tipărit /.../. Cu voia și blagoslovenііa prea-o-sfinției sale părintelui / Mitropolit a toată Ungrovlahia / Chirio chir / GRIGORIE/. Alcătuit după cel grecesc pre limba românească. de /.../. Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor, Dascălul Școalei / de musichie/. Vienna, 1823"/. Cu o prefață adresată: „Prea o sfințitului /.../ arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia /.../ Grigorie/, semnează: „MACARIE Ieromonahul / Portarie al Sf[i]ntei Mitropolii a Bucureștilor/, Dascălul Școalei de muzichie"/. (pag. III-VI). VIII + 302 pag. Bibl. S.B.B.

6. MACARIE, Ieromonahul. / „ANASTIMATAR / BISERICESC/. După așăzământul sistimii ceii noao/. Acum / întâiași dată tipărit /.../. Cu voia și blagoslovenia Prea-o-sfinției sale părintelui / arhiepiscop și mitropolit al Moldaviei / Chirio chir / VENIAMIN/. Alcătuit după cel grecesc pre limba românească de /.../. Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor/, Dascălul Școalei de musichie / Vienna, 1823"/. Cu o prefață adresată: „Prea-o-sfințitului /.../ arhiepiscop și mitropolit al Moldovei / Chirio chir VENIAMIN/, semnează: MACARIE Ieromonahul / Portarie al Sf[i]ntei Mitropolii a Bucureștilor/, Dascălul Școalei de musichie". (pag. III-IV). VIII + 302 pag., Bibl. S.B.B.
7. MACARIE, Ieromonahul. / „IRMOLOGHION / sau / CATAVASIER MUSICESC / care / cuprinde în sine catavasiile praznicilor împărătești / și ale Născătoarei de D[u]mnezeu, ale Triodului și ale / Penticostariului, precum se cântă în sf[î]nta lui H[risto]s D[u]mnezeu Biserica cea Mare / acum / întâiași dată tipărită /.../. Cu voia și blagosloveniia prea-o-sfinției sale părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Moldaviei Chirio chir / VENIAMIN/. Alcătuit românește pre așezământul sistimii cei noao dupre cel grecesc de /.../. Portarie al sf[i]ntei mitropolii a Bucureștilor, Dascălul Școalei / de musichie / (VIENA), 1823"/. Cu o prefață adresată: „Cinstitului și H[risto]s iubit patriot cântărețului român cea în H[risto]s îmbrățișare"/. Semnează: MACARIE Ieromonahul / Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureștilor / Dascălul Școalei de musichie"/. (p. III-XIV). XIV + 220 pag., Bibl. S.B.B.
8. MACARIE, Ieromonahul. / „IRMOLOGHION / sau / CATAVASIERIU MUSICESC / care / cuprinde în sine catavasiile praznicelor împărătești / și ale Născătoarei de D[u]mnezeu, ale Triodului și ale / Penticostarului, precum se cântă în Sf[î]nta lui H[risto]s D[u]mnezeu Biserica cea Mare, / acum / întâia dată tipărit /.../. Cu voia și blagoslovenia prea-o-sfințitului / mitropolit a toată Ungrovlahiia / Chirio chir GRIGORIE/. Alcătuit românește pre așăzământul sistimii cei noao dupre cel / grecesc de /.../. Portarie al sf[i]ntei mitropolii a Bucureștilor, Dascălul școalei / de musichie / (Viena), 1823"/. Cu o prefață adresată: „Cinstitului și în H[risto]s Iubit patriot cântărețului român ..."/. XIV + 220 pag. Bibl. S.B.B.
9. MACARIE, Ieromonahul. / „TOMUL AL DOILEA / AL ANTOLOGIEI/. Dupre așezământul sistemii ceii noao / a musichiei bisericești. Acum întâiu tipărit /.../. Cu voia și blagoslovenia Prea o Sfințitului / Mitropolit a toată Ungrovlahia / Chirio chir GRIGORIE/. Introdus după cel grecesc pre limba noastră românească / de /.../. Dascălul Școalelor de musichie a patriei / în București /.../. La anul 1827"/. Cu o prefață adresată domnitorului „GRIGORIE DIMITRIE GHICA VOEVOD/" de către: „Macarie Ieromonahul/. Dascălul școalelor de musichie / în limba patriei"/. 455 pag., Bibl. Acad. Rom., cota II 31553.
10. MACARIE, Ieromonahul. / „PROHODUL / D[o]mnului /.../ Iisus Hristos /.../ întocmai dupre cum se cântă grecește/, fără scădere sau înmulțire de vreo silabă/. Acum întâiul tipărit /.../. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala iubito/rului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii / Buzăul, Chiriu chir CHESARIE. În Sfânta Episcopie Buzăul/. Întru a sa din nou făcută tipografie/, la anul mântuirii 1836 fevruarie 6 /.../". Cu o prefață semnată de Chesarie Episcopul Buzăului". III + 58 pag., B.A.R. II 64867 și Bibl. S.B.B.
11. FRIMU, Nectarie. / „ANTOLOGIE / sau / FLORIALEGERE/, de cântări bisericești TOMUL al treilea tradusă de pe / originalurile grecești, în firea limbii noastre românești, cu / heruvice, aghioase și chinonice/. Acum întâiași dată tipărită /.../. Cu blagoslovenia și ajutorul prea sfințitului arhiepiscop / și mitropolit S[u]c[e]v[ei] și M[o]ld[o]v[ei] Chiric chir VENIAMIN COSTACHE/. Cu buna primire Prea cuvosului arhimandrit și stareț / Chir Neonil și săvârșit în stărcția Preacuviosului și râvnitorului stareț a sfintelor monastiri Neamțul și Secul/, Chir Benedict/. Prin osâedia și aplecarea mai micului întru cântăreți Ier[o]-d[ia]c[o]n NECTARIE FRIMU/. S-au tipărit cu din nou tipariu în tipografia sfintei monastiri Neamțul/, „Nectarie Frimu irodiacon". 2 + 350 pag., Bibl. S.B.B.

12. **PANN**, Anton. / „NOUL / DOCSASTAR / prefăcut în românește după metodul vechiu al / serd[arului] DIONISIE FOTINO / și dat la lumină pe acest metod nou /.../, cu binecuvântarea și ajutorul înalt pres-o-sfințitului / mitropolit al Ungrovlahiei / Domnul O. NEOFIT /.../, de /.../ Tomul I/, București, 1841/, în tipografia Pitarului Const[antin] Pancovici, supt direcția lui / Iosif Kopainig care a lucrat și notele de cântare"/. Cu o prefață: „Către cei ce îmbrățișează această carte cu dragoste", semnată de Anton Pann 322 + 34 + 5 pag., Bibl. S.B.B.
13. PANN, Anton. / „BAZUL TEORETIC ȘI PRACTIC / al / MUZICII BISERICEȘTI / sau / GRAMATICA MELODICA/. Predat în seminarul Sfintei Mitropolii /.../ și / tipărit /.../ de /.../ București, 1845/, întru a sa tipografie de muzică bisericească"/. Cu o prefață (pag. I-VIII) adresată ierarhului Neofit; o prefață: „către iubitorii de muse" (p. IX-XVII) și cu o „Introducere" (p. XVIII-XXXIX + 232 pag., Bibl. S.B.B.
14. FRIMU, Nectarie, Tripoleos — arhiereu. / „CARTE DE CÂNTĂRI / BISERICEȘTI/. Tomul întâi și al doilea/. Tradus din originalurile grecești în limba moldovenească / și dată la lumină acum întâiiași dată /.../. Prin osârdia preaosfințitului arhiereu / Nectarie Tripoleos/. Iași/. În tipografia Sfintei Mitropolii/. 1846"/. 350 pag. Bibl. S.B.B.
15. PANN, Anton. / „IRMOLOGHIU / sau / CATAVASIER / care / coprinde în sine toate irmoasele sau catavasiile sărbătorilor / împărătești de peste an, troparele, condacele și exapostilariile/. Coprinde / și podobiile tuturor glasurilor, binecuvântările și slujba morților și altele/. Românit și dat la lumină /.../. Pentru trebuința seminarelor și altor școli asemenea / de /.../. București/. Tipărit întru a sa tipografie de muzică bisericească/, 1846". Cu o prefață adresată de către autor: „Prea cuviosului / Arhimandrit Spiridon / igumenul sfintei monastiri Tismana", (p. III-IV) și o prefață: „Către cei ce cu dragoste urmează la știința /muzicei bisericești" (p. VI-VII). 218 pag. Bibl. S.B.B.
16. PANN, Anton. / „HERUVICO-CHINONICAR / care coprinde în sine / Heruvice și Chinonice / pentru tot anul / lângă care s-au adăugat Axioanele tuturor glasurilor / și ale praznicilor/. Prelucrate și date la lumină cu ajutorul și binecuvântarea / Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al / Ungravlahiei /.../ D. D. Neofit /.../ de /.../ profesor de muzică bisericească în Seminarul Sf. Mitropolii / București, 1846 / întru a sa tipografie de muzică bisericească"/. Cu o prefață a autorului: „Către cântători"/. 206 pag. B.A.R. II 100378; Bibl. S.B.B.
17. PANN, Anton. / „EPITAFULU / sau slujba 'mormântării Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Christos, care, cu numirea de PROHOD, s-au tipărit mai întâi cu binecuvântarea prea sfințitului episcop D.D. Chesarie, Buzău, iar acum, prelucrată în felul ce se vede, s-au dat la lumină /.../ de /.../ profesor de muzică bisericească în seminarul sfintei Mitropolii, București. Întru a sa tipografie de muzică bisericească, 1846"/. Cu o prefață adresată mitropolitului Neofit. 40 pag. B.A.R. II 100375 și Bibl. S.B.B.
18. PANN, Anton. / „RÂNDUIALA SFINTEI / și / DUMNEZEEȘTEI LITURGHII / în care / unele compuse, altele prelucrate și date la lumină / de /.../. București/. 1847/ întru a sa tipografie de muzică bisericească"/. Cu o prefață adresată: „Prea cuviosului părinte Nichifor arhimandritul / sfintei episcopii a Râmnicului"/. 96 pag., Bibl. S.B.B.
19. PANN, Anton. / „PARESIMIER / care coprinde în sine cântările mai de / trebuință ale postului mare. / Prelucrat și dat la lumină / cu binecuvântarea și ajutorul înalt Preasfințitului / Mitropolit al Ungrovlahiei / D. D. Neofit II/. de /.../ profesor de muzică bisericească în Sem[inarul] Sf. Mitropolii / București, 1847/. Tipărit în tipografia sa de muzică bisericească"/. 90 pag.,Bibl. S.B.B.
20. PANN, Anton. / „HERUVICO-CHINONICAR / care / coprinde în sine trei rânduri de heruvice și chinonice du/minecilor pe toate glasurile, afară de ale săptămânii/, lângă care / s-au alăturat și axioane 22/, prelucrate și date la lumină cu ajutorul și binecuvântarea / înalt preasfințitului arhipăstor și mitropolit al / Ungrovlahiei /.../ D. D. Neofit

II /.../ profesorul de muzică bisericească în seminarul Sf. Mitropolii/. Tomul I, Bucuresci, 1847. În tipografia sa de muzică bisericească"/. (n.n., retipărire). Cu o prefață adresată: „Cuviosiei sale părintelui Veniamin /.../ Monastirea Bistrița", și cu niștre frumoase versuri: „CĂTRE CÂNTĂTORI". „Cântă măi frate române, pe graiul și limba ta...". 206 pag., Bibl. S.B.B.

21. PANN, Anton. / „HERUVICO-CHINONICAR / anual / care coprinde în sine deosebite heruvice și chinonice pentru / toate sărbătorile anului, lângă care s-au adăogat / și anti-axioanele lor/. Prelucrate și date la lumină /.../ de /.../, profesor de muzică bisericească în sem[narul] sf. mitropolii/, tom. II / București, 1847 / în tipografia sa de muzică bisericească/. Cu o prefață adresată: „Cuviosiei sale părintelui Veniamin /.../ monastirea Bistrița". 172 pag., Bibl. S.B.B.
22. PANN, Anton. / „PRESCURTARE / din / BAZUL MUZICII BISERICEȘTI / și din / ANASTASIMATAR / care se cântă grabnic și zăbavnic. Compus și dat la lumină /.../ de /.../ profesor de muzică bisericească în Seminarul Sf. Mitropolii / Bucureșci, 1847 / întru a sa tipografie de muzică bisericească"/. Cu o prefață adresată: „Cuviosului protosinghel Dionisie Romano / Inspectorul Seminarului Sf. Mitropolii"/. 116 pag., Bibl. S.B.B.
23. SUCEVANUL, Dimitrie. / „PROHODUL / D[o]mnului /.../ Iisus Hristos/. Acum a doua oară tipărit /.../. Cu blagoslovenia /.../ Mitropolit al Moldovei și Sucevei Kirio kir Meletie /.../dupre / originalul preaosfințitului Arhiepiscop al Buzeului kirio kir / Chesarie / și prefăcându-să cu adăugire numai stihirile cele cu semne la / fieștecare stare / de D[o]mnul Slug[e]r DIMITRIE SUCEVANUL Protopsalt Sf. Mitropoli/. Iașii/, 1847"/. 30 pag. B.A.R. I, 423892; Bibl. S.B.B.
24. SUCEVANUL, Dimitrie. / „TEORETICON / sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei / bisericești, după așăzământul sistimii cei nouă/. Acum a do[u]a oară tipărit /.../. După originalul I[e]romonahului MACARIE, cu scările modificate / de D[o]mnul Sluger DIMITRIE Sucevanul proto-psalt Sfintei / Mitropolii/. Prin osteneala și toată cheltuiala supușilor Înalt Preaosfinției Sale, Antonie Gheorghiu, Protoereu ținutuli Iașii și a SS. Marchian Folescu / Arhidiaconul sfintei mitropolii / Iași/. În tipografia sfintei mitropolii / 1848"/. 50 pag., Bibl. S.B.B.
25. SUCEVANUL, Dimitrie-Sluger. / „ANASTASIMATARIU / bisericesc/. După așăzământul sistimii cei noaă/. Acum a do[u]aoară tipărit /.../. Alcătuit și întocmit după cel mai nou sistem din grecește în / românește de /.../ protopsalt / sfintei mitropolii / prin osteneala și toată cheltuiala supușilor Înalt preaosfinției sale: Antonie Gheorghiu, iconom și protoereu ținutului / Iașii și a S.S. Marchian Folescu, arhidiaconul sfintei mitropolii / Iașii/, în tipografia sfintei mitropolii/, 1848"/. 404 pag. Bibl. S. B. B.
26. SUCEVEANU, Dimitrie. / „IRMOLOGHION / sau CATAVASIERIU MUSICESC/, care cuprinde în sine Catavasiile praznicelor împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu ale Triodului și ale Penticostarului, precum se cântă în sfânta lui Dumnezeu Biserica cea Mare. Acum a do[u]a oară tipărit /.../. Alcătuit și întocmit după cel mai nou sistem din grecește în / românește de /.../ protopsalt Sfintei Mitropolii. Prin osteneala și toată cheltuiala supușilor Înalt preaosfinției sale: Antonie Gheorghiu, iconom și protoereu ținutului Iași și al S.S. Marchian Folescu, arhidiaconul Sfintei Mitropolii / Iași/, în tipografia sfintei mitropolii, 1848"/. 365 pag., Bibl. S.B.B.
27. PANN, Anton. / „PRIVIGHIER / care / coprinde în sine toată orânduiala privighierii sau a Mânecării/. Prelucrat și dat la lumină cu binecuvântarea și ajutorul / Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei / D. D. Neofit / de /.../, profesor de muzică bisericească în Seminarul Sf. Mitropolii / București, 1848/. În a sa tipografie de muzică bisericească"/. Cu o prefață adresată Mitropolitului Neofit. 456 pag. Bibl. S.B.B.

28. PANN, Anton. / „CÂNTECE DE STEA / sau / VERSURI / ce să cântă / la naşterea Domnului nostru / Is. Hs. / a patra oară tipărită cu adaos de cântece morale / de /.../ Bucureşti / în tipografia sa / 1848". 110 pag., B.A.R. I 100013.
29. MAXIM. / „EPITAFUL / DOMNULUI /.../ Iisus Hristos /.../ care s-a tipărit întâiu cu blagoslovenia /.../ Episcop al Sfintei Episcopii / Buzăul Chiriu chir Chesarie / iar acum / s-a dat în tipar a do[u]a oară întocmai /.../ cu cheltuiala părintelui /.../ îngrijitorul metohului Sfintei Episcopii Buzăul / Bucureşti 1850"/. Cu prefaţa originală din 1836 a lui Chesarie (p. 1-11), 30 pag., B.A.R.
30. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau CANTATORUL DORULUI / adică / cântece vechi populare dupre or ce întâmplare pe care junii le cântă / şi babele le descântă/. Însă / pe lângă cele sătene / s-a pus şi din orăşene / de /.../ broşura întâia / Bucureşti, 1850 / în tipografia sa"/. Cu o prefaţă: „Către cetitori" (p. 3-5) şi una „către domnii poeţi ai poemelor nou, care se adaugă la toată broşura" (p. 6), 144 pag., B.A.R., I, 100147.
31. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / adică / cântecele sătenilor / şi ale orăşenilor / a vârstelor sburdalnice / d-a dragostei purdalnice/. Tipărite întâia oară / de /.../ broşura a do[u]a / Bucureşti, 1850 / în tipografia sa"/. B.A.R., I 100147.
32. PANN, Anton. / „VERSURI / sau / CÂNTECE DE STEA / ce se cântă / la Naşterea Domnului nostru / Is. Hs. / a cincea oară tipărită mai cu adăugire / de cântece morale / de /.../ Bucureşti, 1852 / în tipografia sa"/. 160 pag., B.A.R., I 100149.
33. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../ Editia a do[u]a / broşura întâia / Bucureşti, 1852/, In tipografia sa"/, 164 pag., B.A.R., I 100150.
34. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../. Ediţia do[u]a/, broşura a II-a/, Bucureşti 1852/, în tipografia sa"/, 164 pag., B.A.R. I 100150.
35. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau /CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../ Ediţia a do[u]a/, broşura a III-a/, Bucureşti, 1852/, în tipografia sa"/, 176 pag., B.A.R., I 100150.
36. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../ Ediţia a do[u]a/, broşura a IV-a/, Bucureşti 1852/, în tipografia sa"/. B.A.R., 100150.
37. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../. Ediţia a do[u]a/, broşura a V-a/, Bucureşti 1852/, în tipografia sa"/. 160 pag., B.A.R. 100150.
38. PANN, Anton. / „SPITALUL / AMORULUI / sau / CÂNTĂTORUL DORULUI / de /.../ Ediţia a do[u]a/, broşura a VI-a/, Bucureşti 1852/, în tipografia sa"/. 164 pag., B.A.R. I 100159.
39. PANN, Anton. / „NOUL / DOXASTAR/, prelucrat în româneşte din metodul vechi, al / serdarului Dionisie Fotino / şi / dat la lumină /.,/. de ANTON PANN / tom. II, Bucureşti/, 1853/. În tipografia sa /.../". Cu o prefaţă adresată episcopului de Buzău — Filitei în care anunţă că a tipărit „zece cărţi până acum" (1853). 127 pag., Bibl. S.B.B.
40. PANN, Anton. / „Noul / DOCSASTAR. / Prelucrat în româneşte din metodul sistemii vechi al serdarului / Dionisie Fotino / şi / dat la lumină /.../ de ANTON PANN / tom. III, Bucureşti, / 1853, / în tipografia sa cea de muzică bisericească"/. 76 pag., Bibl. S.B.B.
41. PANN, Anton. / „ANTIFOANE / ce se cântă la / ectemiile serii, dimineţii şi ale Sfintei / Liturghii/. Compuse pentru cererea Prea Sfinţitului şi de Dumnezeu alesului Episcop / D.D. Filotei Buzăul / de /.../, Bucureşti, 1853 / în tipografia lui Anton Pann"/. 24 pag., Bibl. S.B.B. şi B.A.R., II 100730.
42. PANN, Anton. / „EPITAFUL / sau / Slujba înmormântării Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos/. Cu numire de Prohod sau tipărit mai întâi cu binecuvântarea / Prea Sfinţitului Episcop D. D. Kesarie

Buzăul / iar / acum prelucrându-se în felul ce se vede s-a dat la lumină /.../ de /.../ profesorul și editorul cărților de muzică bisericească/. București / 1853/, întru a sa tipografie de muzică bisericească"/. 36 pag., B.A.R., I 77289 și Bibl. S.B.B.

43. FILOTHEI, Episcopul. / „PROHODUL / DOMNULUI /.../. Acum a do[u]a oară tipărit /.../ cu binecuvântarea și cu toată cheltuiala /.../ iubitorului /.../ Episcop /.../ D. D. Filothei /.../ Buzăul / Anul 1853 /../", Cu o postfață (p, 59-61) „către toți de obște prea iubiții noștri fii duhovnicești", semnată de „Filothei Buzău". 61 pag., Bibl. Sf. Sinod, 5815.
44. PANN, Anton. / „MICA GRAMATICĂ / MUSICALĂ / teoretică și practică/. Care coprinde în sine învățătura a tuturor / semnelor și a scărilor musicii bisericești/. Compusă și dedicată/. [C]uviosului Ieromonah Ieronim, Profesor de mu/sică bisericească în seminarul Sf. Mitropolii / de ANTON PANN. / București / 1854/. În tipografia lui Anton Pann"/. 52 pag., Bibl. Titus Moisescu și S.B.B.
45. PANN, Anton. / „NOUL ANASTASIMATAR / Tradus și compus după sistema cea veche / a Serdarului Dionisie Fotino / și / Dedicat Prea Sfințitului și de Dumnezeu alesului / Episcop D. D. FILOTEI BUZĂUL / de / Anton Pann / București, 1854 / în tipografia lui Anton Pann / cu o prefață adresată Prea Sfințitului, episcop Filotei"/. pag., 324, Bibl. S.B.B.
46. PANN, Anton. / „IRMOLOGHIU CATAVASIER / în care se coprind catavasiile sărbătorilor / dumnezeesci, asemănândele glasurilor și / două zeci și una doxologii /.../ de / Anton Pann/. A doa ediție / Bucureșci, 1854 / în tipografia lui Anton Pann"/. Cu o prefață: „Către cântătorii eclesiastici". 260 pag., Bibl. S.B.B.
47. PANN, Anton. / „LA SFÂNTA LITURGHIE / a lui Ioan Gură de Aur / compuse de mine / ANTON PANN / București, 1854 / în tipografia lui Anton Pann"/. 50 pag., Bibl. S.B.B.
48. PANN, Anton. / „LA SFÂNTA LITURGHIE / a / MARELUI VASILIE/, compuse de mine /.../, București, 1854/, în tipografia lui A. Pann"/. 44 pag., Bibl. S.B.B.
49. STĂNESCU, Andrei. / „CÂNTĂRI BISERICEȘTI / prin imitație / compuse și date la lumină acum și / într-acest chip / de /.../ intern în seminarul sfintei mitropolii/, București, 1854/. În tipografia lui Anton Pann"/. Cu o prefață adresată: „Cuviosului Protosinghel Veniamin Cațulescu, inspectorul seminarului sfintei mitropolii". 88 pag., Bibl. S.B.B.
50. MACARIE, Ieromonahul. / „TEORETICON / sau / PRIVIRE CUPRINZĂTOARE A MEȘTEȘUGULUI MUSICHIEI BISERICEȘTI / după așăzământul sistimii cei no[u]ă / acum / a doua ediție tipărit /.../. Cu binecuvântarea, râvna și toată cheltuiala iubitorului de / Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzău /.../ D. D. Filoteiu / Așăzându-se întocmai după originalul Ieromonahului Macarie / însă scările precum sunt așăzate în ediția de Iași/. Îndreptându-se de sfinția sa Ieromonahul SERAFIM/. În tipografia sfintei episcopii / Buzău/. Anul 1856"/. 42 pag., Bibl. S.B.B.
51. MACARIE, Ieromonahul. / „ANASTASIMATAR BISERICESC. Acum / a do[u]a oară tipărit /.../ prin binecuvântarea, râvna și toată cheltuiala iubitorului / de Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzău/. D. D. FILOTEIU /.../. Întocmai după modelul al celui întru pomenire răposat MACARIE IEROMONAHUL/, dascăl de musichie/. În tipografia sfintei episcopii /Buzău/. Anul 1856/. Cu o „Procuvântare" (p. III-IV) a lui **„Filotei episcopul Buzăului"**. 298 pag., II 20103; Bibl. S.B.B.
52. FILOTEIU (și SERAFIM Vintileanu)/. „IRMOLOGHIU /sau / CATAVASIER / care coprinde în sine toate Irmoasele sau Catavasiile Sărbătorilor / Împărătești de peste an. Troparele, Condacele și Exapostilariile, însă la fiecare sărbătoare se adăugară și Acsicanele / Părintelui Ieromonahul Macarie, întocmai precum sunt lucrate/. Coprinde / și Podobiile tuturor glasurilor și altele care s-a socotit că / este mai de trebuință după traducția lui Anton Pann/. A doua ediție tipărită /.../, cu binecuvântarea râvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop al Sfintei

Episcopii Buzău /.../ D. D. Filoteia/. Corectată de sfinția sa Părintele Ieromonahul SERAFIM/. În tipografia sfintei episcopii / Buzău/. Anul 1856"/. 218 pag., S.B.B.

53. FILOTEIU, Episcopul — SERAFIM Vintileanu / „RÂNDUIALA / sfintei și dumnezeeștii leturghii / care coprinde în sine: Binecuvintează și celelalte anti/foane, herovicele, acsioanele și chinonicele de peste tot anul / și ale postului mare de la liturghia Sfântului Vasile de la / liturghia mai 'nainte sfințită a Sfântului Grigorie Dialogul/. Tipărită /../, cu binecuvântarea, râvna și toată cheltuiala iubitorului de / Dumnezeu episcop al sfintei episcopii Buzău /.../ D. D. Filotei/. Tomul 2/. Așezat și corectat de cuviosul Protosinghelul SERAFIM eg[umenul] Schitului Alunișul, metohul sf. episcopii/, în tipografia sf. episcopii/. Buzău/. Anul 1856, decembrie 10"/. Cu o prefață a lui Filotei adresată: „Tuturor iubitorilor de bisericească armonie". I + 264 pag., Bibl. S.B.B.

54. MACARIE, Ieromonahul — SERAFIM, Ieromonahul. / „TOMUL ÎNTÂIU AL ANTOLOGHIEI. Dupre așăzământul Sistimii cei noa[uă] a musichiei bisericești/. Acum/ a do[u]a oară tipărit /.../ cu binecuvântarea, râvna și toată cheltuiala iubitorului de / Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzău /.../ D. D. FILOTEIU/. Așezându-se întocmai după originalul Ieromonahului Macarie/, însă cântările s-a socotit a se pune numai care sunt mai de trebuință și fără cratimi, Corectându-se de Ieromonahul /SERAFIM Eg. Schitului Alunișu, metohul Sf. Episcopii/. În tipografia Sfintei Episcopii/, Buzău. Anul 1856, octombrie 9"/. 327 pag., (exemplar incomplet), Bibl. S.B.B.

55. SUCEVEANU, Dimitrie. / „IDEOMELARIU / adecă / Cântare pe singur glasul, unit cu / DOCSASTARIUL/, care cuprind doa[o]ăsprezece luni cu Triodul și Penticostarul/. Tradus din grecește în românește / PARTEA ÎNTÂI/. Acum întâiul dat la lumină. Tradus și prelucrat de dumnealui Paharnicul / DIMITRIE SUCEVANU / propsaltul sf[i]ntei mitropolii / cu a sa cheltuială pus supt tipariu / în tipografia sf[i]ntei monastiri Neamțului/. Anul 1856"/. Cu o prefață adresată Mitropolitului Sofronie Miclescu și cu o: „Înainte cuvântare", semnată de autor „p[roto] ps[alt] s[fintei] m[itropolii] Moldaviei Dimitrie Sucevanu". 260 pag., Bibl. S.B.B.

56. SUCEVANU, Dimitrie. / „IDIOMELARIU /.../ unit cu / DOCSASTARIUL/. Tradus din grecește în românește/. PARTEA A DO]U]A. / Acum întâi dat la lumină /.../. Tradus și prelucrat de dumnealui Paharnicul / DIMITRIE SUCEVANU /.../. În tipografia sf[i]ntei monastiri Neamțul/. Anul 1856"/. 260 pag., Bibl. S.B.B.

57. SUCEVANU, Dimitrie. / „PROHODUL / D[o]mnului /.../ Iis[u]s Hristos / dupre originalul prea sfințitului Arhiepiscop Buzăului / D. D. Chesarie / prelucrat și îmbunătățit cu mai multe cân/tări și stihiri pe musichie la fiește care stare / de paharnicul Dimitrie Sucevanu, Protopsalt / Sfin[tei] Mitro[polii] Moldovei, pus subt tipariu cu a sa cheltuială/. În tipografia Sf[i]ntei Monastiri Neamțului ce / acum din nou s-a înființat/, anul 1856"/. 30 pag., B.A.R. II 422996.

58. SUCEVANU, Dimitrie. / „IDIOMELARIU /.../ unit cu DOCSASTARIUL / care cuprinde Triodul și Penticostarul / tradus din grecește în românește / PARTEA A TREIA/. Acum întâi dat la lumină /.../ Tradus și prelucrat de dumnealui Paharnicul / DIMITRIE SUCEVANU /.../. Anul 1857"/. 274 pag., Bibl. S.B B.

59. DEMETRESCU, Oprea. / PRINCIPII ELEMENTARE / ale Muzicii bisericești și prescurtare din Anastasimatar / de OPREA DEMETRESCU/. profesoru în clasa II a școalei de cântări din capitală/. București. Imprimăria Mitropolitului Nifon, 1859"/. 64 pag., Bibl. S.B.B.

60. DUMITRESCU, Oprea. / „MELODII ROMÂNE, ITALIENE și ARABE. Unele române și italiene descrise cu note bisericești și cele arabe cu litere romane. Broșura I-a, București, Impr. Nifon Mitropolitul, 1860"/. Bibl. U.C., fond. G. Breazul.

61 HRISTESCU, C. / „CULEGERE / de / CÂNTĂRI BISERICEȘTI / ale mai multor cântăreți retipărite acum cu cheltuiala mea /.../ semina-

ristul/. București 1860/. Tipografia Nifon Mitropolitul/. Cu o dedicație „Prea Cuviosului /.../ Arhimandrit Ieronim Bistriteanul", semnată de autor. 97 pag,, Bibl. S.B.B.

62. POPESCU, Ștefan. / „COLECȚIUNI / de / CÂNTĂRI BISERICEȘTI / între care / unele compuse, traduse, altele culese și prelucrate de ȘTEFAN POPESCU / profesor de muzică bisericească / București, 1860 / Tipografia Nifon Mitropolitul"/. Cu o prefață adresată: „Respectabilului Arhimandrit Părintele Ieronim / egumenul sf. monastiri Bistrița". 97 pag., B.A.R. I 26107, Bibl. S.B.B.
63. DIONISIE, Arhimandritul. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../ tipărit /.../ prin zelul și cheltuiala /.../ Părintelui / Arhimandrit Dionisie locotenent / de Episcop al Eparhii[i] Buzăului / A treia ediție /.../ Buzău / Anul 1860, martie, 12"/. 37 pag., B.A.R. II 422588.
64. POPESCU, Ștefan. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../ întocmai după cum întâia oară s-a tipărit de /.../ D. D. Chesarie episcopul Sf. Episcopii Buzăul/. Iar acum s-a tipărit cu cheltuiala lui ȘTEFAN POPESCU profesor de muzică bisericească și G[H]ERONTIE Arhi-diaconul Sf. Mitropolii/. București, 1862"/. 44 pag. B.A.R., II 423833.
65. DEMETRESCU, Oprea. / „MÂNGĂIETORUL COMUN / Paraclisele I și II. Cel întâiu prelucrat de unu românu poet și cântătoru / și cel al doilea de Sf. sa Protosingelu Varlaam / din Monastirea Sinaia/. Corigeate și puse sub tipar prin îndemnul și ajutorul / Părintelui Arhimandrit DIONISIE / din Sfânta Mitropolie / de /.../ profesoru de musică la Seminarul din București / București / 1863"/, 34 + 9 pag., Bibl. Sf. Sinod II 33154.
66. ANONIM ★ / „TROPARE DE LAUDĂ / către / Prea Sfânta Născătoarea de / Dumnezeu și pururea Fecioara / Maria / Traduse din grecește și **tipărite în românește la 1841/.** În tipografia Sf. Episcopii Buzău; care acum iarăși s-au tipărit cu cheltuiala Părintelui / IERO-DIACONU GHERMANO N. VALEANU / din Sfânta Monastire Ghighiu / spre lauda / Maicii Domnului/. 1866, București / Tipografia Toma Teodorescu/, Mântuleasa Str. Plantelor nr. 9. 24 pag., Bibl. Arhim. Teofil Panait.
67. EPISCOPIA BUZĂULUI. / „PROHODUL / DOMNULUI /.../ Iisus Hristos /.../ Acum a patra oară tipărită /.../ Buzău / anul 1868"/. 48 pag., B.A.R. II, 422586.
68. POPESCU, Ștefan. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos / care /.../întâia oară s-a tipărit de /.../ D. D. Chesarie Episcopul /../ iar acum s-a tipărit /.../ de Ieromonahul **G[h]erontie Țaluia** / din Sfânta Mitropolie / și **Ștefan Popescu** / profesor de muzică bisericească în Seminarul Central din București"/. 36 pag., B.A.R. I, 410325.
69. VARLAM, Protosinghelul. / „PROHODUL / ADORMIREI / Prea Sfintei Născătoarei de Dum/nezeu și Pururea Fecioara / Maria/. Compus de ritorul Manoil Co/rinteanul, / și tradus de poetul Ioan Pra/lea Moldoveanul/, care la 1820 tipărindu-se într-un stil cam încurcat/, acum s-a retipărit în alt stil / mai descurcat/. 1869, București"/. Corectat de „Varlaam Protosinghelul din Monastirea Ghighiu". 47 pag., B.A.R. II 7336.
70. DEMETRESCU, Oprea. / „PRINCIPII ELEMENTARE / ai / MUSICII BISERICEȘTI / și prescurtare / din ANASTASIMATAR / de / Oprea DEMETRESCU. / profesore de musică vocală la seminarul de Rămnicu. / Râmnicul Vâlcei/. Tipografia de musică, 1872"/. 30 pag., Bibl. S.B.B.

★. N. n. Nu se cunoaște autorul muzicii. Popescu-I. Pasărea spune că au fost traduse din grecește și tipărite *întâia oară* la Sibiu în anul 1806 de Episcopul Iosif al Argeșului, iar acum de I. Popescu-Pasărea. București, 1931". (?). Bibl. Academiei Române I, 107677 și Biblioteca Sebastian Barbu-Bucur.

71. DEMETRESCU, Oprea. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos / Tipărit întâia oară cu binecuvântarea /.../ Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul / D. D. Chesarie / iar acum retipărit de / **Oprea Demetrescu** / (Ed. I) Profesore de musică vocală la Seminarul de Râmnic / Râmnicul Vâlcii / Tipografia Calinic, 1872"/. 38 pag., B.A.R. II, 542099; Bibl. S.B.B.
72. DEMETRESCU, Oprea. / „ANTOLOGIE / Musico-eclesiastică (Ed. I)/. Culeasă și prelucrată / de OPREA DEMETRESCU, / Profesore de musică la SEMINARULU din Romniculu-Vâlcei. /.../ Romniculu Vâlcei/, 1873. Cu o „Prefacia" a autorului. 198 + 8 pag., Bibl. S.B.B.
73. SUCEVEANU, Dimitrie. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../, tipărit / românește întâia dată în Episcopia Buzău/. Dupre acelaș original prelucrat și îmbunătățit cu mai / multe cântări pe musichie și acum din nou corectat pe la / unele locuri de D-lui Paharn[ic] **Dimitrie Suceveanu**/, Protopsaltul Sfintei Mitropolii a Moldovei / retipărit cu spesele Ierodiaconului Isidor Bușilă/. 1873, București"/. 52 pag., B.A.R. II 7362; Bibl. Sf. Sinod II, 5554.
74. DEMETRESCU, Oprea. / „IMNURI și CÂNTECE religioase, morale, patriotice, eroice, naționale, istorice și populare. Compuse de mai mulți autori. Adunate, unele corigiiate, imprimate de OPREA DEMETRESCU, Romniculu Vâlcei/, 1874"/, Bibl. S.B.B.
75. DEMETRESCU, Oprea. / „Principii elementare ale musicii bisericești și prescurtare din Anastasimatar, Ediția a 3-a, Romnicul Vâlcea, 1875. Tipografia Calinic"/. 80 pag., Bibl. S.B.B.
76. GHENADIE, Arhiereul. / „ALBINA / MUZICALA/, coprinzând în sine / tipurile cele mai uzitate ale / Prosomiilor (podobiilor) / celor opt glasuri / făcute a se cânta, întocmai ca în grecește și / cântări sărbătorale din Triod, Penti/costar, Octoih și Minée, / aplicate la tipuri întocma ca în grecește / de / ARHIEREUL GHENADIE/, fost episcop de Argeșu/. Cu binecuvântarea Înalt prea sfințitului arhi/episcop al Ungrovalahiei. primat /al României și președinte al Sfântului Sinod/, D. D. CALINIC Miclescu/, 1875, București/. Tipografia Toma Teodorescu/. Mântuleasa, strada Plantelor nr. 9"/. Cu o prefață „Către cititori", VIII + 216 pag., Bibl. S.B.B.
77. IONESCU, N. și SBURLAN, F. B. / „GRAMATICA, ANASTASIMATARUL și IRMOLOGHIONUL / de / „CÂNTĂRI BISERICEȘTI/. Acum retipărite întocmai după cele tipărite în Episcopia / Buzăului în anul 1856 / în zilele prea înălțatului nostru Domn / Carol I /.../. Cu spesele cântăreților sântei Episcopii Buzău / N. Ionescu și F. B. Sburlan / Buzău / Noua Tipographia Română A. Georgescu / 1875"/. 570 pag., Bibl. S.B.B.
78. POPESCU, Ștefan. / „MANUAL / de / MUZICĂ BISERICEASCĂ" / coprinzând / Doxologhiile originale / după cele opt glasuri/. Acsioanele Ierarhi / patronii Seminarului/. Lucrate de / ȘTEFAN POPESCU/, profesor de muzică la Seminarul „Central" din București/. După cererea elevilor seminarului s-a adăugat și stihirile / cele mai alese din Polieleul al cincilea extrase din tomul / răposatului Macarie / Tipărit în /.../, 1875, București/. Dedicat elevilor seminariști"/. 66 pag., B.A.R. II, 26108., Bibl. S.B.B.
79. DEMETRESCU, O. / „PROHODUL / DOMNULUI /.../ Iisus Hristos / întocma după modelul tipărit întâi în Sf. / Episcopie Buzău/. Iar acum retipărit a do[u]ă oară în orașul Romnicul-Vâlcei / de O. DEMETRESCU profesor de mus[ica] bisericească la Seminarul de Râmnic/. Romnicul-Vâlcei, 1875"/. 30 pag., B.A.R. II 58168; Bibl. S.B.B.
80. DIONISIE, Ieromonahul. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../, întocmit după cel grecesc și acum din nou corectat/. Tipărit /.../, cu cheltuiala / Ieromonahului Dionisie / din Craiova/, 1875, București/. 28 pag., B.A.R., II 175273.
81. MITROPOLIA UNGROVLAHIEI. / „PROHODUL /Domnului /.../ Iisus Hristos /.../, 1878, București"/. 28 pag, B.A.R. II, 544977.

82. DEMETRESCU, Oprea. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos / întocmai tipărit dupe modelul tipărit întâi în Sf. / Episcopie Buzău/, iar acum retipărit a treia oară (Ed. III) în orașul Romnicul-Vâlcei /.../ de O. DEMETRESCU / profesore de mus[ică] bisericească la Seminarul de Romnic / Romnicul-Vâlcei, 1878"/. 29 pag., B.A.R. II, 506577.
83. IOANNESCU Gh. / „MANUAL / de cântări bisericești necesare peste tot anul/, care s-au tipărit /.../ cu spesele și binecuvântarea / Prea Sfințitului Episcop al Râmnicului Noul Severin / D. D. ATHANASIE/. Așezate, revizate și corectate de cucernicul / între preoți / Preotul Exarh Gh. Ioannescu / de la Biserica Zlătari din București/. Buzău / Noua Tipografie Română Al. Georgescu/, 1878"/. Cu o prefață a Episcopului Athanasie. 208 pag., B.A.R. II 70858; Bibl. S.B.B.
84. IONESCU. N. Neagu. / „BUCHETUL MUZICAL. Ce conține toate cântările indispensabile unui cântăreț în tot timpul anului /.../. Culegere dupe diferiți autori și compoziții originale de N. N. Ionescu, Profesor de Musica Bisericească la Seminarul din Buzău și cântăreți I-iu al Episcopiei Buzău. Tipographia Alessandru Georgescu, 1881"/. Cu un cuvânt înainte adresat de autor episcopului Inochentie și cu un răspuns al episcopului III + 257 pag., Bibl. S.B.B.
85. POPESCU, Ștefan. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../, acum din nou corectat. Musica de Ștefan POPESCU / 1882, București"/. 28 pag., B.A.R. II, 409095.
86. TOMESCU, Marin. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos / tradus din grecește / de / Pr. Sf. Sa Ep. Buzăului, D. D. Chesarie /.../ pus pe notele muzicei orientale / de / Preotul Marin Tomescu/, Biserica Hagiu /.../, 28 februarie 1882 / București / Editura tipografiei Dor. P. Cucu, str. Lipscani, nr. 3 / 1882"/. Cu o prefață de „Preotul Marin Tomescu, Biserica Hagiu". 36 pag., Bibl. S.B.B.
87. (ZMEU, Ioan) ★. / „CELE UNSPREZECE SLAVE DUMINICALE / de la Utrenie (Voscresne); Lumină lină; etc., 111 pag. ★ Lipsește pagina de titlu. Autorul ar putea fi Ioan Zmeu cf. pag. 85 („De mine I. Zmeu, 1882") și pag. 114, ultima pagină, unde înainte de „FINE" scrie: „I. Zmeu". Anul, poate fi ante 1882. Bibl. Sf. Sinod I, 11693.
88. SUCEVEANUL, D. / „CINSTITUL PARACLIS / al / Prea Sfintei Stăpânei noastre Născătoarei de D-zeu / și / Pururea Fecioarei Mariei / prelucratu pe note după melodia grecească / de / D[omnul] SUCEVANUL / Protopsaltul Sântei Mitropolii din Iași/. Tipărit cu cheltuiala Prea Sfințitului Episcop de Roma / D. D. Melchisedec / și a Prea Sânțitului archiereu / Valerian Râmniceanu/. București/. Tipografia cărților bisericești/, 1884"/. 1884"/. 50 pag., Bibl. S.B.B.
89. MITROPOLIA, Ungrovlahiei. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../. Lucrat după cel grecesc și acum din nou corectat /.../. București /..../ 1886"/. 32 pag., B.A.R. II 385124.
90. SUCEVEANU, Dimitrie. / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../. Întocmit dupe originalul grecesc/, prelucrat și îmbunătățit cu mai multe / cântări pe musichie și acum din nou corectat de / D-lui Pahar. Dimitrie SUCEVEANU / Protopsaltul S[f]ântei Mitropolii a Moldovei / ed. II / București/.../, 1891"/. 63 pag., B.A.R. II 70007.
91. ZMEU, Ioan. / „UTRENIER și LITURGHIER / cari cuprinde cele mai frumoase și alese cântări ale mai / multor însemnați autori bisericești/. Aranjate în ordinea tipicului / de Ioan ZMEU/, prim cântăreț la Catedrala Sfintei Episcopii de Argeșu/. Tipărite pentru prima oară /.../. Cu aprobarea S[f]ântului Sinod/. Buzău/. Tipografia Alessandru Georgescu /1892"/. Cu o prefață adresată Episcopului de Argeș, D. D. Ghenadie. 326 pag., Bibl. S.B.B.
92. IONESCU (Preotul Econom Gh.). / „MANUALUL celor opt glasuri bisericești / precedat / de o scurtă teorie elementară /.../. Lucrat de /.../ partea I / București /.../ 1892"/., 152 pag., B.A.R. 70858; Bibl. S.B.B.
93. IONESCU (Preotul Econom Gh.). / MANUALUL CATAVASIILOR DRAZNICALE/, Luminândele învierii / cu / Măririle (Eotinalele) / și un

rând de Doxologii practice/. Colecțiuni didactice, cu aprobarea Sf. Sinod și a Ministerului Instrucțiunilor Publice /.../, de / Preotul Econom Gh. IONESCU / profesor de muzică bisericească/. Imprimat cu a sa cheltuială/. București/. Tipografia cărților bisericești/, 1892"/. 113 pag., B.A.R. II 7490; Bibl. S.B.B.

94. NECTARIE, Schimonahul / „PROHODUL/★ Domnului /.../ Iisus Hristos /.../ Compus de Păr[intele] NECTARIE Schimonahul/. Primul cântăreț în S[fân]tul Munte și dascăl de grecește și românește / tipărit de Păr[intele] Dometie Ieromonahul/, București/. Tip. cărților bisericești / 1894"/. Cu o prefață semnată de Dometie Ieromonahul (p. I), 72 pag., Bibl. S.B.B. ★). **Notă:** este cel mai complet prohod, având toate stihurile pe note, plus alte cântări ca: Veniți să mărim pe Iosif etc.

95. TOMESCU (Preotul Marin). / „PROHODUL /Domnului /.../ Iisus Hristos/. Tradus din grecește de /.../ Ep. Buzăului D. D. Chesarie /.../ puse pe notele musicei orientale / de / Preotul Marin Tomescu / Biserica Hagiu /.../ a IX-a edițiune / Bucuresci / 1895"/. 36 pag., B.A.R. II, 460213.

96. POPESCU-Pasărea, I. / „SLUJBA SFÂNTULUI SPIRIDON / (Vecernia și Utrenia) scrisă în tactul îndoit pe muzica / orientală-bisericească / de /.../ absolvent al Seminarului Nifon, Bacalaureat în litere și științe/. absolvent al Conservatorului de principii și armonie din București și / Profesor de musica orientală-bisericească la Seminarul Nifon Mitropolitul /.../ Bucuresci /.../, 1895"/. 35 pag., Bibl. Sf. Sinod.

97. IONESCU (Preotul econom Gh.). / „COLECȚIE / de / MUSICĂ ORIENTALĂ / pentru usul seminariilor superioare din țară/. Conține materia musicei conform programelor școalelor / secundare în care intră și seminariile centrale/. Lucrare formată după mai mulți autori /.../ de / Preotul Econom Gh. IONESCU/. Profesor de musica bisericească/, București /.../ 1896"/. 263 pag., B.A.R. II, 53876 și II 28106.

98. SUCEVANU, Dimitrie, / „PROHODUL / Domnului /.../ Iisus Hristos /.../. Prelucrat și îmbunătățit cu mai multe / cântări pentru musichie și acum din nou corectat de D[umnea]lui Pahar[nicul] DIMITRIE SUCEVANU/, Protopsaltul Sfintei Mitropolii a Moldovei/. Tipărit /.../. Cu aprobarea Sf. Sinod /.../. Ed. II București/. Tip. cărților bisericești / 1896"/. 66 pag., B.A.R, II 393693; Bibl. S.B.B.

99. IONESCU, Neagu și SEVEREANU, Nae. / „ANASTASIMATARUL .p. 19-200), IRMOLOGHIONUL (p. 201-298) / și / GRAMATICA MUSICII BISERICEȘTI (p. 1-17) /.../, cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Române / cu adresa nr. 311/30 octombrie, /.../ 1897/. Sub dirigiarea, controlul și cu spesele cântăreților episcopei Buzău / NEAGU IONESCU și NAE SEVEREANU/, București / Tipo-litografia cărților bisericești / 1897"/. Cu un cuvânt adresat, de către autori: „Domnilor cântăreți"/. 29 pag., Bibl. S.B.B.

100. IONESCU, N[eagu]. / „GRAMATICA / MUSICII BISERICEȘTI / aranjată după a răposatului / ANTON PANN / a treia oară retipărită (Ed. III), modificată / de N. IONESCU/, cântăreț întâiu al Episcopiei Buzăului și Profesor de muzică la Școala de cântăreți din Episcopie/, București/, Tipo-litografia cărților bisericești / 1897"/. 15 pag., B.A.R. III 99746.

101. IONESCU (Preotul Econom Gh.) / MANUALUL / celor opt glasuri bisericești / precedat / de o scurtă TEORIE ELEMENTARĂ/. Aprobat de Sf. Sinod și de Onor Minister / al Cultelor /.../. Lucrat de / Preot Econom Gh. IONESCU/, Profesor de muzică bisericească/., Ediția a II-a/. București/, Tipo-Litografia Cărților bisericești/, 1897"/. 180 pag. Bibl. S.B.B.

102. ȘTEFĂNESCU, S. Lazăr. / „TEORIA PRINCIPIILOR ELEMENTARE / de / MUZICA BISERICEASCĂ / și / ANASTASIMATARUL teoretic și foarte practic/. Aranjată în modul cel mai apropiat/. Tipărită /.../ de / LAZĂR S. ȘTEFĂNESCU / Profesor de ambele muzici la Școala de cantori / din T. Severin/. Cu a sa cheltuială pentru toate școalele de cântăreți din țară precum seminarele și / Școalele normale/, București /.../ 1897"/. 302 pag., Bibl. S.B.B.

103. POPESCU-Pasărea, I. / „PRINCIPII de muzică bisericească-orientală. București, 1897“/. Cu o „Precuvântare“ semnată de autor. III + II + 60 pag., B.A.R. II 112733.

104. SUCEVEANU, Dimitrie — ȘTEFĂNESCU, S. LAZĂR. / „UTRENIERUL / cu slujbele sfinților din tot cursul anului / Triodul și penticostarul / Sedelnele, Mărimurile / și slavele de la Laude sunt aranjate întocmai dupe marele traducător român Dimitrie SUCEVEANU / fostul meu profesor/. Sedelnele 14 oct. și 27 dec. toate stihirile de la LAUDE precum și Antifonul glasului al 4-lea sunt compuse și aranjate de mine Lazăr S. ȘTEFĂNESCU/, Profesor la Școala de cântăreți a societății Preoțimea Mehedințeană / numită „Progresul“, din Turnu Severin/. 1898“/. 328 pag., Bibl. S.B.B.

105. NECTARIE, Schimonahul. / „ANTOLOGIE ★ care cuprinde / cântări pentru Vecernie/, Liturghie, Postul mare etc / parte compuse, parte traduse de / Părintele NECTARIE Schimonahul / Protopsaltul Schitului Prodromu din Sf. Munte al Athonului / și de alți autori/. Dată la lumină prin sârguința / părintelui Ieromonah DOMETIE IONESCU de la Schitul Icoana din București/. Cu aprobarea și binecuvântarea Sf. Sinod al / Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale Române/. București. Tipografia cărților bisericești/, 1898“/. Cu o „Prefață“ a lui Dometie Ionescu. 339 pag., Bibl. S.B.B. ★ **Notă:** Pe fol III; „Ierom. Callist Rădulescu, 1926, august 15, Sf. Munte Athos, Grecia. Această carte mi s-a dăruit de către păr, Ierom. Anichit Dimitriu, starețul Sf. mănăstiri Prodromul, cel care a călătorit cu mine de la București — Sf. Munte, 1926, iunie. Ierom. Callist. Iar azi o dăruiesc Ierodiaconului Sebastian Bucur /.../, talentat în muzichie, 16 aug. 1956, Arhim. Callist Rădulescu“.

106. ȘTEFĂNESCU, S. Lazăr. / „PROHODUL / înmormântării lumenilor/. Lucrat și aranjat / pe / muzica bisericească / de mine însumi / Lazăr S. Ștefănescu/. Profesor de ambele muzici la Școala de cântăreți din / Turnu-Severin / și / dat la lumină pentru întâia oară / cu / insistenta rugăminte a elevilor din clasa II-a notați la pagina ultimă/, București/. Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu / Calea Victoriei 29 / 1899“/. 43 pag., Bibl. Sf. Sinod II 7776; Bibl. S.B.B.

107. POPESCU-Pasărea, I. / „SERVICIUL DIVIN / al / NAȘTERII DOMNULUI / scris pe muzica bisericească-orientală / pentru trebuința elevilor seminariști], București /.../, 1899“/. 32 pag., Bibl. Sf. Sinod II 8953.

108. POPESCU, Ștefan. / „ANASTASIMATAR / PRACTIC-RITMAT / (prescurtare) / lucrat de / dl. Ștefan POPESCU/, fost profesor de musica bis.-orientală la Sem[inarul] Central și Nifon Mitropolitul / și tipărit / cu permisiunea autorului / de / I. Popescu-Pasărea/, profesor la Sem[inarul] Nifon Mitropolitul /.../ București/. Tipografia cărților bisericești / 1899“/. Cu o „Precuvântare“ a lui I. Popescu-Pasărea. 58 + 6 pag., B.A.R. II 26109; Bibl. Sf. Sinod II 17682; Bibl. S.B.B.

109. IONESCU Neagu. / „BUCHETUL MUZICAL / care cuprinde în sine / toate cântările indispensabile unui cântăreț / peste tot anul/. Acum din nou retipărit și completat / în zilele Majestății Sale / Carol I / Regele României/. Cu aprobarea Sf. Sinod al S[fin]tei Biserici Autocefale Ortodoxe Române /.../. Culegere dupe autorii cei mai însemnați care au existat în țară și compositii originale / de / NEAGU IONESCU / Profesor de musică bisericească fost profesor la Seminarul de Buzău și acum pensionar / București. Tipografia cărților bisericești / 1900“/. 240 pag., Bibl. S.B.B.

110. SUCEVEANU, Dimitrie (și ȘTEFĂNESCU Lazăr, S.). / „UTRENIERUL / cu slujbele sfinților mari din cursul anului / TRIODUL și PENDICOSTARUL/, Troparele, Sedelnele, Mărimurile și Slavele / de la Laude, sunt aranjate întocmai după IDIOMELARELE marelui traducător român Dimitrie SUCEVEANU / fostul meu profesor/. Sedelnele de la 14 oct. și 27 dec., Svetelnele / Bogorodișnițele de la Slava, Stihirile de la / Laude, lucrate după podobia ce indică Lunariile, precum și Antifonul gl. IV, sunt / compuse și aranjate de mine însumi / LAZĂR S. ȘTEFĂNESCU / fost profesor la Școala de cântăreți a societății Preotimea Mehedințeană — numită „Progresul“ și fost proto-psalt la Adormirea

M[aici] Domnului din T. Severin/. Refăcută a doua oară /.../. Cu aprobarea și binecuvântarea Sf. Sinod /.../. Turnu-Severin. Tipografia I.O. Niculescu, 1900"/. 323 pag., B.A.R. 26007.

111. MOISESCU Epiharia / „SLUJBA / ACOPEREMÂNTULUI MAICI DOMNULUI / care se prăznuiește la l-iu octombrie/. Lucrată pe muzică orientală / de smerita între monahii / EPIHARIA MOISESCU/, cântăreață Sfânta Monastire Țigănești/, elevă a Domnului/, Ștefan Popescu/, fost prof. de musica bisericească la Seminarul / Central și Nifon din București/. Tipărită / cu înalta binecuvântare a Sf. Sinod /.../ București/, Tipografia cărților bisericești/, 1900"/. Cu o „Prefață" semnată de autor, 32 pag., Bibl. S.B.B.

112. POPESCU, Ștefan. / „COLECȚIUNE / de / IMNE ȘCOLARE / compuse și scrise / pe / notațiunea musicei orientale / de / D[omnul] ȘTEFAN POPESCU / fost profesor la Seminarul Central și Nifon Mitropolitul / și cu un adaos / după diferiți alți autori/. București/. Tipografia cărților bisericești / 1900"/. Cu un cuvânt: „Către tinerii seminariști, semnat de „I. Popescu-Pasărea". 40 pag. B.A.R. I 26096; Bibl. S.B.B.

113. SEVEREANU, Nicolae. / „IRMOLOGHIONO-CATAVASIER / coprinzând / Catavasiile tuturor praznicelor de peste an cu axioanele lor / lucrate de / NICOLAE SEVEREANU / Profesor de musica vocală la liceu, cântăreț și dirigintele / corului vocal al sf. episcopii Buzău/. Ed. I / Buzău/. Tipografia Alessandru Georgescu /.../ 1900"/. 90 pag., Bibl. S.B.B. Cu o scurtă prefață. Exemplarul aflat în Biblioteca Sebastian Barbu-Bucur, poartă autograful autorului: „Domnului I. Croitoru, din parte-mi, N. Severeanu".

114. POPESCU Pasărea, I. /„CÂNTĂRILE / dela / Tedeum, Sfeștanie, Cununie Înmormântare / și Parastas/. Scrise pe muzica bisericească-orientală după cum / se cântă în sf. noastră biserică / de /.../ Profesor de muzica bisericească la seminariile „Nifon Mitropolitul" și „Central" București / cântăreț și diriginte al corului Bis[ericii] Calinderu, București /.../ 1900"/., Bibl. S.B.B.

115. SEVEREANU, Nicolae. / „Curs ELEMENTAR / de / MUZICA ORIENTALÂ (bisericească), /.../ pentru uzul seminariilor și școalelor de cântăreți /.../ lucrat de /.../ profesor de musica vocală la liceu, cântăreț și dirijor al / corului vocal al Sf. Episcopii Buzău/, ediția întâia, Buzău /.../ 1900"A. 32 pag., Bibl. S.B.B.

(va urma cu indexul autorilor sec. XX)

INDEX CRONOLOGIC AL AUTORILOR SECOLUL XIX

1.	Petru, Efesiul. Neoan anastasimatarion, (1 gr.)	Buc., 1820
2.	Petru, Efesiul. Doxastarion sintomon, (1. gr.),	Buc. 1820
3.	Macarie, Ieromonahul. Theoreticon, pentru Ungrovalahia	Viena, 1823
4.	Macarie, Ieromonahul. Theoreticon, pentru Moldova	Viena, 1823
5.	Macarie, Ieromonahul Anastasimatar, pentru Ungrovalahia,	Viena, 1823
6.	Macarie, Ieromonahul Anastasimatar, pentru Moldova,	Viena, 1823
7.	Macarie, Ieromonahul. Irmologhion, pentru Ungrovalahia,	Viena, 1823
8.	Macarie, Ieromonahul. Irmologhion, pentru Moldova,	Viena, 1823
9.	Macarie, Ieromonahul. Tomul al doilea al Antologhiei,	Buc., 1827
10.	Macarie, Ieromonahul. Prohodul Domnului,	Buzău, 1836
11.	Frimu, Nectarie Antologhie sau Florialegerie, Mănăstirea	Neamț, 1840
12.	Pann, Anton. Noul Doxastar, Tom. I /.../,	Buc., 1841
13.	Pann, Anton. Bazul teoretic și practic /.../ sau Gramatica,	Buc., 1845
14.	Frimu, Nectarie. Iripoleos. Carte de cântări bisericești, tom. I-II,	Iași, 1846

15. Pann, Anton. Irmologhiu sau Catavasier /.../, Buc., 1846
16. Pann, Anton. Heruvico-Chinonicar /.../, Buc., 1846
17. Pann, Anton. Epitaful sau slujba 'mormântării Domnului, Buc., 1846

18. Pann, Anton. Rânduiala /.../ dumnezeești Leturghii, Buc., 1847
19. Pann, Anton. Paresimier /.../, Buc., 1847
20. Pann, Anton. Heruvico-Chinonicar (retiparire), Buc., 1847
21. Pann, Anton. Heruvico-Chinonicar, tom II /.../, Buc., 1847
22. Pann, Anton. Prescurtare din Bazul muzicii /.../ și din Anastasimatar, Buc., 1847
23. Sucevanul, Dimitrie. Prohodul Domnului /.../, Iași, 1847
24. Sucevanul, Dimitrie. Teoreticon /.../, Iași, 1848
25. Suceveanu, Dimitrie. Anastasimatariu /.../, Iași, 1848
26. Suceveanu, Dimitrie. Irmologhion/.../, Iași, 1848
27. Pann, Anton. Privighier /.../, Buc., 1848
28. Pann, Anton. Cântece de stea /.../, Buc., 1848

29. Maxim, (parintele). Epitaful Domnului Iisus Hristos, Buc., 1850
30. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, broșura I, Buc., 1850
31. Pann. Anton, Spitalul amorului /.../, broșura a II-a, Buc., 1850

32. Pann, Anton. Versuri sau Cântece de stea /.../, Buc., 1852
33. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. a II-a, broșura I, Buc., 1852
34. Pann. Anton. Spitalul amorului /.../, Ed. II-a, broșura a II-a, Buc., 1852
35. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, Ed. II-a, broșura a III-a, Buc., 1852
36. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, Ed. II-a, broșura a IV-a, Buc., 1852
37. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, dE .II-a, broșura a V-a Buc., 1852
38. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, Ed. II-a, broșura a VI-a, Buc., 1852

39. Pann, Anton. Noul Doxastar, tom. II /.../, Buc., 1853
40. Pann, Anton. Noul Doxastar, tom. III /.../, Buc., 1853
41. Pann, Anton. Antifoane /.../, Buc., 1853
42. Pann, Anton. Epitaful sau Slujba înmormântării Domnului, Buc., 1853
43. Filothei, Episcopul Prohodul Domnului, Buzău, 1853

44. Pann, Anton. Mica gramatică Muzicală /.../, Buc., 1854
45. Pann, Anton. Noul Anastasimatar /.../, Buc., 1854
46. Pann, Anton. Irmologhiu Catavasier, /.../, Ed. II-a Buc., 1854
47. Pann, Anton, La Sfânta Liturghie a lui Ioan Gură de Aur, Buc., 1854
48. Pann, Anton. La Sfânta Liturghie a marelui Vasilie /.../, Buc., 1854
49. Stănescu, Andrei. Cântări bisericești /.../, Buc., 1854

50. Macarie, Ieromonahul. Serafim, Ieromonahul. Teoreticon, Buzău, 1856
51. Macarie, Ieromonahul. Anastasimatar bisericesc, Ed. II-a, Buzău, 1856
52. Filoteiu, episcopul — Vintileanu, Serafim. Irmologhiu sau Catavasier, Ed. II-a, Buzău, 1856
53. Filoteiu, episcopul — Vintileanu, Serafim. Rânduiala Sf. /.../, Leturghii, tom. II, Buzău, 1856
54. Macarie, Ieromonahul — Serafim, Ieromonahul. Tomul întâi al Antologhiei, Ed. II-a, Buzău, 1856
55. Sucevanu, Dimitrie. Idiomelariu /.../ cu Docsastariul, vol. I, Mănăstirea Neamțu, 1856
56. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelariu /.../ cu Docsastariul, vol. II, Mănăstirea Neamțu, 1856
57. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Mănăstirea Neamțu, 1856

58. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelariu, Triod-Penticostar, vol. III, Mănăstirea Neamțu 1857

59. Demetrescu, Oprea. Principii elementare /.../ și prescurtare din Anastasimatar, Buc., 1859

60. Demetrescu, Oprea. Melodii române, italiene și arabe, broșura I, Buc., 1860
61. Hristescu, C. Culegere de cântări bisericești, Buc., 1860
62. Popescu, Ștefan. Colecțiuni de cântări bisericești, Buc., 1860
63. Dionisie, Arhimandritul. Prohodul Domnului, Ed. a III-a, Buzău, 1860

64. Popescu, Ștefan. Prohodul Domnului, Buc., 1862
65. Demetrescu, O. Mângăetorul comun. Paraclisele I și II, Buc., 1863
66. Anonim (Văleanu N. Ghermano). Tropare de laudă /.../, Buc., 1866
67. Episcopia Buzăului. Prohodul Domnului, Ed. a IV-a, Buzău, 1868
68. Popescu, Ștefan — Taluia, Gherontie. Prohodul Domnului, Buc., 1868
69. Varlaam, Protosinghelul. Prohodul, Adormirei /.. Buc., 1869
70. Demetrescu, Oprea. Principii elementare /.../ și prescurtare din Anastasimatar, Râmnicul-Vălcei, 1872
71. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. I, Râmnicul-Vâlcea, 1872
72. Demetrescu, Oprea. Antologie Musico-eclesiastică, Râmnicul-Vâlcei, 1873
73. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Buc., 1873
74. Demetrescu, Oprea. Imnuri și cântece religioase, Romnicul-Vâlcei, 1874
75. Demetrescu, Oprea. Principii elementare /.../ și prescurtare Anastasimatar, Ed. III-a, Romnicul-Vâlcea, 1875
76. Ghenadie, Arhiereul. Albina muzicală, Buc., 1875
77. Ionescu, N. și Sburlan J. B. Gramatica. Anastasimatarul și Irmologhionul, Buzău, 1875
78. Popescu, Ștefan. Manual de muzică bisericească, Buc., 1875
79. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. II-a, Romnicul-Vâlcei, 1875
80. Dionisie, Ieromonahul. Prohodul Domnului, Buc., 1875
81. Mitropolia Ungrovlahiei. Prohodul Domnului, Buc., 1878
82. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. III-a, Romnicul-Vâlcei, 1878
83. Ioannescu, Gh. Manual de cântări bisericești, Buzău, 1878
84. Ionescu, N. Neagu. Buchet muzical, Buzău, 1878
85. Popescu, Ștefan. Prohodul Domnului, Buc , 1881
86. Tomescu, Preotul Marin. Prohodul Domnului, Buc., 1882
87. Zmeu, Ioan. Cele unsprezece slave duminicale (Voscresne), anul, 1882
88. Suceveanul, Dimitrie. Cinstitul Paraclis al /.../ Născătoarei de Dumnezeu Buc., 1884
89. Mitropolia Ungrovlahiei. Prohodul Domnului, Buc , 1886
90. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Buc , 1891
91. Zmeu, Ioan. Utrenier și Liturghier, Buzău, 1892
92. Ionescu, Gh. Manual celor opt glasuri /.../ scurtă teorie, Ed. I, Buc., 1892
93. Ionescu, Gh. Manualul catavasiilor praznicale, Buc., 1892
94. Nectarie, Schimonahul. Prohodul Domnului, Buc., 1894
95. Tomescu, Preotul Marin. Prohodul Domnului, Buc., 1895
96. Popescu-Pasărea, I. Slujba Sfântului Spiridon, Buc., 1895
97. Ionescu, (Preotul Econom) Gh. Colecție de musica orientală, Buc., 1896
98. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului Ed. II-a, Buc., 1896
99. Ionescu, N și Severeanu, N. Anastasimatar, Irmologhion și Gramatica, Buc., 1897
100. Ionescu, Neagu. Gramatica musicii bisericești, Ed. III-a, Buc., 1897
101. Ionescu, (Preotul Econom) Gh. Manualul celor opt glasuri, Ed. II-a, Buc 1897
102. Ștefănescu, S. Lazăr. Teoria /.../ și Anastasimatarul, Buc., 1897
103. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzica bisericească, Buc., 1897
104. Suceveanu, Dimitrie — Ștefănescu, S, Lazăr. Utrenierul, Turnu Severin, 1898
105. Nectarie, Schimonahul. Antologie /.../, Buc., 1898
106. Ștefănescu, S. Lazăr. Prohodul Domnului, Buc., 1899
107. Popescu-Pasărea, I. Serviciul divin al Nașterii Domnului, Buc., 1899
108. Popescu, Ștefan. Anastasimatar practic-ritmat, Buc., 1899

109. Ionescu, Neagu. Buchet muzical, Buc., 1900
110. Suceveanu ,Dimitrie — Ștefănescu, S. Lazăr, Utrenierul, Ed. II-a, Turnu Severin, 1900
111. Moisescu, Epiharia. Slujba Acoperământul Maicii Domnului, Buc., 1900
112. Popescu, Ștefan. Colecțiune de imne școlare, Buc., 1900
114. Popescu-Pasărea, I. Cântările de la Tedeum, Sfeștanie..., Buc., 1900
115. Severeanu, Nicolae. Curs elementar de muzică orientală, Buzău, 1900

(Va urma)

INDEX ALFABETIC AL AUTORILOR, SECOLUL XIX

1. Anonim (Văleanu Ghermano N.), Tropare de laudă, Buc., 1866

2. Demetrescu, Oprea. Principii elementare /.../ și prescurtare din Anastasimatar, Ed. I, Buc., 1859
3. Demetrescu, Oprea. Melodii române, italiene și arabe, broșura I, Buc., 1860
4. Demetrescu, Oprea. Mângâietorul comun, Paraclisele I și II, Buc., 1863
5. Demetrescu, Oprea. Principii elemntare /.../ și prescurtare din Anastasimatar, Ed. II-a, Romnicul-Vâlcei, 1872
6. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. I, Romnicul-Vâlcei, 1872
7. Demetrescu, Oprea. Antologie musico-eclesiastică, Rm-Vâlcei, 1873
8. Demetrescu, Oprea. Imnuri și cântece religioase, Rm-Vâlcei, 1874
9. Demetrescu, Oprea. Principii elementare /.../ și prescurtare din Anastasimatar, Ed. III-a, Romnicul-Vâlcea, 1875
10. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. II-a, Romnicul-Vâlcea, 1875
11. Demetrescu, Oprea. Prohodul Domnului, Ed. III-a, Rm-Vâlcei, 1878
12. Dionisie, Arhimandritul. Prohodul Domnului /.../, Buc., 1860
13. Dionisie, Ieromonahul. Prohodul Domnului /.../, Buc., 1875

14. Efesiul, Petru. Neon anastasimatarion (1. gr.) /.../, Buc., 1820
15. Efesiul, Petru. Doxastarion sintomon (1. gr.) /.../, Buc., 1820
16. Episcopia Buzăului. Prohodul Domnului, Buzău, 1868

17. Filothei, Episcopul. Prohodul Domnului, Buzău, 1853
18. Filoteiu, Episcopul. Vintileanu, Serafim. Irmologhiu sau Catavasier, Ed. II-a, Buzău, 1856
19. Filotei, Episcopul — Vintileanu, Serafim. Rânduiala Sf. /.../ leturghii, tom. II, Buzău, 1856
20. Frimu, Nectarie. Antologhie sau Florialegere, Mănăstirea Neamțu, 1840
21. Frimu, Nectarie. Tripoleos. Carte de cântări bisericești,

22. Ghenadie, Arhiereul. Albina muzicală /.../, Buc., 1875

23. Hristescu, C. Culegere de Cântări bisericești /.../, Buc., 1860

24. Ioannescu, Gh. Manual de cântări bisericești, Buzău, 1878
25. Ionescu, Gh. Manualul celor 8 glasuri /.../ scurtă teorie, Ed. I, Buc., 1892
26. Ionescu, Gh. Manualul catavasiilor praznicale, Buc., 1892
27. Ionescu (Pr. Econom) Gh. Colecție de muncă orientală, Buc., 1896
28. Ionescu Pr. Econom) Gh. Manualul celor 8 glasuri, Ed. II-a, Buc., 1897
29. Ionescu N. și Sburlan J. B. Gramatica Anastasimatarul și Irmologhionul Bpuzău, 1875
30. Ionescu ,N. Neagu. Buchet muzical, Buzău, 1881
31. Ionescu, N. și Severeanu, N. Anastasimatar, Irmologhion, și Gramatica, Buc. 1897
32. Ionescu, Neagu. Gramatica muzicii bisericești, Ed. III, Buc., 1897
33. Ionescu, Neagu. Buchet muzical, Ed. II-a /.../, Buc., 1900

34. Macarie, Ieromonahul. Theoreticon, pentru Ungrovlahia, Viena, 1823
35. Macarie, Ieromonahul. Theorecticon, pentru Moldova, Viena, 1823
36. Macarie, Ieromonahul. Anastasimatar, pentru Ungrovlahia, Viena 1823
37. Macarie, Ieromonahul. Anastasimatar, pentru Moldova, Viena, 1823

38. Macarie, Ieromonahul. Irmologhion, pentru Ungrovlahia, Viena, 1823
39. Macarie, Ieromonahul. Irmologhion, pentru Moldova, Viena, 1823
40. Macarie, Ieromonahul. Tomul al doilea al Antologhiei, Buc., 1827
41. Macarie, Ieromonahul. Prohodul Domnului /.../, Buzău, 1836
42. Macarie, Ieromonahul. Serafim, Ieromonahul Teoreticon, Buzău, 1856
43. Macarie, Ieromonahul. Anastasimatar bisericesc, Ed. II-a, Buzău, 1856
44. Macarie, Ieromonahul. Serafim, Ieromonahul. Tomul întâi al Antologiei, Ed. II-a, Buzău. 1856
45. Maxim (părintele). Epitaful Domnului Iisus Hristos, Buc., 1850
46. Mitropolia Ungrovlahiei. Prohodul Domnului, Buc., 1878
47. Mitropolia Ungrovlahiei. Prohodul Domnului, Buc., 1886
48. Moisescu, Epiharia. Slujba Acoperământului Maicii Domnului, Buc., 1900

49. Nectarie, Schimonahul. Prohodul Domnului, Buc., 1894
50. Nectarie, Schimonahul. Antologie /.../, Buc., 1898

51. Pann, Anton. Noul Doxastar, tom. I, /.../, Buc., 1841
52. Pann, Anton. Bazul teoretic și practic /.../, sau Gramatica, Buc., 1845
53. Pann, Anton. Irmologhiu sau Catavasier, Buc., 1846
54. Pann, Anton. Heruvico-Chinopicar, Buc., 1846
55. Pann, Anton. Epitaful sau slujba'mormântării Domnului Buc., 1846
56. Pann, Anton. Rânduiala /.../ dumnezeeștei Leturghii, Buc., 1847
57. Pann, Anton. Paresimier, Buc., 1847
58. Pann, Anton. Heruvico-Chinonicar (retipărirt), Buc., 1847
59. Pann, Anton. Heruvico-Chinonicar, tom. II, Buc., 1847
60. Pann, Anton. Prescurtare din Bazul muzicii /.../ și din Anastasimatar, Buc., 1847
61. Pann, Anton. Privighier, Buc., 1848
62. Pann, Anton. Cântece de stea /.../, Buc., 1848
63. Pann, Anton. Spitalul amorului sau Cântătorul dorului, broșura I, Buc., 1850
64. Pann, Anton. Spitalul amorului /.../, broșura II-a, Buc., 1850
65. Pann, Anton. Cântece de stea /.../, Buc., 1852
66. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura I, Buc., 1852
67. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura II-a, Buc., 1852
68. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura III-a, Buc., 1852
69. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura IV-a, Buc., 1852
70. Pann. Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura V-a, Buc., 1852
71. Pann, Anton. Spitalul amorului, Ed. II-a, broșura VI-a Buc., 1852
72. Pann, Anton. Noul Doxastar, tom. II, /.../, Buc., 1853
73. Pann, Anton. Noul Doxastar, tom. III, /.../, Buc., 1853
74. Pann, Anton, Antifoane /.../, Buc. 1853
75. Pann, Anton. Epitaful /.../, Buc., 1853
76. Pann, Anton. Mica gramatică muzicală /.../, Buc., 1854
77. Pann, Anton. Noul Anastasimatar /.../, Buc., 1854
78. Pann, Anton. Irmologhiu Catavasier, Ed. II-a, Buc. 1854
79. Pann, Anton. La Sfânta Liturghie a lui Ioan Gură de Aur, Buc., 1854
80. Pann, Anton. La Sfânta Liturghie a marelui Vasile, Buc., 1854
81. Popescu-Pasărea, I. Slujba Sfântului Spiridon, Buc., 1895
82. Popescu-Pasărea, I. Principii de muzică bisericească, Buc., 1897
83. Popescu-Pasărea, I. Serviciul divin al Nașterii Domnului, Buc., 1899
84. Popescu-Pasărea, I. Cântările la Tedeum, Sfeștanie, Buc., 1900
85. Popescu, Ștefan. Colecțiuni de cântări bisericești, Buc.. 1860
86. Popescu, Ștefan. Prohodul Domnului, Buc., 1862
87. Popescu, Ștefan — Ţaluia Gherontie. Prohodul Domnului, Buc., 1869
88. Popescu, Ștefan. Manual de muzică bisericească, Buc., 1875
89. Popescu, Ștefan. Prohodul Domnului, Buc., 1882
90. Popescu, Ștefan, Anastasimatar practic-ritmat, Buc., 1899
91. Popescu, Ștefan. Colecțiuni de imne școlare /.../, Buc., 1900

92. Severeanu, Nicolae. Curs elementar de muzică orientală, Ed. I. Buc., 1900
93. Severeanu, Nicolae. Irmologhiono-Catavasier, Ed. I, Buc., 1900
94. Stănescu, Andrei. Cântări bisericești, Buc., 1854
95. Ștefănescu, Lazăr S. Teoria /.../ și Anastasimatarul, Buc., 1897
96. Ștefănescu, Lazăr S. Prohodul Domnului /.../, Buc., 1899

97. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Ed. I, Iași, 1847
98. Suceveanu, Dimitrie. Teoreticon /.../, Iași, 1848
99. Suceveanu, Dimitrie. Anastasimatariu, Iași, 1848
100. Suceveanu, Dimitrie. Irmologhion, Iași, 1848
101. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelariu /.../ unit cu Docsastariul, vol. I, Mănăstirea Neamțu, 1856
102. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelariu /.../ unit cu Docsastariul, vol. II, Mănăstirea Neamțu, 1856
103. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Ed. II-a, M-rea Neamț, 1856
104. Suceveanu, Dimitrie. Idiomelariu /.../ Triod-Penticostar, vol. III, Mănăstirea Neamțu, 1857
105. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Buc., 1873
106. Suceveanu, Dimitrie. Cinstitul Paraclis al /.../ Născătoarei de Dumnezeu, Buc., 1884
107. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Buc., 1891
108. Suceveanu, Dimitrie. Prohodul Domnului, Ed. II-a, Buc., 1896
109. Suceveanu, Dimitrie și Ștefănescu, Lazăr S. Utrenierul, Turnul Severin, 1898
110. Suceveanu, Dimitrie și Ștefănescu, Lazăr S. Utrenierul, Ed. II-a, Turnu Severin, 1900
111. Tomescu (preotul Marin). Prohodul Domnului /.../, Buc., 1882
112. Tomescu (preotul Marin), Prohodul Domnului /.../, Buc., 1869
113. Varlaam, Protosinghelul. Prohodul Adormirei /.../, Buc., 1869
114. Zmeu, Ioan. Cele unsprezece slave duminicale (Voscresne), ante, 1882
115. Zmeu, Ioan. Utrenier și Liturghier /.../, Buzău, 1892

(Va urma)

Recenzii și note bibliografice

Nichifor Crainic, **Sfințenia-Împlinirea umanului (Curs de Teologie mistică) (1935-1936),** Ediție îngrijită de *Ierod. Teodosie Paraschiv,* Colecția „Teologie și Spiritualitate", Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.

Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei publică, în cadrul colecției „Teologie și Spiritualitate", una dintre contribuțiile cele mai importante ale binecunoscutului eseist, om de cultură și teolog, Nichifor Crainic. Lucrarea, ce cuprinde 25 de capitole, reprezintă, de fapt, prima ediție a cursului de Teologie mistică, ținut de autor studenților de la Facultatea de Teologie-București, între anii 1935—1936. Apariția acestei lucrări, deosebit de valoroasă pentru teologia și spiritualitatea ortodoxă, în general, se datorează ostenelii Părintelui Ierod. drd. Teodosie Paraschiv.

Ca și în alte lucrări ale sale, Nichifor Crainic, îmbină talentul literar și cunoștințele sale teologice vaste, în lucrarea de expunere a teologiei mistico-sacramentale a Răsăritului ortodox.

Primul capitol, intitulat retoric: **Ce e mistica?,** urmărește să prezinte legătura mistică și științele teologice înrudite: Dogmatica și Morala și să definească obiectul acestei discipline.

Autorul o încadrează în secția sistematică și arată că Teologia sistematică e Dogmatică, e Morală și e Mistică, dar între acestea Mistica ne apare ca o sinteză a principiilor dogmatice și morale totodată. Între disciplinele Teologiei sistematice, Mistica este o „împlinire vie și o încununare a Dogmaticii și Moralei. Mistica e viața religioasă realizată la maximum" (p. 9).

Cu privire la etimologia cuvintelor **mistică, mistic, mister,** autorul recurge la studiul lui Joseph de Guibert **(Etudes de Theologie Mystique)** și arată că, deși este folosit prima dată abia de Ipolit, cuvântul **mistic** are trei înțelesuri deosebite: a) un înțeles **liturgic,** după care e mistic ceea ce se referă la cultul creștin și la sensul simbolic, ascuns al acestuia; b) un înțeles **exegetic,** aplicat la interpretarea alegorică a Sfintei Scripturi și c) un înțeles teologic propriu-zis, de învățături mai înalte, mai adânci, mai ascunse, ce nu stau la îndemâna oricui.

După ce enumeră mai multe definiții date științei misticii de către Heinrich Denifle, Martin Grabmann, L. Lercher, I. Zahn, E. Krebs, Jacques Maritain, autorul enumeră elementele componente ale actului mistic și definește sintetic mistica, drept „știința îndumnezeirii omului", „știința științelor", „scurtă anticipare a științei sfinților sau a fericirii veșnice". (p. 14).

Al doilea capitol al lucrării, intitulat **Justificarea definiției ortodoxe,** dată teologiei mistice, arată că dorul omenesc de Dumnezeu a existat totdeauna în sufletul creației, căzută din demnitatea paradisiacă. Acest dor sacru, acest simț genera! dumnezeiesc este întâlnit la toate popoarele și nu este un sentiment specific creștin, ci general omenesc. Prezentând superioritatea concepției creștine despre purificare, în comparație cu mozaismul, cu gândirea lui Platon, Aristotel și Plotin, autorul definește purificarea creștină drept „imitația lui Hristos, asemănarea cu El" (p. 16). „Destinul omului în creștinism — spune el — este acela de a ajunge un Hristos prin asemănare, adică un fiu adoptiv al lui Dumnezeu, sau de a ajunge Dumnezeu, nu prin identitate, ci prin participarea la natura dumnezeiască" (p. 19), de a ajunge hristofori, pnevmatofori și teofori.

Capitolul al treilea, **Teologia spirituală și metoda,** are la bază distincția dintre Morală și Mistică sau dintre viața creștină în general și viața spirituală sau duhovnicească. Din acest punct de vedere, dacă morala cere un minimum de obligații necesare mântuirii, mistica oferă un maximum de posibilități convenabile îndumnezeirii.

Viața mistică e viață deiformă, e participarea prin asemănare, prin filiație adoptivă, la dumnezeire. Ea are două etape: **asceza,** definită de autor ca fiind „lucrarea eroică a voinței de purificare și de iluminare

sub acțiunea harică, pentru a pregăti ființa omenească să primească cununa deiformă a sfințeniei" (p. 26), în timp ce mistica este „asimilare pasivă a dumnezeirii". Citând din **Dicționnaire de spiritualite,** arată etimologia fiecăruia din cei doi termeni și exemplifică modul în care au fost utilizați de Sfinții Părinți și scriitorii bisericești.

În următorul capitol — **Izvoarele misticii ortodoxe** — autorul arată că principalele izvoare, pe care se întemeiază viața mistică sunt: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, iar în ce privește teologia spirituală, elementele ei le găsim din abundență în scrierile Sfinților Părinți.

Sunt consacrate, apoi, trei capitole studiului **sistemului dionisian.** Autorul lucrării arată că, în concepția dionisiană, există mai multe trepte ale cunoașterii lui Dumnezeu: **cunoașterea după modul divin,** specifică lui Dumnezeu; **cunoașterea participantă** și nemijlocită de ceva material, pe care o posedă îngerii și **cunoașterea omenească. Creștinul, pe** lângă cunoașterea naturală, din creație, se poate ridica la un mod de cunoaștere cu totul neobișnuit pentru condiția terestră — cunoașterea supranaturală, extraordinară sau contemplația mistică.

Cunoașterea umană naturală este completată de cunoașterea teologică: **pământească** — mijlocită, parțială, enigmatică, și **cerească** — nemijlocită, directă, prin intuiție „față către față".

Paralele cu acestea, Dionisie deosebește două metode de cunoaștere a lui Dumnezeu; **teologia afirmativă,** **καταφατικη** și **teologia negativă.** **αποφατικη.** Analizând concepția despre cele două ierarhii a lui Dionisie, autorul arată caracterele ei generale și legătura cu Tainele de inițiere creștină.

În cel de-al 8-lea capitol, al cursului său, intitulat **Cele trei faze ale vieții spirituale,** Nichifor Crainic prezintă modul în care a fost receptată opera dionisiană în Orientul ortodox și în Occidentul catolic și protestant. Autorul face critica opiniei iezuitului Irinee Hausherr (**Les grands courants de la spiritualite orientale,** vol. I, 1935), potrivit căreia influența lui Dionisie ar fi mult mai mare în Apus decât în Răsărit, unde el ar fi un scriitor „necunoscut" sau „rău înțeles", și arată că Dionisie este un autor reprezentativ pentru Ortodoxie.

Întâia fază a vieții spirituale este **purificarea** (cap. IX–X). Nota ei dominantă o constituie asprele strădanii, codificate de ascetică. Distingând ca scop al ascezei lepădarea de lume și lepădarea de tine însuți, autorul expune modul cum a înțeles acest lucru monahismul, prin cele trei voturi și evidențiază realismul ascetic al Sfinților Părinți, autori ai tehnicii ascetice, care, pe lângă o profundă cunoaștere a doctrinei creștine sau a teologiei, posedau o cunoaștere tot atât de profundă a firii omenești sau a antropologiei.

Pornind de la doctrina mistică a lui Juan de la Crux (Ioan al Crucii) și a lui Ioan Climax (Sfântul Ioan Scărarul), autorul prezintă o îndoită geneză a patimilor: prin simțuri și prin suflet; o întreită sursă a lor: senzația, instinctul și ideea și sintetizează doctrina despre cele trei căi de purificare de patimi: purificarea spiritului sau noaptea spiritului, adică a inteligenței — prin credință, a memoriei — prin nădejde și a voinței — prin dragoste.

Rezultatul purificării active este acea stare de natură primordială prin care se retrăiește sentimentul de armonie paradisiacă al lui Adam cel dinainte de cădere, premiza contemplației active.

Iluminarea (cap. XI) este a doua fază a vieții spirituale, o fază de progres, de la omenesc la dumnezeiesc, o etapă de spiritualizare sau de iluminare, fază a purificării pasive, operată de puterea divină. Schema celor 7 (8) patimi, 7 virtuți ce înlocuiesc patimile și 7 daruri, ce întăresc pe credincios în practicarea virtuților, este cea clasică, ceea ce dovedește o bună cunoaștere din partea autorului a literaturii de spiritualitate și în același timp, o putere deosebită de sinteză.

Cea de-a treia fază a urcușului duhovnicesc are în centru **unirea mistică,** **θεσλογια,** adică participarea harică și personală la viața intimă și tainică a lui Dumnezeu. Ea este rezultatul purificării și iluminării, al prefacerii din trup omenesc în trup duhovnicesc. Unirea cu Hristos este o unire sacramentală și se realizează în Taina Sfintei Euharistii, care este considerată „sâmburele de foc al cultului ortodox" (p. 112). Această nuntă după modalul sacramental a fost numită de scriitorii

răsăriteni — nuntă a sufletului cu Mirele Hristos.

Capitolul al XIII-lea al lucrării este dedicat **meditației,** ca pregătire psihologică a contemplației. Adunând mărturii din lucrările lui Ignațiu de Loyola, ale Fericitului Augustin și ale lui Dionisie Pseudo-Areopagitul și din practica rugăciunii isihaste, autorul descrie cele trei momente ale meditației (mișcarea spiritului către un obiect extern, reîntoarcerea în sine și mișcarea de adâncire circulară în Divinitatea prezentă în suflet) și două din formele contemplației: cea sensibilă și cea imaginativă.

Autorul consacră, apoi, patru prelegeri (cap. XIV-XVII) **rugăciunii** minții, rugăciunii lui Iisus, care joacă în spiritualitatea ortodoxă un rol de prim ordin, fiind „caracteristica dominantă a misticii ortodoxe", „respirația religioasă a inimii; (p. 134).

În legătură cu „metoda sfintei rugăciuni și atenții" ὅ μεθοδος τησιερας προσενχης και προσχης, sunt prezentate două lucruri fundamentale necesare ei: asceza și rugăciunea. După o expunere critică a două feluri de rugăciuni și atenții ce duc la rătăcire (unul imaginativ, iar celălalt al confuziei gândurilor interioare), este descrisă metoda adevăratei rugăciuni a inimii, „născătoare de lumină și plină de farmec" (p. 132).

Privind din punct de vedere istoric și doctrinar problema rugăciunii lui Iisus, autorul citează studiile teologilor: J. Stein, T. K. Stauru, Grigore Papamihail și Irinee Hausherr, pentru a arăta că autorul ei nu este Sfântul Simeon Noul Teolog și că metoda, în forma pe care o cunoaștem, datează de prin veacul al XIV-lea, fiind un rezultat al spiritualității sinaitice. Adevărata rugăciune mintală sau a lui Iisus e cu veacuri anterioară metodei atonite și nu e neapărat legată de ea. Sunt prezentate, apoi, descrierile asupra metodei, făcute de călugărul Nichifor și de Nicodim Aghioritul, și particularitățile lor.

Un amplu capitol este închinat personalității și operei starețului Paisie, cât și marii mișcări duhovnicești pe care a stârnit-o ei în tot cuprinsul Ortodoxiei. Prezentând viața acestuia, călătoriile lui și marea reformă monahală, pe care a întreprins-o, Nichifor Crainic vrea să evidențieze, de fapt, un lucru pe care istoricii, atât cei laici, cât și cei teologi l-au scăpat din vedere, și anume — esența eminamente mistică a paisianismului.

Este prezentat, în continuare, fenomenul pe care autorul îl numește „mistica popularizată", care se observă, cu deosebire, în Rusia pravoslavnică și care s-a bucurat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin intermediul **Mărturisirilor unui pelerin către duhovnicul său,** de o adevărată tehnică de popularizare a misticii superioare prin rugăciunea lui Iisus.

Capitolul intitulat **Despre transfigurare** aduce o corecție unor afirmații ale teologului rus Sergiu Bulgakov, privind semnificația rugăciunii și a invocării numelei lui Iisus, pentru ca apoi, pornind de la afirmația călugărului Teofan, citat de prof. Papamihail, în lucrarea sa „Despre Sfântul Grigorie Palama", să ajungă la descrierea luminii cerești și a transfigurări trupurilor și a lumii întregi.

Vorbind despre **contemplație și har** (cap. XIX), o definește pe cea dintâi ca fiind vederea, privirea lui Dumnezeu. Această vedere nu e un act al ochiului trupesc, ci al ochiului spiritual, al inimii curate. Iar, cu privire la caracterul luminii pe care o vede contemplativul, autorul prezintă dogma ortodoxă despre har, despre ființa și energiile lui Dumnezeu, concluzionând că, în extaz, ceea ce se comunică nu e natura divină, ci energiile necreate, îndumnezeitoare. Prin ea, suntem asimilați de Dumnezeu. Lumina, pe care cei vrednici o văd cu mintea și cu simțul, este — zice Sfântul Grigorie Palama — lumina care a învăluit pe Domnul transfigurat pe Muntele Taborului și pe care au văzut-o cei trei ucenici. Isihaștii desăvârșiți văd nu o lumină asemănătoare, ci chiar lumina de pe Tabor. E.a e strălucirea Divinității Strălucirea nu e creată, ca și lumina taborică.

Cel de-al XX-lea capitol, **Felurile contemplației,** expune modul în care concep catolicii raportul dintre natură și har. Cântând-o pe Sfânta Tereza, autorul descrie experiențele ei, grupate în rugăciunile contemplației nedesăvârșite (reculegerea, liniștea și somnul puterilor) și ru-

găciunile contemplației desăvârșite (unirea, extazul și căsătoria duhovnicească).

În anexa lucrării sunt prezentate trei capitole privind **Teologia sau calea unitivă. Caracteristicile extazului. Faptele extraordinare. Interpretarea extazului.**

Dintre caracteristicile extazului, autorul insistă asupra următoarelor: cunoașterea, în clipele de extaz, nu atârnă de voința noastră, ci depinde de voința lui Dumnezeu, este un dar al lui Dumnezeu; cunoașterea lui Dumnezeu în extaz, este confuză; unirea mistică este abia înțeleasă și abia bănuită; această unire se petrece fără ajutorul rațiunii, fără mijlocirea creaturilor; unirea mistică are repercursiuni vizibile asupra corpului. Dintre fenomenele accesorii, autorul menționează: levitația, prezența aureolei în jurul capului, stigmatizarea (vizibilă sau lăuntrică). Tot între fenomenele extraordinare, ce însoțesc uneori extazul, sunt pomenite: vedeniile, profețiile și minunile, iar pentru o bună interpretare a lor, extazele sunt clasificate, potrivit doctrinei Bisericii creștine, în: naturale, diabolice, divine. Singurele criterii sigure peatru deosebirea acestora sunt: felul în care se produce extazul și consecințele acestuia. Combătând interpretările psihologiei raționaliste și negativiste, care consideră extazul o manifestare morbidă, patologică, autorul evidențiază trăsăturile specifice și caracterul excepțional, supranatural al extazului religios.

Lucrare se încheie cu un indice de nume.

Așadar, după mai bine de jumătate de veac, a văzut lumina tiparului prima lucrare sistematică, științifică, cu privire la spiritualitatea răsăriteană. Valoarea ei deosebită pentru acea vreme, ca de altfel și pentru acum, constă în capacitatea de a sintetiza într-un curs universitar, izvoare atât de bogate și variate, experiențe atât de multe și profunde. Ceea ce o face atrăgătoare este modul în care autorul prezintă învățătura despre îndumnezeire, în care exprimă într-o formă aproape de frumusețea poetică, învățătura fundamentală a Ortodoxiei — **asemănarea cu Dumnezeu, prin har.** Sperăm, asemenea celui ce s-a îngrijit de apariția ei, că va contribui la afirmarea Ortodoxiei în întreaga societate românească și mai ales la reorientarea și redresarea spirituală a celor însetați de adevăr și desăvârșire.

Pr. as. drd. Ioan-Cristinel TEȘU

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, **Sfinți daco-romani și români.** Editura Trinitas a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994.

Într-o emisiune de „popularizare" a învățăturii ortodoxe, o femeie simplă, de la țară, întrebată fiind de reporter ce legătură vede ea între Biserica Ortodoxă și istoria poporului nostru, a răspuns așa: „Este o mare legătură, pentru că Dumnezeu după ce l-a făcut pe om l-a lăsat în voia sa să-și facă o istorie... Pe urmă tot Dumnezeu i-a dat și Biserica, pentru ca în Biserică omul să vină și să spună ce necazuri mai are din istoria sa, și chiar să-și schimbe istoria, pentru că **în Biserică istoria se poate schimba"** (s.n.). Contemporanii noștri ar trebui, poate, să găsească răgazul să asculte aceste cuvinte atât de simple, și să se aplece asupra lor, căutând să înțeleagă bine, ceea ce femeia aceea de la țară a simțit mai înainte în sufletul ei: legătura între poporul român, istoria sa și Biserica sa Ortodoxă. Este tocmai legătura pe care o surprind cele o sută de vieți ale sfinților daco-romani și români scrise de Părintele profesor dr. Mircea Păcurariu.

Cel puțin până acum câteva decenii, istoria noastră — politică, socială, culturală etc. — datora aproape totul Bisericii. Iar când scrie despre sfinți ca Daniil Sihastrul, Ștefan cel Mare, Constantin Brâncoveanu, ori Ilie Iorest, Visarion Sarai, Sofronie, Oprea Miclăuș, părintele Ioan din Galeș și atâția alții, părintele prof. dr. Păcurariu, scrie literalmente pagini de istorie făcută de sfinții Bisericii, pagini care ar trebui să facă parte din orice manual onest de Istoria României. Câți dintre contemporanii noștri mai știu că în istoria gândirii și culturii daco-

romane și române, primele pagini se scriau deja prin secolele IV și V de teologi ca sfinții Vetranion, Teotim, episcopii Tomisului, ori de un Ioan Casian? Cine mai știe câtă mângâiere a însemnat pentru poporul nostru apăsat și obidit „Ioan de la Râșca arhiepiscopul cel sfânt și minunat", ori, ce șansă a însemnat pentru Țara Românească un mitropolit ca sfântul Antim Ivireanul, într-o vreme când influența turcească o îndrepta spre degradare și ruină morală? Acestor întrebări și multor altora de acest fel le răspunde cartea părintelui prof. dr. Mircea Păcurariu.

Înainte de toate însă, sfinții au fost marele reazem sufletesc al poporului român, căruia lipsindu-i școlile înalte, bogățiile rafinate, ori armatele glorioase, și-a avut singura mângâiere în Biserică și întru sfinții ei. Cei mai mulți au fost „canonizați" mai întâi de evlavia populară, pentru viața lor de adevărată sfințenie sau pentru faptele lor, iar Biserica n-a făcut decât să confirme recunoașterea lor. La fel, cartea părintelui profesor dr. Mircea Păcurariu este o confirmare a unui sentiment pe care dreptcredincioșii creștini l-au avut dintodeauna, dar care, de multe ori a scăpat istoriei laice: și anume că, într-adevăr, „în Biserică, istoria unui popor se poate schimba" prin sfinții săi.

De aceea, nici nu mai trebuie argumentat, credem, de ce o asemenea carte, care cuprinde viețile a o sută de sfinți daco-romani și români, încheindu-se cu o bogată bibliografie pentru viața fiecăruia, are o contribuție de seama pentru că „prin trecerea vremii să nu se facă cu totul neștiuți acești părinți ai neamului cestui mai de pe urmă și ca să se arate că dintru toate neamurile își alege Dumnezeu pre robii săi cei ce urmează voii și poruncii Lui" (Veniamin Costachi).

A. FLORIN

Cronica bisericească

A. — Actualități ecumenice

SEMINARUL INTERNAȚIONAL „TINERETUL ORTODOX ȘI ECOLOGIA“

Urmând recomandările Conferinței pan-ortodoxe (Creta, noiembrie 1991), referitoare la protecția mediului înconjurător, și chemarea Patriarhiei ecumenice de Constantinopol de a proteja creația, SYNDESMOS s-a decis să inițieze un program de ecologie practică pentru tinerii ortodocși.

Scopul proiectului a fost de a trezi interesul pentru mediul înconjurător și de a da tinerilor ortodocși educația necesară pentru protecția acestuia.

În centrul programului a stat Seminarul internațional de la Neamț, România, din perioada 10-17 aprilie 1994. La lucrările acestui seminar de educație ecologică teoretică și practică au luat parte 43 de lideri ai tinerilor ortodocși, și alte 15 persoane din țările est-europene și din alte țări. Aceștia au fost găzduiți de Academia „Sfântul Ioan de la Neamț“, în imediata apropiere a Mănăstirii Neamț, în cadrul natural de excepție oferit de zona geografică a Carpaților românești.

Participanții la seminar au fost, în primul rând, lideri ai tinerilor și adepți ai mișcărilor ecologice, apoi reprezentanți ai grupurilor de tineret și ai altor organizații naționale și locale. Aceștia și-au desfășurat activitatea sub îndrumarea unei echipe alcătuită din pedagogi, teologi și ecologi din diferite țări ale Europei, reprezentând atât Biserica ortodoxă, cât și diverse organizații ecologiste.

Lucrările seminarului s-au desfășurat în trei etape principale. Prima etapă a constituit-o cercetarea, din punct de vedere teologic și liturgic, a concepției ortodoxe despre natură, creație și responsabilitatea omului față de lumea materială. A doua etapă a cuprins o serie de dezbateri, pe secții și grupe, vizând problemele ecologice practice. A treia etapă a însemnat stabilirea priorităților viitoare și a acțiunilor cu caracter ecologic ce urmează a fi realizate de grupurile de tineri ortodocși.

Obiectul central al programului a fost punerea bazelor teologice și științifice ale interesului și implicării permanente și active în problemele mediului precum și stabilirea legăturii care există între concepția ortodoxă despre natură și problemele ecologice contemporane. În continuare, participanții au fost încurajați să se folosească de această concepție despre mediu și de informațiile primite pentru a putea formula propuneri și programe de viitor. Lucrările prezentate de specialiști s-au referit la: *„Omul și creația în tradiția ortodoxă“*, *„Ecologia în educația religioasă și protecția naturii“*, *„Inițiative ortodoxe în protecția mediului înconjurător“*, *„Ortodoxie și ecologie — o introducere“*, *„Activitățile ecologice ale grupărilor religioase“*, *„Semnificația cosmică a iconografiei și a liturghiei ortodoxe“*, *„Monahismul ortodox și mediul natural“*.

O serie de discuții, pregătite de echipa coordonatoare, purtate la nivelul secțiunilor și grupelor, au oferit tuturor participanților posibilitatea de a-și îmbunătăți pregătirea în unele domenii interdependente, prioritare pentru tinerii ortodocși. Discuțiile pe grupe au vizat motivațiile de ordin material, etnic și spiritual ale interesului pentru mediul înconjurător. Discuțiile pe secțiuni s-au axat pe educația ecologică a grupurilor ortodoxe, iconografia și imnografia ortodoxă și protejarea creației. Toate seminariile au oferit participanților metode active de educație, aplicabile în organizațiile și comunitățile locale, propuneri și idei care pot fi folosite pentru proiectele de viitor.

Un aspect important al programului săptămânal al multora dintre participanții la seminar a constituit implicarea lor în munci de la grădină, în agricultură și îngrijirea animalelor alături de elevii Seminarului unde a fost găzduită întrunirea. Această experiență a fost foarte importantă pentru liderii tineretului ortodox, pentru alcătuirea programelor de protecție a mediului înconjurător.

Spațiul și timpul au fost favorabile prezentării unor inițiative asemănătoare și schimbului de informații concrete. A fost stimulată și folosirea materialului audio-vizual, participanții prezentând casete audio și video cu activitățile lor și cu problemele ecologice locale. Mănăstirile din regiune au constituit un exemplu de viață obștească trăită în armonie cu natura, iar prin activitățile lor agricole, călugării contribuie în mod semnificativ la viața socio-economică a regiunii. Seminarul a culminat cu o ședință de evaluare la care s-au prezentat concluziile. S-au stabilit prioritățile și propunerile pentru activitatea viitoare, venite din partea grupărilor locale, a SYNDESMOS și a Bisericilor.

Bilanțul făcut a confirmat valoarea acestui seminar, primul de acest fel, și a demonstrat entuziasmul și angajamentul celor prezenți de a desfășura activități ecologice bazate pe concepția ortodoxă despre creație. O importanță deosebită a avut-o la această întrunire schimbul de experiență dintre reprezentanții diferitelor țări. Întâlnirea specialiștilor în diferite domenii (oameni de știință și teologi), a fost stimulativă și rodnică. Participanții au regretat că n-au acordat mai mult timp activităților practice și au fost de acord că aceste activități au constituit o aplicație necesară a ceea ce învățau în timpul săptămânii.

Participanții au hotărât să acționeze, în continuare, pentru încurajarea inițiativelor ecologice, iar câteva grupuri s-au angajat în împlinirea unor programe locale concrete în lunile care urmează.

(După SYNDESMOS News, vol. X, nr. 1-2. October 1994,
traducere și adaptare stud. *Margareta N.)*

SPIRITUALITATE CREȘTINĂ PENTRU TIMPUL NOSTRU

În efortul de căutare a unității între creștini, Consiliul Ecumenic al Bisericilor acordă o importanță din ce în ce mai mare preocupării pentru *spiritualitate,* cu convingerea că unitatea văzută este inseparabilă și se fundamentează, de fapt, pe reînnoirea vieții creștine în Duhul Sfânt.

Întâlnirea de la Annecy (Franța), din decembrie 1984, a fost începutul unei decade consacrate *Unității și Reînnoirii* de către Unitatea I a C.E.B.

Seminarul internațional organizat la Iași, în perioada 27 aprilie-4 mai, cu tema *Christian Spirituality for our times* (Spiritualitate creștină pentru timpul nostru) este o încununare a proiectelor, studiilor și consultațiilor din ultimii 10 ani referitoare la *spiritualitate.* Astfel, Iașul a fost pentru a patra oară consecutiv gazda unei importante consultații ecumenice, în cea mai concentrată perioadă a anului liturgic, și, totodată, cea mai plină de semnificații duhovnicești: Săptămâna Patimilor și Săptămâna Luminată, Cruce și Înviere.

Și de această dată Pr. prof. Ion Bria, director în Unitatea I a C.E.B - Geneva, s-a vădit a fi același neobosit și entuziast ostenitor în realizarea cunoașterii și apropierii participanților, creștini din 18 țări ale lumii, de evlavia creștină românească autentică.

Cuvântul de deschidere a lucrărilor a fost rostit de I.P.S. Mitropolit Daniel, care a prezentat tabloul general al activităților pastorale, misionare și filantropice din Mitropolia Moldovei și Bucovinei, în contextul unei societăți post-totalitare având în structura sa 87% credincioși ortodocși.

Moderatorii Seminarului au fost: Dr. Nenevi Seddoh (Togo) și Episcop Zacharias Mar Theophilus (Kerala-India). Referatele principale au fost susținute de: Dr. Emilio Castro *(Life in Christ)*; Dr. Ioan Fatricia Back *(Life in Komonia).* Dr. Jan van Butselaar *(Spirituality for our Times).* La acestea s-au mai adăugat contribuțiile I.P.S. Mitropolit Emilianos *(Looking for an authentic spiriuality).* Gwen Cashmore *(Ecumenical Spirituality),* Rev. Martin Hoegger *(School of the Word* and *Lectio Divina),* Vassula Ryden *(God's Calling to His People).*

Însă ceea ce s-a împlinit în zilele de desfășurare a acestui seminar internațional în România nu poate fi cuprins integral în cuvinte, deoarece de fiecare dată când oamenii se întâlnesc în iubirea sinceră de Hristos, limitele exprimării sunt cu mult depășite de contractul spiritual nemijlocit. Pe lângă partea teoretică (referate, dezbateri, schimburi de opinii și idei), desfășurată în sala „Iustin Moisescu" a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, cei 40 de participanți la acest Seminar au beneficiat de posibilitatea experimentării directe a vieții duhovnicești, așa cum este trăită în parohiile și mănăstirile noastre. Ei s-au întâlnit în rugăciune cu evlavia ortodoxă prin participarea la deniile din Săptămâna Patimilor și apoi, în noaptea de Sfintele Paști, prin prezența în Catedrala mitropolitană, alături de credincioșii români, la slujba Învierii și la Sfânta Liturghie. I.P.S. Mitropolit Emiliannos și Pr. prof. Ion Bria au slujit în soborul condus de I.P.S. Mitropolit Daniel, împreună cu P.S. Episcop-vicar Calinic Botoșăneanul și cu slujitorii catedrali, preoți și diaconi.

Pelerinajul la mănăstirile din zona Neamț (Sihăstria, Neamț, Agapia, Văratec) și apoi vizitarea mănăstirilor din nordul Moldovei, au completat imaginea, icoana spiritualității ortodoxe românești.

Vă prezentăm, în încheiere, câteva elemente esențiale ale formării spirituale, așa cum sunt formulate în Raportul întocmit la încheierea consultației ecumenice de la Iași, 27 aprilie-4 mai 1994:

1. *Importanța învățământului creștin.* Trebuie să ne întoarcem cu o atenție sporită la izvoarele noastre fundamentale și, mai întâi de toate, la Sfânta Scriptură, printr-o lectură plină de evlavie, hristocentrică și totală. Suntem datori să descoperim din nou bogăția spirituală, teologică și liturgică a propriilor noastre tradiții și, de asemeni, să ne deschidem cu forțe proaspete către alte tradiții confesionale intrând în contact direct cu acestea din interiorul lor. În istoria creștinătății, Cuvântul lui Hristos a fost primit într-o diversitate extraordinară — arta spirituală cu feluritele ei forme, precum arta iconografică în tradiția ortodoxă, viețile sfinților, poezia, literatura spirituală și teologică, liturghia — toate acestea sunt expresii ale acestei diversități, iar noi trebuie să le descoperim și să ni le însușim mereu. Este de asemeni necesar să vindecăm amintirile dureroase ale rănilor pe care ni le-am făcut numindu-ne unii pe alții eretici sau schismatici, dacă vrem să ne numim unii pe alții cu sinceritate frați și surori întru Hristos. Parte din acest proces va implica, printre altele, și rescrierea cărților de istorie.

2. *Importanța comuniunii.* Spiritualitatea autentică zidește și întărește comunitatea. Unitatea Bisericii este exprimată plenar prin comuniunea euharistică, unirea cu Hristos și cu Biserica văzută și nevăzută. *„Pâinea pe care o frângem nu este, oare împărtășirea cu trupul lui Hristos? Că o pâine, un trup suntem cei mulți; căci toți ne împărtășim dintr-o pâine"* (I Corinteni 10, 16-17).

Un creștin nu este niciodată singur, el sau ea are nevoie să asculte sau să vadă un frate sau o soră care trăiește în Cuvântul lui Hristos. Fiind ascultători unii față de alții întru dragoste, ucenicii sunt învățați să înțeleagă treptat chemarea lui Hristos în viețile și activitățile lor.

3. *Importanța propovăduirii credinței.* Datoria noastră este de a propovădui Cuvântul lui Hristos fiecărui om după felul său propriu de a fi, fără deosebire, conform modelului întrupării. Tinerii sunt însetați de spiritualitate, dar bogăția tradiției ortodoxe adesea îi depășește. Trebuie să reflectăm cum să transmitem aceste comori într-o formă simplă, deschisă și coerentă. Trebuie să-i ascultăm pentru a putea înțelege de ce au nevoie și pentru a găsi noi modalități de comunicare. Facem apel către Biserici să cerceteze dacă practica corespunde cu teologia lor.

4. *Importanța experienței monahale.* Aceasta nu este doar calea călugărilor și a maicilor — ea poate fi a oricui. Chemarea unei vieți de continuă pocăință, de „veghere și rugăciune", de a lăsa loc liniștii, se adresează fiecăruia dintre noi. Monahismul ajută întreaga Biserică să persevereze în rugăciune, veghere, răbdare, să caute curăția inimii și darurile Duhului Sfânt, pentru a se pregăti să-L întâlnească pe Domnul.

5. *Importanța acțiunii.* Singură autenticitatea este convingătoare. Aceasta înseamnă să trăiești noile porunci. Spiritualitatea adevărată are o dimensiune

diaconală și nu limitează deloc domnia împăratului Hristos. Ea duce la apropierea de cei mici și slabi pentru care Hristos și-a dat viața și care trebuie apărați de puterile care exclud și distrug comuniunea.

Spiritualitatea creștină a timpurilor noastre este o experiență integratoare, de convertire misionarism. Ea nu reprezintă doar vocația unei minorități, ci o dimensiune a întregii vieți și activități a Bisericilor și a consiliilor și instituțiilor ecumenice; esențială căutării noastre de unitate eclesială, care este ea însăși un proces de împreună-rugare și, de asemeni, de împreună gândire și lucrare.

Pr. Nicolae DASCĂLU

ADUNAREA GENERALĂ A BISERICII PREZBITERIENE DIN SCOȚIA. ÎNSEMNĂRI

(21-27 mai 1994)

CREȘTINISMUL ÎN SCOȚIA — TRECUT ȘI PREZENT ★

Creștinismul datează în Scoția de la începutul secolului V când misionari celți au desfășurat aici o activitate misionară organizată. Un cunoscut misionar în secolul V este Sfântul Ninian, iar în secolul VI se remarcă Sfântul Columba. Însă creștinismul a fost cunoscut în această parte și înainte de secolul V, datorită ocupației și influențelor venite din Imperiului Roman. Pentru următoarea jumătate a primului mileniu creștinismul scoțian a fost influențat de creștinismul răsăritean, situație ce a durat până în secolul XI când Biserica Romano-Catolică își extinde dominația și în Scoția. Reforma secolului XVI v-a schimba esențial în doctrină, cult și organizare viața creștinismului scoțian. Oficial, Reforma în Scoția s-a încheiat în 1560 dar ea a avut o lungă perioadă pregătitoare.

Un alt moment important are loc chiar la începutul secolului XVII când ia ființă Uniunea Coroanelor Scoției și Angliei (1603) urmată de supunerea forțată a Bisericii din Scoția celei a Angliei. Această stare de lucruri a declanșat conflicte și persecuții care au sfârșit în anul 1690 când ia ființă Biserica Scoției în formă prezbiteriană.

Întreg secolul XVIII și prima jumătatea a secolului XIX, aduc schimbări în viața bisericii, schimbări datorate controverselor și schismelor cauzate de modul diferit în care au fost înțelese relațiile bisericii cu autoritatea civilă. Punctul culminant este atins în anul 1843, dată la care peste o treime dintre membrii Bisericii s-au declarat „liberi" refuzând să mai accepte intervenția autorităților civile la numirea pastorilor. În același secol XIX, unele biserici rezultate din numeroasele schisme s-au reunit, cele mai importante mișcări de reunire având loc în anii 1900 și 1929, aceasta din urmă fiind, datorită dimensiunilor ei, cea mai importantă. Atât în cadrul schismelor cât și în cel al reunificărilor au existat grupuri de credincioși și păstori care nu le-au acceptat, continuând să rămână independente sau aderând la una dintre bisericile tradiționale. Așa se face că în timpul Reformei din anul 1560 credincioși și pastori au aderat la Biserica Romei; în 1690 un alt grup a optat pentru forma de organizare episcopală, la unirea realizată în anul 1900 unele comunități au continuat să rămână independente sub numele de Biserica Liberă a Scoției; după unificarea realizată în anul 1929, o parte din comunități s-au constituit în Biserica Liberă Unită a Scoției.

★. Informațiile care stau la baza acestui capitol sunt luate din documentele oficiale ale Adunării Generale a Bisericii Scoției, mai 1994, din care vom cita în cuprinsul studiului de față.

Biserica Romano-Catolică din Scoția s-a dezvoltat considerabil în secolele XIX-XX prin intermediul emigrației irlandeze, În același timp Biserica Episcopală Scoțiană se dezvoltă datorită emigrării populației engleze în Scoția.

De-a lungul ultimelor secole au apărut și s-au dezvoltat biserici baptiste, metodiste, penticostale etc.

O statistică recentă arată că Biserica Scoției are în jur de 800.000 de membri; Biserica Romano-Catolică din Scoția un număr de 350.000 de membri; iar celelalte biserici aproximativ 100.000 de membri. Această statistică are în vedere doar membrii adulți ai bisericilor respective.

Influențele teologice în decursul istoriei sunt variate. Ele păstrează tradiții vechi catolice la care s-au adăugat în secolul XVI influențe puternice calvine și zwingliene; în secolul XVII influențe neo-calvine și puritane engleze; în secolul XVIII teologia este influențată de iluminismul scoțian; iar în secolele XIX-XX de gândirea teologică germană, în special cea a lui Karl Barth.

BISERICA PREZBITERIANĂ A SCOȚIEI

Forma de organizare: Această biserică are formă de organizare conciliară, având concilii și curți corespunzătoare formelor de organizare geopolitică. Liniile principale ale acestei forme de organizare au fost trasate între anii 1560—1690. Datorită faptului că în acea perioadă episcopii erau impuși și controlați de coroană, în 1690 s-a renunțat la episcopat. În ordine crescătoare, la nivel de parohie biserica este condusă de **sesiunea bisericească,** pentru district există prezbiteriul ; pentru regiune există **sinodul,** pentru întreaga biserică a unei țări, autoritatea supremă o are **Adunarea Generală,** iar autoritatea supremă în Biserică o are **Conciliul Ecumenic.**

Sesiunea bisericească, organ de conducere la nivel de parohie, este alcătuită din **bătrâni,** reprezentând un procentaj de 5% raportat la numărul total de membri ai parohiei, și se află sub președinția pastorului. Fiecare bătrân este reprezentantul unui sector al parohiei și face legătura între sectorul pe care îl reprezintă și pastor. Bătrânii au răspundere pastorală față de membrii congregației din sectorul lor și participă împreună cu pastorul la celebrarea Cinei Domnului. Prezbiteriul este alcătuit din toți pastorii dintr-un district cărora li se adaugă un număr egal de bătrâni. Membrii diaconatului fac și ei parte din Prezbiteriu. Prezbiteriul are puteri mari și între altele, trebuie să asigure predicarea Cuvântului lui Dumnezeu corect; Tainele și toate celelalte laturi ale vieții bisericești își urmează cursul în acord cu prevederele Adunării Generale. Sinodul este alcătuit dintr-un număr egal de pastori și bătrâni din fiecare district. Adunarea Generală are un număr de aproximativ 1200 de membri, în proporție egală pastori și bătrâni. Adunarea Generală este prezidată de un Moderator ales de un comitet special. Atâta vreme cât toți pastorii sunt egali între ei, moderatorul nu este „capul Bisericii", ci „primul între egali". Cel ales ocupă funcția de Moderator timp de 12 luni. El prezidează Adunarea Generală, reprezintă biserica sa în relațiile cu alte biserici, vizitează parohiile etc. În activitatea sa el este asistat și ajutat de cei doi secretari, un procurator și doi capelani. La fiecare nivel s-au dezvoltat comitete care pot include și alți membri ai bisericii.

Fiecare consiliu sau comitet este condus de un **convenor,** care informează anual Adunarea Generală asupra activității desfășurată de consiliul sau comitetul pe care îl reprezintă.

Cultul — este bazat pe tradiția veche catolică. Cărțile de cult oficiale sunt: **Geneva Service Book,** 1556; **Westminste Director, of Public Worship,** 1645. Acestea au fost încorporate în **The Book of Common Order,** cu două ediții recente și anume 1940 și 1979. Aceasta din urmă este doar un ghid și nu o formă fixă a cultului. Cina Domnului este săvârșită de două ori pe an. Se încearcă apropierea din nou de tradiția calvină care a încercat să mențină Cina Domnului ca parte componentă a serviciului liturgic duminical. În prezent serviciul liturgic duminical constă din rugăcuni, citiri din Scriptură, predică și imne.

Relațiile dintre Stat și biserică: teologic, poziția bisericii în această

problemă a fost exprimată în cadrul reformelor din secolul XVI, dar mult mai complet a fost formulată de către Biserică și aprobată legislativ de către Parlament în secolul nostru în Articolele Declaratorii IV și VI. În esență aceste articole afirmă libertatea Bisericii față de Stat și recunoașterea Bisericii de către Stat ca instituție independentă și liberă.

Relațiile bune dintre Stat și Biserică sunt simbolizate de prezența la fiecare Adunare Generală anuală a unui observator trimis de către regină, pe baza unei recomandări făcute de primul-ministru. Acest trimis are statut de observator. El adresează un salut Adunării Generale din partea reginei, iar după încheierea lucrărilor adunării informează pe regină despre hotărârile luate [1].

ADUNAREA GENERALĂ A BISERICII SCOȚIEI

a) **Adunarea Generală a Tineretului**. Înainte de a trece la prezentarea propriu-zisă a problemelor dezbătute și adoptate de această adunare, vom face o prezentare sumară a hotărârilor adoptate în cadrul Adunării Generale a Tineretului, care a avut loc în zilele de 6-7 aprilie 1994 în Edinburgh. Problemele care au fost puse în discuție au fost: Biserică și națiune; Misiunea națională; Misiunea în lume; Comitetul pentru responsabilitate socială; Educația în cadrul parohiei. Aceste teme au fost dezbătute în comisii care au întocmit rapoarte ce au fost prezentate în fața Adunării Generale. Pe baza rapoartelor prezentate, Adunarea Generală a Tinerilor, a hotărât [2] referitor la tema **Biserică și națiune,** scoaterea în evidență a faptului că toți creștinii sunt răspunzători față de creație. De aceea ei trebuie „să adopte un mod de viață care arată purtare de grijă față de creație și să încurajeze pe alții să facă la fel"; ia act de tendințele rasiste care se fac simțite în sânul societății scoțiene și atenționează pe toți membrii bisericii că trebuie să fie în stare de veghe și să ia atitudine față de orice formă de rasism; recomandă ca Biserica Scoției să acționeze împotriva rasismului prin schimbarea politicii și învățăturii ei, să exprime un mesaj pozitiv de sprijinire a grupurilor misionare, inclusiv a femeilor, naționalităților conlocuitoare minoritare, culturilor minoritare, tineretului, homosexualilor și handicapaților; să ceară guvernului să reexamineze legislația privitoare la emigranți pentru o mai bună primire a membrilor aparținând altor naționalități. Cât privește tema **Misiune națională,** Adunarea Generală a Tineretului recunoaște necesitatea căutării constante de noi căi pentru a ajuta fiecare congregație să răspundă necesităților particulare ale fiecărei comunități ; pentru depășirea crizei financiare pe care Biserica o resimte se impune examinarea atentă a activităților pe care ea, Biserica, le desfășoară și accentuează necesitatea de a dezvolta noi activități; scoate în evidență faptul că viața și cultul Bisericii trebuie să devină mult mai relevante, dacă va fi să exprime credința în moduri care țin seama de compromisul între dorințele bătrânilor și tinerilor și astfel să poată reflecta pe toți oamenii și toate grupurile societății zilelor noastre; înlăturarea barierelor care există în calea deschiderii Bisericii spre lume și odată cu aceasta, deschiderea cât mai largă spre lume; anul 2000 trebuie privit ca anul sărbătoririi a 2000 de ani de la Nașterea lui Hristos și nu ca o întoarcere la mișcarea milenaristă; recomandă să fie recunoscută contribuția tinerilor la viața Bisericii ca o parte esențială a vieții, mărturiei și progresului ei ; afirmă că tinerii alcătuiesc Biserica de astăzi și că experiența lor de credință ar putea fi valorificată de Biserică, și împărtită, cu întreaga Biserică.

Pe baza raportului referitor la **Misiunea în Lume,** Adunarea Generală încurajează bisericile să fie strâns unite între ele în activitatea misionară; încurajează unitatea denominațiunilor pe plan local; cheamă Biserica Scoției să-și exprime clar punctele ei de vedere în materie de credință în cadrul dialogului inter-religios; recunoscând că misiunea este fundamentală pentru

---

1. The Church of Scotland, *Reports to the General Assembly*, 1994, 21-27 mai, p. 31-47.

2. Spicuiri din *The Church of Scotland*, Youth Assembly 1994.

Biserica Creștină; recomandă Bisericii Scoției să investească mai multe fonduri în programele legate de misiunea în lume; recomandă Bisericii să accepte misionari voluntari din țările puternic dezvoltate spiritual pentru a ajuta în descoperirea unui sens reînnoit al Trupului lui Hristos; subliniază necesitatea unei mai intense preocupări față de țările din lumea a treia

Comitetul însărcinat să se ocupe cu probleme sociale a înaintat un raport cuprinzând două părți: în prima parte s-a prezentat poziția Bisericii față de euthanasie, iar în partea a doua poziția față de sexualitatea umană. Referitor la prima parte Adunarea întâmpină cu bucurie raportul, dar și cu regret știind că totdeauna vor fi diferențe fundamentale de opinii legate de această problemă; afirmă că viața umană are valoare indiferent în ce stare se află și că viața este în special un dar de la Dumnezeu; propune acceptarea dreptului de a alege în circumstanțe medicale extreme, alegerea trebuind să se facă cu libertate de voință și conștiință clară sau în urma discuției cu membrii familiei sau cu personalul medical; recunoaște că pentru unii oameni sunt situații unde moartea pare să fie opțiunea cea mai bună și susține necesitatea unei pregătiri anterioare luării unei decizii; susține legislația care are în vedere euthanasia voluntară cu condiția ca această legislație să urmărească pe membrii vulnerabili ai societății și ca toți oamenii care doresc să intreprindă această acțiune trebuie să primească sfaturi adecvate, ci cât și familiile lor; bazându-se pe premisa că ar fi regretabil pentru Biserică să fie acuzată de faptul că s-a lăsat influențată de viziunea unei societăți secularizate, Adunarea Generală este de acord cu principiul stipulat în raportul despre euthanasia și afirmă principiul biblic „să nu ucizi".

Cu referire la cea de-a doua problemă de ordin social, pe baza raportului prezentat, Adunarea Generală reafirmă datoria fiecărei generatii de a interpreta mesajul Scripturii pentru timpul ei și găsește greșită condamnarea oricărei încercări de schimbare; recomandă Bisericii să încurajeze iubirea și credincioșia în cadrul unor relații bazate pe respect reciproc; Adunarea Generală crede că Biserica ar trebui să accepte că orientarea sexuală este o problemă personală, a individului, afirmând că relațiile homo și heterosexuale sunt expresia iubirii și că fidelitatea în iubire trebuie să stea la bază; încurajează sprijinirea și acceptarea celor care sunt homosexuali și afirmă dreptul lor de a participa integral la viața bisericii. Sfaturile oferite trebuie să fie pozitive și nu cu scopul de a schimba orientările sexuale ale persoanei.

Ultima problemă dezbătută a fost legată de educația în cadrul parohiei. Referitor la aceasta, Adunarea Generală atenționează Comitetele pentru Educație, organizate la nivel de parohie, să dezvolte programe noi pentru educație religioasă incluzând materiale pentru educația tinerilor înainte de căsătorie și materiale cu referire la sfârșitul vieții; să ajute pe toți membrii bisericii să înțeleagă credințele și darurile altora și să promoveze bunele relații în Biserică; să folosească mass media pentru a arăta societății ceea ce este Biserica fără a compromite credința și opiniile ei; cheamă Biserica să țină un echilibru între tradițional și modern în ce privește limba și muzica în formele ei de cult; cheamă Biserica să se lupte pentru a crea o imagine plăcută a lui Dumnezeu dar fără a compromite credința bazată pe Scriptură; cheamă Adunarea Generală a Bisericii Scoției să descopere căile în care vocea tinerilor și a altor grupuri din Biserică poate fi auzită și cere Adunării Generale să revizuiască modalitățile de lucru pentru a permite auzirea acestor voci; afirmă dorința de a coopera cu întreaga Biserică dorind să fie o parte a acesteia, dar speră că gândirea lor poate prezenta semnale de alarmă și noi viziuni pentru viitorul Bisericii; exprimă speranța ca tinerii să aibă posibilitatea să participe la luarea deciziilor în cadrul Adunării Generale și a întrunirilor Prezbiteriului; cere ca 1/4 din membrii Adunării Generale să fie sub 30 ani; recomandă Comitetului pentru educație în cadrul parohiei să reinterpreteze mijloacele de educare a creștinilor adulți în cadrul cultului etc.

b) **Adunarea Generală.** Între 21-27 mai 1994, a avut loc în Edinburgh Adunarea Generală a Bisericii Prezbiteriene a Scoției. Lucrările Adunării s-au desfășurat în nouă sesiuni plenare. Adunarea a însumat un număr de 1345 de participanți incluzând pe membrii de drept ai Adunării, delegații

oficiali ai altor biserici, vizitatori, membri corespondenți etc. Dintre Bisericile Ortodoxe au fost reprezentate Patriarhia Rusă, Biserica Greciei și Biserica Română [3].

Din Partea Bisericii Ortodoxe Române a fost delegat Pr. asist. drd. Viorel Sava, aflat la studii în Glasgow, Scoția. Nu ne vom opri asupra problemelor dezbătute în cadrul fiecărei sesiuni, ci le vom prezenta doar pe acelea care prin problematica prezentată au importanță și pentru noi.

Prima problemă care prezintă interes pentru noi este cea legată de cult, problemă ce a fost dezbătută în sesiunea I. În raport se afirmă că participarea elementului mirean la oficierea serviciilor divine este binefăcătoare, dar se cere ca toți cei ce vor fi acceptați să rostească rugăciuni, să citească textele biblice sau să rostească predica zilei, să fie instruiți în acest sens în prealabil. „Reforma — se afirmă în raport — a fost împotriva tiraniei castei preoțești" [4], de aceea funcția de citeț a fost instituită cu scopul ca unii laici să poată citi rugăciunile în cadrul cultului divin public, duminica și în cadrul cultului divin public zilnic. Se sugerează ca rugăciunile din cadrul cultului divin public să fie precedate de un îndemn la rugăciune de inspirație biblică. Se încurajează, așa cum în unele comunități se și practică, rostirea Simbolului Apostolic la Taina Botezului și a Simbolului Niceo-Constantinopolitan la Cina Domnului [5]. De asemeni se propune adaptarea liniei melodice și a textelor psalmilor pentru a fi accesibili lumii de astăzi [6]. Se recomandă editarea unor cărți de imne comune Bisericii Anglicane, Romano-Catolice și Bisericii Scoției. O astfel de ediție există deja și se folosește în Australia. Se recomandă contactele cu alte biserici (catolice, anglicane) și cu comisiile care se ocupă cu probleme de ordin liturgic și muzică bisericească din cadrul acestora [7]. Pentru că în facultățile de teologie Muzica și Liturgica au fost lăsate pe un plan secundar aceasta s-a resimțit profund în viața bisericii, de aceea s-a cerut reconsiderarea locului pe care aceste discipline îl ocupă în formarea teologică [8].

Alte două probleme care au fost dezbătute în cadrul acestei Adunări Generale și au făcut obiectul celei de-a VII-a sesiuni care s-a desfășurat în cursul zilei de joi 26 mai, au fost euthanasia și sexualitatea umană [9].

Comitetul însărcinat cu probleme sociale a întocmit un raport care a fost prezentat Adunării Generale. Alcătuitorii acestui raport nu au pretenția că au găsit soluțiile cele mai bune, ci doar el, raportul, „este prezentat Bisericii ca o intenție a membrilor comitetului de a fi înțelepți în luarea deciziilor, dar în același timp de a fi calculați în a pretinde că au găsit înțelepciunea [10].

Euthanasia nu este o problemă nouă pe ordinea de zi a Adunării Generale, ci ea s-a discutat în anii 1977 și în 1981, dar fără să se ia o decizie definitivă. Aprobarea euthanasiei prin legile civile ale unor state (Olanda, S.U.A.) cu mulți ani înainte, iar în 1993 și de Parlamentul Marii

---

3. The Church of Scotland, General Assembly, 1994, *Order of Proceeding*, p. 5-29.

4. The Church of Scotland, *Reporte to the General Assembly*, 1994. p. 290.

5. Precizăm că Cina Domnului se oficiază de două ori pe an. Această practică a fost cauzată la începuturile existenței acestei biserici de lipsa pastorilor care fiind reduși numeric mergeau dintr-o comunitate într-alta pentru oficierea cultului divin și din această cauză cultul divin public și deci și Cina Domnului se oficiau foarte rar. Ceea ce atunci a fost o situație de moment, impusă de contextul nou în care biserica își desfășura activitatea, a devenit în cele din urmă tradiție. În prezent sunt voci care cer reîntoarcerea la rânduielile așezate de refomatori și în special de Calvin, a cărui tradiție Biserica Scoției pretinde că o urmează.

6. *Reports...*, p. 291-295.
7. *Ibidem*, p. 295-296.
8. *Ibidem*, p. 298-299.
9. *Order of Proceedings*, p. 58.
10. *Reports...*, p. 443.

Britanii, la care s-au adăugat schimbările survenite pe plan social, în medicină, cât și concepția despre viață a noilor generații, ieșite de sub sfera de influență a învățăturii creștine sănătoase, au făcut ca această problemă să fie repusă în discuție [11]. Argumentarea care s-a făcut în susținerea euthansiei are în general baze neteologice. Un sondaj de opinie făcut în rândul medicilor a dus la concluzia că doar 4% dintre ei s-au pronunțat împotriva legiferării euthanasiei. S-a căutat a se argumenta că o viață plină de suferință este lipsită de fericire. Această stare de lucruri ar afecta, după părerea altora, și relațiile omului cu Dumnezeu. Opiniile pro-eutharasia sunt generate și susținute și de o serie de societăți, cum ar fi: Eutanasia Voluntară, Dreptul de a muri, ambele organizate în Scoția, cea din urmă având o vizibilă orientare extremistă [12]. Un subcapitol a tratat despre euthanasie în cazul copiilor. Aceasta are în vedere mai ales bolile incurabile și malformațiile congenitale fizice sau psihice. Mergându-se pe ideea că și copilul este o persoană umană cu drepturi depline, trebuie să se aștepte până ce copilul va fi conștient de suferința sa și să decidă asupra propriei vieți. Pe de altă parte părinții sunt aceia care pot decide soarta copilului lor. Ținându-se cont de instinctul părinților de a-și proteja copiii, se recomandă o pregătire prealabilă a lor arătându-li-se clar aspectele negative ale vieții unui astfel de copil. Au fost și glasuri care au susținut că și acești copii sunt făcuți după chipul lui Dumnezeu și că în virtutea acestui fapt au dreptul să trăiască. Au existat de asemenea voci care au spus că descoperirile medicale progresând de la o zi la alta, ceea ce astăzi este nevindecabil peste foarte puțin timp ar putea fi tratat cu foarte multă ușurință, de aceea luarea unei decizii pe termen lung și cu o sferă largă de aplicare este inoportună [13].

Raportul cuprinde și un capitol cu tratarea temei din punct de vedere teologic. Nu este suficient, se spune în raport, ca Biserica doar să se opună argumentelor pro-euthanasia. Dacă spune „nu" euthanasiei, trebuie să fie gata, sau mai bine zis se auto-obligă să găsească alternative viabile pentru afirmarea vieții. Chemarea bisericii este mai degrabă de a face decât de a protesta. Fiecare persoană umană, indiferent de starea fizică sau psihică pe care o are, este o persoană pentru care Hristos a murit. De aceea creștinii trebuie să păstreze între ei relații de iubire și dăruire reciprocă. Biserica trebuie să fie prezentă acolo unde este suferință prin suport spiritual, intelectual și fizic, accentuind necesitatea legăturilor ce trebuie să existe între pacienți și personalul medical, având ca temei prezența lui Dumnezeu; prin vizitarea celor bolnavi în spital sau la casele lor etc.

Legislația referitoare la euthanasie nu dă soluții în ceea ce privește necesitățile celor ce suferă. Ea este expresie a atitudinii față de viață, atitudine ce diminuiază suveranitatea lui Dumnezeu, micșorează importanța de a susține relații și împiedică preocuparea față de afirmarea răspunsurilor la problemele fundamentale ale vieții oamenilor în nevoi și suferință. Creștinii trebuie să fie activi în promovarea alternativelor derivate din adevărul biblic care scoate în evidență faptul că uciderea intenționată trebuie limitată. Raportul afirmă că Biserica Prezbiteriană a Scoției are obligația în fața lui Dumnezeu de a apăra viziunea asupra vieții descoperite de Dumnezeu, de a suferi împreună cu cei ce suferă și de a susține îmbunătățirea calității vieții a acestei categorii de oameni. Comitetul respinge euthanasia ca tratament opțional, indiferent care ar fi situația. Când Hristos a spus că El a venit ca lumea să aibă viață și să aibă din belșug, aceasta are în vedere atât sfârșitul vieții, perioada de suferință, cât și oricare altă împrejurare din timpul vieții [14].

Pe baza tuturor celor arătate mai sus Adunarea Generală se opune introducerii legislației referitoare la euthansie, dezaprobă practicarea ei și respinge principiile pe care este fundamentată. Pe de altă parte încurajează îmbunătățirea mijlocelor folosite în medicină pentru diminuarea suferinței și îndeamnă pe creștini să contribuie de pe pozițiile lor la aceasta [15]. Raportul

---

11. *Ibidem*, p. 466-468.
12. *Ibidem*, p. 477-484.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*, p. 488-489.
15. *Ibidem*, p. 442.

se încheie cu o bogată bibliografie, de dată foarte recentă, apărută ca urmare a dezbaterilor ce au avut loc pe această temă, atât în biserică dar și în afară, în diferite țări ale lumii.

A doua parte a raportului tratează problema sexualității și în special face referiri la relațiile homosexuale. Ca și euthanasia și această problemă are deja o istorie în cadrul dezbaterilor Adunării Generale anuale ale Bisericii Prezbiteriene a Scoției. Pentru prima dată problema s-a pus în discuție la Adunarea Generală din anul 1958. S-a reluat apoi în anii 1967 și 1968. Hotărârile Adunării Generale din 1967 pot fi sintetizate în trei puncte: relațiile homosexuale între persoane adulte în locuri private nu pot fi considerate abateri de la legislația în vigoare; se recomandă mai multă compasiune și înțelegere față de acela care au tendințe homosexuale; păstorii trebuie să arate o grijă specială față de aceia care au astfel de tendințe și să le facă cunoscut faptul că Evanghelia dată prin Hristos este pentru toți. Ca un adaos la punctele doi și trei Adunarea Generală își exprimă îngrijorarea și deplânge faptul că practicile homosexuale predomină și că ele sunt surse ale deteriorării și decadenței vieții umane [15]. Adunarea Generală din 1968 consideră homosexualitatea ca o slăbiciune ce are nevoie de ajutor. Aceeași Adunare precizează că înclinațiile homosexuale au la bază dereglări genetice, care nefiind cauzate de cei ce le au, nu atrag responsabilitate morală. În 1983 se reia aceeași problemă și se recomandă ca biserica să nu-și schimbe atitudinea ei față de practicile homosexuale, concluzionând că Biblia condamnă actele homosexuale și că preceptele biblice referitoare la căsătorie exclud homosexualitatea. La toate aceste Adunări Generale problema homosexualității a fost tratată separat. La Adunarea Generală din 1994 această problemă a fost încadrată în capitolul care tratează despre sexualitate în general [16].

După o scurtă introducere raportul dezvoltă într-un capitol ideea că sexualitatea este parte a ființei umane în dezvoltarea ei, din copilărie și până la moarte. Capitolul următor tratează aceeași problemă din punct de vedere biblic. Ideea care străbate acest capitol scoate în evidență faptul că „sexualitatea este un dar divin de care omul trebuie să se bucure" [17]. Următoarele două capitole tratează problema sexualității în cazul persoanelor cu defecte fizice și în cazul persoanelor în vârstă. Capitolul cel mai important care a declanșat discuții controversate în cadrul adunării vizează homosexualitatea. Aceasta este considerată a fi o „parte din spectrul larg al simțirii și practicii sexualității umane" [18]. Argumentarea care se face în favoarea relațiilor homosexuale are următoarea logică: sexualitatea, ca dar a lui Dumnezeu dat omului pentru a se bucura, a fost redescoperită de ultimile două generații. Se constată că unele persoane manifestă atracție spre persoane de același sex. Întrebarea care se pune este cât de libere sunt aceste persoane ca să se bucure de sexualitate ca dar al lui Dumnezeu având în vedere și faptul că înclinațiile nu rămân doar la stadiul de înclinații, ci se cer transpuse în fapt? Mai mult decât atât, sexualitatea „este o parte esențială a identității fiecărei persoane". Și dacă este așa, nerecunoașterea acestui fapt „afectează sever psihic și emoțional persoana umană" [19]. Pentru a rezolva dilema în care se află Biserica trebuie să reflecte de mai multe ori asupra problemei și „să asculte la strigătul celor care au o orientare homosexuală și care se află în Biserică". Se sugerează ca problema să fie privită sub trei aspecte: mai întâi, care sunt cauzele orientării homosexuale a unor persoane; în al doilea rând, o problemă centrală este legată de felul cum suntem noi obișnuiți să interpretăm Scriptura; în al treilea rând, un rol important îl are contextul cultural în care trăim, incluzând și descoperirile medicale și științifice. Nu trebuie să luăm în considerare doar impactul pe care îl are întâlnirea Scripturii cu contextul cultural în care trăiește generația noastră, ci trebuie luat în considerare contextul cultural în care Scriptura a fost dată.

---

15. *Ibidem*, p. 500.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*, p. 504.
18. *Ibidem*. p. 513.
19. *Ibidem*.

Privită din alt unghi orientarea sexuală, atunci când este o problemă de alegere, implică și responsabilități morale, este și o problemă de morală, dar când e vorba de un „dat genetic" cum poate fi vorba de evaluare morală când alegerea nu este făcută în mod liber? Pe de altă parte acest așa-zis „dat genetic" provoacă multe confuzii. Potrivit studiilor de specialitate unele persoane manifestă înclinații bi-sexuale, altele ajung la relații homosexuale întrucât cele normale nu sunt posibile sau nu le sunt permise. O altă categorie o formează unii tineri la vârsta adolescenței care manifestă orientări homosexuale, ca „o parte naturală a creșterii și maturizării", manifestări care se constituie într-o formă trecătoare [20].

O parte considerabilă în acest capitol dezvoltă ideea că în Scriptură există norme și principii cu valoare netrecătoare, dar și altele cu valoare trecătoare. Textele prin care se interzice homosexualitatea nu mai corespund timpurilor noastre. „Noi nu suntem nici poporul Israel, nici Biserica primară; lumea lor diferă de lumea noastră" [21].

În alcătuirea raportului au fost cunoscute două direcții: una liberală și alta conservatoare. Spre finalul capitolului cele două grupări sunt chemate la unitate. Se afirmă că Biserica trebuie să condamne violența fizică sau verbală împotriva homosexualilor. Partea finală a raportului o alcătuiesc concluziile.

Raportul privitor la sexualitate, incluzând și relațiile homosexuale a declanșat aprinse discuții controversate. Au fost luări de poziție argumentând în favoarea, dar și împotriva homosexualității. Profesori de teologie, pastori, studenții, simpli laici s-au opus acceptării raportului argumentând biblic, telogic, medical etc., și arătând că o viață sexuală ieșită de sub controlul legii morale și mai ales relațiile homosexuale au urmări nefaste asupra vieții religioase, asupra misiunii Bisericii în lume și asupra instituției familiei. Dealtfel atât viața religioasă, cât și misiunea Bisericii, dar și instituția familiei au suferit mult chiar de la începutul acestui secol. Un grup de studenți de la una dintre universitățile orașului Galsgow, au trimis o scrisoare Adunării Generale prin care arătau că se numără printre puținii tineri ai Scoției pe care îi mai interesează Biserica. Acceptarea raportului din partea Adunării Generale i-ar îndepărta total de Biserică. Un pastor tânăr care reușise în parohia lui să adune copiii și tinerii în jurul lui a adus la cunoștință Adunării Generale că în momentul în care Biserica a lăsat să se vadă că ar înclina să aprobe homosexualitatea sau cel puțin să o tolereze, părinții copiilor au început să-l suspecteze și să interzică copiilor să mai meargă la Biserică.

Dar toate argumentele și protestele din cadrul Adunării, la care s-au adăugat protestele în cadrul programelor TV, în presă și ale demonstranților adunați în stradă, au rămas fără ecou. Spre finalul ședinței aproape jumătate din participanții cu drept de vot au părăsit sala. Cei rămași au trecut la vot. În urma votului raportul a fost acceptat în forma în care el a fost prezentat. Adunarea Generală aprobă că sexualitatea este o binecuvântare și un dar al lui Dumnezeu de care omul trebuie să se bucure și pe care să-l experimenteze fără rușine și fără a avea conștiința păcătoșeniei. Căsătoria este mediul în care iubirea trupească dintre bărbat și femeie se poate exprima pe deplin. Privitor la homosexualitate se recomandă grijă pastorală deosebită față de cei care ar avea astfel de înclinații, ca ei să fie întâmpinați cu dragoste creștinească și să nu fie condamnați pentru înclinațiile lor [22].

CONSIDERAȚII CRITICE ASUPRA TEMELOR PRINCIPALE ALE ADUNĂRII GENERALE

Atât Adunarea Generală a Tinerilor, cât și Adunarea Generală propriu-zisă prezintă unele elemente pozitive, dar și elemente negative, acestea din urmă datorită implicațiilor pe care le au pe plan moral-religios și social, le pun în umbră pe cele dintâi.

---

20. *Ibidem*, p. 512-513.
21. *Ibidem*, p. 514.
22. *Ibidem*, p. 442-443.

Membrii Adunării Generale a Tinerilor au conștiința că în ceea ce privește euthanasia vor fi totdeauna diferențe fundamentale de opinii. Întrezărind posibilitatea ca Biserica să fie acuzată că s-a lăsat influențată de o lume secularizată, se afirmă și se susține punerea în valoare a principiului biblic „să nu ucizi". Injustă este ideea că omul are libertatea de a alege între viață și moarte, mai ales în situații medicale extreme.

Referitor la sexualitatea umană, în general, și homosexualitate, în special, ideea de iubire este complet denaturată. A afirma că la baza relațiilor interumane stă iubirea, este pe deplin adevărat, dar a afirma că orice legătură trupească este îngăduită de Dumnezeu, dacă are la bază iubirea și că relațiile homosexuale sunt expresii ale aceluiași iubiri voite de Dumnezeu, dar manifestate într-un alt cadru, este mai mult decât o batjocorire a lui Dumnezeu.

De remarcat este și faptul că tinerii realizează nivelul spiritual scăzut al Bisericii din care fac parte, motiv pentru care sugerează Adunării Generale ca să încurajeze și să accepte venirea misionarilor din țările cu un nivel spiritual mai bun. Importantă este și cererea tinerilor de a li se crea posibilitatea ca să fie mai prezenți la viața Bisericii, Aceasta relevează două aspecte: pe de o parte, într-o țară unde tinerii manifestă un interes foarte scăzut față de biserică, există totuși tineri care vor să se implice mai mult în viața bisericii, iar pe de altă parte, cererea tinerilor de a fi acceptați să se implice mai mult în viața bisericii lasă loc să se înțeleagă că generației tinere i se acordă mai puțină atenție și încredere. Așa se și explică de ce a vedea un tânăr într-o biserică prezbiteriană în Scoția este un fapt rar.

Cât privește Adunarea Generală propriu-zisă prima dintre problemele pe care am scos-o în evidență este legată de cult. Problema care frământă creștinismul apusean de multă vreme, în ceea ce privește cultul, este aceea a adaptării lui continue ca să corespundă cerințelor fiecărei generații. Aceasta s-a făcut în două moduri devenite tradiție: prin reducere, trunchiere și prin renuntare la formele vechi și crearea altora noi. Când accentul s-a pus pe cele de-al doilea mod, cultul a pierdut total legătura cu trecutul, pierzându-și totodată identitatea. Adaptarea s-a înțeles în sensul creerii unor forme de cult care să corespundă gustului, nivelului cultural, modului de viață al fiecărei generați. S-a adaptat Biserica lumii și nu invers. Cultul a fost laicizat prin intermediul lumii și nu lumea spiritualizată prin intermediul cultului. În felul acesta Biserica și-a pierdut sensul ei de imagine a împărăției lui Dumnezeu pe pământ, împărăție care se face prezentă și se experimentează în cadrul cultului. Acestea au dus la o gravă și greu de reparat criză spirituală. Conștientizarea, chiar într-o măsură mică, a acestui fapt determină astăzi bisericile apusene să ia măsuri. Astfel Adunarea Generală hotărăște reîntoarcerea la vechile tradiții prin introducerea crezului în cult și prin încercarea de a reveni la săvârșirea duminicală a Cinei Domnului. Pentru aceasta se recomandă intensificarea relațiilor cu alte biserici și în special cu organismele însărcinate să se ocupe cu probleme liturgice.

A doua problemă de importanță majoră este euthanasia. Trebuie să spunem că în primul rând ceea ce a determinat repunerea în discuție a acestei probleme nu au fost factori de ordin teologic ci cei de ordin medical și social. Influențe au venit și din partea societăților pro-euthanasia, societăți ce promovează ideea libertății depline de a alege moartea. Ideea că o viață dusă în suferință și că un trup bolnav nu poate întreține legătura cu Dumnezeu, descoperă concepția deformată pe care creștinismul occidental o are despre suferință.

A treia problemă și cea din urmă de care ne ocupăm este legată de sexualitate și homosexualitate. Urmărind istoricul acestei probleme în cadrul Adunărilor se poate sesiza lipsa consecvenței bisericii în această problemă. Adunarea Generală din anul 1967 nu este preocupată de relațiile sexuale în ele însele, ci de ecoul pe care acestea îl au în sânul societății. Aceeași adunare afirmă că mesajul evanghelic se adresează tuturor, dar pierde din vedere faptul că se adresează nu pentru a-l lăsa pe om în continuare ceea ce este, ci pentru a-l face să devină ceea ce este.

Dacă în 1983 se recomandă ca biserica să nu-și schimbe atitudinea ei referitoare la homosexualitate, Adunarea Generală din 1994 aduce ceva nou și cu totul neașteptat.

Homosexualitatea nu mai este tratată separat, ca un fapt căruia Biserica trebuie să-i acorde atenție, ci apare încadrată într-un capitol ca făcând parte în mod normal, firesc, din acesta, Capitolul despre sexualitate este cunoscut și într-un fel sau altul este acceptat de toată lumea. Includerea homosexualității în acest capitol este ca și cum s-ar considera că este parte a unui întreg. Acceptarea întregului înseamnă acceptarea fiecărei părți care îl compun. De aceea discuțiile care s-au purtat în cadrul Adunării nu vizează în mod direct acceptarea sau neacceptarea homosexualității, ci acceptarea sau neacceptarea raportului privitor la sexualitatea umană din care homosexualitatea în mod normal face parte. Logica ideilor vrea să arate că interzicerea homosexualității ar duce la îngrădirea libertății persoanelor cu astfel de înclinații de a se bucura de darul lui Dumnezeu, dar care la ei se manifestă astfel. În aceeași ordine de idei, întrucât pentru unii aceasta nefiind rezultatul unei alegeri libere, comportamentul lor sexual nu implică responsabilitatea morală. Mai mult decât atât și mai grav, se afirmă că unele precepte scripturistice nu ar fi valabile pentru toate generațiile. Aceasta înseamnă că fiecare generație poate face abstracție de Scriptură și-și poate scrie scriptura ei care să corespundă mentalității, contextului cultural, comportamentului, modului de viață și de înțelegere a vieții etc.

Toate acestea arată nu doar starea de decădere în care se află lumea, ci starea de decădere în care se află biserica cea care trebuie să salveze lumea. Treapta cea mai de jos a căderii este aceea în care se caută să se justifice păcatul. Căderea este cu atât mai profundă cu cât justificarea se caută să se facă cu ajutorul cuvântului Scripturii. Cuvântul Sfântului Pavel, care vorbește de pericolul de a zice binelui rău și răului bine, cât și al Sfântului Andrei Criteanul dintr-un tropar al canonului citit în Postul Mare, care spune: „mintea cu totul țărână mi-am făcut-o", se descoperă aici ca adevărate în toată plinătatea lor.

Pr. asist. drd. Viorel SAVA

FEMEIA ÎN ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU *

Acesta este titlu expunerii mele, și intenționez să subliniez rolul misionar, sacerdotal și ecumenic al femeii ortodoxe astăzi.

Ca profesor de Vechiul Testament aș dori să încep cu un text din Facere: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți" (Facere 1, 28). Iată nobila misiune a strămoșilor noștri. Îndemnul „Creșteți și vă înmulțiți" are pentru noi creștinii un dublu sens: literal, însemnând dezvoltarea noastră fizică și spirituală, sau, altfel, însemnând creșterea noastră până la asemănarea cu Dumnezeu. Această evoluție duhovnicească, la rândul ei comportă două aspecte: unul personal și altul social. Părinții Bisericii spun că „omul cade singur, dar nu se mântuiește singur ci în comuniune, după modelul treimic". Drumul spre desăvârșire, spre asemănarea cu Dumnezeu este lung și anevoios. El face obiectul unui studiu aprofundat al dog-

*. Referatul principal prezentat la Seminarul internațional organizat de Consiliul ecumenic al Bisericilor în perioada 6-12 septembrie, Mănăstirea Agapia.

maticii și moralei ortodoxe. Pe noi ne interesează calea ce duce la comuniunea și apropierea de frații noștri. Pe acest drum, avem câteva aspecte bine definite în ce privește activitatea femeii.

1. **Activitatea socială și administrativă.** În societatea actuală femeia este profund implicată și solicitată în activitatea socială și administrativă. Femeile ortodoxe se implică în prezent în diferite activități administrative care cunosc o mare dezvoltare în țara noastră. Femeile sunt prezente în diferite câmpuri de activitate ale organizațiilor parohiale. Ele contribuie pe scară largă la construcția bisericilor, ajută pe handicapați prin rugăciunile lor fierbinți și prin servicii umanitare. Ele ajută, de asemenea, financiar pe cei săraci și primesc pe străini cu devotament și ospitalitate. Femeile sunt cele care împodobesc bisericile cu mâinile lor. Să ne gândim la pictură, la icoane, la acoperămintele pentru sfintele vase, la covoare, la veșmintele preoțești etc. În spitale, în azile și în căminele de copii, majoritatea personalului este reprezentată de femei. Ele dau dovadă de multă dragoste și răbdare. Ele muncesc după principiul „este bine să dărui, dar este mai bine să te dărui pe tine însuți, să te sacrifici pentru binele celuilalt". În perioada tristă și grea a comunismului femeile au fost, alături de preoți, cele mai bune catehete pentru copii și chiar pentru adulți. În Biserica Ortodoxă Română, mamele, bunicile și surorile îndreaptă copiii în evlavie și respect către biserică, pentru a-i face părtași la darurile Sfintei Liturghii. Numeroase femei sunt astăzi membre ale consiliilor parohiale, lucru care nu se întâmpla acum 30 de ani. De asemenea, multe parohii au organizat alte comitete pe lângă consiliile parohiale, ca de exemplu Asociația Femeilor Ortodoxe, Liga tineretului creștin, ASCOR, Asociația „Copii străzii" ș. a. Majoritatea membrilor acestor asociații o constituie femeile care, uneori, au și funcția de președinte. Mai multe astfel de organizații sunt reprezentate la nivel național. Anul trecut a reprezentat pentru tineretul român un mare progres prin intrarea în organizația internațională „Syndesmos", unde activează multe femei.

2. **Participarea femeilor la studiile teologice.** În 1960 școlile teologice nu erau accesibile femeilor și monahiilor. Din 1990 acest spațiu interzis s-a deschis și către femei. Multe tinere ortodoxe au intrat la diferite secții ale facultăților de teologie, și anume la pastorală, filologie și asistență socială. Diferitele secții ale facultăților de teologie nu mai pregătesc numai preoți ci și profesoare de religie și asistente sociale. Astfel, femeile participă la activitatea de evanghelizare, la răspândirea Bibliei și a cărților de cult, la inițierea creștinilor în viața liturgică, spirituală și în ascеză.

Integrarea învățământului teologic în învățamantul de stat a influențat pozitiv viața intelectuală și spirituală a țării noastre.

După 1990 au fost redeschise două seminarii teologice pentru monahii și tinere fete, unul la Mănăstirea Agapia și celălalt la Mănăstirea Prislop, în Transilvania. Aceste școli pregătesc în dragoste și credință viitoarele profesoare de religie, învățătoare, catehete, dirijoare de cor, asistente sociale, dar înainte de toate — bune credincioase. Numeroase sunt femeile care deja predau religia în scolile noastre. Din punct de vedere didactic, psihologic și spiritual, prezența femeilor în școli a îmbogățit calitatea vieții spirituale în aceste instituții. Trebuie să menționăm că femeile care au terminat studiile teologice slujesc Biserica fie ca monahii, asistente sociale, ... ecumenice, delegate oficiale la reuniunile teologice sau la dialogurile teolo-

gice. Multe femei sunt angajate în activitățile de educație, în servicii publice, mass media, sau sunt mame și soții creștine, în propria lor familie. În afara îndatoririlor lor stricte față de Biserică și societate, femeile care și-au terminat studiile teologice au o însemnată contribuție la aprofundarea creștinismului ortodox în țara noastră, ele fiind persoane dăruite cu o mare putere de educare în diferite domenii ale tradiției ortodoxe.

3. **Problema hirotoniei femeii.** Această importantă problemă a fost dezbătută la diferite nivele. Femeia ortodoxă este conștientă de faptul că există destul loc pentru ea în Biserică și în afara sacerdoțiului. Ea are multe de făcut, dar „pe lume femeia face mai puțin zgomot decât bărbatul", dând astfel încă o dovadă a discreției și smereniei sale. Femeia a fost și rămâne stâlpul vieții parohiale. Întâlnirile între cler și laicatul ortodox au stabilit în mod limpede drepturile și îndatoririle fiecăruia.

Este clar că problema hirotonirii femeii nu a apărut în sânul Bisericii Ortodoxe ci în bisericile protestante, neoprotestante, anglicane și mai târziu în Biserica Romano-Catolică. Pentru a putea explica poziția ortodoxă în această privință, trebuie subliniată diferența între ideea de biserică în Ortodoxie și în Occident. Pentru ortodocși biserica este o instituție teandrică și nu numai o instituție umană creată ca urmare a căderii strămoșilor. În Ortodoxie, Biserica este rezultatul inițiativei divine și al răspunsului uman activ, și ea a fost întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos. Aceste două aspecte — divin și uman — trebuie privite cu toată seriozitatea. Experiența Bisericii Ortodoxe îi impune să se opună fiecărei capcane care ar minimaliza aspectul divin sau uman. Credem că această realitate are profunde ramificații în ceea ce privește înțelegerea Ortodoxiei, a preoției și a vieții trăite ca popor al lui Dumnezeu, a „preoției împărătești".

A conceptualiza Biserica drept numai comuniune umană adunată în jurul unei doctrine, a unui ritual, constituie o înțelegere greșită a naturii sale adevărate. Din nefericire, interpretările greșite duc la consecințe nefaste. Pentru mine este clar că femeile ortodoxe române nu doresc hirotonia din mai multe motive :

1. Bărbatul și femeia sunt persoane umane diferite, deși egale.

2. Cuvântul lui Dumnezeu s-a întrupat ca bărbat, nu ca femeie. A-L considera pe Iisus persoană androgină este blasfemie și neagă deplina Sa umanitate.

3. Serviciul preoțesc este o icoană a prezenței lui Hristos în Euharistie. Preotul este numit, în Numele Său, „părinte" al comunității euharistice.

4. Hirotonia nu este „un drept" al ființei umane ci înainte de toate „un har" oferit de Sfântul Duh unui bărbat în vederea bunăstării întregii comunități. În Biserică, fiecare credincios este marcat de darul Duhului Sfânt primit la botez. Acest dar îi dă posibilitatea de a merge spre „asemănarea" cu Dumnezeu. Fiecare credincios este chemat la sfințenie, dar numai câțiva la hirotonie. Este evident că femeile ortodoxe nu doresc hirotonia pentru motive de natură doctrinală și nu culturală sau socială. În Biserică, femeile cântă în cor, dirijează, citesc epistolele Sfinților Apostoli. Ele pot tămâia în diferite momente ale Sfintei Liturghii, pregătesc veșmintele preoților ș.a.m.d.

Să revenim, acum, la a doua poruncă primită de strămoșii noștri: „Înmulțiți-vă, umpleți pământul și-l stăpâniți". A se înmulți nu înseamnă

numai a se multiplica orbește, fără finalitate, ci mai degrabă sporirea persoanelor care îl adoră pe Domnul, care se bucură de armonia creației și se pregătesc pentru bucuria veșnică. Pe acest tărâm, mai mulți prieteni ai noștri s-au rătăcit. Ei L-au alungat pe Iisus din viața lor și din societatea lor, înlocuindu-L cu un idol numit „omul".

În loc să fie hristocentrică, societatea actuală a devenit antropocentrică. Ea își respinge Creatorul și Mântuitorul pentru a pune în loc așa-zisele „drepturi ale omului", create de secularizare. Multe femei se luptă pentru hirotonie, uitând de datoria lor genetică și divină care le cere să devină soții și mame. Unele femei preferă să crească animale decât copii. Sunt femei care preferă să se abandoneze pasiunilor și perversităților demne de Sodoma și Gomora în loc să nască copii.

Trebuie deci să facem misiune în societatea noastră bolnavă, care se hrănește cu intenții materiale, iar nu spirituale, societate care tinde spre degradare nu spre veșnicie.

„A stăpâni pământul" este o poruncă divină, dar cum trebuie ca îndeplinită? A stăpâni pământul înseamnă a te bucura de frumusețea, de bogăția și de bună-starea pământului, nu de distrugere prin mijloace diabolice. Pământul pe care l-am moștenit nu este „terra nullius" ci pământul pe care începem drumul nostru către ceruri, către veșnicie. A stăpâni pământul înseamnă a sluji pe Dumnezeu. Îi putem sluji lui Dumnezeu protejând creația și creaturile Lui; oameni, animale, plante. Domnul a făcut toate lucrurile bune, frumoase și în armonie. Avem datoria de a le păstra astfel. Știm că-L slujim pe Dumnezeu numai prin aproapele nostru. „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este. Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe care nu L-a văzut nu poate să-L iubească" (I Ioan 4, 20).

Dacă femeile fac misiune, scopul lor este unitatea. Cele două elemente sunt strâns legate. Cel care vestește Evanghelia, vestește reconcilierea și unitatea tuturor în Iisus Hristos. Omul credincios trebuie să se lege de comuniunea celorlalți. Căutarea unirii creștinilor nu este numai o problemă a restaurării ecleziastice dar mai ales o cerință exprimată de Evanghelie. Evanghelia este, într-adevăr, o invitație la unire și reconciliere; de aceea importanța ei ecumenică este evidentă.

Monahia Filoteia COSMA

B. — **Arhiepiscopia Iaşilor**

ŞTIRI DIN EPARHIE

La 1 iulie a.c., de Sfinții Cosma și Damian doctorii fără de arginți s-au împlinit patru ani de la instalarea I.P.S. Daniel în scaunul de Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Dincolo de toate statisticile privind realizările Mitropoliei în acești patru ani, I.P.S. Mitropolit Daniel și-a învățat păstoriții să prețuiască mai înainte de toate dreapta credință și indiferent de încercările prin care trec să păstreze vie în inimile lor bucuria curată izvorâtă din prezența Sfântului Duh. În acești patru ani I.P.S. Daniel s-a dovedit chipul ierarhului nou, care a urmărit atent schimbările veacului acestuia și racordându-se la problemele contemporane ale societății noastre a reușit să propună soluții remarcabile, în spiritul tradiției și învățăturii Sfintei noastre Biserici. Cu adevărat „un astfel de arhiereu se cuvenea să avem !"

Jumătatea lunii iulie a fost extrem de încărcată pe agenda de lucru a I.P.S. Daniel: între 12 și 14 iulie a luat parte la lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar de pe 15 iulie, reîntors la Iași, a prezidat examenul de capacitate preoțească al studenților Facultății de Teologie; la 24 iulie, alături de P. F. Teoctist I.P.S. Sa a oficiat, împreună cu un înalt sobor arhieresc, slujba de instalare a P.S. Casian în scaunul de Episcop al Dunării de Jos.

Sărbătoarea Schimbării la Față l-a găsit pe I.P.S. Sa la Schitul Icoana din munții Neamțului. Cu o zi înainte a oficiat slujba de sfințire a locului pentru noua biserică a Seminarului Teologic-Neamț cu hramul Sfântul Ioan de la Neamț, iar pe 7 august împreună cu P.S. Eftimie, P.S. Casian și P.S. Calinic a oficiat slujba de instalare a noii starețe de la Mănăstirea Agapia, P. Cuv. monahie Olimpiada Chiriac, În zilele următoare în atenția I.P.S. Mitropolit au fost lucrările de construcție de la centrul cultural-pastoral „Sfântul Daniil Sihastrul". de la Durău. Începută în anul 1992 din inițiativa Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, construcția este acum în stadiul finisării. Începând cu luna mai 1995 aici vor loc o serie de conferințe cu caracter ecumenic, organizate de Consiliul Mondial al Bisericilor, Consiliul Ecumenic și de Federația Mondială a Studenților Creștini.

Evenimentul central al lunii septembrie, atât cronologic dar și ca importanță bisericească, a fost Sesiunea din 14-19 septembrie a Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor, la care a luat parte și I.P.S. Mitropolit Daniel. În ziua de 18 septembrie, I.P.S. Sa împreună cu P.F. Teoctist, P.F. Partenie al III-lea al Alexandriei. I.P.S. Teodor de Cyrene, I.P.S. Vasile, Arhiepiscop al Târgoviștei, P.S. Casian al Dunării de Jos, P.S. Nifon al Slobozici, P.S. Teofan, Vicar-patriarhal, a oficiat Sfânta Liturghie în Biserica Sfântul Spiridon din București, la care a asistat Sanctitatea Sa Shenouda al III-lea, Papă și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Copte. După încheierea lucrărilor Sesiunii Comitetului Executiv, I.P.S. Daniel a primit la

Iași grupul de la Consiliul Executiv Ecumenic al Bisericilor, care a vizitat timp de trei zile Arhiepiscopia Iașilor. În ziua de 24 septembrie, I.P.S. Sa s-a aflat la Miercurea-Ciuc unde împreună cu P.F. Teoctist, cu P.F. Partenie, Papă și Patriarh al Alexandriei și întregii Africi și împreună cu un înalt sobor arhieresc, a oficiat slujba Sfintei Liturghii la instalarea P.S. Ioan Sălăjan în scaunul Episcopal al Covasnei și Harghitei.

Cam acestea au fost evenimentele mai importante în jurul cărora s-a grupat în lunile iulie-august-septembrie activitatea locală cât și cea cu caracter național bisericesc a I.P.S. Mitropolit Daniel. La acestea se mai adaugă și activitățile cotidiene (hirotonii, primiri de oaspeți, întâlniri cu părinți protopopi, vizite de lucru etc.), încât cronica bisericească a Arhiepiscopiei Iașilor a fost și în această perioadă cât se poate de încărcată.

(CRONICAR)

DESCHIDEREA ȘCOLII POSTLICEALE TEOLOGICO-SANITARE „CUVIOASA PARASCHEVA“ DIN IAȘI

În toamna anului 1992 în Arhiepiscopia Iașilor își deschidea porțile prima Școală Postliceală Teologico-Sanitară, la Piatra Neamț, purtând numele Sfintei Teodora de la Sihla. Astăzi, doi ani mai târziu, suntem în preajma unui eveniment similar pentru Arhiepiscopia noastră: înființarea la Iași a Școlii Postliceale Teologico-Sanitare „Cuvioasa Parascheva“. Evenimentul este cu atât mai deosebit cu cât, sub binecuvântarea lui Dumnezeu, la înființarea acestei instituții au conlucrat Biserica noastră Ortodoxă, Ministerul Învățământului și Ministerul Sănătății, ultimele două dovedind prin participarea lor o nouă atitudine, un pas superior, în înțelegerea problematicii complexe a ființei umane creată de Dumnezeu.

Școala, cu un număr de 150 de locuri, cuprinde mai multe secții care acoperă în bună parte diferitele specializări din cadrul medical: asistență medicală, tehnică dentară, igienă și sănătate publică, farmacie și laborator etc.

Referindu-se la însemnătatea înființării noii Școli Postliceale Teologico-Sanitare, I.P.S. Mitropolit Daniel o consideră „o revenire la tradiția Bisericii noastre și o redescoperire a dimensiunii sociale a Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Biserica — spunea în același context I.P.S. Mitropolit Daniel — cea mai venerabilă instituție a poporului român în care s-a plămădit cultura și limba, își recapătă acum, încetul cu încetul, locul normal de inspiratoare și binecuvântătoare a ființei neamului românesc“.

Deschiderea festivă a anului școlar la noua Școală Teologico-Sanitară din Iași a fost anunțată pentru ziua de 15 octombrie, cu participarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, a I.P.S. Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților și a unui înalt sobor arhieresc, precum și a reprezentanților Ministerului Învățământului și ai Direcției Sanitare din Iași.

CENTRUL CULTURAL PASTORAL „SFÂNTUL DANIIL SIHASTRUL" DE LA DURĂU

Într-un decor de vis, în patria pădurilor de brad de la poalele Ceahlăului, este în curs de finalizare unul dintre primele centre ecumenice pentru tineret din România: Centrul Cultural-Pastoral „Sfântul Daniil Sihastrul" de la Durău. Începută în anul 1992, construcția este acum în stadiul finisării. Inițiativa ridicării acestui edificiu a aparținut Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, care s-a bucurat de sprijinul mai multor organzați ecumenice din Germania, Elveția, Grecia, Belgia și Statele Unite. Clădirea cuprinde o sală de conferințe, o sală de proiecții, șase săli pentru seminarii paralele, o bibliotecă cu caracter ecumenic, un paraclis și o sală de mese cu ocapacitate de 150-200 de locuri. Spațiile de cazare sunt asigurate și de cele șase vile care înconjură Mănăstirea Durău, lângă care s-a ridicat acest edificiu cultural-pastoral.

Centrul Cultural-Pastoral „Sfântul Daniil Sihastrul" este destinat organizării de conferințe cu caracter teologic, social, științific. Începând cu luna mai 1995 aici vor avea loc o serie de conferințe cu caracter ecumenic organizate de Consiliul Mondial al Bisericilor, Consiliul Ecumenic și de Federația Mondială a Studenților Creștini.

Iulia IACOB

PREOCUPĂRI MISIONAR-CULTURALE ÎN PROTOPOPIATUL BOTOŞANI

Cultura unui popor creștin, cum este cel român, a fost dintru începuturi animată de către Biserică. Faptul că ultimile decenii nu au permis Bisericii să-și manifeste deplin disponibilitățile sale culturale nu însemnează că acestea ar fi încetat să existe. Legând de misiunea sa și activitatea culturală, Biserica Ortodoxă înțelege prin aceasta să ajute creștinii care îi sunt încredințați de Dumnezeu să fie alături de Acesta nu numai prin credință ci și prin cultură.

Iată cum este exprimată această latură misionară a Bisericii Ortodoxe Române, în spațiul restrâns al unui protopopiat, în cazul de față, Protopopiatul Botoșani. Ocupându-se direct de problemele de educație și cultură, Părintele Constantin Bălăucă, Misionar Cultural, a avut în vedere atât deschiderea noului an școlar 1994—1995 (privitor la predarea orei de religie în școli), cât și alte activități specifice preocupărilor sale misionare.

Astfel, în perioada 1-19 august a primit și soluționat cererile celor care au solicitat înscrierea la cursurile de pregătire-specializare a celor ce predau religia în școli. S-a discutat totodată cu Părintele Protopop Lucian Leonte tematica acestor cursuri, stabilindu-se și care vor fi persoanele ce vor conferenția. S-a decis ca preoții profesori Lucian Leonte, Gheorghe Gri-

goraș, Vasile Ștefan, G. Mihăescu, precum și părintele Constantin Bălăucă să fie cei care vor prezenta temele puse în dezbatere. Perioada 25 august-1 septembrie a fost cea în care s-au ținut cursurile de specializare a celor ce predau religia în școli. Temele abordate în aceste zile au fost următoarele: a) Morala creștină și morala civică; b) Sfânta Liturghie — izvor al vieții creștine; c) Creativitatea religioasă în cadrul orelor de religie; d) Cum se poate pregăti și preda o lecție de religie fără resurse sau material didactic; e) Integralismul metodic în perioada materialului religios; f) Despre ecologia creștină.

Și în luna septembrie activitatea misionar-culturală a Părintelui Constantin Bălăucă a fost preponderent legată de predarea religiei în școală. Astfel, în prima săptămână a amintitei luni a participat la întocmirea tabelelor nominale a celor ce urmau să predea religia în școală în anul de învățământ 1994—1995, tabele care au fost finalizate în data de 12 septembrie, fiind apoi adus la cunoștința I.P.S. Mitropolit Daniel. Ziua de 15 septembrie a fost marcată de participarea la deschiderea anului școlar la Seminarul Teologic-liceal din Botoșani. Ziua următoare, 16 septembrie, a fost destinată examenului celor care au participatt la cursurile de specializare din perioada 25 august-1 septembrie. Proba scrisă a fost susținută la Școala nr. 16 din Botosani, rezultatele fiind înfățișate Inspectoratului în ziua de 17 septembrie.

Alături de această preocupare de fond, cea a predării orei de religie în școală, Părintele Constantin Bălăucă, a cuprins în aria activității sale și alte activități cultural-misionare. Dintre acestea remarcăm următoarele:

În ziua de 22 august a elaborat și redactat o adresă către preoții din Protopopiatul Botoșani în legătură cu înființarea „Societății Naționale a Femeilor Ortodoxe Române", filiala Botoșani, cerându-se sprijinirea delegațiilor comitetului de inițiativă în acțiunea de înscriere de noi membri. În data de 30 august au fost elaborate și redactate două anunțuri ce urmau a fi publicate în presa locală, în legătură cu două concursuri, literar și plastic, inițiate de Protoieria Botoșani. Textul a fost trimis și cotidianului „Adevărul", însoțit de o notă explicativă adresată Redactorului șef. Pentru postul local de radio a fost redactat de asemenea un anunț, Referitor la anumite concursuri s-a luat legătura și cu preoții din Protopopiat, cărora li s-a cerut, printr-o adresă expediată în ziua de 13 septembrie, să anunțe în biserică organizarea acestora și să încurajeze participarea celor interesați. O adresă asemănătoare s-a trimis în zilele următoare și directorilor școlilor din județul Botoșani, solicitându-li-se de asemenea sprijinul.

Încercarea de a crea o imagine completă a preocupărilor misionar-culturale desfășurate, în acest caz, în Protopopiatul Botoșani, este departe de intenția noastră. Cel mult am dorit să realizăm o oglindă care să reflecte, chiar așa parțial, ceea ce se face, sau se are în vedere a se realiza, pentru ca Biserica să redevină nu numai mentorul spiritual ci și cel cultural al credincioșilor săi.

M. APOSTOL

MĂNĂSTIREA VĂRATIC ÎN SĂRBĂTOAREA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“

Pentru Mănăstirea Văratic „Adormirea Maicii Domnului“ este un popas aniversar la care participă tot soborul mănăstirii împreună cu toți care pot și doresc să se bucure în această zi aniversară. Ziua „Adormiri Maicii Domnului“ este mult dorită și, în așteptarea ei, se face pregătirea duhovnicească — cu rugăciune și post — după rânduiala Sfintei noastre Biserici Ortodoxe. În seara zilei de 14 august cântările duioase, în frumusețea poetică a Prohodului Maicii Domnului, fac pregătirea pentru ziua de 15 august, ziua solemnității propriu-zise.

Anul acesta, în atmosfera de adâncă pioșenie, credincioșii împreună cu soborul slujitorilor și al maicilor, în frunte cu Maica Stareță Stavroforă Nazaria Niță, au așteptat venirea Înalt Prea Sfințitului Daniel, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Sunetul prelung al clopotelor a vestit sosirea Înaltului Ierarh și după rânduială, a fost întâmpinat cu Sfânta Evanghelie și cu Sfânta Cruce, punându-i-se mantia pe umeri. După acest moment Înalt Prea Sfinția Sa în mijlocul soborului de preoți și diaconi, s-a îndreptat la podiumul amenajat între teii bătrâni și s-a făcut pregătirea pentru începutul Sfintei Liturghii, în cadrul căreia au fost hirotoniți: diaconul Nicodim de la Mănăstirea Horaița în preot (ieromonah) și monahul Ilarion de la Schitul Pocrov în diacon (ierodiacon). Răspunsurile au fost date de corul mănăstirii sub bagheta dirijoarei monahia Onufria Nechifor.

Dacă rugăciunea mare de dezlegare a păcatelor, citită de către Înalt Prea Sfințitul Daniel a fost așteptată ca o mare binecuvântare și cuvântul de învățătură a fost așteptat cu o dorință și interes deosebit.

Este anevoios a face o prezentare atotcuprinzătoare a cuvântului Înalt Prea Sfințitului Daniel. Consemnăm doar o formă rezumativă a acestui cuvânt de învățătură care cuprinde un întreg grupaj — dogmatic, liturgic și moral — în jurul Persoanei Prea Sfinței Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria, „care întru adormirea Ei nu ne lasă pe noi“. Plecând de la o analiză amplă a cuvintelor: „Cuvine-se cu adevărat“, I.P.S. Sa a trecut la interpretarea icoanelor Maicii Domnului urmărind modul în care ni se prezintă ele pe Catapeteasma din Sfânta Biserică și pe bolta Sfântului Altar.

Icoana Maicii Domnului cu Pruncul Iisus în brațe ne arată ceea ce am învățat de la Înger și anume că nu putem cinsti numai pe El ci și pe Ea. Este un „și“ care leagă pe Fiul de Maica Sa și pe Maica de Fiul Ei. Acest și este subliniat frecvent de-a lungul sfintelor noastre slujbe.

Cuvântul — negrăit, nevăzut necuprins S-a făcut văzut, cuprins, mărginit prin Ea. **Ea** face să se unească cu timpul Cel ce este mai presus de timp, ca inaccesibilul să devină accesibil.

Icoana Maicii Domnului cu Pruncul în brațe este **Biserica** cu omenirea care poartă pe Hristos.

Oranta — Maica Domnului rugătoarea cu Pruncul la piept ni-L prezintă pe Hristos — Copil nevinovat, vulnerabil, putând fi ucis, primit sau neprimit — smerit întru atâta încât să fie refuzat de ai Săi.

Icoana Domnului Hristos, din dreapta ușilor Împărătești (cum privim spre catapeteasma din fața noastră) ni-L reprezintă pe Domnul ca **Bărbat**

desăvârșit, iar mai sus, în centrul catapetesmei îl avem pe **Dreptul Judecător.** Între icoana cu Domnul Copil și icoana celei de a doua veniri a Sa își desfășoară Biserica Sfintele Taine.

Platitera — icoana Maicii Domnului de pe bolta Sfântului Altar — având pe Copilul Iisus odihnindu-se pe genunchii sau la pieptul Ei, este imaginea dragostei, bunătății și îndurării.

Maica Domnului este Mama tuturor și nu o cinstim dintr-o anumită obligație sau pentru că ne-au spus aceasta „teologii", ci pentru că există o rațiune simplă: am primit pe Însuși Ajutorul **de la Ea și prin Ea.**

Ea oferă căldura de mamă, bucuria în inimi, ajutorul în necazuri; ea este cum arată imnul Acatist și Paraclisele — ocrotitoare celor slabi, sprijinitoarea săracilor, întăritoarea mamelor, bucuria scârbiților și a oropsiților vieții acesteia.

Există o iubire cu smerenie pentru cei care nimeni nu-i iubește, pentru copiii care nu au părinți, pentru părinții părăsiți de copiii lor și această iubire vine de la Maica Preacurata.

La sfârșitul Sfintei Liturghii Înalt Prea Sfinția Sa s-a rugat ca Dumnezeu să ne întărească credința și să țină tineretul în credință deoarece tineretul poate să înlăture dezbinările, nedreptățile și atâtea alte rele care se manifestă în lumea noastră.

Cu prilejul acestei zile de mare sărbătoare, Înalt Prea Sfințitul Daniel a adresat felicitări pentru cele care poartă numele de Maria-Mariam, cu urări de mântuire și bucurii. A felicitat Soborul Sfintei Mănăstiri Văratic în frunte cu Stareța Stavrofora Nazaria Niță pentru modul cum s-a organizat acest moment de mare însemnătate în viața noastră creștină.

De asemenea, a adresat cuvinte de prețuire și bucurie preotului ortodox din Franța, care a slujit în soborul preoților, ca și credincioșilor ortodocși din Franța care țin de Patriarhia Română și care au fost prezenți la hramul Mănăstirii Văratic. Rugăciunea pentru dezlegarea păcatelor o încheiat slujba praznicului Adormirii Maicii Domnului.

Agapa de la trapeza mănăstirii, având în mijlocul celor prezenti pe Înalt Prea Sfințitul Daniel a fost un alt prilej de bucurie prin cuvintele de înaltă ținută duhovnicească rostite de preotul din Franța, de Doamna Academician Zoe Dumitrescu Bușulenga, Profesor T. Popescu, Stareța Stavroforă Nazaria Niță și alte personalități — cărora de încheire Înalt Prea Sfințitul Daniel a adresat cuvântul de mulțumire și binecuvântare.

Au mai fost prezenți: stareți și starețe de mănăstiri, reprezentanți ai autorităților locale și județene.

Ziua de 16 august — ziua ctitorilor Mănăstirii Văratic a fost lipsită de prezența Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Daniel, nevoit a fi la Durău, în problemele specifice acelei mănăstiri.

Sobor de preoți au săvârșit Sfânta Liturghie și Slujba Parastasului după cuviință și după tradiția locului, prin rostirea de ectenii la mormintele unor starețe din jurul Sfântului Altar, la Troița Eroilor din parcul unde se află monumentul „Safta Brâncoveanu" și în „cripta osuar" de sub Sfântul Altar al bisericii „Adormirea Maicii Domnului".

La agapa oferită în trapeza mănăstirii P.C. Părinte Protopop de Tg. Neamț, Pr. Antistescu a rostit un cuvânt explicativ al formulei „fericiții ctitori ai Sfântului Locaș acesta". A adăugat cuvinte de reflecții duhovnicești Doamna Academician Zoe Dumitrescu Bușulenga, atât de atașată „topos-ului" sfânt al Văraticului.

Diac. Ioan IVAN

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

DOMNUL GHEOGHE BURCĂ

A trecut din această viață, poate prea de timpuriu, Domnul Gheorghe Burcă, unul dintre cei mai vechi lucrători de la Centru eparhial Iași, consilier cu probleme de învățământ pentru Arhiepiscopia Iașilor. La sfârșitul lunii februarie din anul 1994, în urma unui accident stupid, s-a curmat firul vietii pământești a unui om care a căutat întotdeauna, în orice funcție a lucrat, să-și facă datoria.

A văzut lumina zilei în satul Lespezi, jud. Iași, la 17 februarie 1940, fiind unul dintre cei opt copii ai familiei Vasile și Virginia Burcă. De la

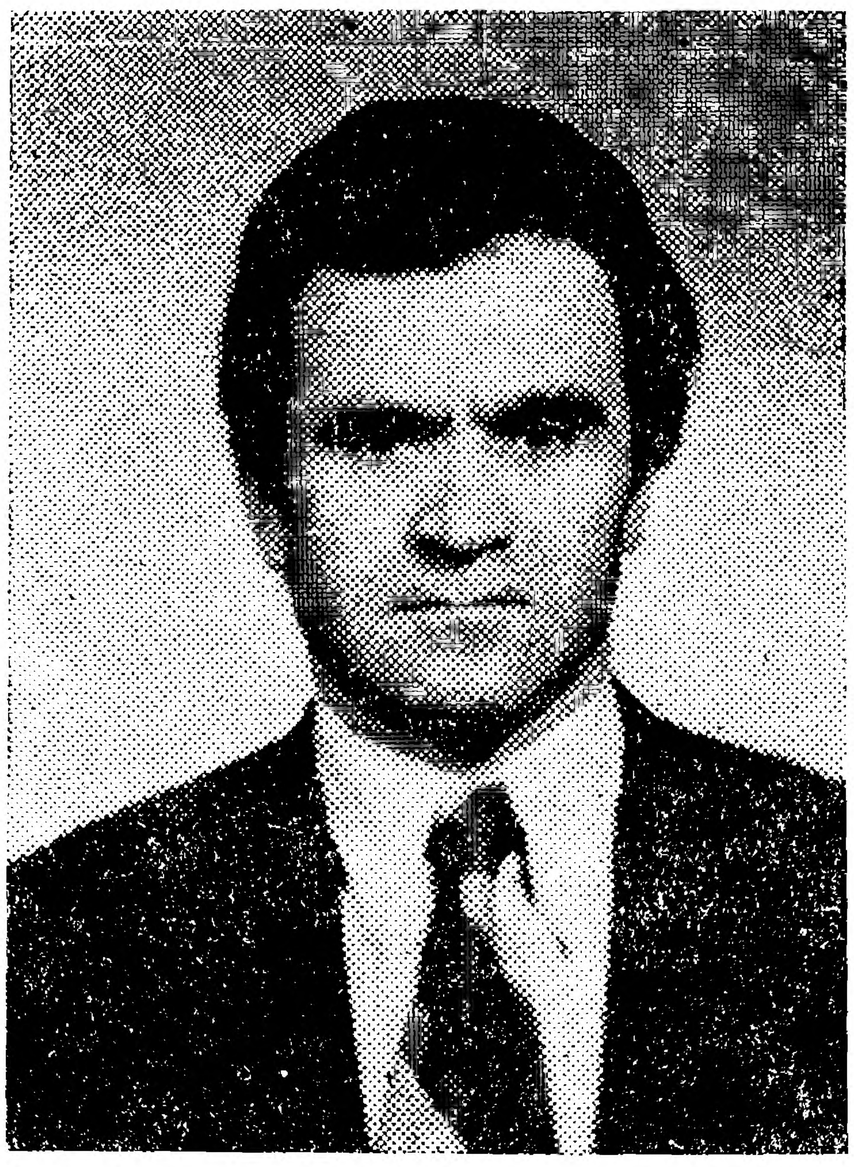

Domnul Gheorghe Burcă

vârsta de doi ani a rămas orfan de tată și a cunoscut încă din fragedă copilărie greutățile și asprimile vieții. Însă tot de acum a deprins traiul modest, munca plină de abnegație și respectul oamenilor de omenie. A învățat să ajute pe semeni și să renunțe la propriile interese pentru a fi de folos celorlalți.

A urmat cursurile Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț, apoi s-a numărat printre studenții eminenți ai Facultății de Teologie Ortodoxă din București. În anul 1969 a obținut licența în Teologie și s-a înscris, la îndemnul profesorilor săi, la cursurile pentru doctorat, secția Teologie practică, specializarea pedagogie creștină, omiletică și catehetică. A absolvit cursurile de magistrand în anul 1973, susținându-și la timp toate lucrările impuse de regulament.

Din anul 1969 și până la sfârșitul vieții sale pământești a activat la Centrul mitropolitan Iași, încredințându-i-se diferite funcții administrative în cadrul sectorului cultural. A fost, pe rând, ghid, documentarist, corector, redactor editură, apoi gestionar custode sală la Biserica Golia. Din anul 1990

i se încredințează postul de inspector cu probleme de învățământ religios, apoi consilier cultural cu probleme de învățământ, iar în ultimul an de viață a predat și disciplina Drept bisericesc la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași.

A publicat studii, însemnări, predici, recenzii și cronici bisericești în revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, devenită apoi Teologie și Viață, îndeplinind și funcția de redactor responsabil pentru aceasta din urmă. Între studiile și articolele publicate menționăm aici doar câteva: Publicații periodice religioase din secolul al XIX-lea (MMS 7-8, 9-12/1976, P.F. Patriarh Justinian, Arhiereu-vicar și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, MMS nr. 4/1977; Bibliografie selectivă în legătură cu marea răscoală a țăranilor din 1907; Periodice religioase editate de Mitropolia Moldovei și Sucevei, Teologie și Viață (TV), 11-12/1992, predici: la Duminica Sfântului Ioan Scărarul, La Praznicul Tăierii Împrejur, la Izvorul Tămăduiri, La Sf. arhid. Ștefan ș.a., Constatări și perspective privind educația moral-religioasă în învățământul preuniversitar, în Cuvânt și Suflet (CS), nr. 17-18/1991, Acorduri și colaborări privind educația moral-religioasă în învățământul preuniversitar, CS 14-16/1991.

Deși nu a avut propria familie, a sprijinit material și spiritual pe cei din familia de acasă care s-au aflat în greutăți. S-a retras, discret, din lumea aceasta, într-un sfârșit de săptămână dintr-un final de iarnă, ducând cu el multe din frământările și visele neîmplinite ale unei generații de teologi care au lucrat cu râvnă pentru Biserică într-o lume care ar fi vrut să uite de Dumnezeu.

Slujba înmormântării s-a săvârșit în prima zi de martie, la Mănăstirea Văratec, de către un numeros sobor de preoți, colegi de școală și de muncă. După ce a dat citire telegramei de condoleanțe adresată familiei de către I.P.S. Mitropolit Daniel, P.C. Pr. Nicolae Dascălu, consilier-cultural, a rostit o scurtă cuvântare, evocând chipul celui mutat la Domnul. Sicriul cu corpul neînsuflețit a fost îngropat în cimitirul bisericii „Schimbarea la Față", întru nădejdea cea neînserată a învierii de obște. Dumnezeu să-l ierte și să-l așeze întru odihna Sa veșnică.

CRONICAR)

C. — Episcopia Romanului și Hușilor

SĂRBĂTOAREA BISERICII DIN PAROHIA PALANCA

Duminică 28 august 1994 a fost săvârșită târnosirea Bisericii din parohia Palanca, protopopiatul Moinești, județul Bacău.

Parohia Palanca este situată în partea de nord-vest față de protoieria Moinești și se întinde pe o lungime de 5 km, de-a lungul șoselei ce duce de la Comănești la Miercurea-Ciuc, așezată la poalele muntelui Popoi de o parte și de alta a râului Trotuș pe o rază de 15 km. Originea satului coboară mult în istoria țării noastre. Fiind o așezare veche are uliți neregulate, întrucât din munte se scurg multe pârâuri, iar locuințele sunt așezate după cursul apelor.

În sat este o Biserică ortodoxă și una Romano-Catolică. Locuitorii sunt 570 ortodocși, iar 415 de religie romano-catolică.

Denumirea de Palanca venind de la regionalismul „palancă" înseamnă un loc de întărîtură. Cum aici a fost timp de un mileniu hotar de țară, aceste întărituri au fost făcute „palancă", de unde a rămas și numele așezării acestui sat, mai ales că prima așezare a satului a fost tocmai în preajma vechiului hotar.

Biserica parohială a fost construită în anii 1948—1951 pe temelia vechii biserici ce fusese distrusă în cel de-al doilea război mondial. Prima biserică în acest sat a fost construită în anul 1803 din împletitură din nuiele umplută cu lut. În anul 1856 un fost căpitan de vamă „Jupân Ene", a construit pe temelia vechii biserici una din bârne de brad. În 1857 biserica s-a mai mărit făcându-i-se și un pridvor. În acest timp au deservit biserica preoții Neculai și Alexandru Roșu.

La 27 septembrie 1897 locotenent de Episcop Enache Flor, însoțit de protoiereul Gheorghe Crivăț, au săvârșit sfințirea bisericii.

În timpul primului război mondial 1916—1919 Biserica a fost transformată de trupele austro-ungaré în grajd de cai. În 1919 s-a făcut o nouă reparație și a fost iar sfințită de protoiereul de Bacău, Pr. Toma Petrescu. În anul 1924, după reparații capitale este târnosită de către Arhiereul Ilarion Băcăoanul.

În al doilea război mondial, biserica a ars în întregime odată cu cea mai mare parte a satului. Pe temelia vechii biserici s-a ridicat actuala Biserică între anii 1948—1951, fiind sfințită în anul 1951. În perioada 1987—1993, i s-a făcut reparații capitale și o nouă și frumoasă pictură executată de pictorul Pașcu Petronel din localitatea Brusturoasa, județul Bacău, fiind sfințită la dată de 28 august 1994, de Prea Sfințitul Episcop Eftimie.

Frumosul și impresionantul ritual al sfințirii a fost urmărit cu evlavie de credincioșii veniți să ia parte la slujba de sfințire. La sfârșitul slujbei Sfintei Liturghii, P.C. Pr. Samuiel Burlacu a prezentat darea de seamă a lucrărilor efectuate, și a mulțumit din adâncul sufletului Prea Sfințitului Episcop Eftimie, pentru participare.

În cuvântul de răspuns, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a spus printre altele: **„Este mare ziua de astăzi pentru că mare este bucuria credincioșilor care după o așteptare de câțiva ani își văd împlinită o veche dorință a lor și a celor ce între timp au adormit întru Domnul, de a avea în satul lor lăcaș sfânt pictat în întregime. Binecuvântez râvna dumneavoastră, a preotului, epitropului, membrilor consiliului și a tuturor donatorilor.**

Am venit aici pentru a ne pleca genunchii la acest altar acum sfințit și a ne ruga pentru această biserică și pentru credincioșii ei.

Țin să exprim mulțumiri vrednicului dumneavoastră paroh, Părintele Samuiel Burlacu, care a stat de veghe și v-a îndemnat la săvârșirea acestei sfinte și dumnezeești lucrări. Pentru osteneala cucerniciei sale, i-am așezat astăzi prin mâna noastră pe grumazul său, sfânta cruce, cu aceasta ridicându-l astăzi la rangul de „ICONOM STAVROFOR". Este acest fapt o mărturie că P.C. Voastră v-ați ostenit pentru Biserica Domnului și o răsplată pentru munca depusă.

Poartă părinte Samuiel, cu cinste și demnitate această sfântă cruce până la sfârșitul vieții.

Fie binecuvântată și de neuitat această zi!".

RESFINȚIREA BISERICII PAROHIEI MĂNĂSTIREA CAȘIN

În ziua de 1 septembrie 1994, în parohia Mănăstirea Cașin a avut loc un eveniment deosebit și anume: resfințirea bisericii.

După ce toate lucrările au fost terminate, iar biserica a fost împodobită în straie de sărbătoare prin pictura nou făcută, la stăruința credincioșilor, preoții parohiei au cerut aprobarea sfințirii bisericii.

În dimineața zilei de 11 septembrie 1994, soborul de preoți, în frunte cu P.C. Preot Dumitru Ciubotaru — protopop de Tg. Ocna — au întâmpinat pe P.S. Episcop Eftimie și P.S. Arhiereu Ioachim Vasluianul.

A urmat sfințirea apei, precum și toate rânduielile canonice pentru sfințirea picturii bisericii cu Sfântul și marele mir de cei doi ierarhi. A fost momentul cel mai înălțător pentru credincioșii care au asistat la această ceremonie.

Apoi s-a semnat documentul care s-a citit și a fost pus în piciorul Sfintei Mese, după care s-a oficiat Sfânta Liturghie. Răspunsurile au fost date de un cor din Onești. Predica zilei a fost rostită de către P.S. Ioachim Vasluianul — arhiereu-vicar, care a vorbit despre iubire și învățătura Bisericii Ortodoxe.

După oficierea Sfintei Liturghii, a luat cuvântul P.C. Preot Nicolae Pașcu parohul parohiei, care a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor ce s-au executat.

În numele enoriașilor, părintele paroh a exprimat adânca sa recunoștință către P.S. Episcop Eftimie și P.S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul, sub a căror arhiepăstorire și îndemn s-a făcut aceste lucrări.

A luat apoi cuvântul P.S. Episcop Eftimie care în cuvântul său a punctat însemnătatea evenimentului și a zilei: **„Am venit cu multă bucurie împreună cu P.S. Arhiereu Ioachim să invocăm harul Duhului Sfânt pentru resfințirea bisericii pe care o vedem înfrumusețată și împodobită. Vă aduc binecuvântări și felicitări pentru ceea ce ați realizat. Să aveți încredințarea că ați făcut un lucru bun".**

După aceea s-a oficiat rânduiala hirotesirii în ICONOM a preoților Neculai Pașcu, parohul, și M. Tifalvei, preot II slujitor, precum și polihroniul pentru ierarh, conducătorii statului și pentru toți cei care au luat parte la acest nou praznic.

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE BUCOVINE

THEOLOGIE ET VIE

REVUE DE PENSÉE ET DE SPIRITUALITÉ

NOUVELLE ÉDITION — ANNÉE IV (LXX e), No. 8-10,
Août-Octobre 1994

S O M M A I R E

„C'EST CE DON DIVIN QUI EST LE MOUVEMENT OECUMENIQUE"

† *TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine*, „Ce don divin, qui est le mouvement oecuménique; Discours de Sa Béatitude, Père Théoctist, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine à l'ouverture des travaux du Comité Exécutif du Conseil Mondial des Eglises (Bucarest, le 14 septembre 1994) 3

E T U D E S

P. lecteur dr. Nicolae CHIFĂR, La Prêtrise dans la conception des Trois Saints Hiérarches 9

Flavius SOLOMON, Les Monastères orthodoxes moldaves jusqu'à la moitié du XV e siècle. Organisation et propriétés . 18

Prof. Mihai ŞURUBARU, Rétablissement de l'Imprimerie du Monastère de Neamț en 1922 27

Prof. dr. M. WELKER, La Personne. La personne ouverte aux relations avec d'autres personnes et leurs fonctions. Crise de l'anthropologie au XX e siècle *(Traduit par assist. Vasile CRISTESCU)* 38

H O M E L I E S

Protos. Clement HARALAM, Homélie à la Dormition de la Mère de Dieu — le 15 août 47

P. Ioan CÂRCIULEANU, Restauration par l'amour et le sacrifice (Méditation) 49

N O T E S 52

Bibliographie des imprimés musicaux psaltiques roumains *(Prof. univ. Sebastian Barbu-Bucur) (à suivre)* . . . 71

COMPTES RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Nichifor Crainic, Sainteté — accomplissement de l'humain *(Cours de Théologie mistique (1935 — 1936)*, Edition soignée par *Hiéroд Teodosie Paraschiv*, Collections „Théologie et Spiritualité", Editions Trinitas de la Métropolie de Moldavie et de Bucovine, Jassy, 1993, *(P. assist. drd. Ioan-Cristinel Teşu)*; *P. prof. dr. Mircea Păcurariu*, Saints daces-romains et roumains, Editions Trinitas de la Métropolie de la Moldavie et Bucovine, Iassy, 1994 *(A. Florin)*.

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

A. — ACTUALITES OECUMENIQUES 76

Séminaire international „La jeunesse orthodoxe et l'écologie" *(trad. et adaptation étud. Margareta N.)*; Spiritualité chrétienne pour notre temps *(P. Nicolae Dascălu)*; Assemblée générale de l'Eglise Présbythérienne d'Ecosse. Notes (21-27 mai 1994) (*P. assist. Viorel Sava*); La femme dans le royaume dc Dieu *(Monıale Filoteıa Cosma)*.

A. — L'ARCHEVECHE DE JASSY 92

Itinéraire pastoral *(chroniqueur)*; Rouverture de l'Ecole postlycéale Théologico-Sanitaire „La Pieuse Parascheva" de Jassy; Centre Culturel Pastoral „St. Daniil l'Ermithe" de Durău *(Iulia Iacob)*; Préoccupations missionaires-culturales dans le protoprésbytérat de Botoșani *(Chroniqueur)*; Monastère de Varatec en fête „La Dormition de la Mére de Dieu *(Diacre Ioan Ivan)*.

† APPELE DEVANT DIEU: Monsieur Georges Burcă (*Chroniqueur*).

C. — EVECHE DE ROMAN ET DE HUȘI 100

Fête de l'Eglise de la paroisse Palanca; Reconsécration de l'église de la paroisse du Monastére de Cașin *(Arhid Ilie Murăraşu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ACTUALITĂȚI ECUMENICE 76

Seminarul internațional „Tineretul ortodox și ecologia“ *(trad. și adaptare stud. Margareta N.)*; **Spiritualitate creștină pentru timpul nostru** (*Pr. Nicolae Dascălu*); **Adunarea generală a Bisericii Presbiteriene din Scoția. Însemnări (21-27 mai 1994)** *(Pr. asist. Viorel Sava)*; **Femeia în Împărăția lui Dumnezeu** (*Monahia Filoteia Cosma*).

B. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 92

Știri din eparhie (*Cronicar*); **Deschiderea Școlii Postliceale Teologico-Sanitare „Cuvioasa Parascheva“ din Iași; Centrul Cultural Pastoral „Sf. Daniil Sihastrul“ de la Durău** *(Iulia Iacob)*; **Preocupări misionar-culturale în Protopopiatul Botoșani** (*M. Apostol*); **Mănăstirea Văratic în sărbătoarea „Adormirii Maicii Domnului“** *(Diac. Ioan Ivan)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: **Domnul Gheorghe Burcă** (*Cronicar*).

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 100

Sărbătoarea Bisericii din parohia Palanca; Resfințirea bisericii parohiei Mănăstirea Cașin *(Arhid. Ilie Mureșanu)*.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

TEOLOGIE ŞI VIAŢĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

CUPRINS

NAŞTEREA DOMNULUI — BINECUVÂNTAREA FAMILIEI

† *DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei,* Pastorală de Crăciun — 1994 3

† *PIMEN, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor,* Pastorală la Naşterea Domnului — 1994 7

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* Pastorală de Crăciun — 1994 10

POPAS ANIVERSAR

† *IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu vicar,* Omagiu Prea Sfinţitului Părinte Episcop Eftimie (la aniversarea a optzeci de ani de viaţă) 1914-1994 13

STUDII

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* „Teze" istorico—literare contemporane care valorifică şi amplifică fondul cultural al Episcopiei Romanului şi Huşilor . . . 30

Pr. prof. Nicolae COJOCARU, Crăciunul în tradiţia creştină . 35

Pr. asist. drd. Viorel SAVA, Taina Nunţii — aspecte liturgice, duhovniceşti şi pastoral-misionare 44

SFÂNTUL CUVIOS PAISIE DE LA NEAMŢ

Pr. Nicolae DASCĂLU, Simpozion spiritual-ştiinţific consacrat Sfântului Paisie de la Neamţ, 15-16 noiembrie 1994 . . 52

Arhim. Ioanichie BĂLAN, Repere din viaţa şi opera Cuviosului Părinte Paisie de la Neamţ 55

N. A. URSU, Şcoala de traducători români din obştea stareţului Paisie de la mănăstirile: Dragomirna, Secu şi Neamţ 58

Dr. Vasile VASILE, Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreţiei Sf. Paisie Velicicovschi (Cel Mare) 84

Prof. Vichentie NICOLAICIUC, Contribuţia lui Paisie Velicikovski la dezvoltarea literaturii religioase şi a vieţii spirituale româneşti ortodoxe — La 200 de ani de la trecerea sa în nemurire — 103

Diac. I. IVAN, Sfântul Cuvios Paisie de la Neamţ şi preocupările de asistenţă social-medicală 114

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ŞI SPIRITUALITATE

SERIE NOUĂ — ANUL IV (LXX), Nr. 11-12 NOIEMB. — DECEMB. 1994

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : CENTRUL MITROPOLITAN — IAȘI
Bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 16 — Iaşi 6600

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I.P.S. Dr. **DANIEL**, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPREȘEDINȚI

† I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților
† P.S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

P. C. Pr. prof. dr. NICOLAE ACHIMESCU, decanul Facultății de Teologie — Iași

P. C. Pr. prof. IOAN MIHOC, directorul Seminarului Teologic — Neamț

P. Cuv. prof. FILOTEIA COSMA, directoarea Seminarului Teologic — Agapia

P. C. Pr. prof. ADRIAN IFTIMIU, directorul Seminarului Teologic — Suceava

P. C. Pr. prof. NICOLAE HURJUI, directorul Seminarului Teologic — Roman

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. NICOLAE DASCĂLU, consilier cultural, Iași

ISSN 1221 — 5988

Adresa redacției :
Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 16,
6600, IAȘI — ROMANIA.
Articolele nepublicate nu se înapoiază

42.420

Naşterea Domnului — Binecuvântarea familiei

PASTORALĂ DE CRĂCIUN — 1994

† *DANIEL*
MITROPOLITUL MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

„Şi a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut şi L-a înfăşat şi L-a culcat în iesle, căci nu mai era loc, pentru ei, în casa de oaspeţi". (Luca 2, 7).

Felul în care Sfinţii Evanghelişti Matei (1, 18-25 şi 2, 1-22) şi Luca (2, 1-20) scriu despre naşterea Mântuitorului Iisus Hristos în Betleem ne arată cât de mult preţuieşte Dumnezeu familia. Atotputernicul Dumnezeu Care a făcut cerul şi pământul coboară din cer pe pământ întru smerenia unui Prunc născut nu în casa părinţilor săi, ci într-o călătorie, şi nici măcar într-o casă de oaspeţi, ci într-o iesle. Fiul lui Dumnezeu se face Om, fără casă, străin şi călător pentru ca să aducă la casa Tatălui ceresc pe oamenii înstrăinaţi de El. Toţi oamenii, prin viaţa lor trecătoare, sunt în lumea aceasta călători, căutători ai odihnei în Dumnezeu, Care i-a făcut spre comuniune de iubire cu El.

Pruncul pe care îl naşte Fecioara Maria nu este decât în faţa oamenilor fiul lui Iosif din Nazaret, fiindcă trebuia ca Fiul lui Dumnezeu Care se naşte veşnic din Tatăl, fără mamă, să se nască în timp din mamă, fără tată, prin lucrarea Duhului Sfânt: *„Îngerul Domnului i s-a arătat* (lui Iosif) *în vis, grăind: Iosife, fiul lui David, nu te teme a lua pe Maria, logodnica ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt"* (Matei 1, 20). Deşi Iosif nu este tatăl după trup al Fiului Fecioarei Maria, totuşi lui i se încredinţează de către Dumnezeu, prin înger, Pruncul Căruia trebuie să-i pună numele voit de Dumnezeu, adică Iisus, şi pe Care trebuie să-L crească şi să-L ocrotească astfel ca Pruncul să nu fie o fiinţă lipsită de iubirea unuia din părinţi.

Numele de Iisus vine de la **Ieşuah,** care înseamnă *„Dumnezeu mântuieşte"*, arătând astfel că, prin Fiul Fecioarei Maria, Dumnezeu vrea să mântuiască lumea de păcate: *„Ea va naşte Fiu şi vei chema numele Lui: Iisus, căci El va mântui poporul Său de păcatele lor"* (Matei 1, 21). Mântuirea înseamnă refacerea legăturii de viaţă şi iubire între Dumnezeu şi oameni. Iisus fiind Fiul veşnic al lui Dumnezeu, devenit Om, în El Dumnezeu şi Omul sunt uniţi pentru veşnicie. De aceea, proorocul Isaia a profeţit că Fiul Care se va naşte din Fecioară se va chema **Emanuel:** *„Iată, Fecioara va avea în pântece şi va naşte Fiu şi vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuieşte Cu noi este Dumnezeu"* (Isaia 7, 14; Matei 1, 23).

Când Dumnezeu a făcut lumea, coroana creaţiei Sale a fost familia: bărbatul şi femeia, care au primit binecuvântarea de a creşte, a se înmulţi şi a stăpâni pământul (Facere 1, 27-28). De aceea,

în Biserica Ortodoxă, la Cununie, se pun mirilor coroane pe cap. Dar pentru că la începutul lumii femeia a fost făcută din Adam, fără mamă, acum, la reînnoirea sau mântuirea lumii căzute în păcat, Iisus, Noul Adam, se naște din femeie fără tată. Iisus se naște nu din sămânță și poftă bărbătească, ci de la Duhul Sfânt, pentru că inițiativa mântuirii vine de la Dumnezeu, Tatăl din ceruri, nu de la oamenii pământești. Nașterea din poftă a trupului este naștere pentru viața pământească, ce sfârșește în moarte, dar nașterea din puterea Duhului Sfânt este naștere pentru viața cerească, veșnică. Astfel, în însăși nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos este dat începutul vieții veșnice pentru om (cf. Ioan 1, 12-13).

Întrucât bărbatul și femeia împreună, adică prima familie, Adam și Eva, au căzut în păcat prin neascultare față de Dumnezeu, acum Iisus Mântuitorul, Noul Adam, începe ridicarea neamului omenesc din păcat alegând tocmai familia ca loc de început al lucrării Sale mântuitoare, prin smerită ascultare față de Dumnezeu. Plin de înțeles este și faptul că prima minune pe care o va săvârși Iisus Mântuitorul în activitatea Sa publică se petrece la întemeierea unei noi familii, la nunta din Cana Galileii la care a fost invitat El, Iisus, și mama Sa, Fecioara Maria (Ioan 2, 1-11). Acolo, în mod minunat, la rugămintea mamei Sale, care este icoana Bisericii, Mântuitorul preface apa în vin, arătând că binecuvântarea lui Dumnezeu asupra familiei plinește ceea ce lipsește și aduce bucurie deplină.

Fiul lui Dumnezeu devine Om și se naște pe pământ printre oameni, ca să împace pe om cu Dumnezeu și pe oameni întreolaltă. De aceea, corul îngerilor cerești, care în noapte vestesc păstorilor de lângă Betleem taina nașterii lui Hristos, cântă:

„*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!*“ (Luca 2, 14).

Dumnezeu Care a făcut spațiul și timpul alege locul și vremea nașterii Sale ca Om: Betleemul din vremea împăratului Cezar August și a regelui Irod. Dumnezeu-Cuvântul Care a spus primei familii: „*Stăpâniți pământul*“, alege ca loc al venirii Sale ca Om printre oameni o familie săracă și neajutorată, fără bogății și fără renume, o familie care nu poate conta pe nimeni și pe nimic altceva decât pe ajutorul lui Dumnezeu. O, adânc al iubirii smerite a lui Dumnezeu! Copilul care înainte de a se naște nu găsește nici măcar un colțișor în casa de oaspeți, îndată după naștere nu mai are loc nici în pământul neamului Său, ci trebuie să ia calea refugiului în Egipt. Vedem cum, de la început, viața lui Iisus se întâlnește cu refuzul și refugiul, pentru ca mai târziu să sfârșească cu răstignirea, pentru că El a venit să aducă iubire și viață, în lumea în care păcatul aduce ură și moarte.

Iisus se naște într-o iesle, noaptea, pe când dormeau locuitorii Betleemului. La marginea orașului se află în stare de veghe doar păstorii oilor. Acestor oameni simpli și veghetori li se arată cete de îngeri întru lumină și cântare ca să vadă cum Dumnezeu schimbă pe cele smerite în slavă, iar singurătatea lor o preface în bucurie. Oameni din afara orașului sunt chemați să devină cei dintâi prieteni ai familiei sărace și străine, pe care Dumnezeu o binecuvântează

prin nașterea Mântuitorului. Magi din Persia, de la distanțe imense, vin să vestească iudeilor că pe pământ, în țara lor, S-a născut un Prunc-rege de Care depinde mersul astrelor. Darurile împărătești oferite Pruncului sărac, născut într-o iesle, daruri aduse de departe, dintr-o țară străină, arată iubirea lui Dumnezeu pentru familia neajutorată de către oamenii de aproape, de același neam. De aceea, Sfântul Ioan Evanghelistul spune: „*Întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu L-au primit*“ (Ioan 1, 11).

Sensibil la contrastul dintre lipsa de ospitalitate pe care Fecioara Maria o trăiește cu întristare în Betleem și darurile scumpe primite de la niște străini, poporul nostru, în frumoasele sale colinde, deplânge pe locuitorii neprimitori ai Betleemului, dar laudă pe păstorii de la marginea lui; deplânge cruzimea lui Irod, dar laudă înțelepciunea și dărnicia magilor de la Răsărit care îi aduc daruri Pruncului Iisus:

„*Aseară pe'nserate / Fecioara Maria*
În Betleem cetate / Călătorind sosea
Și fiind obosită / Locașul și-l cerea
În Betleemul mare / Nimenea n-o primea“.

Făcându-se Om asemenea nouă, afară de păcat, Dumnezeu a ales calea smerită, tainică, de a veni la noi, pentru că El vrea ca noi să răspundem iubirii Sale în mod liber, nu forțați. El se smerește atât de mult, încât poate fi primit sau refuzat de către noi. El se face străin și călător, sărac și neajutorat, ca noi, în mod liber, cu dragoste și bunătate, să facem dintr-un străin un prieten și dintr-un călător un oaspete al casei noastre. Ajutând un sărac, ne îmbogățim inima, sporim iubirea milostivă a sufletului nostru, aducându-l astfel la asemănarea cu iubirea milostivă a lui Dumnezeu, după chipul Căruia a fost făcut omul la început. Iubirea lui Dumnezeu este deodată atotputernică și smerită: Cel necuprins încape într-o iesle, Cel veșnic devine un copil.

De ce un copil? Fiindcă un copil nu poate face nimic pentru el însuși: nu se poate hrăni singur, nu se poate adăposti singur, nu se poate apăra singur, viața lui depinde întru toate de iubirea celor din jur, de iubirea lor dăruitoare. Prin nașterea de prunci, prin îngrijirea și creșterea lor, oamenii nu mai trăiesc pentru ei înșiși, ci pentru alții: viața lor devine dăruire și dăinuire în comuniune de iubire. Dreptul Iosif, deși nu este tată după trup al lui Iisus, devine totuși tată sau părinte prin purtarea de grijă față de Copilul nou-născut. Prin iubirea dăruitoare pentru copii, un străin poate deveni părinte al lor, iar din lipsă de iubire dăruitoare, un părinte poate deveni un străin pentru proprii săi copii. Cine nu poate iubi copiii nu poate deveni părinte, iar cine nu poate deveni părinte nu poate deveni om deplin.

Iisus Domnul nu a avut copii după trup, dar a avut ucenici, fii duhovnicești, cărora le-a spus: „*Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor*“ (Matei 19, 14). Mai mult, Iisus Mântuitorul a înviat pe fiul văduvei din Nain și pe fiica lui Iair, aducând bucurie părinților îndurerați. Iubirea față de copii este, așadar, început al înțelegerii iubirii părintești a lui

Dumnezeu față de oameni. Copiii cărora le lipsește iubirea părinților nu pot crește spiritual deplin, iar adulții care nu pot manifesta iubirea dezinteresată, frățească și părintească, față de semenii lor nu pot răspunde deplin iubirii părintești a Tatălui ceresc.

Sfânta Scriptură descrie legătura lui Dumnezeu cu lumea ca pe o relație de intimitate, ca pe o cununie și o familie (Efeseni 5, 21-33). Biserica este locul unde, prin lucrarea Sfântului Duh asupra sufletului feciorelnic și curat al omului smerit, se simte iubirea frățească în Dumnezeu-Fiul devenit Om și iubirea părintească a lui Dumnezeu-Tatăl, pe care Domnul nostru Iisus Hristos ne-a învățat să-L chemăm: „*Tatăl nostru Care ești în ceruri*". Biserica este deci Familia iubirii Sfintei Treimi față de oameni, iar familia creștină a fost numită pe drept cuvânt „Biserica de acasă" *(Ecclesia domestica)*.

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos ca Prunc într-o familie ne cheamă astăzi să acordăm o atenție deosebită familiei, în general, și familiei creștine în special. Am văzut că familia este coroana creației și locul în care omul începe să înțeleagă taina iubirii și a binecuvântării lui Dumnezeu.

Astăzi, familia creștină se confruntă cu **criza economică** (sărăcie, șomaj, nesiguranța zilei de mâine), cu **criza morală** (avortul, divorțul, abandonarea copiilor, libertinajul ș. a.), cu **criza spirituală** (sectarismul, fanatismul și prozelitismul religios). Dar Nașterea Domnului, prin care se arată nesfârșita iubire a lui Dumnezeu pentru oameni, ne aduce putere și speranță ca să biruim încercările grele ale vieții. În acest sens, trebuie ca în fiecare parohie să ajutăm familiile creștine sărace sau cu copii mulți, să arătăm dragoste frățească și părintească față de copiii orfani și față de părinții îndurerați care și-au pierdut copiii.

Să vizităm, mai ales în aceste zile, casele de copii fără părinți și casele de bătrâni pe care i-au uitat copiii lor; să vizităm bolnavii din spitale și deținuții din închisori, pentru a le vesti, prin daruri și colinde, bucuria Nașterii Domnului Hristos — Darul iubirii mântuitoare a lui Dumnezeu față de lume.

În fața crizei morale și spirituale de azi, să lucrăm pentru întărirea și sporirea iubirii părinților față de copii și a copiilor față de părinți; precum și a iubirii curate a soților între ei, păstrând dreapta credință și dreapta viețuire pe care le-am moștenit de la părinții și strămoșii noștri de-a lungul veacurilor, ca popor creștin.

Să creștem copiii și tinerii noștri în virtute și sfințenie, să-i învățăm să găsească în rugăciune izvorul iubirii curate și să trăiască viața lor pe pământ sub binecuvântarea Părintelui ceresc și a Bisericii Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru ca să putem, din an în an, să cântăm cu îngerii și cu strămoșii în cor: „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*"!.

Cu prilejul praznicului Nașterii Domnului și a Anului Nou 1995, vă adresăm tuturor urarea: Sărbători fericite! La mulți ani!

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI — 1994

✝ *P I M E N*
ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR

„Fecioara, astăzi, pe Cel mai presus de ființă naște și pământul peștera Celui neapropiat aduce; îngerii cu păstorii slovesc și magii cu steaua călătoresc, că pentru noi s-a născut prunc tânăr, Dumnezeu cel mai-nainte de veci".

În cuvintele de mai sus, alese și așezate în stihuri cu mare iscusință de Sfântul Cuvios Roman Melodul, care a trăit în secolul al VI-lea, se spune pe scurt aproape tot ceea ce este scris în Sfintele Evanghelii cu privire la nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos. Prea Curata Fecioară, care a arătat ascultare desăvârșită la vestirea dată de Arhanghelul Gavriil, aduce în lume pe Cel mai presus de ființa noastră omenească; sărăcăcioasa peșteră din Betleemul Iudeii este sălașul împăratului cerului; cetele îngerilor cântă cântarea mântuirii: „slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire", magii de la Răsărit, călăuziți de stea, odată cu închinarea aduc daruri pruncului Iisus: aur, tămâie și smirnă. În acest fel lumea cerească și cea pământească, cea însuflețită și cea neînsuflețită, împreună proslăvesc pe Mântuitorul tuturor — Dumnezeu cel mai-nainte de veci.

Domnul nostru Iisus Hristos a pogorât din cer pe pământ luând trup omenesc, înfățișându-se oamenilor Dumnezeu adevărat și om adevărat.

Ca om, El putea fi văzut sau auzit de toți cei care trăiau în apropiere de El; ca Dumnezeu, El nu este supus simțurilor noastre omenești. Și totuși El a dat dovadă despre ființa Sa dumnezeiască prin fapte sau mărturii.

La Buna Vestire Arhanghelul Gavriil descoperă Fecioarei Maria că Cel Care se va naște din ea, prin adumbrirea Sfântului Duh. este „Fiul Celui Prea Înalt... Fiul lui Dumnezeu (Luca 1, 32-35). Îngerul, vestind păstorilor venirea Mântuitorului în lume, a spus că „s-a născut Hristos Domnul" (Luca 2, 11). Pe Muntele Taborului schimbându-se la față, și-a arătat slava Sa dumnezeiască, pe cât au putut cuprinde Apostolii, iar Dumnezeu Tatăl a mărturisit: „Acesta este Fiul Meu cel ales, de El să ascultați" (Luca 9, 35); această Mărturie a fost dată de Dumnezeu-Tatăl și la Botez. Învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain, a lui Lazăr și apoi a Sa au arătat pe deplin dumnezeirea Sa.

Au dat mărturie că El este Fiul lui Dumnezeu nu numai Sfinții Apostoli (Matei 16, 13-17) ci și sutașul (Marcu 15, 39); până și diavolii au recunoscut că El este Fiul lui Dumnezeu (Marcu 5, 7).

Dumnezeu S-a făcut om ca să facă pe om Dumnezeu, după har, mărturisesc Sfinții Părinți ai Bisericii, adică să readucă pe om din starea de înstrăinare în cea de apropiere, de înfiere (Ioan

1, 12), dând adevărată tămăduire trupului și sufletului cuprinse de boala păcatului. Prin Nașterea Domnului cu trup am primit „harul mântuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor învățându-ne pe noi să lepădăm fărădelegea și poftele lumești și, în veacul de acum, să trăim cu înțelepciune, cu dreptate și cu cucernicie“ (Tit 2, 11-12). Prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu omul și întreaga făptură se împărtășește de harul sfințitor care dă frumusețe duhovnicească, frumusețe înfățișată cu atâta iscusință și înțelepciune în sfintele noastre icoane; această stare este o prefigurare, o arvună a vieții veacului ce va să fie către care este îndreptată întreaga noastră viață pământească.

Cumpănind în adâncul cugetelor întreaga lucrare de mântuire adusă de Dumnezeu oamenilor prin întruparea Fiului Său, Sfinții Părinți spuneau: „Dumnezeu pe pământ a venit și omul la cer s-a suit“; ființa noastră curățită de întinăciunea păcatului se înalță mai ușor la cer, la Dumnezeu, simțind că „în El trăim și ne mișcăm“ (Fapte 17, 28).

Sărbătoarea Nașterii Domnului, numită de popor și Crăciunul, este sărbătoarea în care slăvim și mărturisim nemărginita bunătate a lui Dumnezeu față de noi oamenii și întreaga făptură pământească. „Iar când bunătatea și iubirea de oameni a Mântuitorului nostru Dumnezeu s-au arătat, El ne-a mântuit, nu din faptele cele întru dreptate săvârșite de noi, ci după a Lui îndurare, prin baia nașterii celei de a doua și prin înnoirea Duhului Sfânt, pe Care L-a vărsat peste noi, din belșug, prin Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, ca îndreptându-ne prin harul Lui, să ne facem, după nădejde, moștenitori vieții celei veșnice“ (Tit 3, 4-7).

Ne păstrăm starea de moștenitori ai vieții veșnice dacă facem „faptele bune pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele“ (Efeseni 2, 10). Faptele bune pe care le săvârșim trebuie să fie spre păstrarea unității de credință, „fără să părăsim Biserica noastră, precum le este obiceiul unora“ scrie Sfântul Apostol Pavel (Evrei 10, 25). Creșterea noastră duhovnicească întru moștenirea vieții veșnice este pe măsura vredniciei noastre sufletești cu care ne împărtășim cu trupul și sângele Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel „oricine va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, va fi vinovat față de trupul și sângele Domnului. Să se cerceteze însă omul pe sine — la sfânta taină a spovedaniei (n. n.) — și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Că cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului. De aceea, mulți dintre voi sunt neputincioși și bolnavi și mulți au murit. Căci de ne-am fi judecat noi înșine, nu am mai fi judecați“ (I Corinteni 11, 27-31).

Așadar, să ne silim în primul rând, nu spre deasa împărtășire ci spre deasa spovedanie, ca sfânta cuminecătură să ne fie spre viață veșnică și nu spre osânda veșnică. „Căci înfricoșător lucru este să cădem în mâinile Dumnezeului celui viu“ (Evrei 10, 31). „Nu vă amăgiți: Dumnezeu nu se lasă bajocorit; căci ceea ce va semăna omul aceea va și secera“ (Galateni 6, 7); evlavia nu este un mijloc de câștig material (Timotei 6, 5): „Dacă cineva socotește că este cucernic, dar nu-și ține limba în frâu, ci își amăgește inima, cucernicia acestuia este zadarnică. Cucernicia curată și neîntinată

înaintea lui Dumnezeu și Tatăl, aceasta este: să cercetăm pe orfani și pe văduve — adică pe cei neajutorați (n. n.) — în necazurile lor și să ne păzim pe noi fără de pată din partea lumii" — a lumii pătimașe (n. n.) (Iacov 1, 26-27).

Aceste îndemnuri din Sfânta Scriptură să le punem la inimă și să le urmăm cu fapta pentru ca bucuria praznicului Nașterii Domnului să fie deplină.

În acest sfânt an pe care-l începem, Biserica Ortodoxă Română sărbătorește evenimente de seamă din viața ei:

1. Aniversarea a 110 ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (25 aprilie 1895);

2. Aniversarea a 70 ani de la ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie (4 februarie 1925 — Hotărârea Sfântului Sinod; 23 februarie 1925 — Legea; 1 noiembrie 1925 — Instalarea primului Patriarh);

3. Aniversarea a 45 de ani de slujire arhierească și 80 de ani de viață de către Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST (25 martie 1925 — 45 ani arhierie; 7 februarie 1915 — 80 ani de viață);

Odată cu acest cuvânt de creștinească învățătură și dreaptă povățuire, în ziua de astăzi a luminatului praznic al Nașterii Domnului, îmi îndrept glasul către cer, rugând să se coboare peste voi toți harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh.

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător.

PASTORALĂ DE CRĂCIUN — 1994

† *EFTIMIE*

EPISCOPUL ROMANULUI ŞI HUŞILOR

„Şi Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr“ (Ioan 1, 14).

Toate sfintele noastre sărbători rânduite de Sfânta Biserică Ortodoxă sunt momente de cinstire lui Dumnezeu Cel Unul în Fiinţă şi întreit în Persoane: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, de cinstire a Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu, precum şi a Tuturor Sfinţilor care prin mărturisirea adevărului de credinţă, prin cuvinte şi prin fapte de mare curaj şi neînfricare au dat mărturia care a contribuit la întărirea credinţei, la consolidarea speranţei şi la înmulţirea dragostei în lume după Modelul Unic — Iisus Hristos.

Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos a fost aşteptată de întreg neamul omenesc mii de ani până ce El a venit „la plinirea vremii“ (Efeseni 1, 10), adică până ce s-au împlinit toate făgăduinţele făcute de Dumnezeu oamenilor prin profeţii Săi. În toate înfăţişările: fizice, morale, spirituale profeţii Vechiului Testament, printre care străluceşte profetul Isaia, Mesia-Mântuitorul lumii a fost prezentat în aşa fel încât atunci când avea să vină, lumea să-L recunoască, să-L mărească, să-L întâmpine şi să-L primească. Condiţiile în care a venit, în vremea lui Irod cel Mare, cel Bătrân sau cel Tiran aveau să fie cele de smerenie, de umilire, ca unele care să determine pe oameni la pocăinţă, la schimbarea lor, la transformarea lor aşa încât din lucrători ai păcatului să devină împlinitori ai poruncilor lui Dumnezeu — în duh şi în adevăr — în îmbrăcarea în veşmântul Luminii a cărei roadă este în „orice bunătate, dreptate şi adevăr“ (Efeseni 5, 9).

Iisus Domnul nostru a venit făcându-Se Om prin întruparea de la Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria — „nu din sânge, nici din poftă trupească, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu S-a născut“ (Ioan 1, 13) şi, făcându-Se Om, a devenit frate cu noi, ne-a făcut şi pe noi fii ai Tatălui Său (Galateni 3, 26; 4, 5) şi ne-a oferit posibilitatea de a-L avea pe El, pe Hristos Mântuitorul, în noi şi, astfel, să putem a ne face tot mai mult asemenea Lui. Darul cel mai mare care s-a făcut omenirii a fost venirea Domnului Iisus în lume. Sărbătoarea Naşterii Domnului reîmprospătează ceea ce este esenţial ca scop al venirii Lui în lume: **mântuirea noastră.**

Icoana Naşterii Domnului pe care o avem în faţa noastră, la care ne închinăm şi o sărutăm, este o reprezentare pe înţelesul nostru, al tuturor, a textului Sfintei Scripturi. Dacă Sfântul Evanghelist Marcu începe scrierea sa prin cuvintele „Începutul Evangheliei lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu“ (Marcu 1, 1), Sfântul Evanghelist Ioan ne înfăţişează naşterea Fiului din Tatăl din veşnicie, ca apoi

Sfinții Evangheliști Matei și Luca să ne prezinte cu amănunte nașterea în timp, cu tot ce s-a întâmplat la Buna-Vestire la Nazaret și apoi la Betleem, cu mulțimea Îngerilor, cu acea frumoasă cântare: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire“ (Luca 2, 14), vestind prezența în lume a Mântuitorului. Păstorii care stăteau de strajă, lângă turmele lor, pe timp de noapte, s-au bucurat de măreția luminii, de melodioasa cântare, dar se și temeau de toate acestea, iar îngerii i-au înconjurat zicându-le „Nu vă temeți“ (Luca 2, 10).

Toate amănuntele sunt reținute de cei credincioși, iar icoanele sunt expunerea într-o formă potrivită a tuturor și pe înțelesul tuturor. Pornind de la Sfintele Icoane și citind și în Sfintele Evanghelii ne hrănim și ne îmbogățim viața duhovnicească, contribuim la întărirea gândirii noastre teologice pe care o unim cu practica vieții spirituale. Cu Nașterea în timp din Sfânta Fecioară Maria, Mântuitorul, Cel născut din veci din Tatăl este prezent cu noi, este contemporanul nostru. Înțelegem acum și mai bine de ce Ortodoxia accentuează atât de mult trăirea duhovnicească în Hristos printr-un plan ce se află deasupra planului strict natural și îngustat de egoism.

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos ne învăpăiază pentru rugăciune către El — Domnul nostru — ca Cel care din iubire pentru oameni S-a făcut Om, S-a smerit până la moarte, în toate arătându-ne dragoste desăvârșită ca în sânul Sfintei Treimi.

Păgânismul din antichitate ca și gnosticismul de după Nașterea Domnului au reînviat în zilele noastre și nu poate înțelege marea dragoste a lui Dumnezeu. Ereticii zilelor noastre împietează prin învățăturile lor numele Sfintei Treimi, prin încercarea de a arăta că Fiul nu este Dumnezeu, că Sfânta Fecioara Maria nu a fost decât o femeie oarecare, că nu trebuie cinstiți Sfinții, că nu sunt Sfintele Taine, că nu trebuie să cinstim Sfintele Icoane și câte alte multe blasfemii.

Ca păstor al vostru vă îndemn și cu acest prilej: nu vă pierdeți credința, nu vă vindeți sufletul pe „un blid de linte“, nu vă lăsați ispitiți de îndemnurile care se fac prin afișe stradale, prin invitații de a vă înscrie ca membri ai unor comunități care se zic creștine, dar în realitate nu mai au nimic comun cu adevărata credință, nu vă lăsați ispitiți de publicații gratuite care nu au girul Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Cu Sfinții Apostoli, vă îndemn: „Luptați pentru credință, așa cum a fost dată ea Sfinților, o singură dată“ (Iuda 1, 3). „Păziți-vă întru dragoste de Dumnezeu și așteptați mila Domnului Iisus Hristos, spre viața cea veșnică“ (Iuda 1, 2) căci știm prea bine că oricine apucă înainte și nu rămâne în învățătura lui Hristos nu are pe Dumnezeu, iar cel ce rămâne în învățătura Lui, acela are pe Tatăl și pe Fiul“ (II Ioan 1, 9).

Suntem români. Ne-am plămădit ca popor odată cu plămada credinței creștine propovăduită de Sfântul Apostol Andrei. Strămoșii noștri nu s-au abătut de la ortodoxie și nu au băut decât din Potirul care oferă Trupul și Sângele Domnului Hristos spre desăvârșirea și dobândirea vieții de veci. Am trăit în valorile morale și spirituale îmbibate și înmiresmate de duhul creștin ortodox. Prin neamul

nostru s-a înduhovnicit natura, oamenii, și nu am știut decât să ne apărăm credința și glia strămoșească în cadrul spiritual pe care l-am realizat cu darul lui Dumnezeu.

Să nu uităm nicicând legătura de suflet — de neam și de credință — cu toți frații noștri, care încă mai sunt despărțiți de noi prin motivații care ne depășesc.

Fie ca aceste câteva gânduri pe care vi le-am împărtășit să fie ca darurile aduse la Betleem de către cei trei magi — aducătoare de bucurii în casele, în inimile voastre, să râvniți la tot ce este bine. Apropiați-vă și mai mult de Biserica parohiei în care sunteți, fiți uniți cu cei ce vă păstoresc, ajutați comunitatea noastră ortodoxă să prospere pe calea învățăturii celei adevărate, misionară — pastorală — filantropică, asistență socială, sanitară și alte multe forme ale unității și dragostei noastre creștine ortodoxe.

Dorind să-L mărim pe Domnul nostru Iisus Hristos născut în viața noastră, să-L întâmpinăm cu cununi de fapte bune și să ne înălțăm, prin schimbarea noastră din oameni pământești în oameni cerești, în permanent urcuș pe scara raiului.

Praznicul Nașterii Domnului din anul acesta 1994 ca și sărbătorile ce vor urma în anul 1995 — începând cu Anul Nou și Botezul Domnului — vi le doresc pline și încărcate de darurile și marea milă a lui Dumnezeu, cu bucurii, cu unitate frățească, cu pace și liniște.

Cu dragoste părintească vă binecuvintez, vă îmbrățișez și vă fac frățească urare, *La mulți și fericiți ani!*

OMAGIU PREA SFINȚITULUI PĂRINTE EPISCOP EFTIMIE

(la aniversarea a optzeci de ani de viață)

1914—1994

Locul natal și anii copilăriei

Ziua de 9 noiembrie se înscrie cu litere de aur în cronica Eparhiei Romanului și Hușilor, consemnând ziua de naștere a distinsului nostru ierarh, Prea Sfințitul Episcop Eftimie.

În anul 1914, la sorocul sărbătoririi Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, acești mesageri ai cerului aduc vestea cea bună în casa lui Dimitrie și Elena Luca din satul Schitul, comuna Hangu (astăzi comuna Ceahlău) [1], județul Neamț, prin nașterea unui fiu, care la Sfânta Taină a Botezului a fost pecetluit cu numele Victor.

Noul născut, care avea să constituie cea mai aleasă împlinire a părinților săi și a familiei întregi, a văzut lumina zilei în susurul apei limpezi și năvalnice a pârâului Schit, alimentat cu lacrimile Ceahlăului „olimp al panteonului geto-dacic", așezat aici ca o „uriașă catedrală între pământ și cer" [2], supranumit „nestemata Carpaților, regele Carpaților, farul Moldovei" [3], care în viziunea scriitorului moldovean Alexandru Vlahuță apare: „înălțându-și creștetul spre cer, scărmănând norii în raghila-i de stânci înfipte pe frunte-i pleșuvă... ce farmecă răul cu puterea măreției lui" [4].

Satul Schit își pierde originea în negura de veacuri ale istoriei. Continuitatea activității omului pe aceste meleaguri încă din epoca primitivă, este confirmată prin obiectele de silex descoperite la locul numit „La Scaune", precum și prin ruinele cetății „Palatul Cnejilor" (1639); Biserica din lemn de la Bistricioara (1793) și Biserica Mănăstirii Durău (1835), etc. [5].

Un document din februarie 1458 emis la Suceava de cancelaria lui Ștefan cel Mare, include printre proprietățile Mănăstirii Neamț și Mănăstirea de la Hangu. Tentația de a identifica această mănăstire cu Schitul este destul de mare deoarece comuna Hangu se extindea de pe Ceahlău până la Farcașa, Izvorul Alb și Buhalnița, suprafață pe care se găseau multe sihăstrii și sălașuri călugărești pe Ceahlău, pe locul actualului Durău sau pe afluenții mărunți ai Bistriței și Bistricioarei [6].

---

1. Marcel Drăgotescu, *Palatul Cnejilor și Mănăstirea Durău*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 5.

2. Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, Ed. Institutului Biblic și Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982; p. 122.

3. Ioan Stănescu, *Munții noștri*, nr. 12, „Ceahlăul", Ed. Sport-Turism, București, 1976, p. 5.

4. Ioan Scurtu — Adolf Minuț, *Valea Bistriței — Itinerar turistic*, Ed. Sport-Turism, București, 1978, p. 38.

5. Ioan Stănescu, *op. cit.*, p. 19.

6. M. Drăgotescu, *op. cit.*, p. 6, apud C. Gheorghiu „Dicționar geografic al județului Neamț", București, 1895, p. 196.

„Bisericuța din incintă“ a fost restaurată în 1820 de către mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi. Ultima restaurare a acestui monument a fost efectuată în anul 1958 prin grija Direcției Monumentelor Istorice, așa cum precizează Ioan Stănescu în opera citată la pagina 32.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie a crescut pe aceste locuri pline de farmec, de poezie, de istorie și de evlavie românească. Din fragedă copilărie, mama Prea Sfinției Sale i-a imprimat cele mai curate, mai sfinte și mai umanitare virtuți, iar tatăl său Dimitrie, muncitor forestier, asemeni lui Iosif Teslarul l-a educat în crezul dragostei față de muncă, față de om, precum și în respectul față de comorile pe care istoria le-a plantat pe aceste locuri strămoșești.

De la mama sa a învățat ce-i evlavia în duh ortodox, virtute care se poate privi și astăzi ca într-o icoană pe chipul evlaviosului ierarh.

De la tatăl său a învățat pagini de istorie povestite cu tâlc în duhul humulesțean, culese din tradiția locurilor și transmise peste veacuri din generație în generație.

Locul de joacă în anii copilăriei era poate și cel din jurul „Palatul Cnejilor“, loc de întâlnire și înfrățire al legendei cu tradiția și al istoriei cu simțirea, cu trăirea și evlavia românească [7].

Primii ani de școală

Școala primară a urmat-o în satul natal, satul Schit, după care s-a înscris la gimnaziul din localitatea Hangu, unde a frecventat doi ani (1924—1925 și 1925—1926). Profesorii de istorie de la cele două școli, adeseori i-au dus pe elevi la vestigiile arheologice și istorice de la „Palatul Cnejilor“, loc în care le-au dezvăluit pagini de istorie din istoria neamului, legate de aceste binecuvântate plaiuri moldovene; povestindu-le de membrii familiei domnitoare a Cantacuzinilor sau de domnitori în pribegie, precum și de alese personalități ale istoriei și literaturii române și universale care, poposind la acest loc pitoresc plin de frumusețe și liniște, s-au inspirat în scrierile lor.

Prea Sfinția Sa, ca elev, aici a auzit prima dată de scriitori celebri ca: Alexandru Dumas-tatăl, care a poposit aici, precum și de prietenul său scriitorul și publicistul german Wilhelm von Kotzebue, care-și va exprima admirația față de aceste locuri și viețuitorii lor, în volumul său „Din Moldova“ [8].

La „Palatul Cnejilor“, scriitorul german avea să întâlnească și pe vechiul său prieten Vasile Alecsandri, adăpostit aici cu o parte din revoluționarii anului 1848, în refugiul lor spre Transilvania, loc de inspirație în care „Bardul de la Mircești“ va insera în scrierile sale tabloul cu oameni și fapte de pe aceste plaiuri moldovene și va imprima pentru posteritate durerea despărțirii de Moldova în vreme de restriște, exprimată atât de plastic în

---

7. **Ioan Scurtu — Adolf Minuț**, *op. cit.*, p. 39; **Ioan Stănescu**, *op. cit.*, p. 32-33.

8. M. Drăgotescu, *op. cit.*, p. 14.

cunoscuta sa poezie „Adio Moldovei“ [9], versuri pe care sârguinciosul școlar, pentru frumusețea și veracitatea lor, poate, adeseori le-a recitat.

Sensibilitatea pentru ctitoriile voievodale și patrimoniul național, Prea Sfinția Sa a primit-o mai întâi din seva acestui pământ românesc, iar apoi a învățat-o în lecțiile de istorie în care învățătorii și profesorii aveau să le amintească printre altele și de marele istoric Nicolae Iorga, care la sfârșitul secolului trecut, peregrinând pe aceste locuri scria: „Pe tot acest pământ minunat, stăpânul, podoaba, viața, mișcarea e Bistrița..., care plutește regal sub straja munților. Mari perceptori de frumuseți, Domnii cei vechi ai neamului nostru, și-au însemnat evlavia pe malurile Bistriței. Ici și colo, pe înălțimi, acolo unde în alte țări stau pânditoare castele de pradă, priveghează aici lăcașuri pașnice de rugăciune“ [10].

Formarea sa spirituală

Din fragedă copilărie, Prea Sfinția Sa a învățat mai întâi să se închine la colțul de icoană cu candela aprinsă din casa părintească, unde adeseori rugăciunea mamei era sfințită cu lacrimile oferite ca o jertfă a inimii, adusă Bunului Dumnezeu pentru fericirea și mântuirea copiilor acestei binecuvântate case; iar mai apoi condus de mâna părinților, micuțul penitent avea să-și plece nevinovat genunchii, în fața altarului din biserica satului, la vechiul loc de sihăstrie al lui Silvestru, sau dincolo — peste pârâul Schitului — la Mănăstirea Durăului.

De la părinții și instructorii săi, Prea Sfinția Sa, de mic copil avea să cunoască tainele evlaviei românești din acest colț de țară; evlavie sfântă născută și cultivată peste veacuri, pe locurile de sihăstrie ale bătrânului Ceahlău, acest „Athos românesc“ acest munte sfânt „Cogaion“ pe care, după credința vechilor daci, aici locuia Zamolxis, iar Deceneu marele lor preot, pe acest străbun altar, aducea jertfe pentru poporul său“ [11].

Tot de la acești distinși dascăli, precum și de la viețuitorii și părinții de duhovnicie ai Schitului Durău, viitorul ieromonah și ierarh avea să cunoască tainele acestor locuri de spiritualitate ortodoxă din care încet-încet se va înduhovnici; locuri binecuvântate, care și astăzi poartă amprenta distinsului mitropolit al Moldovei Veniamin Costachi, pe care stă încrustat numele scriitorului „Alexandru Vlahuță, peregrin la întâia întâlnire cu Durăul“ [12].

Despre aceste locuri natale ale Prea Sfințitului Episcop Eftimie, întrepătrunse atât de mult de peisagistica Ceahlăului și evlavia Durăului, au lăsat scrieri pline de admirație genii literare ca: Emil Gârleanu și Nicolae Gane; în timp ce Alexandru Vlahuță, Barbu Delavrancea, Ion Luca Caragiale, Mihail Sadoveanu și mai ales Gheorghe Panu, aici s-au recules și inspirat în scrierea opere-

---

9. I. Scurtu — Adolf Minuț, *op. cit.*, p. 37.
10. I. Scurtu — Adolf Minuț, *op. cit.*, p. 49.
11. Ieromonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 122-123.
12. M. Drăgotescu, *op. cit.*, p. 23, apud Ghe. Ungureanu, „Mănăstirea Putna sau Schitul Hangu și numele Palatului Cnejilor“ în „Anuarul Liceului Petru Rareș, Piatra Neamț“, anul 1933—1934, p. 122, nota 3.

lor lor cu care atât de maiestuos au încununat literatura română.

Credem că nu întâmplător Părintele nostru Episcop s-a dovedit un pasionat iubitor al artei, materializată prin restaurarea picturii murale din Catedrala Episcopală din Roman, realizată în secolele XVI și XVIII. Dacă gustul pentru frumos i l-a imprimat pitorescul loc natal din jurul Ceahlăului, pasiunea pentru artă picturală i-a inspirat-o pictura murală a Schitului Durău, exprimată prin talentul artistic al maestrului Nicolae Tonitza, secondat de studenții Academiei de Arte Frumoase din Iași, deveniți valoroși artiști ca: C. Baba, Petru Hârtopeanu, Nicolae Popa, N. Comănuț, etc., care în anul 1937 au împodobit acest monument [13].

Primii pași în monahism

Pe fondul unei alese purități sufletești, dobândită în casa părinților și cultivată în evlavia acestor locuri de profundă trăire ortodoxă și simțire românească, se conturează conștiința de viitor monah al Prea Sfințitului Episcop Eftimie „care la vârsta de 20 ani“ [14], își îndreaptă pașii înspre Mănăstirea Slatina, județul Suceava, la solicitarea Arhimandritului Teofil Luca, starețul acestei mănăstiri, cu hramul „Schimbarea la Față“ ctitorită de Alexandru Lăpușneanu la 1564 [15].

Acest loc de referință și inspirație divină avea să producă în viața Părintelui nostru Ierarh o schimbare de dimensiuni taborice. Vrednicul său tutore în monahism îi dirijează pașii mai întâi spre „Școala de Cântăreți bisericești“ din Iași după a cărei absolvire, noul stareț al acestei mănăstiri, Arhimandritul Valeriu Neculaiasa, dă recomandare „fratelui Victor“ să urmeze cursurile Seminarului Teologic Monahal de la Mănăstirea Cernica, unde în anul 1941 obține diploma de absolvire.

Între colegii de seminar monahal și cei mai distinși prieteni ai Prea Sfinției Sale, consemnăm în mod special înalta personalitate a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, precum și pe Prea Sfinții: Gherasim Cristea, Episcop al Râmnicului și Argeșului; Emilian Birdaș, Episcop de Alba Iulia; Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar Patriarhal; Protosinghelul Ioasaf Ganea, etc.

Ierodiaconul Eftimie Luca

În anul 1940, fiind elev în clasa a VIII-a de seminar, „fratele Victor“ îmbracă veșmântul îngeresc al lepădării de sine, condus sub mantia starețului Mănăstirii Ciolanu, Protosinghelul Chiril Dobre. În simfonia angelică a imnului „Brațele Părintești“ primește

---

13. M. Drăgotescu, *op. cit.*, p. 28 și 29.

14. Pr. Scarlat Porcescu, *Alegerea, hirotonia și instalarea Prea Sfințitului Eftimie Bârlădeanul ca Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLVIII (1972), nr. 1-2, p. 25.

43. Idem, „*B.O.R.*“, XCV (1977), nr. 1-3.

15. Nicolae Stoicescu, *Repertoriu bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, București, 1974, p. 764.

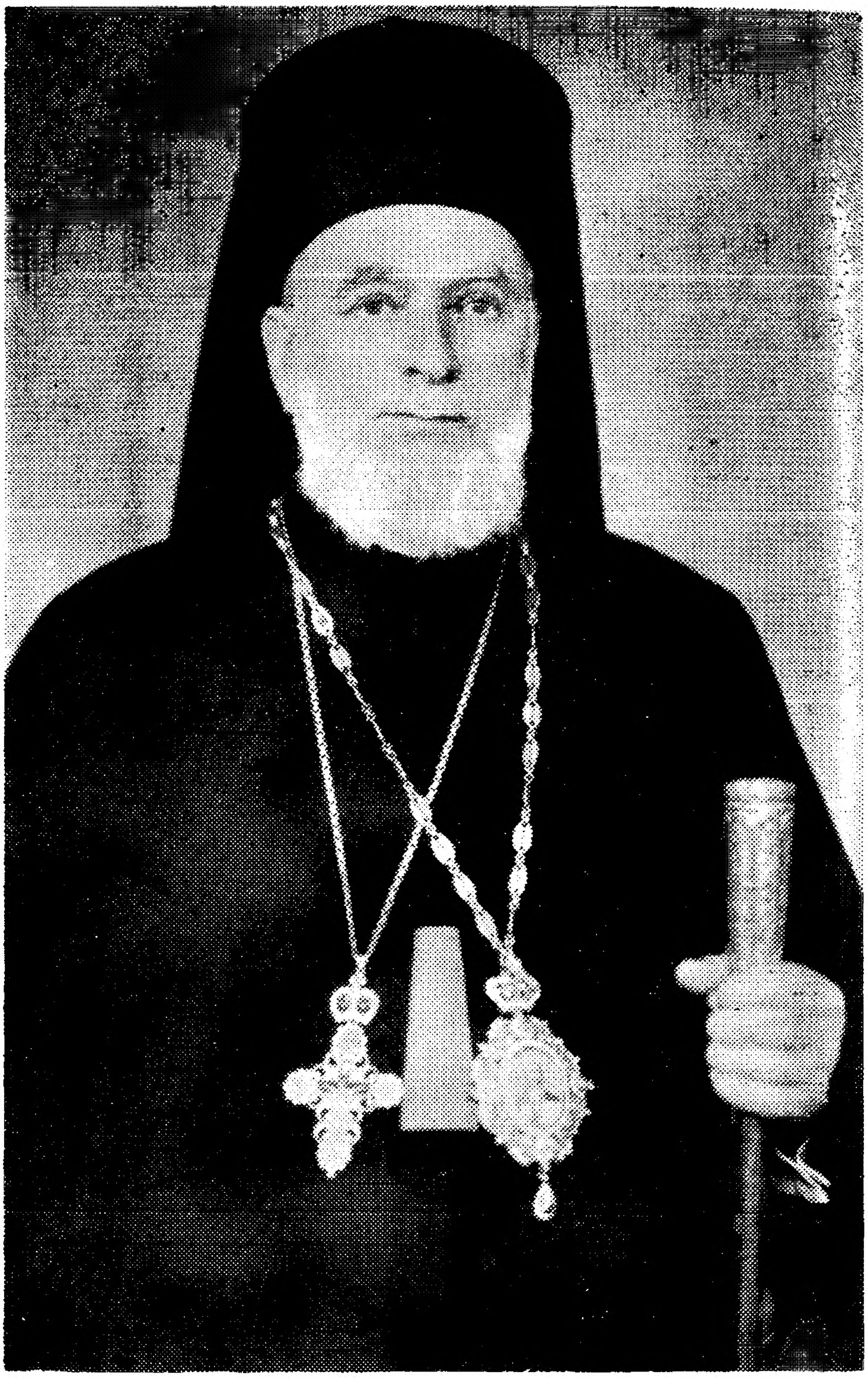

Prea Sfinția Sa

† *E F T I M I E*

Episcopul Romanului și Hușilor

tunderea în monahism, fiind încununat cu unul dintre cele mai luminoase nume de viețuire monahală, numele preacuviosului Eftimie cel Mare. La 8 septembrie același an, primește hirotonia în ierodiacon, tot la aceeași mănăstire prin „punerea mâinilor preoției" (I Timotei 4, 14) de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Eftimie Enăchescu, locotenent de episcop al Eparhiei Buzăului.

După terminarea seminarului monahal, Preacuviosul ierodiacon Eftimie rămâne viețuitor la mănăstirea de metanie Ciolanu [16], unde îndeplinește mai multe ascultări administrative, ca: secretar, contabil și eclesiarh mare.

Dacă în cronica Eparhiei Buzăului nu stă înscris nici un episcop cu numele Eftimie [17], în schimb pentru o viață monahală îmbunătățită, Părintele nostru Episcop a găsit la Mănăstirea Ciolanu un izvor omonim în „ieromonahul Eftimie", înscris pe laura de vest a crucii din piatră pe care evlaviosul monah a înălțat-o în anul 1808; în timp ce pe același monument pe latura de sud, ca într-o pisanie sfântă este săpată următoarea inscripție: „reînnoitu-s-a acesată slînltîăl cruce de eromonah Eftimie Georgescu al doilea..., la 28 mai 1898" [18].

Viețuirea de la Mănăstirea Ciolanu a constituit pentru Părintele nostru Episcop nu numai o școală exemplară de viețuire monahală după regulile Sfântului Vasile cel Mare, cu o profundă trăire isihastă athonită, transmisă prin starețul Vasile de la Schitul Poiana Mărului, ci și un centru de cultură care înscrie în paginile de cronică personalități cu o trăire spirituală exemplară, cu o cultură de excepție și cu o profundă simțire patriotică, din viața și activitatea cărora Prea Sfințitul Episcop Eftimie și-a conturat personalitatea și conștiința de viitor slujitor al celor două altare înfrățite — al Bisericii și al Patriei [19].

Preotul cărturar Gabriel Cocora înscrie între distinsele personalități ale Bisericii Ortodoxe Române care au viețuit și la Mănăstirea Ciolanu și înalta personalitate a Părintelui nostru Episcop, adăugându-i câteva date biografice și o apreciabilă caracterizare făcută de un viețuitor de la acea mănăstire care l-a portretizat ca un om „integru la caracter, foarte bun gospodar și organizator, deosebit de abil în relațiile cu obștenii și cu un sensibil spirit de dăruire față de semeni" [20].

În anul 1945, ierodiaconul Eftimie Luca de la Mănăstirea Ciolanu se înscrie la Facultatea de Teologie de la Suceava, cursuri universitare pe care avea să le termine la Institului Teologic din București în anul 1949, unde va obține titlul de licențiat în teologie.

---

16. † Epifanie Norocel, *Mănăstirea Ciolanu*, Ed. Episcopia Buzăului, Buzău, 1987, p. 15-65.

17. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Ed. Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 521-522.

18. † Epifanie Norocel, *op. cit.*, p. 70.

19. *Ibidem*, p. 77-78.

20. Pr. Gabriel Cocora, *Mănăstiri din Eparhia Buzăului, vetre de cultură și trăire românească*, Ed. Episcopia Buzăului, Buzău, 1987.

Ieromonahul Eftimie Luca, stareţ la Bistriţa-Neamţului

În anul 1946 [21], glasul pământului moldovean şi al locurilor natale îl cheamă acasă, intrând ca vieţuitor la Mănăstirea Bistriţa-Neamţ. La 27 mai 1947 fiind hirotonit ieromonah de către răposatul întru pomenire Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Irineu Mihălcescu, cu prilejul sfinţirii bisericii „Precista", din municipiul Piatra Neamţ. În perioada anilor de studenţie, ca vieţuitor la Mănăstirea Bistriţa condusă de către Arhimandritul Varahil Jitaru, Prea Sfinţia Sa a îndeplinit ascultări administrative în calitate de casier şi secretar.

La 1 aprilie 1949 ieromonahului Eftimie Luca îi este încredinţată răspunderea de stareţ al Mănăstirii Bistriţa-Neamţ [22], pe care avea să o conducă cu conştiinţă curată în cele duhovniceşti şi cu iscusită măiestrie în cele gospodăreşti timp de aproape 17 ani. La Mănăstirea Bistriţa, Prea Sfinţia Sa a reorganizat viaţa monahală, reactualizând principiul isihast de rugăciune şi muncă în contextul sfânt al evlaviei ortodoxismului românesc, atât de viabil pe aceste binecuvântate plaiuri moldovene.

Cu calităţi native de bun gospodar, Prea Sfinţia Sa a procedat la restaurarea stăreţiei şi a chiliilor din incinta mănăstirii, creând vieţuitorilor condiţii civilizate de trai, prin introducerea apei curente captată de la o distanţă de 2 km, precum şi prin electrificarea mănăstirii şi instalarea aici a unui post telefonic.

Cu concursul competent al P.C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, Prea Sfinţia Sa a restaurat şi organizat muzeul mănăstirii. Aceeaşi grijă faţă de reorganizarea vieţii monahale şi restaurarea aşezămintelor spirituale, Prea Sfinţia Sa a dovedit-o şi la schiturile: Bisericani, Pângăraţi şi Tarcău care erau sub administrarea Mănăstirii Bistriţa.

„Ca stareţ la ctitoria domnească de la Bistriţa m-am străduit să fiu util în acest aşezământ călugăresc, atât sub aspect gospodăresc cât şi duhovnicesc", preciza Prea Sfinţia Sa în cuvântul ţinut în faţa Sfântului Sinod la numirea sa ca arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului şi Huşilor, la 14 decembrie 1971.

Prea Cuviosul Ieromonah Eftimie Luca, Exarh al Episcopiei Romanului şi Huşilor

De la 1 martie 1951, până la 1 iulie 1952, concomitent cu conducerea Mănăstirii Bistriţa, Prea Sfinţia Sa, sub păstorirea Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil Herineanul — pe atunci episcop la Roman — a deţinut prin delegaţie şi funcţia de exarh al Eparhiei Romanului şi Huşilor; iar de la 1 octombrie 1959 până la 1 octombrie 1960, tot la această eparhie a funcţionat ca exarh deplin. În această calitate, s-a ocupat în special de reorganizarea vieţii monahale, atât pe linie spirituală şi trăire duhovnicească, cât şi pe linie

---

21. Pr. Gabriel Cocora, *op. cit.*, p. 175.

22. Răzvan Teodorescu, *Le Monastere de Bistriţa,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1966, p. 6-11; N. Grigorescu — I. Caproşu, *Biserici şi mănăstiri vechi din Moldova,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 43; Ioan Scurtu — Adolf Minuţ, *op. cit.*, p. 72-74.

gospodărească, creând condiții de muncă organizată prin înființarea de ateliere diferite, reactualizând în acest fel în mănăstirile din cuprinsul județelor Bacău, Neamț și Vaslui, spiritul artistic care a predominat întotdeauna în aceste vetre de sihăstrie.

Preacuviosul Arhimandrit Eftimie Luca, stareț la Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou" de la Suceava

Pe fondul acestei activități laborioase, apreciată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ieromonahul Eftimie Luca, în anul 1966 este înălțat la rangul de Arhimandrit, încredințându-i-se în același timp, conducerea ca stareț a Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava.

Din cununa de nestemate ale spiritualității ortodoxe românești, ca un diamant măiestrit cu migală, în dialog istoric permanent cu Cetatea de Scaun a Sucevei, strălucește ca un potir, Biserica Sfântul Gheorghe de la Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava la care așa cum descrie Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist: „În zorii dimineților sau în lumina lină a asfințitului, dangătul clopotelor din vechiul turn al lui Petru Șchiopul, actualizează același mesaj de veghe și înălțare, ca pe timpul Măriei Sale Sale Ștefan Voievod în neamul lui Alexandru cel Bun ..., care potrivit cronicii a făcut multe lucruri bune... în țară... așișderea și Mitropolia de la Suceava" [23].

În cronica istorică a acestui monument, în rândul marilor ctitori și restauratori, se înscrie și numele Prea Sfințitului Episcop Eftimie care din 1966 și până în decembrie 1971 — în calitate de stareț se evidențiază nu numai prin consolidarea vieții monahale și a spiritualității românești reflectată în evlavia ortodoxă întregită aici și prin prezența moaștelor „Sfântului Ioan cel Nou"; ci în aceeași măsură și prin lucrările de restaurare de mare anvergură inițiate la această ctitorie voievodală.

Sub îndrumarea unei comisii din cadrul Direcției Monumentelor Istorice, vrednicul și neobositul Părinte Arhimandrit Eftimie Luca, stareț al acestui așezământ, a purces la reparația capitală și restaurarea catedralei „Sfântul Gheorghe", precum și la repararea stăreției și a chiliilor din incinta mănăstirii pe care le-a înzestrat cu mobilier corespunzător și le-a utilat cu instalații de termoficare, construind în același timp din piatră zidul de împrejmuire al mănăstirii. „Am simțit că este o datorie a conștiinței mele, ca să muncesc acolo cu toată răspunderea, cu atât mai mult cu cât Conducerea de stat și întregul nostru popor acordă o înaltă prețuire monumentelor de cultură ale trecutului nostru" [24], mărturisea în fața Sfântului Sinod Prea Sfinția Sa, cu ocazia numirii ca Arhiereu-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

---

23. Ioan Caproșu, *Vechea catedrală mitropolitană din Suceava*, Ed. M.M.S., Iași, 1980, p. 5.

24. Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 7.

Prea Sfințitul Eftimie Arhiereu-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor

După vieţuirea monahală de peste 40 de ani, cu studii teologice complete și cu ascultări duhovnicești și administrative variate și împlinite cu cea mai curată conștiință; după o bogată activitate administrativă desfășurată în cei 22 de ani de conducere a Mănăstirilor Bistrița și Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, în calitate de stareț, în care atât pe linie duhovnicească cât și pe linie gospodărească se remarcă prin restaurările competente și de anvergură efectuate la aceste ctitorii voievodale; cu însărcinări de conducere responsabile, la nivel eparhial, în calitate de exarh; și cu dobândirea celui mai înalt rang monahal de Arhimandrit, Prea Sfinția Sa avea o vastă experiență administrativă și de conducere, precum și un valoros tezaur de merite acumulat, motive pentru care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, analizându-i vredniciile, îl înalță la cel mai înalt grad al slujirii preoțești și anume: ARHIERIA.

Luni, 13 decembrie 1971, la recomandarea P.S. Dr. Partenie Ciopron, Episcop al Romanului și Hușilor, Sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe Române a propus Sfântului Sinod alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Eftimie Luca, starețul Mănăstirii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, pentru demnitatea de Arhiereu-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 14 decembrie 1971, după ce a constatat că: Prea Cuviosul Arhimandrit Eftimie Luca îndeplinește condițiile canonice și statutare l-a numit — ARHIEREU-VICAR la eparhia respectivă, cu titulatura de „Bârlădeanu".

În cuvântul de mulțumire adus Sfântului Sinod, Prea Sfinția Sa a spus: „Cinstea ce mi s-a făcut astăzi [...] îmi umple sufletul de emoție și îngrijorare față de marea răspundere ce mi se deschide pentru viitor. Păşesc însă cu încredere și cu nădejde în noua misiune, reamintindu-mi de bunătatea Marelui Arhiereu, Domnul Hristos, care mă va ocroti și mă va întări, precum și de îndemnurile Sfântului Apostol Pavel adresate Corintenilor cărora le scrie: „Că puterea în slăbiciuni se desăvârșește" (II Corinteni 12, 9)[25].

„Pe parcursul întregii mele activități — preciza Prea Sfinția Sa în același cadru — m-am silit să fiu conștiincios slujitor al Bisericii strămoșești, un fiu devotat al patriei, un lucrător destoinic pentru viața cea nouă din România. În noua încredințare la care sunt chemat de Sfântul Sinod înțeleg să continui cu mai multă stăruință această activitate închinată Bisericii și neamului"[26].

La *18 ianuarie 1972*, într-un cadru festiv la Departamentul Cultelor București, s-a înmânat Prea Sfinției Sale Decretul de recunoaștere a sa în acest post de Arhiereu-vicar. În ziua de *29 ianuarie 1972* a avut loc ipopsifierea, iar *duminică 30 ianuarie*, hirotonia întru arhiereu, Prea Sfinția Sa fiind cel dintâi arhiereu hirotonit în Catedrala Episcopală din Roman ctitorită de Petru Rareș.

---

25. *Ibidem*, p. 6.
26. *Ibidem*, p. 7.

Harul arhieriei prin „punerea mâinilor preoției“ (I Timotei 4, 14), a fost transmis de răposații întru pomenire: Prea Fericitul Patriarh dr. Iustin, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, de P. S. Episcop dr. Partenie Ciopron al Romanului și Hușilor și de Prea Sfințitul Irineu Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

Cu această ocazie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, în cuvântul rostit a făcut următoarele precizări: „Smerenia Prea Sfinției Voastre și dragostea de semeni, sunt virtuțile prin care ați dobândit stima și prețuirea tuturor celor ce v-au cunoscut. Se știe că n-ați râvnit această promovare. Arhieria este o sarcină bisericească, este o chemare dumnezeiască. Sunteți poftit de noi, membrii Sfântului Sinod și chemat de Dumnezeu, să adăugați la viața curată de până acum noi dovezi de viețuire în Hristos; la cinstea Prea Sfinției Voastre, noi dovezi de cinste; la smerenia prin care vă distingeți, noi dovezi de smerenie; la ascultarea care v-a călăuzit pașii, noi dovezi de ascultare; trebuie să adăugați la roadele de până acum spor de roade duhovnicești“ [27].

Hirotonit în arhiereu la sărbătorirea „Sfinților Trei Ierarhi“, Prea Sfinția Sa, în întreaga sa activitate de arhiereu și arhipăstor s-a dovedit un vrednic împlinitor al rânduielilor „Sfântului Vasile cel Mare“, un gânditor profund și vlăstar roditor al teologiei și ortodoxiei românești, după modelul „Sfântului Grigorie Teologul“; și un propovăduitor devotat al Cuvântului Evanghelic, după modelul și dăruirea „Sfântului Ioan Gură de Aur“.

Prea Sfințitul Arhiereu Eftimie Luca, Episcop titular al Eparhiei Romanului și Hușilor

Împodobit cu asemenea virtuți, reflectate într-o bunătate caracteristică și smerenie pilduitoare, Prea Sfinția Sa, timp de șapte ani a secondat în conducerea eparhiei pe Prea Sfințitul Episcop dr. Partenie Ciopron, dovedindu-se arhiereu vrednic, cu suflet mare, cu dragoste de muncă și plin de omenie; virtuți care au fost vădite pe deplin, în special în anii de suferință ai episcopului eparhiot.

Prin activitatea și comportamentul vrednic de laudă, Părintele nostru Arhiereu și-a câștigat aprecierea tuturora „de la vlădică la opincă“, merite pentru care după retragerea din scaun a Prea Sfințitul Episcop dr. Partenie Ciopron, la data de 1 ianuarie 1978, Colegiul Electoral Bisericesc, în unanimitate, în ziua de 20 aprilie 1978, a ales pe Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Eftimie Bârlădeanul ca Episcop titular al Eparhiei Romanului și Hușilor; la 21 aprilie 1978 Prea Sfinției Sale i-a fost înmânat Decretul nr. 88/1978 de titularizare în acest post, într-un cadru festiv la Departamentul Cultelor, iar la 23 aprilie 1978 a avut loc în catedrala episcopală din Roman instalarea Prea Sfinției Sale ca Episcop.

Acest act de înscăunare ca și înmânarea cârjei de arhipăstor a fost oficiat de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în calitate de Mitropolit al Moldovei și delegat al Sfântului Sinod al

---

27. *Ibidem*, p. 12.

B.O.R., înconjurat de un distins sobor alcătuit din: I.P.S. Teofil Arhiepiscop al Clujului, I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, P.S. Episcop Vasile al Oradei, P.S. Episcop Emilian de Alba Iulia, P.S. Episcopi-vicari Epifanie Tomitanul și Adrian Botoșăneanul.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, în cadrul colegiului electoral, vestind alegerea Prea Sfințitului Eftimie ca Episcop titular al Romanului și Hușilor, l-a portretizat zicând: „Obârșia viguroasă a Prea Sfinției Voastre, înzestrată cu blândețe și smerenie, cu bunătate și înțelepciune și cu dragoste fierbinte pentru pământul și neamul nostru românesc, ca cel ce ați văzut lumina zilei în preajma falnicului Ceahlău și în apropierea legendarului „Palat al Cnejilor", izvor de fapte eroice și basme încântătoare, precum și dârzenia în muncă, statornicia și răbdarea în aceasta, pe care ați săvârșit-o ca o rugăciune de zi cu zi și ați oferit-o ca pe o ofrandă obștii întregii [...] v-au fost aripile care v-au înălțat pe treptele vieții bisericești și obștești [...] ridicându-vă la înalta slujire a Arhieriei pentru eparhia la care acum sunteți chemat să continuați activitatea ca Episcop al ei" [28].

Cu aleasă sensibilitate sufletească și sublimă sinceritate, Prea Sfințitul Episcop Eftimie, în fața Colegiului Electoral Bisericesc, a făcut următoarea mărturisire: „Un singur lucru am cerut de la Domnul și pe acela l-am poftit: să sălășluiesc în Casa Domnului în toate zilele vieții mele, să-mi satur ochii cu frumusețea Domnului, și să cercetez cu drag Locașul Său" (Psalm 27, 4) însă Domnul, peste așteptările mele: „a căutat spre smerenia mea, mi-a făcut mărire" (Luca 1, 49).

Conștient de greutatea crucii, cu emoții profunde și încrezător în cel Atotputernic care l-a ales și l-a binecuvântat, Prea Sfinția Sa se minunează de această mare Taină a lui Dumnezeu și exclamă zicând: „Doamne, Tu ești scut în jurul meu, Tu ești slava mea, și Cel ce ai înălțat capul meu" (Psalm 3, 4), „Tu ești nădejdea mea, Tu ești ajutorul meu, înțelepțește-mă Doamne și mă întărește ca să împlinesc cu cinste și toată dăruirea înalta misiune la care acum Tu m-ai chemat".

Dacă la hirotonia în arhiereu, Prea Sfinției Sale ca un dar dumnezeiesc i-au fost rânduiți ca ocrotitori o treime de sfinți ierarhi ca: Vasile cel Mare, Grigore de Dumnezeu Cuvântătorul și Ioan Gură de Aur, care cu darurile lor vor încununa anii de arhipăstorire a bunului și vrednicului nostru păstor; la instalarea Prea Sfinției Sale în scaunul vlădicesc al Romanului și Hușilor, această lucrare cerească avea să se înscrie în cronica acestei eparhii tot cu o întreită prăznuire și anume:

— Duminica Floriilor, simbol al biruinței prin muncă și dăruire, popas istoric aureolat simbolic prin versurile:

„Vin floriile cu soare și soarele cu florii";

---

28. Pr. C. Buzdugan, *Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Eftimie Luca-Bârlădeanul a fost ales, recunoscut și instalat Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor*, *M.M.S.*, *LIV*, nr. 3-4, martie-aprilie, 1978, p. 249.

— Sfântul și marele mucenic Gheorghe simbol al luptei și al vredniciei prin care:

„Moldova lui Ștefan
Moldova noastră sfântă
Învinge în istorii
Vrăjmașii ce-o înfruntă“.

— Al treilea popas de închinare, în această sfântă zi de sărbătoare, cinstește eparhia cu un binecuvântat păstor, „care se înscrie cu aleasă vrednicie în galeria marilor ierarhi care secole de-a rândul au ctitorit destinele acestui scaun vlădicesc“ [29].

La acest început de drum, Prea Sfinția Sa imploră Pronia divină zicând: „Doamne ajută-mă să fac voia Ta și întărește-mă în misiunea mea“, întru care: „Duhul Sfânt m-a pus episcop ca să păstoresc Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși Sumpg Sângele Tău“ (Faptele Apostolilor 20, 28) [...], „Fie Doamne mila Ta spre mine, precum am nădăjduit și eu întru Tine“ (Psalm 32, 22).

Acum, la cumpăna celor optzeci de ani de viață, activitatea Prea Sfințitul Episcop Eftimie, privită retrospectiv și reflectată în cei șapte ani de arhierie și 16 ani de arhipăstorire, se prezintă ca un crez împlinit, prin cuvânt și faptă. Sub arhipăstorirea Prea Sfinției Sale „Cuvântul lui Dumnezeu este viu și lucrător“ (II Timotei 4, 2), în această istorică eparhie; lucrarea de sfințire, de îndrumare și binecuvântare a credinței și a faptelor fiilor ei duhovnicești, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel, este împlinită „Cu multă răbdare“ (II Corinteni 6, 6), „cu bunătate, cu smerenie și cu blândețe“ (Coloseni 3, 12), fiind permanent înnoită și îmbrăcată „în dreptatea și sfințenia adevărului“ (Efeseni 4, 24).

Bilanțul activității vrednicului nostru ierarh se înscrie în crugul istoriei ascendent și cu rezultate binecuvântate în toate sectoarele de activitate.

Vrednicia Pastorală a Prea Sfințitului Episcop Eftimie

Datorită calităților moștenite și cultivate în casa părintească, sub oblăduirea bunei cuviințe, ale omeniei și evlaviei ortodoxe, virtuți desăvârșite în anii de viețuire monahală, de pregătire teologică și de slujire și trăire evanghelică, Prea Sfințitul Episcop Eftimie, în vederea desfășurării unei activități pastorale eficiente, a avut ca prim obiectiv „OMUL“ de care s-a apropiat cu bunăvoință, cu blândețe, cu bunătate și părintească dragoste, făcându-se înțeles de toți și iubit de toți. Nu este preot sau credincios care dacă a venit cu lacrimi să nu fi plecat zâmbind, dacă a venit întristat să nu fi plecat vesel, iar dacă a venit îndurerat să nu fi plecat mângâiat și încredințat că de va asculta și împlini sfaturile și îndrumările părintești ale ierarhului său „săvârșind binele va avea laudă“ (Romani 13, 3).

---

29. † Ioachim Vasluianul, *Prea Sfințitul Episcop Eftimie Luca, la un deceniu de arhipăstorire*, „Îndrumător Bisericesc, misionar și patriotic“, nr. 4/1988, p. X.

Reședința Prea Sfinției Sale este un altar în care din zori și până în noapte, ca un iscusit duhovnic, pătrunde în tainele fiecărei inimi și în profunzimea fiecărei conștiințe.

Permanent cu zâmbetul pe buze și bunătate în inimă, Prea Sfinția Sa controlează și îndrumă activitatea de la birourile eparhiale sau de la cele protopopești; și cu aceeași firească caracteristică împlinește vizitele pastorale în eparhie, ajutând, mângâind, sfătuind și binecuvântând spre tot lucrul bun pe preoții și credincioșii de pe aceste sfinte plaiuri românești. Lucrarea părintească, plină de sfințire și duh, a P.S. Episcop, a făcut ca eparhia să aibă un corp preotesc disciplinat și conștiincios, care își împlinește cu prisosință îndatoririle pastorale, misionare și sociale și alături de credincioșii pe care-i păstoresc, pun o piatră de nădejde la viitorul binecuvântat și sfânt al Bisericii și neamului.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie între promotorii culturii teologice

Principiul că: „Un om cu cât este mai cultivat cu atât trebuie să fie mai bun", constituie o axiomă permanentă a Prea Sfințitului Episcop Eftimie, în dorința ca eparhia să dispună de un colectiv de preoți luminați și corespunzători epocii de progres și de cultură pe care o trăim [30].

În acest scop, prin examenele de admitere se selecționează pentru seminariile și institutele teologice, elementele cele mai corespunzătoare și competente în a deveni vrednici slujitori ai Evangheliei mântuitoare și distinși lucrători în aria apostolatului social.

Prin grija Părintelui nostru Episcop, fiecare unitate parohială dispune de un fond de carte variat, dotat cu cele mai valoroase scrieri teologice, patristice, istorice, beletristice, științifice și de artă, ce întregesc patrimoniul cultural al parohiilor și prin care se oferă preoților posibilitatea de a poseda o cultură corespunzătoare misiunii lor.

Cuvânt de învățătură al distinsului nostru vlădică, adresat clerului și credincioșilor cu ocazia vizitelor pastorale, a hirotoniilor în diaconi și preoți, a conferințelor preoțești trimestriale, administrative și misionare, precum și cele ocazionate de slujbele arhierești și sfințirile de biserici, este plin de înțelepciune și duh românesc; este „dres cu sare" (Coloseni 4, 6) și pătrunde în cea mai sensibilă fibră a cugetului și a inimilor celor ce îl ascultă.

Pastoralele bianuale, adresate clerului și credincioșilor la cele două mari popasuri ale „Nașterii și Învierii Domnului" sunt pline de esență teologică și de trăire duhovnicească, în care se reflectă duhul părintesc al bunului nostru păstor, intrat în comuniune cu ființa și conștința spirituală, ortodoxă și românească, a păstoriților săi.

De la începutul activității arhipăstorești, Prea Sfinția Sa a luat ca modele demne de urmat pe cei mai venerabili ierarhi înscriși în cronica acestei eparhii, însă o sensibilitate deosebită a

---

30. † Ioachim Vasluianul, *op. cit.*, p. XV.

dovedit-o față de marele ierarh, cărturar și patriot — Melchisedec Ștefănescu — care i-a imprimat blândului nostru ierarh, stilul său de gândire, de trăire, de slujire și de simțire spirituală și patriotică.

Articolele dedicate de Prea Sfinția Sa marelui Melchisedec și lucrarea monografică: „Melchisedec Ștefănescu, viața și înfăptuirile sale", editată în anul 1982, confirmă competența și sensibilitatea autorului față de acest titan al ortodoxiei românești.

O portretizare a episcopului Melchisedec, realizată pe fondul sufletesc al autorului acestei lucrări, se reflectă în următorul citat: „Episcopul Melchisedec rămâne înscris în istorie ca un desăvârșit părinte duhovnicesc, iscusit păstor, în toate atitudinile cumpănit, îmbinând bunătatea cu asprimea, el întotdeauna a cerut tuturor preoților corectitudine și punctualitate; viețuitorilor cinste, cucernicie și hărnicie pilduitoare; elevilor seminariști le-a oferit sfaturi și îndemnuri părintești; tuturor credincioșilor acestei eparhii le-a fost mereu reazem și bun sfătuitor. El a rămas în conștiința contemporanilor săi [...] slujitor cu ținută impunătoare, monah demn, părinte înțelept, bun și aspru, în același timp pedagog și îndrumător desăvârșit" [31].

În acest tablou putem privi ca într-o oglindă făptura Prea Sfințitului Episcop Eftimie, împodobit cu aceste binecuvântate daruri de Dumnezeu rânduite.

Prea Sfinția Sa de asemenea a publicat un număr impresionant de articole în revistele centrale bisericești și mitropolitane. Subiectele selectate în strădaniile scriitoricești ale Părintelui nostru Episcop sunt dintre cele mai semnificative, preluate atât din viața Bisericii cât și a patriei. Spre exemplificare amintim doar câteva dintre aceste articole:

1. *Personalități bisericești, viața și operele lor*

— Ieromonahul, prezbiterul și dascălul Moldovei — Grigore Țamblac [32].

— Mitropolitul Antim Ivireanul, patriot și ierarh al Țării Românești [33].

— Episcopul Melchisedec Ștefănescu și independența de stat a României (1877—1977) [34].

— Referiri ale episcopului Melchisedec la unirea și unitatea românilor [35].

— La 100 de ani de la alegerea și instalarea la Roman a episcopului Melchisedec Ștefănescu (1879—1979) [36].

---

31. † Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu, viața și înfăptuirile sale*, Ed. Episcopia Romanului și Hușilor, Roman, 1982, p. 52.

32. † Eftimie Luca, „M.M.S.", LI (1975), nr. 3-4, p. 319-328.

33. Idem, Biserica Ortodoxă Română, XCIV (1976), nr. 1-2, p. 167-175.

34. Idem, „M.M.S.", LIII (1977), nr. 5-6, p. 312-317.

35. Idem, „M.M.S.", LIV (1978), nr. 9-12, p. 661-668.

36. Idem, „M.M.S.", LV (1979), nr. 9-12, p. 729-745.

— Miron Costin și împrejurările în care orașul Roman a devenit legat de această personalitate mare a poporului român [37].
— Macarie II al Romanului [38].

2. *Teologico-istorice:*

— Racla cu moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava [39].
— Lumea și observarea de noi înșine în gândirea Sf. Vasile cel Mare [40].
— Simbolul Niceo-Constantinopolitan, importanța lui pentru viața Bisericii și valoarea lui ecumenică [41].
— Valoarea istorică și artistică a picturii de la Catedrala Episcopală a Romanului [42].

3. *Social-patriotice:*

— Răscoalele țărănești din 1907 în limitele geografice de atunci ale Eparhiei Romanului [43].
— Umanism și patriotism [44].
— Una și aceeași cu poporul [45].
— Românie vatră strămoșească, țară în deplină dezvoltare și progres [46].

4. *Aniversări omagiale:*

— Omagiul Eparhiei Romanului și Hușilor la sărbătorirea a 70 de ani de viață a Prea Fericirii Sale, Prea Fericitul Patriarh Iustin [47].

5. *Ecumenice:*

— Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist în fruntea unei delegații sinodale la Patriarhia Ecumenică [48].

6. *Pastoral-misionare:*

— Sfinții Părinți despre slujba și comportarea preotului [49].
— Îndatoririle preotului privind slujba unității spirituale și naționale [50].

Titlurile articolelor, repartizate pe capitole, confirmă varietatea tematicilor abordate de Prea Sfinția Sa precum și accentuata utilitate ce o reprezintă acestea în activitatea desfășurată de preoți la parohie.

---

37. Idem, „M.M.S.".
38. Idem, Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic, nr. 4/1988, p. 46-50.
39. Idem, „B.O.R.", XCII (1974), nr. 11-12, p. 1391-1401.
40. Idem, „M.M.S.", LV (1979), nr. 1-2, p. 82-88.
41. Idem, „M.M.S.", LVII (1981), nr. 7-9, p. 441-447.
42. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 1/1985, p. 116-127.
43. Idem, „B.O.R.", XCV (1977), nr. 1-3.
44. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 4/1988, p. 3-9.
45. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 1/1985, p. X-XIII.
46. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 2/1986, p. 9-12.
47. Idem, „M.M.S.", LVI (1980), nr. 3-5, p. 227-232.
48. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 4/1988, p. XXIII-XXXI.
49. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 3/1987, p. 46-56.
50. Idem, Îndrumător bisericesc..., nr. 4/1988, p. 172-179.

Cele cinci volume de *Îndrumător bisericesc, pastoral și misionar*, precum și cele cinci volume din *Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor*, sunt edificatoare prin înseși cele șapte capitole ale lor, în care sunt tratate teme adecvate și variate, care justifică caracterul acestor lucrări și împlinesc cu prisosință cerințele pastoral-misionare ale clerului și credincioșilor eparhiei noastre.

Aportul Prea Sfințitului Episcop Eftimie la viața culturală a eparhiei se întregește și cu cele 15 titluri de carte cu caracter istoric, teologic, pastoral și omiletic, editate de Eparhia Romanului și Hușilor sub purtarea de grijă a Prea Sfinției Sale în cei 17 ani de arhipăstorire.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie, econom și gospodar desăvârșit

Înzestrat cu un spirit nativ al dragostei față de muncă, virtute în care a fost crescut și cultivat atât în „Academia celor șapte ani de acasă“ cât și în cei peste 40 ani de trăire monahală, în care se reflectă cu strictețe principiul „ora et labora“, Prea Sfinția Sa, cu o robustețe fizică caracteristică omului de la munte și-a continuat cu același sârg și dăruire crezul muncii și în calitate de episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor la care vine ca ierarh cu o bogată experiență în acest sens.

Îndrăgostit de patrimoniul spiritual și național deținut de această eparhie și iubind cu pasiune tot ceea ce este sfânt și românesc, Prea Sfinția Sa și-a îndreptat de la început privirea și și-a dirijat energia către monumentele de arhitectură ale eparhiei pe care le-a consolidat și restaurat cu competență și responsabilitatea ierarhului experimentat.

Numărul total al bisericilor monumente istorice, în timpul celor 17 ani de arhipăstorire, care au fost restaurate, este foarte mare, la care putem adăuga și un număr foarte important de biserici parohiale și filiale, care au primit sub o formă sau alta amprenta înnoirii, confirmată prin sfințirile și resfințirile de biserici, oficiate din 1978 și până în prezent. La toate acestea se poate adăuga și grija Prea Sfinției Sale față de familiile preoților și stabilirea lor în parohie, confirmată prin numeroase case parohiale cumpărate sau restaurate [51].

Bunurile bibliofile și obiectele de artă veche bisericească au fost colectate de la parohii și depozitate în condiții științifice de conservare, în cele trei mari complexe muzeistice: — la Centrul Eparhial pentru județul Neamț, la Mănăstirea Bogdana pentru județul Bacău și la Mănăstirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel din Huși pentru județul Vaslui, complexe care au fost consolidate, restaurate și înzestrate cu mobilier corespunzător atât expunerii cât și depozitării acestor bunuri.

Din cele menționate se poate descifra preocuparea, devotamentul și energia investită de P.S. Episcop în aceste ctitorii ale spiritualității și identității noastre ortodoxe românești, fapte prin care numele vrednicului nostru ierarh rămâne înscris în istorie și în memoria acestor locuri strămoșești.

---

51. Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic, nr. 4/1988, p. 189-190.

Prea Sfințitul Episcop Eftimie iubitor de glie și de neam

Plămădit în ființa acestui neam aureolată cu eroi, martiri și revoluționari care au sfințit cu jertfele lor identitatea acestui popor;

Născut și crescut la rădăcina falnicului Ceahlău, în atmosfera de sfințenie și de crez izvorât de pe aceste locuri de evlavie și sihăstrie;

Educat în cel mai curat duh românesc, în casa părinților săi, pe fondul unei tradiții patriotice înfipte profund în istoria acestor plaiuri moldovene care poartă suflul de eroism și vitejie ce radiază din vechiul „Palat al Cnejilor";

Prea Sfinția Sa, din început viețuitor în mijlocul poporului și-a conturat din fragedă copilărie o conștiință patriotică cu profundă sensibilitate, trăire și simțire românească. Ca fiu de muncitor forestier, crescut și educat în acest crez, nu putea să nu împărtășească ideile și idealurile în care a trudit, a lăcrimat, a luptat și s-a jertfit pentru glie și pentru neam, pentru libertate și dreptate, pentru pace și egalitate, pentru pâine și pentru zile mai bune, acest popor de Dumnezeu binecuvântat.

Pe acest fond de conștiință patriotică, Părintele Episcop Eftimie și-a început și desăvârșit întreaga sa activitate. În scrierile Prea Sfinției Sale stăpânește duhul patriotismului și umanismului, duhul păcii și al unității reflectate în dragostea față de glia strămoșească și epocalele împliniri ale binecuvântatului nostru popor. Conștiința patriotică a Prea Sfinției Sale este adânc înfiptă în pământul nostru românesc și aceasta se confirmă prin tot ce a făcut pentru istorie și pentru neam, concretizat prin trăinicia pe care a dat-o tezaurului patrimonial, spiritual și național al acestei eparhii precum și vigoarea spirituală și patriotică sădită în ființa clerului și credincioșilor acestei eparhii.

* * *

Modesta portretizare a personalității Prea Sfințitului nostru Episcop Eftimie, realizată la popasul aniversar al celor 80 de ani de viață, nu este pe măsura măreției și varietății faptelor Sale izvorâte din osteneli chiriarale care ar putea fi inserate în volume întregi și nu într-un simplu articol omagial.

Întregim însă cinstirea ce i-o acordăm cu dragostea, devotamentul și prețuirea noastră, identificate cu condescendență și respectul filial al clerului acestei eparhii, precum și cu sensibilitatea sufletească și cinstirea cuvenită izvorâtă din sufletele curate ale credincioșilor din Țara de Jos a Moldovei; sentimente pe care i le închinăm ca pe o binecuvântată ofrandă așezată în potirul evlaviei și recunoștinței ce o datorăm bunului nostru păstor.

„Un astfel de arhiereu se cuvenea să avem" (Evrei 7, 26) blând, bun, smerit cu inima, făcător de bine, cinstitor de Dumnezeu și iscusit lucrător în aria ortodoxismului românesc.

Prea Sfinția Sa prin Grația lui Dumnezeu rămâne înscris în istorie cu atributul „Eftimie cel Bun“, ca unul care în cursul vieții sale, cea mai prodigioasă activitate și-a desfășurat-o la trei din cele mai reprezentative ctitorii voievodale: Mănăstirea Bistrița, Mănăstrea Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava și „Mitropolia“ din Țara Moldovei de Jos.

Cel mai frumos dar pe care clerul și credincioșii acestei eparhii îl prezintă vrednicului nostru ierarh la acest popas aniversar este munca cinstită și ascultarea necondiționată, unite cu rugăciunea pe care în comuniune o înălțăm către „Dătătorul vieții“, implorându-L ca pe păstorul și învățătorul nostru să-l înconunueze cu sănătate deplină, îndelungare de zile și putere de muncă, în împlinirea înaltei misiuni de arhipăstor cu care L-a ales și L-a binecuvântat. Filial omagiu la acest popas aniversar îi acordăm conștienți fiind că, credința și faptele sale, pline de vrednicie se vor înscrie în istorie ca într-o pisanie sfântă, iar distinsa personalitate a ierarhului nostru cu cinste se rânduiește în galeria slăviților vlădici care au ctitorit destinele spirituale și naționale ale acestei istorice eparhii.

În glastra celor 80 de trandafiri, cu care ați parfumat năzuințele de duh ortodox și de spirit românesc a celor pe care-i conduceți, să se adauge încă mulți, mulți alții; tot mai înfloriți și tot mai maiestoși, pe măsura distinselor vrednicii pe care cu cuvântul și cu fapta le înscrieți în cronica acestei eparhii.

Clerul și credincioșii acestei eparhii, cu sentimentul celei mai depline recunoștințe, omagiază pe arhipăstorul lor căruia:

Uniți în duh și rugăciune
Cu inimă curată-i spune,
Întru mulți și fericiți ani
Prea Sfințite Stăpâne!

† *IOACHIM VASLUIANUL*
Arhiereu vicar

Studii

„TEZE“ ISTORICO-LITERARE CONTEMPORANE CARE VALORIFICĂ ȘI AMPLIFICĂ FONDUL CULTURAL AL EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Am avut marea bucurie ca în anul 1984 să apară o monografie, la zi, prin date corelate cu documentele autentice și cu referiri din istoricii vremilor respective. Lucrarea a fost întocmită de regretatul Preot SCARLAT PORCESCU, care a făcut legătura între ultimele înjghebări monografice despre Episcopia Romanului, până la vremea apariției monografiei pe care a întocmit-o. Ceea ce a oferit publicului cititor, clerului Eparhiei noastre, istoricilor și doritorilor de a cunoaște adevărul în legătură cu multitudinea de aspecte asupra cărora plana incertitudinea, a fost de o probitate științifică de remarcabilă ținută. Așa se face că această lucrare a Preotului SCARLAT PORCESCU a fost primită cu deosebită atenție și satisfacție. Un recenzent, într-o lucrare istorică de prestigiu, consemna următoarele: „[...] este o bucurie de a putea semnala o carte ca aceasta și de a putea discuta pe marginea unora dintre problemele pe care ea le aduce în atenția specialiștilor. Ar rămâne de urmat exemplul lui Melchisedec, pentru a da o nouă *Cronică a Hușilor*, a lui Dimitrie Dan, pentru o *Cronică a Rădăuților* și al lui C. Erbiceanu, pentru o nouă *Istorie a Mitropoliei Moldovei*, în anul (sau anii) celei de-a șase sutea aniversare a întemeierii acestei instituții“ [1].

Dezideratul de a se realiza o nouă *Cronică a Hușilor*, a fost împlinit de același ostenitor, Preotul SCARLAT PORCESCU prin lucrarea intitulată: „*Cronica Hușilor — Pagini de istorie*“, apărută în anul 1990, în 183 pagini.

Autorul acestor două monografii ale Eparhiei Romanului și Hușilor, harnicul Preot SCARLAT PORCESCU, a trecut la Domnul în decembrie 1991. În timpul vieții sale s-a dedicat învățământului seminarial teologic onorând catedre la Seminariile Roman, Galați, Iași, Suceava; la Galați și Iași a fost și director, iar în cadrul Centrului Mitropolitan Iași, a împlinit funcții de: inspector bisericesc, consilier administrativ și cultural, precum și pe cel de vicar administrativ. A manifestat un deosebit interes pentru cercetarea trecutului Bisericii Ortodoxe Române în general și a celei din Moldova în special. Cu Episcopia Romanului a avut o deosebită afinitate prin faptul că: a fost fiul acestei Eparhii, născut în străvechea localitate Porcești (schimbată după 1950 cu numele de Moldoveni); a urmat Seminarul Teologic „Sfântul Gheorghe“ din Roman, unde a funcționat mai pe urmă și ca pedagog și ca profesor; s-a aplecat

---

1. Ștefan S. Gorovei, *Scarlat Porcescu, Episcopia Romanului*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984, p. 414, recenzie în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „**A. D. Xenopol**“, Iași, tom. XXII, 1985, vol. 2, p. 811-819 (respectiv p. 819).

cu toată osârdia asupra operei Episcopului Melchisedec Ștefănescu; a cercetat tot ce s-a putut cerceta în legătură cu trecutul istoric al ținutului jurisdicțional al Eparhiilor Roman și Huși, valorificând cu succes comoara cultural-spirituală a întregii Moldove...

Cele două lucrări citate, în redactarea Preotului SCARLAT PORCESCU, fostele Eparhii a Romanului și a Hușilor, care până în februarie 1949 au fost de sine stătătoare, iar după această dată, prin contopire, datorită împrejurărilor de după 1944 care au condus la o nouă arondare teritorială, s-a creat putința unei viziuni cu o dublă nuanță — de Eparhii independente și, ca o singură Eparhie — așa încât trecutul fiecărei Eparhii se poate urmări de la începuturile existenței ei până în zilele noastre.

Rândurile noastre, la momentul de față, prin titlul pe care ni l-am propus a-l prezenta, *se constituie și într-un elogiu post-mortem* pentru cel ce a fost Preotul SCARLAT PORECESCU, care și-a legat numele prin asemenea lucrări, precum și prin alte colaborări cu Eparhia Romanului și Hușilor.

Este de la sine înțeles că, o lucrare de genul la care ne referim nu poate să nu aibă și unghiuri de interpretare diferită în funcție de izvoarele folosite, de intuiția istorică, de bogăția cunoștințelor religioase, culturale, politice, sociale, economice ale trecutului neamului nostru în vatra strămoșească carpato-dunăreană-pontică.

În zilele noastre arhivele s-au îmbogățit cu noi și noi documente, bibliotecile din țară și străinătate s-au dovedit a fi extraordinar de utile prin ceea ce pot oferi cercetătorului sârguincios, pentru a ajunge la interpretări corecte.

S-a schimbat optica interpretării. Câteva cazuri din însăși istoria Eparhiei Romanului argumentează afirmația noastră.

I. *Cazul Episcopului Mitrofan* de la Roman, urmașul lui Anastasie Crimca, între anii 1607—1612; critica actuală face obiecțiunea că nu ar fi păstorit în trei rânduri la Huși (1616—1619; 1620—1622; 1626—1635), iar la Roman va fi revenit a doua oară din 1634/1639. Concluzia ar fi că este vorba de doi Episcopi cu același nume: Mitrofan la Roman 1607/8—1612 și altul la Huși care ar fi venit ulterior la Roman. Primul Mitrofan de la Roman (1607/8—1612), ar fi fost victima brutalității lui Vasile Lozonschi, fratele doamnei Elisabeta Movilă. Despre această brutalitate Nestor Ureche — ctitorul Mănăstirii Secu și I. Balica s-au plâns în octombrie 1611 către Sigismund al III-lea al Poloniei. Brutalitatea este descrisă cu amănunte. Episcopul Mitrofan de Roman aflându-se la Mănăstirea Secu, l-a primit pe Vasile Lozonschi cu toată grija, dar Lozonschi îmbătându-se l-a lovit cu buzduganul pe Episcop culcându-l la pământ, făcându-i câteva răni în cap, călcându-l la pământ, în sfârșit i-a scos patru dinți și l-a lăsat așa ca mort în șiroaie de sânge. Călugării, sărmanii, au luat-o care încotro prin munți, ca înaintea unui dușman mare și au lăsat mănăstirea pustie[2]. Este o pagină zguduitoare care arată câte avem de pătimit, nu numai oamenii de rând, dar chiar și slujitorii Sfintei Biserici.

---

2. Ilie Corfus, *Documente privitoare la Istoria României extrase din arhivele polone — secolul al XVII-lea,* București, 1983, doc. 30, p. 65-71 (text polon și în traducere românească).

O lovitură atât de gravă primită de Episcopul Mitrofan în anul 1611 a condus la ideea că din această pricină zilele i-au fost puse în pericol și, chiar, ar fi trecut la cele veșnice. În felul acesta un Mitrofan de la Huși a putut să se transfere la Roman.

Mitrofan de la Huși ar fi dăruit Mănăstirii Secu satul Brătulești [3].

Dat fiind că la Mănăstirea Secu, pe latura de nord, lângă temelia bisericii „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul" s-ar afla un mormânt al unui Episcop cu numele Mitrofan, va fi necesar ca investigații istorice mai atente să lămurească despre care Mitrofan poate fi vorba, mai ales că într-o istorie a Mănăstirii Secu se vorbește de un Episcop Mitrofan „ot Secu" care a dat în 1617 moșia Brătulești și o bucată de moșie din sus de apă la Târpești pe lângă apa Topoliții [4].

II. *Episcopul Misail*, venit de la Rădăuți la Roman, unde a păstorit — 1689 prima jumătate — 1701 început, după care a trecut ca mitropolit la Iași, a fost cu metania de la Mănăstirea Secu, unde a și fost înmormântat lângă biserică [5], cu obârșia din bazinul superior al Bârladului de la Bârlăzei [6]. Acest Misail apare ca un personaj de interes prin punerea lui în contextul unor interpolări la Letopisețul lui Grigore Ureche, cunoscut cu numele de „Misail Călugărul". Cercetările au ajuns la concluzia că „Misail Călugărul" avea o bună informație istorică, a fost un interpolator corect, a folosit izvoare cu spirit critic, când face copieri indică „lecțiunile cele mai corecte" sau se clasează printre versiunile cele mai corecte. Miron Costin îl numea cu formula: „acel amageu". Până în prezent documentele oferă mai multe persoane cu numele de Misail, printre care: un monah putnean atestat la 7 iulie 1676; un ierodiacon în soborul Mănăstirii Secu la 7 iulie 1676; un ieromonah de la Bisericani, traducător al unui Praxiu la 1652; un dichiu al Mitropoliei de la Suceava între 1662—1663; un egumen de Bârnova între 1666—1669; un eclesiarh la Episcopia de Huși între 1678—1681; și, în sfârșit, un călugăr de la Mănăstirea Goesculului la 1682. Sigur că nu este deloc ușor ca din această multitudine de nume să se fixeze care dintre cei înșirați poate fi considerat cel care este în obiectivul problemei de istorie — istorică — literară veche, fără argumente plauzibile.

N. Iorga s-a oprit la „Misail Călugărul", viitorul Episcop de Rădăuți și Roman și apoi Mitropolit al Moldovei...

Misail Călugărul s-ar fi născut între anii 1635—1640 și *trebuie identificat cu ieromonahul de la Secu* — unde în același timp trăia și un diacon cu același nume și care a fost arătat mai sus ca aflându-se în obștea Secului la 6 iulie 1676 [7].

---

3. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 819.

4. Dionisie I. Udișteanu, *Graiul evlaviei străbune. Inscripții și însemnări de la Secu*, Mănăstirea Cernica, 1939, p. 25.

5. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, 1984, p. 210.

6. Gh. Lupașcu, *Misail, Mitropolitul Moldovei, 1701—1708*, în Revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an LXIII (1987), nr. 3, mai-iunie, p. 109-110.

7. Ștefan S. Gorovei, *O colaborare culturală în veacul XVIII și implicațiile ei*, în „A.I.I.A. „A. D. Xenopol", Iași, tom. XXIV, 1987, vol. 2, p. 333-343.

Interpolările lui Misail au devenit probleme de istorie a culturii noastre românești. Punându-se în circulație numele lui „Misail Călugărul“, care a onorat și scaunul Episcopal de la Roman, este un motiv de a se face o aprofundare cuvenită urmărindu-se evoluția acestui personaj din mediul monahal al mănăstirii vrednicului de amintire Mitropolitul Varlaam al Moldovei și contemporan cu el. Conjunctura cultural-spirituală din vremea mitropolitului Varlaam a determinat pe mulți spre a se apleca cu dragoste și interes asupra paginilor de istorie în care se ajungea până la izvorul din care se trage neamul nostru românesc și credința lui. Oricum, privim cu satisfacție referirile care se fac în legătură cu Misail Călugărul și ca Episcop de Roman.

Probabil, ca mitropolit, Misail s-a înscris la Secu cu unele danii: 6 prisăci; 6 pogoane de vie la Gârle și dobitoace: oi, vaci, boi, iepe și o moară la Târpești și un rând de cărți bisericești în anul 7215 (1707) [8].

III. *Gherasim Putneanul — Leon Gheuca.* Un grup de texte literare, care până nu de mult erau foarte mult controversate, astăzi se poate spune că li s-a putut face o precizare în legătură cu paternitatea lor. Este vorba de: „Cuvântul de îngropare a vechiului Ștefan Voievod“, „Cuvântul unui țăran către boieri“, „Corespondența între doi străini asupra obiecțiunilor Moldovii și Țării Muntenești“, etc., alcătuite între anii 1770—1780 de către un membru cultural și politic de la Episcopia Romanului.

Aceste texte au fost considerate drept „manifeste de înalt patriotism, un apel energic la trezirea conștiinței naționale, la emanciparea românilor de sub împilarea „veneticilor“ fanarioți“.

Cine a putut fi autorul acestor texte?! S-a ajuns la concluzia că autorul nu poate fi altul decât *Gherasim Putneanul* „proin dichiu Sfintei Episcopii Romanului“ și egumen al Mănăstirii Precista Mare din Roman și ajutător la refacerea acestei mănăstiri. Acest Gherasim Putneanul a fost și un bun colaborator al lui Leon Gheuca Episcopul de Roman (1769—1786), apoi mitropolit al Moldovei.

Gherasim Putneanul moare în anul 1797 și este înmormântat în partea de nord a altarului, deci lângă zidul bisericii „Precista Mare“ la care a ctitorit prin osteneală [9]. Scos din anonimat, Gherasim Putneanul apare ca un scriitor remarcabil, erudit, patriot, cu vederi politice și sociale înaintate, demn de a ocupa „un loc important în istoria literaturii române“ [10].

---

8. Dionisie I. Udișteanu, *op. cit.*, p. 25.

9. N. A. Ursu, *Un scriitor român necunoscut din secolul al XVIII-lea,* în „A.I.I.A. „A. D. Xenopol“, Iași, tom. XXIII, 1986, vol. 1, p. 239-254.

Idem, *O bijuterie a literaturii noastre vechi: Cuvânt la îngroparea vechiului Ștefan Voievod domnul țării Moldovii, cel ce s-a numit Mare,* în revista „Mitropolia Moldovei și Bucovinei“, an LXVI (1990), nr. 4, iulie-septembrie, p. 126-150.

10. Gh. Badea, *Noi informații despre viața Bisericii noastre strămoșești în secolele XVIII-XIX,* în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, anf LXIII, ianuarie-februarie 1987, p. 113-120.

Din șirul remarcabililor Episcopi de Roman ca: *Vasile*, aflat în corespondență cu Mitropolitul Gherontie al Moscovei, *Teoctist*, devenit mitropolit, *Macarie* marele cărturar, *Anastasie Crimca*, *Dosoftei* stihuitorul, *Pahomie* cel în relații cu Sfântul Dimitrie al Rostovului, care a avut un rol important în fixarea istorisirii trecerii și viețuirii lui Grigorie Țamblac în Moldova, *Ioanichie* gospodarul și cunoscătorul regulilor hotarnice, numele lui *Leon Gheuca* s-a impus și a ilustrat o pagină importantă în problema culturală care a animat spațiul Eparhiei Romanului, iar chipul său a fost „pentru prima oară" prezentat în coordonatele sale esențiale de Preotul SCARLAT PORCESCU în monografia Episcopia Romanului la paginile 235-252.

Avem încredințarea că vor mai fi și alte cercetări revelatoare din istoria Episcopiei Romanului care își așteaptă cercetătorii și punerea în circulație. Cele de până acum sunt demne de toată lauda, iar numele Preotului SCARLAT PORCESCU va rămâne un punct de plecare spre noi și noi întreprinderi în spațiul istoriei.

† *EFTIMIE*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

CRĂCIUNUL ÎN TRADIȚIA CREȘTINĂ

Sărbătoarea Nașterii Domnului, numită popular Crăciun, a cunoscut de-a lungul veacurilor o situație aparte față de celelalte sărbătorii domnești, atât în ceea ce privește data ținerii ei cât și prin modul de celebrare în viața creștinilor de pretutindeni. Se știe că până în veacul al IV-lea Crăciunul se sărbătorea în Bisericâ dar nu la aceeași dată. Despre ținerea lui de către întreaga creștinătate și chiar în părțile noastre, ne dă mărturie Sfântul Ioan Gură de Aur care zice: „Sărbătoarea Nașterii Domnului e o sărbătoare veche, sfântă tuturor creștinilor din Tracia până în Spania“ [1]. Istoricul bisericesc Nichifor Calist ne spune că în timpul persecuției Împăratului Dioclețian (pe la sfârșitul secolului al III-lea) în timp ce creștinii din Nicomidia erau adunați la biserică ca să serbeze ziua Nașterii Domnului, un tiran care stăpânea peste acea regiune a poruncit ostașilor săi să înconjoare biserica și să-i dea foc. Așa au murit atunci o mulțime de creștini [2].

Prăznuirea Crăciunului din vechime are un profund caracter creștin. Faptul se datorează importanței și semnificației nașterii Mântuitorului pentru lume, arătată de altfel și în troparul praznicului : „Nașterea Ta Hristoase Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței. Că întru dânsa cei ce slujeau stelelor, de la stea s-au învățat să se închine Ție soarelui dreptății și să Te cunoască pe Tine Răsăritul cel de sus...“.

Este evident că, după ce omenirea a așteptat timp de milenii venirea lui Mesia, vestea nașterii lui Iisus în Betleem a produs cea mai mare bucurie în sufletele tuturor. Dar n-au întârziat să apară și adversarii acestuia. Venise cel proorocit din Vechiul Testament a fi „o mlădiță din Iesei“ și „fiul lui David“, deci cum s-ar spune în limbajul nostru istoric, „os de domn“, apoi numirile de „împărat nou-născut“ și „domn“, cu care era vestit Iisus, produceau, cel puțin pentru casta stăpânitoare a lui Irod din Israel, o vădită tulburare. De ce se temea Irod? Crezând că s-a născut un împărat lumesc, suveranul era îngrijorat că Iisus îi va lua locul. Pentru a nu-și vedea periclitat tronul regele Irod hotărăște să-l ucidă cu vicleșug. Cheamă pe cei trei Magi, veniți din îndepărtatele ținuturi ale Răsăritului să se închine pruncului divin, ca să-i vestească și pe el, chipurile să meargă să i se închine. În ascuns însă el pregătește actul uciderii pruncului. Totuși, prin voia lui Dumnezeu, care s-a descoperit Magilor, aceștia după închinare pleacă în ascuns înapoi spre țara lor și Iisus este salvat. De furie, Irod văzând că a fost înșelat poruncește să fie uciși toți pruncii „de doi ani și mai în jos“ din ținutul Betleemului. În acest timp Iosif și cu Sfânta Fecioară Maria cu pruncul călătoreau străbătând lungul drum al pribegiei spre Egipt, de unde venise oarecând Moise cu poporul israelit în Canaan.

---

1. I. Zăgrean, *Înțelesuri ale Nașterii Domnului,* în „Telegraful Român“, nr. 47-48/1970.
2. *Ibidem.*

Evenimentele care înconjoară Nașterea Domnului au suscitat oarecare animație în epocă, dar mai ales au generat în timp o serie de tradiții mai mult sau mai puțin apropiate de adevărul istoric. O primă chestiune este legată de numele popular al sărbătorii, *Crăciunul*. Etimologic numele „Crăciun" s-a format în spațiul slav apropiat de noi, având la origine cuvântul din limba bulgară *Kracun* (cit. Kraciun) sau din cehă în aceeași formă. Asupra înțelesului acestui cuvânt explicațiile date până acum diferă între ele. Într-o lucrare mai recentă părintele Nicolae Nicolescu-Leordeni consideră că numele Crăciun vine de la *Crai* și *ciun* de unde sensul de *cinul Craiului* sau *tagma Craiului,* „înțelegându-se prin această expresie nu numai praznicul propriu-zis de la 25 decembrie, ci întregul ansamblu de sărbători care îl însoțesc"[3]. Explicația însă nu este verosimilă din cauză că, în slavă, pentru domn nu este termenul *Crai* ci *țar, voievod* (boebosa) și *gospodari* (**господарь**) iar termenul *crai* care în poloneză înseamnă *împărat* a intrat în limba română de la poloni, mai ales odată cu incursiunile acestora în țările române, în speță Moldova, deci foarte târziu. Mărturie stă și faptul că în documentele Țării Românești încă din veacul al XIII-lea, după *Diploma Cavalerilor Ioaniți*, apoi cele din sec. XIV, XV și XVI[4] nu întâlnim termenul crai. El apare întâi în Moldova la cronicari. Grigorie Ureche și după el ceilalți cronicari vorbesc mereu despre relațiile domnitorilor moldoveni cu „craiul leșesc". Slavii de lângă noi însă nu l-au folosit niciodată în titulaturile pentru personaje din vremea Mântuitorului. Pe icoanele lor vechi inscripția de pe crucea Domnului este „Iisus Nazarineanul Țarul Iudeilor" (**инцн**).

În acest timp cuvântul Crăciun era deja format. O legendă de-a lui Ștefan cel Mare amintește de un oștean al său din ținutul Vasluiului numit *Crăciun*[5]. Deci numele este mult mai vechi decât epoca lui Ștefan cel Mare și s-a folosit exclusiv ca nume de persoană. Numirea sărbătorii Crăciun vine la noi de la *Moș Crăciun,* personaj legendar care după tradiție ar fi refuzat să o primească pe Maica Domnului în casa lui, când s-a plinit vremea nașterii lui Iisus Hristos. Evanghelia însă nu menționează acest lucru. Tradiția s-a născut în părțile noastre după veacul al VI-lea, când vin slavii în sudul Dunării. Slavii vechi au avut multe zeități. Una dintre acestea era zeul-moș, protector al casei. Cultul acestui personaj mitologic se întâlnește până azi în Balcani și mai ales în Rutenia Mare și Bielorusia Orientală, unde se numește *Domowy* (prietenul casei), *Dziad* (nașul), *Dziadek* (bunicul) sau feminin, *Baba* (bunica)[6]. Ca aspect exterior, în vechime, se credea că are înfățișarea unui moșneag cu chipul acoperit cu păr mătăsos până în

---

3. Pr. Nicolae Nicolescu-Leordeni, *Contribuții la clarificarea originii sărbătorii Crăciunului* (teză de doctorat), în „Studii teologice", nr. 3, 1987, p. 35.

4. Cf. *Documente privind istoria României,* veacul XIII, XIV și XV, B, Țara Românească (1247-1500), Ed. Acad., București, 1953; *ibidem,* veacul XVI. vol. I, (1501-1525), București, 1951.

5. S. Teodorescu-Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfânt,* istorisiri și cântece populare, ediția a III-a, Tip. M. Neamțu, 1924, p. 281.

6. Diac. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor,* Editura Institutului Biblic, București, 1975, p. 354.

palmele mâinilor. Toți cercetătorii în materie afirmă că Domowyul a luat naștere la slavi din venerarea strămoșilor pe care-i cinsteau ca niște zeități și cultul lor s-a menținut până astăzi, în special în regiunile unde orânduirea patriarhal-familială s-a menținut mai mult timp[7].

Potrivit credințelor populare Domowyul există în fiecare casă, trăiește de obicei după sobă, supraveghează pe gospodarii harnici dar îi pedepsește pe cei leneși și nepăsători; pretinde respect și să i se aducă mici jertfe din pâine, sare, păsat etc. El iubește și îngrijește caii.

Influența acestui personaj în lumea dunăreană este indubitabilă.

Și la poporul nostru există o veche tradiție a *Moșului*. Strămoșii sunt numiți *Moși* și sunt cinstiți cu respect. De asemenea, mai-marele familiei în organizarea ei patriarhală era moșul sau bunicul, cel mai bătrân al casei. În viața satelor devălmașe românești multă vreme sfatul bătrânilor a avut rol de organ conducător al obștii[8] Acasă, moșul povestea la vatră nepoților, le făcea daruri, era hazliu uneori, dar și aspru la nevoie. În general se constată că moșul a fost personajul cel mai conturat în lumea satului românesc. Înfățișarea aproape mitologică, deopotrivă cu trăsăturile proprii vârstei, în care se amestecă adesea bunătatea cu comicul și asprimea, a făcut ca acest personaj să fie întâlnit frecvent și în tradițiile noastre folclorice, cum este *moșul (blojul)*, la *călușari*, *moșul* la *Mulancă*, *moșii* în jocurile de priveghi din Vrancea, *Moșnegii* de Anul Nou din Ardeal, *Unchești*, *Anul Vechi* ș. a. Faptul este confirmat și de cercetările de specialitate unde se subliniază că: „La originea cetei unchiașilor nu stă nici eroul eponim, legendarul întemeietor de sate, străbunul mitic ca primă formă a zeului, ci un grup social, bătrânii înțelepți ai obștilor din epoca străveche“[9].

O imagine tipică a Moșului în tradiția românească este cea a *Moșului bun* întâlnită în persoana lui *Moș Crăciun* și a lui *Moș Nicolae*, cu chipul blând și care aduc daruri la copii. Faptul că în colinde Moș Crăciun este arătat ca un om ursuz și rău, care nu vrea s-o primească pe Maica Domnului ca să nască în casa lui, ne duce cu gândul la zeul-moș al slavilor, zeul casnic protector care însă, fiind păgân, nu lasă pe Sfânta Fecioare Maria să-l nască pe Iisus al creștinilor acolo. Oricum, ambivalența imaginii despre Moș Crăciun, ceea ce se întâmplă foarte rar în tradiția populară, este un indiciu că personajul nostru mitologic s-a format în întâlnirea dintre două curente de tradiție, cel care a impus pe *Moșul bun* și damic mai propriu sufletului românesc și *Moșul rău* care nu primește în casa lui pe drumeți, nici chiar în caz de boală sau altă urgență, cum a fost Nașterea Domnului, ceea ce a venit din alt spațiu de tradiție.

Astăzi, Moș Crăciun coboară în imaginație, asemeni unui bunic bun (în popor, bunicul la noi este numit chiar *Moș)*, cu daruri

---

7. Cf. A. Tokarev, *Religia în istoria popoarelor lumii*, trad. de I. Vasilescu-Albu, București, 1976, p. 218 și L. Leger, *Les anciennes civilisations slaves*, Payot, Paris, 1921, p. 81.

8. Vezi și H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, București, 1958.

9. ***Istoria teatrului în România*, vol. I, București, 1965, p. 61.**

pentru copii. El vine totdeauna cu sania trasă de cai, cerbi sau iepurași. Să fie oare aceasta o reminiscență a credinței că domowyul slav se ocupa de îngrijirea cailor? Poate. Moșul, apoi, coboară din munți, după tradiție. Este un personaj al Carpaților sau și al Balcanilor, ce vine cu pomul de brad.

Pomul de iarnă la noi numit *de Crăciun,* întâlnit în toată Europa, apoi în America și chiar în Extremul Orient, semnifică pomul vieții. El se aduce de brad verde, simbol al tinereții și vieții veșnice și se împodobește cu steluțe care înseamnă steaua ce au văzut-o Magii, cu lumini, ce sunt lumina lui Hristos, cu dulciuri și beteală sclipitoare, care înseamnă bogăția de daruri (aur, smirnă și tămâie) pe care le-au adus Magii la Nașterea Domnului Hristos. Tradiția pomului de iarnă se integrează unei largi tradiții de folosire a bradului în obiceiurile noastre folclorice. În concepția populară bradul este socotit printre arborii așa-ziși sacri, cu rost mitico-ritual, de unde și prezența lui nelipsită la nuntă, unde se pune la poarta mirilor, apoi ca pom la morți, în diferite ipostaze și, sub formă de „târș" în Bucovina la zilele onomastice ale tinerilor. Datorită funcției sale sacrale bradul apare și în tradițiile păstorești, cum e cununia ciobanului în „biserica de brazi", iar în balada *Miorița* este menționat alături de paltin, la ceremonia de nuntă:

Brazi și păltinași
Îmi vor fi nuntași.

Iată de ce și pomul de Crăciun este nu doar o simplă prezență în casele noastre, ci înseamnă un simbol străvechi cu semnificații înscrise adânc în spiritualitatea românească.

Despre *Magii* care vin la Nașterea Domnului Hristos, știm în general puține lucruri. Sfânta Evanghelie ne spune doar că „dacă S-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, în zilele lui Irod regele, iată magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, întrebând: Unde este regele Iudeilor, Cel ce s-a născut? Căci am văzut la Răsărit steaua Lui și am venit să I ne închinăm" (Matei 2, 1-2). Se mai menționează apoi întâlnirea cu regele Irod și închinarea Magilor înaintea pruncului Iisus, cu darurile aduse, aur, tămâie și smirnă, după care au plecat „în țara lor" (Matei 2, 12). Cine erau acești magi? După numire, ei se ocupau cu astrologia, numai așa, cercetând astrele au văzut steaua neobișnuită care s-a aprins la Nașterea Domnului. Ei au venit de la Răsărit. De altfel în Orient astrologia era o ocupație străveche, dar mai ales a înțelepților din popor.

Într-o călătorie, pe care am făcut-o în Asia Centrală, am văzut vestigiile observatorului astronomic al unui celebru astrolog învățatul Ulug-Bek, care a făcut descoperiri de seamă în astronomie, unele ajunse până în Europa și valabile și astăzi. Acești erau magii, și, ei se bucurau de mare cinste în popor. De aceea se pare că sunt numiți și „Crai" în textele noastre de colindă. Împodobirea lor cu atribute regale însă e de dată mai târzie. Într-un studiu bine documentat, publicat de preotul Petru Gh. Savin [10], găsim

10. Pr. Petru Ghe. Savin, *Date privitoare la Magii Evangheliei,* în „Studii Teologice", nr. 9-10/1959, p. 575-589.

că în iconografie, Magii apar pentru prima dată în postură regală, cu mantii somptuoase și coroane pe cap, într-un mozaic din Biserica din Ravenna, datând din veacul al VI-lea, dar e cert că imaginea se întemeiază pe o tradiție mai veche, datând de prin veacul al II-lea, acceptată și consfințită de Biserică [11]. Se crede însă, că ceea ce a contribuit la această transformare a Magilor Evangheliei în „Craii" tradiției, a fost interpretarea forțată a textului biblic din Isaia, cap. 60, v. 3-6: „Popoarele vor umbla în lumina ta și împărații pământului în razele Răsăritului tău... Caravane de cămile te vor prididi..., din Șaba vor sosi încărcate cu aur și tămâie, vestind cu bucurie slava Domnului", ca și textul din Psalmi 72, 10; „Regii din Tarsis îi vor aduce daruri, magii din Arabia și Șaba îi vor plăti tribut, toți regii pământului îl vor adora".

Este evident că textele acestea urmăresc o anumită amplificare a importanței Nașterii Mântuitorului, de unde și imaginea Magilor devine ușor de conturat ca o imagine împărătească. Originea lor se crede că ar fi indo-persană, din ținuturi bogate ale Răsăritului, dat fiind și darurile „scumpe" pe care le aduc la închinare. Existau magi și la evrei în vremea Mântuitorului, unul chiar se numea Simon Magul; dar se pare că aici magia n-a avut strălucirea de la alte popoare din Răsărit.

Numărul și numele celor trei Magi din Evanghelie își au originea tot în tradiție. Ei se numesc Baltazar, Melhior și Gașpar. Tradiția orală care le-a păstrat și ni le-a transmis este foarte veche, aparține primelor veacuri creștine. Primele mărturii documentare provin din veacurile VI-VII după Hristos. Astfel numele apar scrise în această formă pe mozaicul pe care l-am menționat din biserica zidită de împăratul Justinian la Ravenna și, într-un manuscris din sec. VII, aflat în Biblioteca Națională din Paris, unde se numesc *Bithisarea*, *Melhior* și *Gataspă*, ușor de refăcut după numele lor din tradiție [12]. Cât privește numirea la noi de *Crai*, am arătat mai sus că aceasta este foarte târzie, venită prin pătrunderea cuvântului polonez *Crai*, pentru *împărat*.

Apariția stelei neobișnuite pe care au văzut-o Magii la Nașterea Domnului este desigur un fapt minunat. Acesta ține, în același timp, de o veche credință în rolul stelelor, pe care o știau și Magii din Răsărit, că anume la nașterea cuiva se aprinde o stea pe cer. Așa se face că la apariția „luceafărului de-mpărat", ei înțelegând că e vorba de steaua unui împărat mare care s-a născut, pleacă pe urma ei ca să-l afle și să i se închine, aducând daruri scumpe: *aur*, care semnifică bogăție, strălucire împărătească, *tămâie* — binecuvântare, sfințenie și *smirnă* — suferință, ceea ce Iisus avea să aibă în viață. Închinarea Magilor este deci un fel de ursire proorocească a pruncului, datină foarte răspândită în credințele orientale.

Și la poporul nostru există o veche tradiție în rolul stelelor. Concepția este preluată chiar și de Eminescu care spune: „Un om se naște-un înger o stea din cer aprinde". *(Povestea Magului călă-*

---

11. Vezi și L. C. Fillion, *Vie de nôtre Seigneur Jésus Christ*, vol. I, p. 525.

12. Pr. Petru Gh. Savin, *op. cit.*, p. 583.

tor în stele), iar când moare cineva, se crede că se stinge și steaua lui, sau în expresia populară cade o stea, lucru amintit în balada „Miorița“ la moartea ciobanului, pe care acesta o numește metaforic nuntă: „Căci la nunta mea / A căzut o stea“. De aici s-au născut desigur și toate practicile mantice de ghicire a viitorului cuiva prin citirea în stele, practici care au înflorit tot în Orient.

Nașterea lui Hristos, ca un fapt neobișnuit, iar pentru creștinii de mai târziu fiind nașterea minunată a Mântuitorului lumii, a fost cinstită de-a lungul vremii cu bogate tradiții religioase și populare. Cea mai răspândită este *Colindatul*. Obiceiul datează la noi încă din primele veacuri creștine. În general se admite că „numele românesc și slav *Colinde*, derivă de la *Calendae Januarii*“ [13], obicei latin pe care romanii l-au adus în Dacia. Ca arie de răspândire, colindele sunt atestate în toată Europa Orientală până în Polonia.

Asupra originii lor însă, specialiștii încă nu au ajuns la o concluzie unanimă. Cei mai mulți, între care Petru Caraman [14], Monica Brătulescu [15] ș. a., cred că sunt o supraviețuire a unui obicei păgân. Mircea Eliade afirmă că ele sunt o supraviețuire a calendelor păgâne, iar „un număr de colinde au fost creștinate, în sensul că au împrumutat personaje și teme mitologice din creștinismul popular“ [16]. Într-un studiu foarte analitic, Al. Rosetti citându-l și pe Du Cange, susține că „din studiile făcute, rezultă că nu numai la români, dar și la celelalte popoare romanice și la slavi, colindatul este un obicei străvechi, moștenit de la romani“. În ceea ce privește textele colindelor religioase însă, el spune că „sunt de origine literară“ [17]. În concluzie, „Colindatul păstrează sub haina lui creștină elemente mai vechi, romane (Saturnalia) care s-au suprapus peste unele obiceiuri păgâne anterioare“ [18]. Cu privire la elementele mitice din colinde, Rosetti face o afirmație înțeleaptă: „trebuie să fim sceptici și prudenți, pentru că dacă unele credințe nu pot fi explicate pe cale literară, ne lipsesc totuși elemente destule spre a le putea clasa drept răsunete ale miturilor păgâne“ [19].

La noi colindele sunt datini creștine. Plecând de aici vom încerca să arătăm care este mecanismul care a dus la formarea lor, pentru că a vorbi de un obicei creștin fără a-i arăta originea lui, este fără sens. Așadar lăsând de o parte manifestările tradiționale comune tuturor sărbătorilor de iarnă, unde dominante sunt într-adevăr tradițiile precreștine, și facem precizarea că acestea sunt legate în special de Anul Nou, deci de vechile calende ale lui Ianuarie, în ce privește Colindele, observăm că acestea sunt cântece rituale. La început creștinii au sărbătorit Crăciunul cu cântări

---

13. Cf. Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, București, 1988, p. 233.
14. *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, Ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru, București, 1983.
15. *Colinda românească*, București, 1981.
16. *Ibidem*.
17. Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, București, 1920, p. 2.
18. *Ibidem*, p. 75.
19. *Ibidem*.

lui Hristos, în care I-au cântat Nașterea în Betleem, dificultatea Maicii Domnului de a-și găsi locaș, până ce abia a ajuns la un grajd de vite, venirea Magilor și a păstorilor și corul de îngeri slavoslovind luminatul moment. N-a rămas fără ecou în tradiție nici ura lui Irod pentru pruncul dumnezeiesc nou-născut. Aceste cântări se intonau în special de Sărbătoarea Nașterii Domnului având ca mobil posibila cântare a îngerilor. Ce aveau ele atunci comun cu calendele?

În acel timp, Crăciunul se sărbătorea nu la 25 decembrie ci odată cu Boboteaza, în perioada Calendelor lui Ianuarie, când în toată lumea traco-romană aveau loc obiceiuri păgâne, alaiuri cu măști și spectacole augurale, la care poporul participa cu o frenezie de nedescris. Creștinii au profitat și ei de faptul că poporul își sărbătorea zeii și atunci și-au făcut și ei un mod de sărbătoare a Nașterii Mântuitorului, cu caracter creștin.

Fiind în plină perioadă a Calendelor, este firesc că într-o lume păgână, obiceiurile creștine, niște cântece firave de început, se pierdeau în iureșul general al tradițiilor, acoperite de obiceiurile zgomotoase ale Calendelor, dar nu s-au amestecat niciodată cu acestea; creștinii au ținut cu sfințenie dintotdeauna la cântecele lor rituale și la rugăciuni, chiar cu o aversiune față de producțiile păgâne. Din viețile sfinților și din martirologii se vede limpede acest lucru. De aici și rezistența Bisericii față de obiceiurile păgâne.

Deci o origine a colindelor în Calendele lui Ianuarie este exclusă. Ceea ce poate fi de presupus că au preluat creștinii de la obiceiul calendelor ar fi doar umblatul în ceată de la o casă la alta, deși aici stelarii au avut ca model venirea Magilor cu steaua luminoasă, apoi de a face cu această ocazie urări de sănătate gazdelor, și, de a se da daruri colindătorilor. Chiar și Mircea Eliade admite că: „Urările (oratio) și ospățul ceremonial constituie elementele cele mai arhaice (ale colidelor n. n.): ele sunt solidare cu vechile festivități legate de Anul Nou“ [20]. Dar acestea sunt totuși aspecte de datină auxiliare colindatului. Motivația principală rămâne Nașterea Mântuitorului pe care o cântă textele de colindă. Mergând pe argumentul folcloric, nu găsim nicăieri în colindele noastre religioase pomenit vreun zeu păgân sau alt personaj mitologic dintre cei sărbătoriți în ianuarie, ca să putem crede că la origine colindele au fost cântece păgâne.

În secolul IV are loc fixarea datei Crăciunului la 25 decembrie; întâia oară este sărbătorit la Roma în 354, apoi la Constantinopol în 375 și în Antiohia la 386. Pe ce bază vor fi ales creștinii data de 25 decembrie nu se cunoaște încă sigur. La această dată se ținea și sărbătoarea nașterii lui Midhra (zeul soarelui), *Natalis Solis Invicti* [21], ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere că avem de-a face cu o alegere simbolică, Mântuitorul fiind înțeles ca *Sol Invictus* [22]. În realitate însă data Crăciunului coincidea cu Sărbătoarea păgână, dar nu se identifica Nașterea Domnului cu nașterea soarelui. Coincidența aceasta, avantajoasă pentru creștini ca mod simbolic de a-L considera pe Mântuitorul un soare dumnezeiesc.

---

20. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 234.
21. Lat. „Nașterea Soarelui Neînvins“.
22. Vezi Petru Caraman, *op. cit.*, p. 339.

sau cum este numit în colinde și „Răsăritul cel de sus“, a adus multă confuzie de-a lungul timpului în lămurirea istoriei Crăciunului ca și a datinilor sale, deși nu există nici o colindă a Soarelui în repertoriul popular.

Se poate însă afirma că pentru a fi o continuare a calendelor, colindele ar trebui să păstreze ceva din caracterul lor păgân, cu petreceri augurale, să cânte zeii, colindătorii să formeze alaiuri cu măști și să strige formulele tradiționale ca: „Io Saturnalia!“. Ori acestea se întâlnesc la noi în forme asemănătoare în cadrul datinilor de Anul Nou, la început de an. E adevărat că extinderea unor obiceiuri de la Anul Nou pe toată perioada sărbătorilor de iarnă, de la Crăciun până la Bobotează, a făcut ca și colindatul să fie însoțit în unele locuri de măști, piese de teatru popular cu Irozii și Moș Crăciun, petreceri populare ș. a., ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere colinde și Plugușoarele, urările de Anul Nou, spectacolele cu măști. Acestea însă n-au nimic comun cu sărbătoarea Crăciunului, după cum se vede și din faptul că ele gravitează în jurul Anului Nou, când se repetă, desfășurându-se cu adevărata lor vervă tradițională. Deci continuarea propriu-zisă a calendelor o găsim în obiceiurile de Anul Nou, în timp ce colindele creștine și-au avut începutul și evoluția lor de-a lungul secolelor și mileniilor, legate de Nașterea Mântuitorului Hristos. Doar numele lor mai amintește de vremea calendelor.

În primele veacuri creștine Biserica a luat atitudine împotriva participării creștinilor la obiceiurile păgâne ale calendelor. Sinodul de la Auxerre prosorie mascaradele păgâne, în baza principiilor formulate în anul 585 d. Hr., iar Sinodul Trullan ținut la Constantinopol în anul 692 leagă sub interdicția «cervulum et vetulamfacere» toată aria europeană. În acest caz, dacă colindele creștine s-ar fi amestecat cu calendele păgâne, atunci hotărârea Sinodului ar fi făcut o diferență între ele sau le-ar fi tolerat pe cele păgâne pentru faptul că acestea purtau și obiceiul creștin. Interdicția dovedește că, ori colinda creștină încă nu se cristalizase îndeajuns ca un obicei de tradiție, ceea ce e puțin probabil la acea dată, ori că se deosebea total de obiceiurile păgâne de iarnă, ceea ce în ambele cazuri o separă de calende.

La noi, Crăciunul este vremea colindelor. Colindătorii sunt socotiți «oaspeți buni», trimiși de Dumnezeu ca să aducă noroc și sănătate. Ei cântă, constituiți în cete, cântece rituale, adevărat mod liturgic de celebrare a sărbătorii Nașterii Domnului, pe la casele credincioșilor, de unde și melosul aproape bisericesc cu care se interpretează, apoi rostesc urările tradiționale gazdei, iar uneori laudă noblețea și dărnicia gospodarului. Câteodată ei înfățișează un grup de sfinți (Sfântul Ioan, Sfântul Petru, Sfântul Gheorghe, Sfântul Nicolae) [23].

Colindele au o tematică foarte variată. Evident, în centrul acesteia stă imaginea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos. Mai întâlnim apoi colinde cu subiecte din viața lui Iisus, subiecte din Vechiul Testament, despre Rai, despre Iad, facerea lumii, și din

23. Cf. Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 234.

viețile sfinților. Nu lipsesc însă nici împrumuturile prin contaminarea cu alte genuri populare, în special cu balade, textele de Anul Nou și cântecul bătrânesc, care au introdus tematici laice[24], ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere colinda la origine laică. S-au făcut și clasificări ale colindelor, ceea ce a scos în evidență bogăția tematică cu care au fost investite de-a lungul veacurilor[25]. Așa s-au născut colinde care vorbesc, în afară de temele sfinte enumerate mai sus, și despre vânători și păstori, coconi, voievozi vestiți ai țării, precum Ștefan cel Mare, despre haiduci, fete mari și feciori voinici, colindul curților s. a.

Repertoriul românesc al colindelor, deși în mare s-a format pe aceleași criterii de tradiție, are și unele diferențe vizibile de la o zonă la alta. De pildă, unele cântece bătrânești din Moldova, în Ardeal se colindă, deși acestea nu sunt colinde. Dorința de a îmbogăți an de an repertoriul popular ca și improvizațiile au adus multe lucruri noi în colinde. Sunt de semnalat și textele călugărești, compuse prin mănăstiri, din care unele au intrat definitiv în tradiție, altele circulând doar în mediul bisericesc.

Cântate însă deopotrivă, colindele religioase și cele laice se înscriu în tradiția unică a cinstirii praznicului Nașterii Domnului. Nu poate fi un colindat laic atâta timp cât colindele sunt legate de o sărbătoare creștină ce se ține la noi încă din primele veacuri după Hristos.

Colindele noastre s-au născut din dorința de a cânta lui Iisus născut în Betleem, iar diversitatea lor este o dovadă atât a vechimii în timp, cât și a circulației largi pe care au avut-o în viața tradițională a poporului român.

Pr. prof. Nicolae COJOCARU

---

24. Cf. Nicolae Cojocaru, *Chipul Mântuitorului în colindele românești.* (teză de licență), București, 1977.

25. A se vedea și Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, 1979, p. 88-107.

TAINA NUNȚII — ASPECTE LITURGICE, DUHOVNICEȘTI ȘI PASTORAL-MISIONARE

1. Taina Nunții — considerații generale

Dată fiind importanța pe care căsătoria o are atât în viața civilă cât și în viața Bisericii, se impune un studiu pe această temă pentru a scoate în evidență o serie de aspecte legate de actul căsătoriei, aspecte care să-și găsească aplicarea în actualitate. Potrivit descoperirii făcute în Sfânta Scriptură, dar și viziunii Sfinților Părinți, legătura dintre bărbat și femeie este tot atât de veche ca și neamul omenesc. Înțelegerea ei, însă, a cunoscut multe și mari transformări de-a lungul vremii. Transformări s-au produs și pe planul spiritual al acestei legături, și când spunem aceasta ne gândim la faptul că într-un fel era orientată spiritual legătura dintre bărbat și femeie în starea paradisică, cu totul alte dimensiuni a dobândit ea după căderea în păcat, și alte dimensiuni capătă odată cu înnoirea ei prin Hristos. În Biserica Ortodoxă Taina Nunții cunoaste o lungă și complexă istorie.

În *Biserica primară* se făcea o distincție clară între logodnă sau angajamentul care se făcea de către cei doi tineri și căsătoria propriu-zisă. O descriere completă a ritualului căsătoriei nu ni s-a păstrat din acea perioadă. Din unele însemnări care s-au păstrat pot fi reconstituite anumite părți ale cununiei. Logodna trebuia să aibă loc cu încuviințarea episcopului. Se oferea totodată și inelul ca o pecetluire a angajamentului celor doi. După aceasta ei își uneau mâinile și se sărutau. Odată cu încheierea logodnei, logodnica începea să poarte haine specifice unei femei măritate. O parte dintre aceste elemente au fost transformate cu timpul în cadrul ceremoniei religioase[1]. În secolul III căsătoria includea săvârșirea Sfintei Euharistii urmată de binecuvântarea mirilor[2].

Mai târziu, în Răsărit, în secolul IV se menționează că mirelui i se așeza pe cap o coroană „ca simbol al biruinței, arătând că el se apropie de patul conjugal neînfrânt de plăcere“[3]. Și în acea perioadă, după primirea Tainei Cununiei, urma de obicei o masă sărbătorească.

Astăzi în *Ortodoxie*, slujba religioasă a Cununiei are o formă dezvoltată, consfințită de Biserică și stabilă, aproximativ aceeași în întreaga Ortodoxie, deosebirile care apar în Molitfelnicele slave și grecești, față de cele românești, fiind nesemnificative. Forma actuală datează de prin secolul XVII. La început nu a existat un ritual separat pentru căsătorie. Rugăciunile și formula pentru săvârșirea Tainei erau rostite de către episcop în timpul săvârșirii

---

1. J. G. Davies, *The New Westminster Dictionary of Liturgy and Worship*, The Westminster Press, Philadelphia, 1986, p. 349.
2. *Ibidem.*
3. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilie la I Timotei, 9*, lo J. G. Davies *op. cit.*, p. 349.

Sfintei Euharistii[4]. Cu timpul, după cum am arătat, rânduiala Cununiei s-a dezvoltat și a dobândit o formă de sine stătătoare, dar ea a păstrat ceva din legătura ei cu săvârșirea Sfintei Euharistii și anume împărtășirea mirilor în timpul săvârșirii Tainei Cununiei, moment prevăzut de rânduiala acestei Taine și pe care îl vom preciza la momentul potrivit.

2. Rânduiala Tainei Cununiei, așa cum se oficiază ca în prezent

Molitfelnicul, cartea de căpătâi pentru rânduiala Tainelor și ierurgiilor în Biserica Ortodoxă, prevede rânduiala Logodnei care se poate oficia imediat înainte de slujba Cununiei sau, când mirii doresc, între oficierea Logodnei și cea a Cununiei poate să existe o anumită perioadă de timp. Când acestea se săvârșesc odată, potrivit rânduielii, oficierea lor are loc după Sfânta Liturghie. În mijlocul bisericii, pe o masă, se află Sfânta Evanghelie, o cruce, sfeșnice cu lumânări aprinse și cununiile. Mirii sunt însoțiți de nașii care poartă lumini aprinse. După ce preotul cădește masa, pe miri și pe cei care-i însoțesc, dă binecuvântarea pentru începerea slujbei. Aceasta este urmată de o ectenie mare cu cereri adecvate momentului. După ectenia mare urmează o rugăciune scurtă în care se arată că legământul celor doi poartă pecetea dragostei. Urmează punerea inelelor însoțită de rostirea formulei: „Se logodește robul lui Dumnezeu (...), cu roaba lui Dumnezeu (...), in numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin". Punerea inelelor o face preotul împreună cu nașii, în mâna dreaptă a mirilor după care nașii schimbă inelele pe mâna stângă a mirilor. După aceasta preotul rostește rugăciunea de binecuvântare a inelelor, rugăciune în care se arată în același timp și semnificația pe care inelul o are în Sfânta Scriptură. Rânduiala Logodnei se încheie cu o ectenie întreită scurtă[5].

După Logodnă urmează slujba Cununiei care este introdusă prin rostirea Psalmului 127, cântându-se după fiecare verset, stihul: „Slavă Ție, Dumnezeul nostru, slavă Ție". Binecuvântarea mare, „Binecuvântată este împărăția..." marchează începutul slujbei Cununiei. Urmează ectenia mare în care se cere ca nunta care se săvârșește să fie binecuvântată ca și aceea din Cana Galileii, iar noua familie să aibă bucuria nașterii de prunci buni. Urmează un grup de trei rugăciuni: prima am putea spune că are caracter anamnetic. Ea aduce aminte de primii oameni, Adam și Eva, și de binecuvântarea de a se înmulți pe care au primit-o de la Dumnezeu. Apoi sunt amintiți o parte dintre drepții Vechiului Testament cărora pentru sfințenia vieții lor Dumnezeu le-a înmulțit neamul. Rugăciunea se încheie cu o cerere ca Dumnezeu să binecuvânteze pe cei ce se căsătoresc cu „viață pașnică, lungime de zile, înțelepciune, dragostea unuia către altul întru legătura păcii, dar de prunci, semințe cu viață îndelungată, cununa cea nevestejită a măririi..."[6]. În a doua rugăciune, rugăciunea „binecuvântării" prin excelență, se

---

4. J. G. Davies, *op. cit.*, p. 349-350
5. *Molitfelnic*, ediția a III-a, București, 1976, p. 63-67.
6. *Ibidem*, p. 71-72.

cere de la Dumnezeu ca să binecuvânteze pe cei ce se căsătoresc așa cum a binecuvântat pe toți aleși Săi din Vechiul Testament, să-i păzească așa cum i-a păzit pe aleșii Săi și să-și amintească de ei la nevoie așa cum și-a amintit de aleșii Săi. Sfârșitul acestei rugăciuni [7] este asemănător celei dintâi. Rugăciunea a treia este rugăciunea prin care se invocă prezența lui Dumnezeu pentru a uni pe cei ce se căsătoresc: „... Însuți și acum, Stăpâne, întinde mâna Ta din sfântul Tău locaș și unește pe robul Tău (...) cu roaba Ta (...), pentru că de la Tine se însoțește bărbatul cu femeia...“ [8]. Urmează punerea cununiilor, acesta fiind momentul central al Tainei, însoțită de rostirea formulei prevăzută de rânduială. Momentul următor este alcătuit din citirea Apostolului (Efeseni, 5, 20-23) și Evangheliei (Ioan 2, 1-11). Urmează ectenia întreită și ectenia cererilor, cu o rugăciune între ele. După acestea se rostește rugăciunea de binecuvântare a „paharului de obște“, după care se dă mirilor să guste din pâine și vin, timp în care se cântă „Paharul mântuirii...“. Apoi preotul împreună cu nașii și mirii înconjoară masa de trei ori, cântându-se „Isaie, dănțuiește...“, „Sfinților mucenici...“ și „Slavă Ție, Hristoase, Dumnezeule...“. Ridicarea cununiilor cu rostirea textelor prevăzute de Molitfelnic, două rugăciuni scurte și formula de încheiere [9], alcătuiesc partea finală a Tainei Cununiei.

3. **Aspecte duhovnicești ale Tainei Nunții**

Așa cum este înțeleasă în creștinism, căsătoria poartă în sine pecetea adâncă a prezenței harului lui Dumnezeu. Legătura dintre bărbat și femeie este ridicată, prin Hristos, din ordinea naturală în ordinea supranaturală, în ordinea harului [10]. Prin Biserică nunta a căpătat „un sens sacramental“ [11]. Și aceasta datorită faptului că iubirea, care stă la baza căsătoriei dintre bărbat și femeie, capătă o nouă dimensiune în creștinism. Cel iubit, în căsătorie devine persoana unică pentru celălalt. Același sentiment de iubire se prezintă într-un alt chip în fiecare cuplu. De fiecare dată are loc o nouă minune. „Când un bărbat întâlnește o femeie și o iubește și ea îl iubește, această *poveste de dragoste* poate avea forme noi dar nu o nouă esență, pentru că are loc aceeași minune pe care Dumnezeu a pus-o în centrul lumii chiar de la început, *minunea iubirii*. Când, dintre atât de mulți oameni, doar o singură persoană devine unică pentru mine și eu devin unic pentru ea, această unică iubire este *esența* care ne va ține împreună“ [12]. Noua dimensiune pe care iubirea o capătă în creștinism este Hristos, El este centrul legăturii dintre bărbat și femeie. Privirea celuilalt în cadrul căsătoriei este prin Hristos. „Prin Hristos căsătoria a dobândit o semnificație

---

7. *Ibidem*, p. 73-74.
8. *Ibidem*, p. 75.
9. *Ibidem*, p. 75-81.
10. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 183.
11. Alexander Schmemann, *Liturgy and Life: Christian Development throngh Liturgical Experience*, New York, 1983, p 102.
12. *Ibidem*, p. 102-103.

eternă, devine o cale spre împlinirea creștinului în împărăția lui Dumnezeu“ [13]. În vechime logodna se oficia în pridvorul bisericii chiar și atunci când era urmată imediat de cununie. Intrarea în biserică, după oficierea logodnei, avea loc în procesiune, tinerii, fiind conduși în naos de preot. Această procesiune este foarte importantă din punct de vedere liturgic pentru că ea simbolizează transformarea căsătoriei din ceva existând doar *natural*, într-o căsătorie în *Hristos* [14]. Atât la logodnă cât și la cununie mirii, sau nașii în locul lor, poartă lumânări aprinse. Aceasta arată că cei ce se căsătoresc sunt decișI să-și ducă viața în lumina lui Hristos dar și că ei vor fi lumină pentru cei din jur și în primul rând pentru copiii ce se vor naște în familia lor. Ele sunt în același timp simbolul purității și al jertfirii, al mistuirii de sine pentru a da lumină.

Cu excepția Tainei Mărturisirii și a celor încadrate în rânduiala altor Taine (Mirungerea și Hirotonia), toate celelalte Taine au ca formulă de început *binecuvântarea mare:* „Binecuvântată este împărăția, a Tatălui...“. Aceasta nu este lipsită de importanță și nici fără o legătură cu efectul și scopul fiecărei Taine în parte. Dar pe lângă aceasta formula de început anunță scopul ultim al fiecărei Taine și aceasta este împărăția lui Dumnezeu. Omul trăiește orientat spre împărăția lui Dumnezeu și nădăjduiește dobândirea acesteia, însă cel ce crede și nădăjduiește trăiește anticipat, pregustă din bucuria împărăției celei veșnice. Când preotul rostește formula de început, el nu pomenește o împărăție care se află undeva departe în viitor și la care cel ce primește taina nu va avea acces decât în același viitor îndepărtat, ci el binecuvântează împărăția care există acum în noi și din bucuria căreia cel ce primește Taina se împărtășește *acum*. Numai în felul acesta textul imnului liturgic: „în biserica slavei Tale stând, în cer a sta ni se pare...“, capătă sens. Rugăciunile care se citesc la Taina Cununiei vorbesc cu prisosință despre acest lucru. După ce preotul a așezat cununiile pe capul mirilor, se cântă: „Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire și cu cinste, încununează-i pe dânșii“ [15]. Cel încununat trăiește bucuria încununării, încununare asemenea celor sfinți și plăcuți lui Dumnezeu. Cununiile preînchipuie, dar și aduc în actualitate, deși în chip nedesăvârșit, „cununa cea nevestejită a măririi“ [16]. Că într-adevăr cununiile purtate de miri sunt chipul celor ce vor să fie în împărăția lui Dumnezeu, de aceea Biserica se roagă: „primește cununiile lor în împărăția Ta...“ [17]. Că împărăția lui Dumnezeu este o realitate prezentă și nu una viitoare pentru cei ce se căsătoresc reiese și din textele prin care Biserica roagă pe Dumnezeu să dea celor ce se căsătoresc atât din roadele pământului, dar și să-i învrednicească și de desfătarea bunătăților făgăduite [18]. Bunătățile sunt râvnite atunci când gustul le este cunoscut. Și cum vor râvni cei ce se căsătoresc bunătățile cele făgăduite dacă

---

13. *Ibidem*, p. 103.
14. *Ibidem.*
15. *Molitfelnic*, p. 75.
16. *Ibidem*, p. 72.
17. *Ibidem*, p. 81.
18. *Ibidem*, p. 74, 81.

ele nu constituie o realitate prezentă pentru ei, dacă ei nu gustă anticipat din ele? Astfel, privind prin prisma celor arătate, Cununia este Taina *trăirii anticipate în împărăția lui Dumnezeu.*

Un alt aspect pe care îl revelează rânduiala Cununiei ne determină să afirmăm existența unei legături între actul creației, Botez și Cununie. La creație Scriptura ne mărturisește că Dumnezeu l-a făcut pe om cu mâinile Sale (Facere 2, 7). Formula de binecuvântare a lepădărilor care preced Botezul este: „Mâinile Tale m-au făcut și m-au zidit“ [19], iar în rugăciunea de la cununie citită chiar înaintea așezării cununiilor pe capul mirilor se spune: „Însuți și acum, Stăpâne, întinde mâna Ta din sfântul Tău locaș și unește pe robul Tău [...]cu roaba Ta [...] ...“ [20]. La creare Dumnezeu a modelat pe om cu mâinile Sale și starea lui, ca a tuturor celor zidite, era „bună foarte“ (Facere 1, 31). Căderea în păcat atrage după sine pierderea acestei stări, de aceea omul are nevoie să fie re-creat. Așa se explică de ce Taina, care are scopul de a restaura chipul omului căzut, debutează cu textul „Mâinile Tale m-au făcut și m-au zidit“. După cădere, însă, și legătura dintre bărbat și femeie a suferit transformări. Înainte de cădere Adam și Eva erau goi și nu se rușinau (Facere 2, 25). După cădere trupescul ia locul duhovnicescului și legătura dintre bărbat și femeie devine o legătură pur naturală. În Biserica Ortodoxă prin Taina Cununiei această legătură este iarăși ridicată în ordinea supranaturală. Sau, altfel spus, prin Taina Cununiei legătura dintre bărbat și femeie este *re-creată* sau *re-zidită*. Sfântul Ioan Evanghelistul ne spune că toate cele zidite prin Hristos s-au făcut (Ioan 1, 3); Botezul este răstignire și înviere împreună cu Hristos (Romani, 6, 6-11), deci Cel ce reface este tot Hristos; prin participare la Nunta din Cana Galileii, Hristos re-face legătura dintre bărbat și femeie, dar El este prezent real la fiecare nuntă și, ca Cel ce participă la creare și la orice act de re-creare, re-crează, cu mâna Sa întinsă dintru înălțimea sfântului Său locaș, legătura dintre toți cei ce se unesc prin Taina Nunții. *Deci mâna lui Dumnezeu care modelează pe om la creare îl re-modelează prin Botez și Cununie.*

Interpretând ritualul încununării și întreita înconjurare a mesei pe care se află Sfânta Evanghelie, Al. Schmemann descoperă un întreit simbolism al Tainei Cununiei.

Așezarea cununiilor „revelează, întâi de toate, esența *regală (împărătească)* a căsătoriei“ [21]. Prin căsătorie omul este restaurat ca împărat al lumii, dar nu în sensul pe care l-a avut la început ci într-un sens nou, înduhovnicit. Legătura dintre bărbat și femeie este asemănată cu legătura tainică dintre Hristos și Biserică (Efeseni 5). Biserica este imaginea împărăției lui Dumnezeu pe pământ, iar, pe de altă parte, căsătoria a fost numită adesea mica Biserică sau o Biserică în miniatură. Hristos este împăratul și capul Bisericii, bărbatul este capul femeii, dar întrucât cei ce se căsătoresc sunt „un singur trup“, beau din aceeași cupă și sunt încununați la fel, împărătesc împreună în această nouă mini-„împărăție“.

---

19. *Ibidem*, p. 17.
20. *Ibidem*, p. 87.
21. Alexander Schmemann, *op. cit.*, p. 103.

Al doilea sens pe care îl conține căsătoria și care este subliniat în cadrul slujbei este acela de *martiriu*. „Prăbușirea familiei astăzi — spune Schmemann — divorțul, (avorturile n. n.) — toate acestea sunt datorate neacceptării din partea omului a căsătoriei ca martiriu“ [22]. Cel puțin în trei locuri din rânduiala Cununiei sunt amintiți mucenicii. La un moment atât de înălțător și pătruns de atâta bucurie sunt amintiți, totuși, mucenicii: „Adu-Ți aminte de dânșii, Doamne Dumnezeul nostru, precum Ți-ai adus aminte de sfinții Tăi patruzeci de mucenici, trimițându-le lor cununi din cer“; apoi în momentul întreitei înconjurări a mesei pe care se află Sfânta Evanghelie, unul dintre troparele care se cântă este troparul Sfinților Mucenici: „Sfinților Mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să se mântuiască sufletele noastre“; și în al treilea rând, în rânduiala apolisului este pomenit Sfântul Mare Mucenic Procopie [23]. Căsătoria cere creștere spirituală împreună, suferință împreună, traversarea împreună a încercărilor, efort și iubire în cel mai adânc sens al cuvântului, iubire inseparabilă de cruce [24].

Al treilea sens pe care îl revelează căsătoria decurge în mod firesc din cel amintit anterior. Martirul este martirizat pentru că dă o mărturie, pentru că face o mărturisire care nu este în acord cu principiile, cu modul de a gândi și a crede al altora. Mărturisirea îi aduce mai multă suferință și răbdarea suferinței îl întărește și îl luminează în ceea ce trebuie să mărturisească. Căsătoria este martiriu, dar și mărturisire [25]. Cei ce se căsătoresc sunt martori ai lui Hristos. Ei mărturisesc pe Hristos în marea familie, Biserica, în al cărei trup au fost altoiți, dar și în familie, urmașilor pe care îi vor ridica. *Privită astfel căsătoria este deodată chemare la demnitatea împărătească, la martiriu și mărturie.*

4. Taina Cununiei — considerații pastoral-misionare

Din capul locului trebuie să spunem că acest subcapitol ar putea constitui tema unui studiu aparte și aprofundat, dat fiind faptul că astăzi Biserica își desfășoară activitatea în condiții noi, neîntâlnite până acum, și care au influențat negativ instituția familiei. Ca și în occident, și la noi se contractează așa-zisele căsătorii „de probă“, adică tinerii preferă să amâne căsătoria civilă și cu atât mai mult cea religioasă, rezervându-și o perioadă de timp, a cărei durată variază de la un cuplu la altul, pentru a vedea dacă alegerea partenerului este cea mai bună; a doua problemă este numărul mai mult decât îngrijorător de avorturi, care apar nu doar în familiile cu mulți copii, ci chiar și în cele foarte curând închegate și care nu au nici un copil. Se știe că totdeauna copiii au consolidat legătura dintre cei doi soți, ei au fost totdeauna locul unde iubirea părinților s-a întâlnit, s-a verificat și s-a întărit. Evitarea copiilor înseamnă evitarea unei șanse în plus care contribuie

22. *Ibidem*, p. 104.
23. *Molitfelnic*, p. 74, 80, 82.
24. Alexander Schmemann, *op. cit.*, p. 104.
25. *Ibidem*, p. 105.

la consolidarea familiei. În al treilea rând problema care se pune este de ordin material. Totdeauna Cununia a fost urmată de o masă a dragostei, care pune în alertă atât pe tinerii ce se căsătoresc, cât și pe familiile lor cu mult timp înainte de ziua cununiei și cu mult mai mult decât ar trebui să-i pună în mișcare cununia religioasă care dealtfel este și centrul evenimentului. Mai mult decât atât, se constată astăzi o inversare a valorilor, ceea ce este cel mai important și anume Cununia devine un simplu „accident" în contextul larg al evenimentului, ceva ce trebuie să fie, fără a ridica nici cea mai vagă întrebare sau problematizare. Pur și simplu ea trebuie să fie.

Aceste probleme, la care s-ar putea adăuga și altele, nu sunt noi, dar în noul context ele sunt însoțite de riscul de a se ajunge în situația ca familia și, implicit, Cununia ca Taină, instituții atât de prețuite de poporul român, să fie plasate la periferia preocupărilor aceluiași popor român.

Pentru a preîntâmpina o astfel de situație se impune să redescoperim locul și adevărata dimensiune pe care Taina Cununiei o are atât în viața celor ce s-au decis să se căsătorească cât și în viața comunității religioase din care ei fac parte. Orice act pe care îl săvârșește omul în viață are o fază pregătitoare. Copilul nu începe a merge până ce mai întâi nu este purtat de mână; nu începe să scrie până ce mai întâi nu este pregătit pentru a face aceasta. Exemplele ar putea fi înmulțite. Aplicând aceasta la tema noastră, putem spune că tânărul înainte de a se căsători trebuie să învețe ce înseamnă a fi căsătorit. *Iar această învățare se face pe două planuri: în familie și în Biserică.* Adesea copiii iau ca model de viețuire pe părinții lor, atât atunci când modelul este constructiv, cât și atunci când este neconstructiv. Dar dacă familia nu reușește să ofere un model constructiv pentru copii, Biserica este aceea care are misiunea de a face aceasta. În această situație toată responsabilitatea apasă pe umerii preotului duhovnic. Pe de o parte tânărul trebuie povățuit din timp că anumite păcate trebuie evitate pentru a avea o căsătorie binecuvântată de Dumnezeu. De asemeni trebuie menționat că anumite păcate săvârșite la tinerețe se răsfrâng asupra vieții de familie. Cu alte cuvinte el trebuie să crească cu ideea că familia este ceva sfânt. Astfel el trăiește anticipat căsătoria ca pe o taină. Aceasta o putem numi o *pregătire îndepărtată* pentru primirea Tainei Cununiei, dar se poate vorbi și de o *pregătire apropiată*.

Am afirmat pe parcursul acestui studiu că Taina Cununiei re-crează, este o nouă creație și dacă este așa, realizarea acestei noi creații impune de la sine o pregătire din partea mirilor. Ei vor veni să ceară să li se oficieze Taina Cununiei. Acum este momentul în care preotul intră în dialog, dacă până acum nu a reușit. Tinerii trebuie învățați să postească și să se spovedească. Aceasta se impune la sate pentru cei ce nu obișnuiesc să facă acest lucru, dar mai ales la orașe, unde mulți tineri care vin să se căsătorească sunt total străini preotului. Necesitatea spovedaniei înainte de Cununie are la bază două motive majore: în primul rând cel de ordin spiritual și anume înaintea oricărui eveniment important din viață ne pregătim spovedindu-ne și împărtășindu-ne, aceasta cu

atât mai mult cu cât în vechime Cununia era legată de Euharistie; iar al doilea motiv este practic, dar folosul este tot spiritual. La cununie preotul va ține un cuvânt de învățătură adecvat momentului, dar atmosfera specifică acestui moment face adesea ca mesajul transmis să nu fie receptat. De aceea la întâlnirea pe care preotul o are cu mirii în scaunul spovedaniei se va îngriji să-i pregătească pentru primirea Împărtășaniei, dar va căuta să și transmită ceea ce prin cuvântul rostit la nuntă ar putea avea o receptivitate mult mai redusă. Acolo preotul va vorbi mirilor integrați în atmosfera de nuntă și în adunarea participantă la ea. Aici el vorbește mirilor pregătiți și dispuși să primească cuvântul preotului. Aceasta nu anulează cuvântul de la cununie ci îl face mai eficient. De aceea spunem că roadele se pot vedea pe plan spiritual.

Pe de altă parte, discuția purtată de preot cu tinerii înainte de căsătorie poate produce o schimbare în viața lor spirituală. Viața de familie înseamnă un nou mod de viață. Acestui mod de viață, pe care tinerii îl simt, i se poate adăuga un nou mod de viață spirituală, în cazul în care acesta nu s-a produs până acum. Se întâlnesc adesea cazuri în care tinerii înșiși se hotărăsc să-și însușească un mod de viață creștin sau „să intre în rând cu lumea". Când preotul, în cuvântul rostit la Cununie, va spune că mirii au primit Taina Spovedaniei și a Împărtășaniei înainte de cea a Cununiei, sau cu alte cuvinte ei s-au căsătorit „după rânduială", aceasta poate constitui pentru alți tineri participanți la nuntă un început al pregătirii pentru propria lor nuntă. Lor li se poate imprima ideea că trebuie să o facă după rânduială și vor cere să li se facă după rânduială.

Pe lângă multe alte lucruri care s-ar cuveni să fie spuse, unul ni se pare de o importanță deosebită. În vechime căsătoria era legată de Euharistie, iar săvârșirea Euharistiei presupunea adunarea comunității, ceea ce înseamnă că și oficierea Cununiei presupunea adunarea comunității. Astăzi Cununia, ca și Botezul au devenit sărbători „private". Ele au pierdut sensul originar de sărbători ale comunității, Botezul este altoirea unui nou mădular la Trupul lui Hristos, iar Cununia adaugă o nouă familie familiei celei mari care este Biserica. Ori, și într-un caz și în celălalt, prezența comunității este necesară. Readucerea Cununiei pentru a fi săvârșită acolo unde se cade a fi săvârșită, dă posibilitatea ca mirii să fie prezentați comunității și comunitatea să fie prezentată mirilor. Mirii iau contact cu aceia în mijlocul cărora își vor desfășura viața spirituală. În același timp, comunitatea primește pe cei doi tineri cu un nou statut și, prin participarea la rugăciunile din cadrul Slujbei Cununiei, membrii comunității arată că cei doi sunt incluși în comunitate și că năzuințele lor sunt susținute de comunitate.

Aceste lucruri conștientizate în rândul tinerilor vor face ca ei să simtă Căsătoria ca Taina prezenței lui Hristos care unește și ca legătură care depășește limitele naturalului, întrucât ridică pe cei doi într-o ordine ce este mai presus de fire, în ordinea harului.

Pr. asist. drd. Viorel SAVA

Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț

SIMPOZION SPIRITUAL-ȘTIINȚIFIC CONSACRAT SFÂNTULUI PAISIE DE LA NEAMȚ

15-16 noiembrie 1994

La începutul Postului pregătitor pentru sărbătoarea Nașterii Domnului, în ziua care urmează după prăznuirea Sfântului Grigore Palama, teologul luminii taborice, Mănăstirea Neamț a întâmpinat cum se cuvenea momentul jubiliar al împlinirii celor două secole de la mutarea către cerești a sălașuri a Sfântului Cuvios Paisie, canonizat atât de Biserica Ortodoxă Rusă în anul 1988, cât și de Biserica noastră, la 20 iunie 1992. Așa cum se întâmplă în cazul marilor personalități, trecerea timpului nu aduce uitarea, ci dimpotrivă, potențează strălucirii și accentuează trăsături spirituale care au reînnoit în conștiința oamenilor mireasma darurilor Duhului Sfânt.

Candela aprinsă pururea la mormântul starețului Paisie, din naosul bisericii voievodale a Neamțului, luminează și astăzi pașii iubitorilor de frumuseți duhovnicești. Cuviosul Paisie este pentru noi mărturia faptului că înaintașii noștri au cinstit în duhul curat și sfânt al credinței ortodoxe alături de părinții neamului și pe părinții spirituali, chiar dacă ei proveneau dintr-o altă semințe pământească. Evlavia și tradiția monahală românească au înscris chipul blând, asprit de asceză, al Cuviosului Stareț Paisie, în ceata bărbaților duhovnicești a căror pildă trebuie prețuită, ascultată și împlinită cu fapta.

Ziua de marți, 15 noiembrie 1994, a început, pentru comunitatea monahală de la Neamț și pentru pelerinii care au ținut să participe la pomenirea Sfântului Cuvios Paisie, cu slujba dumnezeiești Liturghii, oficiată în biserica mare a mănăstirii de I.P.S. Mitropolit Daniel, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi alcătuit în mare parte din superiori ai mănăstirilor eparhiei. În predica rostită, întâistătătorul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a evocat viața sfântă a Starețului Paisie, monahul însetat de desăvârșire care părăsește patria pământească pentru a căuta „blagocestive locuri" unde poate spori în experiența tainică a rugăciunii minții în inimă. În chip minunat, el se va întoarce către ținuturile natale, prin ucenicii săi duhovnicești, primenind viața multor comunități monastice din Ucraina și Rusia. Într-un secol în care Europa occidentală era apăsată de triumfalismul rațiunii auto-suficiente, în mănăstirile românești isihia și rugăciunea neîncetată pregăteau în taină, cu smerenie și îndelungă-răbdare, rezistența spirituală împotriva valurilor de satanizare a lumii care vor zgudui umanitatea puțin mai târziu.

Această disponibilitate pentru o înaltă viață duhovnicească a așezămintelor călugărești din țara noastră, vădind o continuitate și o așezare în tradiția isihastă de sorginte bizantină, este exprimată și în scrisoarea Cuviosului Paisie către mitropolitul Moldovei Gavriil Calimah, în anul 1763: „*Mai înainte de ducerea mea la Sfântul*

Sfântul Cuvios PAISIE de la Neamț

Munte, șezând câțiva ani în țările acestea m-am deprins foarte mult de limba română..., acum nu cerem lucru nou scornit din capul nostru, ci lucrul cela ce era hotărât și întemeiat în toate viețile de obște..., căci în toată lumea n-au rămas alte locuri ca să poată cineva a ține mai vârtos viața de obște, fără numai într-aceste blagoslovite țări pe care Dumnezeu le păzește ca să preamărească numele Său cel sfânt".

Reîntâlnirea dintre spiritualitatea românească și obștea îmbunătățită a starețului Paisie, care venea de la Athos și se așeza în anul 1763 la Dragomirna, poate fi interpretată ca un semn al binecuvântării dumnezeiești pentru ambele părți. Singur Dumnezeu poate găsi ca răsplată în istorie pentru cei ce-L iubesc pe El să se întâlnească pentru a spori împreună în cărările mântuirii. Cei 64 de trăitori ai vieții de rugăciune și ascultare în obștea Cuviosului Paisie vor constitui aluatul care dospește frământătura, căci la numai câțiva ani, lavra Neamțului va aduna sub oblăduirea Sfântului Paisie peste 1000 de ucenici.

Inspirate și sugestive sunt, în acent sens, stihurile slujbei Cuviosului Paisie, alcătuită foarte curând după 1794 și tradusă în românește de monahul Chiriac de la Secu: „*Bucură-te pământul Moldovei și dănțuiește, că iată s-a trimis ție din Muntele Athonului, ca un apostol, pe minunatul Paisie care, cu scrierile și cu învățăturile sale și cu obiceiurile cele frumoase, Biserica lui Hristos o au împodobit și cu tâlmăcirile sfintelor scripturi și cu mângâierile întru întristări pe norodul tău l-ai înveselit și pe mănăstirile tale cu monahi-ostași le-au umplut și acum se roagă lui Hristos să dea tuturor dreptcredincioșilor mare milă*" (Stihoavna, glas 5).

După masa de prânz, la trapeza mănăstirii, a urmat simpozionul științific consacrat mișcării paisiene, în sala de festivități a Academiei „Sfântului Ioan de la Neamț" Adresându-se celor prezenți, actualul stareț al Mănăstirii Neamț, Arhim. Irineu Cheorbeja a spus, între altele: „În numele soborului Sfintei Mănăstiri Neamț, vă transmit urarea de bun venit la sărbătorirea a 200 de ani de la trecerea întru bucuria Domnului său a Cuviosului Paisie, vestit stareț al acestei mănăstirii.

În ampla predică din timpul Sfintei Liturghii, I.P.S. Mitropolit Daniel a arătat amănunțit viața și opera Cuviosului nostru Părinte Paisie. Considerăm că în șirul marilor stareți ai Mănăstirii Neamț, vrednici traducători și trăitori adânci ai vieții duhovnicești, care au construit locașurile din jurul bisericii, au înființat spitale și școli, tipografie și bolniță, Sfântul Paisie este ca un diamant încrustat într-o salbă de perle".

Dl. Acad. Virgil Cândea a prezentat referatul „Coordonate românești ale mișcării paisiene", conturând dimensiunile panortodoxe ale isihasmului românesc și situarea fenomenului paisian în contextul general isihast, existent deja în mănăstirile românești.

În continuare, atenția participanților a fost îndreptată asupra emulațiilor spirituale din mediile monastice românești legate nemijlocit de viața Cuviosului Paisie: „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț", contribuție a Prof. N. A. Ursu, și „Obștea Mănăstirii Neamț la anul 1836/1837 — documente inedite", ultima lucrare a regretatului Pr. dr. Paul Mihail.

Se poate constata faptul că Sfântul Paisie reușește să adune la flacăra rugăciunii neîncetate nu numai călugări români și ucraineni, dar și numeroși nevoitori venind din celelalte țări ortodoxe: Rusia, Serbia, Bulgaria, Grecia. Într-o vreme când, pe tărâm politic, Balcanii erau considerați „butoiul de pulbere al Europei", Ortodoxia consolida la Dragomirna, Secu și Neamț bastioane ale păcii, frățietății și unității în Hristos, singurul Împărat care poate dărui viață veșnică.

Mare iubitor și tâlcuitor al cuvintelor Sfinților Părinți, Cuviosul Paisie a cunoscut traducerile românești ale scrierilor patristice, datorate numeroșilor călugări cărturari din Moldova, și le-a folosit la tălmăcirea din elinește în limba slavonă, opera sa fiind încununată de editarea monumentalei „Dobrotoliubie", Filocalia rusă.

Prelegerea I.P.S. Mitropolit Daniel despre „Chipul starețului după învățătura și pilda Cuviosului Paisie de la Neamț" a făcut trecerea de la expunerile științifice la partea aplicativă a simpozionului, deoarece în această zi I.P.S. Sa a chemat la sfătuire duhovnicească pe Prea Cuvioșii Părinți Stareți și egumeni și pe Prea Cuvioasele Maici Starețe și egumene de la mănăstirile și schiturile din Arhiepiscopia Iașilor.

Nevoia de redescoperire a duhului paisian, autentic isihast, necesitatea creșterii noii generații de duhovnici, în condițiile în care întreaga Biserică o cere, au făcut ca ziua de pomenire a Sfântului Cuvios Paisie, stareț de Neamț și promotor al monahismului în sud-estul european, să fie de acum înainte moment de întâlnire pentru toți superiorii mănăstirilor, în vederea discutării și împărtășirii experiențelor duhovnicești, pentru îmbunătățirea activității din sfintele așezăminte monahale.

Pentru orientarea participanților, I.P.S. Mitropolit Daniel a stabilit teme pentru anii viitori, după cum urmează:

1995: „Chipuri ilustre de stareți nemțeni";
1996: „Viața duhovnicească și opera de caritate în mănăstirile românești";
1997: „Părinte și fiu duhovnicesc în viața monahală ortodoxă";
1998: „Viața spirituală și arta creștină în mănăstirile ortodoxe românești";
1999: „Rolul mănăstirilor în apărarea dreptei credinte";
2000: „Idealul sfințeniei și ispita secularizării în viața mănăstirilor".

În dimineața zilei următoare, 16 noiembrie, s-au dezvoltat noi idei, pe baza referatelor prezentate la simpozion, s-a vizitat biblioteca Mănăstirii Neamț, acolo unde P. C. Arhid. Ioan Ivan, cel mai bun cunoscător al fondului de carte de aici, a înfățișat date interesante referitoare la manuscrise paisiene.

Actele simpozionului de la Neamț din 15-16 noiembrie 1995 vor fi publicate într-un volum special dedicat acestui important eveniment spiritual, iar rezultatele întâlnirii duhovnicești cu superiorii mănăstirilor și schiturilor vor aduce, cu siguranță, roadă bogată în viața Bisericii noastre.

Pr. Nicolae DASCĂLU

REPERE DIN VIAȚA ȘI OPERA CUVIOSULUI PĂRINTE PAISIE DE LA NEAMȚ

La 15 noiembrie 1994, s-au împlinit 200 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Prea Cuviosului Părintelui nostru Paisie de la Neamț, unul dintre cei mai mari stareți ai mănăstirilor românești din toate timpurile.

Născut în orașul Poltava din Ucraina, într-o familie de preoți cu mulți copii, primește la botez numele de Petru. Rămas de mic orfan de tată, a fost călăuzit de mama sa spre Academia Duhovnicească din Kiev, înființată de marele mitropolit moldovean Petru Movilă, cu un secol mai înainte.

Suflet curat, pătruns de evlavie și aprins de râvnă pentru Hristos, nu și-a găsit liniștea duhului în această școală. El era ales de Dumnezeu spre o viață mult mai înaltă, de rugăciune, de renunțare și jertfă totală. De aceea părăsește pe ascuns școala și intră în viața monahală, la un schit din partea locului. Dar nici aici nu are destulă liniște, pentru că nu află un duhovnic iscusit ca să-l povățuiască pe calea mântuirii. Se duce la Mănăstirea Medvedevschi, unde este făcut rasofor, cu numele de Platon. După un timp intră în obștea marii Mănăstiri Pecersca.

După 7 ani de căutări și peregrinări, văzând că nu are liniște și pace în sufletul său și auzind de viața isihastă din mănăstirile Moldovei, fericitul Platon părăsește pentru totdeauna patria sa în anul 1744 și vine în Moldova. Aici se stabilește la schitul Trestieni, aproape de mănăstirile Dălhăuți și Poiana Mărului, unde se nevoia marele stareț și duhovnic Vasile, cu ucenicii săi. El a fost primul și cel mai iscusit stareț și duhovnic al fericitului Platon, de care s-a legat pentru toată viața.

În anul 1746, „de frică să nu fie silit la preoție", se duce în Sfântul Munte Athos și se nevoiește 4 ani singur, într-o colibă. Aici deprinde rugăciunea inimii și gustă din dulceața liniștei, hrănindu-se mult cu învățăturile Sfinților Părinți.

În vara anului 1750, este tuns în monahism de Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului, care vine spre închinare la Athos, dându-i numele de Paisie. Apoi își adună câțiva ucenici, este hirotonit preot și i se dă schitul Sfântul Ilie. În timp de 10 ani adună în jurul său mulți ucenici iubitori de Dumnezeu, moldoveni, munteni, ardeleni și ucraineni, făcând din obștea sa un schit model pentru toți călugării atoniți.

Prin pronia divină, Cuviosul Paisie se reîntoarce din nou în Moldova, în vara anului 1763, împreună cu cei 64 ucenici ai săi, și se stabilește, cu binecuvântarea mitropolitului Moldovei, la Mănăstirea Dragomirna. Aici se nevoiește 12 ani de zile, pune rânduială de viață monahală atonită, adună în jurul său până la 350 de călugări, dintre care două treimi erau moldoveni, și formează un număr de monahi „elenișți" renumiți, care traduc din greacă în limba română circa 20 de volume filocalice patristice, făcând astfel din Mănăstirea Dragomirna o obște monahală unică în Moldova.

La 14 octombrie 1775 Cuviosul Paisie este nevoit să plece cu peste 200 de călugări din Dragomirna la Mănăstirea Secu, datorită ocupării nordului Moldovei de către imperiul Austro-Ungar. Dar nici aici nu stă decât patru ani, căci mitropolitul Gavriil și domnul Moldovei Constantin Moruzi hotărăsc transferarea Cuviosului Paisie cu o parte din obștea sa la Mănăstirea Neamț, pentru a reînnoi viața duhovnicească și în această mare lavră mușatină. Această strămutare de la Secu la Neamț, s-a făcut la 14 august 1779. Tot din această zi cele două mănăstiri formează o singură obște, sub povățuirea duhovnicească a Cuviosului Stareț Paisie.

În cei 15 ani de povățuire duhovnicească a Mănăstirii Neamț marele stareț Paisie, respectând vechiul așezământ lăsat de fericiții ctitori, a adăugat noi rânduieli de viață monahală, care au contribuit mult la înnoirea vieții călugărești din lavră.

Astfel, a hotărât Taina Spovedaniei pentru obște odată pe săptămână, iar pentru frații începători în fiecare seară, rânduind duhovnici iscusiți pentru aceasta. Același lucru a rânduit și la schiturile dependente de Neamț — Sihăstria, Sihla și Pocrov. A încurajat mult nevoința pustnicească în pădurile seculare din jurul mănăstirii, unde se nevoiau numeroși călugări iubitori de liniște. A deprins pe toți călugării din obște și de la schituri să practice rugăciunea inimii, fiind el însuși mare dascăl al rugăciunii mistice. Iar pe călugărițele ce se nevoiau în pădurile Neamțului, le-a trimis pe toate la schitul Durău, făcând acolo o sihăstrie vestită de maici, sub povățuirea duhovnicului Iosif Pustnicul și a schimonahiei Olimpiada. Tot pentru liniștea Mănăstirii Neamț a strămutat un sat, Plăieșu, din preajma lavrei, la peste 20 km, depărtare.

În mănăstire organizează tot felul de ateliere necesare obștii, cu frați iscusiți, pentru a nu apela la mireni. Pentru cei bolnavi întemeiază bolniță, cu frați îngijitori, cu hrană bună, curățenie, și toate cele de nevoie, unde primea, după caz și mireni săraci. Rânduiește apoi camere pentru închinători în afara mănăstirii și arhondaric pentru cei ce veneau din alte mănăstiri, și chiar de peste hotare. Fiecare era bine primit și cu binecuvântare puteau sta cât doreau, dar era obligat să fie prezent la toate slujbele Bisericii.

Pe lângă toate aceste realizări duhovnicești, trebuie subliniată, în mod deosebit, râvna Cuviosului Paisie pentru literatura filocalică-patristică. El reușește, cu darul lui Hristos, să reînvie marea lucrare de popularizare și copiere a operelor Sfinților Părinți din secolele XV-XVI, însă de data aceasta traduse în limba română, pe înțelesul tuturor. Datorită stăruinței Sfântului Paisie de la Neamț s-a format aici o adevărată școală de eleniști și slavoniști care traduceau mai ales scrierile filocalice și aghiografice, formând la Neamț cel mai renumit centru filocalic și patristic din Europa, după Muntele Athos.

Iată în ce constă marea operă care a încununat viața plină de sfințenie a Cuviosului Paisie de la Neamț. Trăitor profund al Sfintei Evanghelii, lucrător iscusit al rugăciunii inimii, mare organizator de mănăstiri și părinte duhovnicesc harismatic cu mulți fii, el reușește să creeze un adevărat curent de reînnoire duhovnicească în Balcani, în Țările Române, în Ucraina și mai ales în Rusia. Trebuie să recunoaștem că reînvierea vieții monahale și a misticii

ruse din secolele XVIII și XIX se datorează în primul rând Mănăstirii Neamț și personalității imense a Cuviosului Paisie, care a făcut din Moldova secolului XVIII leagănul misticii filocalice ortodoxe și al doilea Athos în Balcani.

Pentru toate aceste mari realizări duhovnicești, legate de personalitatea Cuviosului Paisie de la Neamț, pentru viața lui plină de sfințenie și pentru mulțimea ucenicilor lui, care s-au răspândit atât în Țările Române cât și peste hotare, Biserica Ortodoxă Română l-a numărat în ceata sfinților încă din primele două decenii ale secolului al XIX-lea. Ucenicii i-au întocmit și slujba, cu tropar, condac și canoane, iar cei cinci biografi ai lui (Mitrofan, Platon, Isaac Dascălul, Grigore Dascălul și Vitalie), i-au scris pe scurt viața, nevoințele și sfârșitul său binecuvântat, numindu-l cuvios și sfânt îndată după mutarea sa din trup.

Fie ca învățăturile și viața Cuviosului Paisie de la Neamț să ne fie tuturor călăuză pe calea mântuirii și să contribuie la reînnoirea noastră duhovnicească, atât călugări, cât și mireni, fără de care nu vom putea intra în împărăția lui Dumnezeu.

Arhim. Ioanichie BĂLAN

ȘCOALA DE TRADUCĂTORI ROMÂNI DIN OBȘTEA STAREȚULUI PAISIE DE LA MĂNĂSTIRILE DRAGOMIRNA, SECU ȘI NEAMȚ

După cum se știe, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apare și se dezvoltă uimitor de repede în sânul Bisericii Ortodoxe românești o mișcare de reînnoire a vieții monahale, de reașezare a ei în spiritul tradiției atonite, pe baza unei mai bune cunoașteri și a punerii riguroase în practică a canoanelor ascetice. Inițiatorul acestei mișcări, numită în mod obișnuit *paisianism*, a fost *Paisie Velicikovski* (1722—1794), ucrainean din Poltava, cu patru ani de studii la academia (seminarul) din Kiev, care, după doi ani petrecuți în schiturile Trăisteni din Moldova și Cârnul din Țara Românească, pleacă în 1746 la Muntele Athos, de unde revine în Moldova, în anul 1763, cu o obște de 64 de călugări, în majoritate ucraineni și români, stabilindu-se la Mănăstirea Dragomirna. După răpirea Bucovinei de către austrieci, în 1775, Paisie se mută cu 200 de membri ai obștii lui, care număra atunci 350 de frați, la Mănăstirea Secu, iar de aici își transferă, în 1779, o parte din obște la Neamț, el fiind până la moartea sa, în anul 1794, starețul ambelor mănăstiri, care ajunseseră între timp la peste 700 de viețuitori. Cu privire la paisianism, care s-a răspândit prin ucenicii direcți sau indirecți ai starețului Paisie, în numeroase mănăstiri din Moldova, din Țara Românească și mai ales din Rusia, există o bogată literatură, atât în limba română cât și în rusește[1].

Privind în general *nediferențiat* bogata activitate de traducere a literaturii patristice grecești în limbile română și slavono-rusă desfășurată în obștea starețului Paisie, cercetătorii români ai paisianismului au scos prea puțin în relief *școala românească de traducători* de la Dragomirna, Secu și Neamț, precum și volumul impresionant al traducerilor efectuate atunci în aceste mănăstiri, care prezintă o deosebită importanță atât pentru istoria preocupărilor

---

1. Vezi îndeosebi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, București, 1901, p. 390-398, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, Vălenii de Munte, 1912 (reeditată la Mănăstirea Neamț, în 1925), *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a doua, revăzută și adăugită, vol. II, București, 1930, p. 175-191; D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani, cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, București, [1928]; Serghie Cetferikov, *Paisie, starețul mânăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, traducere din rusește de episcopul Nicodim, starețul Mănăstirii Neamț, Mănăstirea Neamț, 1933 (reeditată, tot la Neamț, în 1940); P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicikovski), un desăvârșit monah român. Noi cercetări și ipoteze*, în BOR, XCIII, 1975, nr. 1-2, p. 162-193 (o încercare naivă de a dovedi originea românească a lui Paisie); Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 579-587; Ioan Ivan și Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 120-124.

teologice ale românilor cât și pentru istoria limbii române literare și a culturii românești în ansamblu. Căci starețul Paisie, ajutat de câțiva ucenici ucraineni și ruși, traducea mai ales în slavonește, pentru conaționalii săi, în timp ce trei generații de traducători români, între care Macarie, Ilarion, Isaac, Ștefan, Gherontie, Grigorie, Climent și Iosif, au tradus cu iscusință în românește, îndeosebi din grecește, dar și din slavonește, un mare număr de texte patristice, hagiografice, de polemică religioasă și altele, care s-au răspândit prin zeci de manuscrise în diverse mănăstiri și centre eparhiale din Moldova și Țara Românească[2]. Unii dintre acești traducători își făcuseră studiile la academia domnească din București (Macarie, Ilarion, Gherontie și Grigorie), alții erau produsul școlii organizate de Paisie în obștea sa. Multe traduceri efectuate de paisienii Macarie, Gherontie și Grigorie, Ștefan și alții au apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primii ani ai secolului trecut, în tipografiile din București, Râmnic și Iași. După înființarea tipografiei de la Mănăstirea Neamț, în anul 1807, o parte dintre traducerile românești făcute de către dascălii mai vechi au fost revizuite și tipărite de unii dascăli mai noi și de ucenicii lor, ca o valoroasă moștenire culturală a epocii paisiene, iar în prefețele cărților respective, ca și în biografiia lui Paisie, scrisă de Grigorie Dascălul și publicată în anul 1817. sunt inserate prețioase informații privitoare la școala de traducători care și-a desfășurat activitatea timp de peste o jumătate de veac în obștea paisiană de la Dragomirna, Secu și Neamț.

---

2. Vezi N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, în BOR, XXVI, 1902—1903, p. 207-234 (fondul acesta de manuscrise a trecut între timp la BAR), *Două biblioteci de mănăstiri, Ghighiu și Argeș* (întâia astăzi la Academia Română), București, 1904; Alex. Lăpădatu, *Manuscrisele găsite la monastirea Dălhăuți de domnii N. Iorga și P. Garboviceanu. (Aceste manuscrise se află acum la Academia Română)*, în BOR, XXVIII, 1904—1905. p. 539-545, *Manuscriptele de la Bisericani și Râșca*, în BOR, XXVIII, 1904—1905, p. 1142-1152, și XXIX, 1905—1906, p. 685-701, 770-787, 909-918. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 95-107. capitolul intitulat *Manuscrise și însemnări de la Căldărușani* (manuscrisele de aici se află în prezent la biblioteca Patriarhiei Române. preluate de la internatul teologic din București). D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii mănăstirii Neamțului*, în BOR, LIX, 1941, nr. 7-8, p. 414-443 (unde manuscrisele menționate în acest catalog, aflat și în prezent la Mănăstirea Neamț, au ajuns, pe diferite căi, la BAR, altele s-au pierdut, iar o parte au rămas până astăzi în bogata bibliotecă a mănăstirii), *Manuscrisele de la Neamțu. Traduceri din sfinții părinți și din scriitorii bisericești*, în ST, IV, 1952, nr. 7-8, p. 459-487, *Catalogul manuscriselor din biblioteca Patriarhiei Române, I. Manuscrisele românești de la internatul teologic*, în ST, de la anul XI, 1959, nr. 5-6, până la anul XVII, 1965, nr. 9-10 (sunt descrise în mod științific 164 de manuscrise); Mircea Păcurariu, *Manuscrisele românești din biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor*, în MMS, XXXVII, 1961, nr 7-8, p. 526-533, XXXIX, 1963, nr. 5-6. p. 288-290, XLI, 1965, nr. 5-6, p. 325-328 (sunt descrise șase manuscrise); Paul Mihail, *Manuscrise românești din biblioteca Mitropoliei Moldovei*, în MMS, L, 1974, nr. 5-6. p. 432-460, LI, 1975, nr. 1-2, p. 133-164, LII, 1976, nr. 1-2. p. 120-146 (sunt descrise 50 de manuscrise). Vezi și *Catalogul manuscriselor românești* de la BAR, tom. I, București, 1907 (întocmit de Ioan Bianu), tom. II, București, 1913 (întocmit de Ioan Bianu și R. Caracaș), tom. III, Craiova, 1931 (întocmit de Ioan Bianu și G. Nicolaiasa), tom. IV, București, 1967 (întocmit de G. Strempel, Fl. Moisil și L. Stoianovici), precum și Gabriel Strempel, *Catalogul manuscriselor românești*, BAR, vol. I, 1-1600, București, 1978, vol. II, 1601-3100, București, 1983, vol. III, 3101-4413, București, 1987, și vol. IV, 4414-5920, București, 1992.

Primele informații referitoare la această școală de traducători le aflăm în prefața dedicatorie către mitropolitul Veniamin a ieroschimonahului Dositei, starețul mănăstirilor Neamț și Secu, la *Viețile sfinților* pe luna septembrie, tipărite la Mănăstirea Neamț, în 1807; „Cuviosul părintele nostru Paisie, viind din sfântul munte al Atónului, cu câțiva din părinți, și primit fiind de blagocestivii stăpânitori în blagocestiva această țară, și în Mănăstirea Dragomirna sălășluit, apoi și în Secul, și în Neamț, unde până acum petrecem noi nevrednicii ucenicii lui, văzând pre neamul rumânesc blagocestiv adecă cu sufletul, dar lipsit de cele cătră blagocéstie, pravoslavnic adecă cu credința, dar gol de armele credinții, primitorii de streini adecă, dar sărac de cele ce ajută cătră primirea de streini, milostiv adecă, dar ori de prea puțini, ori de nimene neîndemnat, ci mai de sineși și de legea firii povățuit, s-au sârguit mai întâi ca pre cinul monahicesc să-l îmbogățească cu cuvântul lui Dumnezeu, carele este și împlinește toate cele de mai sus arătate. Că nu numai sfinția sa să sârguia întru tâlmăcirea cuvântului lui Dumnezeu, ci și pre ucenicii săi au pus, pre unii adecă să prescrie, iară pre alții să învețe gramatica și alte învățături elinești, ca să poată a tâlmăci cuvintele și învățăturile sfinților părinți, care lucru s-au și făcut. Deci după ce s-au tâlmăcit cam de-ajuns cărțile sfinților părinți cele învățătoare de viață monahicească, nu au stătut până aicea, ci pre ucenicii săi i-au făcut să îndrăznească a tâlmăci și alte scripturi bogoslovești și tâlcuitoare la sfintele scripturi cele vechi și la cele noao. Și carii era știutori și de limba slovenească, să se apuce a tâlmăci și din limba aceasta, care ar fi fost de nevoie. Dintru aceștia era unul și răposatul părintele Ștefan ierodiaconul, pre carele l-au pus să tâlmăcească viețile sfinților de pre limba slovenească, ca pre niște de obște învățătoare și potrivite la toată viața, și călugărească, și mirenească, și politicească, și țărănească, și tuturor înțelese, ceea ce și mai sus s-au zis“ (p. 3-4).

Date mai numeroase și mai concrete privitoare la școala paisiană de traducători se găsesc în biografia lui Paisie, scrisă de Grigorie Dascălul, viitorul mitropolit al Țării Românești, și tipărită ca prefață la volumul intitulat *Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare* ale lui Paisie, apărut la Mănăstirea Neamț, în 1317: „Și întru această vreme să îndeletnicea, lângă altele, întru cetirea dumnezeieștilor scripturi și în tălmăcirea sfintelor cărți ale purtătorilor de Dumnezeu părinți din limba elinească întru cea slavenească, întru carea și multe din cărți au tălmcit, că atâta iubiia Cuviosul acest lucru, a să tălmăci adecă și a să înmulți cuvântul lui Dumnezeu în sobor într-amândoao limbile, cât, după ce au venit în sfânta monastire Neamțului, alegând doi părinți din sobor, unul slovean, iară altul moldovean, cu ajutorul monastirii i-au trimis în București la școală, spre învățătura limbii elinești pentru tălmăcirea dumnezeieștilor cărți. Cătră carii au scris și o trimitere pentru nemâncarea de carne a călugărilor. Însă nu numai în limba cea slaveanească tălmăciia Cuviosul, ce și în cea moldovenească, măcar puține, precum pre cartea sfântului Nil de la Sorsca. Iară pricina au fost de au tălmăcit întru această limbă puține că în soborul părinților în limba slavonească numai sfinția sa era tălmăcitori, împreună și

oarecarele ieromonah Dorotei, ce au fost și arhimandrit întru aceastași sfântă monastire mai pre urmă, carele au tălmăcit pre cartea sfântului Varsanufie din limba elinească în cea slavenească. Iară în limba moldovenească era mai mulți tălmăcitori. Că dintru acestași sobor au fost preacuviosul arhimandritul Macarie, carele au tălmăcit cartea sfântului Macarie, ce s-au tipărit în București, și cartea sfântului Isaac, ce este încă netipărită, și altele[3]. Dintru acesta au fost, măcar deși nu călugărit dintru început, cuviosul ieromonah Ilarion, carele au tălmăcit cărțile sfântului Cálist, și *Exaimeron* al sfântului Vasile, și altele, netipărite până acum. Dintru acesta cuviosul monah și al mieu cinstit stareț și duhovnicesc părinte Gherontie, carele au tălmăcit prăvilioara cea mică, și *Chiriacodromion* cu cuvinte la evanghelii preste toate duminicile anului, care s-au tipărit în București, și tâlcuirea la Evanghelie a sfântului Teofilact împreună și *Teologhicon* al sfântului Ioan Damaschin, care s-au tipărit în Iași, și *Checragarion* al sfântului Avgustin, care s-au tipărit aicea în monastire, și altele. Dintru acesta cuviosul ierodiacon Ștefan, carele au tălmăcit viețile sfinților de preste an din limba slavenească, care s-au și tipărit aicea în monastire. Dintru acesta cuviosul schimonah Isaac, carele au tălmăcit din limba elinească cartea sfântului Ioan al Scării, și *Octoihul* cel cu canoanele Preacuratei Maicii Domnului la pavecerniță, care s-au tipărit aicea în monastire, și din cea slavenească *Tipicul*, ce s-au tipărit în Iași, și altele până acum netipărite. Întru acesta sunt și acum carii tălmăcesc și încă, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor tălmăci. Pentru aceasta zic (ca să ne întoarcem iarăși la pricina ce ne zace înainte) nu au tălmăci Cuviosul prea multe în limba moldovenească, pentru că era aceștia carii tălmăciia. Destul însă era că prin sârguința, și îndemnarea, și înlesnirea sfinții sale s-au tălmăcit cele ce s-au tălmăcit. Folos cu adevărat atâta de mare, nu numai soborului părinților, ce și a tot neamului nostru, cât de mult așa nu s-au făcut în neamul acesta, precum poate fiștecine socoti" (p. 29-32).

Amintiri edificatoare cu privire la activitatea școlii de traducători organizată de Paisie conține și prefața ieromonahului Iosif de la Neamț la cartea intitulată *Cuvintele și învățăturile preacuviosului părintelui nostru Isaac Sirul*, apărută la Mănăstirea Neamț, în anul 1819: „Pre vremea preacuviosului părintelui nostru starețului Paisie, după ce cu multe osteneli și sudori de iznoavă au așezat și au alcătuit viața de obște în Moldova, carea acum mai să stinsese, veniia la dânsul pentru viețuirea cea îmbunătățită și lui Dumnezeu plăcută feliuri de feliuri de frați, lângă carii să întâmpla de veniia unii și din cei învățați întru învățăturile cele din afară ale școlii, iară mai vârtos întru cele elenești. Și fiindcă el toată temelia vietii de obște o așezase pre cuvântul lui Dumnezeu, fără de care nu este cu putință a să alcătui viață monahicească, și cam lipsă fiind atuncea de cărți în limba noastră, punea pre acei frați învățați de tălmăciia de pre limba cea elinească în ceastă românească. Încă și pre unii din frații care avea oserdie și râvnă îi lăsa, iară mai vârtos îi

---

3. Informații suplimentare privitoare la traducerile si traducătorii menționați în această relatare dăm mai jos, în schițele bio-bibliografice consacrate principalilor traducători din obștea paisiană.

și îndemna, a să deprinde cât era prin putință de la acei învățați. Și așa să înmulțea cuvântul lui Dumnezeu în limba noastră“ (p. 5).

Buna desfășurare a activității acestei școli de traducători și întreaga acțiune de educație monahală și de învățătură teologică inițiată de Paisie erau alimentate de o bogată bibliotecă de care dispunea obștea sa. Informații prețioase cu privire la conținutul bibliotecii Mănăstirii Neamț din epoca paisiană oferă manuscrisul intitulat *Condica pentru cărțile moldovenești întâi, și pentru cele grecești, câte să află în vivliótica sfintei mănăstirii Neamțul*, de la biblioteca Mănăstirii Neamț (cota actuală *94*), editat în anul 1941 de D. Fecioru [4]. Acest catalog, alcătuit probabil între anii 1800—1825, „cu spirit științific și metodic“, dovedit în grija de a da „toate referințele unei bune bibliografii, în sensul modern al cuvântului, adică de a nota: autorul, titlul, numărul paginilor, formatul, traducătorul, copistul“, cum observă pe drept cuvânt D. Fecioru [5], arată că în biblioteca paisiană existau, alături de cărțile și manuscrisele grecești cu conținut teologic după care au făcut Paisie și ucenicii lui traducerile lor în slavonește și românește, numeroase lexicoane și gramatici, absolut necesare traducătorilor, precum și multe cărți de cultură generală: tratate de logică și retorică, de geografie, de istorie universală, ediții din Esop, Aristotel, Vergiliu și Voltaire, logica și fizica lui Nichifor Vlemidis, tratatele filozofice ale lui Teofil Coridaleu, fizica lui Nichifor Teotochis, o aritmetică și altele. În lista cărților și a manuscriselor românești sunt menționate probabil toate traducerile și numele traducătorilor români ai obștei paisiene, între care unii traducători necunoscuți din alte surse de informare și câteva traduceri importante, astăzi pierdute, despre a căror existență ne informează numai acest catalog. Biblioteca avea aproape toate cărțile românești mai importante apărute până în jurul anului 1800, cu excepția celor de cult, care nu sunt înregistrate în catalog.

Școala de traducători de la Mănăstirea Neamț se bucura de un binemeritat prestigiu în mănăstirile și centrele eparhiale în care ajungeau numeroase copii după traducerile făcute acolo. Iată, de exemplu, referința episcopului Iosif al Argeșului, din prefața *Octoihului* apărut la Buda, în 1811: „Iar într-acești trecuți ani, trebuința îndemnând ca iarăși după urmarea izvodului grecesc să se mai tipărească cartea aceasta al doilea, și știind eu multele gresale ce are la tâlmăcire, am pus scopos spre îndreptarea lor și, aflând pre oarecarii părinți din mănăstirea Neamtu, ce este în Moldova, procopsiți la învățătura elinească, și asemenea râvnitori pentru folosul de obște, carii, însărcinându-se cu această osteneală, au îndreptat, pre cât au fost cu putință a se apropia limba noastră la orighinalul grecesc“ (p. 2).

Despre calitatea superioară a traducătorilor românești și despre buna cunoaștere a limbii eline de către primii doi traducători români din obștea paisiană, ieromonahii Macarie și Ilarion, vorbește Paisie însuși într-o scrisoare adresată arhimandritului Teodosie, conaționalul său, „care a cârmuit schitul Poiana Mărului din

4. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2.
5. *Ibidem*, p. 415-416.

Valahia și apoi a fost chemat de prințul Potemkin să treacă cu ucenicii săi în Rusia, ca să întemeieze săhăstria Sofroma (s-a păstrat scrisoarea starețului Paisie către el în școala teologică din București)"[6]. În monografia consacrată vieții și activității lui Paisie, rusul Serghie Cetferikov reproduce pasaje întinse din această scrisoare, care este absolut edificatoare cu privire la programul lui Paisie de traducere în slavonește a literaturii patristice grecești și la recunoașterea de către el a superiorității traducerilor românești ale dascălilor Macarie și Ilarion, pe care le avea drept texte de referință. „Când ne-am așezat noi în mănăstirea Dragomirna — relatează Paisie —, am început să ne gândim în tot felul cum să mă apuc de îndreptarea cărților patristice slavone, sau mai bine de o nouă traducere a scrierilor Sf. Părinți din limba greacă veche. Cu toate acestea, am întâmpinat nu puține piedici în calea acestui lucru. Întâia piedică fu aceea că traducătorul cărților trebuie să fie deplin cunoscător, și nu numai al gramaticii și ortografiei ambelor limbi, ci și al științelor mai înalte, cum sunt retorica și filozofia, dar în sfârșit și teologia să nu o fi atins numai cu degetul. Eu însă, deși petrecusem în tinerețea mea patru ani în școala din Kiev, dar învățasem acolo numai în parte gramatica limbii latine, iar urmarea mai departe a învățăturei fu întreruptă de gândul călugăriei. Și apoi și acele puține cunoștințe pe care le dobândisem în acea vreme cu timpul s-au irosit [...]. A doua piedică fu neiscusința mea în ale ortografiei [...]. A treia piedică era că nu aveam dicționarele trebuitoare [...]. A patra piedică fu aceea că eu atuncea cunoșteam foarte puține cuvinte vechi grecești și stăpâneam foarte puțin această limbă. A cincea piedică constă în aceea că vechea limbă greacă întrece toate celelalte limbi din lume prin înțelepciunea, frumusețea, profunzimea, bogăția și abundența zicătorilor și expresiilor, așa încât chiar și grecii din naștere și perfecți în cultură te miră de pot să pătrundă toată profunzimea ei [...]. A șasea piedică era aceea că și preaslăvita noastră limbă slavă, care, după părerea mea, întrece multe limbi prin frumusețe, profunditatea și bogăția sa și se apropie mai mult decât toate de limba veche grecească, eu o știam într-o măsură așa de mică"[7]. Necesitatea imperioasă a acestor traduceri pentru desăvârșirea educației monahale a obștei sale l-a determinat însă pe Paisie să-și înfrângă reținerile și, prin muncă asiduă, să înlăture piedicile menționate, pășind în sfârșit cu încredere la realizarea programului său de traducere în slavonește a scrierilor patristice grecești. „Lucrarea mea — afirmă Paisie în continuarea scrisorii — am început în chipul următor: în vederea insuficienței lexiconale, precum și a neexperienței mele, *am luat ca fir conducător pentru mine traducerea cărților Sf. Părinți din limba greacă veche în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați: ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experienți în traducerea de cărți.* O parte a acestei traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în sf. Munte Athos, parte în Dragomirna; asemenea și părintele Ilarion se ostenise cu traducerea sa în obștea noastră. *Luând traducerile lor, după socoteala mea, ca*

6. Vezi Serghie Cetferikov, *op. cit.*, la nota 1, p. 369.
7. *Ibidem*, p. 189-199.

neîndoielnic bune, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc. Astfel am îndreptat eu următoarele cărți patristice: a lui Isihie, a lui Diadoh a lui Macarie a doua, a lui Filoftei, a lui Nil despre rugăciune, a lui Talasie, a lui Grigore Sinaitul, a lui Simeon Noul Teolog cuvânt despre luare aminte și rugăciune, a lui Casian Romanul despre cele opt gânduri, și altele, *ținându-mă gânj, ca orbul de gard, de amintitele traduceri moldovenești,* și astfel am terminat întâia îndreptare a cărților amintite“ [8]. În continuare, Paisie relatează cum a îndreptat, prin anii 1770—1771, călăuzindu-se tot după versiunea românească, traducerea slavonă a cărții lui Isaac Sirul [9]. Vorbind, în alt loc, despre dificultățile întâmpinate la traducerea în slavonește a cărții lui Calist și Ignatie, el se referă în următorii termeni superlativi la calitatea de traducător a lui Ilarion: „Dar și această carte, deși să vedea cu o ortografie mai bună decât a altora, nu e străină de așa erori, încât nici *părintele Ilarion, cel mai iscusit traducător din grecește în moldovenește,* n-a putut în unele locuri să dea înțălesul adevărat, ci *a trebuit să traducă cum i s-a părut că ar fi mai bine. Părerea lui am urmat-o și eu în traducerea mea*“ [10]. Așadar, după propria-i mărturisire, Paisie a avut de la început în obștea sa doi învățați dascăli români, pe ieromonahii Macarie și Ilarion, cu care starețul a învățat mai bine limba elină și ale căror traduceri românești din literatura patristică greacă i-au servit ca îndreptar pentru elaborarea traducerilor sale în slavonește.

După ce am arătat în ce consta, cum funcționa și prestigiul de care se bucura această școală românească de traducători, încă neînregistrată ca atare în istoria învățământului românesc, menționăm în continuare, sub formă de schițe bio-bibliografice, activitatea principalilor ei dascăli și traducători: *ieromonahul (apoi arhimandritul) Macarie, ieromonahul Ilarion, ieromonahul Isaac, ierodiaconul Ștefan, ieromonahul Gherontie și ierodiaconul Grigorie, ieromonahul Climent și ieromonahul Iosif.*

1. Ieromonahul (apoi arhimandritul) Macarie

Cu toate că este autorul uneia dintre primele gramatici ale limbii române [11] și al unui voluminos lexicon slavono-român, autor de versuri și al unei succinte poetici [12], precum și traducător al unui

8. *Ibidem,* p. 191, Sublinierile sunt ale noastre. După cum am văzut. traducerea de către Nicodim a textelor citate are ici și colo unele stângăcii de exprimare, care nu afectează însă înțelegerea deplină și corectă a frazelor respective.

9. *Ibidem,* p. 192, 195-196. Traducerea românească luată de Paisie ca text de referință era făcută de Macarie.

10. *Ibidem,* p. 197. Sublinierile sunt ale noastre.

11. Vezi Romulus Ionașcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluția studiului gramaticei limbei române de la 1757 până astăzi,* Iași, 1914, p. 11-16, și Mariana Costinescu, *Normă și dialect în primele gramatici românești,* în *Studii de limbă literară și filologie,* vol. II, București, 1972, p. 9-12.

12. Vezi N. I. Apostolescu, *L'ancienne versification roumaine (XVII-e et XVIII-e siècles),* Paris. 1909, p. 69-75, Ion Peretz, *Poetica lui Macarie,* în „Convorbiri critice“, IV, 1910, nr. 2, p. 65-74, și D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières,* Sibiu, 1945, p. 169-170.

mare număr de texte, „dascălului Macarie“ nu i-au fost consacrate articolele cuvenite în *Dicționarul de lingviști și filologi români*, alcătuit de Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu, București, 1978, și în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979. Ca atare, pentru că numeroasele știri de până acum privitoare la viața și activitatea acestui Macarie sunt risipite în diverse publicații ori în manuscrise încă necercetate, iar unele informații privitoare la persoana lui sunt controversate, vom elucida mai întâi problema identității sale [13].

Ieromonahul Macarie, dascălul de elină și neobositul traducător din obștea lui Paisie de la Athos și Dragomirna, autorul gramaticii românești scrisă la Schitul Sihla din Moldova, în anul 1772, este, în mod indiscutabil, așa cum a observat N. Iorga încă din anul 1901 [14], aceeași persoană cu ieromonahul Macarie, „dascălul sfintei mitropolii“ din București, traducătorul *Omiliilor* lui Macarie Egipteanul (București, 1775) și „diortositorul“ [= corectorul] *Octoihului* (București, 1774) și al *Psaltirii* (București, 1775), la sfârșitul cărora își menționează, după semnătură, apartenența la obștea paisiană: „din sfânta mănăstire Dragomirna“, același ieromonah, apoi arhimandritul Macarie, predicatorul mitropoliei din București și viețuitor în mănăstirile Cernica și Căldărușani, autorul lexiconului slavono-român și al numeroaselor traduceri păstrate în manuscrisele autografe și în unele copii aflate la BAR și în alte biblioteci din țară. Dovada peremptorie că este vorba de aceeași persoană o constituie identitatea grafiei și a limbii *Gramaticii românești* (1772) și a celorlalte manuscrise autografe ale lui Macarie de la BAR, din anii 1775—1787, între care și cel al lexiconului slavo-român (1778). A trăit până în jurul anului 1810. Ultimii ani ai vieții i-a petrecut în Mănăstirea Căldărușani, unde a fost probabil și înmormântat [15].

C. Erbiceanu știa că „de origină este român, probabil din Transilvania, educat în Muntenia“ [16]. În biografia lui Paisie, citată mai sus, Grigorie Dascălul consemnează următoarele informații privitoare la studiile lui Macarie și la faptul că i-a fost dascăl de elină lui Paisie, în timpul petrecerii lor la Atos: „Întru acea vreme au venit și un frate, anume Macarie, carele știa și elinește încă din București, pentru că învățase în școala cea de acolo. Și fiindcă

---

13. Vezi și N. A. Ursu, *Dascălul Macarie, autorul Gramaticii românești (1772) și al lexiconului slavo-român (1778)*, în „Limba română“, XXXIV, 1985, nr. 5, p. 445-449. Reluăm aici unele informații și comentarii din acest articol pentru întregirea și unitatea redacțională a prezentului studiu.

14. Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române...*, citată la nota 1, p. 275-276, 279, 391, 394.

15. Vezi și C[onstantin] E[rbiceanu], *Două manuscrise ale arhimandritului Macarie, predicatorul Evangheliei în metropolia de București*, în BOR, XVIII, 1894—1895, p. 298-307, C. Erbiceanu, *Câteva cuvinte asupra a două manuscripte ce cuprind istoria bisericească a lui Theodoret*, *ibidem*, p. 695-696; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 171-172; D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 63-67, 131-132

16. Vezi primul articol citat în nota precedentă, p. 307.

Cuviosul deprinsese acum limba grecească cea proastă, de multe ori alătura octoihul cel slavenesc cu cel grecesc și, cât putea a pricepe, vedea multă deosebire între octoice. Pentru aceasta au socotit să învețe ceva limba elinească de la acel frate, ca ceea ce este izvorul din care au izvorât toate cărțile bisericești. Și așa apucându-se au deprins Cuviosul și limba elinească cu lesnire, fiindcă știa pre cea latinească încă din școală, și au început așa a tălmăci, întâi prin povățuirea acelui frate, după aceea și singur. Și întru acest chip au învățat Cuviosul și limba elinească, din carea mai mult și singur să folosiia, și pre frați îi folosiia" (p. 11-12).

La academia domnească din București, Macarie a studiat probabil în jurul anului 1750, când principalii ei profesori erau Alexandru din Târnavo și Teodor din Dristra, care predau la cursurile lor de filozofie tratatele de fizică și logică ale neoaristotelicilor Teofil Coridaleu (1570—1646) și Nichifor Vlemidis (1197—1272), precum și comentariile lui Coridaleu la tratatul despre suflet și la alte tratate ale lui Aristotel. Tot acolo a învățat el limba elină, probabil și latina, și-a perfecționat studiul limbii slavone, și-a putut însuși cunoștințe temeinice de retorică, gramatică, literatură clasică, teologie și altele [17].

Venit de la Athos în Moldova, împreună cu Paisie, în anul 1763, Macarie va rămâne în obștea paisiană din Dragomirna până în anul 1773, când pleacă la mitropolia din București. Pecetea lui inelară, imprimată pe câteva foi ale unor manuscrise autografe ale sale, poartă data *1773*, care poate însemna un an important, de cotitură în viața lui, probabil anul întoarcerii la Bucuresti, unde, bucurându-se de prețuirea și prietenia mitropolitului Grigorie al II-lea (1760—1787), a primit mai multe însărcinări, printre care și aceea de predicator la mitropolie, de „dascăl al Evangheliei", cum își spunea el.

Traducerile lui Macarie efectuate la Dragomirna și cele făcute pe când se afla încă la Athos au rămas în biblioteca obștei paisiene, fiind menționate în catalogul bibliotecii mănăstirii Neamț alcătuit la începutul secolului trecut, pe care l-am amintit mai sus, în prima listă, *Cărțile moldovenești*. În acest catalog sunt înregistrate următoarele traduceri care au numele său menționat la rubrica intitulată *Numele dascălului* [pe unele foi: *tălmăcitoriului sau prescriitoriului*: „Antonie Marele, 170 capete" (in-cvarto) [18], „Vasile cel Mare, pentru năravurile oamenilor" (in-folio), „Vasile cel Mare, 30 de cuv. Izvod" (in-folio), „Grigorie Sinaitul" (in-cvarto), „Fisichi a lui Nichifor Vlemidul" (in-folio, 536 de foi), „Isaac Sirul, Izvod vechi"

17. Vezi Ariadna Camariano-Cioran, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Tesalonic, 1974, p. 41-45, 388-397.

18. O copie a acestei traduceri se află în ms. 33 de la Patriarhia Română, provenit de la Mănăstirea Căldărușani și descris de D. Fecioru în ST, XIII, 1961, nr. 1-2, p. 109; Cf. și D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 98, 103.

(in-folio, 270 de foi)[19], „Isaac, 22 cuvinte“ (in-folio, 81 de foi), „Iosif Vrienie, tom. 2“ (in-folio, 1001 de foi), „Loghichí sau filosofia lui Nichifor Vlemidul, Izvod“ (in-folio, 445 de foi), „Pentru botez, a 4 patriarși, Izvod“ (in-folio), „Macarie Eghiptean și din Pateric puțin“ (in-folio)[20]. „Petru Damaschin, cartea 2, Izvod“ (in-cvarto)[21], „Teodor Studit, Izvod scris“ (in-folio)[22], „Hotărârile pe larg a Marelui Vasile, Izvod“ (in-folio, 133 de foi)[23].

Firește, cea mai importantă lucrare a ieromonahului Macarie din vremea petrecerii sale la Dragomirna este *Gramatica rumânească* alcătuită de el în anul 1772, al cărei manuscris autograf a rămas tot în biblioteca obștei paisiene, fiind înregistrat în același catalog de la Neamț, cu mențiunea: „Facerea lui ierom. Macarie dascăl“[24].

Nu mai puțin importantă este însă și traducerea fizicii și a logicii lui Nichifor Vlemidis, tratate care îi erau desigur cunoscute lui Macarie din timpul studiilor sale la academia din București. Din nefericire, manuscrisele acestei unice traduceri românești a operei lui Vlemidis s-au pierdut ori stau nesemnalate în cine știe ce bibliotecă din țară sau din străinătate. Despre faptul că ele au existat nu ne putem însă îndoi, căci autorul catalogului citat menționează, după cum am văzut, atât numărul foilor cât și formatul manuscriselor respective. Am fi avut în această traducere mărturia eforturilor celui dintâi român care s-a încumetat să transpună din greceste în românește asemenea tratate de științele naturii și de filozofie, care a trebuit să adapteze sau să creeze în limba română literară de atunci, încă prea puțin dezvoltată și aptă pentru astfel de traduceri, terminologia științifică și filozofică necesară. Dar cunoscută fie și numai din consemnarea citată mai sus, informația că Macarie a tradus operele neoaristotelicului Nichifor Vlemidis, la Dragomirna, între anii 1763—1773, merită să fie reținută în istoria preocupărilor filozofice românești.

După întoarcerea sa la București, Macarie „diortosește“ [= corectează] ediția *Octoihului* din 1774 și pe cea a *Psaltirii* din

---

19. Traducerea aceasta a lui Macarie, după ediția lui Nichifor Teotochis, apărută la Leipzig, în 1770, este, probabil, cea păstrată în copiile din ms. *153* (datat 1773) și *2113* (datat 1778) de la BAR, ms. *34* de la Patriarhia Română, provenit de la Mănăstirea Căldărușani și deschis de D. Fecioru, în ST, XIII, 1961, nr. 3-4, p. 226-232, ms. 9 de la mitropolia din Iași (data 1785), descris de Paul Mihail, în MMS, L, 1974, nr. 5-6, p. 451-457, în ms. *132* din biblioteca Mănăstirii Neamț și în manuscrisul aflat în comuna Mânzălești, județul Buzău (datat 1802), semnalat de Sandu Tudor, în „Glasul Bisericii“, XXXIII, 1974, nr. 9-10, p. 912-916; A fost revăzută și folosită, alături de traducerea ieromonahului Isaac, de către ieromonahul Iosif, în ediția apărută la Mănăstirea Neamț, în anul 1819; vezi BRV, III, p. 297.

20. Traducerea din Macarie Egipteanul a fost publicată la București, în anul 1775.

21. Textul din ms. *1495* de la BAR, provenit de la Mănăstirea Neamț, este probabil o copie a acestei traduceri a lui Macarie.

22. Probabil o copie a acestei traduceri, datată 1778, este cea din ms. *8* de la Patriarhia Română, provenit de la Mănăstirea Căldărușani și descris de D. Fecioru, în ST, XI, 1959, nr. 7-8, p. 482-489.

23. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2, p. 419-430. Transcrierea titlurilor citate a fost confruntată de noi cu originalul.

24. *Ibidem*, p. 421. Pentru conținutul și limba acestei gramatici, vezi studiul lui Romulus Ionașcu și pe cel al Marianei Costinescu, citate la nota 11.

1775, își publică, în 1775, traducerea *Omiliilor* lui Macarie Egipteanul, pe care o făcuse la Dragomirna, iar până în 1780 se ocupă cu traducerea din slavonește a *Vieților sfinților*, după cunoscuta antologie hagiografică alcătuită de Dimitrie al Rostovului, publicată la Kiev, între anii 1689—1705, și reeditată de mai multe ori în Rusia, în secolul al XVIII-lea. Manuscrisele *1881—1887* de la BAR, autografele lui Macarie, însumând peste 4.000 de foi (cu scrisul său mare și dezlânat), conțin „viețile" pe lunile septembrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, martie (de la 1 la 15) și aprilie[25]. Nu știm dacă el a reușit să traducă „viețile" respective și pe restul lunilor anului. Probabil că le-a tradus, dar manuscrisele s-au pierdut. Unele dintre manuscrisele menționate au la început versuri la stema țării sau alte versuri, predoslovii adresate domnitorului ori mitropolitului, precum și foi de titlu redactate pentru tipar, așa cum are și manuscrisul gramaticii lui Macarie. Astfel, la începutul ms. *1881*, traducătorul alcătuiește mai multe distihuri (f. 1r), în ms. *1883*, scrie douăsprezece *Versuri acrostihuri asupra stemei preanălțatului domnului nostru* (f. 2v) și o *Predoslóvie către măria sa Io Alexandrul Ioan Ipsilant voievod* (f. 3r-20v), iar în ms. *1886*, scrie șaisprezece *Stihuri asupra peceții preanălțatului domnului nostru* (f. 2v) și o predoslovie adresată mitropolitului Grigorie al Țării Românești (f. 3r-12v). Având desigur din partea patronilor respectivi promisiunea ajutorului material pentru publicarea textelor din ms. *1883* și *1886* („viețile" pe lunile decembrie și martie), Macarie le redactează și foile de titlu pentru tipar.

Rod al experienței sale lingvistice ca traducător din slavonește al *Vieților sfinților*, Macarie a elaborat în aceeași perioadă dicționarul slavono-român, al cărui manuscris autograf, datat 22 septembrie 1778, se află, din anul 1903, la BAR, sub cota ms. rom. *2252*. Este intitulat, pe foaia de gardă a manuscrisului, *Păcurariul sau Lexiconul păcurariului*, iar pe foia de titlu, *Lexicon, adecă cuvinternicul sau vistieria limbii slovenești și a ceii rumânești*[26]. Acest lexicon cuprinde aproximativ 20.000 de articole, dintre care au fost cunoscute până acum doar patru, fiind reproduse de Hașdeu în *Etymologicum Magnum Romaniae*. Grigore Crețu, care nu a putut vedea manuscrisul, pentru că era împrumutat de Hașdeu, din 1884 face, în introducerea ediției lexiconului slavo-românesc al lui Mardarie Cozianul, următoarele aprecieri asupra lexiconului lui Macarie, după analiza celor patru articole reproduse de Hașdeu: „Aceste vorbe ar arăta că limba slavică din lexiconul lui Macarie e amestecată cu elemente din limbile slavice mai nouă și că această lucrare e independentă de cele anterioare, ceea ce s-ar puté induce chiar numai din mulțimea formelor aceluiași cuvânt românesc"[27], Mircea Seche, în cunoscutul său studiu de istorie a lexicografiei

25. Vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești...*, citat la nota 2, vol. II, p. 89-92.

26. *Ibidem*, p. 226. A fost semnalat prima dată de I. Gârleanu, în *Catalogul Bibliotecei Centrale*, București, 1865, p. 55. iar după el de B. P. Hașdeu, în *Cuvente den bătrâni, vol.* I, București, 1878, p. 260.

27. Vezi Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, editat de Gr. Crețu, București, 1900, p. 56.

românești, s-a limitat la rezumarea aprecierilor lui Gr. Crețu [28], încât lexiconul lui Macarie a rămas până în prezent ca și necunoscut [29].

În anul 1779 Macarie a tradus din slavonește o interesantă *Bucoavnă sau bucherniță*, pe care a încercat în repetate rânduri să o publice, dar nu a reușit. Se păstrează în două manuscrise autografe de la BAR (ms. *1615* și *3745*), descrise de Onisifor Ghibu [30].

Din perioada 1782—1787 datează o nouă serie de traduceri ale lui Macarie, toate din limba elină, păstrate de asemenea în manuscrise autografe la BAR. Unele dintre ele au la început obișnuitele stihuri asupra stemei domnești sau alt gen de stihuri, precum și predosloviі adresate starețului Gheorghe al Mănăstirii Cernica. Astfel, în anul 1782 traduce *Viața sfântului Ioanului Damaschinului* (ms. *3573*), *Înțelegătoarea scara lui Iacov sau oglindă sufletească* (ms. *1905*) [31] și „viața" sfântului Nicolae (ms. *1946*); în 1785, *Tâlcul Teodoritului, a fericitului episcopului Chirului, întru cea către romani și în 1 posllaniel cea către corinteni* (ms. *2063*); în 1786, *Patrusprezece epistolii ale lui Pavel tâlcuite de Teodorit* (ms. *2062*); în 1787, *Tâlcul Teodoritului, a episcopului Chirului, întru „Cântarea cântărilor"* (ms. *1904*) [32]. Patru dintre aceste traduceri au la sfârșit câte un mic glosar, în care sunt explicate diferite cuvinte mai greu de înțeles folosite de traducător [33].

Un manuscris aflat cândva în biblioteca Mănăstirii Căldărușani indică faptul că Macarie a tradus și tâlcuirea lui Ioan Gură de Aur la Psalmul 140 [34], iar C. Erbiceanu a descris, în 1894, un manuscris al lui Macarie, de 1111 pagini, datat 25 mai 1787, care cuprindea traducerea din grecește a istoriei bisericești a lui Teodorit [35].

Din sursele documentare privitoare la activitatea literară a lui Macarie rezultă că el a făcut și alte traduceri, dintre care unele s-au pierdut. Ultima lui traducere mai importantă, dintre câte se cunosc până acum, este cea a manualului de pictură bisericească bizantină al lui Dionisie din Furna. A fost făcută în perioada 15 ianuarie-22 octombrie 1805, la Mănăstirea Căldărușani, și s-a păstrat integral, într-o copie de epocă descoperită de Al. Tzigara-Samurcaș la Mănăstirea Ciolanu din Buzău și editată de V. Grecu, în 1936, iar fragmentar se află în ms. *1801* și *1808* de la BAR, copii de la înce-

---

28. Vezi Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I, București, 1966, p. 14.

29. O prezentare a ideilor lingvistice aflate în prefețele acestui lexicon am făcut în articolul citat la nota 13.

30. Vezi Onisifor Ghibu. *Din istoria literaturii diductice românești. I. Bucoavnele*, București, 1916, p. 62-66.

31. O copie a acestei traduceri, datată 4 august 1785, se găsea în biblioteca Mănăstirii Căldărușani. Vezi D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 99.

32. Textul din ms. *42* de la Patriarhia Română, provenit de la Mănăstirea Căldărușani și descris de D. Fecioru, în ST, XIII, 1961, nr. 7-8, p. 503-504, este probabil o copie a acestei traduceri, anterioară anului 1796.

33. Vezi *art cit.*, la nota 13.

34. Vezi D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 99, și C. Erbiceanu, *Două manuscripte ale arhimandritului Macarie...*, citat la nota 15.

35. Vezi C. Erbiceanu, *Câteva cuvinte asupra a două manuscripte...*, citat la nota 15.

putul secolului trecut[36]. Traducerea s-a făcut după un manuscris grecesc, care întâmplător a ajuns în biblioteca Mănăstirii Căldărușani, unde se găsea atunci Macarie. Manuscrisul editat de V. Grecu (atunci în proprietatea lui Al. Tzigara-Samurcaș) are următoarea foaie de titlu: *Carte numită gramatică ori ustav sau erminie, adecă închipuire și tâlcuire ori alcătuire a tot meșteșugului zugrăviei, acum scoasă și tălmăcită de pre elino-greceasca limbă întru cea rumânească, întru sfânta mănăstire Căldărușanilor, la anul mântuirii 1805, ianuarie 15.* Prefața traducătorului, semnată „proin smeritul arhimandrit al sfintei mitropoliei, Macarie" și adresată cititorilor, cuprinde și câteva cuvinte adresate „duhovnicului fiu igumen", care nu poate fi bătrânul arhimandrit Gheorghe, starețul de atunci al mănăstirilor Cernica și Căldărușani, căruia Macarie, în dedicațiile unor traduceri din anul 1782, i se adresa cu formula „duhovnicescul mieu întru Domnul frate", ci unul dintre ucenicii starețului Gheorghe, anume Dorotei, care se ocupa în numele starețului de administrația Mănăstirii Căldărușani[37].

În prefața manualului de pictură Macarie se referă de două ori la o altă traducere a sa, intitulată de el *Iconomicon*, sau *Tacticon* și *Iconomicon*, cu o predoslovie adresată aceluiași „duhovnicesc fiu igumen", despre care nu știm nimic mai mult.

Un manuscris autograf al lui Macarie, cu versuri românești și grecești, precedate de o predoslovie, a fost semnalat de N. Iorga în biblioteca Mănăstiri Argeș, unde probabil se află și astăzi. Este intitulat *Mic prinos și smerit din inimă jos scriselor Preasfințitei?!*. Nu este datat[38].

2. Ieromonahul Ilarion

Dispunem până acum de puține știri privitoare la viața acestui dascăl aproape necunoscut din obștea lui Paisie. Am văzut mai sus că Paisie însuși îl considera „cei mai iscusit traducător din grecește în moldovenește". Majoritatea traducerilor lui, nu prea numeroase, se păstrau la începutul secolului trecut în biblioteca Mănăstirii Neamț și sunt menționate în catalogul citat[39]: „Grigorie Bogoslov, 2 cuvinte, Izvod" (in-folio), „Exaimeron, o bucată, 5 voroave, Izvod" (in-folio), „Exaimeron și pentru rai, bucata den urmă"

---

36. Vezi Al. Tzigara-Samurcaș, *Fragment din „Ustavul sau erminia zugrăviei"*, în *Omagiu lui C. Dumitrescu-Iași*, București, 1904, p. 291-296; Vasile Grecu, *Manualul de pictură al lui Dionisie din Furna în românește*, în „Codrul Cosminului", VII. 1931—1932, p. 51-59, și *Cărți de pictură bisericească bizantină. Introducere și ediție critică a versiunilor românești, atât după redacțiunea lui Dionisie din Furna tradusă la 1805 de arhimandritul Macarie, cât și după alte redacțiuni mai vechi traduceri anonime*, Cernăuți, 1936, p. 25-33, 43-313.

37. Vezi D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 49.

38. Vezi N. Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri...*, citat la nota 2, p. 58.

39. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2, p. 421-430.

(in-cvarto), „Calist, cartea 1, Izvod“ (in-cvarto)[40], „Marco Efesean. Izvod“ (in-cvarto, 40 de foi), „Maxim Mărturisitoriul, 400 capete, Izvod“ (in-cvarto)[41], „Talasie Livianul, 400 capete“ (in-cvarto)[42]. Alte traduceri ale sale, aflate acum la BAR, vor fi menționate mai jos, cu prilejul semnalării unor prețioase însemnări din care rezultă că acest dascăl Ilarion era originar din Țara Românească și că studiase la academia domnească din București.

În ms. *1552* de la BAR, la sfârșitul textului intitulat *Învățături dintr-ale fericitului Isaiii Pustnicul* (f. 1-138v), se află următoarea însemnare a copistului: „Această sfântă și dumnezeiască carte a sfântului preacuviosului părintelui nostru Isaiei Pustnicul, cu bună voirea preacuviinței sale, al mieu după Dumnezeu sufletesc bun povățuitori și trupesc chivernisitori, părintelui stariț Paisie, m-am îndemnat de o am prescris de pre alta, ce să află aici întru această sfântă mănăstire Dragomirna, scrisă de doritul nostru întru Hristos iubit frate Rafail monah, diortositoriul de la sfânta episcopie a Râmnicului, tălmăcindu-o din elenie cuviosia sa cel din neamul nostru rumânesc mult osârduitori întru învățătura dumnezeieștii scripturi chiriu chir Ilarion ieromonah și dascăl, tot de la aceeași sfântă episcopie a Râmnicului“ (f. 138v). Numele copistului nu este menționat în această însemnare, dar un cititor al manuscrisului respectiv îl divulgă în însemnarea următoare: „Cartea sfântului Isaia, care au scris părintele Sofronie în Dragomirna, în anul 1769, când au luat moscalii Hotinu bătând pe turci, și au intrat în Moldova“ (f. 143v). Din aceste două însemnări reținem următoarele informații privitoare la dascălul Ilarion:

1. El este traducătorul cărții lui Isaia Pustnicul, pe care acel Sofronie o copie, cu învoirea lui Paisie, în anul 1769, la Mănăstirea Dragomirna;

2. Sofronie afirmă că a copiat textul după o altă copie, a lui Rafail monahul de la Hurez, „diortositoriul“ [= corectorull de la tipografia episcopiei Râmnicului, aflată în Mănăstirea Dragomirna. Rezultă că monahul Rafail, bine cunoscut de către Sofronie, a petrecut câtva timp în obștea lui Paisie;

---

40. Trei copii din această traducere se păstrează în prezent la Mănăstirea Neamț; vezi D.. F.ecioru. *Manuscrisele de la Neamțu...*, citat la nota 2 p. 462. Două copii se află în biblioteca Patriarhiei Române; vezi D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din biblioteca Patriarhiei...*, în ST, XIII, 1961, nr. 7-8, p. 506-515, ș nr. 9-10, p. 606-613. În ms. 45 de la Patriarhie, se află următoarea însemnare: „S-au tălmăcit din limba elinească de ieromonah Ilarion dascăl, 1779 iuni“ (f. 255v); D. Fecioru a constatat că „în multe locuri, traducerea românească prezintă fie lecturi deosebite, fie amplificări față de textul grec“ (p. 507), observație care concordă cu mărturia lui Paisie, citată mai sus, privitoare la felul cum a tradus Ilarion această carte. Alte copii ale acestei traduceri se află la BAR, ms. *24*, *195*, *703* și *1957* (f. 15v- 218v). Probabil că și textul din ms. *1409* de la BAR, provenit de la Mănăstirea Neamț, este tot o copie după traducerea lui Ilarion.

41. O copie a acestei traduceri, din anul 1796, se află la BAR, ms. *478*, iar alta, din 1826, la biblioteca Patriarhiei Române; vezi D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din biblioteca Patriarhiei...*, citat la nota 2, p. 504.

42. O copie a acestei traduceri, din anul 1818, se află în ms. *1841*, de la BAR, f. 42-99, la sfârșitul căreia copistul afirmă că „s-au prescris după izvodul părintelui Ilarion dascălul“. Vezi Gabriel Strempel. *Catalogul manuscriselor românești...*, vol. II, p. 76-77.

3. Același Sofronie știa că și dascălul Ilarion era venit tot de la episcopia Râmnicului [43].

Într-o însemnare autografă a lui Rafail de la Hurez, din martie 1768, aflată în ms. *5110* de la BAR (copie a unor scrisori ale stareților Atanasie și Paisie), acesta declară că, într-adevăr, el trecuse prin obștea lui Paisie: „Această cărticică s-au prescris de pre însăși slova și iscălitura acestor stareți, din cuvânt în cuvânt, de mai micul între monahi Rafail, monah de la sfânta mănăstire Hurezii, care după întâmplare, vreun an de zile și eu, păcătosul, m-am aflat supt epistasia acestui sfânt stareț Paisie, fiind sfinția sa venit din Sfânta Gora la sfânta mănăstire Dragomirna, în Țara Moldovei, unde, aflând această cărticică de prigonire la ucenicii sfinției sale, am luat izvod ca să am pentru evlavia, și neuitarea, și dragostea ce am către acest sfânt stareț Paisie. Rafail monahul, mart, dni [fără zil 7276 [= 1768]“ (f. 93v) [44].

Același Rafail, la sfârșitul unei copii din 1772 a traducerii celor o sută de „capete pustnicești“ ale lui Diadoh, aflată în ms. *3008* de la BAR, afirmă următoarele: „S-au prefăcut din cea prea cu anevoie de tâlmăcit limbă elinească pre a noastră limbă proastă rumânească de *chir Ilarion ieromonahul, ucenicul lui chir Manase*, în sfânta mănăstire Dragomirna. Și s-au scris de monahul Rafail, întru folosul celor ce vor ceti. Noiem[vriel, 23 dni, 1772“ (f. 65v) [45].

În ms. miscelaneu *1957* de la BAR, copiat în jurul anului 1800 la Mănăstirea Cernica, la sfârșitul textului intitulat: *Al celor prea mici între pustnici al lui Calist și Ignatie Xantopolii meșteșug și îndreptari* [...], se află însemnarea: „S-au tălmăcit din limba elinească de ieromonahul Ilarion dascălul Bou Rău. 1800, avgust“ (f. 218v). Cuvintele *Bou Rău* reprezintă, probabil, numele de familie al lui Ilarion, pe care copistul textului, monahul Teofil compatriotul său, îl cunoștea.

Dascălul Ilarion mai este menționat ca traducător al „vieții“ sfântului Anastasie (ms. *3168* de la BAR) și ca revizor al traducerii cărții lui Varsanufie, după cum rezultă din următoarea însemnare aflată în ms. *2146* de la BAR: „Tălmăcitu-s-au această sfântă și de suflet folositoare carte a sfântului Varsanufie acum din nou din limba elinească pre limba rumânească de oarecarele din cei prea mici mai dupre urmă ucenici ai starețului Paisie și s-au îndreptat

---

43 Probabil că și acest Sofronie era originar din Țara Românească. Nu este exclus să fie acel „Ieromonah Sofronie, egumen ot mănăstire Vereșul [= Vieroș, din județul Muscel]“, menționat în pomelnicele ctitoricești ale Mănăstirii Neamț din anii 1812 și 1846 (vezi ms. *172*, f. 20r, și ms. *190*, f. 64v, din biblioteca Mănăstirii Neamț), care va fi trecut în tinerețe prin obștea lui Paisie.

44. Vezi G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 198-199.

45. *Ibidem*, p. 199. Cuvintele subliniate sunt în limba greacă în original. O altă copie a acestei traduceri a lui Ilarion se află în biblioteca Mănăstirii Neamț; vezi D. Fecioru. *Manuscrisele de la Neamțu...*, citat la nota 2. p. 463. Probabil că același text se află în biblioteca Mănăstirii Neamț și la începutul secolului trecut, căci în catalogul citat este menționat de două ori Diadoh, dar fără titlul cărții traduse; vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2, p. 421. Este și în ms. miscelaneu *1957* de la BAR, f. 425-506, copiat la Mănăstirea Cernica, în jurul anului 1800.

din cuvânt în cuvânt de sfinția sa părintele dascălul Ilarion, intru anii de la Hristos 1787, în sfânta mănăstire a Neamțului“ [46]. După cum vom vedea mai jos, anonimul care a tradus cartea aceasta revizuită de Ilarion este Isaac dascălul, un alt traducător învățat din obștea lui Paisie.

Nu cunoaștem încă data și locul morții lui Ilarion. În pomelnicul ctitoricesc al Mănăstirii Neamț, alcătuit în anul 1812 (ms. *172* din biblioteca mănăstirii Neamț), este menționat astfel: „Ieromonah Ilarion. Sfinția sa Ilarion dascăl“ (f. 20r), iar în același pomelnic, refăcut în anul 1846 (ms. *190* din biblioteca Mănăstirii Neamț), calitatea sa de dascăl este subliniată în următoarea frază: „Sfinția sa au învățat aicea în mănăstire părinți la limba elinească“ (f. 64v).

Mărturiile citate mai sus arată în mod limpede că dascălul Ilarion era, ca și Macarie, originar din Țara Românească și că fusese elevul profesorului Manase Eliade, la academia domnească din București. Deoarece Manase Eliade, la rândul său elev, prin anii 1755—1757, al profesorilor Alexandru din Târnovo și Teodor din Dristra de la academia bucureșteană, a fost profesor aici în două perioade (1757—1768 și 1775—1782?), Ilarion nu i-a putut fi elev decât în prima perioadă. După anul 1763 (și înainte de anul 1768, cum rezultă din însemnările citate mai sus) el se găsea în obștea lui Paisie de la Dragomirna.

Ca și profesorii săi menționați mai sus, Manase Eliade preda la academia domnească din București cursuri de filozofie alcătuite după tratatele neoaristotelice ale lui Teofil Coridaleu, cum sunt cele de fizică, de logică, tratatul despre suflet, tratatul despre cer, și altele. Cu Manase Eliade și, bineînțeles, cu alți profesori ai academiei Ilarion a mai putut studia aici retorica, gramatică și literatura elină, limba latină, teologia și alte discipline literare sau științifice din programul de studii al școlii respective, însușindu-și astfel o bogată cultură generală.

Cea mai importantă dintre traducerile dascălului Ilarion este cea a *Exaimeronului* sfântului Vasile cel Mare, elaborată și comentată de el la Dragomirna, în anul 1775. După cum se știe, această operă constă dintr-un ciclu de nouă omilii, în care este explicată concepția biblică despre geneza universului în cele șase zile (de aici titlul *Exaimeron*), cu referințe directe sau indirecte la teoriile cosmogonice ale mai multor filozofi ai antichității. Exegeții operelor lui Vasile cel Mare au încorporat în *Exaimeron* încă trei omilii (două privitoare la facerea omului și una despre rai), asupra cărora paternitatea sa este însă nesigură. Dascălul Ilarion a tradus în românește toate cele douăsprezece omilii ale edițiilor obișnuite ale

---

46. Alte copii ale acestei traduceri, cu aceeași mențiune că a revizuit-o Ilarion, se află în ms. *507* de la BAR și în ms. *10* de la Patriarhia Română, descris de D. Fecioru, în ST, XI, 1959, nr. 9-10, p. 599-606.

Exaimeronului[47]. Această traducere a fost tipărită la București, în anul 1826, în volumul intitulat: *Cuvinte puține oarecare din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasilie celui Mare și Grigorie Cuvântătoriul de Dumnezeu, tâlmăcite din limba elinească și acum întâi tipărite* [...], f-1-62. În prefața cărții este menționat faptul că traducerea s-a făcut din inițiativa episcopului Dositei Herescu al Rădăuțului și că, în vederea publicării ei, a fost revăzută de Grigorie Dascălul, atunci mitropolit al Țării Românești.

Textul inițial al traducerii *Exaimeronului* se păstrează în următoarele manuscrise de la BAR; *896* (copie din anul 1789), *1080*, f. 214-265 (fragmente), *1936* (copie nedatată, probabil din secolul al XVIII-lea), *2047* (copie nedatată, din jurul anului 1800), *3094* (copie din anul 1782), precum și în ms. *4* din biblioteca Episcopiei Romanului (copie ante 1786), în ms. *198* din biblioteca Mănăstirii Neamț (copie de la începutul secolului trecut) și în ms. *VI-3* și *7* de la BCU Iași (copie din anul 1802, făcută de Grigore Hudici, pisarul Episcopiei Romanului, pentru episcopul Gherasim Clipa al Hușilor). Textul aflat în ms. *1458* de la BAR, care are la sfârșit mențiunea: „S-au tălmăcit această carte a sfântului Vasile, ce să numește *Exaimeron*, de Rafail, smeritul monah din soborul starețului Paisie, la anii 1805, spre folosul cel de obște“ (f. 230v), nu reprezintă o traducere nouă, cum pretinde Rafail, ci o versiune puțin remaniată a vechii traduceri a lui Ilarion. Același monah Rafail de la Mănăstirea Neamț a tradus (sau a remaniat o traducere mai veche), în anul 1804, Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur, text aflat în ms. *1456* de la BAR. Probabil tot el este acel „Rafail, smeritul monah din sfânta mănăstire a Neamțului“, care traduce din grecește, la București, cartea intitulată *Ușa pocăinței*, pe care o publică la Brașov, în 1812, însoțită de o întinsă și interesantă dedicație în versuri adresată lui Dositei, mitropolitul Țării Românești.

Spre deosebire de textul editat în 1826, în manuscrisele acestei traduceri, menționate mai sus, conțin, unele integral, altele numai în parte, și prețioasele note în care dascălul Ilarion a explicat o serie de noțiuni filozofice și științifice mai greu de înțeles aflate în cele nouă omilii ale *Exaimeronului*. Manuscrisele în care se găsesc *toate* notele lui Ilarion sunt numai cele trei aflate acum la Roman, la Iași și la Mănăstirea Neamț, care au fost copiate în același centru cultural, la Episcopia Romanului. În manuscrisul de la Mănăstirea Neamț, pregătit pentru tipar de către învățatul arhimandrit Sofronie Clipa-Barbovschi, fratele episcopului Gherasim Clipa, notele respective sunt ordonate la sfârșitul fiecărei omilii.

---

47. Traducerea s-a făcut după una din cunoscutele ediții de opere complete și comentate ale lui Vasile cel Mare, în trei volume, cu text paralel în limba latină, apărute la Paris, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. În mai multe locuri, traducătorul se referă, în note, la felul în care sunt traduse cuvintele sau frazele respective în latină. În biblioteca mănăsirii Neamț existau, la începutul secolului trecut, trei exemplare dintr-o astfel de ediție a operelor lui Vasile cel Mare (vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2, p. 431). Volumul întâi al unei atare ediții, din anul 1638, aflat la BCU Iași (cota CR VI-50), are pe marginea de jos a foilor 1, 3, 5 și 7 următoarea însemnare, în grecește: „Prezenta carte este a obștei răposatului Paisie, arhimandritul mănăstirilor Neamț și Secu“, iar pe numeroase pagini glosări marginale în grecește și în latinește.

în total sunt cinci sute de note, însumând (în ms, de la Neamț) 208 pagini in-folio, care dezvăluie în persoana lui Ilarion un remarcabil om de cultură [48].

3. Ieromonahul Isaac

Un alt harnic traducător și dascăl din obștea lui Paisie, rămas de asemenea aproape necunoscut, este ieromonahul Isaac, probabil elev al lui Ilarion, care i-a revizuit prima traducere. Este posibil să fi fost originar din Țara Românească și să fi studiat și el la academia domnească din București, înainte de a veni în obștea lui Paisie. Despre viața lui nu știm aproape nimic. Dintr-o însemnare de pe un manuscris aflat cândva la Mănăstirea Cernica și descris de N. Iorga în anul 1902 aflăm că „părintele Isaac schimonahul și dascălul au răposat la văleat 1817, luna lui ianuarie, 25 zile“ [49]. În același manuscris se afla și cuvântul rostit de Isaac la îngroparea starețului Paisie Velicikovski. Ca și la Ilarion, în amintirea obștei paisiene i-a rămas calitatea de dascăl, cum atestă însemnarea din pomelnicul ctitoricesc al Mănăstirii Neamț refăcut în anul 1846: „Schimonahul Isaac dascălul, Sfinția sa au tălmăcit multe cărți din limba elinească pe limba românească. Au învățat și părinți la limba elinească“ (ms. *190* din biblioteca Mănăstirii Neamț, f. 82v). Un elev al său a fost ieromonahul Iosif de la Mănăstirea Neamț, de asemenea traducător și, același timp, revizor și editor al unor traduceri rămase de la dascălul său. În prefața cărții intitulate *Cuvintele și învățăturile preacuviosului părintelui nostru Efrem Sirul*, apărută la Mănăstirea Neamț, în anul 1818, Iosif afirmă: „Și tălmăcitori au fost cel întru fericita pomenire dascălul și schimonahul Isaac, de la carele și cu începăturile învățăturii mele de a mă deprinde în limba elinească am luat aicea în sfânta monastire Neamțul“. Aceeași afirmație o face ieromonahul Iosif și în prefața la *Cuvintele și învățăturile preacuviosului părintelui nostru Isaac Sirul*, apărută la Mănăstirea Neamț, în anul 1819.

Informații mai numeroase avem însă cu privire la bogata activitate de traducător a lui Isaac, mai ales din grecește, dar și din slavonește. Am văzut mai sus că, în biografia lui Paisie publicată în anul 1817, sunt menționate trei traduceri ale sale: „cartea sfântului Ioan al Scării“, tipărită la Mănăstirea Neamț, fără mențiunea traducătorului, în 1814, „*Octoihul* cel cu canoanele Preacuratei Maicii Domnului la pavecerniță“, tipărit la Mănăstirea Neamț, în

---

48. Cu privire la datarea acestei traduceri, la revizia și tipărirea ei în anul 1826 la conținutul notelor descoperite în manuscrise și la identitatea traducătorului, confundat la un moment dat cu arhimandritul Sofronie Clipa-Barbovschi, vezi articolul nostru, *Dascălul Ilarion — primul traducător și comentator român al Exaimeronului sfântului Vasile cel Mare*, în „Teologie și viață“ (serie nouă a M.M.S.), III (LXIX), 1933, nr. 11-12, p. 65-76. Datele bio-bibliografice ale dascălului Ilarion, din prima parte a acestui articol, au trebuit însă reluate aici, pentru întregirea și unitatea redacțională a prezentului studiu. Descoperirea și importanța deosebită a notelor respective le-am anunțat întâi în articolul, *Un cărturar român necunoscut din secolul al XVIII-lea*, în „Cronica“, XX, 1985, nr. 35, p. 5.

49. Vezi N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica*, citat la nota 2, p 219.

1816, tot fără mențiunea traducătorului, și *Tipicul*, tradus de Isaac după o ediție elino-slavonă și revizuit de mitropolitul Veniamin Costachi, care îl tipărește la Iași, în 1816 [50]. Un număr impresionant de traduceri făcute de Isaac și rămase în manuscris se află menționate în catalogul bibliotecii Mănăstirii Neamț de la începutul secolului trecut, citat mai sus: „Arătare de scripturile lui Ioan Gură de Aur“ (in-cvarto), „Varsanufie Marele, Isaac dascălul l-au scos și s-au îndreptat de Ilarion“ (in-folio), „Duminicescul drum, Isaac dascal tălmăci“ (in-folio, 275 de foi), „Duminicescul drum, a doua carte, Izvoade. Tot de Isaac, la let 1798“ (in-folio, 336 de foi), „Ervan, Izvod“ (in-cvarto), „Efrem Sirul. Izvod“ (in-folio), „Isaia, cartea 2. Izvod“ (in-cvarto), „Ioan Gură de Aur, tâlcuire la Matei evanghelist. Izvod. Isaac dascăl au tălmăcit, la an. 1795“ (in-folio) [51], „Iustin filosoful. Isaac dascal tălm.“ (in-folio), „Ioan Gură de Aur, tâlc. la psalm 140“ (in-cvarto), „Chiril ierusalimleanul. Izvod. Isaac dascal tălm.“ (in-folio, 272 de foi) [52], „Chiprian, tâlcuire la Cântarea cânt. Izvod“ (in-cvarto) [53], „Carte cu patru cuvinte la tundere. Izvod“ (in-cvarto), „Carte cu patru cuvinte praznice preste tot anul“ (in-folio, 604 foi), „Tâlc. la Piatra smintelii. Izvod“ (in-cvarto), „A acestuiaș [= dascăl Evghenie Vulgaris] cuvinte sfătuitoare“ (in-cvarto), „Nichifor Teotoc., 4 cuv. la tundere. Isaac dascălul au tălm.“ (in-cvarto), „Simeon Noul Bogoslov. Izvod. Isaac dascălul au tălmăcit, și au prescris Gherontie cel mic“ (in-folio, 802 foi), „Teodorit, episcopul Chirului, tâlcuire la psalmii lui David 150. Isaac dascălul au tălmăcit, pe hîrtie trecapelion, la anul 1800“ (in-folio), „Hotărâri a s. sobor“ (in-cvarto), „Psaltire tâlcuită a lui Teodorit. Izvod. Isaac dascăl, pe trecapelion“ (in-folio) [54]. După cum vedem, unele titluri se repetă în această listă.

Manuscrisul intitulat *Duminicescul drum* (traducere a titlului ngr. χυριακοδρόμιον în două volume, reprezintă desigur traducerea *Chiriacodromionului* lui Nichifor Teotochis, apărut la Moscova, în anul 1796. Aceeași culegere de predici duminicale a lui Teotochis a mai fost tradusă atunci, în Țara Românească, de Gherontie și Grigorie, fiind tipărită la București, în 1801, precum și de către mitropolitul Veniamin Costachi, în timpul retragerii sale la Mănăstirea Neamț, în anii 1810—1812, a cărui traducere s-a tipărit la Mănăstirea Neamț, în 1811. Ieromonahul Isaac semnează doar ca „diortositor“ [= corector] al traducerii lui Veniamin.

50. Prefețele acestor cărți conțin relații prețioase privitoare la izvoare și la modul în care au fost făcute traducerile respective; vezi BRV III, p. 106-109, 155, 157-161.

51. O copie a acestei traduceri se afla la Mănăstirea Căldărușani; vezi D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie...*, citat la nota 1, p. 104; O altă copie, sau poate originalul, se află în biblioteca Mănăstirii Neamț (inv. *500*).

52. Probabil o copie a acestei traduceri, datată 1799—1801, provenită de la Mănăstirea Căldărușani, se află acum în biblioteca Patriarhiei Române; vezi D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor...*, citat la nota 2, în ST, XI, 1959, nr. 7-8, p. 474-482.

53. O copie a acestei traduceri (nu după cea a tâlcuirii lui Teodorit, tradusă de Macarie, în 1787, la Cernica) este, probabil cea din ms. *1560*, de la BAR, făcută în anul 1818 la Mănăstirea Secu.

54. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...*, citat la nota 2, p. 419-430.

55. Vezi D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamțu...*, citat la nota 2, p. 470-483.

Manuscrisul autograf al traducerii lui Isaac din Simeon Noul Teolog, datat 1802—1803, se păstrează în biblioteca Mănăstirii Neamț[55], iar o copie a textului respectiv, făcută „de pre însuși izvodul" de către Nicodim Greceanu, în 1804, la Neamț, se păstra la Mănăstirea Căldărușani [56].

Însemnările de pe o copie a tomului al treilea al traducerii de către Isaac a operei lui Efrem Sirul, provenită de la Mănăstirea Căldărușani și aflată acum în biblioteca Patriarhiei Române, cuprinde informații prețioase asupra locului și a datei când s-a făcut această traducere: „Ale sfântului părintelui nostru Efrem Sirului scripturile care să coprind în tomul al treilea al tipăriturii ceii în Roma făcute greco-latina, care s-au tipărit în anul 1746, care acum întâi s-au tălmăcit și pre limba noastră cea rumânească în sf. Munte al Atonului, în sfântul schit al Înainte Mergătoriului, spre folosul rumânilor celor ce vor citi. S-au tălmăcit, zic, în anul 1804 și 1805, cu multă sârguință și luare aminte, de smeritul între monahi Isaac paisiot dascăl" (foaia de titlu); „Sfârșitul tălmăcirii tomului al treilea al scripturilor sfântului părintelui nostru Efrem Sirului, martie 31, anul 1805, în Sfântul Munte, în chilia Prodromului, ce este supt Lavră. Iară acum, la anul 1808, s-au prescris de pre însuși izvodul în sf. mănăstire Căldărușani" (f. 413) [57]. Copia este făcută de ieromonahul Acachie, un cunoscut copist de la Căldărușani [58], care reproduce în însemnările citate și fragmente din însemnările originale ale traducătorului. Această traducere a lui Isaac a fost revăzută de ucenicul său, ieromonahul Iosif de la Neamț, și s-a tipărit la Mănăstirea Neamț, în trei volume, în anii 1818, 1819 și 1823. În prefața volumului întâi, Iosif arată în ce împrejurări și după care ediții s-au făcut traducerea și revizia cărții [59].

Dascălul Isaac a tradus și *Cuvintele* lui Isaac Sirul, pe care același ucenic al său, ieromonahul Iosif, revizuindu-le cu o traducere mai veche, a ieromonahului Macarie, și cu ediția lui Nichifor Teotochis apărută la Leipzig, în anul 1770, le-a tipărit la Mănăstirea Neamț, în 1819 [60].

Un interes documentar deosebit prezintă traducerea de către Isaac, în anul 1787, a cărții lui Varsanufie, Aceasta este, probabil, prima lui traducere, pe care a revăzut-o dascălul Ilarion, cum atestă mențiunea citată mai sus din catalogul bibliotecii Mănăstirii Neamț și însemnările de la sfârșitul unor copii [61]. D. Fecioru a remarcat prezența la începutul acestei traduceri a textului intitulat *Descoperire către cetitori pentru sfinții stareți carii să pomenesc adescori în cartea aceasta*, pe care îl și editează, deoarece a constatat că este un comentariu original al traducătorului român. „Este cel dintâi studiu de patrologie scris în românește — conchide Fe-

56. Vezi D. Furtună, *Ucenicii stareţului Paisie...*, citat la nota 1, p. 103.
57. Vezi D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor...*, citat la nota 2, în ST, XI, 1959, nr. 5-6, p. 348-356.
58. Vezi G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise...*, citat la nota 44, p. 1-2.
59. Vezi BRV, III, p. 243-246.
60. *Ibidem*, p. 295-298.
61. De exemplu, în cea din ms. *2146* de la BAR, citată în schița biobibliografică a ieromonahului Ilarion; Cf. și ms. *10* din biblioteca Patriarhiei Române, descris de D. Fecioru, în ST, XI, 1959, nr. 9-10, p. 599-606.

cioru —, și cu asta Isaac dascălul este cel dintâi patrolog român. În «Descoperirea» sa, Isaac studiază viața și opera sfinților Varsanufie, Ioan și Serida cu o metodă de cercetare și cu o informație care ar face cinste chiar unui cercetător contemporan“ [62].

În ms. *5580* (fost ms. *5958)* de la BAR, într-un caiet de 24 de foi, datând din anul 1815, se află slujba sfintei mucenice Filofteia de la Argeș, alcătuită de dascălul Isaac de la Mănăstirea Neamț. Pe f. 24v, manuscrisul are următoarea însemnare a episcopului Iosif al Argeșului, care, după cum am văzut, avea strânse legături cu școala de traducători de la Neamț: „Această slujbă s-au întocmit precum să vede de cuviosul dascăl chir Isaac din sfânta mănăstire Neamțu, spre slava lui Dumnezeu și întru cinstea și lauda sfintei mucenițe fecioarei Filoftiei, care scriindu-să curat, precum să vede, s-au dat la sfânta Beserică Domnească din orașul Argeșului, ca să fie nestrămutată, dupre carea de acum înainte să să urmeze pomenirea sfintii mucenițe, neschimbat, la zioa prăznuirii ei. Iosif episcopul Argeșluluil. La let 1815, noiemvrie 30“ [63]. Ar fi interesant de văzut dacă slujba care se face în prezent pentru pomenirea sfintei Filofteia este tot cea alcătuită de ieromonahul și dascălul Isaac.

4. Ierodiaconul Ștefan

După cum am văzut mai sus, în biografia lui Paisie alcătuită de Grigorie dascălul și publicată în 1817, între traducătorii mai importanți ai obștei paisiene este menționat și „cuviosul ierodiacon Ștefan, carele au tălmăcit *Viețile sfinților* de preste an din limba slavenească, care s-au și tipărit aice în mănăstire“. Traducerea s-a făcut după cunoscuta antologie hagiografică, în patru tomuri, a lui Dimitrie al Rostovului (1651—1709), apărută la Kiev, între anii 1689—1705, și reeditată de mai multe ori în Rusia, în cursul secolului al XVIII-lea, care mai fusese tradusă în românește, parțial, de către Evloghie dascălul de la școala domnească din Iași, prin anii 1758—1760, și, probabil integral, de către ieromonahul Macarie, la București, între anii 1775—1780. Ierodiaconul Ștefan adaugă însă și unele „vieți“ de sfinți pe care le traduce din antologii hagiografice grecești. Această traducere, realizată prin deosebita grijă a lui Paisie, iar după moartea lui sub supravegherea lui Veniamin Costachi, a fost tipărită la Mănăstirea Neamț, în douăsprezece volume (câte un volum pentru „viețile“ sfinților din fiecare lună), între anii 1807—1815 [64], și a rămas multă vreme text de referință în cultura românească, datorită și limbii sale deosebit de frumoasă.

Din prefețele primului volum al *Vieților sfinților*, semnate de ieromonahul Dositei, starețul Mănăstirii Neamț, și de mitropolitul Veniamin Costachi, aflăm că ierodiaconul Ștefan era „cam de limba slovenească“ și nu mai trăia în anul 1807, când a început să se tipărească monumentala sa traducere. În 1803 însă el mai era în

---

62. Vezi D. Fecioru, loc. cit., în nota precedentă.

63. Vezi G. Strempel, *Catalogul manuscriselor românești...*, vol. IV, p. 346-347.

64. Vezi BRV, II, p. 507-519, și BRV, III, p. 15-20, 54-55, 87-92, 111, 131-135.

viață, cum atestă următoarea însemnare de la sfârșitul traducerii *Apologhiei* lui Dimitrie al Rostovului, tipărită la Iași: „Și s-au tălmăcit din limba slavonească și s-au diortosit la tipărire de ierodiacon Ștefan din sfânta mănăstire Neamț“ [65]. Alte informații privitoare la viața acestui ierodiacon Ștefan nu mai avem.

În catalogul bibliotecii Mănăstirii Neamț de la începutul secolului trecut, citat mai sus, sub numele său sunt menționate, în afara manuscriselor autografe sau a copiilor după diferite volume ale traducerii *Vieților sfinților* (pe lunile septembrie, noiembrie, decembrie, februarie, martie, aprilie, mai și august), dintre care unele există și astăzi în biblioteca mănăstirii (inv. *503, 506, 510),* următoarele texte: „Arătare a hotărârilor a s. Vasile Mare“ (in-cvarto), „Antonie cu Isihie“ (in-cvarto), „A s. Vasilie cel Mare 30 cuv.“ (in-cvarto, 135 de foi), „Grigorie Sinaitul. Izvod. Viața“ (in-cvarto, 59 de foi), „Efrem Sirul, pentru ocărârea de sine. Izvod“ (in-cvarto, 76 de foi), „Casian Râmleanul, pentru dreapta socoteală. Izvod“ (in-cvarto, 27 de foi), „Carte pentru ascultare. Izvod“ (in-cvarto), „Cuvinte sfătuitoare lale lui Evghenie Vulgarisl“ (in-cvarto), „Marco Pustnic“ (in-cvarto, 174 de foi) [66], „Patericul Pecerscăi. Izvod“ (in-cvarto, 420 de foi), „Pateric mare“ (in-cvarto, 457 de foi, „Tipic pentru sfințirea bisericii. Izvod“ (in-cvarto), „Teognost. Izvod“ (in-cvarto, 39 de foi), „Hotărâri în scurt a s. Vasilie. Izvod“ (in-cvarto, 213 foi), „Hronograful sf. Dimitrie Rostovskii“ (in-folio, 480 de foi) [67].

Traducerea cronografului lui Dimitrie al Rostovului, după ediția apărută la Moscova, în anul 1775, a circulat prin câteva copii manuscrise și a fost editată la Mănăstirea Neamț, în anul 1837, împreună cu *Sinopsisul de la Kiev,* pe care îl tradusese, cu mult timp în urmă, Evloghie dascălul de la Iași [68].

Ierodiaconul Ștefan a revizuit traducerea „rânduielii lârnosaniei“, făcută și tipărită de Duca Sotiriovici, în anul 1752. Acesta este, probabil, textul menționat în lista traducerilor lui Ștefan citată mai sus, cu titlul: „Tipic pentru sfințirea bisericii“. Versiunea lui se află în ms. *1486* de la BAR, cu următoarea foaie de titlu: „*Târnosanie,* ce s-au scos de pre limba elinească în limba rumânească, cu osârdia și cu toată cheltuiala preaosfințitului chirio chir Iacov, mitropolit a toată Moldovia, în zilele prealuminatului și preaînălțatului domn Io Constantin Mihail Racoviță voievod, de Duca Sotiriovici, tipograf de la Tasos, întru a sa tipografie. Iară acum de iznoavă tălmăcindu-se din limba elinească, cât și din cea slovenească, de ierodiaconul Ștefan, ucenic fiind al starețului Paisie, carele au tălmăcit și vietile sfinților din limba slovenească în cea

---

65. Vezi BRV, II,p. 445.

66. Textul din ms. *1406* de la BAR, datat 4 mai 1803 provenit de la Mănăstirea Neamt, este probabil o copie după această traducere.

67. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...,* citat la nota 2. p. 419-430.

68. Vezi Paul Cernovodeanu, *Cronograful mitropolitului Dimitrie al Rostovului în țările române,* în „Mitropolia Olteniei“, XXII, 1970, nr. 5-6, p. 692-704.

românească, în sfânta monastire Neamțul, la ani 7293 [= 1785]“ [69]. Alte două copii ale acestei noi versiuni a slujbei târnosaniei, din anii 1827 și 1842, se găsesc în ms. *1797* și *1798* de la BAR [70].

Tot ierodiaconul Ștefan a tradus din slavonește și forma prescurtată a vieților sfinților, cunoscută sub numele de *Prolog* (sau *Proaloage),* care a fost tipărită la Mănăstirea Neamț, în anii 1854—1855. În prefața acestei ediții, mitropolitul Sofronie Miclescu arată cum a îmbogățit traducătorul structura obișnuită a *Prologului* slavonesc: „urmând originalul slovenesc, ce s-a tălmăcit în sfânta mănăstire Neamț, la anul 1791, prin sârguința fericitului și pururea pomenitului stareț al acestei mănăstiri, a cuviosului Paisie, de către ierodiaconul Ștefan, cel care a tălmăcit și *Viețile sfinților*, care este mai cu deosebire decât cel tipărit în Iași de către Dosoftei, în anii 1682—1686, n. n.], pentru că, în fiecare zi, după sinaxarul sfinților, s-au mai adaos și cuvinte foarte folositoare și cuprinzătoare, de la sfinții Părinți și Dascăli Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, din Paterice, din Everghitinos, din Limonariu, de la Efrem Sirul, de la Teodor Studitul și de la alții“ [71]. În catalogul citat al bibliotecii Mănăstirii Neamț sunt înregistrate numai trei volume din traducerea acestui *Prolog,* nedatate și fără mențiunea că au fost traduse de ierodiaconul Ștefan, toate trei sub numele ieroschimonahului Vasile Hușanul, desigur în calitate de copist: „Prolog sept., ocv., noiem.“ (in-folio, 179 de foi), „Prolog dechem., ghenar, fevru.“ (in-folio, 255 de foi), „Prolog iun., iul., av.“ (in-folio, 188 de foi). O copie integrală, făcută la episcopia Romanului, în anul 1799, de către ieromonahul Sofronie Clipa-Barbovschi, pentru episcopul Veniamin Costache, se află în ms. *1462-1465* de la BAR. La 2 noiembrie 1803, mitropolitul Veniamin a dăruit această copie a *Proloagelor* seminarului înființat de el la Mănăstirea Socola de lângă Iași, pentru lectura elevilor“ [72]. Copii ale *Prologului* tradus de ierodiaconul Ștefan, pe lunile martie, aprilie, mai și iunie, iulie, august, s-au făcut și la Mănăstirea Căldărușani, în primii ani ai secolului trecut, cum atestă ms. *55, 69, 78* și *108* de la Biblioteca Patriarhiei Române [73].

5. Ieromonahul Gherontie și ierodiaconul Grigorie

Ieromonahul Gherontie este bursierul moldovean care a fost trimis de Paisie, împreună cu bursierul „slovean“ Dorotei, pe la anul 1790, la academia domnească din București, ca să învețe bine limba elină, pentru a putea traduce în condiții optime literatură teologică. Șederea lui Gherontie la București s-a prelungit până

---

69. Vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești...*, vol. I, p. 348.

70. *Ibidem,* vol. II, p. 63-64.

71. Am citat după ediția recentă a acestor *Proloage,* apărută sub îndrumarea și cu un studiu introductiv al I.P.S. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, Craiova, 1991, p. 41.

72. Vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești...*, vol. I, p. 339-340.

73. Vezi D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din biblioteca Patriarhiei...*, citat la nota 2, în ST, XIV, 1962, nr. 1-2, p. 106-118, nr. 5-6, p. 363-376, nr. 9-10, p. 618-632, și XV, 1963, nr. 9-10, p. 597-610.

după anul 1800. În lunile iunie și septembrie 1794 citea *Viețile sfinților* traduse de ieromonahul Macarie, pe ale cărui manuscrise autografe făcea însemnări de lector și unele versuri greoaie[74]. Probabil la București, Gherontie a primit sub ascultare pe Grigorie, originar din Țara Românească, absolvent al academiei domnești din București (sau poate coleg acolo cu mai vârstnicul Gherontie), care îi devine ucenic devotat și colaborator la aproape toate traducerile pe care le-a efectuat. Prin anul 1802, Gherontie revine la Neamț, însoțit de Grigorie, și continuă aici bogata lor activitate de traducători. Când se întorceau însă dintr-o călătorie făcută la Muntele Atos, în anul 1814, Gherontie a fost ucis de tâlhari, fiind înmormântat de ucenicul său Grigorie în Mănăstirea Anarghiri, de lângă orașul Filipupolis[75]. Ierodiaconul Grigorie a continuat să rămână la Neamț până în anul 1819, când pleacă la Mănăstirea Căldărușani, de unde, în 1823, va fi înălțat la treapta de Mitropolit al Țării Românești. A murit în anul 1834.

În biografia lui Paisie, citată mai sus, Grigorie dascălul menționează următoarele traduceri făcute de al său „cinstit stareț și duhovnicesc părinte Gherontie", în colaborare cu modestul său ucenic, cum atestă prefețele acestor cărți, care sunt semnate de Gherontie și Grigorie: „Prăvălioara cea mică[76] și *Chiriacodromion*[77] cu cuvinte la evanghelii preste toate duminicile anului, care s-au tipărit la București, și tâlcuirea la Evanghelie a sfântului Teofilact[78], împreună și *Teologhicon* al sfântului Ioan Damaschin, care s-au tipărit în Iași[79], și *Checragarion* al sfântului Avgustîn[80], care s-au tipărit aicea în monastire, și altele".

Aceiași Gherontie și Grigorie au mai tradus *Întrebările și răspunsurile bogoslovești* ale lui Atanasie al Alexandriei, tipărite la Iași, în 1803, și reeditate la Mănăstirea Neamț și la București, în anii 1816, 1821 și 1829[81], *Apologhia* tipărită la Mănăstirea Neamț,

---

74. Vezi G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești...*, vol. II, p. 90, 92.

75. Vezi prefața lui Iosif, Episcopul Argeșului, la *Arătare sau adunare pre scurt a dumnezeieștilor dogme ale credinței*, Mănăstirea Neamț, 1816, în BRV, III, p. 137-138, și Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chișinău, 1927, p. 7-8.

76. Această carte nu este *Prăvilioara* tipărită la Iași, în 1784, cum se afirmă în BRV, III, p .181, ci *Carteu folositoare de suflet*, apărută la București, în 1799, reeditată în 1800; Vezi BRV, II, p. 411-413, 416-417.

77. Traducere a cărții cu același titlu a lui Nichifor Teotochis, apărută la Moscova, în 1796. Textul românesc a mai fost publicat la București, în anul 1801; vezi BRV, II, p. 422-425.

78. Tipărită la Iași, în 1805; vezi BRV, II, p. 422-425.

79. Tipărită la Iași, în 1806; vezi BRV, II, p. 482-485. Această traducere a fost făcută la cererea mitropolitului Veniamin Costache, pentru a fi folosită ca manual de teologie în seminarul de la Socola, înființat de el în anul 1803; Vezi și N. A. Ursu, *Seminarul de la Socola, prima școală de grad gimnazial în limba română*, în „Cronica", XXVIII, 1993, nr. 21, p. 7, 15, articol reprodus de aici în „Teologie și viață" (seria nouă a MMS), III, (LXIX), 1993, nr. 11-12, p. 253-256.

80. Tipărită la Mănăstirea Neamț, în 1814. vezi BRV, III, p. 96-97.

81. Vezi BRV. II, p. 444, și BRV, III, p. 137, 369, 630.

în 1816, și reeditată la București, în 1819[82], precum și *Tâlcuirea pre scurt* la antifoanele celor opt glasuri a lui Nichifor Calist Xantopol, tipărită la Mănăstirea Neamț, în 1817[83]. Ultimele două traduceri menționate au, ca și cea a *Checragarionului* lui Augustin, prefețele semnate „cel întru ascultare împreună cu tălmăcitoriul petrecători, Grigorie", ele fiind făcute de Gherontie tot în colaborare cu Grigorie, ca și cele semnate de amândoi în timpul vieții lui Gherontie.

În prefața la *Cartea folositoare de suflet,* București, 1799, Gherontie și Grigorie afirmă că aveau deja traduse și *Cuvintele* lui Simeon Noul Teolog, care au rămas nepublicate. Probabil o copie a acestei traduceri, făcută înainte de anul 1797, este manuscrisul aflat de N. Iorga în biblioteca Mănăstirii Argeș[84].

Ieromonahul Gherontie a tradus și cartea intitulată *Arătare sau adunare pre scurt a dumnezeieștilor dogme ale credinții,* care, după moartea traducătorului, a fost revăzută de arhimandritul Grigorie Râmniceanu și a apărut la Mănăstirea Neamț, în anul 1816, cu o prefață a episcopului Iosif al Argeșului[85].

În catalogul bibliotecii Mănăstirii Neamț de la începutul secolului trecut, sub numele dascălului Gherontie sunt menționate următoarele traduceri: „Filotei Sinait. Izvod" (in-cvarto, 25 de foi), „Isaac Sirul. Izvod" (in-folio), „Calist Catafigheotul. Izvod" (in-cvarto), „O carte pentru unie" (in-cvarto, 122 de foi), „Nil Sinait. Izvod" (in-cvarto, 35 de foi)[86].

6. Ieromonahul Climent

În catalogul citat al bibliotecii Mănăstirii Neamț este înregistrată și traducerea integrală a antologiei lui Pavel Everghetinos, *Adunare a graiurilor și a învățăturilor celor de Dumnezeu grăite a purtătorilor de Dumnezeu părinți,* cărțile 1-4, în două volume, cu mențiunea: „Aceste tuspatru cărți le-au tălmăcit păr. Climent duhovnic, și aceste-s izvoadele" (in-folio, vol. I, 228 de foi, vol. II, 255 de foi). O copie a acestei traduceri, al cărei prim volum (in-folio, 246 de foi) este datat 1794, iar al doilea (in-folio, 301 foi) 1799, se află acum în biblioteca Mănăstirii Neamț (inv. *473* și *476*). Altă copie, efectuată la Mănăstirea Slatina, în anul 1807, se găsește în ms. 2578 de la BAR[87]. Traducerea a fost făcută din limba greacă, probabil după ediția apărută la Veneția, în anul 1783.

---

82. Vezi BRV, III, p. 136, 288-289.

83. *Ibidem,* p. 190-193.

84. Vezi N. Iorga, *Două biblioteci de mănăstiri,..,* citat la nota 2, p. 60-61.

85. Vezi BRV, III, p. 137-139.

86. Vezi D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise...,* citat la nota 2, p. 419-430.

87. Vezi G. Strempel, *Catalogul manuscriselor românești...,* vol. II, p. 318-319.

Numele lui Climent, probabil tot în calitate de traducător, apare și în mențiunea următoare din catalogul citat al bibliotecii de la Neamț: „Stihurile lui Sinesie. Izvod. Ierom. Climent“ (in cvarto).

7. **Ieromonahul Iosif**

Am văzut mai sus, în schița bio-bibliografică a ieromonahului Isaac, că Iosif a fost ucenicul acestuia și că a revăzut și tipărit traducerile din Efrem Sirul și din Isaac Sirul rămase de la dascălul său. În catalogul citat al bibliotecii Mănăstirii Neamț sunt înregistrate însă, sub numele *ierodiaconului* Iosif, care este, probabil, aceeași persoană cu ieromonahul de mai târziu, următoarele două traduceri: „Isídor Pilusiotul. Izvod. Ierodiacon Iosif“ (in-folio) și „Ioan Gură de Aur, tom. 2. Au tălmăcit-o ierodiacon Iosif“ (in-folio). Traducerea din Isidor Pilusiotul se găsește, într-o copie din anul 1799, în biblioteca Mănăstirii Neamț (inv. *491*).

SIGLE FOLOSITE ÎN STUDIU

BAR	= Biblioteca Academiei Române
BCU Iași	= Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu“ din Iași
BOR	= „Biserica Ortodoxă Română“, I, 1874—1875, și urm.
BRV	= Ioan Bianu și colab., *Bibliografia românească veche*, vol. I-IV, București, 1903—1944.
MMS	= „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, I, 1925, și urm.
ST	= „Studii teologice“, I, 1949, și urm.

N. A. URSU

DEZVOLTAREA MUZICII RELIGIOASE ÎN TIMPUL STĂREȚIEI SFÂNTULUI PAISIE VELICICOVSCHI (CEL MARE)

Înfruntând — nu fără o doză de amărăciune — reproșurile de a fi „convertit" în istoria muzicii anumite personalități marcante ale istoriei vieții religioase românești [1], sau de a fi exagerat rolul inspirației religioase în lucrările compozitorilor Marțian Negrea [2], Gavriil Galinescu [3], Teodor Teodorescu [4], Paul Constantinescu [5], ne propunem în cele ce urmează să restituim istoriei muzicii românești și culturii noastre în general, activitatea unui stareț, în timpul căruia se va înregistra un punct culminant al școlii muzicale tradiționale bizantine, cu ultimii săi reprezentanți ce fac trecerea spre muzica în notație chrisantică și în care va fi atras inclusiv reformatorul român Macarie Ieromonahul și un debut al mișcării corale pregătitoare a noului curent ilustrat în aceeași mănăstire de Ioan Cartu și al școlii lui Musicescu. Este vorba de Paisie cel Mare sau Velicicovschi, stareț al mănăstirii Neamț din august 1779 până în noiembrie 1794, când se mută la cele veșnice, la 72 de ani neîmpliniți.

Nu dorim să ne sprijinim pe aura sa în permanentă și continuă creștere până la recenta canonizare și nici nu credem că relevarea unor contribuții de excepție, din păcate insuficient cunoscute, i-ar spori această aură. Sperăm doar ca istoria muzicii noastre ca și cea a culturii românești să se îmbogățească cu unele noi date. Aceasta pentru că nu ni se pare deloc întâmplătoare explozia școlii muzicale de la Neamț, cu marii săi reprezentanți, Iosif, Visarion și Dorothei, în timpul stăreției și imediat după trecerea în lumea cuvioșilor a starețului Paisie, ale cărui rămășițe pământești au fost îngropate sub cripta din mănăstire, pe care stă scris: „Aicea se odihnește fericitul părintele nostru starețul ieroschimonahu și arhimandrit Paisie malorusianul, carele viind de la Muntele Athosului în Moldova cu 60 de ucenici, și aici mulțime de frați adunând și viața cea de obște prin sine o au înnoit, și așa

---

1. Vasile, Vasile; *Iosif Naniescu — reprezentant de seamă al muzicii psaltice.* În: *Muzica,* București, Serie nouă, An. IV, nr. 4 (16), octombrie-decembrie 1993 și An V, nr. 1 (17), ianuarie-martie 1994; Idem, *Veniamin Costachi (1768—1846) — promotor al muzicii în țara noastră;* În: *Muzica,* București, Serie nouă, An V, nr. 3, iulie-septembrie 1994; Idem, *Aplicarea reformei chrisantice în Moldova* — comunicare la colocviul cu tema *Muzica sacră în spațiul românesc,* Iași, 30 mai 1994 și programată să apară în volumul consacrat manifestării.

2. Vasile, Vasile; *„Recviemul-parastas" de Marțian Negrea;* În: *Muzica,* București, Serie nouă, An IV, nr. 3 (15), iulie-septembrie 1993, p. 61-69.

3. Vasile, Vasile; *Gavriil Galinescu — reprezentant de seamă al folcloristicii românești,* teză de doctorat, Academia de muzică „Gheorghe Dima", Cluj Napoca, 1994.

4. Vasile Vasile; *Profiluri de muzicieni români sec. XIX-XX,* vol. I, București, Editura muzicală, 1986.

5. Vasile, Vasile; *Muzica sacră în creația lui Paul Constantinescu* — comunicare susținută în cadrul simpozionului „Paul Constantinescu — personalitate de excepție a muzicii românești", Ploiești, 17 dcembrie 1993 și programată să apară în revista *Studii teologice.*

către Domnul s-au mutat, la anul 1794, noiembrie 15, în zilele Binecredinciosului Domn Mihail Sutul Voievod și a Preasfințitului Iacov". Este unul din primele semne care vor duce, în final, la sanctificarea sa, avându-se în vedere statornicirea prin el a ceea ce principalii săi biografi vor numai o „școală de viață duhovnicească"[6], cu prelungiri remarcabile în timp și în spațiul ortodox, nu numai românesc, dar și în viața culturală, de care va beneficia și muzica. Între principalele direcții ale *așezământului* paisian se numără: „1. viața de obște; 2. o disciplină severă și în spiritul valorilor ascetice; 3. îndeletnicirea cu diferite meșteșuguri; 4. preocupări de îmbogățire a culturii teologice"[7]. În aceste preocupări va fi inclusă și muzica, sprijinită direct de ilustrul stareț nemțean.

Pentru detalierea celor două planuri de afirmare muzicală a vetrei culturale nemțene din timpul conducerii de către Paisie, se impun răspunsuri la alte două probleme importante, legate, de altfel, între ele și anume: care erau tradițiile muzicale ale marii lavre moldave, pregătitoare ale salturilor din timpul mișcării paisiene și care erau motivele ce-l mânau pe acest mare reformator al vieții monahale și culturale în renumitul centru al ortodoxismului, Neamțul ?

Nu vom reitera aici toate detaliile unei lucrări ample ce-și așteaptă publicarea[8], dar vom prelua elementele cele mai importante pentru susținerea ideii că Mănăstirea Neamț, una din cele mai vechi din spațiul românesc, a fost în același timp, una din cele mai puternice vetre de cultură în general și de cultură muzicală în particular.

Strălucirea ei culturală încă din timpul lui Alexandru cel Bun, când se înregistrează prima bibliotecă din Moldova și a doua din spațiul românesc, după cea de la Tismana[9], rezultată din reunirea fondurilor de carte de la Neamț și Bistrița, va fi dublată de cea de pepinieră pentru viitorii ierarhi ai Moldovei. Aici se învață scrierea și citirea cărților în limba slavonă și grecească, pictura, sculptura, arta caligrafiei și miniaturală, dar și tipicul și muzica bisericească. Un reper al acestor strădanii ale călugărilor nemțeni care „țineau școală pentru dieci și clerici"[10], îl constituie minunatul *Evanghelia*r scris de Gavriil, fiul lui Urie, la 1429, aflat în prezent în fondul Bibliotecii Bodleyană din Oxford. Școala caligrafilor miniaturiști de la Mănăstirea Neamț este ridicată de monahul Gavriil „pe o treaptă superioară și a format caligrafi și miniaturiști ca Nicodim de la Putna"[11].

Tot de la Neamț va fi recrutat, pentru Putna — noua ctitorie ștefaniană, care se va afirmă la sfârșitul secolului al XV-lea și

---

6. Cetfericov, Serghie; *Paisie starețul Mănăstirii Neamțu din Moldova*, Traducere de patriarhul Nicodim, Mănăstirea Neamț, 1943, p. 355.

7. Ivan, Ioan și Porcescu, Scarlat; *Mănăstirea Neamț*, Iași, 1981, p. 125.

8. Vasile, Vasile; *Vetre de cultură muzicală românească: Școala muzicală de la Neamț și Școala muzicală de la Iași*, lucrare achiziționată de Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, inv. nr. 22781.

9. Cândea, Virgil: *Cartea în muzeele noastre*, În: *Revista muzeelor*, București, An IV (1967), p. 18.

10. Iorga Nicolae; *Mănăstirea Neamțului*, Mănăstirea Neamț, 1925, p. 14.

11. Tomescu Mircea; *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, Editura științifică, 1968, p. 22.

începutul secolului al XVI-lea ca principală școală muzicală a epocii, recunoscută și de specialiști străini [12] — starețul Ioasaf, conducător pentru un timp al ambelor mănăstiri. Puternica și justificata atracție a manuscriselor putnene, puse recent în circulație [13], a avut darul de a umbri școala muzicală de la Neamț, din care descinde nu numai starețul amintit, unde se presupune a se fi format însuși Evstatie Protopsaltul [14], școala muzicală de la Putna apărând, deci, ca fiind continuatoarea celei de la Neamț.

Un nume ce nu trebuie uitat atunci când se discută despre însemnătatea culturală a Mănăstirii Neamț, în pofida controverselor stârnite, este al lui Grigore Țamblac, întâlnit la Athos, în Serbia și în Ucraina, ca mitropolit al Kievului, și care a fost delegatul Patriarhiei de Constantinopol la aplanarea conflictului dintre aceasta și Mitropolia Moldovei, care apelase la o altă jurisdicție pentru numirea ierarhului moldovean Iosif. Rămânerea lui Țamblac ca prezviter al marii Biserici a Moldovlahiei și ca dascăl al Mitropoliei, trebuie să fi fost dictată și de climatul favorabil găsit aici și la Mănăstirea Pantocrator — cum fusese denumit Neamțul, al cărei egumen va deveni. Fără a face o ierarhizare a diferitelor activități desfășurate de Grigorie Țamblac, ne vom limita la cele muzicale, mai puțin sau deloc cunoscute până în prezent. Autorul *Istoriei monastirii Neamțu*, ieromonahul Andronic, citează liturghia pe care „am scris-o eu smeritul Grigore Țamblac, mitropolitul Kievului, Galiției și a toată Rusia, Carele am fost și mai înainte învățător pământului Moldovei și egumen monastirii cei mari Pantocrator ce se numește Neamț, și am fost și la al VIII-lea sobor la Florența". Din păcate această liturghie nu a mai fost găsită de episcopul Melchisedec atunci când a studiat manuscrisele slavone din mănăstire.

Dacă luăm în considerație părerile episcopului Melchisedec cu privire la originea română a lui Grigore Țamblac [15] înseamnă că el a cunoscut cântarea bizantină în limba greacă, bulgară, sârbă, rusă, și română și rolul lui în muzica din Moldova timpului său trebuie să fi fost deosebit de important. În felul acesta „dascălul școlii domnești de la începutul domniei lui Alexandru cel Bun" [16],

---

12. Pennington, Anne E.; *Muzica în Moldova medievală*, Ediție îngrijită de Titus Moisescu, Traducere din limba engleză de Constantin Stihi-Boos, București, Editura muzicală, 1985; Conomos, Dimitri E; *Mănăstirea Putna și tradiția muzicală a Moldovei în secolul al XVI-lea*, În volumul citat, p. 221-267.

13. Școala muzicală de la Putna *Manuscrisul nr. 56/544/576 I, de la Mănăstirea Putna, Antologhion*, Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu, București, Editura muzicală, 1980; Idem, P. II, *„Stihirar"*, Transcripta, București, Editura muzicală, 1984; Idem, *Manuscrisul nr. I, 26, „Antologhion"*, București, Editura muzicală, 1981; *Antologhionul lui Evstatie Protopsaltul Putnei*, Ediție îngrijită și adnotată de Gheorghe Ciobanu și Marin Ionescu, București, Editura muzicală, 1983, *Școala muzicală de la Putna, Manuscrisul nr. 12 /Leipzig, „Antologhion"*, Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Titus Moisescu, București, Editura muzicală, 1985.

14. Ciobanu, Gheorghe; *Introducere la Antologhionul lui Evstatie Protopsaltul Putnei*, București, Editura muzicală, 1983, p. 37 și 98.

15. Episcopul Melchisedec; *Grigorie Țamblac*, În: *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, București, An, II, vol. III, 1884.

16. Pușcariu, Sextil; *Istoria literaturii române*, Epoca veche, vol. I, Sibiu, 1921, p. 14.

„prezviter al marii biserici a Moldovlahiei“ [17] intră în istoria muzicii ca autor al unei stihiri de la Litia Sfântului Ioan cel Nou de la Suceva, amintită de Cristian Ghenea, peste munți, în manuscrisul de la Ibașfalău, datat între 1570 și 1619 [18], cu muzica lui Evstatie al Putnei. Nu reluăm detaliile disputei în care au intrat R. Pava [19], Gheorghe Ciobanu [20], P. P. Panaitescu, Nestor Camariano și Alexandru Piru [21], dar credem că aparține lui Țamblac nu numai textul, dar și o primă variantă a melodiei, care a circulat, până la cea scrisă a lui Evstatie, fie în formă orală sau scrisă dar pierdută, căci nu ne putem explica altfel circulația textului cântării sfântului devenit patron și practicată în toată Moldova, neînsoțită de melodia cu care a fost concepută, chiar dacă aceasta suferea modificările inerente unei cântări orale. Calitatea de alcătuitor de cântări bisericești a lui Grigore Țamblac este citată și de V. Mitrofanovici [22]. Iațimirski și V. M. Undelski aduc un nou argument al activității muzicale a lui Grigore Țamblac, consemnând într-o culegere de documente slavone, existente în bibliotecile românești, un manuscris din 1842 (Ms. slavon nr. 65 din Biblioteca Academiei), care cuprinde un fragment melodic numit de Evsevie Vaghiu „țamblacina“, argument reluat de R. Pava în materialul citat [23] și de Octavian Lazăr Cosma [24], cel care crede că în pofida penuriei datelor și a controverselor, e de acceptat că „preocupările muzicale ale lui Grigore Țamblac pot să aibă o bază reală“.

Prestanța culturală mereu crescândă a Mănăstirii Neamț, prin activitatea susținută a iluștrilor săi reprezentanți, pare să se fi extins în toată Moldova și chiar dincolo de hotarele ei, în lumea slavă, unde se înregistrează „niametkji raspev“, alături de „greceiskji raspev“, „putneavskji raspev“, „kievskji raspev“ identificate la Kiev, Lvov și Arhanghelsk [25]. Cu un *niametkji heruvic*, ne vom întâlni în manuscrisul nr. 610 din fondul Bibliotecii Academiei (fila 279 v), manuscris venit în țară probabil în curentul paisian, fiind în notație sinodală de Petersburg și trecut prin fondul Mănăstirii Vorona.

Cele două mănăstiri vor deveni principale centre de înflorire a cântării bizantine, după căderea imperiului, Neamțul ajungând să

---

17. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei, vol. I, 1964, p. 264.

18. Ghenea, Cristian; *Creația muzicală în veacurile trecute*, în: *Muzica*, București, An XIV, nr. 5-6, mai-iunie, 1964, p. 63.

19. Pava, R.; *Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna*, în: *Studii și materiale de istorie medie*, București, vol. V, 1962, p. 351.

20. Ciobanu, Gheorghe; *Muzica bisericească la români*, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, An. 90, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1972; Republicat în: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. I, București, Editura muzicală, 1974, p. 336.

21. *Istoria literaturii române*, București, Editura Academiei, vol. I, p. 264.

22. Mitrofanovici, V.; *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929.

23. Pava, R.; *Op. cit.*, p. 344-345.

24. Cosma, Octavian Lazăr; *Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, Editura muzicală, 1973, p. 173.

25. Petrescu I. D.: *Principiile cântării bisericești bizantine*, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, An LII, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1934, p. 582.

devină ceea ce un viitor stareț va numi „școala noastră națională a Bisericii Ortodoxe de Răsărit", în care „profesorii nu erau unul singur, sau doi, trei... ci aproape fiecare călugăr, care-și avea ucenici în jurul său, îndeplinea și funcția de profesor. Unii învățau pe ucenici citirea, alții citirea și muzica bisericească..." [26]. De altfel chiar în timpul epocii de strălucire a școlii muzicale de la Putna este atestată la Neamț activitatea unui alt ctitor de cultură românească, Teodosie, asemănată cu cea a lui Evstatie Putneanul [27].

Mărturii în sprijinul școlii muzicale nemțene aduce și Mihail Kogălniceanu, în cea de-a doua ediție a *Cronicilor*, în a căror prefață arată că, între manuscrisele letopisețelor studiate, a găsit și „cartea de muzică religioasă Psaltiki a capelei domnești din Cetatea Neamțului din timpul lui Ștefan cel Mare [28], ale cărei urme, din nefericire, nu au mai fost identificate. Cartea în discuție îl determină pe bizantinologul Sebastian Barbu Bucur să afirme: „pe vremea lui Ștefan cel Mare psalții cântau după cărți de muzică religioasă numite mai târziu psaltichii" [29].

Dar învățarea și practicarea muzicii nu se făcea numai pe manuscrise muzicale, ci și pe cele conținând textele poetice cultice. Dintre cele copiate sau traduse în Mănăstirea Neamț și utilizate și în scopul învățării și practicării cântării amintim: *Mineiul de la Neamț*, scris pe pergament (Biblioteca Academiei, nr. 682), apreciat „după datele paleografice și lingvistice" [30] ca aparținând secolelor XIII-XIV, *Mineiul lunii februarie* din 1445, *Mineiul pe martie*, din același an, *Liturghierul* din 1502, dăruit mănăstirii de logofătul Ion Tăutu, *Sbornicul de cântări bisericești*, *Octoihul* lui Gavriil, *Octoihul* (glasurile I-IV), *Octoihul* (glasurile V-VIII) din 1440, alte patru *Mineie*, atribuite de unii autori tot lui Gavriil, dar scrise și de ucenicii lui (1445—1448). *Octoihul* lui Macarie, găsit la Mănăstirea Hilandar, în Athos, constituie o dovadă a inițiativelor culturale ale domnitorilor români dar și a legăturilor permanente și strânse cu ortodoxia grecească, confirmări strălucite ale afirmațiilor lui Virgil Cândea: „Noi simțim Bizanțul ca în mare măsură al nostru, de aceea orice semn de prețuire a valorilor lui îl înțelegem ca pe un omagiu adus înseși originilor civilizației românești" [31]. De altfel, cercetări recente afirmă tot mai pregnant ideea că Athosul, prin susținerea materială a voievozilor români, poate fi considerat un metoc al Țărilor Române.

---

26. Grădinaru, Ioanichie. *Însemnătatea culturală și religioasă a mănăstirei Neamțului în trecutul neamului*, Iași, 1942, p. 18-19.

27. Plămădeală, Antonie; *Clerici ortodocși ctitori de limbă și cultură românească*, București, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, 1977, p. 7.

28. *Cronicile Române*, a doua ediție, tom. I, Bucuresci, Imprimeria Națională, 1872, p. XVIII.

29. Bucur, Sebastian Barbu; *La musique byzantine sur le teritoire de la Roumanie jusqu'au XVI siècle*, În: *Actes du XIV Congrès International des etudes byzantines*, Bucarest, 6-12, iunie-septembrie 1971, vol. III, București, 1976, p. 528.

30. Panaitescu, P. P.; *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Române*, București, 1959, p. VIII.

31. Cândea, Virgil; *Noi și Bizanțul*, În: *Lumea Bizanțului*, volum pregătit în întâmpinarea celui de-al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine (București, 6-12 septembrie 1971), București 1972, p. 13.

Continuând șirul manuscriselor cultice scrise la Neamț pentru Putna întărind, deci, ideea legăturii și filiației celor două școli muzicale, ne vom opri asupra *Mineiului pe august* și a altor două *Mineie* pe noiembrie, scrise de călugărul Casian, urmate de un *Minei pe ianuarie*, tot din 1467.

Psaltirea slavonă din 1529, scrisă „cu truda mânei mult păcătoase a ieromonahului Ion din Monastirea Neamțului", continuă tradițiile cărților de cult, pe care se învăța și se practica muzica liturgică. Va urma, după o pauză îndelungată, determinată fie de o stagnare culturală, fie de neidentificarea rodului străduințiilor epocii, *Mineiul* din 1574, scris de Trifan și „dat întru rugă sie și pentru sufletul său la mănăstirea Neamțului [...], în zilele Domnului nostru Ioan Petru Voevod, Domnitorul țării Moldovii, când au venit păgânii turci și tătari și au ucis pe Ioan voevod și pe toți ostașii lui și cuceriră țara Moldovei mai mult de jumătate".

Cu manuscrisele cultice din secolul al XVIII-lea, cuprinzând doar textele cântărilor, ne apropiem de epoca paisiană. Trebuie menționat, astfel, *Octoihul sârbesc* din 1701, care ne confirmă învățarea și practicarea de cântări pe asemenea cărți: „să se știe de când am învățat eu carte la Neamțu, atunci era un diac domnesc și învăța la 7 glasuri (sic I), veleat 7209, mart. 2, „cum citim în însemnarea lui Neculai Diacul „în această carte a bisericii ot Timișești". În fondul mănăstirii se păstrează *Osmoglasnicul*, cuprinzând imnurile sârbătorilor de peste an: stihiri, podobii sedelne, svetelne etc. (Ms. 101), *Osmoglasnicul* de la finele secolului al XVIII-lea (Ms. 97) și *Osmoglasnicul* cuprinzând și această însemnare: „Ca să se știe acest osmoglasnic că l-am dat fiului meu, Vasile, ca să-mi fie mie pomană după săvârșitul meu, 7234 (1726) Fevruarie 27, Toader Dascălu". Pe un *Angherist (Octoih)* din 1747 găsim o nouă confirmare a învățării cântării practice pe cărți cuprinzând numai textele poetico-dogmatice și numele altui dascăl nemțean necunoscut: „Pe această carte am învățat eu Nicolae și cu Andrii la părintele Michail la mănăstirea Neamțului, în zilele Mării Sale Ion Ion Nicolae Voevod și Mitropolit era în Eși mitropolitul Nikifor și învățam noi la glas 7-lea la sedelne îmbla leatu 7255...".

Un studiu deosebit ar merita manuscrisul grecesc inventariat la nr. 14, un *Irmologhion* grecesc, de toată splendoarea, scris în 1772 și în care apare numele lui Anastasie sîn Vaias, considerat de unii copist[32], de alții, autor al cântărilor[33], și, în sfârșit, și copist și autor al cântărilor[34]. Curiozitatea acestui manuscris semnat de Anastasie sîn Vaias „la anul 1772, ian. 24" (fila 124), este sporită de apariția textelor românești alături de cele grecești și slavone și de semnătura autografă, a cărei construcție ne trimite la numele

32. Moldoveanu, Nicu; *Izvoare ale cântării psaltice* în *Biserica Ortodoxă Română*, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, An XCII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1974, p. 220; la fel îl consideră — copist — catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Mănăstirii Neamț.

33. Cosma, Octavian Lazăr; *Op. cit.*, p. 374; *Irmologhionul* este considerat ca derivând „de la școala psaltică a Mănăstirii Neamțului".

34. Ivan, Ioan; *Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț*. În: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, An, XXXVI, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1960.

lui Filothei sîn Agăi Jipei. În plus, manuscrisul are o circulație interesantă: la 16 martie este cumpărat de Naum Râmniceanu „de la cel întru monahi Ilarion din satul locului de naștere Râmnic"; la 19 august 1797 Naum îl dăruiește „celui întru diaconi prețuitul neamnului, kyr Teodosie al celei întru tot sfintei mitropolii Iași"; Teodosie îl dăruiește, peste mai mulți ani, în 1812, paraclisului „pe care acum din nou l-a zidit Preaosfinția sa, kyr Veniamin Proiu Moldovei".

O investigare mai meticuloasă a fondului de manuscrise muzicale din biblioteca mănăstirii evidențiază pătrunderea în ele, ca urmare a practicării în marea vatră a monahismului și a culturii ortodoxe românești și a extinderii lor și în alte centre monastice, a unor creații aparținând marilor psalți ai secolelor trecute. Așa, de exeinplu în manuscrisul nemțean nr. 3, la fila 10, *Canonul la Duminica Stâlpărilor* „dupre firea moldovenească", nu este altceva decât cunoscuta cântare *Arătatu-s-au ale adâncului izvoare...*, care „cu nevoință, din grecia s-au scos" de către Filothei, apărute în *Psaltichia rumănească*, datată 1713 și recent pusă la dispoziția celor interesați, de Sebastian Barbu Bucur, în notație dublă, psaltică și liniară [35]. În manuscrisul grecesc-românesc nr. 1, cuprinzând cântări psaltice, cu titlurile în limba română, întâlnim și creații ale unor autori români, între care atrag atenția Nicolae Protopsaltul și Mihalache Moldoveanul.

A fost deja evidențiată una din notele caracteristice desprinse din cercetarea manuscriselor din fondul mănăstirii: „Importanța școlii nemțene constă în faptul că pune accentul mai ales pe cântările irmologice „syntomon", în timp ce la ceilalți psalți predomină, alături de cântările papadice și de stilul kratimă, stilul «argon» [36]. Este drept că remarca eminentului bizantinolog pornește de la analiza creației lui Iosif Monahul, dar se poate discuta despre o anticipare a acestui specific încă în perioada prepaisiană.

Prezenta încercare de reconstituire a tradițiilor muzicale din marea lavră nemțeană nu poate avea pretenția de a fi completă. Credem că viitorul ne mai poate oferi surprize, în sensul identificării și a altor documente și mărturii, care să completeze datele cunoscute până în prezent. Dacă numeroasele incendii și războaie au putut distruge multe manuscrise ale truditorilor acestei mari vetre de cultură românească, și ortodoxă, tot atât de numeroasele pustiiri, prădăciuni și furturi, inventariate și ele de autorii monografiei mănăstirii [37] (menționăm doar anii în cronologia lor: 1633, 1671, 1693, 1716, 1821 și devastatorul incediu din 1862, din care au scăpat doar manuscrisele luate peste Prut de întemeietorii Noului Neamț) poate numai au rătăcit cărți și documente de preț pentru reconsti-

---

35. Bucur, Sebastian Barbu; *Filothei sin Agăi Jipei Psaltichie rumănească*, I, *Catavasier*, II. *Anastasimatar*, III. *Stihirariul*, București, Editura muzicală, 1981, 1984, 1986, vol. IV.*Stihirar-Penticostar*, București, Editura Episcopiei Buzăului, 1992.

36. Ciobanu, Gheorghe; *Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, În: *Musica antiqua Europae Orientalis*, Bydgoszcz, 1972, Polska. Acta scientifica Congressus III; Republicat în: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie...*, p. 303.

37. Ivan, Ioan și Porcescu, Scarlat; *Op. cit.*, p. 119-120.

tuirea inclusiv a tradițiilor muzicale din marea vatră a monahismului ortodox românesc. Datorită lipsei manuscriselor, în special a celor muzicale, care nu puteau lipsi din acest Ierusalim românesc, reconstituirea întregului domeniu întârzie, întâmpinând mari greutăți. Nici până astăzi nu se știe cine erau și ce activitate au desfășurat cei trei „fericiți întru pomenire părinți dascăli Ilarion, Gherondie și Isaac din Sfânta Monastirea Neamțului", amintiți la loc de cinste de Ieromonahul Macarie în *Prefața Irmologhionului* său. tipărit la Viena, în 1823. Doar din prefața vrednicului lor urmaș știm că acești tălmăcitori de cântări cultice în limba română, dar care trebuie să fi fost și cântăreți de aceeași dimensiune, „porniți fiind cu aprinderea de râvnă patrioticească, toată viața lor, cu toată iscusința și dreaptă socoteală și-o au cheltuit [...] lăsând Patriei și Bisericii [...] drepte, înființate și nestrămutate tălmăciri" [38]. De altfel ei se încadrează în curentul paisian.

În pofida unor lacune în realizarea acestei panorame, ea oferă posibilitatea cunoașterii terenului pe care va înflori curentul paisian, reprezentând punctul culminant al școlii muzicale de la Neamț, cu începuturi pierdute în negura veacurilor precedente. De altfel, însuși Cuviosul Paisie nu era străin de aceste avantajoase **tradiții.**

A doua problemă propusă a fi creionată are în vedere motivele poposirii la Neamț a celui considerat „generalul copiștilor și traducătorilor, izvoditorilor și tălmăcitorilor", cum l-a numit Nicolae Iorga [39]. Cu alte cuvinte: ce-l mâna pe acest viitor mare reformator al vieții monahale, în renumitul centru al ortodoxismului? Răspunsul ni-l dă biograful său, Serghie Cetfericov: „În orientul grecesc ortodoxia strâmtorată și împilată de turci nu se putea bucura de libertatea necesară. În Rusia, viața monahicească încerca strâmtorare din partea guvernului. Moldovlahia însă, cârmuită de domnitori binecredincioși (...) era sub toate raporturile țară îndemânatică" [40]. Cuviosul Paisie, redescoperitorul spiritualității și vieții monahale ortodoxe, știe, probabil încă de la Athos, acest lucru. deoarece el nu revine, după perioada athonită, în țara lui, ci-și caută loc în Țările Române, stabilindu-se în final în trei dintre principalele centre monastice moldovenești, Dragomirna, Secu și Neamț, toate veritabile vetre de cultură ortodoxă tradițională și cunoscute prin aceasta dincolo de fruntariile românești. În ultima vreme, pe baza aprofundării istoriei, înșiși specialiști greci (C. Papoulidis, A. E. Tachiaos ș. a.), recunosc faptul că această spiritualitate tradițională în spațiul românesc privește atât viața duhovnicească a călugărilor în spiritul canoanelor Sfinților Părinți, cât și activitatea culturală, și s-a păstrat nealterată și în condiții excepționale pe tot parcursul secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea, până la mișcarea paisiană, cum s-a putut vedea și din succinta trecere în revistă a vieții culturale nemțene legată de domeniul muzical, amintită mai sus. Într-un recent studiu, starețul altei mari chinovii

---

38. Macarie, (Ieromonahul): *Prefoță și Irmologhion sau Catavasieru muzicesc*, Viena, 1823, p. V.
39. Iorga, Nicolae; *Mănăstirea Neamțului...*, p. 44.
40. Cetfericov, Serghie; *Op. cit.*, p. 97.

moldave, Arhimandritul Ciprian Zaharia al Bistriței, evidențiază teoria tot mai extinsă a profesorului C. Papoulidis, care distinge două „renașteri“ ale ortodoxiei secolului al XVIII-lea. Una este cea athonită, cunoscută viitorului înnoitor al monahismului ortodox și alta, moldo-slavo-română, care o precede pe cea dintâi și culminează cu mișcarea paisiană[41]. Studiul sintetizează ideile privind rădăcinile românești ale paisianismului, dovedite și de materiale recente ale mitropolitului Antonie Plămădeală și ale regretatului preot profesor D. Stăniloae, și-l consideră ca o mișcare ecumenică pornită în țările ortodoxe și reprezentând o sinteză panortodoxă cu rădăcinile în ortodoxia românească. În felul acesta se reliefează exagerările privind originea rusească a paisianismului, determinate de cunoașterea parțială a biografiilor promotorului mișcării duhovnicești nemțene și moldovenești, extinsă apoi în spațiul ortodox oriental. Aceste noi și îndispensabile contribuții la cunoașterea vieții Cuviosului Paisie și a paisianismului reliefează aportul românesc atât la formarea personalității unuia dintre cei mai iluștri stareți ai lavrei nemțene cât și concepția sa privind *așezământul* — cum s-a numit în epocă, mișcarea paisiană ale cărei direcții au fost prezentate mai sus. Acest aport românesc a fost deja anticipat și va putea fi urmărit — cum vom vedea îndată — și pe plan muzical.

Un prețios document despre viața lui Paisie, a cărui figură rămâne imortalizată pe una din frescele mănăstirii, este autobiografia sa, publicată de Ștefan Bereciet, la Iași, în 1918. Din păcate, acest document se oprește la vremea când viitorul conducător al vieții monahale moldovenești, pe principiile raportului exemplar dintre ucenic și ghidul său spiritual, abia plecase din Rusia și se oprise pentru o scurtă vreme la schitul Dălhăuți, apoi la cel din Trăisteni și, în sfârșit, la Mănăstirea Cârnul. Descoperim în această autobiografie, dovezi că Paisie cunoscuse „binecuvântata această limbă moldovenească“, în care „se aduce laudă lui Dumnezeu“, încă în perioada kieviană, pe unde erau încă vii urmele cărturărești ale lui Grigore Țamblac și Petru Movilă. Aici, viitorul reformator va stabili primele sale contacte nu numai cu limba dar și cu cântarea în această limbă, pe care cu siguranță tânărul, căruia i se refuzase de către conducătorii mănăstirii Kitaevskaia, intrarea în monahism, o va învăța și practica. În Lavra Pecerska, pe lângă lucrările de gravură și de tipografie, ucenicul Paisie cântă și citește în strană — așa cum arată biografia menționată. Aceste pagini autobiografice conțin adevărate elogii aduse cântării psaltice în limba română, practicată la Kiev, de slujitorii stabiliți aici, în frunte cu mitropolitul Antonie al Moldovei, după războiul cu turcii din 1739: „De câtă bucurie s-a umplut sufletul meu, auzind că se aduce laudă lui Dumnezeu și în această limbă blagoslovită. Și minunate sunt plăcerile lui Dumnezeu, căci de atunci a început să sămislească în sufletul meu nu puțină iubire pentru binecuvântată această limbă moldovenească, norodul și acest pământ de Dumnezeu păzit“[42].

41. Zaharia, Ciprian; *Paisij Velicikovskij et le rôle oecumenique de l'Eglise orthodoxe roumaine*. În: *Irénikon*, Chevetogne, Belgique, Tome LVIII, nr. 1 (1985, p. 61-74.

42. Perechet, Stefan; *Autobiografia staretului Paisie Velicicovski*, Iași, 1918, p. 17.

Această admirație nedisimulată pentru limba română este concretizată și în faptul — necunoscut specialiștilor străini care abordează fenomenul paisian — că cel care propunea un model al duhovniciei ortodoxe tradiționale n-a scris nimic în altă limbă decât cea română pe care o vorbea curent și o stăpânea în mod desăvârșit — așa cum reliefează biografiile neintrate încă în circuitul științific european. Totodată această admirație pentru limba română și pentru poporul care o vorbea lasă încă deschisă controversa iscată în jurul descendenței Cuviosului stareț și redescoperitor al monahismului ortodox tradițional, din părinți români plecați cu generațiile domnitorului Dimitrie Cantemir, susținută de P. I. David [43], Paul Mihail [44] și Dumitru Stăniloae [45] și considerată o eroare de recentul studiu citat al arhimandritului Ciprian Zaharia. Se va adăuga „formarea sa duhovnicească" în contactul direct „cu monahismul din Moldova și Țara Românească" [46], unde a găsit o atmosferă prielnică pentru reformarea vieții monastice, extinsă și pe planul copierii și traducerii cărților marilor dascăli ai Bisericii. De asemenea, mi se pare foarte relevant faptul că primii săi discipoli și purtători ai ideilor reformatoare sunt călugării români, cei ucrainieni și ruși venind mai târziu și într-un procent diminuat.

Toate aceste elemente determină pe încă tânărul Paisie să ceară mitropolitului de la București, încredințarea unei mănăstiri pentru aplicarea reformelor sale. Neîndeplinindu-i-se cerința, pleacă în Moldova și mitropolitul Gavriil Calimah îi încredințează mănăstirea Dragomirna, a cărei aură culturală excelase sub Anastasie Crimca. Cei zece ani de activitate la Dragomirna anticipă realizările de la Neamț, călugării fiind atrași spre activități culturale, „învățându-i să copieze, să traducă, să prelucreze cărțile bisericești de care se simțea nevoie în Moldova" [47]. După ocuparea Bucovinei, de către austrieci, la 14 octombrie 1775, cu o parte din ucenicii săi, cel care aducea în Moldova noile norme athonite, cunoscute în stagiul său hotărâtor pentru acceptarea lor, trece la Mănăstirea Secu și de aici, în august 1779, la Mănăstirea Neamț, unde paisianismul devine un fenomen de necontestat.

Deoarece ctitoriile sale privind școala de viață duhovnicească, traducerile și copierile de cărți și în general activitatea culturală au fost urmărite de biografii săi, unii citați mai sus, vom încerca să conturăm aportul său la dezvoltarea muzicii religioase din cadrul Mănăstirii Neamț, extinsă și la cele din jur, Secu, Sihăstria, Agapia, Vărateo „până după anul 1840" [48].

---

43. David, P. I.; *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovski) un desăvârșit monah român. Noi cercetări și noi ipoteze,* În: *Biserica Ortodoxă Română,* București, An, XCIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1975, p. 162-193.

44. Mihail, Paul și David, P. I.; *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovschi)* ... recenzie, În: *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* Iași, An LII, nr. 3-4, martie-aprilie 1976, p. 302.

45. Stăniloae, Dumitru; *Filocalia,* vol. VII, Traducere și note de ..., București, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, 1977, p. 89.

46. Ivan, Ioan și Porcescu, Scarlat; *Op. cit.,* p. 124.

47. Iorga, Nicolae; *Mănăstirea Neamțului...,* p. 43.

48. Bucur, Sebastian Barbu; *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone,* lucrare de doctorat în muzicologie, București, Editura muzicală, 1989, p. 60-61.

Este greu de stabilit cu exactitate rolul starețului Paisie, prieten al patriarhului din Constantinopol, în evoluția școlii muzicale nemțene, din cauzele amintite mai sus: absența documentelor manuscrise, apărute în mănăstire în timpul egumenatului său și risipite apoi în toată țara și poate și peste hotare, o altă parte fiind distrusă de marile urgii abătute asupra ctitoriei mușatine. Preluând datele lui Iațiminski, istoricii amintesc faptul că din cele o mie de manuscrise, câte poseda la timpul investigațiilor sale biblioteca Mănăstirii Neamț, 276 erau din vremea lui Paisie, iar 44 erau scrise de mâna lui [49]. Între acestea câte vor fi fost cele utile reconstituirii tradițiilor muzicale statornicite în mănăstire?

Așa cum am anticipat, cel puțin două sunt planurile evoluției muzicale ce trebuie urmărite în timpul și mai ales după stăreția Cuviosului Paisie, imortalizat și în cântări religioase, puse în circulație încă din timpul vieții sale.

Primul plan se referă la afirmarea școlii muzicale nemțene. Corelând cele două date: 1779 — anul mutării lui Paisie ca stareț al Mănăstirii Neamț și 1782 — anul afirmării școlii conduse de Iosif Monahul, putem trage concluzia că paisianismul a creat mediul favorabil punerii în evidență a potențialului artistic acumulat în urma unor puternice tradiții de școală muzicală. Ținând cont că într-un domeniu ca cel muzical salturile nu apar decât ca rezultate ale unor acumulări de lungă durată, vom considera că activitatea creatoare a conducătorului școlii muzicale de la Neamț este continuatoarea vechilor tradiții amintite, dar culminația lor era posibilă numai într-un cadru generos ca cel oferit de paisianism.

Iosif de la Neamț a compus numai pe texte românești și grecești, nici un document cunoscut până acum nesusținând bănuiala unor cercetători că ar fi de origine rus și ar fi scris muzică și în această limbă. De altfel, creația sa confirmă faptul acesta, ea fiind în stilul tradițional monodic. Or, se știe că principala caracteristică a muzicii ruse cu destinație liturgică o constituie plurivocalitatea. Pe baza documentelor păstrate în mănăstire și în fondurile arhivistice nemțene, putem afirma că sintagma „cântăreț la ruși", atribuită de documente, multor viețuitori ai Mănăstirii Neamț și Secu nu este asociată nici cu numele lui Iosif Protopsaltul, nici cu cel al lui Visarion, presupus și mai insistent ca fiind de origine rus, probabil și din cauza numelui, care, așa cum se știe, este întâlnit în toată lumea ortodoxă.

Numele protopsaltului nemțean îl întâlnim în diverse forme, dar nicăieri nu se lasă loc bănuielii amintite, dimpotrivă, el apare ca principal reprezentant al cântării tradiționale, monodice și de factură bizantină. Începem această inventariere a formelor denominative a ilustrului psalt nemțean, cu cea care confirmă aserțiunea de mai sus, și anume cea din Manuscrisul gr.-rom., nr. 837 din fondul Bibliotecii Academiei, provenind de la Mănăstirea Vorona și datat secolul al XVIII-lea: „Iosif protopsaltul sfintei chinovii a obștii lui Paisie"; acesta este prezent aici cu *Anixandarele moldovenești*, cântări de la vecerniile praznicelor împărătești, pe textul

---

49. *Istoria literaturii române*, București, Editura Academiei, 1964, p. 718.

părții secunde a Psalmului 103, *Deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umplea de bunătate...* Aceleași *Anixandare* reapar în Ms. gr.-rom. nr. 678, din același fond al Bibliotecii Academiei, *Antologhionul* de la Râșca, dar cu numele autorului în altă formă: „*Anixandarele lui Iosif Monahul din mănăstirea Neamț*". În manuscrisul grecesc nr. 661 din Biblioteca Academiei întâlnim alte două variante ale psaltului moldovean: „*Iosef monahul Moldovanul*" și „*Iosef ieromonahul*", prezent cu mai multe cântări. Sub același nume, Iosef Monahul Moldovanul îl găsim în *Antologhionul* scris de Macarie Ierodiaconul de la Mănăstirea Slatina (Ms. gr.-rom. III-94 din fondul Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iași), tot cu *Anixandarele*. În același manuscris, cu alte cântări apare numele simplificat „*Iosef Moldovanul*". Cealaltă formă prescurtată „*Iosef monahul*" o întâlnim în Ms. gr.-rom. nr. 576 și 642 din fondul Bibliotecii Academiei Române. În forma „*alcătuite de Kyr Iosif Monahul*", întâlnim alte cântări în Ms. rom. nr. 101, *Irmologhionul moldovenesc*, dar cu el trecem deja în secolul al XIX-lea. Aceeași formulă mai protocolară de prezentare a autorului apăruse și în Ms. nr. 642, *Antologhionul moldovenesc*.

Anixandarele par a rămâne cea mai cunoscută creație a lui Iosif Monahul, dar ele vor avea o răspândire nemaiîntâlnită în cazul altora. Completăm lista manuscriselor în care apar aceste cântări, un argument în plus pentru valoarea lor în epocă și mai târziu, până la Dimitrie Suceveanu, care le dă forma definitivă, practicată și astăzi la vecerniile marilor sărbători: în *Antologhionul* provenit din biblioteca mitropolitului Iosif Naniescu (Ms. gr.-rom. nr. 766 B.A.R.), în *Podobierul* lui Ioniță Pralea (Ms. gr.-rom. nr. 576), în *Heruvico-Chenonicarul* de la începutul secolului al XIX-lea (Ms. gr.-rom. 1879), în miscelaneul nr. 3005 din fondul B.A.R., (pe fila 6 apare și însemnarea „Sfârșitul [...] Anixandariilor ce s-au scris în Mănăstirea Neamțului (...) La leat 1798, mai 10", într-un *Irmologhion*, păstrat la Mănăstirea Secu, unde sunt prezentate ca „facerea răposatului păr. schimonah Iosif Protopsalt". În manuscrisele păstrate în biblioteca Mănăstirii Neamț, Iosif Monahul apare în cel grecesc, inventariat la nr. 32, care este legat împreună cu *Rânduiala hirotoniei arhierești* (carte tipărită la Mănăstirea Neamț în timpul starețului Sofronie) tot cu *Anixandarele moldovenești*, dar și cu o altă creație „*Cu noi este Dumnezeu*", cu textul în limba greacă, dar și în română, „facerea părintelui Iosif Monahul și Protopsaltul Sfinte Monastiri Neamțul". Urmează aceleași anixandare „scrise de părintele Iosif psaltul, după cele grecești", în manuscrisul românesc nr. 1, cuprinzând „heruvice moldovenești scoase de părintele Visarion". Cea mai curioasă apariție a anixandarelor este cea din *Psaltichia rumănească* a lui Filothei sin Agăi Jipei (manuscrisul românesc nr. 61 din fondul Academiei Române), scrisă în anul 1713. Pe primele file, lăsate libere de Filothei, își fac loc, mai târziu, se înțelege, creațiile lui Iosif de la Neamț de la Vecernie: *Anixandarele moldovenești*, cu următoarele subtitluri: *Deschizând Tu mâna Ta..., Iar întorcându-Ți Tu fața Ta..., Trimite-Vei duhul Tău..., Fie mărirea Domnului..., Cel ce caută spre pământ..., Cânta-voi Domnului..., Îndulcească-se lui vorba mea..., Lipsească păcătoșii de pre pământ..., Soarele și-au cunoscut apusul său..., Cât s-au mărit lucrurile Tale,*

Doamne..., Slavă Ție..., Slavă..., Și acum..., Aliluia. Ele au fost introduse în manuscris, pe filele lăsate libere, în cea de-a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, fapt constatat de Sebastian Barbu Bucur în descrierea manuscrisului original[50]. Alipirea lucrărilor lui Iosif de cele ale lui Filothei, apărute în primele decenii ale secolului, pare să nu fie întâmplătoare și are menirea să dovedească prețuirea lor egală, de către cântăreții ce-și pun activitatea în slujba procesului de românire a cântărilor bizantine. Ele vor traversa perioada reformei chrisantice, datorită valorii lor, dar și a ucenicilor protopsaltului, în frunte cu Visarion. Manuscrisul grecesc nr. 34, din fondul mănăstirii, cuprinde *Anixandarele mari,* „facere a părintelui Iosif Monahul, călugăr din Sfânta Monastire Neamțul și au fost compuse pe sistima veche de susnumitul părinte; iar pe sistima nouă sunt traduse de ieromonahul Visarion duhovnicul tot din această monastire călugăr".

Încercarea de a găsi primul manuscris în care apar *Anixandarele* și alte creații aparținând lui Iosif de la Neamț sfârșește în explicațiile precedente; nu se cunoaște până în prezent acest manuscris. Este greu de crezut că psaltul nu și-a notat aceste creații, care se vor bucura de o circulație invidiabilă. Dacă varianta orbirii sale spre sfârșitul vieții, când mitropolitul Veniamin Costachi se interesa dincolo de hotarele țării de un tămăduitor, e reală, aceasta nu poate explica lipsa primelor notări, pentru că era deja încetățenită moda folosirii copistului. Oricum rămâne deschisă întrebarea: de unde au fost copiate lucrările sale în manuscrisele ulterioare?

Date despre Iosif Protopsaltul Neamțului ne furnizează manuscrisul arhimandritului Augustin și al starețului Gherasim, *Istorie pentru Sfânta Monastire a Neamțului,* păstrată în fondul mănăstirii și care la fila 103 reține: „[...] foarte mult era împodobită această monastire cu părintele dascălul Iosif ieromonah, carele din tinerețe s-au îndeletnicit întru tălmăcirea a tot feliul de scripturi care sunt de nevoie sfintei biserici și patriei. Asemenea și părintele schimonahul protopsalt Iosif din această sfântă monastire carele au alcătuit anixandarele cele mari, vreo câteva heruvice, axioane și alte cântări". Activitatea de traducător, alcătuitor și tălmăcitor al cântărilor în limba română, de autor al multor cântări psaltice de mare popularitate și care au avut și deosebită influență asupra viitorului, corespundea curentului paisian și a fost reținută de același Macarie Ieromonahul, el însuși ademenit la Neamț, de același curent paisian. El reține în prefața *Irmologhionului* din 1823, pe „părintele dascălul Iosif ieromonahul din Sfânta Monastire a Neamțului". Prelungirea activității sale va fi realizată de amintitul protopsalt Visarion. În manuscrisul înregistrat în catalogul bibliotecii mănăstirii la nr. 33, găsim un *Heruvic,* glas 4 leghetos, compus „întâi grecește de răposatul Duhovnic Visarion după cum îl cânta părintele schimonahul Iosif, psalt de sistima veche; după care au rămas mai multe cântări în sistema acea veche pe care le-a tradus pe sistima nouă suscitatul Părlintel Visarion. Iară acest heruvic atât grecește cât și românește este compus de sfinția sa după cum

---

50. Bucur, Sebastian Barbu; *Opera muzicală a lui Filothei sin Agăi Jipei,* În: Filothei sin Agăi Jipei, *Psaltichie rumănească,* vol. I, *Catavasier,* București, Editura muzicală, 1981, p. 60.

îl cânta Părintele Iosif". În manuscrisul nr. 13 din același fond al mănăstirii, scris evident mult mai târziu, descoperim o altă creație dintre cele mai populare ale monahului protopsalt Iosif — *Axionul*, cu texte în limba greacă și în limba română.

Din această trecere în revistă a principalelor manuscrise psaltice, în care este prezent Iosif Protopsaltul, putem conchide că cele mai răspândite cântări asupra cărora și-a aplecat atenția sunt: anixandarele, cântarea din Postul mare intitulată „Cu noi este Dumnezeu...", heruvice, axioane. După cum s-a văzut, cântările lui au apărut în notație cucuzeliană cu elemente de tranziție sau în notație chrisantică pentru „facerile" lui apărute în manuscrisele ucenicilor săi. Marele său merit constă în a fi simțit, la unison cu cel ce conducea destinele vieții spirituale nemțene de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ceea ce înaintașul său exprima atât de plastic: „pre glasul cel rumănesc că iaste mai lesne și mai frumos". Ca și starețul său din anii tinereții, Iosif va lăsa mănăstirii o școală puternică, ilustrată în primul rând de amintitul Visarion, căruia îi lasă moștenire nu numai bogata sa experiență dar și o parte importantă din „facerile" sale, transmise și oral dar și prin intermediul a numeroase manuscrise muzicale. Nu revenim asupra detaliilor studiului consacrat lui Visarion [51], dar reamintim semnul său de recunoștință față de înaintașul și magistrul lui, exprimat în *Precuvântarea* din manuscrisul grecesc-românesc nr. 7 din fondul mănăstirii: Protopsaltul precizează că a scris cântările din manuscris „ca să-mi fie spre mângâierea mea în chilie; iar alta ca să nu dau uitării pre dascălul făcătoriului mieu de bine, părintele Iosif. Că oricând voiu cânta în cărticica aceasta și voi cânta ori întru auz, ori întru sine-mi, să pociu a-mi aduce aminte de dascălul meu, carele s-au ostenit pentru mine și m-au învățat".

Prin Visarion este asigurată extinderea activității lui Iosif spre Dorothei Iordachiu și apoi spre Dimitrie Suceveanu.

Dincolo de climatul spiritual recunoscut, oferit de starețul Paisie dezvoltării muzicale din lavra nemțeană, trebuie menționat și faptul că tânărul Iosif găsea în el un cunoscător al muzicii practicate la Athos și a rolului acesteia în reforma vieții duhovnicești.

Este interesant faptul că anumite manuscrise muzicale nemțene poartă însemnări de apartenență care trimit nu la numele chinoviei, ci la al starețului ei. Este cazul manuscrisului grecesc-românesc nr. 1 din fondul nemțean, în care apar creații ale lui Mihalache Ieșeanul, dar cântări în limba greacă, heruvice „pe moldovenește", dar mai ales stihira cuviosului Paisie. În manuscrisul grecesc nr. 5, un *Antologhion* cuprinzând heruvice, axioane, doxologii, reîntâlnim stihira „Cuvioase Părinte Paisie..." dedicată marelui stareț, a cărui amintire era încă vie în biserica ce-i găzduise ultimii ani de viață. Manuscrisul grecesc nr. 26, un *Chinonicariu*, conține pe mai multe file de la început însemnarea: „Acest chino-

---

51. Vasile, Vasile; *Visarion Protopsaltul — reprezentant de seamă al școlii muzicale de la Neamț*, În: *Studii și cercetări de istoria artei*, Seria Teatru, Muzică, Cinematografie, tomul XXXIX, București, Editura Academiei Române, p. 93-98.

nicariu iaste a obștii stareţului Paisie...", urmând obișnuita afurisanie pentru cel ce-l va înstrăina.

Cel de-al doilea plan al dezvoltării muzicale a marii lavre moldave din perioada stăreției Cuviosului Paisie are în vedere debutul cântării corale. Ea venea din Rusia și era ajutată de faptul că, la vremea sa, cântările eclesiastice se practicau în strana dreaptă, în limba slavonă, iar în cea stângă în limba română și e de crezut că starețul va lupta pentru întărirea tradiției cântării în limba slavonă și greacă, pentru a contribui și pe această cale la stăvilirea puternicului val de extindere a catolicismului, de care fugise din Poltava. Prin Paisie muzica își va întoarce și mai conșecvent fața spre izvoarele grecești. Dascălul Isaac, ucenic al lui Paisie, amintit de Macarie, tălmăcește pe la 1800 *Tâlcuire la cântarea cântărilor*, într-o formă calificată de patriarhul Ieronim „mai strălucitoare decât soarele" [52]. Un alt ucenic vestit, Gherontie — și el pomenit de Macarie — iscălește traducerea *Antifoanelor*, în care numește pe preoții uniți, admiratori ai tipăriturilor lui Ioan Bob, „popii rușinii". În 1808, în tipografia de la Mănăstirea Neamț, vede lumina *Rânduiala cum se cuvine a cânta cei doisprezece psalmi deosebi*, iar în 1814, în aceeași tipografie, apare *Kecragarion*. Toate aceste lucrări, realizate ca urmări directe sau mai îndepărtate ale îndemnurilor lui Paisie, au același rost ca și apelul la textele originale ale lui Efrem Sirul, considerat cel mai mare imnograf care a conlucrat cu cel mai renumit melod bizantin, Romanos, reliefează nevoia aprofundării și respectării nu numai a literaturi patristice în general, dar și a problemei privind serviciile bisericești, în care cântarea ocupa locul central. Acest respect față de textele originale poate fi urmărit și în manuscrisele muzicale — cum s-a și văzut — în care întâlnim frecvent paralelismul cântare grecească, urmată de „aceeași moldovenește".

Această raportare permanentă la originile muzicii bizantine este dublată de promovarea muzicii cultice în forma corală. Atât cercetătorii muzicii bisericești (Episcopul Melchisedec — *Memoriu despre cântările bisericești în România* — 1882), cât și cei ai liturgicii (Petre Vintilescu — *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească* — 1937) precum și întemeietorii muzicologiei românești, Titu Cerne și Teodor T. Burada, sunt de acord că starețul Paisie a adus odată cu el la Mănăstirea Neamț și cântarea pe note liniare, ce se practica în Galiția și în Rusia apuseană. La aceste păreri autorizate și bazate — cum vom vedea — pe documente, se adaugă și cele similare ale istoricilor și cercetătorilor vieții culturale din această mare mănăstire moldovenească. Vom consemna doar o singură afirmație, aparținând profesorului universitar — Constantin Tomescu: „cei mai de seamă psalți români au învățat psaltichia și toată comoara de cântări în mănăstire; chiar cel dintâi cor, pe note de muzică italiană, întâiul cor vocal în Moldova, l-a dat această lavră nemțeană" [53].

---

52. Simionescu, Dan; *Mănăstirea Neamț ca focar de cultură*, În: *Studii și cercetări istorice*, vol. VIII, noiembrie 1943, p. 99.

53. Tomescu, Constantin, *Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu și despre așezările monahale, supuse ei*, Mănăstirea Neamț, 1942, p. 7.

Titus Cerne, în 1884, în articolul său, *Relativ la prima înjghebare a musicei corale la Români*[54] și apoi Teodor T. Burada, în 1914 în *Corurile bisericești de muzică vocală armonică în Moldova*, după ce încearcă un istoric al muzicii psaltice românești, susțin existența acestui prim cor bisericesc din Moldova. În capitolul intitulat *Corul de muzică vocală din mănăstirea Neamțul*, Teodor T. Burada face o reconstituire a acestei formații, care mută obârșia cântării corale din țara noastră mult mai înainte de datele acceptate până în prezent. „În Moldova — scrie muzicologul ieșean — după toate cercetările făcute, nu cunoaștem să fi fost un alt cor de muzică vocală bisericească, după sistemul european — pe note liniare — decât acel înființat la Mănăstirea Neamțul, de către Preacuviosul întru pomenire Arhimandrit Paisie, stareț sfintelor Mănăstiri Neamțul și Secul [...]. Starețul Paisie, care cunoștea înflorirea Bisericii ortodoxe de pe aiurea, dorind a îndeplini și a îndrepta multe lipsuri ale Bisericii noastre contemporane, atunci apăsată de grecism, a socotit că ar fi de mare nevoie să înființeze o școală de cântări armonice (cor vocal), pe lângă vechea școală de cântări unisonice (psaltichia), aflată înainte de a veni el în chinoviu Așa cum pe la 1782 el înființă pe lângă școala de psaltichie o mare secție de cântări bisericești corale după sistemul liniar europenesc, cu cuvintele însă în limba slavonă; pentru aceea acel cor s-a numit Corul rusesc de muzică vocală, spre a se deosebi de secția cântărilor orientale [...]. Această școală înființată de starețul Paisie, numită școala slavonă de cântări bisericești, a produs un mare număr de buni cântăreți și a format apoi un cor renumit“[55]. În sprijinul afirmațiilor lui Burada vin și nenumăratele exemple de „cântăreți la ruși“, pe care îi găsim în diferitele acte din Fondul documentar al Mănăstirii Neamț din Arhivele Statului filiala județului Neamț, cum ar fi: duhovnicul Augustin „igumen la Secu“, [...] și cântăreț la strana rusească“, monahul Dometie, ieromonahul Paisie etc.

Titus Cerne consideră că „la mănăstirea Neamțului exista cor cam pe la 1860, dacă nu și mai de'nainte; despre aceasta ne probează cărțile de muzică corală ce se află în biblioteca mănăstirii Neamțului, scrise cu notațiunea cea întâi, numită sinodală, din Petersburg. Mai mult încă, se știe că, cam pe timpul fericitului egumen Paisie, în mănăstirea Neamțului strana stângă cânta în limba slavonă în cor“[56]. O mică parte din cărțile la care se referă Titus Cerne sunt și acum în mănăstire, majoritatea în notație rombică, specifică pentru cântarea rusească din această perioadă, dar cu text slavon. Este vorba de manuscrisul nr. 109 **Дѡгматы на й гласй** = Dogmele pe 8 glasuri, cuprinzând dogmatici, sedelne, antifoane, stihiri și irmoase a căror melodie este notată pe portative. La cântările din ultima parte a manuscrisului apar note mai mărunte, scrise sub cele normale. Este pro-

---

54. Cerne, Titus; *Relativ la prima înjghebare a musicei vocale în țară*, În: *Arta*, Iași, An I, nr. 18, 25 mai 1884, p. 285.

55. Burada, Teodor, T.; *Corurile bisericești de muzică vocală armonică în Moldova*, În: *Arhiva*, Iași, nr. 9-10, septembrie- octombrie 1914, p. 303-332; Republicat în: *Opere*, vol. I, îngrijitor de ediție Viorel Cosma, București, Editura muzicală, 1974, p.

56. Cerne, Titus; *Op. cit.*, p. 286.

babil conturarea în scris a unei voci secundare, care nu este exclus să fi fost cântată multă vreme în formă orală. Susține această ipoteză abundența intervalelor de sextă și terță din aceste cántări scrise. Manuscrisul slavon nr. 110 tot cu notație liniară cuprinde „*Bogorodișna Învierii pe 8 glasuri*“. Cel slavon de la nr. 136 este un „*Irmologhion*“; nr. 141 este „*Liturghia*“, iar cel de la nr. 169 este o „*Psaltichie*“, toate din secolul al XVIII-lea, cu notație specifică.

Cel puțin trei aspecte interesante relevă studierea mai atentă a acestor manuscrise. Primul: aparține bilingvismului — textele sunt în limba greacă și slavonă — cu ponderea primei limbi, în slavonă apărând doar un heruvic și podobiile celor opt glasuri. Este un argument în plus a scrierii lui la Neamț și a unei raportări a cântării practicate în Galiția la obârșiile grecești. Al doilea aspect important ține de o încercare cu totul de excepție de a împăca notația psaltică, trecută de granița reformei chrisantice, e drept, cu cântarea corală. În manuscrisul românesc nr. 5 din fondul mănăstirii, „Carte de cântări a fratelui Dimitrie“ întâlnim *Crezul*, care — precizează cel ce a introdus mai târziu filele cuprinzând cântarea — „se cântă în viersuri [...], după sistima musichiei rusești, pre care urmează ca negreșit trei să-l cânte: unul începând de la *Vu*, iară altul de la *Ni* și al treilea iarăși de la *Ni*“. Deși atrage atenția din titlu că este „după sistima musichiei rusești“, creația, care este „facerea răposatului ieromonah Visarion protopsalt“, este notată în semiografie psaltică, pe trei rânduri de note, una din interesantele încercări — singura cunoscută până acum — de adaptare a sistemului armonic la notația psaltică, realizată de un român. Ea poate fi interpretată — dincolo de valoarea excepțională documentară — ca o adaptare — mult mai târzie, e drept — a rigorilor și deschiderii spirituale a paisianismului. Manuscrisul ce găzduiește această cu totul ieșită din comun „invenție muzicală“ (precizăm că acel *Kyrie eleison* la patru voci, în notație bizantină, de la începutul secolului al XVIII-lea, descoperit și prezentat de Gheorghe Ciobanu[57] este o adaptare a tradiției catolice) ne permite observația asupra legăturii curentului paisian cu cel ce reprezintă momentul culminant al reformei chrisantice în țara noastră — Dimitrie Suceveanu. Pe fila 3 găsim această însemnare: „Această cărticică cu felurite cântări de psaltichie este a fratelui Dimitrie din Sf. M. Neamțul“. Este un manuscris din perioada uceniciei viitorului ilustru protopsalt moldovean, autor al *Idiomelarului*, tipărit tot aici la Neamț, unde va veni însuși Macarie Ieromonahul pentru a paradosi monahilor din mănăstire și din împrejurimi, noua sa *sistimă*. Pentru a nu mai reveni asupra acestui stagiu al celui numit „naționalizatorul cântărilor noastre bisericești“, vom aminti părerea lui D. Furtună, care-l crede pe ilustrul protopsalt tot paisian și găsește motivarea prezenței sale în marea lavră moldavă tocmai în faptul că aici era

---

57. Ciobanu, Gheorghe; *Un Kurie eleison la patru voci în notație bizantină la începutul secolului al XVIII-lea;* În: *Revue roumaine d'histoire de l'art,* Seria Teatru, Muzică, Cinematografie, Tomul VII (1970), p. 45-52; Republicat în: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. I, București, Editura muzicală, 1974, p. 402-417.

centrul paisianismului [58]. Cel de-al treilea aspect ce ne-a atras atenția prin corelarea unor manuscrise slavone în notație rombică, aflate în mănăstire sau în alte fonduri, este apariția unui „njameţkij“ și a unui „najameţkoi“ heruvic, în manuscrisul slav nr. 610 din fondul Bibliotecii Academiei Române. Corelând aceste nume de cântări cu altele din aceeași lucrare, ca „harkovskij polielei“, „pecerskij mensij“, „bolgarskij polielenâi“, vom semnala prezența în acest *Anastasimatar-Podobier-Stihirar*, provenind din perioada paisiană sau postpaisiană, a unor creații locale.

Sigur că manuscrisele prezentate mai sus reprezintă o infimă parte a celor utilizate sau chiar scrise în timpul stăreției Cuviosului Paisie. Încă la vremea lui Teodor Burada s-au mai putut reconstitui date asupra acestei activități, care făcea ca în marea ctitorie ștefaniană să se practice cântarea cultică bilingvă și bistilistică. Pe baza unor discuții purtate cu unul dintre principalii păstrători și cercetători ai cărților de valoare din mănăstire — și multe din ele poartă semnătura acestui arhiereu cărturar, Narcis Crețulescu, el însuși un recunoscut istoric al vatrei culturale nemțene — Burda a stabilit că, în fapt, corul rusesc cânta la toate slujbele de peste an, la vecernie, utrenie, priveghere și liturghie, impărțind cu schimbul de la o săptămână la alta prioritatea cu corul românesc, continuator al tradițiilor psaltice. Cântările de mare efect, cum sunt cele de la priveghere, heruvicele, slavele, chenonicele „se cântau pe manuscripte originale sau prelucrate de părinții călugări cântăreți ai corului, dintre care, după spusa bătrânilor, se găseau și se păstrau în biblioteca rusească din mănăstirea Neamțul“ [59]. Unde sunt acum aceste manuscrise și manualele după care se predau și se învățau aceste cântări? Răspunsul parțial ni-l dă tot Burada, într-o notiță: „Multe din manuscrisele de pe care cântau cântăreții de la corul rusesc s-au aflat în posesia arhiereului Narcis Crețulescu, care a viețuit în Mănăstirea Neamțul peste 50 de ani. P.S. Sa mi-a spus că le-a tot împărțit și s-au rătăcit așa că în păstrarea sa nu mai are nici un mansuscris“ [60].

Tradiția acestei cântări s-a prelungit până târziu, când anumiți călugări o prezentau sub numele de „cântarea lui Paisie“. Episcopul Melchisedec consideră că școala de muzică bisericească, creată la Iași, de Veniamin Costachi, în 1805 și condusă de protopsaltul Petru Lampadarie de la Patriarhia din Constantinopol, avea ca model școala de la Mănăstirea Neamț, unde starețul Paisie introdusese melodia pe note utilizate în Galiția și Rusia apuseană [61]. Însăși înființarea corului de muzică vocală de la seminarul lui Veniamin Costachi este considerată o urmare a greutăților „ce erau întâmpinate cu transportarea corului rusesc de la Mănăstirea Neamțului la Iași, spre a cânta la diferite serbări religioase și solemnități publice“ [62]. În ciuda înființării acestui cor local, a dificultăților care privesc transportul pe o distanță ce depășea

---

58. Furtună, D.; *Ucenicii starețului Paisie*, București, 1928.
59. Burada, Teodor T.; *Op. cit.*, p. 276.
60. Idem, *ibidem*.
61. Melchisedec (Episcop); *Memoriu pentru cântările bisericești în România*, În: *Biserica Ortodoxă Română*, Bucuresci, An VI, nr. 1, 1882, p. 22.
62. Burada, Teodor T.; *Op. cit.*, p. 286.

o sută de km și mai ales a întreruperilor activității în timpul marilor evenimente istorice (anul 1821 aduce o nouă pustiire a mănăstirii), urmele corului întemeiat de Paisie pot fi urmărite până în preajma anului Unirii și prin prezența sa la Iași, la fiecare sărbătoare a hramului bisericii domnești Sfântul Neculai, cât și în ziua onomastică a domnitorului Mihail Sturdza.

Nu este exclus ca între argumentele avute în vedere de Cuza și Kogălniceanu, pentru trimiterea la Neamț a lui Ioan Cartu, în scopul înființării primului cor bisericesc oficial în limba română, să fi contat în primul rând tradiția corală paisiană și postpaisiană. Ne întărește această convingere titulatura dosarului „*Acta pentru cheltuielile școlii de cântări armonico-religioase înființată din nou* (sublinierea ne aparține) aici în sobor S. Ms. Neamțu încă din ianuarie 1859-1860, ghenarie 28“, din Fondul documentar al Mănăstirii Neamț, aflat la Filiala Județeană a Arhivelor Statului din Piatra Neamț. De altfel, precum cine se îndoiește de puterea curentului paisian, exercitat, după cum am văzut și pe plan muzical, vom cita un fragment edificator din Lev Tolstoi: „Starețul mănăstirii era un scriitor erudit de neam nobil și ascet, adică se trăgea din călugării asceți veniți din Valahia, care se supuneau întru totul conducătorului și învățătorului ales de ei. Egumenul fusese discipolul vestitului ascet Ambrozie, el însuși discipolul lui Macarie, care fusese discipolul ascetului Leontie, care fusese discipolul lui Paisie Velicicovski“ [63].

Dacă pe planul muzicii de factură bizantină, Cuviosul Paisie și curentul cultural pe care l-a generat aduc climatul afirmării celor trei strălucițI reprezentanți ai școlii nemțene, Iosif, Visarion și Dorothei Iordachiu (colaborator, se pare, al lui Dimitrie Suceveanu), contemporani și participanți la aplicarea reformei chrisantice în Moldova și a viitoarei tipografii muzicale de la Neamț, pe planul muzicii corale el aduce sămânța din care va răsădi primul cor bisericesc în limba română, condus de Ioan Cartu, pregătind drumul lui Gavriil Musicescu și al școlii sale muzicale. Sunt merite care fac din Cuviosul Paisie cel Mare și un reprezentant al istoriei muzicale românești.

Dr. Vasile VASILE

---

63. Tolstoi, L. N.; *Sonata Kreutzer și alte povestiri,* București, Editura Minerva, 1971, p. 149.

CONTRIBUȚIA LUI PAISIE VELICIKOVSKI LA DEZVOLTAREA LITERATURII RELIGIOASE ȘI A VIEȚII SPIRITUALE ROMÂNEȘTI ORTODOXE

— La 200 de ani de la trecerea sa în nemurire —

„Călugării ne-au păstrat flacăra trecutului, iar aceasta înseamnă că lor le datorăm și ceea ce ne încălzește sufletul în ziua de azi"

(AL. PUȘKIN).

Cine studiază istoria ortodoxiei din epoca medievală își dă ușor seama că spațiului românesc i-a fost hărăzit de Dumnezeu să devină leagănul Ortodoxiei Orientale. În cadrul acestui spațiu, Moldova în general și Bucovina în special, ocupă un loc aparte. Când afirmăm aceasta ne bazăm pe argumentele că aici, în dulcea Bucovină, abundă tezaurul nostru religios, aici avem cele mai multe mănăstiri, numite emblematic: *Albastru de Voroneț, Verdele de Sucevița* și *roșu-brun de Moldovița* aici avem *Necropola Mușatinilor* de la Rădăuți, aici avem cea mai intensă viață creștină. Aici găsim bisericile pline, aici creștinismul nostru vrea să fie activ, pur și simplu, precum albul de pe iile femeiești și albastru ca bolta cerească de deasupra. Și toate acestea le datorăm înaintașilor, credincioșilor, fie ei oameni simpli sau slujitorilor bisericii — preoți sau monahi care cu credință puternică în Dumnezeu și în dragoste de neam, au pus temelii solide prezentului luminos.

Dintre marii teologi ai Ortodoxiei Române, care prin modul lor de viață, prin extraordinara lor operă creată, pentru propășirea Bisericii creștine ortodoxe române se remarcă *Părintele Paisie Velicikovski* și *Părintele Stăniloae* care au fost *doi mari stâlpi ai Bisericii* [1]. Fiecare dintre aceștia a propulsat ortodoxia la apogeu în epoca în care a trăit. Primul în secolul al XVIII-lea, când vremurile erau vitrege, al doilea în secolul nostru, când vremurile erau potrivnice Bisericii, în perioada comunismului. Al doilea mare teolog ne este mai cunoscut, deoarece a avut o activitate bogată până în noiembrie 1993, când a murit la 90 de ani. Despre primul se știu mai puține deoarece, anul acesta pe 15 noiembrie, se vor împlini 200 de ani de la moartea sa.

Venerat ca Sfânt în Biserica Ortodoxă Română timp de aproape două secole și sanctificat de Sfântul Sinod în 1991 (pe 15 noiembrie), în același timp sanctificat și de Biserica Ortodoxă Rusă cu prilejul împlinirii unui mileniu de la creștinare, PAISIE VELICIKOVSKI este una dintre figurile de seamă ale secolului al XVIII-lea european, ale cărui viață și creație sunt strâns legate de primul rapt al Bucovinei de Imperiul Austriac, de la care se împlinesc în acest an 220 de ani.

Readucem în memoria poporului român creștin personalitatea

---

1. ..., Interviu cu D-na profesoară Anastasia Popescu — Mama Sica, în *România Liberă*, nr. 1196, din 5.03.1994, p. 2.

lui Paisie Velicikovski în acest an, când se împlinesc 200 de ani de la trecerea sa în nemurire, pentru a ne lumina trecutul și a ne întrevedea viitorul.

Despre Paisie Velicikovski s-a scris foarte mult și în rusește și în românește, dar nu s-a spus îndeajuns despre această personalitate de talie europeană. În cele ce urmează ne vom mărgini la a face o sinteză a ultimelor studii apărute despre viața și activitatea sa duhovnicească întru înnoirea monahismului românesc și crearea în sec. XVIII a școlii de traducători de carte patristică.

A. VIAȚA LUI PAISIE VELICIKOVSKI

Cele mai bogate informații despre viața lui Paisie Velicikovski ne-au dat, în ordine cronologică, *Berechet Ștefan*[2], (1918) și *Cetfericov S.*[3] (1933). Ulterior, printre altele, mai apar două contribuții dedicate lui Paisie, Petre I. David[4] și Paul Mihail[5] în care se afirmă originea românească a lui Paisie Velicikovski, dar fără temeinice argumente logice și arhivistice. Studiul cel mai recent, amplu și documentat, despre viața monahală și activitatea de traducător al unor scrieri religioase ale lui Paisie Velicikovski, l-a făcut Dan Zamfirescu[6], în prefața cărții sale cu titlul „O carte fundamentală a culturii europene", apărută în 1991. Acest studiu ne va folosi drept jalon pentru comunicarea de față. Studiile ulterioare apariției articolului lui Petru I. David, dedicate lui Paisie Velicikovski, precum cele ale lui I. Ivan și S. Porcescu[7], I. Bălan[8], sau M. Păcurariu[9], fie că merg să afirme originea românească a cuviosului Paisie, fie se feresc a sublinia originea lui.

Despre originea ucraineană a lui Paisie Velicikovski au scris în lucrările lor regretatul istoric literar ieșean I. D. Lăudat[10], apoi

---

2. Berechet, Ștefan: *Autobiografia stareţului Paisie Velcikovski,* Iași, 1918.

3. Cetfericov S. *Paisie, stareţul Mănăstirii Neamţul din Moldova,* trad. de Episcop Nicodim, Edit. Mănăstirea Neamț, 1933.

4. Petre, I. David: *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicikovski), un desăvârșit monah român. Noi cercetări și ipoteze,* Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1975 (Extras din revista „Biserica Ortodoxă Română", XCIII (1975), nr. 1-2, p. 162-193.

5. Paul, Mihail; *Stareţul Paisie de la Neamţ, înnoitorul monahismului* în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XXXVIII, nr. 5-6/1962, p. 409-416.

6. Zamfirescu, Dan: *O carte fundamentală a culturii europene,* Editura Roza Vânturilor, București, 1991,

7. Ivan, Ioan; Porcescu, Scarlat: *Mănăstirea Neamț,* Iași, 1981, (cap. Mănăstirea Neamț în secolele XVII-XIX).

8. Bălan, Ioanichie: *Pateric Românesc,* Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 304-328.

9. Păcurariu, Mircea: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Chișinău, Edit. *Știința,* 1993 (Cap. „Mănăstirile și viața monahală în secolul al XVIII-lea").

10. I. D. Lăudat: *Istoria literaturii române vechi,* partea a III-a Edit. Did. și Ped. București, 1968 (Cap. Paisie Velicicovski).

Academicianul prof. dr. Dumitru Stăniloae[11] și chiar tratatul de *Istorie a literaturii române*[12], al Academiei Române.

Deși „ucrainitatea" starețului Paisie este indiscutabilă — arată în lucrarea citată Dan Zamfirescu — tentativele de a face din el un *rus* (Velicorus) și de a-l asimila monahismului rusesc au devenit o regulă. O regulă care ignoră voit, sau din necunoaștere, toate datele biografiei sale.

Nu mai inspirată se dovedește încercarea de a face din el un *român neaoș* și pe deasupra exemplar.

TOTUȘI CINE A FOST PAISIE VELICIKOVSKI?

Paisie Velicikovski se naște la 21 decembrie 1722, în târgul Poltava din Ucraina, într-o familie de vechi cărturari ucrainieni. Era al 10-lea copil din cei 11. La maturitate, Paisie va nota pe marginea manuscrisului său autobiografic: „La Sfântul Botez mi s-a dat numele de Petru, în amintirea aceluia între sfinți părintelui nostru Petru, mitropolitul Kievului și al întregii Rusii". E vorba de Petru Movilă, moldoveanul, care a fost ales Mitropolitul Kievului. Deci, în familia Velicikovski se păstra un adevărat cult pentru acest ierarh moldovean care a trăit cu aproape 100 de ani în urmă (1597—1647).

Mama sa era dintr-o familie de bogați negustori evrei convertiți la creștinism, iar tatăl său se trăgea dintr-o vestită familie de cărturari ucraineni din care un strămoș al său era un preot, iar altul poet clasic ucrainean.

Dan Zamfirescu, în lucrarea citată mai sus, la *Note*, numărul 11, arată că „Petre I. David [...] susține că Petru ar fi descendentul unor români emigrați în Rusia cu Dimitrie Cantemir la 1711, ceea ce — dată fiind genealogia stabilită de staret însuși în *Autobiografie* — ar fi posibil numai dacă nu Ioan Velicikovski i-ar fi tatăl, ci ..., un român venit în 1711! Indelicatețea flagrantă față de memoria mamei Cuviosului Paisie n-ar anula, de altfel, descendența acesteia dintr-o familie de evrei creștinați cu două generații în urmă. Ridicolul „noilor cercetări și ipoteze" conținute de opul părintelui Petre I. David face inutilă orice discuție, și e de mirare că ipotezele n-au trezit reacție, ba ele s-au bucurat chiar de o semnalare elogioasă și aprobativă din partea preotului Paul Mihail, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", anul 1976, nr. 3-4, p. 302. Ele au fost respinse categoric în articolul părintelui arhimandrit *Cipriam Zaharia* „Paisie Velicikovski et la rôle oecumenique de l'Eglise orthodoxe roumaine", apărut în *Irénikon* nr. 1, 1985, și în original: *Paisie Velicicovski și slujirea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române*, în *Convergențe românești*, nr. 5, Londra, mai-iunie 1985".

Copilăria și clasele elementare și le va face la Poltava, iar apoi va absolvi celebra *Academie Movileană* de la Kiev, care era

---

11. Prof. dr. D. Stăniloae: *Filocalia*, vol. VIII, Edit. Instit. Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1979, (p. 555, 556, 576, 578, 581, 584).

12. ..., *Istoria literaturii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută, Edit. Academiei, București, 1970, (Cap. Literatura religioasă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, p. 657-658).

pe vremea aceea orgoliul culturii ucrainene. Paralel cu frecventarea cursurilor, viitorul sfânt va sorbi atmosfera monahismului din părțile locului, deoarece aici se afla izvorul monahismului și creștinismului întregii slavii ortodoxe răsăritene pentru toți velicorușii, bielorușii și malorușii — legendara și sfânta cetate a Kievului, PECERSKA LAVRA — loc de pelerinaj nu numai pentru slavi, ci și pentru mulți români.

La 21 de ani, Petru Velicikovski trăiește prima ruptură în viață. De acum încolo se desparte de meleagurile natale, de Ucraina, pentru totdeauna. Dumnezeu îi va hărăzi astfel viața că nu o va mai revedea niciodată.

Pe la 1743, vine în regiunea Moldovei de Jos. la schiturile Trăisteni, Cârnul și Poiana Mărului, de lângă Focșani, *călugărul ucrainean Platon* devenind între timp rasofor cu acest nume, viitorul Paisie. El trecu prin Dălhăuți care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său. La aceste schituri învață limba română. Împreună cu Vasile, viitorul Paisie va deștepta un nou curent isihast; ei vor fi ctitorii celor două școli de duhovnicie ivite pe pământ românesc: a lui Vasile la Poiana Mărului și a lui Paisie la Neamț.

Istoricul rus Cetfericov, care a scris viața lui Paisie, scrie despre starea monahismului românesc la sosirea lui Platon (Paisie): „Platon intră pe pământul Moldovei cu simțământul celei mai mari bucurii și cu dragoste sinceră pentru el. El știe că aici înflorește monahismul, că aici vin din Rusia mulți asceți care caută un adăpost pașnic și favorabil pentru viața singuratică și tăcută și el dorea din tot sufletul să se lipească de sihaștrii de aici [...]. În vremea aceea, Moldova se prezenta ca unul din cele mai înfloritoare colțișoare ale lumii ortodoxe".

În vara anului 1746, pleacă spre Muntele Athos și trăiește un timp în singurătate, în preajma Mănăstirii Pantocrator. În 1750, starețul Vasile îl călugărește pe pustnicul Platon, dându-i numele de *Paisie*. Din acest an, smeritul Paisie începe să primească ucenici, primește spre păstorire schitul Sfântul Ilie, acceptă preoția și petrece în Athos în total 17 ani. Aici și-a desăvârșit cultura teologică și își va începe îndeletnicirea de dascăl al monahilor în duhul ascetismului.

În 1763, din cauza unor nevoi materiale, Paisie Velicikovski va fi obligat să părăsească Sfântul Munte. Astfel va începe a treia și cea mai importantă perioadă din viață, care îl va scoate din anonimatul istoriei. Lui Paisie Velicikovski și celor 60 de membri ai comunității li s-a oferit monumentala Mănăstire Dragomirna. Bogat înzestrată cu moșii, ea garanta obștii, în sfârșit, liniștea necesară rugăciunii și crea bază materială pentru uriașa operă culturală de renaștere a spiritualității bizantine și a celei românești. Ion Druță în romanul *Biserica Albă* surprinde cu mijloacele specifice literaturii acest moment din viața lui Paisie: „Din întâmplare, domnitorul Moldovei de pe atunci, Calimah, venit fiind cu toată curtea să se închine locurilor sfinte și aflând de marea strâmtoare și înghesuială la care era osândit părintele Paisie, l-a poftit să vină cu ucenici cu tot în Moldova, căci erau mulțime de mănăstiri pustii, printre care și Dragomirna — una din cele mai frumoase mănăstiri bucovinene.

Așa s-a făcut că părintele Paisie a ajuns pentru a doua oară în Moldova, rămânând aici până la sfârșitul vieții. Mănăstirea păstorită de dânsul a ajuns a fi cunoscută ca un lăcaș cu adevărat sfânt. Însuși starețul era cinstit și prețuit de toată lumea. Veneau să i se închine cine știe de pe unde și, cu toate acestea, părintelui Paisie deseori i se făcea dor de tinerețe, de muntele Athos, de cele umile psaltiri pe care le lucrase odată..." [13] (p. 30-31).

„Dacă Paisie ar fi murit înainte de 1763, deci înainte de așezarea sa la Dragomirna, el și numele său n-ar fi rămas niciodată în analele spiritualității răsăritene, căci unica sa operă de până atunci, un răspuns polemic la acuzele unui stareț moldovean din Athos, nu ar fi recomandat mai mult decât un spirit ascuțit și o pană deosebit de înzestrată, aflată însă în etapa purelor promisiuni" — afirmă Dan Zamfirescu.

A fost stareț al Mănăstirii Dragomirna din 1763 până la 1774 când în urma răpirii Moldovei de Nord, a Bucovinei, de austrieci, va fi obligat cu durere să se strămute la Mănăstirea Secu.

„Pentru a pune la încercare tratatul de la Kuciuk — Kainargi, Constantinopolul, într-un mod cu totul neașteptat, se lasă convins de Viena și, sub pretextul reajustării hotarelor dintre cele două țări, cedează în folosul Austriei Bucovina.

Vestea a lovit țara ca un trăsnet. Pe drumul cel mare al Podoliei, pe Nistru, pe Prut, pe Siret, coborau mii și mii de bejenari, părăsindu-și vatra și mormintele neamului pentru a se adăposti sub stema țării. A găzdui atâta amar de lume în ajunul iernii părea lucru cu neputință, dar grija cea mare a domnitorului o constituiau călugării.

Vecinii de peste munți n-au privit niciodată cu ochi buni frumoasele mănăstiri din Bucovina. Acum, văzându-le trecute sub coroana Austriei cu pământuri, cu averi, cu podoabe, călugării, în marea lor majoritate, au socotit că-i mai bine să le părăsească. Oamenii simpli, neprihăniți, fiind mai mult cu gândul la cele cerești, au lăsat totul baltă, plecând mai fără nimic, și, flămânzi, dezbrăcați, au inundat pur și simplu Iașul" (v. nota 13, p. 12-13).

Am redat mai pe larg grozăviile primului rapt al Bucovinei din 1774 pentru a ne aminti cu pioșenie de felul cum s-au luptat cu vitregiile istoriei înaintașii noștri acum 220 de ani în urmă. Chinurile lor să ne fie mereu în mintea și sufletele noastre!

În 1779, din voia domnitorului Moldovei Constantin Moruzi, mănăstirile Secu și Neamț au fost rânduite sub conducerea unică a lui Paisie Velicikovski. La Secu și apoi la Neamț este perioada apogeului activității creatoare a lui Paisie Velicikovski. Aici, la Neamț, înființează a doua școală isihastă al cărei duhovnic este.

„Faima și învățăturile părintelui Paisie ajunseseră atât de departe, încât veneau să i se închine din toate colțurile lumii și, văzând sărăcia și înghesuiala de la Secu, se cutremurau cu toții. Era o situație care știrbea oarecum prestigiul Moldovei ca stat creștin și iată că vine iarăși poruncă de la domnitor...

Bolnav fiind, se mută părintele Paisie de la Secu la Neamțul

---

13. Druță, Ion: *Scrieri*, vol. 3, Chișinău, Edit. „Hyperion", 1990, (Romanul „Biserica Albă").

într-un car tras de patru boi și, șezând pe lăzile cu manuscripte vechi, se zice că plângea amarnic. Știa el foarte bine că, după fiece mutare, creștea bunăstarea mănăstirii în care mergea, dar scădea credința călugărilor. Și iat-o, ispita cea mai mare, Neamțul fiind cea mai veche, cea mai bogată, cea mai vestită mănăstire a Moldovei, iar mănăstirile cu renume și cu bogăție au păcatele lor... (v. nota 13 p. 35).

În sfârșit, aici la Mănăstirea Neamț, i se împlinește opera, „După ani și ani de adaptări și tălmăciri, făcute mai mult noaptea, cu lumânarea într-o mână și cu pana în alta, lumina propriilor ochi s-a irosit aproape toată. Până și ziua deslușea fețele celor din jur cu greu, culegându-le dintr-un fel de ceață, iar cum venea noaptea, nici prin ceață nu mai deslușea nimic [...]. Scade lumina celor două lumânări pe masa starețului, se lasă umbre tot mai dese și mai dese peste slovele precuviosului Ioan Damaschinul intitulate „Chipul Domnului în inima omului". De-a lungul întregii sale vieți părintele Paisie s-a întors la tălmăcirea acestui mare poem din greaca veche în slavonă, acum era pe sfârșite, dar iată că iară îl părăsește sfântul har, nu-l mai ascultă pana" (v. nota 13, p. 28).

Și în anul 1793, cu un an înaintea morții, Paisie Velicikovski are fericirea să pipăie cu degetele tremurânde cartea sa de căpătâi, în calitatea sa de traducător, versiunea slavonă a primei Filocalii. Intitulată DOBROTOLJUBJE și apărută la Moscova, cartea avea să facă epocă în devenirea spirituală a ortodoxiei orientale și să stea la iriginea interesului universal pentru *Filocalie*, din zilele noastre.

„Dobrotoljubje" a lui Paisie Velicikovski a fost retipărită de cel puțin cinci ori până în anul 1902 — afirmă istoricul literar Dan Zamfirescu.

Ediția princeps a Filocaliei slavone numită DOBROTOLJUBJE („Iubirea de bine") introducea o nuanță mai apăsat morală față de „Iubirea de frumos" grecească și a fost singura tipăritură ieșită din școala sa duhovnicească și filologică pe care starețul Paisie a putut-o vedea cu ochii săi. Unicul exemplar s-ar fi păstrat în bibliotecile apusene și anume la BRITISH MUSEUM, dar a ars în timpul războiului. Se spune că se mai păstrează câteva exemplare în Rusia.

La două secole de la prima sa editare (1793—1993) și aproape la un secol de la ultima ei retipărire (1902), pe baza existenței exemplarului complet la Biblioteca Academiei Române, cu multe eforturi, doctorul în filologie, Dan Zamfirescu a reeditat în 1991, la editura Roza Vânturilor, *Dobrotoljubje* a lui Paisie Velicikovski, alcătuind și un substanțial studiu, foarte pertinent, bazat pe o vastă bibliografie atât românească, cât mai ales apărută în Grecia, Rusia, Italia, S.U.A., Anglia, Franța, Ucraina și Canada etc., asupra vieții și creației acestui uriaș umanist al Ortodoxiei.

„Pentru noi românii, *Dobrotoljubje* este, înainte de toate — afirmă în încheierea studiului său Dan Zamfirescu — dovada vocației europene a pământului ce-l locuim și a culturii căreia i-a dat naștere. Paisie Velicikovski este indiscutabil un ucrainean. Dar un ucrainean ce s-a realizat în dimensiunile universalității numai pentru că a găsit printre români și pe pământul românesc, în cul-

tura română, solul roditor pe care geniul său religios a putut înflori și rodi nestânjenit".

La 15 noiembrie 1794, într-o zi de miercuri la Vecernie, marele stareț al Mănăstirii Neamț, Cuviosul Paisie, numit „cel Mare" — Velicikovski — se mută la odihna cea veșnică, în vârstă de 72 de ani și este înmormântat în gropnița bisericii voievodale, cum se vede până astăzi. Pentru sfințenia vieții lui, Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinților și i se face pomenirea la 15 noimbrie în fiecare an (v. nota 8).

B. ACTIVITATEA SA DUHOVNICEASCA DE INNOIRE A MONAHISMULUI ROMÂNESC

Activitatea duhovnicească a lui Paisie Velicikovski începe după 1743, în a doua etapă a vieții lui, când se afla în Moldova de Jos și, sub influența conaționalului său Vasile de la Poiana Mărului, este atras de faima monahismului din țările românești. Această chemare duhovnicească se va adânci pe parcursul timpului petrecut la Muntele Athos. Datorită starețului Vasile de la Poiana Mărului se aprinde în Țara Românească acea lumină spirituală care se va transforma, după aceea, prin Paisie Velicikovski și apoi prin Nicodim Aghioritul și Macarie din Corint, într-un vast fenomen de reînviere a spiritualității bizantine în Athos, în Țările Române și în Rusia.

La Poiana Mărului, tânărul Petru Velicikovski, devenit deja Platon în monahism, a respirat aproape patru ani spiritualitatea bizantină împletită cu cea rusească, simțind deplina libertate și sprijin permanent din partea puterii de stat. El s-a îmbibat de atmosfera autenticei tradiții rituale bizantine, întâlnită prima oară aici — cum singur o declară — și a reușit să-și astâmpere setea de lectură din Părinții Răsăriteni și *din literatura ascetică și mistică isihastă*, care-l stăpânea încă din anii studiilor la Kiev.

DAR CE ESTE ISIHASMUL?

Isihasmul [14], este o învățătură a Bisericii Ortodoxe care s-a dezvoltat în Bizanț, până la cucerirea otomană, trecând apoi și în Estul Europei, până în Rusia, găsind un mediu prielnic de propășire mai ales în regiunea numită mai târziu de Blaga „spațiu mioritic". Doctrina cerea aderenților să respecte poruncile și sfaturile biblice, să se desprindă de tentațiile lumești, toate fiind amăgitoare, să cultive în schimb valorile spirituale și divine. Cine le îndeplinea dobândea o puritate sufletească de înaltă calitate, capabilă să permită credinciosului atingerea stadiului suprem în isihasm, liniștea interioară, împăcarea cu lumea și percep-

---

14. Biografia doctrinei isihaste e enormă; De notat însă: Gregorios Palamas; *Opera omnia,* în Patrologia greacă, CL-CLI; Textele cele mai importante ale doctrinei au fost traduse de Preot Prof. dr. Dumitru Stăniloae în cele zece volume din *Filocalia,* (București, Instit. Biblic, 1944—1981) și comentate în *Teologia dogmatică ortodoxă,* (București, 1978). De notat de asemenea: Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Teodosie* (București, Minerva, 1973).

ția „Luminii necreate". Metoda principală de a atinge acest stadiu era rugăciunea inimii numită și „a lui Iisus". Pacea sufletească, bunătatea inimii, căldura sentimentelor, iertarea greșelilor celorlalți, erau printre calitățile care, odată însușite, arătau candidatului că o forță spirituală superioară îl călăuzea și-l ducea către „Lumina necreată". Acesta era numele pe care isihaștii îl dădeau energiei strălucitoare iradiate de Iisus Christos în momentul Schimbării la Față (pe Muntele Tabor, v. Matei 17, 1-8).

Pentru a ajunge „să vadă" Lumina necreată, ucenicul isihast trebuia să se angajeze într-o serie de practici pregătitoare, ca de pildă desprinderea de tentațiile lumești, iertarea dușmanilor, smerenia, curățenia trupească (asceza), să învețe să se teamă de Dumnezeu și să-și iubească semenii, să se roage lui Iisus după anumite reguli.

Credința în virtuțile spirituale extraordinare isihaste căpătase la Bizanț un prestigiu atât de mare încât un număr imens de credincioși, oameni din popor dar și mari dregători, chiar împărați, condeieri și înalte fețe bisericești adoptaseră doctrina. Când Bizanțul a căzut sub turci, la 1453, centrul de cultură isihastă care era catedrala Sfânta Sofia (Înțelepciunea), ctitoria Împăratului Justinian I, a fost transformată în moschee, iar adepții doctrinei au luat calea bejeniei. Unii au așezat un nou centru isihast la Muntele Athos, alții s-au dus spre Nord în țările neocupate de Turci. Așa a ajuns isihasmul să se răspândească în țările Estului european în care Bizanțul își exercitase influența până în 1453. Muntele Athos devine acum centrul religios care înlocuiește Sfânta Sofia [15].

De atunci și până astăzi Muntele Athos numit și Muntele Sfânt, a rămas centrul spiritual al întregii Ortodoxii universale. Aici trăind 17 ani, Paisie Velicikovski se va încărca spiritual cu fructele pe care le va semăna pe ogorul românesc în tot restul vieții. Astfel, starețul Vasile de la Poiana Mărului și Cuviosul Paisie Velicikovski *sunt creatorii curentului neoisihast,* apărut, după cum se știe, datorită celor două școli de duhovnicie ivite pe pământ românească: a lui Vasile de la Poiana Mărului și a lui Paisie de la Neamț [16].

O latură deosebită a activității lui Paisie ar fi *încadrarea lucrării duhovnicești și organizatorice în ambianța românească în care a trăit,* arătându-se, pe lângă ceea ce a dat el monahismului românesc și ceea ce a primit el, cu mult mai mult, de la acesta [17]. Deci s-a observat o influență reciprocă a monahismului românesc asupra trăirii monahale a lui Paisie și a acestuia asupra monahismului românesc.

Ceea ce ni se pare că a adus el în monahismul românesc nu e preocuparea de rugăciunea lui Iisus, căci aceasta s-a menținut mereu între miile de sihaștri din munții țărilor române — ci *o introducere a acestei rugăciuni în viața de obște și prin aceasta o înviorare a*

---

15. Andronescu, Șerban C.: *Structuri în spiritualitate* în *Destin Românesc,* Revistă de istorie și cultură, nr. 1, 1994, Chișinău-București, p. 99-100.

16. Buzilă, Boris: *Destinul vitreg al unei opere fabuloase. Autorul ei: Părintele Gheorghe Roșca,* în „România Literară" din 22 ianuarie 1994, p. 2.

17. Ciobanu, Ștefan: *Istoria literaturii române vechi,* Chișinău, Hyperion, 1992, p. 626-628.

spiritualității isihaste și prin ea o înviorare a vieții de obște. Paisie a venit din Sfântul Munte, cu obște româno-rusă de 64 ucenici, la Dragomirna. Aici, la Dragomirna, formează o obște de 350 de călugări, apoi la Secu este însoțit de 200 de călugări, iar la Neamț obștea se compunea din 800 de ucenici. La aceste mănăstiri, Paisie a statornicit principiile vieții monahale ca „un așezământ". Liniile directoare ale așezământului lui Paisie erau: 1. viața de obște; 2. o disciplină severă, în spiritul vechilor asceți; 3. îndeletnicirea cu diferite meșteșuguri; 4. preocupări de îmbogățire a culturii teologice. În lucrarea de educație monahală, Paisie folosea ca mijloc principal „predica și exemplul personal" (v. nota 7), ceea ce Ion Druță va numi în romanul său „Ora îmblânzirii cugetului" (v. nota 13).

Paisie a lăsat la Mănăstirea Neamț o lucrare care nu se cuprinde numai în pilda vieții personale, nici în organizarea vieții de obște pe temelia învățăturii Sfinților Părinți, nici în îndreptarea cărților patristice și în traducerea lor în limbile română și rusă, ci, mai ales, în faptul că *a creat o „școală de viață duhovnicească* care a provocat în cadrul monahismului în general — o mișcare duhovnicească, aprinzând inimile cu iubire față de mănăstire [...], stârnind darul de nevoință monahicească lăuntrică și de lucrare lăuntrică (v. nota 3).

Prin Paisie și lucrarea sa, ca o continuare a vrednicilor săi înaintași — printre care Pahomie și Ioanichie — *Mănăstirea Neamț a devenit din nou cercetată* și, mai mult, *a devenit din nou cunoscută în aria geografică a Ortodoxiei și a monahismului ei.*

Felul cum a rânduit vestitul stareț Paisie Velicikovski Mănăstirea Neamț în legătură cu viața duhovnicească a călugărilor și buna chivernisire a bunurilor materiale *constituie esența curentului paisianist,* orientare monahală cu urmări binefăcătoare pentru comunitățile călugărești și, în general, pentru Biserica Ortodoxă. *În concluzie,* Paisie a orânduit treburile tagmei monahicești potrivit cu învățăturile Mântuitorului, a Sf. Apostoli, a sinodicești lor canoane și a cărților Sfinților Părinți: 1. o mănăstire este „locașul mântuirii sufletești"; 2. „adăpost și liman celor ce au nevoie de milă și de îndurare"; 3. „pildă acelei adevărate viețuiri duhovnicești" etc.

C. CREATORUL ȘCOLII DE TRADUCĂTORI A CĂRȚILOR RELIGIOASE

În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în Moldova, limba slavă era înlăturată cu desăvârșire din viața publică și religioasă. Se menținea doar tradiția de a se traduce cărțile bisericești în slavonește. Cel care încearcă să reînvie prestigiul limbii slave în biserică este călugărul Paisie Velcikovski (v. nota 10).

Deci pe lângă activitatea sa duhovnicească de înnoire a monahismului românesc, Paisie Velicikovski a desfășurat o vastă activitate de traduceri ale scrierilor filocalice din limba greacă și a creat o vastă școală de scrieri religioase. Cât timp a stat la Muntele Athos, Paisie a învățat bine limba grecească și, trăind în Moldova, s-a ocupat de traducerea de cărți din grecește în slavonește și de corectarea vechilor traduceri. Unele izvoare afirmă că el ar fi făcut

traduceri și în limba română, precum „Cuvintele Sfântului Nil de la Sorsca“ (v. nota 8).

În timpul stăreției sale la Neamț s-au tradus și s-au copiat intens cărți slavonești. În biblioteca starețului Paisie s-au găsit 276 de manuscrise, dintre care 44 au fost scrise de mâna lui [16]. Manuscrisele rămase de la Paisie și ucenicii săi reprezintă și cele mai autentice texte teologice. În timpul egumenatului său de la Neamț a lucrat atât de mult în privința traducerilor, încât se poate vorbi de o a doua epocă de înflorire a vieții culturale din Moldova. Dintre operele traduse de Paisie, menționăm o „Teologie a Sfântului Ioan Damaschin“, „Viața Sfântului Grigore Sinaitul“, „Operele ascetice ale lui Isaac Sirul“ și altele. Trebuie amintită corespondența purtată de Paisie cu privire la diferite probleme ale vieții și credinței creștine, din care o parte a fost reprodusă în cartea „Adunarea cuvintelor pentru ascultare“, apărută la Mănăstirea Neamț în 1817. Tot de la el a rămas o Autobiografie neterminată, remarcabilă prin sinceritatea povestirii vieții sale și prin istoricul mișcării monastice conduse de el.

Interesul lui Paisie mergea spre traducerea operelor fundamente ale literaturii patristice, din literatura populară, din scriitorii clasici greci, din filozofii antichității și chiar de cărți cu conținutul istoric.

Din literatura patristică s-au făcut traduceri din Vasile cel Mare, Grigore Teologul, Ioan Hrisostom, Simion Noul Teolog și alții. Dintre cărțile populare s-au tradus și s-au copiat aici: „Viața lui Vasile cel Nou și vămile văzduhului“, „Alexandria“, „Esopia“, „Varlaam și Ioasaf“, „Floarea darurilor“ și altele. Unele dintre aceste cărți fac elogiul ascetismului, altele laudă înțelepciunea pusă în slujba binelui sau preamăresc actele de vitejie a căror finalitate morală aduce nemurirea celor ce le înfăptuiesc.

De asemenea s-au tradus texte din Aristofan, Aristoteles, Platon, Plutarh, Socrates, s-au copiat gramatici, lexicoane pentru diferite limbi, comentarii pentru diferite cărți religioase etc.

N-au lipsit nici manuscrisele cu conținut istoric, precum „Viața Sfântului Nifon“, patriarhul Țarigradului, „Litopisiții țării“, scris în limba slavă veche, un litopis al lui Niculai Alexandru-Vodă Mavrocordat etc.

Interesant este faptul că la Mănăstirea Secu, Paisie Velicikovski nu a stat decât patru ani (1775—1779), dar „zile și nopți întregi vor zăbovi de acum cu pana starețul Paisie cu ucenicii lui, traducând din viețile sfinților“, încât contrar vitregiilor vremii au mai rămas și azi în Biblioteca acestei mănăstiri 51 de manuscrise, unele din vremea sa, altele scrise de ucenicii săi [18]. Pe manuscrisul 4 al acestei biblioteci, apărut în 1860, se face următoarea însemnare, obicei preluat de ucenicii lui Paisie de la mentorul lor: „Această carte este a obștii starețului Paisie și cine o va lua sau o va înstrăina din sobor va fi subt canon neertat până o va întoarce iar înapoi la sfânta mănăstire Secu, 1860“.

---

18. Gherasim Cucoșel, Episcop vicar; *Catalogarea Manuscriselor din Biblioteca Mănăstirii Secu,* Edit. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 1994.

Desigur că cea mai însemnată lucrare a lui Paisie se intitulează DOBROTOLJUBJE („Filocalia"), o traducere din grecește în slavonește. Ea reprezintă o culegere de texte religioase din părinții și scriitorii bisericești și în special din marii asceți. Prima ediție a acestei cărți apare în 1793, pe când trăia Paisie, iar a doua a apărut în 1822 (însemnătatea ei am prezentat-o în primul capitol).

CONCLUZIE

Influența paisiană a fost deosebit de puternică în mănăstirile Moldovei. Învățăturile și rânduielile lui Paisie Velicikovski, care s-au răspândit mai ales prin ucenicii săi direcți: *Macarie* — urmașul lui Paisie în stăreția Neamțului, *Gherontie* și *Grigore* — viitor Mitropolit al Ungrovlahiei; tălmăcitori de scrieri patristice, *Onoriu*, îngrijitorul spitalelor de la Dragomirna și Neamț, *Platon*, care a scris „Viața lui Paisie" și a alcătuit o culegere din scrierile sale, ierodiaconul *Ștefan*, care a tradus din slavo-rusă *Viețile Sfinților* în 12 volume, *Neonil* — ucenic al lui Sofronie și viitor stareț la Neamț, continuator al tradițiilor paisiene și mulți alții.

În duhul lui Paisie a trăit și marele Mitropolit al Moldovei, *Veniamin Costachi*, deși nu i-a fost ucenic direct. Dintre ucenicii săi din Țara Românească cel mai de seamă a fost starețul *Gheorghe de la Cernica și Căldărușani*, originar însă din Transilvania († 1806).

„Mișcarea paisiană de înnoire a vieții monahale din mănăstirile românești din secolul al XVIII-lea, *un adevărat neoisihasm românesc*, a fost ultima și cea mai însemnată încercare de ridicare a vieții călugărești din Țara Românească și Moldova. Ea a dus nu numai la creșterea prestigiului monahismului românesc, dar a avut o influență pozitivă și asupra vieții moral-religioase a credincioșilor români" — arată istoricul M. Păcurariu în „Istoria Bisericii Ortodoxe Române".

Pe plan internațional, ucenicii săi — ruși, bielorusi și ucraineni — pregătiți de el pentru îndrumarea vieții duhovnicești — s-au răspândit în peste o sută de mănăstiri rusești, ducând pretutindeni același duh nou de viață monahală: Varlaam, Solovăț, Alexandru Sfirski în nordul Rusiei, Alexandru Nevski la Petersburg, Optina, în centrul Rusiei, Siminov și Novospask la Moscova, Lavra Pecerska din Kiev, Noul Athos din Caucaz. Mișcarea spirituală paisiană din Rusia a influențat și pe unii din marii cărturari ruși din secolul al XIX-lea: F. Dostoievski, A. Homiakov și pe mulți alții. Fie ca el să rămână veșnic viu în sufletele noastre.

Prof. Vichentie NICOLAICIUC

SFÂNTUL CUVIOS PAISIE DE LA NEAMȚ ȘI PREOCUPĂRILE DE ASISTENȚĂ SOCIAL-MEDICALĂ

Cu „așezământul“ din anul 1763 de la Dragomirna, reînnoit la Secu și Neamț, Cuviosul Părinte Paisie a statornicit reguli și pentru o latură a vieții atât de necesară și permanent actuală a implicării instituției monahale în purtarea de grijă pentru sănătatea trupească și sufletească a celor necăjiți și bolnavi.

Evidențiem două puncte din „Așezământul“ lui Paisie:

1. „Se cuvine numaidecât ca înlăuntrul mănăstirii să fie înființată *bolnița*, pentru frații ce ar cădea în felurite boaie; *ca cel bolnav să aibă osebită sieși dietă, pentru mâncare și băutură* — și *în totul liniște și căutare*, fiind dator înaintestătătorul *a rândui acolo un frate iscusit*, care, cu duhovnicească înțelegere, să slujească bolnavilor *și dacă s-a putea, ca măcar din parte să știe meșteșugul doftoricesc*. Care slujind bolnavilor cu înțelepciune, este dator a da fiecăruia dintr-înșii, mâncarea și băutura, care ar folosi la boalele lor, odihnindu-i întru toate, cu frica lui Dumnezeu slujindu-le lor ca Însuși Domnului, ca și cel ce slujește să aibă plată de la Domnul — Carele a zis: „bolnav am fost și M-ați cercetat!“. Și bolnavii, aflându-se întru toată îndestularea și odihna lor, mulțumind lui Dumnezeu, să primească și plată de la Dumnezeu pentru suferirea cea cu mulțumită a durerilor sale“.

2. „Dacă vreun frate va avea stomahul stricat și nu va putea mânca din bucatele obștești, unuia ca acestuia, să cuvine, ca potrivit învățăturilor Sfinților Părinți și după socotința proestosului, *să i se dea hrană care să-l folosească* dar și aceasta este datoria a o mânca în trapeză, înaintea tuturor fraților, iară nicidecum la chilie“.

La Mănăstirea Secu, în anul 1776, Cuviosul Paisie s-a silit să facă bolniță, pentru care a făcut și cărămidă pentru sobe și avea și tot lemnul pregătit. La 11 august 1776 Cuviosul Paisie scria călugărului Iosie (Iosif) în legătură cu o femeie care fusese prinsă de tâlhari și împușcată cu „zburături în șase locuri“, să fie dusă de îndată la Tg. Neamț, să se tocmească doctor care să o trateze scoțându-i „zburăturile“ și să o tămăduiască. Despre cheltuiala care se va face, Cuviosul Paisie scrie: „noi om plăti“, căci doar „milostiv este Domnul ca să o scape din moarte“.

De altfel sensibilitatea Cuviosului pentru suferințele oamenilor era întemeiată și pe cunoștințe de medicină „științifică“, pentru care și-a făcut multe însemnări din tratate de specialitate și care se găsesc în bibliotecile de la Secu și de la Neamț.

Cuviosul Paisie avea viziunea organizării nu a unui „spitălaș“ oarecare în mănăstiri, ci chiar adevărate spitale și nu numai pentru viețuitorii din mănăstiri ci și pentru cei în suferință dintre mireni. Prin această extindere mănăstirea devenea o ocrotitoare a tuturor celor bolnavi trupește și sufletește.

Amintim de un bilețel — nedatat — dar scris de Cuviosul Paisie și în care intervenea, într-o formă duioasă și duhovnicească astfel: „Părinte Dosothee — ostenește-te, pentru Dumnezeu și cu blagos-

lovenia mea, cât te va întări Dumnezeu — și citește tânărului bolnav, care ți se aduce, rugăciunile corespunzătoare boalei de care este cuprins. Al tău părinte duhovnicesc — Paisie starețu".

Cât pentru o viață exagerat de riguroasă care se impusese printr-o interpolare în „Așezământul" Episcopului Pahomie pentru Schitul său de la Pocrov, Cuviosul Paisie, adresându-se Mitropolitului Moldovei Grigore Callimachi, a primit răspuns cu dezlegare ca să se consume „frupt alb" afară de carne, arătând că, chiar dacă ctitorul, Episcopul Pahomie, ar fi hotărât aceasta, „Biserica are putere a lega și dezlega cele ce după vremi găsește și judecă cu cale". Mitropolitul îl îndemna pe Cuviosul Paisie să se ducă la părinții de la Pocrov și să le arate învățăturile ce va socoti „spre odihna cugetului lor" și să le „scoată din grijă și presupusul acesta prin a noastră voe și blagoslovenie" (la 25 februarie 1785).

Evidențierea acestui fapt este utilă și astăzi pentru cei care încearcă impunerea unor rânduieli prea rigoriste în viața de obște.

La momentul când ne amintim de trecerea din viața cea pământească — împlinindu-se la 15 noiembrie 1994 două sute de ani — sublinierea grijii Cuviosului Paisie pentru cei în suferințe trupești și sufletești — din lume și din așezările mănăstirești — cu intervenții prompte, cu asigurarea localurilor de îngrijire, bolnițe, „spitălașe", ospitale, ospicii etc., adevărate clinici dătătoare de speranță de viață, și sănătate, nu poate să fie decât de un real folos pentru revigorarea unei atmosfere de înaltă ținută umană și duhovnicească în sfintele noastre așezăminte monahale.

La toată străduința restaurării și reparațiilor materiale trebuie neapărat adăugată și cea spirituală cu terapeutica adecvată — trupească și sufletească.

Diac. I. IVAN

In memoriam

TEOLOGIA CA EXPERIENȚĂ A MISTERULUI DIVIN
OMAGIU MEMORIEI PĂRINTELUI PROFESOR DUMITRU STĂNILOAE

A vorbi sau a scrie despre Părintele Profesor Dumitru Stăniloae la modul cel mai potrivit, înseamnă a te transpune într-o stare de rugăciune pentru a înțelege și a exprima, cât de puțin, însemnătatea unei vieți dedicată slujirii Bisericii și unității creștine, adâncimea unei gândiri teologice fără egal în secolul nostru, de a explica și a reda în scris tainele existenței lumii, în general, și omului, în special, ca persoană destinată veșniciei în Dumnezeu cel în Treime, și sensibilitatea unei trăiri a adevărurilor de credință care este simțită ca un impuls convingător în toată opera și activitatea sa ce se întinde pe o perioadă de peste șase decenii. Pe bună dreptate, Părintele Stăniloae este considerat ca unul dintre cei mai de seamă gânditori creștini din lume, un Părinte al Ortodoxiei din secolul XX, iar Părintele John Meyendorff spunea că „este cel mai mare teolog ortodox în viață din întreaga lume".

În scrierile Părintelui Stăniloae, cititorul nu este lovit de duritatea prezentărilor și argumentelor intelectuale, a speculațiilor reci și fără viață, ci este întâmpinat de candoarea și frumusețea analizei meditative ca rezultat al unei experiențe trăite. După experiența practică a unei idei, a unei realități spirituale, prin participare directă și necondiționată, teoria sau ideea însăși precum și realitatea spirituală devine mai ușor de înțeles și de explicat altora. De aceea Părintele Stăniloae a putut să scrie în Volumul 1 al *Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, p. 102: „Teologul trebuie să participe la... rugăciune și la viața Bisericii, căci teologia vrea să cunoască pe Dumnezeu din experiența lucrării Lui mântuitoare asupra oamenilor. Dar nu o va cunoaște dacă nu intră într-un raport personal de dragoste cu Dumnezeu și cu credincioșii, prin rugăciune. Deci și mai mult e teolog cel ce se roagă cu ceilalți membri ai Bisericii. Căci în dragostea lor comună față de Dumnezeu se descoperă și mai mult lucrarea mântuitoare și desăvârșitoare a iubirii Lui. În rugăciunile Bisericii, în cultul ei, respiră duhul ei unitar, e transparent orizontul ei eshatologic, ținta ei de desăvârșire în Hristos. O teologie care se hrănește din rugăciunea și viața duhovnicească a Bisericii e o teologie care redă și aprofundează gândirea și trăirea ei duhovnicească și lucrarea ei sfințitoare și slujitoare".

Am fost privilegiat să-l am ca profesor pe Părintele Stăniloae la cursurile de doctorat când am avut ocazia fericită să-l cunosc mai îndeaproape, nu numai din cele scrise de sau despre Dânsul. Ceea ce am întrezărit în prelegerile Dânsului și ceea ce transpărea din ele cel mai mult pentru mine, era sensul acestei experiențe sau trăiri personale a adevărurilor teologice pe care ni le expunea, făcându-te parcă să trăiești aevea ceea ce ți se explica. Aș vrea să dau un exemplu, sau să redau una dintre cele mai frumoase

experiențe pe care am avut-o atunci și pe care nu o voi putea uita niciodată. Aceasta s-a întâmplat la una din orele de curs pe care le-am avut spre seară. Părintele Stăniloae ne vorbea despre persoana lui Iisus Hristos, mai precis, *Chipul evanghelic și istoricitatea lui Iisus Hristos ca Dumnezeu și om*, prelegere ce avea să devină parte din Volumul 2 al Dogmaticii. Cu toate că avea prelegerea scrisă pe hârtie, ne vorbea întotdeauna liber, fără a se ține strict de textul scris. Ochii îi avea ațintiți undeva în depărtare, contemplând parcă ceea ce ne spunea, sau mai bine zis, expunea în cuvinte ceea ce contempla. La un moment dat s-a stins lumina, dar Părintele nu s-a oprit ci a continuat să ne vorbească. Nimeni nu s-a mișcat de la locul lui. În atmosfera aceea de amurg și de liniște, de amestec între lumină și întunerec și apoi de întuneric complet, se auzeau doar cuvintele Părintelui Stăniloae descriind chipul luminos al lui Hristos ce ne-a fost transmis prin Sfintele Evanghelii. Am înțeles atunci ce înseamnă să ai o experiență mistică, de taină, simțind cu inima, mai mult ca oricând, ceea ce percepeam cu mintea. După un timp lumina electrică a revenit, spre sfârșitul prelegerii, după care Părintele Profesor a zâmbit cu zâmbetul acela specific Dânsului și cu ochii întredeschiși spunând parcă în concluzie și confirmând aprobarea de pe fețele noastre: ce frumos a fost!

Teologia Părintelui Stăniloae, dacă ar fi să o caracterizez într-un singur cuvânt, este o teologie doxologică, de laudă și preamărire a lui Dumnezeu și a lucrării Lui creatoare și mântuitoare, unită în același timp cu mulțumirea ce i se aducea pentru aceasta. De aceea, Dânsul a rămas fidel Sfinților Părinți, folosind unele concepte mai noi și limbajul contemporan, pe înțelesul omului de azi. Scrisul Sfinților Părinți, în convingerea Părintelui Stăniloae, „izvorăște din trăirea intensă de către ei a acestei lucrări, sau din conștiința prezenței Lui transcendente care ne impune răspunderea de-a face cunoscută mărirea și bunătatea Lui în fața oamenilor. Dumnezeu nu este un obiect depărtat al speculației, pentru scrisul Părinților, ci este prezent în lume și în noi prin lucrarea Lui minunată și binefăcătoare". Toată această teologie doxologică se bazează pe faptul cel mai important că Dumnezeu este persoană și omul, care I se adresează în laudă și mulțumire, este de asemenea persoană. Ceea ce se poate confirma numai printr-o experiență concretă este faptul că existența supremă sau existența divină este o existență personală și liberă care, datorită acestui fapt, pune în lumină valoarea eternă a fiecărei persoane umane. Dar Dumnezeu ca persoană există în Sfânta Treime, în sânul căreia se manifestă iubirea desăvârșită între cele trei persoane desăvârșite. Din iubirea Sfintei Treimi a rezultat crearea lumii și a altor ființe conștiente, personale, care să intre în legătură unele cu altele și cu Dumnezeu ca persoane. Tot din iubire a rezultat și întruparea Fiului lui Dumnezeu, fapt în care se manifestă din nou și într-un mod de maximă apropiere iubirea Sfintei Treimi față de persoanele create. Astfel, Iisus Hristos, unul cel din Treime, apare, ca și Tatăl, un Dumnezeu al dragostei și al comuniunii. Această comuniune, susținută și întărită de Duhul Sfânt, care acum se odihnește peste Fiul lui Dumnezeu și ca om întrupat și înălțat la cer, are pe pământ forma Bise-

ricii. În cadrul acestei comuniuni înțelegem și trăim toate consecințele ce revin din relația omului cu Dumnezeu și cu semenii.

În această schemă și pe această bază își construiește Părintele Stăniloae teologia sa care vrea să fie o rugăciune așa cum era teologia Sfinților Părinți. De aceea se vede în toată opera Dânsului accentul pus pe legătura strânsă ce trebuie să existe între teologie și spiritualitate. Prea Cucernicia Sa spunea despre cele scrise în *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, ceea ce poate fi valabil pentru tot scrisul Dânsului: „Expunerea de față a credinței Bisericii Ortodoxe nu e deci decât o mărturisire a experienței lucrării lui Dumnezeu cel în Treime în noi prin Duhul Său spre a ne aduna tot mai mult în Fiul, ca fii ai Tatălui, pregătindu-ne spre deplina comuniune sau spre împărăția Sfintei Treimi în viața viitoare. Mărturisind această lucrare mântuitoare a lui Dumnezeu în noi, îi mulțumim totodată în această carte pentru dragostea Lui arătată în lucrarea Lui și-L lăudăm vestind această lucrare din dragoste față de El tuturor celor ce vor să o citească". Iată de ce am ales ca titlu al Dogmaticii Părintelui Stăniloae în limba engleză, ce va fi publicată în curând de către Holy Cross Orthodox Press: *The Experience of God* (Experiența lui Dumnezeu).

Este imposibil de a reda în aceste pagini toate titlurile lucrărilor publicate de Părintele Stăniloae. Pentru aceasta este necesar un volum întreg, ceea ce am de gând să întocmesc, pentru referințe și pentru a se vedea întinderea monumentală a unei opere unice. De asemenea, visul meu este de a aduna și publica într-o singură culegere de Opere Complete tot ce a scris Părintele Stăniloae. Este o datorie pe care ucenicii dânsului o avem, precum și o responsabilitate față de Biserică și Teologie, pentru că nimeni nu va mai putea face teologie ortodoxă sau nu o va putea studia în întregime fără referință la ea, sau fără a consulta scrisul și teologia Părintelui Stăniloae.

Menționăm însă pentru cititorii noștri câteva din titlurile volumelor publicate de-a lungul anilor care tratează subiecte din domeniile cele mai importante ale teologiei: dogmatic, mistic, istoric, liturgic, antropologic, hristologic.

Cărți: *Viața și activitatea patriarhului Dositei al Ierusalimului și legăturile lui cu țările românești.* Cernăuți, 1929; *Catolicismul de după război,* Sibiu, 1933; *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama. Cu trei tratate traduse,* Sibiu, 1938; *Ortodoxie și Românism,* Sibiu, 1942; *Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie,* Sibiu, 1942; *Iisus Hristos sau restaurarea omului* Sibiu, 1943; *Uniatismul din Transilvania — încercare de dezmembrare a poporului român,* București, 1973; *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* 2 volume, București, 1978. *Spiritualitatea Ortodoxă,* București, 1981; *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă,* Craiova, 1986; *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu,* Craiova, 1987; *Studii de teologie ortodoxă,* Craiova, 1990; *Chipul evanghelic al lui Hristos,* Sibiu, 1992 și *Reflexii despre spiritualitatea poporului român,* Craiova, 1992.

Traduceri: Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii ortodoxe răsăritene,* Sibiu, 1930;*Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși,* 12 volume, Sibiu-București, 1946—1991. Sfântul Grigorie de Nissa,

Scrieri, București 1982; Sfântul Maxim Mărturisitorul, Ambigua, București, 1983. Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri*, București, 1987, și altele. Toate traducerile sunt însoțite de introduceri și de note explicative extensive care, la rândul lor, ar putea constitui un întreg volum separat.

În străinătate au fost publicate multe lucrări traduse în greacă, franceză, engleză și germană.

Părintele Stăniloae a publicat sute de articole, recenzii și note în toate revistele și ziarele bisericești din Țară. A ținut conferințe în multe țări, la Facultățile de Teologie din Atena, Tesalonic, Paris, Strassbourg, Bonn, Heidelberg, Tűbingen, Freiburg, Geneva, Oxford, Institutul Ecumenic din Bossey, precum și în Statele Unite la Seminariile Teologice din Chicago, „Sfântul Vladimir" din New York și „Sfânta Cruce" din Boston, în timpul vizitei din Noiembrie-Decembrie 1982, de care cu drag ne aducem aminte. Atunci a vizitat și unele comunități românești din Statele Illinois, Indiana, Michigan și Ohio.

Activitatea sa teologică și ecumenică atât de bogată a fost apreciată prin multe titluri și distincții ce i-au fost conferite: „Doctor Honoris Causa" al Facultății de Teologie din Tesalonic (1976), al Institutului Teologic „St. George" din Paris (1981), al Facultății de Teologie din Belgrad (1982) și al Universității din București (16 Iunie 1992); Premiul „Dr. Leopold Lucas" al Facultății de Teologie Evanghelică din Tűbingen, „Crucea Sf. Augustin de Canterbury" din partea Primatului Angliei (1981), și altele. Recunoștința și aprecierea cea mai mare oferită în România pentru contribuția esențială adusă gândirii românești de marele nostru teolog, care a ajuns pe culmile ei cele mai înalte, a venit în vara anului 1990, când Părintele Stăniloae a fost ales membru al Academiei Române. Este un merit care i s-a datorat cu prisosință.

Publicăm alăturat un articol inedit al Părintelui Stăniloae, pe care l-am păstrat în manuscris și care a fost prezentat ca o meditație în cadrul unei retrageri spirituale din Chicago, în noiembrie, 1982.

Pr. Ioan IONIȚĂ

RUGĂCIUNEA ȘI LUMINA DUHULUI SFÂNT

Rugăciunea este cea mai proprie și cea mai directă relație între noi și Dumnezeu. Dumnezeu comunică cu noi prin puterea care ne susține și care ne ajută să înaintăm spre desăvârșire și spre existența noastră eternă și fericită în El, adică prin harul Lui natural și supranatural. Noi comunicăm cu El prin rugăciune. Dar dacă Cel ce ne susține și ne ajută să înaintăm în desăvârșire, sau în El, este Dumnezeu, aceasta înseamnă că Dumnezeu este prezent în rugăciunea noastră. Rugăciunea, fiind astfel răspunsul nostru la ceea ce ne dă Dumnezeu, este luarea de către noi la cunoștință a tot ce ne dă Dumnezeu. Prin ea noi recunoaștem că totul ne este venit și ne va veni de la Dumnezeu. De aceea, ea este mulțumire, laudă și cerere adresată lui Dumnezeu.

Dar este și o lumină care se aprinde în noi înșine, adică adevărata cunoștință sau conștiință despre situația noastră. Rugăciunea este cea mai accentuată conștiință despre noi înșine, pentru că este conștiința relației noastre, sau comuniunii noastre cu Dumnezeu. Descartes a spus: „Cogito, ergo sum". Patriarhul Calist al Constantinopolului din sec. XIV a spus într-o serie din Filocalia: „Iubesc, deci sunt". Trebuie să adăugăm la aceste sentințe o alta: „Mă rog, deci știu care e situația mea în existență, ce loc dețin eu în existență". Adică, fără conștiința de Dumnezeu pe care o trăiesc în mod intens în rugăciune, conștiința de mine însumi este foarte deficitară și întunecată, sau existența mea se află străbătută și înconjurată de tenebrele a tot felul de iluzii.

Prin rugăciune eu știu că fără Dumnezeu nu sunt nimic, sau foarte puțin consistent. De abia prin rugăciune eu ies din iluzia că sunt și voi dura prin mine. De abia prin rugăciune eu știu că sunt un păcătos care are trebuință de mila lui Dumnezeu, că eu nu m-am achitat de datoriile mele față de Dumnezeu și față de semenii mei, în calitate de dar al lui Dumnezeu care mă obligă să pun în acțiune dreaptă acest dar. Prin rugăciune eu știu că trebuie să mulțumesc lui Dumnezeu pentru tot ce sunt și am și că am nevoie să fiu iertat pentru că n-am dezvoltat darurile ce mi-au venit de la Dumnezeu și pe mine însumi ca dar de temelie, slujind lui Dumnezeu și celorlalți. De abia prin rugăciune am conștiința limitelor mele și trebuința de ajutorul lui Dumnezeu pentru a reuși în tot ceea ce întreprind și că de aceea trebuie să întreprind numai acțiuni bune, conforme cu voia lui Dumnezeu.

Astfel, prin rugăciune eu salvez ființa mea de tenebrele care o înconjoară și înaintez în lumina cunoștinței situației mele, în conștiința că eu exist datorită lui Dumnezeu; înaintez în bine care își are subsistența în Dumnezeu și prin aceasta spre țința existenței mele în Dumnezeu.

Dar în rugăciune, luând cunoștință de mine însumi ca de cel care trebuie să facă binele dezvoltându-mă ca dar al lui Dumnezeu, și de faptul că sunt păcătos pentru că nu m-am achitat deplin de această datorie față de ceilalți și prin aceasta i-am împins

prin exemplul și prin actele mele nedrepte la rău, mă ridic și la conștiința datoriei de-a mă căi pentru răul făcut lor și de-a mă căi pentru acest rău și de-a ruga să fie eliberați de situația grea în care i-am pus eu sau alții, sau s-au pus pe ei înșiși. Iar aceasta înseamnă o trezire prin rugăciune a responsabilității noastre pentru ei. Această responsabilitate ne este necesară nouă înșine, căci fără ea nu suntem deplin conștienți de noi înșine. Așa se dezvoltă prin rugăciune iubirea noastră față de ceilalți, care luminează și ea relația pe care trebuie să o avem cu ceilalți.

Dar această lumină care echivalează cu o conștiință intensificată de noi înșine și de datoriile noastre față de Dumnezeu și față de semenii noștri, nu se aprinde în noi fără contribuția noastră. Lumina rugăciunii se aprinde în și din realitatea ființei noastre ca dar al lui Dumnezeu însoțit de responsabilitatea noastră, când ne vedem ființa noastră ca un asemenea dar. Dar capacitatea noastră de-a vedea ființa noastră ca dar al lui Dumnezeu vine și ea de la Dumnezeu. Astfel, rugăciunea este o faptă comună a noastră și a lui Dumnezeu.

Fără îndoială, avem și noi datoria de-a ne pune în stare de rugăciune. Dar trebuie să recunoaștem că noi nu putem să facem aceasta și să ne menținem în această stare și să o intensificăm fără Dumnezeu. Cu deosebire Duhul Sfânt este cel ce ne pune și ne susține în starea de rugăciune, desigur nu fără voia noastră, nu ca pe niște obiecte. Iar Duhul Sfânt susține și aprinde tot mai mult rugăciunea noastră, rugându-se cu noi, penetrându-se cu noi, făcându-ne să nu mai putem separa eul nostru de Eul Lui. El strălucește prin aceasta din noi, făcându-ne și pe noi să strălucim de iubirea față de Tatăl, manifestată în rugăciune. Așa strălucește din Fiul Unul Născut al Tatălui, făcut om cu care noi ne-am unit prin credință.

Prin aceasta Duhul Sfânt ne face conștienți că existența noastră este un dar al lui Dumnezeu și deci fiecare este un fiu iubit al Lui, așteptând să-i răspundem cu iubirea de fii împreună cu Iisus Hristos, Fiul Lui Unul Născut, din care strălucește din eternitate ca o iubire cu care răspunde Tatălui, sau prin care își intensifică iubirea Sa față de Tatăl.

Fără Duhul Sfânt nu ne putem așeza în simțire de fii iubitori ai Tatălui și în starea de rugăciune prin care îi mărturisim iubirea noastră, mulțumirea pentru tot ce ne-a dat și îndrăzneala de a-i cere cu încredere iertarea și ajutorul. Acesta este motivul pentru care în rugăciune se trezește și se aprofundează în noi conștiința de noi înșine ca lumină. Numai în Duhul Sfânt conștiința de noi înșine își primește grade mereu superioare. Și pe măsură ce crește se intensifică conștiința prezenței Duhului Sfânt în ea. Astfel rugăciunea, lumina conștiinței de noi înșine și a prezenței Duhului lui Hristos în noi sunt strâns legate.

De aceea, Părinții și autorii de scrieri duhovnicești din Răsăritul creștin care au avut cea mai intensă experiență a rugăciunii au legat strâns rugăciunea cu lumina care se aprinde în rugător prin invocarea continuă a lui Hristos. Dar și o cântare din cultul Bisericii anglicane spune „*The Lamb himself is the lamp of the city*“ (Mielul însuși este lampa sau lumina cetății), se înțelege a cetății sufletului.

Hristos este „lumina lumii“ pentru că prin El s-a arătat și se arată continuu la ce conștiință și responsabilitate luminoasă este chemat omul să se ridice, sau cum trebuie și poate să devină cineva om adevărat, în relația dreaptă cu Dumnezeu și cu semenii lui, asemenea lui Hristos; și cum poate ajunge prin aceasta la viața fericită eternă. Dar prin Hristos se arată în noi Duhul Lui cel Sfânt ca lumină, în starea de rugăciune, pe măsură ce progresăm în adâncimea, în căldura și continuitatea ei.

De aceea trebuie insistat în chemarea lui Hristos sau în legătura tot mai continuă și mai iubitoare cu El pentru a face ca să se intensifice și să persiste în noi prezența lui Hristos și Duhul Sfânt care iradiază din El ca lumină a iubirii. Aceasta este lumina ce însoțește rugăciunea neîncetată a lui Iisus încălzită de iubirea inimii celor ce o practică.

Această lumină persistentă în cei ce se roagă prin invocarea insistentă și iubitoare a numelui lui Iisus este totodată o lumină a păcii, a liniștii, pentru că este lumina certitudinii că marea putere mângâietoare a lui Iisus este în ei și cu ei, chiar în circumstanțele cele mai dificile ale vieții. Ei răspândesc această pace, liniște și putere mângâietoare și la cei din preajma lor.

Ea este și o lumină a bucuriei, pentru că ea este zâmbetul luminos al feței iubitoare a lui Iisus, care ne umple de iubire față de oameni. Astfel, precum Duhul manifestă iubirea lui Hristos față de Tatăl Său și față de noi, ca bucurie luminoasă, El o manifestă din cei plini de Duhul lui Hristos în rugăciune și față de semenii lor. De aceea lumina aceasta a dăruit un mare calm celor ce au practicat rugăciunea neîncetată a lui Iisus în inimă, adică hesychia, și în același timp a umplut de o mare bucurie și înnoire luminoasă fața sfinților.

Din toate acestea putem înțelege pentru ce rugăciunea aduce adevărata cunoștință de Dumnezeu, ca experiență a prezenței Lui dătătoare de putere spirituală, de lumină, de pace și de bucurie. E o bucurie care nu ne șterge din conștiință faptul că suntem păcătoși, dar păcătoși plini de încredere în mila lui Dumnezeu, în iertarea Lui, în ajutorul Lui. Este plânsul amestecat cu bucurie de care vorbește Sfântul Ioan Scărarul.

Dumnezeu să ne ajute să înaintăm și noi în această legătură cu El printr-o rugăciune sau printr-o invocare din ce în ce mai deasă a numelui lui Iisus, odată cu amintirea tuturor faptelor Sale mântuitoare pe care le lucrează cu iubire în noi și azi și le va lucra până la sfârșitul lumii; să înaintăm într-o rugăciune tot mai pătrunsă de emoție, sau tot mai adâncă în inimă, sau în iubirea hrănită din iubirea infinită a lui Iisus, care lărgește inima noastră sau iubirea noastră la infinit. E iubirea care e simțită ca lumină.

Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE

„AVVA PAVEL“ — PREOT DR. PAUL MIHAIL
(29 iunie 1905 — 10/11 octombrie 1994)

În noaptea de 10 spre 11 octombrie 1994 a trecut în lumea drepților „AVVA PAVEL“ — Preotul dr. PAUL MIHAIL (inițial Mihailovici) doctor în Teologie, cercetător cu alese însușiri sufletești, unul dintre cei mai buni și mai cunoscuți specialiști în domeniul valorificării documentelor de arhivă privind Istoria Bisericii Ortodoxe Române, cu deosebită atenție pentru cea din Basarabia. Activitatea zilnică foarte complexă nu lăsa impresia că se va întâmpla ceva deosebit. Luni 10 octombrie a fost o zi obișnuită și chiar a terminat studiul privind „Obștea Mănăstirii Neamț la anii 1836/7“, care a și fost dus — de fiica sa, cercetătoare științifică Dr. Zamfira Mihail — Domnului Academician Prof. Virgil Cândea, spre a o avea la momentul când urma să se sărbătorească împlinirea a 200 ani de la trecerea din viață a Sfântului Cuvios Paisie Velicicovski, Arhimandritul și Starețul Mănăstirilor Secu și Neamț — la 15 noiembrie 1994 în Catedrala „Înălțarea Domnului“ de la Mănăstirea Neamț.

Seara de 10 octombrie a fost cu câteva momente liniștite, ca o tuse rebelă să-l zguduie după miezul nopții. Liniștindu-se pentru puțin timp, soția sa, prezvitera Eugenia, l-a întrebat dacă-l doare ceva la care părintele a răspuns cu voce normală: „Nu“ — („nu mă doare“) — „am să dorm!“; apoi a trecut în lumea drepților.

Dorința testamentară era ca să fie dus și înmormântat lângă părinții săi, în satul natal CORNOVA, județul Orhei-Basarabia. Lucrul acesta nu s-a putut împlini din multe principii obiective. Părintele Paul *a suferit* ca pe *o răstignire prelungită* neputința de a merge zeci de ani la locurile copilăriei sale, deși s-a aflat în permanentă activitate pastorală și științifică de cercetare în spațiul de parohie, de arhive și biblioteci de toate nuanțele (bisericești și laice). A suferit în anul 1985, când, la împlinirea vârstei de optzeci de ani, în unele articole de omagiere, din cauza „cenzurii“, nu s-au putut înscrie corect datele biografice în coordonatele reale ale spațiului geografic românesc de unde provenea, ci doar: crește (sau a crescut) în localitatea (sau satul) Ciuciulea din ținutul Iașului (sau „din vechiul ținut Iași“).

Imposibilitatea împlinirii dorinței testamentare a creat dificultăți familiei, însă acestea au fost depășite căci Dumnezeu a rânduit ca părintele Paul să fie înmormântat în cimitirul Mănăstirii Căldărușani — în obștea ucenicilor de altă dată a Starețului Paisie de la Neamț, pe o pajiște sub un nuc. Slujba a fost oficiată de cinci preoți, mai întâi în București la Biserica Popa Nan — unde se îmbisericise în anii în care s-a aflat în Capitala țării — participând și Prea Sfințitul Vicențiu care a și vorbit din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, aflat în acele zile în Ungaria. Răspunsurile au fost date de două zeci de elevi seminariști. La Mănăstirea Căldărușani au elogiat personalitatea Părintelui Paul — Profesorul Academician Virgil Cândea și P.C. Prof. dr. diacon Petre David de la Facultatea de Teologie din București. Apoi, în sunet de toacă,

sicriul purtat pe brațe de un profesor universitar consătean venit special din Basarabia, de un prieten de la Iași și de elevii seminariști, a fost așezat la locul de veșnică odihnă.

Într-o lucrare de istorie intitulată „*Basarabia — aspecte din Istoria Bisericii și a neamului românesc*“, tipărită la Mănăstirea Neamț, în anul 1993, sub semnătura Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu se înserează o scurtă biografie cu reliefarea succintă a personalității părintelui Paul care în anul 1995 la 29 iunie ar fi împlinit venerabila vârstă de nouăzeci de ani: „Între cei cu preocupări istorice reținem (este vorba de cei din Basarabia), în primul rând, numele preotului dr. *Paul Mihail* — inițial Mihailovici (n. 1905 în Cornova-Orhei), care a funcționat peste zece ani ca profesor de Istorie în Chișinău și ca director al Muzeului istoric bisericesc, iar după 1944 ca preot la Iași. A publicat sute de documente inedite privind țările române, majoritatea din arhivele străine, apoi zeci de studii istorice, cele mai multe bazate pe izvoare inedite, privind mai cu seamă istoria și cultura în Moldova. N-a nesocotit cercetările speciale privitoare la trecutul „țării“ natale, deși conjunctura politică a fost defavorabilă. Între acestea din urmă reținem valoroasa lucrare intitulată „Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 la 1918“ (București 1940, 380 p. + 20 pl.), publicată și prezentată de Academia Română“ (p. 18-19).

Activitatea publicistică a Părintelui Paul Mihail a fost subliniată și prezentată în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei* (an. LXI (1985), nr. 10-12 (oct.-dec.), p. 795-800, sub semnătura Pr. Iustin Gașpar, cu o bibliografie organizată pe 5 compartimente: I. Scrieri, manuscrise și tipărituri bsericești descoperite, semnalate și comentate (cu 45 titluri); II. Personalități eclesiastice, activitatea lor, ecouri în epocă, necrologuri (cu 23 titluri); III. Așezăminte bisericești, monumente, școli, biblioteci în muzee religioase (cu 19 titluri); IV. Predici, cântări bisericești, reflexii liturgice și misionarism (cu 15 titluri) și V. Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu alte Biserici Ortodoxe din Răsăritul și Sud-Estul Europei (cu 42 titluri). În total 144 titluri.

Lipsește din această listă lucrarea în legătură cu Biserica Banu din Iași unde a fost paroh (1946—1980) apărută în volumul I și II din „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“, XXIV/1987, Iași, sub titlul „Contribuții documentare la istoria orașului Iași“, în vol. I, p. 415-478 și în vol. II, p. 469-531.

Facem și trimiterea la „Bibliografia scrierilor Părintelui Paul Mihail“ de Constantin C. Angelescu din Revista „Teologie și Viață“ a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, serie nouă — anul III (LXIX), nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1993, p. 257-258.

Ca și în bibliografia Pr. Iustin Gașpar și în cea a lui Constantin C. Angelescu lipsește o contribuție de mare însemnătate care a apărut abia în anul acesta, 1994, deși este antedatată 1992, IV, „Cronica Romanului și Hușilor“, cu titlul „Scrieri și însemnări de la Episcopul Melchisedec al Romanului“ (întocmită la 9 martie 1992 și prezentată la Roman la 16 mai a aceluiași an cu prilejul comemorării a o sută de ani de la moartea ierarhului (1892—1992).

Cu grija și meticulozitatea care l-a caracterizat „Avva Pavel“ și-a adunat într-un volum aproape întreaga activitate publicistică

elaborată de-a lungul anilor și, care arată încă odată și cu prisosință cine a fost omul, cărturarul, profesorul, cercetătorul, preotul, cetățeanul și înflăcăratul patriot care nu a lăsat condeiul din mână până în ultima clipă a vieții sale. Volumul a apărut la Chișinău cu 458 de titluri apărute în perioada 1928—1989. Între cele 458 de titluri 102 titluri au apărut în Revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei" între anii 1949—1989.

În anul 1985, când Părintele Paul împlinea vârsta de 80 de ani, Ștefan S. Gorovei consemna: „Dar Paul Mihail încă ne mai este dator — căci de la care mai poți cere decât de la cel care a mai dat?! D-sa ne este dator nu numai cu studiile aflate încă în manuscris, dar — în primul rând — cu darea la iveală a bogatei corespondențe pe care a întreținut-o, de-a lungul anilor, cu diverși istorici, literați, profesori, ierarhi și care formează, fără îndoială, un izvor de un deosebit interes documentar" **(Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie)** -„A D. Xenopol", vol. II/1985, nr. XXIV, Iași, p. 1000).

Oare cine va fi în stare să împlinească datoria cu care a rămas dator Părintele Paul decât fiica sa — cercetătoarea științifică dr. Zamfira Mihail — ca una care cunoaște întreaga lucrare a părintelui său și se remarcă cu aceeași râvnă pentru punerea în lumină a documentelor trecutului neamului nostru.

Vestea trecerii din viața aceasta a Părintelui Paul Mihail a mișcat parohienii pe care i-a păstorit la Iași și pe frații preoți cu care a coliturghisit și pentru care a fost ca un adevărat frate și mentor în probleme pastorale și model vrednic de urmat.

Rândurile de față, departe de a se putea constitui într-o prezentare integrală a personalității plină de har și înduhovnicire, ci doar un omagiu post-mortem cu o lacrimă fiiască pentru cel ce a iubit Biserica strămoșească Ortodoxă Română și glia de veacuri a unui popor credincios, pașnic și doritor de temeluire a unei lumi mai plină de fericire, în pace, în bunătate, în dreptate și în adevăr.

Diac. I. IVAN

PREOTUL PROFESOR CALISTRAT COCA

De fiecare dată, întâlnirea cu oamenii din alte vremuri — prin intermediul operei lor — oferă prilej de reală bucurie spirituală, fiind ei „izvor viu în apropierea căruia este bine și plăcut să te afli" (Th. Caryle). Iar când redescoperirea lor vine după o perioadă de voită uitare — cum este cea pe care încercăm să o depășim — bucuria este înmulțită, tocmai pentru că oferă prilej de întrebări asupră-ți. De aceea, socotim că nu este lipsit de interes să ne oprim asupra unui smerit preot și profesor de altădată, de a cărui rodnică muncă s-au bucurat mulți, dar care a intrat în nedreaptă uitare.

La 23 noiembrie 1853 parohul Gheorghe Constantinescu de Grecul boteza pruncul venit cu numai o zi înainte pe lume în familia gospodarului Ioan Coca și a soției sale Teodosia, din Volovăț, dându-i numele de Calistrat [1]. Era al treilea din cei nouă copii cu care Dumnezeu binecuvântase acea căsnicie.

Deși este unul din cele mai vechi sate ale Bucovinei, Volovățul a cunoscut o oarecare împiedicare în dezvoltarea sa. Fiind moșie mănăstirească de la 1589 — când a intrat în stăpânirea Sucevitei — își dobândește o oarecare independență abia după secularizarea din 1863. Cu toate că pământul era puțin, se stabilesc aici și câteva familii din părțile muntoase ale Bucovinei. Printre ele — și familia Coca.

Școala din sat a luat ființă târziu. În 1856, Comitetul comunal a decis a înființa o școală, dar începutul merge greu. Abia la 1 octombrie 1860 se deschide școala în urma emisului guvernial nr. 10.480 din 20 august, sub supravegherea Consistoriului ortodox al Bucovinei [2].

Sub îndrumarea primului învățător Vasile Mihăilescu își începe studiile micul Calistrat. Va fi fost și el unul din sărmanii copii ce cu tăblița subsuoară, căutau să se apropie cât mai mult de taina slovelor. Părinții, având oarecare stare materială, la îndemnul învățătorului din sat, trimit copilul pentru completarea studiilor la Suceava. Urmează apoi cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți. După absolvire, primește în decembrie 1877 Sfânta Taină a Preoției și este numit preot de ajutor în Molodia [3], unde va rămâne până în 1882 când este numit învățător de religie la Școala reală greco-orientală din Cernăuți [4]. În 1883 a fost promovat ca profesor de muzică bisericească și tipic la „pedagogiul statului" din Cernăuți. Se distinge prin temeinica sa pregătire teologică și pedagogică și astfel — la propunerea Mitropolitului Vladimir de Repta — este numit profesor la Gimnaziul superior din Cernăuți.

Bogata sa activitate va fi temeiul rezoluției imperiale din 27 martie 1905 care îl recunoaște ca protoprezviter la Catedrala Mitropolitană, depunând jurământul în această calitate la 30 mar-

---

1. Condica născuților Parohiei Volovăț, Tom II, 1853, p. 165.
2. Cronica parohiei Volovăț, Tom I, p. 32.
3. „Candela. Foaia bisericească literaria", nr. 4/1882, p. 208; (în continuare se va cita „Candela".
4. *Ibidem.*

tie. Mitropolitul Vladimir îl va distinge cu rangul de stavrofor. Devine consilier consistorial, ocupându-se cu problema școlară în Eparhia Bucovinei [5].

Era cunoscut cercurilor intelectuale din Bucovina ca fiind un bun român, neangajat politic. De aceea a fost ales secretar al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina. Sub directa sa supraveghere a fost redactat „Calendarul" acestei Societăți pe anii 1882—1884 [6].

Tulburările intervenite în Bucovina odată cu primul război mondial (1914—1918) îi grăbesc sfârșitul. La 10 octombrie 1918, va trece în lumea de dincolo, fără să vadă împlinit visul unirii acestei provincii cu Patria mamă [7].

Vreme de 36 de ani, Calistrat Coca va fi mereu în mijlocul frământărilor legate de învățământul religios în limba română din Bucovina. Pentru a aprecia corect întreaga activitate a sa precum și importanța manualelor publicate de el este necesară cunoașterea situației existente în învățământul bucovinean al vremii sale.

Învățământul mediu era numai de stat. La Gimnaziul din Cernăuți înființat în 1808, limba română se introduce abia în 1848 ca limbă de studiu. În Facultatea de Teologie, înființată în primă formă în 1827 și care era susținută material de Fondul bisericesc ortodox al Bucovinei — obiectele de studiu erau predate până în 1848 în limbile germană și latină. Abia atunci episcopul Evghenie Hacman va interveni — la 18-30 septembrie — cu ordinul clar: „Fiindcă dupre noima a constituției slobod este ca sciințele la instituturi publice în limba patriei să se paradosească, pentru aceea, cu mult dor voim ca de acum înainte științele teologicești în institutul teologicescu de aice în această limbă să se paradosească, iară limba latinească ce până acum spre acest scopos s-a întrebuințat să înceteze cu totul" [8].

Dar greutatea împlinirii acestui ordin episcopal, acum începe. După cum arată un document al Corpului profesoral al Institutului teologic, elevii nu știau decât limba română vorbită și nu învățaseră „limba după gramatică". De aceea se propune — în primă fază — introducerea unui curs de limbă română cu 2 ore pe săptămână. Predarea acestui curs este asumată de profesorul de studii biblice „Vasile Ianoviciu, fără vr-un interes sau vreo așteptare de remunerare, numai din nobila sa râvnă pentru sporirea culturei naționale și a studiilor teologice" [9]. Cursul va ființa până în martie 1849, când autoritățile de stat s-au văzut ele însele nevoite să înființeze o catedră specială de limba română sub conducerea lui Aron Pumnul.

Introducerea limbii române aducea însă o nouă și dificilă

---

5. „Candela", nr. 4/1905, p. 271.

6. Georgeta Răduică și Nicolin Răduică, *„Calendare și almanahuri românești, 1731-1918"*, București, 1981, col. 1584 (A).

7. *„Sematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe 1921"*, Cernăuți, 1921, p. 64.

8. Isidor Onciu, *„Ceva despre mersul și dezvoltământul culturei teologice și clericale în Bucovina"*, în „Candela", 1883, p. 233.

9. Raportul corpului profesoral către Directoratul studiilor teologice din 26 oct./7 nov. 1848, nr. 65; citat la Is Onciu, *op. cit.*.

problemă: manuale școlare în această limbă. Religia se învăța după manualele școlare romano-catolice ale lui Schimitz și Schulnacher. Elevii primeau deci, inconștient, influențe ale altor confesiuni creștine, ceea ce a dat naștere la unele confuzii doctrinare, unele rămase pe cale de „obicei“ până în ziua de astăzi [10].

Primul care va osteni pentru înlăturarea acestei lipse va fi Silvestru Andrievici, preot în Ceahor, viitor mitropolit al Bucovinei. Va elabora 12 manuale de religie pentru diferite clase, conștient fiind de marea importanță a predării religiei în limba română. „Limba mămească (maternă n. n.) este unica limbă care străbate de-a dreptul la inimă“ va afirma în una din prefețe [11].

Cercetătorul de astăzi al primelor manuale ieșite din osteneala sa va constata că limba lor este oarecum greoaie dar „spre onoarea lui și în interesul adevărului trebuie să zicem că, după propria mărturisire, acel limbagiu greoiu nu este proprietatea lui, ci străin. Manuscriptul a fost adecă revăzut în Viena și îndreptat, respectiv stricat după niște teorii care voiau să croiască o nouă limbă românească diferită de cea vorbită prin atâtea secoli“ [12].

Limba dificilă, dar și necesitatea prezentării materialului într-o manieră mai adecvată, în raport cu evoluția noțiunilor și principiilor pedagogice, la care se adaugă numărul insuficient de manuale, determină apariția, în continuare, a unora noi.

Sarcina aceasta — de alcătuire a noi manuale — este asumată de preotul profesor Calistrat Coca. Mitropolitul Silvestru — cel mai luminat dintre arhiereii pe care i-a avut Bucovina până astăzi — renunță la orice orgolii și își dă binecuvântarea ca preotul Coca să alcătuiască noi manuale. Ba mai mult, pentru munca sa îl răsplătește pe acesta cu rangul onorific de exarh.

Încă de la începutul activității sale didactice, acesta folosise manualele lui Silvestru Andrievici. Cunoștea deci greutățile pe care le întâmpinau elevii în înțelegerea unor noțiuni. Trebuia să găsească o nouă formâ de propunere, precum și un limbaj potrivit vârstei elevilor cărora le era destinat manualul. El însuși definea astfel scopul unui manual de religie:

1. „a împărtăși școlarului cunoștințele necesare, ca el, pentru viața sa, să aibe priceperea clară a credinței sale și a tuturor cestiunilor ce stau în legătură cu credința și ca așa să se poată orienta în viața sa religios morală.

2. a deștepta în școlariu dragoste, alipire și încredere către biserica sa, ca el în toate furtunile și ispitele vieții să remiie statornic în credința strămoșească“ [13].

Era, deasemeni, conștient că efortul său trebuia să se constituie într-un început, cum la fel de conștient era de necesitatea împlinirii datoriei. „Nu neg — scria el — că sunt prozatori mult mai

---

10. De exemplu, săvârșirea Tainei Sf. Botez prin turnare, devenită aproape lege în Bucovina.

11. Silvestru Morariu, *„Învățătura ortodoxă din religiunea creștinească...“*, Prefață, p. 3.

12. Pr. dr. Vasile Găină, *„Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu Andrievici“* în „Candela“, nr. 7/1907, p. 393.

13. „Candela“, nr. 11/1892, p. 685.

buni decât mine. Însă toți nu putem toate, ci trebuie să ne mărginim a ne face datoria așa de bine cât putem fiecare [14].

Cele nouă manuale și cele trei cărți cu conținut liturgic care îi poartă semnătura au cerut din partea sa un efort considerabil, o bună pregătire teologică și pedagogică. Faptul că a reușit să-și îndeplinească sarcina luată de bunăvoie este confirmat și de prezența și folosirea lor în învățământul religios din Bucovina până la așa zisa reformă a învățământului din 1948.

Pentru cunoașterea mai îndeaproape a preocupărilor sale înșirăm mai jos manualele alcătuite de acest smerit preot.

1. *„Istoria sântă a testamentului vechiu“* și
2. *„Istoria sântă a testamentului nou“*. Ambele manuale apar la Cernăuți în octombrie 1889. Erau, de fapt, prelucrări ale vechilor manuale ale lui Silvestru Andrievici.
3. *„Istoria bisericească pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură de Calistratu Coca profesoru de religiune la școala reală superioară gr. or. din Cernăuți“* — Cernăuți, 1891, Editura Fondului religionariu gr. or. alu Bucovinei. Prețul 2 fl. 50 cr. v. a.“.

„De aș fi avut pentru trebuința catedrei mele un manual de istorie bisericească cât de modest, n-aș fi scris; dar n-am cunoscut nici un manual ortodox pentru acest obiect, scris în limba română pentru școlile secundare“ [15], mărturisea autorul, răspunzând unor critici.

Fiind o noutate pentru literatura didactică în limba română, autorul a trebuit să apeleze la cele mai diverse surse de informare, dându-și silința să răspundă corespunzător sarcinii ce și-o asumase, căci — spunea el — „dacă o disciplină este chemată a înrâuri în mod educatoriu asupra învățăceilor și a înfățișa tânărului exemple mărețe spre imitare, atunci această disciplină este de bună seamă istoria bisericească“ [16].

Pe întinderea a 282 pagini, autorul caută să cuprindă materia deosebit de vastă — de la întemeierea Bisericii și până la 1390 — oferind informații absolut necesare pentru cineva care ar fi dorit să cunoască mai profund această latură a Teologiei. Se remarcă modul obiectiv în care autorul prezintă situația celorlalte biserici. Claritatea expunerii și limba curat românească îi va atrage aprecieri din partea Episcopului Melchisedec Ștefănescu, care îi scria la 12 octombrie 1891: „Pe cât am observat manualul d-voastră de Istorie Bisericească cu a cărui trimitere m-ați onorat, este cel mai bun din câte au ieșit până acum în limba română. Îl voi ceti cu plăcere. Ceea ce cu deosebire mi-a plăcut, pe cât am cetit, este limba curat românească“ [17]. Manualul despre care facem vorbire aici, poate și din cauza costului ridicat, a apărut în puține exemplare, astfel că cititorii au fost avertizați din vreme despre acest lucru [18].

---

14. Idem, p. 694.
15. Calistrat Coca, *„Întâmpinare“* în „Candela“, nr. 11/1892, p. 695.
16. Calistrat Coca, *op. cit.*, în „Candela“, nr. 11/1892, p. 686.
17. *Ibidem.*
18. Idem, p. 695.

4. *„Apologetica creștină ortodoxă pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură de Calistrat Coca, Cernăuți.* Editura fondului religionar gr. or. al Bucovinei, 1898, 247 p. Tipărită la Viena, tipografia Carol Gorische.

În prefață autorul subliniază necesitatea unei astfel de apariții: unele curente filosofice „cu principiile și obiecțiunile pe care le fac religiunii așijderea și cu consequentele („consecințele“ — n.n.), lor practice tind la delăturarea a toată religiunea și așadară și la restaurarea fundamentelor celor mai adânci ale ordinei sociale“ [19].

În legătură cu acest manual stau preocupări mai vechi — am zice de tinerețe — ale lui Calistrat Coca. Serioasa sa pregătire teologică se face simțită încă din cele câteva studii de teologie fundamentală publicate între 1882 și 1887 în revista „Candela“: „Existența Dumnezeului personal“ [20] și „Raportul mozaic despre facerea lumii și științele naturale“ [21], la care se adaugă „Materialismul în consecințele lui practice“ [22].

5. *Învățătura dogmatică a bisericii ortodoxe. Partea generală și specială întocmită pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură de Calistrat Coca, protoprezviter și profesor de religiune la școala superioară gr. or din Cernăuți“*, Cernăuți, 1898, Editura fondului religionar gr. or. al Bucovinei, 240 pagini.

Vreme de aproape 40 de ani în Bucovina s-au folosit în predarea Dogmaticii ortodoxe manualele publicate de Silvestru Morariu Andrievici („Învățătura ortodoxă din religiunea creștinească a unei, sfinte, de a toată lumea și apostolice biserici a răsăritului pentru clasele superioare ale gimnaziului. Învățătura dogmatică generală“. Viena 1862, 166 p.; „Învățătura dogmatică specială“ — Viena 1862, 162 p; și „Învățătura morală“ — Viena 1864, 212 p.).

Manualul venea să suplinească o lipsă ce începea să se facă simțită. Autorul folosește mai sus amintitele manuale, îmbogățindu-le mai ales partea de dogmatică specială utilizând prelegerile profesorului Alexie Comorosan. Forma concisă de propunere a învățăturilor dogmatice precum și limbajul plăcut au făcut ca acest manual să fie folosit până după primul război mondial. În 1924 profesorul protoprezviter Petre Popescu a pregătit ediția a II-a dar care nu a mai apărut [23].

6. *„Învățătura moralei creștine ortodoxe pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură, de Calistrat Coca, protoprezviter și profesor de religiune la școala reală superioară gr. or. din Cernăuți“*. Editura Fondului religionar gr. or. al Bucovinei, 1898, Cernăuți, 131 pagini.

Pe întinderea a 131 pagini, Calistrat Coca se oprește asupra celor mai importante și mai utile învățături morale. Sigur, manualul are și unele scăpări, semnalate de Prof. dr. Emilian Voiutschi [24],

---

19. Calistrat Coca, *„Apologetica“*, Cernăuți, 1898, p. 5.
20. „Candela“, nr. 12/1882 și nr. 1/1883.
21. „Candela“, 1884—1887.
22. „Candela“, 1884.
23. Manualul corectat și adnotat se află în posesia noastră.
24. Prof. dr. Emilian Voiutschi, *„Învățătura moralei creștine ortodoxe..., de Calistrat Coca“*, recenzie în „Candela“, nr. 2/1899, p. 135.

dar precizia expunerii a făcut ca acest manual să fie folosit pînă la eliminarea învățământului religios din școala publică.

7. Căutând să împlinească o lipsă ce se făcea tot mai simțită în vremea sa, Mitropolitul Arcadie Ciupercovici dă binecuvântare preotului C. Coca să alcătuiască un „*ACATISTIERIU*“ pentru nevoile credincioșilor dar și ale preoților din eparhia Bucovinei. O astfel de carte nu se mai tipărise în această zonă. În scopul alcătuirii ei Calistrat Coca se asociază cu profesorul Eugen Maximovici [25], pictor diecezan care lucrează ilustrațiile. La 12/24 februarie 1900 cartea era ieșită de sub tiparul lui Carl Gorischek din Viena, fiind recomandată preoților din Eparhie [26].

Nu era un acatistier așa cum îl înțelegem noi astăzi. Cuprindea pe lângă un număr de acatiste și alte rânduieli cum ar fi rugăciunile de dimineață și seară, rugăciuni la Sfânta Liturghie, rugăciuni la praznicele împărătești, Canonul Sfintei Împărtășiri. Era deci, mai degrabă o carte de rugăciuni mai bogată, asemănătoare cu cele editate astăzi pentru folosul sufletesc al credincioșilor.

8. „*Carte de rugăciuni întocmită de protoprezviterul Calistrat Coca. Cu aprobarea Consistoriului archiepiscopesc ortodox-oriental din Cernăuți ddto 22 septembrie/5 octombrie 1901, Nr. 5207. H. Bassoul, Paros, 10, Cite Trevise*“. Această micuță carte de rugăciuni s-a bucurat de o bună primire în rândul credincioșilor. De dimensiuni mici (11/7/2 cm) numărând 320 pagini, cartea pare o bijuterie tipografică. Cuprinde rugăciunile zilnice, rugăciuni la Sfânta Liturghie, reguli de cercetare a conștiinței în vederea primirii Sfintelor Taine ale Mărturisirii, rugăciuni cu cuprins diferit.

9. „*Octoichul mic cu Catavasieriu cuprinzând și serviciul serindei și cel al Utreniei cu Sfânta Liturghie, rugăciunile de mulțumire lui Dumnezeu și rânduiala pentru cei răposați cu indicațiuni ritualiste-tipiconale întocmit în modul acesta cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului D. D. Vladimir, de Calistrat Coca, protoprezviter*“, Cernăuți, 1903, 420 pagini.

Până la apariția acestei cărți, la serviciul divin se foloseau Octoihul și Catavasierul tipărite în ediții cu litere chirilice. Indicațiile tipiconale, nu prea clare și uneori lipsind cu totul, făceau

---

25. Eugen Maximovici (1857—1926) a ilustrat și lucrarea lui Matias Friedwagner, cuprinzând o mare parte din culegerea de folclor a lui Al. Voievidca, „*Rumänische Volklieder aus der Bukowina*“, Würzburg, 1940. În calitate de pictor diecezan a lucrat marea frescă de la Mitropolia din Cernăuți.

26. „Foaia Ordinăciunilor“, nr. 1/1900, Ordinul circular nr. 511 din 5/17 februarie 1900.

ca întrebunțarea lor să se facă cu greutate. De asemenea, utilizându-le, apăreau și anumite diferențe de slujire. Pentru uniformizare, în Eparhia Bucovinei era necesară apariția unei ediții noi, care să fie la îndemâna tuturor preoților. A fost folosit pentru cursurile de liturgică practică și de studenții Facultății de Teologie, până la desființarea acesteia în 1948. Este încă folosit la strană în Eparhia Bucovinei.

10. „*Catehismul mic al Bisericii dreptcredincioase a resăritului compus pentru școlile poporale de Calistrat Coca*“, Cernăuți ,1904.

După 1848, în Bucovina iau ființă un mare număr de școli „poporale“. Se simțea nevoia de a se veni în ajutorul preoților cu mici catehisme, pe care să le folosească drept manuale pentru predarea religiei. Silvestru Morariu Andrievici alcătuiește un astfel de manual — „Catehismul mic pentru tinerimea ortodoxă din I și II clasă a școlilor naționale din Bucovina“ — apărut la Viena în 1865 (cu litere chirilice) precum și „Micul Catehis carele cuprinde învățătura creștinească despre dogmele bisericii drept credincioase a reseritului pentru a III-a clasă a școlilor poporene“ — Viena 1865. Ambele vor fi retipărite cu litere latine în 1892 respectiv 1890. Limbajul folosit era greoi și de aceea s-a impus alcătuirea unui nou catehism, mai ales că între timp s-a schimbat și programa școlară. Calistrat Coca alcătuiește un nou mic catehism destinat elevilor din clasa a III-a și a IV-a. Cuprindea 313 întrebări și răspunsuri. După ce definește noțiunea de catehism trece la expunerea învățăturii creștine pe baza articolelor Simbolului credinței. La art. 8 introduce învățătura despre Sfintele Taine. Partea a doua se ocupă de iubirea creștină, despre poruncile dumnezeiești și cele bisericești, despre virtuți și păcate, cu împărțirile lor. Partea a treia se ocupă de nădejde creștină și de rugăciune. La alcătuirea lui s-a ținut seamă de vârsta elevilor cărora le era destinat. Se remarcă prin precizia întrebărilor și a răspunsurilor.

11. „*Catehismul bisericii dreptcredincioase a resăritului compus pentru clasele superioare ale școalelor poporale de Calistrat Coca*“. Cernăuți, 1904. Acest Catehism a fost aprobat de Consistoriul bucovinean cu nr. 1859/1904. Era destinat elevilor din clasele mari. Întregul material este tratat sub formă de întrebare-răspuns, cuprinzând 791 întrebări, împărțite în patru părți: Introducere; Despre credința creștină; Despre iubirea creștină; Despre nădejdea creștină și Rugăciunea Domnească.

12. „*Liturgica bisericii dreptmăritoare a resăritului. Manual pentru școlile secundare de Calistrat Coca*“, Cernăuți, 1905. Acest manual este amintit în „Liturgica Bisericii Ortodoxe“ a profeso-

rului Dr. Vasile Mitrofanovici [27], dar — din nefericire — nu am văzut nici un exemplar pentru a-l prezenta aici. Îl amintesc pentru a întregi imaginea acestui harnic preot-profesor bucovinean.

Sigur, vremea și vremurile au așternut uitarea peste multele străduințe ale preoțimii bucovinene în păstrarea caracterului românesc al acestei provincii. Și rândurile de mai sus nu se vor decât o încercare de a aduna la un loc munca de o viață a unui preot profesor care și-a înțeles rostul: de a fi — după putere — în folosul celor ce aveau nevoie de el. Prin activitatea sa de alcătuire a manualelor de religie absolut necesare formării spirituale a tineretului, preotul profesor Calistrat Coca, a făcut o muncă de pionierat în domeniu. Iar dacă astăzi avem în rândul intelectualității bucovinene buni creștini ortodocși, aceasta este și rezultatul muncii de alcătuire a manualelor de religie a acestui autor, a cărui viață și activitate am îndrăznit să o rezumăm. Viața nu i-a oferit multe bucurii. Măcar aceste rânduri să fie o bucurie în aducere aminte, un modest omagiu adus truditorului și — de ce nu — o încercare de a-l readuce în actualitate.

Pr. Dumitru VALENCIUC

---

27. V. Mitrofanovici, *„Liturghia Bisericii Ortodoxe“*, Cernăuți, 1929, p. 67.

Însemnări

HRISTOS ȘI FAMILIA

După primul război mondial, un editor american a oferit un premiu de 100.000 de dolari pentru un plan care să asigure o pace netulburată de conflicte între națiuni. Mii de planuri au fost prezentate la concurs. Membrii comisiei pentru decernarea premiului au avut discuții pentru alegerea celei mai bune lucrări. La urmă, toți s-au oprit la autorul unei recomandări care a reușit să exprime soluția sa în cuvinte foarte puține: „Încercați-L pe Hristos!". Propunerea era ca omenirea să urmeze, dacă vrea pacea, învățătura lui Hristos.

Răspunsul de mai sus are valoare și este pertinent nu numai în problema păcii ci în tot ceea ce privește viața morală. Soluția este ca oricând credincioșii să-L urmeze pe Hristos și astfel vor reuși să treacă peste toate dificultățile.

Un domeniu la care trebuie aplicat acest principiu este cel al vieții familiale. Suntem încredințați că în lumea contemporană familia reprezintă cea mai arzătoare problemă, fiind în mare pericol de dezintegrare și prăbușire. Și, din nefericire, dovezi pentru susținerea unei astfel de afirmații abundă la tot pasul. Viruși din cei mai puternici atacă așezământul străvechi al familiei, căreia îi subminează existența și funcțiunea. În fruntea listei trebuie să punem ateismul, negarea puterii divine care a creat pe om și îl conduce spre viață veșnică. Un nou păgânism se instalează în concepția majorității oamenilor, o concepție care „schimbă adevărul lui Dumnezeu în minciună, iar oamenii slujesc făpturii în locul Făcătorului" (Romani 1, 25). Consecința apostaziei este rătăcirea, întunecarea gândurilor, stricăciunea moravurilor, în așa măsură încât necredincioșii „socotind că sunt înțelepți au ajuns nebuni" (Romani 1, 22). Este suficient să ne gândim la aberațiile desfrâului general din vremea noastră și la atâtea pofte necurate care i-au aprins pe oamenii zilelor noastre.

Excluderea lui Dumnezeu din suflete are efecte dezastruoase pentru tineretul de astăzi. Generația care se ridică sub ochii noștri nu promite să fie o temelie de nădejde a neamului nostru. Copiii noștri sunt viciați de o adevărată campanie audio-vizuală pornografică, în care păcatul a ajuns să fie adesea prezentat în termeni de apoteoză.

În viața de familie propriu-zisă legătura dintre bărbat și femeie este intinată de adulter și imoralitate. Îngrijorător de mulți contemporani trăiesc în concubinaj, disprețuind nu numai legile bisericești, ci și pe cele civile. Desfacerea căsătoriilor prin divorț, pentru cele mai neînsemnate motive, este un fapt extrem de frecvent și de periculos pentru societate, foarte dăunător educației copiilor. Cu privire la scopul primordial al căsătoriei, nașterea de prunci, semnalăm fărădelegi strigătoare la cer. Aversiunea față de copii și infanticidul sunt crime care pun în pericol nu numai sănătatea mamelor ci viitorul națiunii. O statistică recentă arăta că anual avorturile și folosirea mijloacelor anticoncepționale fac să pierdem peste două milioane de copii, dar se pare că cifra exactă este cu mult mai mare.

Se pune întrebarea: cine ne poate izbăvi de această dureroasă stare de lucruri?

Unii ar opina că statul, instituția care veghează asupra vieților cetățenilor și este dator să ia măsurile de rigoare atunci când societatea este în pericol. Bine ar fi ca autoritatea de stat să promoveze binele și să sancționeze pe cei care comit fărădelegi. Însă cea mai înaltă stăpânire civilă, cel puțin în țara noastră, nu se vădește la înălțimea îndatoririlor sale. Când nu se face ea însăși vinovată de agresiunea fărădelegilor printr-o permisivitate inadmisibilă, este prea slabă pentru stăvilirea răului. Sunt bune multe dispoziții ale Parlamentului sau paragrafe ale codului penal, însă ele permit crimelor să se strecoare în viața de fiecare zi precum apa prin ochiurile unui năvod!

Dar poate educația din școală va ajuta la dezlegarea și soluționarea problemelor de care ne ocupăm? Prea puțin. La vârsta lor, copiii din școli

și licee nu sunt confruntați încă cu probleme familiale de natura celor discutate aici.

Singura salvare și nădejde de vindecare a familiei din zilele noastre este Biserica lui Hristos. Ne amintim minunea vindecării femeii bolnave, de care istorisește evanghelistul Luca. De 12 ani suferea de scurgerea sângelui, își cheltuise toată averea cu doctorii, dar nici unul nu putuse să o vindece. Dar numai cât s-a atins nefericita femeie de poala hainei Mântuitorului, cu credință, și „îndată s-a vindecat" (Luca 8, 44). Pilda aceasta a femeii bolnave amintește starea vieții de familie din vremea noastră. Și ea suferă de nenumărate răni. Doctorii veacului se arată neputincioși în a tămădui „hemoragiile" de imoralitate care secătuiesc de vlagă așezământul de veacuri al omenirii. Însănătoșirea nu poate veni decât prin repetarea acțiunii femeii neputincioase din istoria sfântă. Numai „atingerea" de harul Fiului lui Dumnezeu poate vindeca rănile mortale ale familiei contemporane.

Ea trebuie restaurată și întărită în duhul creștin. Trebuie întărită în suflete credința și frica de Dumnezeu. Se cer observate poruncile pe care Ziditorul lumii le-a pus ca temelie vieții omenești, pentru a întări căminele și țara.

„Când vrei să te căsătorești nu alerga la oameni, ci urmează-L pe Dumnezeu", îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur pe credincioșii creștini.

Potrivit învățăturii noastre de credință, familia nu este doar un fapt biologic, izvorât din pofta plăcerii trupești. Nu e nici un act de stare civilă care să țină seama doar de niște prevederi legale. Înainte de toate, unirea dintre bărbat și femeie este expresia voinței Creatorului. În primele sale pagini, Sfânta Scriptură ne spune că Dumnezeu a fost autorul, martorul și „preotul" legăturii dintre protopărinții neamului omenesc. „Și a făcut Dumnezeu pe om. L-a făcut bărbat și femeie și i-a binecuvântat zicând: Fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pământul" (Facere 1, 27-28). Iată constituția familiei, originea și rostul ei. Un act sfânt, divin, o revărsare de har și putere care s-au extins asupra tuturor generațiilor și descendenților lui Adam și ai Evei.

Inginerii constructori când ridică o clădire, au grijă să prevadă construcție o temelie solidă și pereți tari, pentru a-i asigura stabilitatea și rezistența împotriva dintelui vremii. Când Ziditorul a întemeiat familia, i-a rânduit legi care s-o dirijeze spre țelurile ei înalte și s-o apere de vrăjmașii care i-ar pune în primejdie împlinirea menirii sale. Poruncile sfinte referitoare la căsătorie, așa cum se desprind din paginile Bibliei sunt: unitatea, ajutorul reciproc, castitatea și fecunditatea. Legea lui Hristos desăvârșește poruncile Vechiului Testament, așezând jertfa izvorâtă din iubire ca piatră de temelie a conviețuirii matrimoniale.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, vom încerca să tratăm aceste probleme în numerele viitoare ale revistei. Îndemn pentru lucrările acestea ne dă o scrisoare pastorală recentă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. În ea ni se înfățișează pe scurt sfințenia vieții conjugale și chemarea fiilor duhovnicești de a păstra neprihănit sanctuarul familial și de a lua toate măsurile împotriva pângăritorilor așezământului întemeiat și binecuvântat de Dumnezeu. Avertismentul Înaltului Arhipăstor este că „decăderea vieții familiale este urmată de suferințe nesfârșite și de răni de nesuferit".

Pr. dr. Ștefan SLEVOACĂ

SERILE DE POEZIE DE LA NEAMȚ

Plecăm joi 27 octombrie, de la Piatra Neamț pentru „Serile de poezie de la Vînători-Neamț" un grup de prieteni, poeți și scriitori, adunați din toată țara; era aproape de ora 11^{00}. Sosim la Vînători după un periplu, cu o zi de toamnă făcută anume pentru duminica de suflet; elevi și profesori alături de „bădia Costică" alias domnul Constantin Oancea, custodele Bibliotecii „arhimandrit Kiriac", ne așteptau. Ochiul nostru s-a oprit asupra căr-

ților și autografelor dăruite de cei ce și-au preumblat pașii către Mănăstirea Neamț, prin Vînători: Mihail Sadoveanu, Garabet Ibrăileanu, Tudor Vianu, Nichita Stănescu... Am fericit pe copii pentru rarisma ocazie de a avea un asemenea bibliotecar și o asemenea bibliotecă; s-au rostit poeme și cuvinte emoționante. Eram acolo: poetul Daniel Corbu, sufletul acestor „seri...“; poetul George Vulturescu, redactor al revistei Poesis (Satu Mare); poetul Adrian Popescu de la revista „Steaua“, Cluj; poetul Vasile Baghiu (Piatra Neamț); poeta Elisabeta Vartic (fiică a satului — Piatra Neamț); poetul Cassian Maria Spiridon (Iași), redactor al editurii „Timpul“; poetul Ioan Popei și poetul Dorin Ploscaru (Piatra Neamț).

La ceas de amiază ne-am plimbat pe ulița satului spre Ozana, contemplând în depărtare măreția Cetății Neamțului. A venit masa de prânz și apoi momentul întâlnirii cu „zeița Casandra“, mama poetului Daniel Corbu, casa părintească, emoții, bucurie, simplitate sfântă, dar câtă înțelepciune. Seara, Părintele arhimandrit Irineu Chiorbeja, starețul Mănăstirii Neamț, ne aștepta.

Ne-a primit cu masa întinsă, cu inimă de adevărat părinte; o seară de vis; discuții deschise, sincere, pline de substanță, încheiate cu un recital al poeților prezenți, venit așa pentru a simți mai aproape duhul poeziei. Ne-am retras la chilii, conduși de părintele stareț, unde, în spațul sanct al chiliei, la ceas de liniște, sub tremurul focului din sobă am rostit înfiorați fiecare mai multe poeme. A doua zi, vineri 28 octombrie, împreună cu părinții Mănăstirii Neamț, ne-am închinat în biserica „Sfântul Gheorghe“. La ora 11^{00}, în mijlocul bisericii voievodale „Înălțarea Domnului“, ctitorie mușatină, Daniel Corbu rostea emoționat: „premiul serilor de poezie ediția a III-a opera omnia este acordat poetului Adrian Popescu“. A vorbit și Părintele Irineu Chiorbeja, vizibil emoționat de acest moment încărcat de poezie și sacru; a vorbit apoi poetul laureat, care a mărturisit că un premiu de poezie nu poate fi acordat decât într-un spațiu sacral (Adrian Popescu este un scriitor eminamente religios, bursier la Perugia-Italia, aproape de Asissi).

George Vulturescu îl aureolează pe laureat cu imaginea razei de lumină prelinse de pe fereastra bisericii; atunci aș fi vrut să spun, dar nu mai era cazul, ceea ce Emil Cioran îi spunea fratelui său Aurel Cioran, într-o scrisoare: „acum știu că trei sunt lucrurile importante: poezia, mistica și muzica; dacă le-aș fi știut până acum eram departe...“.

Urmează popasul la Mănăstirea Secu, unde prânzim străjuiți de umbra lui Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche.

La Mănăstirea Sihăstria ajungem în jur de ora 16^{00}, unde, după un exercițiu de așteptare, suntem primiți de Părintele Cleopa.

Ne așează pe bănci, ne primește cu multă căldură; pe cartea sa ultimă „Valoarea sufletului“, ne dăruiește autografe spunând bătrânește ca un bunic nepoților: „mânca-v-ar raiul...“, „mânca-v-ar raiul“; ne vorbește cu o energie interioară debordantă, despre neamul românesc, „neam apostolic“, despre monahia Maria-Oltea, mama lui Ștefan cel Mare și monahia Teofana, mama lui Mihai Viteazul.

Am plecat iluminați, coborâți ca de pe un Tabor, ne urcasem desacralizați, ne întoarcem sacralizați; tema „Serilor de poezie“ fusese atinsă; fără mese rotunde, fără teorii, harul lucrase dincolo de puterea noastră; am revenit la Vînători, unde ne-am luat rămas bun de la „bădia Costică“; Vânătorii, satul cu trei poeți, cum l-a definit sincer pictorul Ioan Popei: Nicolae Sava, Elisabeta Vartic, Daniel Corbu.

Parcă mai aproape de noi erau cuvintele Sfântului Petru pe Tabor la „Schimbarea la Față“: „Doamne, bine este să fim noi aici“ (Matei 17, 4).

Pr. Dorin PLOSCARU

MEDITAȚIE LA SFINȚIREA CTITORIEI BRÂNCOVENILOR DE LA SÂMBĂTA DE SUS

(15 august 1993)

„Doamne, Doamne, mult zic, Doamne!
Dumnezău pare că doarme,
Cu capul pe-o mănăstire
Și de nime' n-are știre...".

Dacă n-ar durea această metaforă pentru amara ei actualitate, ne-ar copleși desigur prin geniala forță de sugestie.

Dacă am gândi numai că „așa-i place lui Dumnezeu să se odihnească", ne-am putea mândri, noi, românii, că țara noastră — toată! — e un loc bun de sfânt repaos pentru Creator, Căruia îi este, prababil, destul de greu să aleagă între Voroneț și Tismana, între Putna și Rohia, între Moldovița și Râmeț, ori Dintr-un-lemn... Astfel, legănat cosmic, în dangăt de clopote, Dumnezeu „se reface" după efortul Creațiunii, nu într-un cer vag — prin necuprinderea mentală — nu într-un Eden simbolic, ci la noi, la români.

Dar metafora doare prin însăși concluzia conținută în cel de-al doilea vers: „Dumnezeu pare că doarme", un somn al uitării de toate, de însuși „lucrul mâinilor Sale". O uitare voită, profundă, ca o plecare-de-tot! Iar sub somnul Lui, noi, oamenii, am rămas singuri, neputincioși în lupta cu stihiile, sau cu dezlănțuirea unui „Rău la puterea infinit", eliberat fără control din propria noastră alcătuire care virtual îl conține, după cum conține și un „Bine la puterea infinit". De ce nu scapă controlului cuantic tocmai acest Bine și să inunde viața, lumea, până la saț ietate, este o întrebare la care se poate medita îndelung, dar fără șansa prea mare a unui răspuns.

Și totuși, într-o zi, Dumnezeu s-a trezit aici, la noi, la români. L-a trezit toaca de Vecernie și de Priveghere, L-au trezit stihurile Prohodului Adormirii Maicii Domnului, cântate în foișor, sub umbrarul de fagi, în incinta Mănăstirii Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus. Popor mult, necăjit, dar plin de evlavie și credință, sobor de preoți și monahi, adunați ca-ntotdeauna la hramul acestui stâlp de ortodoxie din Transilvania, au fost învredniciți să trăiască și, poate, să înțeleagă, minunea trezirii lui Dumnezeu din somnul uitării, tocmai la Praznicul Adormirii Maicii Domnului, din 15 august 1993.

„Pentru orice lucru este o clipă prielnică și vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer *[...]*. **Vreme este să te naști și vreme să mori;** *[...]*, vreme este să dărâmi și vreme să zidești", **spune Ecclesiastul.**

Ctitoria marelui voievod Constantin Brâncoveanu, dăruită de acesta fraților de un neam și o credință din Transilvania, mănăstirea de la Sâmbăta de Sus, de la poalele Făgărașilor, a cunoscut „vremea" ei de zidire voievodală, dar și „vreme" de dărâmare dușmănoasă, după cum însuși neamul românesc a cunoscut în mai multe rânduri, „vreme" de naștere și de moarte.

În ultimul timp, din ctitoria Brâncoveanului mai rămăsese biserica cu hramul „Adormirii Maicii Domnului", ocrotită (de fapt dărâmată cu tunul și reziditâ de mai multe ori) tocmai de simbolica legătură între acest mare praznic creștin și chiar ziua în care ctitorul de țară și de cultură românească plătea cu viața lui și a celor patru coconi nevârstnici tăria de a nu-și trăda credința.

Canonizați anul trecut de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, voievodul și pruncii săi au luat chip de sfinți, într-o reprezentare iconografică de cea mai frumoasă tradiție bizantină, îmbogățită totodată prin inefabila amprentă de spiritualitate românească. Și astfel, gătiți de sărbătoare, sub irizări de culoare și foiță de aur, au fost și ei prezenți la marea bucurie a bisericii celei noi, închinată lor, precum și a noii așezări monahale înălțată în jurul vechii ctitorii brâncovenești. Astfel, cuprinsă într-un patrulater de clădiri monumentale, dar păstrând cel mai autentic stil brâncovenesc, cu foișoare strălucind în herbota florilor de acant, care în-

podobesc stâlpii și balustradele, cu arcade ca niște repetate mirări ale ochilor de sfinți și de îngeri, micuța ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, cu pictura recent și impecabil restaurată, în tonurile și nuanțele originale — nu le cunoaștem, dar frumusețea și armonia cromatică pe care o vedem acum nu poate fi decât „de atunci!" — pare un giuvaer neprețuit închis spre păstrare într-un sipet de măsură.

Rostuit să fie același centru monahal, cu faimă demult trecută peste fruntariile țării, noul așezământ de la Sâmbăta de Sus a fost gândit, conceput și iată desăvârșit, prin strădania și râvna ziditoare a I.P.S. Sale Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, deopotrivă și ca un centru de efervescentă cercetare și studiu teologic, de fructoase întâlniri și dezbateri cu caracter ecumenist, de intensă trăire ortodoxă.

Născut în „vreme" de dărâmări, sub constelații atee, visul și gândul I.P.S. Antonie Plămădeală a străbătut, până în clipa dumnezeiești bucurii a împlinirii, apele învolburate ale unui paradox: în vuietul rănind auz și mai ales suflet, cu care se prăbușeau în praf, smulse brutal de macarale, turle de biserici, amuțite clopote, I. P. S. Antonie „zidea", în nopți de nesomn, pregătind — filă cu filă — cărți care aveau să devină cărămizi la noua ctitorie. Va fi avut, desigur, voia și ajutorul Maicii Domnului dar poate că, în liniștea tainică a miezului de noapte, se vor fi aplecat peste umărul său chiar ei, Brâncovenii, cerîndu-și biserică nouă. Sub raze de lună plină, vor fi privit prin „fereastra de la Sâmbăta", cum este numită valea dintre munți care lega Țara Românească de Transilvania, să afle ce se întâmplă cu zidirea care se înfiripa aici, în mare taină și sub apăsătoare frică.

Și iată, minunea s-a petrecut, în vremuri în care miracolul este negat prin imposibila cuprindere cu o minte mărginită de imediatul concert.

14 august, 1993 — ajun de Praznic al Adormirii Maicii Domnului, hram la Mănăstirea Brâncoveanu. Se așteaptă oaspeți de seamă: Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul Constantinopolului ne vizitează țara la invitația Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Împreună și înconjurați de arhierei români și greci, arhimandriți și preoți, vor oficia slujba de târnosire a noii ctitorii, întru pomenirea și cinstirea ctitorului celui dintâi și a fiilor săi — martiri ai credinței creștine ortodoxe.

Încărcată de taina bucuriei visului împlinit, seara răcoroasă dar senină, cu cer spuzit de stele, freamătă de așteptare. Adunată din toate colțurile țării, mulțimea sosită pentru hram cântă psalmi și imne de slavă către Maica Domnului.

La sosirea oaspeților, clopotele rup chinga, iar dangătul amplu, reverberat, pare să ia forma munților, a văilor, a locurilor de minune din acest colț de țară.

Târziu, mult după miezul nopții, cântările Prohodului se sting, se pierd printre crengile fagilor bătrâni din jurul mănăstirii. Apoi, o sfântă liniște coboară peste pâlcurile de pelerini cuibăriți pe iarbă, la adăpostul copacilor, nemaiîncăpând la arhondaric și odăile de oaspeți. Lumina lunii ajută închipuirea să nască priveliști cenirice. Iată, albele foișoare ale noii zidiri par a fi străbătute de cinci umbre, prelinse sfielnic pe lângă ziduri. Din loc în loc, sub arcade, se opresc să se uimească de frumusețe. Pătrund lesne prin ușa grea de stejar, ghintuită cu ținte mari de aramă, în biserica nouă. Pașii nu li se aud, pentru că umbrele calcă ușor, ca o părere. Se opresc și îngenunchie în fața catapetesmei improvizate cu icoane pe sticlă. Străduința și harul protosinghelului Tohăneanu a perpetuat aici școala picturii pe sticlă, de veche tradiție pe aceste meleaguri transilvane. Apoi, deodată, cele cinci năluci iscă glas, din umbra care le alcătuiește. Patru sunt glasuri firave, de copii — sau de îngeri. Al cincilea, de bărbat, se străduie să nu le acopere. „Cuvine-se cu adevărat să Te fericim, Născătoare de Dumnezeu...", răsună, la început ca o șoaptă, apoi crește, preluat de „oalele de rezonanță" din cele patru colțuri ale încăperii, secret românesc al acusticii din bisericile medievale.

Și astfel, Brâncovenii — ctitori și martiri — și-au luat în primire ctitoria pe care, peste veacuri, neamul românesc le-a închinat-o. Și-au mai privit o dată chipurile din icoana care-i întruchipează, s-au smerit la vederea aureolelor de sfinți și, „mulțămiți" de toate, luminați de Duhul, s-au întors în cer, „în rândurile drepților", să privegheze și să se roage lui Dumnezeu

ca ziua Praznicului, ale cărei zori albeau de-acum geana pădurii, să fie dăruită cu pace și frumusețe desăvârșită. Și-a fost după voia lor!

De pe podiumul amenajat special, sub ghirlande împletite din cetină și flori, protejat de scoarțe românești viu colorate, slujba Sfintei Liturghii umple văzduhul de cântări și mireasmă de smirnă și tămâie.

Poporul de credincioși, în costume naționale, sau „straie nemțești", dar de sărbătoare, preoții în odăjdii, ascultă cu evlavie. Își fac cu greu cruce, din pricina rândurilor strânse, compacte. De fapt, e un singur trup și un singur suflet — trupul și sufletul neamului românesc.

Între locul de slujire și primul șir de credincioși stă, îngenunchiat pe iarbă, un călugăr bătrân „ca vremea". Emblematic, ca într-o icoană, în straie sărace, decolorate de soare și ploi, dar curate, cu o traistă goală pe umăr și un toiag noduros, în care se sprijină, cu barba albă și pletele rare ieșind de sub potcapul ponosit, bătrânul pare un sfânt din cărțile cu povești; Stă chircit, adunat în sine, cum stau adesea călugării bătrâni, la mănăstiri, în stranele-nguste, cuprinși ca-ntr-o raclă. Aici cuviosul însă n-are strană, decât munții din jur și de aceea pare și mai nevolnic, și mai singur. Redus la esență! Așa a stat toată slujba și nimeni nu știe când și unde a plecat. N-a mai fost! Atât!...

Inainte de sfârșitul Sfintei Liturghii, pe neașteptate, glasul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, adună, ca o mreajă nevăzută, suflet lângă suflet și începe să citească rar, zguduitor de simplu, Molitva de dezlegare pentru toate păcatele pe care noi, oamenii, le săvârșim. La mijlocul cutremurătoarei enumerări se oprește și spune: „rostiți-vă fiecare numele, cu glas tare...". Era pentru asumarea de către fiecare suflet, aninat în acea clipă de glasul lui, a acelor păcate săvârșite, sau nu încă! A fost un vuiet greu, ca un vânt răscolind o pădure de brad. Câteva mii de nume rostite ca într-o spovedanie colectivă aduceau la suprafață adâncul poate numai în acea clipă autoexploatat, cercetat, al fiecăruia dintre noi cei prezenți acolo. Suma rezultată a fost onomatopee, receptată cosmic de țările albastre și care îl va fi trezit, poate, atunci, pe Dumnezeu... Un suflu unic, scurt, dar adânc, absorbit îndată de verdele încă dens și viguros al pădurilor.

Nu cred că Sanctitatea Sa Bartolomeu I va fi încercat o astfel de bucurie duhovnicească, o asemenea stare de adâncă trăire harică, în vreo altă țară ortodoxă. Este acesta doar unul din misterele care explică esența trăirii ortodoxiei românești și de aici rolul ei fundamental în salvarea ființei naționale.

Oricum, cred că va duce cu sine Înaltul Părinte icoana ctitorilor-martiri, canonizați de Biserica românească... În felul acesta — cum spunea, inspirat, I.P.S. Antonie Plămădeală — miracolul s-a desăvârșit. De pe malul scăldat de apele Bosforului, acolo unde Cornul de Aur oglindește palatele sultanilor, sufletele celor cinci Brâncoveni s-au înălțat la cer, desprinse de trupuri prin securea gâdelui. Cei cinci — și cu ei credinciosul sfetnic Ianache — piereau atunci mărturisindu-L pe Hristos cel răstignit și credința în Învierea Lui — și a noastră, după dreapta Judecată.

În dangăt de clopot, în cântări măritoare de Dumnezeu, ei se întorc acum în același loc, la Constantinopol, dar cu aureole de sfinți. Și nu într-o zi oarecare, ci în ziua Praznicului Adormirii Maicii Domnului, aceeași în care, cu trei veacuri în urmă, au fost uciși...

...Mulțimile s-au scurs către casele și satele lor, lăsând în urmă zidurile albe, scăldate blând de Lumina lină a ceasului de vecernie.

În ziua aceasta, la Sâmbăta de Sus, Dumnezeu s-a odihnit „cu capul pe-o mănăstire" nouă. Dar mai ales, s-a odihnit cu capul pe mulțimea aceea îngenunchiată, pe cele câteva mii de nume rostite cu glas tare, printre lacrimi de pocăință.

În ziua aceasta, Doamne, Te-ai odihnit pe umărul neamului românesc drept-credincios. Dar să nu zăbovești mult în somn și-n uitare, Doamne, ca să-l poți auzi când Te strigă;

„Ia aminte spre rugăciunea mea, că m-am smerit foarte.
Izbăvește-mă de cei ce mă prigonesc, că s-au întărit
mai mult decât mine...".
(Psalmul 141).

Lidia POPIȚA-STOICESCU

UN PUNCT DE VEDERE PRIVIND RAPORTUL DINTRE TABLOUL VOTIV ȘI PORTRETELE BRODATE DE LA TREI IERARHI-IAȘI DIN VREMEA LUI VASILE LUPU

În luna aprilie a anului 1994 s-au împlinit 360 de ani de la urcarea pe tron (aprilie 1634), în Moldova, a lui Vasile Lupu. Ca un preambul la comunicarea de față și ca un semn de prețuire pentru ceea ce a însemnat această domnie pentru cultura românească, doresc să reamintesc câteva jaloane semnificative.

— A domnit 19 ani (până în anul 1653) fiind a 3-a domnie, ca durată, din Moldova (după Ștefan cel Mare — 47 de ani și Alexandru cel Bun, 32 ani) și a 6-a din ambele țări române (după Mircea cel Bătrân, 32 de ani, Constantin Brâncoveanu — 26 și Matei Basarab — 22).

— Moare în anul 1661, la Constantinopol, în vârstă de 64 de ani „performanță" rară de longevitate pentru acele vremuri.

— A ridicat din temelie, a refăcut sau reparat 28 de biserici plus alte edificii laice.

— A introdus tiparul în Moldova (1642) contribuind prin aceasta la o mai mare accesibilitate la cultura scrisă.

— A susținut cu bani proprii învățământul, de numele său legându-se înființarea și funcționarea a 20 de școli și a „academiei vasiliene" de la Iași.

— A patronat realizarea primului cod de legi civile în limba română (tipărit la anul 1642) — „Pravila lui Vasile Lupu", care a servit ca model „Pravilei mari" a lui Matei Basarab, realizându-se astfel prima unitate legislativă din cele două țări române.

— În vremea sa (1643) Mitropolitul Varlaam a tipărit celebra sa „Cazanie" sau „Carte românească de învățătură", considerată unanim de către specialiști a fi avut același loc în cultura scrisă românească cu cel pe care l-a avut Biblia lui Luther pentru cultura germană.

— A patronat nemijlocit, pentru o vreme, viața și activitatea ortodoxiei balcano-bizantine pe care a susținut-o materialicește.

— În sfârșit — dar nu în ultimul rând —, a configurat o epocă de artă și cultură românească ce marchează finalul unei îndelungi și rodnice perioade de cultură românească deschizând, în același timp, drumul către orizonturile culturii moderne românești.

Aceste câteva argumente, precum și preocupările mele legate de secolul al XVII-lea moldovenesc, argumentează tema comunicării mele de astăzi.

* * *

În anul 1979, am publicat împreună cu colega mea Ana Dobjanschi, volumul „Arta în epoca lui Vasile Lupu", încorporând datele și rezultatele cercetărilor noastre până în acel moment. Continuând cercetările asupra acestei perioade, am constatat că asupra unor afirmații pot fi posibile și alte puncte de vedere. Unul dintre acestea se referă la raportul dintre tabloul votiv pictat la biserica Trei Ierarhi din Iași și foarte cunoscutele portrete brodate ale familiei lui Vasile Lupu, aflate în patrimoniul muzeului de la Trei Ierarhi. Iată datele comparative:

— 16 mai 1639 — Sfințirea bisericii Trei Ierarhi. Interiorul bisericii însă nu este încă pictat.

— 1638—1639 — realizarea — la comanda Doamnei Tudosca, soția lui Vasile Lupu, și a acestuia, a setului de broderii liturgice pentru iconostasul de la Trei Ierarhi. Biserica încă nu este pictată.

— 1639 — moare Doamna Tudosca, prima soție a voievodului. Acestei perioade îi sunt atribuite și cele 3 broderii-portret reprezentându-i pe Vasile Lupu, Doamna Tudosca și fiul lor Ioan.

— 1640 — moare și Ioan, fiul lui Vasile Lupu.

— 1641—1642 — se pictează interiorul bisericii și tabloul votiv cu ctitorii; Vasile Lupu, Ioan și Doamna Tudosca (morți, între timp), și fiica lor Maria. Deci tabloul conține portretele a doi dispăruți — Tudosca și Ioan, morți cu 3 și respectiv 2 ani în urmă.

Intrebarea pe care ne-o punem: de unde au avut cei 4 zugravi ruși, aduși de Vasile Lupu în anul 1641, modelele pentru a reda portretele Doamnei Tudosca și a lui Ioan, decedați anterior?

Un alt fapt: în anul 1653, deci la 6 și — respectiv — la 5 ani după moartea celor doi, Paul de Alep care vizitează Trei Ierarhii consemnează că mormintele lor sunt acoperite „cu stofe de mătase și serasyr", nicidecum cu piesele brodate care le reproduc chipul.

Al treilea fapt: Nicolae Iorga citează din însemnările unui călător contemporan rus, Demidov, care, vizitând curtea lui Vasile Lupu notează că a văzut acolo și un portret brodat al voievodului (portret care s-a pierdut în împrejurări necunoscute nouă astăzi).

Intrebările pe care ni le-am pus față de aceste trei elemente sunt următoarele :

1. — Broderiile portret menționate sunt într-adevăr broderii funerare (acoperăminte de mormânt) așa cum le-a consacrat literatura de specialitate sau au fost realizate cu alt scop? Se înscriu ele pe linia portretelor funerare brodate, realizate anterior în Moldova (al Mariei de Mangop — la 1477, ale lui Ieremia Movilă — 1606 și Simion Movilă — 1609) sau au avut o altă destinație ?

Dacă acceptăm în continuare punctul actual de vedere — că este vorba de piese funerare — atunci, logic, ele ar fi trebuit să fie realizate imediat după moartea celor doi membri ai familiei voievodului, dar la distanță de cel puțin un an una de alta, ceea ce nu este cazul. Să presupunem totuși că ele ar fi fost realizate împreună, dar mai târziu, adică după ce a murit și Ioan, fiul lui Vasile Lupu, în ideea de a acoperi ambele morminte. Atunci cum se poate explica faptul că și Vasile Lupu și-a comandat un portret, el fiind bine-sănătos și în viață, încă multe decenii în continuare ?

Fără a intra în foarte multe detalii, nefiind nici timpul și nici locul pentru acestea, dar având în vedere și modul în care cele două personaje sunt reprezentate (în mărime naturală, în poză verticală și nicidecum culcate, ca gisanți, redate în viață, pe un fond neutru, vișiniu, fără inscripții sau invocații liturgice sau funerare — ca în cazul broderiilor funerare menționate anterior — îmbrăcate în somptuoase costume de aparat, toate aceste parțiale argumente ne determină să presupunem că portretele brodate de la Trei

Ierarhi nu au fost comandate spre a servi drept acoperăminte de mormânt ci, așa cum se practica în Occident (mai aproape, în Polonia) au fost gândite ca niște portrete laice, de aparat, comandate — toate odată — ante anului 1639, anul morții soției voievodului.

Cât privește cea de a doua problemă care ne-a interesat și anume aceea a raportului dintre broderiile respective și pictura Trei Ierarhilor, respectiv, a tabloului votiv, date fiind distanța în timp de realizare — cca 3 ani — apreciem că pictorii bisericii au avut drept model pentru tabloul ctitorilor, aceste broderii — portret menționate mai înainte. Chiar dacă pictura bisericii a avut de suferit — comportând, în timp, o serie de repictări (o primă intervenție va avea loc chiar în timpul lui Vasile Lupu, în anul 1652 când cazacii ard Iașul) — rămân vizibile și incontestabile până astăzi, asemănările dintre portretele pictate și cele brodate.

Văzute individual și izolate de context, punctele de vedere enunțate aici pot fi privite cu rezerve. Însă, pentru aceia care cunosc bine „climatul internațional" al vieții culturale moldovenești — cum s-a exprimat un distins om de cultură — din vremea lui Vasile Lupu, aceste puncte de vedere își găsesc logica și pot contribui la o mai bună cunoaștere a unei epoci de strălucită prezență în spațiul cultural românesc.

Victor SIMION

Recenzii și note bibliografice

Un Lexicon de mult așteptat

O excepțională idee tradusă într-un autentic act de cultură, al cărui gol se simțea de multă vreme, realizează eminentul profesor Gheorghe C. Ionescu, punând la dispoziția celor interesați, specialiști și nespecialiști, interesați deopotrivă de domeniu, primul instrument de lucru pentru bizantinologia muzicală, istoria pedagogiei, istoria muzicii, a artei caligrafice și a celei literare din țara noastră. Căci **Lexiconul celor care de-a lungul veacurilor s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România,** adună în cele 380 de pagini, nume ilustre de autori, traducători, muzicologi, dascăli de psaltichie, copiști și interpreți care au contribuit la crearea și conservarea unui inestimabil patrimoniu de spiritualitate ortodoxă, păstrat în practica actuală de cult sau în fonduri arhivistice din țară și de dincolo de fruntariile ei.

Fiecare portret cuprinde datele cunoscute până în prezent, cele mai multe inedite, desprinse din manuscrisele ce-și așteaptă de mult cercetătorii, pentru scoaterea la lumină și punerea în valoare. În felul acesta se realizează o sinteză biografică a fiecărei figuri proeminente, însoțită de un aparat critic și de o bibliografie la fel de bogată și de documentată.

De la marele logofăt Filos, al Divanului lui Mircea cel Bătrân, intrat în istoria ortodoxismului românesc, a literaturii și muzicii noastre cu numele monahal Filotei de la Cozia, după vechea mănăstire care i-a găzduit strădaniile de psalt, melurg, imnograf și dascăl de psaltichie, autor al binecunoscutelor pripele, velicianii sau mărimuri, șirul acestor personalități complexe (teologi, literați, muzicieni interpreți și creatori, dascăli ș.a.m.d.) este urmărit până la marile speranțe ale domeniului, tinerii Gabriel Oprea și Marian Fârtat, studenți ai secției de Muzică religioasă din cadrul Academiei de muzică din București și ai Facultății de Teologie, Ilustrativ pentru aria vastă de investigare poate fi considerat însuși monahul muzician cozian, cunoscut și în alte țări ortodoxe, precedat de episcopul de Remesiana, Niceta (sec. IV-V), lucrarea ocupându-se și de ceilalți doi Filotei, ilustre personalități ale domeniului: Filotei — episcopul Buzăului, unul dintre ierarhii sprijinitori ai muzicii bisericești și Filothei sin Agăi Jipei, cel care ne-a dat echivalentul **Bibliei** de la București — **Psaltichia românească,** ajunsă nu numai în toate provinciile românești, dar și în Muntele Athos.

Pentru a nu se crede că este un exemplu unic, pot fi amintiți și cei trei Macarie, intrați de mult în istoria literaturii noastre teologice și în cea a muzicii românești: Macarie Diaconul de la Dobrovăț, psalt și copist din secolele al XV-lea — al XVI-lea, reprezentant al școlii muzicale de la Mănăstirea Putna, alături de Evstatie Protopsaltul, Dometian Vlahul și Theodosie Zotica, al cărui manuscris muzical a fost descoperit în Mănăstirea Leimonos din insula Lesbos, publicat recent de Titus Moisescu, după ce a atras și atenția unor eminenți specialiști europeni de talia Annei Pennington și Dimitri Conomos; Macarie Ierodiaconul, psalt și copist de la Mănăstirea Slatina, secolele al XVIII-lea — al XIX-lea, cel care caligrafiază în 1813 o **Antologie** psaltică în notație cucuzeliană și Macarie Ieromonahul, cunoscut teoretician, psalt, compozitor și dascăl de la începutul secolului al XIX-lea, care dă bisericilor și mănăstirilor românești cele dintâi lucrări muzicale tipărite în limba română: **Theoreticonul, Anastasimatarul** și **Irmologhionul,** toate publicate la Viena, în anul 1823.

Lucrarea reprezintă o sinteză la zi a preocupărilor de reconstituire a bogatului patrimoniu spiritual, în cea mai mare parte liturgic, asupra căruia s-au aplecat cărturari rămași până acum anonimi și o deschidere pentru reconsiderarea unui tezaur cu o deosebită valoare documentară și practică. Aceasta pentru că, în timp ce splendorile Voronețului, Moldoviței, Sucevița, Humorului, Trei Ierarhilor, Curții de Argeș, Horezului

etc., au devenit repere românești ale spiritualității ortodoxe și europene, cele peste 1.000 de manuscrise muzicale cuprinzând cântări liturgice, la fel de valoroase, au ajuns până la noi fără a li se cunoaște decât parțial importanța și prețul lor. De aceea lucrarea încearcă un prim act de dreptate, aducând în prim plan figuri proeminente ale domeniului, trăitori în lăcașuri monastice din țară și de peste graniță și în puternice vetre de cultură muzicală ortodoxă: Cozia, Brașov, Neamț, Putna, Iași, Slatina, București, Buzău, Ciolanu, Curtea de Argeș, Râmnicu Vâlcea, Craiova, Muntele Athos ș.a. Este în același timp un îndemn direct și fierbinte pentru redescoperirea marilor valori ale muzicii noastre liturgice, într-o vreme de redresare a ortodoxismului românesc și a serviciilor sale de cult.

Lucrarea se adresează nu numai muzicienilor și teologilor ci și istoricilor literaturii și culturii noastre, în care pot găsi repere pentru verificarea unor considerații precedente, căci fără această literatură liturgică destinată cântului nu poate fi reconstruit integral procesul formării limbii române literare. Diminuarea sau ignorarea rolului manuscriselor și tipăriturilor liturgice în amplul proces nu înscrie numai o nedreptate istorică, dar poate duce la concluzii eronate. Trebuie făcută dreptate cântării de strană și rolului ei în acest proces, ea devenind principalul mijloc de învățături creștine, alături de **Evanghelie** și **Apostol.** Nu întâmplător se înregistrează un adevărat paralelism, **Bibliei** de la București (1688) corespunzându-i pe planul cântărilor de strană **Psaltichia rumânească** (1813) a lui Filothei sin Agăi Jipei, la traducerea celei dintâi presupunându-se că a participat activ și autorul celei secunde. Mitropoliți cărturari de talia lui Veniamin Costachi sau Iosif Naniescu sprijină în mod direct promovarea muzicii de cea mai autentică factură bizantină, aducând la Iași protopsalți de la Constantinopol, de la biserica patriarhiei ecumenice și contribuind la afirmarea celor localnici, ca Macarie Ieromonahul sau Dimitrie Suceveanu, figuri reprezentative ale ultimei faze a procesului de românire a cântărilor bisericești. Ambii au rămas pentru istoria muzicii românești atât ca interpreți inegalați, dar și în calitate de autori de cântări perpetuate și azi în practica de cult.

Exemplar ni se pare și efortul material al autorului, care și-a tipărit lucrarea din resurse financiare proprii, dragostea pentru câmpul cultural și teologic investigat luând-o cu mult înaintea grijilor cotidiene.

Lucrarea reprezintă piatra de temelie a unei necesare istorii a muzicii bizantine din țara noastră și a unor capitole de bază ale culturii românești.

Conf. dr. Vasile VASILE

Nu numai despre vise și vedenii

Atât din declarațiile publice, cât și din viața de toate zilele, ne dăm seama cu ușurință că problema de cea mai mare importanță a zilelor noastre este cea a moralității publice, dat fiind că decăderea morală a luat proporții îngrijorătoare.

Surprinzător este faptul că în sprijinul acestei probleme se dovedește volumul intitulat **„Despre vise și vedenii“** ★, a Preacuviosului Părinte Ilie Cleopa, cu următoarele titluri de capitole: 1. „Despre mândrie și smerenie“, 2. „Despre slava deșartă“, 3. „Despre visuri“, 4. „Despre vise mai pe larg“, 5. „Despre vise și vedenii“, 6. „Despre Sfânta Liturghie și despre Sfânta Împărtășanie“ și 7. „Despre Împărtășirea cu vrednicie și nevrednicie“. După titluri, numai primele două capitole ar cuprinde **valorile creștine de ordin moral,** cât timp toate capitolele sunt dominate tematic de aceste valori, cărora astfel, autorul le aduce un onorabil omagiu.

Problemele menționate de titlul volumului sunt doar succint menționate și definite după cum urmează: „Visul nu este altceva decât o mișcare a minții noastre în vremea somnului“, iar „Vedeniile sunt niște arătări primite aievea, dar către ochiul minții, fie în stare normală de funcționare a organismului, fie în

★ Arhimandrit Ilie Cleopa, *Despre vise și vedenii,* Editura Anastasia, București, 1993.

somn deplin, sau numai pe jumătate, fie în stare de răpire sau uimire" (p. 120). Visul și vedeniile sunt justificate de volum prin consecințele lor negative pentru valorile morale care constituie tematica principală și domină întreg volumul. Pe acestea ținem să le remarcăm, căci prin ele putem cunoaște ceea ce este esențial, important și reprezentativ pentru strădaniile Prea Cuviosului Arhimandrit Ilie Cleopa, care în dialog cu fratele Ioan, ucenicul său, îl lămurește asupra poticnirilor sale de credință, spre desăvârșirea lui morală. Oricine năzuiește spre această desăvârșire va găsi în volum înțelepte îndrumări spre cunoașterea adevăratelor valori morale și spre însușirea lor.

Acest obiectiv major al volumului apare izbitor de la primul capitol în care, tratând „Despre mândrie și smerenie", sfătuiește: „Frate Ioane, înțelege, o mândrie a minții este o boală drăcească, deoarece ea face pe om să se creadă că este mare, că este mai înțelept decât alții și că el nu mai are nevoie de sfaturi și de ajutorul altuia" (p. 18).

Cu promptitudine urmează remediul bolii, „Cea mai mare faptă bună, care ne scapă pe noi de păcatul mândriei este smerenia" (p. 19), calificată drept „haina dumnezeirii", iar după Sfântul Ioan Scărarul: „Ușă a împărăției Cerurilor", fiindcă „ea singură poate să mântuie pe om". De reținut că întreg volumul este împodobit cu texte dintre cele mai valoroase din operele Sfinților Părinți.

Capitolul 2: „Despre slava deșartă", e de la sine înțeles că reprezintă o problemă esențială și specifică credinței creștine, în năzuința pentru desăvârșirea morală a omului, încât s-a bucurat de atenția autorului, ce referă următoarele: „Slava deșartă este cea dintâi fiică a mândriei și ea însăși are șapte odrasle: lauda, fățărnicia, aflarea de lucruri noi, pizma, neînvoirea, iubirea de ceartă și neascultarea" (p. 48). Este importantă semnalarea viciilor, fiindcă aceasta înseamnă cunoașterea lor și implicit îndemnul spre dobândirea remușilor ce se opun lor.

Capitolul 3, deși este intitulat: „Despre visuri", continuă *lupta etică contra slavei deșarte,* avertizând că dracii, care ispitesc omul, sunt dracii mândriei și ai slavei deșarte. Pentru realizarea smereniei creștine, ieromonahul preia în spirit nou preceptul socratic al cunoașterii proprii, propunând „Pentru a ajunge la cunoașterea de sine și a neputințelor sale, este ca omul să cugete în toată vremea la nimicnicia sa" ... a cugeta cu atenție la patimile firești și neprihănite (p. 92, 93).

Asemănătoare sunt următoarele capitole, ce nu semnalează prin titluri valori morale, deși acestea rămân o preocupare permanentă, urmărind **emanciparea spirituală a omului,** dovedită a fi posibilă prin adevărurile de credință. Autorul reușește a fi convingător în această năzuință a sa, evocând și susținând adevărurile și darul credinței.

Apare deplin evident că „Darul Duhului Sfânt îi adună mintea omului" și astfel, cu cât se apropie de om, cu atât se îmblânzește sufletul, iar în final: „Mintea omului se înalță la acea dumnezeiască lumină, încât izvorăsc roadele Sfântului Duh: bucuria, pacea, îndelunga răbdare, dragostea, smerenia și celelalte" (p. 133), adică toate valorile și virtuțile morale, ce deschid calea spre desăvârșire.

Spre evitarea impedimentelor acestei căi mântuitoare, Cuviosul Părinte sfătuiește: „Pentru mai mult folos și sporire în cele duhovnicești și pentru a fi mai fără primejdie în cele spre mântuire, este mai bine ca omul să nu dea crezare nici unui

vis sau vedenii“ (p. 153). O completare necesară și bine venită este următoarea: „Oricine ar dori să se împărtășească cu Sfintele și Prea curatele Taine, fie mai des sau mai rar, are neapărată trebuință, mai înainte de toate, să se pregătească, cu **pocăință curată,** cu spovedanie și cu împlinirea canonului dat de duhovnic“ (p. 216).

Întrucât desăvârșire morală în spirit creștinesc nu este posibilă fără practica Sfintei Taine a Împărtășaniei, era normal ca volumul să se încheie cu aceasta, dovedindu-se pe deplin drept un omagiu adus luptei pentru valorile morale.

Deosebit de interesantă este prezentarea celor „două feluri de împărtășiri“, cea „tainică, cu Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos și cea duhovnicească și gânditoare“: „Dacă cineva nu poate să se împărtășească cu cea dintâi, ori de câte ori dorește, apoi cu cea de a doua, se poate cu orice vreme și în orice loc, numai de va fi lucrător neobosit al poruncilor lui Iisus Hristos și stăruitor în rugăciune“ (p. 233).

Este măreață această îndrumare, căci îndeplinind-o, **omul se situează într-o permanentă stare de credință, de rugăciune și de control al conștiinței,** stăruind neîncetat în promovarea și însușirea valorilor morale propuse de volumul prezentat.

Pr. dr. I. O. RUDEANU

Cronica bisericească

A. — Actualităţi ecumenice

LE CENACLE — GENEVA, 29 SEPTEMBRIE—2 OCTOMBRIE

În perioada 29 septembrie-2 octombrie la Geneva a avut loc o nouă întâlnire a Grupului pregătitor al celei de-a doua Reuniuni Ecumenice Europene a Bisericilor (R.E.E.), preconizată a avea loc în mai 1997, cu tema: „Împăcarea — dar al lui Dumnezeu şi izvor de viaţă nouă".

În Grupul pregătitor, compus din 13 teologi, reprezentanţi ai Conferinţei Bisericilor Europene (C.B.E.) şi al Consiliului Conferinţelor Episcopilor (catolici) Europeni (C.C.E.E.), Bisericile Ortodoxe sunt reprezentate de către I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei şi I.P.S. Mitropolit grec Mihail al Austriei. La întrunirea de la Geneva au mai fost prezenţi membri ai personalului C.B.E., între care Dl. Jean Fischer, secretar general şi P.C. Pr. prof. dr. Viorel Ioniţă, secretar pentru studii.

Grupul pregătitor a dezbătut probleme concrete legate de obiectivele şi tema viitoarei reuniuni ecumenice europene, criteriile după care se va alege locul desfăşurării reuniunii, precum şi modul de finanţare al acesteia. De asemenea s-a subliniat importanţa şedinţei comune a Comitetului Central al C. E. B. şi a Adunării C. C. E. E. în luna mai 1995, la Assisi (Italia), o etapă majoră în pregătirea Reuniunii din 1997 şi s-a propus elaborarea unui document de lucru care să stimuleze pregătirea Bisericilor europene în vederea viitoarei Reuniuni. I.P.S. Mitropolit Daniel a avut o contribuţie importantă în special de definire a planului şi cuprinsului documentului de lucru precum şi la clarificarea scopului şi naturii viitoarei întruniri C.B.E. / C.C.E.E. de la Assisi.

Lucrările Grupului pregătitor au cuprins şi o analiză a situaţiilor relaţiilor ecumenice dintre Bisericile Europei şi a angajării lor în acţiunea de reconciliere şi de aplanare a diferitelor conflicte care există astăzi în Europa: în interiorul aceleaşi confesiuni, între confesiuni, în interiorul unei naţiuni şi între naţiuni.

Viitoarea şedinţă a Grupului pregătitor va avea loc tot la Geneva, la Centrul ortodox de la Chambesy, la o dată ce urmează a fi anunţată.

CRONICAR

NOI TEME DE LUCRU PROPUSE DE C.M.B.

Comitetul Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor (C.M.B.) a propus ca următoarea întâlnire de lucru a Consiliului, care urmează să aibă loc la Harare (Zimbabwe), să fie programată între 24 august şi 7 septembrie 1998, cu tema „Îndreptaţi-vă spre Dumnezeu; Bucuria nădejdii". Propunerea va trebui să fie confirmată prin vot poştal de către cei 158 membri ai comitetului central al C.M.B. Adunarea poate lua cele mai importante

decizii pentru Consiliul Mondial al Bisericilor, organizație ce cuprinde 324 de Biserici ortodoxe, protestante și anglicane. Tema generală a nădejdii, o temă biblică și spirituală cu implicații practice, precum și îndemnul „Îndreptați-vă spre Dumnezeu!" capătă o deosebită importanță în contextul internațional actual atât de frământat de conflicte politice, etnice și religioase. (S.I.S.E.).

(SISE)

CONCLUZII PRIVIND DIALOGUL TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICILE ORTODOXE ORIENTALE

În cadrul ședinței din 8-9 decembrie 1994, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat act de stadiul dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Ortodoxe Orientale, precum și de concluziile pozitive, încurajatoare, ce au rezultat la încheierea discuțiilor asupra învățăturii hristologice mărturisită de către fiecare dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe.

S-a subliniat faptul că trebuie luat în considerație, pe de o parte, contextul special în care au fost pronunțate anatemele, context caracterizat ca unul al dezbinării, al lipsei de acord în formularea învățăturii de credință și al lipsei de iubire frățească iar, pe de altă parte, actualul context în care se pune în discuție ridicarea anatemelor, caracterizat ca fiind unul de împăcare, de iertare reciprocă și de mărturisire comună a aceluiași conținut al credinței comune.

Sfântul Sinod al B.O.R. consideră că autoritatea canonică echivalentă cu cea de la Sinodul de la Calcedon este reprezentată astăzi de consensul Bisericilor organizate în Sfinte Sinoade locale (naționale, autocefale și autonome), atât din familia ortodoxă răsăriteană, cât și din familia ortodoxă orientală. În acest sens, trebuie studiată posibilitatea ridicării, în mod practic, a anatemelor prin consensul Sfintelor Sinoade locale exprimat pe bază de semnături, pe un text comun de acord și apoi, în mod solemn, printr-o coliturghisire și împărtășire comună a unor delegați ai acestor Biserici, întruniți într-o conferință ortodoxă mixtă.

Pentru punerea în practică a rezultatelor dialogului teologic, Sfântul Sinod a hotărât următoarele:

— să se studieze de către profesorii de la catedrele de Istoria Bisericii Universale și de Patrologie ale Facultăților de Teologie din cadrul Patriarhiei Române, rezultatele Dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale, în vederea revizuirii capitolelor ce privesc familia de Biserici Ortodoxe Orientale;

— să se prezinte, în cadrul conferințelor preoțești, rezultatele Dialogului dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe, pentru informarea slujitorilor altarelor și formarea unei opinii favorabile, în cadrul Bisericii noastre, față de aceste rezultate;

— să se comunice la Secretariatul de la Geneva al Comisiei mixte de dialog teologic internațional dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale poziția Bisericii Ortodoxe Române privitor la rezultatele dialogului dintre cele două familii de Biserici.

CRONICAR

A 17-A ÎNTÂLNIRE A TINERETULUI CREȘTIN

Intre 28 decembrie 1994 și 1 ianuarie 1995 Parisul va fi gazda ecumenică a zeci de mii de tineri veniți din toate țările Europei și din celelalte continente ale planetei. Ampla acțiune care an de an a adunat atâtea inimi tinere este organizată de Comunitatea din Taizé, formată din călugări catolici și din credincioși protestanți, și este a 17-a întâlnire europeană anuală pe care Comunitatea din Taize a organizat-o cu intenția mărturisită de a fi liantul care să ducă la cunoașterea și închegarea de prietenii între tineri, membri ai diferitelor confesiuni creștine. Organizația de tineri A.S.C.O.R., și-a anunțat participarea, un număr de aproximativ 2.000 de studenți români cu binecuvântarea I. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, urmând să reprezinte la Taize Ortodoxia românească.

Fr. Emil, membru candidat al Comitetului din Taizé, declara în **The New York Times:** „Nu suntem naivi. Știm că Parisul este un punct de atracție în sine. Dar ceea ce ne-am propus este să aducem tinerii împreună".

(G. P.)

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

SESIUNEA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

Sâmbătă, 3 decembrie a. c., s-au desfăşurat la Centrul mitropolitan Iaşi lucrările Adunării eparhiale, sesiunea de analiză a activităţii din anul 1994 şi propuneri de perspectivă. Deşi programată mai devreme decât în anii anteriori, sesiunea s-a bucurat de mult interes din partea membrilor Adunării, fapt confirmat şi de numărul mic de absenţi (2), precum şi de multitudinea înscrierilor la cuvânt, vădind preocuparea pentru bunul mers al treburilor bisericeşti.

La ora 9^{00} P. S. Calinic Botoşăneanul a oficiat slujba Te-Deum-ului în Catedrala mitropolitană. Au asistat, alături de I. P. S. Mitropolit Daniel, membrii prezenţi ai Adunării eparhiale, membrii Permanenţei Consiliului eparhial, numeroşi credincioşi.

În sala de festivităţi „Iustin Moisescu", I.P.S. Mitropolit Daniel a rostit cuvântul de deschidere a lucrărilor sesiunii; P. C. Pr. Consilieri au prezentat dările de seamă privind activitatea sectoarelor din Administraţia eparhială: administrativ-bisericesc şi filantropic (Pr. V. Andreica); viaţa monahală (Arhim. Mitrofan Băltuţă, exarhul mănăstirilor); cultural-misionar şi învăţământ (Pr. N. Dascălu); economic (Pr. M. Mărgineanu).

În continuare lucrările s-au desfăşurat pe secţiuni, întocmindu-se rapoarte referitoare la dările de seamă prezentate, cu propuneri în scopul îmbunătăţirii activităţilor analizate. La reluarea sesiunii în plen preşedinţii comisiilor au dat citire rapoartelor la dările de seamă şi au făcut cunoscute listele de propuneri.

În urma dezbaterilor, au fost aprobate următoarele;

1. Înfiinţarea unui nou protopopiat la Roznov, judeţul Neamţ, care se desprinde din protopopiatul Piatra Neamţ;

2. a. rearondarea oraşului Iaşi în aşa fel încât credincioşii să aparţină de cea mai apropiată biserică de casa lor;

b. desfiinţarea ca parohii a actualelor parohii care, după rearondare, nu mai sunt viabile şi nu se mai pot întreţine economic;

c. preoţii parohiilor desfiinţate să treacă în post de preot II sau III la una din parohiile centrale rămase viabile — urmând a sluji în continuare în biserica fostei parohii care trebuie să rămână deschisă;

d. înfiinţarea de noi parohii în zonele oraşului unde acest lucru se impune datorită numărului mare de credincioşi care locuiesc acolo; unde nu există lăcaşuri de închinare se vor construi noi biserici;

3. protopopiatele Arhiepiscopiei Iaşilor să aibă ca activitate prioritară pe anul 1995 construirea de biserici (în satele unde acestea nu există) şi case parohiale în toate parohiile unde acestea lipsesc, după proiecte avizate de Centrul eparhial. În acest sens, parohiile în care vor fi construite aceste edificii vor proceda imediat la întocmirea formalităţilor legale în vederea obţinerii suprafeţelor de teren necesare.

4. Schitul Şoldana (jud. Iaşi), va fi metoc al Mănăstirii Cetăţuia, iar Mănăstirea Cozancea va depinde, administrativ, de Prot. Truşeşti.

5. Recomandarea candidaţilor la Şcolile de cântăreţi bisericeşti se va

face de către Consiliul parohial, nu numai de către preotul paroh; la examenele de absolvire a Școlii vor asista și protopopii din zonă.

6. Până la viitoarea sesiune anuală a Adunării eparhiale, se va realiza un album cu toate bisericile din eparhie (pentru fiecare în parte 2 pagini de text, istoric, valori de artă și eventuale restaurări, evenimente importante de-a lungul timpului; 4 sau mai multe fotografii). Protopopiatele se vor îngriji ca până la data de 01.10.1995, toate datele solicitate să ajungă la Centrul eparhial.

7. Se înființează de către protopopiate, în localitățile reședințe de județ, librării teologice.

8. Se înființează o comisie consultativă pentru controlul disciplinei construcțiilor, care se va întruni periodic în vederea analizei situației.

În cuvântul rostit la închiderea lucrărilor sesiunii, președintele Adunării eparhiale, I.P.S. Mitropolit Daniel al Moldovei și Bucovinei, a mulțumit, prin intermediul membrilor acestui for deliberativ al Eparhiei, tuturor celor care ajută Biserica să-și îndeplinească misiunea mântuitoare și de spiritualizare a societății.

ȘTIRI DIN EPARHIE

Ca în fiecare an, până la sărbătoarea praznicului împărătesc al Nașterii Domnului, ultimul trimestru a stat și anul acesta pentru Arhiepiscopia Iașilor sub semnul sărbătorii de la 14 octombrie, a Sfintei Cuvioasei maicii noastre Parascheva, sărbătoare de mare emoție sufletească și care a transformat Iașul pentru câteva zile într-un loc de pelerinaj, rugăciune și bucurie duhovnicească. Praznicul de la 14 octombrie a devenit în mod oficial, începând din acest an, și **Sărbătoarea Iașului,** la organizarea căreia s-au alăturat Mitropoliei Moldovei și Bucovinei și oficialitățile locale și județene, astfel încât între 13 și 16 octombrie ieșenii și oaspeții lor din țară și străinătate au trăit zile cu adevărat sărbătorești întru lauda și cinstea Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva. I.P.S. Daniel a primit cu bucurie și dragoste frățească vizita înalților ierarhi: I.P.S. Pimen al Sucevei și Rădăuților, I.P.S. Petru al Basarabiei, P.S. Eftimie al Romanului și Hușilor, P.S. Calinic al Argeșului, P.S. Andrei de Alba-Iulia, P.S. Casian al Dunării de Jos, P.S. Gherasim Putneanul, P.S. Ioachim Vasluianul și Calinic Botoșăneanul, împreună cu care I.P.S. Daniel, Mitropolit al Moldovei și Bucovinei; a oficiat slujba Sfintei Liturghii în Catedrala Mitropolitană din Iași în ziua de 14 octombrie. Tot în aceste zile înaltul sobor arhieresc l-a însoțit pe I.P.S. Daniel la sfințirea și inaugurarea Școlii Post-liceale teologico-sanitară „Sfânta Cuvioasă Parascheva", participând apoi și la deschiderea festivă a cursurilor Facultății ieșene de Teologie pentru anul universitar 1994—1995.

Semnificativ pentru preocupările social-misionare ale Arhiepiscopiei Iașilor, a fost și sfințirea — în ziua de 23 octombrie — de către I.P.S. Mitropolit Daniel a noii capele „Sf. Apostoli Petru și Pavel" din Penitenciarul ieșean, capelă pictată și dotată cu mobilier liturgic de către Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. La Sfânta Liturghie oficiată cu acest prilej au luat parte și autorități de stat.

O săptămână mai târziu, în perioada 29-30 octombrie, la Iași s-au desfășurat lucrările Conferinței Naționale a refugiaților din teritoriile ocupate de fosta U.R.S.S., la care au luat parte I.P.S. Mitropolit Daniel și I.P.S. Nestor, Mitropolitul Olteniei; mass-media locală a remarcat cuvântul rostit de I.P.S. Daniel, în care problema teritoriilor ocupate a fost pusă cât mai direct posibil, și mai ales fără atât de obișnuitele artificii retorice ale discursului diplomatic.

★

★ ★

Sărbătoarea Sfântului Cuviosului Paisie de la Neamț, de la 15 noiembrie, a prlejuit Arhiepiscopiei Iașilor organizarea unui simpozion consacrat marelui cărturar și duhovnic de la Mănăstirea Neamț, de la a cărui trecere la viața cea veșnică s-au împlinit anul acesta 200 de ani. Venind de peste două secole, cuvintele pe care cuviosul Paisie, pe atunci starețul Mănăstirii Dragomirna, le scria mitropolitului Moldovei, Gavriil Calimah, răsună și astăzi profetic pentru monahismul românesc: „...În toată lumea n-au rămas alte locuri ca să poată cineva a ține mai vârtos viața de obște fără numai într-aceste blagoslovite țări, pe care Dumnezeu le păzește ca să preamărească numele Său cel sfânt". La desăvârșirea vieții de obște dintr-aceste „blagoslovite țări", Cuviosul Părinte Paisie și-a adus cu răbdare și dragoste contribuția sa duhovnicească de care avea să se folosească și să se bucure nu numai monahismul românesc, ci întreaga lume ortodoxă. Este tocmai ceea ce au arătat și prelegerile prezentate în cadrul simpozionului de către participanți: Acad. Virgil Cândea, Prof. dr. N. A. Ursu, Arhim. Irineu Cheorbeja, starețul Mănăstirii Neamț, gazda simpozionului, etc. I.P.S. Mitropolit Daniel a evocat sub cele mai inedite aspecte „Chipul starețului după învățătura și pilda Sfântului Paisie de la Neamț".

Reîntors la Iași, la 17 noiembrie, I.P.S. Daniel a primit la reședința mitropolitană vizita Președintelui României, Dl. Ion Iliescu. În timpul întrevederii s-au discutat probleme referitoare la contribuția Bisericii Ortodoxe la soluționarea crizei morale și spirituale prin care trece astăzi societatea românească.

Sfârșitul anului s-a dovedit extrem de încărcat pe agenda de lucru a I.P.S. Mitropolit Daniel: între 8 și 10 decembrie a participat la lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar la 14 decembrie s-a aflat la Geneva unde a luat parte la ședința Grupului pregătitor pentru cea de-a doua reuniune a Bisericilor din Europa (1997).

Deși prezent la Patriarhia Română-București, pentru a participa la întrunirile specifice încheierii fiecărui an, sărbătoarea Nașterii Domnului l-a aflat pe I.P.S. Mitropolit Daniel la Iași, în mijlocul păstoriților săi, în pace, rugăciune și mare nădejde la Mântuitorul Iisus Hristos pentru noul an.

CRONICAR

SLUJBA ARHIEREASCĂ DE LA PAROHIA BOIȘTEA II, ORAȘUL DĂRMĂNEȘTI, JUDEȚUL BACĂU

Pe valea Adjud-Ciceu, între localitățile Doftana și Comănești este așezată fosta comună și actualmente orașul Dărmănești. E așezat pe ambele maluri ale Trotușului și ale Văii Uzului și se compune din cinci cătune.

Orașul își are numirea de la un „Dărman". Pe la 1656 întâlnim aici pe un Ionașcu Dărman care avea pământ dărmănesc.

Orașul este udat de râurile Uz și Trotuș și străjuit de culmea Lapașul, precum și de munții Basaca, Plopul, Hâjma, Pâinea, Chinul, Farcașul Mare, Farcașul Mic și Nemira.

Școala mixtă din oraș funcționează din 1864.

În oraș sunt opt biserici ortodoxe și una romano-catolică.

Din punct de vedere economic, de-a lungul timpului în Dărmănești au existat: fabrici de cherestea, fierăstraie cu apă, mori, dârste, piue de bătut sumane, toate cu apă, și mine de cărbune. Astăzi se află și o Rafinărie de petrol.

Pentru Dărmănești, ziua de Duminică, 27 nov. 1994, a tânărului bogat, a fost o zi deosebită, a sărbătoririi sfințirii monumentului eroilor din localitate.

La ora 9, Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul Arhiereu-vicar, a fost întâmpinat după rânduielile tipiconale de soborul de preoți și diaconi, după care s-a oficiat Sfânta Liturghie. La sfârșitul slujbei, predica pericopei duminicale precum și alte învățături au fost rostite de Prea Sfințitul Arhiereu.

După Sfânta Liturghie s-a oficiat slujba de parastas și sfințirea monumentului închinat eroilor din localitate și care este amplasat în curtea bisericii din zona centrală și reprezintă o mărturie a recunoștinței, un elogiu adus de credincioșii orașului celor peste trei sute de eroi ai acelor locuri.

Dedicată aniversării Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918, precum și sărbătoririi Zilei Naționale a României, manifestarea s-a bucurat de prezența unor distinși invitați: reprezentanți ai Ministerului Apărării Naționale, ai Veteranilor de Război, ai Prefecturii și administrației locale, ai Veteranilor de război din localitățile situate pe Valea Trotușului și din alte zone ale județului.

În cuvântul de mulțumire P.C. Pr. Ioan Buguș — parohul parohiei, a subliniat că participăm la această sărbătoare a orașului Dărmănești, asistăm la slujba arhierească săvârșită de P. S. Ioachim Vasluianul care oficiază pentru prima oară în calitate de arhiereu, dar mai ales asistăm la sfințirea monumentului ridicat aici în curtea bisericii în cinstea eroilor dărmănești căzuți la datorie fie în războiul de independență din 1877, fie în cele două războaie mondiale din 1916 și 1944, precum și în revoluția din decembrie 1989.

Oasele eroilor sunt pietrele de temelie a țării, iar mormintele lor sunt altare în fața cărora mergem să ascultăm șoaptele istoriei, și să ne înnoim jurămintele și credința în idealul pentru care ei s-au jertfit.

„Eroii neamului au murit încredințați că cine luptă pentru dreptate și libertate luptă pentru Dumnezeu, luptă și apără familia, moșia, apără limba, legea, neamul și patria sa".

În încheiere s-au adus mulțumiri celor care au sprijinit ridicarea acestui monument: **Rafinăria Dărmănești** (prin dl. director ing. Vasile Lungu), Doru Olteanu, director al **S.C. Urbanex Piatra Neamț,** conducerii Primăriei orașului Dărmănești, tuturor veteranilor de război, Prefecturii județului Bacău și Prea Sfințitului Ioachim Vasluianul, care a avut dragostea să fie alături de locuitori la sărbătoarea orașului, să sfințească și să binecuvânteze munca și strădania lor.

Luând apoi cuvântul, domnul Constantin Apostol, subprefectul de Bacău, a arătat că: „este un moment deosebit ca astfel să ne cinstim cum

cuvine eroii neamului, morții care ne-au dăruit viitorul. Noi iubim ul bun. Ei au îndurat foamea. Noi suntem leneși, ei s-au sfârșit de oboseli. voim să fim glorioși, ei ne-au arătat că nu există altă glorie decât a-ți viața pentru altul. Noi plângem deznădăjduiți asupra mizeriilor noastre, nci când norocul și-a întors fața de la noi, ei au rămas liniștiți.

Căci lor nimeni nu le mai putea lua viața, ei și-o dăduseră.

Noi fugim speriați în cele patru colțuri ale lumii când moartea s-a opiat de noi. Ei au prins-o în brațele aspre, s-au luptat cu ea și au rit, pentru că ea e invincibilă, dar noi am fost salvați.

Noi ne pregătim măreațe mausolee pentru odihna veșnică, ei au murit n ogoare și râpi, prin șanțurile drumurilor, fără cruci la căpătâi, fără nume, i lacrimi, fără glas de clopote, fără cântece de veșnică pomenire.

Ei nu erau decât una cu pământul care îi născuse, lor nu le mai era ă pentru că nu mai erau ei, ci însuși acest pământ".

Au mai luat cuvântul domnul general-locotenent C. Didulescu — Preinte al Filialei A.N.V.R., Sector 4 București, membru al biroului Executiv .V.R., și domnul Romeo Nicolae Roșca — deputat de Bacău.

În încheiere, Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, a spus:

„La Dărmănești s-a deschis o poartă spre cer. Aici va fi un stâlp de trare a credinței strămoșești și a cinstirii eroilor neamului nostru româ- prin înălțarea acestui monument. Monumentul înălțat, prin gestul său, le simbolice unesc jertfele date de neamul românesc în războiul de indedență, cele două războaie mondiale și în trecutul imediat, sub semnul leeași înalte înțelegeri a datoriei ostășești.

Prin ceremoniile făcute, în suflete și în inimi s-a înstăpânit gândul pioiei și al recunoștinței față de cei căzuți pentru țară și neam în toate purile.

Peste patimi trecătoare vor exista mereu eroii neamului, care în viață d, au fost sarea acestui pământ, iar în neființă trecând priveghează dru- în etern".

Arhid. Ilie MURĂRAȘU

Metropolitanate of Moldavia and Bukovina

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

Thinking and Spirituality Review

TABLE OF CONTENTS

THE BIRTH OF OUR LORD — BLESSING OF THE FAMILY

† *DANIEL, Metropolitan of Moldavia and Bukovina*, Pastoral Letter at Christmas, 1994 3

† *PIMEN, Archbishop of Suceava and Rădăuți*, Pastoral Letter at Christmas, 1994 7

† *EFTIMIE, Bishop of Roman and Huși*, Pastoral Letter at Christmas, 1994 10

ANNIVERSARY CELEBRATION

† *IOACHIM VASLUIANUL, Vicar Bishop*, A Homage to His Emminence, Bishop Eftimie (on the celebration of his 80th birthday) 1914-1994 13

STUDIES

† *EFTIMIE, Bishop of Roman and Huși*, A contemporary historical-cultural thesis which uses and amplifies the cultural heritage of the Bishopric of Roman and Huși . . 30

Priest Prof. Nicolae COJOCARU, Christmas in Christian traditions 35

Priest Assistant Viorel SAVA, The Sacrament of Matrimony — liturgical, spiritual and pastoral-missionary aspects . 44

HOLY, PIOUS PAISIE OF NEAMȚ

Priest Nicolae DASCĂLU, A spiritual, scientific symposium dedicated to Holy, Pious Paisie of Neamț 15-16 of November, 1994 52

Archim. Ioanichie BĂLAN, Reference points from the life and work of Holy, Pious Paisie of Neamț 55

Prof. N. A. URSU, The Romanian translators' school from Saint Paisie's cenobitic communities in Dragomirna, Secu and Neamț monasteries 58

Prof. Vasile VASILE, Development of religious music during the period when Paisie Velicikovsky was abbot . . 84

Prof. Vichentie NICOLAICIUC, The contribution of Paisie Velicikovsky to the development of religious literature and Romanian Orthodox spiritual life — in the 200 years since he passed into eternal life 103

Deacon I. IVAN, Holy Pious Paisie from Neamț: his concern with social-medical assistance 114

IN REMEMBERANCE

Priest Ioan IONIȚĂ, Theology as an experience of divine mystery. A Homage to Father Dumitru Stăniloae . . . 106

Priest prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Prayer and the light of the Holy Spirit 120

Deacon I. IVAN, „Avva Pavel" — Father dr. Paul Mihail (29 June, 1905 — 10/11 October, 1994) 123

Priest Dumitru VALENCIUC, Priest profesor Calistrat Coca . 126

NOTES 134

Christ and Family *(Pr. dr. Ștefan Slevoacă)*; The evening poetry in Neamț *(Pr. Dorin Ploscaru)*; Meditations at the dedication of the Brâncoveanu church in Sâmbăta de Sus (15 August, 1993) *(Lidia Popiță-Stoicescu)*; A point of view about the relation between the fresco of the church founders and the portraits in the Three Hierarchs Church, in the period of Vasile Lupu (*Victor Simion*).

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHICAL NOTES . . 143

A long-awaited lexicon *(Conf. dr. Vasile Vasile)*; About dreams and visions *(Priest dr. I. O. Rudeanu)*.

ECCLESIASTICAL CHRONICLE

A. — ECUMENICAL ACTUALITIES 147

Le Cenacle — Geneva, 29th of September-2ad of October *(Chronicler)*; New work papers proposed by CMB; *(SISE)*; Conclusions about the theological dialogue between the Orthodox Church and the Oriental Orthodox Church *(Chronicler)*; A 17th reunion of the Christian youth (*G.P.*).

B. — ARCHBISHOPRIC OF JASSY 150

The annual session of Archbishopric of Jassy Eparchial reunion (*Chronicler*).

C. — BISHOPRIC OF ROMAN AND HUȘI 153

The hierarchical dedication of the Boișica II parish church, Dărmănești town, Bacău county *(Archdeac. Ilie Murăraşu)*.

IN MEMORIAM

Pr. Ioan IONIȚĂ, Teologia ca experiență a misterului divin. Omagiu memoriei părintelui Profesor Dumitru Stăniloae 116
Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Rugăciunea și lumina Duhului Sfânt 120
Diac. I. IVAN, „Avva Pavel" — Preot dr. Paul Mihail (29 iunie 1905 — 10/11 octombrie 1994) 123
Pr. Dumitru VALENCIUC, Preotul profesor Calistrat Coca . 126

ÎNSEMNĂRI . . 134

Hristos și familia *(Pr. dr. Ștefan Slevoacă)*; Serile de poezie de la Neamț *(Pr. Dorin Ploscaru)*; Meditație la sfințirea ctitoriei Brâncovenilor de la Sâmbăta de Sus (15 august 1993) *(Lidia Popița-Stoicescu)*; Un punct de vedere privind raportul dintre tabloul votiv și portretele brodate de la Trei Ierarhi-Iași din vremea lui Vasile Lupu (*Victor Simion*).

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 143

Un lexicon de mult așteptat *(Conf. dr. Vasile Vasile)*; Nu numai despre vise și vedenii (*Pr. dr. I. O. Rudeanu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ACTUALITĂȚI ECUMENICE 147

Le Cenacle — Geneva, 29 septembrie-2 octombrie (*Cronicar*); Noi teme de lucru propuse de C.M.B. *(SISE)*; Concluzii privind dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale *(Cronicar)*; A 17-a Întâlnire a tineretului creștin (*G. P*).

B. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 150

Sesiunea anuală a Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor; Știri din eparhie *(Cronicar)*.

C. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR . . . 153

Slujba arhierească de la Parohia Boiștea II, oraș Dărmănești, Județul Bacău *(Arhid. Ilie Mureșan)*.